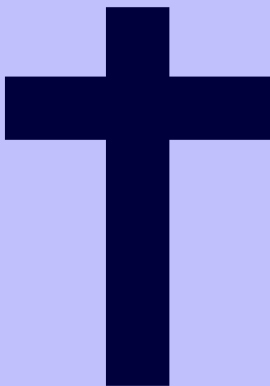

Ta lə Lubə Kunmindì
kí Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindì kí Sigi (New Testament)

Ta lə Lubə Kunmindī kī Sigi

Mango: Ta lə Lubə Kunmindī kī Sigi (New Testament)

copyright © 2019 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: (Mango)

Contributor: Wycliffe Bible Translators, Inc.

All rights reserved.

2020-11-18

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 21 Feb 2024 from source files dated 29 Jan 2022

96bdbd07-24d6-556c-9e7c-7269c72880cd

Contents

Matiye	1
Marki	71
Luki	113
Ja	184
Njékwukulə-je	231
Ròm-je	299
1 Kòrènti-je	327
2 Kòrènti-je	354
Galati-je	372
Epəji-je	382
Pilipi-je	392
Kolosi-je	400
1 Tesaloniki-je	407
2 Tesaloniki-je	414
1 Timote	418
2 Timote	428
Titi	435
Pilemɔ	440
Əbrə-je	443
Jaki	463
1 Piyər	471
2 Piyər	480
1 Ja	486
2 Ja	494
3 Ja	496
Judi	498
Né-je kí 'teɛ kà dɔ-é	501

Poyta kí Maji kí Matiye ndàngi Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Matiye ndàngi

Mbete kinlé dɔɔ kunmindi kí sigi kà Kunmindi kí Low nati. E toji Jeju Kristi kí dow kí Lubə mbəti-é kí njépata-je kí ta Lubə-ti kí meɛ Kunmindi-ti kí Low d'un-né mindi-dé rəm, toji-é kí ngar kí boy kí gin koji-ti læ Dabidi. Matiye ndàngi mbete kinlé kɔ ra-né kà jipi-je ya kete, kɔ kadi 'gə Poyta kí maji kí sɔbi dɔ Jeju kí ree kí njəkaji-dé rəm, ree kí ngar læ-dé rəm. Ngà Poyta kí maji kinlé tò kɔ dow-je lay tɔ. Ta tɔl ta mbete-ti lé, Jeju idə njéndó-né-je liə kadi d'ow kà lo-je lay kadi d'ingə njéndó né-je gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti d'adi-n'è (28:19).

Matiye kí njèndàngi mbete kinlé, to njètaa lambo. Ri-é læ Lebi tɔ (Mar 2:14). Jeju ɓa-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo (Mat 9:9), ɓá go-ti ɛ ulə-dé kí njəkɔwkulə-je.

Matiye tum gin mbete liə kà kɔr ginka Jeju, kɔ toji-né kí Jeju lé to kí dan jipi-je-ti. E pa ta læ koji Jeju rəm, né kí ɛ ndó dow-je rəm, né kí ɛ ndó njéndó-né-je liə rəm, nékoji-je liə rəm, ɓá koy-é dɔ kagdəsi-ti kà tɔsi kí tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, ɓá pa ta læ né-je kí njéndó-né-je læ Jeju d'a ra meɛ ndɔ-je-ti kí nɔ-dé-ti rəm.

Kɔr ginka Jeju

Luk 3:23-38

¹ Kɔr ginka Jeju Kristi kí ngonka Dabidi, kí ngonka Abrakam én;

² Abrakam oji Isaki;

Isaki oji Jakobi;

Jakobi oji Juda kà ngankɔ-é-je;

³ Juda dɛ kà Tamar d'oji Paresi, kà Jera;

Paresi oji Esrom;

Esrom oji Aram;

⁴ Aram oji Aminadabi;

Aminadabi oji Nasɔ;

Nasɔ oji Salmɔ;

⁵ Salmɔ dɛ kà Rakabi d'oji Bowaji;

Bowaji dɛ kà Ruti d'oji Obedi;

Obɛdi oji Jese;
 6 Jese oji ngar Dabidi;
 Dabidi taa ne Uri oji-né Salomɔ;
 7 Salomɔ oji Robowam;
 Robowam oji Abiya;
 Abiya oji Aja;
 8 Aja oji Jojapati;
 Jojapati oji Joram;
 Joram oji Ojiyasi;
 9 Ojiyasi oji Jowatam;
 Jowatam oji Akaji;
 Akaji oji Ejekiyasi;
 10 Ejekiyasi oji Manasi;
 Manasi oji Amɔ;
 Amɔ oji Jojiyasi;
 11 Jojiyasi oji Jekoniyasi k̀i ngankɔ-é-je.
 Dɔgangi bal-é-je-ti kin é d'uwə-né
 dow-je kí Jorijalem d'ow sə-dé bə Babilɔn-ti.*
 12 Loki d'ow sə-dé Babilɔn-ti lé,
 Jekoniyasi oji Salatiyel,
 Salatiyel oji Jorobabel,
 13 Jorobabel oji Abiyudi,
 Abiyudi oji Eliyakim,
 Eliyakim oji Ajɔr
 14 Ajɔr oji Sadoki,
 Sadoki oji Akim,
 Akim oji Eliyudi,
 15 Eliyudi oji Eleyajar,
 Eleyajar oji Matɔ,
 Matɔ oji Jakobi,
 16 Jakobi oji Jojepi kí ngow Mari.
 Rəmə Mari oji Jeju kí 'ba-é Kristi†.

17 K̀i dɔ Abrakam-ti sar ree tɛɛ-né dɔ Dabidi-ti lé, to ginka
 dɔgi gidi-é sɔ. Ə k̀i dɔ Dabidi-ti sar ree tɛɛ-né bal-ti kí d'uwə-
 né ngan Israyel-je d'ow-né sə-dé bə Babilɔn-ti lé, to ginka
 dɔgi gidi-é sɔ rəm, k̀i dɔ bal-ti kí d'uwə-né ngan Israyel-je
 d'ow-né sə-dé bə Babilɔn-ti sar ree tɛɛ-né dɔ koji Kristi-ti,
 to ginka dɔgi gidi-é sɔ tɔ.

Koji Jeju Kristi

Luk 2:1-21

18 †Koji Jeju Kristi lé tò titi-nɔ̀ bè: Kɔ-é Mari to ngonmandi
 kí Jojepi uwə dɔ-é. Loki 'gə-nɔ̀ dené k̀i dingəm-ti al bəy ya

* **1:11** 1:11 'Ndó 2Ng 24:12-16 † **1:16** 1:16 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə
 mbəti-é. † **1:18** 1:18 Luk 1:27

rəmə, Mari ndan ngon kɪ tɔgi lə Ndil kɪ aa njay. ¹⁹ Jojepi kɪ to njɛnungi-é lé, to dow kɪ njururu, adi ndigi kadi n'pa ta kin kɪ ndaa-ti n'ulə-né rɔsɔl dɔ-é-ti al. Beba ɛ ɔji mɛɛ-é-ti kɔɔ mbati-é kɪ go ngəy. ²⁰ Ngà loki ɛ isi gir ta-é kɪ gir ya bəy rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ kɔy mɛɛ ni-ti idə-é panè: Jojepi, ngonka Dabidi, 'bəl al, 'taa Mari lé, kɔɔtalə ngon kɪ mɛɛ-é-ti kinlé to ngon kɪ ree kɪ go rəbi lə Ndil kɪ aa njay. ²¹ †E à koji ngon kɪ dingəm ə 'a kində ri-é lə Jeju, kɔɔ ɛ b́á à to dow kɪ à kaji dow-je liə mɛɛ majal-je-ti lə-dé. ²² Né-je kin lay ra-né bè kɔɔ kadi ta kɪ 'Babe adi njèpata kɪ ta-é-ti pa kete lé né-é ra né. ²³ 'Babe adi njèpata kɪ ta-é-ti panè: Ngonmandi kɪ gə dingəm al bəy à ndan ngon!

À koji ngon kɪ dingəm rəmə d'a kində ri-é lə «Emanuel», kɔɔ mɛɛ-é to «Lubə isi sə-ji.»‡

²⁴ Loki Jojepi i dɔ bi-ti lé, ra titi kɪ malayka lə 'Babe idə-é-né lé, adi ɛ taa Mari lé. ²⁵ †De 'gə-nə dené kɪ dingəm al ya sar Mari oji-né ngon kɪ dingəm, adi Jojepi ində ri-é lə Jeju.

2

Ta lə njénégə-je kɪ dɔ kərwəi-je-ti kɪ koji Jeju

Luk 2:8-20

¹ D'oji Jeju Betlekem, dɔnangi Jude-ti, bal-je-ti kɪ Erodi ɔ-né be. Go koji-é-ti lé, njénégə-je kɪ dɔ kərwəi-je-ti d'i lo kubə kadi-ti 'ree Jorijaləm ə ² 'dəji 'panè: «Ngar lə jipi-je kɪ d'oji-é lé tɔ rá wa? J'oo kərwəi liə lo kubə kadi-ti b́á j'ree kɔɔ kɔsi dɔ-ji nangi nɔ-é-ti.» ³ Loki ngar Erodi oo ta kin bè lé, mɛɛ-é gangi man rəm, b́á dow-je kɪ Jorijaləm lay ya mɛɛ-dé gangi man siə rəm tɔ. ⁴ Beba ɛ ba njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je dəji-dé se lo kɪ rá b́á d'a koji Kristi* lé titi wa? ⁵ De d'idə-é 'panè: «D'a koji-é Betlekem, dɔnangi Jude-ti, kɔɔ ta kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti pa ɛn:

⁶ «Səi dow-je kɪ Betlekem kɪ dɔnangi Jude-ti, kadi 'gəi maji kɪ be lə-si lé, to ngonbe kɪ sɛ bè ngay dan bebo-je-ti kɪ dɔnangi Jude-ti al. Kɔɔ ngar kɪ njèkul dow-je lə-m, kɪ 'to Israyel-je à tɛɛ dan-si-ti.»†»

⁷ Beba Erodi ba njénégə-je kɪ dɔ kərwəi-je-ti gidi ngəy, dəji-dé se dɔkaglo kɪ rá-ti ya bangi ə kərwəi lé tɛɛ-né wa? ⁸ Ba go-ti, ulə-dé Betlekem panè: «Owi 'dəji ta kɪ tɔgrɔ-ti dɔ ngon-ti kinlé maji-maji ooi. Loki ingəi-é rəmə, ree idəi-mi kɔɔ kadi mą kàrè m'ow m'osi dɔ-m nangi nɔ-é-ti tɔ.»

† 1:21 1:21 Luk 1:31 ‡ 1:23 1:23 Eja 7:14; 8:8,10 † 1:25 1:25 Luk 2:21

* 2:4 2:4 Kristi lé kɔɔ mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é. † 2:6 2:6 Mis 5:1

⁹ Go ta-ti læ ngar lé, de d'oti d'ow rəmə kərwəi kí d'oo-é lo kubə kàdì-ti nū lé, ɔr n̄-dé sar ree t̄eɛ do lo-ti kí ngon kí bər t̄o-ti lé rəmə ʌ nangi. ¹⁰ Loki d'oo kərwəi ʌ nangi lé, r̄o-dé nəl-dé n̄. ¹¹ Beba d'ow mee kəy-ti ə d'oo ngon kí bər lé k̄i k̄-é Mari, rəmə 'tosi məkəji-dé nangi ə d'osi do-dé nangi n̄o ngon kí bər-ti lé. Go-ti, de 't̄eɛ ta mbu né-je lə-dé kí d'ində ngangəm ə d'adi-é kadm̄-je: adi to l̄r-je, k̄i dukan-je, k̄i n̄okagi-je kí ət̄i maji-maji. ¹² Go-ti, Lubə idə-dé mee n̄-ti kadi 'təl k̄i rəbi kí do Erodi-ti gogi al ngá. Beba de 'təl d'ow be lə-dé k̄i rəbi kí rangi.

D'ay k̄i Jeju d'ow siə Ejipti

¹³ Loki njénégə-je kí do kərwəi-je-ti d'ow be lé, malayka lə 'Babe káre ree mee n̄-ti idə Jojepi panè: «'I taá, 'un ngon kí bər k̄i k̄-é, ə 'ay ɔw sə-dé Ejipti. 'Isi nū sar kadi m̄a ya m'idə-i bá 'təl 'ree sə-dé gogi, k̄do Erodi lé à sangi kadi n'tol ngon kin.» ¹⁴ Beba Jojepi i taá ndoo n̄o ya, un ngon kí bər k̄i k̄-é ɔw sə-dé Ejipti. ¹⁵ E isi Ejipti n̄o sar koy Erodi. Tò bè k̄do kadi ta kí 'Babe adi njèpata kí ta-é-ti pa kete lé, né-é ra né. 'Babe panè: «M'ba ngon-m kadi t̄eɛ d̄onangi Ejipti-ti k̄ogi.»‡

Koy læ ngan-je kí bər kí be-ti kí Betlekem

¹⁶ Loki Erodi oo kí njénégə-je kí do kərwəi-je-ti kin d'ədi-é lé, w̄ngi ra-é n̄a adi un ndu kadi 'təl ngan-je kí bər kí dingəm be-ti kí Betlekem k̄i lo-je kí gəə do-é tin ya lay; un kuti-é do ngan-je kí bal joo-ti təl-né k̄i nangi; oji-né do gangi ndo-je-ti kí kərwəi nd̄y-né bá njénégə-je kí do kərwəi-je-ti d'idə-é-né lé. ¹⁷ Beba ta kí Jeremi kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé né-é ra né. E panè:

¹⁸ «Sukùkú, k̄i ndi n̄-je,
k̄i baata-je ba giti-giti mee be-ti kí Rama,
Rasəl n̄o kd̄otalə ngan-é, e ndigi kadi dow ḡor-é al,
Kd̄otalə d'oy lay.»§

Təl Jojepi k̄i Najareti gogi

¹⁹ Loki Erodi oy lé, malayka lə 'Babe ree r̄o Jojepi-ti d̄onangi Ejipti-ti idə-é mee n̄-ti panè: ²⁰ «'I taá, 'un ngon kí bər k̄i k̄-é, ə 'təl 'ow sə-dé d̄onangi Israyel-ti gogi, k̄do dow-je kí 'sangi tol ngon kí bər lé d'oy ngá.» ²¹ Beba Jojepi i taá, un ngon kí bər k̄i k̄-é, təl ɔw sə-dé d̄onangi Israyel-ti gogi. ²² Loki Jojepi oo kadi Arkelawusi bá ò be d̄onangi Jude-ti tó b̄obi-é Erodi-ti lé, b̄əl kisi d̄onangi Jude-ti. Beba Lubə idə-é mee n̄-ti kadi ijə r̄o-é k̄i rangi ɔw isi d̄onangi

‡ 2:15 2:15 Oje 11:1 § 2:18 2:18 Jer 31:15.

Galile-ti yó. ²³ †E ow isi mee bebo-ti kí ba-é Najareti. Tò bè kɔ́ kadi ta kí ndɔ́ki njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé, né-é ra né. Ndɔ́ki 'panè: D'a ba-é dow kí Najareti.

3

Ta ndó lə J̄a kí njèra dow-je batəm

Mar 1:2-8; Luk 3:1-20

¹ Bal-je kí rangi go-ti, J̄a kí njèra dow-je batəm ində lo tɛɛ ə ilə mbɛ diləlo-ti kí dɔ́nangi Jude-ti panè:

² †«In̄əi panjiyə-si-je kí maji al kɔ́gi, kɔ́be kí dɔ́rɔ́-ti* ree ngɔ́si.» ³ J̄a lé bá to dow kí Ejay njépata kí ta Lubə-ti pa ta liə kete panè:

«Ooi, ndi dow kí njèkilə mbɛ diləlo-ti panè:

'Rai go rəbi lə 'Babe!

'Rai go ngan rəbi-je liə adi ɔ́ njururu-njururu!»†

⁴ J̄a ɔ́ kubi kí 'ra kì bəl jambal, dɔ́ɔ bədi-é kì ndaá dɔ́ɔ bədi ə nékuso-é to 'bete-je, kì toji kí wale.‡ ⁵ Dow-je kí Jorijaləm, kì dow-je kí dɔ́nangi Jude-ti lay, kì dow-je kí mee be-je-ti kí tò ngɔ́si kàdì ba Jurde-ti lay ya d'ow rɔ́-é-ti ⁶ 'pa ta rəsi dɔ́ majal-je-ti lə-dé d'adi-é ra-dé-né batəm kəm man ba Jurde-ti.

⁷ †Loki J̄a oo Parisi-je§, kì Sadusi-je* n̄a-n̄a 'ree rɔ́-é-ti kɔ́ kadi ra-dé batəm tɔ́ lé, ɛ dəji-dé panè: «Səi kí mee-si ndul titi-n̄a kì mee li pii-je bè kan! N̄a bá idə-si kadi ɔ́yi wɔ́ngi kí à ree lé wa? ⁸ Adi kullə ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'in̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kɔ́gi bane. ⁹ †Ooi nè a 'giri mee-si-ti painè 'toi nganka Abrakam. M'idə-si rəsi m'adi ooi, kɔ́ ɔ́r-je kin ya kàrè Lubə asi təl-dé nganka Abrakam-ti kare.†

¹⁰ †D'ində kungó pèrèrè kàdì kagi-je-ti káre-káre lay ngá, adi kagi kí kandi-é maji al lé, d'a tugə-é dɔ́ njirə-é-ti kɔ́ kilə-é dan pər-ti. ¹¹ M̄a, m'ra-si batəm mani, sobi-né dɔ́ panjiyə-si-je kí maji al kí 'tusi in̄əi kɔ́gi lé. Ngà ɛ kí à ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m n̄a, adi saba kí nja-é-ti ya kàrè m'tuwə kadi m'tɔ́r al. E lé bá, à ra-si batəm lə Ndil kí aa njay rəm, batəm

† **2:23** 2:23 Mar 1:24; Luk 2:39; J̄a 1:45 † **3:2** 3:2 Mat 4:17; Mar 1:15 * **3:2** 3:2 kɔ́be kí dɔ́rɔ́-ti: «Kɔ́be kí dɔ́rɔ́-ti» kì «kɔ́be lə Lubə» lé to né kí káre-rè. Ngà Matiye lé ndangi mbete kin sobi dɔ́-né jipi-je lé bá ɛ ndangi-né panè «kɔ́be kí dɔ́rɔ́-ti» kɔ́ jipi-je lé 'ndigi bá ri Lubə kì nɔ́ɔ bè al. † **3:3** 3:3 Eja 40:3 ‡ **3:4** 3:4 2Ng 1:8 † **3:7** 3:7 Mat 12:34; 23:33 § **3:7** 3:7 Parisi-je: Parisi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà n̄a. * **3:7** 3:7 Sadusi-je: Sadusi-je 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji tɔ́. Dɛ 'panè: Dow à tɔ́si ndəl kində lo tɛɛ al rəm, Malayka-je kàrè 'goto rəm tɔ́. Ngà Parisi-je lé rəm, 'panè: Dow à tɔ́si ndəl kində lo tɛɛ rəm, bá Malayka-je d'isi nɔ́ɔ rəm tɔ́. † **3:9** 3:9 J̄a 8:33 † **3:9** 3:9 J̄a 8:33,37,39 † **3:10** 3:10 Mat 7:19

pər rəm. ¹² Ə ɛ ɔw kɪ né tó-né liə ji-é-ti nɔɔ; à ra lo tó né liə ə à mbɔ ko liə kungi dama, ngà tisə-é bá à kungi dan pər-ti kí à koy al sartagangi.»

Jā ra Jeju batəm

Mar 1:9-11; Luk 3:21-22; Jā 1:32-34

¹³ Jeju i Galile ɔw rɔ Jā-ti ta ba Jurde-ti kɔɔ kadi ra-é batəm. ¹⁴ Ngà Jā ndigi mbatɪ adi idə-é panè: «Mā bá 'a ra-m batəm, rəmə i tá 'ree kadi m'ra-i batəm tɔ bəy wa!» ¹⁵ Jeju təl idə-é panè: «Kí ngosnè-ti kinlé, 'ndigi sə-m dɔ-ti kadi j'ra bè, kadi né kí njururu kí Lubə ndigi lé né-é ra-né né.» Bəba Jā ndigi siə dɔ-ti ə ra-é batəm. ¹⁶ Loki Jeju ra batəm bá tɛɛ kəm man-ti bè ya rəmə ta dɔrɔ tɛɛ, adi oo Ndil Lubə, titi-nə kɪ dəngɔndə bè, ree isi dɔ-é-ti. ¹⁷ †Rəmə, ndi dow ba dɔrɔ-ti panè: «E kan to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nā.»‡

4

Sú nā Jeju

Mar 1:12-13; Luk 4:1-13

¹ †Go-ti, Ndil Lubə ɔr Jeju ɔw siə diləlo-ti kɔɔ kadi Sú nā-é. ² Jeju ra ndɔ kɔrsɔ ya uso né al, adi bo ra-é. ³ Bəba njəna dow-je lé ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər-je kin 'təl mbə.» ⁴ Ngà Jeju idə-é panè: «'Ndàngi 'panè: "Dow à kisi kɪ dɔ-é taá kɪ takul nékuso ya par al, ngà kɪ takul ta-je lay kí tɛɛ ta Lubə-ti*."»

⁵ Go-ti, Sú ɔw kɪ Jeju bebo-ti kí aa njay, kí to bebo lə Lubə, adi-é ɔ taá sam kəy-ti lə Lubə ⁶ bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'kilə 'usi nangi. Kɔɔ 'ndàngi 'panè: "Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kɔɔ ta lə-i. Ə də d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à kɪ dar ər."»†

⁷ Jeju təl idə-é panè: «'Ndàngi mɛɛ mbete-ti lé to 'panè: "'A nā 'Babe Lubə lə-i al."»‡

⁸ Sú təl ɔw siə dɔ mbal-ti kí ngal ləng-ləng, tɔji-é kɔbɛ-je kí dɔnangi-ti nè kin lay, kɪ riba-je kí dɔ-ti. ⁹ Ə idə-é panè: «Kinə 'tosi məkəji-i nangi ə 'osi dɔ-i nangi nɔ-m-ti lé, m'a kadi-i né-je kin lay.» ¹⁰ Jeju təl idə-é panè: «Satə, 'ɔti rangi ta-m-ti! Kɔɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: "'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi dɔ-i nangi nɔ-é-ti ə ɛ ya kɪ kár-é 'a pole-éS."»

¹¹ Bəba Sú tusi Jeju inə-é. Malayka-je 'ree 'ra kɪ Jeju.

† 3:17 3:17 Mat 12:18; 17:5; Mar 1:11; Luk 9:35 ‡ 3:17 3:17 Pa 2:7; Eja 42:1

† 4:1 4:1 Əbr 2:18; 4:15 * 4:4 4:4 Det 8:3 † 4:6 4:6 Pa 91:11-12 ‡ 4:7 4:7

Det 6:16 § 4:10 4:10 Det 6:13; Luk 4:8.

*Jeju ulə gin kulə liə dɔnangi Galile-ti**Mar 1:14-15; Luk 4:14-15*

12 †D'ilə Jǎ* dangay-ti, beba loki Jeju oo ta-é lé, ɛ ɔti ɔw dɔnangi Galile-ti.

13 †Rəmə inə be kí Najareti, ɔw isi Kapernayim ta babo-ti kí Galile, kí to dɔnangi lə Jabulɔ-je kɪ Néptali-je. 14 Tò bè kɔo kadi ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa kete lé né-é ra né. Ɛ panè:

15 «Dow-je kí dɔnangi-ti lə Jabulɔ-je

Kɪ dɔnangi-ti lə Néptali-je,

Kɪ dow-je kí njèkisi ngɔsi ta babo-ti,

Kɪ gidi ba Jurde-ti, dɔnangi Galile-ti kí 'to jipi-je al†;

16 Dow-je kí d'isi lo kí ndul-ti, d'oo londógi kí boy rəm!

Dɛ kí ndil koy səbi dɔ-dé-ti kàrè lo ndógi dɔ-dé-ti rəm tɔ#!»

17 †Dɔkaglo-é-ti kin bá Jeju ulə gin kilə mbɛ ə idə dow-je panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi, kɔo kɔbe kí dɔrɔ-ti ree ngɔsi!»

*Jeju kɪ mbɔw-je ɔ**Mar 1:16-20; Luk 5:1-11*

18 Ndɔ káre bè, Jeju ɔw njiyə ta babo Galile-ti, rəmə oo ngankɔ-nɔ-je joo kí 'to mbɔw-je d'ǎ d'ilə burə baa: To Simɔ kí 'ba-é Piyər dɛ kɪ ngonkɔ-é Andre. 19 Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si njəsangi dow-je-ti.»

20 Rəmə tajinatɪ nè ya 'tusi burə-je lé d'inə ə d'un go-é.

21 Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi rəmə, oo ngankɔ-nɔ-je kí rangi joo bəy, adi to Jaki dɛ kɪ Jǎ kí 'to ngan lə Jebede, d'isi mɛɛ tɔ-ti kɪ bɔbi-dé, d'isi 'raki burə-je lə-dé. Jeju ba-dé rəmə

22 kalangi bè ya 'tusi bɔbi-dé kɪ tɔ d'inə-é ə d'un go-é.

*Jeju ndó né rəm, adi lapiya njémɔy-je rəm**Mar 1:39; Luk 4:44; 6:17-18*

23 †Jeju ɔw kɪ go lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti, ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, ilə mbɛ Poyta kí Maji kí səbi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, bá adi mɔy-je kɪ mətɪ-je kí gay-gay lay ɔr dɔ dow-je-ti rəm tɔ. 24 Ri Jeju ba ɔr lo kí dɔnangi Siri-ti njuti-njuti, adi dow-je d'ɔw kɪ njémɔy-je kí gay-gay, kí rɔ-dé to-dé kɪ lo-é lo-é, kɪ dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, kɪ dɛ kí kɔnɔ ɔsi-dé, kɪ dɛ kí rɔ-dé oy mburuki-je kɪ rɔ-é-ti adi adi-dé lapiya. 25 Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi to dow-je kí d'ǎ dɔnangi Galile-ti-je, kɪ go dɔnangi kí bebo-je kí

† 4:12 4:12 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20 * 4:12 4:12 Jǎ kinlé to Jǎ kí njèra dow-je batəm, bi to Jǎ kí njéndó né lə Jeju kin al. † 4:13 4:13 Jǎ 2:12 † 4:15 4:15 Eja 8:23 † 4:16 4:16 Eja 9:1 † 4:17 4:17 Mat 3:2 † 4:23 4:23 Mat 9:35; Mar 1:39

dɔgi tò-ti, kì dow-je kí bebo Jorijalɛm-ti-je, kì dɛ kí dɔnangi Jude-ti, kì dɛ kí mɛɛ be-je-ti kí gidi ba Jurde-ti.

Néndó kí Jeju ndó dow-je dɔ mbal-ti

5

Ta lə dow-je kí 'to njénékumə-je

Luk 6:20-26

¹ Lokì Jeju oo kosi dow-je lé, ɛ al isi taá dɔ mbal-ti. Beba njéndó né-je liá 'ree rɔ-é-ti. ² Rəmə ulə gin ndó-dé né panè: ³ «Dow-je kí d'oo rɔ-dé kì né al takəm Lubə-ti bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə kɔbe kí dɔrɔ-ti tò kdɔ-dé.

⁴ Dow-je kí njéndingə ndoo bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə Lubə à sɔl mɛɛ-dé!

⁵ Dow-je kí njésɔl dɔ-dé bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə Lubə à kadi dɔnangi təl né dɔji-dé*!

⁶ Dow-je kí bo ra né kí njururu ra-dé kin bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə Lubə à kadi-dé tógi!

⁷ Dow-je kí njékoo kəmtondoo lə madi-dé-je ba 'to njénékumə-je!

Kdotalə Lubə à koo kəmtondoo lə-dé tɔ!

⁸ Dow-je kí mɛɛ-dé aa njay bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə d'a koo Lubə kì kəm-dé!

⁹ Njékulə dow-je noji nati bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə d'a ba-dé ngan lə Lubə!

¹⁰ †Dow-je kí d'isi d'ulə kəm-dé ndoo

kdɔ né ra-dé kí njururu bá 'to njénékumə-je!

Kdotalə kɔbe kí dɔrɔ-ti tò kdɔ ta lə-dé!

¹¹ †Səi kí dow-je 'taji-si, d'ulə kəm-si ndoo

'tėti ta-je kí maji al maji al ta-si-ti kdɔ ta lə-m bá 'toi njénékumə-je!

¹² †'Rai rɔnəl ə 'tiləi kole!

Kdotalə nékugə dɔji kí boy nɔ ya tò ngəbi-si dɔrɔ-ti nɔɔ.

Njépata-je kí ta Lubə-ti kete nɔ-si-ti kàrè

dow-je d'ulə kəm-dé ndoo bè ya tɔ!»

Njèkun go Kristi to kati kì londógi lə dɔnangi

Mar 9:50; Luk 14:34-35

¹³ †«Səi bá 'toi kati lə dɔnangi. Ngà kinə mbinə kati ɔr kɔgi lé, dow à ra ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Maji-é goto ngá. Təl né kí tuwə kungi kɔgi gidi lo-ti kadi dow-je 'njiyə dɔ-ti ya par ngá.

* 5:5 5:5 Pa-je 37:11 † 5:10 5:10 1Pi 3:14 † 5:11 5:11 1Pi 4:14 † 5:12 5:12
Knj 7:52 † 5:13 5:13 Mar 9:50; Luk 14:34,35

¹⁴ †«Səi bá 'toi londógi læ dɔnangi. Beɓa bebo kí tò dɔ mbal-ti taá lé, à kasi ɓɔyɔ rɔ-é al. ¹⁵ †Dow à kində pər lampi-ti kɔɔ jəbi ngó dɔ-ti al. Ngà à naa kagnaɗa lampi-ti taá kɔɔ kadi dow-je kí meɗ kəy-ti lay ya d'oo-né lo. ¹⁶ †Bè ya tɔ, adi dow-je lay ya d'oo londógi læ-si meɗ né ra-ti kí maji. Loki d'oo-né ra-si kí maji rəmə, d'a kəsi gaji Bɔbi-si Lubə kí isi dɔra-ti.»

Néndó læ Jeju sɔbi dɔ ndukun læ Moiyiji

Luk 16:17; 12:58,59; 16:18

¹⁷ Ooi nè a painè, m'ree kɔɔ bujuru ndukun-je læ Moiyiji kɔ néndó læ njépata-je kí ta Lubə-ti. Ma lé, m'ree kɔɔ 'bujuru kɔgi al, ngà m'ree kɔɔ kadi ta-je læ-dé lé né-é ra né ngá. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ka ya dɔra kɔ dɔnangi d'a lo ka-dé-ti ɓəy kinlé, tó ndukun læ Lubə à tò lo tò-é-ti rəm, ndaji mbete kí kàre-rè ya kàre dow à bujuru meɗ mbete ndukun-ti kɔgi al sar ya kadi né-je lay kinlé ra-né né. ¹⁹ Dow kí al dɔ ngon ndukun kàre dan ndukun-je-ti læ Lubə rəm, ndó dow-je adi d'al dɔ-é siə tɔ lé, dowbé à to dow kí sɛ bè kɔbe-ti kí dɔra-ti. Ngà dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəm, bá ndó dow-je adi 'təl rɔ-dé go-ti siə tɔ lé, à to dow kí boy kɔbe-ti kí dɔra-ti. ²⁰ Beɓa m'a kidə-si rəsi: «Kinə né ra kí njururu læ-si itə 'lə njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je al rəmə, a kandi kɔbe-ti kí dɔra-ti nda bè al.»

Néndó kí dɔ wɔngi-ti

²¹ Səi 'gəi kí d'idə dɛ kí kete lé 'panè: «'A tɔl dow al; dow kí tɔl dow lé, d'a kɔw siə nɔ njəgangta-je-ti.» ²² Ngà ma rəmə, m'idə-si m'panè: Dow kí adi wɔngi ra-é dɔ ngonkɔ-é-ti lé, d'a kɔw siə lo gangta-ti. Ngà dow kí taji ngonkɔ-é panè n'to dow kí kɔgi kare lé, asi kadi d'ɔw kɔ dowbé lo gangi ta-ti kí boy, ngà dow kí ɓa ngonkɔ-é mbé dow rəmə, à toki kilə dowbé dan pər-ti kí tò sartagangi tɔ. ²³ Loki 'ɔw kɔɔ kadi né Lubə logugi né-ti, bá kinə meɗ-i ole dɔ ta-ti kí ngonkɔ-i ɔw-né sə-i lé, ²⁴ 'inə kadkare læ-i lé logugi né-ti nɔɔ ya ə 'ɔw 'ulə noji nati siə kete ɓəy taá kadi 'təl 'ree 'adi kadkare læ-i Lubə.

²⁵ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti kɔ njəta læ-i lé, 'ulə noji nati siə kalangi dɔ rəbi-ti, nè kinə ɔw tɛɛ sə-i nɔ njəgangta-ti lé, njəgangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ²⁶ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kàre à nàɣ al bá 'a tɛɛ dangay-ti ɓəy.

Néndó kí dɔ sangi-na kí lo kaya-ti

²⁷ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A ra kaya al.»
²⁸ Ngà m̄ rəmə, m'idə-si m'panè: «Dow kí oo dené sar adi bo-é ra-é m̄-é-ti lé, to kaya ya dowbé ra k̄ dené-é ngá tin.»
²⁹ †Kinə kəm-i kí k̄l ɔw sə-i adi 'ra majal lé, 'or-é 'ilə-é k̄ḡi ngərəngi n̄u b̄e, k̄d̄o ngon r̄o-i káre-rè é tuji k̄d̄o kadi r̄o-i kí lay ɔw-né dan p̄ər-ti kí t̄ò sartaganḡi kin al ə t̄ò soti.
³⁰ †Ngà kinə jik̄ol-i bá ra-i adi 'ra majal lé, 'ganḡi-é ilə-é k̄ḡi ngərəngi n̄u b̄e, k̄d̄o ngon r̄o-i kí káre-rè é tuji k̄d̄o kadi r̄o-i kí lay ɔw-né dan p̄ər-ti kí t̄ò sartaganḡi kin al ə t̄ò soti.

Ta kí d̄o ḡanḡi-n̄a-ti lə dené k̄i dingəm

Mat 19:9; Mar 10:4-5,10-12

³¹ †Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé b̄əy 'panè: «Dow kí tubə ne-é rəmə kadi ra mbete tubə lé adi-é b̄ane†.»
³² †Ngà m̄ rəmə, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é k̄d̄o ta lə kaya kí dené ra b̄ane, b̄i kinə tubə-é k̄d̄o né kí ranḡi rəmə dowbé ya ilə ne-é kaya-ti. Ə dow kí nj̄etaa dené kí nḡobi-é tubə-é lé, ɛ ra kaya to.

Ta kí d̄o kubi r̄o-ti

³³ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «'A kubi r̄o-i al. Né kí un mindi-i d̄o-ti adi 'Babe lé, 'a ra né-é ya b̄ane†.»
³⁴ †Ngà m̄ lé, m'ɔw k̄i kidə-si kadi ubi r̄o-si al kí kubi al ya b̄e. 'A kubi r̄o-i k̄i d̄or̄a al, k̄d̄o d̄or̄a to kalik̄ɔb̄e lə Lubə.
³⁵ 'A kubi r̄o-i k̄i d̄onanḡi al, k̄d̄o d̄onanḡi to lo kunḡi n̄ja Lubə, 'a kubi r̄o-i k̄i Jorijaləm al rəm, k̄d̄o Jorijaləm to b̄ebo lə ngar kí boy n̄a.
³⁶ 'A kubi r̄o-i k̄i d̄o-i al, k̄d̄o b̄əl d̄o-i káre ya k̄arè 'a kasi 'təl-é kí ndaa-ti əse kí ndul-ti al.
³⁷ Kinə ta lə-si to: «Oiyoy» rəmə ɔi d̄o «oiyo-ti», ə kinə ta lə-si to: «Á-à» rəmə ɔi d̄o «á-à-ti.» Ta kí ranḡi kí ree go-ti to ta lə Nj̄em̄endul ngá.

Ta kí d̄o dalba-ti

Luk 6:29-30

³⁸ Səi 'gəi kí d'idə də kí kete lé 'panè: «Kinə dow t̄o kəm madi-é rəmə, d'a t̄o 'liə t̄o, kinə dow t̄əti nganḡi madi-é rəmə d'a t̄əti 'liə t̄oS̄.»
³⁹ Ngà m̄ rəmə, m'idə-si m'panè: Ij̄əi r̄o nj̄em̄endul al. Kinə dow ində mb̄ó-i kí k̄l rəmə, 'təl kí ḡəl adi-é ində b̄əy.
⁴⁰ Kinə dow ndiḡi k̄ow sə-i lo ganḡta-ti k̄d̄o taa kubi kí k̄ad̄i-i-ti rəmə adi-é kubi kul lə-i d̄o-ti.
⁴¹ Kinə dow uwə-i kí lə nj̄əɔgi-ti k̄d̄o kadi 'n̄jiȳə kulə buy d̄oḡi lé, ɔw siə kulə buy k̄ərjoo.
⁴² Dow d̄əji-i né ə adi rəm, bá dow ndiḡi tun̄ə-i né k̄arè ɔgi-é al rəm t̄o.

† 5:29 5:29 Mat 18:9; Mar 9:47 † 5:30 5:30 Mat 18:8; Mar 9:43 † 5:31 5:31 Mat 19:7; Mar 10:4 † 5:31 5:31 Det 24:1 † 5:32 5:32 Mat 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18; 1K̄o 7:10,11 † 5:33 5:33 Mbl 19:12; Kni 30:2 † 5:34 5:34 a Jak

5:12; b Mat 23:22 § 5:38 5:38 T̄et 21:24; Mbl 24:20; Det 19:21

Ta do ndigi njéba-je-ti

Luk 6:27,32,35-36

⁴³ Səi 'gəi kɪ d'idə də kɪ kete lé 'panè: «'A ndigi ngonkɔ-i, ngà njéba lə-i bá 'a kɔsi-é kɪ ta.»* ⁴⁴ Ngà mə rəmə, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je lə-si, 'pai ta kɪ Lubə kɔɔ dow-je kɪ njékulə kəm-si ndoo. ⁴⁵ Bəba səi a toi-né ngan lə Bɔbi-si kɪ taá dɔrɔ-ti. Kɔɔ Bɔbi-si lé, adi kàdɪ liə ubə do njéməɛndul-je-ti rəm, do njéməɛmajɪ-je-ti rəm, ɛ adi ndi ədi do njéra né-je-ti kɪ njururu rəm, do njéra né-je-ti kɪ njururu al rəm to. ⁴⁶ Kɔɔ kinə dow-je kɪ 'ndigi-si bá səi 'ndigi-dé to lé, nékugə doji ri bá a kingəi-ti wa? Njétaalambo-je kàrè 'ra bè to al wa? ⁴⁷ Kinə ngankɔ-si-je ya par bá səi 'rai-dé lapiya lé, ri bá tɔ gay rɔ-si-ti kɪ dow-je kɪ rangi wa? Dow-je kɪ 'to jipi-je al kàrè 'ra bè to al wa? ⁴⁸ Ən é adi kullə ra-si maji ɔr njuti titi kɪ kullə ra Bɔbi-si kɪ dɔrɔ-ti maji ɔr-né njuti kin bè tɔ†.

6

Ta lə ra maji kɪ njəndoo-je

¹ †«Ooi bè, maji kɪ 'rai lé, 'rai kɔɔ kadi dow-je d'oo-si-né al; bè al rəmə a nali nédoji-si rɔ Bɔbi-si-ti kɪ njékisi dɔrɔ-ti. ² Kinə 'adi né njəndoo lé, 'ində gəngi do-ti titi kɪ njékədkəm dow-je d'isi 'ra-né mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je, kɪ kagi rəbi-je kɔɔ kadi dow-je 'piti-dé-né kin al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dowbé-je kinlé d'ingə né doji-dé ngá. ³ Ngà i rəmə, loki 'adi né njəndoo lé, kadi jigəl-i gə né kɪ jikəl-i adi kinlé al. ⁴ Bə kɔɔ kadi né kɪ 'adi kinlé tɔ kɪ go ngəy, rəmə Bɔbi-i kɪ oo né-je kɪ tɔ kɪ go ngəy lé, à kugə doji-i.»

Néndó kɪ sɔbi do pa ta kɪ Lubə

⁵ †«Loki isi 'pai ta kɪ Lubə lé, 'rai tanɔ kɪ njékədkəm dow-je d'isi 'ra né kin bè al. Də 'ndigi kɔ taá bá pa ta kɪ Lubə mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə-ji jəi jipi-je, kɪ kàdɪ rəbi-je rəm to, kɔɔ kadi dow-je d'oo-dé. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; də d'ingə né doji-dé ngá. ⁶ Ngà i rəmə, loki 'ndigi pa ta kɪ Lubə lé, 'andi kəy, 'uti takəy ta-i-ti bá 'pa ta kɪ Bɔbi-i, rəmə Bɔbi-i kɪ njəkoo né-je kɪ lo bɔyɔrɔ-ti, à kugə doji-i.

⁷ «Loki isi 'pai ta kɪ Lubə lé, 'pai ta-je nɔ-nɔ titi-nɔ kɪ dow-je kɪ 'to jipi-je al d'isi 'ra-né kin bè al. Də 'gir 'panè ta kɪ 'pa nɔ-nɔ kin bá Lubə à koo-né do ndi-dé wa! ⁸ Ngà səi rəmə 'ndaji kəm-dé al, kɔɔ Lubə kɪ Bɔbi-si gə né kɪ mɛɛ-si ndigi kete bəy bá kadi səi 'dəji-é bəy. ⁹ Ooi, kəm rəbi kɪ a pai-né ta kɪ Lubə ən:

“Bɔbi-ji kɪ 'isi taá dɔrɔ-ti! Kadi dow-je 'gə kɪ 'aa njay;

* **5:43** 5:43 Mbl 19:18 † **5:48** 5:48 Mbl 19:2; Det 18:13 † **6:1** 6:1 Mat 23:5

† **6:5** 6:5 Luk 18:10-14

¹⁰ Kadi kɔbe lə-i ree;

Kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'ra né kí mee-i ndigi

Titi kí de kí dɔra-ti d'isi 'ra-né bè tɔ.

¹¹ 'Adi-ji nékuso kí asi ta-ji mee ndɔ-ti kí bone.

¹² 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

Titi kí je kàrè j'inə-né go majal-je kí dow-je d'isi 'ra sə-ji kin bè tɔ.

¹³ 'Inə-ji adi j'usi mee néna-ti al;

Ngà 'or ji kɔgi ji Njemeendul-ti.

Kɔ kɔbe, kɔ tɔgi, kɔ riba to kí lə-i ya sartagangi. Amen!"

¹⁴ †«Kinə inəi go majal-je kí dow-je 'ra sə-si kɔgi lé, Bɔbi-si kí isi dɔra-ti à kinə go kɔgi kadi-si tɔ. ¹⁵ Ngà kinə inəi go kɔgi adi dow-je al lé, Bɔbi-si à kinə go majal-je lə-si kɔgi kadi-si al ya tɔ.»

Kɔgi rɔ nékuso kɔ man kay kɔ pa ta kɔ Lubə

¹⁶ «Loki ɔgi rɔ-si nékuso kɔ man kay kadi 'pai ta kɔ Lubə lé, adi kəm-si ra ndoo titi-nə kí njékædkəm dow-je d'isi 'ra-né kin bè al. De d'ulə kəm-dé nati wur-wur kadi dow-je d'oo kí n'ɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man kay kɔ pa ta kɔ Lubə. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; de d'ingə nékugə doji-dé ngá. ¹⁷ Ngà i rəmə loki 'ndigi kɔgi rɔ-i nékuso kɔ man kay kɔ pa ta kɔ Lubə lé, 'togi takəm-i suki-suki, ə 'ndəm ubi kí ətɔ maji do-i-ti, ¹⁸ kɔ kadi dow-je 'gə kí 'ɔgi rɔ-i nékuso kɔ man kay kɔ pa ta kɔ Lubə al, ngà kadi Bɔbi-i kí isi lo ɔɔyɔɔ-ti ya kɔ kár-é oo, rəmə Bɔbi-i kí oo né kí lo ɔɔyɔɔ-ti lé à kugə doji-i.

Nékingə kí dɔra-ti

Luk 12:33-34

¹⁹ †«'Mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔnangi-ti nè al, kɔ nɔ à kɔ rəm, à nɔ rəm, bá njébogi-je kàrè d'a tətɔ takəy kɔ kɔy rəm tɔ. ²⁰ Ngà 'mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm dɔra-ti taá, kɔ to lo kí né kí titi à nɔ al rəm, nɔ à kɔ al rəm, bá njébogi-je d'a tətɔ takəy kɔ kɔy al rəm tɔ. ²¹ Kɔ lo kí né lə-i kí ində ngangəm tɔ-ti lé, lo-é ya mee-i à tɔ do-ti géréré tɔ.»

Londógi lə daji rɔ dow

Luk 11:34-36

²² Kəm-i lé, to lampi lə rɔ-i. Kinə kəm-i tɔ maji lé, to ndəgi rɔ-i lay bá isi dan lo kí ndógi-ti. ²³ Ngà kinə kəm-i tɔ maji al lé, ndəgi rɔ-i lay ya tɔ dan lo kí ndul-ti tɔ; kinə kəm-i kí to londógi lə rɔ-i təl to lo kí ndul lé, londul kinlé à təl to lo kí ndul ndi-ndi.

Lubə əse là

Luk 16:13

²⁴ Dow kí à kasi ra bə lə ngar-je joo ya goto. Kdotalə à kosi ta ɛ kí káre ə à ndigi ɛ kí káre, al kàrè, à nam kì ɛ kí káre ə nədi ɛ kí káre. Adì a kasi kori Lubə kì là nati joo kdo ra kullə kadi-dé al.

Ta kí sobi do kində mee do Lubə-ti
Luk 12:22-32

²⁵ Bəba m'a kidə-si rəsi panè: Adì mee-si a kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso əse ri bá j'a kay kdo kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a koo wa» al. Kdo kisi kì do taá lə dow maji n̄a itə nékuso rəm, bá daji rɔ dow maji n̄a itə kubi-je rəm tɔ ya al wa? ²⁶ Ooi, yəl-je kí 'nar taá kin; de 'dubi ko al rəm, d'ijə ko d'ungi dama al rəm, ya ngà Bəbi-si kí dora-ti ya isi ul-dé! Ngà səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say ya al wa? ²⁷ N̄a dan-si-ti bá à kasi kilə ndo-é do madi-é-ti sɛ kì takul mee kə kəkəkə liə wa?

²⁸ Ə kdo ri bá adi mee-si a kəkəkə kdo kubi-je wa? Uni kəm-si ooi-né puti wale-je kí wale kin! De 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ²⁹ ya ngà m'a kidə-si rəsi kí Salomɔ kí to njénékingə kí n̄a kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kí ndóle asi kì puti wale-je kin nja káre al. ³⁰ Səi dow-je kí kadmee lə-si to kí nde bə kan! Wale-je kí d'a mee ndor-je-ti bone ya ə bore pər à kò-dé kin kàrè Lubə adi 'mɔne kì puti-dé mbyu rəm, ngà səi kí ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ³¹ Adì mee-si a kəkəkə adi 'painè: «Ri bá j'a kuso wa? Ri bá j'a kay wa? J'a kingə kubi rá bá j'a kulə wa?» al. ³² Kdo né-je lay kinlé, gin dow-je lay kí rangi kin bá d'adi rɔ-dé kò 'sangi par-par; ngà səi rəmə, Bəbi-si kí isi dora-ti gə maji kí né-je kinlé owi ndoo-é. ³³ 'Sangi kɔbe lə Lubə kì né ra kí njururu liə ya kete, rəmə ndəgi né-je lay kinlé, Lubə à kadi-si do-ti. ³⁴ Adì mee-si a kəkəkə do ndo kí bore-ti al, kdo ndo kí bore ɔw kì mee kə kəkəkə liə tɔ. Ndo-je lay ya d'ow kì né to rɔ kí sobi do-dé do-dé.

7

Ta lə gangta do-nq-ti
Luk 6:37-42

¹ 'Gangi ta do dow-ti al, nè d'a gangta do-si-ti. ² †Kdo kəm rəbi kí səi 'gangi-né ta do dow-ti kinlé, ɛ ya d'a gangi-né ta do-si-ti tɔ; ə né kí 'mboji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mboji-né né kadi-si tɔ. ³ Ban bá i oo wale kí tò kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy kí tò kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴ Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i panè: «Adì m'or wale kí tò kəm-i-ti» kin kɔgi ə i rəmə, 'oo kagi kí tò kəm-i-ti kin al wa?

⁵ I njèkædkæm dow-je kan! 'Ōr kagi kí boy kí tò kæm-i-ti ya pa bæy bá 'a koo wale kí tò kæm ngonkɔ-i-ti kɔɔ kɔr kadi-é.

⁶ Adi né kí aa njay bisi-je al, nè d'a tæl kí dɔ-si-ti kɔɔ tɔ-si. 'Tilæi mædkɔsi kí gati-é n̄ n̄ kɔsɔngi-je-ti al, nè d'a mbæjre nja-dé-ti nangi.

Ta kí dɔ dæji né Lubə-ti

Luk 11:9-13

⁷ 'Dæji ə d'a kadi-si, 'sangi ə a kingæi, indæi taræbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ⁸ Kɔɔ dow kí dæji ya ə d'adi-é, dow kí sangi ə ingə, dow kí ində taræbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ⁹ N̄ dan-si-ti bá ngon-é dæji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? ¹⁰ Əse loki dæji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹¹ Ə səi kí 'toi njémɛɛndul-je kàrè, 'gæi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngà Bɔbi-si kí dɔrɔ-ti kí ban bá à kadi né-je kí maji dow-je kí 'dæji-é lé al wa?

¹² †Né lay kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gɔ-é ya 'rai adi-dé tɔ. ɛ kin bá to né kí ndukun læ Moiyiji, k̄i mbete-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndigi.

Ta læ taræbi kí tò mbɔyɔyɔ bè

Luk 13:23-24

¹³ Andi k̄i taræbi kí tò mbɔyɔyɔ bè. Ooi, taræbi kí tati pəl-pəl to ræbi kí lo kun-é ɔ̄ al, ɛ bá to ræbi kí ɔw k̄i dow-je lo tuji-ti, ræbi-é kinlé dow-je n̄ ya d'un. ¹⁴ Rəmə taræbi kí tò mbɔyɔyɔ kí to ræbi kí lo kun-é ngà lé, to ræbi kí ɔw k̄i lo kiskæm-ti, ræbi-é kinlé dow-je n̄ ya d'ingə al.

Njékædta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti

Luk 6:43-44

¹⁵ «Ooi go rɔ-si maji rɔ njékædta-je-ti kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti, kɔɔtalə d'un ndaá bati dɔn-né rɔ-dé bá 'ree-né rɔ-si-ti, ngà mɛɛ-dé-ti rəmə 'to jagim-je kí njétɔɔ ko dow-je. ¹⁶ Sæi a gæi-dé k̄i takul kullə ra-dé. Dow à tɔr kandi nduu dɔ kun pàràrà-ti al rəm, bá dow à kijə kandi kote dɔ ngà-ti al rəm tɔ. ¹⁷ Kagi kí rá-rá ya kí maji lé, kandi-é à maji, ə ɛ kí maji al lé, kandi-é à maji al ya tɔ. ¹⁸ Ə kagi kí maji lé kandi-é à maji al al, bá kagi kí maji al kàrè kandi-é à maji ndɔ al rəm tɔ. ¹⁹ †Kagi kí rá-rá kí kandi-é maji al lé, d'a gangi-é kilə-é pərəə. ²⁰ †Adi njékædta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé a gæi-dé k̄i takul kullə ra-dé.»

Njéndó né-je kí tɔgrɔ-ti

Luk 13:25-27

²¹ Dow-je kí 'ba-m: «'Babe, 'Babe» kin bá d'a kɔw lay kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti al, ngà dow kí ra né kí mɛɛ Bɔbi-m kí dɔrɔ-ti ndigi ya par bá à kɔw. ²² Ndo gangta-ti lé, dow-je n̄ ya

d'a pa sə-m panè: «'Babe, 'Babe! Jε kí ndɔki j'ilə mbε kì ri-i, j'tubə ndil-je kí maji al kì ri-i, j'ra nékɔji-je n̄a-n̄a kì ri-i lé ya wa?» ²³ Beba m'a kidə-dé rəsi panè: «M'gə-si nja káre al, ɔwi ngərangi n̄u bè, səi njéra né-je kí maji al maji al.»*

Ta kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti

Luk 6:47-49

²⁴ «Ooi, n̄á-n̄á kí oo ta lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, à titi-n̄a kì njèkəmkaa kí ində kəy liə jam dódi-ti bè. ²⁵ Beba loki ndi ədi, man taa lo lay, yəlbo ulə dɔ kəy-ti lé ya kàrè, kəy-é tɔɔ al, kdɔtalə d'ində gin-é jam dódi-ti. ²⁶ Ngà n̄á-n̄á kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, à titi-n̄a kì mbé dow kí ində kəy liə dɔ nangra-ti bè. ²⁷ Loki ndi ədi, man taa lo lay, yəl ulə dɔ kəy-ti lé, kəy-é tóti nangi rúm-rúm.»

Tógi néndó lə Jeju

²⁸ †Loki Jeju tɔl ta ta-je liə lé, néndó liə ɔr ndil dow-je n̄a. ²⁹ Kdɔ ɛ ndó né dow-je kəm dow kí ɔw kì tógi bi ndó né tana kì njéndó dow-je ndukun-je al.

Nékɔji-je kí gay-gay kí Jeju ra

8

Jeju adi lapiya njèbanji

Mar 1:40-45; Luk 5:12-14

¹ Loki Jeju ì kì dɔ mbal-ti isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é lo-é-ti n̄ɔɔ. ² Beba njèbanji káre tɛɛ ree rɔ Jeju-ti, səbi takəm-é nangi n̄ɔ-é-ti bá idə-é panè: «'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay.» ³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji liə ur adi-é aa njay tɔ. ⁴ Go-ti, Jeju idə-é panè: «'Idə ta-é dow kí rangi al, 'ɔw 'ɔji rɔ-i njègugnə lə Lubə, ə 'adi kadkare Lubə kí go ndukun-ti lə Moiyiji. Bè kdɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá*.»

Jeju adi lapiya ngonnjèkullə lə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Luk 7:1-10; Jq 4:46-54

⁵ Loki Jeju isi andi kí mɛɛ ɓe-ti kí Kapernayim rəmə, dow káre bè kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu ree rɔ-é-ti, n̄ɔ kì dɔ-é-ti panè: ⁶ «'Babe, ngonnjèkullə lə-m káre tò m̄ɔy kəy n̄ɔɔ, nja-é oy ta kuti-é-ti, adi ingə k̄ɔ n̄a.» ⁷ Ba Jeju idə-é panè: «M'a kɔw ə m'a kadi-é lapiya.» ⁸ Ngà njèkun dɔ asgar-je lé idə-é panè: «'Babe, m̄a lé m'tuwə kadi 'ree mɛɛ

* 7:23 7:23 Pa 6:9 † 7:28 7:28 Mar 1:22; Luk 4:32 * 8:4 8:4 Mbl 14:2-32

kəy-ti lə-m al; ɛn ɛ 'pa ta káre ya par ɛ ngonnjəkullə lə-m à kingə lapiya. ⁹ M'pa bè kɔɔ, ma kɔ kɔ-də-m m'isi gin tógi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ow kɔ asgar-je gin tógi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: "'Ɔw!" ɛ ɔti ɔw! Ɖ kinə m'idə ɛ kí rangi m'panè: "'Ree!" ɛ ɔti ree! Ɖ kinə m'idə ngonnjəkullə lə-m m'panè: "'Ra né kin!" ɛ ɔti ra né-é lé.» ¹⁰ Loki Jeju oo ta-je kí tɛɛ ta-é-ti kin bè rəmə piti-é, ɛ idə dɛ kí d'a siə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔnangi Israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadmeɛ kí tana bè kin nja káre al bəy. ¹¹ †Ooi, m'a kidə-si rəsi kí kosi dow-je kí 'to jipi-je al d'a ki ki lo kubə kàdì-ti, kɔ lo kur kàdì-ti kɔ ree kisi ta nékuso-ti kɔ Abrakam, kɔ Isaki kɔ Jakobɔ kɔbe-ti kí dɔra-ti. ¹² †Ngà ngan njébe-je kí 'to jipi-je lé d'a kungi-dé ndaa-ti lo-ti kí ndul ndi-ndi kí to lo kí dow-je d'a nɔ-ti rəm, d'a kuso ngangɔ-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ.» ¹³ Beba Jeju təl idə njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu kinlé panè: «'Ɔw, ngonnjəkullə lə-i lé, à kingə lapiya titi kí tɛɛ-né ta-i-ti kí go kadmeɛ-ti lə-i.» Tajinati nè ya ngonnjəkullə lé ingə lapiya tɔ.

Jeju adi lapiya njémɔy-je na

Mar 1:29-34; Luk 4:38-41

¹⁴ Go-ti, Jeju ɔw meɛ kəy-ti lə Piyər rəmə, oo məm Piyər kí dené tò nangɔ, 'ningə ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil. ¹⁵ Ba Jeju ɔdi rɔ ji-é rəmə, 'ningə lé inə-é. Go-ti, ɛ i taá oo go-dé kɔ nékuso.

¹⁶ Loki kàdì ur lé, 'ree kɔ dow-je na kí ndil-je kí maji al 'ra-dé rɔ Jeju-ti. Adi Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kɔgi kɔ ta kí ta-é-ti, bá adi lapiya njémɔy-je lay tɔ. ¹⁷ Tò bè kɔ kadi ta kí Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti pa kete lé, né-é ra né. Ejay panè:

«E ɔy məti-je lə-ji kɔ mɔy-je lə-ji dɔ-é-ti†.»

Ta kí sobi dɔ kun go Jeju

Luk 9:57-62

¹⁸ Nɔ káre bè loki Jeju oo kosi dow-je na 'gəə dɔ-é rəmə, ɛ un ndu adi njéndó né-je liə kadi 'gangɔ babo d'ow turə. ¹⁹ Ngá bá dow káre bè kí njéndó dow-je ndukun lə Lubə ree rɔ Jeju-ti idə-é panè: «Njéndó dow-je né, m'a kun go-i lo lay kí 'a kɔw-ti.» ²⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kɔ be tɔ-dé nɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow kɔ kəy tɔ-dé tɔ. Ngà Ngon lə dow‡ lé, lo kí kadi ulə dɔ-é-ti ya kàrè goto.» ²¹ Dow káre dan njéndó né-je-ti liə idə-é panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bɔbi-m mɔki tá.» ²² Ngà Jeju təl

† 8:11 8:11 Luk 13:29 † 8:12 8:12 Mat 22:13; 25:30; Luk 13:28 † 8:17 8:17 Eja 53:4 ‡ 8:20 8:20 Ta kí Jeju panè «Ngon lə dow» kinlé ɛ pa sobi-né dɔ-é ɛ ya bi pa sobi-né dow kí rangi al.

idə-é panè: «'Inə də kí d'oy 'adi 'dubi dow-je lə-dé kí d'oy, ə 'ree un go-m.»

Jeju ndangi yálbo

Mar 4:35-41; Luk 8:22-25

²³ Jeju al mɛɛ̀ tɔ̀-ti, ə njéndó né-je liə d'al go-é-ti. ²⁴ Rəmə, tajinati nè ya yálbo tɛɛ̀ sə-dé busi, ulə mbij-mbij do babo-ti adi pungum man ɔw kɪ̀ tɔ̀ yó-je kɪ̀ nè-je adi tɔ̀ ɔw kɪ̀ nduy sə-dé. Ya rəmə Jeju tɔ̀ tɔ̀ bi. ²⁵ Ngà bá njéndó né-je liə 'ngəsi rɔ-é-ti, 'ndəl-é kɪ̀ nɔ̀ ta-dé 'panè: «'Babe, 'aji-ji, nè ko-ji à tɔ̀!» ²⁶ Jeju pa sə-dé panè: «Sɛ̀i dow-je kí kadmɛɛ̀ lə-si to kí ndɛ̀ bè kan! 'Bəli nɔ̀ bè kɔ̀ ri wa!» Rəmə ɛ̀ i taá ndangi yál, kɪ̀ babo lé, adi lo təl tɔ̀ ndingi. ²⁷ Né kí ra-né kinlé, ɔr ndil-dé adi 'pa-nɔ̀ ta dan-dé-ti 'panè: «Dow kanlé to dow kí ban ya bá yál-je kɪ̀ babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè waʂ?»

Jeju kɪ̀ dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé

Mar 5:1-20; Luk 8:26-39

²⁸ Loki Jeju ree tɛɛ̀ gidi babo-ti, dɔnangi-ti lə dow-je kí Gadara lé, dingəm-je joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 'tɛɛ̀ kɪ̀ do badi-je-ti 'tilə kəm-é. Dingəm-je kinlé 'ra né maji al nɔ̀, adi dow-je 'bəl lo kun rəbi kí rɔ-dé-ti. ²⁹ Dɛ̀ 'tur kəə 'panè: «Ngon lə Lubə, 'ge ri rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔ̀ kadi adi-ji kɔ̀ kete nɔ̀ kaglo kɔ̀-ti lé wa?» ³⁰ Kosi kɔsɔngi-je nɔ̀ ya d'ə d'uso né kàdɪ lo-ti kí tɔ̀ ngərangi sə-dé. ³¹ Bəba ndil-je kí maji al lé, 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «Kinə 'tubə-ji rəmə, 'adi j'ɔw mɛɛ̀ kɔsɔngi-je-ti kin.» ³² Jeju 'ndigi sə-dé adi panè: «Ōwi.» Rəmə dɛ̀ 'tɛɛ̀ d'ɔw 'tur mɛɛ̀ kɔsɔngi-je-ti lé, adi kosi kɔsɔngi-je lé 'təti-nɔ̀ yipi kàdɪ mbal-ti taá, 'tusi baa d'oy lay. ³³ Njéngəm kɔsɔngi-je lé, d'ay d'ɔw mɛɛ̀ bebo-ti, d'ɔr poy né kí ra-né rəm, né kí tɛɛ̀ do dingəm-je-ti kí joo kí ndil-je kí maji al 'ra-dé kin lay d'adi dow-je d'oo. ³⁴ Bəba dow-je lay kí mɛɛ̀ bebo-ti 'tɛɛ̀ 'tilə kəm Jeju. Loki d'oo-é rəmə 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə dɔnangi lə-dé ə ɔw rangi.

9

Jeju adi lapiya njèrɔkoy mburuki

Mar 2:1-12; Luk 5:17-26

¹ Jeju al mɛɛ̀ tɔ̀-ti, ində babo gangi, ɔw be koji-é-ti. ² Dow-je madi d'un dow kí njèrɔkoy mburuki mɛɛ̀ tuwə-ti 'ree siə rɔ-é-ti. Loki Jeju oo kadmɛɛ̀ lə-dé bè rəmə, idə njèrɔkoy mburuki lé panè: «Ngon-m, 'ore mɛɛ̀-i, majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi!» ³ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí madi-je d'oo ta kin bè rəmə, 'pa ta mɛɛ̀-dé-ti 'panè: «Dow kanlé pa

ta kɔbi dɔ Lubə-ti!» ⁴ Jeju gə ta kí mee-dé-ti gow adi dɔji-dé panè: «Kdɔ ri bá owi kɔ tagir-je kí maji al bè kin mee-si-ti wa?» ⁵ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá tò bəl n̄a wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi» bá tò bəl n̄a əse kidə-é panè: «I taá 'njiyə» bá tò bəl n̄a wa? ⁶ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé, ow kɔ tɔgi dɔnangi-ti nè kdɔ kinə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. Bəba Jeju təl idə njərəkoy mburuki lé panè: «I taá, 'un tuwə lə-i, ə 'ow bee lə-i!» ⁷ Bəba dingəm lé i taá, ow bee liə. ⁸ Né kinlé, kosi dow-je d'oo bè rəmə ɔr ndil-dé n̄a, adi d'osi gaji Lubə kí njəkadi dow-je tɔgi kí tanə bè kin.

Ba kí Jeju ba Matiye

Mar 2:13-17; Luk 5:27-32

⁹ Loki Jeju i lo-é-ti kin ow ki kete lé, oo dingəm kí ri-é lə Matiye, isi lo taa lambo-je-ti rəmə idə-é panè: «'Un go-m!» Ə Matiye i taá un go-é. ¹⁰ †Go-ti, Jeju isi ta nékuso-ti mee kəy-ti lə Matiye. Rəmə njétaalambo-je* n̄a kɔ njéramajal-je n̄a 'ree d'isi ta nékuso-ti nati kɔ Jeju kɔ njéndó né-je liə. ¹¹ Loki Parisi-je d'oo Jeju isi uso né nati kɔ dow-je kinlé rəmə, 'dɔji njéndó né-je liə 'panè: «Kdɔ ri bá njéndó-si né isi uso né kɔ njétaalambo-je, kɔ njéramajal-je kin wa?» ¹² Jeju oo ndi-dé, adi idə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kɔ lapiya kare lé d'ow ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ow ndoo-é. ¹³ †Kdɔtalə njéramajal-je bá m'ree kdɔ sangi nja-dé, bi m'ree kdɔ njéra né kí njururu-je kin al. Ow 'sangi kadi 'gəi mee ta kí Lubə pa panè: "M̄a Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, bi məsi d̄a-je kí kadi-m kin al."»†

Ta kí dɔ kɔgi rɔ nékuso kɔ man kay

Mar 2:18-22; Luk 5:33-39

¹⁴ Njéndó né-je lə J̄a kí njéra dow-je batəm 'ree d'ingə Jeju 'dɔji-é 'panè: «Kdɔ ri bá j̄e kɔ Parisi-je 'j'isi j'ɔgi rɔ-ji nékuso kɔ man kay kdɔ pa ta kɔ Lubə, ngà njéndó né-je lə-i 'ra al wa?» ¹⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a ndingə ndoo kaglo-ti kí njétaa dené sigi isi-né sə-dé nati wa? Ndɔ-je ow ree n̄ɔɔ lé, d'a kun njétaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔgi ngá bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɔ man kay bəy.

¹⁶ «Dow à kun takubi kí sigi kdɔ kilə-né kəm ndisi kubi al, kdɔ takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr,

† **9:10** 9:10 Luk 15:1,2 * **9:10** 9:10 Jipi-je 'ge ta lə njétaalambo-je al kdɔ d̄e kí n̄a-je 'taa lambo lé al d̄o ɛ kí ngar ində d̄o dow-je-ti kadi d'ugə (Luk 3:12,13; 19:8), rəm kdɔ dow-je kí d'ɔ be d̄o-dé-ti lé kàrè 'to mba-je. Lambo to né kí njékɔbɛ-je 'taa kdɔ ra-né kullə d̄o bɛ-ti. Ngà ɛ kí njétaa-é-je 'taa do madi-é-ti kí ndangi kare bá to tó-é al. † **9:13** 9:13 Mat 12:7 † **9:13** 9:13 Oje 6:6

ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tò wororo ta madi-é-ti ya bəy. ¹⁷ Bè ya tɔ, dow à tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-je-ti kí low al tɔ, kdɔ loki yibi nduu à kɪ lé, à kində mbundaá lé kadi riyé; ə yibi nduu à kungi kɔgi rəm, bá mbundaá lé kàrè à təl né kí tuji kɔgi rəm tɔ. Befa kinə yibi nduu to kí sigi rəmə, kadi mbundaá kàrè to kí sigi ya tɔ bane. Bè rəmə, mbundaá à riyé al rəm, yibi nduu kàrè à kungi kɔgi al rəm tɔ.»

Tɔsi ndəl lə ngon lə Jayrusi

kì ta lə dené kí məsi ra-é bal dɔgi gidi-é joo

Mar 5:21-43; Luk 8:40-56

¹⁸ Loki Jeju isi pa sə-dé ta-je kin bè ya bəy rəmə, 'boy káre kí dɔ kəykəwnə-ti lə jipi-je, ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá idə-é panè: «Ngon-m kí dené oy tajinati nè bəy nɔɔ, 'ree 'ində ji-i dɔ-é-ti ə à təl kisi kɪ dɔ-é taá kadi-m.» ¹⁹ Jeju kɪ njéndó né-je liə d'ɪ d'ow siə nati.

²⁰ Dené kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo tɛɛ gidi Jeju-ti, ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²¹ Kdɔtalə gir mee-é-ti panè: «Kinə takubi liə ya bá lé m'ɔdi rɔ kàrè rɔ-m à kingə lapiya.» ²² Jeju ilə rəti oo-é, ə idə-é panè: «Ngon-m kí dené, 'ore mee-i, kadmeɛ lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya dené lé ingə lapiya.

²³ Loki Jeju ɔw tɛɛ kəy lə 'boy kí dɔ kəykəwnə-ti lə jipi-je kinlé rəmə, oo njékəy nal-je, kɪ kosi dow-je kí 'singə sokro dɔ-nə-ti, bá idə-dé panè: ²⁴ «Ɔri rɔ-si gogi, ngon kí dené lé oy al, ngà tò bi ki tò.» Rəmə dow-je 'soki Jeju. ²⁵ Loki dow-je 'tɛɛ ndaa-ti lé, Jeju andi kəy, uwə ji ngon kí dené lé adi-é ɪ taá. ²⁶ Befa poy-é ɔr lo kí dɔnangi-ti kɪ nɔɔ lay.

Jeju kɪ njékəmtɔ-je joo

²⁷ Loki Jeju ɪ lo-é-ti kin isi ɔw ki kete rəmə, njékəmtɔ-je joo d'un go-é, ə 'tur kəə boy-boy 'panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji.»

²⁸ Jeju ɔw tɛɛ kəy rəmə, njékəmtɔ-je kí joo kinlé d'ow rɔ-é-ti ə ɛ dəji-dé panè: «Ooi kí m'asi ra né kí səi 'dəji-mi lé wa?» Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyo, 'Babe, j'oo kí i asi.» ²⁹ Befa, Jeju ɔdi rɔ kəm-dé bá idə-dé panè: «Kadi Lubə ra sə-si ki go kadmeɛ-ti lə-si!» ³⁰ Rəmə tajinati nè ya kəm-dé oo lo. Ngà go-ti, Jeju ndəji-dé panè: «Adi dow gə al.» ³¹ Ngà loki d'ɔti d'ow lé, dɛ 'pa ta lə Jeju adi sane kɪ go dɔnangi kí nɔɔ lay.

Ta lə Jeju kɪ dingəm kí pa ta al

³² Loki njékəmtɔ-je 'tɛɛ d'ow lé, dow-je 'ree kɪ dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é, adi pa ta al, rɔ Jeju-ti. ³³ Jeju tubə ndil kí maji al lé ya rəmə, dingəm lé pa ta. Né kinlé ɔr

ndil kosi dow-je ɲa, adi 'panè: «Kay! J'oo né kí taná bè kin donangi Israyel-ti nja káre al bəy!» ³⁴ †Ngà Parisi-je rəmə 'panè: «To tógi læ 'boy læ ndil-je kí maji al bá ɛ isi tubə-né ndil-je kí maji al!»

Ta-je kí Jeju pa adi njékowkulə-je liə

Jeju oo kəmtondoo læ dow-je

³⁵ †Jeju ɔw kɪ nganbe-je, kɪ bebo-je, ndó né dow-je mee kəykəwnə-je-ti læ jipi-je rəm, ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi do kɔbe læ Lubə rəm, bá adi mɔy-je kɪ mətɪ-je kí gay-gay lay ɔr do dow-je-ti rəm tɔ. ³⁶ †Loki ɛ oo kosi dow-je lé bè rəmə, ta ɔ mee-é kɔo ta læ-dé, kɔo kɔ ra-dé, tógi-dé goto, adi taná kɪ bati-je kí njékul-dé goto bè. ³⁷ †Beba ɛ idə njéndó né-je liə panè: «Ko kí tò kijə ɲa, ngà njékijə-é-je bá 'ɲa al. ³⁸ Ən é 'pai ta kɪ 'ba njəko kí tò kijə lé, kadi ulə kɪ njérakullə-je titi.»

10

Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo

Mar 3:13-19; Luk 6:13-16

¹ Jeju ba njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo rɔ-é-ti ə adi-dé tógi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al rəm, bá kadi d'adi mɔy-je kɪ mətɪ-je kí gay-gay lay ɔr-né do dow-je-ti rəm tɔ. ² Ri njékowkulə-je kí dɔgi gidi-é joo lé ən: ɛ kí dɔsəy to Simɔ kí 'ba-é Piyər de kɪ ngonkɔ-é Andre, Jaki kɪ ngonkɔ-é Ja kí 'to ngan læ Jebede. ³ Pilipi kɪ Batlemi, Tomasi kɪ Matiye kí njetaalambo, kɪ Tade, kɪ Jaki kí ngon læ Alpe. ⁴ Simɔ kí to dow kí ta be liə to-é, kɪ Judasi Iskariyoti kí njəkun do Jeju.

Njékowkulə-je læ Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mar 6:7-11; Luk 9:1-6

⁵ Jeju ulə njékowkulə-je liə kí dɔgi gidi-é joo kɪ ndu-je kin panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al lé, ɔwi rɔ-dé-ti al, bá ɔwi mee bebo-je-ti kí Samari al rəm. ⁶ ɔwi rɔ gin koji-ti læ Israyel kí d'ow taná kɪ bati-je kí ndəm bè kin táa. ⁷ Loki isi ɔwi rəmə, iləi mbɛ taá-taá 'painè: “Kɔbe kí dɔrɔ-ti tò ngɔsi!” ⁸ Ə adi lapiya njémɔy-je, adi dow-je kí d'oy 'tɔsi 'ndəl rəm, adi njébanji-je d'ingə lapiya rəm, bá 'tubəi ndil-je kí maji al do dow-je-ti rəm tɔ. To né kí ingəi kare, ən é adi dow-je kare ya tɔ. ⁹ Uni lər ji-si-ti al rəm, uni là ji-si-ti al rəm, uni sisi uləi posi-si-ti al rəm, ¹⁰ †uni mbu kɔw mba al rəm, ɔyi kubi joo-joo al rəm, ɔyi saba əse uni salangi al rəm tɔ. Kɔo

† 9:34 9:34 Mat 10:25; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15 † 9:35 9:35 Mat 4:23; Mar 1:39; Luk 4:44 † 9:36 9:36 Mar 6:34 † 9:37 9:37 Luk 10:2 † 10:10 10:10 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18

to tó-é kadi njèrakullə ingə nékuso mee kullə-ti kí isi ra. ¹¹ Mee bebo əse ngonbe kí rá-rá kí owi-ti lé, 'dəji ta ooi se dow madi kí à kuwə-si ki rə-é-ti isi nɔɔ wa? Rəmə dowbé ya isi rə-é-ti sar kadi ji-né. ¹² Loki andi mee kəy-ti rəmə, 'rai dow-je kí mee kəy-ti lapiya. ¹³ Kinə d'uwə-si ki rə-dé-ti rəmə, kadi lapiya lə-si n̄y sə-dé. Ngà kinə d'uwə-si ki rə-dé-ti al tɔ rəmə, kadi lapiya lə-si təl ki rə-si-ti gogi. ¹⁴ †Loki d'uwə-si ki rə-dé-ti al əse d'oo ta-je lə-si al rəmə, 'tegi mee kəy-é-ti əse mee be-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kogi*. ¹⁵ ††Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do bebo-é-ti kinlé à ngə n̄a kitə ta kí gangi kí do donangi Sodom-ti kɪ Gómər bəy†.»

Kɔ́ kí à ree do njéndó né-je-ti

Mar 13:9-13; Luk 21:12-19

¹⁶ †Yən, m'ulə-si titi-n̄a kɪ bati-je bè dan jagim-je-ti; ɔ́n é indəi kəmkaa do rə-si-ti titi li-je bè rəm, bá kadi 'soli ləm-ləm titi dəngɔɔnda-je bè rəm tɔ. ¹⁷ †Ooi go rə-si rə dow-je-ti, kdo d'a kilə-si ji njégangta-je-ti rəm, d'a tində-si kɪ ndəy marow mee kəykəwn̄a-je-ti lə jipi-je rəm, ¹⁸ d'a kow sə-si n̄ə gubərnər-je-ti kɪ n̄ə ngar-je-ti kdo ta lə-m; beba də rəm, dow-je kí 'to jipi-je al rəm d'a kingə-né ta kí sobi do-m ta-si-ti. ¹⁹ Loki d'a kuwə-si kdo kow sə-si lo gangta-ti lé, adi mee-si ɔ́ kəkəkə adi 'painè: «Se ta ri bá j'a pa wa, əse j'a pa kɪ gosi kí ban wa» al? Ta kí a pai lé à toki kində ta-si-ti dɔkàdɪ-é-ti kin ya. ²⁰ Kdo to səi bá a pai ta lé al, ngà to Ndil Bobi-si bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.

²¹ †Dow à kun do ngonkɔ-é ya kadi 'təl-é, bobi ngon à kun do ngon-é kadi 'təl-é; ngan-je d'a kosi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun do-dé kadi 'təl-dé rəm. ²² †Dow-je lay ya d'a kosi-si kɪ ta kdo ta lə-m; ngà dow kí uwə rə-é ngə sar teɔ sɔy-é-ti ə à kaji. ²³ Loki d'a kulə kəm-si ndoo mee bebo-ti kí káre rəmə ayi-n̄a owi mee bebo-ti kí rangi. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kuləi ta nja bebo-je kí Israyel-ti nati al bəy ya Ngon lə dow à ree.

²⁴ †«Njéndó né à kitə njéndó-é né al rəm, bá ngonnjèkullə à kitə 'ba-é al rəm tɔ. ²⁵ †Njéndó né lé kinə titi-n̄a kɪ njéndó-é né ya rəmə asi; bá ngonnjèkullə kàrè kinə titi-n̄a kɪ 'ba-é

† **10:14** 10:14 Knj 13:51 * **10:14** 10:14 Gəki kodi nja-ti, toji ta kí pa kadi dow é kinə dowbé mbati, adi tuji kogi rəmə ta məsi-é to do-é ɛ-ti ya. † **10:15** 10:15 Mat 11:24 † **10:15** 10:15 Luk 10:4-12 † **10:15** 10:15 Kgn 18 † **10:16** 10:16 Luk 10:3 † **10:17** 10:17 Mar 13:9-11; Luk 12:11,12; 21:12-15 † **10:21** 10:21 Mar 13:12; Luk 21:16 † **10:22** 10:22 a Mat 24:9; Mar 13:13; Luk 21:17; b Mat 24:13; Mar 13:13 † **10:24** 10:24 a Luk 6:40; b Ja 13:16; 15:20 † **10:25** 10:25 Mat 9:34; 12:24; Mar 3:22; Luk 11:15

ya rəmə asi tɔ. Njèkəy bəy é 'bá-é Beljebul kin ngà, dow-je kí mee kəy-ti liə əjè tò ban ngà én wa?

Ta lə bəl dow al

Mar 8:38; Luk 9:26; 12:2-9

²⁶ †«'Bəli dow al, kɔɔ né kí dow bɔyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàré goto rəm. ²⁷ Ta kí m'idə-si ndɔɔ lé, 'pai kada rəsi. Ta kí dow-je 'pa mbi-si-ti nɔm-nɔm bè lé, iləi-né mbɛ dɔ kəy-ti taá. ²⁸ Dow-je kí d'a tɔl daji rɔ-si, ngà d'a kasi tɔl ndil-si al lé, 'bəli-dé al; ngà ɛ kí asi tuji ndil-si kɔ daji rɔ-si nati dan pər-ti kí tò sartagangi kin bá kadi 'bəli-é‡. ²⁹ 'Tij-je lé, 'ndogi-dé joo kɔ silə káre káre ya al wa? Lé bè ya kàré, kinə Bɔbi-si Lubə ndigi al lé, ngon 'tij káre ya kàré à kusi nangi al. ³⁰ Ə səi lé, bəl dɔ-si kin ya kàré toki gə kɔr-é lay, ³¹ én é 'bəli al, kɔɔ gati-si itə gati 'tij-je nja nɔ. ³² Bəba dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mə kàré m'a pa ta liə rəsi nɔ Bɔbi-m-ti kí isi dɔrɔ-ti panè to dow lə-m ya tɔ. ³³ †Ngà dow kí rá-rá kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè n'gə-m al lé, mə kàré m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ Bɔbi-m-ti kí isi dɔrɔ-ti panè m'gə-é al ya tɔ.»

Jeju ree kɔ lapiya al, ngà ree kɔ rɔ dan dow-je-ti

Luk 12:51-53

³⁴ «Ooi nè a giri kí to lapiya bá m'ree-né dɔnangi-ti; to lapiya bá m'ree-né dɔnangi-ti al, ngà to rɔ bá m'ree-né dan dow-je-ti. ³⁵ M'ree kɔ gáangi-nɔ dan ngon kí dingəm-ti dɛ kɔ bɔbi-é, m'ree kɔ gáangi-nɔ dan ngon kí dené-ti dɛ kɔ kɔ-é, m'ree kɔ gáangi-nɔ dan ngon kí dené-ti dɛ kɔ məm-é kí dené. ³⁶ Ə njéba-je lə dow lé, d'a to dow-je kí mee kəy-ti liə ya Š. ³⁷ Dow kí ndigi kɔ-é əse bɔbi-é itə-m mə lé, asi to dow lə-m al. Rəm bá dow kí ndigi ngon-é kí dingəm əse kí dené itə-m mə lé, asi to dow lə-m al tɔ. ³⁸ †Dow kí un go-m bá un kagdəsi liə al lé, asi to dow lə-m al. ³⁹ †Dow kí ngəm rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ ta lə-m lé à kingə gogi.»

Ta lə nékugə dɔji

Mar 9:37,41; Luk 9:48; 10:16; Jə 13:20

⁴⁰ †«Dow kí uwə-si kɔ rɔ-é-ti lé, to mə ya bá uwə-m kɔ rɔ-é-ti tin, ə dow kí uwə-m kɔ rɔ-é-ti kin rəmə, to njèkulə-m bá ɛ uwə-é kɔ rɔ-é-ti tɔ tin. ⁴¹ Dow kí uwə njèpata kí ta Lubə-ti kɔ rɔ-é-ti kɔɔtalə to kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé,

† **10:26** 10:26 Mar 4:22; Luk 8:17 ‡ **10:28** 10:28 Jak 4:12 † **10:33** 10:33 2Ti 2:12 § **10:36** 10:36 Mis 7:6 † **10:38** 10:38 Mat 16:24; Mar 8:34; Luk 9:23 † **10:39** 10:39 Mat 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33; Jə 12:25 † **10:40** 10:40 a Luk 10:16; Jə 13:20; b Mar 9:37; Luk 9:48

à kingə né doji kí asi-nə kì 'lə njèpata kí ta Lubə-ti ya bè to. Dow kí uwə dow kí njururu kí rə-é-ti, kdətələ to kí ɛ to dow kí njururu lé, à kingə né kugə doji kí asi-nə kì 'lə dow kí njururu ya bè to. ⁴² Dow kí rá-rá kí ɔdi man kí səl meɛ kaman káre-rè ya adi kí káre dan ngan dow-je-ti kí sɛ kan kɔ to kí to njéndó né lə-m lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékugə doji-é al.»

Né-je kí ilə kagi kullə lə jeju

11

Jə kí njèra dow-je Batem de kì Jeju

Luk 7:18-35

¹ Loki Jeju un ndu-je adi njéndó né-je liə kí doji gidi-é joo adi gin-é gangi lé, ɛ ɔti ɔw meɛ bebo-je-ti kí dɔnangi-ti kí nɔɔ kɔ ndó né dow-je rəm, kɔ kilə mbɛ Poyta kí Maji rəm to.

² Loki Jə kí njèra dow-je batem kí tò dangay-ti, oo poy né-je kí Kristi* ra lé, ɛ ulə njéndó né-je liə kadi 'dəji-é ta 'panè: ³ «I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?» ⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «'Təli ɔwi idəi Jə ta-je kí ooi kì mbi-si, kì né-je kí ooi kì kəm-si adi to ⁵ njékəmtə-je kí d'oo lo rəm, njéməti-je kí 'nɔjə maji rəm, njébanji-je kí banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njémbitə-je kí d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kí 'təsi 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, njéndoo-je kí mbɛ Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm†. ⁶ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njénékumə!»

⁷ Loki njéndó né-je lə Jə d'ɔti d'ɔw lé, Jeju pa ta kí do Jə-ti adi kosi dow-je panè: «To ri bá ɔwi ooi diləlo-ti wa? To tuwətógi‡ kí yəl isi ɔw siə yó-je kì nè-je kin bá ɔwi ooi wa? ⁸ Kinə bè al, ngà to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rə-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngà lé to ɛ kàre, de kí 'tulə kubi-je kí kurə-kurə bè kinlé, d'isi meɛ kəy-ti lə ngar-je yó rəm. ⁹ Ngà se to ri ya danə bá ɔwi ooi wa? Se to njèpata kí ta Lubə-ti bá ɔwi ooi-é wa? Təgrə-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njèpata kí ta Lubə-ti say bəy. ¹⁰ Kɔ to Jə kin ya bá ndəki 'ndəngi ta kí də-é-ti 'panè: “Yən, mə Lubə m'ulə njèkilə mbɛ lə-m nɔ-i-ti kete, kɔ kadi ɔw ra rəbi lə-i adi-iš.”

¹¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, dow kí to kí 'boy itə Jə kí njèra dow-je batem ya

* **11:2** 11:2 Kristi lé kər meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **11:5** 11:5 Eja 35:5-6; 61:1 ‡ **11:7** 11:7 Gakra: Mongo-je kí nə-je 'panè: M'ijə gakra kɔ koji tuwə. Ə de kí dan-ti-je 'panè: M'ijə tuwətógi kɔ koji gakra. Ɔ kí ta-é tò meɛ mbete-ti nè kinlé to ɛ kí dow oji al bəy. § **11:10** 11:10 Mal 3:1

goto. Bè ya kàrè ngon dow kí nde bè mee kɔbe-ti kí dɔra-ti lé, boy itə-é. ¹² †Ulə gin-é dɔkaglo-ti kí Ja kí njera dow-je batem ilə-né mbe sar tee-né bone lé, kɔbe kí dɔra-ti təl né nagi-na ngá, adi njétógi-je 'sangi kɔo kay ro do-ti. ¹³ Mbetenje lə njépata-je kí ta Lubə-ti lay, kì ndukun-je lə Moiyiji lé, 'pa ta kɔo né-je-ti kí à ra né sar tee-né do Ja kí njera dow-je Batem-ti. ¹⁴ †Kinə adi mee-si ta-je kin rəmə, Ja kin bá to Eli njépata kí ta Lubə-ti kí 'pa ta-é 'panè à ree lé. ¹⁵ Dow kí mbi-é tò kɔo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.

¹⁶ «Ná bá m'a kun-é kɔji-né dow-je kí ngosnè kan wa? Dow-je kí ngosnè kanlé, 'tanə kì ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti, bá 'ba madi-dé-je 'panè:

¹⁷ "J'kəl nal kàrè 'ndami-né al rəm!

Bá j'usi pa nɔ yo kàrè 'ndingəi-né ndoo al rəm!"»

¹⁸ Jeju təl ilə do-ti panè: «M'pa bè kɔo loki Ja ree bá e uso né al rəm, ay man al rəm lé, dow-je 'panè: "To dow kí ndil kí maji al ra-é!" ¹⁹ Ngà loki Ngon lə dow ree, bá e uso né-je, ay man-je lé, dow-je 'panè: "E kanlé uso né bore ngay, to njəkay né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kì njéramajal-je rəm!" Bè ya kàrè, kullə ra-é-je tɔji kí gosi lə Lubə to gosi kí tɔgro-ti ya.»

Tuji kí sɔbi do be-je kí 'mbati kadi mee-dé

Luk 10:13-15

²⁰ Bebo-je kí 'ra nékɔji-je nɔ-nɔ dan-dé-ti ya kàrè, de d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi al lé, Jeju ndangi-dé panè: ²¹ «Tuji à kusi do-si-ti, səi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi do-si-ti, səi dow-je kí Betsayda! Kɔo nékɔji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra donangi Tir-ti kì donangi Sidɔ-ti je bè, rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubì saki ro-dé-ti tò-né buu-ti kɔo kinə-né panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi low nɔ ngá*. ²² Beba m'a kidə-si rəsi ya kí ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do-si-ti à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí do donangi Tir-ti, kì donangi Sidɔ bəy. ²³ Ngà səi dow-je kí Kapərnayim, ooi 'painè se riba lə-si kin à kow sə-si sar dɔra-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si kí nangi sar kí mee lo kí koó-ti. Kɔo nékɔji-je kí toki ra mee be-ti lə-si kinlé, lé toki ra Sodom-ti je bè lé, bone bone ya kàrè Sodom à tò nè bəy.† ²⁴ †Beba m'a kidə-si rəsi ya kí ndo gangta-ti lé, ta kí gangi kí do-si-ti à ngə nɔ kitə ta kí gangi kí do donangi Sodom-ti bəy.»

Ngon de kì Bəbi-é

Luk 10:21-22

† **11:12** 11:12 Luk 16:16 † **11:14** 11:14 Mat 17:10-13; Mar 9:11-13 * **11:21** 11:21 Eja 23:1-18; Ejk 26; Juw 4:4-8; Amo 1:9-10 † **11:23** 11:23 Eja 14:13-15; Kgn 19:24-28 † **11:24** 11:24 Mat 10:15; Luk 10:12

²⁵ Dɔkaglo-é-ti kin bá, Jeju un ta panè: «Bɔbi-m kí 'to 'Ba dɔra kɪ dɔnangi, m'tóy-i, kɔɔ 'bɔyɔ dɔ né-je kin kɪ njégosi-je kɪ njénégɔ-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɛ kɪ dɔ-é adi-dé. †

²⁶ Oiyɔ, Bɔbi-m, m'tóy-i kɔɔ to ndigi lə-i kadi né kinlé tò bè.

²⁷ †«Bɔbi-m təl kɪ né-je lay adi-m. Dow kí gə-m ma Ngon lə Lubə lé goto. Bɔbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. Ma ya par é m'gə Bɔbi-m lé, ə dow kí ma Ngon-é lé ya m'tɛɛ kəm-é dɔ-é-ti tɔ bá à gə-é.»

Jeju to njètaa né kí ɔy dɔ dow-je-ti

²⁸ «Reei rɔ-m-ti, səi dow-je lay kí ɔɔi rɔgi-rɔgi gin nékuti-ti kí ɔy, ə m'a kadi-si 'taai koo. ²⁹ Uni jugi lə-m, ə taai néndó lə-m, kɔɔ kadi ndil-si ingə lo taakoo, kɔɔ m'to njèsɔl dɔ-m rəm, m'sɔl ləm-ləm rəm§. ³⁰ Kɔɔ jugi lə-m lé ɔy al rəm, bá nékuti kí m'a kadi-si uti lé kàrè, ɔle pele-pele rəm tɔ.»

12

Ta lə Jeju dɔ ndɔ taakoo-ti

Mar 2:23-28; Luk 6:1-5

¹ Ndɔ kàrè bè, loki Jeju njiyə mɛɛ ndɔr gemɛ-je-ti kɔɔ kində gangi ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, ɔo ra njéndó né-je liə, adi 'puy dɔ gemɛ d'uso taá-taá*. ² Loki Parisi-je d'oo-dé lé, 'pa kɪ Jeju 'panè: «'Oo, njéndó né-je lə-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndɔ taakoo-ti.†» ³ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndɔki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki ɔo ra-dé dɛ kɪ dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa? ⁴ Dabidi andi mɛɛ kəykubi-ti lə Lubə, dɛ kɪ dow-je liə, d'uso mbə kí dow-je d'adi Lubə kadkare-ti. To mbə kí sobi dɔ-é kadi uso al rəm, sobi dɔ dow-je liə kadi d'uso al rəm, ngà njégugnɛ-je lə Lubə ya par bá sobi dɔ-dé‡. ⁵ Ngà njégugnɛ-je lə Lubə ya kí 'ra kullə mɛɛ kəy kubi-ti lə Lubə kɪ ndɔ taakoo, adi 'təl ndɔ taakoo né kí kare-ti, ya dow gangta dɔ-dé-ti al kinlé, səi 'ndói ta-é mɛɛ ndukun-ti ooi ya al wa§? ⁶ Bɛfa adi m'idə-si, né kí boy itə kəy lə Lubə ya tò nè ngá! ⁷ †'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: “Ma Lubə lé, koo kəmtondoo bá m'ndigi, ɔi məsi dɔ-je kí kadi-m kin al.” Lé toki 'gəi mɛɛ ta kin maji lé, səi a gangi ta dɔ dow-je-ti kí ta goto dɔ-dé-ti kin bè al*. ⁸ Kɔɔ Ngon lə dow bá to 'ba ndɔ taakoo lé.»

‡ **11:25** 11:25 1Kɔ 1:17-29 † **11:27** 11:27 a Jɔ 3:35; b Jɔ 1:18; 10:15 § **11:29**

11:29 Jer 6:16 * **12:1** 12:1 Det 23:26 † **12:2** 12:2 Tɛt 34:21 ‡ **12:4** 12:4

1Sa 21:2-7; Mbl 24:9 § **12:5** 12:5 Kni 28:9; Mbl 24:8-9 † **12:7** 12:7 Mat 9:13

* **12:7** 12:7 Oje 6:6

Jeju kà dingəm kí ji-é oy mburuki

Mar 3:1-6; Luk 6:6-11

⁹ Jeju ì lo-é-ti kinlé ɔw mee kəykəwna-ti læ jipi-je. ¹⁰ Ə dingəm káre kí ji-é oy mburuki isi mee kəy-ti lé nɔɔ. Rəmə Parisi-je kí d'isi nɔɔ 'sangi rəbi kilə ta dɔ Jeju-ti adi 'dəji-é 'panè: «Nɔɔ taakoo-ti lé, to tó-é kadi dow adi lapiya njəmɔy əse to tó-é al wa?» ¹¹ †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Ná dan-si-ti bá ɔw kɪ bati káre-rè, bá bati-é usi bole ndɔ taakoo-ti ya à kɔr-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ¹² Ngà dow lé, itə bati nja nɔ-nɔ! Adi to tó-é kadi dow ra maji ndɔ taakoo-ti.» ¹³ Ngá bá Jeju təl idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki ɛ surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji titi-nɔ kɪ ɛ kí káre. ¹⁴ Parisi-je kí d'a lo-é-ti lé, 'tɛɛ d'ɔw d'ɔji-nɔ ta dɔ kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Jeju to ngonnjəkullə læ Lubə

¹⁵ Ngà loki Jeju gə ta kɔji læ Parisi-je lé, ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti. Dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go-é, adi ɛ adi lapiya njəmɔy-je lay tɔ. ¹⁶ Ngà ɛ ndəji-dé kadi d'adi dow gə kí to n'è Jeju al. ¹⁷ Bè kɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti, Ejay pa kin, ra-né né. Lubə panè:

¹⁸ «Ooi, ngonnjəkullə læ-m kí m'mbəti-é,
M'ində-é dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti nɔ,
M'a kadi Ndil-m səbi dɔ-é-ti,

À kilə mbə né ra kí njururu kadi gin dow-je kí gay-gay†.

¹⁹ D'a kəl-nɔ kɪ dow al rəm, à kur kəə al rəm,
Dow à koo ndi-é pandangi lo-ti al rəm‡.

²⁰ À tətɪ tuwətógi kí tò gudi nangɪ al rəm,
Lampɪ kí pər isi ɔ-ti ngəl-ngəl bəy kàre
à kosi suɪ tɔl al rəm tɔŋ.

À ra bè sar kadi né ra kí njururu ilə njirə.

²¹ Bəba gin bə-je kí dɔnangi-ti nè lay ya
d'a kində mee-dé dɔ-é-ti*.»

Dow-je 'ba Jeju ngar læ ndil-je kí maji al

Mar 3:22-27; Luk 11:14-23

²² Dow-je 'ree kɪ dingəm káre kí ndil kí maji al ra-é adi kəm-é tɔ rəm, pa ta al rəm, adi Jeju adi-é pa ta rəm, oo lo rəm. ²³ Né kinlé ɔr ndil kosi dow-je nɔ, adi 'dəji ta 'panè: «Kay! Dow kin to Ngonka Dabidi lé ya al wa?» ²⁴ †Ngà loki Parisi-je d'oo ta kin rəmə, 'panè: «È kinlé isi tubə ndil-je kí maji al kɪ tógi læ Beljebul, kí to 'boy læ ndil-je kí maji al.» ²⁵ Bəba Jeju gə gir ta kí mee-dé-ti gɔw adi idə-dé panè:

† **12:11** 12:11 Luk 14:5 † **12:18** 12:18 Eja 42:1 ‡ **12:19** 12:19 Eja 42:2
§ **12:20** 12:20 Eja 42:3 * **12:21** 12:21 Eja 42:1-4 † **12:24** 12:24 Mat 9:34;
10:25

«Kɔɔbe kí rá-rá ya b́a dow-je kí mee-é-ti 'gangi-na d'osi-na k̀i ta lé, à t̀el ndubəbe rəm, b́a bebo əse kəy kí rá-rá ya dow-je kí mee-é-ti 'gangi-na d'osi-na k̀i ta k̀arè, dowbé-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Bè ya t̀o, kinə Satə ya tubə dow-je lə Satə rəmə, to e ya ǵangi rə-é danə. Bè kinlé, kɔɔbe liə à kə lo kə-é-ti gərərə ban wa? ²⁷ Ə kinə to t̀ogi lə Beljebul b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al, ngà dow-je lə-si ə d'isi 'tubə-dé k̀i t̀ogi lə ńa ngá wa? Kullə ra dow-je lə-si ya ilə ta d̀o-si-ti! ²⁸ Ngà kinə to t̀ogi lə Ndil Lubə to b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kí maji al rəmə, to kɔɔbe lə Lubə ya ngá é ree t̀e rə-si-ti tin.

²⁹ «Kinə dow uwə njètogi t̀o-é njim-njim al lé, dowbé à ra ban b́a à kur mee kəy-ti lə njètogi kin, k̀o kəə nékingə-é wa? À t̀o-é njim-njim b́ay b́a à kow mee kəy-ti k̀o kəə nékingə-é. ³⁰ †Dow kí ore k̀adi-m al lé, to njèkosi-m k̀i ta ə dow kí kəw sə-m né ki nati al k̀arè, to njəsane né kogi t̀o.»

Majal kí Lubə à kinə go-é kogi al

Mar 3:28-30; Luk 12:10; Əbr 6:4-8; 10:26-29

³¹ «Beba m'idə-si toki, majal-je lay kí dow isi ra, əse takobi-je lay kí dow isi pa lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é, ngà ta k̀obi kí dow pa k̀i Ndil Lubə lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é al ya sar. ³² †Dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al d̀o Ngon lə dow-ti lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é, ngà dow ya kí pa ta k̀obi k̀i Ndil kí aa njay lé, à toki kinə go-é kogi kadi-é d̀okaglo-ti kí bone kin al rəm, bore al rəm, ya sartagangi.»

Ta kí t̀e ta dow-ti lé i mee-é-ti

Luk 6:43-45

³³ †«Kinə kagi maji lé, kandi-é à maji t̀o, ngà kinə kagi maji al lé, kandi-é k̀arè à maji al ya t̀o. K̀o kandi kagi b́a dow à gə-né kagi. ³⁴ †Səi kí mee-si ndul titi-na k̀i mee li pii-je bè kanlé! Səi a pai ta kí maji ndo k̀are t̀o ban wa? K̀o né-je kí mənə-nə mee dow-ti ya b́a t̀e ta-é-ti adi-é pa. ³⁵ Dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mee-é kinlé ya b́a à t̀e-né. Ə dow kí maji al k̀arè né-je kí maji al maji al kí uwə mee-é kinlé ya à t̀e-né t̀o. ³⁶ M'a kidə-si, ngan ta-je kí mee wəy kare lay kí isi t̀e ta dow-je-ti kinlé, d'a kər go-é lay ndo gangta-ti. ³⁷ K̀otalə ta kí ta-i-ti b́a 'a kər-né ta d̀o-i-ti rəm, b́a ta kí ta-i-ti ya ta à kuwə-i-né rəm t̀o.»

Parisi-je 'dəji Jezu nékəji

Mar 8:11-12; Luk 11:29

38 †Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun, kì Parisi-je kí nã-je d'un ta d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra nékoji kàre adi j'oo.» 39 †Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí ngosnè kí 'to njémęędul-je, kì njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je, 'dəji kadi d'oo nékoji! Ngà dow à ra nékoji kí rangi kadi-dé al ngá; ę kí ndoki tẹę dɔ Jonasi-ti kí to njəpata kí ta Lubə-ti kin ya asi. 40 Titi kí ndoki Jonasi ra-né ndo mutə męę kanji-ti kí boy kinlé†, Ngon lə dow kàrè à ra ndo mutə gin nangi-ti tɔ. 41 Ndo gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kə takəm dow-je-ti kí ngosnè kin kɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kɔ dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbę kilə lə Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kɔgi‡. Ngá kí ngosnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nã ya ą nè! 42 Bè ya tɔ, ndo gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə, à kə takəm dow-je-ti kí ngosnè kin kɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kɔ ndoki ę i sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je lə Salomɔ§. Ngà kí ngosnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nã ya ą nè.»

Ta kí sɔbi dɔ ndil kí maji al kí təl ree męę dow-ti gogi

Luk 11:24-26

43 «Loki ndil kí maji al tẹę męę dow-ti, ɔw ilə kì diləlo kí tuti sangi lo kí kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà, ę ingə al lé, 44 ę panè: “Kəy lə-m kí m'isi-ti bá m'tẹę lé, m'a təl kɔw-ti gogi.” Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kí męę kəy lé tɔ kare ə toki kɔy ndəti-ndəti rəm, bá né-je kí męę-é-ti toki kɔsi njol-njol rəm. 45 Bəba ę ɔsi təl ɔw sangi ndil-je kí rangi siri kí męę-dé ndul itə-é bəy bá ree sə-dé adi d'andi męę kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kí gogi nè kinlé, kisi lə dowbé kin maji al nã itə kí kete lé bəy. Ə 'lə dow-je kí maji al kí ngosnè kanlé kàrè, à tɔ bè ya tɔ.»

Kɔ Jeju kì ngankɔ-é-je kí tɔgrɔ-ti

Mar 3:31-35; Luk 8:19-21

46 Loki Jeju ą pa ta kì kosi dow-je ya bəy rəmə, kɔ-é, kì ngankɔ-é 'ree d'ą ta-é-ti ə 'sangi kadi d'ingə-é 'pa siə ta. 47 Ngá bá dow madi idə-é panè: «Yən, kɔ-i, kì ngankɔ-i-je d'ą ndaa-ti nɔɔ, ə 'sangi kadi 'pa sə-i ta.» 48 Ngà Jeju təl ilə-é-ti panè: «Nã-je bá 'to kɔ-m-je kì ngankɔ-m-je wa?» 49 Bəba Jeju ulə ji-é dɔ njéndó né-je-ti liə bá panè: «Yən, kɔ-m-je kì ngankɔ-m-je bá d'isi tin. 50 Kɔ dow kí ra né kí męę Bobi-m kí dɔrɔ-ti ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

Gosta-je kí dɔ kɔbe-ti lə Lubə

† 12:38 12:38 Mat 16:1; Mar 8:11; Luk 11:16 † 12:39 12:39 Mat 16:4; Mar 8:12

† 12:40 12:40 Jon 2:1 ‡ 12:41 12:41 Jon 3:4-9 § 12:42 12:42 1Ng 10:1-10

13

Gosta kí sɔbɪ dɔ njèkilə ko

Mar 4:1-9; Luk 8:4-8

¹ Ndɔ-é-ti kinlé ya, Jeju tɛɛ kəy, ɔw isi kàdì babo-ti. ² †Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi, adi ɛ al isi mɛɛ tɔ-ti. Ngà dɛ b́á d'a ngangɪ ba-ti dɪngɪ-dɪngɪ. ³ Jeju pa sə-dé ta n̄a kɪ gosta-je panè: «Njèndɔr, ɔw kdɔ kilə ko. ⁴ Loki a ilə ko lé, kaa né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lɔ-lɔ. ⁵ Kaa né kí n̄a-je tusi dɔ ər-je-ti, adi lo kadi ingə nangɪ kí asi kadi ulə njirə-é-ti goto. Ngà rəmə kubə b́á ubə kalangɪ, kdɔ nangɪ ndəə dɔ-ti al. ⁶ Loki kàdì ɔsi rəmə, ngan ko-je kinlé ndole. Go-ti rəmə, tuti kurum, kdɔ njirə-é ɔw nangɪ n̄a al. ⁷ Kaa né kí dan-ti-je tusi dan kun-je-ti, adi kun tɔɟi ə ɔ̄ rɔ dɔ-ti gəgəgə. ⁸ Ngà kaa né kí n̄a-je tusi nangɪ-ti kí maji, adi ɔr dɔ-é. Beba dɔ-é kí dan-ti-je kaa-é ra-ti bu-je, ɛ kí kaa-é ra-ti kormekɛ-je, ɛ kí ra-ti kormutə-je.» ⁹ Jeju təl ilə dɔ-ti bəy panè: «Dow kí mbi-é tò kdɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Kdɔ ri b́á Jeju ndó-né né kɪ gosta-je wa?

Mar 4:10-12; Luk 8:9-10

¹⁰ Njéndó né-je lə Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: «Kdɔ ri b́á 'pa sə-dé ta kɪ gosta-je wa?» ¹¹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Kdɔtalə sɛi lé, né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti sɔbɪ dɔ kɔbɛ kí dɔrɔ-ti lé toki tɛɛ kɪ dɔ-é kadi 'gəi, ngà dɛ lé, toki tɛɛ kɪ dɔ-é kadi-dé al. ¹² †Kdɔ dow kí né tò ji-é-ti b́á d'a kadi-é kí rangɪ dɔ-ti, kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Ngà dow kí né liə goto lé, ɛ kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ¹³ Beba m'idə-dé-né ta kɪ gosta, kdɔ d'oo lo kɪ koo ndə bè ya bɪ d'oo né al rəm, b́á ta kàrè d'oo kɪ koo bè ya bɪ 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ. ¹⁴ Beba ta kí Ejay, njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né dɔ-dé-ti.

Lubə panè:

“D'a koo ta maji ya, ngà d'a 'gə mɛɛ-é al,

D'a koo lo maji ya, ngà d'a koo né al*.

¹⁵ Ooi gin dow-je kanlé 'to njémɛɛngə-je,

'Tɔsi mbi-dé kə-kə 'tɔ nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à kɪ koo lo rəm,

Nè mbi-dé à kɪ koo ta rəm, nè d'a kɪ gə né,

Rəmə d'a kɪ kinə panjiyə-dé-je kí maji al kɔɟi kadi m'ɪ m'aji-dé†.”

¹⁶ †«Ngà sɛi lé, 'toi njénékumə-je, kdɔ kəm-si oo lo maji rəm, mbi-si kàrè oo ta maji rəm tɔ! ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si

† 13:2 13:2 Luk 5:1-3 † 13:12 13:12 Mat 25:29; Mar 4:25; Luk 8:18; 19:26

* 13:14 13:14 Eja 6:9 † 13:15 13:15 Eja 6:10 † 13:16 13:16 Luk 10:23,24

rəsi kí njépata-je kí ta Lubə-ti n̄a, k̄i njéra né-je kí njururu n̄a ya, ɓo koo né-je kí s̄əi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al, ɓo koo ta-je kí s̄əi ooi kin ra-dé ya, ngà d'oo al‡.»

Jeju ɔr mee gosta kí s̄əbi dɔ njèkilə ko

Mar 4:13-20; Luk 8:11-15

¹⁸ S̄əi lé, 'yəli mbi-si ooi-né mee gosta kí s̄əbi dɔ njèkilə ko lé. ¹⁹ Dɔ rəbi kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta kí dɔ k̄ɔbe-ti lə Lubə ya, ngà gə mee-é al, rəmə Njəm̄eendul ree ɔr ta kí 'dubi mee-é-ti lé k̄ɔgi. ²⁰ Nangi ər kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə rəmə taa kalangi k̄i r̄ɔnəl. ²¹ Ngà ta lé bá ulə njirə mee-é-ti al; adi ɛ ɔ dɔ-ti kaglo n̄a al. Beba loki k̄ɔ-je kí dum nati əse kulə kəm ndoo kɔɔ ta lə Lubə t̄eɛ dɔ-é-ti rəmə, kalangi bè ya ɛ tusi kadmee liə in̄ə k̄ɔgi. ²² Dan kun-je kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə ya, ngà mee k̄a kókókó kɔɔ né-je kí dɔnangi-ti nè, k̄i ɓo nékingə-je uti dɔ ta kí oo lé, adi kandi-é goto. ²³ Rəmə, nangi kí maji kí k̄āa né tusi-ti lé, to dow kí oo ta lə Lubə ə gə mee-é, adi kandi-é t̄ò; ɛ kí k̄āa-é ra-ti ɓu-je, ɛ kí k̄āa-é ra-ti kormek̄e-je, ɛ kí ra-ti kormutə-je.

Gosta kí dɔ jə-ti

²⁴ Jeju pa sə-dé gosta kí rangi ɓəy panè: K̄ɔbe kí dɔr̄a-ti t̄ò titi-n̄a k̄i ta lə dow kí dubi ko né kí maji mee ndɔr-ti liə. ²⁵ Rəmə ndoo, loki dow-je 'to ɓi lay lé, njèba liə ree dubi jə dan ko né-ti kí maji kí ɛ dubi lé, ə ɔti ɔw. ²⁶ Loki ko ubə t̄ɔgi, adi ɔr dɔ-é lé, jə lé k̄àrè ɔr dɔ-é t̄ɔ. ²⁷ Beba njérakullə-je lə njèkəy lé 'ree d'idə-é 'panè: «'Ba-ji, to ko né kí maji bá i dubi mee ndɔr-ti lə-i ya al wa?» Ngà jə kin i rá t̄ɔ ɓəy wa? ²⁸ Beba ɛ ilə-dé-ti panè: «To njèba ə ra-né tin.» Ngà bá njérakullə-je 'd̄əji-é 'panè: «'Ndigi kadi j'ɔw j'r̄əy jə lé k̄ɔgi wa?» ²⁹ Ngà ɛ panè: «Bè al, kɔɔ kinə kadi 'r̄əyi jə rəmə a k̄i 'r̄əyi-dé k̄i ko nati. ³⁰ Ə in̄əi-dé adi 't̄ɔgi nati sar ndo kijə ko-ti. Ndɔ-é-ti kin bá m'a kidə njékijəko-je panè: "'Tɔri jə-je ya kete, ə 't̄ói njir-njir kadi uləi p̄ər, ngà tá je 'kəwi ko lə-m dama.»»

Gosta kí dɔ k̄āa kɔl-ti

Mar 4:30-32; Luk 13:18-19

³¹ Jeju t̄eɛ k̄i gosta kí rangi ɓəy panè: K̄ɔbe kí dɔr̄a-ti t̄ò titi-n̄a k̄i ta lə k̄āa kɔl kí dow madi un dubi mee ndɔr-ti liə kin bè. ³² K̄āa kɔl lé bá, to k̄āa kagi kí t̄ò ngon-é itə k̄āa kagi-je lay, ngà lo kí ubə t̄ɔgi rəmə to kagi kí boy itə kagi-je lay kí mee ndɔr-ti, adi yəl-je kí 'nar taá 'ree 'ra kəy-dé balkəm-é-je-ti.

*Gosta kí dɔ əm-ti**Luk 13:20-21*

³³ Jeju pa sə-dé gosta kí rangi ya bəy panè: «Kɔbe kí dɔra-ti lé titi-nə kɪ əm kí dené káre bə un lɔy-né nduji kí 'mboji mɛɛ kee mutə, adi nduji kí lɔy lay ya ɪ kin bə.»

*Jeju pa ta-je lay kɪ gosta**Mar 4:33-34*

³⁴ Ta-je kin lay ya Jeju idə kosi dow-je kɪ gosta. Ta kí kadi ɛ pa kɪ gosta al ya goto. ³⁵ To bə kadi ta-je kí njèpata kí ta Lubə-ti pa kin né-é ra né. Njèpata kí ta Lubə-ti pa panè:

«M'a tɛɛ ta-m kadi m'pa gosta-je,
M'a kilə mbɛ né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti
lo kində gin dɔnangi-ti nɔ. §»

Kɔr mɛɛ gosta kí dɔ jə-ti

³⁶ Jeju inə kosi dow-je ə ree bɛe. Loki ree bɛe lé, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti, 'dəji-é 'panè: «'Or-ji mɛɛ gosta kí dɔ jə-ti kí ɔ mɛɛ ndɔr-ti lé adi j'oo.» ³⁷ Bɛba Jeju idə-dé panè: «Dow kí njèdubi ko né kí maji kinlé, to Ngon lə dow; ³⁸ ndɔr lé, to dɔnangi; ə ko né kí maji, to dow-je kí kɔbe-ti lə Lubə; jə lé to dɛ kí d'un go Njɛmɛɛndul. ³⁹ Njəba kí njèdubi jə lé, to Sú; nəy kijə ko lé, to dɔbəy ndo; ə njékijəko-je, 'to malayka-je tɔ. ⁴⁰ Titi kí 'tɔr-né jə d'ungi pərəə lé, dɔbəy ndo-ti ya kàrè à to bə tɔ: ⁴¹ Ngon lə dow, à kulə malayka-je liə kadi 'tubə dow-je lay kí njéra madi-dé-je kadi d'usi mɛɛ majal-ti, kɪ dow-je kí njéramajal-je kɔbe-ti liə kɔgi. ⁴² Malayka-je d'a kungi-dé dan pər-ti kí dum pa ta-é, kí to lo nɔ rəm, lo kí d'a kuso ngang-dé titi mægəgə-mægəgə rəm tɔ. ⁴³ Ngà njéra né-je kí njururu rəmə, rɔ-dé à ndogi titi-nə kɪ kàdɪ bə mɛɛ kɔbe-ti lə Bobi-dé.

«Dow kí mbi-é tò kɔo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!»

Gosta kí sɔbi dɔ nékingə kɪ mædkɔsi kí tò lo bɔyɔ-é-ti

⁴⁴ «Kɔbe kí dɔra-ti tò titi-nə kɪ ta lə nékingə kí 'bɔyɔ mɛɛ ndɔr-ti, bá dow madi ɔw tɛɛ dɔ-ti kin bə. Dowbé kinlé, un ɔw bɔyɔ rangi bəy, rəmə rɔ-é nəl-é nɔ, adi ɔw ndogi né kingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né ndɔr kinlé.

⁴⁵ «Kɔbe kí dɔra-ti tò titi-nə kɪ ta lə njéra gati kí isi sangi mædi kɔsi kí ndole kin bə. ⁴⁶ Loki ingə ɛ kí gati-é nɔ lé, ɛ təl ɔw ndogi nékingə-é lay, bá inə la-é ree ndogi-né mædi kɔsi kí káre kinlé.»

Gosta kí dɔ burə-ti

⁴⁷ Kɔbe kí dɔra-ti tò titi-nə kɪ ta lə burə kí dow ilə baa rəmə uwə-né kanji-je kí gay-gay kin bə. ⁴⁸ Loki burə kin

rusi lé, mbow ndor ree-né ngangí ba-ti, isi nangi, tor kanji-je kí maji-maji ungi mee 'sengi-ti, bá inø de kí d'asi náy al ungi-dé kogi. ⁴⁹ Dobøy ndo-ti lé, à to titi-na bè ya to: Malayka-je d'a ree kor kəm dow-je kí njera né kí njururu al kí njera né kí njururu gay-gay. ⁵⁰ D'a kungi dow-je kí njera né kí njururu al dan pər-ti, lo nɔ-ti, kí to loki d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə. ⁵¹ Beba Jeju dəji njéndó né-je liə panè: «'Gəi mee ta-je kin lay wa?» De d'ilə-é-ti 'panè: «Oiyoy», j'gə. ⁵² Rəmə Jeju idə-dé panè: «To bè ya to, njéndó dow-je ndukun lə Lubə kí təl njətaa néndó kí do kɔbe-ti kí dora-ti lé, titi-na kí njəkəy kí ingə né-je kí sigi bá ore nati kí né-je kí low kí lo ngəm né-ti liə bá ra-né kullə.»

Sɔy kullə lə Jeju donangi Galile-ti

Meengə lə dow-je kí Najareti

Mar 6:1-6; Luk 4:16-24

⁵³ Loki Jeju pa gosta-je kin adi gin-é gangi rəmə, ɛ ɔti rangi lo kí a-ti lé ⁵⁴ ɔw bebo-ti kí ɛ tɔgi-ti ə ndó né dow-je mee kəykəwna-ti lə jipi-je. Néndó liə ɔr ndil-dé adi 'panè: «Kay! Gosta-je, kí nékɔji-je kinlé i-né rá-rá ya wa? ⁵⁵ To ngon lə kodi kijəkagi lé ya al wa? Kɔ-é ya bá to Mari lé al wa? Ə Jaki-je, kí Jojepi-je kí Simɔ-je kí Jude-je ya bá 'to ngankɔ-é-je al wa? ⁵⁶ Ə kɔnan-é-je ya rəm bá d'isi sə-ji nè to tin al wa? Ngà né-je lay kinlé, ɛ i-né rá ya dana wa?» ⁵⁷ †Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi nɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é mee-dé. Beba ɛ idə-dé panè: «Njəpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mee bekoji-é-ti, kí mee kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.*» ⁵⁸ Beba Jeju ra nékɔji-je tin nɔ al, kdotalə meengə lə-dé.

14

Koy Ja kí njera dow-je batəm

Mar 6:14-29; Luk 9:7-9; 3:19-20

¹ Dokaglo-é-ti kinlé ngar Erodí kí to njəkɔbe kí donangi Galile-ti oo poy rifa lə Jeju. ² Beba ɛ idə njérakullə-je liə panè: «To Ja kí njera dow-je batəm bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ! Gin-é kin bá ɛ ɔw-né kí tɔgi adi ra-né nékɔji-je kin.»

³ †Kdo ndoki Erodí adi d'uwə Ja 'dɔɔ-é kí kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdotalə Erodí de kí Pilipi 'to ngankɔ-na-je, ya rəmə Erodí təl taa Erodidi, kí ne Pilipi. ⁴ Ba Ja idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodidi kinlé to tó-é al*.» ⁵ Beba Erodí lé ndigi təl Ja, ngà ɛ bəl kosi dow-je, kdo de 'gə kí Ja lé to njəpata kí ta Lubə-ti. ⁶ Beba ndo ra náy koji Erodí-ti

† 13:57 13:57 Ja 4:44 * 13:57 13:57 Luk 4:24; Ja 4:44 † 14:3 14:3 Luk 3:19,20

* 14:4 14:4 Mbl 20:21

lé, ngon læ Erodiadi kí dené, tɛɛ ndam nɔ̄ dow-je-ti kí 'ba-dé lo nékuso-ti, adi nəl Erodi n̄a. ⁷ Beba Erodi un mindi-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti panè: Né lay kí 'dəji-m ya ə m'a kadi-i. ⁸ Rəmə Erodiadi sulə ngon-é lé, adi-é panè: «'Ilə dɔ J̄a kí njèra dow-je batəm lé, mɛɛ supra-ti tajinati nè ya adi-m!» ⁹ Rɔ ngar nəl-é al ya, ngà kɔ̄ kubi kí ɛ ubi rɔ-é rəm, kɔ̄ takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti rəm kinlé ya, ra adi ɛ un-né ndu kadi d'adi-é-né dɔ J̄a lé. ¹⁰ Beba ngar ulə dow kəy dangay-ti adi-é gangi dɔ J̄a lé. ¹¹ 'Ree k̄i dɔ J̄a mɛɛ supra-ti d'adi ngon kí dené kinlé, ə ɛ ɔw-né adi kɔ̄-é. ¹² Go-ti, njéndó né-je læ J̄a 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi, ngá bá d'ɔw d'ɔr poy-é d'adi Jeju oo.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo m̄i d'uso

Mar 6:30-44; Luk 9:10-17; J̄a 6:1-15

¹³ Loki Jeju oo ta kinlé, ɛ al mɛɛ tɔ-ti ɔr rɔ-é ngərəngi k̄i kár-é diləlo-ti. Beba kosi dow-je d'oo ta-é rəmə, d'̄i k̄i bebo-je kí gay-gay d'ɔw k̄i nja-dé go-é-ti. ¹⁴ Ngà loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti bá oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kinlé rəmə, ta ɔ̄ mɛɛ-é kɔ̄ ta læ-dé, ə adi lapiya njémɔy-je læ-dé. ¹⁵ Loki ndɔ̄ isi il lé, njéndó né-je d'ɔw rɔ̄ Jeju-ti d'idə-é 'panè: «Loki j'̄ai-ti kinlé to diləlo rəm, bá k̄adi k̄arè ɔw ki dɔ kur-ti rəm, ɛ́n ɛ́ 'ɔsi kosi dow-je kan adi d'ɔw nganbe-je-ti 'ndoḡi né d'uso.» ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kadi d'ɔw rangi lé, to tó-é al, ɛ́ s̄ai ya adi-dé né d'uso!» ¹⁷ Ngà dɛ̄ d'idə Jeju 'panè: «J'ɔw k̄i mbè m̄i k̄i kanji joo-rè ya par.» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei-né adi m̄i.» ¹⁹ Ngá bá Jeju un ndu adi kosi dow-je lé d'isi nangi dɔ wale-je-ti. Jeju ɔy mbè kí m̄i k̄i kanji kí joo lé, bá un kəm-é ki taá dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə kete bá gángi mbè lé adi njéndó né-je, ə njéndó né-je 'taa 'ləbi kosi dow-je tɔ. ²⁰ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɛ̄-ndɛ̄, adi dɔdum-é-je kí n̄ay ya d'ɔy rusi k̄arè dɔgi gidi-é joo b̄əy†. ²¹ Dow-je kí d'uso né kinlé, dingəm-je d'a ra budɔgi lo m̄i je bè; dené-je k̄i ngan-je rəmə toki tidə-dé al.

Jeju njiyə dɔ babo-ti

Mar 6:45-52; J̄a 6:16-21

²² Lo-é-ti lé ya, Jeju ɔsi njéndó né-je liə kadi d'al mɛɛ tɔ-ti, 'gangi babo d'ɔw turə kete nɔ̄-é-ti, ngà ɛ́ bá ɔ̄ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ²³ Loki Jeju ɔsi-dé adi d'ɔw rəmə, ɛ́ ɔti ɔw al dɔ mbal-ti, ɔr rɔ-é k̄i kár-é kɔ̄ pa ta k̄i Bobi-é. K̄adi ur dɔ-é-ti lo-é-ti kin k̄i kár-é.

²⁴ Loki tɔ̄ ɔ̄ dan ba-ti danā bap̄i ya b̄əy rəmə, yəl tilə kəm tɔ̄, adi pungum man ɔsi tɔ̄ k̄i goḡi-goḡi. ²⁵ Taginlo-ti lé, Jeju njiyə dɔ man babo-ti, isi ɔw ki rɔ̄ njéndó né-je-ti. ²⁶ Ngá

† 14:20 14:20 2Ng 4:42-44.

loki njéndó né-je d'oo-é ɔw njiyè dɔ man babo-ti lé, 'bəl rəm, dɔ-dé maji al, adi 'panè: To «'mǎ dow!» Adi 'bəl ə 'tur kɔɔl. ²⁷ Ngà tajinati nè bè ya, Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to ma bəy, é 'bəli al!» ²⁸ Bè bəy bá Piyər panè: «'Babe, kinə to i ya rəmə, 'un ndu-i adi m'njiyè dɔ man-ti m'ow rɔ-i-ti.» ²⁹ Ə Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ree!» Bəba Piyər i mɛɛ tɔ-ti ur dɔ man-ti njiyè ɔw ki rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ngà loki Piyər oo yəl kɪ isi ulə dɔ man-ti mbi-mbi lé, bəl ra-é adi isi nduy, adi nɔ panè: «'Babe, 'aji-m bool!» ³¹ Tajinati nè bè ya, Jeju ulə ji-é uwə-é-né ə idə-é, panè: «'To dow kɪ kadmɛɛ lə-i asi al. Kdɔ ri bá i 'tadi?» ³² Loki dɛ d'al mɛɛ tɔ-ti rəmə gin yəl lé gangi dəsɪ. ³³ Bəba njéndó né-je kɪ d'isi mɛɛ tɔ-ti lé d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti bá 'panè: «I lé, 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti!»

Jeju adi lapiya njémɔy-je dɔnangi Jenejarɛti-ti
Mar 6:53-56

³⁴ Loki Jeju kɪ njéndó né-je liə d'ində babo 'gangi, 'tɛɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti lé, ³⁵ dow-je kɪ lo-é-ti 'gə Jeju, adi d'ulə kulə mɛɛ bə-je-ti go lo-je-ti kɪ tin kin lay, adi dow-je 'ree kɪ njémɔy-je lay rɔ-é-ti. ³⁶ Dɛ 'ra ndoo ta-é-ti kadi inə-dé adi n'odi rɔ takubi liə ya par rəmə, n'a kingəi lapiya. Bəba dow-je lay kɪ d'odi takubi liə lé, d'ingə lapiya ya tɔ.

15

Jeju kɪ nékobe
Mar 7:1-23

¹ Bəba Parisi-je kɪ dan-ti-je, kɪ dow-je kɪ nǎ-je kɪ 'to njéndó dow-je ndukun-je d'i Jorijaləm, 'ree d'ingə Jeju 'dəji-é 'panè: ² «Ban bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-ji-je al wa? 'Oo, dɛ 'togi ji-dé al ya d'uso-né né.» ³ Bəba Jeju ilə-dé-ti panè: «Ngà səi, ban bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Lubə al, kdɔtalə nékobe lə-si wa? ⁴ Səi 'gəi kɪ Lubə panè: "'Təti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i." E pa bəy panè: "Dow kɪ pa ta kɪ maji al dɔ bɔbi-é-ti əse dɔ kɔ-é-ti lé kadi toki tɔl dowbé kɔgi."»* ⁵ Ngà səi 'painè: Kinə dow pa kɪ bɔbi-é əse kɔ-é panè: «Né kɪ m'a ra-né sə-i lé, ma m'un m'adi Lubə kadkare-ti rəmə» ⁶ dowbé kinlé ɔw ndoo tətɪ kagi bɔbi-é əse kɔ-é al ngá. 'Rai bè kinlé, to ta lə Lubə bá səi bujuri kɔgi kdɔ nékobe lə-si! ⁷ Səi lé, 'toi njékədkəm dow-je! Ta kɪ Ejay njèpata kɪ ta Lubə-ti pa sɔbi-né dɔ-si lé to ta kɪ tɔgrɔ-ti ya, ɛ panè: ⁸ «Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaa ta-dé-ti nè, ngà mɛɛ-dé tɔ gay sə-m.† ⁹ Pole kɪ dɛ 'pol-m kàrè to pole kɪ mɛɛ wəy kare,

* 15:4 15:4 Tɛt 20:12; 21:17; Det 5:16; Mbl 20:9 † 15:8 15:8 Eja 29:13

kdo né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé,
to ndukun-je læ dow-je.»

¹⁰ Jeju ba kosi dow-je kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: ¹¹ «Ooi ta kin kdo kadi 'gəi mɛɛ-é maji. Né kí i ndaa-ti ɔw ta dow-ti, bá à ra kadi dowbé təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti al. Ngà né kí tɛɛ ta dow-ti kí ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti.»

¹² Beba njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «Se i gə kí ta kí i 'pa lé, tugə Parisi-je jigi-ti ya wa?» ¹³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kagi-je lay ya kí to Bɔbi-m kí dɔrɔ-ti bá mɔ-dé al lé, d'a kuwə-dé kɔr-dé kɔgi kí njirə-dé burə. ¹⁴ †Inəi-dé, de 'to njəkəmto-je kí njéndɔr njəkəmto madi-dé-je. Kinə njəkəmto ndɔr njəkəmto madi-é lé, de joo lay ya d'a kungi-nɔ be-ti lóti.»

¹⁵ Piyər un ta idə-é panè: «'Ɔr mɛɛ gosta kinlé adi j'oo.» ¹⁶ Jeju idə-dé panè: «Səi lé ya kərə négə nal-si bè bəy to wa? ¹⁷ Səi 'gəi kí né ya kí i ndaa-ti ɔw ta dow-ti lé, dəə ɔw mɛɛ-é-ti kadi à kɔw-né ta wale-ti ya al wa? ¹⁸ †Ngà né kí tɛɛ ta dow-ti lé, i mɛɛ-é-ti kəy, ɛ bá à ra kadi dow təl-né né kí tò nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁹ Kdo tagir-je kí maji al kí toki təl dow-je, kí ra kaya-je, kí kinə ne-i əse ngɔbi-i kow sangi dow kí rangi-je, kí bogi-je, kí kulə ta ndil dow-ti-je, kí təti ta kí ndangi-je kinlé, i mɛɛ dow-ti kəy. ²⁰ Né-je kin bá à ra dow kadi təl-né né kí tò nɛ takəm Lubə-ti, bi togi ji al ya kuso-né né kin bá à ra kadi dow təl dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti al.»

Kadmɛɛ læ dené kí to jipi al

Mar 7:24-30

²¹ Loki Jeju ɔr rɔ-é ɔw ngɔsi kí dɔnangi Tir-ti kí dɔnangi Sidɔ-ti, ²² rəmə dené kí Kanɔ-ti, i titi nɔɔ, ree nɔ ta Jeju-ti bərəngi-bərəngi panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo læ-m! Ndil-je kí maji al 'ra ngon-m kí dené nɔ!» ²³ Ngà Jeju ilə-é-ti al. Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: «'Tubə dené kinlé kɔgi. Kdɔtalə ɔw tur kəə go-ji-ti taá-taá.» ²⁴ Jeju idə-é panè: «Mɔ lé d'ulə-m rɔ Israyel-je-ti kí 'titi-nɔ kí bati-je kí 'ndəm bè kin ya par.» ²⁵ Beba dené lé ree səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti bá panè: «'Babe, 'ra sə-m!» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.» ²⁷ Beba dené panè: «Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je lé, d'a kuso nɔ-nɔ né kí tusi gin tablə kuso né-ti læ ba-dé ya tɔ.» ²⁸ Beba Jeju panè: «Bayawəə dené! Kadmɛɛ læ-i boy nɔ! Kadi Lubə ra sə-i titi kí i dəji-né!» Rəmə lo-é-ti nɔɔ ya ngon kí dené lé ingə lapiya.

Jeju adi lapiya njémɔy-je kí gay-gay

Mar 7:31-37

²⁹ Beba Jeju i lo-é-ti nɔɔ ɔw ta babo-ti kí Galile, al isi do mbal-ti taá. ³⁰ Rəmə kosi dow-je n̄a 'ree kì njéməti-je kì njékəmtɔ-je, kì njémbitɔ-je, kì dow-jé kí rɔ-dé oy mburuki-mburuki, kì njémɔy-je kí gay-gay d'ungi-dé nja Jeju-ti d'adi adi-dé lapiya. ³¹ Loki kosi dow-je d'oo kí njémbitɔ-je kàrè 'pa ta rəm, njérɔkoy mburuki-mburuki-je kàrè d'ingə lapiya rəm njéməti-je 'njiyə rəm, njékəmtɔ-je kàrè d'oo lo rəm lé, ndil-dé ɔr wuti adi de d'osi gaji Lubə lə Israyel-je.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo sɔ

Mar 8:1-10; Mat 14:13-21

³² Beba Jeju ba njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ta ò mee-m kɔɔ kosi dow-je kan! Kɔɔ de 'ra ndɔ mutə sə-m bone ya, ngà né kí kadi d'uso goto. Adi ma m'ndigi kiŋə-dé kadi d'ɔw kì mee-dé bo al, nè d'a ki gudi rəbəə.» ³³ Ngá bá njéndó né-je 'panè: «J'a ki kì mbə rá diləlo-ti nè kɔɔ kadi j'adi kosi dow-je kí n̄a kan d'uso 'ndan wa?» ³⁴ Jeju dəji-dé panè: «Mbə ra kandangi ji-si-ti wa?» Njéndó né-je d'ilə-é-ti 'panè: «J'ɔw kì mbə siri, ə ngan kanji sɛ tɔ.» ³⁵ Jeju un ndu adi dow-je d'isi nangi. ³⁶ Go-ti, ɔy mbə kí siri kì ngan kanji kí sɛ lé, ra oiyo Lubə, gáŋgi danə təl-né adi njéndó né-je liə 'ləbi kosi dow-je. ³⁷ Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndə-ndə bá dɔdum-é-je n̄ay adi d'ɔy rusi jangá siri. ³⁸ Dow-je lay kí d'uso né lé, dingəm-je de budɔgi lo sɔ ə dow tidə dené-je kì ngan-je al.

³⁹ Go-ti, Jeju adi kosi dow-je d'ɔw, bá ɛ al mee tò-ti ɔw dɔnangi-ti lə Magadan-je.

16

Parisi-je kì Sadusi-je 'dəji nékɔji

Mar 8:11-13; Luk 12:54-56

¹ †Parisi-je kì Sadusi-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔɔ n̄a-é koo ta kí mee-é-ti adi 'dəji-é kadi ra nékɔji kí i dɔrɔ-ti kadi d'oo. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Kàdi ur ə 'painè: «Lo à maji, kɔɔ dɔrɔ kər wəə.» ³ Ə ndoge rəmə səi 'painè: «Bone ndi à kədi», kɔɔ dɔrɔ kər wəti-wəti. Səi 'gəi kər gangi lo kí dɔrɔ-ti maji rəmə, asi kəri gangi né-je kí tɔji kaglo-je kí bone kin al wa? ⁴ †Dow-je kí ngɔsnè kí 'to njémeɛndul-je, kì njétəl rɔ-dé go ndu Lubə-ti al-je 'dəji nékɔji. Ngà dow à ra nékɔji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ do Jonasi-ti kin ya asi. Go-ti, Jeju in̄ə-dé ɔti ɔw lo liə.

Ta lə əm lə Parisi-je k̄i Sadusi-je

Mar 8:14-21

⁵ Loki njéndó né-je d'ow k̄i kal ba kow turə rəmə, m̄e-dé oy dɔ mbə-ti gogi. ⁶ †Beba Jeju idə-dé panè: «S̄əi kan! Ooi go rɔ-si maji kdɔ əm lə Parisi-je, k̄i Sadusi-je.» ⁷ Njéndó né-je 'pa ta m̄e-dé-ti 'panè: «Jeju pa ta kinlé bè kdɔ mbə k̄i m̄e-ji oy dɔ-ti gogi lé.» ⁸ Jeju gə tagir lə-dé, beba idə-dé panè: S̄əi dow-je k̄i kadm̄e lə-si toki ndɛ bè kan! Kdɔ ri é 'pai ta m̄e-si-ti 'painè to ta lə mbə k̄i goto ji-si-ti kin wa? ⁹ †S̄əi 'gəi al ya b̄əy wa? Se m̄e-si ole dɔ mbə-ti k̄i m̄i k̄i ndɔki dingəm-je b̄udɔgi lo m̄i d'uso lé al wa? Se ndɔki ɔyi ndəgi-é k̄arè kandangi wa? ¹⁰ †Rəm mbə k̄i siri k̄i ndɔki dingəm-je b̄udɔgi lo sɔ d'uso lé k̄arè, m̄e-si ole dɔ-ti al tɔ wa? Se ndɔki ɔyi ndəgi-é jangá kandangi tɔ wa? ¹¹ Ngà ra ban bá m'pa sə-si ta m'panè: Ooi go rɔ-si maji kdɔ əm lə Parisi-je, k̄i Sadusi-je rəmə s̄əi adi to ta lə mbə bá m'pa sə-si wa? ¹² Bè b̄əy bá njéndó né-je 'gə k̄i to ta k̄i sɔbi dɔ əm ra mbə al. Ngà to ta lə néndó lə Parisi-je, k̄i Sadusi-je.

Piyər pa rəsi k̄i Jeju to dow k̄i Lubə mbəti-é

Mar 8:27-30; Luk 9:18-21

¹³ Go-ti, Jeju ɔw t̄eɛ dɔnangi Sebare-ti lə Pilipi rəmə d̄əji njéndó né-je liə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa dɔ Ngon lə dow-ti lé wa?» ¹⁴ †Beba d̄e 'panè: «Dow-je k̄i n̄ə-je 'panè: “I 'to Ja k̄i njèra dow-je batəm”, ə d̄e k̄i dan-ti-je 'panè: “I 'to Eli”, ə d̄e k̄i madi-je 'panè: “I 'to Jeremi əse i 'to k̄i k̄are dan njépata-je k̄i ta Lubə-ti.”» ¹⁵ Go-ti, Jeju təl d̄əji-dé panè: «Ngà k̄i go gə-é-ti lə-si s̄əi ya bè lé, m̄ə m'to n̄ə wa?» ¹⁶ †Simɔ k̄i ba-é Piyər idə-é panè: «'To Kristi*, Ngon lə Lubə k̄i njèkisi kəm.» ¹⁷ Beba Jeju təl idə Piyər panè: «Simɔ k̄i ngon lə Jonasi, 'to njénékumə, kdɔtalə to dow bá t̄eɛ k̄i dɔ ta kin adi-i al. To Bɔbi-m k̄i isi dɔrɔ-ti bá t̄eɛ k̄i dɔ ta kinlé adi-i tin. ¹⁸ M̄ə m'idə-i m'panè: “'To Piyər (k̄ɔr m̄e-é to ər) ə dɔ ər-ti kinlé bá m'a kində njékəwn̄ə-je lə-m dɔ-ti. Lo k̄i koó ya k̄arè à kasi ra sə-dé né k̄are al. ¹⁹ †M'a kadi-i lakere k̄ɔbe k̄i dɔrɔ-ti. Beba né k̄i i 'tɔ dɔnangi-ti nè lé, à toki tɔ dɔrɔ-ti ə né k̄i i 'tuti dɔnangi-ti nè à toki tuti dɔrɔ-ti tɔ.”» ²⁰ Go-ti, Jeju nd̄əji njéndó né-je liə n̄ə kadi 'pa d'adi dow gə k̄i n'to Kristi al.

Jeju pa ta k̄i dɔ koy-é-ti k̄i tɔsi ndəl-ti liə

Mar 8:31-38; Luk 9:22-27

† **16:6** 16:6 Luk 12:1 † **16:9** 16:9 Mat 14:17-21 † **16:10** 16:10 Mat 15:34-38

† **16:14** 16:14 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † **16:16** 16:16 Ja 6:68,69

* **16:16** 16:16 Kristi lé k̄ɔr m̄e-é to dow k̄i Lubə mbəti-é. † **16:19** 16:19 Mat 18:18; Ja 20:23

²¹ Gangi ndo-é-ti kin ya Jeju un kuti kidə ta njéndó né-je liə rəsi-rəsi panè: Tò kadi m'ow Jorijalem, m'ow m'ingə kò ña ji 'ngatógi-je-ti læ jipi-je rəm, ji njékun do njégugné-je-ti læ Lubə rəm, ji njéndó dow-je ndukun-je-ti sar kadi 'tol-m, ngà ndo kí njékungi-ti mutə rəmə m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ²² Rəmə Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kəl siə panè: «I 'Babe lé, Lubə à kɔsi né-é kin ki rangi do-i-ti. Né-é kinlé à tɛɛ do-i-ti nda bè al.» ²³ Ngà Jeju təl kəm-é ə idə Piyər lé panè: «'Ɔti ki rangi ta-m-ti, i Sata. 'To jigi nò-m-ti, kdo tagir-je læ-i to tagir-je læ dow-je, bi to tagir-je læ Lubə al.»

²⁴ †Beba Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ²⁵ †Kdo dow kí rá-rá ya kí ndigi kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ngà dow kí ilə rɔ-é kɔgi kdo ta læ-m bá à kaji rɔ-é tɔ. ²⁶ Kadi dow ingə né-je kí donangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? Əse ri bá dow à kadi kdo kɔr-né tó ndil-é wa? ²⁷ †Kdo Ngon læ dow lé, à ree dan riba-ti læ Bobi-é Lubə nati kɪ malayka-je liə, ngà bá à kugə dow kí rá-rá ki go kullə ra-é-je-ti. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi: Dow-je madi dan de-ti kí d'ə nè kinlé, Ngon læ dow à ree kɪ kɔbe liə kadi d'oo-é kɪ kəm-dé ndé-ndé bəy bá d'a koy.»

17

Rɔ Jeju mbəl

Mar 9:2-10; Luk 9:28-36; 2Pi 1:16-18

¹ Ndo meke go-ti, Jeju adi Piyər de kɪ Jaki, bá Ja kí to ngonkɔ Jaki d'ow siə ə d'ow d'isi kɪ kár-dé do mbal-ti kí ngal. ² Lo-é-ti nɔɔ ya rɔ Jeju mbəl tò gay, adi takəm-é ɔ njoy-njoy titi-ɱa kɪ kadi bè. Kubi-je liə kàré təl nda mbəy-mbəy titi-ɱa kɪ londógi bè rəm tɔ. ³ Rəmə Moiyiji de kɪ Eli* 'tɛɛ sə-dé koy, ə d'ɔji ta kɪ Jeju. ⁴ Beba Piyər un ta idə Jeju panè: 'Babe, maji ña kadi j'isi lo kin-ti nè ya ngá. Kinə 'ndigi lé, m'a ra kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. ⁵ ††Loki Piyər ɱ pa ta lé kɪ pa ya bəy rəmə, kilndi kí ndoy ngilingi-ngilingi ree səbi do-dé-ti ripi, ngà bá ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: Ǝ kinlé to Ngon-m, m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, rɔ-m nəl-m do-é-ti ña rəm; ooi ta liə. ⁶ Loki njéndó né-je læ Jeju d'oo ndi dow kinlé bè rəmə, 'bəl ña adi 'tusi 'səbi takəm-dé nangi. ⁷ Ngà bá Jeju ɔti ree rɔ-dé-ti, ɔdi rɔ-dé, bəy bá idə-dé panè: «Ii

† **16:24** 16:24 Mat 10:38; Luk 14:27 † **16:25** 16:25 Mat 10:39; Luk 17:33; Ja 12:25 † **16:27** 16:27 a Mat 25:31; b Róm 2:6 * **17:3** 17:3 Moiyiji-je kɪ Eli 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kí kete low nɔ. † **17:5** 17:5 Mat 3:17; 12:18; Mar 1:11; Luk 3:22 † **17:5** 17:5 2Pi 1:17,18

taá! 'Bəli al!» ⁸ Beba loki Piyər-je, kì Jə-je, kì Jaki-je lé d'un kəm-dé kì taá rəmə d'oo Jeju ya kì kár-é.

⁹ Go-ti, loki d'j̄ dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju un ndu adi-dé panè: «Né kí ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow kí rangi oo al ya sar kadi Ngon læ dow tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.»

¹⁰ Go ta-je-ti kin bá njéndó né-je 'dəji-é 'panè: «Ngà kɔɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: "Tò kadi Eli ree moki tá" wa?» ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: «Tò kadi Eli à təl ree kɔɔ kɔsi nja né-je nati kì gangi-é gangi-é lay. ¹² †Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá. Rəmə dow-je 'təl 'gə-é al, adi 'ra siə né-je kí meɛ-dé ndigi. Gangi-é kin ya dowbé-je d'a kadi-né kɔ̄ Ngon læ dow tɔ.» ¹³ Beba njéndó né-je 'gə kí ta kí Jeju pa sə-dé lé, ɛ pa sɔbi-né dɔ Jə kí njèra dow-je batəm.

Jeju adi lapiya ngon kí kɔ̄nɔ ɔsi-é

Mar 9:14-29; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki Jeju dɛ kì njéndó né-je liə 'təl 'ree ngosi kì kosi dow-je rəmə, dingəm káre ree tɔsi məkəji-é nangi nɔ̄-é-ti ¹⁵ bá idə-é panè: 'Babe, 'oo kəmtondoo læ ngon-m kí dingəm kin. Kɔɔ kɔ̄nɔ ɔsi-é adi ingə kɔ̄ nɔ̄, tusi taá-taá. Loki j̄ siə lé, kí madi-je ɔsi-é ilə-é dan pər-ti, ə kí nɔ̄-je ɔsi-é ilə-é dan man-ti-je. ¹⁶ Beba m'ree siə rɔ njéndó né-je-ti læ-i kadi d'adi-é lapiya rəmə d'asi al. ¹⁷ Jeju un ndi-é kí taá pa ta kì njéndó né-je liə panè: Səi ko dow-je kí njémɛɛngə-je kì njémɛɛndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi dɔ-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Reei kì ngon lé rɔ-m-ti nè bè. ¹⁸ Beba Jeju ndángi ndil kí maji al kí isi meɛ ngon-ti lé adi-é tɛɛ kɔgi. Rəmə ngon lé, ingə lapiya tajinati nè ya.

¹⁹ Go-ti, njéndó né-je d'ɔw d'ingə Jeju kì kár-é 'dəji-é 'panè: «Kɔɔ ri bá jɛ ya kì dɔ-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kɔgi al wa?» ²⁰ †Beba Jeju təl idə-dé panè: «Kadmɛɛ læ-si ya bá asi al. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə kadmɛɛ læ-si asi kì kɔ̄ kɔl bè ya kàre bá idəi mbal kin 'painè: "'ɔti kí rangi lo kin-ti ə 'ɔw 'ɔ lo kí yó-ti kin ya kàre à kɔti kɔw." Né ya kí à dum dɔ-si goto. ²¹ [Ngà ndil-je kí 'tanə bè kinlé, dow à tubə-dé kì pa ta kì Lubə kì go kɔgi rɔ nékuso dɔ.†]»

Nja joo kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kì dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mar 9:30-32; Luk 9:43-45

²² Ndɔ káre bè, loki njéndó né-je d'isi takəm-nɔ̄-ti lay dɔnangi Galile-ti lé, Jeju idə-dé panè: «D'a kilə Ngon læ dow

† 17:12 17:12 Mat 11:14 † 17:20 17:20 Mat 21:21; Mar 11:23; 1Kɔ 13:2 † 17:21 17:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki.

ji dow-je-ti, ²³ kɔ kadi 'tɔl-é, rəmə ndɔ kí njèkungi-ti mutə lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» Ta kinlé, ra adi rɔ njéndó né-je ati-dé kanəŋa.

Jeju ugə lambo kəy lə Lubə

²⁴ Loki Jeju kɔ njéndó né-je 'ree mee bebo Kapərnayim-ti lé, njétaalambo kəy lə Lubə[‡], 'ree rɔ Piyər-ti 'dəji-é 'panè: Njéndó-si né lé, ɛ ugə lambo kəy lə Lubə al wa? [§] ²⁵ Piyər təl idə-dé panè: E ugə ugə ya. Ngà loki Piyər lé isi andi mee kəy-ti ya rəmə Jeju un ta kete dəji-é panè: Simɔ, tagir lə-i to ban dɔ ta-ti kinlé wa? Nə bá à kugə lambo-je, kɔ né-je kí njékɔbe-je kí dɔnangi-ti nè 'gangi dɔ dow-je-ti lé wa? À to ngan njébe-je əse à to mba-je wa? ²⁶ Piyər təl ilə-é-ti panè: «To mba-je.» Beba Jeju təl idə Piyər panè: Kinə to mba-je bá d'a kugə lé, ngan njébe-je d'a kugə al. ²⁷ Ngà kɔ kadi j'təl jigi j'tugə dow-je kin al lé, ɔti ɔw dan babo-ti ilə kuy. Kanji kí 'a kuwə-é dɔsəy ya rəmə, 'tɛɛ ta-é ə 'a kingə là kí à kasi kadi 'ree ugə-né lambo dɔ-ji-ti jɛ sə-i joo rɔ njétaalambo-je-ti lé.

Ta-je kí dɔ soldɔ-ti kɔ kinə go majal kɔgi

18

*Dow kí boy kɔbe-ti lə Lubə kɔ né-je kí à tugə dow jigi-ti
Mar 9:33-50; Mat 5:29-30; Luk 9:46-48*

¹ †Dɔkàdì-é-ti kinlé, njéndó né-je lə Jeju d'ɔw rɔ-é-ti 'dəji-é 'panè: Nə ya bá to 'boy nə kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti wa? ² Beba Jeju ba ngon kí sɛ bè adi ɔ dan-dé-ti dana, ³ †bá idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə inəi panjiyə-si ə 'təli rɔ-si titi-nə kɔ ngan-je kí sɛ kin bè al lé, a kandi kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti ndə bè al. ⁴ Adi dow kí rá-rá kí sɔl dɔ-é, təl rɔ-é titi-nə kɔ ngon kí sɛ kin bè lé, ɛ bá to dow kí boy nə kɔbe-ti kí dɔrɔ-ti. ⁵ Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kan bè kɔ rɔ-é-ti kɔ ta lə-m lé, to mə ya dowbé uwə-m kɔ rɔ-é-ti to tin. ⁶ Ngà kinə dow madi ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mee-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti, bá d'ilə-é-né dan babo-ti d'adi-é nduy ya kàrè 'liə tò soti bəy.»

⁷ Tuji à kusi dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti, kdɔtalə né-je kí d'isi 'ra d'adi to gin kusi mee majal-ti lə dow-je. Tɔgrɔ-ti, né-je kí à to gin kusi mee majal-ti lé à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kɔ kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti.

‡ **17:24** 17:24 Lamboo kí ta-é tò nè kinlé to dingəm-je kí bal-dé i dɔ kɔrjoo-ti ɔw ki taá bá d'a kugə. § **17:24** 17:24 Tɛt 30:11-16 † **18:1** 18:1 Luk 22:24

† **18:3** 18:3 Mar 10:15; Luk 18:17

⁸ †Beba kinə ji-i əse nja-i ra-i adi 'ra majal lé, 'gangi-é ilə-é kogi ngərangi nu bè; kadi 'ow lo kiskəm-ti kə ji-i əse kə nja-i káre lé tò soti itə ngəm ji-i joo kə nja-i joo lay, ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁹ †Əse kinə kəm-i bá ra-i adi 'ra majal lé, ɔr-é ilə-é kogi ngərangi; kadi 'andi lo kiskəm-ti kə kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kí tò sartagangi.

¹⁰ †Ooi nè a nədi dow káre dan ngan dow-je-ti kin. M'a kidə-si rəsi kí de lé, malayka-je lə-dé d'a takəm Bəbi-m-ti kí dɔrɔ-ti kə ndo-je lay kdo ta lə-dé. ¹¹ [Kdɔtalə Ngon lə dow lé, ree kdo kaji dow-je kí 'ndəm.]*

Gosta lə bati kí ndəm

Luk 15:3-7

¹² Səi ya bè lé, tagir lə-si tò ban do poyta-ti kí m'a kor kin wa? Kinə dow ɔw kə bati-je bu, bá ɛ kí káre dan-dé-ti ndəm lé, ɛ à kiŋə de kí korjinəy káre gidi-é jinəy káre lo kuso né-ti kàdì mbal-ti kdo kow sangi ɛ kí ndəm lé ya al wa? ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔw bá ingə bati-é kinlé, rɔ-é à nəl-é do-é-ti nə kitə bati-je kí korjinəy káre gidi-é jinəy káre kí 'ndəm al. ¹⁴ Bè ya tɔ ə, Bəbi-si kí dɔrɔ-ti lé, ndigi kadi dow káre ya kàrè tuji dan ngan dow-je-ti kin al.

Ta kí do kiŋə go majal-ti lə-nə kogi

¹⁵ †Kinə ngonkɔ-i ra sə-i né kí maji al lé, 'ow ingə-é ɛ ya kə kár-é, 'tɔji-é majal liə. Kinə oo ta lə-i rəmə, 'ingə ngonkɔ-i gogi. ¹⁶ Ngà kinə ɛ mbati koo ta lə-i lé rəmə, 'təl 'ree un dow káre əse joo sə-i kdo mbete kí aa njay panè: «Ta-je lay ya kadi toki gəl takəm dow-je-ti joo əse mutə tát.» ¹⁷ Ngà kinə ɛ mbati koo ta lə-dé bəy rəmə, idə njəkəwnə-je. Kinə mbati koo ta lə njəkəwnə-je ya tɔ bəy rəmə, kadi ooi-é ki njəkadmɛɛ al əse ooi-é kə dow kí njətaalambo bè. ¹⁸ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí né-je lay kí 'tói donangi-ti nè lé, à toki tó dɔrɔ-ti ə né-je lay kí 'tuti donangi-ti nè lé, à toki tuti dɔrɔ-ti tɔ.

¹⁹ Bè ya tɔ, m'a kidə-si bəy. Kinə dow-je joo dan-si ndi-dé asi-nə do né-ti kí rá-rá ya donangi-ti nè, bá 'dəji Bəbi-m kí taá dɔrɔ-ti lé, à kadi-dé. ²⁰ Kdo loki dow-je joo əse mutə 'kəw-nə kə ri-m lé, mə m'isi dan-dé-ti nɔɔ.

²¹ †Beba Piyər ɔti ki rɔ Jeju-ti dəji-é panè: «'Babe, nja kandangi bá ngonkɔ-m ra sə-m né kí maji al ə m'a kiŋə go-é kogi kadi-é wa? Sar nja siri je bè wa?» ²² Jeju ilə-é-ti panè:

† **18:8** 18:8 Mat 5:30 † **18:9** 18:9 Mat 5:29 † **18:10** 18:10 Luk 19:10 * **18:11** 18:11 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta greki. † **18:15** 18:15 Luk 17:3 † **18:16** 18:16 Det 19:15 † **18:18** 18:18 Mat 16:19; Jə 20:23 † **18:21** 18:21 Luk 17:3,4

«Bè al. M'a kidə-i panè sar nja siri par al, ngà kòrsiri nja siri.»

Ta lə ngonnjèkullə kí njèkoo kəmtondoo al

²³ Bəba kɔ̀be kí dɔ̀rɔ̀-ti lé, titi-nɔ̀ kɪ ta lə ngar kí ndigi kadi ngannjèkullə-je liə d'ɔ̀r go né-je liə d'adi-é oo kin bè. ²⁴ Loki ɛ ulə gin-é lé, 'ree kɪ ngonnjèkullə liə káre kí ɔ̀w kɪ là kí dum tidə kɔ̀r-é dɔ̀-é-ti. ²⁵ Ngà dowbé kinlé, là kí kadi ugə-né kurə lé goto. Bəba 'ba-é lé un ndu kadi 'ndogi-é titi-nɔ̀ bə bè nati kɪ ne-é, kɪ ngan-é-je, kɪ nékingə-é-je lay kɔ̀ kadi d'ugə-né kurə kí dɔ̀-é-ti lé. ²⁶ Bəba ngonnjèkullə lé, usi nangi nɔ̀ ngar-ti, nɔ̀ uwə nja-é panè: «'Ba-m, 'oo kəmtondoo lə-m ə m'a kugə-i ngər-ngər bəy.» ²⁷ 'Ba-é lé, oo kəmtondoo liə, ɔ̀r kurə lé dɔ̀-é-ti kɔ̀gi ə inɔ̀-é adi-é ɔ̀w. ²⁸ Ngà loki ngonnjèkullə kinlé, tɛɛ ndaa-ti ya rəmə ingə madkullə liə kí kurə liə tò dɔ̀-é-ti ndɛ̀ bè. ɛ usi mindi-é-ti uwə, adi koo ɔ̀w kɪ gangi-é bá idə-é panè: «'Ugə-m kurə lə-m.» ²⁹ Bəba madi-é lé, usi nangi nɔ̀-é-ti nɔ̀ uwə-né nja-é panè: 'Oo kəmtondoo lə-m, ə m'a kugə-i bəy. ³⁰ Bè ya kàrè madi-é lé, mbati sar ɔ̀w ilə-é dangay-ti, kɔ̀ kadi ugə kurə lé lay tá. ³¹ Loki ndəgi ngannjèkullə-je lə ngar lé, d'oo né kin bè rəmə, wɔ̀ngi ra-dé nɔ̀ adi d'ɔ̀w d'ɔ̀r poy-é d'adi 'ba-dé oo. ³² Bəba 'ba-é lé, adi 'ree siə rɔ̀-é-ti, bá idə-é panè: I ngonnjèkullə kí njèmɛ̀ndul kan! Mɔ̀ m'ɔ̀r kurə lə-m lay dɔ̀-i-ti, kɔ̀ ndoo kí i 'ra ta-m-ti. ³³ Lé 'a koo kəmtondoo lə madi-i titi-nɔ̀ kí mɔ̀ m'oo-né kəmtondoo lə-i kin bè ya tɔ̀ al wa? ³⁴ Bəba wɔ̀ngi ra 'ba-é lé nɔ̀, adi uwə-é adi ra kullə kí ngə-ngə kadi ugə-né kurə kí dɔ̀-é-ti lé lay. ³⁵ Jeju təl ilə dɔ̀-ti panè: «Gangi-é kin ya Bɔ̀bi-m kí dɔ̀rɔ̀-ti à ra-né sə-si, kinə nɔ̀-nɔ̀ dan-si-ti inə go kɔ̀gi kɪ mɛ̀nda kɔ̀y adi ngonkɔ̀-é al.»

Kɔ̀w Jeju Jorijalɛ̀m

19

Ta kí dɔ̀ gángi-nɔ̀-ti lə dené kɪ dingəm

Mar 10:1-12; Det 24:1-4; Mat 5:31-32

¹ Loki Jeju ndó dow-je né adi gin-é gangi lé, i dɔ̀nangi Galile-ti ɔ̀w kəl lo-ti kí dɔ̀nangi Jude-ti gidɪ ba jurɔ̀-ti. ² Bəba kosi dow-je nɔ̀ ya d'ɔ̀w go-é-ti adi adi lapiya njémɔ̀y-je lə-dé.

³ Rəmə Parisi-je 'ree rɔ̀-é-ti kɔ̀ nɔ̀-é koo ta kí mɛ̀ɛ-é-ti adi 'dɔ̀ji-é 'panè: «Se to tó-é kadi dow tubə ne-é kɔ̀ né kí rá-rá ya kí dené lé ra wa?» ⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói mɛ̀ɛ mbete-ti kí aa njay lé ooi al ya sar wa? Lo kində gin-é-ti lé, Lubə ra dené kɪ dingəm ⁵ ə panè: «Gin-é kin bá dingəm à kinə-né kɔ̀-é kɪ bɔ̀bi-é kadi 'tiɔ̀nə nati kɪ ne-é kɔ̀ kadi dɛ̀ joo

lay 'təl kubru rɔ kɪ káre-rè.* ⁶ Adi 'to dow-je joo al ngá. Ngà 'təl kubru rɔ kɪ káre-rè. Gin-é kin bá né kɪ Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al.» ⁷ †Parisi-je 'təl 'dɔji Jeju 'panè: Ngà kɔo ri bá Moiyiji un ndu kadi kinə dow tubə ne-é rəmə 'adi-é mbete tubə bane wa?† ⁸ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «To ta lə meŋga lə-si bá Moiyiji adi-si-né tarəbi kadi 'tubəi-né ne-si-je. Ngà lo kində gin-é-ti lé, tò bè al. ⁹ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow tubə ne-é kɔo kaya kɪ ra bane, bi kinə tubə-é kɔo né kɪ rangi bá ɔw taa dené kɪ rangi rəmə, dowbé ra kaya.»

¹⁰ Beba njéndó né-je liə 'panè: Kinə to gangi-é kin bá tó kadi dingəm ra kɪ dené rəmə, taa dené al tò soti. ¹¹ Jeju təl idə-dé panè: Dow-je lay bá d'a gə meɛ ta kin al. Ngà dɛ kɪ Lubə ya tɛɛ kɪ dɔ-é adi-dé tá. ¹² Dow-je kɪ nɔ-je 'taa dené al, kɔotalə rɔ-dé oy mburuki lo koji-dé-ti nɔ. Dɛ kɪ dan-ti-je 'taa dené al, kɔotalə 'tɔɔ kɔɔ gəm-dé, ngà dɛ kɪ madi-je 'taa dené al, kɔo kullə kɔbe kɪ dɔrɔ-ti. Dow kɪ asi gə meɛ ta kin rəmə, kadi-é gə.

Ta lə Jeju kɪ ngan-je

Mar 10:13-16; Luk 18:15-17

¹³ Beba dow-je 'ree kɪ ngan-je rɔ Jeju-ti kɔo kadi ində ji-é dɔ-dé-ti rəm, kadi pa ta kɪ Lubə kɔo ta lə-dé rəm. Rəmə njéndó né-je 'kɔl sə-dé. ¹⁴ Ngà Jeju idə-dé panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kɔotalə kɔbe kɪ dɔrɔ-ti lé, tò kɔo dow-je kɪ 'tanɔ sə-dé bè.» ¹⁵ Beba Jeju ində ji-é dɔ-dé-ti bá inə-dé ɔw.

Ta lə njènékingə

Mar 10:17-31; Luk 18:18-30; 1Ti 6:9-10

¹⁶ Go-ti, Basa káre ree rɔ Jeju-ti dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri kɪ maji bá m'a ra kɔo kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁷ Jeju idə-é panè: «Kɔo ri é 'dɔji-m ta dɔ né-ti kɪ maji wa? Njèramaji lé, ɛ káre-rè. Kinə 'ndigi kiskəm sartagangi rəmə 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti.» ¹⁸ Basa lé, təl dɔji Jeju panè: «Ndukun-je kɪ rá-rá wa?» Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'A tɔl dow al! 'A ra kaya al! 'A bogi al! 'A tɔti ta kɪ ndangi al! ¹⁹ 'A tɔti kagi bɔbi-i kɪ kɔ-i rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tanɔ kɪ rɔ-i bè tɔ.»‡ ²⁰ Basa lé idə Jeju panè: «Mɔ m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay ngá. Ngà ri bá nɔy kadi m'ra bəy wa?» ²¹ Beba Jeju idə-é panè: «Kinə 'ndigi maji kɔr njuti rəmə, 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi la-é njéndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.» ²² Loki basa lé, oo ta

* **19:5** 19:5 Kgn 2:24 † **19:7** 19:7 Mat 5:31 † **19:7** 19:7 Det 24:1; Mat 5:31

† **19:9** 19:9 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11 ‡ **19:19** 19:19 Tɛt 20:12-16; Det 5:16-20; Mbl 19:18

lə Jeju kinlé rəmə, ɔti ɔw kì rəkati kanəna, kɔ to dow kí nékingə-é n̄a.

²³ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kadi njénékingə ɔw kɔbe-ti kí dɔra-ti lé, to né kí ngə n̄a. ²⁴ M'a kidə-si ya bəy; kadi Jambal dəə be libri-ti lé to né kí lo-é ngə n̄a ya, ngə kadi njénékingə ɔw kɔbe-ti lə Lubə lé to né kí ngə itə-é bəy.» ²⁵ Loki njéndó né-je d'oo ta kinlé bə rəmə, 'bəl adi 'panè: «Tò bə ngə n̄a bá à kaji wa!» ²⁶ Jeju oo-dé géréré rəmə, idə-dé panè: «Né kinlé dow-je bá dum dɔ-dé, ngə Lubə lé né kí dum-é goto.»

²⁷ Rəmə Piyər un ta dəji-é panè: «Ə je kí j'tusi né-je lə-ji lay j'inə bá j'un go-i kinlé, ta kí dɔ-ji-ti à tò ban wa?» ²⁸ †Bəba Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí səi njékun go-m-je kinlé, ndɔ kí né-je lay à təl kí sigi lé, Ngon lə dow à ree kisi dɔ kalikɔbe-ti liə kí to kali rifa kinlé, səi ya kàrè a kisi dɔ kalikɔbe-je-ti kí dɔgi gidi-é joo, kɔ gangta dɔ gin Israyel-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé tɔ§. ²⁹ N̄a-n̄a kí inə kəy-je liə əse ngankɔ-é-je, əse kɔnan-é-je, əse bɔbi-é, əse kɔ-é, əse ne-é, əse ngan-é-je, əse ndɔr-je liə kɔ ta lə-m lé, à kingə dɔ-ti nja bu rəm, bá à kingə kiskəm kí tò sartagangi rəm tɔ. ³⁰ †Ngə dow-je n̄a dan dɛ kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi ə dow-je n̄a dan dɛ kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

20

Ta lə njérakullə meɟ ndɔr nduu-ti kì kàdì kí gay-gay

¹ Kɔbe kí dɔra-ti lé tò titi-n̄a kì ta lə njéndɔr kàrè kí tɛɛ kì ndɔge rati, kɔ kɔy dow-je kullə ndɔr nduu-ti* liə kin bə. ² Loki ingə-dé lé, ta-dé asi-n̄a kadi à kadi-dé là kí asi kəm kullə kí ndɔ kàrè, bá adi d'ow lo ndɔr nduu-ti liə lé. ³ Go-ti, njéndɔr lé tɛɛ ndaa-ti kì kàdì kí jin̄ay kàrè kí ndɔge rəmə, oo dow-je kí rangi kí d'ingə kullə al kí d'a pandangi lo-ti. ⁴ Bəba ɛ idə-dé panè: Səi kàrè, ɔwi ndɔrɔ lə-m tɔ. Go kullə-ti kí a rai lé, m'a kugə-si maji ya. ⁵ Dɛ kàrè d'ɔti d'ow tɔ. Ngə loki kàdì ɔ jam dɔ be-ti, njéndɔr lé tɛɛ bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi bəy rəm, loki kàdì ɔ mbó be-ti rəmə, ingə dow-je kí rangi pandangi lo-ti lé ya bəy. Dowbé-je kin kàrè idə-dé panè: ɔwi ndɔrɔ lə-m go madi-si-je-ti tɔ. ⁶ Loki kàdì ra biɲə-je bole asi lé, njéndɔr lé təl tɛɛ ndaa-ti bəy rəmə, ingə dow-je kí rangi ya bəy. Bəba ɛ dəji-dé panè: Kɔ ri bá ɔi lo-ti kin kì ndɔge n̄u kare bə wa? ⁷ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Dow un-ji kullə-ti al. Bəba njéndɔr lé təl ilə-dé-ti panè: Kinə

† 19:28 19:28 a Mat 25:31; b Luk 22:30 § 19:28 19:28 Dan 7:14. † 19:30 19:30 Mat 20:16; Luk 13:30 * 20:1 20:1 Dɔnangi Israyel-ti, kì be-je-ti kí n̄a-je lə dow-je 'ndɔr nduu kí ndɔr, bi ubə wale kare tanə kì be lə-ji nè kin al.

tò bè rəmə ɔti ɔwi 'rai kullə ndɔrɔ lə-m tɔ. ⁸ Loki kàdì ur rəmə, njëndɔr nduu lé idə njəkoo go né-je liə panè: 'Ba njéra kullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lə-m lé, ə adi-dé nékugə dɔji-dé. 'Ulə gin-é dɔ dɛ kí d'ow gogi nè-ti bá 'tɛɛ-né dɔ dɛ kí d'ow kì ndɔge-ti. ⁹ Dɛ kí d'ow ndɔrɔ kì kàdì ra biɲə-je bole lé, 'ree rəmə d'ingə nékugə dɔji-dé asi kəm kullə kí dow ra ndɔ káre lé. ¹⁰ Ngà loki dɛ kí d'ow ndɔrɔ kì ndɔge rati 'ree lé, 'gir 'panè dɛ rəmə, d'a kingə nɔ kitə dɛ kí d'ow kì kàdì ra biɲə-je bole lé ngá; ya rəmə njəkugə-dé lé, adi-dé là asi-nɔ kì dɛ kí d'ow ndɔrɔ gogi nè lé bè tɔ. ¹¹ Beba loki dɛ 'taa là lé rəmə, 'pa ta kí maji al dɔ njəkun-dé kullə-ti lé, ¹² 'panè: Kdɔ ri bá dɛ kí 'ree gogi, 'ra kullə kàdì káre ya par rəmə 'ugə-dé asi sə-ji jɛ kí j'ree kì ndɔge nɔ, adi j'ɔɔ rɔgi-rɔgi rəm, kàdì kàrè nətì-ji kərìm-kərìm kinlé wa? ¹³ Beba njëndɔr lé təl ilə dow kí káre dan-dé-ti panè: Nam-m, m'ra sə-i ndangi al. Lé j'adi ta-ji asi-nɔ kdɔ kadi loki 'ra kullə, ndɔ káre lé, m'a kadi-i là kí asi kəm kullə kí ndɔ káre ya al wa? ¹⁴ Yən, 'taa nékugə dɔji-i ə 'ɔti 'ow lo lə-i. Ə njèree kullə-ti gogi nè lé to mɔ ya m'ndigi kadi-é nékugə dɔji lé asi sə-i. ¹⁵ Nékingə-m lé, to tó-é kadi m'ra-né né kí mɛɛ-m ndigi al wa? To kí m'to dow kí maji kinlé nəl-i al wa? ¹⁶ †Jeju təl ilə dɔ gosta-ti kinlé panè: Bè ya tɔ, dɛ kí gogi d'a təl dɛ kí kete ə dɛ kí kete d'a təl dɛ kí gogi tɔ.

*Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kì dɔ tɔsi ndəl-ti liə
Mar 10:32-34; Luk 18:31-34*

¹⁷ Loki Jeju isi ɔw Jorijalɛm lé, ɛ ɔr njéndɔ né-je liə kí dɔgi gidi-é joo ngərangi pa sə-dé ta taá-taá dɔ rəbi-ti panè: ¹⁸ «Yən, kɔw kí j'isi j'owi Jorijalɛm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njəkun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə, kì ji njéndɔ dow-je ndukun-je-ti, kadi 'gangi ta koy dɔ-é-ti. ¹⁹ Dɛ d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi 'soki-é rəm, kadi 'tində-é kì ndəy marɔw bá d'a bə-é kagdəsi-ti, rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndɔ-ti kí njəkungi-ti mutə go-ti.»

Nédəji lə ne Jebede

Mar 10:35-45; Luk 22:24-47

²⁰ Kɔ ngan lə Jebede ree kì ngan-é-je rɔ Jeju-ti ə səbi takəm-é nangi nɔ-é-ti kdɔ dɔji-é né. ²¹ Beba Jeju dɔji-é panè: I 'ge ri wa? ɛ panè: Un ndu kdɔ kadi ngan-m-je kí joo kinlé, ɛ kí káre isi dɔ jikɔl-i-ti ə kí káre isi dɔ jigəl-i-ti kɔbe-ti lə-i. ²² Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'dɔji lé al. A kasi kingəi kɔ kí m'a kingə lé kàrè wa? Beba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Oiyɔ, j'a kasi kare. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ, kɔ lə-m ə a

† 20:16 20:16 Mat 19:30; Mar 10:31; Luk 13:30

kingəi, ngà ta lə kisi dɔ jikɔl-m-ti kɪ dɔ jigəl-m-ti lé, to ma fá m'a kadi al, ngà to ʋɔbi-m fá à kadi dow-je kí ɛ ra go-é kete kɔɔ-dé. ²⁴ Loki ndəgi njéndó né-je kí dɔgi d'oo ta kin bè lé, wɔngi ra-dé dɔ ngankɔ-ɲa-je-ti kí joo kinlé. ²⁵ †Beba Jeju ʋa-dé lay rɔ-é-ti idə-dé panè: Səi 'gəi kí njékɔbe dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo ɲa rəm, fá dow-je kí boy-boy kàrè, d'ɔ be dɔ dow-je-ti lé kí go lo njètɔgi-ti tɔ. ²⁶ †Ngà səi lé, kɔ-ɲa kí bè kin à goto dan-si-ti. Adi dow kí ndigi kadi n'to 'boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti lə-si. ²⁷ Rəm fá dow kí ndigi kadi n'to kí dɔsɔy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ʋə-ti lə-si tɔ. ²⁸ Bè ya tɔ, Ngon lə dow lé, ree kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ fá ree kɔɔ ra kullə kadi dow-je rəm, fá kɔɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.

Jeju adi njékəmtɔ-je joo d'oo lo

Mar 10:46-52; Luk 18:35-43

²⁹ Loki Jeju dɛ kɪ njéndó né-je 'tɛɛ mɛɛ ʋe-ti kí Jeriko ki ndaa-ti lé, kosi dow-je ɲa ya d'un go Jeju. ³⁰ Ə njékəmtɔ-je joo d'isi ngangɪ rəbi-ti fá d'oo kí Jeju isi dəə lé, d'ilə ʋɔbi ndi-dé nangi 'nɔ 'panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji!» ³¹ Rəmə kosi dow-je 'ndángi-dé kadi d'uti ta-dé, ngà dɛ d'ilə ʋɔbi ndi-dé nangi 'nɔ d'itə kí kete lé ʋəy panè: «'Babe, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-ji ʋoo.» ³² Beba Jeju təl ɔ nangi ʋa-dé, ə dəji-dé panè: «Ri fá 'ndigi kadi m'ra m'adi-si wa?» ³³ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, j'ndigi kadi kəm-ji ya 'adi oo lo.» ³⁴ Beba ta ɔ mɛɛ Jeju ɲa kɔɔ ta lə-dé adi ɔdi rɔ kəm-dé lé rəmə, tajinatɪ nè ya kəm-dé oo lo ə d'un go-é.

21

Kɔw Jeju mɛɛ ʋebo Jorijalɛm-ti

Mar 11:1-10; Luk 19:28-44; Jɔ 12:12-19; Eja 12:6

¹ Loki d'isi d'ɔw kɪ ʋebo Jorijalɛm-ti, fá 'ree 'tɛɛ ngɔsi kɪ ʋe kí Betpaje kí tɔ kàdɪ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «Ōwi mɛɛ ngonʋe-ti kí tɔ nɔ-si-ti kin, rəmə tajinatɪ nè ya a kingəi ngon koro kɪ kɔ-é, kí 'tɔ-é nangi. Loki ingəi-dé lé, 'tuti-dé, ə 'reei sə-dé adi-mi. ³ Ngà kinə dow dəji-si ta dɔ-ti lé, idəi-é 'painè: "'Babe fá ge-dé." Rəmə lo-é-ti nè ya, à kinə-dé kadi 'reei sə-dé.» ⁴ Né-je kinlé ra-né bè kɔɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra-né né. ɛ panè:

⁵ «Idəi ngonmandi* kí bebo Siyɔ-ti 'painè:

'Oo! Ngar lə-i isi ree rɔ-i-ti! To dow kí sɔl lɔm-lɔm!

Ə isi dɔ kɔ koro-ti! Isi dɔ ngon koro-ti kí to ngon nékal†!»

⁶ Njéndó né-je d'ow ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé lé, ⁷ adi 'ree kɔ koro kɔ ngon-é lé, 'labi kubi-je lə-dé gidi-dé-ti, bá Jeju al isi dɔ-ti. ⁸ Kosi dow-je nɔ ya 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti, dɛ kí ná-je 'təti balkəm kagi-je 'labi dɔ rəbi-ti tɔ. ⁹ Kosi dow-je kí 'nɔiyə nɔ-é-ti kɔ dɛ kí 'nɔiyə go-é-ti 'tur kəə boy-boy 'panè:

«Kɔsgaji kɔ dɔ ngonka Dabidi-ti!

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kɔ ri 'Babe!

Kɔsgaji tɔ dɔ Lubə-ti kí taá nɔ!‡»

¹⁰ Loki Jeju ow tɛɛ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti lé, dow mɛɛ be-je d'ay ngɔdi dɔ-nɔ-ti wur-wur, 'dɛji-nɔ ta 'panè: «To ná bá ow ree wa?» ¹¹ Rəmə kosi dow-je kí d'ow siə d'ilə-dé-ti 'panè: «To Jeju kí Najaretɔ kí donangi Galile-ti, njèpata kí ta Lubə-ti.»

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-19; Luk 19:45-48; Jɔ 2:13-17

¹² Jeju ow takəy-ti lə Lubə tubə njéragati-je kɔ njéndogi né-je lay. E titə tablə-je lə njémbəl-nɔ là-je kɔ kagi kisi-je lə njéragati də-je tilə. ¹³ Beba Jeju idə-dé panè: «'Ndàngi 'panè:

“Kəy lə-m lé, d'a ba-é kəy pa ta kɔ Lubə!

Ngà səi adi təl to kəy kisi njébogi-je!”»§

¹⁴ Lo-é-ti kinlé, njékəmtɔ-je, kɔ njéməti-je 'ree rɔ Jeju-ti mɛɛ kəy-ti lə Lubə ə ɛ adi njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, adi njéməti-je 'nɔiyə rəm. ¹⁵ Beba wəngi ra njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, kdɔtalə né-je kí maji-maji kí ɔr ndil dow-je kí Jeju ra rəm, wəngi ra-dé kdɔtalə ngan-je kí 'tur kəə dɔ-é-ti, takəy-ti lə Lubə 'panè: «Kɔsgaji tɔ dɔ ngonka Dabidi-ti.» ¹⁶ Beba dɛ 'pa kɔ Jeju panè: «Ta kí ngan-je 'pa kinlé 'oo maji ya tá?» Jeju ilə-dé-ti panè: «Oiyɔ, m'oo maji ya. Ngà ta kí mbete kí aa njay pa lé, səi 'ndói ooi nja káre al ya sar wa?» 'Ndàngi-ti 'panè:

«Ngan-je kí tɔgi, kɔ dɛ kí ta mba-ti kàrè, i 'ra mbing 'adi 'tɔy-i.* »

¹⁷ Go-ti, Jeju inə-dé tɛɛ mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti ow tɔ Betani.

Jeju man kagi kote

Mar 11:12-14,20-26; Luk 13:6-9

* **21:5** 21:5 Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti lé tɔji dow-je kí bebo Jorijalɛm-ti. Jkr 9:9 † **21:5** 21:5 Eja 62:11; Jkr 9:9 ‡ **21:9** 21:9 Pa 118:25-26 § **21:13** 21:13

Eja 56:7; Jer 7:11 * **21:16** 21:16 Pa 8:3

¹⁸ Lo aa go-ti k̀i ndoꝓe rati, loki Jeju t̀el isi ree ki Jorijaleḡm gogi b̀əy lé, bo ra-é. ¹⁹ Beba ɛ oo kote ngang̀i rəbi-ti bá t̀oo ɔw gin-ti rəmə mbi-é ya par bá t̀o. Jeju panè: «'A kandi gogi nda al ya sar.» Rəmə tajinati nè ya kote lé tuti kurum. ²⁰ Loki njéndó né-je d'oo kí kote lé tuti kurum rəmə ta igə-dé səl adi 'dəji Jeju 'panè: «Kay! Ban ə tajinati nè ya kote lé tuti kurum wa?» ²¹ †Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə ɔwi k̀i kadmɛɛ, bá kinə 'tadi al ya sar lé, né kí m'ra k̀i kote kin par bá a kasi rai al. Lé mbal kin ya kàrè, kinə idəi-é 'painè: “'Ɔti ki rangi lo kin-ti, ə 'ɔw 'usi dan babo-ti”, kàrè né-é à ra né ya t̀o. ²² Né lay kí a pai ta k̀i Lubə dəji-é-né k̀i kadmɛɛ lé, a kingəi ya.»

Ta dəji kí do tógi-ti kí Jeju ɔw-né

Mar 11:27-33; Luk 20:1-8

²³ Loki Jeju ɔw takəy-ti lə Lubə isi ndó né dow-je rəmə, njékun do njégugnə-je lə Lubə k̀i 'ngatógi-je lə jipi-je 'ree ro-é-ti 'dəji-é 'panè: «Ná bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tógi bá 'ra-né wa?» ²⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ma kàrè m'a dəji-si ta t̀o. M'a dəji-si ta kàre ya par, ə kinə iləi-mi-ti rəmə, m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé t̀o.» ²⁵ «Ná bá ulə Jə adi ra dow-je batəm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» Ngà de 'təl 'naji-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè: “To Lubə bá ulə-é” rəmə, ɛ à təl dəji-ji panè: “Ngà kdo ri bá adi-é mɛɛ-si al wa?” ²⁶ Ə kinə j'idəi-é j'painè: “To dow-je bá d'ulə-é” kàrè, à k̀i to ta do-ji-ti, kdotalə kosi dow-je 'gə kí Jə lé, to njèpata kí ta Lubə-ti.» ²⁷ Beba 'ree d'idə Jeju 'panè: «Jɛ j'gə al.» Jeju t̀el panè: «Maji, mə ya kàrè, nda bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé al t̀o.»

Gosta kí do ngan-je-ti kí joo

²⁸ Jeju t̀el idə-dé b̀əy panè: Ta ri bá səi 'giri do poy ta-ti kí m'a kər kin wa? Dingəm kàre bè ɔw k̀i ngan-je kí dingəm joo. ɛ ɔw ro ɛ kí doṣay-ti idə-é panè: «Ngon-m, bone ɔw 'ra kullə mɛɛ ndər nduu-ti lə-m adi-m.» ²⁹ ɛ idə-é panè: «M'a kow al.» Ngà go-ti rəmə, tagir kí maji ree do-é-ti, adi j ɔw mɛɛ ndər nduu-ti lə bəbi-é lé. ³⁰ Bəbi-é ɔw ro ngon-é-ti kí njèkungi-ti joo idə-é ko ta kí kàre kin ya t̀o. ɛ idə bəbi-é panè: «Oiyoy, bəbi-m, m'a kow ya.» Ngà ɛ mbati kow. ³¹ Dan ngan-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí ra bá ra ndigi lə bəbi-é lé wa? De d'ilə-é-ti 'panè: «ɛ kí doṣay.» Beba Jeju t̀el idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí njétaalambo-je k̀i kaya dené-je d'a tɛɛ nɔ-si-ti kete mɛɛ kɔbe-ti lə Lubə. ³² †Kdotalə Jə kí

njèra dow-je batem ree rɔ-si-ti, ɔji-si rəbi né ra kí njururu kadi njiyəi-ti, rəmə səi adi-é mɛɛ-si al. Ngà njétaalambo-je, kà kaya dené-je bá d'adi-é mɛɛ-dé. Ngà səi lé, ooi né kin kà kəm-si bè ya kàrè, 'mbati kiŋəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi kɔɔ kadi-é mɛɛ-si.

Gosta kí dɔ njérakullə ndɔr nduu-je-ti

Mar 12:1-12; Luk 20:9-19; Eja 5:1-7

³³ Jeju ilə-dé-ti panè: Ooi gosta kí rangi bəy ən. Dow káre bè uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra be dɔ ər-ti kɔɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy bá adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti, ə ɔti ɔw mba. ³⁴ Loki nəy kijə kandi nduu asi ngá lé, ɛ ulə ngannjékullə-je liə rɔ njéndɔr nduu-je-ti lé, kadi 'taa kí 'liə 'ree-né d'adi-é. ³⁵ Ngà njérakullə ndɔr nduu-je d'uwə ngannjékullə-je lé, ə 'tində káre mbuki-mbuki, 'tɔl ɛ kí káre ə 'tilə ɛ kí káre kə ər 'tɔl-é. ³⁶ Bəba 'ba njéndɔr nduu lé, təl ulə dɛ kí rangi kí kɔr-dé itə dɛ kí kete lé bəy. Rəmə kɔ né kí 'ra kə dɛ kí kete lé ya 'təl 'ra sə-dé tɔ. ³⁷ Ta təl ta-é-ti rəmə, ulə ngon-é ya rɔ-dé-ti, ə gir panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidi-é.» ³⁸ Ngà loki njérakullə ndɔr nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə d'idə-nə ta dandé-ti 'panè: «Ooi ngon-é kí ndɔ-é à to njènéndubə lé é ɔw ree ɔngi! 'Reei adi j'tɔli-é kadi néndubə liə təl to kí 'lə-ji.» ³⁹ Bəba d'uwə-é tɛɛ siə mɛɛ ndɔr nduu-ti kí ndaa-ti ə 'tɔl-é. ⁴⁰ Bəba Jeju dəji-dé panè: Loki 'ba njéndɔr nduu à ree lé, ri bá à ra kə njérakullə ndɔr nduu-je kinlé wa? ⁴¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: À təl njémɛɛndul-je kanlé təl kí tɔ kəmtondoo nə. Ngá bá à təl kɔy dɛ kí rangi kí d'a kadi-é kandi nduu lé, kə dɔ nəy-é nəy-é kɔɔ kində-dé ta-ti. ⁴² Bəy bá Jeju ilə-dé-ti panè: Səi 'ndói ta kinlé mɛɛ mbete-ti kí aa njay nja káre ooi al ya sar wa? 'Ndàngi-ti 'panè:

«Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.»

Né kinlé to kullə ra 'Bəbe. Ngà kə rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔji†.

⁴³ Gin-é kin bá Jeju idə-dé-né panè: Lubə à taa kɔbe liə ji-si-ti, kɔɔ təl-né kadi gin dow-je kí rangi, kí d'a ra kullə-é maji. ⁴⁴ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi dɔ ər-é-ti kinlé, rɔ-é à tóti dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ər kinlé usi dɔ-é-ti kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ. ⁴⁵ Loki njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kə Parisi-je d'oo gosta kí Jeju pa kinlé bè rəmə, dɛ 'gə kí ɛ pa ta kinlé sobi-né dɔ-dé. ⁴⁶ Bəba dɛ 'sangi kəm rəbi-je kɔɔ kuwə Jeju, ya ngà dɛ 'bəl kosi dow-je kí 'gə-é maji kí ɛ to njəpata kí ta Lubə-ti.

† 21:42 21:42 Pa 118:22-23

22

Gosta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso taana-ti

Luk 14:16-24

¹ Jeju un gosta kí rangi ya bəy pa-né ta kà dow-je panè:
² Kɔbe kí dɔra-ti tò titi-nɔ kà ta lə ngar kí ra nékuso nɔ kɔ
 taana lə ngon-é bè. ³ Ngar lé ulə ngannjékullə-je go dow-
 je-ti kí 'ba-dé kɔ nékuso kí lo taana-ti lé. Ngà dowbé-je
 lé 'mbati ree. ⁴ E təl ulə ngannjékullə-je kí rangi ya bəy
 panè: Ɔwi idəi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso kí lo taana-ti lé
 'painè: «M'osi dɔ nja né-je nati lay ngá. M'təl mangi-je lə-
 m, kà nékul-je lə-m kí rɔ-dé tò mbul-mbul, adi nékuso tò
 nangi lay ngá, é 'reei kɔ nékuso kí lo taana-ti lé.» ⁵ Bè
 ya kàrè, usi-dé dɔ ba-ti kí 'ba-dé lé al, adi nɔ-nɔ ya ɔw lo
 liə kí mɛɛ ndigi. Dɛ kí nɔ-je d'ɔw ndɔrɔ lə-dé ə dɛ kí dan-
 ti-je d'ɔw lo ra gati-je-ti. ⁶ Ə ndəgi-dé-je tɔ rəmə, d'uwə
 ngannjékullə-je lé d'ulə kəm-dé ndoo bəy bá 'tɔl-dé dɔ-ti.
⁷ Né kin ra adi wɔngi ra ngar lé nɔ. Bəba ulə njérɔ-je liə,
 adi d'ɔw 'tɔl dowbé-je kinlé rəm, bá 'ró bebo lə-dé rúki-rúki
 dɔ-ti rəm. ⁸ Go-ti, təl idə ngannjékullə-je liə panè: Nékuso
 tò ngosi. Ngà dow-je kí 'ba-dé lo taana-ti lé bá 'to dow-je kí
 'tuwə ree al. ⁹ Ə ɔti ɔwi tagaji rəbi-je-ti, 'bai dow-je lay ya
 kí a kingəi-dé, kɔ kadi 'ree lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé.
¹⁰ Bəba ngannjékullə-je lé d'ɔti d'ɔw ta gaji rəbi-je-ti ə 'ba
 dow-je lay ya kí d'ingə-dé, njémɛɛndul-je, kà njémɛɛmaji-je,
 'ree sə-dé adi dow-je 'rusi mɛɛ kəy nékuso kí lo taana-ti lé
 nji-nji. ¹¹ Ngà loki ngar ree andi mɛɛ kəy-ti kɔ koo dow-
 je kí 'ree lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé rəmə, kəm-é usi dɔ
 dingəm-ti káre kí isi lo nékuso-ti kí lo taana-ti kà kubi-é rɔ-
 é-ti al. ¹² Bəba ngar lé dəji-é panè: Nam-m, ban bá 'ree lo
 kin-ti nal kulə kubi-é rɔ-i-ti wa? Ngà dingəm lé tɛɛ ta-é ilə-
 é-ti al. ¹³ †Bəba ngar idə ngannjékullə-je liə panè: Ɔti uwəi
 dow kin 'tói ji-é-je kà nja-é-je njim-njim ə iləi-é ndaga lo-ti
 kí ndul ndi-ndi. E bá to lo kí à nɔ-ti rəm, à kuso ngang-i-é
 titi məgəgə-məgəgə rəm. ¹⁴ Bè ya tɔ, dɛ kí Lubə 'ba-dé lé,
 kɔr-dé nɔ. Ngà dɛ kí ɛ mbəti-dé bá 'to kí ndɛ bè.

Lambo lə Sejar

Mar 12:13-17; Luk 20:20-26

¹⁵ Parisi-je d'ɔw d'ɔji-nɔ ta kɔ sangi kəm rəbi kuwə Jeju
 kà ta kí ta-é-ti. ¹⁶ Bəba d'ulə njéndó né-je lə-dé rəm, bá kuti
 dow-je lə Erodɔ rɔ Jeju-ti kadi 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je
 né, j'gə kí i lé 'to njəpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i 'isi 'ɔji dow-je rəbi
 lə Lubə kɔji kí tɔgrɔ-ti rəm, bá i lé 'bəl kəm dow al rəm, kɔ
 i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al. ¹⁷ Ən é idə-ji tagir lə-i kí

sobi do ta kin adi j'oo: «To tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?»¹⁸ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: «Səi njékədkəm dow-je kanlé! Kdo ri bá 'sangi kadi ooi ta kí mɛɛ-m-ti wa?»¹⁹ Jji-mi là kí dow-je d'isi d'ugə-né lambo lé adi-mi m'oo.» Beba de d'un ka là d'oji-é. Ngà bá ɛ dəji-dé panè: ²⁰ «To do nə kə ri nə bá tò-ti wa?»²¹ Rəmə de d'ilə-é-ti 'panè: «To do Sejar kə ri-é.» Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.»²² Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé ɔr ndil-dé adi d'inə-é d'ow lo lə-dé.

Ta kí do tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mar 12:18-27; Luk 20:27-38

²³ †Rəmə mɛɛ ndo-é-ti kin ya, Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé 'ree rɔ Jeju-ti ə 'dəji-é ta 'panè: ²⁴ Njəndó dow-je né, ta kí Moiyiji pa ən: Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é taa dené ndubə lé, ində-né ko-é*.²⁵ Ngà kinə ngankɔ-nə-je siri dan-ji-ti nè je bè, bá ɛ kí dɔsəy taa dené ə oji siə ngon al bəy ya ə oy inə dené lé adi ngonkɔ-é.²⁶ Ɛ kí njəkungi-ti joo lé kàrè bè ya rəm, bá njəkungi-dé-ti mutə kàrè bè ya sar ngankɔ-nə-je kí siri d'oy-né lay,²⁷ bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti tɔ.²⁸ Ndo kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé se, dené kinlé à to ne nə dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kdotalə de 'taa-é ya lay.²⁹ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi uri wale, kdo səi 'gəi mɛɛ ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tógi Lubə al rəm.³⁰ Kdotalə ndo kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, taana à goto. Dow-je d'a kisi titi-nə kí malayka-je d'isi-né dɔra-ti kin bè.³¹ Ta kí Lubə pa sə-si mɛɛ mbete-ti liə sobi-né do tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói nja kàre ooi al wa? Lubə pa mɛɛ mbete-ti liə panè: ³² "M'to Lubə lə Abrakam, m'to Lubə lə Isaki kə Lubə lə Jakobi. Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kí d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm†."»³³ Kosi dow-je kí d'oo néndó lə Jeju lé, néndó liə ɔr ndil-dé nə.

Ta lə ndukun kí boy itə madi-é-je

Mar 12:28-34; Luk 10:25-37

³⁴ Loki Parisi-je d'oo kí Jeju uwə ta Sadusi-je lé, de 'kəw-nə ³⁵ rəmə dow kàre dan-dé-ti kí to njəndó dow-je ndukun, ndigi koo ta kí mɛɛ Jeju-ti adi dəji-é panè: ³⁶ Njəndó dow-je né: Dan ndukun-je-ti lé, ɛ kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa? ³⁷ Beba Jeju ilə-é-ti panè: 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kí

† **22:23** 22:23 Knj 23:8 * **22:24** 22:24 Det 25:5 † **22:32** 22:32 Kaglo-ti kí Lubə pa-nè ta kə Moiyiji ba-né ri Abrakam, kə Isaki, kə Jakobi kinlé de d'oy kete low ngà (Tɛt 3:6, 15).

mɛɛ-i kí káre-rè, kì ndil-i lay, bá kì tagir læ-i lay rəm tɔ‡. 38 ¶ bá to ndukun kí dɔsɔy kí boy itə madi-é-je lay. 39 Ndukun kí njèkungi-ti joo kí tanɔ siə bè tɔ ɔn: 'A ndigi dow madi-i tanɔ kì rɔ-i bè§. 40 †Ndukun-je læ Moiyiji lay rəm, bá néndó-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti lay kin ya 'tò gin tógi-ti læ ndukun-je kí joo kinlé.

Ta læ Kristi kì Dabidi

Mar 12:35-37; Luk 20:41-44

41 Loki Parisi-je 'kəw-nɔ lé, Jeju dəji ta panè: 42 Ta ri bá 'giri dɔ Kristi-ti lé wa? Kristi to ngonka nɔ wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: To ngonka Dabidi. 43 Beba Jeju dəji-dé bəy panè: Ngà ra ban bəy bá Ndil Lubə ra kullə mɛɛ Dabidi-ti adi ɛ kàrè ɓa-é 'Babe bəy wa? Kdɔtalə Dabidi ya panè:

44 'Babe Lubə idə 'Babe læ-m panè:

'Ree isi dɔ jikol-m-ti, sar kadi m'təl njéba-je læ-i gin tógi-i-ti.*

45 Ngà kí Dabidi ɓa Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bəy wa? 46 Lo-é-ti kinlé, dow kí dan-dé-ti kí asi kilə ta Jeju-ti goto. Beba kɔ dɔ gangi ndɔ-é-je-ti kinlé, dow kí ɓo dəji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

23

Ta læ Jeju kì njéndó dow-je ndukun-je læ Lubə kì Parisi-je

Mar 12:38-39

1 Beba Jeju idə kosi dow-je, dɛ kì njéndó né-je liə panè:

2 Ndukun-je kí Lubə adi Moiyiji ndàngi lé, njéndó dow-je ndukun-je, kì Parisi-je bá 'to njékɔr mɛɛ-é kadi dow-je. 3 To tó-é kadi ooi ta læ-dé, kadi 'rai tó mindi-dé-ti berere-berere. Ngà ndaji bá 'ndaji kullə ra-dé al, kdɔtalə né kí d'isi 'ndó dow-je lé, dɛ 'təl rɔ-dé go-ti al. 4 Dɛ lé, né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngɔ ya 'tɔ 'tində dɔ dow-je-ti, ngà dɛ rəmə ngon ji-dé ya kàrè 'ndigi kulə gəti-né sə-dé al. 5 †Né lay kí dɛ 'ra lé, 'ra kdɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Beba dɛ 'tɔ ndukun-je læ Lubə ngan ku né-je-ti, bá 'tɔ ta bagi-dé-je-ti, kì nati nɔ-dé-je-ti, d'u kubi-je læ-dé d'adi boy yul-yul, d'ɔsi kulə sul-é-je-ti d'adi ngal puu-puu.* 6 Dɛ 'sangi lokisi kí kete nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔy-je-ti rəm, 'ndigi lokisi kí kete mɛɛ kəykwənwɔ-je-ti rəm, 7 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ɓa-dé njéndó dow-je né tɔ. 8 Ngà səi lé, adi dow-je 'ɓa-si njéndó dow-je né al, kdɔtalə njéndó-si né, ɛ káre-rè bè, ngà səi lé, 'toi ngankɔ-nɔ-je lay. 9 'Bai dow

‡ 22:37 22:37 Det 6:5 § 22:39 22:39 Mbl 19:18 † 22:40 22:40 Luk 10:25-28

* 22:44 22:44 Pa-je 110:1 † 23:5 23:5 Mat 6:1 * 23:5 23:5 Njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je lé, 'ra né-je kin bè kdɔ kadi dow-je d'oo titi-nɔ né kí dɛ ɓa d'un rɔ-dé d'adi Lubə ngay d'itə ndəgi dow-je bè.

kí dɔnangi-ti nè bɔbi-si al, kdɔtalə Bɔbi-si ra káre-rè, adi to njèkisi dɔra-ti. ¹⁰ Adi dow ɓa-si njèkun dɔ-je al, kdɔtalə Kristi† lé, ɛ ya kà kár-é to njèkun dɔ-si. ¹¹ †Dow kí to 'boy dan-si-ti lé, à to ngonnjèkullə lə-si. ¹² †Dow kí ɔji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é ki nangi, ngà dow kí sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é ki taá tɔ.

Ta lə tuji kí à kusi dɔ Parisi-je-ti kà njéndó dow-je ndukun-je

Mar 12:40; Luk 11:39-52; 20:47

¹³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je, kà Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je! Kdɔtalə səi uti tarəbi kandi kɔbe-ti kí dɔra-ti dɔ dow-je-ti. Səi ya kàre ɔwi-ti al rəm, bá dow-je kí 'ndigi kow-ti kàre, səi ɔgi-dé rəm.

¹⁴ [Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kà Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je! Kdɔtalə səi 'kəəi né-je kí mee kəy-ti lə njéngowkoy-je kər-kər ə 'pai ta kà Lubə adi ngal n̄a-n̄a kdɔ kadi dow-je d'oo-si-né. Beba ta kí gangi kí ngə n̄a ya à ree dɔ-si-ti.]‡

¹⁵ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kà Parisi-je kí 'toi njékədkəm dow-je. Kdɔtalə səi asi lo-je kí dɔnangi-ti nè, kà dan babo-je naki-naki kdɔ kadi ingəi dow kí a təli-é jipi-ti. Ngà loki ingəi-é adi təl jipi ngà rəmə, adi dowbé təl to dow kí tuwə kow dan pər-ti kí tɔ sartagangi tɔy-si nja joo bəy!

¹⁶ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njékəmtɔ-je kí njékɔr n̄ɔ dow-je. Səi lé 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kà kəy lə Lubə, bá ra né-é al kàre to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é kà lɔr kí mee kəy-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbé ra né-é lé ya ɓane. ¹⁷ Səi mbə dow-je kí njékəmtɔ-je kan! Né kí ra bá boy n̄a wa? Lɔr bá boy n̄a əse kəy lə Lubə kí njətəl lɔr né kí aa njay-ti bá boy n̄a wa? ¹⁸ Səi 'pai bəy 'painè: Kinə dow ubi rɔ-é kà logugi né lə Lubə, bá ra né-é al kàre to kare. Ngà kinə dow ubi rɔ-é kà kadkare kí to logugi né-ti lə Lubə rəmə, kadi dowbé ra né-é lé ya ɓane. ¹⁹ Səi njékəmtɔ-je kanlé! Né kí ra bá to né kí boy n̄a wa? Kadkare bá boy n̄a əse logugi né lə Lubə kí ra kadkare adi təl né kí aa njay bá boy n̄a wa? ²⁰ Yən, dow kí ubi rɔ-é kà logugi né lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kà logugi né lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kà né-je lay kí tɔ logugi né-ti lə Lubə lé rəm tɔ. ²¹ Dow kí ubi rɔ-é kà kəy lə Lubə lé, ɛ ubi rɔ-é kà kəy lə Lubə ya rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kà Lubə kí

† **23:10** 23:10 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **23:11** 23:11 Mat 20:26,27; Mar 9:35; 10:43,44; Luk 22:26 † **23:12** 23:12 Luk 14:11; 18:14

‡ **23:14** 23:14 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kà ji-dé kà ta greki.

njèkisi mɛɛ kəy-ti lé rəm tɔ. ²² †Dow kí ubi rɔ-é kì dɔrɑ lé, ɛ ubi rɔ-é kì kalikɔbe lə Lubə rəm, bá ɛ ubi rɔ-é kì Lubə kí njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé rəm tɔ.

²³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je. Kdɔtalə səi lé mbikam-je lə-si kí ɔti maji-maji, kì mbikamnáy-je, kì né ndir náy-je kin kàrè, səi ɔri káre dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kì koo kəmtondoo, kì kɑdɔndi-ti kí to né-je kí boy nɑ mɛɛ ndukun-ti lé bá səi ooi kí né al. Né-je kin bá lé à to kullə ra-si, bá ndəgi né-je kinlé kàrè, səi a tusi kinɔi al rəm tɔ. ²⁴ Səi njékəmtɔ-je kí njékɔr nɔ dow-je kan! Səi lé tò titi-nɑ né kí ngon kuu kí sɛ bè kin bá səi ooi-é dan man kɑy-si-ti adi uni-é kɔgi, ngà rəmə Jambal kí boy kin bá səi ooi-é al, adi uyi-é mɛɛ-si-ti miriki.

²⁵ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Səi lé, gidi kɔbi-je kì gidi tasa-je bá 'togi adi aa maji rəmə, né-je kí rusi mɛɛ-é nji-nji lé, to né bɔgi-je kì né-je kí ingəi kí go rəbi bo né-je kí maji al kí ra-si. ²⁶ I Parisi kí njékəmtɔ! 'Togi mɛɛ kɔbi ya pá rəmə gidi-é kàrè à kaa maji tɔ.

²⁷ †Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Səi lé, 'titi-nɑ kì dɔbadi-je kí dow-je 'ra gidi-é kí ndaa-ti né kì pɔɔ, adi nda mbəy-mbəy maji, ngà mɛɛ-é rəmə singə dow-je kí d'oy, kì né-je kí ndum bá rusi bè kin. ²⁸ Səi lé kàrè, bè ya tɔ. Ta kəm dow-je-ti lé, 'rai rɔ-si tanɑ kì dow-je kí njéra né njururu-je bè, ya ngà kædkəm dow-je, kì né ra kí maji al ya rusi mɛɛ-si nji-nji.

²⁹ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je kí 'toi njékædkəm dow-je! Kdɔtalə 'rai dɔbadi njépata-je kí ta Lubə-ti adi maji rəm, bá 'tijəi ndajɔ né-je kí maji-maji dɔbadi njéra né njururu-je-ti ³⁰ ə 'painè: Kinə jɛ bá j'isi kaglo-ti lə ka-ji-je kí ndɔki lé rəmə, j'a kində rɔ-ji nati sə-dé kdɔ tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti lé al. ³¹ Bəbɑ ta pa-si kì kullə ra-si-je ya 'tɔji-né kí 'toi nganka njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti. ³² Bè rəmə, to tagajɔ kullə ra ka-si-je lé ya uni tin é jè 'rai 'toli ta-é!

³³ †Səi kí mɛɛ-si maji al titi-nɑ kì mɛɛ pii-je bè kan! Səi lé, ta kí gangi kdɔ kadi dow-je d'ow-né dan pər-ti kí tò sartagangi lé, a tɛɛi kəm-ti rá wa? ³⁴ Gin-é kin bá Lubə panè: Yən, m'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, kì njégosi-je, kì njéndó dow-je ndukun-je lə-m kí tɔgrɔ-ti rɔ-si-ti. Səi a tɔli dɛ kí nɑ-je rəm, a bəi dɛ kí dan-ti-je kagdəsi-ti rəm, a tindəi dɛ

kí nǎ-je kì ndøy marɔw mɛɛ kəykwənwǎ-je-ti lə-si səi jipi-je lé rəm, bá a kuləi kəm də kí nǎ-je ndoo kadi d'ay-nǎ kì lo-lo rəm tɔ. ³⁵ Né-je kinlé à tò bè kɔɔ kadi ta məsi njera né kí njururu kí ay nangi puu-puu kɔgi kinlé tò dɔ-si-ti. Un kuti-é dɔ məsi Abel-ti kí to dow kí njera né kí njururu sar tɛɛ-né dɔ məsi Jakari-ti kí to ngon lə Baraki. Jakari lé, səi 'toli-é mbunə kəy-ti lə Lubə kì logugi né kí to lo kilə kadkare kadi Lubə. ³⁶ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ta kí gangi kí sɔbi dɔ njétɔl dow-je lé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngosnè kin.

Jeju ndingə rɔ-é kɔɔ dow-je kí bebo Jorijalem-ti

Luk 13:34-35

³⁷ 'Wa! Səi dow-je kí Jorijalem! 'Wa! Səi dow-je kí Jorijalem! Səi 'toi njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti, njétilə dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kì ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi ó m'ndigi kəw-si kì rɔ-m-ti tanǎ kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè, ó 'mbati! ³⁸ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kiŋə kì dɔ-si-ti nɔɔ! ³⁹ M'a kidə-si rəsi. Kì nè kɔw kì kete kinlé, a kooi-mi kì kəm-si gogi ndǎ al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè:

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kì ri 'Babe!§

Ta-je kí dɔ ndɔ-je-ti kí dɔbɔy-ti

24

Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji

Mar 13:1-23; Luk 21:5-24

¹ Loki Jeju ɔti takəy-ti lə Lubə isi ɔw rəmə, njéndó né-je liə 'ree rɔ-é-ti 'tɔji-é 'panè: «'Oo kəy lə Lubə kí 'ra d'adi ndaji-é-je maji-maji kin.» ² Beba Jeju idə-dé panè: «Ooi né-je kin lay ya al wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí d'a titə tilə káre káre, ngon ər ya kàrè à tò dɔ madi-é-ti lo kin-ti al.»

³ Beba loki Jeju ɔw isi dɔ mbal kǎ kagi Olibiye-je-ti rəmə, njéndó né-je liə 'ree d'ingə-é kì kár-é 'dəji-é 'panè: «'Idə-ji, ndɔ kí rá bá né-é-je kinlé à ra né wa? Əse ri bá à tɔji ndɔ ree-i lé wa? Ə ri tɔ bá à tɔji dɔbɔy ndɔ kí à ree lé wa?»

⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁵ Kɔɔ dow-je nǎ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti ə d'a panè: “Dɛ ya 'to Kristi* lé.” Beba d'a kədi-né dow-je nǎ kur-dé-né wale. ⁶ Səi a kooi poy rɔ-je kì ká rɔ-je. Ooi go rɔ-si nè mɛɛ-si à kɔ gangi man. Kɔɔ, lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya; ngà kɛ bá à to sɔy né-je al ya bəy. ⁷ Gin dow-je madi d'a kɔ rɔ kì gin dow-je kí madi, kɔbe káre à kɔ rɔ kì kɔbe kí káre, fo à kɔ rəm, dɔnangi à yəki kì lo-lo

§ 23:39 23:39 Pa 118:26 * 24:5 24:5 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

rəm†. ⁸ Né-je kinlé à tò titi-nḡ k̀i kulə gin ndo kí ra dené bè. ⁹ †Beba d'a kun dɔ-si kadi dow-je d'adi-si k̀ò rəm, kadi 'tɔl-si rəm. Gin dow-je lay ya d'a kosi-si k̀i ta kɔ ta lə-m. ¹⁰ Ndo-é-ti kinlé, dow-je nḡ ya d'a kilə kadmeḡ lə-dé kɔgi, d'a kun dɔ-nḡ rəm, bá d'a kosi-nḡ ta rəm tɔ. ¹¹ Dow-je nḡ d'a ree ba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti ə d'a kur dow-je nḡ wale. ¹² Né ra kí maji al à kow kəm-é kete-kete, gin-é kin bá ndignḡ lə dow-je nḡ ya à tɔl sol-né. ¹³ †Ngà dow kí uwə rɔ-é ngə sar tɛḡ sɔy-é-ti ə à kaji. ¹⁴ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə kinlé, d'a kilə mbɛ-é dɔnangi-ti nè lay kɔ kadi gin dow-je lay d'oo k̀i mbi-dé, bəy ngá bá dɔbəy ndo lé à ree bəy.»

¹⁵ «Loki a kooi nékɔbi, k̀i né kí tò nḡ lo-ti kí aa njay titi kí ndoki Daniyel njépata kí ta Lubə-ti pa-né lé rəmə, kadi dow kí isi ndó mbete kinlé gə meḡ-é maji‡ rəm, ¹⁶ bá kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti d'ay d'ow dan mbal-je-ti rəm tɔ. ¹⁷ †Dow kí isi dɔ kəy-ti§ kàrè kadi ur nangi kɔ kow kəy kun né madi al ngá, ¹⁸ rəm dow kí a ndɔrɔ kàrè, kadi ree bee un kubi kul liə al rəm tɔ. ¹⁹ Ə meḡ ndo-é-je-ti kin tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm k̀i dɛ kí d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban én ə! ²⁰ 'Pai ta k̀i Lubə nḡ kɔ kadi ndo kəy lə-si tò nḡy kul-ti al rəm, kadi tò ndo taakoo-ti lə-ji jəi jipi-je al rəm tɔ. ²¹ †Kɔ ndo-je kinlé, à to ndo k̀ò kí dum nati. Ə to k̀ò kí lo kində gin dɔnangi-ti nḡ sar bone kin ya kàrè, dow oo nja kàrè al bəy rəm, bá dow à koo gə-é gogi al ya sar rəm tɔ*. ²² Kinə 'Babe gangi ta ndo-je kinlé adi gɔji al rəmə, dow kí à kaji ya goto. Ngà ɛ à kadi ndo k̀ò-je kí dum nati kinlé gɔji, kɔ dow-je kí ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə. ²³ Kinə dow idə-si panè: “Kristi a nè” əse “a yó” kàrè, 'taai ta liə al. ²⁴ Kɔtalə njéba rɔ-dé Kristi-je, k̀i njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'a k̀i kɔ ra nékɔji-je, k̀i né mbəli-je kɔ kədi-né dow-je. D'a ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²⁵ Mə m'idə-si ngá én! ²⁶ †Kinə d'idə-si 'panè: Ooi, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é, a diləlo-ti nɔḡ rəmə owi lo-é-ti al əse loki dow idə-si panè: Ooi, ɛ bɔyɔ rɔ-é nè tin, kàrè 'taai ta liə al rəm tɔ. ²⁷ Kɔ ree Ngon lə dow lé, à tanḡ k̀i təlndi kí i lo kubə kàdi-ti ow njal lo kur kàdi-ti kin bè. ²⁸ †Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nḡ-ti†.»

† 24:7 24:7 Eja 19:2 † 24:9 24:9 Mat 10:22 † 24:13 24:13 Mat 10:22 ‡ 24:15 24:15 Dan 9:27; 11:31; 12:11 † 24:17 24:17 Luk 17:31 § 24:17 24:17 Dɔ kəy-ti: To gə kəy-je kí be lə-ji nè kin al. To kəy dur-dur-je kí 'ra ndil dɔ-ti adi to lo taakoo, lo kí d'isi-ti d'adi yól dan-dé. † 24:21 24:21 Ntd 7:14 * 24:21 24:21 Dan 12:1 † 24:26 24:26 Luk 17:23,24 † 24:28 24:28 Luk 17:37 † 24:28 24:28 Job 39:30

Ta təl ree lə Ngon lə dow

²⁹ †«Go ndo kò-je-ti kí dum nati kinlé ya rəmə, Londul à kuti kəm kàdì! Này à nda al! Kərwəi-je kí dora-ti d'a tusi nangì! Tógi-je kí dora-ti à yəy yəki-yəki!»

³⁰ †«Beba nékoji lə Ngon lə dow à tɛɛ dora-ti, rəmə gin koji-je lay kí donangi-ti nè d'a ndingə rɔ-dé. Dɛ d'a koo Ngon lə dow à kɪ dora-ti kisi ree dan kilndi-ti, kì tógi kí n̄a rəm, bá dan riba-ti kí n̄a rəm tɔ. § ³¹ Loki ndi təbi mbanga à ba dora-ti púú-púú rəmə, Ngon lə dow à kulə malayka-je liə kadi 'kəw dow-je lay kí ɛ mbəti-dé kí do kum donangi kí so kin lay ki nati. D'a kɪ ngangì donangi-ti kí káre kow njal tɛɛ ngangì-é-ti kí káre.»

³² Uni néndó mee gosta-ti kí do kote-ti kin ooi. Kote lé loki balkəm-é-je təl tò mbəl bá mbi-é tubə do-ti lé, səi 'gəi kí này bə này ngosi. ³³ Bə ya tɔ, loki ooi kí né-je lay kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow a tarəbi-ti pèrèrè ngá. ³⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³⁵ Dora-je kì donangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi. ³⁶ Ta lə ndo əse kàdì ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dora-ti kàrè 'gə al rəm, Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al rəm, ngà Bəbi-é ya kì kár-é bá gə. ³⁷ Né kí ndoki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, gə-é ya à ra né ndo ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. ³⁸ Ndoki kete kadi man bəlim ree taa lo lay lé, dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-nə-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nə-je, sar ndo-ti kí Nuwe əw-né mee bato-ti lé. ³⁹ Mee dow-je oy səl do rɔ-dé-ti adi man bəlim ree tɔl-dé lay. Bə ya tɔ, ndo kí Ngon lə dow à ree lé, lo à tuji puku-puku. ⁴⁰ Beba dow-je joo d'a mee ndor-ti kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ⁴¹ Dené-je joo d'a d'ur né mee bir-ti kí káre kàrè, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ⁴² Ən é isi kəm do rɔ-si-ti, kdo səi 'gəi ndo ree 'Bəbe lə-si al. ⁴³ †Kadi 'gəi né kin maji: Kinə 'ba njəkəy gə dokàdì kí ndo kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kisi kəm bi à kiŋə-é kadi əw mee kəy-ti liə al. ⁴⁴ Gin-é kin bá səi kàrè, isi do nja-si-ti, kdo Ngon lə dow lé à ree dokàdì-ti kí səi 'giri do-ti al. ⁴⁵ N̄a bá to ngonnjəkullə kí njəra né kí tɔgrɔ-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ində-é do madkullə-je-ti liə kdo kadi oo go-dé kì nékuso kì dokàdì-é dokàdì-é. ⁴⁶ Ngonnjəkullə kí 'ba-é təl ree mee kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-nə bə lé, to njənəkumə. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí 'ba-é à kiŋə

† 24:29 24:29 a Ntd 6:12; b Ntd 6:13 ‡ 24:29 24:29 Eja 13:10; 34:4 † 24:30

24:30 Ntd 1:7 § 24:30 24:30 Dan 7:13 † 24:43 24:43 Luk 12:39,40

nékingə-é-je lay mee ji-é-ti. ⁴⁸ Ngà kinə to ngonnjékullə kí maji al lé, à pa mee-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy» ⁴⁹ bá ɛ ɔ ká tində madkullə-je-ti liə, kì ká kuso né-ti kì ká kay né-ti kì gɔyibi-je rəmə, ⁵⁰ 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndo-ti kí ɛ ində mee-é do-ti al rəm, dɔkàdi-ti kí ɛ à gə al rəm to. ⁵¹ Ɛ à kində-é kində kɔji kí ngə nɔ ə à kadi-é ingə kɔ nati kì njékədkəm dow-je lo-ti kí d'a nɔ-ti rəm, bá d'a kuso ngangí-dé titi mægəgə-mægəgə rəm to.

25

Gosta kí sobi do nganmandi-je kí dogi

¹ †Beba kɔbe kí dorə-ti titi-nə kì poyta lə nganmandi-je kí dogi kí 'tilə kəm njèdené* kì lampi-je lə-dé ji-dé-ti. ² De kí mɪ 'to njékəmtuti al-je ə de kí mɪ to bá 'to njékəmtuti-je to. ³ Njékəmtuti al-je lé d'ow kì lampi-je lə-dé nal kun ubi-é ji-dé-ti. ⁴ Ngà njékəmtuti-je kí mɪ to rəmə, d'ow kì lampi-je lə-dé kì ku ubi-je lə-dé ji-dé-ti ji-dé-ti. ⁵ Ngà loki njèdené ree kalangi al bəy lé, nganmandi-je lé lay ya kɔ ra-dé adi 'to bi. ⁶ Beba dan lo bapɪ rəmə, ndi dow ba boy panè: Ooi! Njèdené lé ree ngá, ɔ ji taá 'tiləi kəm-é. ⁷ Beba nganmandi-je lé lay ya d'ɪ do bi-ti, d'oo go lampi-je lə-dé. ⁸ Njékəmtuti al-je lé 'dəji njékəmtuti-je 'panè: Adi-ji ubi lə-si lé sɛ-sɛ sə-si kɔo lampi-je lə-ji lé d'isi d'oy. ⁹ Njékəmtuti-je lé 'panè: «Á-à, ubi lə-ji lé, jɛ ya kàrè à kasi-ji rá bá j'a kay kadi-si wa? Owi 'ndogi 'lə-si ə soti.» ¹⁰ Nganmandi-je kí njékəmtuti al-je lé, d'ɔti d'ow adi 'nəy lo ndogi ubi-ti lé ya bəy rəmə, njèdené lé ree, adi nganmandi-je kí mɪ kí d'isi do nja-dé-ti lé, d'ow siə kəy lo taana-ti, adi d'uti takəy ta-dé-ti. ¹¹ †Go-ti, nganmandi-je kí njékəmtuti al-je lé 'ree, 'nɔ boy-boy 'panè: «'Babe, 'Babe, 'tɛɛ takəy adi-ji.» ¹² Ngà njèdené lé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'gə-si al.» ¹³ Beba Jeju ilə do ta-ti kin panè: «Isi kəm do ro-si-ti, kɔo səi 'gəi ndo-é al rəm, 'gəi dɔkàdi-é al rəm to.»

Gosta kí do ngannjékullə-je-ti kí mutə

Luk 19:12-27

¹⁴ †Kɔbe lə Lubə à tò titi-nə kì ta lə dingəm káre kí isi ow mba ə ba ngannjékullə-je liə, ə inə nékingə-é ji-dé-ti bá ɔti ow mba. ¹⁵ Ɛ adi ɛ kí káre lɔr mbu mɪ, adi ɛ kí rangi lɔr mbu joo, ə adi njékungí-ti mutə lə-dé lɔr mbu káre. Ɛ adi-dé kí go tógi-dé-ti, ngá bá ɔti ow mba. ¹⁶ Dow kí njètaa lɔr mbu mɪ lé, ɔti tajinati nè ya ow təl-né ji-é ə ingə kí rangi

† 25:1 25:1 Luk 12:35 * 25:1 25:1 Njèdené kinlé to ngow nganmandi-je kí dogi lé al. De lé 'ba-dé lo taana-ti lé kí ba bi de bá ree kɔo taa dingəm lé al.

† 25:11 25:11 Luk 13:25 † 25:14 25:14 Luk 19:11-27

dɔ-ti mbu mi ya tɔ. ¹⁷ Dow kɛ njɛtaa lɔr mbu joo lɛ kàrè, ɔw tɛl-né ji-é, ə ingɔ kɛ rangi dɔ-ti mbu joo ya tɔ. ¹⁸ Ngà njɛtaa lɔr mbu kàrè lɛ, ɛ ɔw ndər bɛ dubi-né lɔr lə 'ba-é lé. ¹⁹ Loki dɔkaglo dæ dɔ-ti n̄a ngá lé, 'ba-dé tɛl ree kadi d'ɔr go né-je liə d'adi-é. ²⁰ Dow kɛ njɛtaa lɔr mbu mi lé ree rɔ 'ba-é-ti, tidə lɔr mbu mi kɛ man-é dɔ-ti mbu mi ya tɔ, ə panè: «'Ba-m, i 'adi-m lɔr mbu mi, ə ɛ kɛ rangi kɛ m'ingə dɔ-ti ə ra mbu mi tɔ tin.» ²¹ 'Ba-é idə-é panè: «Oiyó! 'To ngonnjékullə kɛ maji, njɛra né kɛ tɔgrɔ-ti. M'a kində-i dɔ né-je-ti kɛ n̄a, kɔɔ 'to njɛra né kɛ tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kɛ ndɛ bɛ. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²² Go-ti, ngonnjékullə kɛ njɛtaa lɔr mbu joo lɛ ree rɔ-é-ti panè: «'Ba-m, i adi-m lɔr mbu joo, ə ɛ kɛ rangi kɛ m'ingə dɔ-ti ə ra mbu joo tɔ tin.» ²³ Bɛba 'ba-é idə-é panè: «Maji! I 'to ngonnjékullə kɛ maji, njɛra né kɛ tɔgrɔ-ti, i tɔsi kəm-i go né-ti kɛ ndɛ bɛ, bɛba m'a kində-i dɔ né-je-ti kɛ n̄a. 'Ree 'ra sə-m rɔnəl.» ²⁴ Ta tɔl ta-é-ti, ngonnjékullə kɛ njɛkungi-dé-ti mutə kɛ taa lɔr mbu kàrè lé ree panè: «'Ba-m, i lé m'gə kɛ 'to dow kɛ 'ngá n̄a: Lo kɛ i 'dubi né-ti al kàrè, i tɛti-ti rəm, bá lo kɛ i ilə ko-ti al kàrè, i ijə ko-ti rəm tɔ. ²⁵ M̄a m'ɓəl adi m'ɔw m'dubi lɔr lə-i lé nangi. Yən! Né lə-i lé ɔn, ə 'taa.» ²⁶ Ngà 'ba-é idə-é panè: «I lé 'to ngonnjékullə kɛ maji al, njɛdabi! I gə kɛ m̄a lé, lo kɛ m'dubi né-ti al kàrè, m'tɛti-ti rəm, bá lo kɛ m'ilə ko-ti al kàrè m'ijə-ti rəm kinlé, ²⁷ lé 'a kɔw kilə lɔr lə-m lé lo ngəm né-ti kɔɔ kadi m'təl m'ree bɛ rəmə, lé m'a taa kɛ man-é dɔ-ti.» ²⁸ Bɛba 'ba-é panè: «Ōti 'taai lɔr kɛ ji-é-ti ə adi ɛ kɛ ɔw kɛ lɔr mbu dɔgi lé dɔ-ti. ²⁹ †Kɔɔ dow kɛ né tɔ ji-é-ti bá d'a kadi-é kɛ rangi dɔ-ti kadi isi dan maji-ti mburuki-mburuki, ngà dow kɛ né liə goto lé, kɛ ji-é-ti ya kàrè d'a taa. ³⁰ †Bɛba ngonnjékullə kɛ kare kɔgi bɛ kinlé, iləi-é ndaa-ti, lo-ti kɛ ndul ndi-ndi, lo kɛ ɛ à nɔ-ti rəm, à kuso ngangi-é-ti mɛgəgə-mɛgəgə rəm tɔ.»

Ta kɛ gangi kɛ dɔbəy ndɔ-ti

³¹ †Loki Ngon lə dow à ree kɛ riɓa liə kɛ n̄a nati kɛ malayka-je lé, ɛ à kisi dɔ kali riɓa-ti liə. ³² Gin dow-je lay kɛ dɔnangi-ti nè ya d'a kəw-n̄a nɔ-é-ti, bá ɛ à kɔr kəm dow-je gay-gay titi-n̄a kɛ njɛkul né ɔr-né kəm bati-je kɛ biɔ-je gay-gay kin bɛ. ³³ ɛ à kɔr bati-je kadi d'ɔ dɔ jikɔl-é-ti, ngà biɔ-je rəmə, ɛ à kadi d'ɔ dɔ-ji gəl-é-ti tɔ. ³⁴ Bɛ ngá bá Ngar à kidə dow-je kɛ dɔ jikɔl-é-ti lé panè: «'Reei, səi kɛ Bɔbi-m tɔr ndi-é dɔ-si-ti, andi kɔbɛ-ti liə kɛ ɛ ya ra go-é lo kində gin dɔnangi-ti n̄u kɔɔ ta lə-si. ³⁵ Kɔɔtalə səi bá ndɔki ɓo ra-m ə adi-mi né

† 25:29 25:29 Mat 13:12; Mar 4:25; Luk 8:18 † 25:30 25:30 Mat 8:12; 22:13; Luk 13:28 † 25:31 25:31 a Mat 16:27; b Mat 19:28

m'uso, kundə ra-m é adi-mi man m'ay, m'to mba é uwəi-mi kɪ rɔ-si-ti. ³⁶ Səi bá ndɔki kuti-m tò dum é adi-mi kubi m'ulə rɔ-m-ti, rɔ-m to-m é owi dɔ-m-ti, m'to dangay-ti é owi go-m-ti ooi-mi.» ³⁷ Rəmə dow-je kí njéra né kí njururu lé d'a panè: «'Wa! 'Babe, ndɔ kí rá-ti bá bo ra-i é j'adi-i né uso əse kundə ra-i é j'adi man ay wa? ³⁸ Ndɔ kí rá-ti bá 'to mba é j'uwəi kɪ rɔ-ji-ti əse j'oo-i kɪ kuti-i dum é j'adi-i kubi ulə rɔ-i-ti wa? ³⁹ Ndɔ kí rá-ti bá rɔ-i to-i əse 'to dangay-ti é j'ow j'oo-i wa?» ⁴⁰ Beba Ngar à panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔkaglo-je lay ya kí 'rai né-je kinlé kɪ dow káre dan ngan dow-je-ti kí sɛ-sɛ bè kí 'to ngankɔ-m-je kinlé, to ma ya tɔ é 'rai sə-m tin.» ⁴¹ Go-ti, ɛ à təl kidə dɛ kí dɔ-ji gəl-é-ti lé panè: «Ōti rangi ta-m-ti, səi dow-je kí Bɔbi-m ində ndɔl dɔ-si-ti. Ōwi dan pər-ti kí tò sartagangi kí toki ra go-é kɔ Sú dɛ kɪ malayka-je liə. ⁴² Kdotalə səi lé, bo ra-m kàrè, adi-mi né m'uso al rəm; kundə ra-m kàrè, adi-mi man m'ay al rəm; ⁴³ m'to mba kàrè, uwəi-mi kɪ rɔ-si-ti al rəm; kuti-m tò dum kàrè, adi-mi kubi m'ulə al rəm; rɔ-m to-m əse m'to dangay-ti kàrè owi go-m-ti al rəm tɔ.» ⁴⁴ Beba dɛ d'a panè: «'Wa! 'Babe, bo ra-i ndɔ kí rá-ti əse kundə ra-i ndɔ kí rá-ti, 'to mba ndɔ kí rá-ti əse a kuti-i dum ndɔ kí rá-ti, rɔ-i to-i ndɔ kí rá-ti əse 'to dangay-ti ndɔ kí rá-ti bá j'ra sə-i al wa?» ⁴⁵ Ngar à təl kilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dɔkaglo-je lay kí səi 'rai kɪ dow káre dan ngan dow-je kí sɛ-sɛ kin al lé, to ma ya tɔ é 'rai sə-m al tin.» ⁴⁶ Beba dɛ kí dɔ-ji gəl-é-ti lé, d'a kow dan kɔ-ti kí sartagangi, ngà njéra né kí njururu-je lé, bá d'a kow lo kiskəm-ti kí sartagangi tɔ.

Koy Jeju kɪ tɔsi ndəl liə

26

Ta kí dɔ kun dɔ Jeju-ti

Mar 14:1-2; Luk 22:1-2; Ja 11:47-53

¹ Loki Jeju təl ta néndó-je kinlé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ² Səi 'gəi kí nɔy ndɔ joo kadi ndɔ ra nɔy Paki asi*. Ə d'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kadi 'bə-é kagdəsi-ti.

³ Rəmə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'ngatogi-je lə jipi-je d'uwə dɔ-nɔ lo gangta-ti panata lə Kayipi kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ⁴ ə d'un ndu-dé kadi 'ra gosi d'uwə né Jeju kɔ kadi 'təl-é. ⁵ Ya ngà dɛ 'təl 'panè: Kɛ bá j'a kuwəi-é ndɔ ra nɔy Paki-ti lé al, nè kosi dow-je d'a kɪ buki-nɔ dɔ-ji-ti.

* 26:2 26:2 Tɛt 12:1-27

Ta kí sobi do dené kí ur ubi kí ɔti maji do Jeju-ti
Mar 14:3-9; Jq 12:1-8; Luk 7:36-50

⁶ Jeju isi mee ðe-ti kí Betani, mee kɔy-ti læ Simɔ kí ndɔki to njèbanji. ⁷ †Rəmə dené káre bè ree rɔ-é-ti kì ubi kí ɔti maji rəm, là-é n̄a rəm, rusi ku kí 'ra kì ɔr kí 'ba-é albatrə rəm ya ree mbəl do Jeju-ti ta nékuso-ti. ⁸ Njéndó né-je d'oo né kin bè rəmə, nəl-dé al, adi 'panè: «É kin to né tuji kí ban bá tan̄a bè?» ⁹ To ubi kí lé j'a taa-né là kí tò ðay-ðay ya kɔo læbi njéndoo-je. ¹⁰ Jeju gə ta kí de 'pa lé, adi idə-dé panè: «Kɔo ri é sɔi adi-né kɔ dené kinlé bè wa? E ra né kí maji kɔo ta læ-m. ¹¹ Njéndoo-je lé, d'a kisi sə-si nè kì ndo-je lay, ngà m̄a lé m'a kisi sə-si kì ndo-je lay al. ¹² Ubi kí dené kin ungi kinlé, toki né kí e ra rɔ-m-ti kɔo dubi-m-né bè. ¹³ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí dɔnangi-ti nè kí d'a kilə mbe Poyta kí Maji kin titi lé, d'a kɔr poy né kí dené ra kinlé kadi mee dow-je ole-né do-é-ti.»

Ta læ Judasi kí njèkun do Jeju
Mar 14:10-11; Luk 22:3-6

¹⁴ Beba Judasi kí 'ba-é Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé, ɔw ingə njèkun do njégugnè-je læ Lubə ¹⁵ ə idə-dé panè: Ri bá sɔi 'ndigi kadi-mi kadi m'ilə-né Jeju lé ji-si-ti wa? Beba de 'tidə k̄a là kɔrmutə d'adi-é. ¹⁶ Gangi ndo-é-ti kin ya, Judasi sangi kəm rəbi kí tuwə kilə-né Jeju ji-dé-ti.

Jeju idə gin nékuso nam

Mar 14:12-31; Luk 22:7-34; Jq 13:21-38; 1Kɔ 11:23-25

¹⁷ Ndo kí dɔsɔy læ ndo ra n̄ay kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti lé, njéndó né-je læ Jeju 'ree rɔ-é-ti 'dɔji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «Owi mee bebo-ti rɔ dow-ti kí bè kin ... ə idəi-é toki njéndó dow-je né panè: Dɔkaglo læ-m n̄ay sɔe bè; ə m'a kɔw kɔy læ-i kɔo 'ra n̄ay Paki nati kì njéndó né-je læ-m.» ¹⁹ Beba njéndó né-je d'ɔw ə 'ra go ta-ti kí Jeju idə-dé, adi 'ra nékuso Paki lé.

²⁰ Beba ta kàdì kur-ti lé, Jeju isi ta nékuso-ti kì njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo. ²¹ Loki d'isi d'uso né lé Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow káre dan-si-ti à kun do-m.» ²² Beba meekɔ ra njéndó né-je adi 'dɔji-é káre-káre lay 'panè: «'Babe, to m̄a wa?» ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: «E kí ulə ji-é sə-m nati mee bay-ti kin ya, e ya à kun do-m. ²⁴ Ngon læ dow lé à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sobi do-é lé ya, ngà tuji bá à kusi do dow-ti kí njèkun do-é. Tò soti kadi d'oji dowbé kinlé al!» ²⁵ Rəmə Judasi kí à kun do Jeju lé, un

ta dæji-é panè: «Njéndó dow-je né, to ma wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

²⁶ Loki d'isi ta nékuso-ti lé Jeju un mbə, ra oiyo Lubə, uwə gangi dana, adi njéndó né-je ə panè: «'Taai usoi, ɛ kin to daji rɔ-m.» ²⁷ Go-ti, un kɔbi kí man nduu tɔ-ti, ra oiyo Lubə, təl-né adi-dé ə panè: «Səi lay ya ɔyi. ²⁸ Kɔɔ ɛ kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kɔ Lubə kí à kungi nangi kɔɔ kosi dow-je, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal-je kɔgi. ²⁹ M'a kidə-si rəsi; kɔ nè kɔw kete kinlé, m'a kɔy man nduu kin gogi al ya sar ndɔ-ti kí m'a kɔy ɛ kí sigi sə-si kɔbe-ti lə Bɔbi-m.»

³⁰ Go-ti, d'usi pa-je†, bəy bá d'ɔ d'ɔw dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'ɛ al

Mar 14:27-31; Luk 22:31-34; Jɔ 13:37-38

³¹ Bəba Jeju idə njéndó né-je panè: «Ndɔɔ nè ya səi a tusi-mi kinəi-mi kɔgi lay, kɔɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè:

“M'a tɔl njèkul bati-je! Rəmə bati-je d'a sane-nɔɔ.”»

³² †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kɔw ngəbi-si Galile.» ³³ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay ya 'tusi-i d'inə-i kɔgi kàrè, ma bè lé m'a kinə-i kɔgi ndɔ al.» ³⁴ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kí ndɔɔ nè-ti kin ya 'a naji panè 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ³⁵ Piyər idə-é panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja kàrè ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy ya kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

Jeju ɔw lo ndɔr-ti kí ba-é Getsemane

Mar 14:32-42; Luk 22:39-46; Əbr 5:7

³⁶ Bəba d'ɔti d'ɔw lo-ti kí 'ba-é GetsemaneŠ, rəmə Jeju idə njéndó né-je panè: «Isi nangi nè, adi m'ɔw ngərəngi nu m'pa ta kɔ Lubə.» ³⁷ Jeju adi Piyər kɔ ngan lə Jebede joo d'ɔw siə. Lo-ti kin bá mɛɛkɔ kɔ mɛɛ gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁸ Bəba ɛ idə-dé panè: «Mɛɛkɔ ra-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si bi sə-m.» ³⁹ Ngà loki ɛ ɔti kete sɛ lé, usi nangi, səbi takəm-é nangi ə pa ta kɔ Lubə panè: «Bɔbi-m, kinə kəm rəbi tɔ nɔɔ rəmə, 'itə kɔ kí nɔ kin kɔ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kí go ndigi-ti lə-m ma al; ngà kadi 'ra kí go ndigi-ti lə-i i ya.» ⁴⁰ ɛ təl ree rɔ njéndó né-je-ti kí mutə lé rəmə, ingə-dé dɔ bi-ti. Bəba idə Piyər panè: «Kadi ɔgi kəm-si bi sə-m kàdɔ kàrè bè ya kàrè asi al wa? ⁴¹ ɔgi kəm-si

† 26:30 26:30 Pa 113-118 ‡ 26:31 26:31 Jkr 13:7 † 26:32 26:32 Mat 28:16

Š 26:36 26:36 Getsemane: Kɔr mɛɛ-é to lo mbore ubi.

bi ə 'pai ta kì Lubə kɔ kadi nənə tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow fá tógi-é asi al.» ⁴² Jeju təl inə-dé kí nja joo ɔw gogi pa ta kì Lubə panè: «Bɔbi-m, kɔ-je kí nɔ kinlé, kinə kəm rəbi kí kadi 'itə-né ki rangi kadi tɛɛ dɔ-m-ti al goto rəmə 'ɔji ndigi lə-i.» ⁴³ Ɛ təl ree rɔ njéndó né-je-ti, rəmə ingə-dé dɔ bi-ti ya bəy; kəm-dé ɔy diriri adi lo kadi 'tɛɛ kəm-dé goto. ⁴⁴ Jeju təl inə-dé ɔw pa ta kì Lubə kí nja mutə dɔ ta-je-ti kí káre lé ya bəy. ⁴⁵ Go-ti, təl ree rɔ njéndó né-je-ti idə-dé panè: «Uwəi rɔ-si ngá, 'toi bi. Kàdì asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti ngá. ⁴⁶ Ɔi taá adi j'owi! Ooi, dow kí njèkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá.»

Ta kí sɔbi dɔ kuwə Jeju

Mar 14:43-50; Luk 22:47-53; Jə 18:3-11

⁴⁷ Loki Jeju a pa ta lé ki pa ya bəy rəmə, Judasi kí to kí káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé, ree kì kosi dow-je kí d'uti kiyəɔ-je, kì kagi-je ji-dé-ti. Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì 'ngatógi-je lə jipi-je fá d'ulə dowbə-je kinlé. ⁴⁸ Njékun dɔ Jeju lé, tɔji-dé né kí n'a ra kadi 'gə-né Jeju lé panè: «Dow kí m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdì-m-ti kin ya to ɛ, ən ə jè uwəi-é.» ⁴⁹ Loki Judasi ree ngɔsi rɔ Jeju-ti lé, ɛ panè: «Lapiya, njéndó dow-je né!» Rəmə uwə Jeju kàdì-é-ti. ⁵⁰ Bəba Jeju ilə-é-ti panè: «Nam-m, né kí 'ree kɔ ra lé 'ra tá.» Bəba dow-je kí 'ree lé, d'ɔti d'uwə Jeju. ⁵¹ Ngà dow káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju ɔr kiyəɔ tugə-né mbi ngonnjékullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi. ⁵² Bəba Jeju idə-é panè: «'Ulə kiyəɔ lə-i saba-é-ti gogi; kɔ dow-je kí 'tɔl madi-dé-je kì kiyəɔ lé, d'a koy yo kiyəɔ ya tɔ. ⁵³ I 'gə kí kinə m'nɔ bə Bɔbi-m lé, tajinati nè ya à kulə kì kosi njəɔ-je kí 'to malayka-je asi fudɔgi-dɔgi lo nɔ al wa? ⁵⁴ Ngà toki tɔ titi-nɔ bè lé, ta kí Lubə pa mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra né ban wa?»

⁵⁵ †Bəba Jeju təl idə kosi dow-je panè: «Səi ooi-mi kì bɔkaya dow fá 'reei kì kiyəɔ-je, kì salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? Ndɔ-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya ə səi uwəi-mi al. ⁵⁶ Ngà né-je lay kinlé, tɔ bè kɔ kadi ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndangi lé, né-é ra né.» Bəba njéndó né-je lay ya d'inə Jeju d'ay-nə.

D'ɔw kì Jeju nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

Mar 14:53-65; Luk 22:54-55; Jə 18:12,13,19-24

⁵⁷ Dɛ kí d'uwə Jeju lé, d'ɔw siə bə lə Kayipi kí to burə dɔ njégugnə-je lə Lubə. Njéndó dow-je ndukun-je, kì 'ngatógi-je lə jipi-je 'kəw-nə nɔɔ. ⁵⁸ Piyər njiyə go-é-ti jan-jan adi

ræbi-é rà dæki siə, ɔw sar tɛɛ panata læ burə do nʒégugné-je læ Lubə kinlé. Ɛ andi mɛɛ kəy-ti isi nati kɪ ngannjékullə-je kadi n'oo se né-je kin à tɔl ta-é ban-ban wa?

⁵⁹ Njékun do nʒégugné-je læ Lubə, kɪ 'boy-je kí nʒégangta-je læ jipi-je 'sangi kadi dow-je 'tɔti ta ta Jeju-ti kadi n'iləi-né ta do-é-ti kɔɔ kadi n'gangi-né ta koy do-é-ti. ⁶⁰ Dow-je nɔ ya 'ree 'tɔti ta ta-é-ti, ya ngà d'ingə ta kí asi kadi 'tɔl-é-né al. Beba dɔbɔy-é-ti, dow-je joo 'tɛɛ ə ⁶¹ †'panè: «Dow kanlé ndɔki panè: “M'a tɔɔ kəy læ Lubə kin ə ndo mutə ya m'a kində gogi lay.”» ⁶² Beba burə do nʒégugné-je læ Lubə i taá pa ta kɪ Jeju panè: «Se i 'a kilə ta-je-ti kí dow-je kin 'tilə do-i-ti kinlé al wa?» ⁶³ Ta-é kí ngarara ya kàrè ɛ tɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə do nʒégugné-je təl idə Jeju bəy panè: «M'dəji-i kɪ ri Lubə kí njəkisi kəm, kadi 'ubi rɔ-i ya ilə-ji-né ta-ti kin adi j'oo: “I lé, kí tɔgrɔ-ti bè lé 'to Kristi*, Ngon læ Lubə lé wa?”» ⁶⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin. Rəm bá, kí ngɔsnè-ti kin ya a kooi Ngon læ dow à kisi do jikɔl Lubə-ti kí njətɔgi rəm, bá a kooi-é kí à kɪ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ†.» ⁶⁵ Beba burə do nʒégugné-je læ Lubə tuwə kubi kí rɔ-é ɛ-ti ya gangi bati-bati ə panè: «Ɛ pa ta kɔbi kɪ Lubə! J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban! Ta kɔbi kí ɛ pa kɪ Lubə kinlé, sɔi ooi kɪ mbi-si. ⁶⁶ Ta ri ə 'giri do-ti wa?» Beba dow-je d'ilə-é-ti 'panè: «Koy-é ya bá to tó-é.» ⁶⁷ Beba dɛ 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'bir ji-dé 'tində-é-né rəm, bá dɛ kí nɔ-je 'tində mbɔ-é ə 'panè: ⁶⁸ «I ə nè 'to Kristi lé, 'adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to nɔ bá ində-i wa?»

Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mar 14:66-72; Luk 22:55-62; Jɔ 18:15-18,25-27

⁶⁹ Piyər isi nangi mɛɛ ndògi-ti ndaa-ti. Beba ngonnjékullə kí dené káre ree rɔ-é-ti pa siə panè: «I ya kàrè 'to njèkɔw kɪ Jeju kí to dow kí Galile kinlé tɔ.» ⁷⁰ Ngà Piyər naji nɔ dow-je-ti lay panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàrè mɔ m'gə al.» ⁷¹ Ngà loki ɔti isi ɔw kɪ tarəbi-ti kɪ ndaa-ti bè rəmə, ngonnjékullə kí dené kí rangi oo-é ə idə dow-je kí d'ɔ lo-é-ti nɔɔ panè: «Ɛ kɔngi lé, to njèkɔw kɪ Jeju kí Najareti lé ya tɔ.» ⁷² Piyər təl naji rangi ya bəy panè: «M'ubi rɔ-m m'adi-si! Dingəm kanlé m'gə-é al!» ⁷³ Sɛ go-ti, dow-je kí d'ɔ lo-é-ti lé d'ɔti 'ree rɔ Piyər-ti d'idə-é 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, i lé, 'to kí dan-dé-ti ya! Ta pa-i ya kàrè tɔji lo kí i-ti rəm.» ⁷⁴ Rəmə Piyər ilə bɔbi ndi-é nangi naji ə ubi-né rɔ-é panè: «Kinə m'ədi-si rəmə, kadi Lubə ində-m ɔji-m ya rɔti! M'ubi rɔ-m m'adi-si, m'gə dingəm kanlé al bɔo.» Beba lo-é-ti nɔɔ

† 26:61 26:61 Jɔ 2:19 * 26:63 26:63 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

† 26:64 26:64 Pa 110:1; Dan 7:13

ya kunjə nɔ̄ ⁷⁵ ə mee Piyər ole dɔ ta-ti kí Jeju idə-é panè: «Kunjə à nɔ̄ al ya bəy rəmə 'a naji panè: 'Gə-m al, 'gə-m al ya nja mutə.» Beba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ̄ kì mee kò̄ n̄a.

27

Ta lə Jeju kì Gubərnər Pilati

Mar 15:1-2; Luk 23:1; Jq 18:28

¹ Kì ndoge rati ya, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì 'ngatɔ̄gi-je lə jipi-je d'ingə-n̄a ə d'un ndu-dé kadi n'toli Jeju kɔ̄gi. ² Beba 'tɔ̄-é njim-njim ngá bá d'ow siə d'ilə-é ji Gubərnər-ti kí ri-é lə Pilati.

Koy lə Judasi

Knj 1:16-20

³ †Loki Judasi kí un dɔ Jeju lé, oo kí 'gangi ta dɔ Jeju-ti kadi 'tɔ̄l-é rəmə, mee uwə-é kì ta, adi təl kì là ndogi Jeju kí kɔ̄rmutə lé, ɔw-né adi njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì 'ngatɔ̄gi-je lə jipi-je lé gogi ⁴ ə panè: «M'ra majal, kɔ̄ m'ungi məsi dow kí ta goto dɔ-é-ti kɔ̄gi kì ndangi kare.» Ngà dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Usi-ji né káre al, i ya to ta lə-i.» ⁵ Beba Judasi sane là lé kɔ̄gi mee kəy-ti lə Lubə, ngá bá ɔti ɔw ilə kulə oy. ⁶ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə d'ɔy là lé, ə 'təl 'panè: «Là kí bè kin bá kadi j'ungi ku là-ti kí kəy lə Lubə lé to tɔ̄-é al, kɔ̄ to là məsi.» ⁷ Beba d'ɔ̄ji-n̄a ta dɔ là-ti lé, adi ndi-dé usi go-n̄a-ti ngá bá d'ow 'ndogi-né lo ndɔr lə kodi kubə jo, kɔ̄ kadi d'ilə dɔbadi mba-je titi. ⁸ Gin-é kin bá sar bone ya kàrè 'ba-né lo ndɔr kinlé «lo ndɔr kí 'ndogi kì là məsi.» ⁹ Tò bè kɔ̄ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti Jeremi pa lé, né-é ra-né né. E panè: «Dɛ 'taa là kí kɔ̄rmutə lé, kɔ̄ ngan Israyel-je 'gir kí dow kí bè jè kin ngà là kin ya asi ndogi-é.* ¹⁰ D'ow 'ndogi-né lo ndɔr lə kodi kubə jo, titi kí 'Babe un-né ndu-é adi-m lé bè tɔ̄†.»

Gubərnər Pilati dɔ̄ji ta Jeju

Mar 15:2-5; Luk 23:2-5; Jq 18:29-38

¹¹ Loki Jeju a lo gangta-ti n̄ɔ̄ gubərnər Pilati-ti lé, Pilati dɔ̄ji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ¹² Ngà go ta-ti kí ɛ pa lé, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kì 'ngatɔ̄gi-je lə jipi-je, 'tilə ta dɔ-é-ti yó-je kì nè-je, ngá Jeju tɛɛ ta-é ilə-ti al.

¹³ Beba Pilati idə-é panè: «I 'oo ta-je lay kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ¹⁴ Bè ya kàrè, Jeju ilə-ti al. Né kí Jeju ra kinlé ndɔ̄ji Pilati lé n̄a.

† 27:3 27:3 Knj 1:18,19 * 27:9 27:9 Jer 32:6-15; Jkr 11:12-13 † 27:10 27:10 Jkr 11:12-13; Jer 18:2-3; 32:6-15

*'Gangi ta koy do Jeju-ti**Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jq 18:39-40*

¹⁵ Kaglo ra naŋ Paki-je lay ya Gubərnər ilə dangay káre taá. À to dangay kí kosi dow-je ya d'osi kagi do-é-ti bá à kilé-é taá. ¹⁶ Ngà dokaglo-ti kinlé, dangay káre kí 'ba-é Barabasi à nɔɔ ə to dangay kí ri-é bá nɔ. ¹⁷ Beba Pilati dəji kosi dow-je kí 'kəw-na lé panè: «Se nɔ danɔ bá 'ndigi kadi m'ilə-é taá madi-si wa? Barabasi əse Jeju kí 'ba-é Kristi lé wa?» ¹⁸ Pilati gə kete maji kí d'ilə Jeju ji-n'è-ti kdo kim kí d'im-é. ¹⁹ Ngà loki Pilati isi logangta-ti lé ya bəy rəmə, ne-é ulə kullə rɔ-é-ti panè: «'Tɔr ji-i ta-ti lə dow kin, kdo ɛ to njera né kí njururu rəm, bá ndɔɔ nè kàrè, m'ingə kɔ nɔ mɛɛ ni-ti kdo ta liə tɔ.»

²⁰ Njékun do njégugnə-je lə Lubə, kə 'ngatogi-je lə jipi-je 'sulə kosi dow-je kadi 'dəji Pilati kadi ilə Barabasi taá, ngà Jeju tá kadi 'tɔl-é kogi. ²¹ Pilati təl dəji-dé bəy panè: «Se nɔ dan dow-je-ti kí joo kin ə 'ndigi kadi m'ilə-é taá wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: 'Ilə Barabasi taá. ²² Pilati təl dəji-dé ya bəy panè: «Ngà ri bá kadi-m m'ra kə Jeju kí 'ba-é Kristi lé wa?» Dɛ lay ya d'ilə-é-ti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²³ Pilati təl dəji-dé ya bəy panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Ngà dɛ d'un ndi-dé ki taá 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ²⁴ Ngà loki Pilati oo kí ta-je liə ra kullə rɔ-dé-ti al rəm, bá oo kí kəm dow-je il kiriri, bá 'singə wuuu adi d'ow do-na-ti wúr-wúr lé, un man togi-né ji-é takəm kosi dow-je-ti nɔɔ ya, ngà bá idə-dé panè: «Ta məsi dow kí njera né kí njururu kin à goto do-m-ti! Ta məsi-é à tɔ do-si səi-ti ya.» ²⁵ Beba lay lə dow-je kí d'a logangta-ti kinlé 'panè: «Kadi ta məsi-é tɔ do-ji-ti sar ki do ngan-ji-je-ti rəm tɔ.» ²⁶ Beba Pilati ilə Barabasi taá, ngà adi 'tində Jeju kə ndəy marow, bəy bá inə-é adi-dé kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

*Asgar-je 'taji Jeju**Mar 15:16-20; Luk 23:11; Jq 19:2-3*

²⁷ Asgar-je lə Gubərnər d'uwə Jeju d'ow siə panata liə, ngà bá lay lə asgar-je ya d'ilə-na 'gəə do-é sipi. ²⁸ Ə 'tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti, bəy bá d'ulə kubi kí kər^S yəl-yəl rɔ-é-ti. ²⁹ 'Ra kun d'oji jɔgi ngar-ti d'ulə do-é-ti rəm, d'ulə tuwətogi jikɔl-é-ti, ngà bá 'tɔsi məkəji-dé nangi nɔ-é-ti ə 'soki-é 'panè: «Lapiya boo ngar lə jipi-je!» ³⁰ Ə 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, bá 'taa tuwətogi kí ji-é-ti lé 'tində-né do-é rəm tɔ. ³¹ Loki asgar-je lé soki-é asi-dé ngà rəmə, d'uwə kubi kí kər lé d'ɔr

‡ **27:17** 27:17 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **27:28** 27:28 Kubi kí kər yəl-yəl kí d'ulə rɔ Jeju-ti lé to kubi ngar. Adi d'ulə rɔ-é-ti 'soki-é-né.

kàdì-é-ti, ə 'təl 'tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi, ngá b́á d'ɔti d'ow siə kɔ bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mar 15:21-32; Luk 23:26-43; Jǎ 19:17-27

³² Loki d'ǐ Jorijalem d'isi d'ow ki lo-ti kí d'a bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, d'ingə dingəm káre kí 'bá-é Simɔ, rəmə asgar-je d'ində tógi dɔ-é-ti d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. E to dow kí bebo Sireñ-ti. ³³ D'ow tɛɛ lo-ti kí bá-é Golgota, kí kɔr mɛɛ-é to «lo kí titi-nǎ kǐ ka dɔ dow.» ³⁴ Lo-é-ti kin b́á dɛ d'adi Jeju man nduu kí pote nati kǐ né kí ati kadi-é ay.* Ngà loki ɔdǐ ta-é rəmə, ɛ mbati kay†. ³⁵ Asgar-je 'bə Jeju kagdəsi-ti ngá b́á 'ləbi-nǎ kubi-je liə kǐ kəm rəbi mbare kí kɔsi. [Bè kɔ kadi ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né. E panè: 'Ləbi-nǎ kubi-je lə-m kí gɔji, kǐ ɛ kí ngal‡.]§ ³⁶ Ə 'təl d'isi lo-é-ti nɔɔ ya d'isi ngəm ta Jeju.

³⁷ Loki Jeju ǎ kagdəsi-ti lé, 'ndàngi ta mɛɛ bəgrə-ti 'bə dɔ-é-ti taá kɔ kadi 'toji-né gin né kí 'tɔl-é-né. Ta kí 'ndàngi lé ɛn:

«Dow kin to Jeju kí ngar lə jipi-je!»

³⁸ 'Bə bókaya-je joo kagdəsi-je-ti lə-dé mbó Jeju-ti. E kí káre dɔ jikɔl-é-ti ə ɛ kí káre dɔ jigəl-é-ti tɔ*.

³⁹ Ngà dow-je kí njédəə rəbəə-je, 'tugə dɔ-dé 'sɔki-é-né† ⁴⁰ †ə 'panè: «I kí 'panè 'a tɔɔ kəy lə Lubə ə ndɔ mutə ya 'a kində gogi lé i ya 'aji rɔ-i ngá nǎ! Kinə 'to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti rəmə, 'ǐ dɔ kagdəsi-ti kin 'risi nangǐ adi j'oo‡!»

⁴¹ Bəbǎ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kǐ njéndó dow-je ndukun-je rəm, b́á 'ngatógi-je lə jipi-je 'pa ta 'kogi-né dɔ Jeju-ti 'panè: ⁴² «Dow-je kí rangǐ b́á ɛ aji-dé, ngà ɛ asi kaji rɔ-é al wa! Ngar lə Israyel-je lé ya b́á ǎ an! Bè rəmə, kǐ ya kadi-é ǐ kagdəsi-ti kin risi nangǐ ə j'a kadi-é mɛɛ-ji lé ngá!»

⁴³ «E ində mɛɛ dɔ Lubə-ti adi panè: “M'to Ngon lə LubəŠ.” Ngà kinə Lubə ndigi-é ya tɔgrɔ-ti rəmə, aji-é kí ngosnè-ti kin ya adi joo ngá nǎ.» ⁴⁴ Bókaya-je kí joo kí 'bə-dé kagdəsi-je-ti mbó-é-ti lé kàrè 'taji-é titi-nǎ bè ya tɔ.

Jeju oy kagdəsi-ti

Mar 15:33-39; Luk 23:44-49; Jǎ 19:28-30

* **27:34** 27:34 Pa 69:22 † **27:34** 27:34 Dow-je kí tɔ kadi d'a tɔl-dé kagdəsi-ti lé d'adi-dé né kí ati d'ay kɔ kadi ra-dé adi 'gə lo kɔ kí d'a kingə lé al. Ngà Jeju mbati kay kɔ ɛ ndigi gə lo kɔ-je liə kí à kingə kɔ dow-je. ‡ **27:35** 27:35 Pa 22:19 § **27:35** 27:35 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kǐ ji-dé kǐ ta greki. * **27:38** 27:38 Eja 53:12. † **27:39** 27:39 Pa-je 22:8 † **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jǎ 2:19 ‡ **27:40** 27:40 Mat 26:61; Jǎ 2:19 § **27:43** 27:43 Pa-je 22:9

⁴⁵ Loki kàdì a jam dɔ be-ti ya bəy rəmə, londul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losɔɔ asi-né. ⁴⁶ Loki kàdì kí mutə kí losɔɔ asi lé, Jeju ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ panè: «Eli, Eli Lama sabaktani», kɔr mɛɛ-é to: «Lubə lə-m, Lubə lə-m, kɔɔ ri bá 'iŋə-m kɔgi bè wa*?»

⁴⁷ Dow-je kí ná-je dan de-ti kí d'a lo-é-ti lé, d'oo ndi-é ə 'panè: «Yən! Ɛ ba Eli.» ⁴⁸ Lo-é-ti nɔɔ ya, dow káre dan-dé-ti ay ngodi ɔw un ndɔkrɔ, ulə dan man nduu-ti kí masi, ɔsi ta tuwətógi-ti ə ulə ta Jeju-ti kadi-é ay†. ⁴⁹ Ngà madi-é-je d'idə-é 'panè: «'Ngəbi mɔki, adi j'oo se Eli liə lé à ree kaji-é wa!» ⁵⁰ Jeju təl ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ rangi ya bəy, ə ɛ ya iŋə ndil-é adi tɛɛ. ⁵¹ Lo-é-ti nɔɔ ya, kubi gangi mɛɛ kəy lə Lubə i taá ya til ree njal tɛɛ nangi rəm, bá dɔnangi yəki buki-buki adi mbal-je ribə áktə-áktə rəm tɔ‡. ⁵² Rəm bá ta badi-je tɛɛ adi njékaa njay-je nɔ ya, 'tosi 'ndəl d'ində lo tɛɛ rəm. ⁵³ Rəmə go-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ bəy ngá bá, de kí 'tosi ndəl lé d'ow mɛɛ bebo Jorijalɛm-ti kí to be kí aa njay ə dow-je nɔ ya d'oo-dé.

⁵⁴ Loki njékun dɔ asgar-je bu, de kɔ asgar-je kí d'a 'ngəm ta Jeju, d'oo kí dɔnangi yəki titi-nɔ bè rəm, d'oo né-je lay kí ra né titi-nɔ bè kin rəm lé, 'bəl nɔ adi 'panè: «Dow kinlé, to Ngon lə Lubə ya tɔgrɔ-ti.» ⁵⁵ †Dené-je nɔ ya d'a lo-é-ti nɔɔ; d'a ngərəngi d'a d'oo né-je lé. Dené-je kinlé, d'un go-é Galile-ti nɔ kɔ ra kullə kadi-é. ⁵⁶ Mari kí Magdala, kɔ Mari kí kɔ Jaki kí to kɔ Jojepi tɔ, bá kɔ ngan lə Jebede d'a dan dené-é-je-ti lé nɔɔ tɔ.

'Dubi Jeju bole mbal-ti

Mar 15:42-47

⁵⁷ Ta kàdì kur-ti rəmə, dingəm káre kí njènékingə kí Arimate, kí ri-é lə Jojepi ree. Ɛ kàrè to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju tɔ. ⁵⁸ Beba ɔw ingə Pilati dəji-é nin Jeju. Ə Pilati un ndu kadi d'adi-é nin Jeju lé. ⁵⁹ Jojepi un nin Jeju, bɔr kɔ takubi kí nda kí sigi. ⁶⁰ Ngà bá ɔw ilə-é bole mbal-ti liə kí adi 'təl sigi, bəy bá nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é bá ɔti ɔw. ⁶¹ Mari kí magdala de kɔ Mari kí káre lé, d'isi nangi 'təl kəm-dé ki ta badi-ti lé.

Ta kí ɔbi dɔ ngəm ta badi Jeju

⁶² Lo aa go-ti kí à to ndo kí ore go ndo ra go né-je kɔɔ ndo taakoo lə jipi-je lé, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ Parisi-je 'ree nati d'ingə Pilati ⁶³ †d'idə-é panè: «'Ba-ji, mɛɛ-ji ole

* **27:46** 27:46 Pa-je 22:2 † **27:48** 27:48 Pa-je 69:22 ‡ **27:51** 27:51 Tet 26:31-33 † **27:55** 27:55 Luk 8:2,3 † **27:63** 27:63 Mat 16:21; 17:23; 20:19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22; 18:31-33

dɔ ta-ti kí njèkædi dow-je kinlé pa, loki ɛ isi-né kì dɔ-é taá bøy. Ndɔki ɛ panè: “Ndɔ mutə go ndɔ dubi-n'è-ti lé, n'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.” ⁶⁴ Beba j'dəji-i kadì adi asgar-je 'ngəm ta badi lé, sar ndɔ kí njèkungi-ti mutə lé, al rəmə, njéndó né-je liə d'a kɪ kɔw bogi nin-é ə d'a kidə dow-je panè: “Ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.” Rəmə takədi kí gogì nè kinlé à kitə ɛ kí kete lé ya bøy.» ⁶⁵ Pilati idə-dé panè: «Njéngəm né-je lə-si ya d'a nɔɔ ɔ wi sə-dé adi 'ngəm ta badi lé titi kí mɛɛ-si ndigi-né.» ⁶⁶ Beba dɛ d'ɔw sə-dé ə 'tiŋə ta badi lé bøy bá d'ində-dé ta-ti kadì 'ngəm.

28

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

Mar 16:1-8; Luk 24:1-12; Jə 20:1-18; 1Kɔ 15:4-7

¹ Dimasi kì ndoge rati, go ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, Mari kí Magdala dɛ kì Mari kí káre 'ree dɔbadi Jeju-ti*. ² Rəmə titi kəm kí kində jipi bè ya dɔnangi yəki, yəki kí tò bəl nɔ, kɔ malayka lə 'Babe káre ɪ dɔrɔ-ti ree nduburu ndəngrə ər kí d'uti-né ta be nin lé kɪ rangi ə al isi dɔ-ti. ³ Malayka lé, rɔ-é tò titi-nɔ kì təlndi bè rəm, bá kubì liə kàrè nda mbəy-mbəy titi-nɔ kì kɔsi bè rəm tɔ. ⁴ Njéngəm ta badi lé, 'bəl nɔ adi 'dadi tiki-tiki, 'to titi-nɔ kì dow-je kí d'oy bè. ⁵ Malayka lé, idə dené-je lé panè: «'Bəli al, kɔ m'gə gɔw kí sɛi isi 'sangi Jeju kí ndɔ-é-ti 'bə-é kagdəsi-ti lé. ⁶ Ɛ goto nè ngá; ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ titi kí ɛ pa-né kete loki isi-né sə-si bøy lé. 'Ree ɔoi lo kí ndɔ-é-ti d'ilə-é-ti lé ⁷ ə 'təli lɔw ɔwi idəi njéndó né-je liə 'painè, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi à kɔw kí ngɔsnè-ti kin ya kɔ ngəbi-si Galile. Ɛ bá to lo kí a kooi-é titi. Ɛ kin bá to ta kí kadì m'idə-si†.»

⁸ Beba dené-je lé, d'ɔti kalangi dɔbadi-ti kì bəl rəm, kì rɔnəl kí nɔ rəm, d'ay ngɔdi lɔw kadì d'ɔw d'ilə ta lé mbi njéndó né-je-ti lə Jeju.

⁹ Tajinati nè ya, Jeju tilə kəm-dé ə idə-dé panè: «M'ra-si lapiya!» Ngà rəmə dené-je lé, d'ɔw rɔ-é-ti, d'uwə nja-é, d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti. ¹⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «'Bəli al, ɔwi idəi ngankɔ-m-je adi d'ɔw Galile, ɛ bá to lo kí d'a koo-m-ti.»

Ta lə asgar-je kí njéngəm ta badi

¹¹ Ngà loki dené-je lé d'isi d'ɔw mɛɛ bebo-ti kɪ kɔw ya bøy rəmə, njérɔ-je kí dan-ti-je kí njéngəm ta badi, d'ɔw mɛɛ bebo-ti d'ɔr poy né-je lay kí ra né kinlé d'adi njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə. ¹² Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kinlé, d'uwə dɔ-nɔ kì 'ngatogi-je lə jipi-je, d'ɔji-nɔ ta. Beba

* 28:1 28:1 'Ndó Mat 27:56 † 28:7 28:7 'Ndó Mat 26:32

go ta kɔ̄ji-je-ti læ-dé lé, de d'un là kí bay-bay ya d'adi njéngəm ta badi-je lé. ¹³ Rəmə d'idə njérɔ-je lé 'panè: «Ōwi idəi dow-je 'painè: “Njéndó né-je liə, 'ree ndɔɔ kí jɛ j'to bi ya ree d'un nin-é kɪ ngəy‡.”» ¹⁴ Loki 'pai bè bá lé Gubərnər oo ta-é kàrè, j'a taa dɔ-si kadi né à ra-si al. ¹⁵ Njérɔ-je 'taa là lé, ngá bá d'ow d'idə dow-je titi kí d'idə-dé-né lé bè ya tɔ. Né kin bá poyta kinlé taa-né lo dan jipi-je-ti sar bone.

Jeju tɛɛ dɔ njéndó né-je-ti liə

¹⁶ †Njéndó né-je læ Jeju kí dɔgi gidi-é káre d'ow dɔnangi Galile-ti dɔ mbal-ti kí Jeju ɔ̄ji-dé lé§. ¹⁷ Ngà loki de d'oo-é rəmə, d'osi dɔ-dé nangi nɔ̄-é-ti. Bè ya kàrè, de kí nɔ̄-je kí dan-dé-ti 'gír toki to Jeju al. ¹⁸ Beba Jeju ɔ̄ti ree rɔ-dé-ti bá idə-dé panè: «Tógi-je lay kí dɔrɔ̄-ti, kɪ dɔnangi-ti nè lé, Lubə adi-m jɪ-m-ti. ¹⁹ †Ōwi, 'təli gin dow-je lay njéndó né-je-ti læ-m. 'Rai-dé batəm, kɪ ri Bɔbi, kɪ ri Ngon, kɪ ri Ndil kí aa njay*. ²⁰ Ə 'ndói-dé kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ-m lay kí m'adi-si. Ooi maji, m'a kisi sə-si natɪ kɪ ndɔ-je lay sar ya kadi dɔbəy ndɔ asi-né.»

‡ 28:13 28:13 'Ndó Mat 27:64 † 28:16 28:16 Mat 26:32; Mar 14:28 § 28:16 28:16 'Ndó Mat 26:32 † 28:19 28:19 Knj 1:8 * 28:19 28:19 Knj 1:8

Poyta kí Maji kí Marki ndàngí Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Marki ndàngí

Njèndàngí mbete kin kí 'gə-é kì ri-é kí Jɑ Marki (Knj 12:12) lé, to kí dan njéndo né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo al, ngà to bá ɛ to madkullə† lə Piyər kí to kí káre dan dɛ kí dɔgi gidi-é joo-ti lé. Adi né-je nɑ kí Marki ndàngí mee mbete-ti kin sɔbi dɔ Jeju lé, dow-je nɑ 'gir kí dow kí njəkɔr-é poy-é à to Piyər ya róti. Marki lé, kí nɑ rəmə, dow-je kí 'to jipi-je al bá ɛ ndàngí mbete kin kɔ kilə-né mbɛ Poyta kí Maji kadi-dé. Beba ɛ un ta-je kí mee Kunmindi-ti kí Low taá-taá titi kí Matiye ra-né kin bè al.

Marki tɔji Jeju kí Ngon lə Lubə rəm, bá ki Ngon lə dow rəm. Ɛ tɔji kí Jeju ree kɔ ra kullə kadi dow-je kí rangi rəm, kɔ kadi rɔ-é kadkare-ti kɔ kaji-dé-né rəm. Né kinlé, tɔ aa yérérə mee mbete-ti lə Marki 10:45 kí Jeju pa ta-ti panè: «Ngon lə dow ree kɔ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kɔ ra kullə kadi dow-je rəm, kɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ dow-je nɑ rəm.»

Marki ɔr Poyta-je kí sɔbi dɔ koji Jeju al, ngà ɛ un kuti-é dɔkaglo-ti kí Jeju to-né dow kí tɔgi gáangi, kaglo-é-ti kí Jɑ kí njèra dow-je batɛm tɔji-é-né dow-je, bá tɔl ta-é kì koy-é kagdəsi-ti, kì tɔsi kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Kì lo kɔr-é-ti kí 1-10 lé, Marki tɔji né kí Jeju ra dɔnangi Galile-ti. Kì lo kɔr-é-ti kí 11-16 lé, Marki tɔji né kí Jeju ra dɔnangi Jude-ti, kì bebo Jorijalem-ti. Ɛ to mbete kí goji itə mbete Poyta-je kí sɔ kí dɔ Jeju-ti, ə né kí d'ɔsi kagi dɔ-ti lé, to né kí Jeju ra, ə kí nɑ lé, to nékoji-je.

Kullə lə jeju dɔnangi Galile-ti

*Mbɛ kilə lə Jɑ kí njèra dow-je batɛm
Mat 3:1-12; Luk 3:1-18; Jɑ 1:19-28*

¹ Kəm rəbi kí Poyta kí Maji lə Jeju Kristi kí Ngon lə Lubə ulə-né gin-é ɓan: ² Ndɔki Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti ndàngí panè:

«Mɑ Lubə, m'ulə njèkilə mbɛ lə-m kete nɔ-i-ti kɔ kadi-é ra rəbi adi-i.»

³ Ndi dow ɓa diləlo-ti panè:

† : 1:0 1Pi 5:13

«'Rai go rəbi læ 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ą njururu-njururu.»

⁴ Beba Ją kí njèra dow-je batəm tɛɛ ə ra dow-je batəm diləlo-ti rəm, ilə mbɛ batəm kí sɔbi dɔ kiŋə panjiyə kí maji al kɔgi, kdɔ kadɪ Lubə iŋə-né go majal-je læ dow-je kɔgi. ⁵ Rəmə dow-je kí dɔnangi Jude-ti, kɪ dow-je kí Jorijaləm lay ya d'ow rɔ-é-ti ta ba Jurde-ti 'pa ta rəsi dɔ majal-je-ti læ-dé d'adi-é ra-dé-né batəm. ⁶ Ją ɔɔ kubi kí 'ra kɪ bəl jambal, dɔɔ bədi-é kɪ ndaá dɔɔ bədi, ə nékuso-é to 'bete-je kɪ toji kí wale. ⁷ Ɛ ilə mbɛ idə dow-je panè: «Dow kí ɔw ree go-m-ti lé, tógi-é itə-m ną, adi m'tuwə kadɪ m'dugi nangi m'tuti kulə saba liə al. ⁸ Mą m'ra-si batəm kí mani, ngə ɛ lé, à ra-si batəm læ Ndil kí aa njay.»

Batəm læ Jeju kɪ ną kí Sú ną-é

Mat 3:13-17; Luk 3:21-22; 4:1-13

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Jeju ɪ mɛɛ bɛ-ti kí Najaretɪ dɔnangi Galile-ti, ɔw adi Ją ra-é batəm ta ba Jurde-ti. ¹⁰ Loki Jeju tɛɛ kəm man batəm-ti lé, ɛ oo kəm dɔrą tɛɛ rəm, oo Ndil kí aa njay taną kɪ dəngɔdnda bè ɪ taá ree isi dɔ-é-ti. ¹¹ †ə ndi dow bá dɔrą-ti panè: «'To Ngon-m; m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-i-ti ną.» ¹² Rəmə tajinati nè ya Ndil kí aa njay ɔsi Jeju ɔw siə diləlo-ti. ¹³ Jeju isi diləlo-ti kinlé ndɔ kɔrsɔ. Lo-é-ti kin bá Satą ną-é-ti. Jeju isi dan dą-je-ti kí wale, ə malayka-je 'ree 'ra siə.

Jeju ba njéndó né-je ɔ

Mat 4:12-22; Luk 4:14-15; 5:1-11; Ją 1:35-43

¹⁴ Go-ti, loki d'uwə Ją kí njèra dow-je batəm lé, Jeju ɔw dɔnangi Galile-ti, ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji læ Lubə ¹⁵ †panè: «Dɔkaglo asi ngá, ə kɔbɛ læ Lubə ree ngɔsi. Iŋəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi ə adi mɛɛ-si Poyta kí Maji.» ¹⁶ Loki Jeju ɔw njiyə kɪ go babo Galile rəmə, oo Simɔ dɛ kɪ ngonkɔ-é Andre d'ą d'ilə burə dan babo-ti; kdɔ dɛ 'to mbow-je. ¹⁷ Beba Jeju idə-dé panè: «'Reei uni go-m ə m'a təl-si njəsangi dow-je-ti.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya 'tusi burə-je læ-dé d'iŋə ə d'un go-é. ¹⁹ Loki Jeju ɔti ɔw kete əbi sɛ rəmə, oo Jaki dɛ kɪ ngonkɔ-é Ją kí 'to ngan læ Jebede, d'isi mɛɛ tɔ-ti d'isi 'raki burə-je læ-dé. ²⁰ Tajinati nè ya Jeju ba-dé. Beba dɛ 'tusi bɔbi-dé Jebede d'iŋə-é mɛɛ tɔ-ti kɪ ngannjékullə-je læ-dé, ə d'un go Jeju.

Jeju kɪ dow kí ndil kí maji al ra-é

Mat 8:14-17; Luk 4:31-37; Knj 10:38

²¹ Jeju dɛ kɪ njéndó né-je liə d'ow mɛɛ bɛ-ti kí Kapernayim. Beba ndɔ taakoo-ti læ jipi-je lé, ɛ ɔw

kəykəwna-ti læ-dé ndó-dé né. ²² †Dow-je kí d'oo néndó liə lé, néndó liə ɔr ndil-dé. Kdo ɛ ndó né kəm dow kí ɔw kɪ tógi bí ndó né titi njéndó dow-je ndukun-je al. ²³ Mee kəykəwna-ti læ jipi-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panè: ²⁴ «I Jeju dow kí Najareti lé, ri bá 'ndigi rɔ-ji-ti wa? 'Ree kdo tuji-ji wa? Mə m'gə-i maji: 'To Njèkaa njay læ Lubə.» ²⁵ Jeju ndangi-é panè: «'Uti ta-i ə 'teɛ kɔgi mee dingəm-ti kinlé.» ²⁶ Ndil kí maji al lé, ndɔr dingəm lé mir-mir, tur kəə boy-boy, ində-né lo teɛ mee-é-ti kɔgi. ²⁷ Né kinlé ɔr ndil dow-je lay adi 'dəji-nə ta 'panè: «Kay! Kin to ri bá tana bè? Néndó kí ɔw kɪ tógi tana bè kinlé, to néndó kí sigi. Dow kinlé, ndil-je kí maji al kàrè ɛ ndangi-dé adi 'təl rɔ-dé go-é-ti rəm lé ya.» ²⁸ Beba tajinati nè bè ya dow-je d'oo poy Jeju kɪ go lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti.

Ta læ Jeju kɪ njémɔy-je kí gay-gay

Mat 8:14-17; Luk 4:38-41

²⁹ Loki de d'ində lo 'teɛ kəykəwna-ti læ jipi-je lé, Jeju de kɪ Jaki kɪ Jə d'ɔw mee kəy-ti læ Simɔ de kɪ Andre. ³⁰ Rəmə məm Simɔ kí dené tò mɔy nangi dɔ tirə-ti. Mɔy 'ningé bá ilə-é nangi adi rɔ-é tungə pil-pil. Beba tajinati nè ya 'pa ta liə d'adi Jeju; ³¹ adi Jeju ɔti ɔw rɔ-é-ti uwə ji-é adi-é j taá. Rəmə mɔy 'ningé lé inə-é adi-é j taá oo go-dé kɪ nékuso. ³² Ta losɔɔ biri, kí kadi ur lé, dow-je d'uti njémɔy-je lay, kɪ de kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti. ³³ Dow-je lay kí mee bebo-ti ya kəwna takəy-ti kí Jeju isi-ti. ³⁴ Jeju adi lapiya dow-je nə kí mɔy-je kí gay-gay ulə kəm-dé ndoo rəm, tubə ndil-je kí maji al nə dɔ dow-je-ti tɔ. Ngə ɛ adi ndil-je kí maji al lé 'pa ta al, kdo de 'gə-é lay.

Jeju ɔw go lo-je-ti kí dɔnangi Galile-ti

Luk 4:42-44

³⁵ Taginlo-ti, loki lo tijə lay al bəy ya, Jeju teɛ kəy ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta kɪ Lubə. ³⁶ Simɔ de kɪ madi-é-je d'ɔw 'ndole-é. ³⁷ Beba loki de d'ingə-é lé, d'idə-é 'panè: «Dow-je lay ya d'ɔw 'sangi-i.» ³⁸ Rəmə Jeju təl idə-dé panè: «Adi j'owi lo-je-ti kí rangi nganbe-je-ti kí tò ngosi-ngosi, kdo kadi m'ow m'ilə mbe Poyta kí Maji-ti tɔ. Kdotalə ɛ kin bá m'ree kdo.» ³⁹ †Beba Jeju ɔw kɪ lo-je lay kí dɔnangi Galile-ti ilə mbe Poyta kí Maji mee kəykəwna-je-ti læ jipi-je rəm, bá tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm tɔ.

Jeju adi banji ur rɔ dow-ti

Mat 8:1-4; Luk 5:12-16; 17:12-19

⁴⁰ Njèbanji káre bè ree rɔ Jeju-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ́-é-ti, ra-é kɔgri panè: «Kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare.» ⁴¹ Befa Jeju oo kəmtondoo liə, ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» ⁴² Rəmə tajinati nè ya banji lé ur adi rɔ-é təl aa njay. ⁴³ Jeju ndangi-é ə tajinati nè ya tubə-é go-é-ti ⁴⁴ panè: «'Oo maji nè 'a kɪ kɔw pa ta-é kadi dow oo, ngà 'ɔw 'tɔji rɔ-i njègugnə lə Lubə, ə 'adi né kɔ məsi kilə kí sɔbi dɔ kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá.» ⁴⁵ Ngà loki dowbé kinlé ɔti ɔw rəmə, ɛ ɔw pa ta lə né kí Jeju ra siə ilə-né mbe kɪ lo lay sar adi Jeju asi kadi tɔji rɔ-é mee bebo-ti al. E njiyə-né kɪ nganglo-nganglo, isi ngərəngi-ngərəngi kɪ dow-je. Bè ya kàré dow-je d'ɪ kɪ lo-lo ya 'ree rɔ-é-ti.

2

Jeju kɪ njènjakoy mburuki

Mat 9:1-8; Luk 5:17-26

¹ Mee ndɔ-je-ti kí rangi go-ti lé, Jeju təl ree Kapərnayim-ti. Ə dow-je d'oo kí Jeju isi kəy nè. ² Befa kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə dɔ-é-ti, d'un lo lati-lati adi lo kí takəy-ti kàré nɔy al. Jeju idə-dé ta lə Lubə. ³ Dow-je sɔ d'un dow kí rɔ-é oy mburuki 'ree siə rɔ-é-ti. ⁴ Ngà kosi dow-je kí 'nə kinlé ra adi lo kɔw siə rɔ Jeju-ti goto. Befa dɛ d'al 'ngiɔ jam kəy 'sɔbi-né dɔ lo kí Jeju isi-ti ə d'un njèrɔkoy mburuki lé kɪ tuwə tɔ-é, d'ulə-é kɪ kəm bole jamkəy go Jeju-ti. ⁵ Loki Jeju oo kadmee lə-dé bè rəmə, idə njèrɔkoy mburuki lé panè: «Ngon-m! Majal-je lə-i toki kiɔ go-é kɔgi.» ⁶ Lo-é-ti kinlé, dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'isi nɔɔ tɔ; ə 'gɪr ta mee-dé-ti 'panè: ⁷ «Kɔ ri bá dow kanlé pa ta kí bè kin wa? To ta kɔbi bá ɛ pa dɔ Lubə-ti tin. Nə bá asi kiɔ go majal-je lə dow-je kɔgi wa? Lubə ya kɪ kár-é asi.» ⁸ Tajinati nè ya Jeju gə tagir-je kí mee-dé-ti adi idə-dé panè: «Kɔ ri bá ɔwi kɪ tagir-je kí bè kin mee-si-ti wa? ⁹ Kidə njèrɔkoy mburuki panè: “Majal-je lə-i toki kiɔ go-é kɔgi” lé bá tɔ bəl nɔ əse, kidə-é panè: “'ɪ taá 'un tuwə lə-i ə 'njiyə bá tɔ bəl nɔ wa?”» ¹⁰ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé ɔw kɪ tɔgi dɔnangi-ti nè, kɔ kiɔ-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ¹¹ Befa Jeju təl idə njèrɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: «'ɪ taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw beə lə-i.» ¹² Rəmə tajinati nè ya njèrɔkoy mburuki lé ɔsi nangi ɪ taá, un tuwə tɔ-é, ɔti takəm dow-je-ti lay adi ɔr ndil-dé adi d'ɔsi-né gajɪ Lubə 'panè: «J'oo né kí tanə bè kin nja káre al.»

*Ba kí Jeju ba Lebi**Mat 9:9-13; Luk 5:27-32*

¹³ Jeju təl ɔw gogi ta babo-ti kí Galile. Kosi dow-je lay d'ɔw go-é-ti adi ɛ isi ndó-dé né. ¹⁴ Loki isi dæ rəmə, ɛ oo Lebi kí ngon lə Alpe isi lo taa lambo-je-ti ə idə-é panè: «'Un go-m.» Beba Lebi ɪ taá ə un go-é. ¹⁵ Go-ti, Jeju ɔw mee kəy-ti lə Lebi, isi ta nékuso-ti nati kɪ dow-je nɔ́ kí 'to njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je, kɪ njéndó né-je liə; kɔ dow-je nɔ́ ya d'un go-é. ¹⁶ Loki njéndó dow-je ndukun-je kí 'to kí dan Parisi-je-ti* d'oo kí Jeju isi uso né nati kɪ njétaalambo-je, kɪ njéramajal-je lé, 'pa kɪ njéndó né-je liə 'panè: Kɔ ri bá ɛ uso né nati kɪ njétaalambo-je kɪ njéramajal-je kin wa? ¹⁷ Jeju oo ta lə-dé lé, adi pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tɔ kɪ lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. Mɔ́ lé, njéra né-je kí njururu bá m'ree kɔ ba-dé al, ngà m'ree kɔ njéramajal-je.»

*Néndó lə Jeju kɪ nékobe lə Parisi-je ɔw nati al**Mat 9:14-17; Luk 5:33-39*

¹⁸ Njéndó né-je lə Jɔ́ dɛ kɪ Parisi-je lé d'un dɔkaglo madi d'ɔgi-né rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy. Beba dow-je 'ree rɔ Jeju-ti 'dɛjɪ-é 'panè: «Kɔ ri bá njéndó né-je lə Jɔ́ dɛ kɪ njéndó né-je lə Parisi-je d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy, ngà i rəmə, njéndó né-je lə-i d'ɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy al wa?» ¹⁹ Ngá bá Jeju ilə-dé-ti panè: «Dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti kí lo taana-ti lé, d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy dɔkagloti kí njètaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè wa? Dɔkagloti kí njètaa dené sigi isi-né sə-dé nati nè bəy kinlé, d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy al ya sar. ²⁰ Ngà ndo-je ɔw ree nɔ́ lé, d'a kun njètaa dené sigi lé ta-dé-ti kɔgi; rəmə mee ndo-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kɪ man kɔy bəy.» ²¹ Dow à kun takubi kí sigi kɔ kilə-né kəm ndisi kubi al; bin al rəmə takubi kí sigi lé, à kuwə dɔgangi ndisi kubi lé wuktu kɔr ə à ra kadi kəm kubi kí mbuti lé tɔ wororo ta madi-é-ti ya bəy. ²² Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-je-ti kí low al. Bin al rəmə yibi nduu kí sigi lé à ra kadi mbundaá-je kí low lé riyə əktə-əktə, rəmə yibi nduu kí sigi lé à tuji rəm, bá mbundaá kí low lé kàrè à tuji rəm tɔ; ngà tɔ kɔ kadi dow tur yibi nduu kí sigi mee mbundaá-ti kí sigi ya tɔ bane.

*Ta kí dɔ ndo taakoo-ti**Mat 12:1-8; Luk 6:1-5*

* **2:16** 2:16 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngà nɔ́.

²³ Ndo káre bè, Jeju njiyə mee ndor geme-je-ti kdo kindo gangi ndo taakoo-ti la jipi-je ramə, njéndó né-je liə 'puy do geme d'uso taá-tá. ²⁴ Beba Parisi-je 'ree 'pa kà Jeju 'panè: «'Oo bè! Kdo ri bá njéndó né-je la-i 'ra né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki nékuso goto adi bo ra-dé kà dow-je liə lé sɛi 'ndói ta-é mee mbete-ti kí aa njay al ya sar wa? ²⁶ E ow mee kəykubi-ti† lə Lubə, uso mbè kí 'ree-né nɔ Lubə-ti dokaglo-ti kí Abiyatar bá to-né burə do njégugnə-je lə Lubə; ə tò kadi njégugnə-je lə Lubə ya par bá d'a kuso mbè-é kinlé, ya ngà Dabidi ow mbing adi dow-je liə d'uso tɔ.» ²⁷ Jeju pa sə-dé bəy panè: «Ndo taakoo bá tò kdo ta lə dow bi 'ra dow kdo ta lə ndo taakoo al. ²⁸ Adi Ngon lə dow lé ya to 'ba ndo taakoo.»

3

Ta lə dow kí ji-é oy

Mat 12:9-14; Luk 6:6-11

¹ Go-ti, Jeju təl ow mee kəykəwnə-ti lə jipi-je lé, ramə dingəm káre bè kí ji-é oy mburuki isi mee kəykəwnə-ti lé nɔɔ. ² Beba dow-je kí d'isi mee kəykəwnə-ti kinlé, d'adi kəm-dé tò do Jeju-ti gərərə kdo kadi d'oo, ə kinə adi lapiya njəmɔy kin ndo taakoo-ti ramə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta do-é-ti. ³ Jeju idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «I taá ə 'ree danə nè.» ⁴ Go-ti, e dəji-dé panè: «Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndo taakoo-ti wa? Ra maji kà dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse təl-é bá to tó-é wa?» Ngà de d'ilə-ti al. ⁵ Beba wəngi ra Jeju do-dé-ti lay, adi oo-dé jər-jər ram, rɔ-é ati-é kanəna kdo ta lə meəndə lə-dé ram. Go-ti, e idə dingəm kí njèjikoy lé panè: «'Surə ji-i.» Loki e surə ji-é lé ya ramə, ji-é lé təl tò maji gogi. ⁶ Tajinati nè ya Parisi-je lé, d'ində lo 'teə kəykəwnə-ti, d'ow d'ingə-nə kà dow-je lə Erodì d'oji-nə ta do kəm rəbi-ti kí kadi n'toli-né Jeju.

Ta lə Jeju kà kosi dow-je

⁷ Jeju de kà njéndó né-je liə d'or rɔ-dé d'ow ta babo Galile-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'i donangi Galile-ti 'ree d'un go-é. ⁸ De kí dan-ti-je d'i donangi Jude-ti, kà bebo Jorijaləm-ti, kà donangi Idume-ti, kà gidi ba Jurde-ti, kà go lo-je-ti kí donangi Tir-ti kà donangi Sidɔ-ti. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'oo poy né-je kí Jeju ra ra kinlé 'ree rɔ-é-ti.

† 2:26 2:26 1Sa 21:1-5; 2Sa 15:35;

⁹ †Beba Jeju idə njéndó né-je liə kadi 'sangi ngon tò d'adin'è, kɔɔ kadi kosi dow-je 'mbore-n'è yó-je kí nè-je al. ¹⁰ Ə kadi kí Jeju adi lapiya dow-je n̄a kinlé ra adi dow-je lay ya kí m̄oy ra-dé, d'ay-n̄a miriri-miriri kí rɔ-é-ti kadi d'odi rɔ-é. ¹¹ Ndil-je kí maji al kàrè loki d̄e d'oo Jeju lé, 'səbi takəm-dé nangi n̄ə-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» ¹² Ngà Jeju ndangi-dé, kəngi-dé-né kəngi-kəngi kadi 'ndogi dɔ-n'è-ti al.

Njékɔwkulə-je lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Luk 6:12-16

¹³ Go-ti, Jeju al dɔ mbal-ti ə ba dow-je kí ɛ ndigi ba-dé adi 'ree rɔ-é-ti. ¹⁴ Beba ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo*, kɔɔ kadi 'njiyə siə ¹⁵ ə ulə-dé adi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, adidé tógi kadi 'tubə-né ndil-je kí maji al kɔgi rəm tɔ. ¹⁶ ɛ mbəti-dé dɔgi gidi-é joo adi to: Simɔ kí Jeju ba-é Piyər rəm, ¹⁷ Jaki kí ngon lə Jebede rəm, J̄a kí ngonkɔ Jaki kí Jeju ba-dé «Buwanɛrjəsi» ə kər m̄eɛ-é to «ngan lə ndangi-ndi», ¹⁸ k̄i Andre, k̄i Pilipi, k̄i Batlemi, k̄i Matiye, k̄i Tomasi, k̄i Jaki kí to ngon lə Alpe, k̄i Tade, k̄i Simɔ kí to dow kí ta b̄e liə to-é, ¹⁹ bá Judasi Iskariyoti kí ɛ bá à to njèkun dɔ Jeju lé tɔ.

Noji Jeju-je 'ree kadi d'ɔr-é ta kosi dow-je-ti d'ow siə

²⁰ Go-ti, Jeju k̄i njéndó né-je 'təl 'ree takəy-ti gogi rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'kəwn̄a dɔ-é-ti sar ya adi lo kadi d'ingə mbunə lo d'uso-né né kàrè goto. ²¹ Loki poy-é ree usi mbi noji-é-je-ti lé, d̄e d'ì d'usi dɔ rəbi-ti kadi 'ree d'ow siə rɔ-dé-ti; kɔɔ d̄e 'panè: «Dɔ-é maji al.»

Dow-je 'panè Jeju ɔw k̄i tógi lə Beljebul

Mat 12:22-32; Luk 11:14-23; 12:10

²² †Njéndó dow-je ndukun-je kí d'ì Jorijaləm 'ree 'panè: «Jeju ɔw k̄i Beljebul† m̄eɛ-é-ti», adi «to 'boy lə ndil-je kí maji al bá adi-é tógi tubə-né ndil-je kí maji al.» ²³ Beba Jeju ba-dé rɔ-é-ti ə un gosta pa-né sə-dé panè: «Sat̄a à kasi tubə Sat̄a ban b̄əy wa? ²⁴ Kinə kɔɔbe kí káre-rè ya dow-je kí m̄eɛ-é-ti 'gángi-n̄a d'osi-n̄a k̄i ta lé, kɔɔbe-é à k̄a lo k̄a-é-ti gərərə al. ²⁵ Ə kinə kəy kí káre-rè ya dow-je kí m̄eɛ-é-ti 'gángi-n̄a d'osi-n̄a k̄i ta lé, dowbé-je d'a kisi gərərə al rəm. ²⁶ Ə kinə Sat̄a ya rɔ k̄i rɔ-é rəmə, to ɛ ya gángi rɔ-é adi ɛ à kisi gərərə al. Bè kinlé, to kɔɔbe liə ya ində ngangi-é ngá tin. ²⁷ Kinə dow uwə njètógi tó-é njim-njim al lé, dowbé à kasi kur m̄eɛ kəy-ti lə njètógi kin kɔɔ kəə nékingə-é al. À tó-é njim-njim

† 3:9 3:9 Mar 4:1; Luk 5:1-3 * 3:14 3:14 M̄eɛ mbete-je-ti kí n̄a-je kí 'ndangi k̄i ji-dé k̄i ta gr̄eki lé à kingə-ti kí 'panè: 'Ba-dé njékɔwkulə-je. † 3:22 3:22 Mat 9:34; 10:25 † 3:22 3:22 Sat̄a bá 'ba-é Beljebul.

bəy bá à kow mee kəy-ti kɔ kə nəkingə-é. ²⁸ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ majal-je lay ya kɪ dow-je d'isi 'ra, kɪ takɔbi-je lay kɪ d'isi 'pa lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-dé. ²⁹ †Ngà dow kɪ rá-rá kɪ pa ta kɔbi kɪ Ndil kɪ aa njay lé, à toki kiŋə go-é kɔgi kadi-é nda al. Ta lə majal kɪ tò sartagangi uwə dɔ-é.» ³⁰ Jeju pa sə-dé ta kinlé bè kɔ dɛ 'panè: «E ow kɪ ndil kɪ maji al mee-é-ti.»

Kɔ Jeju dɛ kɪ ngankɔ Jeju-je
Mat 12:46-50; Luk 8:19-21

³¹ Kɔ Jeju dɛ kɪ ngankɔ Jeju-je 'ree d'a takəy-ti, d'ulə kulə kadi 'ba-é d'adi-dé. ³² Kosi dow-je d'isi nangi ripi-ripi d'ilə-nə 'gəə dɔ Jeju sipi bá d'idə-é 'panè: «'Oo! Kɔ-i kɪ ngankɔ-i-je [kɪ kɔnan-i-je]‡ d'a ndaa-ti d'a 'sangi-i.» ³³ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ná-je bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je wa?» ³⁴ Go-ti, ɛ un kəm-é oo-né kosi dow-je kɪ d'isi nangi 'gəə dɔ-é lé ngá bá panè: «Yən! Kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je ən. ³⁵ Kɔ dow kɪ ra né kɪ mee Lubə ndigi kin bá to ngonkɔ-m, əse to kɔnan-m, əse to kɔ-m.»

4

Gosta kɪ dɔ njèkilə ko-ti
Mat 13:1-9; Luk 8:4-8

¹ †Jeju isi ndó né dow-je ta babo-ti. Kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy ya 'ree d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi adi ɛ al isi mee tò-ti dan babo-ti. Ngà kosi dow-je lé bá d'a ngangi ba-ti d'ingi-dingi. ² Jeju un gosta-je bá ndó-dé-né né-je nə ə pa sə-dé ta mee néndó-ti liə lé panè: ³ «Ooi! Njəndɔr ow kɔ kilə ko. ⁴ Loki a ilə ko lé, kaa né kɪ dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi yəl-je 'ree 'tú lə-lə. ⁵ Kaa né kɪ ná-je tusi dɔ ər-je-ti, lo-ti kɪ nangi nə-ti al; rəmə kubə bá ubə kalangi, kɔ nangi ndəə dɔ-ti al. ⁶ Ngà loki kàdɪ ree ɔsi dɔ-ti lé, ndole ə tuti kurum, kɔ njirə-é ow nangi nə al. ⁷ Kaa né kɪ dan-ti-je tusi dan kun-je-ti; loki kun togi lé, ɔ rɔ dɔ-ti gégégé adi ko-é ində al. ⁸ Kaa né kɪ ná-je tusi nangi-ti kɪ maji, adi togi ɔr dɔ-é maji. Beba dɔ-é kɪ dan-ti-je kaa-é ra-ti kɔrmutə-je, ɛ kɪ kaa-é ra-ti kɔrməkə-je, ɛ kɪ ra-ti bu-je.» ⁹ Go-ti, Jeju panè: «Dow kɪ mbi-é tò nɔɔ kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé.»

Kɔ ri bá Jeju un gosta-je bá pa-né ta wa?
Mat 13:10-17; Luk 8:9-10

† 3:29 3:29 Luk 12:10 ‡ 3:32 3:32 Ta-je kɪ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grəkɪ. † 4:1 4:1 Luk 5:1-3

¹⁰ Loki Jeju ɔr rɔ-é rɔ kosi dow-je-ti a say sə-dé rəmə, dow-je kí 'gəə dɔ-é kɪ dɛ kí dɔgi gidi-é joo 'ree 'dɛji-é ta dɔ gosta-je-ti lé. ¹¹ Beba ɛ idə-dé panè: «Səi lé, né kí tò lo bɔyɔ-é-ti sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɪ dɔ-é kadi-si; ngà dɛ kí ndaa-ti lé, né-je lay ya toki kidə-dé kɪ gosta-gosta.»

¹² «Kdɔ kadi lé d'oo lo maji ya kàrè, d'oo kɪ koo ya ndə bè rəm,

Bá lé d'oo ta maji ya kàrè rəmə, 'gə mɛɛ-é al rəm,

Nè d'a kɪ kiɲə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi

Kadi Lubə i iɲə-né go majal-je lə-dé kɔgi.* »

Kormɛɛ gosta kí dɔ njèkilə ko-ti

Mat 13:18-23; Luk 8:11-15

¹³ Jeju təl idə-dé bəy panè: «Gosta kin ya 'gəi mɛɛ-é al bè lé, ndəgi gosta-je lay kinlé a rai ban bá a gəi mɛɛ-é wa?

¹⁴ Njèkilə ko lé, to njèkilə mbɛ ta lə Lubə. ¹⁵ Dɔ rəbi kí kaa

né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya rəmə, tajinati nè ya Satɔ ree ɔr ta lé mɛɛ-dé-ti kɔgi. ¹⁶ Bè ya tɔ, nangi ɔr kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə rəmə 'taa kalangi kɪ rɔnəl.

¹⁷ Ngà ta kinlé ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'a dɔ-ti kaglo nɔ

al. Beba loki kɔ-je kí dum nati əse kulə kəm ndoo kdɔ ta lə Lubə tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, kalangi bè ya dɛ 'tusi kadmɛɛ lə-dé d'iɲə kɔgi. ¹⁸ Dan kun-je kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta

lə Lubə ya, ¹⁹ ngà go-ti rəmə, mɛɛ kɔ kákáká kdɔ né-je kí dɔnangi-ti nè, kɪ bo nékingə-je, kɪ bo né-je kí gay-gay uti dɔ ta lé adi kandi-é goto. ²⁰ Nangi kí maji kí kaa né tusi-ti lé,

to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ə 'ndigi dɔ-ti adi kandi-é tò; beba dɔ-é kí dan-ti-je kandi-é ra-ti kormutə-je, ɛ kí kandi-é ra-ti kormɛkɛ-je, ɛ kí kandi-é ra-ti bu-je.»

Gosta kí dɔ lampi-ti

Luk 8:16-18

²¹ †Jeju təl idə-dé bəy panè: «Se lampi lé, dow à jəbi ngɔ dɔ-ti wa? Əse à kində gin tirə-ti wa? À nɔɔ kagnaɔ lampi-ti taá ya al wa? ²² †Kdɔ né kí dow bɔyɔ kí à ree tò ndaa-ti

rəsi al ya goto rəm, bá né kí ra kɪ gidi ngəy kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al kàrè goto rəm tɔ. ²³ Kinə dow kí mbi-é tò kadi

oo-né ta rəmə, kadi oo.» ²⁴ †Jeju təl idə-dé bəy panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti sɔbi dɔ ta-je kí ooi. Né kí 'mbɔji-né né adi dow kinlé, ɛ ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si rəm, bá d'a

təl kungi kí rangi dɔ-ti kadi-si ya bəy rəm. ²⁵ †Kdɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti; ngà dow kí né goto ji-é-ti lé, kí ji-é-ti ya kàrè d'a taa.»

* **4:12** 4:12 Eja 6:9; Jə 12:39-41; Knj 28:26-28; Ròm 11:8 † **4:21** 4:21 Mat 5:15; Luk 11:33 † **4:22** 4:22 Mat 10:26; Luk 12:2 † **4:24** 4:24 Mat 7:2; Luk 6:38 † **4:25** 4:25 Mat 13:12; 25:29; Luk 19:26

Ta kí sɔbi dɔ kɔ né

²⁶ Jeju təl idə-dé bəy panè: «Kɔbe lə Lubə lé tò titi-nə kɪ ta lə dow kí tɛɛ ɔw ilə ko mɛɛ ndɔr-ti liə bè; ²⁷ lé dowbé tò bi əse isi kəm ndɔɔ-je kada-je kàrè ko né lé, ubə rəm, tɔgi rəm, bi ɛ gə lo-é al ngá. ²⁸ Nangi ya adi ko né-é ubə; dɔsay to mbi ko, go-ti ɔr dɔ-é ə kandi gemɛ kí maji ində dɔ-ti; ²⁹ Ə loki kaa-é ɔr maji rəmə, kalangi bè ya d'un ngɔrɔngi d'ijə-né. Kdɔtalə nɔy kijə ko asi ngá.»

Gosta kí sɔbi dɔ kaa kɔl

Mat 13:31-32; Luk 13:18-19

³⁰ Jeju pa bəy panè: «Ri bá j'a kɔji-né kɔbe lə Lubə wa? Gosta kí ban bá j'a kuni tɔji-né kɔbe lə Lubə wa? ³¹ Kɔbe lə Lubə lé, titi-nə kɪ kaa kɔl kí to kaa né kí tò ngon-é ndɛ bè itə kaa né-je lay kí dɔnangi-ti nè kí dow-je 'dubi. ³² Ngà loki dow dubi lé, ɛ tɔgi itə kagi-je lay kí mɛɛ ndɔr-ti, adi balkəm-é-je boy sar tugə ndil, adi yəl-je kí 'nar taá 'ra kəy-dé-ti.» ³³ Jeju ndó dow-je ta lə Lubə kɪ gosta-je kí bè kin nɔ-nɔ kɪ gangi-é kí d'asi kadi 'gə-né mɛɛ ta liə. ³⁴ Néndó liə kí nal gosta goto; ngà loki ɛ ɔr rɔ-é isi kɪ kár-é kɪ njéndó né-je liə lé, ɛ ɔr mɛɛ gosta-je lé lay adi-dé.

Jeju ndángi yəlbo

Mat 8:23-27; Luk 8:22-25

³⁵ Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé ya, losɔlɔ biriri rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi j'gangi babo j'ɔwi turə.» ³⁶ Bəba njéndó né-je 'tusi kosi dow-je d'inə-dé ə tò kí Jeju isi mɛɛ-é-ti lé ya dɛ d'ɔti d'ɔw-né siə. Tò-je kí rangi tò ngosi kàdì tò-ti kí Jeju isi-ti lé tɔ. ³⁷ Ya rəmə, yəlbo ulə mbi-mbi, ə pungum man ɔsi tò yó-je kɪ né-je adi man ɔw mɛɛ tò-ti mbing nɔy nɔ al kadi man rusi mɛɛ tò. ³⁸ Ə Jeju gəti dɔ-é kɪ nɛgəti dɔ mɔngi tò-ti ə tò tò bi. Bəba njéndó né-je liə 'ndəl-é d'idə-é 'panè: «Njéndó dow-je né! Ko-ji kí isi tɔɔ kinlé 'usi-i-ti al wa?» ³⁹ Loki Jeju tɛɛ kəm-é rəmə, ɛ ndángi yəlbo lé, ə təl pa kɪ babo panè: «'Adi lo tò ndingi! Asi bè!» Rəmə gin yəlbo lé gangi adi lo təl tò ndingi. ⁴⁰ Go-ti, ɛ pa sə-dé panè: «'Bəli nɔ bè kdɔ ri wa? 'Adi mɛɛ-si al bəy wa?» ⁴¹ Bəl ində bandi-dé gangi adi 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: «Kay! Dow kanlé to dow kí ban ya bá yəl-je kɪ babo-je kàrè 'təl rɔ-dé go ta-ti liə bè wa?»

5*Jeju tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-ti*

Mat 8:28-34; Luk 8:26-39

¹ Jeju dɛ kɪ njéndó né-je liə 'gangi babo d'ɔw kəl-é kí nɔ-ti dɔnangi Gerasa-ti. ² Loki Jeju i mɛɛ tò-ti ur nangi bè ya

rəmə, dingəm káre kí ndil-je kí maji al 'ra-é tɛɛ dan badi-je-ti ree rɔ-é-ti. ³ Dingəm-é lé, dɔbadi-je bá to lo kisi-é ə dow kí asi kilə-é sil ya goto. ⁴ Taá-taá ya d'ulə ngowla nja-é-ti bá d'ilə-é-né sil, ngà taá-taá ya ɛ gángi ngowla kí nja-é-ti kɪ sil-je lé, adi dow kí tógi-é asi kadi taa tógi-é ya goto. ⁵ Ndɔɔ-je, kɪ kada-je lay ya lo taakoo liə goto, adi ɛ ɔw ilə kɪ dɔ badi-je kɪ dɔ ngan mbal-je, tur kəə taá-taá ə róti rɔ-é kɪ ər. ⁶ Loki un kəm-é oo Jeju say lé, ɛ ay ngodi ɔw ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti ⁷ ə ilə bobɪ ndi-é nangi panè: «I Jeju, Ngon lə Lubə kí Njékisi taá dɔrɔ-ti nu lé, 'ge ri rɔ-m-ti wa? Kɔgri ya, kɪ ri Lubə, 'ulə kəm-m ndoo al!» ⁸ Ɛ pa bè kdɔ Jeju panè: «I Ndil kí maji al, 'tɛɛ mɛɛ dow-ti kin kɔgi.» ⁹ Jeju təl dəji-é panè: «Ri-i lə nɔ wa?» Ɛ təl ilə-é-ti panè: «Ri-m lə kosi-je. Kdotalə jɛ lé j'ɲa.» ¹⁰ Ngá bá dɛ 'təl 'dəji Jeju kɪ nɔ kəm-dé-ti kadi tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti kin al. ¹¹ Lo-é-ti kinlé kosi kɔsɔngi-je d'ɔ kàdɪ mbal-ti ngosi d'ɔ d'uso né. ¹² Ə ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti 'panè: «'Adi j'ɔw j'andi mɛɛ kɔsɔngi-je-ti kan.» ¹³ Jeju ndigi sə-dé ya tɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'tɛɛ mɛɛ dingəm-ti d'ɔw 'tur mɛɛ kɔsɔngi-je-ti lé adi kɔsɔngi-je lé 'təti-nɔ yipi kàdɪ mbal-ti taá, 'tusi babo-ti 'nduy man. Kɔsɔngi-je lé kɔr-dé à kasi budoɔgi lo joo je bè. ¹⁴ Go-ti, njéngəm kɔsɔngi-je lé d'ay d'ɔw d'ɔr poy-é mɛɛ bebo-ti, mɛɛ nganbe-je-ti rəm. Beba dow-je d'ɔti 'ree d'oo né kí ra né lé. ¹⁵ Loki dɛ 'ree rɔ Jeju-ti lé, d'oo dingəm kí ɔw kɪ ndil-je kí maji al nɔ mɛɛ-é-ti lé, isi nangi, ulə kubi rɔ-é-ti, təl isi maji kare gogi; bəl ində bandi-dé gangi. ¹⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra-né kin kɪ kəm-dé lé d'ɔr-dé poy dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ mɛɛ-é-ti lé rəm, bá d'ɔr-dé poy né kí tɛɛ dɔ kɔsɔngi-je-ti lé rəm tɔ. ¹⁷ Beba dow-je 'ra ndoo ta Jeju-ti kadi inə dɔnangi lə-dé ə ɔw rangi. ¹⁸ Loki Jeju təl al mɛɛ tɔ-ti gogi rəmə, dingəm kí ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-é-ti lé dəji-é kadi n'ɔw siə. ¹⁹ Jeju ndigi siə al, ngà idə-é panè: «'Təl 'ɔw bɛe lə-i, rɔ noji-i-je-ti, ə koo kí 'Babe oo kəmtondoo lə-i, kɪ né-je lay kí ɛ ra sə-i kinlé, ɔr poy-é adi d'oo.» ²⁰ Beba dingəm lé, ɔw ɔr poy né-je lay ya kí Jeju ra siə lé mɛɛ bebo-je-ti kí dɔgi adi dow-je lay kí d'oo lé, ta igi-dé səl.

*Tɔsi ndəl lə ngon lə Jayrusi kɪ gin məsi kí gangi rɔ dené-ti
Mat 9:18-26; Luk 8:40-56*

²¹ Jeju al mɛɛ tɔ-ti gangi babo ɔw gogi. Loki ɛ nɔy ta babo-ti ya bəy rəmə, kosi dow-je 'təl 'ree 'gəə dɔ-é sipi gogi. ²² Beba dingəm káre kí to kí dan dɛ-ti kí 'to njékun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je kí ri-é lə Jayrusi ree, bá oo Jeju rəmə usi nangi nja-é-ti ²³ dəji-é kɪ nɔ kəm-é-ti panè: «Ngon-m kí

dené tò oy nangi nɔɔ, ə kɔgri ya, 'ree 'ɔw 'ində ji-i dɔ-é-ti adi-é ingə lapiya ə isi kɪ dɔ-é taá adi-m!» ²⁴ Beba Jeju ɔti ɔw siə. Ə kosi dow-je d'un go-é, 'mbore-é yó-je kɪ nè-je. ²⁵ Ə dené kí məsi ree rɔ-é-ti ɓal dɔgi gidi-é joo ɔ dan-dé-ti nɔɔ tɔ. ²⁶ Dené-é lé ingə kɔ nɔ, ilə go dɔktur-je-ti kɪ kete-kete; ɛ tujɪ nékingə-é kɔgi lay ya kàrè né kí tò-é soti goto; ngà mɔy lé ɔw kɪ kete ya par-par. ²⁷ Beba loki ɛ oo poy Jeju rəmə, ree ur dan kosi dow-je-ti, ɔ gidi-é-ti, ə ulə ji-é ɔdi-né takubi liə. ²⁸ Kdɔtalə ɛ pa mɛɛ-é-ti panè: «Kinə kubi liə ya m'ulə ji-m m'ɔdi ə m'a kingə lapiya.» ²⁹ Rəmə tajinati nè ya gin məsi lé gangi, adi ɛ gə kí n'ingə lapiya. ³⁰ Ə tajinati nè ya Jeju gə kí tɔgi kí rɔ-n'è-ti tɛɛ. Beba ɛ təl ilə rəti dan kosi dow-je-ti dɔji panè: «Ná bá ɔdi kubi lə-m wa?» ³¹ Njéndó né-je liə d'ilə-é-ti 'panè: «Kosi dow-je kí d'á 'mbor-i yó-je kɪ nè-je kin ya 'təl dɔji dow kí ɔdi rɔ-i ɓəy wa?» ³² Ngà bá Jeju təl gɔ lo gəə gidi-é kadi n'oo dow kí njəra né kinlé. ³³ Rəmə dené lé ɓəl rəm, dadi rəm, kdɔtalə ɛ gə né kí tɛɛ dɔ-é-ti lé. Beba ɛ ree usi nangi nja Jeju-ti ə idə-é ta kí tɔgrɔ-ti ya. ³⁴ Jeju təl idə-é panè: «Ngon-m! Kadmɛɛ lə-i aji-i. 'ɔw kɪ lapiya, kadi mɔy lə-i lé inə-i.»

³⁵ Loki Jeju ɔ pa ta bè ɓəy ya rəmə, ngannjékullə-je d'i ɓe lə njékun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je 'ree go-é-ti d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé oy ngá. Ngà i 'ndɔji njéndó dow-je né kdɔ ri ɓəy wa?» ³⁶ Ngà Jeju ilə ká ta-je-ti lə-dé lé al, adi idə njékun dɔ kəykəwnɔ lé 'panè: «'Bəl al, mɛɛ-i ya 'adi-m par.» ³⁷ Jeju adi dow kí rangi dan-é al; ngà Piyər, kɪ Jaki, kɪ Jɔ kí ngonkɔ Jaki ya par 'dan-é. ³⁸ Loki d'ɔw 'tɛɛ ɓee lə njékun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je lé rəmə, Jeju oo kí dow-je d'ɔw dɔ-nɔ-ti wúr-wúr, 'nɔ, d'ində sul-dé boy-boy. ³⁹ Beba Jeju andi kəy go-dé-ti pa sə-dé panè: «Kdɔ ri bá səi ɔwi-né dɔ-nɔ-ti wúr-wúr bè wa? Kdɔ ri bá səi 'nɔi-né bè wa? Ngon kí dené kinlé oy al, ɛ tò ɓi kɪ tò.» ⁴⁰ Rəmə dow-je 'sɔki Jeju. Beba ɛ tubə-dé adi 'tɛɛ ndaa-ti ə adi ɓɔbi ngon kɪ kɔ ngon kɪ dɛ kí 'dan-é lé d'ɔw siə lo-ti kí ngon lé tò-ti. ⁴¹ Jeju uwə ji ngon lé ə idə-é panè: «Talita kumi!» Kɔr mɛɛ-é to: «Ngonmandi! M'idə-i m'panè: 'I taá.» ⁴² Rəmə tajinati nè ya ngonmandi lé i taá njiyə. Kdɔtalə to ngonmandi kí ra ɓal dɔgi gidi-é joo. Dɛ kí d'á lo-é-ti lé ndil-dé tɛɛ say, ta igi-dé səl. ⁴³ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa d'adi dow oo al ə idə-dé 'panè: «'Adi-é né uso.»

6

Mɛɛndə lə dow-je kí Najareti
Mat 13:53-58; Luk 4:16-30

¹ Jeju i lo-é-ti kinlé ow bekoji-é-ti gogi. Njéndo né-je liə d'ow siə nati. ² Loki ndo taakoo lə jipi-je asi lé, Jeju ndo dow-je né meɛ kəykəwna-ti lə jipi-je. Dow-je n̄a ya kí d'oo néndo liə lé, néndo liə or ndil-dé adi 'panè: Kay! Dow kinlé i k̄i né-je kinlé rá wa? Gosi kinlé ingə rá wa? Ə ɛ ra ban bá ra-né nékoji-je kí bè kinlé wa? ³ Ɛ ya bá to kodi kijə kagi kí ngon lə Mari lé al wa? Ngankɔ-é-je ya 'to Jaki, k̄i Jojesi, k̄i Jude, k̄i Simɔ-je, ə kɔnan-é-je ya d'isi dan-ji-ti nè tin al wa? Né-je kin ya ra adi Jeju təl jigi n̄ɔ-dé-ti ɔgi-dé kadi d'adi-é meɛ-dé. ⁴ †Beba Jeju pa sə-dé panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí meɛ bekoji-é-ti, k̄i dan noji-é-je-ti, k̄i meɛ kəy-ti liə ya par d'a nədi-é.» ⁵ Gin-é kin bá nékoji káre ya kàrè Jeju asi ra-né bekoji-é-ti al. Njémɔy-je kí dan-ti-je ya par bá ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya. ⁶ Meɛngə lə-dé ra adi ta igi Jeju səl. Beba Jeju ow nganbe-je-ti kí dɔ lo-ti n̄ɔɔ ndo dow-je né.

Jeju ulə njékɔwkułə-je kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:5-14; Luk 9:1-6; 10:1-20

⁷ Jeju ba njékɔwkułə-je liə kí dɔgi gidi-é joo ə ulə-dé joo-joo ə adi-dé tɔgi dɔ ndil-je-ti kí maji al. ⁸ Ɛ ndəji-dé panè: Loki isi ɔwi lé, uni né kow mba ji-si-ti al, salangi ya par é uni. Uni mbè al rəm, uni mbu kow mba al rəm, bá iləi là posi-si-ti al rəm tɔ. ⁹ Ngà idə-dé panè: «Uləi saba nja-si-ti, ə uləi kubi dɔ-n̄a-ti joo al.» ¹⁰ Jeju idə-dé bəy panè: Meɛ kəy kí ɔwi-ti lé, meɛ kəy-é kin ya isi-ti sar kadi ji-né. ¹¹ ††Ə kinə d'uwə-si k̄i rɔ-dé-ti al rəm, d'oo ta lə-si al rəm, bá isi 'teɛi meɛ be-é-ti kinlé rəmə, 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi tɔji kí ta tò dɔ-dé-ti. ¹² Beba dɛ d'ow d'ilə mbe kɔ dɔ kadi dow-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ¹³ †Dɛ 'tubə ndil-je kí maji al n̄a ya dɔ dow-je-ti kɔgi rəm, bá njémɔy-je n̄a ya d'ur ubi dɔ-dé-ti adi d'ingə lapiya rəm tɔ.

Koy lə Jə kí njèra dow-je Batəm

Mat 14:1-12; Luk 3:19-20; 9:7-9

¹⁴ †Ngar Erod̄i oo poy Jeju; kdɔtalə ri-é ba mbing adi dow-je 'panè: «To Jə kí njèra dow-je batəm kí ndok̄i oy lé bá tɔsi ndəl ində lo teɛ, bá ɔw-né k̄i tɔgi ra-né nékoji-je kinlé.» ¹⁵ Dɛ kí dan-ti-je 'panè: «To Eli*», dɛ kí n̄a-je 'panè: «To kí káre dan njèpata-je-ti kí ta Lubə-ti kí kete.» ¹⁶ Ngà loki Erod̄i oo ta kinlé, ɛ panè: «To Jə kí njèra dow-je batəm kí ndok̄i m'adi 'gangi dɔ-é lé bá təl tɔsi ndəl ində lo teɛ.»

† 6:4 6:4 Jə 4:44 † 6:11 6:11 Knj 13:51 † 6:11 6:11 Luk 10:4-11 † 6:13

6:13 Jak 5:14 † 6:14 6:14 Mat 16:14; Mar 8:28; Luk 9:19 * 6:15 6:15 Eli kinlé

tò káre dan njèpata-je kí ta Lubə-ti kí low.

17 †Kdo ndoki Erodi ya adi d'uwə Jə 'doo-é kì kullə gindingi, d'ilə-é dangay-ti, kdotalə Erodi de kì Pilipi 'to ngankɔ-ɲa-je, ya rəmə Erodi təl taa Erodiadi, kí ne Pilipi, 18 bá Jə idə-é panè: «Taa kí 'taa Erodiadi kí ne ngonkɔ-i kinlé to tó-é al.» 19 Wɔngi ra Erodiadi ɲa adi sangi rəbi tɔl-é, ngà ingə rəbi-é al, 20 kdo Erodi bəl Jə, kdotalə ɛ gə kí Jə lé to dow kí njururu rəm, aa njay rəm adi ɛ ngəm-é. Loki ɛ oo ta-je kí Jə pa pa lé mɛɛ-é uwə-é kì ta ɲa; bè ya kàrè ta-je liə nəl-é koo. 21 Ngà ndo madi, Erodiadi ingə kəm lo kí maji ndo ra ɲay koji Erodi-ti. Ndo-é-ti kinlé Erodi ra nékuso ba-né dow-je kí boy-boy kí njékisi do be-ti, kì 'boy lə Asgar-je rəm, kì dow-je kí ri-dé ba donangi Galile-ti rəm. 22 Ngon lə Erodiadi kí dené andi kəy go-dé-ti ə ndam adi nəl Erodi ɲa rəm, nəl dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé ɲa rəm tɔ. Beba ngar idə ngon kí dené lé panè: Né kí mɛɛ-i ndigi ya 'dəji-m, ə m'a kadi-i. 23 Ngar un mindi-é panè: «M'ubi rɔ-m madi-i kadi ri-ri ya kí i dəji-m lé, m'a kadi-i. Lé to dəbi kɔbe lə-m ya kàrè m'a kadi-i.» 24 Beba ngon kí dené lé tɛɛ ɔw dəji kɔ-é panè: «Ri bá kadi m'dəji ngar lé wa?» Kɔ-é idə-é panè: «'Dəji do Jə kí njèra dow-je batəm.» 25 Tajinati nè ya ngon kí dené lé, təl ɔw rɔ Ngar-ti panè: «M'ndigi kadi lo kí nè-ti kin ya 'ilə do Jə kí njèra dow-je batəm mɛɛ supra-ti adi-m.» 26 Rɔ ngar nəl-é al, ya ngà ɛ asi kɔgi-é al, kdo kubi kí ɛ ubi rɔ-é rəm, kdo takəm kosi dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé rəm tɔ. 27 Tajinati nè ya ngar un ndu adi asgar káre kadi ɔw ree kì do Jə kí njèra dow-je batəm lé. 28 Beba asgar lé ɔw kəy dangay-ti, ɔw gangi do Jə ilə mɛɛ supra-ti ree-né adi ngon kí dené lé ə ɛ ɔw-né adi kɔ-é tɔ. 29 Loki njéndó né-je lə Jə d'oo poy-é lé, de 'ree d'un nin-é d'ɔw 'dubi.

Ta lə mbə kí mɪ kì kanji kí joo

Mat 14:13-21; Luk 9:10-17; Jə 6:1-14

30 Njékɔwkulə-je lə Jeju 'təl ree rɔ-é-ti d'ɔr-é poy né-je lay kí de 'ra rəm, né-je lay kí de 'ndó dow-je lé rəm tɔ. 31 Lo-é-ti kinlé kosi dow-je kí d'ɔw rəm, 'təl rəm lé d'ɔgi Jeju kì njékɔwkulə-je liə lo kuso né. Beba Jeju idə njékɔwkulə-je panè: «Adi j'ori rɔ-ji ngərəngi kdo kadi səi kàrè 'taai koo sɛ tɔ.» 32 Beba de d'al mɛɛ tɔ-ti kdo kadi d'ɔw d'isi diləlo-ti ngərəngi. 33 Bè ya kàrè, kosi dow-je kí d'oo-dé lo kow-ti ə 'gə-dé lé, d'i kì bebo-je kí gay-gay d'ay kì nja-dé d'ɔw kete nɔ-dé-ti lo-ti kí d'isi d'ɔw-ti lé. 34 †Loki Jeju ur nangi mɛɛ tɔ-ti rəmə, oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ə ta ɔ mɛɛ-é kdo ta lə-dé, kdo 'to kí bati-je kí njékul-dé goto bè. ɛ ndó-dé né-je ɲa lo-é-ti kinlé. 35 Loki kadi ɔw kì do kur-ti lé, njéndó

né-je liə 'ree rɔ-é-ti d'idə-é 'panè: «Kàdì ɔw ki dɔ kur-ti ngá rəm, bá lo kin kàrè to diləlo rəm; ³⁶ ɛ́n é 'osi-dé adi d'ɔw ki kəylo-je-ti, kì nganbe-je kí dɔ lo-ti nè kɔ kadi 'ndogi né d'uso.» ³⁷ Jeju təl idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» Ngà njékɔw kulə-je 'təl dəji-é 'panè: «Kadi j'ɔw j'ndogi mbè kəm là kullə kí ndɔ bujoo j'ree-né j'adi d'uso wa?» ³⁸ Beba ɛ təl dəji-dé panè: «Mbè kandingi bá tò ji-si-ti wa? Ɔwi 'gɔi ooi.» Loki d'ɔw d'oo lé, 'ree d'idə-é 'panè: «J'ɔw kì mbè mǐ kì kanji joo.» ³⁹ Ngá bá ɛ un ndu adi-dé panè: «Uwəi dow-je kì kuti-é kuti-é adi-dé d'isi dɔ wale-ti kí mbəl.» ⁴⁰ Dow-je d'isi kì bar-é bar-é, d'uwə-nə bu-je kì kɔrmi-je. ⁴¹ Jeju ɔy mbè kí mǐ kì kanji kí joo lé, un kəm-é kì taá dɔrɔ-ti, ra oiyo Lubə. Go-ti, ɛ gangi mbè lé danɔ, təl-né adi njéndó né-je kɔ kadi 'ləbi dow-je. Ɔ təl gáŋgi kanji kí joo lé kɔ dow-je lay tɔ. ⁴² Dow-je lay ya d'uso né 'ndan ndɛ-ndɛ. ⁴³ Dɔdum mbè kì dɔdum kanji lé nəy adi njéndó né-je d'ɔy rusi kàrè dɔgi gidi-é joo. ⁴⁴ Dow-je kí d'uso mbè kinlé, dingəm-je 'ra budɔgi lo mǐ.

Njiyə lə Jeju dɔ man babo-ti
Mat 14:22-36; Jə 6:15-22

⁴⁵ Go-ti rəmə, tajinati nè ya Jeju ɔsi njéndó né-je liə adi d'al mɛɛ tɔ-ti kɔ kadi d'ɔw kete nɔ-é-ti gidi babo-ti kəl bebo-ti kí Betsayda ə ɛ ɔ nangi ɔ ɔsi kosi dow-je kadi 'təl. ⁴⁶ Loki ɛ inə kosi dow-je lé rəmə, ɛ ɔw al dɔ mbal-ti, kɔ pa ta kì Lubə. ⁴⁷ Loki ndɔ ree il rəmə, tò ɔ dan babo-ti danɔ; ngà Jeju ɔ kì kár-é nangi. ⁴⁸ Rəmə un kəm-é oo-né njéndó né-je liə kí d'ingə kɔ nɔ lo nəl tɔ-ti, kdɔtalə yəl tilə kəm-dé. Taginlo-ti ngá bá Jeju njiyə dɔ man babo-ti ɔw ki rɔ-dé-ti ə ɛ ndigi kində ta-dé gangi. ⁴⁹ Loki d'oo-é ɔw njiyə dɔ man-ti rəmə, də 'gir 'panè to «'mɛ dow!» Adi 'nɔ mbiti-mbiti. ⁵⁰ Kdɔtalə də lay ya d'oo-é adi bəl ində bandi-dé gangi, rəmə tajinati nè ya Jeju pa sə-dé panè: «Adi mɛɛ-si usi nangi, to mɔ bəy é 'bəli al.» ⁵¹ Go-ti, ɛ al isi sə-dé mɛɛ tɔ-ti rəmə gin yəl lé gangi dəsɔ, adi ɔr ndil-dé nɔ. ⁵² Kdɔtalə nékɔji kí sɔbi dɔ mbè kí Jeju ra lé kəm-dé tɛɛ dɔ-ti al, kɔ mɛngɔ lə-dé.

Ta lə njémɔy-je kí dɔnangi Jenejarɛti-ti

⁵³ Loki d'ində babo 'gangi 'tɛɛ dɔnangi Jenejarɛti-ti rəmə, d'ur nangi 'tɔ tò lə-dé ngangɔ ba-ti. ⁵⁴ Loki d'ǐ mɛɛ tɔ-ti 'rusi nangi rəmə, kalangi bè ya dow-je d'oo Jeju 'gə-é, ⁵⁵ adi d'ay d'ɔw mɛɛ be-je-ti kí go lo-je-ti kí tin kin lay ya d'oti njémɔy-je mɛɛ tuwə-je-ti lə-dé 'ree sə-dé lo-ti kí d'oo kí Jeju isi-ti. ⁵⁶ Lo-je lay kí Jeju ɔw-ti, nganbe-je, kì bebo-je, kì ta ndɔr-je-ti lé, 'ree kì njémɔy-je pandanglo-je-ti, ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔ

kadi adi njémɔy-je lé d'ɔdi takubi liə ya par. Rəmə də lay kí d'ɔdi takubi liə lé d'ingə lapiya ya to.

7

Parisi-je kà nékobe lə-dé

Mat 15:1-9; Luk 11:37-41

¹ Parisi-je, kà dow-je kí nǎ-je kí 'to njéndó dow-je ndukun-je d'ì meeḡ bebo Jorijalem-ti 'ree 'kəw-nǎ rɔ Jeju-ti. ² Rəmə də d'oo kí njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'togi ji-dé al ya d'uso-né né, adi kí go né kí kobe-ti lə-dé rəmə də d'oo d'adi to né kí tò yoro. ³ Parisi-je lé, də kà ndəgi jipi-je lay ya 'to njétəl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-dé-je, adi də 'togi ji-dé d'adi aa njay-njay bá d'uso-né né. ⁴ Loki d'ì lokosi-ti rəmə, d'a togi rɔ-dé lay bəy bá d'a kuso né. Nékoḡe-je kí rangi nǎ ya kí də 'təl rɔ-dé go-ti adi to togi kobi-je, kà gùm-je, kà jo simǎ-je. ⁵ Beḡa Parisi-je kà njéndó dow-je ndukun-je lé, 'dəji Jeju 'panè: Kdɔ ri bá njéndó né-je lə-i 'təl rɔ-dé go nékobe-ti lə ka-ji-je al, adi d'uso né kà ji-dé kí yoro wa? ⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'toi njékədkəm dow-je. Ta kí Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa sobi-né dɔ-si lé to ta kí togrɔ-ti ya. Lubə adi Ejay ndàngi panè:

«Gin dow-je kinlé 'təti kagi-m ndaá ta-dé-ti nè,
Ngà meeḡ-dé tò gay sə-m.»

⁷ Pole kí də 'pol-m kàrè to pole kí meeḡ wəy kare;

Kdɔ né-je kí d'isi 'ndó dow-je lé, to ndukun-je kí dow-je d'un kà dɔ-dé.

⁸ Jeju təl pa sə-dé panè: Səi inəi ndukun-je lə Lubə kɔgi ə isi 'təli rɔ-si go nékobe-ti lə dow-je. ⁹ Təl pa bəy panè: Səi uwəi rɔ-si ngǎ ya 'mbati ndukun-je lə Lubə rə, kdɔ ngəm-né nékoḡe-je lə-si. ¹⁰ Kdɔ Moiyiji panè: 'Təti kagi bəbi-i kà kɔ-i. E pa bəy panè: Dow kí pa ta kí maji al dɔ bəbi-é-ti əse dɔ kɔ-é-ti rəmə, kadi toki təl dowbé kɔgi. ¹¹ Ngà səi rəmə 'painè: Kinə dow pa kà bəbi-é əse kɔ-é panè: Né kí lé m'a ra-né sə-i lé, to «kɔrba», adi kɔr meeḡ-é to kadkare kí kadi Lubə. ¹² Rəmə səi ɔgi dowbé kdɔ kadi ra né madi kdɔ bəbi-é əse kɔ-é ngá. ¹³ Rai bè kin rəmə, to kun bá səi uni nékoḡe kí isi 'ndói-nǎ lé 'bujuri-né ta lə Lubə kɔgi; bá səi 'rai ko né-je kí rangi kí bè kin nǎ ya bəy to.

¹⁴ Jeju təl ba kosi dow-je kà rɔ-é-ti ə panè: Səi lay ya 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m, ə kadi 'gəi meeḡ-é maji to. ¹⁵ Né kí à kǐ ndaa-ti kow meeḡ dow-ti kdɔ təl-é dow-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti goto. Ngà né kí ǐ meeḡ dow-ti tɛɛ ndaa-ti bá à ra kadi dowbé təl to dow kí tò nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ [Dow kí mbi-é

tò kɔɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kin.]^{*} 17 Loki Jeju inə kosi dow-je ɔw mee kəy-ti lé, njéndó né-je liə 'dəji-é kadi ɔr mee gosta kinlé adi-dé. 18 Jeju idə-dé panè: Səi lé ya kàrè nэгə nal-si bè tɔ wa? Ta lə né kí à kɪ ndaa-ti kɔw mee dow-ti kɔɔ təl-é dow-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti al kinlé, səi kàrè 'gəi al tɔ wa? 19 Kɔɔtalə né kí i ndaa-ti lé, ɔw tagir-ti lə dow al, ngà ɔw mee-é-ti kɔɔ tɛɛ kɔgi. Jeju pa bè kɔɔ nékuso-je lay ya aa njay. 20 Jeju təl pa bəy panè: Né kí i tagir-ti lə dow tɛɛ ndaa-ti bá à təl-é dow-ti kí tò nɛ takəm Lubə-ti. 21-22 Kɔɔ tagir-je kí maji al, kɪ ra kaya-je, kɪ bɔgi-je, kɪ tɔl dow-je, kɪ kinə ne-i əse ngɔbi-i kɔw sangi dow kí rangi-je, kɪ kəmkəji-je, kɪ meɛndul-je, kɪ kədi-nə-je, kɪ néra ki go rəbi-é-ti al-je, kɪ kim-nə-je, kɪ kulə ta ndil dow-ti-je, kɪ kɔjɔ-je, kɪ néra kí dɔ mbə-ti-je kinlé i mee dow-ti kəy, lo tagir-je-ti liə. 23 Né-je kí maji al lay kinlé tɛɛ mee dow-ti, ə ra adi dowbé təl né kí tò nɛ takəm Lubə-ti.

Kadmee lə dené kí to jipi al

Mat 15:21-28

24 Jeju i lo-é-ti kinlé ɔw dɔnangi Tir-ti, ə ɔw mee kəy-ti kàrə bè. E ndigi kadi dow gə lo kí n'isi-ti al, ngà lo kadi bɔyɔ rɔ-é goto. 25 Kɔɔ dené kàrə bè, kí ndil kí maji al ra ngon-é kí dené, oo poy Jeju rəmə, ree usi nja-é-ti. 26 Dené kinlé, to dené greki kí d'oji-é Siri, dɔnangi Penisiti. E nɔ ta Jeju-ti kɔɔ kadi tubə ndil kí maji al dɔ ngon-n'è-ti kɔgi. 27 Ngá bá Jeju idə-é panè: 'Adi ngan-je d'uso né 'ndan mɔki, kɔɔ kun nékuso ta ngan-je-ti kilə kadi ngan bisi-je lé to né kí tuwə ra al.† 28 Dené lé təl panè: Tɔgrɔ-ti ya 'Babe, ngà ngan bisi-je kí d'a gin tablə kuso né-ti lé, nɔ-nɔ ta ngan-je kí tusi nangi lé d'a kuso kare. 29 Ngá bá Jeju idə-é 'panè: Kɔɔ ta kí ta-i-ti kin ya, ɔw, ndil kí maji al lé tɛɛ mee ngon-i-ti kí dené lé kɔgi ngá. 30 Loki dené təl ɔw mee kəy-ti liə lé, ingə ngon-é lé dɔ tirə-ti. Ndil kí maji al lé tɛɛ mee-é-ti kɔgi ngá.

Jeju kɪ njəmbitɔ

Mat 15:29-31

31 Jeju i dɔnangi Tir-ti təl al dɔnangi Sidɔ-ti ə ində dan bebo-je kí dɔgi gangi bá ɔw tɛɛ ta babo-ti kí Galile. 32 Rəmə dow-je 'ree kɪ dingəm kàrə kí to njəmbitɔ, adi pa ta muki-muki rɔ Jeju-ti ə 'ra ndoo ta-é-ti kɔɔ kadi ində ji-é dɔ-é-ti. 33 Jeju ɔr-é dan kosi dow-je-ti ɔw siə kɪ kár-é mbəngi, e tulə ngan ji-é-je mbi njəmbitɔ-ti lé ə ra man ta-é ji-é-ti ɔdi-né ndɔ-é tɔ. 34 Go-ti, un kəm-é kɪ dɔrɔ-ti, ilə koo puu ə panè:

^{*} 7:16 7:16 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 7:27 7:27 Ngan-je lé to jipi-je ə ngan bisi to dow-je kí 'to jipi-je al tɔ.

«Epaata», kɔr mɛɛ-é to «'tɛɛ.» ³⁵ Rəmə tajinati nè ya mbi-é tɛɛ, ndɔ-é d̄iré b̄èrèrè, adi pa ta maji. ³⁶ Jeju ndəji-dé kadi 'pa ta-é d'adi dow oo al. Ngà ɛ ndəji-dé n̄a rəmə, dɛ d'ilə mbe-é ki kete-kete tɔ. ³⁷ Né kinlé ɔr ndil-dé n̄a adi 'panè: Kay! Né ra-é-je maji d̄ɔrɔ, njémbitɔ-je kàrè ɛ adi-dé d'oo ta rəm, bá dɛ k̄i ndɔ-dé d̄ɔɔ kàrè adi-dé 'pa ta rəm tɔ.

8

Ta k̄i s̄ɔbi dɔ mbè k̄i siri k̄i ngan kanji

Mat 15:32-39; Mar 6:35-44

¹ Ndo-é-ti kinlé, kosi dow-je k̄i 'tò nduy-nduy ya 'təl kəw-
n̄a rɔ Jeju-ti rəmə, né k̄i kadi d'uso goto; beba Jeju bá njéndó
né-je liə idə-dé panè: ² Ta ɔ̄ mɛɛ-m k̄ɔɔ kosi dow-je kan!
K̄ɔɔ dɛ 'ra ndɔ mutə sə-m b̄one ya, ngà né k̄i kadi d'uso
goto. ³ Ə kinə m'in̄ə-dé m'adi d'ow beɛ mɛɛ-dé b̄o b̄è lé,
d'a gudi rəbəə k̄ɔɔ dɛ k̄i n̄a-je d'̄i əbi. ⁴ Beba njéndó né-je
liə d'ilə-é-ti 'panè: Ngà dow à kingə mbè rá diləlo-ti nè k̄ɔɔ
kadi d'uso 'ndan wa? ⁵ Jeju d̄əji-dé panè: Mbè ra kandangi
ji-si-ti wa? Dɛ 'panè: J'ow k̄i mbè siri. ⁶ Beba Jeju adi dow-
je d'isi nanḡi rəmə ɔy mbè k̄i siri lé, ra oiyo Lubə ə gánḡi
dan̄a, təl-né adi njéndó né-je liə k̄ɔɔ kadi 'ləbi kosi dow-je
ə dɛ 'ləbi-dé ya tɔ. ⁷ Njéndó né-je lé d'ow k̄i ngan kanji sɛ
tɔ. Jeju ra oiyo Lubə dɔ ngan kanji-ti lé ə 'təl-né adi njéndó
né-je 'ləbi dow-je dɔ-ti. ⁸ Dow-je d'uso né 'ndan nd̄ə-nd̄ə bá
d̄ɔdum-é-je n̄ay adi d'oy jangá siri. ⁹ Dɛ k̄i d'uso né lé d'a ra
b̄udɔgi lo sɔ je b̄è. Go-ti, Jeju in̄ə-dé adi d'ow. ¹⁰ Ə tajinati
nè ya ɛ al mɛɛ t̄o-ti, nati k̄i njéndó né-je liə ə d'ow d̄ɔnangi
Dalmanuta-ti.

Parisi-je 'd̄əji nék̄ɔji

Mat 16:1-4

¹¹ †Parisi-je 'ree rɔ Jeju-ti 'naji siə ta. Dɛ 'ndigi n̄a-é k̄ɔɔ
koo ta k̄i mɛɛ-é-ti adi 'd̄əji-é kadi ra nék̄ɔji k̄i ̄i d̄ɔr̄a-ti kadi
d'oo. ¹² †Jeju ilə mɛɛ-é puu ə panè: K̄ɔɔ ri bá dow-je k̄i
ngɔsnè kin d̄əji-né nék̄ɔji wa? Ooi maji, m'a kidə-si rəsi k̄i
dow à ra nék̄ɔji kadi dow-je k̄i ngɔsnè kin al. ¹³ Go-ti, Jeju
in̄ə-dé, al mɛɛ t̄o-ti ganḡi ba ɔw turə.

Ta lə əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erod̄i

Mat 16:5-12

¹⁴ Mɛɛ njéndó né-je oy dɔ mbè-ti adi d'un al; dɛ d'ow
k̄i mbè k̄are ya par mɛɛ t̄o-ti. ¹⁵ †Jeju ndəji-dé panè: «S̄əi
kan! Ooi go rɔ-si maji k̄ɔɔ əm lə Parisi-je k̄i əm lə Erod̄i.»
¹⁶ Njéndó né-je 'pa-n̄a ta dan-dé-ti 'panè: Ta lə mbè k̄i goto

† 8:11 8:11 Mat 12:38; Luk 11:16 † 8:12 8:12 Mat 12:39; Luk 11:29 † 8:15
8:15 Luk 12:1

ji-ji-ti lé bá e pa-né ta kin bè kdo. ¹⁷ Jeju gə ta kí meę-dé-ti gow adi dəji-dé panè: Kdo ri é 'pai-na ta dan-si-ti kdo mbè kí goto ji-si-ti lé wa? Səi 'gəi al ya bəy wa? Kəm-si ijə dɔ-ti al wa? ¹⁸ †Se to meęga wa? Kəm-si tò ya, rəmə ooi-né lo al wa? Mbi-si tò ya, rəmə ooi-né ta al wa? Meę-si ole dɔ-ti al wa? ¹⁹ Loki ndoki m'ləbi mbè mɿ dow-je budogi lo mɿ lé se ɔyi dɔdum-é kí này kàrè kandangi wa? Də 'panè: Dɔgi gidi-é joo. ²⁰ Ə loki ndoki m'ləbi mbè kí siri dow-je budogi lo so lé, ɔyi dɔdum-é kí này jangá kandangi wa? Də 'panè: «J'ɔy jangá Siri.» ²¹ Beba Jeju təl idə-dé 'panè: «Kin ya kàrè 'gəi gin-é al ya bəy wa?»

Jeju də kɿ njəkəmtɔ kí Betsayda
Mar 10:46-52; Jə 9:1-11

²² Loki 'ree 'teę meę be-ti kí Betsayda lé, dow-je 'ree kɿ njəkəmtɔ rɔ Jeju-ti, 'nɔ ta-é-ti kdo kadi ɔdi rɔ-é. ²³ Beba Jeju uwə ji njəkəmtɔ lé, ɔr-é ɔw siə gidi be-ti, ra man ta-é kəm-é-ti ə ində ji-é dɔ-é-ti bəy bá dəji-é panè: Se oo né madi wa? ²⁴ Njəkəmtɔ lé teę kəm-é ə panè: M'oo dow-je, ngà m'oo-dé 'titi-na kɿ kagi-je bè ə d'ɔw njiyə. ²⁵ Jeju təl ində ji-é kəm-é-ti gogi; loki njəkəmtɔ lé teę kəm-é rəmə, e ingə lapiya ə oo né kí rá-rá ya kàrè gə. ²⁶ Beba Jeju inə-é kadi ɔw beə rəmə, idə-é panè: «'ɔw meę be-ti al ngá.»

Piyər pa rəsi kí Jeju to dow kí Lubə mbəti-é
Mat 16:13-20; Luk 9:18-21

²⁷ Jeju ɔw nati kɿ njéndó né-je liə meę nganbe-je-ti kí dɔnangi Sejare-ti lə Pilipi. Loki d'isi d'ɔw lé e dəji-dé panè: «Dow-je 'panè m'to ná wa?» ²⁸ †Beba də d'idə-é 'panè: «Dow-je kí dan-ti-je 'panè: "I 'to Jə kí njəra dow-je batəm", ə də kí ná-je 'panè: "I 'to Eli", ə də kí rangi 'panè: "I 'to kí káre dan njépata-je kí ta Lubə-ti."» ²⁹ †Ngà Jeju təl dəji-dé panè: «Ə kí go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mə m'to ná wa?» Piyər idə-é panè: «I 'to Kristi*.» ³⁰ Beba Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa d'adi dow oo al.

Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɿ tɔsi ndəl-ti liə
Mat 16:21-28; Luk 9:22-27

³¹ Jeju ndó né njéndó né-je liə panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kɔ nɔ, 'ngatogi-je lə jipi-je kɿ njəkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɿ njéndó dow-je ndukun-je, d'a mbati-é, d'a tɔl-é, ngà ndo kí njəkungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo teę.» ³² E idə-dé ta kin rəsi, beba Piyər ɔr-é ɔw siə kəl káre ɔw kɔl siə. ³³ Ngà Jeju təl kəm-é oo njéndó né-je liə ə ndangi

† 8:18 8:18 Mar 4:12 † 8:28 8:28 Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 8:29 8:29 Jə

6:68,69 * 8:29 8:29 Kristi lé kor meę-é to dow kí Lubə mbəti-é.

Piyər panè: «Sata, 'oti ki rangi ta-m-ti, kɔ tagir-je læ-i to tagir-je læ dow-je, bi to tagir-je læ Lubə al.» ³⁴ †Go-ti, Jeju ba kosi dow-je nati kɔ njéndó né-je liə idə-dé panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rə-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti ə un go-m. ³⁵ †Kɔ dow kɔ rá-rá kɔ ndigi kaji rə-é rəmə à tuji rə-é, ngà dow kɔ ilə rə-é kɔgi kɔ ta læ-m əse kɔ ta læ Poyta kɔ Maji lé à kaji rə-é. ³⁶ Kadi dow ingə né-je kɔ dɔnangi-ti nè lay ə ndil-é tuji lé, maji-é to ri wa? ³⁷ Ri bá dow à kadi kɔ kɔr-né tó ndil-é wa? ³⁸ Kɔdɔtalə dow kɔ ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kɔ dɔ ta-je-ti læ-m nɔ dow-je-ti kɔ kaglo-ti kɔ ngɔsnè kɔ 'to njérakaya-je, kɔ njéramajal-je kinlé, Ngon læ dow kàrè à ra rɔsɔl dɔ dowbé-ti loki ɛ à ree dan riba-ti læ Bɔbi-é nati kɔ malayka-je kɔ d'aa njay lé tɔ.»

9

¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɔ dow-je madi dan dɛ-ti kɔ d'a nè kinlé, d'a koo kɔbɛ læ Lubə kɔ à ree kɔ tógi kinlé kɔ kəm-dé bəy bá d'a koy.

Ta kəm Jeju mbəl adi tò gay

Mat 17:1-13; Luk 9:28-36

² †Nɔ məkɛ go-ti, Jeju adi Piyər, kɔ Jaki, kɔ Jə d'ow siə d'ow d'isi kɔ kár-dé dɔ mbal-ti kɔ ngal rəmə rə-é mbəl tò gay takəm-dé-ti. ³ Kubi-je liə ndɔy ngilingi-ngilingi, nda mbəy-mbəy ə to nda kɔ dow kɔ dɔnangi-ti nè kɔ à kasi ra né kadi nda bin ya goto. ⁴ Rəmə Eli dɛ kɔ Moiyiji 'tɛɛ sə-dé kɔy ə d'a d'oji ta kɔ Jeju. ⁵ Bəba Piyər idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, maji nɔ kadi j'isi nè ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə; káre à to 'læ-i, káre to 'læ Moiyiji ə káre to 'læ Eli tɔ. ⁶ Piyər gə ta kɔ à pa al, kɔdɔtalə bəl ində bandi-dé gangi. ⁷ †Kilndi ree səbi dɔ-dé-ti rɔpi rəmə ndi dow ba dan kilndi-ti lé panè: ɛ kinlé, to ngon-m; m'ində-é dan kəm-m-ti; ooi ta liə. ⁸ Tajinati nè ya njéndó né-je 'gɔ lo 'gəə dɔ-dé rəmə d'oo dow kɔ rangi al, ngà Jeju ya kɔ kár-é bá ɔ sə-dé. ⁹ Loki d'ɔ dɔ mbal-ti d'isi risi nangi lé, Jeju ndəji-dé panè: «Né kɔ ooi kinlé, 'pai ta-é adi dow oo al ya sar kadi Ngon læ dow tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy.» ¹⁰ Dɛ təl rə-dé go ta-ti kinlé ya, ngà dɛ 'dəji-nɔ ta 'panè se tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy kinlé kɔr mɛɛ-é to ri ɔn wa? ¹¹ †Bəba dɛ dəji Jeju 'panè: «Kɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè: “Tò kadi Eli ree moki tá” wa?» ¹² ɛ idə-dé panè: «Eli lé, à təl ree kete ə à kosi nja né-je nati kɔ gangi-é gangi-é lay. Ngà kɔ ri bá 'ndangi 'panè: “Ngon læ dow à kingə kɔ nɔ rəm, dow-je d'a

† 8:34 8:34 Mat 10:38; Luk 14:27 † 8:35 8:35 Mat 10:39; Luk 17:33; Jə 12:25

† 9:2 9:2 2Pi 1:17,18 † 9:7 9:7 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22 † 9:11 9:11

Mat 11:14

nədi-é rəm lé wa"? ¹³ Ngà m'a kidə-si rəsi kí Eli lé ree ngá ə dow-je 'ra siə né-je kí mɛɛ-dé ndigi titi kí 'ndangi-né ta kí sobi do-é lé ya.»

Jeju tubə ndil-je kí maji al do ngon-ti

Mat 17:14-21; Luk 9:37-43

¹⁴ Loki 'təl 'ree ngosi kì ndəgi njéndó né-je lé, d'oo kí kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'ilə-nə 'gəə do-dé bá njéndó dow-je ndukun-je d'isi 'naji sə-dé ta. ¹⁵ Beba loki dow-je d'un kəm-dé d'oo Jeju rəmə, kàdi-dé uwə-dé pəy ə d'ay ngodi kì rə-é-ti kdo ra-é lapiya. ¹⁶ Jeju dəji njéndó né-je liə panè: Isi naji sə-dé ta do ri-ti wa? ¹⁷ Dow kare dan kosi dow-je-ti idə-é panè: Njéndó dow-je né, m'ree kì ngon-m rə-i-ti, kdotalə ndil kí maji al ra-é adi pa ta al. ¹⁸ Lo lay ya kí ndil kí maji al kin uwə-é-ti lé, itə-é ilə-é nangi rəm, əm ta-é i puki-puki rəm, uso ngang-é mægəgə-mægəgə rəm, bá ndaji-é ndəy-ndəy rəm tɔ. M'dəji njéndó né-je lə-i kadi 'tubə ndil kí maji al kinlé do-é-ti kogi ya, ngà də d'asi al. ¹⁹ Beba Jeju idə-dé panè: Səi ko dow-je kí njémɛngə-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban bəy wa? M'a kisi do-ti sə-si asi kaglo ban bəy wa? 'Reei kì ngon lé rə-m-ti nè bè. Ə d'un ngon lé 'ree siə rə-é-ti. ²⁰ Loki ngon lé oo Jeju taá ya rəmə, ndil kí maji al lé ɔsi-é kì tógi-é adi-é usi nangi ə ndur kuti-kuti adi əm ta-é i puki-puki. ²¹ Jeju dəji bobi ngon lé panè, né kinlé ra-é bè asi dokaglo ban ngá wa? Ə ilə-é-ti panè: Ra-é ngon-é-ti nu ya ə ²² taá-taá ya ndil lé ɔsi-é ilə-é pərəə-je, ilə-é mani-je kdo kadi-é oy. Ngà kinə 'a kasi ra né madi rəmə, 'oo kəmtondoo lə-ji ə 'ra sə-ji. ²³ Jeju ilə-é-ti panè: I 'dəji-m 'panè se m'a kasi wa? Dow kí adi mɛɛ-é lé, né kí à dum-é ya goto. ²⁴ Lo-é-ti kin ya bobi ngon lé ilə bobi ndi-é nangi panè: M'adi mɛɛ-m, 'ra sə-m kdo kadmɛɛ lə-m asi al. ²⁵ Loki Jeju oo kí kosi dow-je d'ay miriri-miriri kì rə-dé-ti rəmə, ndangi ndil kí maji al lé panè: «I ndil kí njəkogi dow koo ta, njəkogi dow pa ta kinlé, m'un ndu madi-i kadi 'tɛɛ mɛɛ ngon-ti kin kogi ə 'təl 'ree mɛɛ-é-ti gogi al ya riw ngá.» ²⁶ Ə ndil kí maji al ur kəə ə ɔsi ngon lé kì tógi-é nə bá tɛɛ-né kogi mɛɛ-é-ti. Ngon lé tò titi dow kí oy bè, adi dow-je kí d'ə lo-é-ti lé 'panè ɛ oy. ²⁷ Ngà Jeju uwə ji-é, un-é-né kì taá ə ɛ i ə taá.

²⁸ Loki Jeju ɔw kəy rəmə, njéndó né-je liə d'isi siə kì kár-dé ngá bá 'dəji-é 'panè: Kdo ri bá je ya kì do-ji j'asi tubə ndil kí maji al kinlé kogi al wa? ²⁹ Beba ɛ idə-dé panè: Ko ndil-je kì bè kinlé, ta kì pa kì Lubə ya par bá dow à tubə-dé-né.

Nja joo kí Jeju pa ta kí do koy-é-ti kì do tɔsi ndəl-ti liə

Mat 17:22-23; Luk 9:43-45

³⁰ D'i lo-é-ti kinlé d'ow ə d'ində dɔnangi Galile 'gangi rəmə, Jeju ndigi kadi dow gə al. ³¹ Kdo ɛ ndó né njéndó né-je liə taá-taá ə idə-dé panè: «D'a kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti kdo kadi 'tol-é, ngà ndo mutə go ndo koy-é-ti lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³² Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al rəm, bá dɛ 'bəl lo dɔji-é ta dɔ-ti rəm tɔ.

Ná to kí boy dɔ madi-é-je-ti wa?

Mat 18:1-5; Luk 9:46-48

³³ Dɛ 'ree 'tɛɛ Kapərnayim. Ə loki d'isi kəy ngá bá Jeju dɔji njéndó né-je liə panè: Ri bá 'naji-nə ta dɔ-ti rəbəə lé wa? ³⁴ †Ngà dɛ d'ilə-é-ti al, kdɔtalə dɔ rəbi-ti lé, d'ow 'naji-nə ta 'panè se ná bá to kí boy nə dan-dé-ti wa? ³⁵ †Beba Jeju uwə lo isi-ti nangi ə ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo lé ki rɔ-é-ti bá idə-dé panè: Dow kí ndigi to kí dɔsəy lé, kadi təl rɔ-é ki sɔy dow-je lay rəm, bá kadi-é təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay rəm tɔ. ³⁶ Go-ti, Jeju un ngon kí ndɛ bə adi-é ɔ dan-dé-ti danə ə go-ti təl uwə-é kàdì-é-ti bá idə-dé-né ta panè: ³⁷ †Dow kí rá-rá kí uwə ngon kí titi ɛ kin bə ki rɔ-é-ti kdo ta lə-m kin rəmə, to mə ya dowbé uwə-m kí rɔ-é-ti to tin. Ə dow kí uwə-m kí rɔ-é-ti lé, to mə bə bá dowbé uwə-m kí rɔ-é-ti al, ngà to njəkulə-m bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tin.

Dow kí ɔsi ta Jeju al lé to dow liə

Luk 9:49-50

³⁸ Jə idə Jeju panè: «Njéndó dow-je né, jɛ j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti ə j'sangi kadi j'ɔgi-é dɔ-ti kdo ɛ un go-ji al.» ³⁹ Jeju panè: «Ogi-é dɔ-ti al, kdo dow kí ra nékoji kɪ ri-m lé, à təl tajinati nɛ pa ta kɪ maji al dɔ-m-ti go-ti al.» ⁴⁰ †Kdo dow kí ɔsi-ji kɪ ta al lé, to dow lə-ji. ⁴¹ †Dow kí adi-si man kəy mɛɛ kaman káre kdo to kí sɔi 'toi dow-je lə-m mə Kristi* lé, ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dowbé kin à nal nékuɡə dɔji-é al.

Ta lə dow kí ra madi-é adi ra majal

Mat 18:6-9; Luk 17:1-2

⁴² Ngà kinə dow ra dow káre dan ngan dow-je-ti kí d'adi-m mɛɛ-dé kin adi-é ra majal lé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko kí boy mindi-é-ti bá d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè 'liə tò soti bəy. ⁴³ †Kinə ji-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ow lo kiskəm-ti kɪ ji-i káre lé tò soti itə kadi 'ngəm ji-i joo lay ə 'ow-né dan pər-ti kí tò sartagangi. ⁴⁴ [Lo-é-ti kinlé kode-je kí rɔ dow-ti d'a koy al rəm, bá pər kí titi kàrè à koy al rəm

† **9:34** 9:34 Luk 22:24 † **9:35** 9:35 Mat 20:26,27; 23:11; Mar 10:43,44; Luk 22:26 † **9:37** 9:37 Mat 10:40; Luk 10:16; Jə 13:20 † **9:40** 9:40 Mat 12:30; Luk 11:23 † **9:41** 9:41 Mat 10:42 * **9:41** 9:41 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **9:43** 9:43 Mat 5:30

tɔ.]† 45 Kinə nja-i ra-i adi 'ra majal rəmə, 'gangi-é ilə-é kɔgi; kadi 'ɔw lo kiskəm-ti kɪ nja-i káre lé, tò soti itə kadi 'ngəm nja-i joo lay ə 'ɔw-né dan pər-ti kɪ tò sartagangi. 46 [Lo-ti kɪ kode-je kɪ rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kɪ titi kàrè à koy al rəm tɔ.]‡ 47 †Kinə kəm-i ɔw sə-i adi 'ra majal rəmə, 'ɔr-é 'ilə-é kɔgi. Kadi 'ɔw kɔbe-ti lə Lubə kɪ kəm-i káre-rè lé tò soti itə ngəm kəm-i joo lay ə d'ilə-i-né dan pər-ti kɪ tò sartagangi. 48 Lo-ti kɪ kode-je kɪ rɔ dow-je-ti d'a koy al rəm, bá pər kàrè à koy-ti al rəm tɔ. 49 Kdɔ dow kɪ ində dan pər gangi lé aa njay-njay ə titi-nə kɪ kati bè. 50 †Kati to né kɪ maji ya, ngà kinə mbinə-é ɔr kɔgi lé dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? Adi rɔ-si taa kati ə isi-nə kɪ lapiya.

10

Ta kɪ dɔ gángi-nə-ti lə dené kɪ dingəm

Mat 5:31-32; 19:1-12; Luk 16:18; Det 24:1-4

1 Jeju i lo-é-ti kin ɔw dɔnangi Jude-ti gidi ba jurde-ti. Kosi dow-je 'təl 'kəwnə rɔ-é-ti, ə titi kɪ ɛ ra-né low-low lé, ɛ ndó-dé né ya bəy. 2 Rəmə Parisi-je 'ree rɔ-é-ti kdɔ nə-é koo ta kɪ mɛɛ-é-ti adi 'dəji-é 'panè se to tó-é kadi dow tubə ne-é wa? 3 Jeju ilə-dé-ti panè: Moiyiji un ndu dɔ-ti adi-si panè ri wa? 4 †Dɛ təl d'idə-é 'panè: Moiyiji lé un ndu panè: Kinə dow tubə ne-é rəmə kadi 'adi-é mbete tubə bane. 5 Bəba Jeju təl panè: To ta lə mɛɛngə lə-si bá Moiyiji ndàngi-né ndukun kinlé adi-si. 6 Ngà lo kulə gin dɔnangi-ti lé, Lubə ra dené kɪ dingəm. 7 Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kɪ bɔbi-é kdɔ tiŋə nati kɪ ne-é. 8 Ə dɛ joo lay ya 'təl kubru rɔ kɪ káre-rè. Adi dɛ 'to dow-je joo al ngá; ngà 'to kubru rɔ kɪ káre-rè. 9 Né kɪ Lubə tó nati lé, kadi dow tuti al. 10 Loki d'isi mɛɛ kəy-ti lé, njéndó né-je 'təl 'dəji-é ta dɔ-ti ya bəy. 11 †Bəba idə-dé panè: Dow kɪ tubə ne-é bá taa dené kɪ rangi lé, ɛ ra kaya nɔ ne-é-ti kɪ kete. 12 Rəm bá dené kɪ inə ngɔbi-é ə taa dingəm kɪ rangi kàrè ra kaya ya tɔ.

Ta lə Jeju kɪ ngan-je kɪ dɔ-dé nàɔ

Mat 19:13-15; Luk 18:15-17

13 Dow-je 'ree kɪ ngan-je rɔ Jeju-ti kdɔ kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà njéndó né-je 'kɔl sə-dé. 14 Loki Jeju oo né kɪ 'ra kinlé rəmə, mɛɛ-é ɔ-é adi idə-dé panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, bi ɔgi-dé al, kdɔtalə kɔbe lə Lubə tò kdɔ dow-je

† 9:44 9:44 Ta-je kɪ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta grəki. ‡ 9:46 9:46 Ta-je kɪ tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsəy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta grəki. † 9:47 9:47 Mat 5:29 † 9:50 9:50 Mat 5:13; Luk 14:34,35 † 10:4 10:4 Mat 5:31 † 10:11 10:11 Mat 5:32; 1Kɔ 7:10,11

kí 'titi-na sə-dé bè. ¹⁵ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔ̀be læ Lubə titi-na kì ngon kí sɛ ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndà bè al.» ¹⁶ Go-ti, Jēju uwə ngan-je lé ki rɔ-é-ti, ə ində ji-é dɔ-dé-ti bá tɔr-né ndi-é dɔ-dé-ti.

Ta læ dingəm kí njènékingə
Mat 19:16-30; Luk 18:18-30

¹⁷ Loki Jēju un rəbi isi ɔw rəmə, dingəm káre ay ngodi go-é-ti, tɔsi məkəji-é nangi nɔ̀-é-ti ə dəji-é panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁸ Jēju idə-é 'panè: «Kdɔ ri bá i 'ba-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya kì kár-é ə maji. ¹⁹ 'Gə ndukun-je læ Lubə gɔw: "A tɔl dow al, 'a ra kaya al, 'a bogi al, 'a tətɪ ta kí ndangi al, 'a ra né kí maji al kì dow al, 'a tətɪ kagi bɔbi-i kì kɔ-i."» ²⁰ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, basa-m-ti nɔ̀ ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kin lay.» ²¹ Jēju oo-é gérérə, ndigi-é ə idə-é panè: «Né káre nal-i bəy. 'ɔw 'ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ̀ dɔrɔ-ti ə 'ree un go-m.» ²² Ngà rəmə dingəm lé rɔ-é nəl-é dɔ ta-ti kinlé al, adi ɔti ɔw kì rɔkati kanana, kdɔ to dow kí nékingə-é nɔ̀.

²³ Bəba Jēju oo lo gəə dɔ-é, bá idə njéndó né-je liə panè: «Kadi njénékingə-je d'ɔw kɔ̀be-ti læ Lubə lé, to né kí ngə nɔ̀.» ²⁴ Ta kí Jēju pa lé ɔr ndil njéndó né-je. Bəba Jēju təl idə-dé panè: «Ngan-m-je, kɔw kɔ̀be-ti læ Lubə lé ngə nɔ̀. ²⁵ Kadi jambal dəə bə libri-ti lé to né kí ngə nɔ̀ ya, ngə kadi njénékingə ɔw kɔ̀be-ti læ Lubə lé to né kí ngə itə-é bəy.» ²⁶ Ta kinlé ɔr ndil njéndó né-je ta madi-é-ti ya bəy, adi 'pana ta dan-dé-ti 'panè: «Tò bè ngà nɔ̀ bá à kaji wa?» ²⁷ Jēju oo-dé gérérə ə 'panè: «Né kinlé dow-je bá dum-dé bɪ dum Lubə al, kdɔ Lubə lé né kí dum-é goto.»

²⁸ Rəmə Piyər idə-é panè: «Yən, jɛ kinlé, j'tusi né-je lə-ji j'ɪnə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Bəba Jēju ilə-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ɪnə kəy liə, kì ngankɔ̀-é-je, kì kɔ̀nan-é-je, kì kɔ̀-é, kì bɔbi-é, kì ngan-é-je əse ndɔr-je liə kdɔ ta læ-m rəm, kdɔ Poyta kí Maji rəm lé, ³⁰ kisi-é kì dɔ-é taá nè kin ya à kingə kí rangi dɔ-ti nja bu, adi to kingə kəy-je, kì ngankɔ̀-é-je, kì kɔ̀nan-é-je, kì kɔ̀-é-je, kì ngan-é-je, kì ndɔr-je rəm, bá d'a kulə kəm-é ndoo-je rəm, bá à kingə kiskəm kí sartagangi kaglo-ti kí à ree bəy rəm tɔ. ³¹ †Dow-je nɔ̀ dan də kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi ə dow-je nɔ̀ dan də kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete tɔ.»

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti kɪ dɔ tɔsi ndəl-ti liə
Mat 20:17-19; Luk 18:31-34

³² Loki Jeju kɪ njéndó né-je liə d'un rəbi d'isi d'ow ki Jorijaləm lé, Jeju usi nɔ-dé-ti. Mɛɛ njéndó né-je gangi man rəm, dow-je kí d'un go-dé kàrè 'bəl rəm tɔ. Beba Jeju ba njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo ki rɔ-é-ti, pa sə-dé ta kí dɔ né-ti kí à tɛɛ dɔ-é-ti panè: ³³ Yən, kow kí j'isi j'owi ki Jorijaləm kinlé, d'a kilə Ngon lə dow ji njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə, kɪ ji njéndó dow-je ndukun-je-ti. D'a gangta koy dɔ-é-ti rəm, d'a kilə-é ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al. ³⁴ D'a soki-é rəm, d'a tubə yoro kəm-é-ti rəm, d'a tində-é kɪ ndəy marow ə d'a tol-é, ngà ndɔ kí njèkungi-ti mutə rəmə, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.

Nédəji lə ngan lə Jebede

Mat 20:20-28; Luk 22:24-27; Jɑ 13:1-17

³⁵ Jaki kɪ Jɑ kí 'to ngan lə Jebede lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'panè: Njéndó dow-je né, j'ndigi kadi 'ra né kí j'ow kɪ dəji-i kin adi-ji. ³⁶ Ə Jeju dəji-dé panè: Ri bá səi ndigi kadi m'ra m'adi-si wa? ³⁷ Beba dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ lé j'ge kadi ndɔ kí 'a kisi dan rifa-ti lə-i rəmə, 'adi dow káre isi dɔ jikol-i-ti ə kí káre isi dɔ jigəl-i-ti tɔ. ³⁸ †E ilə-dé-ti panè: Səi lé, 'gəi né kí 'dəji lé al. A kasi kingəi kɔ́ kí m'a ra lé kare wa? Əse asi kadi 'ra-si «batəm» kɔ́ kí m'a ra lé kare wa? Beba d'ilə-é-ti 'panè: Oiyɔ, j'a kasi kare. ³⁹ Ə Jeju təl ilə-dé-ti panè: Tɔgrɔ-ti, kɔ́ kí m'a kingə lé a kingəi rəm, batəm kɔ́ kí d'a ra-m lé kàrè d'a ra-si tɔ.

⁴⁰ Ngà ta lə kisi dɔ jikol-m-ti əse dɔ jigəl-m-ti lé, to mɑ bá m'a kadi al. Ngà tɔ kdɔtalə dow-je kí Lubə ya ra go-é kete kdɔ-dé. ⁴¹ Loki ndəgi-é-je kí dɔgi d'oo ta kin bè lé, wɔngi ra-dé nɑ dɔ Jaki-je-ti kɪ Jɑ lé. ⁴² †Beba Jeju ba-dé ə idə-dé panè: «Səi 'gəi kí dɛ kí dow-je d'oo-dé kɪ njèkɔbe dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè lé, d'ulə kəm dow-je ndoo nɑ rəm, bá dow-je kí boy-boy kàrè d'ɔ be dɔ dow-je-ti lé kí go lo njètɔgi-ti rəm tɔ. ⁴³ †Ngà səi lé, kɔ́-nɑ kí bè kin à goto dan-si-ti. Ngà dow kí ndigi kadi n'to kí boy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é ngonnjèkullə-ti lə-si bane; ⁴⁴ ə dow kí ndigi kadi n'to kí dɔsɔy dan-si-ti lé, kadi təl rɔ-é bə-ti lə-si lay tɔ. ⁴⁵ Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kdɔ kadi dow-je 'ra kullə d'adi-é al, ngà ɛ bá ree kdɔ ra kullə kadi dow-je rəm, bá kdɔ kadi rɔ-é gangi-né dɔ kosi dow-je rəm tɔ.»

Jeju adi Bartime kí njèkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Luk 18:35-43

⁴⁶ Jeju kì njéndó né-je ree 'tɛɛ bebo Jeriko-ti. Loki d'isi 'tɛɛ kì gidi be-ti nati kì njéndó né-je liə, kì kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy rəmə, njəkəmtə kí 'ba-é Bartime kí to ngon lə Time, isi ngangì rəbi-ti isi kɔy né. ⁴⁷ Loki ɛ oo kí to Jeju kí Najareti lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ panè: «Jeju, ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ⁴⁸ Rəmə dow-je nɔ 'ndangi-é kadi uti ta-é. Ngà ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi nɔ itə kí kete lé bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m ɔoo.» ⁴⁹ Beba Jeju təl ɔ nangi ə panè: 'Bai-é ki nè. Ə də 'ba njəkəmtə lé d'idə-é 'panè: «'Uwə rɔ-i ngə, ɪ taá, ɛ ɓa-i.» ⁵⁰ Rəmə njəkəmtə lé ilə kubi kul liə kɔgi, ubə nangi rati, ɪ bal ɔw rɔ Jeju-ti. ⁵¹ Ə ɛ dəji-é panè: Ri ɓá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Njəkəmtə lé ilə-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, kəm-m ya 'adi təl oo lo.» ⁵² Beba Jeju idə-é panè: «'Ōti 'ɔw, kadi meɛ lə-i adi-i lapiya.» Rəmə tajinati nè ya kəm-é oo lo ə un rəbi go Jeju-ti.

Jeju meɛ bebo Jorijaləm-ti

11

Ree Jeju Jorijaləm

Mat 21:1-11; Luk 19:28-40; Ja 12:12-19

¹ Loki d'isi d'ɔw kì bebo Jorijaləm-ti ɓá 'ree 'tɛɛ ngɔsi kì be kí Betpaje, kì Betani kàdì mbal kə kagi Olibiye-je-ti rəmə, Jeju ulə njéndó né-je liə joo panè: ² «'Ōwi meɛ ngonbe-ti kí tò nɔ-si-ti kin, rəmə tajinati nè ya a kingəi ngon koro kí dow al-é al bəy kí 'tɔ-é nangi ə 'tuti-é, 'reei siə. ³ Kinə dow dəji-si panè: "'Tuti-é kɔɔ ri wa" rəmə idəi-é 'painè 'Babe ɓá ge-é ə tajinati nè ya à kiŋə-é kadi-é ree gogi*.»

⁴ Beba njéndó né-je lé d'ɔw rəmə d'ingə ngon koro kí 'tɔ-é ndaa-ti, takəy-ti, mbó rəbi-ti ə 'tuti-é to. ⁵ Dow-je kí nɔ-je kí dan də kí d'ɔ lo-é-ti lé 'dəji-dé 'panè: «To ri ɓá 'rai bə wa? 'Tuti ngon koro kinlé kɔɔ ri wa?» ⁶ Ə də d'ilə-dé-ti titi kí Jeju idə-dé-né lé, rəmə d'ingə-dé d'adi d'ɔw siə.

⁷ Beba 'ree kì ngon koro lé d'adi Jeju ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti adi Jeju isi dɔ-ti. ⁸ Dow-je nɔ 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti ə də kí nɔ-je 'təti balkəm kagi-je kí meɛ ndɔr-je-ti ɓá 'labi dɔ rəbi-ti.

⁹ Dow-je kí d'ɔw kete nɔ-é-ti kì də kí d'ɔw go-é-ti, 'tur kəə boy-boy 'panè:

«Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti! Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kì ri 'Babe.

* **11:3** 11:3 Ta lə kiŋə koro kinlé meɛ mbete-je-ti kí ndangi kì ji-dé kì ta grəki lé, 'nɔ-je 'ndangi-ti 'panè to 'ba njəkoro lé ɓá à kiŋə-é kadi d'ɔw siə d'adi Jeju ə kí madi rəmə 'panè to Jeju ɓá à kiŋə koro lé kadi təl ree rɔ 'ba-é-ti gogi.

¹⁰ Kadi Lubə tər ndi-é dɔ kɔʒbe-ti kí isi ree, kadi-é tər ndi-é dɔ kɔʒbe-ti læ ka-ji Dabidi! Kɔsgaji tò dɔ Lubə-ti kí taá nɯ.»

¹¹ Jeju ɔw bebo Jorijalɛm-ti takəy-ti læ Lubə. Loki oo né-je lay kí titi rəmə, ɛ tɛɛ ɔw Betani kɔ njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo kɔɔ ndɔ isi il ngá.

Ta læ kote kí Jeju man-é

Mat 21:18-19

¹² Lo aa go-ti, loki d'ində lo 'tɛɛ mɛɛ be-ti kí Betani lé ɓo ra Jeju. ¹³ Beɓa ɛ un kəm-é oo lo kete nɔ-é-ti rəmə, oo kote kí mbi-é iti maji ə ɔw gin-ti kɔɔ koo se n'a kingə kandi-é wa. Ngá loki tɛɛ gin-é-ti rəmə, kandi-é goto kɔɔtalə to nɔy kandi liə al ɓəy. ¹⁴ Beɓa Jeju idə kote lé panè: «Ndə ɓá dow à kijə kandi-i kuso gogi al ngá. Njéndó né-je d'oo ta liə kí pa lé.»

Jeju tubə njéragati takəy-ti læ Lubə

Mat 21:12-17; Luk 19:45-48; Ja 2:13-22

¹⁵ Loki Jeju kɔ njéndó né-je liə 'ree 'tɛɛ Jorijalɛm lé, ɛ ɔw takəy-ti læ Lubə rəmə, tubə njéragati-je kɔ njéndogi né-je kɔgi, titə tablə-je læ njémbəl-nɔ là-je kɔ kagi kisi-je læ njéragati də-je tilə. ¹⁶ Dow káre ya kàrè inɔ-é adi un né dəə-né takəy-ti læ Lubə al.

¹⁷ Ə ɛ ndó-dé né ə 'panè: 'Ndàngi 'panè:

«Kəy læ-m lé d'a ɓa-é kəy pa ta kɔ Lubə kí tò kɔɔ gin dow-je lay;

ngá səi adi təl to kəy kisi njéɓogi-je.»

¹⁸ Njékun dɔ njégugnə-je læ Lubə kɔ njéndó dow-je ndukun-je d'oo ta liə rəmə 'sangi kəm rəbi təl-é, ngá də 'ɓəl-é kɔɔ kosi dow-je lay ya néndó liə uwə-dé kɔ ta. ¹⁹ Loki kàdɔ ur lé, Jeju ində lo tɛɛ mɛɛ bebo-ti kɔ njéndó né-je liə.

Kagi kote kí Jeju man-é lé tuti kurum

Mat 21:20-22

²⁰ Kɔ ndɔge ta təl-dé-ti rəmə, njéndó né-je d'oo kí kote lé i taá ya tuti sar tɛɛ njirə-é-ti nangi. ²¹ Beɓa mɛɛ Piyər ole dɔ né-ti kí ra-né lé adi, idə Jeju panè: Njéndó dow-je né 'oo, kote kí 'man-é lé tuti kurum tin.

²² Jeju idə-dé panè: «Adi mɛɛ-si Lubə. ²³ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí kinə dow madi idə mbal kin panè: “Ɔti kí rangi lo kin-ti ə 'ɔw 'usi dan babo-ti”, ɓá kinə dowbé lé tadi ta dɔ-ti al ə adi mɛɛ kí né-é à ra né lé, né-é à ra né ya tɔ.»

²⁴ Gin-é kin ɓá adi m'idə-si: Né lay kí səi 'dəji mɛɛ ta-ti kí pa kɔ Lubə lé, kadi 'ndai mɛɛ-si kəy kí ingəi né-é ngá, rəmə a kingəi né-é ya tɔ.

²⁵ † Ə loki səi ɟi taá kɔɔ pa ta kɪ Lubə b́a ooi toki owi kɪ ta mɛɛ-si-ti kɪ dow rəmə, iŋəi go kɔgi adi-é kɔɔ kadi Bɔbi-si Lubə kɪ isi dɔrɔ-ti iŋə-né go majal-je lə-si kɔgi adi-si tɔ.

²⁶ [Ngà kinə iŋəi go majal-je lə madi-si-je kɔgi al lé, Bɔbi-si kɪ isi dɔrɔ-ti à kiŋə go majal-je lə-si kɔgi al ya tɔ.]†

Ta kɪ dɔ tɔgi-ti lə Jeju

Mat 21:23-27; Luk 20:1-8

²⁷ Loki 'təl ree Jorijaləm gogi lé, Jeju ɔw njiyə takəy-ti lə Lubə rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je d'ɔw rɔ-é-ti ²⁸ ə 'dəji-é 'panè: «Ná b́a adi-i tarəbi b́a 'ra-né né-je kinlé wa? Ná adi-i tɔgi b́a 'ra-né wa?» ²⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: «M'a dəji-si ta káre bə ya par; iləi-mi-ti ə m'a kidə-si dow kɪ adi-m tɔgi m'ra-né né-je kinlé tɔ. ³⁰ Jɔ lé to Lubə b́a ulə-é adi ra dow-je batəm əse to dow-je wa? Iləi-mi-ti.» ³¹ Beba də 'pa-nə ta dan-dé-ti 'panè: «Kinə j'painè to Lubə b́a ulə-é lé ɛ à təl panè kɔɔ ri b́a adi-é mɛɛ-si al wa? ³² Ə kinə j'painè to dow-je b́a d'ulə-é ya bə lé, bayawəə ... Də 'pa bə kɔɔ də 'bəl kosi dow-je, kɔɔ dow-je lay 'gə kɪ Jɔ lé to njèpata kɪ ta Lubə-ti kɪ tɔgrɔ-ti.» ³³ Beba də d'idə Jeju 'panè: «J'gə al.» Rəmə Jeju idə-dé panè: «Mɔ kàrè m'a kidə-si dow kɪ adi-m tɔgi b́a m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

12

Gosta kɪ dɔ njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti

Mat 21:33-46; Luk 20:9-19

¹ Jeju pa ta kɪ gosta panè: Dow káre uwə nduu, ɔr gali dɔ-ti, ra bə dɔ ər-ti kɔɔ mbore-né man nduu lé rəm, ur pal ngəm lo titi, bəy b́a adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é kadi 'ra kullə dɔ-ti ə ɔti ɔw mba. ² Loki nəy kijə kandi nduu asi lé, 'ba njéndɔr lé ulə ngonnjékullə káre rɔ njérakullə-je-ti lé, kɔɔ kadi d'adi-n'è kandi nduu lə-n'è kɪ sobi dɔ-n'è. ³ Rəmə də d'uwə-é, 'tində-é mbuki-mbuki ə d'iŋə-é d'adi təl kɪ ji-é kare. ⁴ Ǝ təl adi ngonnjékullə kɪ rangi ɔw bəy; də d'uwə-é, 'tində dɔ-é mbuki-mbuki b́a 'taji-é dɔ-ti. ⁵ 'Ba njéndɔr lé təl ulə ngonnjékullə kɪ rangi ya bəy; ɛ kàrè 'tɔl-é rəm, b́a də kɪ rangi nɔ kɪ 'ba-dé ulə-dé go-ti kàrè 'tɔl də kɪ nɔ-je b́a 'tində də kɪ dan-ti-je rəm tɔ. ⁶ Ngon kal liə kɪ ində-é dan kəm-é-ti ya par ngá ə nəy; adi ɛ to sɔy dow kɪ ulə-é kɪ rɔ-dé-ti ə panè: «To ngon-m adi d'a bəl gidí-é.» ⁷ Ngà loki njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kinlé d'oo-é rəmə, d'idə-nə ta 'panè: «Ooi, ngon-é kɪ ndɔ-é à to njénéndubə lé ə ɔw ree

† **11:25** 11:25 Mat 6:14,15 † **11:26** 11:26 Ta-je kɪ tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

ongí. 'Reei adi j'toli-é kadi néndubə təl to kí lə-ji.» ⁸ Beba d'uwə-é, 'təl-é, 'ndər nin-é d'ilə wale. ⁹ Ngá bá Jeju təl panè: Bè kinlé, ri bá 'ba njèndər nduu lé à ra wa? À ree kɔ təl njérakullə mɛɛ ndər nduu-ti kin kɔgi ə à kɔy dɛ kí rangi kində-dé tó-dé-ti.

¹⁰ «Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.»

Ta kinlé, səi 'ndói mɛɛ mbete-ti kí aa njay ooi ya al wa?

¹¹ Né kinlé to kullə ra 'Babe. Ngà ki rɔ-ji-ti rəmə, to nékɔji.

¹² Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, kɔ 'ngatógi-je lə jipi-je 'sangi rəbi kɔ kuwə Jeju, kɔ 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sɔbi-né dɔ-dé, ngà dɛ 'bəl kosi dow-je. Beba d'inə-é ə d'otɔ d'ow.

Ta kí dɔ lambo-ti lə Sejar

Mat 22:15-22; Luk 20:20-26

¹³ Go-ti, 'təl d'ulə Parisi-je kí dan-ti-je, kɔ dow-je lə Erodi kí nɔ-je rɔ Jeju-ti, kɔ kadi d'ingə ta madi ta-é-ti ə d'ilə-né ta dɔ-é-ti. ¹⁴ Loki 'ree rɔ-é-ti lé 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, i 'bəl kəm dow al rəm; kɔ i 'oo maji lə dow kí taga nè kin al; ngà i 'isi 'ndó dow-je rəbi lə Lubə kí ɔw natɔ kɔ ta tɔgrɔ-ti. Beba j'dəji-i kadi 'idə-ji se to tó-é kadi dow ugə lambo lə ngar Sejar wa? Tò kadi j'ugə əse tò kadi j'ugə al wa?

¹⁵ Ngà Jeju gə ta kədkəm dow-je kí mɛɛ-dé-ti lé adi idə-dé panè: «Kɔ ri bá 'sangi kadi ooi ta kí mɛɛ-m-ti wa?» 'Reei kɔ kɔ là káre adi-mi m'oo. ¹⁶ Beba 'ree kɔ kɔ là káre d'adi-é, ngá bá ɛ təl dəji-dé panè: «To dɔ nɔ kɔ ri nɔ bá tɔ-ti wa?» Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kɔ ri-é.» ¹⁷ Ngá bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar ə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə, adi Lubə tɔ.» Ta kí Jeju ilə-dé-ti kinlé, ɔr ndil-dé nɔ.

Ta kí dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti

Mat 22:23-33; Luk 20:27-40

¹⁸ †Sadusi-je kí 'to njépanè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto lé, 'ree rɔ Jeju-ti 'dəji-é ta 'panè: ¹⁹ Njéndó dow-je né, Moiyiji un ndu adi-ji panè: «Kinə dow taa dené bá oji siə ngon al bəy ya oy rəmə, ngonkɔ njègoto-je à taa dené ndubə lé kojine ngan-je kɔ kində-né ko-é.» ²⁰ Ngankɔ-nɔ-je d'asi siri bə; ɛ kí dɔsɔy taa dené ə oji siə ngon al bəy ya ə oy. ²¹ Beba ɛ kí njékungɔ-ti joo ree taa dené ndubə lé, rəmə oji siə ngon al ya ə oy bəy; njékungɔ-ti mutə kàrè bə ya rəm. ²² Bè-bè ya ngankɔ-nɔ-je kí siri kin d'oji siə ngon al ya d'oy-né lay rəm, bá dené-é lé kàrè oy-né go-dé-ti rəm tɔ. ²³ Ndɔ kí dow-je d'a

tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, se dené kinlé à to ne n̄a dan-dé-ti wa? Kdɔtalə də 'taa-é ya siri lay.

²⁴ Jeju təl idə-dé panè: «Səi uri wale, kdɔ səi 'gəi mɛɛ ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé al rəm, bá 'gəi tógi lə Lubə al rəm tɔ.» ²⁵ Kdɔ loki dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, taana à goto; dow-je d'a kisi titi-n̄a kí malayka-je d'isi-né dɔra-ti kin bè. ²⁶ Ta lə tosi kí dow-je d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ lé, səi 'ndói mɛɛ mbete-ti lə Moiyiji lo-é-ti kí Lubə pa-né siə ta dan kam-ti lé ya al wa? E pa siə panè: «M'to Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki k̄i Lubə lə Jakobi.» ²⁷ Lubə lé to Lubə lə dow-je kí d'oy al. Ngà to Lubə lə dow-je kí d'isi kəm. Adì səi uri wale kur kí nḡa n̄a.

Ta kí dɔ ndukun-ti kí boy itə madi-é-je

Mat 22:34-40; Luk 10:25-37; Rəm 13:8-10

²⁸ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti oo ndi-dé lo naji-n̄a ta-ti ə gə kí Jeju ilə-dé ta-ti kin maji n̄a lé, ɛ ɔti ree rɔ-é-ti dəji-é panè: «Dan ndukun-je-ti lay lé, ɛ kí rá bá to kí boy itə madi-é-je wa?» ²⁹ Jeju təl ilə-é-ti panè: «Ndukun kí boy itə madi-é-je lay é: "'Oo, Israyel! 'Babe Lubə lə-ji ya to 'Babe k̄i kár-é bè. ³⁰ 'A ndigi 'Babe Lubə lə-i k̄i mɛɛ-i kí káre-rè, k̄i ndil-i lay, k̄i tagir lə-i lay, bá k̄i tógi-i lay rəm tɔ." ³¹ Ndukun kí ɔsi go-é é: "'A ndigi dow madi-i toki k̄i rɔ-i bè tɔ." Ndukun-je kí joo kinlé, ɛ kí rangi kí boy itə-dé goto.» ³² Njéndó dow-je ndukun lé təl idə-é panè: «Oiyoy, njéndó dow-je né, ta lə-i to tó-é. Lubə lé ra káre-rè ə ɛ kí rangi kí ɔsi kəl-é goto rəm, ³³ kadi dow ndigi-é k̄i mɛɛ-é kí káre-rè rəm, k̄i tagir liə lay rəm, k̄i tógi-é lay rəm, bá kadi dow ndigi madi-é toki rɔ-é bè rəm kinlé, to né-je kí maji itə d̄a-je lay kí ró, k̄i ɛ kí kilə məsi-dé nangi kadi Lubə.» ³⁴ †Loki Jeju oo kí ɛ təl ilə-é-ti k̄i gosi lé, ɛ idə-é panè: «I 'a say k̄i kɔbe kí dɔra-ti al.» Beba go-ti lé, dow kí bo dəji ta Jeju ra-é ya goto ngá.

Kristi to ngon lə n̄a wa?

Mat 22:41-46; Luk 20:41-44

³⁵ Loki Jeju un ta ə ɔ ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ dəji ta panè: «Kdɔ ri bá njéndó dow-je ndukun-je 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa?» ³⁶ Dabidi ya kàrè, loki Ndil kí aa njay tɛɛ k̄i dɔ ta adi-é lé ɛ panè:

«'Babe idə 'Babe lə-m panè:

'Ree 'isi dɔ jikɔl-m-ti sar kadi m'təl njéba-je lə-i gin tógi-i-ti.»

† **12:34** 12:34 Luk 10:25-28 * **12:35** 12:35 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

³⁷ Dabidi ya kì dɔ-é ɓa Kristi 'Babe, ngà ra ban ɓá Kristi à to ngonka-é ɓøy wa? Lo-é-ti kinlé kosi dow-je d'oo ta liè kà rɔnəl.

Ndəji kí sɔbi dɔ njéndó dow-je ndukun-je

Mat 23:1-36; Luk 20:45-47

³⁸ Mee néndó-ti lé, Jeju panè: «Ooi go rɔ-si maji kì rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdɔ dɛ lé nəl-dé kɔr gamɔ kì kubi-je kí ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm, ³⁹ 'ndigi lokisi-je kí kete nɔ dow-je-ti mee kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, ɓá 'sangi lokisi-je kí nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁰ Dɛ 'kəə né-je kí mee kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kì Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kí gangi kí ngɔ nɔ ya à ree dɔ-dé-ti.»

Kadkare lə njəngɔwkoy kí njəndoo

Luk 21:1-4

⁴¹ Go-ti, Jeju isi nangi sɔbi dɔ ku kilə kadkare kí mee kəy-ti lə Lubə isi oo se ban ɓá dow-je d'isi d'adi-né né Lubə lə-dé wa? Njénékingə-je 'ree d'adi là kí nɔ-nɔ. ⁴² Ngà njəngɔwkoy káre kí to njəndoo ree ungi silə joo kí to né al. ⁴³ Beɓa Jeju ɓa njéndó né-je liə idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; njəngɔwkoy kí njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kí d'adi né kinlé. ⁴⁴ Kdɔ dɛ kí lay kinlé, to man dɔ là-je lə-dé kí tɔ mburuki-mburuki ɓá d'adi tin. Ngà dené kanlé, né liə goto, adi ɛ un sɔy nékingə-é ya adi ə to sɔy né kí à kuso kdɔ kisi-né ya ɓá un lati adi tin.»

13

Ta lə kəy lə Lubə kí Jorijaləm kí à tuji

¹ Loki Jeju tɛɛ kəy-ti lə Lubə kì ndaa-ti lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə panè: «Njéndó dow-je né, 'oo kəy kí boy kí d'ində kì ər-je kí kuré-kuré kin.» ² Beɓa Jeju ilə-é-ti panè «'Oo, kəy-je kí boy-boy kinlé, d'a tɔsi tilə káre-káre kadi ər káre ya kàrè à tɔ dɔ madi-é-ti al.»

Né-je kí à ra né kete nɔ təl Jeju-ti

Mat 24:3-14; Luk 21:7-19

³ Go-ti, Jeju isi dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti sɔbi dɔ kəy lə Lubə rəmə, Piyər, kì Jaki, kì Ja, kì Andre 'ɓa-é ngərəngi 'dəji-é ta 'panè: ⁴ «'Idə-ji, ndɔ kí rá ɓá né-je kinlé à ra né wa? Ə ri ɓá à toji kadi j'gə-né dɔkaglo-je kí né-je kinlé à ra né wa?» ⁵ Beɓa Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow ədi-si al. ⁶ Kdɔ dow-je nɔ d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti ə d'a panè: “Dɛ ya 'to Kristi.” Beɓa d'a kədi-né dow-je

ṅṅa kur-dé-né wale. ⁷ Loki a kooi poy rɔ-je, kɪ ká rɔ-je lé, adi mee-si gangi man al. Lé ban-ban ya kàrè né-je kinlé à ra né ya, ngà kẹ́ bá à to sɔy né-je al bəy. ⁸ Gin dow-je madi d'a kɪ rɔ kɪ gin dow-je madi, kɔbɛ káre à kɪ rɔ kɪ kɪ káre, dɔnangi à yəki kɪ lo-lo, bɔbo à kusi. Bè ya kàrè, à tò titi kulə gin ndo læ dené bè bəy.»

⁹ †«Ooi go rɔ-si maji, kɔ d'a kow sə-si nɔ njégangta-je-ti rəm, d'a tində-si mbuki-mbuki kəykəwna-ti læ jipi-je rəm, d'a kow sə-si nɔ gubərnər-je-ti kɪ nɔ ngar-je-ti kadi 'gangi ta dɔ-si-ti kɔ ta læ-m; beba d'a kingə-né ta kɪ sɔbi dɔ-m ta-si-ti. ¹⁰ Ngà tò kadi mbɛ Poyta kɪ Maji læ-m lé, à kusi mbi gin dow-je-ti lay kete bəy bá né-je kin à ra né. ¹¹ Loki d'ow sə-si nɔ njégangta-je-ti lé, adi mee-si a kókókó kete kɔ ta-je kɪ à pai al; ngà ta kɪ à tokɪ kində ta-si-ti dɔkàdɪ-é-ti kin ya bá 'pai; kɔ to sɔi bá a pai ta lé al, ngà to Ndil kɪ aa njay bá à kində ta ta-si-ti kadi 'pai.»

¹² «Dow à kun dɔ ngonkɔ-é ya kadi 'tɔl-é; bɔbi ngon à kun dɔ ngon-é kadi 'tɔl-é; ngan-je d'a kɔsi ta njékoji-dé-je rəm, d'a kun dɔ-dé kadi 'tɔl-dé rəm. ¹³ †Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kɪ ta kɔ ta læ-m. Ngà dow kɪ uwə rɔ-é ngə sar tɛɛ sɔy-é-ti ə à kaji.»

Ta læ kində kəmkaa dɔ rɔ-ti
Mat 24:15-28; Luk 21:20-24

¹⁴ «Dow kɪ isi ndó mbete* rəmə kadi gə mee ta kin maji. Loki a kooi nékɔbi, kɪ né kɪ tò ṅṅ lo-ti kɪ tuwə kadi tò-ti al rəmə, kadi dow-je kɪ d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ow dan mbal-je-ti. ¹⁵ †Dow kɪ isi dɔ kəy-ti kàrè, kadi ur nangi kɔ kow kəy kun né madi al ngá, ¹⁶ rəm bá dow kɪ a ndɔrɔ kàrè, kadi təl ree bɛe un kubi kul liə al tɔ. ¹⁷ Ə mee ndɔ-é-je-ti kin tuji kɪ à kusi dɔ dené-je-ti kɪ njəsəm kɪ dɛ kɪ d'isi d'adi mba ngan-je à tò ban ən ə!»

¹⁸ «Beba 'pai ta kɪ Lubə kɔ kadi né kin ra né nɔy kul-ti al. ¹⁹ †Kɔ ndɔ-je kinlé, à to ndɔ kɔ kɪ dum natɪ kɪ lokɪ Lubə ində-né dɔnangi kin ya dow oo nja káre al bəy rəm, bá dow à koo gə-é gogɪ al ya sar rəm tɔ. ²⁰ Kinə 'Babe gangi ta ndɔ-je kinlé adi goji al rəmə, dow kɪ à kaji ya goto. Ngà kẹ́ bá ɛ adi ndɔ-je kinlé goji, kɔ dow-je kɪ ɛ mbəti-dé adi 'to dow-je liə.»

²¹ «Kinə dow idə-si panè: “Kristi† a nè” əse “a yó”, kàrè 'taai ta liə al. ²² Kɔtələ, njéba rɔ-dé Kristi-je, kɪ njéba rɔ-dé njépata-je kɪ ta Lubə-ti d'a kɪ kɔ ra nékoji-je, kɪ né mbəli-je

† **13:9** 13:9 Mat 10:17-20; Luk 12:11,12 † **13:13** 13:13 Mat 10:22 * **13:14** 13:14 Dan 9:27 † **13:15** 13:15 Luk 17:31 † **13:19** 13:19 Ntd 7:14 † **13:21** 13:21 Kristi lé kɔr mee-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

kɔ kədi-né dow-je. D'a ra bè sangi-né koo se d'a kur dow-je kí Lubə mbəti-dé lé wale kare wa. ²³ Ooi go rɔ-si maji. Ma m'idə-si rəsi ngá é!»

Təl ree lə Ngon lə dow

Mat 24:29-31; Luk 21:25-28

²⁴ †Go ndɔ kɔ-je-ti kí dum nati kinlé,

londul à kuti kəm kàdì,

nɔy à nda al,

²⁵ †kərwəi-je kí dɔrɔ-ti d'a tusi nangi,

bá tógi-je kí dɔrɔ-ti à yəy yəki-yəki.

²⁶ †Rəmə dow-je d'a koo Ngon lə dow à kɔ dɔrɔ-ti kisi ree dan kilndi-ti kɔ tógi kí nɔ rəm, bá kɔ rɔba rəm tɔ. ²⁷ Ɛ à kulə malayka-je kadi 'kəw dow-je kí ɛ mbəti-dé kɔ dɔ kum dɔnangi kí sɔ kin lay kɔ nati. D'a kɔ ngangɔ dɔnangi-ti kɔw njal ngangɔ dɔrɔ-ti.

Néndó kí rɔ kote-ti

Mat 24:32-35; Luk 21:29-33

²⁸ Uni néndó mee gosta-ti kí dɔ kote-ti kin ooi. Kote lé, lokɔ balkəm-é-je təl tɔ mbəl bá mbi-é tubə dɔ-ti lé, səi 'gəi kí nɔy bə nɔy ngosi. ²⁹ Bè ya tɔ, lokɔ ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí Ngon lə dow ɔ tarəbi-ti pèrèrè ngá.

³⁰ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin, d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³¹ Dɔrɔ-je kɔ dɔnangi kin d'a goto, ngá ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.

Dow gə ndɔ ree lə Jeju Kristi al

Mat 24:36-44

³² †Ta lə ndɔ əse kàdì ree lə Ngon lə Lubə lé, dow kí gə goto, malayka-je kí dɔrɔ-ti ya kàrè 'gə al rəm, bá Ngon lə Lubə lé ya kàrè gə al, ngá Bobi-é ya kɔ kár-é bá gə. ³³ Bəba ooi go rɔ-si maji, isi kəm dɔ rɔ-si-ti, kɔ səi 'gəi ndɔ kí né-é à ra-né né al. ³⁴ †À tɔ titi-nɔ kɔ njəkəy kí isi ow mba rəmə inə kəy liə, ində ngannjékullə-je liə dɔ-ti, gángɔ kullə dɔ-dé-ti kɔ go-é go-é kadi 'ra, bá ndəji njəngəm takəy kadi isi kəm. ³⁵ Ɔn é isi kəm dɔ rɔ-si-ti tɔ, kɔ səi 'gəi ndɔ kí njəkəy à təl-né al. À təl ta losɔɔ pee əse danlo-ti, əse kɔ ndi nɔ kunjə əse kɔ ndɔge. ³⁶ Bəba isi kəm dɔ rɔ-si-ti nè à kɔ ree kubə-si nangi busi dɔ bi-ti. ³⁷ Ta kí m'idə-si kinlé, m'idə dow-je lay tɔ, kadi isi kəm dɔ rɔ-si-ti.

14

'Boy-je lə jipi-je d'im Jeju

Mat 26:1-5; Luk 22:1-2; Jq 11:45-53

¹ Ndo ra nay Paki*, kì ndo ra nay kí 'ra kì mbè kí əm goto-ti nàyy ndo joo. Njékun do njégugné-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'sangì kəm rəbi kdo kədi Jeju kuwə-é təl-é. ² Kdotalə də 'panè: «J'a rai ndo ra nay-ti al, kdo j'a kungi dow-je do-ji-ti.»

Ta lə dené kí ur ubi do Jeju-ti

Mat 26:6-13; Jq 12:1-8; Luk 7:36-50

³ †Jeju isi mee be-ti kí Betani, mee kəy-ti lə Simo kí ndoki to njèbanji. Loki d'isi ta nékuso-ti rəmə, dené kare bè andi go-dé-ti kì ku kí 'ra kì ər kí 'ba-é «albatrə» ji-é-ti. Ku lé, ubi kí əti maji rusi mee-é ə to ubi wale kí 'ba-é «nár» kí yóróró adi là-é n̄ə. Dené lé ində ta ku lé təti, ə ungi ubi lé do Jeju-ti. ⁴ Rəmə nəl dow-je kí n̄ə-je al, adi 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «E tuji ubi kin kogi bè kdo ri wa?» ⁵ To ubi kí lé j'a taa-né là kí à dəə là kullə kí ndo bumutə kdo ləbi njéndoo-je al ban wa? Rəmə wəngi ra-dé do dené-ti lé. ⁶ Ngà Jeju panè: In̄əi dené kin jeke. Adi-é k̄ə bè kdo ri wa? E ra né kí maji kdo ta lə-m. ⁷ Kdo njéndoo-je d'a kisi sə-si nè kì ndo-é ndo-é, adi ndo kí 'ndigi lé, a rai sə-dé maji bəy, ngà mə lé m'a kisi sə-si kì ndo-je lay al. ⁸ Dené kinlé ra né kí tógi-é əsi ra; ɛ ndəm-m ubi kete kdo dubi-m-né. ⁹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; lo lay kí donangi-ti nè kí d'a kilə mbə Poyta kí Maji titi lé, d'a kər poy né kí dené ra kinlé kadi mee dow-je ole-né do-é-ti.

Judası sangı kəm rəbi kun do Jeju

Mat 26:14-16; Luk 22:3-6

¹⁰ Judası Iskariyoti kí to kí kare dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dogi gidi-é joo əw oji ta kì njékun do njégugné-je lə Lubə kadi n'ilə Jeju ji-dé-ti. ¹¹ Loki d'oo ta liə bè lé, rə-dé nəl-dé n̄ə adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. Dogangi-é-ti kinlé, Judası sangı kəm rəbi kí maji kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti.

Jeju kà njéndó né-je liə 'ra go nay Paki

Mat 26:17-19; Luk 22:7-20; Jq 13:21-30

¹² Ndo kí dəsəy lə ndo ra nay kí 'ra kì mbè kí əm goto-ti, ndo kí d'ilə-né məsi bati-je nangi kdo nékuso kí lo Paki-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'dəji-é 'panè: «Lo kí rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki-ti j'adi-i wa?» ¹³ Beba Jeju ulə njéndó né-je joo kete panè: «Owi mee bebo-ti, a kingəi dingəm kí uti güm man rəmə 'ndoli go-é. ¹⁴ Mee kəy kí ɛ əw-ti lé, idəi

* **14:1** 14:1 Nay Paki lé, to nay kí 'ra kadi mee-dé ole-né do tɛɛ be bə-ti lə ngan Israyel-je. † **14:3** 14:3 Luk 7:37,38

njèkəy 'painè: Njèndó dow-je né panè, mɛɛ kəy kí rá bá n'a kuso né Paki-ti kì njéndó né-je lə-n'è wa? ¹⁵ Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kí mɛɛ-é tati pəl-pəl kí tò do madi-é-ti taá; né-je lay tò-ti rəm, toki ra go-é lay rəm; lo kin bá a rai nékuso-ti kɔɔ-ji.» ¹⁶ Ngà loki njéndó né-je d'ɔti d'ɔw mɛɛ bebo-ti lé, d'ingə né-je lay titi kí Jeju idə-dé-né ə 'ra nékuso Paki.

Jeju pa ta lə Judasi kí à kun dɔ-é

Mat 26:20-25; Luk 22:21-23

¹⁷ Ta kàdì kur-ti, Jeju ree kì njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo. ¹⁸ Loki d'isi ta nékuso-ti lé, Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow káre dan-si-ti kí isi uso sə-m né à kun dɔ-m.» ¹⁹ Go ta-ti kinlé, mɛɛkɔ ra njéndó né-je adi 'dɔji-é ta ɔsi go-nə go-nə 'panè «To mɔ wa?» ²⁰ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «To dow káre dan-si-ti səi kí dɔgi gidi-é joo kin, kí ulə ji-é sə-m nati mɛɛ bay-ti kin ya. ²¹ Tɔgrɔ, Ngon lə dow à koy titi kí mbete kí aa njay pa-né ta kí sɔbi dɔ-é lé ya, ngà tuji bá à kusi dɔ dow-ti kí njèkun dɔ-é. Dowbé kinlé d'oji-é al kàrè tò soti.»

Kində gin nékuso nam lə Jeju

Mat 26:26-30; 1Kɔ 11:23-29

²² Loki d'isi d'uso né lé, Jeju un mbə rəmə ra oiyo Lubə bá uwə gangi adi njéndó né-je liə ə panè: «'Taai, né kin to daji rɔ-m.» ²³ Go-ti, un kɔbi kí man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə, adi-dé ə dɛ lay ya d'ay. ²⁴ Jeju idə-dé panè: «Kin to məsi-m, məsi kulənoji nati kì Lubə kí ungi nangi kɔɔ kosi dow-je. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; m'a kəy man nduu gogi al sar ndo kí m'a kəy kì sigi kɔbe-ti lə Lubə.» ²⁶ Go-ti, d'usi pa-je† bəy bá d'j d'ɔw dɔ mbal kə kagi Olibiye-je-ti.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Luk 22:31-34; Jə 13:36-38

²⁷ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Səi lay ya a tusi-mi kinəi-mi, kɔɔ 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: "M'a tɔl njèkul bati-je, rəmə bati-je d'a sane-nə."»

²⁸ †Ngà Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Kɛ bá loki m'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, m'a kow ngəbi-si Galile.» ²⁹ Piyər idə-é panè: «Lé dow-je lay 'tusi d'inə-i kɔgi kàrè mɔ bè lé m'a kinə-i kɔgi ndə al.» ³⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone ə kí ndo nə-ti kin ya, kunjə à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji panè 'gə-m al ya nja mutə.» ³¹ Piyər təl ilə-é-ti kì tógi-é ya bəy panè: «Kadi m'naji ta m'panè m'gə-i al lé, kí nja káre ya kàrè à tɛɛ ta-m-ti al. Lé asi kəm koy kàrè m'a koy sə-i.» Rəmə ndəgi njéndó né-je lay 'pa bè ya tɔ.

† **14:26** 14:26 Pa-je kí d'usi lé à to Pa 113-118 kin. † **14:28** 14:28 Mat 28:16

Jeju pa ta kì Lubə lo ndor-ti kí 'ba-é Getsemane

Mat 26:36-46; Luk 22:39-46

³² Loki d'ow 'teɛ lo-ti kí 'ba-é Getsemane rəmə, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Isi nangi nè adi m'ow m'pa ta kì Lubə.» ³³ Ə ɛ adi Piyər, kì Jaki, kì Ja d'ow siə rəmə, do gangi-é-ti kinlé bá bəl kì mee gangi man ulə gin ra Jeju. ³⁴ Beba idə-dé panè: «Mee kɔ ra-m asi koy; isi nangi nè ə ɔgi kəm-si bi.» ³⁵ Ngà rəmə loki ɔti kete sɛ lé, usi nangi pa ta kì Lubə panè kinə kəm rəbi kí rangi tò nɔɔ rəmə, kadi n'ra n'adi kàdì kí né kin ɔw kì ra-né né kinlé teɛ do-n'è-ti al. ³⁶ Ɛ panè: «Aba! Bəbi-m, i lé 'ow kì tógi do né-je-ti lay, 'itə kɔ kí nɔ kin kì rangi do-m-ti. Lé bè ya kàrè, 'ra kí go ndigi-ti lə-m mɔ al; ngà kadi 'ra kí go ndigi-ti lə-i i ya.» ³⁷ Jeju təl ree rɔ njéndó né-je-ti kí mutə lé rəmə ingə-dé do bi-ti. Beba ɛ pa kì Piyər panè: «Simɔ, 'to bi wa? Kadi 'ɔgi kəm-i bi kàdì kàrè bè ya kàrè 'asi al wa?»

³⁸ «Ɔgi kəm-si bi ə 'pai ta kì Lubə kɔ kadi néna teɛ do-si-ti rəmə usi al. Ndil ndigi, ngà daji rɔ dow bá tógi-é asi al.» ³⁹ Jeju təl inə-dé bəy ə ɔw pa ko ta-je kí kàrè kin ya kì Lubə bəy. ⁴⁰ Go-ti, təl ree, rəmə ingə-dé do bi-ti, kəm-dé ɔy diriri. De 'gə ta kí d'a kidə-é al. ⁴¹ Təl ree kí nja mutə idə-dé panè: «'Toi bi lə-si ngá, uwəi rɔ-si. Gin né-je gangi ngá! Kàdì asi; d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti. ⁴² Ii taá adi j'owi! Ooi, dow kí njèkilə-m ji-dé-ti lé isi ree ngá!»

Ta lə kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Luk 22:47-53; Ja 18:3-12

⁴³ Jeju pa ta lé ilə nangi al ya bəy rəmə Judasi kí to kí kàrè dan njéndó né-je-ti kí ɔgi gidi-é joo lé, ree kì kosi dow-je kí d'uti kiyəɔ-je kì kagi-je ji-dé-ti. Dow-je kinlé, njékun do njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je, kì 'ngatógi-je lə jipi-je bá d'ulə-dé. ⁴⁴ Njékun do Jeju lé, toji-dé né kí n'a ra kadi 'gə-né Jeju. Ɛ panè: «Dow kí m'a ra-é lapiya, kuwə-é kàdì-m-ti kin ya to ɛ, ón é uwəi-é əjè 'ngəmi-é maji ə ɔwi siə.» ⁴⁵ Loki Judasi ree teɛ rɔ Jeju-ti rəmə ba-é panè: «Njéndó dow-je né», rəmə uwə-é kàdì-é-ti. ⁴⁶ Beba dow-je kí 'ree siə lé d'uwə Jeju. ⁴⁷ Kí kàrè dan de-ti kí d'ɔ siə, ɔr kiyəɔ tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə do njégugnə-je lə Lubə ndəti ya gangi.

⁴⁸ Jeju idə-dé panè: «Səi ooi-mi kì bəkaya dow bá 'reei kì kiyəɔ-je kì salangi-je kɔ kuwəi-mi-né wa? ⁴⁹ †Mɔ kí ndo-je lay m'isi nati sə-si takəy-ti lə Lubə, m'ndó né dow-je ya é uwəi-mi al, ngà né kinlé tò bè kɔ kadi ta-je kí mee mbete-ti kí aa njay kinlé né-é ra né.»

† 14:49 14:49 Luk 19:47; 21:37

⁵⁰ Beba njéndó né-je lay ya 'tusi-é d'ingə-é d'ay-na. ⁵¹ Basa káre bè b̄ir rɔ-é k̄i kubi, ndole go Jeju, beba 'sanḡi kadi d'uwə-é. ⁵² Loki 'sanḡi kadi d'uwə-é lé, ɛ ingə kubi liə jidé-ti, ay k̄i rɔ-é kare.

Ka Jeju n̄ɔ 'boy-je-ti k̄i njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:57-68; Luk 22:54-55,63-71; Ja 18:13-14,19-24

⁵³ D'ow k̄i Jeju be lə burə dɔ njégugné-je lə Lubə. Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, k̄i 'ngatogi-je lə jipi-je, k̄i njéndó dow-je ndukun-je lay ya 'kəw-na n̄ɔɔ. ⁵⁴ Piyər n̄jiyə go-é-ti jan-jan adi rəbi-é rà d̄əki siə, ɔw sar t̄ɛɛ m̄ɛɛ ndògi-ti panata lə burə dɔ njégugné-je lé ə isi nati k̄i ngannjékullə-je isi ndibi p̄ər.

⁵⁵ Njékun dɔ njégugné-je lə Lubə, k̄i 'boy-je k̄i njégangta-je lə jipi-je d'ingə-na, 'sanḡi kəm rəbi kadi d'ingə ta madi k̄i sobi dɔ Jeju k̄i kadi 'gangi-né ta koy dɔ-é-ti, ya ngà d'ingə al. ⁵⁶ Dow-je n̄a ya 'təti ta k̄i ndangi dɔ-é-ti, ngà ta-je lə-dé ɔw go-na-ti al. ⁵⁷ D̄ɛ k̄i n̄a-je d'ubə nangi d'ɪ taá 'təti ta ta-é-ti 'panè: ⁵⁸ †J'oo ta-é-ti panè: «M'a tɔɔ kəy lə Lubə k̄i dow-je d'ində k̄i jidé kin, ə ndɔ mutə ya m'a kində k̄i rangi k̄i jidow b̄á à ra al.» ⁵⁹ Dɔ ta-ti kin ya k̄arè ndi-dé ɔw go-na-ti al ya b̄əy. ⁶⁰ Burə dɔ njégugné-je lé ɪ taá dan kosi dow-je-ti d̄əji Jeju panè: «I 'a kilə ta-je-ti k̄i dow-je kin 'tilə dɔ-i-ti kinlé al wa?» ⁶¹ Ta-é k̄i ngarara ya k̄arè ɛ t̄ɛɛ ilə-é-né-ti al. Burə dɔ njégugné-je təl d̄əji-é ya b̄əy panè: «I 'to Kristi‡ k̄i Ngon lə Lubə k̄i j'osi gaj̄i-é lé wa?» ⁶² Jeju ilə-é-ti panè: «Oiyə, to m̄a ya. Ə a kooi Ngon lə dow à kisi dɔ jikɔl Lubə-ti k̄i njètogi rəm, b̄á a kooi-é k̄i à k̄i d̄ɔr̄a-ti kisi ree dan kilndi-ti rəm tɔ.» ⁶³ Beba burə dɔ njégugné-je lé tuwə kubi k̄i rɔ-é ɛ-ti ya ḡangi bati-bati ə panè: «J'ow̄i ndoo koo ta ta dow k̄i rangi-ti b̄əy b̄an wa? ⁶⁴ Ta k̄ɔbi k̄i ɛ pa k̄i Lubə lé, s̄əi ooi k̄i mbi-si; ta ri ə 'giri dɔ-ti wa?» Dow-je lay ya 'gangi ta dɔ-é-ti 'panè: «Koy-é ya b̄á to tó-é.» ⁶⁵ Beba d̄ɛ k̄i n̄a-je dan-dé-ti 'tubə yoro dɔ-é-ti, 'dɔɔ kəm-é k̄i takubi, 'b̄ir jidé 'tində-é-né ə 'pa siə 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to n̄a b̄á ində-i wa?» B̄á ngannjékullə-je 'tində mbó-é tɔ.

Piyər n̄aji panè n'gə Jeju al

Mat 26:69-75; Luk 22:56-62; Ja 18:15-18,25-27

⁶⁶ Dɔgangi-é-ti k̄i Piyər n̄ay-né m̄ɛɛ ndògi-ti nangi b̄əy lé, dené káre dan ngannjékullə-je-ti lə burə dɔ njégugné-je lé ree, ⁶⁷ b̄á ɛ oo Piyər isi ndibi p̄ər rəmə oo-é ḡérérə ə idə-é panè: «I ya k̄arè 'to nj̄en̄jiyə k̄i Jeju, dow k̄i Najareti kinlé tɔ.» ⁶⁸ Ngà Piyər təl n̄aji panè: «Kuy! M'gə al, i lé ta ri b̄á

† 14:58 14:58 Ja 2:19 ‡ 14:61 14:61 Kristi lé k̄ɔr m̄ɛɛ-é to dow k̄i Lubə mb̄əti-é.

'ndigi pa kàrè m'gə al.» Go-ti rəmə, Piyər tɛɛ ɔw ndaa-ti. ⁶⁹ Ngà dené lé oo Piyər lé bəy rəmə, təl idə dow-je panè: «Dow kanlé to kí dan-dé-ti ya.» ⁷⁰ Rəmə Piyər naji ya bəy. Sɛ go-ti ya rəmə, dɛ kí d'a lo-é-ti 'pa kì Piyər 'panè: «Tɔgrɔ-ti, i lé 'to kí dan-dé-ti ya, kɔɔ i 'to dow kí dɔnangi Galile-ti; ['pa ta tanə sə-dé rəm.»]§ ⁷¹ Bəba Piyər ubi rɔ-é panè kadi Lubə ində-m ɔji-m: «M'gə dow kí 'pai ta liə kinlé al.» ⁷² Tajinati nè ya kunjə nɔ nɔ kí nja joo, rəmə mɛɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete Jeju pa siə panè: «Kunjə à nɔ nja joo al bəy ya 'a naji ta panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə.» Bəba ɛ gir tɛɛ dɔ ta-ti kin rəmə nɔ buktu-buktu.

15

Jeju a nɔ Gubərnər Pilati-ti

Mat 27:1-2,11-14; Luk 23:1-5; Jə 18:28-38

¹ Kì ndoge rati ya, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'kəw-nə, d'ɔji-nə ta kì 'ngatɔgi-je lə jipi-je, kì njéndó dow-je ndukun-je, adi to kuwəɔ-nə lə 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lay. Bəba dɛ d'un ndu-dé d'adi 'tɔ Jeju njim-njim d'ɔw siə d'ilə-é ji Pilati-ti.

² Bəba Pilati dɔji-é panè: «Se i ya bá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.» ³ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə 'tilə ta-je nɔ dɔ Jeju-ti. ⁴ Pilati təl dɔji-é panè: «'A kilə-dé ta-ti kinlé al wa? 'Oo kɔr ta-je kí 'tilə dɔ-i-ti kinlé ya al wa?» ⁵ Ngà Jeju tɛɛ ta-é kí ngarara ya kàrè ilə-ti al sar adi ɔr ndil Pilati.

'Gangi ta koy dɔ Jeju-ti

Mat 27:15-26; Luk 23:13-25; Jə 18:39-19:16

⁶ Kaglo ra nəy Paki-je lay ya, Pilati à kilə dangay káre taá ə à to ɛ kí kosi dow-je ya d'osi kagi dɔ-é-ti bá à kilə-é taá. ⁷ Ə dingəm káre kí ri-é lə Barabasi kí to kí káre dan bəkaya-je-ti kí ndɔki 'təl dow ndɔ ra wɔngi-ti a dangay-ti nɔɔ. ⁸ Kosi dow-je d'ɔw panata lə Pilati 'dɔji-é kadi ra né kí ɛ ra adi-dé kì dɔ bal-bal kinlé. ⁹ Pilati ilə-dé-ti panè: «'Ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa?» ¹⁰ Kɔɔ ɛ gə kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə d'ilə Jeju ji-n'è-ti kɔɔ kim kí d'im-é. ¹¹ Njékun dɔ njégugnə-je lé, 'sulə kosi dow-je kadi 'dɔji Pilati kadi Barabasi bá ilə-é taá. ¹² Pilati təl dɔji-dé bəy panè: «Ngà 'ndigi kadi m'ra ri kì ɛ kí səi 'bài-é ngar lə jipi-je lé wa?» ¹³ Dɛ 'pa ta kì ndi-dé kí boy-boy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.» ¹⁴ Pilati idə-dé panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju

§ 14:70 14:70 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki.

lé ra wa?» Rəmə 'təl 'pa ta kì ndi-dé kí boy itə kí kete lé ya bəy 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti.»

¹⁵ Pilati ndigi kadi rə kosi dow-je nəl-dé, beba ilə Barabasi taá, rəmə adi 'tində Jeju kì ndəy marəw bá inə-é ji-dé-ti kadi d'ow 'bə-é kagdəsi-ti.

Asgar-je 'soki Jeju

Mat 27:27-31; Ja 19:2-3

¹⁶ Asgar-je d'ow kì Jeju panata lə Gubərnər, rəmə 'ba kosi asgar-je lay. ¹⁷ D'ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄ə rə-é-ti, 'ra kun d'oji jəgi ngar-ti d'ulə də-é-ti. ¹⁸ Rəmə 'təl 'ra-é lapiya 'panè: «Lapiya boo ngar lə jipi-je.» ¹⁹ 'Tində də-é kì tuwətógi, 'tubə yoro kəm-é-ti rəm, 'tosi məkəji-dé nangi bá 'səbi takəm-dé nangi n̄ə-é-ti. ²⁰ Loki 'soki-é asi-dé rəmə, d'or kubi kí kər lé rə-é-ti ə d'ulə kubi-je liə rə-é-ti gogi, bəy bá 'teɛ siə ndaa-ti gidi be-ti kdə bə-é kagdəsi-ti.

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-44; Luk 23:26-43; Ja 19:17-27

²¹ †Asgar-je d'ində tógi də dingəm-ti káre kí ri-é lə Simə d'adi-é uti kagdəsi lə Jeju. Dingəm kinlé, i ndorə ə to dow kí bebo Siren-ti. E to bəbi Alegjandrə kì Rupusi.

²² D'ow kì Jeju lo-ti kí 'ba-é Golgota, kí kər mɛɛ-é to «lo kí titi-n̄ə kì ka də dow.» ²³ D'adi-é man nduu kí 'pote nati kì né kí 'ba-é mir kadi-é ay bá e mbatì. ²⁴ Go-ti, 'bə Jeju kagdəsi-ti ə d'osi mbare də kubi-je-ti liə kdə koo se n̄ə bá à kingə wa? ²⁵ 'Bə Jeju kagdəsi-ti kì kàdì kí jin̄əy káre kí ndoge. ²⁶ 'Ndàngi gin né kí 'gangi-né ta də Jeju-ti taá 'panè: «Ngar lə jipi-je.»

²⁷ 'Bə bokaya-je joo nati kì siə də kagdəsi-je-ti lə-dé; e kí káre də jikol-é-ti, kí káre də jigəl-é-ti to. ²⁸ [Bè adi ta kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé né-é ra né. 'Ndàngi 'panè: «'Tidə-é nati kì njera majal-je.»]*

²⁹ †Dow-je kí njédəə rəbəə-je 'tugə də-dé 'soki-é-né 'panè: «Aa! I kí 'panè 'a tɔə kəy lə Lubə ə ndə mutə ya 'a kində gogi lé, ³⁰ i ya 'aji rə-i ə 'i də kagdəsi-ti 'risi nangi adi j'oo n̄ə.» ³¹ Njékun də njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je kàrè 'pa ta dan-dé-ti 'soki-é-né 'panè: «Dow-je kí rangi bá e aji-dé, ngà e asi kaji rə-é al wa! ³² E ə nè n'to Kristi†, ngar lə Israyel-je lé, k̄i ya kadi-é i kagdəsi-ti kin risi nangi adi j'oo ya rəmə j'a kadi-é mɛɛ-ji ngá!» Dɛ kí 'bə-dé siə nati kagdəsi-ti lé 'taji-é to.

† 15:21 15:21 Rəm 16:13 * 15:28 15:28 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. † 15:29 15:29 Mar 14:58; Ja 2:19 † 15:32 15:32 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

*Koy læ Jeju**Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42*

³³ Loki kàdì a jam dɔ be-ti ya bøy rəmə, lo ndul dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kí mutə kí losolo asi-né. ³⁴ Dɔkàdì-é-ti kinlé, Jeju nɔ̀ kì ndi-é kí boy panè: «Eloy, Eloy, lamasabatani?» Kɔr mee-é to «Lubə læ-m, Lubə læ-m, kɔ̀ ri bá inə-m kɔ̀gi bè wa?» ³⁵ Dow-je kí nǎ-je dan de-ti kí d'ǎ lo-é-ti lé d'oo ndi-é ə 'panè: «Ooi! E ɓa Eli!» ³⁶ Beba dow káre dan-dé-ti ǎy ngɔ̀di ulə ndɔkrɔ̀ dan man nduu-ti kí masi, ulə ta tuwətógi-ti adi Jeju kadi njibi ə panè: «'Ngəbi moki! Adi j'ooi se Eli liə lé à ree kɔr-é kur-é nangì wa?» ³⁷ Jeju nɔ̀ kì ndi-é kí boy rəmə uwə ta-é nati. ³⁸ Kubi gangi mee køy læ Lubə, i taá ya til ree njal nangì. ³⁹ Njèkun dɔ asgar-je kí ɓu kí ǎ lo-é-ti bá oo koy kí Jeju oy lé bè rəmə panè: «Dingəm kinlé to Ngon læ Lubə ya tɔgrɔ̀-ti.»

⁴⁰ †Dené-je madi d'ǎ ngərəngi d'ǎ d'oo né-je lé tɔ. Mari kí Magdala, kì Mari kí kɔ̀ Jojesi-je kì Jaki kí to ngon kí basa rəm, bá Salome d'ǎ dan dené-é-je-ti lé tɔ. ⁴¹ Dené-je kinlé d'un go-é 'ra kullə d'adi-é loki isi-né Galile-ti. Dené-je kí rangi nǎ ya kí 'ree siə nati Jorijalem d'ǎ dan-dé-ti nɔ̀ɔ̀ tɔ.

*D'ilə nin Jeju bole mbal-ti**Mat 27:57-61; Luk 23:50-56; Jq 19:38-42*

⁴² Ta kàdì kur-ti kete nɔ̀ ndɔ taakoo-ti læ jipi-je kí to ndɔ ra go né-je kɔ̀ ndɔ taakoo lé, ⁴³ Jojepi kí to dow kí mee bebo-ti kí Arimate ree; e to kí káre dan kí boy-je-ti kí njégangta-je læ jipi-je kí ri-é ɓa nǎ. E kàrè to dow kí isi ngəbi kɔ̀ɓe læ Lubə tɔ. Beba e uwə mee-é ngǎ ya ɔw rɔ Gubərnər Pilati-ti dɔ̀ji-é nin Jeju. ⁴⁴ Ta igi Pilati səl kɔ̀ koy kí Jeju oy ngá. Beba e ɓa njèkun dɔ asgar-je dɔ̀ji-é panè se Jeju lé oy mbɔr nɔ̀ wa? ⁴⁵ Loki oo ta læ njèkun dɔ asgar-je lé, e adi tarəbi Jojepi kadi ɔw un nin Jeju lé. ⁴⁶ Beba Jojepi ndogi takubi, ɔr nin Jeju kagdəsi-ti, ɓir-é-né ə ilə-é ɓe nin-ti, bole mbal-ti kí 'tol sigi. Ə nduburu ər kí boy ya uti-né ta-é. ⁴⁷ Mari kí Magdala kì Mari kí kɔ̀ Jojesi d'oo lo kí d'ilə nin Jeju-ti.

16*Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ læ Jeju**Mat 28:1-8; Luk 24:1-12; Jq 20:1-10*

¹ Loki ndɔ taakoo læ jipi-je dəə lé, Mari kí Magdala, kì Salome rəm, bá Mari kí kɔ̀ Jaki 'ndogi ubi-je kí ətì maji-maji kadi d'ɔw 'ndəm nin Jeju. ² Beba ndɔ Dimasi kí ndoge rati, kí kàdì ubə al bøy ya de d'ɔw dɔɓadi-ti. ³ 'Dɔ̀ji-nǎ 'panè: «Nǎ bá à nduburu ndəngrə ər kin kì rangì ta ɓadi-ti kadi-ji

† 15:40 15:40 Luk 8:2,3

ón wa?»⁴ Ngà loki d'un kəm-dé taá rəmə d'oo kí ndəngrə ər lé toki nduburu kilə rangi ngá.

⁵ Loki d'andi be nin-ti lé rəmə, d'oo basa káre kí ulə kubi kí ngal kí nda isi kí dɔ jikol. Loki d'oo-é lé, 'bəl n̄. ⁶ Beba basa lé idə-dé panè: «'Bəli al, səi lé, Jeju kí Najareti-ti kí 'bə-é kagdəsi-ti lé bá səi 'sangi-é; ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, adi goto nè; ooi, lo kí d'ilə-é-ti ɛn. ⁷ †ɔwi idəi njéndó né-je liə, ə idəi Piyər tɔ kí ɛ à ngəbi-si Galile-ti. Lo kin bá a kooi-é-ti, titi kí ɛ idə-si-né kete lé.»

⁸ Beba de 'bəl rəm, 'dadi rəm adi 'tɛɛ be nin-ti lé kí ngodi d'ay-n̄. Lo kadi 'pa ta-é d'adi dow goto kdɔtalə bəl ində mɛɛ-dé gangi.

Jeju tɔji rɔ-é Mari kí Magdala
Mat 28:9-10; Jɔ 20:11-18

⁹ [Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ k̄i ndɔ Dimasi k̄i ndoge rati. ɛ tɔji rɔ-é Mari kí Magdala kí ndɔki ɛ tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti lé ya kete. ¹⁰ Mari ɔw ɔr poy-é adi njéndó né-je kí d'isi dan mɛɛkɔ-ti d'isi 'nɔ. ¹¹ Ngà loki idə-dé panè Jeju isi kəm, adi n'oo-é k̄i kəm-n'ɛ ya kàrè, de d'oo ta liə ki ta kí tɔgrɔ-ti al.

Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə joo
Luk 24:13-35

¹² Go-ti, Jeju tɔji rɔ-é k̄i rɔ kí mbəl rɔ njéndó né-je-ti liə kí joo kí d'isi d'ɔw k̄i ngonbe-ti kí wale. ¹³ De 'təl 'ree d'ɔr poy-é d'adi ndəgi-é-je, bè ya kàrè d'adi-dé mɛɛ-dé al.

Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre
Mat 28:16-20; Luk 24:36-49; Jɔ 20:19-23; Knj 1:6-8

¹⁴ Go-ti, Jeju tɔji rɔ-é njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre kí d'isi ta nékuso-ti; ɛ kol sə-dé kdɔ mɛɛngɔ k̄i mɛɛndə lə-dé kí ɔgi-dé kadi d'adi mɛɛ-dé de kí d'oo-é kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁵ †ɛ idə-dé panè: «ɔwi k̄i lo lay dɔnangi-ti nè, iləi mbe Poyta kí Maji lə-m adi dow-je lay. ¹⁶ Dow kí adi-m mɛɛ-é ə 'rai-é batəm lé à kaji; ngà dow kí adi mɛɛ-é al lé, ta kí gangi à kusi dɔ-é-ti. ¹⁷ Nékoji-je kí à tɔji kadi 'gə-né de kí d'adi-m mɛɛ-dé ban: D'a tubə ndil-je kí maji al k̄i ri-m, d'a pa ta k̄i ndɔ ta-je kí sigi, ¹⁸ d'a kuwə li-je k̄i ji-dé rəm, lé d'ay man kí né kí à tɔl dow tɔ-ti ya kàrè à ra sə-dé né al; d'a kində ji-dé dɔ njémɔy-je-ti ə njémɔy-je d'a kingə lapiya.»

Jeju təl ɔw dɔrɔ-ti
Luk 24:50-53; Knj 1:9-11

¹⁹ †Go ta-je-ti kí 'Babe Jeju pa sə-dé lé, Lubə un-é ɔw siə dɔrɑ-ti adi isi dɔ jikɔl-é-ti. ²⁰ Njéndó né-je d'ɔw d'ilə mbɛ Poyta kí Maji kɪ lo-je lay. 'Babe ra sə-dé kullə rəm, fá ra nékɔji-je n̄ɑ ya dan-né go Poyta kí Maji kí dɛ 'pa lé tɔji-né kadi to ta kí tɔgrɔ-ti.]*

---

† **16:19** 16:19 Knj 1:9-11 * **16:20** 16:20 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Poyta kí Maji kí Luki ndàngì Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Luki ndàngì

Luki toji Jeju Kristi ki to Ngon læ dow kí ree kɔ sangi nja dow-je kí 'này ə kɔ kaji-dé ('Ndó 19:10). E toji ta kí ɔ mɛɛ Jeju kɔ njéndoo-je, kì dené-je, kì ngan-je kí dow-je d'oo-dé kì né al. E toji kullə kí Ndil kí aa njay ra mɛɛ né-je-ti kí Jeju ra.

Njèndàngì mbete kinlé to Dòktur kí to jipi al, ə kí boy nà lé, e ndàngì mbete kin kɔ kilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbi dɔ kaji kí tò kì takul Jeju Kristi kadi dow-je kí 'to jipi-je al. Luki ndàngì mbete kullə læ njékɔwkulə-je tɔ; ə e ndàngì mbete-je kí joo kinlé adi Teopil kí to dow kí ri-é ba nà kí to jipi al. Luki lé, e ya kì dɔ-é gə Jeju al, ngà né-je kí sɔbi dɔ kisi kì dɔ taá læ Jeju bá e ndər gin-é nà rɔ dow-je-ti kí 'gə Jeju maji.

Mbete kinlé, ngal itə mbete-je kí mɛɛ kunmindi-ti kí sigi lay. Luki ulə gin-é dɔ né-je kí beti-beti kí sɔbi dɔ koji Jeju ya pa ta dɔ-ti nà kì gangi-é berere-berere (Luk 1-2) rəm, pa ta dɔ gin koji-ti liə kí e to-né dow rəm (Luk 3:23-38). E ɔr poy batəm kí 'ra-é rəm (Luk 3:21), nà kí Sú nà-é rəm (Luk 4:1-13), pa ta kí dɔ kullə-ti liə rəm (Luk 4-21), bə kí 'bə-é kagdəsi-ti (Luk 22-23), kì tɔsi kí e tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm (Luk 24). Lo tɔl ta mbete-ti lé, Luki pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə nja nà-nà go tɔsi-ti kí e tɔsi ndəl ində lo tɛɛ rəm, bá pa ta kí dɔ né-je-ti kí e ndó-dé kete kadi d'ilə mbɛ Poyta kí Maji mbi dow-je-ti kí rangi. Go-ti, e pa ta kí dɔ kəm rəbi-ti kí Lubə un-né Jeju ɔw-né siə dɔrɔ-ti.

Kulə gin ta

Mar 1:1; Knj 1:1-3

¹ Dow-je nà ya d'adi rɔ-dé 'ndàngì né-je kí ra né dan-ji-ti nè lé, ² ə 'ndàngì kì gangi-é kí j'oo-né ta njékə lo-é-ti lo kulə gin-é-ti nù bá 'təl ngannjékullə-je kí njékilə mbɛ ta læ Lubə. ³ Bəfa loki m'dəji ta dɔ né-je-ti kin lay kì gangi-é berere-berere lo kulə gin-é-ti nù ya lé, mɔ kàrè nəl-m kadi m'ndàngì kì go-é go-é ya m'adi-i i Teopil kí 'to dow kí boy nà. ⁴ M'ndàngì m'adi-i bè, kɔ kadi 'gə maji kí néndó-je kí 'ingə kinlé, to néndó-je kí tɔgrɔ-ti ya.

Ta kí dɔ koji Jeju-ti kɪ kɪ-é basa

Ta kí dɔ koji Ja-ti kí njèra dow-je batɛm

⁵ Bal-je-ti kí Erodi to-né ngar dɔnangi Jude-ti lé, njègugnɛ lə Lubə káre isi nɔɔ, ri-é lə Jakari. Ɛ to dow kí dan kuti dow-je-ti lə Abiya kí ndɔki to njègugi né* ə ne-é to kí gin ka-ti lə Arɔ tɔ. Ne-é lé ri-é lə Elijabeti. ⁶ Dɛ joo lay ya 'to dow-je kí njéra né kí njururu nɔ Lubə-ti, 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Lubə lay, bá 'təl rɔ-dé go tó mindi 'Babe-ti lay rəm, adi ta goto dɔ-dé-ti. ⁷ Ngà dɛ d'oji ngon al, kdɔtalə Elijabeti lé to kuji rəm, bá dɛ joo lay ya 'bugə nɔ ngá rəm tɔ.

⁸ Nɔ káre bè, Jakari ɔ ra kullə liə kí tò kadi-é ra nɔ Lubə-ti, kdɔtalə dɛ kɪ kuti dow-je liə bá to ta ra kullə lə-dé, ⁹ beba kagi usi dɔ Jakari-ti titi kí njègugnɛ-je 'ra-né low-low, kadi ɛ bá ɔw mɛɛ kəy-ti lə 'Babe, kdɔ kadi ɔw ró pər nɔkagi kí əti maji logugi né-ti adi Lubə. ¹⁰ Dɔ kàdɪ ró nɔkagi-je-ti kí əti maji logugi né-ti lé, kosi dow-je lay d'a 'pa ta kɪ Lubə takəy-ti lə Lubə. ¹¹ Rəmə tajinati nè ya malayka lə 'Babe tɛɛ kɪ Jakari kɔy, ɔ taá dɔ kɔl, kəl logugi né-ti kí to lo ró nɔkagi-je kí əti maji-maji lé. ¹² Loki Jakari un kəm-é oo-é lé, dɔ-é təl, bəl ində bandi-é bati gangi. ¹³ Ngà malayka lé idə-é panè: «Jakari, 'bəl al.

Kdɔ ta kí 'pa kɪ Lubə lé, Lubə oo, adi ne-i Elijabeti à koji ngon kí dingəm kadi-i ə 'a kində ri-é lə Ja.

¹⁴ Ngon lé, à to né rɔnəl nɔ kadi-i rəm, bá dow-je nɔ ya d'a ra rɔnəl dɔ koji-é-ti tɔ.

¹⁵ Ɛ à to dow kí boy nɔ takəm 'Babe-ti.

Yibi nduu əse né kəy kí əm tɔ-ti ya ɛ à kəy al.

Mɛɛ kɔ-é-ti nɔ ya Ndil kí aa njay à rusi mɛɛ-é.

¹⁶ Ɛ à kadi Israyel-je nɔ 'təl kɪ rɔ 'Babe Lubə-ti lə-dé.

¹⁷ Ɛ à njiyə nɔ 'Babe-ti kɪ tagir-je kɪ tógi kí ndɔki Eli ɔw-né, kdɔ kadi adi bɔbi ngan-je d'ulə noji nati kɪ ngan-dé-je rəm, njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti d'ɔw kɪ tagir kí titi-nɔ kɪ tagir lə njéra né kí njururu-je rəm tɔ.

Bè kdɔ kadi dow-je 'ra rɔ-dé ə d'isi dɔ nja-dé-ti kdɔ ra kullə lə 'Babe.»

¹⁸ Jakari dəji malayka lé panè: «Ri bá à toji-m kadi m'gə kí né kinlə à ra né wa? Kdɔtalə mɔ m'bugə rəm, bá ne-m kàrè bal-é nɔ ngá rəm tɔ.» ¹⁹ Malayka lé ilə-é-ti panè: «Mɔ lé, ri-m lə Gabriyel, njəkə takəm Lubə-ti. Lubə ulə-m kadi m'ree m'pa sə-i ta rəm, kadi m'ilə Poyta kí Maji kin mbi-i-ti

* 1:5 1:5 Mɛɛ Kunmindi-ti kí Low lé, d'uwə njègugnɛ-je lé kɪ kuti-é kuti-é lo kɔrjoo gidi-é sɔ. Adi dɛ kí gin káre 'ra kullə logugi né-ti Dimasi káre-káre.

rəm tɔ. ²⁰ Yən, 'a kisi bè ya, 'a kasi pa ta al ya sar kadi né kí m'pa ta-é kinlé, né-é ra-né né. Kdɔtalə ta-je lə-m kí m'pa kí to ta-je kí ndɔ-é asi ə né-é à ra né lé, i 'oo kí ta kí tɔgrɔ-ti al.»

²¹ Gangi lo-é-ti kinlé, dow-je d'ǎ 'ngəbi Jakari ə lo ta igi-dé səl, kdɔtalə kǎ kí ɛ ǎ mɛɛ kəy-ti lə Lubə bəy ə bəy-bəy kinlé. ²² Loki Jakari tɛɛ ndaa-ti ngá lé, ɛ asi pa sə-dé ta al, ya rəmə də 'gə kí né ra-é toki nɪ bè mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ǝ ɔy ji-é ra ta-dé-ti pa-né sə-dé ta ə pa ta al bin ya ngá. ²³ Beba loki ndɔ kullə liə tingə ngá lé, Jakari təl ɔw be liə gogi. ²⁴ Go-ti, ne-é Elijabeti ndan ngon ə bɔyɔ rɔ-é kəy ya nəy mɪ ə ɛ panè: ²⁵ «Yən, ɛ kin bá to né kí maji kí 'Babe ra adi-m dɔkaglo-ti kí nè kin, kdɔ kɔr-né rɔsɔl dɔ-m-ti takəm dow-je-ti!»

Ta kí dɔ koji Jeju-ti

Mat 1:18-25

²⁶ Nəy məkɛ go-ti lé, Lubə ulə malayka kí ri-é lə Gabriyel dɔnangi Galile-ti mɛɛ bebo-ti káre kí 'ba-é Najaretɪ, ²⁷ †kadi ɔw rɔ ngon mandi-ti kí gə dingəm al bəy kí dingəm kí ri-é lə Jojepi kí to ngon kà Dabidi uwə dɔ-é. Ngon mandi lé ri-é lə Mari. ²⁸ Malayka lé ree ɔw kəy go-é-ti ə pa siə ta panè: M'ra-i lapiya, i kí Lubə ra sə-i maji! 'Babe nəy sə-i! ²⁹ Ta kinlé təl dɔ Mari adi ɛ dɔji rɔ-é ta panè sé kin to lapiya kí ban bá tanə bè wa? ³⁰ Malayka lé idə-é panè: Mari, 'bəl al! Kdɔtalə Lubə ra sə-i maji! ³¹ †'Oo bè, 'a ndan ngon, 'a koji ngon kí dingəm, ə 'a kində ri-é lə Jeju. ³² Ǝ à to dow kí boy ə d'a ba-é Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dɔrǎ-ti nɪ ə 'Babe Lubə à kadi-é isi dɔ kalikɔbe-ti lə ka-é Dabidi. ³³ Ǝ à kɔbe dɔ gin koji-ti lə Jakobi ya sartagangi; tɔgrɔ-ti, kɔbe liə lé sɔy-é à goto. ³⁴ Beba Mari idə malayka lé panè: Mǎ m'gə dingəm al bəy, ngà né kin à ra né ban ban wa? ³⁵ Malayka lé təl ilə-é-ti panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-i-ti rəm, tógi Lubə kí njəkisi taá dɔrǎ-ti nɪ à gəə dɔ-i sipi rəm tɔ. Gin-é kin bá ngon kí 'a koji-é lé à to dow kí aa njay ə d'a ba-é Ngon lə Lubə. ³⁶ Yən, noji-i Elijabeti kàre ndan ngon tɔ. Ǝ ndan ngon dɔ bugə-é-ti ə à koji ngon kí dingəm. Ǝ kí ndɔki 'ba-é kuji dené lé, ndan ngon ra nəy məkɛ ngá. ³⁷ Kdɔtalə né kí dum Lubə ya goto. ³⁸ Beba Mari panè: Mǎ m'to ngonnjəkullə lə 'Babe! Kadi-é ra sə-m kí go ta-ti kí i 'pa lé ya. Rəmə malayka lé inə Mari ə ɔw.

Kɔw Mari rɔ Elijabeti-ti

1Sa 2:1-10; Pa 113

³⁹ Mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé ya Mari ɪ usi rəbəə ɔw low bebo-ti káre kí dan mbal-je-ti dɔnangi Jude-ti. ⁴⁰ Loki ɔw tɛɛ lé, ɛ

ow meē køy-ti læ Jakari ə ra lapiya Elijabeti. ⁴¹ Beba loki Elijabeti oo lapiya kí Mari ra-é lé taá ya, ngon kí meē-é-ti lé rɔ-é nəl-é adi tosi meē-é gul-gul ə Ndil kí aa njay rusi meē Elijabeti. ⁴² Elijabeti pa ta kɪ ndi-é kí boy panè: Lubə tɔr ndi-é dɔ-i-ti dan dené-je-ti lay, ngon kí meē-i-ti kàrè Lubə tɔr ndi-é dɔ-é-ti tɔ. ⁴³ Ə mə kin ya m'asi kadi kɔ 'Babe læ-m ree bə læ-m wa! ⁴⁴ M'pa bè kdɔtalə loki lapiya kí i 'ra-m lé gangi mbi-m-ti taá ya rəmə, rɔ ngon kí meē-m-ti nəl-é adi tosi meē-m gul-gul. ⁴⁵ I 'to dené kí njènékumə, kdɔtalə i adi meē-i toki né-je lay kí 'Babe idə-i ta-é lé, à ra né ya.

⁴⁶ Mari panè:

Ndil-m ɔsi gaji 'Babe rəm,

⁴⁷ ra rɔnəl dɔ Lubə-ti kí to Njəkaji-m,

⁴⁸ kdɔtalə ɛ ilə rəti oo-m mə ngonnjəkullə liə

kí dené kí m'asi né al,

adi kɪ nè kow kɪ kete kinlé,

dow-je lay ya d'a ba-m njènékumə.

⁴⁹ Kdɔtalə njètɔgi-je lay

ra né-je kí boy-boy ya adi-m.

Ɛ to dow kí aa njay

⁵⁰ rəm, koo kəmtondoo liə nàɣ kɪ

njéɓəl ndil-é kɪ dɔ ɓal-ɓal ya.

⁵¹ Ɛ ɔji tɔgi-é;

Dow-je kí d'ow kɪ tagir kində kàdi-dé lé,

ɛ sane-dé kati-kati,

⁵² 'boy-je lé, ɛ ɔr-dé kɔgi dɔ kalikɔɓe-je-ti læ-dé,

dow-je kí njésol dɔ-dé lé, ɛ un-dé kɪ taá,

⁵³ dow-je kí ɓo ra-dé lé, ɛ adi-dé nékingə-je mburuki-
mburuki,

ngà njénékingə-je rəmə, ɛ tubə-dé adi d'ow kɪ ji-dé kí dɔgi.

⁵⁴⁻⁵⁵ Meē-é ole dɔ ta-ti kí ndɔki ɛ pa adi ka-ji-je

panè, n'a koo kəmtondoo læ

Abrakam kɪ nganka-é-je ya sartagangi lé,

beba ɛ ra kɪ gin dow-je kí 'to Israyel-je kí 'to ngannjékullə-je
liə.

⁵⁶ Mari isi rɔ Elijabeti-ti nɔɔ ya à kasi nàɣ mutə je bè ɓá
təl ɔw bə liə gogi.

Koji Jɑ kí njèra dow-je batəm

⁵⁷ Loki ndɔ koji ngon læ Elijabeti asi lé, ɛ oji ngon kí dingəm. ⁵⁸ Njétakəy-je læ Elijabeti kɪ noji-é-je d'oo poy koo kí 'Babe oo kəmtondoo liə lé, dɛ 'ra rɔnəl siə. ⁵⁹ Ndɔ jinàɣ joo go-ti lé, dɛ 'ree kadi d'ijə ngon lé ganjangi ə ndigi 'ba-é Jakari kí to ri ɓɔbi-é. ⁶⁰ Ngà kɔ-é un ta panè: Ǻ-Ǻ! D'a ɓa-é Jɑ. ⁶¹ Rəmə dɛ 'təl 'pa siə 'panè: Dow kí dan noji-i-je-ti kí

ri-é taná bè ya goto. ⁶² Go-ti, 'ra ji-dé 'døji-né Jakari sé e ndigi kadi 'ba ngon lé ná wa? ⁶³ Beba Jakari døji-dé bəgrə ə ndàngi né-ti panè: Ri-é lə Ja. Rəmə də lay ya ndil-dé tɛɛ sɔy. ⁶⁴ Tajinati nè ya ta Jakari tɛɛ ə ndɔ-é d̄irə bərərè, adi pa ta ɔsi-né gaji Lubə. ⁶⁵ Dow-je lay kí go lo-ti kí tin kinlé, bəl ində bandi-dé gangi rəm, bá də kí d'isi dan mbal-je-ti lay kí dɔnangi Jude-ti kàrè, d'or-nə poy né-je lay kí ra né kinlé rəm tɔ. ⁶⁶ Də lay kí ta-je kin usi mbi-dé-ti lé, 'gir dɔ-ti ə 'panè: Ngon kinlé à to dow kí ban-ban ən ə! Kdɔtalə tógi 'Babe nàyi siə.

⁶⁷ Ndil kí aa njay rusi mɛɛ bɔbi-é Jakari, adi pa ta kí ta Lubə-ti panè:

⁶⁸ Kɔsgaji kí dɔ 'Babe Lubə-ti lə Israyel-je, kdɔtalə kilə kí ilə kəm-é gɔ dow-je liə rəm, taa kí e taa-dé ilə-dé taá rəm tɔ.

⁶⁹ Dan nganka Dabidi-ti kí to ngonnjèkullə liə lé, 'Babe adi njètógi kí njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ kdɔ ta lə-ji.

⁷⁰ E adi njètaa-ji kilə-ji taá tɛɛ titi kí e adi njépata-je kí ta-é-ti kí 'to dow-je kí d'aa njay 'pa-né kete low nɔ

⁷¹ 'panè: N'a taa-ji kilə-ji taá ji njéba-je-ti lə-ji, bá n'a kɔr-ji kɔgi gin tógi-ti lə dow-je kí njékɔsi-ji kɔ ta rəm tɔ.

⁷² Beba e oo kəmtondoo lə ka-ji-je ə mɛɛ-é ole dɔ noji-ti kí aa njay kí e ulə nati sə-dé, ⁷³ titi kí ndɔki ubi-né rɔ-é adi ka-ji Abrakam panè:

⁷⁴⁻⁷⁵ M'a taa-si ji njéba-je-ti lə-si kilə-si taá, m'a kadi ɔi takəm-m-ti 'poli-mi kɔ rɔ-si kí aa njay, a rai né kí njururu kɔ ndɔ-je lay kí a kisi-né kɔ dɔ-si taá nal bəl né madi.

⁷⁶ Ə i ngon kí bər kinlé, d'a ba-i njépata kí ta Lubə-ti kí njèkisi taá dɔrɔ-ti nɔ.

Kdɔtalə i a njiyə kete nɔ 'Babe-ti kdɔ ra rəbi-je liə rəm,

⁷⁷ kdɔ kadi adi kəm dow-je liə ijə dɔ kaji-ti kí Lubə à kaji-dé, kɔ takul kiɲə kí à kiɲə go majal-je lə-dé kɔgi.

⁷⁸ Kdɔtalə Lubə lə-ji lé to njèkoo kəmtondoo kí nɔ. Koo kəmtondoo liə lé, bá adi kadi ubə-né taá kdɔ ta lə-ji,

⁷⁹ kdɔ kadi ndógi dɔ dow-je-ti kí d'isi lo kí ndul-ti kí d'isi 'bəl koy rəm, bá kdɔ kadi ɔr nɔ-ji adi j'isi kɔ lapiya rəm tɔ.

⁸⁰ Ngà ngon lé, tɔgi, bá Ndil kí aa njay adi gosi liə usi do madi-é-ti rəm tɔ. Ɛ isi diləlo-ti ya sar ndo-ti kí Ɛ tɛɛ toji-né ro-é adi Israyel-je 'gə-é-né.

2

Koji Jeju

Mat 1:18-25

¹ Dɔgangi bal-ti kí d'oji-né Ja lé, Sejar Ogusti kí to ngar kí boy un ndu kadi dow-je lay kí mee beko-je-ti liə d'ində ri-dé mee mbete tidə kor dow-je-ti. ² Kində ri mee mbete tidə kor dow-je-ti kinlé, Ɛ ya to kí dɔsɔy saki-saki loki Kiriniyusi to-né Gubərnər kí dɔnangi Siri-ti. ³ Beba nɔ-nɔ ya kàrè ɔw bebo-ti liə kɔo kadi d'ində ri-é.

⁴ Gangi-é-ti kin bá Jojepi kàrè i bebo Najarəti dɔnangi Galile-ti, ɔw dɔnangi Jude-ti mee bebo Betlekem-ti, kí to bekoji Dabidi, kɔɔtalə Ɛ to dow kí gin koji-ti lə Dabidi.*

⁵ Jojepi kɔ Mari kí Ɛ uwə do-é ya é ndan ngon lé, d'ɔw kɔo kadi d'ində ri-dé mee mbete tidə kor dow-je-ti tɔ.

⁶ Loki 'nɔy mee bebo Betlekem-ti lé ya bəy rəmə, ndo koji ngon lə Mari asi. ⁷ Mari oji ngon kí dingəm kí to ngon dɔdər-é ə bɪr-é kɔ kubi, ilə-é mee bəgrə kuso né-ti lə dɔ-je, kɔɔtalə lo tɔ goto kəymba-je-ti.

⁸ Njénékul-je kàrè d'isi dɔgore lo-ti kí kàre kinlé nɔɔ, 'to bi ndo al, d'isi 'ngəm nékul-je lə-dé. ⁹ Rəmə, malayka lə 'Babe tɛɛ do-dé-ti busi ə 'Babe ra adi lo ndogi do-dé-ti doo adi bəl ində bandi-dé bati gangi. ¹⁰ Ngà malayka lé idə-dé panè: 'Bəli al, kɔɔtalə m'ree kɔ Poyta kí Maji kɔo kilə mbi-si-ti. To Poyta kí à kadi dow-je lay rənəl nɔ. Poyta lé ban: ¹¹ Bone, mee bebo-ti lə Dabidi, d'oji Njəkaji dow-je d'adi-si, adi to Kristi†, kí to 'Babe‡ ¹² Ooi bə, né kí à toji kadi 'gəi-né é: A kooi ngon kí bər, kí 'bɪr-é kɔ kubi, d'ilə-é mee bəgrə kuso né-ti lə dɔ-je.

¹³ Loki idə-dé ta kinlé bə ya rəmə, tajinati nè ya kosi malayka-je kí 'to njəro-je kí dɔrɔ-ti kí 'tò nduy-nduy d'ində ndi-dé nati kí malayka lé, 'tɔy Lubə 'panè:

¹⁴ Kɔsgaji kí do Lubə-ti mee lo-je-ti kí taá nu ə lapiya tɔ dɔnangi-ti do dow-je-ti kí Lubə ndigi-dé.

¹⁵ Loki malayka-je d'ingə njénékul-je, 'təl d'ɔw dɔrɔ-ti gogi lé, njénékul-je d'oji-nɔ ta 'panè: Adi j'ɔwi njal Betlekem, j'ooi né kí ra né bá 'Babe tɛɛ kɔ do-é adi j'gəi kin. ¹⁶ Dɛ d'ɔti kɔ nja ngodi-é ya d'ɔw ə d'ingə Jojepi-je kɔ Mari, kɔ ngon kí bər kí d'ilə-é mee nékuso né-ti lə dɔ-je lé tɔ. ¹⁷ Loki njénékul-je d'oo ngon kí bər lé rəmə, dɛ d'ɔr poyta kí

* 2:4 2:4 Mis 5:1-2 † 2:11 2:11 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é.

‡ 2:11 2:11 Eja 9:5

malayka læ 'Babe idə-dé sɔbi dɔ ngon kinlé. ¹⁸ Poy ta kí njénékul-je d'ɔr lé, ɔr ndil dow-je lay kí d'oo. ¹⁹ Ngà Mari rəmə, ɛ ngəm ta-je kin lay mɛɛ-é-ti ə laji dɔ-ti taá-taá. ²⁰ Loki njénékul-je d'isi 'təl ki gogi lé, dɛ 'tɔy Lubə rəm, bá d'osi gají-é taá-taá, kdɔtalə né-je lay kí d'oo ta-é kì mbi-dé rəm, d'oo kì kəm-dé lé, ɔw nati berere-berere kì ta kí malayka idə-dé lé ya.

D'ɔw kì Jeju mɛɛ kəy-ti læ Lubə

²¹ †Loki ngon ra ndɔ jinəy joo lé, d'ijə-é ganjangi ə d'ində ri-é læ Jeju kí to ri kí malayka idə-dé kete loki 'ndan-é-né al ya bəy. ²² Loki ndɔ kí kadi d'aa rɔ-dé njay kí go ndukun-ti læ Moiyiji asi lé, Jojepi-je kì Mari d'un ngon lé 'ree siə mɛɛ bəbo Jorijaləm-ti kdɔ toji-é 'Babe. ²³ Kdɔtalə 'ndəngi mɛɛ mbete ndukun-ti læ 'Babe 'panè: Ngon dɔdər dɔ kí to bɔbi əse ngon kí dingəm kí to dər lé, d'a kɔr-é kində-é tagay kadi 'Babe. ²⁴ Rəm ree-dé bəbo Jorijaləm-ti lé, 'ree kdɔ kadi kadkare kí kadi toki kilə məsi-é nangi titi kí ndukun læ 'Babe pa-né panè: I a kadi dədum-je joo əse ngan dəngɔdnə-je joo. §

²⁵ Dingəm káre bə isi bəbo Jorijaləm-ti nɔɔ ri-é læ Simiyɔ, to dow kí njəra né kí njururu rəm, bá to njəkilə kuji dɔ Lubə-ti rəm tɔ. ɛ isi ngəbi njəkaji Israyel-je; Ndil kí aa njay isi mɛɛ-é rəm tɔ. ²⁶ Ndil kí aa njay adi-é gə kete panè: 'A koy al ya sar kadi 'a koo dow kí 'Babe à kulə siə kí to Kristi lé mɔki tá. ²⁷ Ndil kí aa njay ɔsi Simiyɔ lé adi-é ɔw takəy-ti læ Lubə, rəmə Jeju kàrə njəkoji-é-je d'un-é d'ɔw siə takəy-ti læ Lubə tɔ; kdɔ kadi 'ra né-je dɔ-é-ti kí go ndukun-ti læ Lubə. ²⁸ Simiyɔ taa Jeju uwə-é kàdì-é-ti ə ɔsi gají Lubə panè:

²⁹ Kí nè kinlé, 'Babe, 'inə-m mə ngonnjəkullə læ-i adi m'ɔw kì lapiya, kdɔ kun mindi læ-i lé, né-é ra né ngá.

³⁰ Kdɔtalə kəm-m oo njəkaji dow-je kí ulə siə lé.

³¹ Njəkaji dow-je kí 'uwə dɔ-é kete kdɔ gin dow-je lay.

³² ɛ to lo kí à ndɔgi dɔ gin dow-je-ti kí rangi rəm,

bá ɛ to ríba læ gin dow-je læ-i kí 'to israyel-je rəm tɔ.

³³ Ta-je kí Simiyɔ pa dɔ Jeju-ti lé, ɔr ndil njəkoji-é-je.

³⁴ Simiyɔ tɔr ndi-é dɔ-dé-ti ə idə Mari kí kɔ Jeju panè: 'Oo maji, ngon kinlé, Lubə mbəti-é kadi to gin kusi læ Israyel-je nɔ rəm, gin kɪ taá læ Israyel-je nɔ rəm, ɛ à to nékoji læ Lubə kí ta dow-je à kasi-nɔ dɔ-ti al. ³⁵ Bə kdɔ kadi kujə tagir kí bɔyɔ rɔ-é mɛɛ dow-je-ti nɔ. Ngà i rəmə, né kí to à tɔɔ bəngrə-i, titi kí kiyəɔ mbuti-né bəngrə dow kin bə.

³⁶ Dené káre kí to njèpata kí ta Lubə-ti isi nɔɔ tɔ; ri-é lə An. Ɛ to ngon lə Panuwel, gin koji-ti lə Ajer. To dené kí bugə gurə-gurə ngá. Taa ngow mandi-é-ti ra bal siri-rè bəy ya ngəbi-é oy, ³⁷ adi ɛ təl dené kí njəngowkoy; bal-é ra kərjinəy joo gidi-é so. An lé, inə takəy lə Lubə al; ɛ pole Lubə ndoo rəm, kada rəm; ɛ ɔgi rɔ-é nékuso kɪ man kəy taá-taá, pa ta kɪ Lubə tɔ. ³⁸ Dɔkàdi-é-ti kí d'ow-né kɪ Jeju takəy-ti lə Lubə lé, An kàrè ree tɛɛ nɔɔ tɔ. Ɛ tóy Lubə rəm, pa ta lə Jeju adi dow-je lay kí d'isi 'ngəbi taa kí Lubə à taa bebo Jorijaləm kilə-é taá.

³⁹ †Loki Jojepi-je kɪ Mari 'ra né-je lay kí ndukun lə 'Babe ɔji kadi 'ra lé, de 'təl d'ow lo kisi-dé-ti bebo Najareti, donangi Galile-ti gogi.

⁴⁰ Ngon lé, tɔgi rəm, rɔ-é ngə rəm, ɔw kɪ gosi nɔ rəm, bá ramaji lə Lubə nəy siə rəm tɔ.

Jeju ra bal dɔgi gidi-é joo ə naji ta kɪ njéndó dow-je ndukun-je

⁴¹ Jeju lé, bal-je lay ya njékoji-é-je d'ow bebo Jorijaləm-ti lo ra nəy Paki-ti.

⁴² Beba loki ɛ ra bal dɔgi gidi-é joo lé, d'ow siə kəm-dé-ti bebo Jorijaləm-ti lo ra nəy Paki-ti, titi kí 'ra-né kɪ bal-é bal-é. ⁴³ Ngà loki ndo ra nəy Paki tingə lé, njékoji-é-je 'təl d'isi d'ow kí beə gogi, ngà ngon-dé Jeju lé, təl nəy bebo Jorijaləm-ti adi de 'gə go-é al. ⁴⁴ De 'gir kí à kow dan madi kow mba-je-ti lə-dé nɔɔ, adi 'nɔjyə ndo káre bikti bəy bá 'tum gin ndole-é dan noji-dé-je-ti, kɪ dan dow-je-ti kí 'gə-dé. ⁴⁵ Ngà loki d'ingə-é al lé, de d'osi 'təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi kɔ ndole-é. ⁴⁶ Ndo kí njəkungi-ti mutə bá d'ingə-é takəy-ti lə Lubə; ɛ isi dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, isi oo ta lə-dé rəm, bá isi dəji-dé ta rəm tɔ. ⁴⁷ Dow-je lay kí d'isi d'oo ta liə lé, négə liə kɪ ta kí isi ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé. ⁴⁸ Loki njékoji-é-je d'oo-é takəy-ti lə Lubə lé, ndil-dé tɛɛ say adi kɔ-é pa siə panè: Ngon-m! Kin to ri é 'ra sə-ji bè? 'Oo, jɛ kɪ bəbi-i j'ndol-i kɪ mɛɛ-ji kí ɔ kəkəkə. ⁴⁹ Jeju təl ilə-dé-ti panè: Səi ndoli-mi kɔ ri wa? 'Gəi kí tò kadi m'ində kəm-m go kullə-je-ti lə Bəbi-m al wa? ⁵⁰ Ngà ta kí Jeju pa sə-dé lé, de 'gə mɛɛ-é al. ⁵¹ Jeju ɔti ɔw sə-dé bebo Najareti-ti; ɛ sol dɔ-é nɔ njékoji-é-je-ti. Kɔ-é ngəm né-je kin lay mɛɛ-é-ti.

⁵² Jeju tɔgi ə gosi liə usi dɔ madi-é-ti rəm, ramaji lə Lubə nəy siə rəm, bá dow-je 'ndigi-é rəm tɔ.

3

*Jā kí njèra dow-je batem ilə mbẹ Poyta kí Maji
Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Jā 1:6-8,19-28*

¹ Bal kí njèkungi-ti dɔgi gidi-é mɔ́ kí Tiber Sejar ngar kí boy ð-
né be lé, Pɔsi Pilati to gubərnər kí dɔnangi Jude-ti, Erodi ð
be dɔnangi Galile-ti, ə ngonkɔ-é Pilipi ð be dɔnangi Itire-ti kɔ́
dɔnangi Trakoniti, Lisaniyasi ð be dɔnangi Abilən-ti, ² bal-
je-ti kí An kɔ́ Kayipi 'to-né burə dɔ njégugné-je; bal-é-je-ti
kinlé bá Lubə pa-né ta kɔ́ Jā kí ngon lə Jakari diləlo-ti.

³ Jā ɔw kɔ́ go dɔnangi lay kí kàdì ba Jurde-ti, ilə mbẹ kadi
dow-je 'ra batem d'inə-né panjiyə-dé kí maji al kɔgi, kɔ́
kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi, ⁴ titi kí Ejay njèpata
kí ta Lubə-ti ndangi-né mɛɛ mbete-ti panè:

Ndi dow ba diləlo-ti panè:

'Rai rəbi lə 'Babe!

'Rai ngan rəbi-je liə adi ɔ́ njururu-njururu!

⁵ 'Tuləi wol lo-je lay adi asi-nə pee-pee!

Mbal-je kí ngal kɔ́ kí goji lay ya, 'tugəi-dé ki nangi!

Rəbi-je kí ndu gundi-gundi lé, 'ndaji adi ɔ́ njururu-njururu!

Rəbi-je kí tɔr wuti-wuti lé, 'tuləi adi asi-nə pee-pee.

⁶ Ə nɔ́-nɔ́ ya à koo kaji kí Lubə à kaji dow-je lé.

⁷ †Beba Jā idə kosi dow-je kí 'ree rɔ-é-ti kɔ́ kadi ra-dé
batem lé panè: Səi kí mɛɛ-si ndul titi-nə kɔ́ mɛɛ li pii-je bè
kan! Nɔ́ bá idə-si kadi ɔ́yi wongi kí à ree lé wa? ⁸ †Adi kullə
ra-si tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al
kɔgi bane; bi 'giri mɛɛ-si painè 'toi nganka Abrakam ya bè
par al. Ə m'idə-si rəsi m'adi ooi kí ər-je kin ya kàrè Lubə asi
təl-dé nganka Abrakam-ti kare. ⁹ †Ə kungó ya kàrè d'ində
pèrèrè kàdì kagi-je-ti kàre-kàre lay ngá, adi kagi kí kandi-é
maji al lé, d'a tugə-é dɔ njirə-é-ti kɔ́ kilə-é dan pər-ti.

¹⁰ Beba kosi dow-je 'dəji-é 'panè: Bè ngà, j'a ra ban ngá
wa? ¹¹ E ilə-dé-ti panè: Dow kí ɔw kɔ́ kubi joo rəmə, adi
káre dow kí 'liə goto, ə dow kí ɔw kɔ́ nékuso kàrè kadi ra
bè ya tɔ.

¹² †Njétaalambo-je kàrè 'ree kadi Jā ra-dé batem tɔ. Beba
'dəji-é 'panè: Njəndó dow-je né, jɛ j'a ra ban wa? ¹³ E idə-dé
panè: Né kí d'un ndu dɔ-ti kadi dow-je d'adi lé, iləi kí rangi
dɔ-ti al.

¹⁴ Asgar-je 'ree 'dəji-é tɔ 'panè: Ə jɛ, j'a ra ban wa? E
idə-dé panè: 'Taai né lə dow kí lə njètɔgi-ti al, bá iləi ta
dɔ dow-ti kɔ́ ndangi kare 'taai-né né liə al rəm tɔ. Ngà ori
kəm-si dɔ là kun-si-ti ya.

¹⁵ Titi kí kosi dow-je lay d'isi 'ngəbi-né pèrèrè lé, 'gir mee-dé-ti sé J̄a bá to Kristi* lé wa? ¹⁶ Ngá bá J̄a idə-dé lay panè: M̄a m'ra-si batem kí mani, ngà ɛ kí tógi-é itə-m n̄a ya ɔw ree go-m-ti n̄ɔɔ, ə kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al. Ɛ à ra-si batem k̄i Ndil kí aa njay rəm, k̄i pər rəm tɔ. ¹⁷ Ɛ ɔw k̄i né tó-né liə ji-é-ti n̄ɔɔ; à ra lo tó né liə, ə à mbɔ ko mee dama liə, ngà tisə-é bá à kungi dan pər-ti kí à koy al sartangani.

¹⁸ Beba J̄a ilə mbe Poyta kí Maji adi dow-je, ə mbusi nja-dé k̄i ta-je kí rangi n̄a ya bəy. ¹⁹ †Ngá Erodi kí to njəkɔbe dɔnangi Galilé-ti lé taa Erodiadi ne ngonkɔ-é rəm, bá ra né-je kí maji al maji al adi J̄a kɔl siə. ²⁰ Rəmə təl ɔ do-ti n̄ɔɔ ilə J̄a dangay-ti bəy.

Jeju ra batem

Mat 3:13-17; Mar 1:9-11; J̄a 1:32-34

²¹ Loki dow-je lay 'ra batem lé, Jeju kàrè 'ra-é batem tɔ. Beba loki ɛ ɔ pa ta k̄i Lubə lé, ta dɔrɔ t̄e; ²² †ə Ndil kí aa njay təl titi-n̄a k̄i dəngɔdnda bè ree isi dɔ-é-ti. Rəmə ndi dow bá dɔrɔ-ti panè: «'To Ngon-m, m'ində-i dan kəm-m-ti, rɔ-m nəl-m dɔ-i-ti n̄a.»

Kɔr gin ka Jeju

Mat 1:1-17

²³ Jeju ra bal kɔrmutə-je bè bəy bá ulə gin kullə liə. Titi kí dow-je 'gir-né lé, ɛ to ngon lə Jojepi, Jojepi to ngon lə Eli, ²⁴ Eli to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; Lebi to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Yanay; Yanay to ngon lə Jojepi; ²⁵ Jojepi to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Amosi; Amosi to ngon lə Naum; Naum to ngon lə Esli; Esli to ngon lə Nagay; ²⁶ Nagay to ngon lə Maati; Maati to ngon lə Matatiyasi; Matatiyasi to ngon lə Seməy; Seməy to ngon lə Yose; Yose to ngon lə Yoda; ²⁷ Yoda to ngon lə Yonan; Yonan to ngon lə Resa; Resa to ngon lə Jorobabel; Jorobabel to ngon lə Salatiyel; Salatiyel to ngon lə Neri; ²⁸ Neri to ngon lə Melki; Melki to ngon lə Adi; Adi to ngon lə Kosam; Kosam to ngon lə Elmadam; Elmadam to ngon lə Ɛr; ²⁹ Ɛr to ngon lə Jeju; Jeju to ngon lə Eliyejer; Eliyejer to ngon lə Yorim; Yorim to ngon lə Matati; Matati to ngon lə Lebi; ³⁰ Lebi to ngon lə Simiyɔ; Simiyɔ to ngon lə Juda; Juda to ngon lə Jojepi; Jojepi to ngon lə Yonam; Yonam to ngon lə Eliyakim; ³¹ Eliyakim to ngon lə Meleya; Meleya to ngon lə Menna; Menna to ngon lə Matata; Matata to ngon lə Nat̄a; ³² Nat̄a to ngon lə Dabidi; Dabidi to ngon lə Jese; Jese to ngon lə Obedi; Obedi to ngon

* **3:15** 3:15 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **3:19** 3:19 Mat 14:3,4; Mar 6:17,18 † **3:22** 3:22 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 9:35

lə Bowaji; Bowaji to ngon lə Salmɔ; Salmɔ to ngon lə Nasɔ; ³³ Nasɔ to ngon lə Aminadabi; Aminadabi to ngon lə Admi; Admi to ngon lə Arni; Arni to ngon lə Esrɔm; Esrɔm to ngon lə Paresi; Paresi to ngon lə Juda; ³⁴ Juda to ngon lə Jakobi; Jakobi to ngon lə Isaki; Isaki to ngon lə Abrakam; Abrakam to ngon lə Tera; Tera to ngon lə Naɔr; ³⁵ Naɔr to ngon lə Serugi; Serugi to ngon lə Reu; Reu to ngon lə Pelegi; Pelegi to ngon lə Eber; Eber to ngon lə Sila; ³⁶ Sila to ngon lə Kaynam; Kaynam to ngon lə Arpajadi; Arpajadi to ngon lə Sem; Sem to ngon lə Nuwe; Nuwe to ngon lə Lemeki; ³⁷ Lemeki to ngon lə Matusalem; Matusalem to ngon lə Enoki; Enoki to ngon lə Yeredi; Yeredi to ngon lə Maleleyel; Maleleyel to ngon lə Kenam; ³⁸ Kenam to ngon lə Enosi; Enosi to ngon lə Seti; Seti to ngon lə Adam; Adam to Ngon lə Lubə.

4

Ta lə n̄a kí Sú n̄a Jeju

Mat 4:1-11; Mar 1:12-13

¹ Ndil kí aa njay rusi Jeju, beba loki ɛ təl ta ba Jurde-ti ree rəmə Ndil kí aa njay lé ɔr n̄-é ɔw siə diləlo-ti. ² Lo-é-ti kin bá Sú n̄-é-ti ndo kɔrsɔ. Ndo kí kɔrsɔ kinlé, né ya kàrè Jeju uso al adi go ndo-je-ti kinlé, bo ra-é. ³ Beba Sú ree rɔ-é-ti pa siə panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'un ndu adi ər kin təl mbə.» ⁴ Ə Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “Dow à kisi k̄i dɔ-é taá k̄i takul nékuso ya par al.”»

⁵ Sú ɔr Jeju ɔw siə lo-ti kí i taá n̄a rəmə, kəm kí kində jipi bè ya tɔji-é kɔbe-je kí dɔnangi-ti nè kin lay ⁶ ə idə-é panè: «M'a kadi-i ð be dɔ-ti lay rəm, m'a kadi-i riba kí dɔ kɔbe-je-ti kinlé rəm tɔ. Kdɔtalə to né kí d'adi tò m̄ɛɛ ji-m-ti, adi dow kí m̄ɛɛ-m ndigi kadi m'adi-é ya m'a kadi-é. ⁷ Adi kinə dɔ-i ya 'ɔsi nangi n̄-m-ti lé, m'a kadi to kí lə-i ya lay.» ⁸ Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “'Babe Lubə lə-i bá 'a kosi dɔ-i nangi n̄-é-ti ə ɛ ya k̄i kár-é bá 'a pole-é*.”»

⁹ Go-ti, Sú ɔr-é ɔw siə m̄ɛɛ bebo Jorijalem-ti, adi-é ɔ taá sam kəy-ti lə Lubə bá idə-é panè: «Kinə 'to Ngon lə Lubə ya rəmə, 'ɔ nè ya 'kilə 'usi nangi.

Kdo 'ndàngi 'panè:

¹⁰ “Lubə à kun ndu kadi malayka-je liə kdo ta lə-i, kdo kadi d'ində kəm-dé go-i-ti.”

¹¹ Ə 'ndàngi bəy 'panè:

“Dɛ d'a kində ji-dé kuwə-i-né taá, nè nja-i à k̄i dar ər.”»

¹² Jeju təl ilə-é-ti panè: «'Ndàngi 'panè: “'A n̄a 'Babe Lubə lə-i al.”» ¹³ Loki Sú n̄a Jeju m̄ɛɛ né-je-ti lay adi gin-é gangi

* 4:8 4:8 Det 6:13; Mat 4:10.

lé, e or ro-é ngөрәngi inә-é sar ya kdo ngәbi-né kәm lo kі rangi.

Kullә lә jeju dәnangi Galile-ti

Jeju ndо ta lә Lubә mеҗ bebo Najareti-ti

¹⁴ Jeju tәl ow dәnangi Galile-ti gogi kә tоgi kі Ndil kі aa njay adi-é, ә ri-é ba or lo dәnangi-ti kі tin kin lay. ¹⁵ E ow ndо né dow-je mеҗ kәykәwnә-je-ti lә jipi-je ә dow-je lay ya 'piti-é.

¹⁶ Beba Jeju ow tеҗ bebo Najareti kі to lo kі d'oti-é-ti, ә ow mеҗ kәykәwnә-ti lә jipi-je ndо taakoo-ti lә-dé titi kі isi ra-né kete-kete. E i taá kdo ndо mbete kі aa njay kadi dow-je. ¹⁷ Beba d'un mbete kі Ejay kі to njәpata kі ta Lubә-ti ndangi d'adi-é. Loki e taa lé, tеҗ mеҗ-é ә ingә lo kі ndangi ta-ti 'panә:

¹⁸ Ndil kі aa njay lә 'Babe ree nәy sә-m

kdotalә 'Babe mbәti-m

[kdo kadi m'sol mеҗ dow-je kі mеҗ-dé gangi man]† rәm,

bá kdo kadi m'ilә mbе Poyta kі Maji m'adi njәndoo-je rәm to.

E ulә-m kadi m'pa ta rәsi m'adi bә-je

toki Lubә à taa-dé kilә-dé taá rәm,

kadi m'pa ta rәsi m'adi njәkәmtә-je

toki kәm-dé à koo lo rәm,

dow-je kі dow-je d'adi-dé kә lé,

e ulә-m kadi m'taa-dé m'ilә-dé taá rәm,

¹⁹ bá bal ramaji lә 'Babe lé,

kadi m'pa ta-é rәsi ya m'adi dow-je rәm to†.

²⁰ Go-ti, Jeju ndәm mbete lé nati ә tәl-né adi ngonnjәkullә käre, ngá bá tәl isi nangi bәy‡. Rәmә dow-je lay kі d'isi mеҗ kәykәwnә-ti lә jipi-je lé, kәm-dé tә dә-é-ti sikim.

²¹ Beba e un ta idә-dé panә: Ta kі mеҗ mbete-ti kі aa njay kі ooi kinlé, né-é ra né bone ngá. ²² Dow-je lay ya 'pa ta kі dә-é-ti maji nә rәm, ta-je kі sobi dә ramaji lә Lubә kі tеҗ ta-é-ti lé, or ndil-dé adi 'panә: E kan to ngon lә Jojepi lé ya al wa! ²³ Beba Jeju pa sә-dé panә: Gosta kі panә: «Doktur, i ya 'aji ro-i» kinlé a pai sә-m ya rәti. Ә a pai sә-m painә: Né-je lay kі i 'ra bebo Kapәrnayim-ti ә j'oo ta-é kinlé, 'ra be kі i tәgi-ti nә kin ya adi j'oo to. ²⁴ †Beba Jeju idә-dé panә: Ooi maji, m'a kidә-si rәsi; njәpata kі ta Lubә-ti kі dow-je kі bekoji-é-ti d'a kuwә-é kі ro-dé-ti maji ya goto. ²⁵ Yәn, m'a

† 4:18 4:18 Ta-je kі tә mbunә né-ti kinlé [...] goto mеҗ mbete-je-ti kі dәsәy kі dan-ti-je kі 'ndangi kә ji-dé kә ta grәki. † 4:19 4:19 Mbl 25:8-10 ‡ 4:20 4:20 Jeju isi nangi kdo ndо né dow-je, kdo dә njәndо dow-je né kі be lә jipi-je lé d'isi nangi bá 'ndо né dow-je. † 4:24 4:24 Ја 4:44

kidə-si ta kí tɔgrɔ-ti: Dɔgangi bal-je-ti lə Eli lé, njéngɔwkoy-je 'nɔ dɔnangi Israyel-ti. Beba loki ndi ədi al asi bal mutə kɪ nɔy məkɛ lé, go dɔnangi-ti kí nè kin lay ya ɓo ra dow-je titi nɔ ya, ²⁶ ngà dan njéngɔwkoy-je-ti kinlé, dow káre ya kàrè Lubə ulə Eli rɔ-é-ti al. Ngà ɛ ulə-é rɔ njéngɔwkoy-ti káre kí dɔnangi Sidɔ-ti mɛɛ ɓebo Sarepta-ti yó. ²⁷ Rəm ɓá kaglo-ti lə Elije kí to njèpata kí ta Lubə-ti lé kàrè njébanji-je 'nɔ dɔnangi Israyel-ti tɔ. Ngà ɛ káre dan-dé-ti kí Lubə adi banji liə ur ya goto. Ngà Namaɔ kí to dow kí dɔnangi Siriti yó kin ɓá ɛ adi banji liə ur adi aa njay. ²⁸ Loki dow-je lay kí d'isi mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé dɔ Jeju-ti nɔ. ²⁹ Beba d'ɪ d'uwə-é, 'ndɔr-é d'ow siə gidi ɓebo-ti, ə d'ow siə njal dɔ mbal-ti kí ɓebo lə-dé tɔ-ti kɔo kadi 'surə-é d'ilə-é nangi. ³⁰ Ya rəmə, Jeju tɛɛ mbunə-dé-ti ə ɔti ta-dé-ti yɔrɔrɔ ɔw.

Ta kí sobi dɔ dow-je kí d'ingə lapiya

Mar 1:21-28

³¹ Jeju ɔw tɛɛ ɓebo Kapernayim-ti kí to ɓebo káre kí dɔnangi Galile-ti ə ndó né dow-je ndɔ taakoo-ti lə jipi-je. ³² †Néndó liə lé ɔdi rɔ dow-je, kdɔtalə ɛ ndó kɪ tɔgi. § ³³ Mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je lé, dingəm káre bè kí ndil kí maji al ra-é isi-ti nɔɔ ə ur kəə panè: ³⁴ Ɔɔbi-m-je 'wó! I Jeju, dow kí Najareti lé, ri ɓá 'ge rɔ-ji-ti wa? 'Ree kɔo tuji-ji wa? Ma m'gə-i maji: «'To njèkaa njay lə Lubə.» ³⁵ Jeju ndángi-é panè: «'Uti ta-i ə 'tɛɛ kɔgi mɛɛ dingəm-ti kinlé!» Rəmə ndil kí maji al un dingəm lé ilə-é biriki dan dow-je-ti ə ində lo tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi, ɓá né kí maji al káre ya kàrè ndil kí maji al kin ra kɪ dingəm lé al.

³⁶ Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ say ə 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: To ta kí ban ɓá tanɔ bè wa? Ɔ un ndu adi ndil-je kí maji al kɪ tɔgi kí nɔ kí ɛ ɔw-né lé rəmə, de 'tɛɛ tɛɛ tɔ lé ya! ³⁷ Né kin ra adi pɔy Jeju taa lo kí dɔnangi-ti kí tin pəl-pəl.

³⁸ Loki tɛɛ mɛɛ kəykəwnɔ-ti lé, ɛ ɔw ɓee lə Simɔ. 'Ningó ində məm Simɔ kí dené nɔ, adi rɔ-é tungə pil-pil ə de 'nɔ ta Jeju-ti kɔo ta liə. ³⁹ Beba Jeju dɔgi nangi kɪ rɔ-é-ti ə ndángi 'ningó lé rəmə, 'ningó lé inə-é, adi tajinati nè ya məm Simɔ lé, ubə nangi ɪ taá oo go-dé kɪ nékuso.

⁴⁰ Loki kàdɪ ur rəmə, dow-je lay kí d'ow kɪ dow-je kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé lé, d'oy-dé d'ow sə-dé rɔ Jeju-ti. Beba ɛ ində ji-é dɔ-dé-ti káre-káre lay adi d'ingə lapiya.

⁴¹ Ndil-je kí maji al kàrè 'tɛɛ mɛɛ dow-je-ti n̄a k̄i n̄o ta-dé-ti 'panè: «'To Ngon lə Lubə.» Ngà ɛ ndangi-dé ə ɔgi-dé pa ta, kdɔtalə də 'gə maji kí ɛ to Kristi*.

⁴² Loki lo aa lé, Jeju tɛɛ ɔw diləlo-ti. Beba kosi dow-je ya d'ungi-n̄a sangi-é-ti ə d'ow njal go-é-ti rəmə, 'ndigi kuwə-é nangi, kɔo kadi in̄ə-dé ɔw al. ⁴³ Ngà ɛ idə-dé panè: Tò kadi m'ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbɛ lə Lubə lé, m'adi dow-je kí mɛɛ bebo-je-ti kí rangi tɔ bane. Kdɔtalə to ɛ kin bá Lubə ulə-m-né lé. ⁴⁴ Beba ɛ ilə mbɛ Poyta kí Maji dɔnangi Jude-ti mɛɛ kəykəwn̄a-je-ti lə jipi-je.

5

Ta kí sobi dɔ njéndó né-je kí Jeju ba-dé dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20

¹ †Ndo káre bè, loki Jeju ɔ ta babo-ti kí Jenejareti lé, kosi dow-je d'ow dɔ-n̄a-ti wúr-wúr kɔo koo ta lə Lubə ta-é-ti.

² Loki un kəm-é oo tɔ-je joo ngangɪ baa-ti ə to tɔ-je kí mbɔw-je kí mɛɛ-é-ti d'ur nangi d'ɔ 'togi burə-je lə-dé; ³ ɛ al mɛɛ tɔ-ti kí káre kí to tɔ lə Simɔ ə dəji Simɔ adi in̄ə ngangɪ ba ə ɔsi tɔ sɛ kí dan ba-ti, ngá bá ɛ isi mɛɛ tɔ-ti lé, isi ndó né kosi dow-je.

⁴ Loki Jeju pa ta lay rəmə, idə Simɔ panè: 'Osi tɔ kí dan bul baa-ti ə ungi burə-je lə-si mani kadi 'rai ndɔ. ⁵ †Simɔ ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, je j'ra kullə ndɔ sar lo aa-ji taá ya, ngà né káre ya kàrè j'uwə al; ngà titi kí i 'pa-né lé, m'a kungɪ burə mani ya. ⁶ †Loki d'ungi burə-je mani lé, kanji rusi burə-je lə-dé sar adi ɔw k̄i gangi. ⁷ Beba 'kəbi madkullə-je lə-dé kí mɛɛ tɔ-ti kí káre lé kadi 'ree d'ore kàd̄i-dé. Loki madi-dé-je 'ree rəmə, d'oy kanji-je rusi tɔ-je kí joo lé betete, adi tɔ-je ɔw k̄i nduy sə-dé tɔ bəy. ⁸ Loki Simɔ Piyər oo né kin bè lé, usi nangi nja Jeju-ti panè: 'Babe, 'ɔti kí rangi rɔ-m-ti, kdɔtalə m̄a lé m'to dow kí njəramajal. ⁹ Kanji kí d'uwə al dɔ maji kinlé, ra adi bəl ində bandi Simɔ gangi, bá dow-je lay kí d'ɔ siə nati kàrè bəl ində bandi-dé gangi rəm tɔ. ¹⁰ Bè ya tɔ, madkullə-je lə Simɔ, adi to Jaki-je k̄i J̄a kí 'to ngan lə Jebede lé kàrè, bəl ində bandi-dé bati gangi tɔ. Beba Jeju idə Simɔ panè: 'Bəl al, kete lé 'to njéndɔ kanji-je, ngà k̄i nè kɔw k̄i kete kinlé, dow-je ngá bá 'a təl njəsangɪ-dé kadi-m. ¹¹ Beba loki də 'ree k̄i tɔ-je lə-dé ngangɪ ba-ti gogi rəmə, d'in̄ə né-je lay ya ə d'un go Jeju.

Jeju adi lapiya njəbanji

Mat 8:1-4; Mar 1:40-45

* **4:41** 4:41 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **5:1** 5:1 Mat 13:1,2; Mar 3:9,10; 4:1 † **5:5** 5:5 J̄a 21:3 † **5:6** 5:6 J̄a 21:6

¹² Ndo káre bè, loki Jeju isi bebo-ti madi lé, dingəm kí banji taa rɔ-é pəl-pəl da dɔ-é-ti. Loki oo Jeju rəmə, ɔsi məkəji-é nangi ə ɔsi dɔ-é nangi nɔ̄-é-ti bá dəji-é panè: 'Babe, kinə 'ndigi lé, 'a kadi banji lə-m kin ur kadi m'aa njay kare! ¹³ Jeju ulə ji-é ɔdi-né rɔ-é bá panè: «M'ndigi dɔ-ti sə-i. Kadi banji lə-i ur!» Rəmə tajinati nè ya banji kí rɔ-é-ti ur wuki adi aa njay. ¹⁴ Go-ti, Jeju ndəji-é kadi pa ta-é adi dow oo al. Ngà idə-é panè: 'Ɔw 'ɔji rɔ-i njəgugnə ə 'adi né kɔ məsi kí kilə kí sɔbi dɔ kaa rɔ lə-i titi kí ndukun lə Moiyiji pa-né. Bè kɔ kadi dow-je lay 'gə kí banji kí rɔ-i-ti lé ur ngá.

¹⁵ Beba ri Jeju ba ki kete-kete adi kosi dow-je n̄a ya 'bungə-n̄a 'ree par-par 'kəw-n̄a dɔ-é-ti kɔ koo ta liə, bá də kí 'to njémɔy-je kàrè 'ree kɔ kadi adi-dé lapiya rəm tɔ. ¹⁶ Ngà Jeju ɔr rɔ-é ɔw diləlo-ti, ɔw pa ta kɔ Lubə titi kí isi ra-né taá-taá.

Jeju adi lapiya njèrɔkoy mburuki
Mat 9:1-8; Mar 2:1-12

¹⁷ Ndo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je ə Parisi-je*, kɔ njéndó dow-je ndukun-je kí d'i nganbe-je-ti lay kí dɔnangi Galile-ti, kɔ dɔnangi Jude-ti, kɔ də kí d'i bebo Jorijalem-ti d'isi dan-dé-ti. Tógi lə 'Babe n̄ay kɔ Jeju adi Jeju adi lapiya njémɔy-je n̄a. ¹⁸ Beba dow-je d'un dingəm kí rɔ-é oy mburuki mɛɛ tuwə-ti 'ree siə, 'sangi rəbi kadi d'ɔw siə kəy n̄ə Jeju-ti. ¹⁹ Ngà kosi dow-je kí 'n̄a kinlé ra adi lo kadi d'ingə tarəbi d'ɔw-né siə go-é-ti goto. Beba d'al siə dɔ kəy-ti, 'wan̄a lo d'ulə-é-né kɔ tuwə buré n̄ə Jeju-ti kəy, dan kosi dow-je-ti. ²⁰ Loki Jeju oo kadmɛɛ lə-dé bè rəmə, idə dingəm lé panè: «Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi kadi-i.» ²¹ Njéndó dow-je ndukun-je, kɔ Parisi-je kí d'isi lo-é-ti lé, 'gir ta mɛɛ-dé-ti 'panè: Dow kanlé oo rɔ-é kɔ n̄a ya bá pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti bè wa? N̄a bá asi kinə go majal-je lə dow kɔgi wa? Lubə ya kɔ kár-é asi. ²² Jeju gə ta kí mɛɛ-dé-ti bəti adi pa sə-dé panè: Kɔ ri bá ɔwi kɔ tagir-je kí bè kin mɛɛ-si-ti wa? ²³ Dan ta-je-ti kí joo kinlé, ɛ kí rá bá tɔ bəl n̄a wa? Kidə dow panè: «Majal-je lə-i toki kinə go-é kɔgi kadi-i» bá tɔ bəl n̄a əse kidə-é panè: «'I taá 'n̄jiyə» bá tɔ bəl n̄a wa? ²⁴ Maji! M'a kɔji-si kadi 'gəi kí Ngon lə dow lé, ɔw kɔ tógi dɔnangi-ti nè kɔ kinə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. Beba Jeju təl idə njèrɔkoy mburuki lé panè: M'un ndu m'adi-i m'panè: 'I taá, 'un tuwə lə-i ə 'ɔw beə lə-i. ²⁵ Rəmə tajinati nè ya dingəm

* 5:17 5:17 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njékində kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngá n̄a.

lé, i taá takəm dow-je-ti, un tuwə tò-é ə ɔsi gaji Lubə taá-taá ɔw bee. ²⁶ Né kinlé, ɔr ndil dow-je lay kí d'ǎ lo-é-ti, adi d'ɔsi-né gaji Lubə rəm, bá bəl ində bandi-dé gangi, adi 'panè: Né-je kí dow oo nja káre al ya bəne j'ooi.

Ba kí Jeju ba Lebi

Mat 9:9-13; Mar 2:13-17

²⁷ Go-ti, Jeju tɛɛ rəmə, oo njétaalambo káre kí ri-é lə Lebi isi lo taa lambo-je-ti. Jeju idə-é panè: «'Un go-m.» ²⁸ Rəmə ɛ tusi né-je lay inə ə i taá un go Jeju. ²⁹ Lebi ɔw ra nékuso n̄a mɛɛ kəy-ti liə un-né ta Jeju. Njétaalambo-je, kà dow-je kí rangi n̄a ya d'isi sə-dé nati ta nékuso-ti lé. ³⁰ †Parisi-je, kà njéndó dow-je ndukun-je lə-dé 'pa-n̄a ta dan-dé-ti n̄om-n̄om bá 'pa kà njéndó né-je lə Jeju 'panè: Kɔo ri bá njétaalambo-je, kà njéramajal-je kin ya sɔi usoi rəm, ɔyi sə-dé rəm wa? ³¹ Bɛfa Jeju pa sə-dé panè: «Dow-je kí rɔ-dé tò kà lapiya kare lé d'ɔw ndoo dɔktur al, ngà njémɔy-je bá d'ɔw ndoo-é. ³² Bè ya tɔ, m̄a lé, dow-je kí njéra né kí njururu bá m'ree kɔo ba-dé al, ngà m'ree kɔo ba njéramajal-je kadi d'inə panjiyè-dé-je kí maji al kɔgi.»

Ta kí ɔbi dɔ kɔgi rɔ nékuso kà man kay

Mat 9:14-15; Mar 2:18-20

³³ Dow-je d'idə Jeju 'panè: Njéndó né-je lə Ja, kà njéndó né-je lə Parisi-je lé, taá-taá ya d'ɔgi rɔ-dé nékuso kà man kay ə 'pa ta kà Lubə. Ngà i lé, njéndó né-je lə-i d'uso né rəm, d'ɔy man rəm. ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: Loki njétaa dené sigi isi nati kà dow-je kí ɛ 'ba-dé lo nékuso taana-ti nè bəy ya sɔi 'ndigi kadi d'ɔgi rɔ-dé nékuso kà man kay wa? ³⁵ Ndo-je ɔw ree n̄ɔɔ lé, d'a kun-é ta-dé-ti kɔgi, rəmə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé bá d'a kɔgi rɔ-dé nékuso kà man kay bəy. ³⁶ Jeju idə-dé gosta káre bəy panè: Kubi kí sigi lé, dow à kijə ta-é kɔo kilə-né kəm ndisi kubi al. Kinə dowbé ijə rəmə, ijə kà ndangi kare; bá takubi kí sigi kí dowbé ijə lé kàrè à kun-n̄a kà ndisi kubi lé al rəm. ³⁷ Rəm bá dow à tur yibi nduu kí sigi mɛɛ mbundaá-je-ti kí low al rəm. Kinə dow tur-ti rəmə, yibi nduu kí sigi à k̄i kində mbundaá-je kí low lé bəndəngi gangi kadi yibi nduu à tɔɔ kɔgi rəm, bá mbundaá-je lé kàrè à tuji kɔgi rəm tɔ. ³⁸ Ngà yibi nduu kí sigi lé, tò kadi 'tur mɛɛ mbundaá-je-ti kí sigi ya tɔ. ³⁹ Ə dow kí ɔy yibi nduu kí low lé, ɛ ndigi yibi nduu kí sigi al ngá. Kɔotalə ɛ à panè: Yibi nduu kí low ya bá maji.

6

Jeju kà ndo taakoo lə jipi-je

Mat 12:1-8; Mar 2:23-28

¹ Ndo káre bè, kí to ndo taakoo lə jipi-je lé, Jeju njiyə mee ndor-je-ti kdo kində gangi ə njéndó né-je liə 'puy do gemə, 'rii kaa-é ji-dé-ti d'uso taá-taá. ² Rəmə Parisi-je kí dan-ti-je 'pa sə-dé 'panè: «Kdo ri bá 'rai né kí to tó-é al kadi dow ra ndo taakoo-ti wa?» ³ Jeju təl ilə-dé-ti panè: «Né kí ndoki Dabidi ra kaglo-ti liə, loki bo ra-dé de kà dow-je liə lé, se səi 'ndói ta-é mee mbete-ti kí aa njay ooi al ya sar wa? ⁴ E ow mee kəykubi-ti lə Lubə, oy mbə kí d'adi Lubə kadkare-ti lé uso rəm, adi dow-je liə d'uso rəm. Ngà kí go rəbi-é-ti lé, tò kadi njégugnə-je ya par é d'a kuso ya al wa?» ⁵ Beba Jeju idə-dé panè: «Ngon lə dow lé bá to 'ba ndo taakoo.»

Dingəm kí ji-é oy mburuki

Mat 12:9-14; Mar 3:1-6

⁶ Ndo kí rangi kí to ndo taakoo lə jipi-je ya bəy lé, Jeju isi ndó né dow-je mee kəykəwnə-ti lə jipi-je ə dingəm káre kí jikol-é oy mburuki isi dan-dé-ti nɔɔ to. ⁷ Njéndó dow-je ndukun-je, kà Parisi-je lé, d'adi kəm-dé tò do Jeju-ti géréré kdo kadi d'oo é kinə e adi lapiya dow ndo taakoo-ti rəmə je to kəm rəbi kí kadi n'iləi-né ta do-é-ti. ⁸ Ngà Jeju gə tagir kí mee-dé-ti. Beba e idə dingəm kí njèjikoy lé panè: 'I 'a taá dan dow-je-ti danə nè; dingəm lé ubə nangi i a taá. ⁹ Beba Jeju idə-dé panè: M'a dəji-si ta kin koo. Né kí rá bá to tó-é kadi dow ra ndo taakoo-ti wa? Ra maji kà dow bá to tó-é əse ra siə maji al bá to tó-é wa? Kaji dow bá to tó-é əse təl-é bá to tó-é wa? ¹⁰ E oo-dé kà ta bar-é bar-é lay ngá bá təl idə dingəm lé panè: 'Surə ji-i! Loki e surə ji-é lé ya rəmə, ji-é lé təl tò maji gogi. ¹¹ Ngà njéndó dow-je ndukun-je, kà Parisi-je lé, wəngi ra-dé nɔɔ adi 'naji-nɔɔ ta do né-ti kí kadi n'rai kà Jeju.

Jeju mbəti njéndó né-je doɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-4; Mar 3:13-19

¹² Gangi ndo-é-je-ti kinlé, Jeju ow do mbal-ti kdo pa ta kà Lubə ə un lo kí ndo kin lay ya pa-né ta kà Lubə. ¹³ Ngà loki lo aa lé, e ba njéndó né-je liə ə mbəti-dé doɔgi gidi-é joo, ində ri-dé lə njəkowkulə-je; adi to ¹⁴ Simɔ kí e ba-é Piyər kà ngonkɔ-é Andre, Jaki, Ja, Pilipi, Batlemi, ¹⁵ Matiye, Tomasi, Jaki kí ngon lə Alpe, Simɔ kí ba-é dow kí ta be liə to-é, ¹⁶ Jude kí to ngon lə Jaki, bá Judasi Iskariyoti kí à təl njəkun do Jeju.

¹⁷ Jeju i sə-dé do mbal-ti isi risi sə-dé nangi rəmə, ree a lo-ti kí tati rəsi kí kosi njéndó né-je liə nɔɔ d'a-ti; lo-é-ti kinlé

tɔ bá kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dɔnangi Jude-ti lay, kɛ bebo Jorijalem-ti, kɛ bebo-je kí kàdì ba-ti, kɛ dɔnangi Tir-ti, kɛ dɔnangi Sidɔ-ti d'ɔ-ti tɔ. Dɛ 'ree kɔo koo ta liə rəm, bá kɔo kadi adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm tɔ. ¹⁸ Dɛ kí ndil-je kí maji al 'ra-dé lé, d'ingə lapiya.* ¹⁹ Kosi dow-je lay ya 'sangi kadi d'odi rɔ-é, kɔɔtalə tógi tɛɛ rɔ-é-ti rəmə, adi-dé lapiya-lapiya ya lay.

Néndó kí sɔbi dɔ njénékumə-je kɛ dow-je kí tuji à kusi dɔ-dé-ti

Mat 5:1-12

²⁰ Jeju un kəm-é kɛ taá oo njéndó né-je liə ə panè: Səi njéndoo-je bá 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə kɔbe lə Lubə tɔ kɔo-si!

²¹ Səi kí ɓo isi ra-si ngɔsnè kin bá 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə bore a kusoi né ndani ndə-ndə! Səi kí isi 'nɔi ngɔsnè kin bá 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə bore a kogi.

²² †Səi kí dow-je d'ɔsi-si kɛ ta əse 'tubə-si, 'taji-si əse 'mbati-si titi dow-je kí maji al bè kɔo ta lə Ngon lə dow lé bá 'toi njénékumə-je.

²³ †Kɛ gangi ndɔ-é-ti kinlé 'rai rɔnəl ə 'tiləi kole, kɔɔtalə nékugə dɔji kí boy nɔ ya tɔ ngəbi-si dɔrɔ-ti nɔɔ. Tɔgrɔ-ti ya, ka-dé-je kàrè, ndɔki 'ra né-é kinlé kɛ njépata-je kí ta Lubə-ti bè ya tɔ.

²⁴ Ngà tuji à kusi dɔ-si-ti, səi njénékingə-je, kɔɔtalə səi ingəi né kí sol mɛɛ-si ngà!

²⁵ Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi kí 'ndani ngɔsnè, kɔo bore rəmə ɓo à ra-si.

Tuji à kusi dɔ-si-ti, səi kí isi 'kogi ngɔsnè, kɔɔtalə a kisi dan nékəmtondoo-ti, kɛ ta nɔ-ti.

²⁶ Tuji à kusi dɔ-si-ti, loki dow-je 'pa ta lə-si maji nɔ, kɔɔtalə ka-dé-je ya kàrè,

ndɔki 'pa ta kí maji dɔ dow-je-ti kí d'ədi ta 'panè 'to njépata kí ta Lubə-ti tɔ!

Jeju pa ta kí dɔ ndigi njéba-je-ti

Mat 5:39-47; Rɔm 12:17-21

²⁷ Ngà səi kí ooi ta lə-m lé, m'idə-si m'panè: 'Ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji kɛ njékɔsi-si ta-je, ²⁸ 'tɔri ndi-si dɔ dow-je kí njékində ndɔl dɔ-si-ti, 'pai ta kɛ Lubə kɔo njékulə kəm-si ndoo-je.

²⁹ Kinə dow ində mbó-i kí káre rəmə, 'təl kí káre adi-é ɓəy. Ə kinə dow uwə-i taa kubi kul lə-i rəmə, 'ɔgi-é taa kubi kí kàdì-i-ti al ngá. ³⁰ Dow kí rá-rá ya dɔji-i né ə 'adi-é,

* **6:18** 6:18 Mar 3:7-11; Mat 4:24-25 † **6:22** 6:22 1Pi 4:14 † **6:23** 6:23 Knj 7:52

ngà loki dow uwə-i taa nékingə-i rəmə, 'dəji go-é al ngá.
³¹ †Né kí 'ndigi kadi dow-je 'ra d'adi-si lé, gə-é ya 'rai adi-dé
 tɔ. ³² Kinə dow-je kí 'ndigi-si ya bá səi 'ndigi-dé tɔ lé, ri bá
 à toki piti-si kɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè 'ndigi njéndigi-
 dé-je tɔ. ³³ Kinə dow-je kí 'ra sə-si maji ya bá səi 'rai sə-dé
 maji tɔ lé, ri bá à toki piti-si kɔ wa? Njéramajal-je ya kàrè
 'ra bè ya tɔ. ³⁴ Ə kinə dow-je kí səi indəi mɛɛ-si dɔ-ti kí
 'tunə-si né ə d'a kugə-si bá səi adi-dé lé, ri bá Lubə à piti-
 si-né wa? Njéramajal-je ya kàrè, 'tunə-nə né kadi d'ugə-nə
 né-é gogi tɔ. ³⁵ Ngà səi lé, 'ndigi njéba-je lə-si, 'rai maji ə adi
 dow-je 'tunə-si né ə 'giri kadi à kingəi gogi al. Bəba nékugə
 dɔji-si à nə rəm, a toi ngan lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti
 nɔ, kɔ ɛ ra maji kí njéra oiyo al-je rəm, kɔ njémɛɛndul-je
 rəm tɔ. ³⁶ Ooi kəmtondoo lə dow-je titi kí Bobi-si isi oo-né
 kəmtondoo lə dow-je kin bè tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ gangta dɔ dow-ti
Mat 7:1-5,15-22

³⁷ 'Gangi ta dɔ dow-ti al ə d'a gangta dɔ-si-ti al tɔ. Ɔri ta
 dɔ dow-ti ə d'a kɔr ta dɔ-si-ti tɔ; inəi go kɔgi adi dow-je ə
 d'a kinə go kɔgi kadi-si tɔ. ³⁸ Adi né ə d'a kadi-si tɔ. D'a
 kungi né takubi-ti lə-si kadi rusi ə d'a mbusi go-é maji, d'a
 yəki kadi gay nangi wur-wur, kɔ né kí 'mbɔji-né né adi
 dow kinlé, ɛ ya d'a təl mbɔji-né né kadi-si tɔ.

³⁹ †Jeju pa sə-dé ta kɔ gosta káre bəy panè: Njəkəmtɔ à
 ndɔr njəkəmtɔ madi-é tɔ wa? Sé d'a kungi-nə be-ti joo lay
 ya al wa? ⁴⁰ †Njəndó né à kitə njəndó-é né al. Ngà njəndó
 né kí rá-rá ya kí néndó asi-é maji lé, à titi-nə kɔ njəndó-é né
 lé ya tɔ.

⁴¹ Ban bá i oo wale kí tɔ kəm ngonkɔ-i-ti rəmə, kagi kí boy
 kí tɔ kəm-i-ti kin bá i oo al wa? ⁴² Ban bá 'a kidə ngonkɔ-i
 panè: «Adi m'ɔr wale kí tɔ kəm-i-ti kin kɔgi» ə i rəmə, 'oo
 kagi kí boy kí tɔ kəm-i-ti kin al wa? I njəkədkəm dow-je
 kan! 'Ɔr kagi kí boy kí tɔ kəm-i-ti ya pa bəy bá 'a koo wale
 kí tɔ kəm ngonkɔ-i-ti kɔ kɔr kadi-é.

Kullə ra dow bá d'a gə-é-né
Mat 12:33-37; 7:15-21

⁴³ Kagi kí maji lé, kandi-é à maji al al ə kagi kí maji al
 kàrè kandi-é à maji ndə al tɔ. ⁴⁴ †Kɔ kagi kí rá-rá ya d'a
 gə-é kɔ takul kandi-é. Dow à kijə kandi kote dɔ kagi kun-ti
 al; bè ya tɔ, dow à tɔr kandi nduu dɔ gərgəndi-ti al tɔ. ⁴⁵ †Bè
 ya tɔ, dow kí maji lé, né-je kí maji-maji kí uwə mɛɛ-é kinlé
 ya à tɛɛ-né. Ə dow kí maji al kàrè, né-je kí maji al maji al

kí uwə mee-é kinlé ya ɛ à tee-né tɔ. Kdo né-je kí mənə-ŋa mee dow-ti ya bá tee ta-é-ti adi-é pa.

Ta kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti

Mat 7:21-29

⁴⁶ Kdo ri bá 'bai-mi «'Babe, 'Babe» ya rəmə 'təli rɔ-si go ta-ti kí m'pa al wa? ⁴⁷ Dow kí rá-rá kí ree rɔ-m-ti, oo ta-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, m'a tɔji-si kadi ooi sé titi-ŋa kɪ dow kí ban wa: ⁴⁸ Ǝ titi-ŋa kɪ dow kí ɔw kɪ kində kəy rəmə, ijə be adi uu ŋa, tee dɔ ər-ti bá ində gin kəy titi; beba loki man ulə, adi pungum man ində kəy lé pungum-pungum ya, ngà kəy lé yəki al, kdo dow lé ində kəy lé maji. ⁴⁹ Ngà dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-ŋa kɪ dow kí ində kəy nangray-ti ə ində gin-é maji al rəm tɔ. Beba loki pungum man ində kəy lé rəmə, tajinati nè ya tɔɔ nangɪ rum-rum adi kəy-é tuji tuji kí dum nati.

7

Kadmee lə njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu

Mat 8:5-13; Jq 4:46-54

¹ Loki Jeju pa ta-je kin lay adi dow-je ngà lé, ɛ təl ɔw bebo Kapernayim-ti.

² Be-é-ti kinlé njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ɔw kɪ ngonnjəkullə liə káre kí rɔ-é to-é adi tɔ ta koy-ti, ə to ngonnjəkullə liə kí ɛ ndigi-é ŋa. ³ Beba loki njəkun dɔ kuti asgar-je oo poy Jeju lé, ɛ ulə 'ngatɔgi-je lə jipi-je kadi d'ɔw 'ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree aji ngonnjəkullə lə n'è lé. ⁴ 'Ngatɔgi-je lé, d'ɔti d'ɔw rɔ Jeju-ti ə 'nɔ ta-é-ti ŋa 'panè: Ǝ lé, tuwə kadi 'ra né kí dəji-i kinlé adi-é ya! ⁵ Kdɔtalə ɛ ndigi gin dow-je lə-ji rəm, bá ɛ ya ində kəykəwnə lə-ji adi-ji rəm tin. ⁶ Beba Jeju ɔti ɔw sə-dé, ə loki 'tee ngɔsi kɪ kəy liə ya rəmə, njəkun dɔ asgar-je kí bu lé ulə nam-é-je adi d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi rɔ-i kɔ ŋa bè al, kdo mə lé m'tuwə kadi 'ree mee kəy-ti lə-m al.» ⁷ Gin-é kin ya bá m'a ya m'oo kí m'tuwə kɔw-né rɔ-i-ti al tɔ. Ngà i 'pa ta káre-rè ya par ə ngonnjəkullə lə-m lé à kingə lapiya. ⁸ Kdɔtalə mə kɪ dɔ-m m'isi gin tɔgi-ti lə dow-je kí dɔ-m-ti rəm, m'ɔw kɪ asgar-je gin tɔgi-ti lə-m rəm. Adi kinə m'idə ɛ kí káre m'panè: «'ɔw!» ə ɔti ɔw. Ə kinə m'idə ɛ kí rangɪ m'panè: «'Ree!» ə ɔti ree. Ə kinə m'idə ngonnjəkullə lə-m m'panè: «'Ra né kin» ə ɔti ra né-é. ⁹ Loki Jeju oo ta-je kí ɛ pa kin bè lé, piti-é ə təl kəm-é kɪ rɔ kosi dow-je-ti kí d'un go-é bá idə-dé panè: M'idə-si m'adi ooi; dɔnangɪ israyel-ti ya kàrè m'ingə ko kadmee kí tanə bè kin nja káre al bəy! ¹⁰ Loki də kí njəkun dɔ asgar-je

ulə-dé lé, 'təl 'ree kəy gogi rəmə, ngonnjəkullə kí rə-é to-é lé, de d'ingə-é isi kì lapiya kare ngá.

Jeju adi basa kí bebo Nayin-ti tɔsi ndəl

¹¹ Go-ti, Jeju ɔti ɔw kì mee bebo-ti káre kí 'ba-é Nayin. Njéndó né-je liə rəm, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'uwə siə rəbi. ¹² Loki Jeju ree tee ngosi kì tarəbi kow mee bebo-ti ya rəmə, dow-je d'un nin d'isi d'ɔw-né kì bada. To nin ngon kəl lə dené kí njəngowkoy káre bè. Kosi dow-je kí mee bebo-ti kí 'tò nduy-nduy ya 'dan dené lé bul-bul. ¹³ Beba loki 'Babe Jeju oo dené lé rəmə, ta ɔ mee-é kɔɔ ta liə adi idə-é panè: 'Nɔ al ngá! ¹⁴ Go-ti, Jeju ɔti kì kete ɔdi rə kesi yo lé, ə de kí d'un kesi lé 'təl d'ə nangi ə Jeju panè: Basa, m'un ndu m'adi-i, 'i taá. ¹⁵ Loki e pa bè rəmə, dow kí oy lé, i isi taá ə pa ta. Go-ti, Jeju ulə-é ji kɔ-é-ti. ¹⁶ Dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi adi d'osi gaji Lubə 'panè: Dow kí boy kí to njəpata kí ta Lubə-ti ya tee koy dan-ji-ti nè rəm, Lubə ree ilə kəm-é dɔ dow-je-ti liə rəm tɔ. ¹⁷ Ta kí dow-je 'pa dɔ Jeju-ti kinlé taa lo kí dɔnangi Jude-ti lay rəm, bá taa lo-je lay kí gəə dɔ dɔnangi Jude rəm tɔ.

Jə kí njəra dow-je batəm ulə kullə dəji ta Jeju

Mat 11:2-19

¹⁸ Njéndó né-je lə Jə kí njəra dow-je batəm d'or poy né-je kinlé, d'adi Jə oo. ¹⁹ Beba e ba dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə ulə-dé rə 'Babe-ti kadi 'dəji-é 'panè: I ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa?

²⁰ Dingəm-je kinlé 'ree 'tee rə Jeju-ti ə d'idə-é 'panè: Jə kí njəra dow-je batəm bá ulə-ji rə-i-ti kadi j'dəji-i j'oo sé i ya bá 'to dow kí tò kadi à ree lé əse tò kadi j'ngəbi dow kí rangi bəy wa? ²¹ Loki d'ə rə Jeju-ti lé, njémɔy-je, kì njéməti-je nɔ ya Jeju adi-dé lapiya rəm, tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá njékəmtɔ-je kàre adi kəm-dé oo lo rəm tɔ ²² Beba dow-je kí Jə ulə-dé lé, Jeju ilə-dé-ti panè: Né-je kí ooi kì kəm-si, kì ta-je kí ooi kì mbi-si lé, ɔwi ɔri poy-é adi Jə lé toki njékəmtɔ-je d'oo lo rəm, njéməti-je 'nɔyə maji rəm, njəbanji-je kàre banji lə-dé ur adi d'aa njay rəm, njémbitɔ-je d'oo ta rəm, dow-je kí d'oy kàre 'tɔsi 'ndəl rəm, bá njəndoo-je kàre mbe Poyta kí Maji usi mbi-dé-ti rəm tɔ. ²³ Dow kí m'təl gin kusi liə al bá to njənəkumə!

²⁴ Loki dow-je kí Jə ulə-dé 'təl d'ɔw rəmə, Jeju pa ta kí dɔ Jə-ti adi kosi dow-je panè: To ri bá ɔwi diləlo-ti ooi wa? To tuwətɔgi kí yəl isi ɔw siə yó-je kì nè-je kin bá ɔwi ooi wa? ²⁵ Kinə bè al, ngà to ri ya bá ɔwi ooi wa? To dow kí tulə kubi-je kí kurə-kurə rə-é-ti bá ɔwi ooi-é wa? Ngà, lé to e kàre, de kí 'tulə kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kì de kí d'isi dan

nékingə-je-ti mburuki-mburuki bè kinlé, d'isi mee kəy-ti læ ngar-je yó rəm. ²⁶ Ngà se to ri ya danə bá owi ooi wa? To njèpata kí ta Lubə-ti bá owi ooi-é wa? Təgrə-ti, m'a kidə-si, to dow kí itə njèpata kí ta Lubə-ti say bəy. ²⁷ Kdo to Jə kin bá ndəki 'ndàngi ta kí də-é-ti 'panè:

Yən, mə Lubə m'ulə njèkilə mbe læ-m nə-i-ti kete, kdo kadi ow ra rəbi læ-i adi-i.

²⁸ Jeju ilə də-ti panè: M'a kidə-si; dan dow-je-ti lay kí dené-je d'oji-dé lé, ɛ kí to dow kí boy itə Jə ya goto. Bè ya kàrè, dow kí nde bè mee kəbe-ti læ Lubə lé, boy itə-é.

²⁹ †Njétaalambo-je, kì dow-je lay kí d'oo ta ndó læ Jə, bá 'ree d'adi ra-dé batəm lé, 'gə kí Lubə to njèra né kí njururu.

³⁰ Ngà Parisi-je, kì njéndó dow-je ndukun-je 'mbati kəji ra-je læ Lubə kí tò kdo ta læ-dé, adi d'adi Jə ra-dé batəm al.

³¹ Nə bá m'a kun-é kəji-né dow-je kí ngəsnè kan wa? Də titi-nə kì nə-je ón wa? ³² Də 'titi-nə kì ngan-je kí d'isi pandangi lo-ti bá 'ba-nə ə 'pa-nə ta 'panè:

«J'kol nal kàrè 'ndami-né al rəm, bá j'usi pa nə yo kàrè 'nəi-né al rəm.»

³³ Jeju təl ilə də-ti panè: M'pa bè kdo loki Jə kí njèra dow-je batəm ree, bá uso né al rəm, ay yibi al rəm lé, səi 'pai-nè: «To dow kí ndil kí maji al ra-é.» ³⁴ Ngà Ngon læ dow ree bá uso-je, ay-je rəmə, səi 'pai-nè: ɛ kanlé uso né bore ngay rəm, to njəkay né rəm, bá to nam njétaalambo-je, kì njèramajal-je rəm. ³⁵ Ngà dow-je lay kí njétəl rə-dé go ta-ti læ Lubə lé, 'gə kí gosi læ Lubə to gosi kí təgrə-ti ya.

Ta kí sɔbi də Jeju kì dené kí njèramajal

Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Jə 12:1-8

³⁶ Parisi kàre bè kí ri-é læ Simə, ba Jeju kadi ow uso né. Beba ɛ ɔti ow be læ Parisi lé ə isi ta nékuso-ti. ³⁷ †Rəmə dené kàre kí to njèramajal isi mee bebo-ti kin nə. Loki dené lé, oo kí Jeju isi uso né be læ Parisi kinlé nə rəmə, ɛ un ku kí ubi kí əti maji rusi mee-é, kí to ku kí 'ra kí ər kí 'ba-é «albatrə», ³⁸ ree isi-né nangi nja Jeju-ti go-é-ti gogi. ɛ nə adi man kəm-é ndogi nja Jeju suki-suki ə uwə bəl də-é bə-né ə tən nja-é lé rəm, bá ur ubi kí əti maji lé titi rəm to. ³⁹ Loki Parisi kí njèba Jeju lé, oo né kin bè rəmə pa mee-é-ti panè: Kinə dingəm kin to njèpata kí ta Lubə-ti ya lé, ɛ à gə dené kí isi ɔdi rə-é kinlé rəm, bá à gə kí dené kinlé to njèramajal rəm to. ⁴⁰ Beba Jeju un ta panè: Simə, m'ow kì ta nè kadi m'idə-i. Simə ilə-é-ti panè: Njéndó dow-je né, 'pa. ⁴¹ Beba Jeju panè: Dingəm kàre bè kí to njèkində læ tunə-ti, ow kì kurə liə də dow-je-ti joo. ɛ kí kàre, kurə tò

dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ bɔmɪ ə ɛ kí káre, kurə tò dɔ-é-ti asi kəm là kullə kí dow ra ndɔ kɔrmɪ tɔ. ⁴² Loki dɛ d'ow kì né kí kadi d'ugə-né al lé, ɛ ra sə-dé maji adi ɔr kurə lé kɔgɪ dɔ-dé-ti joo lay. Nɔ̄ dan-dé-ti bá à ndigi njèkində là tunə-ti lé tɔy madi-é wa? ⁴³ Simɔ̄ ilə-é-ti panè: Ǝ kí njèkində là tunə-ti ɔr kurə kí nɔ̄ dɔ-é-ti kɔgɪ kinlé, m'gir kí à to ɛ bá à ndigi njèkində là tunə-ti lé nɔ̄. Beba Jeju panè: Ǝ ya é 'pa maji tin! ⁴⁴ Go-ti, Jeju təl kəm-é kí rɔ dené-ti lé ngá bá idə Simɔ̄ lé panè: 'Oo dené kinlé maji! M'ree kəy lə-i ya é adi-m man m'togi-né nja-m al. Ngà dené kinlé, man kəm-é ndogɪ nja-m suki-suki bá təl bɔr kì bəl dɔ-é. ⁴⁵ I uwə-m kí kàdɪ-i-ti al, ngà dené kinlé, kí low nɔ̄ kí m'ree kəy kin ya, ɛ isi ká tɔn nja-m-ti ya par-par ón. ⁴⁶ I ur ubi dɔ-m-ti 'un-né ta-m al, ngà dené kinlé, ɛ ur ubi kí ətɪ maji ya nja-m-ti un-né ta-m. ⁴⁷ Gin-é kin bá m'idə-i, majal-je liə kí nɔ̄ kí toki kiŋə go-é kɔgɪ kadi-é kin bá, ɛ ndigi-m-né nɔ̄ tin. Ngà dow kí majal-je liə toki kiŋə go-é kɔgɪ nɔ̄ al lé, ɛ ndigi-m nɔ̄ al ya tɔ. ⁴⁸ Go-ti, Jeju idə dené lé panè: Majal-je lə-i toki kiŋə go-é kɔgɪ! ⁴⁹ Rəmə dɛ kí d'isi ta nékuso-ti nati kì Jeju lé 'pa ta mɛɛ-dé-ti 'panè: Ǝ kanlé to dow kí ban ya bá ɔw mbing ya oo rɔ-é kí njèkiŋə go majal-je lə dow-je kɔgɪ bəy tin wa? ⁵⁰ Ngà Jeju idə dené lé panè: Kadmɛɛ lə-i aji-i, 'ow kì lapiya!

8

Dow-je kí njédan Jeju lo kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti

¹ Go ndɔ-je-ti kinlé, Jeju ɔw kì nganbɛ-je kì bebo-je ɔw ndɔ dow-je ta lə Lubə, bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbɛ lə Lubə rəm tɔ. ² †Njéndó né-je liə kí dɔgɪ gidi-é joo d'ow siə nati rəm, dené-je kí dan-ti-je kí ndɔki ɛ tubə ndil-je kí maji al dɔ-dé-ti kì dɛ kí mɔy-je kí gay-gay ra-dé bá ɛ adi-dé lapiya lé kàrè, d'ow siə nati tɔ. Dɛ bá 'to: Mari kí ba-é Mari kí Magdala kí ndɔki Jeju tubə ndil-je kí maji al siri dɔ-é-ti kɔgɪ lé rəm, ³ Jan kí to ne Suja kí to njèkoo go né-je lə Ngar Erodi rəm, Sujan rəm, bá dené-je kí rangɪ nɔ̄ kí 'to njéra sə-dé kì nékingə-dé-je rəm tɔ.

Gosta kí sobi dɔ njèkilə ko

Mat 13:1-23; Mar 4:1-9

⁴ Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy d'ɪ kì bebo-je kí gay-gay 'ree 'kəw-nɔ̄ rɔ Jeju-ti lé, ɛ idə-dé gosta kin panè:

⁵ Njèndɔr ɔw kdɔ kilə ko liə. Loki ɔ̄ ilə rəmə, kɔ̄ né kí dan-ti-je tusi dɔ rəbi-ti adi dow-je mbəjrə nja-dé-ti ə yəl-je kí 'nar taá 'ree 'tú lə-lə. ⁶ Kɔ̄ né kí nɔ̄-je tusi dɔ ɔr-ti; loki ubə rəmə, tuti kurum kdɔtalə ingə lo kí sɔl al. ⁷ Kɔ̄ né kí

madi-je tusi dan kun-je-ti; loki ubə rəmə kun tɔgi siə nati adi ɔ̃ rɔ dɔ-ti gégégé. ⁸ Ngà kaa né kí nǎ-je tusi nangi-ti kí maji; loki ubə rəmə, ɔ̃ r dɔ-é; dɔ-é káre ya kaa-é ra-ti bu-bu. Loki Jeju pa ta kin bè rəmə, ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔ kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé! ⁹ Beba njéndó né-je liə 'dǎji-é 'panè: Se gosta kinlé, kɔr mɛɛ-é to ri wa? ¹⁰ Jeju idə-dé panè: Sǎi lé, né-je kí tò lo bɔɔ-é-ti sobi dɔ kɔbe lə Lubə lé toki tɛɛ kɔ dɔ-é kadi-si. Ngà dow-je kí rangi lé, toki kidə-dé kɔ gosta kɔ kadi lé d'oo lo kàrè d'oo kí koo ya ndə bè rəm, bá lé d'oo ta kàrè kadi 'gə mɛɛ-é al rəm to.

Kɔrmɛɛ gosta kí sobi dɔ njèkilə kɔ

¹¹ Ooi bè, kɔrmɛɛ gosta lé ɔ̃n: Ko né lé, to ta lə Lubə. ¹² Dɔ rəbi kí kaa né tusi-ti lé, to dow-je kí d'oo ta lə Lubə ya rəmə, Sú ree ɔ̃ r mɛɛ-dé-ti kɔgi, nè d'a kɔ kadi mɛɛ-dé kɔ kaji-né. ¹³ Kaa né kí tusi dɔ ɔ̃r-ti lé, to dɛ kí loki d'oo ta lə Lubə ə 'taa kɔ rɔnəl ya, ngà kulə bá ulə njirə mɛɛ-dé-ti al; adi d'adi mɛɛ-dé kɔ mbɔr al; ə loki kɔ-je ree tɛɛ dɔ-dé-ti rəmə, dɛ 'tusi kadmɛɛ lə-dé d'ɔ̃nə kɔgi. ¹⁴ Dan kun-je kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ya, ngà loki d'ɔ̃ti d'ɔ̃w rəmə, mɛɛ kǎ kəkəkə-je, kɔ bɔ nékingə-je, kɔ bɔ né-je kí dɔnangi-ti nè ɔ̃ bɛ dɔ-dé-ti adi kadmɛɛ lə-dé lé kandi-é goto. ¹⁵ Ngà nangi kí maji kí kaa né tusi-ti lé, to dɛ kí d'oo ta lə Lubə ə ndigi dɔ-ti ndigi kí tɔgrɔ-ti rəm, d'uwə rɔ-dé ngà mɛɛ-é-ti adi kandi kadmɛɛ lə-dé tò.

Gosta kí sobi dɔ lampi

Mar 4:21-25

¹⁶ †Dow ində pər lampi-ti ə à səbi ngó dɔ-ti al ngá; bá à kində gin tirə-ti al rəm; ngà à nǎ kagnaǎ lampi-ti taá, kɔ kadi dow-je kí d'ɔ̃w mɛɛ kəy-ti d'oo ndógi-é. ¹⁷ †Kɔ né kí dow bɔɔ kí à ree tò ndaa-ti rəsi al ya goto rəm, né kí dow ra kɔ gidi ngəy kí à toki gə al ya goto rəm, bá kí à toki tɛɛ-né ndaa-ti rəsi al ya goto rəm to. ¹⁸ †Ooi maji, loki isi ooi ta lé, indəi mbi-si maji ya ooi-né, kɔ dow kí né tò ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti, ngà dow kí né liə goto lé, né kí ɛ gir panè to 'lə-n'è kin ya kàrè d'a taa ji-é-ti.

Ta kí sobi dɔ kɔ Jeju kɔ ngankɔ Jeju-je

Mat 12:46-50; Mar 3:31-35

¹⁹ Kɔ Jeju kɔ ngankɔ-é-je 'ree rɔ-é-ti; ngà lo kadi d'ingə-é goto, kɔ kosi dow-je d'uti lo kəkəkə. ²⁰ Beba d'idə-é 'panè: Kɔ-i kɔ ngankɔ-i-je d'ǎ ta-i-ti ndaa-ti nɔɔ, 'ndigi koo-i. ²¹ Ngà

Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kí d'oo ta lə Lubə ə 'təl rɔ-dé go-ti kin bá 'to kɔ-m-je kɪ ngankɔ-m-je.

Jeju ndángi yálbo adi lo tò ndingi

Mat 8:23-27; Mar 4:35-41

²² Ndo káre bè, Jeju al mee tò-ti kɪ njéndó né-je liə bá idə-dé panè: «Adi j'gangi babo j'owi turə.» Beba de d'oti d'ow. ²³ Loki 'nəl tò d'isi d'ow rəmə, Jeju tò bi ə yálbo ubə-dé nangi busi, ulə mbi-mbi do ba-ti, man ow kɪ rusi tò, adi de d'isi ta tujɪ-ti. ²⁴ Beba 'ngəsi kɪ rɔ Jeju-ti 'ndəl-é panè: «Njéndó dow-je né, njéndó dow-je né, ko-ji à tɔɔ boo!» Loki Jeju tɛɛ kəm-é lé, ɛ ndángi yál-je kɪ pungum man-je adi 'taa koo adi lo təl tò ndingi. ²⁵ Go-ti, Jeju dəji-dé panè: Kadmeɛ lə-si tò rá wa? Ngà njéndó né-je rəmə, né kí ra né lé, ra-dé bəl nɔ rəm, ɔr ndil-dé rəm, adi 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: Kay! Dow kanlé, to dow kí ban wa? Ooi, yál-je kɪ man-je kàrè, ɛ ndángi-dé rəmə de 'təl rɔ-dé go ta-ti liə!

Jeju tubə ndil-je kí maji al do dow-ti

Mat 8:28-34; Mar 5:1-20

²⁶ De 'gangi babo d'ow donangi Gerasa-ti kí sobi do-nɔ kí donangi Galile. ²⁷ Loki Jeju ɪ mee tò-ti ur nangi ya rəmə, dingəm káre kí mee bebo-ti nɔɔ, kí to dingəm kí ndil-je kí maji al 'ra-é, ɪ ree rɔ-é-ti. Dingəm kinlé, ulə kubi rɔ-é-ti al ya low nɔ, bá tò kəy al rəm; ngà lo tò-é tò doɔbadi-je-ti.

²⁸ Loki oo Jeju rəmə, ur kɔɔl, usi nja-é-ti bá ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Jeju, Ngon lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ, 'ge ri rɔ-m-ti wa, m'nɔ ta-i-ti, 'ra-m maji al al. ²⁹ Dingəm lé pa bè, kdotalə Jeju ndángi ndil kí maji al lé kadi-é tɛɛ mee-é-ti kɔgi. Ndil kí maji al kinlé isi mee dingəm-ti kin low nɔ, adi d'ilə sil ji-é-ti-je kɪ nja-é-ti-je ya, ngà ɛ tuwə gangi kɔgi kɔgi. Ndil kí maji al lé, ɔsi-é ow siə diləlo-je-ti. ³⁰ Jeju dəji-é panè: Ri-i lə nɔ wa? ɛ panè: Ri-m lə «kosi-je.» ɛ pa bè, kdotalə ndil-je kí maji al 'nɔ mee-é-ti. ³¹ Ndil-je kí maji al kinlé, 'nɔ ta Jeju-ti kdo kadɪ un ndu adi n'owi bolebe-ti kí sɔy-é goto kin al. ³² Loki d'ɔ-ti kinlé, kosi kɔsongi-je d'ɔ d'uso né do mbal-ti ngɔsi nɔɔ. Beba ndil-je kí maji al lé 'ra ndoo ta Jeju-ti kadɪ inə-dé adi n'owi mee kɔsongi-je-ti, ə Jeju ndigi sə-dé tɔ. ³³ Ndil-je kí maji al lé, 'tɛɛ mee dingəm-ti lé, 'tur mee kɔsongi-je-ti, adi kɔsongi-je lé 'təti-nɔ yipi kadɪ mbal-ti taá 'tusi babo-ti 'nduy man. ³⁴ Loki njéngəm kɔsongi-je d'oo né kí ra né kin bè lé, d'ay d'ow d'or poy-é mee bebo-ti rəm, mee nganbe-je-ti rəm. ³⁵ Beba dow-je d'ow kdo koo né kí ra né lé; loki d'ow 'tɛɛ rɔ Jeju-ti rəmə d'ingə dingəm kí ndil-je kí maji al 'tɛɛ mee-é-ti kɔgi lé, isi nja Jeju-ti; ulə kubi rɔ-é-ti rəm, təl isi maji kare rəm, adi bəl ində bandi-dé gangi.

³⁶ Dow-je kí d'oo né-je kí ra né kin kì kəm-dé lé, d'idə-dé kəm rəbi kí dingəm kí ndil-je kí maji al d'isi mee-é-ti ingə-né lapiya lé. ³⁷ Go-ti, dow-je kí donangi Gerasa-ti lay ya bəl ində bandi-dé gangi, adi 'dəji Jeju kadi inə-dé ə ow rangi.

Beba Jeju al mee tō-ti kdo kosi təl gogi. ³⁸ Rəmə, dingəm kí ndil-je kí maji al 'teɛ mee-é-ti kogi lé, nɔ ta Jeju-ti kadi n'ow siə. Ngà Jeju tubə-é panè: ³⁹ 'Təl 'ow bee lə-i gogi, 'ow 'or poy né-je lay kí Lubə ra sə-i kin. Beba dingəm lé ow or poy né-je kí Jeju ra siə kin lay adi ta-é sane kì mee bebo lay.

Ta lə ngon lə Jayrusi kí dené kí tɔsi ndəl

kì ta lə dené kí məsi ree rɔ-é-ti

Mat 9:1,18-26; Mar 5:21-43

⁴⁰ Loki Jeju təl ree ngangí ba-ti kí Galile gogi lé, kosi dow-je d'uwə-é ki rɔ-dé-ti, kdotalə də lay ya d'ə dɪngi-dɪngi d'ə 'ngəbi-é. ⁴¹ Lo-é-ti kinlé, dingəm káre ri-é lə Jayrusi ree rɔ Jeju-ti. Jayrusi lé to 'boy kí dɔ kəykəwnə-ti lə jipi-je. Ɛ ree usi nja Jeju-ti nɔ ta-é-ti kadi ow siə mee kəy-ti liə. ⁴² Kdotalə ngon-é kí dené kí káre-rè kí à ra bal dɔgi gidi-é joo je bè tō oy kəy nɔɔ. Loki Jeju isi ow siə ki bee lé, kosi dow-je d'ul-nə go-é-ti mbuu, adi mbore-é yó-je ki nè-je.

⁴³ Rəmə dené káre kí məsi ree rɔ-é-ti bal dɔgi gidi-é joo ə dan-dé-ti nɔɔ. Ɛ tuji nékingə-é lay kogi be lə dɔktur-je kàrè, dow kí asi kadi-é lapiya goto. ⁴⁴ Dené lé teɛ gidi Jeju-ti ree ɔdi rɔ takubi liə, rəmə tajinati nè ya gin məsi liə gangi dəsi. ⁴⁵ Jeju dəji panè: Nə ɔdi rɔ-m wa? Rəmə dow-je lay ya 'naji, bá Piyər idə-é panè: Njəndó dow-je né, kosi dow-je kí d'ilə-nə 'gəə dɔ-i é d'ul-nə dɔ-i-ti mbuu, 'mbor-i yó-je ki nè-je kin ya i 'dəji dow kí ɔdi rɔ-i bəy wa? ⁴⁶ Ngà Jeju ilə-é-ti panè: Dow ɔdi rɔ-m nɔɔ. Kdotalə m'gə kí tógi kí rɔ-m-ti teɛ. ⁴⁷ Loki dené oo kí gin-n'è teɛ lé, ɛ dadi par-par usi nja Jeju-ti pa ta rəsi takəm dow-je-ti or-né gin né kí ɔdi-né rɔ Jeju lé rəm, idə-dé-né kəm rəbi kí ingə-né lapiya tajinati nè lé rəm tɔ. ⁴⁸ Beba Jeju idə-é panè: Ngon-m kí dené, kadmee lə-i aji-i; 'ow kì lapiya.

⁴⁹ Loki Jeju ə pa ta bè ya bəy rəmə, dow i mee kəy-ti lə Jayrusi kí to njəkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je lé, ree idə-é panè: Ngon-i kí dené lé uwə ta-é nati, ən ə 'ndɔji njəndó né dow-je lé al ngá! ⁵⁰ Ngà loki Jeju oo ta kinlé, ɛ idə Jayrusi lé panè: «'Bəl al, mee-i ya 'adi-m par ə ngon-i kí dené lé, à kingə lapiya.» ⁵¹ Loki Jeju ow teɛ be lə Jayrusi lé, ɛ adi dow kí rangi ow siə kəy al, ngà Piyər tɔ, Ja tɔ, Jaki tɔ, bəbi ngon-je kì kɔ ngon lé tɔ bá d'ow siə kəy. ⁵² Dow-je lay kí d'isi dɔ ngon-ti lé, d'isi ta nɔ-ti, kì ta ndingə rɔ-ti. Beba Jeju idə-dé panè: 'Nɔi al! Ngon kí dené lé oy al, ngà tō bi ki tō. ⁵³ Rəmə

dɛ 'sɔki Jeju, kdɔtalə 'gə kí ngon kí dené lé oy. ⁵⁴ Ngà Jeju uwə ji ngon lé bá pa ta kì ndi-é kì boy panè: Ngon, ì taá! ⁵⁵ Bɛba ngon kí dené lé tɔsi ndəl ə ì taá tajinati nè ya! Ə Jeju un ndu kadi d'adi-é né uso! ⁵⁶ Né kí ra né kinlé, ɔr ndil njékoji ngon kí dené kinlé. Ngà Jeju ndəji-dé kdɔ kadi 'pa d'adi dow oo al.

9

Jeju ulə njékɔwkuələ-je liə kí dɔgi gidi-é joo

Mat 10:1-9,11-14; Mar 6:7-13

¹ Jeju ba njékɔwkuələ-je liə kí dɔgi gidi-é joo ə adi-dé tógi rəm, adi-dé tarəbi kadi 'tubə ndil-je kí maji al lay dɔ dow-je-ti rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm tɔ. ² Ngà bá ulə-dé kadi d'ilə mbɛ kɔbɛ lə Lubə rəm, bá kadi d'adi lapiya njémɔy-je rəm tɔ. ³ Ɛ idə-dé panè: Kɔw-si mba kinlé, uni né madi ji-si-ti al, uni salangi al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, uni mbə al rəm, uni là al rəm, bá ɔyi kubi kí rɔ-si-ti joo-joo al rəm. ⁴ Mɛɛ kəy kí rá-rá kí ɔwi-ti lé, ɛ ya isi-ti sar kadi ji-né. ⁵ ††Ngà lo lay kí dow-je 'mbati kuwə-si kì rɔ-dé-ti rəmə, 'tɛɛi mɛɛ bɛbo-é-ti kinlé, ə 'gəki kodi kí nja-si-ti kɔgi kadi tɔji kí ta tɔ dɔ-dé-ti. ⁶ Njékɔwkuələ-je d'ɔw kí dɔ bɛ-bɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, d'adi lapiya njémɔy-je kì lo-lo rəm tɔ.

Ta kí sobi dɔ né kí ndɔji Erodi ɲa

Mat 14:1-2; Mar 6:14-16

⁷ †Né-je kí ra né lé, loki njékɔbɛ Erodi oo ta-é rəmə, ndɔji-é ɲa. Kdɔtalə dow-je madi 'panè: «To Ja bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁸ Dɛ kí nɔ-je 'panè: «To Eli bá ree» ə dɛ kí rangi 'panè: «To dow káre dan dow-je-ti kí low kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.» ⁹ Ngà Erodi rəmə panè: «Ja lé, ndɔki m'adi 'gangi dɔ-é, ngà to nɔ bəy bá dow-je d'isi 'pa ta-je kí bè kin dɔ-é-ti bá m'oo m'oo bəy tin wa?» Ə ɛ sangi kadi n'oo dowbé lé.

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi

Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Ja 6:1-14

¹⁰ Loki njékɔwkuələ-je 'təl 'ree rəmə, d'ɔr poy né-je lay kí 'ra lé d'adi Jeju. Ɛ ɔr-dé go-é-ti ɔr-né rɔ-é kì kár-é kəl bɛbo Betsayda-ti bè. ¹¹ Ngà kosi dow-je 'gə, adi d'ɔw go-é-ti. Jeju uwə-dé kì rɔ-é-ti ə pa ta kí sobi dɔ kɔbɛ lə Lubə adi-dé rəm, dɛ kí d'ɔw ndoo kingə lapiya rəmə, ɛ adi-dé lapiya tɔ.

¹² Ngà loki kàdì isi ur lé, njéndó né-je kí dɔgi gidi-é joo 'ree rɔ Jeju-ti d'idə-é 'panè: 'Ɔsi kosi dow-je kanlé adi

d'ow nganbe-je-ti, kî kəylo-je-ti kî tò ngəsi-ngəsi kadi d'ingə nékuso-je, kî lo tò-je, kɔ lo kî j'ai-ti nè kinlé to diləlo. ¹³ Ngà Jeju idə-dé panè: «Səi ya adi-dé né d'uso.» Dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ow kî mbè mî kî kanji joo-rè ya par. Domaji, kadi jɛ ya j'ow j'ndogî nékuso j'adi dow-je kin lay je bè tá.» ¹⁴ Dɛ 'pa bè kɔtalə dingəm-je ya kɔr-dé à ra budoḡi lo mî je bè. Jeju idə njéndó né-je lé panè: «Uwəi dow-je adi d'isi nangi kormî kormî je bè.» ¹⁵ Dɛ 'ra bè ya tɔ, adi d'adi dow-je d'isi nangi lay.

¹⁶ Jeju taa mbè kî mî kî kanji kî joo lé, itə kəm-é ki dɔrɔ-ti ra oiyo Lubə dɔ-ti, bá gángi danɔ adi njéndó né-je kadi 'ləbi kosi dow-je. ¹⁷ Dɛ lay ya d'uso né 'ndan ndé-ndé; adi d'oy dɔdum-é-je kî nɔy rusi kàrè dɔḡi gidi-é joo.

Piyər pa rəsi kî Jeju to dow kî Lubə mbəti-é
Mat 16:13-28; Mar 8:27-31

¹⁸ Ndo káre bè, Jeju ɔr rɔ-é kî kár-é pa ta kî Lubə ə njéndó né-je liə d'ow siə nati ngá bá ɛ dɔji-dé ta panè: «Kosi dow-je lé 'panè m'to nɔ wa?» ¹⁹ †Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «Dow-je kî dan-ti-je 'panè: “I 'to Jɔ kî njèra dow-je batəm”, ə dɛ kî nɔ-je 'panè: “I 'to Eli”, ə dɛ kî rangi bəy 'panè: “I 'to dow káre dan dow-je-ti kî low kî 'to njépata-je kî ta Lubə-ti bá tɔsi ndəl ində lo tɛɛ.”» ²⁰ †Ngá Jeju təl dɔji-dé panè: «Ə kî go gə-é-ti lə-si səi ya bè lé, mɔ m'to nɔ wa?» Piyər ilə-é-ti panè: «I 'to Kristi*.» ²¹ Jeju ndəji-dé nɔ kadi 'pa ta-é d'adi dow al.

Jeju pa ta kî dɔ koy-é-ti kî tɔsi ndəl-ti liə
Mat 16:21-28; Mar 8:31-33

²² Jeju təl ilə dɔ-ti panè: «Tò kadi Ngon lə dow à kingə kò nɔ; 'ngatɔḡi-je lə jipi-je, kî njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kî njéndó dow-je ndukun-je d'a mbati-é, d'a tɔl-é, ngà ndo kî njékungi-ti mutə rəmə à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ.» ²³ †Bəy bá ɛ idə-dé lay panè: «Kinə dow ndigi kun go-m rəmə, kadi ta rɔ-é ɔ-é al, kadi un kagdəsi liə uti kî ndo-é ndo-é ə un go-m. ²⁴ †Kɔ dow kî rá-rá kî ndigi kaji rɔ-é lé à tuji rɔ-é, ngà dow kî ilə rɔ-é kɔḡi kɔ ta lə-m bá à kaji rɔ-é. ²⁵ Kadi dow ingə né-je kî dɔnangi-ti nè lay ə daji rɔ-é tuji əse ɛ ya tuji rɔ-é lé, maji-é to ri wa? ²⁶ Kɔtalə dow kî ra rɔsɔl dɔ-m-ti, kî dɔ ta-je-ti lə-m lé, loki Ngon lə dow à ree dan riba-ti liə, kî dan riba-ti lə Bəbi-é, kî 'lə malayka-je kî d'aa njay lé, ɛ à ra rɔsɔl dɔ-é-ti ya tɔ. ²⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow-je

† 9:19 9:19 Mat 14:1,2; Mar 6:14,15; Luk 9:7,8 † 9:20 9:20 Jɔ 6:68,69 * 9:20 9:20 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kî Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 Mat 10:38; Luk 14:27 † 9:24 9:24 Mat 10:39; Luk 17:33; Jɔ 12:25

madi dan de-ti kí d'á nè kinlé, d'a koo kɔbe læ Lubə lé, bəy bá d'a koy.»

Rɔ Jeju mbəl

Mat 17:1-9; Mar 9:2-10; 2Pi 1:16-18

²⁸ Asi ndo jinày joo je bè go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, ɛ ɓa Piyər, kà Jà, kà Jakì adi d'ow siə ə al do mbal-ti kɔ pa ta kà Lubə. ²⁹ Loki ɛ isi pa ta kà Lubə lé, takəm-é mbəl tò gay ə kubi-je liə təl nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi. ³⁰ Rəmə tajinati nè ya dingəm-je joo d'á d'ɔji ta kà Jeju. To Moiyiji kà Eli kí 'teɛ kɔy, ³¹ rɔ-dé ɔ njoy-njoy adi lo ndógi doo ə d'á d'ɔji ta kà Jeju do koy-ti kí ɛ à kɔw koy bebo Jorijalem-ti kɔ tɔl-né ta kullə liə. ³² Piyər kà madi-é-je lé, 'tò ɓi d'adi dan-dé oy rəgi-rəgi; ngà loki 'teɛ kəm-dé rəmə d'oo ndógi læ Jeju rəm, d'oo dingəm-je joo kí d'á rɔ-é-ti lé rəm tɔ. ³³ Loki dingəm-je kí joo kinlé d'isi d'inɔ Jeju kɔ kɔw rəmə, Piyər idə-é panè: Njéndó dow-je né, maji nɔ kadi j'isi nè ya ngá. Adi j'rai kəykubi mutə, káre à to 'lə-i, káre à to 'lə Moiyiji ə káre à to 'lə Eli tɔ. Piyər gə meɛ ta kí ɛ ɔ pa lé al. ³⁴ Loki ɔ pa ta lé bè ya rəmə, kilndi ree səbi do-dé-ti ripi. Loki kilndi səbi do-ti lé, ɓəl ində bandi njéndó né-je gangi. ³⁵ †Rəmə dan kilndi-ti lé, ndi dow ɓa panè: ɛ kinlé, to ngon-m, m'mbəti-é; ooi ta liə. ³⁶ Ngà go ndi dow-ti kí ɓa lé rəmə, d'oo Jeju ya ɔ kà kár-é. Njéndó né-je d'adi ta-dé tò kà mundi-é ə meɛ ndo-é-je-ti kinlé, de d'ɔr poy né kí d'oo kin d'adi dow al.

Jeju adi lapiya ngon kí ndil kí maji al isi meɛ-é-ti

Mat 17:14-21; Mar 9:14-29

³⁷ Lo aa go-ti, loki d'ɔ do mbal-ti d'isi risi nangi lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'tilə kəm Jeju; ³⁸ rəmə dan kosi dow-je-ti lé, dow káre pa ta boy-boy panè: Njéndó dow-je né, m'ra-i kɔgri ya, ilə kəm-i do ngon-m-ti adi-m, kdotalə ɛ to ngon-m kí káre-rè. ³⁹ Taá-taá ya ndil kí maji al uwə-é rəmə, tajinati nè ya ra-é adi nɔ boy-boy, siki-é kà tógi-é tógi-é adi əm ta-é ɔ puki-puki, adi-é kɔ nɔ ə inɔ-é kalangi al, adi toki dow kí oy bè ⁴⁰ M'ra ndoo ta njéndó né-je-ti læ-i kadi 'tubə ndil lé do-é-ti kɔgi ya, ngà de d'asi al. ⁴¹ Beɓa Jeju panè: Səi ko dow-je kí njémeɛngə-je kà njémeɛndul-je kan! M'a kisi sə-si nati asi kaglo ban ɓəy wa? M'a kisi do-ti sə-si asi kaglo ban ɓəy wa? Go-ti, təl idə ɓɔbi ngon lé panè: 'Ree kà ngon-i lé nè bè. ⁴² Loki ngon lé isi ree rəmə, ndil kí maji al lé, ɔsi-é ilə-é nangi ə siki-é nɔ, ngà Jeju ndángi ndil

kí maji al lé, ə adi ngon lé lapiya, bá təl ulə-é ji bəbi-é-ti.
 43 Dow-je lay ya tógi læ Lubə kí tò bəl kinlé ɔr ndil-dé.

Nja joo kí Jeju pa ta do koy-é-ti

Mat 17:22-23; Mar 9:30-32

Loki né-je lay kí Jeju ra lé, ɔr ndil dow-je lay adi tagir læ-dé tò kí do-ti ya bəy lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: 44 Ta kí m'ow kidə-si kinlé, uwəi do-si-ti maji: «Ngon læ dow lé, d'a kilə-é ji dow-je-ti.» 45 Ngà njéndó né-je 'gə mɛɛ ta kinlé al. Ta lé toki bɔyɔ sə-dé do-é kɔɔ kadi 'gə mɛɛ-é al; ə də 'bəl lo dəji-é ta do-ti rəm to.

Sé ną bá to dow kí boy ną wa?

Mat 18:1-7; Mar 9:33-37

46 †Njéndó né-je læ Jeju d'isi 'naji-ną ta kadi d'oo sé ną bá to kí boy ną dan-dé-ti wa? 47 Jeju gə tagir kí mɛɛ-dé-ti adi un ngon kí ndɛ bə adi-é ɔ mbó-é-ti; 48 †ngá bá idə-dé panè: Dow kí rá-rá kí uwə ngon kin ki rɔ-é-ti kɔɔ ta læ-m lé, to ma ya to bá dowbé uwə-m ki rɔ-é-ti tin; ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njèkulə-m ya to bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tin. Kɔɔ dow kí oo rɔ-é ki ngon dow dan-si-ti lay kinlé, ɛ bá to dow kí boy ną.

Dow kí ɔsi-si ta al lé to dow læ-si

Mar 9:38-41

49 Ją un ta panè: «Njéndó dow-je né, jɛ j'oo dow káre un ri-i bá isi tubə-né ndil-je kí maji al do dow-je-ti é j'sangi kadi j'ɔgi-é do-ti, kɔɔ ɛ un go-i sə-ji al.» 50 Ngà Jeju ilə-é-ti panè: ɔgi-é do-ti al, kɔɔ dow kí ɔsi-si kà ta al lé, to dow læ-si.

Jeju inə dɔnangi Galile kɔɔ kɔw Jorijalɛm

Be káre bə dɔnangi Samari-ti mbati Jeju

51 Loki ndo-je læ Jeju nայ ngɔsi kadi Lubə à kun-é ki dɔrɔ-ti lé, ɛ un ndi-é ə ɔ do-ti njangi kadi n'ow bebo Jorijalɛm-ti. 52 Ǝ ulə dow-je kete nɔ-é-ti. Loki də d'ungi-ną rebəə d'ow rəmə, 'tɛɛ mɛɛ ngonbe-ti káre kí dɔnangi Samari-ti, kɔɔ ra né-je kete ngəbi-é-né. 53 Ngà dow-je kí ngonbe-é-ti 'ndigi kuwə-é ki rɔ-dé-ti al, kɔɔ ɛ un rəbi kí ɔw ki bebo Jorijalɛm-ti. 54 Loki Jaki-je kà Ją kí 'to njéndó né-je læ Jeju d'oo né kin bə lé, d'idə-é 'panè: 'Babe, i 'ndigi kadi j'dəji pər kadi j dɔrɔ-ti ree ró-dé wa? 55 Jeju təl kəm-é ki rɔ-dé-ti bá kɔl sə-dé panè: [To tagir ri bá tò mɛɛ-si-ti bə wa! 56 Ngon læ

dow lé, ree kɔɔ tɔl dow-je al, ngà ɛ ree kɔɔ kaji-dé.† Beba de d'ɔti d'ow ngonbe-ti kí rangi.

Ta kí sobi do kun go Jeju

Mat 8:18-22

⁵⁷ Loki de d'ow do rəbi-ti lé, dow káre idə Jeju panè: «M'a kun go-i lo lay kí 'a kɔw-ti.» ⁵⁸ Jeju ilə-é-ti panè: «Tal-je d'ow kɪ be tò-dé nɔɔ, bá yəl-je kí 'nar taá kin kàrè d'ow kɪ kəy tò-dé tɔ. Ngà Ngon læ dow lé, lo kí kadi ulə do-é-ti ya kàrè goto.» ⁵⁹ Jeju idə dow kí rangi panè: 'Un go-m. Ngà ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, 'adi-m tarəbi adi m'ow m'dubi bəbi-m moki tá.» ⁶⁰ Ngà Jeju idə-é panè: «'Inə de kí d'oy adi 'dubi dow-je læ-dé kí d'oy, ə i rəmə, 'ow ilə mbɛ kɔbe læ Lubə.» ⁶¹ Dow káre pa bəy panè: 'Babe, m'ndigi kun go-i, ngà kadi bá 'adi-m tarəbi kadi m'ow m'ra lapiya dow-je kí mɛɛ kəy-ti læ-m moki tá. ⁶² Ngà bá Jeju idə-é panè: Dow kí uwə kosi mangi-je ow ndor-né bá gɔɔ lo go-é-ti gogɪ lé, kullə kɔbe læ Lubə tuwə-é al.

10

Ta kí sobi do njéndó né-je kí kɔrsiri gidi-é joo kí Jeju ulə-dé
Mat 9:37-38; 10:7-16; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

¹ Go-ti, 'Babe Jeju mbəti njéndó né-je kí rangi kɔrsiri gidi-é joo ə ulə-dé kadi d'ow joo-joo kete nɔ-é-ti mɛɛ bebo-je-ti lay, kɪ lo-je-ti lay kí tò kadi ɛ ya kàrè à kɔw-ti tɔ. ² †E idə-dé panè: Ko kí tò kijə nɔ, ngà njékijə-é-je bá 'nɔ al. Ən ə 'pai ta kɪ 'ba njəko kí tò kijə lé, kadi ulə kɪ njérakullə-je titi. ³ †Owi! Yən, m'ulə-si titi-nɔ kɪ ngan bati-je bə dan jagim-je-ti. ⁴ Uni mbu là al rəm, uni mbu kɔw mba al rəm, ɔyi saba al rəm, bá ai nangi kɪ rəbi-rəbi 'rai lapiya dow-je al rəm tɔ. ⁵ Mɛɛ kəy kí rá-rá kí owi-ti lé, ta kí a pai kete moki ən: «Kadi lapiya nɔy mɛɛ kəy-ti kin!» ⁶ Kinə dow noji isi mɛɛ kəy-ti lé nɔɔ rəmə, lapiya læ-si à nɔy siə. Ngà kinə dow noji goto tɔ rəmə, lapiya læ-si à təl ree rɔ-si gogɪ tɔ. ⁷ †Isi mɛɛ kəy-é-ti kinlé, ə né kí d'adi-si ya usoi rəm, ɔyi rəm. Kɔɔtalə to tó-é kadi njérakullə ingə nékugə doji-é. Iləi kɪ takəy-takəy al.* ⁸ Mɛɛ bebo kí rá-rá kí owi-ti, bá d'uwə-si kɪ rɔ-dé-ti, ə d'adi-si nékuso rəmə usoi ⁹ rəm, adi lapiya njémɔy-je kí d'isi mɛɛ bebo-é-ti lé, ə idəi dow-je kí titi 'painè: Kɔbe læ Lubə ree

† 9:56 9:56 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí doɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † 10:2 10:2 Mat 9:37,38 † 10:3 10:3 Mat 10:16 † 10:7 10:7 1Kɔ 9:14; 1Ti 5:18 * 10:7 10:7 Jeju ɔgi-dé kɔw kəy læ dow-je al. Ngà ɛ ndigi kadi 'tò kəy læ dow káre ə lo aa d'i kete-kete al. Kɔɔ mba tò be joo ə ində nane.

ngosi rɔ-si-ti. ¹⁰ †Ngà meɛ bebo kí rá-rá kí ɔwi-ti, bá d'uwə-si kí rɔ-dé-ti al lé, ɔwi pandangi lo-je-ti kí meɛ be-é-ti lé, ə 'painè: ¹¹ †«Kodi kí meɛ bebo-ti lə-si kí i nja-ji-ti ya kàrè j'ow mbing j'gəki dɔ-si-ti gogi. Bè ya kàrè, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə lé, ree ngosi.» ¹² †M'a kidə-si rəsi; meɛ ndɔ-é-ti kinlé ta kí gangi kí dɔ bebo-é-ti kinlé, à ngà nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ Sodom-ti bəy.

Tuji kí ɔbi dɔ be-je kí 'mbati kadi meɛ-dé

Mat 11:21-24

¹³ Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi dow-je kí Koraje! Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi dow-je kí Betsayda! Kdɔ nékɔji-je kí toki ra dan-si-ti nè kinlé, lé toki ra dɔnangi Tir-ti kɔ dɔnangi Sidɔ-ti je bè rəmə lé dow-je kí titi d'a kulə kubi saki rɔ-dé-ti tò-né buu-ti, kdɔ kinə-né panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi low nɔ ngá! ¹⁴ Gin-é kin bá, ndɔ gangta-ti lé, ta kí gangi kí dɔ-si-ti à ngà nɔ kitə ta kí gangi kí dɔ dɔnangi Tir-ti, kɔ dɔnangi Sidɔ bəy. ¹⁵ Ngà sɔi dow-je kí Kapernayim, ooi 'painè se riba lə-si kin à kow sə-si sar dɔrɔ-ti wa? Bè al, à toki təl sə-si kí nangi sar kí meɛ lo kí koó-ti.

¹⁶ †Dow kí taa ta lə-si lé, taa ta lə-m tɔ. Ngà dow kí ɔsi-si ngərəngi rəmə, to mɔ ya tɔ é ɔsi-m ngərəngi tin. Ə dow kí ɔsi-m ngərəngi lé, to njəkulə-m tɔ bá dowbé ɔsi-é ngərəngi tin.

¹⁷ Dɛ kí kɔrsiri kí Jeju ulə-dé lé, 'təl 'ree kí rɔnəl ə 'panè: 'Babe, kɔ ri-i lé, ndil-je kí maji al ya kàrè d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə-ji. ¹⁸ Beba Jeju idə-dé panè: M'oo Satɔ i dɔrɔ-ti titi-nɔ kɔ təl ndi bè usi nangi nè. ¹⁹ Ooi bè, m'adi-si tógi kadi 'njiyəi-né dɔ li-je-ti, kɔ dɔ jinə-je-ti, kɔ dɔ tógi-je-ti lay kí njəba ɔw-né, ə né kàre ya kàrè à ra-si al. ²⁰ Bè ya kàrè, 'rai rɔnəl kdɔtalə ndil-je kí maji al kí d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə-si kin al. Ngà 'rai rɔnəl kdɔtalə ri-si kí toki ndangi meɛ dɔrɔ-ti kin tá.

Lubə tɛɛ dɔ Poyta kí Maji adi ngan dow-je

Mat 11:25-27; 13:16-17

²¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé ya Ndil kí aa njay ra Jeju adi rɔ-é nəl-é nɔ adi panè: Bɔbi-m kí 'to 'Ba dɔrɔ kɔ dɔnangi, m'tóy-i, kdɔ 'bɔyɔ dɔ né-je kin kɔ njégosi-je kɔ njénégə-je rəmə ngan dow-je kin bá 'tɛɛ kɔ dɔ-é adi-dé. Oiyɔ, Bɔbi-m, m'tóy-i kdɔ to ndigi lə-i kadi né kinlé tò bè†. ²² †Bɔbi-m təl kɔ né-je lay adi-m. Dow kí gə-m mɔ Ngon lə Lubə lé goto. Bɔbi-m ya par é gə-m. Ə dow kí gə Bɔbi-m ya goto. Mɔ ya par é m'gə

† 10:10 10:10 Knj 13:51 † 10:11 10:11 Mat 10:7-14; Mar 6:8-11; Luk 9:3-5

† 10:12 10:12 a Mat 11:24; b Mat 10:15 † 10:16 10:16 Mat 10:40; Mar 9:37;

Luk 9:48; Jɔ 13:20 † 10:21 10:21 1Kɔ 1:17-29 † 10:22 10:22 a Jɔ 3:35; b Jɔ

10:15

Bobi-m lé, ə dow kí maŋ ngon-é lé ya m'tɛɛ kəm-é dɔ-é-ti bá à gə-é tɔ.

²³ Go-ti, Jeju təl kəm-é ki rɔ njéndó né-je-ti liə ə idə-dé dɛ ya kì kár-dé gay panè: Dow-je kí kəm-dé oo né-je kí sɛi ooi kinlé 'to njénékumə-je! ²⁴ Beba m'a kidə-si rəsi kí njépata-je kí ta Lubə-ti n̄a, kì ngar-je n̄a ya 'ndigi koo né-je kí sɛi ooi kin ya, ngà d'oo al; 'ndigi koo ta-je kí sɛi ooi kin ya, ngà d'oo al.

Gosta kí sɔbi dɔ dow kí Samari kí to dow kí maji
Mat 22:34-40; Mar 12:28-34

²⁵ †Dow káre kí njéndó dow-je ndukun sangi kɔɔ koo ta kí mɛɛ Jeju-ti adi i taá dɔji-é panè: «Njéndó dow-je né, ri bá m'a ra kɔɔ kadi m'isi-né kəm sartagangi wa?» ²⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «'Ndàngi mɛɛ mbete ndukun-je-ti 'panè ri wa? I 'ndó lé, 'ndàngi 'panè ri wa?»

²⁷ Ʒ ilə Jeju-ti panè: «'A ndigi 'Babe Lubə lə-i kì mɛɛ-i káre-rè, kì ndil-i lay, kì tógi-i lay rəm, kì tagir lə-i lay rəm, bá 'a ndigi dow madi-i tò ki rɔ-i bè rəm tɔ.»‡ ²⁸ Beba Jeju idə-é panè: «Ta lé, i ilə-ti maji n̄a! 'Ra né kinlé ya rəmə 'a kisi kəm.»

²⁹ Ngà ɛ ndigi ra kadi 'lə-n'è to naji adi dɔji Jeju panè: «Ná bá to dow madi-m wa?» ³⁰ Jeju təl un ta panè: «Dingəm káre bè i bebo Jorijaləm-ti isi ɔw bebo Jeriko-ti, rəmə bokaya-je 'gangi-é 'taa né-je liə lay, 'tində-é mbuki-mbuki d'adi tò kəm yo ə 'tusi-é d'ɪŋə-é d'ɔw lo lə-dé. ³¹ Ə dow káre kí to njègugnə lə Lubə i Jorijaləm isi ree kì rəbi kí káre kinlé tɔ. Loki ree da dɔ dingəm-ti lé rəmə, ɛ ijə rɔ-é kì nganglo-nganglo dəə ɔw. ³² Go-ti, dow káre kí gin koji-ti lə Lebi ree tɛɛ lo-ti kinlé tɔ, bá oo dingəm lé rəmə, ijə rɔ-é kì nganglo-nganglo dəə ɔw ya bəy. ³³ Ngà dow káre kí dɔnangi Samari-ti kí isi ɔw mba é ree tɛɛ lo-ti kinlé bá oo dingəm lé rəmə ta ɔ mɛɛ-é n̄a kɔɔ ta liə. ³⁴ Beba ɔti ree rɔ-é-ti ə ungi ubi, kì man nduu ta dɔ-je-ti lé ndəm-né bəy bá un-é səbi-é dɔ koro-ti liə ɔw siə kəy mba-je-ti ə tɔsi kəm-é go-é-ti. ³⁵ Loki lo aa lé, ɛ ɔr là kí dow à ra kullə ndo joo bá à kingə, adi njəkoo go kəy mba-je lé, ə idə-é panè: "'Tɔsi kəm-i go-é-ti adi-m rəm, bá né-je lay kí 'a tuji dɔ-é-ti dɔ madi-é-ti kinlé, ndɔ kí m'təl rəmə jè idə-m ə maŋ ya m'a kugə-i."» ³⁶ Jeju təl dɔji njéndó dow-je ndukun lé panè: «Kí go koo-é-ti lə-i lé, dan dow-je-ti kí mutə kinlé, ɛ kí rá bá to dow madi dingəm kinlé wa?» ³⁷ Beba ɛ ilə Jeju-ti panè: «To ɛ kí njəkoo kəmtondoo liə kin.» Bè ngá bá Jeju idə-é panè: «'Ɔw, ə i kàrè 'ra bè ya tɔ.»

Ta kí sɔbi dɔ kɔw Jeju be lə Marti-je kɪ Mari

³⁸ †Loki Jeju usi rebəə kɪ njéndó né-je liə, bá ɔw meeŋ ngonbe-ti káre bè lé, dené káre kí ri-é lə Marti uwə-é kɪ rɔ-é-ti meeŋ kəy-ti liə. ³⁹ Ə Mari kí to ngonkɔ Marti lé, isi nangi nja 'Babe-ti isi oo ta-je liə. ⁴⁰ Kullə-je kí gay-gay kí meeŋ kəy-ti un Marti n̄a adi ɛ ɔti rati ree panè: 'Babe, kiŋə kí ngonkɔ-m inə-m kɪ kar-m ya ta kullə-ti kinlé, 'usi-i-ti al ban al wa? 'Idə-é adi ree ra sə-m kullə. ⁴¹ 'Babe ilə-é-ti panè: Marti, Marti, mee-i a kókókó rəm, rɔ-i ba ɖaki-ɖaki kɔɔ né-je n̄a ya, ⁴² ngà né káre ya par ə to né kí maji n̄a. Mari bá mbəti ɛ kí maji n̄a kí dow à taa ji-é-ti nda al.

11

Néndó kí sɔbi dɔ pa ta kɪ Lubə

Mat 6:9-13; 7:7-11

¹ Nɔɔ káre bè, Jeju isi lo-ti madi isi pa ta kɪ Lubə. Loki pa ta kɪ Lubə gin-é gangi lé, dow káre dan njéndó né-je-ti liə dɔji-é panè: 'Babe, 'ndó-ji lo pa ta kɪ Lubə titi kí J̄a ndó-né njéndó né-je liə bè tɔ. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Loki isi 'pai ta kɪ Lubə rəmə, 'painè:

Bɔbi-ji, kadi dow-je 'gə kí 'aa njay; kadi kɔbe lə-i ree.

³ 'Adi-ji nékuso kí asi ta-ji kɪ ndo-je lay.

⁴ 'Inə go majal-je lə-ji kɔgi,

kɔɔ jɛ kàrè j'isi j'inə go majal-je kí dow-je d'isi 'ra sə-ji lé kɔgi tɔ.

Ə 'inə-ji adi j'usi meeŋ nən̄a-ti al.

⁵ Go-ti, Jeju ilə dɔ-ti panè: Dow káre dan-si-ti je bè, bá nam-é isi nɔɔ, bá ɛ ɔw ndəl-é ndɔɔ dan lo-ti panè: Nam-m, adi-m m'tunə-i mbə mutə. ⁶ Kɔɔtalə nam-m káre j̄ mba-ti ree rɔ-m-ti é m'oo né kí m'a kadi-é al. ⁷ Bá kinə nam-é lé, to kəy je bè ya ilə-é-ti panè: I 'ndɔji-m al. Tarəbi toki kuti ngá, bá jɛ kɪ ngan-m j'to nangi rəm ngá, adi m'a kɪ taá kadi-i mbə lé al. ⁸ M'idə-si m'adi ooi, kinə lé, j̄ taá adi-é mbə lé, kɔɔtalə to kí ɛ to nam-é kin al kàrè, à kɪ taá kɔɔtalə ndɔji kí ndɔji-é bəy-bəy kin ya, kɔɔ kadi-é né-je lay kí ɛ ɔw ndoo-é lé.

⁹ Ə m'idə-si m'panè: 'Dɔji ə d'a kadi-si; 'sangi ə a kingəi; indəi tarəbi ə d'a tɛɛ kadi-si. ¹⁰ Kɔɔ dow kí dɔji ya ə d'adi-é; dow kí sangi ə ingə; dow kí ində tarəbi ə 'tɛɛ d'adi-é. ¹¹ N̄a dan-si-ti bá ngon-é dɔji-é mbə rəmə à kadi-é ər wa? Əse dɔji-é kanji rəmə à kadi-é li wa? ¹² Əse ngon-é dɔji-é kɔw rəmə à kadi-é jinə wa? ¹³ Ə səi kí 'toi njémeeŋdul-je kàrè, 'gəi kadi né-je kí maji-maji ngan-si-je rəm, ngà Bɔbi-si kí

dɔrɔ-ti kɪ ban b́a à kadi Ndil kɪ aa njay dow-je kɪ 'dɔji-é lé al wa?

Dow-je 'ba Jeju 'boy læ ndil-je kɪ maji al
Mat 12:22-32; Mar 3:22-30

¹⁴ Ndo káre bè, Jeju tubə ndil kɪ maji al kɪ isi mee dingəm-ti ra-é adi pa ta al. Loki ndil kɪ maji al lé tee kɔgi ya rəmə, dingəm lé pa ta adi né-é ɔr ndil kosi dow-je. ¹⁵ †Ngà dow-je kɪ dan-ti-je 'panè: To tógi læ Beljebul, kɪ to 'boy læ ndil-je kɪ maji al b́a Jeju isi tubə-né ndil-je kɪ maji al. ¹⁶ †Ə de kɪ nɔ-je 'ndigi nɔ-é kɔo ta kɪ mee-é-ti adi 'dɔji-é kadi ra nékɔji kɪ j̄ dɔrɔ-ti kadi d'oo. ¹⁷ Ngà Jeju gə tagir-je læ-dé bəti adi idə-dé panè: Kɔbe kɪ rá-rá ya b́a dow-je kɪ mee-é-ti 'gángi-nɔ d'osi-nɔ kɪ ta lé, à təl ndubəbe; kəy-je kɪ mee be-é-ti kinlé kàrè, à to nangi dɔ-nɔ-ti rum-rum rəm. ¹⁸ Kinə Satɔ ya gangi rɔ-é danɔ osi rɔ-é kɪ ta lé, kɔbe liə à kɔ lo kɔ-é-ti gərərə ban wa? M'pa bè kɔo səi 'painè to tógi læ Beljebul b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kɪ maji al. ¹⁹ Ə kinə to tógi læ Beljebul b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kɪ maji al, ngà dow-je læ-si ə d'isi 'tubə-dé kɪ tógi læ nɔ ngá wa? Kullə ra dow-je læ-si ya ilə ta dɔ-si-ti! ²⁰ Ngà kinə to tógi Lubə to b́a m'isi m'tubə-né ndil-je kɪ maji al rəmə, to kɔbe læ Lubə ya ngá é ree tee rɔ-si-ti tin. ²¹ Loki dow kɪ njètógi kɪ nékatɪ asi ji-é maji, ngəm takəy liə lé, nékingə-é tò gərərə. ²² Ngà kinə dow kɪ rangi kɪ tógi-é itə-é ree rɔ-é tətɪ-é rɔ lé, à taa nékatɪ-je kɪ ɛ ubə kul-é kinlé ji-é-ti bəy b́a à taa nékingə-é kɔo læbi dow-je.

²³ †Dow kɪ ore kàdɪ-m al lé, to njəkosi-m kɪ ta ə dow kɪ kəw sə-m né kɪ nati al kàrè, to njəsane né kɔgi to.

Ta kɪ sobi dɔ kɪ ndil kɪ maji al kɪ təl ree mee dow-ti gogi
Mat 12:43-45

²⁴ Loki ndil kɪ maji al tee mee dow-ti, ɔw ilə kɪ diləlo kɪ tuti sangi lo kɪ kadi n'isi-ti n'taa koo ya ngà ɛ ingə al rəmə, ɛ təl panè: «Kəy læ-m kɪ m'isi-ti b́a m'tee lé, m'a təl kɔw-ti gogi.» ²⁵ Loki təl ɔw gogi rəmə, oo kɪ mee kəy lé toki kəy ndəti-ndəti rəm, b́a né-je kɪ mee-é-ti toki kosi njɔl-njɔl rəm. ²⁶ Bəba ɛ osi təl ɔw sangi ndil-je kɪ rangi siri kɪ mee-dé ndul itə-é bəy b́a ree sə-dé, adi d'andi mee kəy-ti lé ə d'adi to lokisi-dé. Gangi-é-ti kɪ gogi nè kinlé, kisi læ dowbé kin maji al nɔ itə kɪ kete lé bəy.

²⁷ Loki Jeju ɔ pa ta lé bè ya rəmə, dené káre tee dan kosi dow-je-ti pa ta kɪ ndi-é kɪ boy panè: Dené kɪ oji-i ə ulə mba ta-i-ti kinlé, to njénékumə kɪ ban ɔn ə! ²⁸ Ngà Jeju ilə-é-ti

† **11:15** 11:15 Mat 9:34; 10:25 † **11:16** 11:16 Mat 12:38; 16:1; Mar 8:11 † **11:23** 11:23 Mar 9:40

panè: Bè al, dow-je kí d'oo ta læ Lubə ə 'təl rɔ-dé go-ti bá 'to njénékumə-je!

Dow-je 'dəji nékɔji

Mat 12:38-42

²⁹ †Loki kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy 'gəə dɔ Jeju sipi lé, ɛ idə-dé panè: Dow-je kí ngɔsnè kinlé, 'to njémeɛndul-je; de 'dəji kadi d'oo nékɔji, ngà dow à ra nékɔji kí rangi kadi-dé al ngá; ɛ kí ndɔki tɛɛ dɔ Jonasi-ti kin ya asi. ³⁰ Kdɔ titi kí ndɔki Jonasi to-né nékɔji rɔ dow-je-ti kí Ninibi kinlé, bè ya tɔ é Ngon læ dow à to-né nékɔji rɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin tɔ. ³¹ Ndɔ gangta-ti lé, ngar kí dené kí go lo-ti kí bəə à kɔ takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin, kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ ndɔki ɛ i sɔy dɔnangi-ti nɔ ya ree oo gosta-je læ Salomɔ. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Salomɔ nɔ ya ɔ nè! ³² Ndɔ gangta-ti lé, dow-je kí Ninibi d'a kɔ takəm dow-je-ti kí ngɔsnè kin kdɔ kilə ta dɔ-dé-ti. Kdɔ dow-je kí Ninibi lé, loki d'oo mbe kilə læ Jonasi rəmə, 'tusi panjiyə-dé-je kí maji al d'inə kɔgi. Ngá kí ngɔsnè-ti kinlé, dow kí itə Jonasi nɔ ya ɔ nè!

Gosta kí sɔbi dɔ lampi

Mat 5:15; 6:22-23; Mar 4:21

³³ †Dow à kində pər lampi-ti kdɔ bɔyɔ al rəm, bá à jəbi ngó dɔ-ti al rəm tɔ. Ngà à nɔɔ kagnɔɔ lampi-ti taá kdɔ kadi dow-je kí d'ow meɛ kəy-ti d'oo-né lo. ³⁴ Kəm-i lé, to lampi læ rɔ-i. Loki kəm-i tò maji rəmə, rɔ-i lay ya tò lo kí ndógi-ti; ngà kinə kəm-i maji al lé, rɔ-i tò lo kí ndul-ti tɔ. ³⁵ 'Oo maji, kadi londógi kí tò rɔ-i-ti təl londul al. ³⁶ Kinə rɔ-i burə lay tò lo kí ndógi-ti adi kəl rɔ-i káre ya kàrè nɔy londul-ti al lé, rɔ-i bikti ya lo à ndógi dɔ-ti titi kí lampi ndógi-né dɔ-i-ti kin bè tɔ.

Jeju ndángi njéndó dow-je ndukun-je kɔ Parisi-je

Mat 23:1-36; Mar 12:38-40

³⁷ Loki Jeju pa ta lay rəmə, Parisi káre ba-é be liə kdɔ kadi ɔw uso siə né. Beba Jeju ɔw kəy isi ta nékuso-ti. ³⁸ Loki Parisi lé, oo kí Jeju togi ji-é al ya uso-né né lé, lo ta igi-é səl. ³⁹ Beba 'Babe idə-é panè: Səi Parisi-je lé, gidi kɔbi-je kɔ gidi tasa-je bá səi 'togi suki-suki, ngà meɛ-si bá bogi-je kɔ meɛndul-je rusi nji-nji. ⁴⁰ Səi mbó dow-je kan! Lubə kí njera gidi né kí ndaa-ti nè kinlé, ɛ ya ra meɛ-é kí kəy tɔ al wa? ⁴¹ Meɛ-si kí kəy bá adi Lubə kadkare-ti ə né-je lay à kaa njay rɔ-si-ti tɔ. ⁴² Ngà tuji à kusi dɔ-si-ti, səi Parisi-je! Kdɔ səi lé, mbikam-je læ-si kí ətɔ maji-maji, kɔ né ndir nɔy-je,

kì ndøgi mbikamnáy-je lay kin ya sɔi ɔri káre dan kí dɔgi-ti adi Lubə. Rəmə né ra kí njururu, kì ndigi Lubə kin bá sɔi ooi kí né al. Né-je kin bá lé, à to kullə ra-si, bá ndøgi né-je kinlé kàrè sɔi a tusi kinɔi al rəm tɔ. ⁴³ Tuji à kusi dɔ-si-ti sɔi Parisi-je; kdɔtalə sɔi lé, lokisi kí kete nɔ dow-je-ti meɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je bá sɔi 'ndigi rəm, bá 'ndigi kadi dow-je 'ra-si lapiya kunta-nə lokosi-je-ti rəm tɔ. ⁴⁴ Tuji à kusi dɔ-si-ti, kdɔtalə sɔi lé, 'titi-nə kì dɔbadi-je kí né kí toji kadi dow gə-né ya goto kin bè, adi dow-je 'nɔiyə dɔ-ti kàrè 'gə al*. ⁴⁵ Dow káre dan njéndó dow-je ndukun-je-ti, pa kì Jeju panè: Njéndó dow-je né, i 'pa bè kinlé, to je tɔ bá 'taji-ji tin al wa. ⁴⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Sɔi njéndó dow-je ndukun-je lé, tuji à kusi dɔ-si-ti tɔ; kdɔtalə né-je kí ɔy kí lo kuti-é ngə ya sɔi indəi dɔ dow-je-ti, ngə sɔi rəmə, ngon ji-si ya kàrè, 'gəti-né sə-dé al. ⁴⁷ Tuji à kusi dɔ-si-ti, kdɔtalə sɔi 'rai dɔbadi njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndɔki ka-si-je 'tɔl-dé. ⁴⁸ Loki sɔi 'rai bè lé, 'toji to kí 'ndigi kì ka-si-je, kdɔtalə ka-si-je 'tɔl njépata-je kí ta Lubə-ti ə sɔi 'rai dɔbadi-dé tɔ. ⁴⁹ Gin-é kin bá Lubə kí njègosi pa-né panè: M'a kulə njépata-je kí ta-m-ti, kì njékɔwkulə-je lə-m rɔ-dé-ti rəmə, d'a tɔl dɛ kí dan-ti-je ə d'a kulə kəm dɛ kí nɔ-je ndoo tɔ. ⁵⁰ Kdɔ kadi məsi njépata-je kí ta-m-ti kí un kuti-é lo kində gin dɔnangiti nɔ ya ɔy kɔgi puu-puu kinlé, ta-é tɔ dɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin. ⁵¹ Un kuti-é dɔ məsi Abel-ti sar tɛɛ-né dɔ məsi Jakari-ti kí 'tɔl-é mbunə logugi né-ti kì kəy lə Lubə. Ooi maji, ta məsi-dé à kusi dɔ dow-je-ti kí ngɔsnè kin ya ndəti. ⁵² Tuji à kusi dɔ-si-ti, sɔi njéndó dow-je ndukun-je! Kdɔtalə sɔi ɔri lakere kɔr tarəbi négə ji-si-ti ə sɔi ɔwi kəy al rəm, bá dow-je kí 'ndigi kɔw kàrè, sɔi ɔgi-dé lo kɔw rəm tɔ†. ⁵³ Loki Jeju tɛɛ meɛ kəy-ti lé, njéndó dow-je ndukun-je kì Parisi-je d'ɔ siə kì wɔngi nɔ adi 'dəji-é ta giti-giti dɔ né-je-ti kí gay-gay. ⁵⁴ Dɛ 'dəji-é ta-je kin bè d'iyə-né gum kdɔ kadi kinə d'ingə ta madi ta-é-ti ə je d'ilə-né ta dɔ-é-ti.

12

Jeju ndəji njéndó né-je dɔ kədkəm-ti

¹ †Dɔgangi-é-ti kinlé, kosi dow-je kí budɔgi dɔgi lo nɔ ya 'kəw-nə adi d'ubə-nə lo-ti bangi-bangi bá Jeju pa ta adi

* **11:44** 11:44 Kí go nékobe-ti lə jipi-je lé, kinə dow nɔiyə dɔbadi-ti rəmə, d'oo-é kí dow kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti. Kdɔ né-je kí meɛ badi-ti lé to né-je kí tɔ nɛ. Beɓa Jeju panè Parisi-je lé, meɛ-dé maji al toki dɔbadi kí jipi-je 'ndigi kadi dow nɔiyə dɔ-ti al kinlé bè. Ngə bɔyɔ bá dɛ 'bɔyɔ d'adi dow-je 'gə al. † **11:52** 11:52 Njéndó dow-je ndukun-je lé, ndukun lə Lubə kì ta-je lə njépata-je kí ta-é-ti tɔ ji-dé-ti kdɔ kadi 'gə-né ta kí sɔbi dɔ kaji, ya ngə dɛ 'gə al rəm, bá d'ɔgi dow-je lo gə-é rəm tɔ. † **12:1** 12:1 Mat 16:6; Mar 8:15

njéndó né-je liə ya kete panè: Səi kan! Ooi go rɔ-si maji kɔɔ əm lə Parisi-je kí to kədkəm dow-je kin. ² †Né kí dow bɔyɔ kí gin-é à tɛɛ al ya goto rəm, bá ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí dow à gə al kàrè goto rəm. ³ Gin-é kin bá, né-je lay kí 'pai ta-é ndɔɔ lé, d'a koo ta-é dan kada; ə ta kí səi 'pai mbi dow-ti nɔm-nɔm bè mɛɛ kəy-ti duni nɔ ya kàrè, d'a kilə-né mbɛ dɔ kəy-ti taá.

Ta lə bəl kəm dow al

Mat 10:26-33

⁴ Səi nam-m-je, m'a kidə-si rəsi. Dɛ kí d'a tɔl daji rɔ-si ə d'a kasi ra sə-si né kí rangi go-ti al ngá kinlé, 'bəli-dé al. ⁵ M'a tɔji-si ɛ kí səi a bəli-é. ɛ kí à tɔl daji rɔ-si rəm, go-ti ɔw kɪ tɔgi kadi ilə-é dan pər-ti kí tò sartagangi bəy kinlé ɛ bá 'bəli-é; m'idə-si ta kí tɔgrɔ-ti, ɛ bá tò kadi 'bəli-é. ⁶ 'Tij-je lé, 'ndogi-dé mɪ kɪ silə joo-joo ya al wa? Lé bè ya kàrè, ɛ kí káre dan-dé-ti kí mɛɛ Lubə oy dɔ-é-ti ya goto. ⁷ Bəl dɔ-si kin ya kàrè toki gə kɔr-é lay. Ən ə 'bəli al, kɔɔ gati-si itə gati 'tij-je nja nɔ. ⁸ M'a kidə-si kí dow kí rá-rá kí pa ta rəsi takəm dow-je-ti panè n'to dow lə-m lé, mɔ Ngon lə dow m'a pa ta liə rəsi nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, to dow lə-m ya tɔ. ⁹ Ngá dow kí ɔr ta kuti-m-ti takəm dow-je-ti panè, n'gə-m al lé, mɔ kàrè m'a kɔr ta kuti-é-ti nɔ malayka-je-ti lə Lubə panè, m'gə-é al ya tɔ.

¹⁰ †Ə dow kí rá-rá kí pa ta kí maji al dɔ Ngon lə dow-ti lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é, ngá dow kí pa ta kɔbi kɪ Ndil kí aa njay lé, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é al ya sartagangi.

¹¹ †Ngá loki d'a kɔw sə-si kɔɔ gangta dɔ-si-ti mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, kɪ nɔ njəgangta-je-ti, kɪ nɔ njəkɔbe-je-ti lé, adi mɛɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Se ta ri bá j'a pa wa əse j'a pa kɪ gosi kí ban bá kɔɔ pa-né ta dɔ rɔ-ji-ti wa al. ¹² Kɔɔ dɔkàdɪ-é-ti kin ya Ndil kí aa njay à ndó-si ta kí tò kadi 'pai.

Gosta kí sɔbi dɔ njènékingə kí to mbə dow

1Ti 6:17-19

¹³ Dow madi dan kosi dow-je-ti idə Jeju panè: Njéndó dow-je né, idə ngonkɔ-m adi néndubə kí bɔbi-ji inə adi-ji lé ɛ kay kí 'lə-m adi-m. ¹⁴ Bəbɔ Jeju ilə-é-ti panè: Sé ná bá ində-m njəgangta lə-si əse njəkay-si néndubə wa? ¹⁵ Go-ti, ɛ idə dow-je lay panè: Ooi go rɔ-si maji dɔ né-ti lay kí to kəmkəj; kɔɔtələ, lé dow isi dan nékingə-ti kí tò mburuki-mburuki ya kàrè, kisi-é kɪ dɔ-é taá, to ta lə nékingə-é al. ¹⁶ Bəbɔ Jeju idə-dé gosta káre panè: Dingəm káre bè kí to

† 12:2 12:2 Mar 4:22; Luk 8:17 † 12:10 12:10 Mat 12:32; Mar 3:29 † 12:11 12:11 Mat 10:19,20; Mar 13:11; Luk 21:14,15

njènékingə, ɔw kɪ dɔnangi kɪ ɛ ingə né titi n̄a. ¹⁷ Rəmə ɛ gir m̄ɛ-é-ti panè: Loki m'a kungi ko lə-m titi ya goto. Kin əjè m'ra ban ɛn wa? ¹⁸ Beba ɛ panè: Yən, né kɪ m'a ra ɛn: M'a sane dam-je lə-m ə m'a koji dam-je kɪ rangi kɪ boy-boy bá m'a kəw ko lə-m kɪ ndəgi nékingə-m lay titi. ¹⁹ Ba m'a kidə rɔ-m ta panè: Rɔ-m, nékingə-i tò mburuki-mburuki kɔɔ ɓal-je n̄a ɛn ɔ 'uwə rɔ-i nangi 'taakoo, 'uso, 'ay ə 'ra rɔnəl. ²⁰ Ngà Lubə idə-é panè: Mbé dow! Ndɔɔ nè kin ya 'a koy. Ə n̄a ngà bá né-je kɪ i isi 'ɔsi dɔ-é nati kɔɔ rɔ-i kinlé, à to kɪ liə wa? ²¹ Beba Jeju ilə dɔ-ti panè: Dow kɪ njèkəw né kində ngangəm kɔɔ rɔ-é yó ɓi to njènékingə takəm Lubə-ti al lé, tò titi-n̄a bè ya tɔ.

*Ta kɪ sobi dɔ kində m̄ɛ dɔ Lubə-ti
Mat 6:25-34*

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je liə panè: Gin-é kin bá m'idə-si panè: Adi m̄ɛ-si ɔ kəkəkə adi 'painè: Ri bá j'a kuso kɔɔ kisi-né əse j'a kingə kubi rá bá j'a kɔɔ wa al. ²³ Kɔɔ kisi kɪ dɔ taá lə dow maji n̄a itə nékuso ə daji rɔ dow maji n̄a itə kubi tɔ. ²⁴ Ooi 'gagə-je: Dɛ 'dubi ko al rəm, d'ijə ko al rəm, d'ɔw kɪ kəy ngəm né al rəm, bá d'ɔw kɪ dam al rəm, ya ngà Lubə isi ul-dé! Ə səi lé, gati-si itə gati yəl-je kin say! ²⁵ N̄a dan-si-ti bá à kasi kilə ndɔ-é dɔ madi-é-ti sɛ kɪ takul m̄ɛ kə kəkəkə liə wa? ²⁶ Kinə né kɪ sɛ bè kàrè, səi a kasi rai al lé, kɔɔ ri bá səi adi m̄ɛ-si ɔ kəkəkə kɔɔ né-je kɪ rangi wa? ²⁷ Uni kəm-si ooi-né wale-je kɪ m̄ɛ ndɔr-ti ə ooi puti-dé: Dɛ 'ra kullə madi al rəm, d'oji kubi al rəm, ya ngà adi m'idə-si rəsi kɪ Salomɔ kɪ to njènékingə kɪ n̄a kin ya kàrè, ɔɔ kubi-je kɪ ndóle asi kɪ puti wale-je kin nja káre al. ²⁸ Səi dow-je kɪ kadm̄ɛ lə-si to kɪ ndɛ bè kan! Wale-je kɪ d'a m̄ɛ ndɔr-je-ti ɓone ya ə bore pər à kɔ-dé kin kàrè, Lubə adi 'mɔne kɪ puti-dé mbuu rəm ngà, səi kɪ ban bá ɛ à kadi-si kubi al wa? ²⁹ Səi lé, adi rɔ-si kɔ 'sangi-né nékuso kɪ man kay ya par-par al. ³⁰ Kɔɔ né-je lay kinlé, gin dow-je lay kɪ dɔnangi-ti bá d'adi rɔ-dé kɔ 'sangi par-par; ngà səi rəmə, ɓɓi-si gə maji kɪ né-je kinlé ɔwi ndoo-é. ³¹ Kɔɔbe liə bá 'sangi ə né-je kinlé, ɛ à kadi-si dɔ-ti.

³² 'Bəli al, səi kuti dow-je lə-m kɪ ndɛ bè kin! Kɔɔ nəl ɓɓi-si kadi adi-si kɔɔbe liə.

³³ 'Ndógi nékingə-si ə 'ləbi là-é njéndoo-je kadkare-ti. 'Rai mbu là-je kɪ à tuji al ə né-je lə-si kɪ maji kɪ à tò sartagangi lé, 'kəwi indəi ngangəm m̄ɛ dɔrɔ-ti, kɪ to lo kɪ njəbogi-je d'a ɓogi-ti al rəm, bá n̄a à kɔ-ti al rəm. ³⁴ Kɔɔ lo kɪ né lə-si kɪ indəi ngangəm tɔ-ti lé, lo-é ya m̄ɛ-si à tò dɔ-ti gérərə tɔ.

*Kiskəm do ro-ti**Mar 13:33-37; Mat 24:42-51*

35 †Dooi bədi-si kɪ ndaá doo bədi ə adi pər tò lampi-je-ti lə-si.* 36 †Ə səi lé, kadi 'titi-na kɪ dow-je kí d'isi ngəbi 'ba-dé kí à kɪ lo nékuso-ti kí lo taana-ti kisi təl, kadi loki ree ində takəy rəmə, tajinati nè ya 'teɛ d'adi-é kin bè. 37 Ngannjékullə-je kí d'isi kəm ya 'ba-dé ree ingə-dé-né lé, bá to njénékumə-je. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí ɛ à doo bədi-é kɪ ndaá doo bədi ə à kadi-dé d'isi nangi bá à ree kadi-dé nékuso. 38 Lé ɛ ree dan lo-ti bapi əse taginlo-ti ya bá ingə-dé kí d'isi kəm rəmə, de 'to njénékumə-je! 39 †Kadi 'gəi né kin maji to: Kinə 'ba njəkəy gə dəkàdɪ kí njəbogi à ree-né lé, ɛ à kinə-é kadi əw meɛ kəy-ti liə al. 40 Səi ya kàrè, isi do nja-si-ti, kdo Ngon lə dow lé à ree dəkàdɪ-ti kí səi 'giri do-ti al.

41 Beba Piyər dəji-é panè: 'Babe, gusta kinlé 'pa adi-ji je ya par əse 'pa adi dow-je lay wa? 42 'Babe ilə-é-ti panè: Nə bá to njəkoo go né-je kí to njera né kí tɔgrɔ-ti kí to njəkəmtuti wa? To ɛ kí 'ba-é ində-é do madkullə-je-ti liə, kdo kadi oo go-dé kɪ nékuso kɪ dəkàdɪ-é dəkàdɪ-é. 43 Ngonnjékullə kí 'ba-é təl ree meɛ kəy-ti liə bá ingə-é ta kullə-ti titi-na bè lé, to njénékumə. 44 Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; 'ba-é à kinə nékingə-é-je lay meɛ ji-é-ti. 45 Ngà kinə ngonnjékullə kinlé, pa meɛ-é-ti panè: «'Ba-m à təl ree kalangi al bəy», adi isi ta tində madkullə-je-ti liə kí dingəm kɪ de kí dené rəm, ɛ uso né ə əy yibi adi ra-é lé, 46 'ba-é à təl ree kubə-é nangi busi ndo-ti kí ɛ ində meɛ-é do-ti al rəm, bá dəkàdɪ-ti kí ɛ gə al rəm to. ɛ à kində-é kində kɔji kí ngə nə ə à kadi-é ingə kɔ lə njera né kí tɔgrɔ-ti al-je. 47 Ngonnjékullə kí gə né kí meɛ-é 'ba-é ndigi ya ngà, ɛ əsi do né-je nati al rəm, ra kí go meɛ ndigi-ti lə 'ba-é al rəm lé, d'a kində-é ta ndəy nə. 48 Ngà ngonnjékullə kí gə né kí meɛ-é 'ba-é ndigi al, bá ra né kí asi kində rəmə, d'a kində-é ta ndəy sɛ bè. Dow kí d'adi-é né nə lé, d'a dəji né ji-é-ti nə ya to, ə dow kí d'inə né meɛ ji-é-ti nə lé, d'a dəji né meɛ ji-é-ti nə do madi-é-ti ya to.

*Jeju to gin gáangi-na lə dow-je**Mat 10:34-39*

49 M'ree m'ulə pər donangi-ti nè ə m'ndigi kadi pər lé, ɔ ya rəm ngá. 50 †Batəm káre tò nɔɔ kadi d'a ra-m ə meɛ-m ba bóki-bóki sar kadi 'ra-m bane.† 51 Səi 'giri kí to lapiya

† 12:35 12:35 Mat 25:1-13 * 12:35 12:35 Doo bədi kɪ ndaá doo bədi lé, toji kisi do nja-ti pèrèrè kdo kɪ ra né madi əse kɪ kow ta ro-ti. † 12:36 12:36 Mar 13:34-36 † 12:39 12:39 Mat 24:43,44 † 12:50 12:50 Mar 10:38 † 12:50 12:50 Batəm kí Jeju pa ta-é nè kinlé, to ta lə kɔ kí à kingə bi to ta lə batəm kí mani al.

bá m'ree-né dɔnangi-ti wa? Bè al! Adi m'idə-si, ma lé m'ree kɪ gáŋgi-na. ⁵² Kɪ nè kɔw kɪ kete kinlé, dow-je 'ra mɪ mɛɛ kəy-ti je bè rəmə d'a gáŋgi-na. Dɛ kɪ mutə d'a kɔsi ta dɛ kɪ joo ə dɛ kɪ joo d'a kɔsi ta dɛ kɪ mutə tɔ. ⁵³ Bɔbi ngon à kɔsi ta ngon-é kɪ dingəm, ə ngon kɪ dingəm à kɔsi ta bɔbi-é tɔ. Kɔ ngon à kɔsi ta ngon-é kɪ dené ə ngon kɪ dené à kɔsi ta kɔ-é tɔ. Kɔ ngon kɪ dingəm à kɔsi məm-é kɪ ta ə məm-é lé à kɔsi-é kɪ ta tɔ.

Ta kɪ dɔ kaglo-je-ti

Mat 16:2-3

⁵⁴ Jeju idə kosi dow-je bəy panè: Loki səi ooi kilndi lo kur kàdi-ti lé, səi 'pai tajinati nè ya 'painè ndi à kədi ə ndi ədi ya tɔ. ⁵⁵ Ə loki səi ooi yəl i kɪ go lo-ti kɪ bəə isi ulə rəmə, səi 'painè: Lo à tungə ə lo tungə ya tɔ. ⁵⁶ Səi njəkədkəm dow-je kan! Asi kəri mbunə né-je kɪ ra né dɔnangi-ti nè, kɪ ɛ kɪ dɔra-ti, ngà ban bá səi 'gəi kəri mbunə né-je kɪ dɔkaglo-ti kɪ ngəsnè kin al wa?

⁵⁷ Ngà kdɔ ri bá səi ya kɪ dɔ rɔ-si asi kəri mbunə né kɪ njururu tɔ al wa? ⁵⁸ Loki 'isi 'ɔw lo gangta-ti kɪ njəta lə-i lé, 'ulə noji nati siə dɔ rəbi-ti ya, nè kinə ɔw tɛɛ sə-i nɔ njəgangta-ti lé, njəgangta à kilə-i ji asgar-ti kadi-é ilə-i dangay-ti. ⁵⁹ M'a kidə-i rəsi; 'a kugə ngər-ngər, sisi ya kərə à nɔy al bá 'a tɛɛ dangay-ti bəy.†

13

Ta kɪ sɔbi dɔ kinə panjiyə kɪ maji al kɔgi

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dow-je madi 'ree d'ɔr poyta d'adi Jeju. To ta lə dow-je kɪ dɔnangi Galile-ti kɪ ndɔki d'a 'gugi né bá gubərnər Pilati adi 'tɔl-dé, adi məsi-dé pote nati kɪ məsi dɔ-je kɪ d'ilə d'adi Lubə. ² Jeju ilə-dé-ti panè: Dow-je kɪ Galile kɪ 'tɔl-dé kinlé, səi 'giri toki dɛ bá 'to njəramajal tɔy ndəgi dow-je kɪ Galile lay bá kɔ kɪ tanə bè kin tɛɛ-né dɔ-dé-ti tin wa? ³ Bè al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi al lé, səi lay ya a koyi tɔ. ⁴ Əse dow-je kɪ dɔgi gidi-é jinəy joo kɪ ndɔki ndogi bɔr kɪ Silowe kɪ bebo Jorijaləm-ti usi dɔ-dé-ti adi d'oy kinlé, səi 'giri to kɪ dɛ bá kullə ra-dé maji al tɔy ndəgi dow-je lay kɪ bebo Jorijaləm-ti wa? ⁵ Bè al! Adi m'idə-si, kinə səi inəi panjiyə-si-je kɪ maji al kɔgi al lé, səi lay ya a koyi tɔ.

Gosta kɪ sɔbi dɔ kote kɪ andi al

⁶ Jeju pa gosta kin dɔ-ti bəy panè: Dow kərə bè ɔw kɪ kote mɛɛ ndɔr nduu-ti liə. ɛ ree sangi kandi-é dɔ-ti rəmə ingə al. ⁷ Beba ɛ idə njərakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lé panè: 'Oo

† 12:59 12:59 Mat 5:25-26

bè, kote kinlé m'ree m'sangi kandi-é dɔ-ti bè-bè ya bal mutə kol nè, ngà m'ingə al. Ən é 'tugə-é 'gangi-é kɔgi! Ri bá ɔ uti lo kare bè kdɔ wa? ⁸ Njèrakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti lé ilə-é-ti panè: 'Ba-m, kol nè kinlé, inə-é adi j'oo bəy. M'a ndər gin-é gəə sipi ə m'a kungi sɪ né titi. ⁹ Dɔmaji ə gogi rangi à kandi ngá. Ngà kinə andi al bəy rəmə je 'tugi-é gangi-é kɔgi tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ lapiya kí Jeju adi njəmɔy ndɔ taakoo-ti lə jipi-je

¹⁰ Ndo káre bè, Jeju isi ndó né dow-je mɛɛ kəykəwnə-ti lə jipi-je ndɔ taakoo-ti lə-dé, ¹¹ ə dené káre kí ndil kí maji al ra-é adi-é to məti bal dɔgi gidi-é jinəy joo isi nɔɔ. Dené lé, mɔɔ kɔngi-kɔngi adi asi ndaji rɔ-é taá al kí pɛti-pɛti-je-ti ya. ¹² Loki Jeju un kəm-é oo-é lé, ɛ idə-é panè: Dené, məti lə-i toki kɔr dɔ-i-ti kɔgi ngá! ¹³ Go-ti, Jeju ində ji-é dɔ-é-ti, rəmə tajinati nè ya dené ndaji rɔ-é taá ə ɔsi gaji Lubə. ¹⁴ Ngà njəkun dɔ kəykəwnə lə jipi-je bá wɔngi ra-é, kdɔ lapiya kí Jeju adi dené ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, adi idə kosi dow-je panè: Ndo ra kullə ra məkɛ é mɛɛ ndɔ-é-je-ti kin bá 'reei adi d'adi-si lapiya, bi 'reei ndɔ taakoo-ti al. ¹⁵ 'Babe ilə-é-ti panè: Səi njəkədkəm dow-je kan! Nɔ́ ya dan-si-ti bá ndɔ taakoo-ti lə jipi-je lé, tuti mangi liə əse koro liə lo kuso né-ti ɔw siə adi-é ɔy man al wa? ¹⁶ Ngà dené kan kí to ngonka Abrakam bá Satɔ uwə-é gin tɔgi-é-ti bal dɔgi gidi-é jinəy joo lé bá kadi toki taa-é kilə-é taá kɪ ndɔ taakoo lə jipi-je al wa? ¹⁷ Loki Jeju pa ta kin bè lé, njəkilə ta dɔ-é-ti-je lay ya d'oo ta kí d'a pa al. Ngà kosi dow-je rəmə, 'ra rɔnəl dɔ né-je-ti lay kí tɔ bəl-bəl kí ɛ rá-rá lé tɔ.

Gosta kí sɔbi dɔ kɔɔ kɔl

Mat 13:31-32; Mar 4:30-32

¹⁸ Jeju pa bəy panè: Kɔbe lə Lubə lé titi-nɔ́ kɪ ri wa? Ə ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe lə Lubə lé wa? ¹⁹ Kɔbe lə Lubə lé, titi-nɔ́ kɪ kɔɔ kɔl kí dɔw un ilə mɛɛ ndɔr-ti liə adi ubə ə tɔgi, rəmə yəl-je kí njénar taá 'ree d'uwə lo kisi balkəm-é-je-ti kin bè.

Gosta kí sɔbi dɔ əm

Mat 13:33

²⁰ Jeju pa ya bəy panè: Ri bá m'a kun kɔji-né kɔbe lə Lubə lé wa? ²¹ Kɔbe lə Lubə lé titi-nɔ́ kɪ əm kí dené káre bè un lɔy-né nduji kí 'mbɔji mɛɛ kee mutə adi nduji kí lɔy lay ya jɪ kin bè.

Ta lə tarəbi kí to mbɔyɔyɔ bè

Mat 7:13-14

²² Loki Jeju isi ɔw dɔ-é kɪ bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ ndó né dow-je taá-taá ində-né dan bebo-je kɪ nganbe-je gangi.

²³ Befa dow madi daji-é panè: Dow-je kí d'a kingə kaji lé kor-dé n̄a al wa? ²⁴ Jeju ilə-é-ti panè: 'Nduri dɔ rɔ-si-ti kadi ɔwi kɪ tarəbi kí tò mbɔyɔyɔ bè. M'idə-si, dow-je n̄a ya d'a sangi kadi d'ɔw kɔbe-ti lé ya ngà d'a kasi al. ²⁵ Loki njèkəy à kɪ taá ə à kuti tarəbi bá sɔi a kaji ndaa-ti kindəi tarəbi painè: «'Babe, 'Babe 'tɛɛ tarəbi adi-ji» lé, ɛ à kilə-si-ti panè: «Sɔi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè m̄a m'gə al.» ²⁶ Rəmə, sɔi a pai siə painè: «Jɛ bá j'isi takəm-i-ti ya j'uso né rəm, j'ay man rəm lé al wa? Jɛ bá i 'ndó né dow-je ka rəbi-je-ti lə-ji lé al wa?» ²⁷ Ə ɛ à kilə-dé-ti panè: «Sɔi lé, 'toi dow-je kí rá kàrè m̄a m'gə al! Ɔti kɪ rangi ta-m-ti, sɔi lay kí 'toi njéra né-je kí njururu al.» ²⁸ †Loki a kooi njépata-je kí ta Lubə-ti lay, kɪ Abrakam-je, kɪ Isaki-je, kɪ Jakobi-je kɔbe-ti lə Lubə, ngà sɔi bá d'a kung-i-si ndaa-ti lé, a n̄ɔi rəm, a tɔi ngang-i-si mægəgə-mægəgə lo-é-ti kin. ²⁹ Rəmə dow-je d'a kɪ kɪ lo kubə kàd-i-ti, kɪ lo kur kàd-i-ti rəm, d'a kɪ kɪ go lo-ti kí bəə kɪ dɛ kí d'a kɪ kɪ go lo-ti kí taá, d'a ree kisi ta nékuso-ti kɔbe-ti lə Lubə. ³⁰ †Ooi bè, dow-je kí n̄a-je dan dɛ kí gogi-ti d'a təl to dow-je kí kete ə dow-je kí dan-ti-je dan dɛ kí kete-ti d'a təl to dow-je kí gogi tɔ.

³¹ Dɔkàd-i-é-ti kinlé ya Parisi-je kí dan-ti-je 'ree d'idə Jeju 'panè: 'Ɔw! Ɔti rangi lo kin-ti, kɔɔ ngar Erodi ndigi tɔl-i. ³² Ɔ ilə-dé-ti panè: «Ɔwi idəi tal dow kí njèkədi dow-je kinlé 'pai-nè: “Bone kɪ bore kinlé, m'a tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti rəm, bá m'a kadi lapiya njémɔy-je ə ndɔ kí njèkung-i-ti mutə bá m'a tɔl ta-é. ³³ Ngà bone, kɪ bore kɪ lo kaa kinlé, tò kadi m'un tarəbi lə-m kɪ Jorijalɛm, kɔɔ njépata kí ta Lubə-ti lé, oy bebo Jorijalɛm-ti bane bi oy rangi lé, to né kí tuwə al.”»

*Jeju ndingə rɔ-é kɔɔ dow-je kí bebo Jorijalɛm-ti
Mat 23:37-39*

³⁴ Jeju pa bəy panè: 'Wa! Sɔi dow-je kí Jorijalɛm! 'Wa! Sɔi dow-je kí Jorijalɛm! Sɔi 'toi njétɔl njépata-je kí ta Lubə-ti, njétilə dow-je kí Lubə ulə-dé rɔ-si-ti kɪ ər tɔl-dé. Nja kandangi-kandangi é m'ndigi kəw-si kɪ rɔ-m-ti tan̄a kí kɔ kunjə kəw-né ngan-é gin bagi-é-ti kin bè é 'mbati! ³⁵ Ooi maji, kəy lə-si à toki tusi kin̄ə kɪ dɔ-si-ti n̄ɔɔ! Ngà m'a kidə-si rəsi; a kooi-mi gogi al ya sar kaglo-ti kí a pai-né painè:

Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ dow-ti kí njèree kɪ ri 'Babe!

14

Jeju adi lapiya njëmɔy ndɔ taakoo-ti læ jipi-je
Luk 6:6-11; 13:10-17

¹ Ndo káre bè kí to ndo taakoo læ jipi-je lé, Jeju ɔw mee kəy-ti læ 'boy læ Parisi-je káre kdo kuso né rəmə, Parisi-je d'ində kəm-dé d'oo-é soo. ² Dingəm káre kí mɔy ra-é adi tii kori-kori a nɔ-é-ti nɔɔ tɔ. ³ Jeju un ta dəji njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je lé panè: To tó-é kadi dow adi lapiya njëmɔy ndo taakoo-ti əse to tó-é al wa? ⁴ Dɛ d'ilə-é-ti al. Bəba Jeju ulə ji-é uwə-né njëmɔy lé, ə adi-é lapiya bá adi-é ɔw bəy. ⁵ †Go-ti, Jeju idə-dé panè: Nɔ dan-si-ti nè bá ngon-é əse mangi liə usi bole ndo taakoo-ti bá tajinati nè ya à kor-é tɛɛ siə ndaa-ti al wa? ⁶ Kin kàrè dɛ 'gə ta kí d'a kilə-ti al ya bəy.

Ta kí sɔbi dɔ mbəti lokisi kí kete nɔ dow-je-ti

⁷ Loki Jeju oo kí dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti lé, nɔ-nɔ ya kàrè sangi lokisi kí kete-kete rəmə, un gosta kin idə-dé-né ta panè: ⁸ Kinə dow ba-i lo nékuso taana-ti rəmə, 'ɔw 'isi lokisi-ti kí kete al. Dɔmaji ə dan dow-je-ti kí 'ba-dé kinlé, dow kí boy nɔ tɔy-i à kɔ nɔɔ, ⁹ rəmə dow kí njəba-si joo lay lé à kɪ panè: «'Inə lo adi dow kan.» Bəba loki i 'təl kdo kɔw kisi lo-ti kí gogi lé, rɔ-i à sɔl-i. ¹⁰ Ngà loki dow ba-i lé, 'ɔw 'isi lo-ti kí gogi, kdo kadi loki njəba-si lé ree rəmə, idə-i panè: «Nam-m, al kí kete nè.» Bəba 'a kingə rifa takəm dow-je-ti lay kí d'a kisi sə-i ta nékuso-ti. ¹¹ †Kdɔtalə dow kí oji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi, ngà dow kí sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é kí taá tɔ.

¹² Jeju idə dow kí njəba-é lé tɔ panè: Loki 'ra nékuso kí kada əse nékuso kí ndo kàrè 'ba nam-i-je al rəm, ngankɔ-i-je al rəm, noji-i-je əse njetakəy-je læ-i kí 'to njénékingə-je al rəm tɔ; nè dɛ kàrè d'a kɪ ba-i kdo kadi-i tó-ti tɔ. ¹³ Ngà loki 'ra nékuso lo ra nɔy-ti rəmə, 'ba njéndoo-je, kɪ njérɔkoy-je, kɪ njéməti-je, kɪ njékəmtɔ-je. ¹⁴ Rəmə i 'a to njénékumə, kdo dɛ d'a kasi kadi-i tó-ti al. Ndo kí dow-je kí njera né kí njururu d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, Lubə à kadi-i tó-ti.

Gosta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ba-dé lo nékuso-ti
Mat 22:2-14

¹⁵ Loki dow káre dan dow-je-ti kí d'isi ta nékuso-ti oo ta-je kin bè lé, idə Jeju panè: Dow kí à kisi ta nékuso-ti kɔbɛ-ti læ Lubə bá to njénékumə. ¹⁶ Jeju ilə-é-ti panè: Ndo káre bè, dow káre ra nékuso nɔ ya ba-né kosi dow-je. ¹⁷ Loki dɔkàdi kuso né asi lé, ɛ ulə ngonnjəkullə liə rɔ dow-je-ti kí 'ba-dé

lé panè: 'Reei! Né-je tò nangi lay ngá. ¹⁸ Ngà rəmə də lay ya, n̄á-n̄á dəji-é kadi adi mee-é sɔl. Ɛ kí dɔsɔy idə-é panè: M'ndogi londɔr nɔɔ, adi m'a kɔw koo ya bane ó m'dəji-i kadi 'adi mee-i sɔl dɔ-m-ti. ¹⁹ Ɛ kí rangi panè: M'ndogi mangndɔr-je dɔgi nɔɔ, adi m'a n̄á-dé koo ó m'dəji-i kadi 'adi mee-i sɔl dɔ-m-ti. ²⁰ Ɛ kí rangi pa bəy panè: M'taa dené ngɔsnè bəy, adi m'a kingə rəbi kɔw al. ²¹ Loki ngonnjəkullə lé, təl ree rɔ 'ba-é-ti rəmə, ɔr-é poy né-je kin lay. Beba wɔngi ra 'ba njəkəy lé n̄á adi idə ngonnjəkullə liə lé panè: Ɔ kalangi ɔw pandangi lo-je-ti, kɪ rəbi-je kí mee bebo-ti ə 'ree kɪ njəndoo-je, kɪ njərɔkoy-je, kɪ njəkəmtɔ-je, kɪ njəməti-je. ²² Sɛ go-ti rəmə, ngonnjəkullə lé ree panè: 'Ba-m, ndu-i kí 'un 'adi-m lé, m'ra kullə-é lay ya ngà lo n̄ay ya bəy. ²³ Beba 'ba njəkəy təl idə ngonnjəkullə lé panè: 'Ɔw ngan rəbi-je-ti kí wale, kɪ go ngal bangá-je-ti ó dow-je kí ingə-dé ya rəmə, 'uwə-dé gəsəsə ya adi 'ree, kɔɔ kadi 'rusi mee kəy lə-m. ²⁴ Ə m'a kidə-si rəsi; dow-je kí m'ba-dé kete kinlé, dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè à kɔdi rɔ nékuso lə-m ta-é-ti al.

Kəm rəbi kun go Jeju

Mat 10:37-39

²⁵ Kosi dow-je n̄á 'n̄jiyə go Jeju-ti bá ɛ təl kəm-é idə-dé panè: ²⁶ †Kinə dow ree rɔ-m-ti bá mbatɪ bɔbi-é kɪ kɔ-é, kɪ ne-é kɪ ngan-é-je, kɪ ngankɔ-é-je, kɪ kɔnan-é-je bá mbatɪ daji rɔ-é dɔ-ti kɔɔ ta lə-m al lé, dowbé à kasi kadi to njəndó né lə-m al tɔ. ²⁷ †Rəm, dow kí rá-rá ya un go-m bá un kagdəsi liə al lé, dowbé à kasi to njəndó né lə-m al. ²⁸ Kɔɔtalə dan-si-ti nè lé, kinə dow ndigi ra kəy kí boy rəmə, à kisi nangi kəsi kɔɔ kɔji gangi là kí à ra-né kullə-é koo mɔki, se là lé à kasi kadi n'ra-né n'tɔl ta-é wa? ²⁹ Kɔɔtalə kinə dowbé Ɛ par ya ində gin kəy nangi bá asi ra tɔl ta-é al lé, dow-je kí d'oo-é lo kində gin-é-ti lé, d'a kogi dɔ-é-ti, ³⁰ panè: Dow kin ində gin kəy ə asi tɔl ta-é al. ³¹ Əse ngar kí ban bá kinə isi ɔw rɔ dɔ madi-é-ti bá à kisi nangi kɔɔ mɔɔji koo mɔki, se asgar-je kí bɔdɔgi lo dɔgi kinlé, à kasi kadi n'ro-né kɪ madi-n'ɛ kí isi ree kɔɔ kilə rɔ dɔ-n'ɛ-ti, kɪ asgar-je bɔdɔgi lo kɔrjoo kin wa? ³² Kinə oo kí à kasi al rəmə, loki ngar madi-é lé, n̄ay əbi bəy ya ɛ à kidə dow kí to takəm-é, kɔɔ kadi ɔw dəji-é kadi n'uləi noji nati. ³³ Bè ya tɔ, n̄á-n̄á dan-si-ti ya kinə mbatɪ nékingə-é lay al lé, à kasi kadi to njəndó né lə-m al.

Mat 5:13; Mar 9:50

³⁴ Kati lé, to né kí maji ya, ngà kinə mbinə-é ɔr kɔgi lé, dow à ra-né ban bá à təl dɔ gogi bəy wa? ³⁵ À maji kɔɔ nangi al rəm, à maji kɔɔ kungɪ gin né-je-ti al rəm ngá. D'a

kungi kɔgi gidi lo-ti. Dow kí mbi-é tò nɔɔ kɔo kadi oo-né ta rəmə, kadi oo ta kinlé!

15

Gosta kí sɔbi dɔ bati kí nɔy bá d'ingə-é

Mat 18:12-14

¹ †Njétaalambo-je, kɔ njéramajal-je 'ree rɔ Jeju-ti kɔo koo ta liə. ² Rəmə Parisi-je, kɔ njéndó dow-je ndukun-je 'pa ta kí maji al dɔ-é-ti 'panè: «Dingəm kanlé, uwə njéramajal-je kɔ rɔ-é-ti, bá uso sə-dé né rəm lé yaa!» ³ Beba Jeju pa sə-dé ta kɔ gosta panè: ⁴ Dow kí rá ya dan-si-ti bá ɔw kɔ bati-je bu bá ɛ kí káre nɔy é à kiɲə dɛ kí kɔrjinɔy káre gidi-é jinɔy káre lo kuso né-ti diləlo-ti kɔo kɔw sangi ɛ kí nɔy lé sar kadi ingə-é al wa? ⁵ Ə loki ingə-é lé, rɔ-é nəl-é nɔ adi un-é sɔbi-é dam-é-ti kɔo ree siə bee. ⁶ Loki ree tɛɛ bee lé, ɛ ba nam-é-je kɔ njétakəy-je liə kɔ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl, kɔtələ bati lə-m kí nɔy lé, m'ingə-é. ⁷ Jeju ilə dɔ-ti panè: Bè ya tɔ, m'a kidə-si rəsi kí dow kí káre-rè kí to njéramajal bá inə panjiyə-é kí maji al kɔgi lé, rɔnəl-é à tò nɔ mɛɛ dɔrɔ-ti, tɔy 'lə njéra né kí njururu kí kɔrjinɔy káre gidi-é jinɔy káre kí d'ɔw ndoo kiɲə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi al kin.

Gosta kí sɔbi dɔ sisi kí usi kɔgi

⁸ Jeju pa gosta kí rangi bəy panè: Dené kí rá bá ɔw kɔ sisi dɔgi bá káre usi kɔgi é à kində pər lampi-ti, à kɔy mɛɛ kəy ə sangi lo maji-maji sar kadi ingə-né sisi lé al wa? ⁹ Beba loki ingə lé, ɛ ba nam-é-je kɔ njétakəy-je liə kɔ rɔ-é-ti ə idə-dé panè: 'Rai sə-m rɔnəl kɔo sisi lə-m kí usi kɔgi lé, m'ingə. ¹⁰ Jeju ilə dɔ gosta-ti kin panè: Bè ya tɔ é m'a kidə-si rəsi; malayka-je lə Lubə 'ra rɔnəl nɔ, kɔtələ dow káre-rè kí to njéramajal bá inə panjiyə-é-je kí maji al kɔgi.

Gosta kí sɔbi dɔ ngon kí ilə rɔ-é kɔgi bá təl ree

¹¹ Beba Jeju təl pa bəy panè: Dingəm káre bè ɔw kɔ ngan-je kí dingəm joo. ¹² Ɛ kí ndɛ idə bɔbi-é panè: Bɔbi-m, néndubə kí ndɔ-é ə à to 'lə-m lé, adi-m. Beba bɔbi-dé kay-dé nékingə-é. ¹³ Ndɔ nɔ al go-ti ya, ɛ kí ndɛ lé, ndogi né-je liə ngər-ngər ə ɔy là-é ɔw mba dɔnangi-ti kí say. Lo kin-ti bá ɛ tində né-je liə sane lay lo bəkaya-ti. ¹⁴ Loki ɛ tində sane lay rəmə, bobo usi dɔnangi-é-ti kinlé, ə né isi goto ji-é-ti ngá. ¹⁵ Adi ɛ ɔw adi dingəm káre bè dɔnangi-é-ti kinlé un-é kullə-ti, adi-é isi ɔw ul kɔsɔngi-je liə. ¹⁶ Ɛ ndigi kuso gəbrə kí kɔsɔngi-je d'ɔ d'uso lé ya, ngà dow adi-é al. ¹⁷ Beba ɛ gir

ta do ro-é-ti ə panè: Njérakullə-je lə bəbi-m lay ya nékuso-dé tò mburuki-mburuki, rəmə mə bá m'a kisi koy yo bo nè bè wa! ¹⁸ M'a kɪ taá təl kow ro bəbi-m-ti gogɪ ə m'a kidə-é panè: Bəbi-m, m'ra majal nɔ Lubə-ti rəm, nɔ-i-ti rəm. ¹⁹ Mə m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al, ngà kadi 'ra-m tanə kɪ i 'ra-né kɪ njérakullə-je lə-i ya bè. ²⁰ Bəba ɛ ubə nangi j taá ə təl ɔw kɪ ro bəbi-é-ti gogɪ. Loki nəy say kɪ kəy bəy ya bəbi-é oo-é, ə ta ɔ mɛɛ-é kɔ ta liə adi ay ngɔdi tilə kəm-é, ungi ji-é mindi-é-ti uwə-né kɪ kàdi-é-ti. ²¹ Rəmə ngon lé panè: Bəbi-m, m'ra majal nɔ Lubə-ti rəm, nɔ-i-ti rəm, adi m'tuwə kadi i 'ba-m ngon-i al. ²² Ngà bəbi-é idə ngannjékullə-je liə panè: ɔti kalangi 'reei kɪ kubɪ kɪ kuré itə madi-é-je ya, uləi ro-é-ti ə uləi ngamə ji-é-ti, bá 'tuləi saba nja-é-ti tɔ. ²³ ɔwi 'reei kɪ ngon bəbi mangɪ kɪ ro-é to mbul-mbul kin ya 'tɔli adi j'usoi j'rai-né rɔnəl. ²⁴ Kɔɔtalə ngon-m kɪ a kanlé, to dow kɪ oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə ro-é kɔgɪ bá təl ree tin. Bəba 'tum gin ra rɔnəl. ²⁵ Dɔkàdi-é-ti kinlé, ngon dər dingəm lé nəy ndɔrɔ. Loki isi təl bá tɛɛ ngɔsi kɪ kəy rəmə, ɛ oo ká nékində-je kɪ ká ndam-je. ²⁶ Bəba ɛ ba ngonnjékullə káre dəji-é panè sé to ri bá ra né wa? ²⁷ Ngonnjékullə lé ilə-é-ti panè: Ngonkɔ-i lé təl ree bá bəbi-i tɔl ngon bəbi mangɪ kɪ ro-é tò mbul-mbul kinlé kɔ ta liə, kɔ ɛ ingə-é gogɪ kɪ lapiya. ²⁸ Bəba wɔngɪ ra ngon dər lé, adi ɛ ndigi kow kəy al, adi bəbi-é tɛɛ ndaa-ti ree ra ndoo ta-é-ti kadi-é ɔw kəy. ²⁹ ɛ ilə bəbi-é-ti panè: 'Oo bè, mə kɪ m'ra kullə m'adi-i bal nɔ rəm, m'al do ndu-i nja káre al rəm kin ya kàrə 'tɔl ngon biɲə nja káre adi-m m'ra-né rɔnəl kɪ nam-je al. ³⁰ Rəmə, loki ngon-i lə-i kan, kɪ tində nékingə-i sane do kaya dené-je-ti lé təl ree, ə ɛ bá 'tɔl ngon bəbi mangɪ lə-ji kɪ ro-é tò mbul-mbul lé adi-é! ³¹ Bəbi-é idə-é panè: Ngon-m, i 'isi sə-m kɪ ndɔ-é ndɔ-é, adi né-je lə-m lay to kɪ 'lə-i ya; ³² ngà tò kadi j'ra nékuso j'ra-né rɔnəl, kɔ ngonkɔ-i kɪ 'oo-é kanlé, to dow kɪ oy bá təl isi kəm tin; ɛ ilə ro-é kɔgɪ bá təl ree tin.

16

Gosta kɪ sobi do njəkoo go né-je kɪ njəkəmtuti

¹ Jeju idə njéndó né-je liə bəy panè: Dingəm kɪ njénékingə káre bè, ɔw kɪ njəkoo go né-je liə nɔɔ. Dow-je d'idə-é 'panè: «Njəkoo go né-je lə-i lé, isi tində né-je lə-i sane.» ² Bəba ɛ ba-é pa siə panè: «Ta ri bá dow-je 'pa dɔ-i-ti bá m'oo m'oo tin wa? I lé, 'a to njəkoo go né-je lə-m al ngá, é né-je kɪ m'ɲə ji-i-ti kadi oo go-é lé 'ɔr go-é adi m'oo.» ³ Njəkoo go né-je lé, pa mɛɛ-é-ti panè: «'Ba-m ɔr kullə koo go né-je liə ji-m-ti kinlé, ri bá m'a ra wa? Kadi

m'ra kullə ndor wa? Tógi-m à kasi al. Kadi m'koy né wa? Rɔ-m sɔl-m.» ⁴ E panè: «M'gə né kí m'a ra kadi loki 'ba-m ɔr-m kullə koo go né-je-ti liə rəmə, dow-je d'uwə-m-né kí rɔ-dé-ti mɛɛ kəy-je-ti lə-dé.» ⁵ Beba dow-je kí kurə lə 'ba-é tò dɔ-dé-ti lé, e ba-dé adi ree rɔ-é-ti káre-káre. Ə dəji e kí dɔsəy panè: «Kurə lə 'ba-m tò dɔ-i-ti asi kandangi wa?» ⁶ Ə e ilə-é-ti panè: «Kurə ubi liə tò dɔ-m-ti gùm bu.» Rəmə njəkoo go né-je lé, idə-é panè: «'Taa mbete kurə lə-i, 'isi nangi kalangi ə 'ndangi ubi gùm kormi.» ⁷ Go-ti, e dəji e kí rangi panè: «Kurə lə 'ba-m to dɔ-i-ti asi kandangi wa?» E ilə-é-ti panè: «Kurə ko liə tò dɔ-m-ti suwal bu.» Rəmə njəkoo go né-je lé panè: «'Taa mbete kurə lə-i ə ndangi ko suwal kərjinəy joo.» ⁸ Beba Jeju panè: «Njəkoo go né-je kí njera né kí njururu al kinlé, 'ba-é piti-é kɔɔ to kí e to njəkəmtuti.» Jeju ilə dɔ-ti panè: «Dow-je kí njera né kɔɔ kaglo kí ngɔsnè kinlé, d'ində kəmtuti nɔ́ kí rɔ madi-dé-je-ti tɔy dow-je kí d'isi lo kí ndógi-ti lə Lubə.» ⁹ Yən, adi m'idə-si rəsi: «Né-je kí ingəi kə kəm rəbi-je kí njururu al kinlé, uwəi-né nam kɔɔ kadi loki né ree goto ji-si-ti kàrè rəmə, nam-si-je kinlé d'uwə-si kí rɔ-dé-ti lo kisi-je-ti kí tò sartagangi. ¹⁰ Dow kí ra né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-je-ti kí nde bè lé, e ra né kí tɔgrɔ-ti mɛɛ né-ti kí boy tɔ. Dow kí ra né kí njururu al mɛɛ né-je-ti kí nde bè lé, e ra né kí njururu al mɛɛ né-ti kí boy tɔ.» ¹¹ Beba mɛɛ nékingə-je-ti kí ingəi kə kəm rəbi-je kí njururu al kin ya kinə 'rai-né né kí tɔgrɔ-ti al lé, nɔ́ bá à kinə nékingə kí tɔgrɔ-ti mɛɛ ji-si-ti wa? ¹² Ə kinə dow kí rangi inə né liə ji-si-ti bá 'rai-né né kə gangi-é al lé, né kí toki 'lə-si ya kàrè nɔ́ bá à kinə mɛɛ ji-si-ti wa? ¹³ †Ngonnjəkullə kí à kasi ra kullə kadi dow-je joo ya goto. Kɔɔtalə à kəsi ta e kí káre ə à ndigi e kí káre; al kàrè, à nam kə e kí káre ə à nɔ́di e kí káre. Adi a kasi kori Lubə kí là nati joo kɔɔ ra kullə kadi-dé al.

¹⁴ Loki Parisi-je kí 'to m'oy yo là-je, d'oo ta-je kin lay bè rəmə, 'sɔki Jeju. ¹⁵ Beba Jeju idə-dé panè: «Səi lé, takəm dow-je-ti rəmə, 'rai rɔ-si toki dow-je kí njera né kí njururu bè, ngà Lubə gə mɛɛ-si gɔw. Kɔɔtalə né kí dow-je bá d'oo kí né kí asi gaki lé, takəm Lubə-ti rəmə, to nékɔbi.»

Ta kí dɔ ndukun-ti kə kɔɔbe lə Lubə

¹⁶ †Ndukun-je lə Moiyiji, kə mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya ra kullə sar ree tɛɛ dɔ Jɔ-ti kí njera dow-je batəm. Ə kɔ́ dɔ Jɔ-ti sar tɛɛ bone kin ya toki kilə mbe kɔɔbe lə Lubə ə nɔ́-nɔ́ ya ndur dɔ rɔ-é-ti kɔɔ kadi n'ow-ti. ¹⁷ †Ngà kadi dɔrə,

kì dɔnangi goto lé, to né kí lo-é ÷ al itə ndaji mbete kí káre bè kí kadi bujuru mee mbete ndukun-ti læ Lubə.

¹⁸ †Ná-ná kí tubə ne-é ə taa dené kí rangi lé, ra kaya, bá dow kí taa dené kí ngobi-é tubə-é kàrè ra kaya ya tɔ.

Gosta kí sobi dɔ njènékingə də kɪ Lajar
Luk 12:15-21; 6:20-21,24-25

¹⁹ Ndo káre bè, Jeju pa ta kɪ gosta panè: Dingəm káre bè, isi nɔɔ to njènékingə, ɔɔ kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ-nɔ rəm, ndɔy ngilingi-ngilingi ə ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ uso né-je kí maji-maji ra-né rɔnəl. ²⁰ Beba njèndoo kí ri-é læ Lajar kí to dow kí rɔ-é lay ya to dɔ basrangi kí tɔ yəki-yəki, tɔ nangi takəy-ti læ njènékingə lé. ²¹ Ə ɛ ndigi kadi n'uso nɔ-nɔ né-je kí tusi nangi gin tablə-ti læ njènékingə kinlé ya, rəmə bisi-je yó bá 'ree tɔn ta dɔ-je liə-liə.

²² Ndo káre bè, njèndoo kinlé oy ə malayka-je d'un-é d'ow siə wur-wur mbó Abrakam-ti. Njènékingə lé ree oy tɔ, adi dow-je 'dubi-é. ²³ Loki ɛ ɔ lo kí koó-ti dan kɔ-ti ngá bá un kəm-é oo lo əbi nɔ rəmə, oo kí Lajar isi wur-wur mbó Abrakam-ti lé, ²⁴ ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi panè: «Bɔbi-m Abrakam, 'oo kəmtondoo læ-m, ə 'ulə Lajar adi ɔw ulə ta ngon ji-é kəm man-ti ə ree ilə ta-m-ti nɔm-né mindi-m, nè m'ɔ m'ingə kɔ dan pər-ti kí ÷ bilim-bilim.» ²⁵ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ngon-m, 'adi mee-i ole dɔ-ti, kí ndɔki i oy-né al bəy lé, i isi dan maji-ti, ngá Lajar bá dangi-ti ra-é. Ə kí ngɔsnè-ti kinlé, ɛ ingə mee sɔl, ngá i bá 'ɔ dan kɔ-ti tɔ. ²⁶ Rəm bá, mbunə-ji je sə-si-je lé, bolebe kí sɔy-é goto ya tɔ-ti, kdɔ kadi dow-je kí lé, d'a ndigi kɪ rɔ-ji-ti nè kɔw rɔ-si-ti kàrè, jè lo-é dum-dé rəm, bá kadi dow i rɔ-si-ti nɔ ree rɔ-ji-ti nè al rəm tɔ.» ²⁷ Njènékingə lé panè: «Bɔbi-m Abrakam, lé tɔ bè kàrè, m'dəji-i kadi 'ulə Lajar adi-é ɔw mee kəy-ti læ bɔbi-m. ²⁸ Kdɔtalə ngankɔ-m-je mɪ d'isi nɔɔ é 'adi-é ɔw ndəji-dé, kadi də rəmə, 'ree lo kɔ-ti kin al ngá.» ²⁹ Abrakam ilə-é-ti panè: «Ndukun-je læ Moiyiji, kɪ ta-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ nɔɔ, é kadi d'ində mbi-dé d'oo-né.» ³⁰ ɛ ilə-é-ti panè: «Bè al, Bɔbi-m Abrakam, kinə dow i rɔ dow-je-ti kí d'oy bá ɔw idə-dé ta lé, d'a kiŋə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi.» ³¹ Ngá Abrakam idə-é panè: «Kinə d'ində mbi-dé d'oo-né ndukun-je læ Moiyiji-je, kɪ ta-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti al lé, ta kí dow kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ya idə-dé kàrè à kuwə-dé kɪ ta al ya tɔ.»

17

Ta kí sɔbi dɔ né-je kí à ra dow kadi-é ra majal

Mat 18:6-9; Mar 9:42

¹ Jeju idə njéndó né-je liə panè: Né-je kí à to gin kusi mɛɛ majal-ti lé, lé ri-ri kàrè à ree ya; ngà dow kí né-é-je kin ree kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti lé tuji à kusi dɔ-é-ti. ² Dowbé kinlé, lé 'dɔɔ mbal kusi ko mindi-é-ti bá d'ow d'ilə-é-né dan babo-ti ya kàrè liə tò soti, tɔy kadi-é ra ngon dow káre dan madi-é-je-ti kin adi-é ra majal. ³ †Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti! Kinə ngonkɔ-i ra majal lé, 'ndangi-é dɔ-ti é kinə inə panjiyə-é kí maji al lé kɔgi rəmə, 'inə go-é kɔgi 'adi-é. ⁴ Kinə mɛɛ ndɔ-ti kí káre ya ɛ ra sə-i né kí maji al nja siri, bá nja siri lay ya təl ree rɔ-i-ti panè: M'inə panjiyə-m kí maji al lé kɔgi rəmə, 'a kinə go-é kɔgi kadi-é.†

Ta kí dɔ kadmɛɛ-ti

Mat 17:20

⁵ Njékɔwkulə-je d'idə 'Babe 'panè: 'Ilə kadmɛɛ dɔ madi-é-ti 'adi-ji. ⁶ Beba 'Babe Jeju lé idə-dé panè: «Kinə kadmɛɛ lə-si asi-nə kɪ kaa kɔl bè ya kàrè bá idəi kote kin 'painè: “Ɔr kɪ njirə-i burə ə 'ow ɔ dan babo-ti ya kàrè, ɛ à təl rɔ-é go ta-ti lə-si.”»

Kadmɛɛ lə ngonnjèkullə

⁷ «Ná dan-si-ti bá tokɪ ɔw kɪ ngonnjèkullə káre nɔɔ je bè, é j ndɔrɔ əse j go nékul-je-ti isi ree ya é à kidə-é panè 'njiyə lɔw 'ree uso né» wa? ⁸ Bè al! ɛ à kidə-é panè: 'Ra nékuso lə-m, 'ulə kubi kullə lə-i rɔ-i-ti ə 'oo go-m sar kadi m'uso rəm, m'ay rəm, ngá bá i a təl kuso rəm, kay rəm tɔ. ⁹ Ngonnjèkullə kinlé, loki ɛ ra né kí 'ba-é un ndu adi-é kadi ra lé, sé 'ba-é à təl ra-é oiyo kɔ kullə kí ɛ ra kinlé wa? ¹⁰ Bè al. Səi kàrè bè ya tɔ. Loki 'rai né-je lay kí d'un ndu dɔ-ti kadi 'rai lé, kadi 'pai-nè: Jɛ j'to ngannjèkullə-je kí kare kɔgi, né kí tò kadi j'ra lé ya bá jɛ j'ra.

Ta kí sɔbi dɔ njébanji-je kí dɔgi

¹¹ Loki Jeju isi ɔw kí bebo Jorijalɛm-ti lé, dəə rəbi nim dɔnangi Samari-ti kɪ dɔnangi Galile. ¹² Beba loki isi ɔw mɛɛ ngonbɛ-ti káre bè lé, ¹³ njébanji-je dɔgi 'tɛɛ 'tilə kəm-é ə d'ɔ ngərəngi bá d'ilə bɔbi ndi-dé nangɪ 'panè: Jeju, njéndó dow-je né, 'oo kəmtondoo lə-ji! ¹⁴ Jeju oo-dé bè rəmə, idə-dé panè: Ɔwi oji rɔ-si njégugnə-je lə Lubə. Loki d'isi d'ow kɪ kɔw ya bəy rəmə, banji kí rɔ-dé-ti ur wuki adi d'aa njay. ¹⁵ Loki ɛ kí káre dan-dé-ti oo kadi n'ingə lapiya bè lé, ɔsi waka təl ə ɔsi gajɪ Lubə kɪ ndi-é kí boy-boy ¹⁶ ree usi kɪ

takəm-é nangi nja Jeju-ti bá ra-é oiyo. E to dow kí dɔnangi Samari-ti. ¹⁷ Jeju un ta panè: Dow-je dɔgi bá banji ur rɔ-dé-ti adi d'aa njay ya al wa? Ngà dɛ kí jinày káre lé, 'này rá ¹⁸ bá dow kí dan-dé-ti káre ya kàrè təl ree ulə riba dɔ Lubə-ti al, bá mba kin ya par wa? ¹⁹ Go-ti, Jeju idə-é panè: I taá ə ɔw, kadmɛɛ lə-i aji-i!

Ta kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə kí à ree
Mat 24:3-42

²⁰ Nɔɔ káre bè Parisi-je 'dɔji Jeju 'panè: Kɔbe lə Lubə à ree nɔɔ kí rá-ti wa? Jeju ilə-dé-ti panè: Kɔbe lə Lubə lé, à ree kadi dow-je d'oo kɔ kəm-dé ndə-ndə bè al. ²¹ Dow à panè: Kɔbe lə Lubə é tò nè tin əse ɛ é tò yó tin al. Kdɔtalə, kɔbe lə Lubə tò dan-si-ti nè ngá.

²² Go-ti, Jeju idə njéndó né-je panè: Nɔɔ-je ɔw ree nɔɔ kí à ndingəi kadi ooi Ngon lə dow nɔɔ káre-rè bè ya, ngà a kooi-é al. Dow-je d'a kidə-si panè: ²³ E é ɔ nè tin, ɛ é ɔ yó tin, kàrè ɔwi lo-é-ti al rəm, bá ɔyi ngɔdi kí lo-é-ti al rəm tɔ. ²⁴ Kdɔtalə loki nɔɔ ree lə Ngon lə dow asi lé, à ree tanə kɔ təlndi kí i ngangɔ dɔrɔ-ti kí káre ya ndɔgi ɔw njal ngangɔ-é-ti kí káre kin ya bè. ²⁵ Ngà kete nɔ-ti lé, tò kadi-é ingə kɔ nɔ rəm, bá tò kadi dow-je kí ngɔsnə kin 'mbati-é rəm tɔ. ²⁶ Né kí ndɔki ra né kaglo-ti lə Nuwe lé, gɔ-é ya à ra-né nɔɔ ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. ²⁷ Ndɔki dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'taa-nɔ-je, d'adi ngan-dé-je 'taa-nɔ-je sar ya nɔɔ-ti kí Nuwe ɔw-né mɛɛ bato-ti. Rəmə man bəlɔm ree tɔl-né ndɔgi dow-je lay. ²⁸ Né kí ndɔki ra né kaglo-ti lə Loti lé, gɔ-é ya à ra né nɔɔ ree-ti lə Ngon lə dow lé tɔ. Ndɔki dow-je d'uso né-je, d'ay né-je, 'ndɔgi né-je, 'rabi né-je, 'mɔ kagi-je, 'ra kəy-je*. ²⁹ Ngà loki Loti ində lo tɛɛ mɛɛ bebo Sɔdɔm-ti kɔgi lé, pər-je kɔ ər kí toki yalpər bè ya i dɔrɔ-ti ədi toki ndi bè dɔ dow-je-ti tɔl-dé lay. ³⁰ Bè ya tɔ, nɔɔ kí Ngon lə dow à tɛɛ kɔy lé, lo à tuji puku-puku tɔ. ³¹ †Mɛɛ nɔɔ-é-ti kinlé, dow kí isi dɔ kəy-ti † kàrè, kadi risi nangɔ ɔw mɛɛ kəy-ti ɔy né-je liə al ngá, bá dow kí ɔ ndɔrɔ kàrè, kadi təl ree beə al ngá rəm tɔ. ³² Adi mɛɛ-si ɔle dɔ né-ti kí ndɔki tɛɛ dɔ ne Loti-ti†. ³³ †Dow kí sangɔ kdɔ kaji rɔ-é rəmə à tuji rɔ-é, ə dow kí ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi bá à kingə gogi tɔ. ³⁴ Ooi bè, nɔɔ-é-ti kinlé, dow-je joo 'tò bi nɔɔ mɛɛ tuwə-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kiŋə kí káre. ³⁵ Dené-je joo d'ɔ d'ur né mɛɛ bir-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à

* **17:28** 17:28 Kgn 6-7 † **17:31** 17:31 Mat 24:17,18; Mar 13:15,16 † **17:31** 17:31 Jipi-je lé, 'ra kəy d'adi toki kí kəy dur-dur bè adi dɔ-é kí taá to lo kí d'isi-ti d'adi yəl dan-dé. Ta kinlé sobi dɔ njəkisi taakoo dɔ kəy-ti. † **17:32** 17:32 Kgn 19:26 † **17:33** 17:33 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; Jə 12:25

kinə kí káre. ³⁶ [Dingəm-je joo d'ǎ mee ndor-ti kí káre-rè kàrè rəmə, Lubə à kun kí káre ə à kinə kí káre.]‡ ³⁷ Beba njéndó né-je 'dəji Jeju 'panè: 'Babe, né kinlé à ra né lo kí rá-ti wa? Jeju idə-dé panè: Lo kí nin tò-ti lé, lo-é ya mal-je d'a kəw-nə-ti.

18

Gosta kí sobi do njèngowkoy de kì njègangta kí njururu al

¹ Jeju pa sə-dé ta kì gosta tɔji-dé-né kadi 'pa ta kì Lubə taá-taá bi d'adi kɔ ra-dé go-ti al ya sar†. ² E panè: Njègangta káre bè isi mee bebo-ti madi nɔɔ, to dow kí bəl Lubə al rəm, bá ilə kuji do dow-ti al rəm tɔ. ³ Mee bebo-é-ti kinlé, dené kí njèngowkoy káre isi-ti nɔɔ tɔ; ə e ree rɔ-é-ti nja nati-nati kadi gangta liə adi-é adi idə-é panè: I 'gangi ta kí tò dan-ji-ti kì njèta lə-m kin 'adi-m. ⁴ Njègangta lé ndigi al bè-bè asi dɔkaglo nǎ. Ngà go-ti, e təl pa mee-é-ti panè: Mǎ lé, m'bəl Lubə al rəm, bá m'ilə kuji do dow-ti al rəm ya ⁵ ngà njèngowkoy kin ndɔji-m nǎ adi m'a gangta liə kadi-é, kɔ kadi ree ndɔji-m kì ndɔ-é ndɔ-é al. ⁶ 'Babe ilə do-ti panè: Ta kí njègangta kí njururu al pa kinlé, ooi maji. ⁷ Ə Lubə rəmə dow-je kí e mbəti-dé kí d'isi 'nɔ ta-é-ti ndɔɔ-je kì kada-je kinlé, e à gangta lə-dé low kadi-dé al wa? ⁸ Adi m'idə-si, à gangta kalangi ya kadi-dé. Ngà loki Ngon lə dow à ree lé, sé à kingə kadmee donangi-ti nè ban wa?

Gosta kí sobi do Parisi de kì njètaalambo

⁹ Jeju pa ta kì gosta idə-né ta dow-je kí nǎ-je kí de ya d'oo rɔ-dé kì njéra né njururu nɔ Lubə-ti, adi 'nədi ndəgi dow-je. ¹⁰ E panè: Dingəm-je joo d'ow mee kəy-ti lə Lubə kɔ pa ta kì Lubə: Kì káre to Parisi ə e kí káre to njètaalambo tɔ. ¹¹ Parisi lé, ǎ taá bá pa ta kì Lubə mee-é-ti panè: I Lubə, m'ra-i oiyo kɔ mǎ lé, m'titi-nǎ kì ndəgi dow-je kí to njébogi-je, njéra né kí njururu al-je, kì njérakaya-je kin al, əse m'titi-nǎ kì njètaalambo kí ǎ kan al rəm. ¹² Mee Dimasi káre lé, m'ogɔ rɔ-m nékuso kì man kǎy nja joo-joo, bá mee nékingəm-je-ti lay ya m'adi-i káre dan dɔgi-ti dɔgi-ti rəm tɔ. ¹³ Ngà njètaalambo lé, e ɔr rɔ-é ǎ ngərəngi, ə ndigi kitə kəm-é kí taá koo lo kí dɔrǎ-ti al; ngá e tində kàdì-é ə panè: Əy! Lubə lə-m, 'oo kəmtondoo lə-m, mǎ lé m'to njèramajal. ¹⁴ †Jeju təl panè: ooi maji; dingəm kinlé Lubə ɔr ta dɔ-é-ti bá e təl kì mee kəy-ti liə, ngà Parisi lé bá ta nǎy dɔ-é-ti. Kɔ dow

‡ **17:36** 17:36 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsǎy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki. † **18:1** 18:1 1Te 5:17 † **18:14** 18:14 Mat 23:12; Luk 14:11

kí ɔ̃ji rɔ-é lé, d'a kulə dɔ-é nangi ə ɛ kí sɔl dɔ-é bá d'a kitə dɔ-é taá tɔ.

Jeju tɔr ndi-é dɔ ngan-je-ti kí sɛ-sɛ

Mat 19:13-15; Mar 10:13-16

¹⁵ Ngan-je kí bər ya kàrè dow-je 'ree sə-dé rɔ Jeju-ti kadi ində ji-é dɔ-dé-ti. Ngà loki njéndó né-je liə d'oo né kin bè lé, 'kɔl sə-dé. ¹⁶ Rəmə Jeju adi 'ree kì ngan-je lé rɔ-é-ti ə panè: «Inəi ngan-je adi 'ree rɔ-m-ti, ɸi ɔ̃gi-dé al, kdɔtalə kɔ̃be lə Lubə tò kdɔ dow-je kí 'tanə sə-dé bè. ¹⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Dow kí ndigi kɔ̃be lə Lubə titi-nə kí ngon kí sɛ ndigi-né kin al lé à kɔw-ti ndə bè al.»

Dingəm kí njénékingə

Mat 19:16-30; Mar 10:17-31

¹⁸ 'Boy lə jipi-je káre də̃ji Jeju panè: «Dow kí maji kí njéndó dow-je né, ri bá m'a ra bá m'a kisi-né kəm sartagangi wa?» ¹⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Kdɔ ri bá i ɸa-m dow kí maji wa? Dow kí maji goto, Lubə ya kì kár-é é maji. ²⁰ 'Gə ndukun-je lə Lubə ɔ̃w: "'A ra kaya al, 'a tɔl dow al, 'a ɸogi al, 'a tətɪ ta kí ndángi al, 'a tətɪ kagi ɔ̃ɔ̃i-kì kɔ̃-i."» ²¹ Dingəm lé ilə-é-ti panè: «Basa-m-ti nɔ̃ ya m'təl rɔ-m go né-je-ti kinlé lay.» ²² Loki Jeju oo ta-je liə bè lé, idə-é panè: «Né káre nal-i ɸəy: "'Ndogi nékingə-i lay ə 'ləbi là-é njéndoo-je, rəmə ndɔ-é 'a kingə nɔ̃ dɔrɔ̃-ti; ə 'ree un go-m."» ²³ Ngà loki ɛ oo ta-je kin bè lé rɔ-é ati-é kanə̃nə̃, kdɔ ɛ to njénékingə kí nɔ̃. ²⁴ Loki Jeju oo kí rɔ-é ati-é lé, ɛ idə dow-je panè: «Kadi njénékingə-je d'ɔw kɔ̃be-ti lə Lubə lé, to né kí ngə nɔ̃. ²⁵ Kadi jambal də̃ ɸe libri-ti lé to né kí ngə nɔ̃ ya, ngà kadi njénékingə ɔw kɔ̃be-ti lə Lubə lé to né kí ngə itə-é ɸəy.» ²⁶ Ngà loki dow-je d'oo ta kí ɛ pa kinlé bè rəmə 'panè: «Tò bè ngà nɔ̃ bá à kaji wa?» ²⁷ Jeju ilə-dé-ti panè: «Né kí dum dɔ dow-je kinlé, à dum Lubə al.» ²⁸ Rəmə Piyər un ta də̃ji-é panè: «Yən, jɛ kinlé, j'tusi né-je lə-ji j'inə bá j'un go-i tin.» ²⁹ Beba Jeju idə-é panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi. Nɔ̃-nɔ̃ kí inə kəy liə, əse ne-é əse ngankɔ̃-é-je, əse njékõji-é-je əse ngan-é-je kdɔtalə kɔ̃be lə Lubə lé, ³⁰ à kingə né-é dɔ-ti nɔ̃ dɔkaglo-ti kí ngɔsnə̃ kin rəm, bá à kiskəm sartagangi dɔkaglo-ti kí à ree lé rəm tɔ.»

Nja mutə kí Jeju pa ta kí dɔ koy-é-ti

kì dɔ tɔsi ndəl-ti liə

Mat 20:17-19; Mar 10:32-34; Luk 9:22,44-45

³¹ Jeju ɸa njéndó né-je liə kí dɔ̃gi gidɪ-é joo rɔ-é-ti bá idə-dé panè: «Yən, j'isi j'owi ki ɸebo Jorijaləm-ti ə ta-je lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'ndàngi sɔbi dɔ Ngon lə dow lé, né-é à ra né. ³² Kdɔtalə d'a kilə-é ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al, kadi

d'a soki-é, d'a taji-é, d'a tubə yoro kəm-é-ti, ³³ d'a tində-é kì ndəy marow bəy bá d'a təl-é. Ə ndo kí njəkungi-ti mutə rəmə, à tsi ndəl kində lo tɛɛ.» ³⁴ Ngà né káre ya kàrè njéndó né-je 'gə mɛɛ ta-ti kinlé al; mɛɛ ta-je kinlé toki bɔyɔ sə-dé dɔ-é bè ya, adi 'gə né kí Jeju pa ta dɔ-ti lé al.

Jeju adi njəkəmtɔ oo lo

Mat 20:29-34; Mar 10:46-52

³⁵ Loki Jeju ində dɔ bebo Jeriko ngosi lé, njəkəmtɔ káre isi ngangì rəbi-ti nɔɔ, isi kɔy-né. ³⁶ Rəmə loki ɛ oo ndi kosi dow-je kí d'isi dəə taá lé, ɛ dəji-dé né kí ra né. ³⁷ Ngà bá dɛ d'idə-é 'panè to Jeju kí Najareti-ti bá dəə. ³⁸ Beba ɛ ilə bəbi ndi-é nangì nɔ panè: «Jeju kí ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m.» ³⁹ Dɛ kí d'ow 'nɔyɔ nɔ Jeju-ti kete lé, 'ndangi-é ə d'idə-é kadi uti ta-é, ngà ɛ ilə bəbi ndi-é nangì nɔ kì tógi-é itə kí kete lé ya bəy panè: «Ngonka Dabidi, 'oo kəmtondoo lə-m boo.» ⁴⁰ Rəmə Jeju təl ɔ nangì ə un ndu kadi 'ree siə rɔ-n'ɛ-ti, ə loki njəkəmtɔ ree rəmə, Jeju dəji-é panè: ⁴¹ Ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, kəm ya 'adi təl oo lo.» ⁴² Beba Jeju idə-é panè: «'Oo lo, kadmɛɛ lə-i aji-i.» ⁴³ Tajinati nè ya ɛ oo lo adi ɛ un go Jeju ə ɔsi gajì Lubə taá-taá. Kosi dow-je lay kí d'oo né kinlé, 'tɔy Lubə tɔ.

19

Ta kí sobi dɔ Jeju dɛ kì Jase

¹ Loki Jeju ɔw mɛɛ bebo Jeriko-ti ə isi ində dan be gangì, ² rəmə, oo dingəm kí njènékingə kí ri-é lə Jase, to njəkun dɔ njétaalambo-je. ³ ɛ sangì kadi n'oo se nɔ bá to Jeju lé wa? Ngà kosi dow-je ra adi ɛ asi kadi oo-é al, kdɔtalə ɛ to dow kí gɔji. ⁴ Beba ɛ ɔy ngodi kete ɔw al dɔ kote-ti kdɔ kadi n'oo Jeju, kdɔtalə ɛ à dəə lo-é-ti nɔɔ. ⁵ Loki Jeju ɔw tɛɛ lo-é-ti kinlé, un kəm-é ki taá idə-é panè: Jase, 'risi nangì kalangi, kdɔtalə tɔ kadi m'to be lə-i bone. ⁶ Beba Jase ur nangì low-low ree uwə-é ki rɔ-é-ti kì rɔnəl. ⁷ Loki dow-je d'oo né kin bè lé, dɛ lay ya 'tún ta 'panè: Ooi, Jeju lé, ɔw tɔ be lə dow kí njèramajal. ⁸ Ngà Jase ɔ taá nɔ 'Babe-ti idə-é panè: 'Babe, 'oo bè, nékingə-m lé, m'a kay danɔ lo joo ə m'a kadi kí gin káre njéndoo-je, ə kinə m'taa né ji dow-ti kì ndangi kare rəmə, m'a təl kadi-é né-é kinlé sɔ ngá. ⁹ Beba Jeju idə-é panè: Kaji ree mɛɛ kəy-ti kin bone, kdɔtalə dow kinlé, to ngon kà Abrakam tɔ. ¹⁰ †Kdɔtalə Ngon lə dow lé ree kadi n'sangi nja dow-je kí 'nɔy kdɔ kadi n'aji-dé.

Gosta kí sɔbi dɔ mbal là kí dɔgi

Mat 25:14-30

¹¹ Loki dow-je d'ɔ d'oo ta-je kin bè lé, Jeju ilə gosta káre dɔ-ti. Kdɔtalə ɛ ɔ ngɔsi kɪ bebo Jorijalem, adi dow-je 'gir 'panè kɔbe lə Lubə lé, à ree tajinati nè ya ngá. ¹² Adi Jeju panè: Dow káre bè, to dow kí gin ngar-ti, isi ɔw kí mba-ti dɔnangi-ti kí say nu, kdɔ kadi d'ɔw d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti, bá à təl bəy. ¹³ Ɛ ba ngannjékullə-je liə dɔgi dan madi-dé-je-ti ə adi nɔ-nɔ dan-dé-ti mbal là káre-káre bá idə-dé panè: Ɔwi, 'təli-né ji-si sar kadi m'təl m'ree-né. ¹⁴ Ngà dow-je kí mee be-ti liə d'osi-é kɪ ta adi d'ulə dow-je kí 'to takəm-dé kadi d'ɔw d'idə-dé 'panè: Je j'ndigi kadi dow kin ɔ-ji al. ¹⁵ Bè ya kàrè d'ulə jɔgi ngar dɔ-é-ti. Loki ɛ təl ree lé, ɛ adi 'ba ngannjékullə-je kí adi-dé là lé kadi 'ree rɔ-é-ti, kdɔ kadi n'oo se dow káre ingə man-é dɔ-ti kandangi-kandangi wa? ¹⁶ Beba ngonnjékullə kí dɔsay ree panè: 'Ba-m, mbal là lə-i kí adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là dɔgi. ¹⁷ 'Ba-é panè: Oiyoy! 'To ngonnjékullə kí maji! M'adi-i bebo-je dɔgi kadi ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti, kdɔ 'to njèra né kí tɔgrɔ-ti mee né-ti kí ndɛ bè. ¹⁸ Ngonnjékullə kí njèkungi-ti joo ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i kí 'adi-m lé, m'təl-né ji-m adi m'ingə mbal là mɪ.» ¹⁹ Beba 'ba-é idə-é panè: «I kàrè, m'adi-i bebo-je mɪ kadi ɔw kɪ tɔgi dɔ-ti tɔ.» ²⁰ Ngonnjékullə kí rangi ree panè: «'Ba-m, mbal là lə-i lé ya é m'dɔɔ takubi-ti tin.» ²¹ Mɔ m'ɓəl-i, kdɔ i lé 'to dow kí 'ngɔ nɔ; adi né kí to i bá ungi al kàrè, i ɔy rəm, ko kí to i bá 'dubi al kàrè i ijə rəm. ²² Beba 'ba-é idə-é panè: «I ngonnjékullə kí maji al kan! Ta kí ta-i-ti ya m'ngangi-né ta dɔ-i-ti. I 'gə kí m'to dow kí m'ngɔ nɔ, adi né kí to mɔ bá m'ungi al kàrè, m'ɔy rəm, ko kí to mɔ bá m'dubi al kàrè, m'ijə rəm, ²³ ngà kdɔ ri bá 'ɔw 'ilə mbal là lə-m kəy ngəm là-ti kdɔ kadi m'təl m'ree ə m'ɔr kɪ man-é dɔ-ti al wa?» ²⁴ Go-ti, idə dow-je kí d'ɔ lo-é-ti nɔɔ panè: «Ɔti 'taai mbal là kí ji-é-ti kin adi ɛ kí ɔw kɪ mbal là dɔgi kinlé dɔ-ti.» ²⁵ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Babe, ɛ ɔw kɪ mbal là dɔgi ngá.» ²⁶ †Rəmə ɛ təl panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí né tɔ ji-é-ti bá d'a kadi-é kí rangi dɔ-ti, ngà dow kí né goto ji-é-ti lé, ɛ kí ji-é-ti lé ya kàrè d'a taa.» ²⁷ †Go-ti, ɛ panè: «Njéba-je lə-m kí 'ndigi kadi m'ɔ-dé al lé 'reei sə-dé ə 'tijəi mindi-dé takəm-m-ti nè ya.» ²⁸ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɔti usi kete nɔ njéndó né-je-ti liə ə d'ɔw kɪ bebo Jorijalem-ti.

Kɔw Jeju bebo Jorijalem-ti

Mat 21:1-9; Mar 11:1-10; Jɔ 12:12-19

29 Loki d'ow 'teɛ ngosi kɪ be kɪ Betpaje, kɪ be kɪ Betani kɪ tɔ kàdɪ mbal-ti kɪ 'ba-é mbal kɔ kagi olibiye-je lé, Jeju ulə njéndó né-je liə joo 30 panè: «Ōwi mee ngonbe-ti kɪ nɔ-si-ti kin. Loki owi 'teɛ-ti lé, a kingəi ngon koro kɪ dow al-é al bəy kɪ 'tɔ-é nangɪ, ə 'tuti-é 'reei siə adi-mi.» 31 Kinə dow dəji-si panè se 'tuti-é kɔ ri wa rəmə, idəi-é 'pai-nè: «'Babe bá ge ngon koro lé.» 32 Dɛ kɪ Jeju ulə-dé lé, d'ɔti d'ow rəmə, d'oo né-je titi kɪ Jeju idə-dé-né lé ya tɔ. 33 Loki 'tuti ngon koro lé rəmə, 'ba-é-je 'dəji-dé 'panè: «'Tuti ngon koro lé kɔ ri wa?» 34 Dɛ d'ilə-dé-ti 'panè: «'Babe bá ow ndoo ngon koro lé.» 35 Bəba dɛ 'ree siə d'adi Jeju, ə 'labi kubi-je lə-dé gidi-é-ti bá d'adi Jeju al isi dɔ-ti. 36 Loki Jeju ɔti isi ow lé, dow-je 'labi kubi-je lə-dé dɔ rəbi-ti nɔ-é-ti taá-taá. 37 Loki ɛ ree teɛ ngosi kɪ bebo Jorijalɛm, rəbi-ti kɪ ɪ dɔ mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti ow kɪ mee bebo-ti kinlé, kosi njéndó né-je lay ya rɔ-dé nəl-dé adi d'osi gagi Lubə kɪ ndi-dé kɪ boy-boy kdɔtalə nékoji-je lay kɪ d'oo lé. 38 Dɛ 'panè:

«Kadi Lubə tɔr ndi-é dɔ ngar-ti kɪ njèree kɪ ri 'Babe, lapiya tɔ mee dɔrɔ-ti, riba tɔ mee lo-je-ti kɪ taá nɔ.»

39 Rəmə, Parisi-je kɪ dan-ti-je kɪ d'a dan kosi dow-je-ti nɔɔ lé d'idə Jeju 'panè: Njéndó dow-je né, i 'ndangɪ njéndó né-je lə-i lé bane. 40 Ngə Jeju ilə-dé-ti panè: Adi m'idə-si rəsi. Lé dɛ d'uti ta-dé kàrè, ər-je ya d'a tur kəə! 41 Loki Jeju ow teɛ ngosi kɪ bebo Jorijalɛm lé, un kəm-é oo-né bebo lé rəmə, nɔ kɔ ta liə panè: 42 Əy! Bebo Jorijalɛm, toki lé dow-je lə-i 'gə né kɪ d'a ra kadi lapiya tɔ rəmə lé! Ngə kɪ ngɔsnè-ti kinlé, to kɪ bɔɔɔ sə-dé dɔ-é. 43 Nɔɔ-je madi ow ree nɔɔ lé, njéba-je lə-si d'a kɔr gali dɔ-si-ti, d'a kilə-nɔ gəə dɔ-si sipi kɔ kuti-si lo-ti nduki-nduki, 44 d'a tuji-si puku-puku, kɪ bebo lə-si burə, ər kàre ya kàrè d'a kinə kadi tɔ dɔ madi-é-ti mee bebo-ti lə-si al, kdɔtalə dɔkaglo kɪ Lubə ree-né rɔ-si-ti kɔ ra-né sə-si lé, səi 'gəi al.

*Ta kɪ sobi dɔ njéra gati takəy-ti lə Lubə
Mat 21:10-16; Mar 11:15-18; Jɔ 2:13-17*

45 Go-ti, Jeju ow takəy-ti lə Lubə ə tubə njéragati-je. 46 ɛ idə-dé panè: 'Ndangɪ 'panè: «Kəy lə-m lé, à to kəy pa ta kɪ Lubə. Ngə səi adi təl to kəy kisi njéboji-je.» 47 †Nɔɔ-je lay ya Jeju ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə. Rəmə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je, kɪ 'boy-je lə jipi-je 'sangɪ kəm rəbi kadi 'tɔl-é. 48 Ngə dɛ 'gə kəm rəbi kɪ d'a tɔl-é-né lé al, kdɔtalə dow-je lay ya d'oo ta-je liə kɪ rɔnəl nɔ.

20

Ta kí sɔbi dɔ tɔgi læ Jeju

Mat 21:23-27; Mar 11:27-33

¹ Nɔɔ káre bè, loki Jeju isi ndó né dow-je takøy-ti læ Lubə rəm, ilə mbɛ Poyta kí Maji adi-dé rəm lé, njékun dɔ njégugnɛ-je, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, kɔ 'ngatɔgi-je læ jipi-je 'ree 'tɛɛ kɔy rɔ-é-ti, ² ə 'dɔji-é 'panè: «I ya 'idə-ji adi j'oo. To nɔ́ bá adi-i tarəbi bá 'ra-né né-je kinlé wa? Nɔ́ bá adi-i tɔgi bá 'ra-né wa?» ³ Bɛba Jeju ilə-dé-ti panè: «Mɔ́ kàrè m'a dɔji-si ta káre tɔ? ⁴ Idəi-mi, to nɔ́ bá ulə Jɔ́ adi ra dow-je batɛm wa? To Lubə bá ulə-é əse to dow-je wa?» ⁵ Ngà dɛ 'təl 'pa-nɔ́ ta dan-dé-ti nɔ́m-nɔ́m 'panè: Kinə j'painè to Lubə bá ulə-é lé, ɛ à təl dɔji-ji panè: «Ngà kdɔ ri bá adi-é mɛɛ-si al wa? ⁶ Ə kinə, j'idəi-é j'painè to dow-je bá d'ulə-é kàrè, kosi dow-je lay ya d'a tilə-ji kɔ ər təl-ji, kdɔ dɛ d'oo Jɔ́ kɔ njèpata kí ta Lubə-ti.» ⁷ Bɛba dɛ 'təl d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'gə njèkulə Jɔ́ kadi ra dow-je batɛm lé al.» ⁸ Jeju təl idə-dé panè: «Maji, mɔ́ ya kàrè ndɔ́ bè bá m'a kidə-si dow kí adi-m tɔgi m'ra-né né-je kinlé al ya tɔ.»

Gosta kí sɔbi dɔ njérakullə mɛɛ ndɔr nduu-ti kí 'to njémɛɛndul-je

Mat 21:33-46; Mar 12:1-12

⁹ Go-ti, Jeju idə ta kosi dow-je kɔ gosta panè: «Dow káre bè uwə nduu, ə adi njérakullə-é-je d'uwə siə dɔ-é, bá ɔti ɔw mba kí tó-é uu. ¹⁰ Loki nɔ́y kijə kandi nduu asi rəmə, ɛ ulə ngonnjèkullə liə káre rɔ njérakullə ndɔr nduu-je-ti lé kadi d'adi-é kí liə ree-né adi-é. Ngà dɛ 'tində ngonnjèkullə lé mbuki-mbuki ə 'tubə-é d'adi təl kɔ ji-é kare. ¹¹ Njèndɔr nduu lé ulə ngonnjèkullə kí rangi bəy rəmə, njérakullə ndɔr nduu-je lé, 'tində-é mbuki-mbuki, bá 'taji-é ə 'tubə-é d'adi təl kɔ ji-é kare ya bəy. ¹² ɛ ulə ngonnjèkullə kí njèkungi-ti mutə bəy; ɛ rəmə d'adi-é dɔ, bá 'tubə-é dɔ-ti. ¹³ Bɛba 'ba njèndɔr nduu lé panè: “Ri bá m'a ra wa? M'a kulə ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti kin ya, dɔmaji ə d'a bəl-é ngá.” ¹⁴ Ngà loki njérakullə ndɔr nduu-je d'oo ngon-é lé isi ree rəmə, d'idə-nɔ́ ta dan-dé-ti 'panè: “Ooi, ngon-é kí ndɔ-é à to njènəndubə lé ya ə ɔw ree ɔngi; adi j'toli-é kadi néndubə liə təl to kí lə-ji.” ¹⁵ Bɛba dɛ d'uwə-é 'tɛɛ siə rangi mɛɛ ndɔr-ti lé, ə təl-é. Bɛba Jeju panè: Ri bá 'ba njèndɔr nduu-lé à ra sə-dé wa? ¹⁶ ɛ à ree ə à kadi 'təl njérakullə ndɔr nduu-je kinlé ə à təl kɔ ndɔr nduu lé kadi dow-je kí rangi.»

Loki kosi dow-je d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «To né kí à ra né bè ndɔ́ al.» ¹⁷ Ngà Jeju oo-dé gərórə bá panè: Ta kí

'ndàngi 'panè: Ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kəgi, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti kinlé kər mɛɛ-é to ri wa? ¹⁸ Dow kí rá-rá kí tɛɛ usi dɔ ər-é-ti kinlé, rɔ-é à tėti dɛki-dɛki rəm, bá dow kí ər kinlé usi dɔ-é-ti kàrè à lər-é lər-lər rəm tɔ.

¹⁹ Njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je 'sangi kadi d'uwə Jeju dɔkàdì-é-ti kinlé ya, kɔ dɛ 'gə kí ɛ pa gosta kinlé sɔbi-né dɔ-dé. Ngà dɛ 'bəl kosi dow-je.

Lambo lə Sejar

Mat 22:15-22; Mar 12:13-17

²⁰ Beba dɛ d'ində kəm-dé go Jeju-ti ə d'ulə njétən lo-je kí 'ra rɔ-dé ki dow-je kí ta lə-dé goto bè, kadi d'ingə ta madi ta Jeju-ti kadi d'ow-né siə nɔ njègangta-ti, njèkɔw kɪ tógɪ dɔ be-ti, adi to gubərnər. ²¹ Dɛ 'dəji-é ta kin 'panè: «Njéndó dow-je né, j'gə kí i lé 'to njèpata kí tɔgrɔ-ti rəm, 'isi 'ndó dow-je né kí njururu rəm, bá i 'ɔr kəm dow al rəm; ngà i 'isi 'ɔji dow-je rəbi lə Lubə kɔji kí tɔgrɔ-ti. ²² Ən é idə-ji ta kin adi j'oo: “Koo-é-ti lə-i i ya bè lé, to tó-é kadi j'ugə lambo lə ngar Sejar əse to tó-é al wa?”» ²³ Ngà Jeju gə tagir kí maji al kí mɛɛ-dé-ti adi idə-dé panè: ²⁴ «Oji-mi kəɟ lə káre adi-mi m'oo: “To dɔ nɔ kɪ ri nɔ bá tɔ-ti wa?”» Rəmə dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To dɔ Sejar kɪ ri-é.» ²⁵ Ngà bá ɛ təl idə-dé panè: «Né lə Sejar rəmə adi Sejar, ngà né lə Lubə rəmə adi Lubə tɔ.» ²⁶ Ta-je kí ɛ pa adi dow-je lé, dɛ d'asi kingə ta madi dan-ti kɔ kilə-né ta dɔ-é-ti al. Ta kí Jeju ilə-dé-ti lé, ɔr ndil-dé adi d'oo ta kí d'a pa al.

Ta kí sɔbi dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ

Mat 22:23-33; Mar 12:18-27; 1Kɔ 15

²⁷ †Sadusi-je kí 'to dow-je kí 'naji panè dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al lé, dɛ kí madi 'ree rɔ Jeju-ti 'dəji-é ta 'panè: ²⁸ Njéndó dow-je né, ta kí Moiyiji idə-ji ən: Kinə dow ta dené bá oji siə ngon al bəy ya ə oy rəmə, kadi ngonkɔ-é ta dené ndubə lé, ində-né ko njègoto-je lé. ²⁹ Ngà kinə ngankɔ-nə-je siri je bè, bá ɛ kí dɔsɔy taa dené é oji siə ngon al bəy ya ə oy. ³⁰ ɛ kí njèkungi-ti joo kí taa dené ndubə lé kàrè bè ya rəm, bá njèkungi-ti mutə kàrè bè ya rəm, ³¹ ə to bè-bè sar ngankɔ-nə-je kí siri lé d'oy-né nal kɔji ngon kí dené ndubə lé. ³² Bè ya dené-é kàrè oy-né go-dé-ti tɔ. ³³ Ndɔ kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, dené kinlé, à to ne nɔ dan-dé-ti kí siri kinlé wa? Kdɔtalə dɛ 'taa-é ya siri lay. ³⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: Dɔkaglo-ti kí bone kin bá dingəm-je kɪ dené lé 'taa-nə. ³⁵ Ngà dɛ kí Lubə oo-dé adi d'asi tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kɔ kisi dɔkaglo-ti kí à ree kinlé,

d'a taa-na al. ³⁶ Dɛ d'a koy al ya sartagangi, kdɔtalə d'a tana kɪ malayka-je bɛ, dɛ d'a to ngan lə Lubə, kdɔ tɔsi kɪ d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁷ Kɪ sobi dɔ dow-je kɪ d'oy kɪ d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, loki Lubə pa ta kɪ Moiyiji dan pər-ti kɪ ɔ dan kam-ti lé Moiyiji ba 'Babe, Lubə lə Abrakam, Lubə lə Isaki kɪ Lubə lə Jakobi. ³⁸ Adi Lubə lé, to Lubə lə dow-je kɪ d'oy al, ngà to Lubə lə dow-je kɪ d'isi kəm. Kdɔtalə Moiyiji lé, gə kɪ dɛ lay ya d'isi kəm. ³⁹ Beba dow-je kɪ nɔ-je dan njéndó dow-je ndukun-je-ti d'un ta 'panè: «Njéndó dow-je né, i 'pa ta maji nɔ.» ⁴⁰ Rəmə gangi-é-ti kinlé bo kadi 'dɔji-é ta-je kɪ rangi ya kàrè ra-dé al ngà.

Ta kɪ sobi dɔ Kristi dɛ kɪ Dabidi
Mat 22:41-46; Mar 12:35-37

⁴¹ Beba Jeju idə-dé panè: Kdɔ ri bá 'panè Kristi* to ngonka Dabidi wa? ⁴² Kdɔ Dabidi ya kɪ dɔ-é pa mɛɛ Pa-je-ti panè: 'Babe idə 'Babe lə-m panè: 'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè ya, ⁴³ Sar kadi m'adi njéba-je 'təl-né lo kungɪ nja-i.

⁴⁴ Kinə Dabidi ba Kristi 'Babe lé, Kristi à to ngonka Dabidi ban bɔy wa?

Mat 23:1-33; Mar 12:38-40

⁴⁵ Loki dow-je yəl mbi-dé d'ɔ d'oo-né ta-je liə lé, ɛ idə njéndó né-je liə panè: ⁴⁶ Ooi go rɔ-si maji kɪ rɔ njéndó dow-je ndukun-je-ti. Kdɔ dɛ lé nəl-dé kər gamɔ kɪ kubi-je kɪ ngal puu-puu rəm, 'ndigi kadi dow-je 'ra-dé lapiya kunta-nɔ lokosi-je-ti rəm, 'ndigi lokisi-je kɪ kete mɛɛ kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je rəm, bá 'sangi lokisi-je kɪ nɔ dow-je-ti lo nékuso ra nɔy-je-ti rəm tɔ. ⁴⁷ Dɛ 'kəə né-je kɪ mɛɛ kəy-je-ti lə njəngɔwkoy-je kər-kər ə 'pa ta kɪ Lubə d'adi ngal nɔ-nɔ kadi dow-je d'oo-dé-né. Ta kɪ gangi kɪ ngɔ nɔ ya à ree dɔ-dé-ti.

21

Kadkare lə njəngɔwkoy
Mar 12:41-44

¹ Loki Jeju un kəm-é oo lo rəmə, oo njénékingə-je kɪ d'ow d'ilə kadkare-je lə-dé mɛɛ ku kilə kadkare-ti, ² ə oo njəngɔwkoy káre kɪ to dangi-ti ɔw ungi silə joo mɛɛ ku-ti lé tɔ. ³ Beba Jeju panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kɪ njəngɔwkoy kɪ to njəndoo kanlé, adi né itə ndəgi dow-je lay kinlé. ⁴ Kdɔ dɛ kɪ lay kinlé, to man dɔ né-je lə-dé kɪ tò mburuki-mburuki bá 'ree-né d'ungi mɛɛ ku kilə kadkare-ti. Ngà dené kanlé, né liə goto, adi to sɔy né kɪ à kuso kdɔ kisi-né ya ɛ un lati adi tin.»

* **20:41** 20:41 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kɪ Lubə mbəti-é.

*Ta kí dɔ kəy-ti lə Lubə kí à tuji, kì ndo-je kí dɔbəy-ti
Mat 24:1-5; Mar 13:1-37*

⁵ Dow-je kí dan-ti-je 'pa ta lə kəy lə Lubə kí 'ra kì ər-je kí maji-maji adi ndole, kì né-je kí dow-je d'adi kadkare-ti kin, bá Jeju panè: ⁶ Ndo-je madi ɔw ree nɔɔ, ə ndo-é-je-ti kinlé, né-je kí ooi kì kəm-si kinlé, d'a tɔsi tilə lay; ər káre ya kàrè d'a kinə dɔ madi-é-ti al.

⁷ Beba de 'dəji-é 'panè: Njendó dow-je né, né kinlé à ra né ndo kí rá-ti ya wa? Ə ri bá à tɔji kadi j'gə kí né-je kinlé à ra né wa?

⁸ Jeju idə-dé panè: «Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti, adi dow-je d'ədi-si al. Kdɔ dow-je nɔ ya d'a kun ri-m kində dɔ-dé-ti kdɔ pa panè: “De ya 'to Kristi”, rəmə dɔkaglo nɔy ngosi ngá ɛn. Uni go-dé al. ⁹ Loki a kooi poy rɔ-je, kì kɔsi-nɔ ta-je rəmə, adi meɛ-si gangi man al, kdɔtalə né-je kin ya à ra né kete moki. Ngà loki né-je kin ra né ya kàrè, tajinati nè bè ya à to dɔbəy ndo lé al ya bəy.» ¹⁰ Jeju təl pa go-ti panè: «Gin dow-je madi d'a kɔ rɔ kì gin dow-je madi, kɔbɛ káre à kɔ rɔ kì kɔbɛ kí káre. ¹¹ Dɔnangi à yəki yəki kí tɔ bəl nɔ rəm, bɔbɔ-je, kì mɔykosi-je à kusi kì lo-lo, bá né-je kí tɔ bəl-bəl ya à ra né rəm, bá nékɔji-je kí tɔ bəl nɔ-nɔ à tɛɛ dɔrɔ-ti rəm tɔ. ¹² Ngà kete bəy bá kadi né-je kin ra né lé, d'a kuwə-si, d'a kulə kəm-si ndoo, d'a kɔw sə-si kəykəwnɔ-je-ti lə jipi-je, d'a kungi-si dangay-ti, d'a kɔw sə-si nɔ ngar-je-ti, kì nɔ gubərnər-je-ti kdɔ ta lə-m. ¹³ Né kinlé à ra kadi ingəi kəm lo 'pai-né ta kí sɔbi dɔ-m adi dow-je. ¹⁴ †Ooi maji, ta kí à pai kdɔ kɔri-né ta dɔ-si-ti lé, 'laji dɔ-ti kete al. ¹⁵ Kdɔtalə mɔ ya m'a kadi-si gosi, kí à dum dɔ njéba-je lə-si lay rəm, bá m'a kadi-si ta kí a pai ə d'a kasi naji al rəm tɔ. ¹⁶ Njékoji-si-je, kì ngankɔ-si-je, kì noji-si-je, kì nam-si-je ya d'a kun dɔ-si, ə d'a kadi 'tɔl dow-je nɔ dan-si-ti. ¹⁷ Dow-je lay ya d'a kɔsi-si kì ta kdɔ ta lə-m ya, ¹⁸ ngà bəl dɔ-si káre ya kàrè à kɔr kusi kɔgi al. ¹⁹ Kuwə rɔ ngɔ bá ndil-si à kaji-né. ²⁰ Loki ooi kí asgar-je 'gəə dɔ bebo Jorijaləm rəmə, kadi 'gəi maji; tuji liə nɔy ngosi. ²¹ Beba kadi dow-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'ay d'ɔw dan mbal-je-ti; ə de kí d'isi meɛ bebo Jorijaləm-ti rəmə, kadi 'tɛɛ kɔgi, bá dow-je kí d'ɔ ndɔrɔ-je kàrè, kadi 'təl 'ree meɛ bebo Jorijaləm-ti gogi al ngá rəm tɔ. ²² Kdɔtalə ndo-je kinlé à to ndo dalba, bè kdɔ kadi ta-je lay kí 'ndangi meɛ mbete-ti lə Lubə lé, né-é ra né. ²³ Ə meɛ ndo-é-je-ti kin, tuji kí à kusi dɔ dené-je-ti kí njésəm kì de kí d'isi d'adi mba ngan-je à tɔ ban ɛn ə! Kdɔtalə kɔ kí nɔ ya à kusi dɔnangi-ti kin rəm, bá wɔngi à ra Lubə dɔ dow-je-ti kin rəm tɔ. ²⁴ Dow-je kí meɛ bebo-ti kinlé d'a koy yo kiyəɔ rəm, d'a kuwə de kí nɔ-je

kɔɔ kɔw ra-dé ɓə-ti dan gin dow-je-ti lay. Ə ɓebo Jorijaləm rəmə, gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a mbəjrə nja-dé-ti sar kadi ɔkaglo lə dow-je kí 'to jipi-je al kin asi-né.»

²⁵ †«Né-je kí tò ɓəl-ɓəl ya à ra né kəm kàdì-ti, kì kəm nɔy-ti, kì kəm kərwəj-je-ti; ká babo kí à ɓa wuu-wuu kì man-é kí à tal bum-bum ya à ra kadi gin dow-je kí ɔnangi-ti nè lay ya, ɓəl à kində bandi-dé bati gangi. ²⁶ Tógi-je kí ɔrɔ-ti à yəki, adi dow-je kí d'a kisi gir ɔ né-ti kí à ree ɔ ɔnangi-ti kinlé, ɓəl ya à tɔl-dé. ²⁷ †Bəy ɓá d'a koo Ngon lə dow à kisi ree dan kilndi-ti kì tógi, kì ríɓa kí nɔ. ²⁸ Loki ooi né-je kin ulə gin kadi ra né rəmə, adi mɛɛ-si nda kɔy, ə adi ɔ-si tò kì taá, kɔɔtalə nɔy ngosi kadi Lubə taa-si ilə-si taá.» ²⁹ Go-ti, Jeju pa sə-dé ta kì gosta panè: «Ooi kagi kote ə ooi ndəgi kagi-je kí lay tɔ. ³⁰ Loki ooi mbi kagi-je isi iti rəmə, səj 'gəi kí nɔy ɓà nɔy ngosi. ³¹ Bè ya tɔ, loki ooi kí né-je kinlé isi ra né rəmə, kadi 'gəi kí kɔbe lə Lubə nɔy ngosi tɔ. ³² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi kí dow-je kí d'isi kəm nè kin d'a koy lay al ya né-je kinlé à ra né. ³³ ɔrɔ-je kì ɔnangi kin d'a goto, ngà ta-je lə-m lé à goto al ya sartagangi.»

³⁴ «Indəi kəmkaa ɔ rɔ-si-ti, nè nékuso kí mbə-ti-je, kì ra gɔyibi, kì mɛɛ kɔ kəkəkə kɔ né-je kí ɔnangi-ti nè à kì ra-si kadi mɛɛ-si j̄ oy səl ɔ rɔ-si-ti, kadi ndɔ kin j̄ ubə-si nangi busi. ³⁵ Ndɔ kinlé, dow-je kí ɔnangi-ti nè lay ya à kubə-dé nangi busi toki gum kí kilə kin bè. ³⁶ Ən é isi kəm ɔ rɔ-si-ti ə 'pai ta kì Lubə kì ndɔ-je lay kɔɔ kadi ingəi tógi 'tɛɛi-né kɔgi ta né-je-ti lay kí ɔw kì ra né kinlé rəm, kadi ɔi-né takəm Ngon lə dow-ti rəm tɔ.»

³⁷ †Kada lé, Jeju ndó dow-je né takəy-ti lə Lubə ə ndɔɔ rəmə, lo tò-é tò ɔ mbal-ti kí 'ɓa-é mbal kɔ kagi Olibiye-je-ti tɔ. ³⁸ Dow-je lay ya 'tɛɛ kì ndɔge ra-ti d'ɔw rɔ-é-ti takəy-ti lə Lubə kɔɔ koo ta liə.

22

Ta kí ɔ kun ɔ Jeju-ti

Mat 26:1-16; Mar 14:1-16

¹ Loki ndɔ ra nɔy kí 'ra kì mbə kí əm goto-ti kí 'ɓa-é Paki nɔy ngosi lé, ² njékun ɔ njégugnə-je lə Lubə, kì njéndó dow-je ndukun-je 'sangì kəm rəbì tɔl Jeju. Ngà ɔɔ 'ɓəl kosi dow-je.

³ Bəɓa Satɔ ur mɛɛ Judasi-ti kí 'ɓa-é Iskariyoti kí to kì káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí ɔɔgi gidi-é joo lé, ⁴ adi ɔw ingə njékun ɔ njégugnə-je, kì njékun ɔ njéngəm takəy lə

Lubə, adi d'oji-na ta do kəm rəbi-ti kɪ kadi n'ilə-né Jeju ji-dé-ti. ⁵ Beba rɔ-dé nəl-dé na adi d'un mindi-dé kadi d'adi-é là. ⁶ Judasi lé ndigi ə ulə ġin sangi kəm rəbi kɪ kadi n'ilə-é-né ji-dé-ti kadi kosi dow-je 'gə lo-é al.

Jeju ində ġin nékuso nam

Mat 26:17-30; Mar 14:12-25; 1Kɔ 11:23-29

⁷ Ndo ra na kɪ 'ra kɪ mbə kɪ əm goto-ti kɪ to ndo kɪ to kadi d'ilə-né məsi ngonbati ra na Paki nangi asi. ⁸ Ə Jeju ulə Piyər-je kɪ Ja panè: «Owi, 'rai nékuso Paki kete kdo kadi j'owi j'usoi.» ⁹ Dɛ 'dəji-é 'panè: Lo kɪ rá bá i 'ndigi kadi j'ra nékuso Paki lé titi j'adi-i wa? ¹⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi bè, loki owi mɛɛ bebo-ti lé, a kingəi dingəm kɪ uti ġum man, rəmə 'ndoli go-é owi mɛɛ kəy-ti kɪ ɛ à kɔw-ti, ¹¹ ə idəi njəkəy lé 'painè: “Njəndó dow-je né panè j'dəji-i sé mɛɛ kəy kɪ rá bá n'a kuso né Paki-ti kɪ njəndó né-je lə-n'ɛ wa?” ¹² Ə ɛ à kɔji-si kəy káre kɪ mɛɛ-é tati pəl-pəl kɪ to do madi-é-ti taá, kɪ né-je lay tò-ti; lo kin bá a rai nékuso titi.» ¹³ Beba dɛ d'oti d'ow rəmə, d'ingə né-je lay titi kɪ Jeju idə-dé-né lé ə dɛ 'ra nékuso Paki lé.

¹⁴ Loki dokàdì kuso né Paki asi lé, Jeju isi ta nékuso-ti kɪ njəkɔwkulə-je liə. ¹⁵ Rəmə ɛ idə-dé panè: M'ndigi na kadi m'uso sə-si né Paki kete tá-je m'ingə kɔ! ¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi kɪ m'a kuso sə-si gogi al ya sar kadi kɔr mɛɛ-é kɪ aa njay tò-né kɔbe-ti lə Lubə. ¹⁷ Beba ɛ un kobi kɪ man nduu tò-ti, ra oiyo Lubə ə panè: 'Taai, ə umi surum-surum. ¹⁸ Ə m'a kidə-si rəsi. Kɪ nè kow kɪ kete kinlé, m'a kəy man nduu kin gogi al ya sar kadi kɔbe lə Lubə ree-né.

¹⁹ Go-ti, ɛ un mbə, ə ra oiyo Lubə bá uwə gangi danə adi-dé ə panè: Ɛ kinlé to daji rɔ-m kɪ to kɪ kadi kdo ta lə-si, 'rai bè-bè kadi mɛɛ-si ole-né do-m-ti. ²⁰ Bè ya tɔ, go né kuso-ti lé ɛ un kobi kɪ man nduu tò-ti ə panè: Ɛ kinlé to məsi-m, məsi kulənoji kɪ sigi kɪ Lubə adi ungi kɔgi kdo ta lə-si.

²¹ Ngà ooi, njəkun do-m lé isi sə-m ta nékuso-ti nè. ²² Beba Ngon lə dow à koy titi kɪ Lubə oji-né, ngà tuji bá à kusi do dow-ti kɪ njəkun do-é lé. ²³ Beba dɛ 'dəji-na ta dan-dé-ti yó kɪ nè 'panè sé nà ya dan-dé-ti ə à ra né kin wa?

Se ná to kɪ boy na wa?

Ja 13:2-17; Mat 18:1-4; Mar 10:35-45

²⁴ †Go-ti, njəndó né-je lə Jeju 'gaki-na do ta-ti kɪ sobi do dow kɪ à to kɪ boy na dan-dé-ti. ²⁵ Adi Jeju idə-dé panè: Ngar-je kɪ njəkɔ ġin dow-je kɪ gay-gay kɪ dɔnangi-ti nè lé,

d'ulə kəm dow-je ndoo n̄a ə 'boy-je kí njékɔw kì tógi dɔ dow-je-ti lé, d'adi dow-je 'ba-dé «Njéramaji-je.» ²⁶ ††Səi rəmə à tò bè dan-si-ti al. Ngà kadi dow kí to 'boy n̄a dan-si-ti lé, təl rɔ-é titi ngon kí ndɛ bè ə kadi njékɔbɛ dɔ madi-é-je-ti lé, təl njérakullə kadi-dé. ²⁷ †Njèkisi ta nékuso-ti bá to kí 'boy əse njèkadi nékuso bá to kí 'boy wa? To njèkisi ta nékuso-ti ya al wa? Ngà m̄a bá m'isi dan-si-ti titi njérakullə kadi-si bè.

²⁸ Səi rəmə, səi 'toi njékuwə rɔ-si ngà kində rɔ-si kɔ-ti nati sə-m. ²⁹ Gin-é kin bá titi kí Bɔbi-m uwə-né dɔ kɔbɛ adi-m lé, m̄a m'uwə dɔ kɔbɛ m'adi-si tɔ. ³⁰ †Kdɔ kadi m̄eɛ kɔbɛ-ti lə-m lé, usoi sə-m rəm, ɣyi sə-m rəm, bá a kisi dɔ kalikɔbɛ-je-ti kdɔ gangta dɔ gin Israyel-je-ti kí dɔgi gidi-é joo lé rəm tɔ.

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; J̄a 13:37-38

³¹ 'Babe panè: Simɔ, Simɔ! 'Oo, Sat̄a dəji n̄a kadi n'siyə-si titi kí dow siyə-né ko kin bè. ³² Ngà m̄a m'pa ta kì Lubə kdɔ ta lə-i, kdɔ kadi kadmeɛ lə-i təl yay al. Ə i rəmə, loki 'a təl ree rɔ-m-ti gogì lé, 'mbusi nja ngankɔ-i. ³³ Piyər lé idə-é panè: 'Babe, m'isi dɔ nja-m-ti kadi lé, to dangay kàrè m'ow-ti sə-i rəm, to koy kàrè m'oy sə-i nati rəm. ³⁴ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Piyər, 'oo maji, bɔne kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al ya nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.

Ta kí dɔ là-ti kì dɔ mbu-ti, kì dɔ kiyəɔ-ti

³⁵ †Beba Jeju idə-dé bəy panè: Ndɔki m'ulə-si é owi kì mbu là al rəm, uni mbu kow mba al rəm, bá owi kì saba al rəm lé se né madi nal-si wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: Né ya kàrè nal-ji al. ³⁶ E təl idə-dé panè: Ngà kí nè kinlé, dow kí ow kì mbu là rəmə, kadi un, bá dow kí ow kì mbu kow mba kàrè kadi un tɔ; ngà dow kí kiyəɔ liə goto rəmə, kadi un kubi kul liə ndogì ə ndogì-né kiyəɔ kàre. ³⁷ M'idə-si rəsi, ta-je kí 'ndàngi m̄eɛ mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é tɛɛ dɔ-m-ti ya. 'Ndàngi 'panè: «'Tidə-é dan bɔkaya-je-ti.»

Adi ta-je kí 'ndàngi sobi dɔ-m lé, né-é à ra né ya. ³⁸ Rəmə njéndó né-je 'panè: 'Babe, 'oo kiyəɔ ə ra joo tin. Ə ɛ ilə-dé-ti panè: J'adi ta kin asi bè.

Jeju ow dɔ mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti

Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; J̄a 18:1-2

³⁹ Beba Jeju tɛɛ m̄eɛ bebo-ti isi ow dɔ mbal k̄a kagi Olibiye-je-ti titi kí ɛ ow-né kete-kete ə njéndó né-je liə d'un go-é.

† 22:26 22:26 Mat 23:11; Mar 9:35 † 22:26 22:26 Mat 20:25-27; Mar 10:42-44

† 22:27 22:27 J̄a 13:12-15 † 22:30 22:30 Mat 19:28 † 22:35 22:35 Mat 10:9,10;

Mar 6:8,9; Luk 9:3; 10:4

⁴⁰ Loki 'ow tɛɛ lo-é-ti lé, ɛ idə-dé panè: «'Pai ta kɪ Lubə kɔɔ kadi nɛnɔ tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al.» ⁴¹ Rəmə ɛ ɔr rɔ-é ngərəngi asi kilə ər ji káre, bá ɔsi məkəji-é nangi pa ta kɪ Lubə, ⁴² panè: Bɔbi-m, kinə 'ndigi rəmə 'itə kɔ kɪ nɔ kin kɪ rangi dɔ-m-ti. Lé bè ya kàrè, kadi né kí mɛɛ-m ma ndigi bá 'ra al, ngà kadi 'ra né kí mɛɛ-i i bá ndigi. ⁴³ Beβa malayka káre i dɔrɔ-ti tɛɛ siə busi kɔɔ kadi-é tógi. ⁴⁴ Mɛɛ Jeju gangi man adi pa ta kɪ Lubə kɪ tógi-é lay, adi tətɪ-é tusi nangi titi-nɔ kɪ kɔɔ məsi kí tusi nangi kin ya bè. ⁴⁵ Go ta-ti kí Jeju pa kɪ Lubə lé, ɛ i taá təl ree ingə njéndó né-je rəmə, mɛɛkɔ tɔl-dé kɪ bi, ⁴⁶ adi Jeju pa sə-dé panè: Kin to ri! 'Toi βii! Ii taá, 'pai ta kɪ Lubə, kɔɔ kadi nɛnɔ tɛɛ dɔ-si-ti rəmə usi al.

Ta kí sɔbi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:47-56; Mar 14:43-50; Jɔ 18:3-12

⁴⁷ Ngà loki Jeju a pa ta bəy ya rəmə, kosi dow-je 'tɛɛ busi, ə dow káre dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kí 'ba-é Judasi bá ɔr nɔ-dé; ɛ ɔw rɔ Jeju-ti kadi n'uwə-é kɪ kàdɪ-n'è-ti. ⁴⁸ Ngà Jeju idə-é panè: Judasi, ra lapiya dow kuwə-é-né kɪ kàdɪ-i-ti bá to né kilə Ngon lə dow ji dow-je-ti al βan wa! ⁴⁹ Ngà loki dɛ kí d'a kɪ Jeju d'oo né kí ɔw ra né lé bè rəmə 'dəji-é 'panè: 'Babe, j'jəngi-dé kɪ kiyəɔ-je lə-ji kin wa? ⁵⁰ Ə ngonnjəkullə lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə lé, dow káre dan njéndó né-je-ti, tugə mbi-é kí dɔ jikɔl ndoy ɔr. ⁵¹ Ngà bá Jeju panè: Inɔi-dé adi 'ra. Ə ɛ ɔdi rɔ mbi dingəm lé rəmə, ra adi mbi-é təl tɔ maji gogi. ⁵² Go-ti, Jeju idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ njékun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kɪ 'ngatógi-je lə jipi-je kí 'ree kɔɔ kuwə-é lé panè: Səi ooi-mi kɪ bəkaya dow bá 'reei kɪ kiyəɔ-je kɪ salangi-je wa? ⁵³ †Ndo-je lay ya m'isi sə-si takəy-ti lə Lubə ya ə uwəi-mi al, ngà dɔkàdɪ kí nè kinlé, to dɔkàdɪ lə-si, to dɔkàdɪ lə tógi kí lo ndul-ti.

Ta kí sɔbi dɔ naji kí Piyər naji panè n'gə Jeju al

Mat 26:57-75; Mar 14:53-72; Jɔ 18:12-27

⁵⁴ Loki d'uwə Jeju rəmə, dɛ d'ɔr-é d'ow siə βe lə burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ə Piyər njiyə go-dé-ti adi rəbi-é rà dəki sə-dé. ⁵⁵ Dow-je 'ra pər panata d'isi ta-ti ə Piyər ɔw isi sə-dé ta-ti tɔ. ⁵⁶ Ngonnjəkullə kí dené káre oo Piyər isi ta pər-ti rəmə, oo-é gərórə ə panè: Dingəm kinlé to njənjiyə kɪ Jeju tɔ. ⁵⁷ Ngà Piyər naji panè: «Dené! M'gə-é al.» ⁵⁸ Sɛ go-ti ya rəmə dow kí rangi oo-é ə panè: «I kàrè 'to kí dan-dé-ti tɔ.» Ngà dingəm lé Piyər ilə-é-ti panè: «Kuy! M'to kí dan-dé-ti al.» ⁵⁹ Asi kàdɪ káre je bè go-ti lé, dow kí rangi ree pa ta a dɔ-ti njángi panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé to njənjiyə siə

to; kɔɔ ɛ to dow kí dɔnangi Galile-ti to.» ⁶⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «I lé, ta ri bá 'ndigi pa kàrè ma m'gə al.» Loki ɛ a pa ta ki pa ya bəy rəmə kunjə nɔ. ⁶¹ Beba 'Babe təl kəm-é oo Piyər gərərə rəmə meɛ Piyər ole dɔ ta-ti kí kete 'Babe pa siə panè: «Bone kin ya 'a naji panè 'gə-m al 'gə-m al nja mutə bá kunjə à nɔ bəy.» ⁶² Beba Piyər tɛɛ ndaa-ti ə nɔ kí meekò nɔ.

⁶³ Dingəm-je kí d'a 'ngəm ta Jeju lé, soki-é, bá 'tində-é rəm to. ⁶⁴ Dɛ 'doo kəm-é kí takubi bá dəji-é 'panè: «'Adi Lubə idə-i ə 'pa adi j'oo sé to ná bá ində-i wa?» ⁶⁵ Bəy bá 'pa siə takobi-je kí rangi nɔ dɔ-ti.

Ka Jeju nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

Mat 26:59,63-65; Mar 14:55,61-64

⁶⁶ Loki lo aa rəmə, 'ngatogi-je lə jipi-je, kí njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí njéndó dow-je ndukun-je 'kəw-nə lay bá 'ree kí Jeju nɔ 'boy-je-ti kí 'to njégangta-je lə-dé.

⁶⁷ Beba 'dəji-é 'panè: «Kinə 'to Kristi* lé rəmə, 'idə-ji.» ɛ ilə-dé-ti panè: «Lé m'idə-si ya kàrè a taai ta lə-m al rəm,

⁶⁸ bá kinə m'dəji-si ta kàrè, a kiləi-mi-ti al rəm to. ⁶⁹ Ngà kí nè kow kí kete kinlé, Ngon lə dow à kisi dɔ jikol Lubə-ti kí njətogi.» ⁷⁰ Beba dɛ lay ya 'panè: «Adi 'to Ngon lə Lubə ən nə?» ɛ təl ilə-dé-ti panè: «Titi kí səi 'pai-né lé, m'to Ngon lə Lubə ya!» ⁷¹ Beba dɛ 'panè: «J'owi ndoo koo ta ta dow kí rangi-ti bəy ban wa! Kɔɔ jəi ya j'ooi ta lé ta-é-ti kí mbi-ji.»

23

D'ow kɔ Jeju nɔ Pilati-ti

Mat 27:2,11-14; Mar 15:1-5

Ja 18:28,33-38

¹ Beba d'i kí kosi-dé lay ya d'ow kɔ Jeju nɔ Gubərnər Pilati-ti. ² Lo-é-ti nɔɔ bá dɛ 'tilə ta-je dɔ-é-ti 'panè: Dingəm kanlé, né kí a ra bá j'uwə-é dɔ-ti ən: ɛ a sulə gin dow-je lə-ji kadi 'ra dɔngə, kadi d'adi lambo Sejar ngar kí boy lé al rəm, bá a dɔ-ti panè: N'è ya n'to Kristi*, adi n'to ngar. ³ Pilati dəji-é ta panè: «'To ngar lə jipi-je wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya tɛɛ ta-i-ti tin.»

⁴ Beba Pilati idə njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kí kosi dow-je lé panè: Né kí maji al káre kí dingəm kanlé ra kí kadi m'gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁵ Ngà dɛ 'pa par-par 'panè: ɛ ulə gin-é dɔnangi Galile-ti nɔ ya sulə dow-je meɛ néndó-je-ti liə, ree un-né dɔnangi Jude lati-lati, bá ree-né njal rɔ-ji-ti nè tin. ⁶ Loki 'ba ri dɔnangi Galile rəmə, Pilati

* 22:67 22:67 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. * 23:2 23:2 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

dəji-dé panè: Sé dingəm kanlé, to dow kí dɔnangi Galile-ti wa? ⁷ Loki Pilati oo kí Jeju to dow kí mɛɛ bɛkɔ-ti lə Erodi lé, ɛ ulə siə rɔ-é-ti, kdɔtalə mɛɛ ndɔ-é-je-ti kinlé Erodi kàrè, isi bebo Jorijalɛm-ti nɔɔ tɔ.

D'ɔw kɪ Jeju nɔ Erodi-ti

⁸ Loki Erodi oo Jeju lé, rɔ-é nəl-é n̄a kdɔtalə low n̄u ya ɛ ndingə kadi n'oo-é, kdɔ dow-je 'pa ta liə d'adi-é oo, adi ɛ ində mɛɛ dɔ-ti kadi n'oo Jeju lo ra nékɔji-je-ti. ⁹ Erodi dəji Jeju ta-je n̄a ya, ngà Jeju ilə-é-ti al. ¹⁰ Njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kɪ njéndó dow-je ndukun-je d'ɔ lo-é-ti nɔɔ ə 'tilə ta dɔ Jeju-ti kɪ rɔtungə-dé n̄a. ¹¹ Erodi kɪ asgar-je liə d'ənji Jeju deɛ. De 'sɔki-é, d'ulə kubi kɪ maji n̄a rɔ-é-ti ə 'sɔki-é rəm, ngà bá d'ulə siə rɔ Pilati-ti gogi. ¹² Ndɔ-é-ti kin ya Pilati-je kɪ Erodi kí 'to njéba-je lə-n̄a lé, 'təl-né nam-n̄a-je. ¹³ Pilati kəw njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kɪ 'boy-je lə jipi-je, kɪ kosi dow-je ə idə-dé panè: ¹⁴ Dingəm kanlé, səi 'painè to njèsulə dow-je kadi 'ra dɔngɔ bá səi 'reei-né siə rɔ-m-ti. Ngà, ooi bè, m'dəji-é ta-je takəm-si-ti nè ə né-je kí səi 'tiləi ta-é dɔ-é-ti lé, né kí maji al káre ya kí ɛ ra kàrè m'oo al. ¹⁵ Erodi kàrè oo né kí maji al kí dingəm kanlé ra al tɔ. Kdɔtalə ɛ é təl ulə siə rɔ-ji-ti nè gogi tin. Yən, dingəm kanlé, né kí ɛ ra kí asi koy-é ya goto. ¹⁶ Beba m'a kadi 'tində-é kɪ ndəy marow ya ə m'a kilə-é taá. ¹⁷ [Ndɔ ra n̄ay Paki-je lay ya, lé ri-ri kàrè Pilati à kilə dangay káre taá kadi-dé.]† ¹⁸ Ngà dow-je lay ya d'ur kɔɔl nati boy 'panè: «'Tɔl dow kan ə ilə Barabasi taá adi-ji.» ¹⁹ Barabasi lé, d'uwə-é kdɔtalə ndɔki sulə dow-je adi 'ra wɔngi mɛɛ bebo-ti rəm, bá d'uwə-é kuwə tɔl dow rəm tɔ. ²⁰ Pilati ndigi kilə Jeju taá, adi ɛ təl pa sə-dé ta dɔ-ti ya bəy.

²¹ Ngà de 'tur kɔɔl mbiti-mbiti 'panè: «'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti!» ²² Pilati lé, təl dəji-dé kí njèkungi-ti mutə panè: «Ə to majal ri ya bá Jeju lé ra wa?» Né kí ɛ ra kí asi kadi dow tɔl-é-né ya m̄a m'oo al. Adi m'a kadi 'tində-é kɪ ndəy marow ya ə m'a kilə-é taá. ²³ Ngà de 'tur kɔɔl boy-boy, 'dəji-é-né par-par kadi 'bə-é kagdəsi-ti kɪ bə ya, adi ndi-dé ba nduy-é pitim. ²⁴ Rəmə, Pilati un ndu kadi toki 'ra né kí de 'dəji lé d'adi-dé. ²⁵ Beba dow kí d'uwə-é kdɔtalə wɔngi kí ndɔki ɛ sulə dow-je adi 'ra mɛɛ bebo-ti rəm, kdɔtalə to kí ɛ to njètɔl dow rəm lé bá Pilati ilə-é taá, kdɔ ɛ bá de 'dəji kadi ilə-é taá. Rəmə Jeju bá ɛ ilə-é ji-dé-ti kadi 'ra siə né kí mɛɛ-dé ndigi.

† **23:17** 23:17 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

Ta kí sɔbi dɔ bə Jeju kagdəsi-ti
Mat 27:31-56; Mar 15:20-41; Jq 19:16-37

²⁶ Loki d'isi d'ow kɪ Jeju lé, dingəm káre bè kí bebo Sirɛnti, ri-é lə Simɔ i ndɔrɔ, ya rəmə d'uwə-é gəsəsə ya d'ində kagdəsi dɔ-é-ti d'adi-é uti go Jeju-ti. ²⁷ Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'un go Jeju; ə dené-je kí dan-dé-ti 'tində kàdì-dé, 'ndingə rɔ-dé kɔ ta liə. ²⁸ Beba Jeju təl kəm-é kɪ rɔ dené-je-ti lé idə-dé panè: Mandi-je kí bebo Jorijaləm-ti, 'nɔi-mi al; səi ya 'nɔi rɔ-si ə 'nɔi ngan-si-je tɔ. ²⁹ Kɔɔtalə ndɔ-je ɔw ree nɔɔ kí dow-je d'a panè: Kujdené-je bá 'to njénékumə-je! Dené-je kí d'oji ngan-je al, kɪ dɛ kí ngon il mbà-dé al bá 'to njénékumə-je! ³⁰ †Ndɔ-é-ti kinlé, dow-je d'a kidə mbal-je panè: 'Tusi dɔ-ji-ti! Ə d'a kidə mbal-je kí goji panè: Uti dɔ-ji! ³¹ Kɔɔtalə, kinə dow-je 'ra né-je kí bè kin kɪ kagi-je kí mbəl lé, kagi-je kí tuti ə jè à tanə ban ngá ən wa?

³² 'Ree kɪ bəkaya-je joo kí d'a təl-dé nati kɪ Jeju tɔ.

³³ Loki d'ow 'teɛ lo-ti kí 'ba-é «lo ka dɔ dow» lé, 'bə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti nɔɔ rəm, bá bəkaya-je kí joo lé kàrè, 'bə-dé kagdəsi-je-ti tɔ. 'Bə ɛ kí káre dɔ jikol-é-ti ə ɛ kí káre bá 'bə-é dɔ jigəl-é-ti tɔ. ³⁴ Jeju panè: Bobi-m, 'inə go kɔgi adi-dé, kɔɔtalə né-je kí d'ə 'ra kinlé, gə ya bá 'gə al. Dɛ 'ləbi-nə kubi-je liə kɪ kəm rəbi mbare kí kɔsi. ³⁵ Dow-je d'ə d'ingid'ingi lo-é-ti kinlé, d'ə d'oo né-je kí isi ra né lé. Ngá 'boy-je lə jipi-je 'sɔki Jeju 'panè: Dow-je kí rangi bá ɛ aji-dé; kinə ɛ to Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé ngá aji rɔ-é to ngá nà. ³⁶ Asgar-je kàrè 'sɔki Jeju tɔ. Dɛ 'ree kɪ man nduu kí masi d'adi-é, ³⁷ ə 'panè: «Kinə 'to ngar lə jipi-je rəmə, i ya 'aji rɔ-i adi j'oo nà!» ³⁸ 'Ndàngi ta bəgrə-ti 'bə dɔ-é-ti taá 'panè: ɛ kanlé, to ngar lə jipi-je.

³⁹ Bəkaya-je kí 'bə-dé kagdəsi-je-ti lé, ɛ kí káre pa ta sɔki né Jeju panè: I ya bá 'to Kristi lé al wa? I ya 'aji rɔ-i ə jè 'aji-ji to ngá nà! ⁴⁰ Ngá ɛ kí káre lé bá ndàngi-é panè: I lé, 'bəl Lubə al wa? Ta kí 'gangi dɔ-i-ti kinlé, ɛ ya 'gangi dɔ-é-ti tɔ al wa? ⁴¹ Jɛ lé, ta kí 'gangi dɔ-ji-ti kinlé to tó-é ya, kɔɔtalə to kullə ra-ji-je ya bá j'ə j'ugə kurə-é tin. Ngá ɛ kanlé, né kí maji al káre ya kàrè ɛ ra al. ⁴² Go-ti, ɛ təl idə Jeju panè: Ndɔ kí à ree kɪ kɔbɛ lə-i rəmə, 'adi mɛɛ-i ole dɔ-m-ti. ⁴³ Jeju ilə-é-ti panè: 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; bone kin ya 'a kisi sə-m nati be kisi maji-ti lə Lubə.

Koy Jeju
Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jq 19:28-30

⁴⁴ Loki kàdì à kà jam dɔ be-ti je bè ya rəmə, lo ndul ndi-ndi dɔ dow-je-ti kɪ dɔnangi-ti nè lay sar ya kàdì kɪ mutə kɪ losolo asi-né. ⁴⁵ Né uti kəm kàdì adi lo ndul ndi-ndi ə kubi gangi mee kəy lə Lubə til danə lo joo. ⁴⁶ Jeju ilə bɔbi ndi-é nangi panè: «Bɔbi-m, m'ulə ndil-m mee ji-i-ti.» Loki Jeju pa ta kin bè ya rəmə, uwə ta-é nati. ⁴⁷ Loki njəkun dɔ kuti asgar-je kɪ bu oo né kɪ ra né kin bè lé, ɔsi gaji Lubə panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dingəm kinlé, to dow kɪ njururu.»

⁴⁸ Loki kosi dow-je kɪ 'tò nduy-nduy kɪ 'ree d'ə lo né-je-ti kinlé, d'oo né-je kɪ ra né lé bè rəmə, 'tində kàdì-dé taá-taá 'təl-né kɪ bee. ⁴⁹ †Dow-je lay kɪ 'gə Jeju rəm, dené-je kɪ d'ɪ siə dɔnangi Galile-ti nu ya 'dan-é 'ree siə lé, d'ə ngərəngi bá d'ə d'oo né-je kɪ isi ra né lé.

Ta kɪ ɔbi dɔ dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Jə 19:38-42

⁵⁰ Dingəm madi isi nɔɔ to kɪ káre dan 'boy-je-ti kɪ njégangta-je lə jipi-je, ri-é lə Jojepi, to dow kɪ maji, bá to dow kɪ njururu rəm tɔ. ⁵¹ Jojepi lé, ta-é asi-nə sə-dé dɔ ndu-ti kɪ d'un kinlé al rəm, bá ində rɔ-é nati sə-dé dɔ kullə ra-dé-je-ti kin al rəm tɔ. Ɛ to dow kɪ Arimate, bebo-ti lə jipi-je; ɛ isi ngəbi kɔbe lə Lubə kɪ à ree. ⁵² Jojepi ɔw rɔ Pilati-ti dɔji-é nin Jeju lé. ⁵³ Beba ɛ ɔr-é kagdəsi-ti, ɔir-é kɪ takubi ngá bá ɔw ilə-é be nin-ti kɪ to mbal bá 'sɔki. To lo kɪ d'ilə nin-ti al ya bəy. ⁵⁴ Ndɔ-é-ti kinlé, to ndɔ koo go né-je kɔo ndɔ taakoo, adi lo aa ya rəmə à to ndɔ taakoo.

⁵⁵ Dené-je kɪ d'ɪ kɪ Jeju dɔnangi Galile-ti nu 'ree siə lé, 'dan Jojepi, ə d'ə d'oo badi lé rəm, 'tən d'oo se nin Jeju lé toki kilə be-ti ban wa? ⁵⁶ Dɛ 'təl d'ɔw bee lə-dé kɔo koo go nɔkagi-je, kɪ ubi-je kɪ əti maji-maji kɔo ree kungi dɔ nin-ti lé. Ndɔ taakoo-ti lé, dɛ 'taakoo titi kɪ ndukun lə Lubə ɔji-né lé ya tɔ.

24

Ta kɪ ɔbi dɔ tɔsi kɪ Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ

Mat 28:1-10; Mar 16:1-11; Jə 20:1-10

¹ Ndɔ Dimasi kɪ ndɔge rati ya dené-je 'tɛɛ kɪ ubi-je kɪ əti maji-maji kɪ 'ra kete lé, ji-dé-ti d'ɔw-né dɔbadi-ti, ² rəmə d'oo kɪ ər kɪ d'uti-né ta badi lé toki 'nduburu kilə rangi. ³ Beba loki d'andi be nin-ti rəmə, d'oo nin 'Babe Jeju lé al. ⁴ Loki d'ə kɪ lo ta igi-dé səl bəy ya rəmə, dingəm-je joo kɪ d'ulə kubi-je kɪ ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti 'tɛɛ sə-dé busi, ⁵ adi bəl ində bandi-dé bati gangi ə d'ulə dɔ-dé nangi; ngà dingəm-je lé d'idə-dé 'panè: Dow kɪ isi kəm lé, kɔo ri bá

'sangi-é dan nin-je-ti wa? ⁶ †[E tōsi ndəl ində lo tɛɛ, adi ɛ goto nè ngá.]* Adi mɛɛ-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki idə-si loki ɛ isi-né donangi Galile-ti bəy lé. ⁷ Ndɔki ɛ panè: Tò kadi d'a kilə Ngon lə dow ji njéramajal-je-ti, kadi 'bə-é kagdəsi-ti, ə ndɔ kí njèkungi-ti mutə lé, à tōsi ndəl kində lo tɛɛ. ⁸ Beba mɛɛ dené-je lé ole dɔ ta-je-ti lə Jeju.

⁹ Dɛ d'osi təl dɔbadi-ti, d'ow d'or poy né-je kinlé lay d'adi njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é káre lé rəm, bá d'adi ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ. ¹⁰ Dené-é-je lé, to Mari kí Magdala, kɪ Jan, kɪ Mari kí kɔ Jaki bá dené-je madi kí d'a sə-dé nati lé, d'or poy-é d'adi njékɔwkulə-je lé tɔ. ¹¹ Ngà ta-je kí dené-je 'pa lé, njékɔwkulə-je d'oo kɪ ta mbə bè, adi 'taa ta lə-dé al. ¹² Ngà Piyər ubə nangi i taá ay ngɔdi ɔw dɔbadi-ti, ə loki dɔgi nangi gɔ lo bə nin-ti rəmə, takubi-je ya par bá ɛ oo. Né kí ra né kinlé, ra adi lo ta igi-é səl adi ɛ ɔsi yɔɔɔɔ ya təl ɔw bəe.

*Ta kí sobi dɔ njéndó né-je kí joo d'isi d'ow kɪ Emayusi
Mar 16:12-13*

¹³ Mɛɛ ndɔ-é-ti kí káre kinlé ya, dow-je joo dan njéndó né-je-ti lə Jeju d'isi d'ow kɪ mɛɛ bə-ti kí 'ba-é Emayusi kí to bə kí kɪ bebo Jorijaləm kɔw-ti lé, à kasi kulə mətər dɔgi gidi-é joo je bè. ¹⁴ Njéndó né-je kí joo kinlé, 'pa-nə ta dɔ né-je-ti lay kí ra né lé taá-taá dɔ rəbi-ti. ¹⁵ Ə loki d'ow 'pa-nə ta-je lé taá-taá 'naji-né-nə ta-ti bə-bə rəmə, Jeju ya ingə-dé ə uwə sə-dé rəbi nati. ¹⁶ Ngà kəm-dé ijə dɔ-é-ti al. ¹⁷ Jeju dəji-dé panè: To ta ri bá ɔwi 'naji-nə-ti taá-taá bè wa? Ə dɛ 'təl d'a nangi kɪ rɔkati kanəna. ¹⁸ Ngà bá ɛ kí káre kí 'ba-é Kléopasi pa siə panè: 'Dé! I ya kɪ kár-i-rè 'to dow kí 'isi bebo Jorijaləm-ti nè ya ə i 'panè 'gə né kí ra né mɛɛ ndɔ-je-ti kí nè kinlé al! ¹⁹ E dəji-dé panè: To ri bá ra né wa? Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: To ta lə né kí tɛɛ dɔ Jeju-ti kí to dow kí Najaret-ti kí to njəpata kí ta Lubə-ti, kí ɛ ɔji tógi-é mɛɛ kullə ra-é-je-ti, kɪ mɛɛ ta pa-é-je-ti takəm Lubə-ti rəm, takəm dow-je-ti lay rəm. ²⁰ Ya rəmə dow-je lə-ji kí 'to njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə, kɪ 'boy-je lə-ji d'ilə-é ji Pilati-ti adi gangta koy dɔ-é-ti adi 'bə-é kagdəsi-ti lé! ²¹ Jɛ j'ində mɛɛ-ji dɔ-é-ti kí ɛ bá à taa Israyel-je kilə-dé taá; lay bin ya rəmə né-je kin ra né bone to ndɔ kí njèkungi-ti mutə ngá tin! ²² Bə ya kàrè, dené-je madi kí dan-ji-ti, 'ree 'pa ta kí ɔr ndil-ji bəy tɔ. Dené-je lé, 'tɛɛ kɪ ndɔge rati ya d'ow dɔbadi-ti; ²³ ngà d'ingə nin-é al. Rəmə

† 24:6 24:6 Mat 16:21; 17:22,23; 20:18,19; Mar 8:31; 9:31; 10:33,34; Luk 9:22;

18:31-33 * 24:6 24:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

'təl 'ree d'idə-ji 'panè malayka-je 'tɛɛ sə-dé busi ə d'idə-dé 'panè Jeju lé, isi kəm.

²⁴ Loki 'pa bè lé, dow-je kí nà-je dan-ji-ti d'ì d'ow dɔbadi-ti ə d'oo né-je titi kí dené-je 'pa-né lé ya. Ngà ɛ rəmə, dɛ d'oo-é al. ²⁵ Beba Jeju idə-dé panè: Ɔiyəə, səi dow-je kí négə lə-si goto kan! Səi kí 'tadi ti-ti dɔ ta-je-ti lay kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa kan! ²⁶ Tò kadi Kristi† lé, à kingə kɔ-je kin bá à kingə-né riba ya al wa?

²⁷ Go-ti, Jeju ì dɔ ndukun-je-ti lə Moiyiji sar tɛɛ-né dɔ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti ya ɔr-dé mɛɛ ta-je lay kí mbete kí aa njay pa sobi-né dɔ-é.

²⁸ Ngà loki 'ree 'tɛɛ ngɔsi kì ngonbe kí njéndó né-je kí joo d'isi d'ow-ti lé, Jeju ra né toki dow kí ɔw kì dəə taá bè.

²⁹ Ngà dɛ d'ɔgi-é nangi 'panè: «'Isi sə-ji nè, kdɔtalə, kàdì ɔw dɔ kur-ti, adi ndɔ kàrè ɔw kil rəm ngá. Beba ɛ ɔw kəy isi sə-dé.»

³⁰ Loki isi sə-dé ta nékuso-ti rəmə, un mbə ra oiyo Lubə bá uwə gangi danə ə adi-dé. ³¹ Beba kəm-dé ijə yərərə adi 'gə-é ya rəmə, ɛ goto jeke dan-dé-ti. ³² Ə dɛ 'dɔji-nə ta 'panè: «Kete kí ɔw pa ta adi-ji dɔrəbi-ti ɔr-ji-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, mɛɛ-ji ole wuti-wuti titi-nə né kí to pər bá ɔ-ti bè ya al wa?»

³³ Beba d'ì tajinati nè ya d'ɔsi təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi ə d'ingə njéndó né-je kí dɔgi gidi-é káre nati kì madi-dé-je kí 'kəw-nə. ³⁴ Dɛ d'idə dɛ kí joo lé 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ ə tɔji rɔ-é adi Simɔ oo-é!»

³⁵ Beba njéndó né-je kí joo lé d'ɔr poy né kí tɛɛ dɔ-dé-ti rebəə rəm, gə kí 'gə Jeju loki ɛ gangi-né mbə adi-dé lé rəm tɔ.

Jeju tɛɛ busi dɔ njéndó né-je-ti liə

Mar 16:14-18; Jə 20:19-29

³⁶ Loki njéndó né-je kí joo lé, d'isi pa ta-je kin bè-bè ya rəmə daji rɔ Jeju ya tɛɛ busi dan-dé-ti ə pa sə-dé panè: «Kadi lapiya nəy sə-si.» ³⁷ Rəmə bəl ində bandi-dé bati gangi, kdɔ dɛ 'gir kí to 'mɛ dow bá d'oo-é. ³⁸ Ngà Jeju pa sə-dé panè: Kdɔ ri bá dɔ-si təl-né bè wa? Kdɔ ri bá mɛɛ-si ra joo bè wa? ³⁹ Ooi ji-m-je kì nja-m-je lé éñ, to mə ya; ɔdi rɔ-m ə ooi. 'Mɛ dow lé, tal rɔ-é kì singə rɔ-é goto. Ngà mə lé, səi ooi maji kí tal rɔ-m kì singə rɔ-m tò nè. ⁴⁰ Ɔ pa ta kin bè tɔji-dé-né ji-é-je kì nja-é-je. ⁴¹ Rəmə rɔ-dé nəl-dé mbing adi d'oo kí né kí tɔgrɔ-ti al bəy, bá ndil-dé tɛɛ say adi Jeju dɔji-dé panè: Ɔwi kì nékuso nè nɔɔ wa? ⁴² Beba d'un dəbi kanji kí nungə d'adi-é. ⁴³ Ɔ taa ə uso takəm-dé-ti nè ya.

† 24:26 24:26 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

⁴⁴ Go-ti, idə-dé panè: Kí ndɔki m'isi-né sə-si bəy lé, m'idə-si m'panè: «Ta-je lay kí 'ndàngi sobi dɔ-m mɛɛ mbete ndukun-je-ti lə Moiyiji, kɪ mɛɛ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti, kɪ mɛɛ mbete pa-je-ti lé, tò kadi né-é à ra né ya.»
⁴⁵ Bəba ɛ tɛɛ kəm-dé adi 'gə-né mɛɛ ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴⁶ ə idə-dé panè: Ooi, ta kí 'ndàngi ɛn: Kristi à kingə kò, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kɪ ndo kí njèkungi-ti mutə; ⁴⁷ ə ta kí sobi dɔ kiɲə panjiyə-je kí maji al kadi Lubə iɲə-né go majal-je lə dow-je kɔgi lé, d'a kulə gin-é dɔ bebo Jorijalɛm-ti ya d'a kilə mbɛ-é kɪ ri Jeju kadi gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè. ⁴⁸ Səi ya 'toi njékoo né-é-je kɪ kəm-si kɔɔ kadi 'pai ta-é. ⁴⁹ †ə kí sobi dɔ-m mə lé, kadkare kí Bɔbi-m un mindi-é kadi n'adi-si lé, m'a kulə siə kadi-si. Ngà səi rəmə, isi bebo Jorijalɛm-ti nè ya sar kadi ingəi tógi kí à kɪ dɔrɔ-ti ree dɔ-si-ti kin bəy bane.

Kɔw Jeju dɔrɔ-ti

Mar 16:19-20; Knj 1:4-12

⁵⁰ †Bəba Jeju ɔr-dé ɔw sə-dé gidi bebo-ti ngɔsi kɪ be kí Betani, bá ɔy ji-é kɪ taá ə tɔr ndi-é dɔ-dé-ti. ⁵¹ Loki ɛ ɔ tɔr ndi-é dɔ-dé-ti bə ya bəy rəmə, ɛ iɲə-dé ə Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti. ⁵² Ngà dɛ rəmə loki d'ɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti lé, 'təl d'ɔw bebo Jorijalɛm-ti gogi kɪ rɔnəl kí nɔ, ⁵³ ə dɛ d'isi takəy-ti lə Lubə kɪ dɔkaglo-je lay ya 'tɔy Lubə.

Poyta kí Maji kí Ja ndàngí Ta-je kí dɔ Poyta kí Maji-ti kí Ja ndàngí

Ja ndàngí mbete kin kɔ kadi dow ndó ə adi-né mɛɛ-é kí Jeju to Kristi dow kí Lubə mbəti-é, to Ngon lə Lubə, adi dow adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm kɔ ri-é ('Ndó 20:31). Ɛ ɔsi kagi dɔ to-ti kí Jeju to Lubə, ngà ɛ toji-é kí to dow kí oy dɔ kagdəsi-ti kɔ kadi njéra majal-je d'isi-né kəm kisi kí sartagangi rəm to.

Ja to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo, adi né-je kí ra né kí ta-é tò mɛɛ mbete-ti kinlé, ɛ a lo-é-ti. Né-je kinlé, ɛ ɔsi go-nə-ti kɔ gangi-é gangi-é adi tò gay kɔ mbete-je kí mutə kí d'or poy kisi kɔ dɔ taá lə Jeju. Ja or poy nékɔji-je siri kɔ ta-je kí Jeju pa nja siri kí toji-né kí n'to Lubə: Jeju panè: «Mə ya m'to nékuso kí njəkadi dow-je d'isi kəm» (6:35,48), «m'to londógi lə dɔnangi» (8:12; 9:5), «m'to tarəbi» (10:7,9), «m'to njəkul bati-je kí maji» (10:11,14), «m'to njəkadi dow-je 'tɔsi ndəl rəm, m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm» (11:25), «m'to rəbi, m'to ta kí togrɔ-ti rəm, m'to kiskəm rəm» (14:6), «m'to kagi nduu kí togrɔ-ti (15:1,5).»

Lo tum gin mbete-ti kinlé Ja panè «Ta isi nɔɔ» ə «Ta» lé to Jeju kí isi nati kɔ Lubə lo tum gin né-je-ti, adi kɔ takul-é bá Lubə ra-né né-je lay. «Ta» kinlé, təl dow. Kadi Ja tol-né ta mbete liə kinlé, ɛ or poy né-je kí beti-beti kí sobi dɔ koy Jeju kɔ tɔsi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kɔ toji kí toji rɔ-é njéndó né-je liə go tɔsi-ti kí ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dɛ-ti kí d'oy.

Kulə gin ta

¹ Lo kulə gin né-je-ti ya, Ta isi nɔɔ ngá. Ta isi nati kɔ Lubə ə Ta lé to Lubə. ² Ta isi nati kɔ Lubə lo kulə gin né-je-ti nɔ. ³ Lubə ra né-je lay kɔ takul Ta ə né kí ɛ ra kɔ takul Ta al ya goto. ⁴ Ə mɛɛ Ta-ti kinlé bá kiskəm tɔ-ti ə kiskəm to londógi lə dow-je. ⁵ Lo kí ndógi ndógi londul-ti, ngà londul bá uwə-é kɔ rɔ-é-ti al.

⁶ †Lubə ulə dow káre kí ri-é lə Ja. ⁷ Ja lé to njəkoo né ə kidə dow-je ta kí dɔ-ti; adi ɛ ree kadi n'pa ta kí dɔ lo kí ndógi-ti, kɔ kadi dow-je lay ya d'adi mɛɛ-dé kɔ takul n'è.

⁸ E bá to lo kí ndógi lé al, ngà e ree kɔ pa ta kí dɔ-ti kadi dow-je. ⁹ Londógi kí tɔgrɔ-ti lé ree dɔnangi-ti ə ndógi adi dow-je lay d'oo-né lo. ¹⁰ Lubə ra dɔnangi kɔ takul Ta ə Ta lé ree dɔnangi-ti nè; rəmə dow-je kí dɔnangi-ti 'gə-é al. ¹¹ E ree rɔ dow-je-ti liə ya rəmə, 'mbati kuwə-é kɔ rɔ-dé-ti; ¹² ngà de lay kí d'uwə-é kɔ rɔ-dé-ti ə d'adi-é meɛ-dé lé, e adi-dé tarəbi kadi 'təl ngan lə Lubə. ¹³ De lé 'to ngan lə Lubə kí Lubə ya oji-dé, bi kɔji kinlé to kɔji kí dow bá oji-dé al, bá to ndigi lə dow al rəm tɔ. ¹⁴ Ta lé, təl rɔ-é dow-ti ə ra be dan-ji-ti rəm, to njəra maji n̄a rəm, to njəta kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. J'oo né riba liə, kí to riba kí e ingə kɔ to kí to Ngon kəl kí i rɔ Bobi-é-ti ya. ¹⁵ Ja pa ta kí dɔ-é-ti adi dow-je ə pa kɔ ndi-é kí boy panè: «To e kinlé bá m'pa ta kí dɔ-é-ti m'panè: E kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kɔ e to dow kí kete n̄-m-ti.» ¹⁶ Ə j̄əi lay ya ramaji liə kí al dɔ lo kinlé nduy dɔ-ji pitim, bá j'ubəi maji-é kɔ kete-kete rəm tɔ. ¹⁷ Kdɔtalə Lubə adi ndukun kɔ kəm rəbi kí rɔ Moiyiji-ti ə ramaji, kɔ ta kí tɔgrɔ-ti bá ree kɔ kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti tɔ. ¹⁸ Lubə lé, dow oo-é nja káre al; ngà Ngon kəl kí to Lubə, njəkisi mbó Bobi-é-ti lé ya bá adi kəm dow-je ijə dɔ Bobi-é-ti.

Kullə-je kí Jeju ra takəm dow-je-ti rəsi

Ta kí Ja pa dɔ Jeju-ti

Mat 3:1-12; Mar 1:1-8; Luk 3:15-18; Ja 5:33-36

¹⁹ Nɔ káre bè, jipi-je d'ulə njégugnə-je lə Lubə, kɔ dow-je kí gin kɔji-ti lə Lebi kí 'to njəra sə-dé dɔ kullə-ti, adi d'i bebo Jorijaləm-ti 'ree 'dəji ta Ja 'panè: I lé, 'to n̄a wa? Beba Ja pa ta kí dɔ né-ti kí e oo. ²⁰ Loki 'dəji-é ta kin bè lé, e naji al ya idə-dé rəsi panè: M̄a m'to Kristi*† al. ²¹ De 'təl 'dəji-é 'panè: Ngà i 'to n̄a wa? Sé i 'to Eli wa? E ilə-dé-ti panè: M'to Eli al. Dow kí j'isi j'ngəbi-é kí to njəpata kí ta Lubə-ti lé, sé to i wa? E ilə-dé-ti panè: M̄a m'to dowbé kinlé al. ²² Rəmə 'təl 'dəji-é ya bəy 'panè: Ngà i lé 'to n̄a ya wa? I ya 'idə-ji ta kí dɔ-i-ti kadi j'ow j'idə njékulə-ji-je lé bane. ²³ E panè: Tití kí Ejay njəpata kí ta Lubə-ti pa-né lé, *m̄a m'to dow kí ndi-é ba diləlo-ti panè:* 'Rai rəbi lə 'Babe adi a njururu-njururu.

²⁴ Dow-je kí d'ulə-dé rɔ Ja-ti lé 'to Parisi-je†. ²⁵ Ja a ra dow-je batəm bá de 'dəji-é 'panè: Kinə i 'to Kristi lé al rəm, 'to Eli al rəm, bá 'to njəpata kí ta Lubə-ti lé al rəm, ngà kɔ ri

* **1:20** 1:20 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † **1:20** 1:20 Ja 1:41

† **1:24** 1:24 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kí dan jipi-je-ti kí njəkɔndə kəm-dé go ndukun-ti lə Moiyiji kadi ngə n̄a.

bá 'ra dow-je batem wa? ²⁶ Ja ilə-dé-ti panè: Ma m'ra dow-je batem mani; ngà dow káre isi dan-si-ti nɔɔ ya é səi 'gəi-é al. ²⁷ Dowbé lé à ree go-m-ti nɔɔ. Ə ma kinlé kulə saba liə ya kàrè m'tuwə kadi m'tuti al.

²⁸ Ta-je kinlé de 'pa kì nà mee be-ti kí Betani, ta ba Jurde-ti kəl-é-ti kí lokubə kàdi-ti kí Ja ra dow-je batem-ti lé.

²⁹ Lo aa go-ti, Ja oo Jeju ow ree rə-é-ti ə panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə kí njəkər majal do dow-je-ti kí donangi-ti lé é ow ree ɔngi. ³⁰ To e kí ow ree kɔngi lé bá m'pa ta kí do-é-ti m'panè: E kí njèree go-m-ti lé to dow kí 'boy itə-m, kdo e to dow kí kete nɔ-m-ti. ³¹ Ə ma kàrè kete m'gə-é al, ngà m'ree m'ra dow-je batem mani bè kdo kadi Israyel-je 'gə-é-né to. ³² Ja oo né ə pa ta do-ti rəsi panè: M'oo Ndil kí aa njay i dora-ti ree titi-na kì dəngodnda bè ree isi do Jeju-ti; ³³ ə ma m'gə-é al, ngà njəkulə-m kadi m'ra dow-je batem mani lé bá idə-m panè: E kí Ndil kí aa njay à kì dora-ti ree kisi do-é-ti kadi 'oo-é kinlé, e bá à ra dow-je batem kì Ndil kí aa njay. ³⁴ Ma m'oo né-é kì kəm-m, bá m'panè: E kí ow kɔngi lé bá to Ngon lə Lubə.

Njéndó né-je kí dɔsɔy

Mat 4:18-22; Mar 1:16-20; Luk 5:1-11

³⁵ Lo aa go-ti kàrè, Ja kì dow-je joo dan njéndó né-je-ti liə d'isi lo-é-ti kinlé ya bəy. ³⁶ Beba loki oo Jeju ow dəə lé e panè: Ooi, Ngonbati lə Lubə lé é ow ɔngi. ³⁷ Loki njéndó né-je kí joo kin d'oo ta-je kinlé bè rəmə, de d'i d'un go Jeju. ³⁸ Jeju təl kəm-é ə oo-dé go-é-ti rəmə dəji-dé panè: Ri bá 'sangi wa? De 'ba-é: *Rabi* adi kər mee-é to njéndó dow-je né ə 'dəji-é 'panè: I 'isi rá wa? ³⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: 'Reei ə a kooi. À to kàdi kí sɔ kí losolo je bè. Beba de d'ow d'oo lo kisi-é ə d'isi rə-é-ti ndo-é-ti kinlé.

⁴⁰ Dingəm-je kí joo kí d'oo ta-je lə Ja ə d'un go Jeju lé, e káre to Andre kí ngonkɔ Simɔ Piyər. ⁴¹ E ow ingə ngonkɔ-é Simɔ lé ya kete idə-é panè: J'ingə «Mesi» - kər mee-é to Kristi (dow kí Lubə mbəti-é). ⁴² Go-ti, ow kì Simɔ lé rɔ Jeju-ti. Beba Jeju oo-é ya rəmə panè: I 'to Simɔ kí ngon lə Jonasi. D'a ba-i Sepasi (kər mee-é to ər).

⁴³ Lo aa go-ti, loki Jeju oji kadi n'ow donangi Galile-ti lé e ingə dow káre kí ri-é lə Pilipi ə idə-é panè: 'Un go-m. ⁴⁴ Pilipi de kì Andre, kì Piyər lé 'to dow-je kí bebo Betsayda-ti.

⁴⁵ Go-ti, Pilipi ingə dow káre kí ri-é lə Nataniyel ə idə-é panè: Dow kí ndukun lə Moiyiji, kì mbete-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa ta liə lé j'ingə-é; to Jeju kí Najareti-ti, ngon lə Jojepi. ⁴⁶ Nataniyel idə Pilipi lé panè: Né kí maji à kì mee

be-ti kí Najareti tɔ ban wa? ⁴⁷ Rəmə Pilipi təl idə-é panè: 'Ree 'oo. Loki Jeju oo kí Nataniyel isi ree rɔ-é-ti lé, ɛ pa ta kí dɔ-é-ti panè: Ooi, Israyel kí tɔgrɔ-ti kí kədkəm dow-je goto rɔ-é-ti é ɔw ree ɔngi. ⁴⁸ Ə Nataniyel dɔji-é panè: I 'gə-m rá wa? Jeju ilə-é-ti panè: Loki 'a-né gin kote-ti kin ya m'oo-i pá bá Pilipi ba-i bəy. ⁴⁹ Nataniyel təl ilə-é-ti panè: Njəndó dow-je né, i lé 'to Ngon lə Lubə rəm, bá 'to ngar lə Israyel-je rəm tɔ. ⁵⁰ Bəba Jeju idə-é panè: Kidə kí m'idə-i m'panè m'oo-i gin kote-ti kin bá i adi-m-né mɛɛ-i tin! Né-je kí tò bəl itə né-je kin ya 'a koo bəy. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a kooi ta dɔrɔ́ kí tɛɛ ə a kooi malayka-je lə Lubə kí d'a kɪ dɔ Ngon lə dow-ti kɔɔ kɔw dɔrɔ́-ti rəm, bá d'a kɪ dɔrɔ́-ti təl ree dɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Jeju ra man adi təl yibi nduu

¹ Ndo joo go-ti, taana tò mɛɛ be-ti kí Kana dɔnangi Galile-ti. Kɔ Jeju a lo-é-ti nɔɔ rəm, ² bá Jeju kɪ njəndó né-je liə kàrè 'ba-dé lo-é-ti tɔ. ³ Yibi nduu tingə, rəmə kɔ Jeju idə-é panè: «Yibi nduu goto ngá.» ⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené*, ta ri lə-ji jɛ sɛi wa?» Dɔkàdì lə-m asi al bəy. ⁵ Kɔ-é idə njérakullə-je panè: «Né lay kí à kidə-si ya 'rai.» ⁶ Lo-é-ti nɔɔ lé, jo ər kí boy-boy məkɛ tò-ti ə jo káre ya à kun man litir bu-je bè ə to jo-je kí man tò-ti kɔɔ kadi jipi-je 'togi-né rɔ-dé kadi d'aa njay takəm Lubə-ti. ⁷ Jeju idə-dé panè: «Ungi man rusi jo-je kinlé. Rəmə d'ungi man-ti adi rusi tɛnɛnɛ-tɛnɛnɛ.» ⁸ Təl idə-dé panè: «Ɔdi ɔwi-né adi njəkoo go nékuso» ə dɛ d'ɔdì d'ɔw-né d'adi-é ya tɔ. ⁹ Loki njəkoo go nékuso nɔ man kí 'təl-é yibi nduu-ti lé rəmə, ɛ gə lo kí i-ti al, ngà njérakullə-je kí d'ɔdì man lé bá 'gə maji. ¹⁰ Njəkoo go nékuso ba njətaa dené lé ə panè: Dow-je lay lé, yibi nduu kí maji bá 'ləbi kete-kete ə ɛ kí maji nɔ al bá d'ɪnə gogi adi yibi ra dow-je bá 'ləbi bəy. Ngà i rəmə, yibi nduu kí maji bá i ɪnə gogi sar ngɔsnè bəy wa? ¹¹ Nékoji-je kí Jeju ra lé, ɛ kin bá to kí dɔsay. Ɛ ra mɛɛ be-ti Kana, dɔnangi Galile-ti toji-né tógi-é ndaa-ti rəsi ə njəndó né-je liə d'adi-é mɛɛ-dé. ¹² †Go né-je-ti kinlé, Jeju ɔw mɛɛ be-ti kí Kapərnayim nati kɪ kɔ-é-je kɪ ngankɔ-é-je, kɪ njəndó né-je liə, ngà kisi bá d'isi-ti ndo nɔ al.

Jeju tubə njéragati-je takəy-ti lə Lubə

Mar 11:15-18; Mat 12:38-40; Luk 19:45,46

* 2:4 2:4 Ba kí Jeju ba kɔ-é «dené» lé to nədi bá nədi-é al. Kɔ Jeju to njəkilo kuji bi à nədi kɔ-é al. † 2:12 2:12 Mat 4:13

¹³ Loki ndo ra nay Paki la jipi-je nay ngosi lé, Jeju ow mee bebo Jorijalem-ti. ¹⁴ Ə ow takəy-ti la Lubə rəmə, ingə njera gati bati-je, kə mangi-je, kə də-je kə njembəl-na là-je†. ¹⁵ Beba Jeju pəti kulə ndəy-ti tubə-né dow-je kin lay takəy-ti la Lubə ə tubə-né bati-je, kə mangi-je, bá sane ka là la njembəl-na là-je ə titə tablə-je lə-dé tilə. ¹⁶ Ə idə njera gati də-je panè: «'Saai né-je kin rangi lo kin-ti. Kəy la Bəbi-m lé, 'rai-é ki kəy ra gati al!» ¹⁷ Mee njéndó né-je ole do ta-ti kə mbete kə aa njay pa panè: «Kəy lə-i lé ta-é ɔ mee-m toki pər bə.» ¹⁸ Beba jipi-je 'pa siə 'panè: «Nékoji ri bá 'a ra kadi j'oo bá j'a gə-né kə to tó-é kadi i 'ra-né né kinlé bə wa?» ¹⁹ †Jeju təl ilə-dé-ti panè: «'Təoi kəy la Lubə kin ə ndo mutə ya ma kində gogi lay.» ²⁰ Jipi-je lé d'idə-é 'panè: «Kəy la Lubə kin kə j'ində bal kərsə gidi-é meke lé ya i kan bá 'panè ndo mutə-rə ya 'a kində gogi lay!» ²¹ Ngə ɛ lé, ɛ pa ta la kəy la Lubə kə to daji rə-é ɛ ya. ²² Ndo kə Jeju təsi ndəl ində lo tɛɛ ngá bá mee njéndó né-je liə ole do ta-ti kinlé ə de d'adi mee-dé mbete kə aa njay rəm, d'adi mee-dé ta kə Jeju pa lé rəm to.

Jeju gə ta kə mee dow-je-ti

²³ Mee ndo-je-ti kə Jeju a-né lo ra nay Paki-ti mee bebo Jorijalem-ti kinlé, dow-je na ya d'adi-é mee-dé kdo koo kə d'oo nékoji-je kə ɛ ra ra. ²⁴ Ngə Jeju nda mee-é rə-dé-ti al, kdo ɛ gə mee dow-je lay. ²⁵ Ɛ ow ndoo kadi dow madi pa ta kə do dow-ti adi-é al ngá, kdo ɛ gə ta kə mee dow-je-ti lay.

3

Jeju kə Nikodem

Mat 18:3; Ja 1:12-13; 1Pi 1:3,23

¹ Ngə dow kəre dan Parisi-je-ti* kə to kəre dan 'boy-je-ti la jipi-je kə ri-é la Nikodem ² ree rə Jeju-ti ndo idə-é panè: Njéndó dow-je né, je j'gə kə i lé, 'to njéndó dow-je né kə Lubə ya ulə-i; kdotalə dow kə Lubə nay siə al lé, à kasi ra nékoji-je kə i 'ra 'ra kin al. ³ Jeju ilə-é-ti panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; dow kə d'oji-é sigi al lé, à kasi koo kəbe la Lubə al.» ⁴ Rəmə Nikodem dəji-é panè: Dow bugə ngá lé, d'a təl koji-é sigi ban bəy wa? Se à təl kur mee kə-é-ti gogi kadi d'oji-é nja joo bəy wa? ⁵ Jeju təl idə-é panè: «'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; kinə d'oji dow kə kəm rəbi la man al rəm, kə kəm rəbi la Ndil kə aa njay rəm al lé, dowbé à kow kəbe-ti

† **2:14** 2:14 Jipi-je kə d'i do be-je-ti kə rangi bá 'ree Jorijalem lé 'ree kə là kə do be mba-ti adi d'a mbəl la-je lə-dé lé bá d'a ndogi-né nékul-je kdo pole-né Lubə rəm, kdo kugə-né lambo-je kə sobi do kəy la Lubə rəm. † **2:19** 2:19 Mat 26:61; 27:40; Mar 14:58; 15:29 * **3:1** 3:1 Parisi-je, 'to kuti dow-je madi kə dan jipi-je-ti kə njékində kəm-dé go ndukun-ti la Moiyiji kadi ngə na.

lə Lubə al. ⁶ Dow kí dow bá oji-é lé, rɔ-é to dow ya tɔ; ngà dow kí Ndil bá oji-é lé to ndil ya tɔ. ⁷ Ta kí m'idə-i m'panè: "D'a təl kɔji-si sigi gogi bane kinlé, adi ɔr ndil-i al." ⁸ Yəl lé, lo kí ndigi kulə-ti ya ɛ ulə-ti ə i 'oo ká-é, ngà i 'gə lo kí j-ti al rəm, bá 'gə lo kí isi ɔw-ti al rəm tɔ. Dow kí Ndil oji-é lé, to bè ya tɔ.» ⁹ Rəmə Nikodəm təl dəji-é ya bəy panè: «Né-é kinlé, à ra né ban-ban wa?» ¹⁰ Beba Jeju təl ilə-é-ti panè: «I kí 'to njéndó dow-je né dɔnangi Israyel-ti lé ya 'gə né kin al bəy wa! ¹¹ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; né kí j'gə bá j'pa ta dɔ-ti, ə né kí j'oo kɪ kəm-ji bá j'pa ta dɔ-ti, ngà səi ooi ta lə-ji adi to ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹² Né-je kí dɔnangi-ti nè ya m'pa-né sə-si ta ə səi adi mɛɛ-si al bè lé, loki m'a pa sə-si ta dɔ né-je-ti kí dɔrɔ-ti lé, a kadi mɛɛ-si ban wa? ¹³ Dow kí ɔw dɔrɔ-ti goto, ngà Ngon lə dow [kí i dɔrɔ-ti]† ree dɔnangi-ti kin ya káre. ¹⁴ Titi kí ndɔki Moiyiji lɛ-né 'ningəkasi adi to li ə un taá diləlo-ti lé, Ngon lə dow kàrè d'a kun-é taá bè ya tɔ bane, ¹⁵ kɔɔ kadi dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é rəmə, isi kəm ya sartagangi. ¹⁶ Kɔɔ Lubə ndigi dow-je kí dɔnangi-ti nè nɔ, bá adi-dé-né ngon kəl liə, kɔɔ kadi dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é rəmə oy al, ngà kadi isi kəm ya sartagangi. ¹⁷ Kɔɔ Lubə ulə Ngon-é dɔnangi-ti kɔɔ kadi-é gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti al, ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'aji kɪ takul-é. ¹⁸ Dow kí adi-é mɛɛ-é lé, ta kí gangi ɔr dɔ-é-ti; ngà dow kí adi-é mɛɛ-é al rəmə, 'gangi ta dɔ-é-ti ngá; kɔɔtalə ɛ adi mɛɛ-é Ngon kəl lə Lubə al. ¹⁹ Gin ta kí gangi lé é:n: Lo kí ndógi ree dɔnangi-ti rəmə, londul bá dow-je 'ndigi bi 'ndigi lo kí ndógi lé al; kɔɔtalə kullə ra-dé-je maji al. ²⁰ Kɔɔ dow kí to njèra majal lé, à kɔsi ta lo kí ndógi rəm, à kɔw lo kí ndógi-ti al rəm; ɛ à bəl panè, lo à ndógi dɔ kullə ra-n'è-je-ti kí maji al kin kadi dow-je d'oo. ²¹ Ngà dow kí njèra né kí tɔgrɔ-ti lé, ɛ à kɔ lo kí ndógi-ti, kɔɔ kadi lo ndógi dɔ kullə ra-é-je-ti kí maji lé kadi dow-je d'oo, kɔɔ to kullə-je kí nəl Lubə.»

²² Go-ti, Jeju dɛ kɪ njéndó né-je liə d'ow nati dɔnangi Jude-ti; ɛ isi sə-dé nɔɔ rəm, bá ra dow-je batəm rəm tɔ. ²³ Ja kàrè ra dow-je batəm Enɔ kí tò ngɔsi kɪ lo kí Salim-ti tɔ; kɔɔtalə to lo kí man nɔ-ti; dow-je nɔ d'ow rɔ-é-ti adi ra-dé batəm. ²⁴ †Kɔɔ kaglo-é-ti kinlé, d'ilə Ja dangay-ti al bəy.

²⁵ Ngà njéndó né-je lə Ja, dɛ kɪ jipi káre 'naji-nɔ ta kí sobi dɔ kəm rəbi togi rɔ kɔɔ kaa rɔ dɔ majal-ti. ²⁶ Go-ti, njéndó né-je lə Ja d'ow rɔ Ja-ti d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né,

† **3:13** 3:13 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † **3:24** 3:24 Mat 14:3; Mar 6:17; Luk 3:19,20

'oo, dow kí ndóki a rɔ-i-ti gidi ba jurde-ti kí i 'pa ta kí dɔ-é-ti adi-ji lé, e kàrè a ra dow-je batem tɔ; adi dow-je lay ya d'ow rɔ-é-ti. ²⁷ Beba Ja idə-dé panè: Kinə Lubə adi né dow al lé, né kí dow à kingə kɪ dɔ rɔ-é ya goto. ²⁸ †«Mə bá m'to Kristi[‡] lé al, ngà Lubə ulə-m kete nɔ dowbé-ti.» Ta kinlé, m'pa m'adi səi ya ooi kɪ mbi-si. ²⁹ Njètaa dené lé, e ya to ngow dené; ngà nam ngow dené lé, e a mbó-é-ti nè, a oo ndi-é; loki oo ndi nam-é lé, rɔ-é nəl-é nɔ; mə kàrè rɔ-m nəl-m bè ya tɔ ə to rɔnəl kí nɔ. ³⁰ Jeju lé bá tɔ kadi ow kɪ kete-kete ə mə tá jè m'təl kɪ gogi. ³¹ Njèkɪ dɔrɔ-ti lé, e ya ɔ be dɔ né-je-ti lay. Dow kí dɔnangi-ti nè lé, e to 'lə dɔnangi adi e pa ta titi kí e to-né dow kí dɔnangi-ti nè tɔ. Njèkɪ dɔrɔ-ti lé, e ya ɔ be dɔ né-je-ti lay, ³² e pa ta dɔ né-je-ti kí oo kɪ kəm-é rəm, ta-je-ti kí oo kɪ mbi-é rəm, ngà dow kí oo ta liə adi to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ³³ Beba dow kí oo ta liə kí ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, dowbé gə kí Lubə to njèpata kí tɔgrɔ-ti; ³⁴ kdɔtalə dow kí Lubə ulə-é lé, e pa ta-je kí ta Lubə-ti, kdɔ Lubə adi Ndil-é rusi mɛɛ-é. ³⁵ †Lubə kí Bobi ndigi Ngon-é adi inə né-je lay mɛɛ ji-é-ti. ³⁶ Dow kí adi mɛɛ-é Ngon lə Lubə lé, isi kəm ya sartagangi. Dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Ngon al lé, à kisi kəm nda al, ngà wongi à ra Lubə dɔ-é-ti bè-bè ya.

4

Jeju kɪ dené kí Samari

¹ Jeju gə kí dow-je d'idə Parisi-je 'panè n'ow kɪ njéndó né-je nɔ n'itə Ja rəm, bá n'ra-dé batem nɔ n'itə-é rəm tɔ. ² Kɪ tɔgrɔ-ti lé, Jeju ya kɪ dɔ-é ra dow-je batem al; ngà to njéndó né-je liə bá 'ra dow-je batem. ³ Lókɪ Jeju oo ta kin bè lé, e inə dɔnangi Jude təl isi ow dɔnangi Galile-ti gogi. ⁴ Ə tɔ kadi à kində dɔnangi Samari gangi bá à kow. ⁵ Beba e ree tɛɛ mɛɛ bebo-ti káre kí 'ba-é Sikar, dɔnangi Samari-ti; Sikar lé tɔ ngosi kɪ londɔr kí ndóki Jakobi adi ngon-é Jojepi. ⁶ Lo-é kin bá bole man lə Jakobi tɔ-ti. Kɔ rəbi ra Jeju adi isi nangi ta bole man-ti lé ə à to ta kí kàdɪ à kɔ jam dɔ be-ti-je bè.

⁷ Dené káre kí dɔnangi Samari-ti ree kdɔ kɔdi man ə Jeju dɔji-é panè: «'Adi-m man m'ay sə-i.» ⁸ Ə njéndó né-je liə rəmə d'ow mɛɛ bebo-ti kdɔ sangi nékuso. ⁹ Dené kí Samari lé idə Jeju panè: «Ban bá i kí 'to jipi ya 'dɔji-m man kɔy mə kí m'to dené kí Samari bè wa?» E pa bè kdɔ jipi-je lé 'ndigi kadi dɛ kɪ dow-je kɪ Samari d'uwə-nɔ noji al.

¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə 'gə kadkare lə Lubə rəm, 'gə dow kí a pa sə-i ta panè: 'Adi-m man m'ay kinlé rəm, rəmə

† 3:28 3:28 Ja 1:20 ‡ 3:28 3:28 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

† 3:35 3:35 Mat 11:27; Luk 10:22

lé i bá 'a dɔ̀ji-é man kɔ̀y ə ɛ̀ à kadi-i man kiskəm.» ¹¹ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, bole lé uu n̄a rəm, bá i 'ow kɪ kuləman al rəm, ngà 'a kɪ kɪ man kiskəm lé rá wa? ¹² Se i 'oo rɔ-i kɪ dow kí boy itə ka-ji Jakobi wa? ɛ̀ bá adi-ji bole man kin ə ɛ̀ ya kɪ dɔ-é ɔ̀y man-é rəm, bá ngan-é-je kɪ nékul-je liə kàrè d'ɔ̀y rəm tɔ.» ¹³ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí rá-rá kí ɔ̀y man kinlé kundə à ra-é gogi bɔy; ¹⁴ ngà dow kí ɔ̀y man kí m'a kadi-é lé, kundə à ra-é gogi nda al ə man kí m'a kadi-é lé à təl man kɛnɛnɛ kí à kɔ̀y mɛɛ-é-ti bul-bul kɔ kiskəm kí sartagangi.» ¹⁵ Beba dené lé idə-é panè: «'Babe, 'adi-m man-é kinlé, kɔ kadi kundə ra-m gogi al ya sar rəm, bá kadi m'təl m'ree lo kin-ti m'odi man gogi al ya sar rəm tɔ.» ¹⁶ Jeju idə-é panè: «'Ow 'ba ngɔbi-i ə 'təl 'ree.» ¹⁷ Dené lé ilə-é-ti panè: M'to njəngow al. Jeju idə-é panè: To tó-é kadi 'panè: «M'to njəngow al.» ¹⁸ Kɔ 'taa ngow gin mɪ ə ɛ̀ kí isi siə bone bè kinlé to ngɔbi-i al. Adi ta kí 'pa lé to tó-é ya. ¹⁹ Dené lé idə-é panè: «'Babe, ma m'gə kí i lé 'to njəpata kí ta Lubə-ti. ²⁰ Ka-ji-je d'osi dɔ-dé nangi n̄ Lubə-ti dɔ mbal-ti kin, rəmə səi 'painè dow-je d'a kɔsi dɔ-dé nangi n̄ Lubə-ti mɛɛ bebo Jorijaləm-ti.» ²¹ Jeju ilə-é-ti panè: «Dené, ta kí m'ow kɪ kidə-i kinlé, 'oo kɪ ta kí tɔgrɔ-ti. Nɔ madi à ree nɔɔ lé, à to dɔ mbal-ti kin bá a kɔsi dɔ-si nangi n̄ Bobi-ji Lubə-ti al rəm, bá à to mɛɛ bebo Jorijaləm-ti al rəm tɔ. ²² Səi osi dɔ-si nangi n̄ né-ti kí səi 'gəi al, ngà jɛ lé, jɛ j'osi dɔ-ji nangi n̄ né-ti kí j'gə, kɔ kaji i rɔ jipi-je-ti. ²³ Ngà dɔkaglo-é à ree - ə ree rəm ngà - adi njékosi dɔ-dé nangi-je kí tɔgrɔ-ti d'a kɔsi dɔ-dé nangi n̄ Bobi-ji-ti mɛɛ ndil-ti,* kɪ mɛɛ ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ njékosi dɔ-dé nangi-je kí bè kin bá Bobi-m ge-dé. ²⁴ Lubə to ndil, adi njékosi dɔ-dé nangi n̄-é-ti-je d'a kɔsi dɔ-dé nangi mɛɛ ndil-ti, kɪ mɛɛ ta kí tɔgrɔ-ti bane.» ²⁵ Beba dené lé idə Jeju panè: «M'gə kí tɔ kadi Mesi à ree ə ɛ̀ bá 'ba-é Kristi† lé. Loki à ree lé, à kɔr-ji mɛɛ né-je lay.» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Mesi lé to ma kí ma m'pa sə-i ta kin ya.» ²⁷ Dɔkaglo-é-ti kin ya njéndó né-je liə lé 'təl 'ree rəmə ndil-dé tɛɛ say kɔ Jeju a pa ta kɪ dené. Bè ya kàrè, dow kàre ya kàrè dɔ̀ji-é panè: «To ri bá i a 'dɔ̀ji-é əse ta ri bá i a 'pa siə wa al rəm.» ²⁸ Beba dené lé inə gùm liə lo-é-ti ya ə osi təl ow mɛɛ bebo-ti idə dow-je panè: ²⁹ «'Reei ooi dingəm kí idə-m né-je lay kí m'ra kin; domaji à to Kristi lé je bè al wa?» ³⁰ Beba dow-je d'i mɛɛ bebo-ti d'ow kɪ rɔ Jeju-ti. ³¹ Dɔgangi-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'ra ndoo ta-é-ti panè: «Njéndó dow-je né, uso né bane.» ³² Ngà ɛ̀ idə-dé panè:

* 4:23 4:23 Kɔsi dɔ nangi mɛɛ ndil-ti lé, kɔr mɛɛ-é to kɔsi dɔnangi n̄ Lubə-ti mɛɛ-ji-ti kəy. † 4:25 4:25 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

«Nékuso kí sɔi 'gəi al ya tò nè kadi m'uso.» ³³ Beba njéndó né-je 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Dow madi à kadi-é né uso je bè.» ³⁴ Jeju idə-dé panè: «Ra ndigi læ njèkulə-m rəm, tɔl ta kullə liə rəm kin ya bá to nékuso-m.» ³⁵ Sɔi kà dɔ-si 'painè: «Nɔy sɔ bəy bá ko à to kijə.» Ngà mɔ m'idə-si m'panè: «Uni kəm-si kɔ taá ə ooi ko-je kí mɛɛ ndɔr-ti kí ɔr adi tò kijə kin. ³⁶ Njèkijə ko ingə nékugə dɔji-é rəm, bá ɛ mbɔ kandi né kɔo kiskəm kí sartagangi rəm tɔ. Bè kɔo kadi njèdubi ko dɛ kɔ njèkijə ko 'ra rɔnəl nati. ³⁷ Gin-é kin bá gosta kí panè: «Njèdubi ko dubi ə dow kí rangi bá ijə lé to ta kí tɔgrɔ-ti.» ³⁸ Lo kí sɔi 'rai kullə-ti al ya, mɔ m'ulə-si m'adi ijəi ko-ti. Dow-je kí rangi 'ra kullə rəmə, sɔi bá ubəi maji-é.»

³⁹ Mɛɛ bebo-é-ti kinlé, dow-je kí dɔnangi Samari-ti nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju, kɔo ta kí dené pa rəsi panè: «E idə-m né-je lay kí m'ra.» ⁴⁰ Loki dow-je kí Samari lé 'ree rɔ Jeju-ti rəmə, 'ra ndoo ta-é-ti kadi isi sə-dé, adi ɛ isi nɔɔ ndo joo. ⁴¹ Ə dow-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi-é mɛɛ-dé kɔo ta-je liə, ⁴² rəmə d'idə dené lé 'panè: «Je j'adi mɛɛ-ji kɔo ta-je lə-i al ngá; kɔɔtalə je ya j'oo ta-je liə kɔ mbi-ji ə j'gə kí tɔgrɔ-ti ɛ to njèkaji dow-je kí dɔnangi-ti ya.»

Jeju adi lapiya ngon læ dow kí boy

Mat 8:5-13; Luk 7:1-10

⁴³ Go ndɔ-ti kí joo lé Jeju inə lo kí tin kin ə ɔw dɔnangi Galile-ti lé. ⁴⁴ †Kɔo ɛ ya pa rəsi panè: «Njèpata kí ta Lubə-ti lé, dow-je kí mɛɛ bekoji-é-ti d'a kun ta-é al.»‡ ⁴⁵ †Loki Jeju ree tɛɛ dɔnangi Galile-ti lé, dow-je kí dɔnangi Galile-ti d'uwə-é kɔ rɔ-dé-ti, kɔɔtalə né-je lay kí ɛ ra bebo Jorijaləm-ti dɔkaglo ra nɔy-ti lé dɛ d'oo kɔ kəm-dé. Kɔo dɛ kərə d'ɔ lo ra nɔy-ti lé nɔɔ tɔ. ⁴⁶ †Beba ɛ təl ɔw mɛɛ be-ti kí Kanɔ, dɔnangi Galile-ti kí ndoki ɛ ra man adi təl yibi nduu titi lé. Dow kí boy kərə kí njèrakullə kɔ ngar isi mɛɛ bebo Kapernayim-ti ə rɔ ngon-é kí dingəm to-é. ⁴⁷ Loki dingəm kinlé oo kí Jeju j dɔnangi Jude-ti ree dɔnangi Galile-ti nɔɔ rəmə, ɛ ɔw ingə-é ə ra ndoo ta-é-ti kadi-é ree adi lapiya ngon-é kí tò ta koy-ti. ⁴⁸ Jeju idə-é panè: «Kinə lé ooi nékoji-je, kɔ né-je kí tò bəl-bəl kin al lé a kadi mɛɛ-si ndɔ al.» ⁴⁹ Rəmə dow kí boy kí njèrakullə kɔ ngar lé idə-é panè: «'Babe, 'ree kalangi nè ngon-m lé à koy.» ⁵⁰ Beba Jeju idə-é panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá ə 'təl 'ɔw beə gogi.» Ə dingəm lé ndigi dɔ ta-ti kí Jeju idə-é lé, adi ɔsi təl ɔw kɔ beə gogi ya tɔ. ⁵¹ Loki ɛ nɔy rebəə bəy ya rəmə, ngannjékullə-je liə 'tilə kəm-é d'idə-é 'panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» ⁵² Rəmə ɛ dɔji-dé sé rɔ

† 4:44 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 ‡ 4:44 4:44 Mat 13:57; Mar 6:4; Luk 4:24 † 4:45 4:45 Ja 2:23 † 4:46 4:46 Ja 2:1-11

ngon lé tò soti kì kàdì kí ban wa? Beba de d'ilə-é-ti 'panè: «'Ningə inə ngon lé tagnè kì kàdì kí káre kí kada.»⁵³ Ə bəbi ngon lé gə kí to dəkàdì-é-ti kinlé ya tɔ b́a Jeju pa-né sə-n'è ta panè: «Ngon-i lé ingə lapiya ngá.» Beba dingəm-é kinlé adi meɛ-é rəm, b́a dow-je kí meɛ kəy-ti liə kàrè d'adi meɛ-dé rəm tɔ.⁵⁴ Jeju ɿ dɔnangi Jude-ti təl ree dɔnangi Galile-ti gogi bəy b́a ra nékoji kí njəkungi-ti joo kinlé.

5

Njəɾokoy kí Betesda ingə lapiya

Ja 7:19-24; 9:1-17

¹ Go né-je-ti kinlé, ndo ra nɔy madi lə jipi-je asi, adi Jeju ɔw bebo Jorijaləm-ti.

² Ə meɛ bebo Jorijaləm-ti, ngosi kì tarəbi kí bati-je d'andi-né meɛ bebo-ti lé, dangi madi tɔ-ti nɔɔ, 'ba-é kì ta əbrə 'panè Betesda. Lo-é kinlé pal ra-ti mɿ. ³ Gin pal-je-ti kinlé njəmɔy-je 'tò-ti nduy-nduy, adi to njəkəmtɔ-je, njəməti-je, njəɾokoy-je [njəɾokoy mburuki-je 'tò 'ngəbi kadi man lé ləngi. ⁴ Kdo taá-taá ya malayka káre ree usi kəm man-ti lé ə ra adi ləngi-ləngi. Ə dow kí man ləngi b́a ɿ usi kəm-ti kete lé, lé mɔy liə to mɔy kí ban-ban ya kàrè dowbé ingə lapiya.]*

⁵ Dingəm káre kí mɔy ra-é bal kɔrmutə gidi-é jinɔy joo tò ta man-ti lé nɔɔ tɔ. ⁶ Jeju oo-é kí tò nangi ə gə kí ɛ tò lo kin-ti low nɔ. Beba dəji-é panè: 'Ndigi kingə lapiya wa? ⁷ Rəmə njəmɔy lé ilə-é-ti panè: 'Babe, loki man ləngi lé, dow kí à kun-m kilə-m kəm-ti ya goto ə loki mə ya m'isi m'ndɔr jan-jan kadi m'ɔw m'usi-ti kàrè, dow kí rangi ɿ usi-ti kete nɔ-m-ti rəm. ⁸ Beba Jeju idə-é panè: 'I taá, 'un né tò-i ə 'nɿiyə. ⁹ Ə tajinati nè ya dingəm lé ingə lapiya adi un né tò-é ə nɿiyə.

Ndo-é-ti kinlé to ndo taakoo lə jipi-je, ¹⁰ adi 'boy-je lə jipi-je 'pa kì njəkingə lapiya lé 'panè: To ndo taakoo adi kuti kí uti né tò-i kinlé to tó-é al! ¹¹ ɛ ilə-dé-ti panè: Njəkadi-m lapiya lé ya b́a idə-m panè: 'Un né to-i ə nɿiyə. ¹² De 'təl dəji-é 'panè: Nə b́a idə-i kadi 'un né tò-i ə 'nɿiyə wa? ¹³ Ngə njəkingə lapiya lé, gə dowbé al. Kdotalə Jeju lé, ur dan kosi dow-je-ti kí d'ə lo-é-ti kinlé.

Jipi-je 'tilə ta dɔ Jeju-ti ə Jeju ilə-dé-ti

¹⁴ Go-ti, Jeju ingə dingəm lé takəy-ti lə Lubə ə idə-é panè: Yən, i lé 'ingə lapiya ngá ə 'ra majal al nè né kí ngə itə ɛ kin ə kɿ tɛɛ dɔ-i-ti. ¹⁵ Dingəm lé ɔsi təl ɔw idə 'boy-je lə jipi-je

* 5:4 5:4 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grəki.

lé panè: Dow kí adi-m lapiya lé to Jeju. ¹⁶ Gin-é kin bá jipi-je d'ilə-né ta do Jeju-ti, kdotalə ɛ adi lapiya dingəm lé ndo taakoo-ti.

¹⁷ Ngà Jeju ilə-dé-ti panè: Bəbi-m ra kullə sar bone. Mə kàrè m'isi m'ra kullə to. ¹⁸ Loki ɛ pa ta kin bè bəy lé, jipi-je 'sangi kəm lo təl-é kì rɔ tungə-dé itə kí kete-je ya bəy; kdotalə ndo taakoo kí ɛ ilə kuji do-ti al kin par al, ngà kdo pa kí ɛ panè Lubə bá to Bəbi-n'è kí oji-n'è, adi ɛ ya kì do-é oo rɔ-é kí njəkasi kì Lubə to.

Tógi lə Jeju

¹⁹ Beba Jeju təl un ta idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; Ngon lé né kí à kasi ra kì do rɔ-é ya goto. Ngà né kí Bəbi-é ra adi-é oo bá ɛ ra. Ə né lay kí Bəbi Ngon ra lé, Ngon kàrè à ra ya to. ²⁰ Kdotalə Bəbi Ngon lé ndigi ngon-é adi né-je lay kí ɛ isi ra ya oji-é. Né-je kí tò bəl-bəl itə né-je kin kàrè Bəbi Ngon à kəji-é, kdo kadi ɔr ndil-si. ²¹ M'pa bè kdo, titi kí Bəbi Ngon isi adi dow-je 'tosi-né 'ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi kəm kinlé, gangi-é kin ya dow kí Ngon ndigi kadi-é isi kəm lé à kadi-é isi kəm ya to. ²² Rəm bá Bəbi Ngon gangta do dow-ti al. Ngà ɛ təl kì ta kí gangi lay ya adi Ngon-é, ²³ kdo kadi dow-je lay d'un ta Ngon-é titi kí d'un-né ta Bəbi ngon kin bè to. Adi dow kí un ta Ngon al rəmə to Bəbi-é kí njəkulə-é kin ya dowbé un ta-é al to. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí taa ta lə-m ə adi meɛ-é njəkulə-m lé isi kəm ya sartagangi, adi ta kí gangi goto do-é-ti; dowbé lé, isi kəm bi oy al ngá. ²⁵ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kaglo madi à ree nɔɔ - ə ree ngá rəm - adi to kaglo kí de kí d'oy d'a koo ndi Ngon lə Lubə ə loki d'oo ndi-é rəmə d'a kisi kəm. ²⁶ Kdotalə titi kí Bəbi Ngon to-né njəkadi dow-je d'isi kəm lé, gangi-é kin ya ɛ adi-né tógi Ngon-é kadi-é to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm, ²⁷ ɛ adi-é tógi kadi-é gangta do dow-je-ti, kdo ɛ to Ngon lə dow. ²⁸ Adi ta-je kin ɔr ndil-si al, kdo dokàdi kí kadi de kí 'to be nin-ti d'a koo-né ndi-é asi ngá. ²⁹ Beba de kí 'ra né kí maji lé, d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ kdo kisi kəm ə de kí 'ra né kí maji al lé, d'a tɛɛ kdo ta kí gangi to. ³⁰ Mə lé, né kí m'a ra kì do rɔ-m ya goto. Adi m'gangi ta kì gangi-é kí Bəbi-m idə-m-né ya. Ə ta kí gangi lə-m tò njururu, kdo né kí meɛ njəkulə-m ndigi bá m'sangi bi m'sangi né kí meɛ-m mə bá ndigi al.

³¹ Kinə to mə bá m'idə dow-je ta kí do-m-ti rəmə, à to ta kí d'a ndigi al kare. ³² Ngà to dow kí rangi bá idə dow-je ta kí do-m-ti ə m'gə kí ta kí do-m-ti kí ɛ idə-dé lé, to ta kí togrɔ-ti ya. ³³ †Səi ya uləi dow-je rɔ Ja-ti ə ɛ idə-si ta sobi do

ta kí tɔgrɔ-ti. ³⁴ Kí sɔbi dɔ-m ma lé, dow bá à kidə dow-je ta kí dɔ-m-ti al. Ngà ta kinlé, m'pa bè kɔ kadi aji-né. ³⁵ Ja lé toki lampi kí d'ində pər-ti adi ndógi ə səi 'ndigi ra-i rɔnəl-é asi dɔkaglo madi. ³⁶ Ma lé, ta kí toki pa dɔ-m-ti adi uwə dingəm n̄a itə 'lə Ja kin ya tò nè. Kɔtələ kullə-je kí Bɔbi-m adi-m kadi m'ra kinlé, kullə-é-je kin ya toji ndaa-ti rəsi-rəsi adi dow-je 'gə kí Bɔbi-m ya ulə-m. ³⁷ † Bɔbi-m kí ulə-m lé, ɛ ya idə dow-je ta kí dɔ-m-ti. Səi ooi ndi-é nja káre al rəm, bá ooi-é nja káre al rəm tɔ. ³⁸ Ta liə kí ra be mɛɛ-si-ti al kinlé bá səi adi-mi-né mɛɛ-si ma kí ɛ ulə-m lé al tin. ³⁹ Səi isi 'ndəri gin ta-je kí mɛɛ mbete-je-ti kí aa njay, kɔ səi 'giri kí a kingəi ta kí sɔbi dɔ kiskəm kí sartagangi mɛɛ mbete-é-je-ti. Mbete-é-je kinlé bá isi pa ta kí dɔ-m-ti adi dow-je. ⁴⁰ Rəmə kadi 'reei rɔ-m-ti kɔ kadi isi kəm lé, səi 'ndigi al! ⁴¹ Ma lé m'sangi kadi dow-je bá 'piti-m al. ⁴² Ngà m'gə-si kí səi lé 'ndigi Lubə al. ⁴³ Ma m'ree kà ri Bɔbi-m é səi uwə-mi kɔ rɔ-si-ti al; kin ya dow kí rangi ree kà ri-é ɛ ya rəmə, ɛ bá a kuwəi-é kɔ rɔ-si-ti. ⁴⁴ Səi kí səi ya 'piti-n̄a bi 'sangi kadi Lubə ya káre-rə bá piti-si al kinlé, a rai ban bá a kadi mɛɛ-si wa? ⁴⁵ Ooi nè a giri kí m'a kilə ta dɔ-si-ti n̄ə Bɔbi-m-ti. Dow kí à kilə ta dɔ-si-ti to Moiyiji kí səi indəi mɛɛ-si dɔ-é-ti kin. ⁴⁶ Kɔtələ kinə ooi ta lə Moiyiji kɔ ta kí tɔgrɔ-ti lé, ma kàrè a kooi ta lə-m kɔ ta kí tɔgrɔ-ti ya tɔ; kɔ to ta-je kí sɔbi dɔ-m bá ndɔki Moiyiji ndàngi. ⁴⁷ Ngà kinə ta-je kí Moiyiji ndàngi kin ya ooi kɔ ta kí tɔgrɔ-ti al lé, a rai ban ngá bá a kooi ta-je lə-m kɔ ta kí tɔgrɔ-ti wa?

6

Jeju adi nékuso dow-je budɔgi lo mi

Mat 14:13-21; Mar 6:30-44; Luk 9:10-17

¹ Go-ti, Jeju ɔw gidi babo Galile-ti kí 'ba-é babo Tiberiadi tɔ. ² Rəmə kosi dow-je n̄a ya d'un go-é, kɔ kɔw koo né-je kí tò bəl-bəl kí ɛ ra adi-né lapiya njémɔy-je. ³ Jeju ɔw isi dɔ mbal-ti nati kɔ njéndó né-je liə.

⁴ Gangi-é-ti kinlé, ndɔ Paki kí to ndɔ ra n̄ay lə jipi-je n̄ay ngosi.

⁵ Loki Jeju un kəm-é oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí d'ɔw 'ree kɔ rɔ-é-ti kin bè rəmə, dəji Pilipi panè: «J'a ndogi mbə rá bá j'a kadi dow-je kan d'uso wa?» ⁶ Jeju dəji-é bè kɔ n̄a-né mɛɛ-é koo, kɔtələ ɛ gə né kí n'a ra bəti. ⁷ Pilipi idə-é panè: «Lé dow un là kullə kí ndɔ bujoo ya ndogi-né mbə kàrè, à kasi kadi ɔdi rɔ ta dow-je kin sɛ-sɛ lay al.» ⁸ Beba káre dan njéndó né-je-ti liə kí ri-é lə Andre, kí to ngonkɔ

† 5:37 5:37 Mat 3:17; Mar 1:11; Luk 3:22

Simɔ Piyər idə Jeju panè: ⁹ «Ngon kí dingəm káre ɔ̀ k̀ì mbè “ɔ̀rjì” m̀j, k̀ì kanjì joo nè; ngà ɓay ra-é kinlé à kasi dow-je kí ɲ̀a kin rá wa?» ¹⁰ Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Adi dow-je lé d'isi nangi.» Lo-é kinlé, to lo kí wale kí mbəl ɲ̀a-ti. Beba dow-je d'isi nangi. Ə dan dow-je-ti kí d'isi nangi lé, dingəm-je d'a ra ɓudɔ̀gì lo m̀j je bè. ¹¹ Go-ti, Jeju ɔ̀y mbè lé, ra oiyo Lubə ə ləbi dow-je kí d'isi nangi lé; ɛ ra oiyo Lubə bè ya tɔ̀ ɓá ləbi-dé kanjì lé adi d'uso kí mɛɛ-dé ndigì. ¹² Loki dow-je lay d'uso né 'ndan lé, Jeju idə njéndó né-je liə panè: «Oyi dɔ̀dum-é-je kí ɲ̀ay, kɔ̀ kadi né káre ya kàrè ɲ̀ay kɔ̀gì al.» ¹³ Beba mbè kí m̀j lé, dow-je d'uso asi-dé adi njéndó né-je d'ɔ̀y dɔ̀dum-é-je kí ɲ̀ay kàrè dɔ̀gì gidi-é joo. ¹⁴ Loki dow-je d'oo nékɔ̀jì kí Jeju ra lé, 'panè: «Tɔ̀grɔ̀-ti ya, ɛ kanlé, to njèpata kí ta Lubə-ti kí tò kadi à ree dɔ̀nangi-ti nè lé ya.» ¹⁵ Jeju gə kí d'a ree kuwə-é kɔ̀w siə kɔ̀ kində-é ngar; beba ɛ̀ təl ɔ̀r rɔ̀-é k̀ì kár-é ɔ̀w dɔ̀ mbal-ti gogì ɓəy.

Jeju njiyə dɔ̀ man babo-ti

Mat 14:22-34; Mar 6:45-52

¹⁶ Ta ji losɔ̀l-ti lé, njéndó né-je liə d'ɔ̀w njal ta babo-ti, ¹⁷ ə d'ɔ̀w d'al mɛɛ̀ tɔ̀-ti kɔ̀ kɔ̀w ɓebo Kapərnayim-ti gidi babo-ti. Nɔ̀ il ya ngà kàrè Jeju ingə-dé al ya ɓəy. ¹⁸ Rəmə, yəlbo ulə dɔ̀ babo-ti adi man tal bum-bum. ¹⁹ Loki njéndó né-je 'nəl tò d'ɔ̀w à kasi kilometrə m̀j əse mɛkɛ-je bè rəmə, d'un kəm-dé d'oo Jeju kí ɔ̀w njiyə dɔ̀ man babo-ti isi ree ki ta tɔ̀-ti adi ɓəl ində bandi-dé gangi. ²⁰ Ngà Jeju idə-dé panè: «To m̀a ɓəy é 'ɓəli al!» ²¹ Dɛ 'ndigì kadi Jeju al mɛɛ̀ tɔ̀-ti, rəmə tajinatì nè ya, tò ɔ̀si nangi lo kí d'isi d'ɔ̀w-ti lé.

Jeju to nékuso kiskəm

Ja 3:14-16; 1Ja 5:10-13; 1Kɔ̀ 11:23-26

²² Lo aa go-ti rəmə, kosi dow-je kí 'ɲ̀ay gogì gidi babo-ti d'oo kí lo-é-ti kinlé tò ra káre-rè rəm, ɓá d'oo kí Jeju al mɛɛ̀ tɔ̀-ti natì k̀ì njéndó né-je liə al rəm, adi njéndó né-je ya ɓá d'ɔ̀w k̀ì kar-dé. ²³ Ngà dow-je 'ree k̀ì tò-je kí rangì kí d'ì-né babo Tiberiadi-ti kí tò ngɔ̀si k̀ì lo kí ndɔ̀ki 'Babe ra oiyo dɔ̀ mbə-ti ɓá adi dow-je d'uso lé. ²⁴ Loki kosi dow-je 'gə kí Jeju goto rəm, ɓá njéndó né-je liə kàrè 'goto rəm lé, dɛ ya d'al mɛɛ̀ tɔ̀-je-ti kinlé d'ɔ̀w ɓebo Kapərnayim-ti kɔ̀ ndole Jeju. ²⁵ Loki d'ingə Jeju gidi babo-ti lé, 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, 'ree 'tɛɛ̀ nè kàdì ban wa? ²⁶ Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-sì rəsi; səi lé, 'sangi-mi kdɔ̀talə né kí usoi 'ndani ɓi 'sangi-mi kdɔ̀talə nékɔ̀ji-je kí m'ra m'adi ooi kin al. ²⁷ 'Rai kullə kdɔ̀talə nékuso kí à ndum kin al, ngà 'rai kullə kɔ̀ nékuso kí tò k̀ì dɔ̀ ɓal-ɓal kɔ̀ kiskəm kí sartagangì kí to nékuso kí Ngon lə dow à kadi-si. Kdɔ̀talə

Ngon læ dow lé, e bá Bóbi-é Lubə ɔsi-é kì pɔ. ²⁸ Kosi dow-je lé, 'dəji Jeju 'panè: 'J'a ra ri bá 'j'a ra kullə-je kí mee Lubə ndigi wa? ²⁹ Beba Jeju idə-dé panè: Né kí Lubə sangi rɔ-si-ti lé, e ndigi kadi adi-mi mee-si ma Ngon-é kí e ulə-m lé. ³⁰ De 'təl 'dəji-é 'panè: «Ngà i lé, ri bá to nékɔji kí 'a ra kɔ kadi 'j'oo ə 'j'adi-i-né mee-ji wa? Kullə lə-i to ri wa? ³¹ Ndoki kaji-je d'uso né kí 'ba-é maan diləlo-ti titi kí 'ndangi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè: Adi-dé nékuso kí i dɔra-ti d'uso.» ³² Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; nékuso kí i dɔra-ti lé, ndoki to Moiyiji bá adi-si al, ngà Bóbi-m bá adi-si nékuso kí tɔgrɔ-ti kí i dɔra-ti. ³³ Kɔɔtalə nékuso læ Lubə lé, to njèkɪ dɔra-ti ree kí adi dow-je kí dɔnangi-ti nè d'isi kəm.»

³⁴ Beba de d'idə Jeju 'panè: «'Babe, 'adi-ji nékuso kinlé kì ndo-é ndo-é ya.»

³⁵ Jeju idə-dé panè: «Ma ya m'to nékuso kí njèkadi dow-je d'isi kəm. Dow kí ree rɔ-m-ti lé bo à ra-é al ya sar rəm, bá dow kí adi-m mee-é kàrè kundə à ra-é al ya sar rəm tɔ. ³⁶ Ngà lé m'idə-si m'panè: "Səi ooi-mi ya, ngà səi adi-mi mee-si al." ³⁷ Dow-je lay kí Bóbi-m adi-m-dé lé, d'a ree rɔ-m-ti ə dow kí ree rɔ-m-ti lé, m'a tubə-é al; ³⁸ Kɔɔtalə ma lé m'i dɔra-ti m'ree kɔ ra né kí mee-m ma bá ndigi al, ngà Lubə kí ulə-m lé bá m'ree kɔ ra né kí mee-é ndigi. ³⁹ Ə Lubə kí ulə-m lé, ndigi kadi dow-je lay kí n'adi-m-dé kinlé, m'adi dow káre dan-dé-ti nəy kɔgi al, ngà kadi m'adi-dé 'tosi 'ndəl d'ində lo 'teɛ dɔbəy ndo-ti.»

⁴⁰ «Né kí Bóbi-m ndigi ɔn: Kadi dow kí oo Ngon ə adi-é mee-é rəmə, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ dɔbəy ndo-ti.» ⁴¹ Jipi-je 'yun ta dɔ-é-ti, kɔ pa kí e panè: «Ma ya m'to nékuso kí i dɔra-ti lé, ⁴² adi de 'panè: "E kanlé, e ya to Jeju kí ngon læ Jojepi, kí j'gəi kɔ-é-je kì bɔbi-é-je maji lé ya al wa? Ngà ra ban bá e panè n'i dɔra-ti wa?"»

⁴³ Jeju idə-dé panè: 'Yuni ta dan-si-ti al. ⁴⁴ Dow kí Bóbi-m kí njèkulə-m ndr-é ree siə rɔ-m-ti al lé, dowbé à kasi ree rɔ-m-ti kì dɔ rɔ-é al; ə dow kí ree rɔ-m-ti lé, m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo teɛ dɔbəy ndo-ti. ⁴⁵ Mee mbete-ti læ njépata-je kí ta Lubə-ti lé, 'ndangi 'panè: «Dow-je lay ya Lubə à ndó-dé né.» Dow kí rá-rá kí oo ta kí ta Bóbi-m Lubə-ti ə təl rɔ-é go-ti lé, à ree rɔ-m-ti. ⁴⁶ Dow kí oo Bóbi-m ya goto; njèkɪ rɔ Lubə-ti ya káre-rè ə oo Bóbi-m. ⁴⁷ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mee-é lé, isi kəm ya sartagangi. ⁴⁸ Ma lé, m'to nékuso kí njèkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁹ Né kí 'ba-é maan lé, ka-si-je d'uso diləlo-ti ya, ngà d'oy. ⁵⁰ Nékuso kí i dɔra-ti kadi dow uso ə à koy al lé ɔn: ⁵¹ Ma bá m'to nékuso kiskəm kí i dɔra-ti ree. Dow kí uso né-é kinlé rəmə, à kisi

kəm ya sartagangi. Ə nékuso kí m'a kadi lé, to da-m ya bá m'a kadi, kdɔ kadi dow-je kí donangi-ti nè d'isi-né kəm.

⁵² Ta kinlé ra adi jipi-je 'naji-na ta dan-dé-ti 'panè: Dow kanlé à ra ban bá à kadi-ji da-é j'uso wa? ⁵³ Beba Jeju idə-dé panè: Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə usoi da Ngon læ dow al rəm, bá kinə ayi məsi-é al rəm lé, à kisi kəm nda al. ⁵⁴ Dow kí uso da-m rəm bá ay məsi-m rəm lé, isi kəm sartagangi ə m'a kadi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dɔbəy ndo-ti rəm tɔ. ⁵⁵ Kdɔtalə da-m to nékuso kí tɔgro-ti rəm, bá məsi-m to nékay kí tɔgro-ti rəm tɔ. ⁵⁶ Dow kí uso da-m rəm, bá ay məsi-m rəm lé, dowbé isi mɛɛ-m-ti rəm, bá ma kàrè m'isi mɛɛ-é-ti rəm tɔ. ⁵⁷ «Bɔbi-m kí ulə-m lé to njəkisi kəm, adi ma m'isi kəm kɪ takul-é; bè ya tɔ, dow kí uso da-m lé, à kisi kəm kɪ takul-m tɔ.» ⁵⁸ E bá to nékuso kí i dɔra-ti lé. To gə nékuso kí ndɔki ka-si-je d'uso ya, ngà d'oy kin al. Nékuso-é kinlé, dow kí uso rəmə, à kisi kəm ya sartagangi.

⁵⁹ E bá to ta-je kí Jeju pa ndó-né dow-je né mɛɛ kəykəwna-ti læ jipi-je bebo Kapərnayim-ti.

⁶⁰ Njéndó né-je liə na ya, loki d'oo ta-je kin bè lé, 'panè: «Ta kinlé ngə na! Nə bá à ndigi do-ti siə wa?» ⁶¹ Jeju gə mɛɛ-é-ti kí njéndó né-je 'yun ta do ta-ti liə lé, adi dəji-dé panè: «Ta kí m'pa lé tugə-si jigi-ti wa? ⁶² Ə kinə lé ooi Ngon læ dow kí i isi ɔw ki lo-ti kí ndɔki isi-ti kete lé ə a painé ri ngá wa?» ⁶³ Ndil kí aa njay bá to njəkadi dow isi kəm. To né kí dow à kasi ra nda al. Ta-je kí m'idə-si kinlé bá à kadi dow Ndil kí aa njay rəm, à kadi dow isi kəm rəm. ⁶⁴ Ngà dow-je madi d'a dan-si-ti nè ya d'adi mɛɛ-dé al. Jeju pa bè kdɔtalə dow-je kí dan-ti-je kí d'adi mɛɛ-dé al lé, e gə-dé lo kulə gin-é-ti ya rəm, bá dow kí à kun do-é kàrè, e gə-é lo kulə gin-é-ti ya rəm tɔ. ⁶⁵ Jeju ilə do-ti panè: «Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè: Dow kí Bɔbi-m inə tarəbi adi-é kadi ree ro-m-ti al lé, dowbé à kasi ree ro-m-ti kɪ do ro-é al.»

⁶⁶ Dɔkaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə na d'or ro-dé kɔgi ro-é-ti 'mbati kun go-é. ⁶⁷ Beba Jeju dəji njéndó né-je liə kí dɔgi gidi-é joo panè: «Ə səi ə 'ndigi kowi sə-dé al wa?» ⁶⁸ †Simɔ Piyər ilə-é-ti panè: «'Babe, je j'a kow go na-ti bəy wa? I ya bá ta-je kí dow à kisi-né kəm sartagangi lé tɔ ro-i-ti. ⁶⁹ Beba je j'adi mɛɛ-ji rəm, je j'gə kí i bá 'to njəkəa njay kí Lubə mbəti-i rəm.» ⁷⁰ Jeju ilə-dé-ti panè: «Səi kí dɔgi gidi-é joo lé, to ma ya m'mbəti-si lay ya al wa? Ngà dow kare dan-si-ti bá to dow læ Sú!» ⁷¹ Jeju pa ta kinlé sɔbi-né do Judasi ngon læ Simɔ Iskariyoti. Kdɔtalə Judasi kí to kí dan njéndó né-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé ya bá à kun do Jeju.

7

*Meengə lə ngankɔ Jeju**Ja 5:44; 15:18-19; Mat 10:16*

¹ Go-ti, Jeju njiyə gəki lo kí dɔnangi Galile-ti gəki-gəki. Ɛ ndigi kɔw dɔnangi Jude-ti al, kdɔtalə 'boy-je lə jipi-je 'sangi tol-é.

² Ndo kí kadi jipi-je 'ra-né nɔy kəykam-je† lə-dé nɔy ngosi.

³ Beba ngankɔ Jeju d'idə-é 'panè: 'Inə lo kí nè kin ə 'ɔw dɔnangi Jude-ti kɔ kadi njéndó né-je lə-i d'oo né-je kí isi 'ra ra lé tɔ bane. ⁴ Dow kí ndigi toji rɔ-é kadi dow-je 'gə-é lé, bɔyɔ rɔ-é ra né al. Titi kí 'isi 'ra-né né-je kinlé, 'toji rɔ-i adi dow-je lay 'gə-i. ⁵ Ngankɔ-é-je lé 'pa bè kdɔtalə də ya kàrè d'adi-é meɛ-dé al rəm tɔ. ⁶ Ɛ idə-dé panè: Mə lé dɔkaglo-é lə-m nɔy bəy; ngà sɛi rəmə, dɔkaglo lə-si to kɔ ndɔ-je lay. ⁷ Sɛi lé, dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a kɔsi-si kɔ ta al; ngà mə rəmə d'a kɔsi-m kɔ ta. Kdɔtalə kullə ra-dé-je kí maji al maji al lé m'pa ta dɔ-ti m'adi dow-je d'oo. ⁸ Sɛi ə ɔwi lo ra nɔy-ti lé. Ngà mə bá m'a kɔw al, kdɔtalə kaglo kɔw-é lə-m asi al bəy. ⁹ Loki idə-dé ta-je kin bè lé, ɛ təl isi-né dɔnangi Galile-ti nɔɔ ya.

Ka Jeju bebo Jorijalem lo ra nɔy kəykam-je-ti

¹⁰ Loki ngankɔ Jeju-je d'ɔti d'ɔw lo ra nɔy-ti lé rəmə, ɛ kàrè ɔti njɔy ya ɔw-ti tɔ.

¹¹ Ndo-je-ti kí d'isi 'ra-né nɔy kinlé, jipi-je 'sangi-é ə 'dəji 'panè: Ɛ lé ɔ rá wa? ¹² Kɔsi dow-je 'yun ta dan-dé-ti nɔ 'sobi-né dɔ-é. Də kí nɔ-je 'panè: Ɛ to dow kí maji ə də kí dan-ti-je 'panè: Kay! Ɛ to njèkur kɔsi dow-je wale. ¹³ Bè ya kàrè, ta kí sobi dɔ-é lé, dow kí pa rəsi ya goto, kɔ 'bəl 'boy-je lə jipi-je.

¹⁴ 'Ra nɔy lé d'ɔ danə ngà bá Jeju ɔti ɔw takəy-ti lə Lubə ə ndó dow-je né. ¹⁵ Néndó liə ɔr ndil jipi-je adi 'panè: Dow kanlé, ingə néndó al rəm, ngà ra ban bá ɛ gə mbete lə Lubə bè wa? ¹⁶ Jeju ilə-dé-ti panè: Né kí m'ndó dow-je lé, to né kí mə bá m'un kɔ dɔ-m al. Ngà to Lubə kí njèkulə-m bá adi m'ndó-dé. ¹⁷ Dow kí ge ra né kí meɛ Lubə ndigi lé, kinə to Lubə bá adi-m m'ndó né kinlé dow-je kàrè dowbé à gə rəm əse to né kí mə ya m'un kɔ dɔ-m bá m'ndó-dé kàrè dowbé à gə rəm tɔ. ¹⁸ Dow kí un ta kɔ dɔ-é ya pa pa lé, to dow kí isi sangi rifa kí sobi dɔ-é ɛ ya. Ngà dow kí isi sangi rifa lə njèkulə-é lé, ɛ bá to njèra né kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al goto rɔ-é-ti. ¹⁹ Moiyiji adi-si ndukun ya al wa? Ngà dow kàre-rè kí kadi təl rɔ-é go-ti ya goto. Rəmə kɔ ri bá 'sangi kadi 'təli-mi wa? ²⁰ Beba kɔsi dow-je d'ilə-é-ti

† 7:2 7:2 Mbl 23:34-44; Kni 29:12-39; Det 16:13-16; Jkr 14:16-19

'panè: I lé 'ow k̀i ndil k̀i maji al mee-i-ti nɔɔ. Nà bá sangi k̀do tɔl-i wa? ²¹ Jeju tɔl ilə-dé-ti panè: M'ra né k̀are-rè bəy ya é səi lay ya ndil-si tɛɛ sɔy. ²² Moiyiji un ndu adi-si kadi ijəi ngan-si-je ganjangi ə to né k̀i d'ulə gin-é dɔ Moiyiji-ti nè al, ngà to ka-ji-je k̀i low bá d'ulə gin-é. Ə ndo taakoo ya səi ijəi dow ganjangi. ²³ †Səi ijəi dow ganjangi ndo taakoo-ti bè, k̀do kadi ali-né dɔ ndukun lə Moiyiji al. Ngà k̀do ri bəy bá daji rɔ dow bikti ya m'adi-é lapiya ndo taakoo-ti rəmə, səi adi wɔngi ra-si dɔ-m-ti bəy wa? ²⁴ Ooi rɔ dow k̀i ndaa-ti nè bá 'gangi-né ta al; ngà 'gangi ta gangi k̀i njururu bane.

²⁵ Dow-je k̀i dan-ti-je k̀i bebo Jorijalem-ti 'panè: Dow k̀i 'boy-je lə jipi-je d'isi 'sangi-é k̀do tɔl-é lé ya ban al wa? ²⁶ Ooi, ɛ ɔ pa ta ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti ə ta k̀are ya k̀arè dow pa siə dɔ-ti al rəm. Adi 'boy-je lə-ji 'ndigi dɔ-ti k̀i ɛ kan bá to Kristi* lé ya tɔgrɔ-ti wa? ²⁷ Loki Kristi à ree lé, dow k̀i à gə lo k̀i i-ti ya goto. Ngà dow kanlé, jəi j'gəi lo k̀i i-ti. ²⁸ Jeju ɔ ndó dow-je né takəy-ti lə Lubə ya rəmə ɛ pa ta k̀i ndi-é k̀i boy panè: Adi 'painè 'gəi-mi rəm, 'gəi lo k̀i m'i-ti rəm al ban! Mə lé, m'ree k̀i dɔ rɔ-m al. Njəkulə-m lé to njəra né k̀i tɔgrɔ-ti, ngà gə bá səi 'gəi-é al. ²⁹ Mə m'gə-é k̀do m'i rɔ-é-ti bá m'ree mə tin rəm, bá to ɛ bá ulə-m rəm tɔ. ³⁰ Beba dɛ 'sangi kadi d'uwə-é, ngà dow k̀i asi kadi uwə-é goto, kdɔtalə dɔ gangi lo kuwə-é nɔy bəy.

³¹ Dow-je nɔ dan kosi dow-je-ti d'adi mee-dé Jeju lé ə 'panè: Loki Kristi lé, à ree rəmə, ɛ à ra nékɔji-je nɔ kitə dow kanlé bəy ban wa? ³² Ta-je k̀i dow-je 'pa nɔm-nɔm 'sobin-é dɔ Jeju lé, usi mbi Parisi-je-ti. Beba njəkun dɔ njégugn-je, k̀i Parisi-je d'ulə njéngəm takəy lə Lubə kadi d'ow d'uwə-é.

³³ Beba Jeju panè: «M'a kisi sə-si ndɛ bəy bá m'a tɔl kɔw rɔ njəkulə-m-ti. ³⁴ Loki m'a kɔw lé, a sangi-mi ngà a kingəi-mi al rəm, bá lo k̀i m'a kɔw-ti lé k̀arè a kasi kɔwi-ti al rəm tɔ.» ³⁵ Rəmə jipi-je 'pa-nɔ ta dan-dé-ti 'panè: «Kɔw ə ɛ à kɔw rá ya bá j'a kingəi-é-né al lé wa? ɛ à kɔw rɔ ngankɔji-je-ti k̀i 'sane-nɔ d'isi be lə greki-je, k̀do kadi n'ndó né greki-je wa? ³⁶ ɛ panè: “A sangi-mi, ngà a kingəi-mi al. Lo k̀i m'a kɔw-ti lé k̀arè a kasi kɔwi-ti al. Ta kinlé kɔr mee-é tɔ ban wa?”»

³⁷ Sɔy ndo ra nɔy kəykam-je, adi to ndo k̀i boy nɔ kin bá Jeju i ɔ taá, pa ta k̀i ndi-é k̀i boy panè: Dow k̀i kundə man ra-é rəmə, kadi-é ree rɔ-m-ti ɔy man. ³⁸ Dow k̀i adi-m mee-é lé, man ba-je k̀i à kadi dow-je kiskəm ya à k̀i mee-é-ti lo bul-bul titi k̀i mbete k̀i aa njay pa-né bè. ³⁹ Ta kinlé, Jeju pa sobin-é dɔ Ndil k̀i aa njay k̀i dɛ k̀i d'adi-n'ɛ mee-dé d'a

† 7:23 7:23 Ja 5:9 * 7:26 7:26 Kristi lé kɔr mee-é to dow k̀i Lubə mbəti-é.

kingə. Dɔkaglo-é-ti kinlé Lubə adi Ndil kí aa njay al bəy, kɔɔ Lubə toji rifa lə Jeju ndaa-ti rəsi al bəy.

⁴⁰ Loki dow-je kí dan-ti-je dan kosi dow-je-ti d'oo ta-je kinlé rəmə 'panè: Dow kanlé to njèpata kí ta Lubə-ti ya tɔgrɔ-ti. ⁴¹ Dɛ kí nɔ́-je 'panè: Dow kanlé to Kristi. Rəmə dɛ kí rangi 'panè: Kristi lé à kɪ dɔnangi Galile-ti ban wa? ⁴² Mbeté kí aa njay panè: Kristi lé, à tɛɛ gin koji-ti lə Dabidi mee be-ti kí Betlekem kí to be lə Dabidi. ⁴³ Befa ta kí sobi dɔ Jeju lé, ta dow-je asi-nɔ́ dɔ-ti al adi 'gáangi-né-nɔ́. ⁴⁴ Dow-je kí dan-ti-je dan-dé-ti 'ndigi kuwə Jeju ya, ngà dow kí asi kadi uwə-é goto. ⁴⁵ Njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl d'ɔw rɔ njékun dɔ njégugnə-je-ti, kɪ Parisi-je lé rəmə, 'dɔ́-je 'panè: Kɔɔ ri bá uwə-é 'reei siə al wa? ⁴⁶ Njéngəm takəy lə Lubə lé, d'ilə-dé-ti 'panè: Ta-je kí dingəm kin pa lé to ta kí dow pa nja káre al ya bəy! ⁴⁷ Rəmə Parisi-je lé d'ɪ sə-dé dɔ-ti 'panè: Səi lé ya kàrè adi-é ur-si wale bəy tɔ al ban! ⁴⁸ Dow káre-rè kí dan 'boy-je-ti əse dan Parisi-je-ti adi-é mee-é adi ooi nɔɔ ban wa? ⁴⁹ Ngà kosi dow-je kanlé, to gə bá 'gə ndukun lə Lubə al. Dɛ 'to dow-je kí ndɔl uwə dɔ-dé. ⁵⁰ †Nikodem kí to káre dan 'boy-je-ti kí ndɔki ree ingə Jeju lé idə-dé panè: ⁵¹ Kí go ndukun-ti lə-ji ya lé, 'a koo ta ta dow-ti al rəm, 'a gə né kí dowbé lé ra al rəm ya 'a gangta dɔ-é-ti wa? ⁵² Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: I 'ɔw kɪ to dow kí dɔnangi Galile-ti tɔ ngà wa? 'Ndó ndukun maji 'oo ə 'a gə kí njèpata kí ta Lubə-ti à kɪ dɔnangi Galile-ti al. ⁵³ [Go-ti, nɔ́-nɔ́ ya ɔti ɔw be liə-liə.

8

Ta kí sobi dɔ dené kí d'uwə-é dɔ kaya-ti

¹ Jeju ɔw dɔ mbal kɔ́ kagi Olibiye-je-ti. ² Ngà kɪ ndɔge rati ya ɛ təl ree takəy-ti lə Lubə gogi ə dow-je lay 'ree rɔ-é-ti. Befa ɛ isi nangi isi ndó-dé né. ³ Rəmə njéndó dow-je ndukun-je, kɪ Parisi-je d'uwə dené káre dɔ kaya-ti 'ree siə rɔ Jeju-ti d'adi-é ɔ́ dan dow-je-ti danɔ́. ⁴ Ngà bá d'idə Jeju 'panè: «Njéndó dow-je né, dené kanlé j'uwə-é dɔ kaya-ti. ⁵ Ə mee ndukun-ti lé, Moiyiji un ndu adi-ji, kɔɔ kadi ko dené-je kí bə kinlé j'tilə-dé kɪ ər j'tol-dé kɔgi. Ngà i ə 'a pa ta dɔ-ti panè ri wa?» ⁶ Dɛ 'dɔ́-je ta kinlé bə kɔɔ kingə-né ta madi ta-é-ti, kɔɔ kadi d'ilə-né ta dɔ-é-ti. Ngà Jeju ulə dɔ-é nangi ə isi tijə né nangi kɪ ngon ji-é. ⁷ Loki 'dɔ́-je ta kəm-dé kete-kete lé, ɛ ɔr dɔ-é taá idə-dé panè: «Dow kí dan-si-ti kí ra majal nja káre al bəy ya ə un ər ilə-né dené lé dɔsɔy.» ⁸ Ə Jeju təl ulə dɔ-é nangi gogi ə isi tijə né nangi ya bəy. ⁹ Loki d'oo ta-je

kin bè lé [mɛɛ-dé uwə-dé kɪ ta]* adi d'i káre-káre, i dɔ dɛ-ti kɪ 'tɔgi nɔ-ti ya [sar dɔ sɔy-dé-je-ti.] Beba Jeju kɪ dené lé ya par 'nɔy danɔ dan kosi-je-ti. ¹⁰ Rəmə Jeju ɔr dɔ-é taá ə dɔji dené lé panè: Dené, njèkilə ta dɔ-i-ti-je lé d'ɔw rá wa? Dow káre ya kàrè gangta dɔ-i-ti al wa? ¹¹ Ə dené lé ilə-é-ti panè: 'Babe, dow gangta dɔ-m-ti al. Beba Jeju idə-é panè: «Mɔ kàrè m'gangi ta dɔ-i-ti al ya tɔ é ɔw, ngà majal bá gogi rangi 'ra al ngá.»]†

Jeju pa ta rəsi dɔ kullə-ti liə adi dow-je

¹² †Jeju pa ta kɪ rangi ya bəy adi dow-je panè: Mɔ lé, m'to londógi lə dɔnangi. Dow kɪ un go-m lé à njiyə lo kɪ ndul-ti al, ngà à kingə lo kɪ ndógi kɪ to kiskəm. ¹³ †Rəmə Parisi-je pa siə 'panè: Ta kɪ sɔbi dɔ-i bá i ya 'a 'pa adi dow-je kin ya rəmə tɔji kɪ to ta kɪ tɔgrɔ-ti al. ¹⁴ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: Lé mɔ ya m'pa ta kɪ sɔbi dɔ-m m'adi dow-je kàrè, ta kɪ m'pa lé to ta kɪ tɔgrɔ-ti ya. Kdɔ mɔ m'gə lo kɪ m'i-ti rəm, m'gə lo kɪ m'isi m'ɔw-ti rəm tɔ. Ngà sɔi rəmə, 'gəi lo kɪ m'i-ti al rəm, bá 'gəi lo kɪ m'a kɔw-ti al rəm tɔ. ¹⁵ Sɔi 'gangi ta kɪ go lo koo-ti lə dow. Ngà mɔ, m'gangi ta dɔ dow-ti al. ¹⁶ Ə kinə mɔ m'gangi ta kàrè, ta kɪ gangi lə-m ɔw nati kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti. Kdɔ mɔ m'a kɪ kár-m al. Bɔbi-m kɪ njèkulə-m lé a sə-m nati. ¹⁷ Mɛɛ ndukun-ti lə-si lé, 'ndangi 'panè né kɪ dow-je joo 'pa ta dɔ-ti kinlé, né-é to tó-é. ¹⁸ Mɔ m'pa ta kɪ sɔbi dɔ-m mɔ ya m'adi dow-je rəm, bá Bɔbi-m kɪ ulə-m lé kàrè pa ta kɪ sɔbi dɔ-m adi dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Rəmə 'dɔji-é 'panè: Bɔbi-i lé a rá wa? Ə Jeju ilə-dé-ti panè: Sɔi 'gəi-mi al rəm, bá 'gəi Bɔbi-m al rəm. Kinə 'gəi-mi rəmə a gəi Bɔbi-m tɔ. ²⁰ Jeju a takəy-ti lə Lubə ngosi kɪ lo kilə kadkare kadi Lubə a ndó né dow-je bá pa-né ta-je kinlé. Dow ya kàrè uwə-é al, kdɔtalə dɔkàdɪ liə asi al bəy. ²¹ Jeju təl idə-dé bəy panè: M'a kɔw, sɔi a sangi-mi ə sɔi a koyi dan majal-je-ti lə-si. Lo kɪ m'a kɔw-ti lé, sɔi a kasi kɔwi-ti al. ²² Jipi-je 'panè ɛ ɔw kɪ tɔl rɔ-é ɔbi. Kdɔ ɛ panè: Lo kɪ m'a kɔw-ti lé sɔi a kasi kɔwi-ti al. ²³ Jeju ilə-dé-ti panè: Sɔi 'toi kɪ dɔnangi-ti nè, ngà mɔ m'to kɪ taá dɔrɔ-ti. Sɔi 'toi kɪ 'lə dɔnangi, ngà mɔ m'to kɪ 'lə dɔnangi al. ²⁴ Gin-é kin bá m'idə-si-né m'panè a koyi dan majal-je-ti lə-si. Kdɔ kinə adi mɛɛ-si kɪ mɔ m'to njèkisi‡ lé al rəmə, a koyi dan majal-je-ti lə-si ya. ²⁵ Ə dɛ 'dɔji-é 'panè: I 'to nɔ? Rəmə Jeju ilə-dé-ti panè: Ta kinlé lo

* **8:9** 8:9 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † **8:11** 8:11 Ta-je kɪ tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kɪ dɔsɔy kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki. † **8:12** 8:12 Mat 5:14; Ja 9:5 † **8:13** 8:13 Ja 5:31 ‡ **8:24** 8:24 Jipi-je 'gir kɪ Lubə ya kár-é à panè: Mɔ m'to njèkisi (Tɛt 3:14).

kulə gin-é-ti nu ya m'idə-si! ²⁶ M'ow kɪ ta-je n̄a kɪ sobi do-si kadi m'pa rəm, kadi m'gangta do-ti rəm. Ngə njəkulə-m lé to njèpata kɪ togrɔ-ti ə ta kɪ m'oo ta-é-ti bá m'pa m'adi dow-je kɪ dɔnangi-ti nè. ²⁷ Ta kɪ Jeju idə-dé lé de 'gə kɪ to ta kɪ sobi do Bɔbi-é Lubə al. ²⁸ Beba Jeju idə-dé panè: «Loki a kuni Ngon læ dow kɪ taá bá a gəi kɪ m̄a lé m'to njəkisi rəm, m'ra né kɪ do rɔ-m al rəm. Ngə né kɪ Bɔbi-m ndó-m bá m'idə dow-je. ²⁹ Njəkulə-m lé a sə-m nati. E in̄ə-m kɪ kár-m al. Kdɔtalə m̄a m'ra né-je kɪ nəl-é kɪ ndo-je lay.»

³⁰ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, dow-je n̄a d'adi-é m̄e-dé. ³¹ Beba e idə jipi-je kɪ d'adi-é m̄e-dé lé panè: «Kinə aɪ do ta-ti læ-m njangi rəmə, səi 'toi njéndó né-je læ-m kɪ togrɔ-ti. ³² Səi a gəi ta kɪ togrɔ-ti ə ta kɪ togrɔ-ti à taa-si kilə-si taá.» ³³ †De d'ilə-é-ti panè: «Je j'to nganka Abrakam ə je j'to bə-je læ dow nja káre al, ngə ban bá i 'panè ta kɪ togrɔ-ti à taa-ji kilə-ji taá bəy wa?» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kɪ rá-rá kɪ ra majal lé to bə læ majal. ³⁵ Ə bə lé e à kisi m̄e kəy-ti læ 'ba-é sar al, ngə ngon læ njəkəy bá à kisi-ti sartagangi. ³⁶ Beba kinə m̄a Ngon læ Lubə ya m'taa-si m'ilə-si taá rəmə, a toi bə-je al ya togrɔ-ti. ³⁷ M'gə kɪ səi 'toi nganka Abrakam ya ngə səi 'sangi kɔo toli-mi, kdɔtalə 'mbati ta læ-m. ³⁸ M̄a m'pa ta do né-ti kɪ m'oo rɔ Bɔbi-m-ti ə səi kàrè ta kɪ ooi ta bɔbi-si-ti bá 'rai-né né tɔ.» ³⁹ De d'ilə-é-ti 'panè: «Je j'to kɪ gin ka-ti læ Abrakam.» Ə Jeju idə-dé panè: Kinə 'toi kɪ gin ka-ti læ Abrakam rəmə, 'rai kullə ra Abrakam tɔ baneſ. ⁴⁰ Ngə kɪ ngəsnè kinlé səi 'ndigi 'toli-mi, m̄a kɪ m'idə-si ta kɪ togrɔ-ti kɪ m'oo ta Lubə-ti. Né-é kin to né kɪ Abrakam ra al. ⁴¹ Ngə səi lé 'rai kullə ra bɔbi-si. De d'idə-é panè: «Je 'to ngan-je kɪ bɔbi-ji goto al. Bɔbi-ji ra káre-rè ə to Lubə.» ⁴² Jeju idə-dé panè: «Kinə Lubə ya to Bɔbi-si rəmə lé a ndigi-mi, kɔo m'j̄ rɔ Lubə-ti bá m'ree; m'ree kɪ do rɔ-m al, ngə to e bá ulə-m. ⁴³ Kɔo ri bá səi 'gəi m̄e ta læ-m al wa? Kɔo səi asi ndigi do ta-ti læ-m al. ⁴⁴ Səi lé, bɔbi-si to Sú, adi səi 'ndigi rai né-je kɪ m̄e bɔbi-si ndigi. E to njétol dow-je lo kulə gin-é-ti nu ə e a do ta kɪ togrɔ-ti al, kɔo ta kɪ togrɔ-ti goto ta-é-ti. Loki e ədi ta lé, to ta-je liə kɪ m̄e-é-ti ya bá e t̄e-né tin; kɔo e to njəkəɔta rəm, bá to bɔbi njəkəɔta-je rəm tɔ. ⁴⁵ Ngə m̄a lé, səi adi-mi m̄e-si al kɔo m'pa ta kɪ togrɔ-ti. ⁴⁶ N̄a dan-si-ti asi toji kɪ m'ra majal wa? Kinə m'pa ta kɪ togrɔ-ti lé, kɔo ri bá səi adi-mi m̄e-si al wa? ⁴⁷ Dow kɪ to kɪ læ Lubə lé oo ta læ Lubə. Səi ooi ta læ

† 8:33 8:33 Mat 3:9; Luk 3:8 § 8:39 8:39 Ta kinlé, m̄e mbete-je-ti kɪ dosay kɪ dan-ti-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki lé 'panè: Kinə 'toi kɪ gin ka-ti læ Abrakam rəmə lé, a rai kullə ra Abrakam tɔ bane.

Lubə al, kɔɔ səi 'toi kɨ liə al.»

⁴⁸ Jipi-je d'ilə Jeju-ti 'panè: «Pa kɨ j'panè i 'to dow kɨ dɔnangi Samari-ti rəm, 'ow kɨ ndil kɨ maji al mɛɛ-i-ti rəm kinlé to tó-é ya al wa?» ⁴⁹ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «M'ow kɨ ndil kɨ maji al mɛɛ-m-ti al. Ngà mɔ m'to dow kɨ m'un ta Bɔbi-m, ngà səi bá uni ta-m al. ⁵⁰ Mɔ m'sangi riba lə-m al; dow káre kɨ njèsangi riba lə-m kɨ njèkadɨ naji ya isi nɔɔ. ⁵¹ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow təl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndɔ al.» ⁵² Beba jipi-je d'idə-é 'panè: «Kɨ nè kinlé, j'gə kɨ ow kɨ ndil kɨ maji al mɛɛ-i-ti nɔɔ. Abrakam oy, njépata-je kɨ ta Lubə-ti kàrè d'oy tɔ ə i panè: «Kinə dow təl rɔ-é go ta-ti lə-m lé, à koy ndɔ al.» ⁵³ Sé i 'boy itə ka-ji Abrakam kɨ oy lé wa? Njépata-je kɨ ta Lubə-ti kàrè d'oy rəm, ngà i oo rɔ-i kɨ nɔ́ ya wa?» ⁵⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Kinə mɔ ya m'osi gaji rɔ-m rəmə, kɔsi gaji rɔ lə-m to né kɨ kɔgi kare. To Bɔbi-m bá osi gaji-m ə ɛ bá səi 'painè to Lubə lə-si! ⁵⁵ Ə səi 'gəi-é al; ngà mɔ m'gə-é. Kinə m'panè m'gə-é al rəmə, m'a to njèkəɔta madi-si tɔ. Ngà m'gə-é rəm, bá m'təl rɔ-m go ta-ti liə rəm. ⁵⁶ Ka-si Abrakam ra rɔnəl nɔ́, loki ɛ gir kɨ n'a koo ndɔ ree lə-m. ɛ oo ndɔ ree lə-m ə ra-né rɔnəl.» ⁵⁷ Rəmə jipi-je 'pa siə 'panè: «I kan, 'ra bal kɔrmɨ al bəy ya rəmə i 'ba rɔ-i njèkoo Abrakam al ban wa!» ⁵⁸ Jeju idə-dé panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kete bá kadɨ Abrakam isi lé, mɔ m'isi nɔɔ ngá.» ⁵⁹ Rəmə dɛ 'kote ər-je kɔɔ tilə-é-né, ngà Jeju ɔti bɔyɔ rɔ-é ə ɔti rangɨ takəy-ti lə Lubə.

9

Jeju adi dingəm kɨ kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti oo lo
Mar 8:22-25; 10:46-52

¹ Jeju isi dəə rəmə, oo dingəm kɨ kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti.
² Beba njéndó né-je liə 'dəji-é 'panè: Njéndó dow-je né, dingəm kanlé, njékoji-é-je bá 'ra majal əse to daji rɔ-é ya bá ra majal bá kəm-é tɔɔ-né lo koji-é-ti bè wa? ³ Jeju idə-dé panè: To ta lə majal liə əse majal lə njékoji-é-je bá kəm-é tɔɔ-né tin al; ngà tò bè kɔɔ kadɨ Lubə ɔji-né tógi-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti kɨ takul-é. ⁴ Kada nè kin ya adi j'rai kullə-je lə njèkulə-m; kɔɔ kinə ndɔ il rəmə, dow à kasi ra kullə al ngá. ⁵ †Loki m'isi dɔnangi-ti nè bəy lé, m'to londógi lə dɔnangi.

⁶ Jeju pa ta kin bè ngá bá tubə man ta-é nangɨ lɔy-né nangɨ, ɔr kəm njèkəmɔ-ti lé ⁷ ə idə-é panè: 'Ow 'togi kəm-i man dangɨ-ti kɨ 'ba-é Silowe kɨ kɔr mɛɛ-é to: Ngonnjèkullə. Beba njèkəmɔ lé ɔw dangɨ Silowe-ti lé ɔw togi kəm-é; ə loki isi təl

rəmə, oo lo. ⁸ Beba njétakəy-je liə kì dow-je kí kete d'oo-é kí to njèkisi kəy né lé 'panè: E kan ya bá to njèkisi kəy né lé al wa? ⁹ Də kí nǎ-je 'panè: To e ya. Də kí dan-ti-je 'panè: To dow kí tanǎ siə bi to e al. Ə e ya panè: To ma ya. ¹⁰ Beba də 'dəji-é 'panè: Ra ban bá kəm-i lé oo lo wa? ¹¹ Njèkəmtə lé ilə-dé-ti panè: Dingəm kí 'ba-é Jeju bá ləy nangi ɔr kəm-m-ti ə idə-m panè: 'Ow 'togi kəm-i man dangi-ti kí 'ba-é Silowe. Beba m'ow m'togi kəm-m ya rəmə kəm-m oo lo. ¹² Də 'dəji-é 'panè: Dingəm lé a rá wa? E kí kete to njèkəmtə lé panè: M'oo lo kí ow-ti al. ¹³ Rəmə də d'or e kí kete to njèkəmtə lé d'ow siə rɔ Parisi-je-ti. ¹⁴ Ə to ndo taakoo-ti lə jipi-je bá Jeju ləy-né nangi ɔr kəm-é-ti adi-é oo-né lo tin. ¹⁵ Beba Parisi-je lé kàrè 'dəji e kí kete to njèkəmtə lé se ra ban bá kəm-é lé oo lo wa? E idə-dé panè: E ləy nangi ɔr kəm-m-ti ə m'ow m'togi rəmə m'oo lo. ¹⁶ Loki e pa ta kin bè rəmə, Parisi-je kí nǎ-je 'panè: To dow kí j rɔ Lubə-ti al, kdotalə ilə kuji dɔ ndo taakoo-ti al. Ngà də kí dan-ti-je 'panè: Dow kí to njèramajal lé, à ra ban bá à ra nékoji-je kí titi-nǎ bè kin wa? ¹⁷ Ra adi gǎngi-nǎ tɔ dan-dé-ti. Beba də 'təl 'dəji-é bəy 'panè: I ya bè lé, ta ri bá i pa dɔ dow-ti kí adi kəm-i oo lo lé wa? Njèkəmtə lé ilə-dé-ti panè: E to njèpata kí ta Lubə-ti. ¹⁸ 'Boy-je lə jipi-je lé 'mbati ndigi dɔ-ti kí dingəm kinlé kete to njèkəmtə bá ngɔsnè təl oo lo, adi də 'ba njékoji-é-je d'adi 'ree. ¹⁹ Beba 'dəji-dé 'panè: E kanlé to ngon-si kí sǎi 'painè kəm-é tɔo lo koji-é-ti lé ya ban wa? Ngà ra ban bá kí nè kin oo lo wa? ²⁰ Njékoji-é-je lé 'panè: Je j'gə kí to ngon-ji ə kəm-é tɔo lo koji-é-ti nu ya. ²¹ Ngà kəm rəbi kí e oo-né lo ngá kin kàrè j'gə al rəm, bá dow kí adi kəm-é oo lo kin kàrè, j'gə-é al rəm tɔ. Sǎi ya 'dəji-é ooi. Togi gangi asi pa ta dɔ rɔ-é-ti. ²² Njékoji-é-je lé 'pa bè kɔ də 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Kdotalə ta-dé asi-nǎ kadi kinə dow kí rá-rá ya panè Jeju to Kristi* rəmə, kadi 'tubə-é kogi kəykəwnǎ-ti lə-dé. ²³ Gin-é kin bá njékoji-é-je 'pa-né 'panè: To dow kí togi gangi ən ə 'dəji-é ooi. ²⁴ Beba dingəm kí kete to njèkəmtə lé, Parisi-je 'təl 'ba-é ba kí nja joo ə d'idə-é 'panè: 'Pa ta kí togrɔ-ti 'osi-né gaji Lubə. Je j'gə kí dingəm kinlé to njèramajal. ²⁵ E ilə-dé-ti panè: Lé e to njèramajal ya kàrè, ma m'gə al. Ngà né kàre kí m'gə ən: Kete m'to njèkəmtə ə ngɔsnè m'oo lo. ²⁶ Də 'dəji-é 'panè: Ri bá e ra sə-i wa? E ra ban bá adi kəm-i lé oo lo wa? ²⁷ E idə-dé panè: Ta kinlé m'pa kete ya sǎi ooi al; ngà kɔ ri bá sǎi 'ndigi kadi m'təl m'idə-si ya bəy wa? Sǎi kàrè 'ndigi təli njéndó né-je liə tɔ wa? ²⁸ Də 'taji-é ə 'panè: I bá 'to njéndó né liə; je j'to njéndó né-je lə Moiyiji. ²⁹ Moiyiji

* 9:22 9:22 Kristi lé kɔr meɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

lé, je j'gə kí Lubə pa siə ta; ngà dow kanlé, je j'gə lo kí tɛɛ-ti al. ³⁰ E ilə-dé-ti panè: Ooi, né kí tò bəl é:n: Jeju lé, səi 'gəi lo kí i-ti al ə ɛ bá adi kəm-m oo lo tin. ³¹ Jɛi j'gəi kí Lubə oo ta lə njəramajal-je al. Ngà dow kí rá-rá kí ilə kuji dɔ Lubə-ti ə ra né kí mɛɛ Lubə ndigi lé, dowbé kin bá Lubə oo ta liə. ³² Dow kí kəm-é tɔɔ lo koji-é-ti ya dow adi kəm-é oo lo adi j'oo ta-é nja káre al ya bəy. ³³ Dingəm kí adi kəm-m oo lo kinlé, kinə i rɔ Lubə-ti al lé, né káre ya kàrè à kasi ra al. ³⁴ 'Boy-je lə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: I kí 'to njəramajal kí koji kəy kin ya bá 'ba rɔ-i njəndó-ji né al ban! Beba 'tubə-é lo kəwnɔ-ti lə-dé kɔgi. ³⁵ Jeju oo ta tubə kí 'tubə-é lé ə loki ingə-é rəmə dəji-é panè: 'Adi mɛɛ-i Ngon lə dow wa? ³⁶ E dəji Jeju panè: 'Babe, Ngon lə dow ə to nɔ́ bá kadi m'adi-é mɛɛ-m wa? ³⁷ Jeju idə-é panè: Ngon lə dow lé, i oo-é ngá, to mɔ́ kí mɔ́ m'pa sə-i ta nè kin ya. ³⁸ Beba ɛ panè: M'adi-i mɛɛ-m, 'Babe, ə ɔsi dɔ-é nangi nɔ́-é-ti. ³⁹ Go-ti, Jeju panè: M'ree dɔnangi-ti nè kɔɔ gangta. Kɔɔ kadi njékəmtɔ-je d'oo lo ə njékoo lo-je 'təl njékəmtɔ-je tɔ. ⁴⁰ Loki Parisi-je kí dan-ti-je kí d'a siə nati d'oo ta-je kin bè lé, 'pa siə 'panè: Je kàrè j'to njékəmtɔ-je tɔ wa? ⁴¹ Jeju ilə-dé-ti panè: Kinə 'toi njékəmtɔ-je rəmə, lé majal lə-si à goto. Ngà kí ngɔsnè-ti kin səi 'painè: Je j'to njékoo lo-je. Beba majal lə-si tò lo tò-é-ti tɔ.

10

Njèkul bati-je kí maji

¹ «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow andi go bati-je-ti kə tarəbi gali al, ngà al kə dɔ gali kəl-é-ti kí rangi lé dowbé to njəbogi, to bəkaya. ² Ngà dow kí andi kə tarəbi gali lé to njèkul bati-je. ³ Njəngəm takəy tɛɛ tarəbi adi-é ə bati-je d'oo ndi-é. Rəmə bati-je kí 'to 'liə lé, ɛ ba-dé kə ri-dé ri-dé, ə ɔr nɔ́-dé tɛɛ sə-dé ndaa-ti. ⁴ Loki ɛ adi bati-je liə 'tɛɛ ndaa-ti lay rəmə, ɛ njiyə nɔ́-dé-ti, ə bati-je lé 'ndole go-é kɔɔ dɛ 'gə ndi-é. ⁵ Dow kí to mba lé, bati-je d'a kəy-é kə ngərəngi bi d'a ndole go-é al; kɔɔ dɛ 'gə ndi mba-je al.» ⁶ Dow-je 'gə mɛɛ gosta kí Jeju pa sə-dé kinlé al. ⁷ Beba Jeju təl pa bəy panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; mɔ́ m'to tarəbi kəy lə bati-je. ⁸ Dɛ lay kí 'ree nɔ́-m-ti kete lé, 'to njəbogi-je kə bəkaya-je, adi bati-je d'oo ta lə-dé al. ⁹ Mɔ́ m'to tarəbi, adi kinə dow andi kə tarəbi kí rɔ-m-ti rəmə, à kaji; ɛ à kandi rəm, à tɛɛ rəm, bá à kingə nékuso rəm tɔ. ¹⁰ Ngà njəbogi lé, ɛ ree kɔɔ bogi né rəm, təl né rəm, bá tuji né rəm. Ngà mɔ́ m'ree kɔɔ kadi dow-je d'isi kəm ə kadi kiskəm lə-dé kinlé maji-é al dɔ lo rəm tɔ. ¹¹ Mɔ́ m'to njèkul bati-je kí maji. Njèkul bati-je kí maji lé, ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ bati-je liə. ¹² Ngà njərakullə là kí to

njèkul bati-je kí tɔgrɔ-ti al, adi 'to bati-je liə al rəm lé, loki ɛ oo jagim isi ree rəmə, tusi bati-je inə-dé ay adi jagim ree tuwə-dé ə sane ndəgi-é-je kati-kati. ¹³ Dow kinlé ra bè kɔɔ ɛ to njèrakullə là adi usi-é dɔ bati-je-ti al. Mə m'to njèkul bati-je kí maji. ¹⁴ †M'gə bati-je lə-m rəm, bati-je lə-m kàrè 'gə-m rəm tɔ. ¹⁵ Titi kí Bɔbi-m gə-m-né lé, mə kàrè m'gə Bɔbi-m tɔ ə m'ilə rɔ-m kɔgi kɔɔ bati-je lə-m. ¹⁶ M'ow kɔ bati-je kí rangi nɔɔ, ngà goto bá 'goto mɛɛ gali-ti nè bəy. Dɛ kinlé tɔ kadi m'ree sə-dé; dɛ d'a koo ndi-m ə d'a to nékul-je kí kàrè-rè rəm, njèkul-dé à 'ra kàrè-rè rəm tɔ. ¹⁷ Bɔbi-m ndigi-m kɔɔ kilə kí m'ilə rɔ-m kɔgi kɔɔ kadi m'təl m'isi kəm gogi. ¹⁸ Mə ya m'ilə rɔ-m kɔgi kɔ mɛɛ ndigi lə-m bi dow à tɔl-m kɔ dɔ rɔ-é al. M'ow kɔ tɔgi kadi m'ilə rɔ-m kɔgi rəm, bá m'ow kɔ tɔgi kadi m'təl m'isi kəm gogi rəm; ɛ bá to ndu kí m'ingə rɔ Bɔbi-m-ti.»

¹⁹ Ta-je kinlé ra adi gángi-nə tɔ dan jipi-je-ti rangi ya bəy. ²⁰ Dow-je nə dan-dé-ti ya 'panè: «E ow kɔ ndil kí maji al mɛɛ-é-ti rəm, to mbé rəm. Ngà kɔɔ ri bá ooi ta liə wa?» ²¹ Dɛ kí madi-je 'panè: «Ta-je liə to ta lə dow kí ow kɔ ndil kí maji al mɛɛ-é-ti al. Sé dow kí ow kɔ ndil kí maji al mɛɛ-é-ti lé à kasi kadi njèkəmtɔ oo lo to wa?»

Jipi-je 'mbati ta lə Jeju

²² Ndɔ kàrè bè 'ra nɔy kəy lə Lubə mɛɛ bebo Jorijaləm-ti nɔy kul-ti. ²³ Jeju njiyə ndó rɔ-é takəy-ti lə Lubə gin pal-ti lə Salomɔ. ²⁴ Rəmə 'boy-je lə jipi-je d'ilə-nə 'gəə dɔ-é ə dəji-é 'panè: «Kàdɔ ban bá i a kadi mɛɛ-ji usi nangi wa? Kinə i ya 'to Kristi* lé rəmə 'idə-ji rəsi.» ²⁵ Jeju ilə-dé-ti 'panè: «Mə m'idə-si ya ngà səi ooi kɔ ta kí tɔgrɔ-ti al. Kullə-je kí m'ra kɔ ri Bɔbi-m kin ya asi kadi 'gəi-mi-né. ²⁶ Ngà səi adi mɛɛ-si al kɔɔ səi 'toi kí dan bati-je-ti lə-m al. ²⁷ Bati-je lə-m d'oo ndi-m 'gə; mə m'gə-dé ə dɛ 'ndole go-m. ²⁸ Mə m'adi-dé kiskəm kí sartagangi; dɛ d'a koy ndə al rəm, bá dow à kasi taa-dé ji-m-ti al rəm tɔ. ²⁹ Bɔbi-m kí adi-m-dé lé, tɔgi-é itə tɔgi-je lay ə dow kí asi taa-dé ji Bɔbi-m-ti ya goto. ³⁰ Mə lé, jɛ kɔ Bɔbi-m j'to dow-je kí kàrè-rè.»

³¹ Nja kàrè ya bəy, jipi-je d'oy ər-je kɔɔ tilə-é-né tɔl-é. ³² Bəfa ɛ idə-dé panè: «M'ra kullə-je kí maji-maji nə kí i rɔ Bɔbi-m-ti m'adi ooi. Dan kullə-je-ti kí m'ra kinlé ɛ kí rá bá 'ndigi 'tiləi-mi kɔ ər kɔɔ wa?» ³³ Ə 'boy-je lə jipi-je lé d'ilə-é-ti 'panè: «Jɛ j'ndigi tɔl-i kɔɔ kullə-je kí maji-maji kin al; ngà kɔɔ i kí 'to dow ya rəmə 'ba rɔ-i Lubə, adi ta kin to takɔbi!» ³⁴ Jeju ilə-dé-ti panè: «Mɛɛ ndukun-je-ti lə-si lé

† 10:14 10:14 Mat 11:27; Luk 10:22 * 10:24 10:24 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

'ndàngi panè: "Mā Lubə m'panè səi 'toi lubə-je." ³⁵ Dow-je kí Lubə pa sə-dé ta ya bá ndukun ba-dé lubə-je lé al wa! Ə ta kí mbete kí aa njay pa lé dow à kər kəgi al rəm tɔ! ³⁶ Mā lé, Bəbi-m ər-m ində-m tagay ə ulə-m dɔnangi-ti nè, rəmə səi 'painè: "M'pa ta kəbi dɔ Lubə-ti." Kdɔ pa kí m'panè: "M'to Ngon lə Lubə." ³⁷ Kinə m'ra kullə-je lə Bəbi-m al rəmə, adi-mi mɛɛ-si al! ³⁸ Ngà kinə kullə-je kí m'ra lé to kullə-je lə Bəbi-m ya, ó kinə mā bá lé adi-mi mɛɛ-si al kàrè rəmə, adi mɛɛ-si kullə ra-m-je kinlé bəl bane. Bəba a gəi maji yéréré kí Bəbi-m to kí lə-m ə mā m'to kí lə Bəbi-m tɔ.» ³⁹ Dɛ 'təl 'sangi kadi d'uwə-é, ngà ɛ tɛɛ ji-dé-ti. ⁴⁰ †Bəba Jeju təl ɔw gidi ba Jurde-ti gogi, lo-ti kí Jā ulə gin ra dow-je batəm-ti ə ɛ isi-ti. ⁴¹ Dow-je n̄a ya 'ree rɔ-é-ti ə 'panè: «Nékoji káre ya kàrè Jā ra al, ngà ta-je lay kí Jā pa dɔ dow-ti kinlé to ta kí tɔgrɔ-ti. ⁴² Lo-é-ti kinlé dow-je n̄a ya d'adi mɛɛ-dé Jeju.»

11

Koy lə Lajar

¹ †Dingəm káre bè kí ri-é lə Lajar bá rɔ-é to-é. Ɛ to dow kí mɛɛ bə-ti kí Betani kí to bəkoji Mari dɛ k̄i ngonkɔ-é Marti. ² †Mari kinlé bá ndɔki ur ubi dɔ 'Babe-ti ə uwə bəl dɔ-é bɔr-né nja-é lé. Ɛ to kɔnan Lajar kí rɔ-é to-é lé. ³ Ngankɔ-n̄a-je kí dené kí joo kinlé d'ulə kullə d'idə Jeju 'panè: «'Babe, ɛ kí i 'ndigi-é lé, rɔ-é to-é.» ⁴ Loki Jeju oo ta kinlé rəmə panè: Mɔy kinlé à tɛɛ koy al. To mɔy kí à ra kadi ri Lubə ba-né rəm, bá k̄i takul mɔy kinlé ya dow-je d'a kosi-né gəji Ngon lə Lubə rəm tɔ. ⁵ Marti k̄i ngonkɔ-é Mari, k̄i kɔnan-dé Lajar lé 'to dow-je kí Jeju ndigi-dé. ⁶ Loki Jeju oo ta rɔto lə Lajar lé, ɛ isi lo kí isi-ti lé ya ra ndɔ joo go-ti bəy; ⁷ ngà bá idə njéndó né-je liə panè: «J'təli j'owi dɔnangi Jude-ti gogi.» ⁸ Rəmə njéndó né-je liə d'idə-é 'panè: Njéndó dow-je né, i kí ngəsnè bəy ó jipi-je 'sangi kdɔ tilə-i k̄i ər tɔl-i lé ya 'ge təl kɔw dɔnangi Jude-ti gogi bəy wa! ⁹ Jeju ilə-dé-ti panè: Lo kí kada lé, k̄adi ra-ti dɔgi gidi-é joo ya al wa? Kinə dow ɔw njiyə kada lé, à dar né al, kdɔ lo ndógi dɔnangi-ti adi dowbè oo lo. ¹⁰ Ngà kinə dow njiyə ndɔ rəmə, à dar né, kdɔ lo ndógi n̄ə-é-ti al. ¹¹ Jeju pa ta-je kinlé bè ngà bá idə njéndó né-je liə panè: Nam-ji Lajar lé tò bi ó m'a kow ndəl-é bane. ¹² Ə njéndó né-je 'panè: 'Babe, kinə tò bi lé à kingə lapiya. ¹³ Jeju lé pa ta koy lə Lajar, ngà njéndó né-je 'gir kí ɛ pa ta lə bi kí tò kare. ¹⁴ Bəba Jeju idə-dé rəsi panè: Lajar lé oy. ¹⁵ Ə kí sobi dɔ-si səi rəmə rɔ-m nəl-m kdɔ goto kí m'goto siə n̄u. Né kin à ra kadi adi-mi-né mɛɛ-si. Ngà adi j'owi kí

rɔ-é-ti nɔɔ. ¹⁶ Rəmə Tomasi kí 'ba-é Ndungə lé, idə ndəgi njéndó né-je panè: Jəi kàrè j'owi, kɔɔ kadi j'oyi kɔ Jeju lé tɔ. ¹⁷ Loki Jeju ow tɛɛ rəmə, ɛ oo kí 'dubi Lajar ra ndɔ sɔ ngá. ¹⁸ Ə kɔ Betani kɔw Jorijaləm lé, à kasi kulə mətər mutə je bè. ¹⁹ Jipi-je nɔ ya 'ree rɔ Marti-ti kɔ Mari 'ree 'sɔl mɛɛ-dé kɔɔ koy lə kɔnan-dé lé. ²⁰ Loki Marti oo kí Jeju ow ree nɔɔ rəmə, ɛ ɔ ow tilə kəm-é, ngà Mari bá isi nangi mɛɛ kəy-ti. ²¹ Marti idə Jeju panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ²² Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya kàrè m'gə kí né lay kí i 'dəji Lubə lé, Lubə à ra kadi-i. ²³ Jeju idə-é panè: Kɔnan-i lé, à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ²⁴ Ə Marti ilə-é-ti panè: M'gə kí dɔbəy ndɔ-ti kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, ɛ à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²⁵ Jeju ilə-é-ti panè: Mɔ lé m'to njəkadi dow-je 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ rəm, bá m'to njəkadi dow-je d'isi kəm rəm tɔ. Dow kí adi-m mɛɛ-é lé, lé oy ya kàrè dowbé à kisi kəm rəm, ²⁶ nɔ-nɔ kí isi kɔ dɔ-é taá ə adi-m mɛɛ-é lé, à koy ndɔ al. Ta kinlé 'oo kí ta kí tɔgrɔ-ti wa? Marti ilə-é-ti panè: ²⁷ Oiyə, 'Babe, m'adi mɛɛ-m kí i 'to Ngon lə Lubə, 'to Kristi kí tɔ kadi à ree dɔnangi-ti. ²⁸ Loki ɛ pa ta kinlé rəmə, ɛ ɔsi təl ow ba ngonkɔ-é Mari kɔ kár-é bá idə-é ta nɔm-nɔm panè: Njéndó dow-je né ree ɔ nɔɔ ə ba-i. ²⁹ Loki Mari oo ta kinlé taá ya rəmə, ɛ ɔsi nangi rati ɔ taá ow ki rɔ Jeju-ti. ³⁰ Ə Jeju lé ya kàrè ree tɛɛ mɛɛ bɛ-ti al bəy. Ngà ɛ ɔ lo-ti kí kete Marti tilə kəm-é ingə-é-ti lé. ³¹ Loki jipi-je kí d'isi kɔ Mari mɛɛ kəy-ti d'isi 'sɔl mɛɛ-é lé d'oo kí ɛ ubi nangi rati ɔ taá tɛɛ ndaa-ti rəmə, 'gir kí isi ow dɔbadi-ti kɔɔ kɔw nɔ, adi d'ɔ d'un go-é. ³² Loki Mari ree tɛɛ lo-ti kí Jeju ɔ-ti bá oo-é rəmə usi nangi nja-é-ti ə panè: 'Babe, kinə ndɔ-é-ti isi nè lé, kɔnan-m à koy al. ³³ Loki Jeju oo kí Mari ɔ nɔ rəm, bá jipi-je kí 'ree siə kàrè d'ɔ 'nɔ rəm lé mɛɛ-é ɔ puu adi dɔ-é təl wəksə. ³⁴ Bəba ɛ dəji-dé panè: ɔl-é lo kí rá-ti wa? Ə də d'ilə-é-ti 'panè: 'Babe, 'ree ə 'a koo. ³⁵ Jeju nɔ. ³⁶ Rəmə jipi-je lé 'panè: Ooi ndigi kí ɛ ndigi Lajar tanɔ kin! ³⁷ Ngà də kí nɔ-je dan-dé-ti 'panè: «E kí ndɔki adi njəkəmtɔ oo lo lé, ra ban bá adi dingəm kin isi kəm tɔ al wa?» ³⁸ Mɛɛ Jeju təl ɔ puu rangi ya bəy ə ɛ ɔti ow dɔbadi-ti. Badi lé to bole mbal bá d'uti ta-é kɔ ər. ³⁹ Jeju panè: 'Ndubri ər lé kí rangi. Rəmə Marti kí kɔnan njəgoto lé idə-é panè: 'Babe, nin lé ra ndɔ sɔ adi ətɔ ngá. ⁴⁰ Ə Jeju idə-é panè: Kete m'idə-i m'panè kinə 'adi-m mɛɛ-i lé 'a koo tɔgi lə Lubə ya al wa? ⁴¹ Bəba dow-je 'ndubru ər lé ki rangi ə Jeju itə kəm-é ki taá bá panè: Bɔbi-m, m'ra-i oiyə, kɔɔ ta kí m'pa sə-i lé oo ndi-m. ⁴² Mɔ rəmə, m'gə kí ndɔ-je lay ya i oo ta kí m'pa sə-i ya, ngà to ta lə kosi dow-je kí 'gəə dɔ-m

kin bá m'pa ta kin bè, kɔɔ kadi 'gə kí tɔgrɔ-ti, ma lé, to i ya bá ulə-m. ⁴³ Loki Jeju pa ta-je kin bè lé, ɛ ilə bɔbi ndi-é nangi panè: Lajar, 'tɛɛ ndaa-ti. ⁴⁴ Befa njègoto lé ində lo tɛɛ ə nja-é-je kɔ jì-é-je tò kɔ gangi-é kí 'bindi-né rəm, bá ta kəm-é to kɔ kubi kí 'ndəm-né lé rəm tɔ. Jeju idə-dé panè: 'Tuti né-je kí rɔ-é-ti ə iŋəi-é adi-é ɔw.

'Boy-je lə jipi-je 'sangi tɔl Jeju

Mat 26:1-5; Mar 14:1-2; Luk 22:1-2

⁴⁵ Jipi-je nɔ kí ree rɔ Mari-ti bá d'oo né kí Jeju ra lé bè rəmə, d'adi-é mɛɛ-dé. ⁴⁶ Ngà dɛ kí nɔ-je kí dan-dé-ti 'təl d'ɔw d'ingə Parisi-je ə 'pa ta lə né kí Jeju ra lé d'adi-dé. ⁴⁷ Befa njékun dɔ njégugnə-je, kɔ Parisi-je kí 'to 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé d'ingə-nɔ ə 'panè: Ri bá j'a rai wa? Dingəm kinlé ra nékɔji-je nɔ. ⁴⁸ Kinə j'iŋəi-é j'adi-é ra par-par rəmə, dow-je lay ya d'a kadi-é mɛɛ-dé ə dow-je kí Rəm d'a ree tuji lo lə-ji kí aa njay kin rəm, bá d'a tuji gin dow-je lə-ji rəm tɔ. ⁴⁹ Dow káre dan 'boy-je-ti kí ri-é lə Kayipi kí to burə dɔ njégugnə-je bal-é-ti kinlé, idə-dé panè: Səi lé, né káre ya kàrè 'gəi-ti al! ⁵⁰ Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al rəm, bá be lə-si kɔ ta tati-é lay tuji-né al rəm kinlé to né kí maji nɔ kɔ-si. Səi 'gəi kí bè kin al wa? ⁵¹ Ta kinlé, to Kayipi ya kɔ dɔ-é bá ɔji mɛɛ-é-ti pa al. Ngà to kí ɛ to burə dɔ njégugnə-je bal-é-ti kinlé bá Lubə ində-né ta kí sobi dɔ Jeju ta-é-ti adi-é pa-né ta lə koy kí Jeju à koy gangi-né dɔ jipi-je tin. ⁵² Ə ɛ à koy kɔ jipi-je par al, ngà à koy kɔ kəw-né ngan lə Lubə kí 'sane-nɔ kin kɔ nati, təl-dé-né daji rɔ kí káre-rè. ⁵³ Ndɔ-é-ti kí d'ingə-né-nɔ kinlé, d'un ndu-dé kadi 'tɔl Jeju. ⁵⁴ Ə gangi-é-ti kin ya Jeju njiyə-né ndaa-ti dan jipi-je-ti al, adi ɛ ɔw kɔ njéndó né-je liə adi d'isi mɛɛ bebo-ti kí 'ba-é Eprayim, dɔnangi-ti kí tò ngosi kɔ diləlo. ⁵⁵ Ndɔ ra nɔy Paki lə jipi-je nɔy ngosi, adi dow-je nɔ d'i mɛɛ be-je-ti lə-dé tin 'ree bebo Jorijaləm-ti kete nɔ ndɔ Paki-ti, kɔ kaa rɔ-dé dɔ majal-je-ti. ⁵⁶ Dɛ 'sangi Jeju, adi 'dəji-nɔ ta takəy-ti lə Lubə 'panè: ɛ lé, səi 'giri kí à ree lo ra nɔy-ti lé əse à ree al wa? ⁵⁷ Ə njékun dɔ njégugnə-je, kɔ Parisi-je d'un ndu kadi kinə dow madi gə lo kí Jeju lé isi-ti rəmə, nane dɔ-é kadi d'uwə-é.

12

Kɔw Jeju mɛɛ be-ti kí Betani

Mat 26:6-13; Mar 14:3-9; Luk 7:36-38

¹ Loki nɔy ndɔ mɛkɛ bəy bá ndɔ ra nɔy Paki à kasi lé, Jeju ɔw mɛɛ be-ti kí Betani kí to be lə Lajar kí ndɔki oy adi 'dubi-é bá Jeju adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé. ² Lo-é-ti nɔɔ lé,

'ra nékuso d'adi-é 'ra-é-né mba. Marti bá to njèkoo go-dé ə Lajar isi kì mba-je nati ta nékuso-ti. ³ †Beba Mari un ubi wale kí 'ba-é nár kí yéréré adi əti maji rəm, là-é n̄a rəm ya ree ur nja Jeju-ti bá b̄or kì b̄el d̄o-é; ə b̄ay ubi lé taa meē k̄əy p̄əl-p̄əl. ⁴ Ngà Judasi Iskariyoti kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí ɛ bá à to njèkun d̄o-é lé panè: ⁵ Ubi kinlé k̄d̄o ri bá toki taa-né là kí à kasi k̄əm kullə kí nd̄o b̄umutə ə ree ləbi njéndoo-je al wa? ⁶ Ǝ pa bè lé, to ta bá ɔ meē-é k̄d̄o njéndoo-je al, ngà k̄d̄otalə ɛ lé to njèbogi; adi mbu là kí t̄o ji-é-ti lé, taá-taá isi b̄ogi là meē-é-ti uso. ⁷ Beba Jeju panè: 'In̄ə dené lé jeke; ɛ ra né kin bè ngəbi-né nd̄o dubi-m. ⁸ Njéndoo-je lé d'a kisi sə-si kì nd̄o-je lay, ngà ma lé, m'a kisi sə-si kì nd̄o-je lay al. ⁹ Loki kosi jipi-je kí 'tò nduy-nduy d'oo poy Jeju kí isi meē b̄e-ti kí Betani n̄ɔɔ lé, d̄e 'ree k̄d̄o kadi d'oo Jeju rəm, k̄d̄o kadi d'oo-né Lajar kí nd̄oki oy bá ɛ adi-é t̄osi ndəl ində lo t̄eɛ lé rəm t̄o. ¹⁰ Beba njèkun d̄o njégugnè-je d'un ndu-dé kadi 't̄ol Lajar t̄o. ¹¹ K̄d̄o ta liə bá jipi-je n̄a ya d'in̄ə-dé-né ə d'adi-né meē-dé Jeju.

K̄ow Jeju bebo Jorijaləm-ti

Mat 21:1-11; Mar 11:1-10; Luk 19:29-44

¹² Lo aa go-ti lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'ree lo ra n̄ay Paki-ti, d'oo poy Jeju kí isi ɔw ki meē bebo Jorijaləm-ti. ¹³ Beba 't̄oti balkəm tan-je ji-dé-ti 'tilə-né kəm-é ə 'pa ta kì ndi-dé kí boy-boy 'panè:
«K̄ɔsgaji kì d̄o-i-ti!

Kadi Lubə t̄or ndi-é d̄o dow-ti
kí njèree kì ri 'Babe kí to ngar lə Israyel-je.»

¹⁴ Jeju ingə ngon koro, ə al isi d̄o-é-ti titi kí 'ndàngi-né meē mbete-ti kí aa n̄jay 'panè:

¹⁵ Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti,* 'b̄əl al.

'Oo, ngar lə-i isi d̄o ngon koro-ti isi ree.

¹⁶ D̄okaglo-é-ti kinlé, njéndó né-je liə 'gə meē né-je kí ra né kinlé al b̄əy; ngà loki Lubə ulə riba d̄o-é-ti b̄əy bá meē-dé ole d̄o-ti titi kí né-je kinlé, 'ndàngi ta-é meē mbete-ti 's̄obi-né d̄o-é adi né-je kinlé, 'ra k̄d̄o ta liə.

¹⁷ Kosi dow-je kí nd̄oki d'a kì Jeju nati bá ba-né Lajar b̄e nin-ti adi-é t̄osi ndəl ində lo t̄eɛ lé, d'or poy-é d'adi dow-je. ¹⁸ Gin-é kin bá kosi dow-je 'tilə-né kəm Jeju; k̄d̄otalə koo kí d'oo poy nék̄oji kí nd̄oki ɛ ra lé. ¹⁹ Beba Parisi-je d'idə-n̄a 'panè: Ooi, s̄əi ɔi kare ngá ban al! Dow-je lay ya d'un go-é.

Jeju pa ta kí s̄obi d̄o koy-é

† 12:3 12:3 Luk 7:37,38 * 12:15 12:15 Ngonmandi kí bebo Siyɔ-ti lé t̄oji dow-je kí bebo Jorijaləm-ti (Jkr 9:9).

²⁰ Græki-je madi d'ow dan dow-je-ti kí d'ow Jorijalem ndo ra nay Paki-ti kdo kosi do-dé nangi nõ Lubə-ti. ²¹ Beba d'ow ro Pilipi-ti kí to dow kí Betsayda, donangi Galile-ti 'dæji-é 'panè: «'Ba-ji, j'ndigi koo Jeju.» ²² Beba Pilipi ow idə Andre, adi de joo lay d'ow d'idə Jeju.

²³ Jeju idə-dé panè: Dɔkaglo asi kadi Lubə ulə riba do Ngon læ dow-ti ngá. ²⁴ Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; kinə dow un kaḡ ko dubi nangi adi oy al lé, à ra kare-rè; ngà kinə 'dubi nangi d'adi oy rəmə, à kubə kdo kandi ṅa. ²⁵ †Dow kí ta rə-é to-é ṅa rəmə à tuji rə-é, ngà dow kí ta rə-é to-é al donangi-ti nè lé, à kaji rə-é kaji kí sartagangi tɔ. ²⁶ Kinə dow ndigi ra kullə kadi-m rəmə, kadi dowbé un go-m ə loki ma m'isi-ti lé, lo-é ya ngonnjəkullə læ-m à kisi-ti tɔ. Kinə dow ra kullə adi-m lé, Bəbi-m à kulə riba do-é-ti tɔ. ²⁷ Kí nè kinlé, do-m təl wəksə. Əjè m'panè ri ngá wa? Kadi m'panè Bəbi-m, 'aji-m dɔkaglo-ti kin wa? Ngà kò kin ya bá ma m'ree kdo bá m'teḡ-né sar dɔkaglo-ti kin tin. ²⁸ Bəbi-m, 'adi ri-i ba!

Rəmə ndi dow ba meḡ dora-ti panè: M'adi ri-m ba ə m'a təl kadi ri-m ba ya bəy.

²⁹ Kosi dow-je kí d'a lo-é-ti kí d'oo ndi dow lé, 'panè to ndi bá ndangi. De kí dan-ti-je 'panè: To malayka bá pa siə ta. ³⁰ Beba Jeju təl un ta panè: Ndi dow kinlé ba kdo ta læ-m al ngà ba kdo ta læ-si. ³¹ Kí ngəsnè-ti kinlé, to dɔkaglo gangta do dow-je-ti kí donangi-ti nè ngá; kí nè kinlé to dɔkaglo tubə njəkɔbe† kí donangi-ti nè kogi ngá. ³² Ngà ma rəmə, loki d'a kun-m donangi-ti nè ki taá lé, m'a kor dow-je lay go-m-ti. ³³ Jeju pa bè kdo tɔji-né kəm rəbi koy kí ɛ à koy. ³⁴ Beba kosi dow-je 'panè: Ndukun læ-ji ndó-ji kí Kristi‡ lé à kisi kəm sartagangi; ngà ban bá i 'panè: Tò kadi d'a kun Ngon læ dow ki taá bəy wa? Nḡ bá to Ngon læ dow lé wa? ³⁵ Jeju idə-dé panè: Lo kí ndógi tò dan-si-ti nè ki mbor se bəy. Lo kí ndógi kí ingəi kinlé, 'nɔiyəi-ti kdo kadi londul ubə-si nangi busi al. Kdotalə dow kí nɔiyə londul-ti lé, ɛ gə lo kí isi ow-ti al. ³⁶ Loki lo kí ndógi tò dan-si-ti nè bəy lé, adi-é meḡ-si kdo kadi 'təli-né ngan-je læ lo kí ndógi.

Jeju pa ta kin bè rəmə ɔti ow boyo rə-é ngərəngi sə-dé.

Ta kí sobi do meḡngə læ kosi dow-je

³⁷ Jeju ra nékɔji-je ṅa takəm-dé-ti ya ngà, de d'adi-é meḡ-dé al, ³⁸ bè kdo kadi ta kí Ejay kí njəpata kí ta Lubə-ti pa lé, né-é ra né; ndoki Ejay panè: 'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé, nḡ bá oo adi to ta kí tɔgro-ti wa? Ə nḡ bá 'Babe tɔji-é tógi

† **12:25** 12:25 Mat 10:39; 16:25; Mar 8:35; Luk 9:24; 17:33 † **12:31** 12:31 Njəkɔbe kí donangi-ti nè kinlé to Sú. ‡ **12:34** 12:34 Kristi lé kor meḡ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

liə adi-é oo wa? ³⁹ Lo kadi d'adi mee-dé goto, titi kí ndóki Ejay pa-né bəy panè: ⁴⁰ Lubə uti kəm-dé kđo kadi d'oo lo al rəm, bá Lubə adi mee-dé ngə kđo kadi lé d'oo ta kàrè 'gə mee-é al rəm; nè d'a kí kinə panjiyə-dé-je kí maji al kogi kđo kadi n'j n'aji-dé. ⁴¹ Ejay lé oo né ríba lə Jeju kete bá ɛ pa ta kin bè sobi-né dɔ-é. ⁴² Bè ya kàrè, dan 'boy-je-ti lə jipi-je lé, dow-je nɔ ya d'adi mee-dé Jeju tɔ; ngə bəl bá 'bəl kidə dow-je, kđotalə Parisi-je kí d'a tubə-dé kogi kəykəwnɔ-ti lə-dé. ⁴³ Kđotalə Parisi-je lé, nəl-dé nɔ kadi dow-je 'piti-dé tɔy kadi Lubə bá piti-dé. ⁴⁴ Jeju ilə bobí ndi-é nangi panè: Dow kí adi-m mee-é lé, to mə bá dowbé adi-m mee-é al, ngə to njèkulə-m bá ɛ adi-é mee-é tin. ⁴⁵ Ə dow kí oo-m rəm, oo njèkulə-m tɔ. ⁴⁶ Mɔ lé, m'to lo kí ndógi kí m'ree dɔnangiti nè, kđo kadi dow kí adi-m mee-é ə isi londul-ti al ngá. ⁴⁷ Kinə dow kí oo ta lə-m bá təl rɔ-é go-ti al lé, mə bá m'a gangta dɔ-é-ti al; kđotalə mə m'ree kđo gangta dɔ dow-je kí dɔnangiti al, ngə m'ree kđo kaji-dé. ⁴⁸ Dow kí mbati-m rəm, təl rɔ-é go ta-ti lə-m al rəm lé, njègangta dɔ-é-ti ya isi nɔɔ. Ta-je kí m'pa kin ya à gangta dɔ-é-ti dɔbəy ndo-ti. ⁴⁹ Kđotalə ta-je kí m'pa lé, m'un kí dɔ-m bá m'pa al, ngə to ta-je kí Bobi-m kí njèkulə-m bá un ndu adi-m m'idə dow-je rəm, m'pa rəm. ⁵⁰ Mɔ m'gə kí ndukun lə Bobi-m lé, adi dow-je kiskəm kí sartagangi. Beba ta kí mə m'pa lé, m'pa titi kí Bobi-m idə-m-né ya.

Sɔy ta-je kí Jeju oji kɪ njéndó né-je liə

13

Jeju togi nja njéndó né-je liə

Mat 26:19-20; Mar 10:35-45; Luk 22:14-18,24-27

¹ Ndo ra nɔy Paki nɔy ngosi ə Jeju gə kí dɔkadi asi kadi n'a kinə dɔnangi kđo təl kɔw rɔ Bobi-nè-ti gogi. Jeju kí to njèndigi dow-je liə kí dɔnangiti nè lé, ndigi-dé ndigi kí ɔr njuti. ² Kete bá kadi d'isi ta nékuso-ti ya rəmə Sú ulə ta mee Judasi-ti kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti kadi un dɔ Jeju. ³ Jeju gə kí Bobi-n'è inə né-je lay ji-n'è-ti ə n'è n'j rɔ Bobi-n'è Lubə-ti adi n'a təl kɔw rɔ-é-ti gogi. ⁴ Jeju j ta nékuso-ti, tɔr kubi-je kí rɔ-é-ti ə un takubi dɔ-né bədi-é. ⁵ Go-ti, ungi man mee bay-ti ə togi-né nja njéndó né-je liə, rəmə bɔr kɪ takubi kí dɔ-né bədi-é lé. ⁶ Loki ree tɛɛ dɔ Simɔ Piyər-ti rəmə Simɔ idə-é panè: «Dé! 'Babe, kadi i bá 'togi nja-m?» ⁷ Jeju ilə-é-ti panè: «Né kí m'isi m'ra kinlé, i a gə gin-é kí ngosnè-ti kin al, ngə 'a ree gə bəy.» ⁸ Piyər ilə-é-ti panè: «Bè al, 'a togi nja-m ndɔ al.» Jeju ilə-é-ti panè: «Kinə m'togi nja-i al lé, i a to 'lə-m al.» ⁹ Simɔ Piyər idə-é panè: «'Babe, kinə tò bè

rəmə, 'togi nja-m par al, ngà 'togi ji-m rəm, bá dɔ-m rəm tɔ!» ¹⁰ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí ndogi man lé, rɔ-é lay ya aa njay ngá, adi [ɔw ndoo kadi togi nja-é ya par.] Səi kàrè rɔ-si aa njay tɔ; ngà to səi lay al.» ¹¹ Kdɔtalə Jeju gə dow kí à kun dɔ-é bəti. Gin-é kin bá ɛ pa-né panè: «To səi lay bá aai njay al.» ¹² †Ngà loki Jeju togi nja njéndó né-je liə lay ə təl tulə kubi-je liə rɔ-é-ti gogi lé, ɛ təl isi ta tablə-ti ə idə-dé panè: «Né kí m'ra sə-si kinlé 'gəi mɛɛ-é ban wa? ¹³ Ba kí səi 'bai-mi “Njéndó dow-je né” rəm, ““Babe” rəm lé, to tó-é ya kdɔ m'to njéndó dow-je né rəm, bá m'to 'Babe rəm. ¹⁴ Bəba kinə mā kí m'to 'Babe rəm, m'to Njéndó dow-je né rəm ya m'togi nja-si lé, səi ya kàrè tò kadi a togi nja-nɔ tɔ. ¹⁵ Kdɔtalə m'ra néndajɪ kin bə kdɔ kadi səi kàrè 'rai titi kí m'ra-né sə-i kin bə tɔ. ¹⁶ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; ngonnjəkullə à to 'boy kitə 'ba-é al rəm, bá njəkowkulə à kitə njəkulə-é al rəm tɔ. ¹⁷ Kinə 'gəi mɛɛ né kin ə 'təli rɔ-si go-ti rəmə, 'toi njénékumə-je. ¹⁸ M'pa ta kin kdɔ ta lə-si lay al; də kí m'mbəti-dé lé, m'gə-dé. Ngà ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, tò kadi né-é à ra né ya. Mbete kí aa njay panè: “Njəkuso sə-m né ya à təl gidi-é kadi-m.” ¹⁹ Ngà kí nè-ti kin ya m'idə-si kete bá kadi né-é ra né bəy. Bəba loki né-é à ra né rəmə, səi a kadi-mi mɛɛ-si kí M'to njəkisi ya. ²⁰ †Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí uwə dow kí m'ulə-é ki rɔ-é-ti lé, ɛ uwə-m ki rɔ-é-ti tɔ ə dow kí uwə-m ki rɔ-é-ti kin rəmə, to njəkulə-m bá dowbé uwə-é ki rɔ-é-ti tɔ.»

Ta lə kun kí Judasi à kun dɔ Jeju

Mat 26:21-25; Mar 14:18-21; Luk 22:21-23

²¹ Go ta-je-ti kí Jeju pa kinlé, mɛɛ-é ɪ puu adi panè: «Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kàrè dan-si-ti à kun dɔ-m.» ²² Rəmə njéndó né-je 'gɔ-nɔ ə 'dəji-nɔ ta, se to nɔ bá Jeju pa ta kin sobi-né dɔ-é wa? ²³ Kàrè dan njéndó né-je-ti kí Jeju ndigi-é, isi mbó Jeju-ti ngəsi ta nékuso-ti. ²⁴ Simɔ Piyər pa siə kɪ dɔ kəm-é panè: «'Dəji Jeju adi j'oo sé ɛ pa ta kinlé sobi-né dɔ nɔ wa?» ²⁵ Bəba njéndó né kinlé tò kadi Jeju-ti ə dəji-é panè: «'Babe, dowbé lé to nɔ wa?» ²⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Dow kí m'a gangi mbə danɔ kulə dan nɔy-ti kadi-é kin bá à to njəkun dɔ-m.» Rəmə Jeju ulə mbə kí gangi danɔ lé dan nɔy-ti ə adi Judasi kí to ngon lə Simɔ Iskariyoti. ²⁷ Loki Judasi taa mbə lé rəmə, tajinati nè ya Satɔ ur mɛɛ-é-ti. Ngá bá Jeju idə Judasi lé panè: «Né kí ɔw kɪ ra lé 'ra kalangi.» ²⁸ Ngà njéndó né-je kí d'isi ta nékuso-ti kɪ Jeju lé 'gə né kí Jeju pa ta-é lé al. ²⁹ Ə Judasi lé bá to njəngəm là,

† 13:12 13:12 Luk 22:27 † 13:16 13:16 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 15:20 † 13:20 13:20 Mat 10:40; Mar 9:37; Luk 9:48; 10:16

adi de kí madi-je dan-dé-ti 'gir kí Jeju à kidə-é panè: «'Ow 'ndogi né kí j'a rai-né nay», al rəmə à kidə-é panè: «'Ow adi né njéndoo-je.» ³⁰ Judasi taa mbè kí gangi dana lé rəmə, tajinati nè ya e tee ndaa-ti. Ə to ta kí ndoo ngá.

Ndukun kí sigi

³¹ Loki Judasi tee ndaa-ti rəmə Jeju panè: «Kí ngosnè-ti kin ya Ngon læ dow ingə riba ə Lubə taji riba liə kì takul Ngon læ dow to. ³² Kinə ri Lubə ba kì takul Ngon læ dow rəmə, Lubə à kadi ri Ngon læ dow ba kì takul-é to ə à kadi ba kí tajinati nè ya. ³³ †Ngan-m-je, m'a kisi sə-si dokaglo se bè par ə go-ti rəmə a sangi-mi. Ngà titi kí ndoki m'idə-né jipi-je m'panè: Lo kí m'isi m'ow-ti lé de d'a kasi kow-ti al kinlé, səi kàrè, m'idə-si bè ya to. ³⁴ †M'adi-si ndukun kí sigi: 'Ndigi-na. Titi kí ma m'ndigi-si-né lé, 'ndigi-na bè to. ³⁵ Kinə 'ndigi-na rəmə, dow-je lay ya d'a gə kí səi 'toi njéndó né-je læ-m ya.»

Jeju idə Piyər panè n'a naji kí n'gə-n'è al

Mat 26:31-35; Mar 14:27-31; Luk 22:31-34

³⁶ Simo Piyər dəji Jeju panè: «'Babe, i a kow rá wa?» Jeju ilə-é-ti panè: «Loki m'a kow-ti lé, i a kasi kun go-m kí ngosnè-ti kin al, ngà ndo madi bá 'a kun go-m bəy.» ³⁷ Rəmə Piyər idə-é panè: «'Babe, m'a kun go-i kí ngosnè-ti kin al kdo ri wa? M'a kilə ro-m kogi kdo ta læ-i!» ³⁸ Beba Jeju ilə-é-ti panè: «Adi 'a kilə ro-i kogi kdo ta læ-m wa! 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; 'a naji panè 'gə-m al, 'gə-m al nja mutə bá kunjə à no bəy.»

14

¹ Adi meə-si gangi man al. Adi meə-si Lubə ə adi-mi meə-si to. ² Lokisi to nə meə kəy-ti læ Bəbi-m. Kinə lé goto rəmə m'a kidə-si. M'a kow ra lo kete kdo ta læ-si. ³ Beba loki m'ow m'ra lo lé, m'a təl ree kəy-si kow sə-si, kdo kadi lo kí m'isi-ti ya səi a kisi-ti to. ⁴ Ə lo kí m'isi m'ow-ti lé səi 'gəi rəbi kí ow-ti gow. ⁵ Rəmə Tomasi idə-é panè: 'Babe, lo kí isi ow-ti lé kàrè j'gə al rəm, ngà j'a ra ban bá j'a gə rəbi-é wa? ⁶ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Ma ya m'to rəbi, m'to ta kí togrə-ti, m'to kiskəm. Rəbi kí ro-m-ti ya par bi rəbi kí rangi kí dow à kun kow-né ro Bəbi-m-ti goto. ⁷ Kinə 'gəi-mi rəmə, a gəi Bəbi-m to. Ə kí ngosnè-ti kin ya 'gəi-é rəm, ooi-é rəm. ⁸ Rəmə Pilipi idə-é panè: 'Babe, Bəbi-i lé ya oji-ji ə e kin ya asi-ji. ⁹ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Pilipi, adi kisi kí m'isi sə-si low nu kin ya, 'gə-m al bəy! Dow kí oo-m rəmə, oo Bəbi-m to ən. Ngà ra

† 13:33 13:33 Ja 7:34 † 13:34 13:34 Ja 15:12,17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5

ban bøy bá i 'panè m'oji-si Bòbi-m wa? ¹⁰ Adi kisi-m mee Bòbi-m-ti ə kisi Bòbi-m mee-m-ti kinlé i 'oo kí ta kí kare wa? Ta-je kí m'idə-si m'idə-si kinlé, to ta-je kí m'un kì dɔ rɔ-m bè bá m'idə-si al. Ngà to Bòbi-m kí njèkisi mee-m-ti lé ya bá isi ra kullə-je liə tin. ¹¹ Adi-mi mee-si kí mɔ lé m'isi mee Bòbi-m-ti ə Bòbi-m isi mee-m-ti tɔ. Lé gangi-é-ti kin al kàrè, né-je kí m'ra ra kin ya adi-mi-né mee-si bəl bane. ¹² Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; dow kí adi-m mee-é lé, ɛ kàrè à ra né-je kí m'ra ra kinlé rəm, bá à ra ɛ kí tɔ bəl itə kin bøy, kɔ m'isi m'ow kì rɔ Bòbi-m-ti. ¹³ Ə né lay kí 'dəji kì ri-m lé, m'a ra, kɔ kadi ri Bòbi-m ba-né kì takul-m mɔ Ngon-é. ¹⁴ Kinə 'dəji-mi* né kì ri-m lé, m'a ra né-é.

Kunmindí kí sòbi dɔ Ndil kí aa njay

1Jq 5:3; 2:3-5; Jq 16:5-15,33

¹⁵ Kinə 'ndigi-mi lé, a təli rɔ-si go ndukun-je-ti lə-m. ¹⁶ Ə m'a pa ta kì Bòbi-m rəmə, à kadi-si njèsɔlmee kí rangi kí à kisi sə-si ya sartagangi. ¹⁷ Adi to Ndil kí aa njay kí to njèkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti†. Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a kasi ndigi kadi-é isi mee-dé-ti al, kɔ dɛ d'oo-é al rəm, bá 'gə-é al rəm; ngà səi lé, 'gəi-é kɔ isi sə-si ngəsi rəm, à kisi mee-si-ti rəm. ¹⁸ M'a kiŋə-si titi ngan al-je bè al; m'a təl ree rɔ-si-ti gogi. ¹⁹ Dɔkaglo sɛ bøy ə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a koo-m al ya sar ngà; ngà səi bá a kooi-mi kɔ mɔ m'isi kəm ə səi kàrè a kisi kəm tɔ. ²⁰ Mee ndɔ-é-ti kinlé bá a gəi kí mɔ m'isi mee Bòbi-m-ti rəm, səi 'nami kàdì-m-ti rəm, bá mɔ kàrè m'isi mee-si-ti rəm tɔ. ²¹ Dow kí ɔw kì ndukun-je lə-m ə təl rɔ-é go-ti lé, ɛ bá to dow kí ndigi-m. Ə dow kí ndigi-m lé, Bòbi-m à ndigi-é rəm, mɔ ya kàrè m'a ndigi-é rəm, bá m'a kadi-é gə-m maji rəm tɔ. ²² Rəmə Judi (bi Judasi Iskariyoti al) dəji-é panè: «'Babe, kɔ ri bá 'a kadi ndəgi dow-je 'gə-i al, rəmə jɛ bá 'a kadi j'gə-i wa?» ²³ Ə Jeju ilə-é-ti panè: Kinə dow ndigi-m lé, à təl rɔ-é go ta-ti lə-m ə Bòbi-m à ndigi-é. Jɛ j'a kɔw rɔ dowbé-ti rəm, j'a ra be mee-é-ti rəm tɔ. ²⁴ Ngà dow kí ndigi-m al lé, à təl rɔ-é go ta-je-ti lə-m al. Ta kí səi ooi ta-m-ti kinlé to ta lə-m al, ngà to ta kí j rɔ Bòbi-m-ti kí njèkulə-m lé ya. ²⁵ Kí m'isi-né sə-si nè bøy kin ya m'idə-si ta-je kinlé bè. ²⁶ Ngà njèsɔlmee, kí to Ndil kí aa njay kí Bòbi-m à kullə-é kì ri-m lé, ɛ bá à ree ndó-si né-je lay rəm, bá à kole mee-si dɔ né-je-ti lay kí m'idə-si ta dɔ-ti lé rəm tɔ. ²⁷ M'inqə lapiya m'adi-si rəm, m'adi-si lapiya lə-m rəm. Mɔ m'adi-si lapiya titi kí dow-je kí dɔnangi-ti d'adi-né

* **14:14** 14:14 Mee mbete-je kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé dɔsɔy kì ta grèki lé kí madi-je 'panè: Kinə 'dəji né kì ri-m lé, m'a ra né-é. † **14:17** 14:17 To ta kí tɔgrɔ-ti kí sòbi dɔ ta lə Lubə.

kin bè al. Adi mee-si gangi man al rəm, 'bəli al rəm. ²⁸ Kdo lé m'idə-si m'panè: M'a kow ə m'a təl ree rɔ-si-ti nɔɔ. Kinə 'ndigi-mi rəmə, kow-m ki rɔ Bɔbi-m-ti kinlé à nəl-si. Kdo Bɔbi-m lé, to dow kí boy itə-m. ²⁹ 'Ngosnè-ti kin ya m'idə-si ta dɔ né-je-ti kinlé kete bè, kdo kadi loki né-é-je ra né rəmə adi-né mee-si. ³⁰ M'a pa sə-si ta al ya sar ngá, kdo njəkɔbe‡ kí dɔnangi-ti ɔw ree nɔɔ. Tógi kí nde bè ya kàrè ɔw-né dɔ-m-ti al. ³¹ Ngà kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə kí mə m'ndigi Bɔbi-m, adi né kí ɛ un ndu kadi m'ra lé, m'a ra. Ii taá adi j'ɔti ki rangi lo kin-ti.

15

Kagi nduu-je kì balkəm-é-je

¹ Mə m'to kagi nduu kí tɔgrɔ-ti ə Bɔbi-m bá to 'ba njənduu tɔ. ² Balkəm nduu kí rá-rá kí ubə dɔ-m-ti ə andi al lé, Bɔbi-m à tugə-é kilə-é kɔgi ə balkəm-é kí andi bá ɛ à tɔr ngan balkəm-é-je kɔgi kdo kadi andi nɔ bəy. ³ Ta-je kí m'ilə mbi-si-ti kin ya ra adi ngan balkəm-si-je toki tɔr ngá. ⁴ 'Tiŋəi kàdì-m-ti titi kí m'tiŋə-né kàdì-si-ti tɔ. Balkəm nduu lé, à kandi kì dɔ rɔ-é al. À kɔ dɔ kagi-é-ti bá à kandi. Bè ya tɔ, səi kàrè kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti al lé, a kandi al tɔ. ⁵ Mə m'to kagi nduu ə səi 'toi balkəm-é-je. Dow kí tiŋə kàdì-m-ti ə m'tiŋə kàdì-é-ti tɔ lé, à kandi nɔ. Kdo kì takul-m al lé, a kasi rai né madi al. ⁶ Kinə dow tiŋə kàdì-m-ti al lé, d'a kilə-é kɔgi titi balkəm nduu bè ə à tuti. Balkəm nduu-je kí tuti lé, d'a saa kungi pərəə kadi pər ɔ. ⁷ Ngà kinə 'tiŋəi kàdì-m-ti ə ta lə-m tɔ mee-si-ti rəmə, 'dəji né lay kí mee-si ndigi ya ə a kingəi. ⁸ Né kí ri Bɔbi-m à ba-né ɔn: Kadi andi nɔ, beba a 'tɔji kí 'toi njəndó né-je lə-m. ⁹ Titi kí Bɔbi-m ndigi-m-né lé, mə ya kàrè m'ndigi-si tɔ. Aɪ mee ndigi-ti kí m'ndigi-si kin ya. ¹⁰ Kinə 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti lə-m rəmə, a kəi mee ndigi-ti kí m'ndigi-si, titi kí m'təl-né rɔ-m go ndukun-je-ti lə Bɔbi-m é m'a-né mee ndigi-ti kí ɛ ndigi-m kin tɔ. ¹¹ M'pa ta-je kin bè kdo kadi gə rɔnəl lə-m kin ya tɔ mee-si-ti ə kadi rɔnəl lə-si ɔr njuti. ¹² †Ndukun lə-m ɔn: 'Ndigi-nɔ titi kí mə m'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Dow ilə rɔ-é kɔgi kdo nam-é-je lé, ndignɔ kí rangi kí à kitə-é ya goto ngá. ¹⁴ Kinə 'rai né-je kí m'un ndu kadi 'rai kinlé rəmə, səi 'toi nam-m-je. ¹⁵ M'ba-si ngannjəkullə-je al, kdo ngonnjəkullə lé 'gə né kí 'ba-é isi ra al. M'ba-si nam-m-je, kdo né-je kí m'ndó rɔ Bɔbi-m-ti ya m'adi-si 'gəi. ¹⁶ Səi bá 'mbəti-mi al, ngà to mə bá m'mbəti-si ə m'ində-si kdo kadi ɔwi ə kadi andi, rəmə kadi kandi-si

‡ 14:30 14:30 Njəkɔbe kinlé to Sú. † 15:12 15:12 Ja 13:34; 15:17; 1Ja 3:23; 2Ja 1:5

tò sartagangi, kɔɔ kadi né-je lay kí a dɔ̀ji Bɔ̀bi-m k̀i ri-m ə adi-si. ¹⁷ Né kí m'ndɔ̀ji-si dɔ̀-ti ɛ̀n: 'Ndigi-na.

Dow-je kí dɔ̀nangi-ti d'osi ta Jeju k̀i njéndó né-je liə

¹⁸ Kinə dow-je kí dɔ̀nangi-ti d'osi-si k̀i ta rəmə, kadi 'gəi maji kí ma ya d'osi-m k̀i ta kete nɔ̀-si-ti. ¹⁹ Kinə 'toi kí lə dow-je kí dɔ̀nangi-ti nɛ rəmə, lé d'a ndigi-si kɔɔ dɛ lé dow-je lə-dé bá ndigi-dé. Ngà ma m'mbəti-si dan dow-je-ti kí dɔ̀nangi-ti nɛ adi səi 'toi kí lə-dé al, gin-é kin bá d'osi-si-né k̀i ta tin. ²⁰ †Adi mɛɛ-si ole dɔ ta-ti kí ndɔki m'idə-si 'panè: «Ngonnjèkullə à to kí 'boy kitə 'ba-é al.» Ma ya d'ulə kəm-m ndoo kinlé, d'a kulə kəm-si ndoo ya tɔ. Ma ya 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-m rəmə, d'a təl rɔ-dé go ta-ti lə-si ya tɔ. ²¹ Ngà d'a ra sə-si né-je kin lay bè kɔɔ ta lə-m, kɔɔ dɛ 'gə dow kí njèkulə-m al. ²² Kinə lé m'ree al əse m'pa ta m'adi-dé al rəmə lé d'a to njéramajal-je al. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, ta lə majal ɔ r dɔ-dé-ti al. ²³ Dow kí ɔsi-m k̀i ta lé, ɔsi Bɔ̀bi-m k̀i ta ya tɔ. ²⁴ Né-je kí dow kí rangi ra al ya m'ra dan-dé-ti kinlé, lé m'ra al rəmə majal lə-dé à goto. Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, dɛ d'oo né-é-je lé ya, ngà d'osi-m k̀i ta rəm, d'osi Bɔ̀bi-m k̀i ta rəm tɔ. ²⁵ Ngà tò bè kɔɔ kadi ta kí 'ndangi mɛɛ mbete ndukun-je-ti lə-dé lé né-é ra né. Kɔɔ 'ndangi 'panè: «Dɛ d'osi-m ta k̀i ndangi kare.» ²⁶ «Loki m'a kullə Njèsɔlmɛɛ, Ndil kí njèkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti kí à k̀i rɔ Bɔ̀bi-m-ti ree lé, ɛ bá à pa ta kí dɔ-m-ti kadi dow-je. ²⁷ Ə səi kàrè a pai ta kí dɔ-m-ti kadi dow-je tɔ. Kɔɔ səi ɔi sə-m nati lo kulə gin-é-ti nɔ.»

16

¹ M'idə-si ta-je kin bè kɔɔ kadi né madi tugə-si jigi-ti al. ² D'a tubə-si kɔgi mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə jipi-je; ə ndɔ-je ɔw ree nɔɔ kí dow-je d'a tɔl-si rəmə, d'a gir kí to pole bá d'isi 'pole Lubə tin. ³ D'a ra né-je kinlé bè, kdɔtalə dɛ 'gə Bɔ̀bi-m al rəm, bá 'gə-m al rəm tɔ. ⁴ Ngà m'idə-si ta-je kin bè kɔɔ kadi, loki ndɔ-é ree rəmə jè mɛɛ-si ole-né dɔ-ti kí ndɔki m'idə-si kete ngá. Ta kinlé, m'idə-si lo kulə gin-é-ti al, kdɔtalə m'isi sə-si nati nɛ bəy.

Kullə ra Ndil kí aa njay

⁵ Kí ngɔsnè-ti kinlé, m'isi m'ɔw k̀i rɔ Njèkulə-m-ti ə dow kàre dan-si-ti kí kadi dɔ̀ji-m panè: 'Isi 'ɔw k̀i rá wa ya kàrè goto. ⁶ Ngà səi adi rɔ-si ati-si kanəna kdɔtalə ta-je kí m'idə-si kinlé. ⁷ Bè ya kàrè, to ta kí tɔgrɔ-ti é m'ɔw k̀i kidə-si tin: M'ɔw bá à maji sə-si, kdɔtalə kinə m'ɔw al lé, Njèsɔlmɛɛ à

† 15:20 15:20 Mat 10:24; Luk 6:40; Ja 13:16

ree kɔɔ ta lə-si al; ngà kinə m'ow rəmə m'a kulə siə kadi-si.
 8 Ə loki ɛ à ree lé, à kuwə dow-je kí dɔnangi-ti nè kì ta sobi
 dɔ majal rəm, sobi dɔ né ra kí njururu rəm, à tɔji-dé kadi
 'gə ta kí gangi lə Lubə rəm tɔ. 9 À kuwə-dé kì ta sobi dɔ
 majal, kdɔtalə də d'adi-m meɛ-dé al rəm; 10 sobi dɔ né ra kí
 njururu, kdɔtalə m'a kow rɔ Bobi-m-ti adi səi a kooi-mi gogi
 al rəm; 11 sobi dɔ ta kí gangi, kdɔtalə njəkɔbe* kí dɔnangi-ti
 nè lé, 'gangi ta dɔ-é-ti ngá. 12 M'ow kì ta-je nɔ kadi m'idə-si
 ya ngà, to ta-je kí asi dɔ tógi-si-ti kí nè-ti kin al bəy. 13 Loki
 Ndil kí njəkadi dow-je 'gə ta kí tɔgrɔ-ti à ree lé, à kɔr nɔ-si
 kadi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti lay; kdɔtalə ɛ à kun ta madi kì dɔ-é
 kɔɔ pa al, ngà ta-je kí ɛ à koo ya bá à pa ə né-je kí à ra
 né lé, ɛ à kidə-si kete tɔ. 14 E à tɔji rifa lə-m, kdɔtalə ta kí
 ɛ oo ta-m-ti bá à kidə-si. 15 Né-je lə Bobi-m lay to kí lə-m
 tɔ. Gin-é kinlé bá m'pa-né m'panè: Ta kí ɛ oo ta-m-ti bá à
 kidə-si.

Ta kí sobi dɔ kinə-nɔ ə təl kingə-nɔ gogi

16 Jeju panè: «Dɔkaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo
 kí rangi sɛ bəy ə a tɔli kooi-mi gogi.» [Kdɔtalə m'isi m'ow rɔ
 Bobi-m-ti.]† 17 Beba njéndó né-je liə kí dan-ti-je 'dəji-nɔ ta
 'panè: Ta ri bá ɛ ndigi kidə-ji wa? E panè: «Dɔkaglo sɛ bəy
 ə a kooi-mi al, rəmə dɔkaglo kí rangi sɛ bəy ə a tɔli kooi-mi
 gogi.» Rəm panè: M'isi m'ow rɔ Bobi-m-ti. 18 Dɛ 'panè: Ta
 kí Jeju panè: «Dɔkaglo sɛ bəy» kinlé, kɔr meɛ-é to ri wa?
 Ta kí ɛ pa lé, j'gəi meɛ-é al.

19 Loki Jeju gə kí njéndó né-je 'ndigi dəji-é ta lé, idə-dé
 panè: Ta kí m'panè: «Dɔkaglo sɛ bəy ə a kooi-mi al, rəmə
 dɔkaglo kí rangi sɛ bəy ə a tɔli kooi-mi gogi» lé bá isi 'dəji-
 nɔ kɔr meɛ-é wa? 20 Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; a nɔi rəm, a
 ndingəi rɔ-si rəm, ngà dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a ra rɔnəl;
 a kisi kì rɔkati kanɔnɔ ya, ngà rɔkati lə-si bá à təl rɔnəl.
 21 Loki dené ɔw kì koji ngon lé, rɔ-é ati-é kanɔnɔ, kɔɔ to
 kaglo rɔkati liə ya bá ree; ngà loki oji ngon rəmə, meɛ-é oy
 dɔ rɔkati-ti; rɔ-é nəl-é nɔ, kdɔtalə ngon kí oji-é dɔnangi-ti.
 22 Səi kàrè, kí ngɔsnè-ti kinlé, rɔ-si ati-si kanɔnɔ; ngà loki
 m'a təl ree koo-si gogi lé, rɔ-si à nəl-si ə dow kí à kogi rɔnəl-
 é kin à goto. 23 Ə meɛ ndɔ-é-ti kinlé, né kí a dəji-mi ta dɔ-ti
 à goto ngá. Ooi maji, m'a kidə-si rəsi; né kí 'dəji Bobi-m kì
 ri-m lé, à ra kadi-si. 24 Sar bɔne kàrè, səi 'dəji né kì ri-m al
 ya bəy. 'Dəji ə a kingəi kɔɔ kadi rɔnəl lə-si ɔr-né njuti.

* 16:11 16:11 Njəkɔbe kinlé to Sú. † 16:16 16:16 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé
 [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greki.

²⁵ Beba ma m'un gosta ba m'idə-si-né ta ta. Ndo-je ow ree nɔɔ kɪ m'a pa sə-si ta kɪ gosta al, ngà né kɪ sobi do Bobi-m lé, m'a kidə-si rəsi-rəsi ya. ²⁶ Mee ndo-é-ti kinlé, səi a dəji né kɪ ri-m ə m'a kidə-si panè ma ba m'a pa ta kɪ Bobi-m kɔɔ ta lə-si al. ²⁷ Kɔɔ Bobi-m ya kɪ do-é ndigi-si, kɔɔ səi 'ndigi-mi rəm, ba səi adi mee-si kɪ ma m'i ro Lubə-ti rəm tɔ. ²⁸ Ma lé, m'i ro Bobi-m-ti ba m'ree donangi-ti nè; ngà kɪ ngɔsnè-ti kinlé, m'a kiŋə lo kɪ donangi-ti ə m'a kow ro Bobi-m-ti gogi.

²⁹ Beba njéndó né-je lə Jeju lé 'panè: 'Oo, kɪ nè kinlé i idə-ji ta rəsi-rəsi bi i 'pa ta kɪ gosta al ngá. ³⁰ Kɪ ngɔsnè-ti kinlé, je j'gə kɪ i 'gə né-je lay, adi i 'ow ndoo kadi dow ba dəji-i ta al. Gin-é kin ba je j'adi-né mee-ji kɪ i lé i ro Lubə-ti ya. ³¹ Beba Jeju dəji-dé panè: Adi səi adi mee-si ngá ban...? ³² Ooi, ndo ow ree nɔɔ ə ndo-é lé ree rəm ngá; ndo-é-ti kinlé, a kayi-na lay do-m-ti, nɔ-nɔ ya à kow lo liə ə a kiŋəi-mi kɪ kár-m; ngà m'a ka kɪ kár-m al, kɔɔtalə Bobi-m a sə-m nati. ³³ M'idə-si ta-je kin bè, kɔɔ kadi isi-né kɪ lapiya kɪ takul-m. A kingəi kɔ donangi-ti nè, ngà uwəi mee-si ngá; ma lé, m'təti ro né-je kɪ donangi-ti nè.

17

*Ta kɪ Jeju pa kɪ Lubə
Əbr 7:24-28; 4:14-16*

¹ Loki Jeju pa bè lé, un kəm-é kɪ taá dɔra-ti ə panè: Bobi-m, dɔkàdɪ lé ree ngá. 'Adi ri Ngon-i ba kɔɔ kadi Ngon-i kàrè adi ri-i ba tɔ. ² I 'adi-é tógi do dow-je-ti lay, kɔɔ kadi de lay kɪ i adi-é lé, e adi-dé d'isi kəm sartagangi. ³ Ə kiskəm kɪ sartagangi lé, to ta kadi 'gə-i kɪ i ya kɪ kár-i 'to Lubə kɪ tɔgro-ti rəm, ba kadi 'gə Jeju Kristi kɪ i ulə-é rəm tɔ. ⁴ M'adi ri-i ba donangi-ti nè; kullə kɪ 'adi-m kadi m'ra lé, m'ra m'tol ta-é. ⁵ Bobi-m, kɪ ngɔsnè-ti kin ya 'adi ri-m ba ro-i-ti, gangi-é-ti kɪ ndoki ba-né ro-i-ti kete nɔ kində gin donangi-ti kin ya. ⁶ Dow-je kɪ 'adi-m-dé dan dow-je-ti kɪ donangi-ti nè lé, m'adi 'gə-i. De 'to dow-je lə-i ba 'adi-m-dé ə de 'təl ro-dé go ta-ti lə-i. ⁷ Bone bè kinlé, de 'gə kɪ né-je lay kɪ 'adi-m kinlé to né kɪ i ro-i-ti ya. ⁸ Kɔɔ ta-je kɪ i 'idə-m lé ya ba m'idə-dé ə de 'ndigi do-ti ə 'gə maji kɪ m'i ro-i-ti rəm, ba d'adi-m mee-dé kɪ to i ya ba ulə-m rəm tɔ. ⁹ De ba m'pa sə-i ta kɔɔ-dé. M'pa sə-i ta kɔɔ dow-je kɪ donangi-ti nè al, ngà m'pa sə-i ta kɔɔ de kɪ 'adi-m-dé, kɔɔtalə 'to dow-je lə-i ¹⁰ - ə né lə-m lay to né lə-i; ba né lə-i kàrè to né lə-m tɔ - de lé, 'to dow-je kɪ d'adi ri-m ba. ¹¹ Ma m'to kɪ donangi-ti nè al ngá; kɔɔ m'isi m'ow kɪ ro-i-ti nɔɔ; ngà de ba d'isi donangi-ti nè bəy. Bobi-m kɪ njəkəa njay, ri-i kɪ 'adi-m kin ya 'ngəm-dé-né, kɔɔ kadi 'to

dow-je kí káre-rè toki je sə-i bè. ¹² †Loki m'isi-né sə-dé bəy lé, ri-i kí 'adi-m kin ya bá m'ngəm-dé-né; ə m'ay ngangí-dé kər-kər, adi dow káre ya kàrè tuji dan-dé-ti al. Ngà ɛ kí tò kadi tuji lé ya par ə tuji; bè kɔ kadi ta kí mbete kí aa njay pa lé, né-é ra né. ¹³ Bone bè kinlé, m'isi m'ow ki rɔ-i-ti ə ta-je kinlé m'pa dɔnangi-ti nè bè, kɔ kadi rɔnəl lə-m kí to rɔnəl kí ɔr njuti kin tò-né mɛɛ-dé-ti. ¹⁴ M'adi-dé ta lə-i ə dow-je kí dɔnangi-ti d'osi-dé kɪ ta, kɔtalə dɛ 'to 'lə dow-je kí dɔnangi-ti al titi kí mɔ m'to-né 'lə dow-je kí dɔnangi-ti al kin bè tɔ. ¹⁵ M'dəji-i kadi 'oy-dé ki rangi dɔnangi-ti al, ngà ngəm bá kadi 'ngəm-dé kadi Njɛmɛndul tuji-dé al. ¹⁶ Dɛ 'to kí dɔnangi-ti nè al, titi kí mɔ kàrè m'to-né kí dɔnangi-ti nè al kin bè tɔ. ¹⁷ I ya kadi 'ində-dé tagay kɪ takul ta kí tɔgrɔ-ti. Ə Ta lə-i to ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁸ Mɔ kàrè m'ulə-dé dɔnangi-ti titi kí i 'ulə-m-né dɔnangi-ti kin bè tɔ. ¹⁹ Mɔ ya m'ɔr rɔ-m m'ində tagay kɔ ta lə-dé, kɔ kadi dɛ kàrè tò tagay kɪ takul ta kí tɔgrɔ-ti tɔ. ²⁰ M'pa sə-i ta kɔ ta lə-dé dɛ kan ya par al, ngà kɔtalə dɛ kí d'a koo ta-je lə-dé ə d'a kadi-m-né mɛɛ-dé rəm tɔ. ²¹ M'dəji-i bè kɔ kadi dɛ lay ya 'to dow-je kí káre-rè. Bɔbi-m, titi kí i 'isi-né mɛɛ-m-ti rəm, mɔ m'isi-né mɛɛ-i-ti rəm kinlé, kadi dɛ kàrè ['to dow-je kí káre-rè]* ə d'isi mɛɛ-ji-ti tɔ; kɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə-né kí to i bá 'ulə-m. ²² Ə riɓa kí 'adi-m kin ya, mɔ m'adi-dé tɔ; kɔ kadi 'to-né dow-je kí káre toki je sə-i bè. ²³ – Mɔ m'isi mɛɛ-dé-ti ə i 'isi mɛɛ-m-ti tɔ – kɔ kadi 'to dow-je kí mɛɛ kasi-nɔ lə-dé ɔr njuti, bè kɔ kadi dow-je kí dɔnangi-ti 'gə-né kí to i bá 'ulə-m rəm, bá kadi 'gə-né kí i 'ndigi-dé titi kí i 'ndigi-m-né kin bè rəm tɔ. ²⁴ Bɔbi-m, dɛ kí 'adi-m-dé lé, lo kí m'a kisi-ti ya m'ndigi kadi d'isi-ti sə-m tɔ; kɔ kadi d'oo riɓa kí i 'ulə dɔ-m-ti kinlé kɪ kəm-dé. Kɔ kete nɔ kində gin dɔnangi-ti nɔ ya i 'ndigi-m. ²⁵ Bɔbi-m kí njɛra né kí njururu, dow-je kí dɔnangi-ti nè 'gə-i al; ngà mɔ m'gə-i rəm, bá dɛ kan kàrè 'gə kí to i bá 'ulə-m rəm tɔ. ²⁶ Mɔ m'adi 'gə ri-i rəm, m'a kadi 'gə ya bəy, kɔ kadi gɔ ndigi kí i 'ndigi-m kinlé tò mɛɛ-dé-ti rəm, bá kadi m'isi mɛɛ-dé-ti rəm tɔ.

Koy kɪ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

18

Ta kí sɔbi dɔ kuwə Jeju

Mat 26:36-54; Mar 14:32-50; Luk 22:39-51

† 17:12 17:12 Ja 13:18 * 17:21 17:21 Ta-je kí tò mbunɔ né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki.

¹ Loki Jeju pa ta-je kin bè ngá bá, de kì njéndó né-je liə 'teɛ d'ow d'ində wol man kí 'ba-é Sedrɔ 'gangi d'ow kəl-é kí nɔ-ti. Lo-é kinlé, lo ndɔr tò-ti nɔɔ bá de kì njéndó né-je liə d'ow-ti. ² Ə Judasi kí to njèkun do Jeju lé, gə lo ndɔr kinlé tɔ. Kdɔtalə to lo kí Jeju de kì njéndó né-je liə d'ow-ti low-low. ³ Njèkun do njégugné-je lə Lubə, kì Parisi-je d'or kosi asgar-je, kì njéngəm takəy lə Lubə d'adi Judasi. Beba ɛ or nɔ-dé ɔw sə-dé lo ndɔr-ti lé. De d'ow kì lampi-je, kì pər ngəl-je, kì néro-je ji-dé-ti.

⁴ Jeju gə né-je lay kí à teɛ do-é-ti; beba ɛ ree ro-dé-ti dəji-dé panè: 'Sangi nɔ wa? ⁵ Ə de d'ilə-é-ti 'panè: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. Jeju idə-dé panè: Mɔ ya m'a nè tin. Rəmə Judasi kí njèkun do-é lé ɔ sə-dé nati. ⁶ Loki Jeju idə-dé panè: Mɔ ya mɔ nè tin rəmə, asgar-je, kì njéngəm takəy lə Lubə lé, 'təl 'gir kì go-dé ə 'tusi nangi. ⁷ Beba Jeju təl dəji-dé ya bəy panè: Nɔ bá 'sangi-é wa? De 'panè: 'J'sangi Jeju kí Najareti-ti. ⁸ Jeju idə-dé panè: M'idə-si m'panè: Mɔ ya m'a nè tin. Kinə to mɔ bá 'sangi-mi rəmə, inəi njéndó né-je lə-m kin adi d'ow. ⁹ Jeju pa ta kin bè kdɔ kadi ta kí ndɔki ɛ pa lé, né-é ra-né né; ndɔki ɛ panè: «Bɔbi-m, dow-je kí 'adi-m-dé kinlé, kí káre ya kàre m'inə-é m'adi tuji kɔgi al.»

¹⁰ Simɔ Piyər ulə kiyəro ro-é-ti nɔɔ ə or tugə-né mbi ngonnjèkullə lə burə do njégugné-je lə Lubə. Rəmə tugə mbi-é kí do jikəl ndəti ya gangi. Ngonnjèkullə kinlé ri-é lə Malkusi. ¹¹ †Rəmə Jeju idə Piyər lé panè: 'Ulə kiyəro lə i saba-é-ti gogi. Kɔ kí Bɔbi-m ində do-m-ti kadi m'ingə lé, m'a kingə ya al wa?

*Jeju ɔ nɔ An-je-ti kì Kayipi, Piyər naji panè n'gə Jeju al
Mat 26:57-75; Luk 22:54-65*

¹² Beba njèkun do asgar-je, kì kosi asgar-je, kì njéngəm né-je lə jipi-je d'uwə Jeju 'tó-é. ¹³ Rəmə de d'ow siə be lə An ya kete. An lé to məm Kayipi*. Mee bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə do njégugné-je lə Lubə. ¹⁴ †Ə Kayipi kinlé bá ndɔki oji ta jipi-je panè: «Dow káre-rè kí kadi oy ə jipi-je lay d'oy-né al lé to né kí maji nɔ.»

¹⁵ Ngə Simɔ Piyər de kì njéndó né lə Jeju káre d'un go Jeju. Njéndó né lə Jeju kinlé, burə do njégugné-je lə Lubə gə-é kete ə ɛ bá ɔw kì Jeju nati mee ndògi-ti lə burə do njégugné-je lé. ¹⁶ Ngə Piyər bá ɔ ndaa-ti tarəbi-ti ngosi. Rəmə njéndó né lə Jeju kí burə do njégugné-je lə Lubə gə-é lé, teɛ pa ta kì dené kí njèkɔ takəy-ti ə adi Piyər ree kəy. ¹⁷ Rəmə ngonnjèkullə kí dené kí njèkɔ takəy-ti lé, pa kì Piyər panè:

† **18:11** 18:11 Mat 26:39; Mar 14:36; Luk 22:42 * **18:13** 18:13 Kayipi lé bá taa ngon lə An kí dené. † **18:14** 18:14 Ja 11:49,50

I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti læ dingəm kanlé tɔ al wa? Ə Piyər panè: Kuy! Mǎ m'to kí dan-dé-ti al. ¹⁸ Ngannjékullə-je læ burə dɔ njégugnə-je læ Lubə də kì njéngəm takəy læ Lubə 'ra pər d'ǎ ta-ti d'ǎ 'ndibi kdɔtalə kul ɔ; Piyər kàrè ǎ sə-dé ta pər-ti lé ǎ ndibi tɔ.

¹⁹ Burə† dɔ njégugnə-je læ Lubə dəji Jeju ta kí dɔ njéndó né-je-ti liə rəm, bá dəji-é ta kí dɔ néndó-ti liə rəm tɔ. ²⁰ Beba Jeju ilə-é-ti panè: Mǎ m'pa ta rəsi-rəsi m'idə dow-je. M'ndó né dow-je mee kəykwəŋə-je-ti læ jipi-je, kì takəy-ti læ Lubə kí to lo-je kí jipi-je 'kəw-nǎ-ti; ə ta kí m'pa kì gidi ngəy ya goto. ²¹ Mǎ ə i 'dəji-m ta kɔ ri wa? 'Dəji də kí m'ndó-dé né lé ya 'oo se ri bá m'ndó-dé wa? Né-je kí m'ndó-dé lé, də 'gə maji. ²² Loki Jeju pa ta kinlé bè rəmə, kí káre dan njéngəm takəy læ Lubə ində mbó-é ə panè: Burə dɔ njégugnə-je læ Lubə lé ya bá i 'pa siə ta bè wa? ²³ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə ta kí m'pa lé maji al ə 'idə-m adi m'oo; ə kinə ta kí m'pa lé maji ə 'ində-m kɔ ri wa?

²⁴ Beba An ulə kì Jeju kì ji-é kí dɔ lé bè ya rɔ Kayipi-ti‡ kí to burə dɔ njégugnə-je læ Lubə. ²⁵ Ə Simɔ Piyər lé rəmə ǎ ta pər-ti nɔɔ ǎ ndibi. Beba 'pa siə 'panè: I ya kàrè 'to kí dan njéndó né-je-ti liə tɔ al wa? Piyər naji panè: Kuy! Mǎ m'to kí dan-dé-ti al. ²⁶ Rəmə dow káre dan ngannjékullə-je-ti læ burə dɔ njégugnə-je læ Lubə kí to noji dingəm kí Piyər tugə mbi-é gangi lé panè: «I kan, m'oo-i siə mee ndɔr-ti tɔ al wa?» ²⁷ Piyər təl naji ya bəy rəmə, tajinati nè ya kunjə nɔ.

*Kǎ Jeju nɔ Pilati-ti, Piyər təl naji kí n'gə Jeju al
Mat 27:1-2,11-30; Mar 15:1-9; Luk 23:1-25*

²⁸ Go-ti, 'boy-je læ jipi-je d'i kì Jeju bee læ Kayipi kì ndɔge rati d'ow siə mee ndɔgi-ti læ Gubərnər. Ngà də bá d'andi mee ndɔgi-ti al, kɔ kadi 'ngəm rɔ-dé kadi d'aa njay kɔ kɔw-né lo nékuso Paki-ti. § ²⁹ Beba Pilati ow ingə-dé ndaa-ti dəji-dé panè: Ta ri bá səi iləi dɔ dingəm-ti kan wa? ³⁰ Də d'ilə-é-ti 'panè: Kinə ɛ ra né kí maji al al lé, j'a ree siə rɔ-i-ti nè al. ³¹ Beba Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é owi 'gangi ta dɔ-é-ti kì ndukun læ-si. Də jipi-je lé, d'idə-é 'panè: Jə lé, j'ow kì tɔgi kí kadi j'tɔl-né dow al. ³² †Bè kɔ kadi ta kí Jeju pa sobi dɔ kəm rəbi koy-é lé, né-é ra-né né.

† **18:19** 18:19 Njədəji Jeju ta nè kinlé to An kí ndɔki to burə dɔ njégugnə-je kete. ‡ **18:24** 18:24 An ulə kì Jeju rɔ Kayipi-ti kɔ bal-é-ti kinlé, Kayipi bá to burə dɔ njégugnə-je. § **18:28** 18:28 Jipi-je 'mbati kɔw mee kəy-ti læ gubərnər kɔ ɛ to jipi al. Jipi kí ow mee kəy-ti læ dow kí to jipi al lé, à kuso né lo ra nɔy Paki-ti al. † **18:32** 18:32 Jǎ 3:14; 12:32

³³ Pilati təl ɔw mee̯ ndògi-ti gogi ə ɓa Jeju dəji-é panè: «Se i ya ɓá 'to ngar lə jipi-je lé wa?» ³⁴ Jeju ilə-é-ti panè: «Ta kinlé, i ya ɔji mee̯-i-ti ɓá 'pa, əse to dow-je kí rangi ɓá d'idə-i ta kí dɔ-m-ti wa?» ³⁵ Pilati ilə-é-ti panè: «M̩ m'to jipi to wa? Dow-je lə-i ya dɛ k̩ njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə ɓá 'ree sə-i rɔ-m-ti nè; ə to ri ɓá i 'ra wa?» ³⁶ Jeju ilə-é-ti panè: «Kɔbe lə-m to kí dɔnangi-ti nè al. Kinə kɔbe lə-m to kí dɔnangi-ti nè rəmə, lé ngannjékullə-je lə-m d'a rɔ kɔ ta lə-m, kɔ kadi dow ilə-m ji jipi-je-ti al; ngà kí nè kinlé kɔbe lə-m goto dɔnangi-ti nè.» ³⁷ Beɓa Pilati pa k̩ Jeju panè: «'Adi i 'to ngar ən nə?» Jeju ilə-é-ti panè: «Ta ya 'pa ta-i-ti tin, m'to ngar ya. Gin koji kí d'oji-m, k̩ ree kí m'ree dɔnangi-ti nè lé, to ta lə kadi m'pa ta kí tɔgrɔ-ti m'adi dow-je. Dow kí rá-rá kí to dow lə ta kí tɔgrɔ-ti rəmə à koo ta lə-m.» ³⁸ Pilati dəji-é panè: «Ri ɓá to ta kí tɔgrɔ-ti wa?» Go ta-ti kinlé, Pilati təl ɔw rɔ jipi-je-ti ndaa-ti idə-dé panè: «Né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al.» ³⁹ Ngà to nékobe lə-si kadi ɓal-é ɓal-é ya kaglo ra nəy Paki rəmə, m'ilə dangay káre taá m'adi-si lé, se 'ndigi kadi m'ilə ngar lə jipi-je taá m'adi-si wa? ⁴⁰ Beɓa dɛ 'təl d'ur kɔɔl boy-boy 'panè: «Barabasi ɓá ilə-é taá, ɓi dow kan al!» Ə Barabasi lé, to ɓokaya dow.

19

¹ Beɓa Pilati adi d'uwə Jeju d'ində-é k̩ ndəy marɔw.

² Asgar-je d'oji kɔn d'adi to jɔgi ngar d'ulə dɔ-é-ti, ɓá d'ulə kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̩ rɔ-é-ti; ³ ə d'ɔti kí rɔ-é-ti 'panè: Lapiya ɓoo, ngar lə jipi-je! Lapiya ɓoo, ngar lə jipi-je! Ə 'tində mbó-é tɔ.

⁴ Go-ti, Pilati təl tɛɛ ndaa-ti idə jipi-je panè: Ooi, m'a təl ree siə ndaa-ti gogi kadi-si, kɔ kadi 'gəi kí né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁵ Beɓa Jeju tɛɛ ndaa-ti k̩ jɔgi kun lé dɔ-é-ti rəm, ɓá k̩ kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̩ lé rɔ-é-ti rəm tɔ. Ə Pilati idə-dé panè: Ooi dingəm lé é ɔ tin!

⁶ Loki njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə, k̩ njéngəm takəy lə Lubə d'oo Jeju rəmə, 'tur kɔɔl boy-boy 'panè: 'Bə-é kagdəsi-ti! 'Bə-é kagdəsi-ti! Beɓa Pilati idə-dé panè: Səi ya 'taai-é 'ɓəi-é kagdəsi-ti; kɔɔtalə né kí m'a gangi-né ta dɔ-é-ti ya m'oo al. ⁷ Rəmə jipi-je d'ilə-é-ti 'panè: Jɛ j'ɔw k̩ ndukun lə-ji káre nɔɔ ə kí go ndukun-ti lə-ji kinlé, tò kadi Jeju oy, kɔɔtalə ɛ ɓa rɔ-é Ngon lə Lubə.

⁸ Loki Pilati oo ta kin bè lé, ɓəl n̩ ya ɓəy. ⁹ Beɓa ɛ təl ɔw mee̯ ndògi-ti gogi ə dəji Jeju panè: I lé 'to dow kí rá wa? Ngà Jeju ilə-é-ti al. Beɓa Pilati idə-é panè: ¹⁰ M̩ ɓá ilə-m ta-ti al wa? I 'gə kí m'ɔw k̩ tógi kadi m'ilə-i taá rəm, m'ɔw k̩ tógi

kadi m'fə-i kagdəsi-ti rəm al wa? ¹¹ Jeju ilə-é-ti panè: Kinə Lubə adi-i tógi al rəmə, tógi káre ya kàrè 'a kəw-né də-m-ti al. Gin-é kin fá, dow kí njəkilə-m ji-i-ti kinlé, ra majal kí al də lo.

¹² Gangi-é-ti kinlé, Pilati sangi rəbi kadi n'ilə Jeju taá. Ngà jipi-je 'tur kool boy-boy 'panè: Kinə 'ilə-é taá rəmə, i 'to nam Sejar al. Kdotalə dow kí rá-rá kí fá rə-é ngar lé, to njəta lə Sejar. ¹³ Loki Pilati oo ta-je kin bè lé, adi d'ow kə Jeju ndaa-ti ə isi də kali gangta-ti, lo-ti kí 'fa-é gaji ər-je kí d'osi nangi kí fa-é kə ta əbrə Gabata. ¹⁴ Ə to ndə ra go né-je kdə ra nəy Paki. To ta kí kàdì à kə jam də be-ti je bè ngá. Pilati idə jipi-je panè: Ooi ngar lə-si! ¹⁵ Ngà də 'tur kool boy-boy 'panè: 'Tol-é! 'Tol-é! 'Bə-é kagdəsi-ti! Pilati idə-dé panè: Kadi m'fə ngar lə-si kagdəsi-ti wa? Rəmə njəkun də njégugnə-je lə Lubə d'ilə-é-ti 'panè: «Je lé, Sejar ya kár-é to ngar lə-ji.» ¹⁶ Beba Pilati inə-é ji-dé-ti, kdə kadi 'fə-é kagdəsi-ti. Beba d'uwə Jeju [d'ow siə.]*

'Bə Jeju kagdəsi-ti

Mat 27:32-52; Mar 15:21-37; Luk 23:26-46

¹⁷ Jeju uti kagdəsi liə tē-é gidi be-ti əw-né lo-ti kí 'fa-é: Ka də dow ə 'fa-é Golgota kə ta əbrə. ¹⁸ Ə 'fə Jeju kagdəsi-ti lo-é-ti kinlé; ə 'fə dow-je joo kagdəsi-ti nati siə tə; dow káre kagdəsi-ti kí də jikol-é-ti ə dow káre də jigəl-é-ti, adi Jeju a dan-dé-ti dana.

¹⁹ Pilati adi 'ndangi ta bəgrə-ti 'fə də kagdəsi-ti lé 'panè: Jeju kí Najareti-ti, ngar lə jipi-je. ²⁰ Jipi-je nə ya 'ndó ta kí 'ndangi bəgrə-ti lé, kdə lo kí 'fə Jeju titi lé, tə ngosi kə bebo ə ta kí 'ndangi mē bəgrə-ti lé, tə kə ta əbrə rəm, kə ta late rəm, fá kə ta greki rəm tə. ²¹ Beba njəkun də njégugnə-je lə Lubə 'pa kə Pilati 'panè: I 'Ndangi Ngar lə jipi-je al; ngà kadi 'ndangi 'panè: E panè n'to ngar lə jipi-je. ²² Ngà Pilati ilə-dé-ti panè: Né kí m'ndangi ə m'ndangi ya ngá.

²³ Loki asgar-je 'fə Jeju kagdəsi-ti lé, də 'kay kubi-je liə lo so ə 'ləbi-nə káre-káre; fá d'un kubi kul liə kí to takubi kí káre-rə ya d'oji d'adi i taá ree njal nangi kin tə; fá d'idə-nə 'panè: ²⁴ Kubi kul kinlé, adi j'uwəi j'gangi al, ngà adi j'osi-nə mbare də-ti j'ooi se nə fá à to kí liə wa? Né kinlé tə bè kdə kadi ta kí tə mē mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. 'Ndangi mē mbete-ti kí aa njay 'panè: «'Ləbi-nə kubi-je lə-m ə d'osi-nə mbare də kubi kul-ti lə-m.» Né-é fá asgar-je 'ra tin.

* **19:16** 19:16 Ta-je kí tə mbunə né-ti kinlé [...] goto mē mbete-je-ti kí dəsəy kí dan-ti-je kí 'ndangi kə ji-dé kə ta greki.

²⁵ Kɔ̄ Jeju dɛ̄ kì ngonkɔ̄ kɔ̄-é rəm, Mari kí ne Klopasi rəm, bá Mari kí Magdala rəm, d'ǎ taá ngɔ̄si kì kagdəsi lé. ²⁶ Loki Jeju oo kɔ̄-é ǎ mbó njèndó né-ti kí ɛ̄ ndigi-é ɲǎ lé rəmə, idə kɔ̄-é panè: «Dené, 'oo ngon-i ə ǎ tin.» ²⁷ Go-ti, idə njèndó né lé panè: «'Oo, kɔ̄-i ə ǎ tin.» Rəmə dɔ̄kadi-é-ti kin ya njèndó né lé ɔ̄w kì Mari bɛe rɔ̄-é-ti.

Koy Jeju

Mat 27:45-56; Mar 15:33-41; Jǎ 19:28-30

²⁸ Go né-je-ti kinlé, Jeju gə́ kí né-je lay asi ngá adi panè: «Kundə ra-m», bè kɔ̄ kadi ta kí 'ndàngi mɛɛ̄ mbete-ti kí aa njay lé, né-é ra-né né. ²⁹ Lo-é-ti kinlé man nduu kí masi tò mɛɛ̄ bay-ti rusi nɔ̄ɔ̄. Bɛba asgar-je d'un kagi kí 'ba-é ijopi ə 'dɔ̄ɔ̄ ndɔ̄krɔ̄ ta-ti bá d'ulə kəm man nduu-ti kí masi lé d'ulə ta Jeju-ti. ³⁰ Loki Jeju njibi man nduu kí masi lé rəmə panè: «Né-je lay asi ngá.» Go-ti, Jeju ulə dɔ̄-é nangi rəmə inə ndil-é adi tɛɛ̄. ³¹ Ndɔ̄-é-ti kinlé, to ndɔ̄ ra go né-je kɔ̄ ndɔ̄ taakoo lə jipi-je. Adi jipi-je 'bəl kadi nin dow-je tò kagdəsi-ti ndɔ̄ taakoo-ti lə-dé, kɔ̄talə to ndɔ̄ kí boy ɲǎ; gin-é kin bá dɛ̄ 'də̄ji Pilati kadi adi 'tə̄ti nja-dé ə d'ɔ̄r-dé nangi.† ³² Bɛba dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kì Jeju lé, asgar-je 'tə̄ti nja ɛ̄ kí dɔ̄say rəm, 'tə̄ti nja ɛ̄ kí njèkungi-ti joo rəm to. ³³ Loki 'ree 'tɛɛ̄ dɔ̄ Jeju-ti rəmə, d'oo kí Jeju oy ngá, adi 'tə̄ti nja-é al; ³⁴ ngà dow káre dan asgar-je-ti bá ɔ̄si kàdi-é kì ningə mbuti adi tajinati nè ya məsi-je kì man ǎy-ti. ³⁵ Né-je kinlé, dow kí oo kì kəm-é bá pa ta kí dɔ̄-ti tin; ə ta liə to ta kí tɔ̄grɔ̄-ti; ɛ̄ gə́ kí n'pa ta kí tɔ̄grɔ̄-ti, kɔ̄ kadi sɔ̄i kàrè adi-né mɛɛ̄-si tɔ̄. ³⁶ Né kinlé ra né bè kɔ̄ kadi ta kí 'ndàngi mɛɛ̄ mbete-ti kí aa njay 'panè: «Singə-é káre ya kàrè dow à tət̄i al» kinlé né-é ra né. ³⁷ †Mbeté kí aa njay pa lo kí rangi-ti bəy panè: D'a koo ɛ̄ kí d'ɔ̄si kàdi-é kì ningə 'mbuti lé kì kəm-déŦ.

'Dubi Jeju

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56

³⁸ Go né-je-ti kinlé, Jojepi kí bɛ liə to Arimate, kí to njèndó né lə Jeju ya, ngà tɔ̄ji bá tɔ̄ji rɔ̄-é ndaa-ti al kɔ̄ bəl kí ɛ̄ bəl 'boy-je lə jipi-je lé, ɔ̄w də̄ji Pilati kadi n'ɔ̄r nin Jeju lé. Bɛba Pilati inə tarəbi adi-é, ngá bá ɛ̄ ɔ̄r nin Jeju lé ɔ̄w-né. ³⁹ †Nikodɛm* kí ndɔ̄ki ɔ̄w rɔ̄ Jeju-ti ndɔ̄ɔ̄ lé, ree kì ubi kí 'ba-é mir kí 'pote nati kì ubi kí 'ba-é aloé kí à kasi litir bu je bè. ⁴⁰ Ə dɛ̄ joo lay d'un nin Jeju lé, 'ndəm-é ubi kí 'ra kì puti kagi kí ə̄ti maji bá 'bir-é kì kubi, titi kí jipi-je 'ra-né low-low.

† **19:31** 19:31 Dow-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti lé, 'tə̄ti nja-dé kɔ̄ kadi d'oy kalangi.

‡ **19:36** 19:36 Tɛ̄t 12:46; Kni 9:12; Pa 34:21 † **19:37** 19:37 Ntd 1:7 § **19:37**

19:37 Jkr 12:10 † **19:39** 19:39 Jǎ 3:1,2 * **19:39** 19:39 Jǎ 3:1-2

41 Rəmə, loki 'bə Jeju kagdəsi-ti titi lé, lo ndor tò-ti nɔɔ; ə be nin kí 'ra sigi, kí 'dubi dow-ti al bəy ya tò lo ndor-ti lé nɔɔ tɔ. 42 Be-é kinlé bá tò ngosi adi d'ilə nin Jeju-ti, kdotalə to ndo kí jipi-je d'isi 'ra-né go né-je kɔɔ ndo taakoo.

20

Tosi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju Kristi

Mat 28:1-10; Mar 16:1-8; Luk 24:1-12

1 Ndo Dimasi kɔ̀ ndoge rati kí lo aa lay al ya bəy, Mari kí Magdala ɔw dɔɔbadi-ti. E oo kí ər kí boy kí d'uti-né ta be nin lé toki nduburu kilə rangi. 2 Beba e ay ngodi ɔw ingə Simɔ Piyər-je kɔ̀ njəndó né káre kí Jeju ndigi-é n̄a, ə idə-dé panè: «D'or 'Babe be nin-ti adi j'gə lo kí d'ilə-é-ti al.» 3 Piyər-je kɔ̀ njəndó né kí káre lé, 'tɛɛ d'ow ki dɔɔbadi-ti. 4 Dɛ joo lay ya d'ay ngodi; ngə njəndó né kí káre lé ay itə Piyər, adi e tɛɛ ta be nin-ti lé kete. 5 E dʉgi nangi rəmə, takubi-je kí tò nangi bá e oo; ngə kandi bá e andi be nin-ti al. 6 Rəmə Simɔ Piyər kí ore go-é lé bá ree andi be nin-ti ə oo takubi-je kí tò nangi lé. 7 Takubi kí 'bir-né dɔ Jeju lé tò nati kɔ̀ takubi-je kí 'bir-é-né lé al, ngə toki bir kilə gay. 8 Go-ti, njəndó né* kí káre kí tɛɛ ta be nin-ti kete lé, andi be nin-ti lé tɔ. E oo né-je kinlé ə adi mɛɛ-é. 9 Kɔɔ ta kí mbete kí aa njay pa panè Jeju à tosi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, njəndó né-je 'gə mɛɛ-é al bəy. 10 Go-ti, njəndó né-je 'təl d'ow bee lə-dé.

Jeju tɛɛ kɔy kɔ̀ Mari kí Magdala

Mar 16:9-11

11 Dɔgangi-é-ti kinlé, Mari a ta be nin-ti ndaa-ti a nɔ ə dʉgi nangi kɔɔ kadɔ n'oo be nin rəmə, 12 oo malayka-je joo d'ulə kubi kí nda rɔ-dé-ti d'isi-né lo-ti kí d'ilə nin Jeju-ti lé. Malayka kí káre isi lo-ti kí dɔ-é-ti, ə e kí káre isi lo-ti kí nja-é-ti tɔ. 13 Dɛ 'dɔji Mari lé 'panè: «Dené, i 'nɔ kɔɔ ri wa?» E ilə-dé-ti panè: «D'or 'Babe lə-m adi m'oo lo kí d'ilə-é-ti al.» 14 Loki e a pa ta kin bè ya rəmə təl kəm-é ə oo Jeju a taá nè. Ngə gə bá e gə kí to Jeju al. 15 Jeju lé dɔji-é panè: «Dené, i 'nɔ kɔɔ ri wa? N̄a bá i 'sangi-é wa?» E gir kí to njəndɔr lé, adi e idə-é panè: «'Ba-m, kinə to i bá ɔr-é rəmə, 'idə-m lo kí ilə-é-ti ə m'a kɔw kun-é.» 16 Jeju panè: «Mari!» Beba Mari təl kəm-é rəmə, pa siə ta kɔ̀ ta Əbrə panè: «*Rabuni*», adi kɔr mɛɛ-é to Njəndó dow-je né! 17 Jeju idə-é panè: «'Ddi rɔ-m al, kɔɔ m'ow rɔ Bɔbi-m-ti al bəy. Ngə kɔw bá 'ow rɔ ngankɔ-m-je-ti, ə 'idə-dé kí m'isi m'ow ki rɔ Bɔbi-m-ti kí to

* 20:8 20:8 Loki njəndó né kinlé oo kí Jeju goto be nin rəmə, e adi-é mɛɛ-é ə gə kí tɔgrɔ-ti Jeju lé tosi ndəl ində lo tɛɛ ya

Bobi-si to, m'isi m'ow ki ro Lubə-ti lə-m kí to Lubə lə-si to.»
 18 Mari kí Magdala lé ow idə njéndó né-je kí n'oo 'Babe ə idə-dé ta-je kí e pa adi-é.

Jeju tee busi ro njéndó né-je-ti liə

Mat 28:16-20; Mar 16:14-18; Luk 24:36-49

19 Ndo Dimasi-é-ti kin ya, loki ndo isi il rəmə, njéndó né-je kí 'kəw-nə mee kəy-ti lé, d'uti takəy-je ta-dé-ti, kdo de 'bəl 'boy-je lə jipi-je. Ə Jeju ree a taá dan-dé-ti bá idə-dé panè: «Kadi lapiya n̄ay sə-si!» 20 Go ta-ti kí e pa kinlé, e toji-dé ji-é-je kà kàdì-é-je. Loki njéndó né-je d'oo 'Babe rəmə, rə-dé nəl-dé n̄a. 21 Jeju təl pa sə-dé ta nja káre ya bəy panè: «Kadi lapiya n̄ay sə-si. Titi kí Bobi-m ulə-m-né lé, ma kàrè m'ulə-si to.» 22 Go ta-je-ti kinlé, e tó koo puu ki do-dé-ti ə idə-dé panè: «'Taai Ndil kí aa njay. 23 †Dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kogi lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kogi to. Ə dow-je kí a kiŋəi go majal-je lə-dé kogi al lé, majal-je lə-dé à toki kiŋə go-é kogi al ya to.»

Jeju toji ro-é Tomasi

24 Loki Jeju tee do njéndó né-je-ti liə lé, Tomasi kí 'ba-é Ndungə kí e to kí káre dan njéndó né-je-ti kí d̄ogi gidi-é joo lé goto. 25 Beba ndəgi njéndó né-je d'idə-é 'panè: «'J'oo 'Babe!» Ngà Tomasi idə-dé panè: «Kinə m'oo tó dò p̄iti-je kí ji-é-ti al rəm, m'ulə ngon ji-m tó dò p̄iti-ti al rəm, bá kinə m'ulə ji-m kàdì-é-ti al rəm lé, m'a kadi mee-m nda bè al.» 26 Ndo jin̄ay joo go-ti lé, njéndó né-je lə Jeju 'təl 'kəw-nə mee kəy-ti, ə Tomasi isi sə-dé nati. De d'uti takəy-je ya rəmə, Jeju tee a taá dan-dé-ti ə idə-dé panè: «Kadi lapiya n̄ay sə-si!» 27 Go-ti, e idə Tomasi lé panè: «'Ulə ngon ji-i nè, ə 'oo ji-m. 'Ulə ji-i ki kete, ə 'ulə kàdì-m-ti lé. 'In̄ə meŋga lə-i, ə 'adi mee-i!» 28 Beba Tomasi ilə-é-ti panè: «'Babe lə-m, Lubə lə-m!» 29 Ə Jeju idə-é panè: «Kdo koo kí i 'oo-m bá i adi-né mee-i. Dow-je kí d'oo-m al ya d'adi mee-dé kin bá 'to njénékumə-je.» 30 Jeju ra nékoji-je kí rangi n̄a ya bəy takəm njéndó né-je-ti liə, ngà ta-é bá to kí ndàngi mee mbete-ti kinlé al. 31 Ngà nékoji-je kí 'ndàngi ta-é mee mbete-ti kinlé, tò bè kdo kadi adi-né mee-si kí Jeju to Kristi†, to Ngon lə Lubə, adi kinə adi-é mee-si rəmə, a kisi kəm kà ri-é.

21

Jeju toji ro-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti

Mat 28:16; Luk 5:1-11

† 20:23 20:23 Mat 16:19; 18:18 † 20:31 20:31 Kristi lé kor mee-é to dow kí Lubə mbəti-é.

¹ Ndo-je kí rangi go-ti, Jeju təl tɔji rɔ-é njéndó né-je liə ta babo Tiberiadi-ti. Ooi, kəm rəbi kí tɔji-né rɔ-é é: ² Simɔ Piyər-je kɪ Tomasi kí 'ba-é ndungə rəm, Nataniyel kí to dow kí Kanə kí dɔnangi Galile-ti rəm, ngan lə Jebede rəm, bá njéndó né-je lə Jeju kí rangi joo bəy rəm, d'ə kəm-na-ti lay. ³ †Simɔ Piyər idə-dé panè: M'a kow mbow-ti. Rəmə də 'panè: Jə kàrè j'a kow sə-i tɔ. Ə də 'tɛɛ d'ow d'al mɛɛ tɔ-ti, ngà ndɔɔ nɔɔ lé d'uwə kanji al. ⁴ Loki lo aa yərərə rəmə, Jeju ree ə ngangɪ ba-ti; ngà njéndó né-je 'gə kí to Jeju al. ⁵ Beba ɛ dəji-dé panè: Ngan-je, uwəi kanji nɔɔ wa? Də d'ilə-é-ti 'panè: Kanji kàre ya kàrè j'uwə al. ⁶ †Rəmə idə-dé 'panè: Iləi burə kɪ dɔ jikɔl tɔ-ti bə ə a kuwəi kanji. Loki d'ilə burə lé rəmə, burə saa kanji mbing ya adi d'asi kɔr tɛɛ-né ndaa-ti al. ⁷ Beba njéndó né lə Jeju kí Jeju ndigi-é idə Piyər panè: Dow lé to 'Babe! Loki Piyər oo kí to 'Babe rəmə, ɛ un kubɪ liə ulə; kdɔ kete ə kɪ rɔ-é kare ə ur mani. ⁸ Ngà ndəgi njéndó né-je 'ndɔr burə kí kanji rusi lé, 'nəl-né tɔ kdɔ ree-né ngangɪ ba-ti; kdɔ lo kí ngangɪ ba-ti tɔ ngɔsi sə-dé, à kasi mətər bu je bə.

⁹ Loki d'ur nangi ngangɪ ba-ti rəmə, d'oo yalpər kí kanji tɔ dɔ-ti bá d'oo mbə tɔ. ¹⁰ Beba Jeju idə-dé panè: Kanji kí uwəi lé, ɔyi kí dan-ti-je 'reei-né. ¹¹ Beba Simɔ Piyər təl al mɛɛ tɔ-ti ɔr burə lé nangi ə kanji-je kí boy-boy ya 'rusi burə lé ə də bu kɪ kormɪ gidi-é mutə; bə ya kàrè burə gangi al. ¹² Jeju idə-dé panè: 'Reei usoi né; ya rəmə dow kàre dan njéndó né-je-ti kí kadi dəji-é panè i 'to nɔ́ wa ya goto, kdɔtalə də 'gə kí to 'Babe. ¹³ Beba Jeju ree rɔ-dé-ti, un mbə lé adi-dé bá adi-dé kanji lé dɔ-ti tɔ.

¹⁴ To nja mutə ngá kí Jeju tɔji-né rɔ-é njéndó né-je liə loki tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy.

Jeju adi kullə Simɔ Piyər

¹⁵ Go né kuso-ti, Jeju dəji Simɔ Piyər panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m itə ndəgi-é-je kin wa? Simɔ panè: Oiyo, 'Babe 'gə kí m'ndigi-i. Jeju panè: 'Ul ngan bati-je lə-m! ¹⁶ Jeju təl dəji-é dəji kí nja joo panè: Simɔ, ngon lə Jonasi 'ndigi-m wa? Piyər idə-é panè: Oiyo 'Babe, 'gə kí m'ndigi-i. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁷ Jeju təl dəji-é dəji kí nja mutə panè: Simɔ, ngon lə Jonasi, 'ndigi-m wa? Rəmə rɔ Piyər ati-é kanəna kdɔ dəji kí Jeju dəji-é nja mutə panè: 'Ndigi-m wa? Bá ilə-é-ti panè: 'Babe i 'gə né-je lay, 'gə kí m'ndigi-i ya. Jeju idə-é panè: 'Ul bati-je lə-m. ¹⁸ 'Oo maji, m'a kidə-i rəsi; loki i 'to basa bəy lé, i ya 'dɔɔ ndaá dɔɔ bədi lə-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi ya ə i 'ow-ti, ngà loki i 'a bugə lé, i

'a koy ji-i ki taá kadi dow kí rangi bá à dɔɔ ndaá dɔɔ bɛdi læ-i, ə lo kí mɛɛ-i ndigi al ya ɛ à kɔw sə-i-ti. ¹⁹ Jeju pa ta kin bè kɔɔ tɔji-né kəm rəbi koy kí Piyər à koy kɔɔ kosi-né gaji Lubə; go ta-ti kinlé, Jeju idə-é panè: 'Un go-m.

Jeju de kɔ̀ njëndó né kí ɛ ndigi-é

²⁰ †Loki Piyər təl kəm-é ki gogi rəmə, oo njëndó né kí Jeju ndigi-é ɔw ree go-dé-ti; njëndó né kinlé bá ndɔki tò kàdi Jeju-ti ta nékuso-ti bá dɔ̀ji-é panè: «'Babe, nɔ́ bá à kun dɔ-i wa?» lé. ²¹ Loki Piyər oo-é lé, dɔ̀ji Jeju panè: «'Babe, ngà ɛ kan ri bá à tɛɛ dɔ-é-ti wa?» ²² Jeju idə-é panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa? I, 'un go-m.» ²³ Beba njékadmɛɛ-je 'tilə ta kinlé mbi-nɔ-ti ki kete-kete 'panè: «Njëndó né kinlé à koy al.» Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, Jeju idə-é panè: «À koy al al» ngà ɛ panè: «Kinə m'ndigi kadi-é isi bè-bè ya sar kadi m'təl m'ree-né lé, 'usi-i ri-ti wa?»

²⁴ Njëndó né kinlé ya bá pa ta kí dɔ né-je-ti kin adi dow-je rəm, ɛ ya ndàngi ta-je kin rəm. Ə j'gə kí ta liə to ta kí tɔgrɔ-ti.

²⁵ Jeju ra né-je kí rangi nɔ́ ya bɔy; ngà kinə kadi 'ndàngi bɛti-bɛti lay lé, m'oo kí tati dɔnangi kin lay ya kàrè, mbete-je kí d'a ndàngi lé à kubə.

Kullə-je lə Njékowkulə-je Ta-je kí dɔ mbete kullə-je-ti lə njékowkulə-je

Mbete kinlé to mbete poyta kí sɔbi dɔ kullə lə Ndil kí aa njay kí ndó né njékəwnə-je. Njékəwnə-je lé, 'to dow-je lay kí d'isi kì lo-lo adi 'to dow-je lə Lubə, kdɔtalə Jeju Kristi kí aji-dé. Lubə ndó né njékəwnə-je ə adi-dé 'tɔgi kì takul kullə-je lə njékowkulə-je kí 'to dow-je kí Jeju ulə-dé, adi 'to njépata-je liə kadi dow-je.

Mbete kinlé to tagaji mbete kí Luki ndàngi meɛ mbete Poyta kí Maji-ti lé. Ɛ ulə gin-é dɔ lo tɔl ta mbete-ti liə kí dɔsɔy, adi to lo-je kí Jeju ingə-né njéndó né-je liə go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti liə. Ndɔki Jeju idə-dé panè: Ndil kí aa njay à ree dɔ-dé-ti ngɔsnè ə à kadi-dé tɔgi kadi 'to-né njépa ta-je lə-n'è kadi dow-je (1:8).

Luki ɔr poy təl kí njéndó né-je 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí Jeju idə-dé, adi loki Ndil kí aa njay ree lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji bebo Jorijalɛm-ti rəm ('Ndó 2-7), dɔnangi Jude-ti kì Samari-ti rəm ('Ndó 8-12), sar tasɔy dɔnangi-ti ('Ndó 13-28).

Lo tum gin-é-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kí Maji dan jipi-je-ti ya par. Ngà lo kɔr-é-ti kí 10 bá 'ndàngi kí Lubə tɔji Piyər kí kaji lé tò kdɔ dow-je lay. Gangi ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kì jipi-je al 'kəwnə nati meɛ noji-ti lə Lubə.

Dingəm káre, kí ri-é lə Sol ɔsi ta njékowkulə-je dɔ kullə-ti lə-dé, ngà ɛ kí to njèba lə Jeju Kristi lé, Lubə təl-é adi to njéndó né lə Jeju Kristi! Lubə ində ri-é kí sigi lə Pol ə ulə-é adi-é ɔw ilə mbɛ Poyta kí Maji ə kí boy nɔ lé, dow-je kí 'to jipi-je al bá adi-é ilə mbɛ dan-dé-ti. Luki təl to madkullə lə Pol meɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Lo-je madi kí Luki ndàngi panè «je» kinlé, tɔji kí Luki ɔ nati kì Pol.

Njékəwnə-je kí bebo Jorijalɛm

Kunmindi kulə kì Ndil kí aa njay

¹ †I nam-m Teopil, meɛ mbete-ti kí dɔsɔy kí m'ndàngi lé, m'ɔr poy né-je lay kí Jeju ra, kì né-je kí ɛ ndó dow-je lo kulə gin-é-ti nɔ ya sar tɛɛ-né ² ndɔ-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti. Kete bá kadi Lubə un-é ɔw siə dɔrɔ-ti lé, ɛ mbəti njékowkulə-je liə ə un ndu adi-dé kì tɔgi lə Ndil kí aa njay.

³ Beba go koy-é-ti, de ya to bá e tee sə-dé koy ə adi-dé 'gə né-je kí gay-gay kí toji kí to n'è lé ya bá n'təl n'isi kəm. Jeju tee sə-dé koy bè-bè ya asi ndo korsə, ə pa sə-dé ta kí do kɔbe-ti lə Lubə.

⁴ †Beba ndo káre bè, e isi uso sə-dé né, bá idə-dé panè: «Teei bebo Jorijalem-ti owi rangi al. Ngà 'ngəbi né kí Bobim un mindi-é kadi n'adi-si, bá ndoki m'pa ta-é m'adi-si lé. ⁵ †Jā lé, ra dow-je batem mani. Ngà səi rəmə, n̄ay ndo n̄a al ya kadi 'rai batem lə Ndil kí aa njay.*»

Ta kow dora-ti lə Jeju

⁶ Njékowkulə-je kí 'kəw-n̄a lé, 'dəji Jeju 'panè: «'Babe, dokaglo-é-ti kin bá i 'a təl-né k̄i kɔbe lə Israyel-je kadi-dé gogi lé wa†?»

⁷ Beba Jeju ilə-dé-ti panè: «Dokadi-je əse ndo-je kí Bobim ya k̄i kár-é oji kí go tógi-ti liə kí sobi do-é lé, to ta lə-si kadi 'gəi al. ⁸ †Ngà səi lé, a kingəi tógi, loki Ndil kí aa njay à ree do-si-ti. Beba səi a toi-né njékor poy né ra-m-je kí ooi k̄i kəm-si, k̄i ta pa-m-je kí ooi k̄i mbi-si kadi dow-je kí bebo Jorijalem-ti rəm, donangi Jude-ti rəm, bá donangi Samari-ti lay sar ya ta sɔy donangi-ti.»

⁹ †Beba go ta-je-ti kinlé, kəm-dé tò k̄i do Jeju-ti adi d'ə d'oo-é ya rəmə, Lubə un-é isi ow siə dora-ti, ə kilndi ree uti go-é adi d'oo-é al. ¹⁰ Loki d'ə d'oo go Jeju lo kow-é dora-ti ya bəy rəmə, dingəm-je joo kí 'tulə kubi kí nda rə-dé-ti 'tee‡ ¹¹ d'idə-dé 'panè: «Ooi bè, səi dingəm-je kí donangi Galile-ti! Kdo ri bá əi ká koo lo-ti k̄i dora-ti bè wa? Jeju kin, kí Lubə un-é dan-si-ti ow siə dora-ti kinlé, à təl ree ga-é kí ooi-é-né lo kow-é dora-ti kin ya bè to.»

Njékowkulə-je 'təl d'ow Jorijalem gogi

¹² Beba njékowkulə-je d'j̄ do mbal-ti kí 'ba-é mbal k̄a kagi Olibiye-je 'təl d'ow bebo Jorijalem-ti gogi. Mbal kinlé, tò mbó bebo Jorijalem-ti, adi dow à njiyə asi ngan kadi kormutə-je bè bá à tee-ti.

¹³ †Loki 'ree 'tee bebo Jorijalem-ti lé, de d'ow mee kəy-ti kí do madi-é-ti taá kí d'isi-ti kete-kete. De kí d'isi n̄o lé to: Piyər-je, k̄i J̄a-je, k̄i Jaki-je, k̄i Andre-je, k̄i Pilipi-je, k̄i Tomasi-je, k̄i Batlemi-je, k̄i Matiye-je, k̄i Jaki kí ngon lə Alpe-je, k̄i Judi kí ngon lə Jaki, k̄i Sim̄o kí to dow kí ta be liə to-é. ¹⁴ De lay ya ta-dé asi-n̄a adi 'kəw-n̄a taá-taá kdo pa ta k̄i Lubə,

† 1:4 1:4 Luk 24:49 † 1:5 1:5 Mat 3:11; Mar 1:8; Luk 3:16; J̄a 1:33 * 1:5 1:5 Mat 3:11 † 1:6 1:6 Amo 9:11; Luk 19:11 † 1:8 1:8 Mat 28:19; Mar 16:15; Luk 24:47,48 † 1:9 1:9 Mar 16:19; Luk 24:50,51 ‡ 1:10 1:10 Luk 24:4 † 1:13 1:13 Mat 10:2-4; Mar 3:16-19; Luk 6:14-16

nati k̀i dené-je kí dan-ti-je, k̀i Mari kí k̀ɔ Jeju, bá ngankɔ Jeju-je tɔ.

Njèkɔr tó Judasi

¹⁵ Ndo káre, mee ndo-é-je-ti kinlé, njèkadmeɛ-je 'kəw-na adi kɔr-dé à kasi bu kí kɔrjoo-je bè, rəmə Piyər i taá dan-dé-ti panè: ¹⁶ «Ngankɔ-m-je, Ndil kí aa njay adi Dabidi pa ta kete mee mbete-ti kí aa njay sobi-né dɔ Judasi kí to njèkɔr nɔ njékuwə Jeju. Ta kinlé, kadi né-é ra né bane. ¹⁷ Judasi lé, to kí káre dan-ji-ti, bá ɔw k̀i kullə liə dan-ji-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Dingəm kinlé, ɔw ndogɪ lo ndɔr k̀i là kí 'ndogɪ-né siə dow 'tɔl-é lé. E usi ur do-é nangɪ lo-é-ti lé. Beba mee-é ribə adi ngan tɪ-é kujə lay. ¹⁹ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'oo ta-é adi de 'ba lo ndɔr kinlé k̀i ta be lə-dé 'panè: “Akeldama”, kɔr mee-é to “lo ndɔr kí 'ndogɪ k̀i là məsi.” §

²⁰ Kdo 'ndangi mee Pa-je-ti 'panè:

“Kadi kəy liə tɔ kare pɛti-pɛti,

ə kadi dow isi-ti al.”»

«Ba 'təl 'pa mee mbete-ti bəy 'panè:

“Kadi dow kí rangɪ un ta kullə liə.*”»

²¹⁻²² †«Beba kadi dingəm káre ree ore kadi-ji, kdo kadi pa ta kí dɔ tɔsi-ti kí Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí e oo k̀i kəm-é lé sə-ji. Dowbé lé, à to dow káre dan dow-je-ti kí njédan-ji k̀i kaglo-je lay kí j'nyiyəi-né k̀i Jeju k̀i lo-lo, adi à to kɪ dɔ ndo-ti kí Ja ra-é-né batəm sar tɛɛ-né ndo-ti kí Lubə un-é ɔw-né siə dɔrɔ-ti†.»

²³ Beba de d'or dow-je joo adi to: Matiyasi de k̀i Jojepi kí 'ba-é Barsabasi ə ri gajɪ-é to Justusi. ²⁴ Go-ti, 'pa ta k̀i Lubə 'panè: «'Babe i kí 'gə mee dow-je lay, 'tojɪ-ji dow káre kí i mbəti-é dan de-ti kí joo kin, ²⁵ kdo kadi to njékowkulə lə Jeju, tó lo-ti kí Judasi inə kɔgɪ ɔw lo-ti kí tuwə kullə ra-é kin.» ²⁶ De 'ba ri-dé d'osi-né kagɪ do-dé-ti, rəmə kagɪ usi dɔ Matiyasi-ti, adi e ore kadi njékowkulə-je kí dɔgɪ gidi-é káre lé.

2

Ree lə Ndil kí aa njay

¹ Loki ndo ra nɔy lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti asi lé, njèkadmeɛ-je 'kəw-na lay lo káre-rè*. ² Titi kəm kí kində jipi bè ya rəmə, ká né ba dɔrɔ-ti titi-na k̀i ká yólbo bè. Ká né lé taa mee kəy kí d'isi-ti lé pəl-pəl. ³ Rəmə d'oo ndɔ né titi-na k̀i ndɔ pər bè, sane, risi do-dé-ti káre-káre lay. ⁴ De

† 1:18 1:18 Mat 27:3-8 § 1:19 1:19 Mat 27:3 * 1:20 1:20 Pa 69:26 † 1:21-22 1:21-22 a Mat 3:16; Mar 1:9; Luk 3:21; b Mar 16:19; Luk 24:51 † 1:21-22 1:21-22

Mat 3:16; Mar 1:9 * 2:1 2:1 Mbl 23:21; Det 16:9.

lay ya Ndil kí aa njay taa mee-dé pəl-pəl adi ná-ná ya kàrè ulə gin pa ndɔ ta lə dow-je kí rangi, kì go gangi-é kí Ndil kí aa njay adi-é kadi pa-né.

⁵ Ndɔ-é-ti kinlé, jipi-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti kí d'ì kì be-je kí dɔnangi-ti nè lay ya 'ree mba, adi d'isi mee bebo Jorijaləm-ti nɔɔ tɔ. ⁶ Loki ká né ba nà bè lé, kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya tətì-nà yipi d'ay kì lo-é-ti. Rəmə ndil-dé tɛɛ say, kdɔtalə ná-ná ya kàrè, oo ta kí ta njékadmeɛ-je-ti kì ta koji-é koji-é. ⁷ Or ndil-dé, lo ta igi-dé səl, rəmə 'panè: «Kay! Dow-je kí d'a 'pa ta kinlé, se 'to dow-je kí Galile ya lay al wa? ⁸ Ngà ra ban bá ná-ná dan-ji-ti nè ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é bè wa?» ⁹ Dow-je kí d'ì kì dɔnangi Partesi-ti, kì dɔnangi Medi-ti, kì dɔnangi Elam-ti, kì dɔnangi Mejopotami-ti, kì dɔnangi Jude-ti, kì dɔnangi Kapadosi-ti, kì dɔnangi Pɔ-ti, kì dɔnangi Aji-ti, ¹⁰ kì dɔnangi Priji-ti, kì dɔnangi Pampili-ti, kì dɔnangi Ejipti, kì dɔnangi kí tò mbó bebo Siren kí Libi-ti, kì dow-je kí d'ì bebo Rɔm-ti, ¹¹ kì jipi-je, kì jipi təl-je, kì dow-je kí Kreti, kì Arapi-je lay kin ya, njékadmeɛ-je d'or gin né-je kí or ndil dow-je kí Lubə ra, adi ná-ná dan-ji-ti ya oo ndi-dé kì ta koji-é koji-é. ¹² Beba dow-je lay ya, ndil-dé tɛɛ say, lo ta igi-dé səl adi 'dəji-nà ta dan-dé-ti 'panè: «Né kinlé kor mee-é to ri wa?» ¹³ Rəmə de kí ná-je 'soki njékadmeɛ-je 'panè: «To yibi ya njay ə ra-dé ən ngà!»

Piyər or gin ta adi dow-je

¹⁴ Njékwukulə-je kí dɔgi gidi-é káre lé, d'ì d'a taá nati kì Piyər, ngá bá Piyər un ta dan-dé-ti pa adi kosi dow-je kì ndi-é kí boy panè: «Səi jipi-je, kì səi dow-je lay kí isi mee bebo Jorijaləm-ti nè lé, 'yəli mbi-si maji ooi-né ta-je lə-m kdɔ kadi 'gəi gin né kí ra né kin maji. ¹⁵ Dow-je kí ooi-dé kinlé, to yibi bá ra-dé titi kí səi 'pai-né kinlé al, kdɔtalə to kadi jinày káre kí ndɔge bəy ən. ¹⁶ Ngà to ta kí ndɔki Juwel njèpata kí ta Lubə-ti pa lé bá bone né-é ra né ngá tin. Ndɔki Juwel panè: ¹⁷ "Lubə panè:

Ta sɔy ndɔ-je-ti lé,
m'a kungi Ndil-m dɔ dow-je-ti lay,
ngan-si-je kí dingəm, kì de kí dené
d'a pa ta-je kí ta-m mə
Lubə-ti kadi dow-je,
Né à ra basa-je lə-si toki nì bè,
ə bugə-je lə-si kàrè d'a koo né-je
mee nì-ti rəm tɔ.

¹⁸ Tɔgrɔ-ti ya, mee ndɔ-é-je-ti
kinlé, m'a kungi ndil-m dɔ

ngannjékullə-je-ti lə-m kí dingəm,
kì dɛ kí dené, rəmə d'a pa ta-je kí
ta-m ma Lubə-ti kadi dow-je.

19 M'a ra né-je kí tò bəl-bəl
mɛɛ dɔɾa-ti taá rəm,
m'a ra nékoji-je donangi-ti nè
kadi à toji tógi-m.

Dow-je d'a koo sapər à suu luki-luki,
d'a koo məsi kì pər.

20 Kàdì à təl ndul ndi-ndi,
bá nɔy à təl kər titi məsi bè rəm.
Ngá bá ndo lə 'Babe à ree bøy.
Ndo-é kinlé, à to ndo kí boy;
à to ndo riɓa.

21 Beba dow kí rá-rá ya nɔ ɓa
'Babe lé, à kaji."»

22 «Səi Israyel-je! Ooi ta-je kin maji: Nékoji-je, kì né-je kí
to bəl-bəl kí Lubə ra takəm-si-ti kì rəbi kí rɔ Jezu-ti kí to
dingəm kí Najareti, adi səi ya 'gəi maji kinlé, toji kí Lubə
umə-é ya. 23 †Dingəm kinlé, d'ilə-é ji-si-ti kɔo ta lə to né-
je kí Lubə oji kete adi uwə dɔ gangi-é lay. Beba səi 'bəi-é
kagdəsi-ti, ə adi dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al 'tɔl-é
kɔgi. 24 †Ngá Lubə ɔr-é kɔgi gin tógi-ti lə koy, adi-é tɔsi ndəl
ində lo tɛɛ; kdɔtalə koy asi kɔɓe dɔ-é-ti al†. 25 Kɔo Dabidi
pa ta liə panè:

"M'oo 'Babe Lubə takəm-m-ti kì ndo-é-ndo-é.
Kdɔtalə ɛ ɔ kàdì-m-ti nè,
kɔo kadi né káre kàrè yəki-m al.

26 Gin-é kin bá rɔnəl rusi-né mɛɛ-m rəm,
m'usi pa m'tilə-né kole rəm tin;
rəm bá daji rɔ-m kàrè à kuwə rɔ-é lo taakoo-ti,
kì mɛɛ kí tò səl dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti-ti rəm tɔ.

27 Kɔo i 'Babe Lubə 'a kinɔ-m kadi m'nɔy kɔgi lo kí koó-ti
al,
bá i 'a kinɔ-m ma dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al rəm
tɔ.

28 I 'adi-m m'gə rəbi kí 'a tɛɛ sə-m lo kiskəm-ti,
I 'a kadi rɔnəl rusi mɛɛ-m loki 'a sə-m."»‡

29 Piyər pa sə-dé bøy panè: «Ngankɔ-m-je, adi m'idə-si ta
kí ta kɔ-m-ti ya dɔ ka-ji Dabidi-ti m'adi ooi: Dabidi lé ndɔki
oy adi dubi-é; dɔ badi-é kàrè tò dan-ji-ti nè sar ɓone bøy. §

30 Titi kí Dabidi to-né njèpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ gə kí Lubə

† 2:23 2:23 Mat 27:35; Mar 15:24; Luk 23:33; Jə 19:18 † 2:24 2:24 Mat 28:5,6;
Mar 16:6; Luk 24:5 † 2:24 2:24 Mat 28:5; Mar 16:6 ‡ 2:28 2:28 Pa-je 16:8-11

§ 2:29 2:29 1Ng 2:10

un mindi-é ubi rɔ-é dɔ-ti kadi n'a kində ngonka-é káre ngar-ti.* ³¹ To ta lə Kristi† kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé bá Dabidi gə kete adi panè:

“Lubə à kinə-n'è kɔgi lo kí koó-ti al, bá nin-n'è kàrè à ndum al rəm tɔ.”

³² «Jeju kinlé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi jɛ lay ya j'oo-é kì kəm-ji. ³³ Lubə un-é ində-é taá dɔ jikɔl-é-ti, Bɔbi-é adi-é Ndil kí aa njay kí ɛ un mindi-é kɔɔ kadi-é lé; Ndil kí aa njay lé bá Lubə ree sane dɔ-ji-ti adi ooi kì kəm-si, bá ooi ká-é kì mbi-si rəm tin. ³⁴ Kɔɔ ta lə Dabidi lé, ɛ ow dɔrɔ-ti al ya, ngà ɛ ya panè:

“Babe Lubə idə 'Babe lə-m panè:

'Isi dɔ jikɔl-m-ti nè,

³⁵ ya sar kadi m'adi njéba-je lə-i 'təl-né lo kungɔ nja-i.”

³⁶ «Bəba kadi sɛi Israyel-je lay ya 'gəi maji kí Jeju kin, kí sɛi 'bəi-é kagdəsi-ti lé, ɛ bá Lubə adi-é to 'Babe rəm, adi-é to Kristi rəm.»

³⁷ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, ta lé usi rɔ-dé-ti ndəki-ndəki adi 'dɔji Piyər-je kì ndəgi njékowkulə-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, jɛ lé j'a ra ban ngá wa?»

³⁸ Ə Piyər idə-dé panè: «Inəi panjiyə-si-je kí maji al kɔgi ə kadi nɔ-nɔ dan-si-ti ya ra batəm kì ri Jeju Kristi, kɔɔ kadi Lubə inə-né go majal liə kɔgi. Bəba a kingəi kadkare kí to Ndil kí aa njay. ³⁹ Kɔɔtalə kun mindi lə Lubə lé, to kɔɔ ta lə-si sɛi rəm, kɔɔ ta lə ngan-si-je rəm, bá kɔɔ ta lə dow-je lay kí njékisi sɔy, kí 'to kosi dow-je kí kɔr-dé to nduy-nduy, kí Lubə lə-ji à bə-dé kì rɔ-é-ti kin rəm tɔ.»

⁴⁰ Piyər pa sə-dé ta-je kí rangi nɔ-nɔ uwə-dé-né kì ta rəm, ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti panè: «Ōri rɔ-si kɔgi dan dow-je-ti kí njétuji kɔgi kin, kɔɔ kadi Lubə aji-si.» ⁴¹ Bəba dow-je kí 'ndigi dɔ ta-ti lə Piyər lé, 'ra-dé batəm. Ndɔ-é-ti kinlé, kɔr njékadmɛɛ-je usi dɔ madi-é-ti asi budoɔgi lo mutə je bè.

Panjiyə njékadmɛɛ-je

⁴² Dɛ d'adi rɔ-dé lo néndó-ti lə njékowkulə-je rəm, d'uwə-nɔ lubi-lubi titi ngankɔ-nɔ-je rəm, d'uso mbə nati-nati rəm, bá d'adi rɔ-dé mɛɛ pa ta-ti kì Lubə rəm tɔ. ⁴³ Lubə ra né-je kí tɔ bəl-bəl, kì nékɔji-je kì takul njékowkulə-je adi dow-je lay ya bəl ində bandi-dé gangi. ⁴⁴ †Njékadmɛɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati maji rəm, né-je lə-dé lay ya d'ore-nɔ dɔ-ti rəm tɔ. ⁴⁵ D'ɔy lo-je lə-dé, kì nékingə-dé-je 'ndogi, ə 'ləbi-nɔ là-é là-é, adi nɔ-nɔ ingə kí asi ra ndigi-je liə. ⁴⁶ Njékadmɛɛ-je lé, ta-dé asi-nɔ adi ndɔ-je lay ya d'isi nati mɛɛ kəy-ti lə

* 2:30 2:30 Pa-je 132:11 † 2:31 2:31 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 2:44 2:44 Knj 4:32-35

Lubə, 'gángi-nə mbə nam lə 'Babe meɛ kəy-je-ti lə-dé rəm, d'uso né nati-nati kì rənəl, bá kì meɛ kí usi nangi pɔ́-pɔ́ rəm to. ⁴⁷ 'Piti Lubə taá-taá rəm, bá dow-je lay ya 'ndigi ta lə-dé rəm to. Ndo-é ndo-é ya 'Babe adi kər de kí ɛ aji-dé usi do madi-é-ti.

3

Dingəm kí nja-é oy mburuki

¹ Ndo káre bə, ta ji losol-ti, Piyər kì Jə d'isi d'ow meɛ kəy-ti lə Lubə kdo pa ta kì Lubə. ² Loki 'teɛ ngosi kì ta rəbi kəy lə Lubə, kí 'ba-é: «Ta rəbi kí kuré nɔ́ lé», dow-je d'un dingəm káre kí nja-é oy mburuki lo koji-é-ti nu d'isi d'ow siə titi. Ndo-je lay ya d'ində-é meɛ kəy-ti lə Lubə kadi kəy né dow-je kí d'isi d'ow takəy-ti lə Lubə. ³ Bəba loki dingəm lé, oo Piyər-je kì Jə kí d'isi d'ow meɛ kəy-ti lə Lubə rəmə, ɛ kəy-dé né. ⁴ Rəmə Piyər de kì Jə d'oo-é gérərə, ə Piyər idə-é panè: «'Oo-ji nè bə!» ⁵ Rəmə dingəm lé kàrè, oo-dé gérərə ya to, kdotalə ɛ gir meɛ-é-ti kí n'a kingə né madi ji-dé-ti. ⁶ Bəba Piyər idə-é panè: «Là əse lor goto ji-m-ti. Ngà né kí tò kadi madi-i bá tò tin: Kì ri Jeju Kristi kí Najareti-ti, i taá 'nɔ́y!» ⁷ Ngá bá Piyər lé, uwə jikol-é ra siə kadi-é i-né taá, ya rəmə tajinati nè ya nja-é-je kì gul nja-é-je ndaji rəngi-rəngi gogi. ⁸ Adi ɛ ubə nangi rati a do nja-é-ti, ə ɔti nɔ́y. ɛ nɔ́y rəm, tal jakra-jakra rəm, bá tóy Lubə andi-né meɛ kəy-ti lə Lubə nati kì njékowkulə-je lé. ⁹ Dow-je lay ya d'oo-é ow nɔ́y rəm, ow tóy Lubə rəm. ¹⁰ Loki dow-je 'gə-é kí to dingəm kí njékisi ta rəbi kəy-ti lə Lubə kí 'ba-é «ta rəbi kí kuré nɔ́» kdo kəy né lé, de lay ya ndil-dé teɛ sɔ́y, bá lo ta igi-dé səl rəm, kdotalə né kí teɛ do dingəm-ti kinlé. ¹¹ Dingəm lé inə go Piyər-je kì Jə al. Bəba dow-je lay ya d'ay-nə kì rə-dé-ti «gin pal-ti lə Salomɔ́» kí tò takəy-ti lə Lubə, kdo ndil-dé teɛ sɔ́y.

Piyər ɔr gin ta takəy-ti lə Lubə

¹² Loki Piyər oo né kin bə rəmə, ɛ idə kosi dow-je lé panè: «Səi dow-je kí donangi Israyel-ti! Kdo ri bá lapiya kí dingəm kin ingə lé, ɔr ndil-si bə wa? Kdo ri ə səi ooi-ji titi-nə né kí to tógi-ji əse to takul kuji kí j'ilə do Lubə-ti bá j'ra-né dingəm kinlé j'adi-é nɔ́y bə wa? ¹³ To Lubə lə Abrakam, kì Lubə lə Isaki, kì Lubə lə Jakobi, kí to Lubə lə ka-ji-je bá ulə rifa do ngonnjəkullə-ti liə Jeju. Səi ya iləi-é ji 'boy-je-ti lə jipi-je rəm, bá səi mbati-é nɔ́ Pilati-ti, loki ɛ ɔji kilə-é taá. ¹⁴ †Səi lé, 'mbati dow kí aa njay, njəra né kí njururu, rəmə njətəl

† 3:14 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6-14; Luk 23:13-23; Jə 19:12-15

dow-je bá 'dəji kadi kɔgri ya d'ilə-é taá d'adi-si*¹⁵. Səi adi 'tɔl njəkadi kiskəm dow-je. Ngà Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ adi j'oo-é kì kəm-ji. ¹⁶ Dingəm kan, kí səi ooi-é rəm, 'gəi-é maji rəm kinlé, to takul mɛɛ-ji kí j'adi Jeju, bá Jeju ya adi rɔ-é təl ngə-né gəw-gəw tin. Kadmɛɛ Jeju bá dingəm kanlé ingə-né lapiya kí ɔr njuti adi səi lay ya ooi-é tin.»

¹⁷ «Beba bone bè kinlé, ngankɔ-m-je, m'gə kí né kí ndoki səi kì 'boy-je lə-si 'rai kì Jeju lé, 'rai dɔ mbə-ti. ¹⁸ Ngà Lubə adi né kinlé ra né bè, kɔɔ kadi ta kí njépata-je kí ta-é-ti lay ya 'pa kete kinlé né-é ra-né né. Lubə panè: Kristi† à kingə kɔɔ‡. ¹⁹ Beba inəi panjiyə-si-je kí maji al, ə 'təli kì rɔ Lubə-ti kadi-é bɔr majal-je lə-si kɔgi. ²⁰ Beba 'Babe à kadi-si dɔkaglo mɛɛ kusi nangi rəm, bá à kulə Jeju, kí to Kristi, dow kí ɛ mbəti-é kete kɔɔ ta lə-si lé kadi-si. Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé to Jeju. ²¹ Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, tɔ kadi Jeju Kristi lé à kisi dɔrɔ-ti sar dɔkaglo-ti kí Lubə à kadi né-je lay təl kí sigi, titi kí Lubə pa-né kete low nɔ adi njépata-je kí ta-é-ti, kí 'to dow-je kí d'aa njay. ²² Beba ndoki Moiyiji panè: “Babe Lubə lə-si à kadi-si njépata kí ta-é-ti kí titi-nɔ sə-m mɔ Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya; səi a təli rɔ-si go ta-ti liə mɛɛ né-je-ti lay. ²³ Dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go ta-ti lə njépata kí ta Lubə-ti kin al lé, d'a tubə-é kɔgi dan dow-je-ti lə Lubə rəm, d'a tɔl-é kɔgi rəm tɔ.” ²⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti lay kí un kuti-é dɔ Samiyel-ti nɔ sar dɔ dɛ kí d'ore go-é lé, 'pa ta kete dɔ ndɔ-je-ti kí ji-si-ti kinlé tɔ. ²⁵ Səi lé, kunmindì lə Lubə kí njépata-je kí ta-é-ti 'pa ta-é lé, tɔ kɔɔ ta lə-si rəm, bá noji kí Lubə ulə nati kì ka-ji-je lé kàrè, səi ubəi maji-é rəm tɔ. Lubə ulə noji nati kì ka-ji-je loki ɛ idə-né Abrakam panè: “Gin dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrndi kì takul nganka-i.Š” ²⁶ Beba, Lubə adi ngonnjəkullə liə tɛɛ kɔɔ ta lə-si səi ya dɔsɔy. ɛ ulə-é kɔɔ kadi ree tɔrndi-é dɔ-si-ti kì go rəbi ra kí à ra kadi nɔ-nɔ dan-si-ti təl gidi-é adi majal-je liə.»

4

Piyər-je kì Jɔ d'a nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

¹ Lókì Piyər-je kì Jɔ d'a 'pa ta-je kin d'adi dow-je ya rəmə njégugnə-je lə Lubə, kì njəkun dɔ njéngəm kəy lə Lubə, kì Sadusi-je 'ree rɔ-dé-ti. ² Dɛ 'ree kì rɔ kati kanɔnɔ, kɔɔ dɛ kí joo kinlé d'a 'ndó né dow-je rəm, d'a d'ilə mbɛ 'panè: Dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, kɔɔtalə Jeju lé tɔsi ndəl ində lo tɛɛ tɔ. ³ Rəmə d'uwə-dé d'ɔw d'ungì-dé dangay-ti

* **3:14** 3:14 Mat 27:15-23; Mar 15:6 † **3:18** 3:18 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. ‡ **3:18** 3:18 Luk 24:26 Š **3:25** 3:25 Kgn 12:1-3; 22:18

sar lo aa dɔ-dé-ti, kɔ to ta kí kàdì ɔw dɔ kur-ti rəm ngá. ⁴ Bè ya kàrè, dɛ kí d'oo ta lə njékowkulə-je kinlé, dow-je n̄a dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jeju. Adi dow-je kí 'to njékadmɛɛ-je d'a kasi budoɣi lo m̄i je bè.

⁵ Loki lo aa ngá rəmə, 'boy-je lə jipi-je, k̄i 'ngatɔgi-je lə jipi-je, k̄i njéndó dow-je ndukun-je, d'uwə dɔ-n̄a bebo Jorijalem-ti. ⁶ An kí to burə dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, bá Kayipi rəm, J̄a rəm, Alegjandrə rəm, bá dow-je lay kí gin koji-ti lə njékun dɔ njégugnɛ-je d'̄a dan dow-je-ti kí d'uwə dɔ-n̄a lé n̄ɔɔ to. ⁷ Beba dɛ d'adi 'ree k̄i Piyər-je k̄i J̄a lé n̄ɔ-dé-ti, ngá bá 'd̄əji-dé ta 'panè: «N̄á bá adi-si tɔgi əse k̄i ri n̄á bá s̄əi adi-né lapiya dingəm kí njènjakoy mburuki kinlé wa?»

⁸ Beba Ndil kí aa njay rusi mɛɛ Piyər adi idə-dé panè: ⁹ «S̄əi 'boy-je lə jipi-je, k̄i 'ngatɔgi-je lə jipi-je: J̄e j'ra maji k̄i dingəm kí njènjakoy mburuki kin rəmə, bone s̄əi 'təli 'd̄əji kadi j'idə-si se kəm rəbi kí ban bá ɛ ingə-né lapiya tɔ b̄əy wa? ¹⁰ Beba kadi s̄əi lay ya 'gəi maji rəm, bá dow-je lay kí 'to Israyel-je kàrè kadi 'gə maji tɔ: K̄i ri Jeju Kristi kí to dow kí Najarəti, ɛ kí ndɔki 'b̄əi-é kagdəsi-ti, bá Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, to takul-é bá dingəm kan ̄a-né taá n̄ɔ-si-ti k̄i rɔ kí nḡa gəw-gəw tin. ¹¹ Jeju lé:

“To ər kí s̄əi njékində kəy-je ilə-é piringi kɔgi lé, rəmə ɛ bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti.”*^{*}

¹² «Kaji tɔ rɔ dow-ti kí rangi al; kɔɔtalə dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay kin ya, dow kí rangi kí Lubə adi-é to dow kí j'a kingəi kaji k̄i takul ri-é ya goto.»

¹³ Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo kí Piyər-je k̄i J̄a 'pa ta k̄i mɛɛ-dé kí nda kay bè lé rəmə, ndil-dé tɛɛ say, kɔ 'gə kí Piyər-je k̄i J̄a lé 'to dow-je kí kare, b̄i to dow-je kí d'ingə néndó al. Dɛ 'gə-dé kí ndɔki 'n̄jiyə kí Jeju tɔ. ¹⁴ Ngá loki dɛ d'oo dingəm kí ingə lapiya lé ̄a taá mbó-dé-ti nè tɔ rəmə, dɛ d'oo ta kí d'a kilə Piyər-ti k̄i J̄a lé al. ¹⁵ Beba dɛ d'un ndu-dé kadi Piyər-je lé 'tɛɛ mɛɛ kəy gangta-ti lé d'ɔw ndaa-ti. Go-ti, 'boy-je lé d'ɔji-n̄a ta 'panè: «Ri bá j'a rai k̄i dingəm-je kinlé wa? ¹⁶ Kɔ dow-je kí Jorijalem lay ya 'gə maji kí dingəm-je kinlé, 'ra nékɔji kí tɔ ndaa-ti rəsi rəm, bá j̄əi ya kàrè to né kí dum kadi j'naji rəm tɔ. ¹⁷ Lé bè ya kàrè, kɔ kadi poy né kí ra né kin ɔw k̄i kete-kete dan kosi dow-je-ti al lé, adi j'ɔgi-dé kɔgi kí nḡa n̄a, kadi 'pa ta k̄i ri dingəm kinlé d'adi dow kí rangi al ya sar ngá.»

¹⁸ Go-ti, 'ba Piyər dɛ k̄i J̄a d'adi 'təl 'ree gogi, ngá bá 'ndɔr mbi-dé kete k̄i gogi kadi 'pa ta k̄i ri dingəm kinlé al rəm, bá kadi 'ndó dow-je né k̄i ri-é al rəm tɔ. ¹⁹ Piyər-je k̄i J̄a

* 4:11 4:11 Pa 118:22

d'ilə-dé-ti 'panè: «Səi ya 'pai adi j'oo: Kadi to né ki njururu nɔ Lubə-ti ya lé, dow à təl rɔ-é go ta-ti lə-si əse à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə wa? ²⁰ Jɛ lé, né ki jɛ ya j'oo ta-é kɪ mbi-ji, bá j'oo kɪ kəm-ji rəm lé, j'a ndəm ta-ji dɔ-ti ban wa.» ²¹ 'Boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'təl d'ɔgi-dé kɔgi kí ngə nɔ lé ya bəy, bá d'ɪŋə-dé d'adi d'ow. Dɛ d'ingə kəm rəbi madi kí kadi 'gangi-né ta dɔ-dé-ti al, kdotalə kosi dow-je. Kdɔ né kí ra né kinlé, dow-je lay ya d'osi-né gaji Lubə. ²² Dingəm kí ingə lapiya kɪ kəm rəbi nékoji kinlé, bəl-é dəə bəl kɔrso.

Njékadmɛɛ-je 'pa ta kɪ Lubə

²³ Loki d'ɪŋə Piyər-je kɪ Jə taá lé, dɛ d'ow rɔ dow-je-ti lə-dé, ə d'or poy ta-je lay kí njékun dɔ njégugnɛ-je lə Lubə, kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je, 'pa sə-dé lé d'adi d'oo. ²⁴ Go ta-je-ti kí d'oo kinlé, d'adi ta-dé asi-nɔ adi d'un ndi-dé kí taá 'pa ta kɪ Lubə 'panè: «'Babe, i ya 'ra dɔrɔ kɪ dɔnangi, i ya 'ra babo kɪ né-je lay kí tɔ-ti.† ²⁵ I ya 'pa ta kɪ takul Ndil kí aa njay, kɪ rəbi kí rɔ ka-ji Dabidi-ti kí to ngonnjékullə lə-i 'panè:

“Kdɔ ri bá gin dow-je kí gay-gay d'ow-né dɔ-nɔ-ti wúr-wúr bə wa?

Kdɔ ri bá dow-je d'ow kɪ kɔjra-je kí kɔgi kare bə kin mɛɛ-dé-ti wa?

²⁶ Ngar-je kí dɔnangi-ti 'ra go rɔ-dé kdɔ rɔ rəm, 'boy-je d'ində rɔ-dé nati kdɔ kilə rɔ 'Babe Lubə rəm,

kdɔ kilə rɔ Kristi‡, dow liə kí ɛ mbəti-é rəm tɔ.”»§

²⁷ †«Tɔgrɔ-ti, Erod-je, kɪ Pɔsi Pilati-je, kɪ gin dow-je kí 'to jipi-je al, kɪ dow-je kí 'to Israyel-je, 'mbɔ-nɔ mɛɛ bebo-ti kin ya d'osi ta ngonnjékullə lə-i Jeju kí to dow kí aa njay, kí i bá 'mbəti-é. ²⁸ Né-je kinlé, 'ra bə d'adi né-je lay kí i ɔji kete low nɔ kí go tɔgi-i-ti rəm, kɪ go mɛɛ ndigi-ti lə-i rəm kinlé, né-é ra-né né. ²⁹ Bəba 'Babe, kí ngɔsnè-ti kinlé, oo kɔgi kí d'ɔgi-ji pa ta lə-i kin ə 'ra kɪ ngannjékullə-je lə-i kadi d'ilə mbɛ ta lə-i kɪ mɛɛnda kɔy-kɔy. ³⁰ ɔji tɔgi-i adi njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, adi nékoji-je, kɪ né-je kí tɔ bəl-bəl ra né, kɪ ri ngonnjékullə lə-i Jeju, kí to dow kí aa njay.»

³¹ Loki dɛ tɔl ta pa ta kɪ Lubə rəmə, lo kí 'kəw-nɔ-ti lé yəy yəki-yəki rəm, dɛ lay ya Ndil kí aa njay rusi mɛɛ-dé rəmə 'pa ta lə Lubə kɪ mɛɛnda kɔy.

Kində rɔ nati lə njékadmɛɛ-je

³² †Njékadmɛɛ-je lay ya d'ində rɔ-dé nati kɪ mɛɛ-dé kí káre-rè rəm, kɪ tagir kí káre-rè rəm. Dow káre kí dan-dé-ti

† **4:24** 4:24 Tɛt 20:11; Eja 37:16-20 ‡ **4:26** 4:26 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § **4:26** 4:26 Pa 2:1-2 † **4:27** 4:27 a Luk 23:7-11; b Mat 27:1,2; Mar 15:1; Luk 23:1; Jə 18:28,29 † **4:32** 4:32 Knj 2:44,45

kí panè, né lə-n'è kin sɔbi dɔ-n'è n'è ya kì kár-n'è ya goto. Nékingə-dé-je lay ya d'ore-nə dɔ-ti. ³³ Njékɔwkuɔlɔ-je 'pa ta kì tógì kí n̄ dɔ tɔsi-ti kí 'Babe Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. Beba dɛ lay ya ramajì lə Lubə n̄y sə-dé. ³⁴ Dow káre dan-dé-ti kí né nal-é ya goto, kɔ dɛ lay kí d'ow kì lo ndɔr-je əse kəy-je lé, d'oy 'ndogì d'adi là-é ³⁵ njékɔwkuɔlɔ-je, ngá bá 'təl 'ləbi kí go ndigì-je-ti lə n̄-n̄ dan-dé-ti.

³⁶ Jojepi kí njékɔwkuɔlɔ-je lə Jeju d'ində ri gajì-é lə Barnabasi, adi kɔr mɛɛ-é to: «Ngon kí njékulə dingəm mɛɛ-dé-ti» lé, to dow kí gin kojì-ti lə Lebi, dɔnangì Siprə-ti kí tɔ dan ba-ti, ɔw kì lo ndɔr liə n̄ɔɔ. ³⁷ Ɔ un lo liə lé ndogì rəmə ree kì là-é adi njékɔwkuɔlɔ-je.

5

Poy ta lə Ananiasi-je kì Sapira

¹ Ngà dingəm káre kí ri-é lə Ananiasi ə ri ne-é lə Sapira, un lo ndɔr lə-dé ndogì tɔ. ² Ta Ananiasi-je kì ne-é asi-n̄ adi Ananiasi ɔr kəl là lo ndɔr lə-dé lé, ngá bá ɔw kì ndəgì-é adi njékɔwkuɔlɔ-je ə panè lay lə là ndɔr lé ya ən. ³ Rəmə Piyər idə-é panè: «Ananiasi, ra ban bá 'ɔr kəl là lo ndɔr lə-i lé adi to kí lə-i rəmə 'panè lay lə là lé ya ə tɔ tin wa? I adi Satə taa mɛɛ-i pəl-pəl adi 'ɔw mbing ya 'ədi Ndil kí aa njay wa? * ⁴ Lo ndɔr lə-i lé, lé i 'ndogì al kàrè to 'lə-i ya rəm al wa? Rəm bá kí i un 'ndogì ngá kin kàrè, là-é to 'lə-i ya tɔ al wa? Ngà ra ban bá i ɔjì mɛɛ-i-ti adi 'ra-né né kí tanə bè kin wa? To dow-je bá i ədi-dé al, ngà to Lubə bá i ədi-é.» ⁵ Loki Ananiasi oo ta-je kinlé, ɛ usi nangì rəmə oy. Adi dow-je lay kí ta-é usi mbi-dé-ti lé, bəl ində bandi-dé gangì. ⁶ Loki ɛ oy lé, basa-je 'ree b̄ir-é kì kubi d'ow 'dubi-é.†

⁷ Loki à kasi kàdì mutə-je bè go-ti rəmə, ne-é Sapira lé ɔw kəy go-dé-ti. Ə né kí tɛɛ dɔ ngɔbi-é-ti lé, ɛ gə al. ⁸ Beba Piyər dəjì-é panè: «'Idə-m adi m'oo. Lo ndɔr lə-si kí 'ndogì lé, lay lə là-é ya bá tɔ tin wa?» Rəmə Sapira panè: «Oiyɔ, là-é lé ya ə tɔ tin.» ⁹ Ə Piyər idə-é panè: «Kɔ ri bá səi kì ngɔbi-i adi ta-si asi-n̄ adi 'n̄i Ndil 'Babe wa? Yən, dɛ kí d'un ngɔbi-i d'ow 'dubi-é lé bá ká nja-dé ba takəy-ti ngá tin. D'a kun-i kɔw sə-i tɔ.» ¹⁰ Rəmə tajinatì nè ya, ɛ usi nangì nja Piyər-ti oy tɔ. Loki basa-je lé d'ow kəy rəmə, d'oo-é kí ɛ oy. Beba dɛ d'un-é d'ow 'dubi-é mbó ngɔbi-é-ti. ¹¹ Bəl ində bandi njékəwnə-je gangì rəm, bá dow-je lay ya kí d'oo poy né-je kinlé kàrè, bəl ində bandi-dé gangì rəm tɔ.

Njékɔwkuɔlɔ-je 'ra nékɔjì-je n̄

* 5:3 5:3 Jə 13:2 † 5:6 5:6 Be lə jipi-je lé dow-je 'dubi-n̄ bole mbal-je-ti.

¹² Njékɔwkuɔlɔ-je 'ra né-je kí tò bəl-bəl, kì né-je kí tɔji tógi Lubə n̄a-n̄a takəm dow-je-ti. Njékadm̄e-je lay ya 'kəwn̄a gin pal-ti lə Salom̄ɔ. ¹³ Dow kí rangi kí ɓo ree dan-dé-ti ra-é goto. Bè ya kàrè, dow-je 'piti-dé n̄a. ¹⁴ Beba dingəm-je kì dené-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi m̄e-dé 'Babe, adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁵ Rəmə dow-je d'ɔy njém̄ɔy-je dɔ tirə-ti-je, kì m̄e tuwə-ti-je 'ree d'ungi-dé kì nganḡi rəbi-rəbi, kɔ kadi kinə Piyər dəə rəmə, ndil-é je kin ya kàrè ungi dɔ njém̄ɔy-ti káre je bè bəl dan-dé-ti. ¹⁶ Dow-je n̄a ya kí m̄e bebo-je-ti kí tò mbó Jorijaləm-ti d'ɔy njém̄ɔy-je, kì dow-je kí ndil-je kí maji al 'ra-dé, d'ay sə-dé kì rɔ-dé-ti, adi d̄e lay ya d'ingə lapiya.

D'uwə njékɔwkuɔlɔ-je dangay-ti ya bəy

¹⁷ Ngá bá burə dɔ njégugné-je lə Lubə, kì dow-je lay kí d'isi siə nati, adi to kuti dow-je kí 'ba-dé Sadusi-je lé jangi ra-dé n̄a dɔ njékɔwkuɔlɔ-je-ti adi d'ì gim ¹⁸ d'ow d'uwə-dé 'ree d'ungi-dé dangay-ti kí to dangay lə dow-je lay. ¹⁹ Ngà ndɔ rəmə, malayka lə 'Babe ree t̄e ta rəbi-je kí kəy dangay-ti, adi njékɔwkuɔlɔ-je 't̄e ndaa-ti, bá idə-dé panè: ²⁰ «Ōwi, ɔi m̄e kəy-ti lə Lubə, ə ta-je lay kí sɔbi dɔ ta kaji kinlé, iləi-né mb̄e adi dow-je.» ²¹ Loki d'oo ta kin bè lé, d'ow takəy-ti lə Lubə kí ndɔge rati ya d'ow 'ndó dow-je né.

Beba burə dɔ njégugné-je lə Lubə, kì dow-je kí d'isi siə nati ya lay d'ulə kulə 'ba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je rəm, bá 'ba 'ngatógi-je lə Israyel-je lay rəm. Ngá bá d'ulə kulə dangay-ti kadi 'ree kì njékɔwkuɔlɔ-je lé tɔ. ²² Ngà loki ngannjékullə-je lé d'ow rəmə, d'ingə-dé kəy dangay-ti al. Beba 'təl d'ow gogi 'panè: ²³ «Loki j'ow lé, tarəbi tò kì kuti-é maji rəm, bá njéngəm tarəbi-je kí kəy dangay-ti kàrè d'ə lo kə-dé-ti n̄ɔ rəm; ya rəmə loki j't̄e tarəbi lé, dow ya kàrè j'ingə-é m̄e kəy-ti al.» ²⁴ Loki njèkun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, kì njèkun dɔ njégugné-je lə Lubə, d'oo ta kin bè lé, lo ta igi-dé səl kɔ ta lə njékɔwkuɔlɔ-je lé, adi 'dəji-n̄a ta 'panè: To ri dan̄a bá ra né bè wa? ²⁵ Ngà dow káre ree idə-dé panè: «Yən! Dow-je kí ungi-dé dangay-ti lé, d'ə 'ndó né dow-je takəy-ti lə Lubə n̄ɔ.»

²⁶ Ngà bá njèkun dɔ njéngəm takəy lə Lubə, d̄e kì dow-je liə d'ow 'ree kì njékɔwkuɔlɔ-je lə Jeju lé. Ngà ree bá 'ree sə-dé kí go lə njètógi-ti al, kɔtələ d̄e 'bəl kí kosi dow-je d'a tilə-dé kì ər.

²⁷ Loki 'ree sə-dé lé, d'adi d'ə n̄ə 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je, ngá bá, burə dɔ njégugné-je lə Lubə dəji-dé ta panè: ²⁸ †«Je j'oḡi-si kí ta k̄ɔ-ji-ti kadi 'ndói né dow-je kì ri

dingəm kinlé ya al wa? Ngà ooi bè, néndó lə-si ya taa mɛɛ bebo Jorijalem pəl-pəl rəm, bá 'ndigi rai bè kadi ta məsi dingəm kinlé usi dɔ-ji jɛ-ti bəy al banS.»

²⁹ Ngá bá Piyər-je, kɪ ndəgi njékowkulə-je d'ilə-dé-ti 'panè: «Dow à təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə, bi à təl rɔ-é go ta-ti lə dow-je al. ³⁰ Jeju kí sɛi 'bɛi-é kagdəsi-ti 'toli-é lé, Lubə lə ka-ji-je adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ³¹ E bá Lubə un-é ində-é dɔ jikɔl-é-ti taá, adi-é to ngar rəm, adi-é to njəkaji dow-je rəm. Kdɔ kadi ngan Israyel-je d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kɪ takul-é rəm, kadi Lubə inə-né go majal-je lə-dé kɔgi rəm. ³² Né-je kí ra né kinlé, jɛ j'oo kɪ kəm-ji rəm, j'oo ta-é kɪ mbi-ji rəm, bá Ndil kí aa njay kí Lubə adi isi mɛɛ dow-je-ti kí njétəl rɔ-dé go ta-ti liə lé kàrè oo né-je kinlé rəm tɔ.»

³³ Loki dɛ d'oo ta-je lə njékowkulə-je lé bè rəmə, wɔngi ra-dé nɔ adi d'ɔji kadi d'adi 'tɔl-dé kɔgi. ³⁴ Ngà Parisi káre kí ri-é lə Gamaliyel kí to njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə kí dow-je lay ya d'un ta-é, i taá dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé kdɔ kidə-dé tagir liə. E un ndu kadi d'adi njékowkulə-je lé 'tɛɛ ndaa-ti mɔki. ³⁵ Ngá bá idə 'boy-je kí njégangta-je lé panè: «Sɛi Israyel-je lé! Né kí sɛi ɔji kadi 'rai kɪ dow-je kanlé ooi maji bane! ³⁶ Kdɔtalə ngɔsnè ya bəy Tedasi, oo rɔ-é kɪ dow kí ngay; beba dingəm-je d'a kasi busɔ je bè d'un go-é. Ngà 'tɔl-é rəm, dow-je lay kí go-é-ti lé kàrè, 'sane-dé káre-káre, adi kində rɔ nati lə-dé lé goto. ³⁷ Go-é-ti, Judasi kí to dow kí Galile, ɔr kosi dow-je go-é-ti, dɔkaglo kində ri dow-je mɛɛ mbete tidə kɔr dow-je-ti. E kàrè 'tɔl-é rəm, bá dow-je kí go-é-ti kàrè 'sane-dé káre-káre rəm tɔ. ³⁸ Beba kí ngɔsnè-ti kinlé, m'idə-si kadi indəi kəm-si go dingəm-je-ti kinlé al. Inəi-dé adi d'ow. Kdɔtalə kinə, kɔjra lə-dé əse kullə lə-dé kin to né kí i rɔ dow-je-ti lé, né-é à kində nangi kɪ kár-é bè ya. ³⁹ Ngà kinə to kɔjra lə Lubə əse to kullə liə ya tɔgrɔ-ti tɔ rəmə, tɔgi-si à kasi ra kadi ində nangi al. Ooi maji, nè a kɪ rɔ-i kɪ Lubə!» Beba 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je lé, 'ndigi kɪ Gamaliyel dɔ ta-ti liə lé. ⁴⁰ Go-ti, 'təl 'ba njékowkulə-je lé 'ree sə-dé rəmə, d'adi d'ində-dé rəm, bá d'ɔgi-dé 'panè: «A pai ta kɪ ri Jeju gogi rangi al ngá.» Bè ngá bá d'inə-dé d'adi d'ow.

⁴¹ Njékowkulə-je d'inə 'boy-je kí njégangta-je lé 'tɛɛ ndaa-ti kɪ rɔnəl, kdɔtalə koo kí Lubə oo-dé adi n'toi dow-je kí n'asi kadi rɔsɔl tɛɛ dɔ-dé-ti kdɔ ta lə ri Jeju. ⁴² Kɪ ndɔ-é ndɔ-é ya njékowkulə-je d'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju kí to Kristi* rəm, 'ndó né dow-je mɛɛ kəy-ti lə Lubə rəm, bá mɛɛ kəy-je-ti lə-dé ə d'inə ta-é al.

6

Mbəti njékore kàdì njékowkulə-je

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, kɔr njéndó né-je usi dɔ madi-é-ti kɔ kete-kete rəmə, jipi-je kɔ njépata greki 'yun ta dɔ jipi-je-ti kɔ 'pa ta Əbrə, kdotalə, ndɔ-é ndɔ-é ya kɔ d'isi 'ləbi né lé, dow ilə ká njéngowkoy-je-ti kɔ njépata greki lé al. ² Beba njékowkulə-je kɔ dɔgi gidi-é joo lé, 'ba njéndó né-je lay ya rɔ-dé-ti ə d'idə-dé 'panè: «Kadi jɛ bá j'ɪnə ta pa ta lə Lubə, kɔ təl kə ká ləbi nékuso-ti bəy lé, to né kɔ tuwə ra al. ³ Beba ngankɔ-ji-je, kadi 'mbəti dingəm-je siri dan-si-ti, kɔ kadi j'ulə kullə kin mɛɛ ji-dé-ti kadi 'ra. Ə à to dingəm-je kɔ dow-je 'pa ta lə-dé maji rəm, Ndil kɔ aa njay rusi mɛɛ-dé rəm, bá à to dingəm-je kɔ d'ow kɔ gosi rəm bane tɔ. ⁴ Ngà jɛ rəmə, j'a kuwə rɔ-ji ngə mɛɛ pa ta-ti kɔ Lubə, bá mɛɛ ndó dow-je ta-ti liə rəm tɔ.» ⁵ Ta kinlé, njékəwnə-je lay ya 'ndigi dɔ-ti. Beba 'mbəti-né Etiyən, kɔ to dow kɔ kadmɛɛ liə asi gaki, bá Ndil kɔ aa njay rusi mɛɛ-é rəm tɔ, bá 'mbəti Pilipi, kɔ Prokore, kɔ Nikanɔr, kɔ Timɔ, kɔ Parmenasi, kɔ Nikola kɔ to dow kɔ bebo Antiosi-ti kɔ to jipi təl. ⁶ Ə 'ree sə-dé rɔ njékowkulə-je-ti. Dɛ 'pa ta kɔ Lubə kɔ ta lə-dé, bá d'ində ji-dé dɔ-dé-ti.

⁷ Ta lə Lubə sane kɔ lo-lo, bá kɔr njéndó né-je kɔ Jorijaləm ɔw kɔ kete ya par-par rəm, bá njégugnə-je lə Lubə nɔ ya d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm tɔ.

Ta kɔ dɔ kuwə Etiyən-ti

⁸ Lubə ra maji kɔ Etiyən nɔ rəm, adi-é tɔgi adi ra-né nékɔji-je, kɔ né-je kɔ tɔ bəl-bəl dan dow-je-ti. ⁹ Beba ndɔ káre bə jipi-je kɔ nɔ-je kɔ d'ɪ bebo Siren-ti, kɔ bebo Alegjandri-ti rəm, bá dɛ kɔ madi-je 'to jipi-je kɔ bebo Silisi-ti, kɔ dɛ kɔ mɛɛ be-je-ti kɔ dɔnangi Aji-ti 'ree 'naji ta kɔ Etiyən. Dɛ kinlé, kəykəwnə lə jipi-je kɔ d'isi d'uwə dɔ-nə-ti lé, 'ba-é «kəykəwnə lə bə-je kɔ d'ɪnə-dé taá ngá.» ¹⁰ Ngà dɛ d'asi kuwə-é kɔ ta al, kdotalə to Ndil kɔ aa njay bá adi-é gosi pa-né ta. ¹¹ Beba dɛ d'adi là dingəm-je madi, adi ree 'təti-né ta ta-é-ti 'panè: «Etiyən lé, pa takɔbi dɔ Moiyiji-ti rəm, bá dɔ Lubə-ti adi jɛ ya j'oo kɔ mbi-ji.» ¹² Dɛ 'sulə kosi dow-je, kɔ 'ngatɔgi-je, kɔ njéndó dow-je ndukun-je, adi tɛɛ kɔ Etiyən busi d'uwə-é d'ow siə nɔ 'boy-je-ti kɔ njégangta-je lə jipi-je. ¹³ Bəy bá d'ow ree kɔ dow-je kɔ njétəti ta-je adi 'panè: «Dingəm kinlé, ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ pa ta kɔ maji al dɔ kəy-ti lə Lubə kɔ to lo kɔ aa njay kin rəm, bá ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ pa ta kɔ maji al dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm tɔ. ¹⁴ J'pa bə kɔ j'oo ta-é-ti panè: Jeju kɔ Najareti kinlé, à tɔɔ kəy lə Lubə kin kɔgi, bá à mbəl

nékoḃe-je kí Moiyiji adi-ji kin rəm tɔ.» ¹⁵ Dow-je lay kí d'isi lo gangta-ti kinlé, d'oo Etiyən géréré, rəmə d'oo kí takəm-é titi-nə kì takəm malayka bè.

7

Ta kər lə Etiyən

¹ Burə do njégugnə-je lə Lubə dəji Etiyən panè: «Se to bè ya tɔgrɔ-ti wa?» ² Etiyən ilə-ti panè: «Ngankɔ-m-je kì bɔbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi ta lə-m. Ka-ji Abrakam lé, ndɔki isi dɔnangi Mejopotami-ti. Loki ɛ ɔw isi dɔnangi Kara-ti al ya bəy bá Lubə kí njèriḃa tɛɛ siə kɔy, ³ idə-é panè: “Inə dɔnangi kɔji-i, kì noji-i-je burə lay kɔ kadi ɔw dɔnangi-ti kí m'a kɔji-i kin.” ⁴ Beba Abrakam inə-né dɔnangi lə Kalde-je ɔw isi-né dɔnangi Kara-ti. Go koy bɔbi-é-ti, ngá bá Lubə adi-é ɔw isi dɔnangi-ti kí ɓone isi-ti kin. ⁵ Né káre ya kàrè Lubə adi-é dɔnangi-ti kinlé al. Lo kí tati-é asi kì da nja dow bè ya kàrè Lubə adi-é titi al. Dɔkaglo-é-ti kinlé Abrakam oji ngon al bəy ya rəmə, Lubə un mindi-é panè n'a kadi-é dɔnangi kinlé rəm, bá dɔnangi-é lé à təl to néndubə lə nganka-é-je go-é-ti gogi rəm tɔ. ⁶ Ta kí Lubə pa adi Abrakam ón: “Nganka-i-je d'a kow do ɓe mba-ti dɔnangi-ti kí rangi, d'a ra-dé ɓə-ti rəm, d'a kulə kəm-dé ndoo ɓal ɓuso*. ⁷ Ngá bá ma Lubə ya m'a gangta do gin dow-je-ti kí njéra-dé ɓə-ti lé. Go-ti, d'a tɛɛ kɔ kadi d'ɔw 'pol-m dɔnangi Kara-ti kinlé†.” ⁸ Beba Lubə adi Abrakam ganjangi kí kijə adi to né kí toji kulənoji kí tò dan-dé-ti de siə. Gin-é kin bá loki Abrakam oji Isaki adi ra ndɔ jinəy joo rəmə, ɛ ijə-é ganjangi; bè ya tɔ, Isaki ijə-né Jakobi ganjangi, bá Jakobi kàrè ijə-né ngan-é-je kí dɔgi gidi-é joo kí 'to ka-ji-je kí njékində gin Israyel-je lé ganjangi tɔ.‡»

⁹ «Ndəgi ka-ji-je lé, jangi ra-dé do Jojepi-ti adi 'ndogi-é kɔgi, ə njéndogi-é-je d'ɔw siə dɔnangi Ejipti-ti. Ngá Lubə isi siə nati. ¹⁰ Jojepi lé, Lubə ɔr-é kɔgi dan kɔ-je-ti lay kí tɛɛ do-é-ti, bá adi-é gosi rəm, adi-é maji takəm Paraɔ-ti kí to ngar kí dɔnangi Ejipti-ti rəm. Beba Paraɔ adi-é to gubərnər dɔnangi Ejipti-ti rəm, adi-é ɔ ɓe mɛɛ ndəgi ngar-ti liə rəm tɔ. ¹¹ Bo ree usi dɔnangi Ejipti-ti ya lay rəm, bá usi dɔnangi Kana-ti lay rəm tɔ. Adi dow-je d'ingə kɔ nɔ rəm, bá ka-ji-je kàrè d'ingə nékuso al rəm tɔ. ¹² Loki Jakobi oo kí gemɛ tò dɔnangi Ejipti-ti lé, ɛ ulə ka-ji-je Ejipti-ti, kulə kí dɔsəy. ¹³ Kulə kí njékungi-ti joo ngá bá Jojepi toji rɔ-é adi ngankɔ-é-je 'gə-é rəm, go-ti, Jojepi ɔw toji ngankɔ-é-je Paraɔ adi Paraɔ kàrè gə-né kí de 'to ngankɔ Jojepi-je ɓəy tɔ. ¹⁴ Bè ngá bá

* 7:6 7:6 Kgn 15:13-14 † 7:7 7:7 Tɛt 3:12 ‡ 7:8 7:8 Kgn 17:10,14.

Jojepi ulə kulə ba bəbi-é Jakobi, kà ndəgi noji-é-je lay adi 'ree rə-é-ti. Də lay 'to dow-je kərsiri gidi-é mī. ¹⁵ Bəba Jakobi ɔw isi dənangi Ejipti-ti sar oy-né ə ka-ji-je kàrè d'oy-né dənangi Ejipti-ti nɔɔ ya lay tɔ. ¹⁶ Ngá bá d'oy nin-dé d'ow 'dubi mɛɛ bə-ti kí Sisəm, lo dɔbadi-ti kí ndəki Abrakam ndogi kà là ji ngan lə Amər-ti kí to bəbi SisəmŠ.»

¹⁷ «Kunmindi lə Lubə kí ndəki un adi Abrakam lé, loki nàɣ ngəsi kadi né-é ra-né rəmə, gin dow-je lə-ji d'o-ji-nə nɔɔ mɛɛ bə-ti kí Ejipti-ti, adi kər-dé usi dɔ madi-é-ti par-par. ¹⁸ Rəmə ngar kí rangi kí gə Jojepi al ree ɔ bə dənangi Ejipti-ti. ¹⁹ Ə ngar-é kinlé ədi dow-je lə-ji, ra kəm ka-ji-je ndoo, ra-dé kí lə njètógi-ti adi d'inə ngan-dé-je kí bər kadi d'oy kogi*. ²⁰ Dəkaglo-é-ti kin bá d'o-ji-né Moiyiji kí to ngon kí kuré takəm Lubə-ti. 'Boyo Moiyiji nɔɣ mutə mɛɛ kəy-ti lə bəbi-é. ²¹ Loki d'inə-é kogi ngá bá ngon lə Paraɔ kí dené un-é uti-é titi ngon mɛɛ-é bə†. ²² Bəba Moiyiji ndó-né né-je lay, kà négə-je kí dənangi Ejipti-ti adi təl to dow kí ɔw kà tógi mɛɛ ta pa-é-ti rəm, mɛɛ kullə ra-é-ti rəm.»

²³ «Ngà loki Moiyiji ra bal kərsɔ lé, tagir kow koo ngankɔ-é israyel-je ree dɔ-é-ti. ²⁴ Bəba ɛ ɔw rəmə, da dɔ dow-ti kí Ejipti-ti kí ɔ mbɔy ngon Israyel káre ə Moiyiji təl dow kí Ejipti-ti lé dal-né ba dingəm kí madi-é ra-é maji al lé. ²⁵ Moiyiji gir kí ngankɔ-é Israyel-je d'a gə kí Lubə à taa-dé kilə-dé taá kà takul n'ɛ, ya ngà dɛ 'gə kí bə kin al. ²⁶ Lo aa go-ti lé, Moiyiji oo ngan Israyel-je joo d'a 'rɔ-nə, bəba ɛ sangi kadi n'gər-dé kadi lapiya tɔ dan-dé-ti adi ɛ panè: "Nam-je kí maji, səi 'toi ngankɔ-nə-je, ngà 'rai-nə maji al bə kɔo ri?" ²⁷ Ngà ɛ kí njəra madi-é maji al lé surə Moiyiji kí gogi ə panè: "Ná bá ində-i 'boy lə-ji rəm, njègangta lə-ji rəm wa? ²⁸ I 'ndigi təl-m titi kí tagnè 'təl-né dow kí Ejipti-ti lé bə tɔ wa?" ²⁹ Loki Moiyiji oo ta-je kin bə lé, ɛ ɔy ɔw isi dɔ bə mba-ti dənangi-ti lə Madiə-je‡. ɛ oji ngan-je kí dingəm joo lo-é-ti nɔɔŠ. ³⁰ Bal kərsɔ go-ti ngá bá malayka káre tɛɛ kà Moiyiji diləlo-ti kɔy, dan ndɔ pər-ti kí ɔ dan kam-ti bilim-bilim kàdi mbal Sinəy-ti*. ³¹ Loki Moiyiji oo né kin bə lé, ndil-é tɛɛ say. Bəba loki ɔti kí kete kɔo koo né lé maji bəy rəmə, ɛ oo ndi 'Babe idə-é panè: ³² "To mə Lubə lə ka-je, Lubə lə Abrakam, kà Isaki, kà Jakobi." Rəmə Moiyiji bəl dadi par-par, adi ɛ ndigi koo né-é al ngá. ³³ Ngá bá 'Babe təl idə-é panè: "'Tər saba nja-i-ti, kdɔtalə lo kí i 'a-ti kinlé to dənangi kí aa njay. ³⁴ M'oo kɔ kí dow-je lə-m d'isi d'ingə

§ 7:16 7:16 Kgn 37:11-28; 41:39-57 * 7:19 7:19 Tɛt 1:8-22 † 7:21 7:21 Tɛt 2:1-10. ‡ 7:29 7:29 Dənangi Madiə lé tɔ dənangi Arabi-ti. § 7:29 7:29 Tɛt 2:11-22 * 7:30 7:30 Mbal Sinəy lé, 'ba-é mbal Orebɔ tɔ.

dɔnangi Ejipti-ti rəm, m'oo ká tumə-je lə-dé, bá m'ree kdo taa-dé kilə-dé taá. Kí ngɔsnè-ti kin ya, m'ulə-i é 'otì 'ow dɔnangi Ejipti-ti.†”»

³⁵ «Moiyiji kí ndòki ngan Israyel-je mbati-é 'panè: “Ná bá ində-i 'boy lə-ji kì njègangta lə-ji” rəm wa lé, ɛ ya Lubə ulə-é rɔ-dé-ti kdo kadi to 'boy lə-dé rəm, njètaa-dé kilə-dé taá kì tógi lə malayka, kí ndòki tɛɛ siə kɔy dan kam-ti lé. ³⁶ To Moiyiji kinlé bá ɔr ngan Israyel-je dɔnangi Ejipti-ti tɛɛ sɔ-dé. ɛ ra né-je kí tò bəl-bəl kì né-je kí toji tógi Lubə dɔnangi Ejipti-ti rəm, dan babo kasi-ti rəm, diləlo-ti rəm, bè-bè ya bal kɔrsɔ‡. ³⁷ To Moiyiji kinlé bá idə ngan Israyel-je panè: “Lubə à kadi-si njèpata kí ta-é-ti kí titi-nɔ sə-m ma Moiyiji bè, ɛ à to ngonkɔ-si kí dan-si-ti ya.Š” ³⁸ Moiyiji kinlé bá ndòki ɔ kì ngan Israyel-je nati loki 'kəw-né-nɔ diləlo-ti. ɛ isi nati kì ka-ji-je rəm, ɛ ɔ kì malayka nati loki malayka 'pané siə ta dɔ mbal Sinɔy-ti ə ɛ taa ta kí j'a kisi-né kì dɔ-ji taá ji Lubə-ti adi-ji*. ³⁹ Ngà ka-ji-je 'ndigi təl rɔ-dé go ta-ti liə al, adi dɛ mbati-é rəm, bá mɛɛ-dé to gérórɔ dɔ təl kɔw dɔnangi Ejipti-ti gogi rəm. ⁴⁰ Bɛba dɛ d'idə Arɔ 'panè: “Ra magi-je adi 'nɔiyə nɔ-ji-ti, kdɔtalə Moiyiji kí njètɛɛ sə-ji kɔgi Ejipti kinlé, j'gə né kí tɛɛ dɔ-é-ti al.” ⁴¹ Ngà bá mɛɛ ndɔ-je-ti kinlé, dɛ 'ra ngon mangi, d'ilə məsi nangi d'adi-é, bá 'ra rɔnəl dɔ kullə ra ji-dé-ti kinlé†. ⁴² Ngà Lubə təl gidi-é adi-dé, inə-dé adi 'pole kàdì-je, kì nɔy-je, kì kərwəi-je, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti lə njèpata-je kí ta Lubə-ti 'panè: “Səi Israyel-je, bal kɔrsɔ kí səi 'rai diləlo-ti lé, Səi iləi məsi dɔ-je nangi adi-mi wa? Səi 'reei kì né-je adi-mi wa?

⁴³ Kəykubi lə magi kí 'ba-é Moloki rəm, né kí səi adi to takəm magi kərwəi lə-si kí ri-é lə Repɔ bá səi uti dɔ-si-ti.

Magi-je kinlé bá səi 'rai-dé kdo kɔsi dɔ-si nangi nɔ-dé-ti. Bɛba m'a kɔw sə-si kadi 'rai bə gidi Babilɔn-ti nɔ.‡”

⁴⁴ «Diləlo-ti ndòki lé, ka-ji-je d'ow kì kəy kí 'ra kì kubi kí to lo kingə-nɔ kì Lubə. Lubə pa ta kì Moiyiji ə un ndu adi-é kadi ra kəykubi lé adi titi-nɔ kí gɔ-é kí oo lé ya bè to. ⁴⁵ Ka-ji-je d'inə kəy kubi kinlé d'adi ka-ji-je kí njéree go-dé-ti to. Dɛ kàrè loki Jojuwe ɔr nɔ-dé adi 'taa dɔnangi lə gin dow-je kí Lubə tubə-dé nɔ-dé-ti lé, dɛ d'ow kì kəykubi lé kəm-dé-ti. Bɛba kəykubi lé tò dan-dé-ti sar kaglo-ti lə Dabidi.Š ⁴⁶ Dabidi to dow kí Lubə ra siə maji, ɛ dɔji kadi n'ra kəy kisi

† 7:34 7:34 Tɛt 3:1-10 ‡ 7:36 7:36 Tɛt 2:14; 7:3; 14:21. § 7:37 7:37 Det 18:15. * 7:38 7:38 Tɛt 19:1-20:17; Det 5:1-33 † 7:41 7:41 Tɛt 32:1 ‡ 7:43 7:43 Amo 5:25 § 7:45 7:45 Tɛt 25:9; 40

Lubə lə Jakobi.* 47 Ngà to Salomɔ́ bá ra kəy-é lé adi Lubə†. 48 Ngà Lubə kí njèkisi taá dɔrɔ-ti nɔ́ lé, ɛ isi mee kəy-ti kí dow-je 'ra kí ji-dé al. Ta kí njèpata kí ta Lubə-ti pa én:

49 "Babe Lubə ya panè dɔrɔ to kalikɔ́be lə-m, ə dɔnangi to lo kungi nja-m,

Ngà se kəy kí titi-nɔ́ ban bá sɔi a rai kadi-mi wa?

Əse lo kí rá bá to lo taakoo lə-m wa?

50 Né-je kin ya lay lé, ma ya m'to njèra-dé kɔ́ ji-m ya al wa‡?"

51 «Sɔi dow-je kí 'toi njédɔngɔ-je, kɔ́ njémɛɛndə-je, kɔ́ njémbibəy-je kan! Sɔi kí njékosi ta Ndil kí aa njay sar bone! Sɔi 'titi-nɔ́ kɔ́ ka-si-je lé bè tɔ! 52 Nɔ́ dan njèpata-je kí ta Lubə-ti bá ka-si-je d'ulə kəm-é ndoo al wa? Ta ree lə dow kí njururu lé, dɛ kí 'to njépa ta-é kadi dow-je d'oo kete-kete lé, ka-si-je 'tɔl-dé. Ngà bone bè kinlé, dow kí njururu lé, ɛ ya bá sɔi uni dɔ-é rəm, 'tɔli-é rəm tin§. 53 Sɔi lé, ndukun kí Lubə adi-si kɔ́ kəm rəbi kí rɔ malayka-je-ti lé, sɔi 'təli rɔ-si go-ti al rəm.*»

Ta koy lə Etiyən

54 Loki 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé nɔ́ adi 'tɔ́ gangi-dé mægəgə-mægəgə dɔ Etiyən-ti. 55 Ngà Etiyən lé Ndil kí aa njay rusi mee-é, adi un kəm-é kɔ́ dɔrɔ-ti taá oo lo géréré rəmə, oo né riba lə Lubə rəm, oo Jeju ɔ́ taá dɔ jikɔ́l Lubə-ti rəm tɔ. 56 Ngá bá ɛ panè: «Yən, m'oo dɔrɔ tɔ́ tagra rəm, m'oo Ngon lə dow ɔ́ taá dɔ jikɔ́l Lubə-ti rəm tɔ.» 57 Ngà loki ɛ pa ta kin bè lé, kosi dow-je 'tur kɔ́ol boy-boy rəm, d'uti mbi-dé jigi-jigi ə 'ndàngi-nɔ́ giw kàdì káre kɔ́ dɔ-é-ti, 58 'ndɔr-é d'ow siə gidi bebo-ti ə 'tilə-é kɔ́ ər 'tɔl-é. Dow-je kí d'ɔ́ lo-é-ti lé, 'tɔr kubi-je lə-dé d'ungi nangi nja basa-ti kí ri-é lə Sol, d'adi-é ngəm. 59 Loki d'ɔ́ 'tilə Etiyən kí ər lé, ɛ pa ta kɔ́ Lubə panè: «'Babe Jeju, 'taa ndil-m kɔ́ rɔ-i-ti!» 60 Go-ti ngá bá Etiyən tɔsi məkəji-é nangi nɔ́ boy panè: «'Babe, 'tidə majal kin dɔ-dé-ti al.†» Loki ɛ pa ta-je kin bè rəmə, ɛ uwə ta-é.

8

Sol ulə kəm njékəwnɔ́-je ndoo

1 Sol ndigi kɔ́ dow-je dɔ́ tɔl-ti kí 'tɔl Etiyən.*

Dɔ́ ndɔ-é-ti kinlé, dow-je d'un kuti kulə kəm njékəwnɔ́-je ndoo nɔ́ mee be-ti kí Jorijaləm, adi njékəwnɔ́-je lay ya 'sane-nɔ́ kɔ́ dɔnangi Jude-ti, kɔ́ dɔnangi Samari-ti. Ngà njékowkulə-je ya par bá 'này Jorijaləm. 2 Loki Etiyən oy lé,

* 7:46 7:46 2Sa 7:1 † 7:47 7:47 1Ng 6:1; 2Pi 3:1 ‡ 7:50 7:50 Eja 66:1 § 7:52 7:52 Eja 63:10; 32:16; Mat 23:31 * 7:53 7:53 Gal 3:19; Əbr 2:2 † 7:60 7:60 Luk 23:34 * 8:1 8:1 Knj 22:20

dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti, 'nɔ-é n̄á bá d'un-é d'ow 'dubi-é.

³†Sol uwə rɔ-é nḡa kadi n'tɔɔ ko njékəwn̄a-je, ɛ ɔw k̄i m̄eɛ kəy m̄eɛ kəy ya tuwə dingəm-je k̄i dené-je ungi-dé dangay-ti†. ⁴ Ǿ də kí 'sane-n̄á lé, d'ow d'ilə mbɛ Poyta kí Maji k̄i lo-lo.

Mbɛ kilə lə Pilipi dɔnangi Samari-ti

⁵ Pilipi ɔw dɔnangi Samari-ti, m̄eɛ bebo-ti káre bè, ilə mbɛ ta lə Kristi‡ adi dow-je. ⁶ Nékɔji-je kí Pilipi ra ra lé, kosi dow-je lay ya d'oo poy-é rəm, bá d'oo k̄i kəm-dé rəm. Beba ta-dé asi-n̄á adi 'yəl mbi-dé maji d'oo-né ta-je lə Pilipi. ⁷ Kdɔ dow-je n̄á ya ndil-je kí maji al 'tɛɛ m̄eɛ-dé-ti kɔgi k̄i nɔ ta-dé-ti boy-boy, bá njérɔkoy mburuki-je, k̄i njéməti-je n̄á ya d'ingə lapiya rəm tɔ. ⁸ Beba rɔ dow-je nəl-dé n̄á m̄eɛ bebo-ti kinlé.

⁹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, dingəm káre bè kí 'ba-é Simɔ isi m̄eɛ bebo-ti lé nɔɔ, isi ra mbəli adi ində dow-je kí Samari bəl-ti. ɛ oo rɔ-é k̄i dow kí ngay. ¹⁰ Adi ngan-je kí sɛ rəm, dow-je kí tɔgi lay ya tagir lə-dé tò k̄i dɔ-é-ti ya sɛɛ. Ǿ 'panè: Dingəm kinlé ɔw k̄i tɔgi lə Lubə kí 'ba-é tɔgi kí al dɔ lo. ¹¹ ɛ ya bá tagir lə-dé tò k̄i dɔ-é-ti ya sɛɛ, kdɔtalə i low n̄u ya isi ra né mbəli-je liə k̄i né-je kí ində-né dow-je bəl-ti. ¹² Ngà loki Pilipi ilə mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kɔbe lə Lubə rəm, kí sobi dɔ ri Jeju Kristi rəm lé, də 'ndigi dɔ ta-ti liə. Dingəm-je k̄i dené-je kí 'ndigi dɔ ta-ti liə lé 'ra-dé batɛm. ¹³ Simɔ lé ya k̄i dɔ-é kàrè adi m̄eɛ-é ta lə Pilipi adi 'ra-é batɛm tɔ. ɛ in̄ə go Pilipi al. Loki ɛ oo né-je kí tɔji tɔgi Lubə k̄i nékɔji-je kí ra né lé, lo ta igi-é səl.

¹⁴ Beba loki njékowkulə-je lə Jeju kí d'isi Jorijalɛm d'oo poy dow-je kí dɔnangi Samari-ti kí d'adi m̄eɛ-dé ta lə Lubə lé, də d'ulə J̄a k̄i Piyər rɔ-dé-ti. ¹⁵ Loki Piyər-je k̄i J̄a d'ow 'tɛɛ Samari-ti rəmə, də 'pa ta k̄i Lubə kdɔtalə njékadm̄eɛ-je kdɔ kadi d'ingə Ndil kí aa njay. ¹⁶ Kdɔ dan-dé-ti lé dow káre ya kàrè, Ndil kí aa njay ree dɔ-é-ti al bəy, ngà batɛm ya par bá 'ra-dé k̄i ri 'Babe Jeju. ¹⁷ Beba Piyər k̄i J̄a d'ində ji-dé dɔ-dé-ti rəmə, d'ingə Ndil kí aa njay.

¹⁸ Loki Simɔ oo kí njékowkulə-je lə Jeju d'ində ji-dé dɔ njékadm̄eɛ-je-ti adi d'ingə Ndil kí aa njay lé, ɛ adi-dé là, ¹⁹ d̄əji-dé-né panè: «Adi-mi tɔgi kin tɔ, kdɔ kadi kinə m'ində ji-m dɔ dow-je-ti rəmə, d'ingə Ndil kí aa njay tɔ.» ²⁰ Ngà Piyər ilə-é-ti panè: «Kadi là lə-i tuji sə-i nati. Kdɔtalə i gir kí kadkare lə Lubə lé, 'a ndogi k̄i là! ²¹ I lé, né lə-i káre ya kàrè goto m̄eɛ né-ti kinlé rəm, bá né kí usi-i-ti nè ya kàrè

† 8:3 8:3 Knj 22:4,5; 26:9-11 † 8:3 8:3 Knj 22:4; 26:9 ‡ 8:5 8:5 Kristi lé kər m̄eɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

goto rəm tɔ, kɔɔ mee-i maji takəm Lubə-ti al. ²² 'Inə tagir lə-i kɪ maji al kin kɔgi, ə 'pa ta kɪ 'Babe é kinə lo-é tɔ rəmə-je inə go kɔjra lə-i kɔgi adi-i. ²³ Kɔɔtalə m'oo kɪ mee kati bangi rusi mee-i rəm, bá né ra kɪ njururu al bindi-i bindi-bindi rəm tɔ.» ²⁴ Beba Simɔ lé idə Piyər-je kɪ Jə panè: «Səi ya 'pai ta kɪ 'Babe kɔɔ ta lə-m, kɔɔ kadi né kɪ 'pai ta-é kinlé tɛɛ dɔ-m-ti al.» ²⁵ Loki Piyər-je kɪ Jə 'pa ta kɪ dɔ 'Babe-ti rəm, d'ilə mbɛ ta liə rəm lé, 'təl d'ow bebo Jorijaləm-ti gogi. Ta kɔw-dé kɪ bebo Jorijaləm-ti lé, dɛ d'ilə mbɛ Poyta kɪ Maji lə Jeju taá-taá mee be-je-ti nɔ kɪ dɔnangi Samari-ti.

Pilipi kɪ njèrakullə lə ngar kɪ Etiyopi

²⁶ Malayka lə 'Babe idə Pilipi panè: «I taá 'ow kəl lo-ti kɪ bəə bə; dɔ rəbi-ti kɪ i bebo Jorijaləm-ti ɔw kɪ Gaja kɪ to rəbi kɪ diləlo-ti.» ²⁷ Pilipi i tajinati nè ya ɔw tɔ. Dɔ rəbi-ti lé, ɛ ingə dingəm káre kɪ to dow kɪ Etiyopi. To dingəm kɪ 'tɔɔ gəm-é, to dow kɪ boy nɔ, njèrakullə kɪ boy lo ngəm né-ti lə ngar kɪ dené kɪ Etiyopi kɪ ri-é lə Kandasɪ, ɛ ɔw Jorijaləm ɔw ɔsi dɔ-é nangɪ nɔ Lubə-ti. ²⁸ Loki isi mee pusi-ti isi təl kɪ beə liə lé, ɛ isi ndó mbete lə Ejay kɪ njèpata kɪ ta Lubə-ti taá-taá. ²⁹ Ndil Lubə idə Pilipi panè: «ɔw mbó pusi-ti kin.» ³⁰ Ə Pilipi ay ngodi ɔw rəmə, oo dɔ ta kɪ dingəm kɪ Etiyopi kin isi ndó mee mbete-ti lə Ejay njèpata kɪ ta Lubə-ti lé. Ə dɛji-é panè: «Se i gə mee ta kɪ isi ndó kinlé maji wa?» ³¹ Beba dingəm lé ilə-é-ti panè: «Dow ɔr-m mee-é al ngà, m'a ra ban bá m'a gə mee-é wa?» ɛ dɛji Pilipi adi-é al isi mee pusi-ti mbó-é-ti. ³² Ta kɪ mee mbete-ti kɪ aa njay kɪ ɛ ndó lé ɛn:

«D'ow siə titi-nɔ kɪ bati kɪ d'isi d'ow siə lo təl dɔ-je-ti bə rəm, ɛ pa ta al titi-nɔ kɪ ngonbati kɪ ɔ ta-é mbə mbó dow-ti kɪ ɔ tijə bəl-é bə.

³³ D'ulə rɔsɔl dɔ-é-ti kàrè dow ilə ká nɔji-ti liə lə Dow à pa ta kɪ sobi dɔ nganka-é al, kɔɔtalə d'ində ngangɪ ndɔ liə dɔnangi-ti nèš.»

³⁴ Njèrakullə kɪ boy kinlé, dɛji Pilipi panè: «M'ra-i kɔgri ya, kadi 'idə-m se to nɔ bá njèpata kɪ ta Lubə-ti kinlé pa ta liə bə wa? ɛ pa ta kɪ dɔ-é ɛ-ti ya əse pa ta kɪ dɔ dow kɪ rangi-ti wa?» ³⁵ Beba Pilipi un ta ə ulə gin-é dɔ ta-ti kɪ mee mbete-ti kɪ ɛ isi ndó lé bá idə-é-né Poyta kɪ Maji lə Jeju. ³⁶ Dɛ d'un rəbi sar 'tɛɛ lo-ti madi kɪ man tɔ-ti. Beba njèrakullə kɪ boy lé panè: «'Oo bə, man é tɔ tin, ngà se ri bá ɔgi kadi m'ra batəm wa?» ³⁷ [Pilipi idə-é panè: «Kinə i adi mee-i lay Jeju lé, 'a ra batəm ya.» Beba dingəm lé təl panè: «M'adi mee-m kɪ Jeju Kristi to Ngon lə Lubə.»] ³⁸ Beba ɛ un ndu adi pusi ɔ

nangi. Rəmə Pilipi ɔw siə dan man-ti ɔw ra-é batəm. ³⁹ Ngà loki də 'teɛ kəm man-ti rəmə, Ndil 'Babe un Pilipi ɔw siə adi njèrakullə kí boy lé oo-é al, ngà ɛ un ta rəbi liə ɔw kì rɔnəl. ⁴⁰ Pilipi ubə rəmə ubə bebo Ajoti-ti nu, ngá bá ilə mbe Poyta kí Maji taá-taá mee bebo-je-ti lay ɔw njal teɛ-né bebo Sejare-ti.

9

Sol adi mee-é Jeju Kristi

Knj 22:3-16; 26:9-20; Gal 1:1-16

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, mee Sol tò səl dɔ kɔ-ti kí kadi n'adi njéndó né-je lə 'Babe rəm, dɔ tɔl-ti kí kadi n'tɔl-dé rəm, adi ɔw rɔ burə dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə ² dəji-é mbete kɔɔ kɔw-né mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je kí mee be-ti kí Damasi kadi kinə n'ingə dingəm-je əse dené-je kí d'un rəbi néndó kí sigi kin rəmə n'uwə-dé, n'tó-dé njim-njim, n'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti.* ³ Loki ɛ un rəbi ɔw teɛ ngosi kì bebo Damasi rəmə, tajinati nè ya, lo ɪ dɔrɔ-ti ndógi ree gəə dɔ-é sipi. ⁴ Ɛ teɛ usi nangi ə oo ndi dow pa siə ta panè: «Sol, Sol, kɔɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» ⁵ Ɛ ilə-é-ti panè: «I to ná wa, 'Babe?» Ngá bá 'Babe panè: «To mə Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. [Nékati kí 'tɔsi-né kuti-i lé, to kí 'njirə kuti-i kí gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya tɔ. Sol dadi par-par ə lo ta igi-é səl adi panè: 'Babe, ri bá i 'ndigi kadi m'ra m'adi-i wa? Beba 'Babe idə-é panè]†: ⁶ Kí nè-ti kin ya, ɪ taá 'ɔw mee bebo-ti kin rəmə, d'a kidə-i né kí tò kadi 'a ra.» ⁷ Dow-je kí 'dan Sol lé, lo ta igi-dé səl adi 'təl d'ɔ dɔ-nə-ti ndingi; də d'oo ndi dow, ngà daji rɔ-é bá d'oo al. ⁸ Sol ubə nangi ɪ taá lé, kəm-é teɛ maji ya, ngà koo bá oo-né lo al. Beba d'uwə ji-é 'ndɔr-é d'ɔw siə mee bebo Damasi-ti. ⁹ Ɛ oo lo al rəm, uso né al rəm, bá ɔy man al rəm ndɔ mutə.

Lubə ulə Ananiasi rɔ Sol-ti

¹⁰ Njéndó né kare bè ri-é lə Ananiasi, isi mee bebo Damasi-ti nɔɔ. Né ra-é toki nɪ bè bá 'Babe ba-é panè: «Ananiasi!» Ə ɛ ilə-é-ti panè: «'Babe, m'ɔ nè.» ¹¹ Beba 'Babe idə-é panè: «Yən, ɪ taá kalangi 'ɔw dɔ rəbi-ti kí 'ba-é rəbi kí ɔ njururu kin, rəmə 'ɔw mee kəy-ti lə Judasi ə 'dəji-é dow kí Tarsi‡ kí 'ba-é Sol; kɔɔ Sol lé loki isi pa ta kì Lubə ¹² ə né ra-é to kí nɪ bè rəmə oo dingəm kare bè kí ri-é lə Ananiasi teɛ kəm-é-ti adi oo-é. Ɛ oo kí Ananiasi lé ɔw kəy ə ində ji-é dɔ-é-ti, kɔɔ kadi kəm-é təl oo lo gogi.» ¹³ Ngà

* 9:2 9:2 Eja 30:21; Pa 27:11 † 9:5 9:5 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kà ji-dé kà ta greki. ‡ 9:11 9:11 Tarsi to bebo lə dɔnangi Silisi kí dɔnangi Aji-ti, kí bone to Turki kin.

Ananiasì idə 'Babe panè: «'Babe, dow-je n̄a ya d'ɔr poy né-je kí majì al lay kí dingəm kin ra kì njékaa njay læ-i kí d'isi mee bebo Jorijaləm-ti d'adi m'oo. ¹⁴ Ə dingəm kinlé, njékun do njégugné-je ya d'adi-é tógi kadi ree nè uwə dow-je lay kí 'to njéba ri-i-je.» ¹⁵ Ngà 'Babe idə-é panè: «'Ɔti 'ɔw. Kdo dingəm kinlé to dow kí m'mbəti-é kdo kadi ɔw pa ta læ-m adi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm, adi ngar-je rəm, bá adi Israyel-je rəm tɔ. ¹⁶ M̄a ya m'a toji-é kò-je lay kí à kingə kdo ta læ-m.» ¹⁷ Bè ngà bá Ananiasì ɔti ɔw. Ə loki ɔw mee key-ti rəmə, ində ji-é do Sol-ti bá panè: «Ngonkɔ-m Sol, 'Babe Jeju kí tɛɛ sə-i busi do rəbi-ti loki isi ree lé, bá ulə-m, kdo kadi kəm-i oo lo rəm, bá kdo kadi Ndil kí aa njay rusi mee-i rəm tɔ.» ¹⁸ Rəmə tajinati nè ya né kí titi-n̄a kì ngoy kanji bè tɛɛ kəm Sol-ti tusi nangì, adi kəm-é oo lo majì gogi. Beba ɛ j̄ taá ə 'ra-é batəm ¹⁹ bá go-ti uso né ə tógi-é təl ree rɔ-é-ti gogi.

Sol ndó ta læ Lubə mee be-ti kí Damasi

Sol ra ndo sɛ nati kì njéndó né-je kí mee be-ti kí Damasi, ²⁰ ya rəmə, ɛ un kuti pa ta læ Lubə mee keykəwn̄a-je-ti læ jipi-je panè: «Jeju lé, to Ngon læ Lubə.» ²¹ Dow-je lay kí d'oo ta-je liə lé, lo ta igi-dé səl adi 'panè: «Dingəm kan ya bá to njékulə kəm dow-je kí 'ba ri Jeju ndoo n̄a mee be-ti kí Jorijaləm lé al wa? Ɛ ra gosi ree nè kdo kuwə-dé tó-dé njim-njim kow sə-dé kadi njékun do njégugné-je læ Lubə lé, al ya wa?» ²² Ngà Sol uwə rɔ-é ngà mee kadmee-ti ki kete-kete, adi lo-é ndoji jipi-je kí njékisi Damasi, adi dɛ d'oo ta kí d'a pa siə al, kdɔtalə ɛ toji-dé adi 'gə kí Jeju lé ya to KristiŠ lé.

²³ †Asi ndo n̄a go-ti lé, jipi-je d'ɔji-n̄a ta kdo kadi 'təl Sol, ²⁴ ngà ta-é usi mbi-é-ti. Dɛ d'ɔw mbing ya 'ngəm-é ndoo-je kì kada-je tarəbi-je-ti kí ɔw mee bebo-ti kdo kadi n'toli-é. ²⁵ Ya ngà ndoo ya njéndó né-je d'adi-é isi mee jangá-ti bá d'ulə-é kì do bɔr d'adi-é ur nangì gidi be-ti ndaa-ti.*

Sol ɔw mee bebo Jorijaləm-ti

²⁶ Loki Sol ɔw mee bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ sangi kdo kində rɔ-é nati kì njéndó né-je læ Jeju, ngà dɛ lay ya 'bəl-é, kdɔtalə dɛ 'gir 'panè ɛ to njéndó né læ Jeju kí togrɔ-ti al. ²⁷ Ngà Barnabasi ɔw siə rɔ njékowkulə-je-ti læ Jeju, ə ɔr-dé poy koo kí Sol oo 'Babe do rəbi-ti, kì poy ta-je kí 'Babe idə-é, bá ɔr-dé poy mbɛ kí Sol ilə kì ri Jeju kì mee-é kí nda kay mee bebo Damasi-ti rəm tɔ. ²⁸ Dɔkaglo-é-ti kinlé, Sol ində

Š 9:22 9:22 Kristi lé kɔr mee-é to dow kí Lubə mbəti-é. † 9:23 9:23 2Kɔ

11:32,33 * 9:25 9:25 2Kɔ 11:32

ro-é nati sə-dé ə lo lay kí d'ow-ti mee bebo Jorijalem-ti lé, Pol ow sə-dé rəm, təl sə-dé rəm, bá ɛ pa ta kà ri 'Babe kà mee kí nda kay-kay rəm tɔ. ²⁹ Ɛ pa ta kà jipi-je kí njépata gréki rəm, ɛ naji-dé ta-ti rəm, rəmə də 'sangì kadi 'tol-é kɔgi. ³⁰ Loki njékadmee-je d'oo poy-é lé, d'or Sol d'ow siə mee bebo Sejare-ti, ngá bá d'adi-é ow mee bebo Tarsi-ti.

³¹ Njékəwnə-je lay kí dɔnangi Jude-ti, kà dɔnangi Galile-ti, kà dɔnangi Samari-ti, d'isi kà lapiya rəm, bá 'ngə mee kadmee-ti lə-dé; də d'ow kà kete-kete mee bəl 'Babe-ti rəm, bá Ndil kí aa njay ra sə-dé adi kɔr njékəwnə-je ɿ dɔ madi-é-ti kà kete-kete rəm tɔ.

Ene ingə lapiya

³² Piyər ow kà dɔbe-dɔbe, beba ndɔ káre bè ow ro dow-je-ti kí 'to njékaa njay-je kí d'isi mee bebo Lida-ti. ³³ Lo-é-ti kinlé, d'ingə dingəm káre kí ri-é lə Ene, to njèrɔkoy mburuki adi tò nangi bal jinəy joo. ³⁴ Piyər idə-é panè: «Ene, Jeju Kristi adi-i lapiya! 'I taá ə 'un né tɔ-i.» Rəmə tajinati nè ya Ene ubə nangi ɿ taá. ³⁵ Dow-je lay kí mee bebo Lida-ti, kà diləmbo-ti kí Sarɔ kí d'oo Ene lé, d'adi mee-dé 'Babe.

Dɔrkasi tɔsi ndəl

³⁶ Njéndó né kí dené káre bè isi bebo Jope-ti nɔɔ; ri-é lə Tabita (kà ta gréki lé 'panè Dɔrkasi) ə kɔr mee-é to «kal.» Ɛ to dené kí njèra maji nɔ rəm, to njèra kà njéndoo-je rəm tɔ. ³⁷ Mee ndɔ-je-ti kinlé, mɔy ra-é adi-é oy. Loki 'ndogi-é man rəmə, d'un-né d'ow d'ilə-é mee kəy-ti kí taá dɔ madi-é-ti†. ³⁸ Be kí Lida lé tò ngɔsi kà be kí Jope, beba loki njéndó né-je d'oo poy Piyər kí isi Lida rəmə, d'ulə dow-je joo ro-é-ti 'panè: «Kɔgri ya, 'ree kalangi 'ingə-ji.» ³⁹ Beba Piyər ɿ taá kalangi ya ow sə-dé. Loki ɛ ree tee lé, d'or nɔ-é d'ow siə mee kəy-ti kí tò dɔ madi-é-ti taá lé rəmə, njéngowkoy-je lay ya 'ree ro-é-ti kà nɔ ta-dé-ti, ə 'tɔji-é kubi kul-je kà kubi-je kí rangi kí Dɔrkasi oji adi-dé taá-taá, loki ɛ isi-né kà dɔ-é taá bəy. ⁴⁰ Piyər adi dow-je lay 'tee ndaa-ti bá ɛ ɔsi məkəji-é nangi pa ta kà Lubə, bəy ngá bá ɛ təl kəm-é ki ro nin-ti lé ə panè: «Tabita, ɿ taá!» Rəmə Tabita tee kəm-é yərərə, ə loki oo Piyər lé, ɛ ɿ isi taá. ⁴¹ Beba Piyər uwə ji-é adi-é ɿ a taá. Ngá bá ɛ ba njékaa njay-je kà njéngowkoy-je ə tɔji-dé Tabita lé kəm. ⁴² Dow-je lay kí bebo Jope-ti ya ta-é usi mbi-dé-ti, adi dow-je nɔ d'adi mee-dé 'Babe. ⁴³ Piyər ra ndɔ nɔ Jope, mee kəy-ti lə Simɔ kí to njèkɔl ndaa.

† 9:37 9:37 Knj 1:13

10

Ta læ Piyər-je kì Kørnəy
Knj 11:5-17

¹ Dingəm káre bè isi bebo Sejure-ti, ri-é læ Kørnəy, ɛ to njəkun do kuti asgar-je bu kí 'ba-dé «asgar-je kí Itali.»
² Kørnəy lé, to dow kí njəkilə kuji do Lubə-ti rəm, to njəbəl Lubə rəm, bá dow-je lay kí mee kəy-ti liə kàrè bè ya to. Njəndoo-je kí dan jipi-je-ti lé, taá-taá ya ɛ ra sə-dé maji n̄a rəm, to njəpata kì Lubə taá-taá rəm to. ³ Loki kàdì təl rə-é adi à to kàdì mutə je bè lé, né ra-é toki n̄i bè, adi ɛ oo malayka læ Lubə yéréré kəm-é-ti, ree rə-é-ti ə ba-é panè: «Kørnəy!»
⁴ Kørnəy oo malayka lé géréré rəmə, ɛ bəl n̄a adi dəji-é panè: «Ri ra né wa, 'Babe?» Malayka lé, idə-é panè: «Ta-je kí 'isi 'pa kì Lubə rəm, maji-je kí 'isi 'ra kì njəndoo-je lé, ɔw tɛɛ rə Lubə-ti ə mee-é ole do-i-ti. ⁵ Beba kí ngɔsnè-ti kin ya, 'ulə dingəm-je mee be-ti kí Jope, kdo kadi d'ow 'ba Simɔ kí ri gají-é læ Piyər d'adi-é ree. ⁶ Piyər lé, tò be læ Simɔ kí to njəkɔl ndaá, kí kəy liə tò kàdì babo-ti ngɔsi kin.»
⁷ Loki malayka kí pa siə ta lé, ɔti ɔw bè ya rəmə, Kørnəy ba ngannjékullə-je liə joo rəm, ba asgar káre kí to njəkilə kuji do Lubə-ti n̄a dan de-ti kí d'isi gin tógi-ti liə, ⁸ adi 'ree ə ɔr-dé poy né-je kí ra né lé lay, ngá bá ulə-dé bebo Jope-ti.

⁹ Lo aa go-ti, loki ngannjékullə-je, d'usi rəbəə d'ow sar 'tɛɛ ngɔsi kì bebo Jope rəmə, Piyər al taá do kəy dur dur-ti kdo pa ta kì Lubə kì kàdì kí a jam do be-ti. ¹⁰ Bo ra-é adi ndigi kuso né. Ngà loki d'isi 'ra nékuso kdo kadi-é ya bəy rəmə, né ra-é toki n̄i bè. ¹¹ E oo lo kí dɔrɔ-ti tò tagra, rəmə né kí titi-n̄a kì takubi kí tati pəl-pəl, ə 'tɔ kulə sul-é-je-ti so lay, i taá isi risi kì dɔnangi-ti. ¹² Dɔ-je lay kí nja-dé ra so-so, de kí d'agi nangi, kì yəl-je kí 'nar taá 'tò mee takubi-ti lé, kì kuti-dé kuti-dé. ¹³ Rəmə Piyər oo ndi dow pa siə ta panè: «Piyər, i taá 'tɔl-dé 'uso!»
¹⁴ Ngà Piyər panè: «Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò n̄e bè kinlé m̄a m'uso nja káre al*.»
¹⁵ Piyər oo ndi dow lé təl pa siə bəy panè: «Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo kì né kí tò n̄e al ngá.†»
¹⁶ Né-é kinlé ree bè-bè nja mutə rəmə, lo-é-ti n̄ɔɔ ya təl ɔw dɔrɔ-ti gogi, ¹⁷ adi Piyər dəji rə-é ta panè: «Né kí ra-m toki n̄i bè kinlé, kɔr mee-é to ri wa?» Ngà loki ɛ isi gir ta-é kì gir ya bəy rəmə, dingəm-je kí Kørnəy ulə-dé lé, d'a 'dəji 'panè se kəy læ Simɔ tò rá wa, ə 'ree d'a takəy-ti ngɔsi ngá. ¹⁸ De 'ba ba kì ndi-dé kí boy 'dəji 'panè: «Lo kin ya bá Simɔ kí

* 10:14 10:14 Mbl 11:1-47 † 10:15 10:15 Mar 7:15

ri gaji-é lə Piyər tò-ti lé al wa?» ¹⁹ Loki Piyər isi gir ta kí dɔ kɔr mɛɛ né-ti kí ra-é toki nɪ bè kinlé ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay idə-é panè: «'Oo bè, dingəm-je mutə d'ǵ 'dəji-i. ²⁰ 'I taá, 'risi nangi ə 'ow sə-dé, bi 'tadi ti-ti al, kɔɔ to mə ya bá m'ulə-dé.» ²¹ Ngá bá Piyər risi nangi ɔw rɔ-dé-ti idə-dé panè: «Yən, mə kí 'sangi-mi lé, ya ó m'ǵ tin. Ngà se sɔi 'reei ban wa?» ²² Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «To Kɔrnəy njékun dɔ kuti asgar-je kí bu bá ulə-ji. Ǝ to dow kí njururu, to njəbəl Lubə, jipi-je lay ya 'pa ta kɪ dɔ-é-ti maji. Lubə adi malayka kí aa njay ree tɛɛ kɪ dɔ ta adi-é kadi ulə kulə ba-i kɔɔ kadi ɔw idə-é ta.» ²³ Bəba Piyər adi-dé 'tò kəy rɔ-é-ti nɔɔ ya.

Lo aa kɪ ndɔge ngá bá Piyər usi rəbəə ɔw sə-dé. Njékadmɛɛ-je kí nǵ-je mɛɛ bebo Jope-ti 'dan-é.

²⁴ Lo aa go-ti, 'tɛɛ mɛɛ bebo Sejarə-ti. Loki Kɔrnəy isi ngəbi-dé lé, ɛ ulə kulə ba noji-é-je, kɪ nam-é-je kí ɛ ndigi-dé nǵ. ²⁵ Loki Piyər ɔw kɔɔ kandi kəy go-dé-ti rəmə, Kɔrnəy tilə kəm-é, usi nangi nja-é-ti, ɔsi dɔ-é nangi nɔ-é-ti. ²⁶ Ngá Piyər uwə-é ki taá ə panè: «'I taá! Mǵ kàrè m'to dow madi-i tɔ.» ²⁷ Piyər pa siə ta taá-taá andi-né mɛɛ kəy-ti rəmə, ingə dow-je kí 'kəw-nǵ nǵ. ²⁸ Ə ɛ pa sə-dé panè: «Sɔi 'gəi maji, ndukun lə-ji lé, ɔgi dow kí to jipi kadi ində rɔ-é nati kɪ dow kí to jipi al əse kadi ɔw mɛɛ kəy-ti liə. Ngà mə lé, Lubə idə-m panè: "M'a koo dow kadi to dow kí maji al əse to dow kí tò nɛ takəm-n'è-ti al." ²⁹ Gin-é kin bá loki sɔi 'bai-mi lé, m'tadi ti-ti al ya m'ɔti par m'ree-né tin. M'dəji-si se ri bá uləi-né kulə go-m-ti wa?»

³⁰ Ngá bá Kɔrnəy idə-é panè: «'Oo bè, bəne, asi ndɔ sɔ ngá, m'isi m'pa ta kɪ Lubə mɛɛ kəy-ti lə-m kɪ kadi kí mutə kí losɔɔ, rəmə tajinati nè ya dingəm káre kí ulə kubi kí ndóle kəy-kəy ǵ nɔ-m-ti, ³¹ idə-m panè: "Kɔrnəy, Lubə oo ndi-i, bá mɛɛ-é ole dɔ maji-je-ti kí isi ra kɪ njéndoo-je kin rəm tɔ. ³² 'Ulə dow-je bə-ti kí Jope, kɔɔ kadi d'ɔw 'ba Simɔ kí ri gaji-é lə Piyər d'adi-é ree. Ǝ tò mɛɛ kəy-ti lə Simɔ kí to njəkɔl ndaá kí isi kadi babo-ti ngɔsi kin." ³³ Bəba kalangi bè ya m'ulə-né dow-je go-i-ti tin. Adi ree lə-i kinlé, maji nǵ. Kí ngɔsnè-ti kinlé, jɛ lay ya j'isi nɔ Lubə-ti nè, kɔɔ koo ta-je lay kí 'Babe un ndu kadi 'pa adi-ji.»

Piyər ɔr ta mɛɛ kəy-ti lə Kɔrnəy

³⁴ Piyər un ta panè: «Ooi maji, m'gə kí Lubə ɔr kəm dow al. ³⁵ Gin dow-je kí rá-rá ya lé, dow kí bəl Lubə rəm, ra né kí njururu lé, à nəl Lubə ya. ³⁶ Sɔi 'gəi maji, Lubə adi ta liə kí to Poyta kí Maji kí sobi dɔ lapiya ɔw rɔ Israyel-je-ti kɪ takul Jeju Kristi. Ǝ ya to 'Ba dow-je lay. ³⁷ Né kí un kuti ra

né dɔnangi Galile-ti, sar tɛɛ-né dɔnangi Jude-ti go mbɛ-ti kí Jǎ ilə sɔbi dɔ batɛm lé, sɛi 'gəi maji. ³⁸ Kəm rəbi kí Lubə adi-né Ndil kí aa njay rəm, adi-né tógi Jeju kí Najareti-ti lé, kàrè sɛi 'gəi maji tɔ. Jeju kí ɔw kì bɛ-bɛ ra maji kì dow-je, aji dɛ kí d'isi gin tógi-ti lə Sú lé, kàrè sɛi 'gəi maji rəm tɔ, kdɔtalə Lubə nɔy siə. ³⁹ Né-je lay kí Jeju ra mɛɛ bɛ-je-ti lə jipi-je, kì né-je kí ɛ ra mɛɛ bɛbo Jorijalɛm-ti lé, jɛ joo kì kəm-ji, bá j'oo ta-é kì mbi-ji rəm tɔ. Ngà dɛ 'bɛ-é kagdəsi-ti 'tɔl-é. ⁴⁰ Rəmə Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ mɛɛ ndo kí njèkungi-ti mutə ə Lubə adi-é toji rɔ-é. ⁴¹ Rɔ dow-je-ti lay al, ngà rɔ-ji jɛ-ti kí Lubə mbəti-ji kete kdɔ kadi j'to njékɔr poy ta-je liə lé bá ɛ toji rɔ-é rɔ-ji-ti. Loki ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ kàrè, jɛ j'uso siə né nati rəm, bá j'ay siə nati rəm tɔ. ⁴² Bɛba ɛ un ndu adi-ji, kdɔ kadi j'ilə mbɛ j'adi dow-je 'gə kí Lubə ində-n'è kí njègangta dɔ dow-je-ti kí d'isi kəm rəm, dɔ dɛ-ti kí d'oy rəm. ⁴³ Njépata-je kí ta Lubə-ti lay ya 'pa ta kí dɔ-é-ti 'panè: “Dow kí rá-rá kí adi-é mɛɛ-é lé, Lubə à kiŋə go majal-je liə kɔgi kadi-é kì takul ri-é.”»

Dow-je kí 'to jipi-je al kàrè d'ingə Ndil aa njay

⁴⁴ Loki Piyər isi pa ta bɛ-bɛ ya bəy rəmə, Ndil kí aa njay risi ree dɔ dow-je-ti lay kí d'isi d'oo ta liə lé. ⁴⁵ Bɛba njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je kí 'dan Piyər ree siə nati lé, ndil-dé tɛɛ sɔy, kdɔtalə Lubə adi Ndil kí aa njay kadkare-ti, dow-je kí 'to jipi-je al tɔ. ⁴⁶ Kdɔ dɛ d'oo ndi-dé kí d'isi 'pa ta kì ndɔ ta bɛ lə dow-je kí rangi, bá 'tɔy Lubə rəm, ngà bá Piyər panè: ⁴⁷ «Dow-je kí d'ingə Ndil kí aa njay titi-nɔ sə-ji bɛ tɔ lé se dow à kɔgi-dé ra batɛm kəm man-ti wa?» ⁴⁸ Ə Piyər lé, un ndu kadi 'ra-dé batɛm kì ri Jeju Kristi. Go-ti, dɛ dɔji-é kadi isi sə-dé kì mbɔr moki tá.

11

Piyər ɔr gin panjiyə-é adi njékəwnɔ-je kí bɛbo Jorijalɛm-ti Knj 10:1-33

¹ Njékowkulə-je, kì njékadmɛɛ kí d'isi dɔnangi Jude-ti, d'oo poy-é kí dɛ kí 'to jipi-je al ya kàrè 'taa ta lə Lubə tɔ. ² Ngà loki Piyər təl ree bɛbo Jorijalɛm-ti lé, njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je 'kɔl siə 'panè: ³ «I 'ɔw mɛɛ kəy-ti lə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al ə 'uso sə-dé né!» ⁴ Bɛba Piyər ɔr-dé go né-je kí ra né lé berere-berere panè: ⁵ «Mɔ m'isi mɛɛ bɛbo Jope-ti, ə loki m'isi m'pa ta kì Lubə rəmə, m'tɛɛ m'usi ə né ra-m toki nɔ bɛ, adi m'oo né kí titi-nɔ kì takubi kí tati pəl-pəl kí 'tɔ kulə sul-é-je-ti sɔ lay, j dɔrɔ-ti risi ree njal rɔ-m-ti. ⁶ M'oo takubi lé gérérə rəmə, m'oo dɔ-je kí nja-dé ra sɔ-sɔ, dɔ-je kí wale rəm, dɛ kí d'agi nangi rəm, bá yəl-je kí 'nar

taá rəm tɔ. ⁷ Beba m'oo ndi dow idə-m panè: “Piyər 'i taá 'tɔl-dé 'uso!” ⁸ Ngá bá m̩ m'ilə-ti m'panè: “Kuy! 'Babe, né kí maji al əse né kí tò n̩ bè kin ɔdi ta-m nja káre al.” ⁹ M'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti ya bəy panè: “Né kí Lubə təl-é adi aa njay ngá lé, i 'a koo ki né kí tò n̩ al ngá.” ¹⁰ Né kinlé t̩ bè-bè nja mutə, bá təl lay ɔw dɔrɔ-ti gogi. ¹¹ Rəmə lo-é-ti nè ya, dingəm-je kí mutə kí d'ulə-dé bebo Sejare-ti kadi 'ree rɔ-m-ti lé, 'ree d'ɔ takəy-ti kí m'isi-ti. ¹² Ə Ndil kí aa njay idə-m kadi m'ow sə-dé, bi kadi m'tadi ti-ti al. Beba ngankɔ-m-je kí mek̩ kan, 'dan-m d'adi j'ow m̩ kəy-ti lə Kɔrnəy.» ¹³ Beba njəkəy lé ɔr-ji poy né kí ra né lé panè: «M'oo malayka ree m̩ kəy-ti lə-m, idə-m panè: “'Ulə kulə m̩ be-ti kí Jope kadi d'idə Simɔ kí ri gaj-é lə Piyər kadi ree. ¹⁴ E bá à kidə-i ta kí à kaji-né k̩ d̩ kí m̩ kəy-ti lə-i lay.” ¹⁵ Loki m'un gin pa ta lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-dé-ti titi-n̩ kí ndɔki ree-né dɔ-ji j̩i-ti lo kulə gin-é-ti n̩ kinlé bè tɔ.* ¹⁶ †Beba m̩ ole-né dɔ ta-ti kí 'Babe pa panè: “Ja ra dow-je batəm mani, ngá səi lé batəm lə Ndil kí aa njay bá a rai.†” ¹⁷ Kinə Lubə adi-dé Ndil kí aa njay kadkare-ti titi kí ɛ adi-ji-né j̩i kí j'adi m̩-ji 'Babe Jeju Kristi bè tɔ lé, m̩ m'to n̩ bá kadi m'mbati go Lubə-ti wa?» ¹⁸ Loki d'oo ta-je kin bè lé, d̩ lay ya d'ilə m̩-dé nangi pɔɔ, adi d'osi gaj-é Lubə 'panè: «Tɔgrɔ-ti ya, dow-je kí 'to jipi-je al ya kàrè, Lubə adi-dé tarəbi adi d'in̩ə panjiyə-dé kí maji al kɔgi d'isi-né kəm sartagangi.»

Njékəwnɔ-je kí bebo Antiosi

¹⁹ †Kulə kəm-n̩ə ndoo kí ulə gin-é dɔ koy Etiyən-ti lé, ra adi njəkadm̩-je 'sane-n̩ə. D̩ kí madi-je d'ow njal 't̩ bebo Penisiti, k̩ dɔnangi Siprə kí tò dan ba-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti tɔ; ə 'pa ta lə Lubə d'adi jipi-je ya par.‡ ²⁰ Rəmə njəkadm̩-je kí 'n̩-je kí dan d̩-ti kí 'to dow-je kí dɔnangi Siprə, k̩ bebo Sirən-ti d'ow bebo Antiosi-ti d'ilə mb̩ Poyta kí Maji lə 'Babe Jeju d'adi dow-je kí 'to gr̩ki-je tɔ. ²¹ Beba tógi 'Babe n̩y sə-dé adi dow-je n̩ ya d'in̩ə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi ə d'adi m̩-dé 'Babe. ²² Ə ta-é usi mbi njékəwnɔ-je-ti kí bebo Jorijaləm-ti, adi d'ulə Barnabasi d'adi-é ɔw njal bebo Antiosi-ti rɔ-dé-ti. ²³ Loki Barnabasi ɔw t̩, bá oo ramaj-é lə Lubə bè lé, rɔ-é nəl-é n̩ adi ulə dingəm m̩-dé-ti lay kadi 'nam kàd̩ 'Babe-ti k̩ m̩-dé kí káre-rè. ²⁴ Barnabasi lé to dow kí maji rəm, Ndil kí aa njay rusi m̩-é rəm, bá to njəkadm̩ kí n̩ rəm tɔ. Beba kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'ree rɔ 'Babe-ti.

* 11:15 11:15 Knj 2:1-4. † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:16 11:16 Knj 1:5 † 11:19 11:19 Knj 8:1-4 ‡ 11:19 11:19 Knj 8:1

²⁵ Go-ti lé Barnabasi i ow bebo Tarsi-ti kɔɔ sangi Sol.
²⁶ Ngà loki ingə-é lé, adi-é ree siə bebo Antiosi-ti. Ə de joo lay ya 'ra bal káre nati kɔɔ njékəwnə-je lo kingə-nə-je-ti lə-dé ə kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya de 'ndó-dé né. Mee bebo Antiosi-ti lé bá to loki dɔsəy saki-saki kí 'ba njéndó né-je lə Jeju «njékun go Kristi.» ²⁷ Dɔgangi ndó-é-je-ti kinlé, njépata-je kí ta Lubə-ti d'i bebo Jorijaləm-ti d'ow bebo Antiosi-ti. ²⁸ †Ndil kí aa njay tee kɔɔ do ta adi dow káre dan-dé-ti kí ri-é lə Agabusi adi panè: Bobo à kusi dɔnangi-ti nè lay. Rəmə, bo lé usi bal kɔɔbe-ti lə ngar Klodi ya tɔ§. ²⁹ Beba njéndó né-je d'un ndu-dé kadi ná-ná ya adi né kí go nékingə-é-ti kadi d'ulə-né kɔɔ kadkare-ti kadi ra kɔɔ njékadmee-je kí d'isi dɔnangi Jude-ti. ³⁰ De 'mbɔ kadkare-je lé, d'ulə-né Barnabasi-je kɔɔ Sol rɔ 'ngatɔgi-je-ti kí dɔnangi Jude-ti.

12

Koy Jaki, kɔɔ kuwə Piyər dangay-ti

¹ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ngar Erodi un kuti kulə kəm dow-je madi dan njékəwnə-je-ti ndoo. ² Beba e adi 'tol Jaki* kí ngonkɔɔ Ja kɔɔ kiyəro. ³ Loki oo kadi né kí n'ra kin nəl jipi-je nɔɔ lé, e adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti tɔ. Ndó-é-ti kinlé, tɔ ndɔ ra nəy kí 'ra kɔɔ mbə kí əm goto-ti†. ⁴ Loki Erodi adi d'uwə Piyər d'ilə-é dangay-ti lé, e oy asgar-je sɔ-sɔ kuti sɔ adi 'ngəm ta-é, kdɔtalə e gir kadi n'gangi ta dɔ-é-ti ndaa-ti takəm kosi dow-je-ti go ra nəy Paki-ti. ⁵ Loki Piyər a kəy dangay-ti lé, njékəwnə-je 'pa ta kɔɔ Lubə kɔɔ rɔ tungə-dé ya par-par kɔɔ ta liə.

Tee dangay-ti lə Piyər

⁶ Ndɔɔ bè, kadi lo aa ə Erodi à tee siə dan dow-je-ti kɔɔ gangta dɔ-é-ti lé, Piyər tɔ bi mbunə asgar-je-ti joo. D'ilə Piyər sil rəm, bá njéngəm takəy dangay-je 'ngəm rəm tɔ. ⁷ Rəmə kəm kí kində jipi bè ya malayka lə 'Babe tee koy ə loki Piyər tɔ-ti lé ndógi doo, ngá bá Malayka lé ində kadi Piyər dɔ-dɔ ndəl-é-né panè: «I taá kalangi!» Rəmə sil kí ji-é-ti lé gay wɔgrɔ-wɔgrɔ. ⁸ Ngá bá malayka lé idə-é panè: «'Un ndaa dɔɔ bədi lə-i 'dɔ-né bədi-i ə 'ulə saba lə-i nja-i-ti.» Piyər ra titi kí e idə-é-né, ngá bá malayka lé təl idə-é panè: «'Ulə kubi kul lə-i ə 'un go-m.» ⁹ Piyər tee kəy dangay-ti njiyə go malayka-ti. Né kí malayka ra kinlé, Piyər oo kí to né kí tɔgrɔ-ti al. E gir panè to ni. ¹⁰ Loki d'ində ta njéngəm

† 11:28 11:28 Knj 21:10 § 11:28 11:28 Knj 21:10 * 12:2 12:2 E kinlé, to Jaki kí ngon lə Jebede. † 12:3 12:3 Tɛt 12:1

takəy dangay-je kí dɔsəy 'gangi, 'ree d'ində kí njèkungi-ti joo 'gangi, 'ree 'tɛɛ tarəbi-ti kí 'ra kì ngow là kí to tarəbi kí ɔw kì mɛɛ bebo-ti rəmə, tarəbi-é lé tɛɛ nɔ̄-dé-ti kì dɔ rɔ-é ya, adi 'tɛɛ ndaa-ti d'un rəbi káre bè d'isi d'ɔw rəmə, malayka lé, igi yom go Piyər-ti.

¹¹ Ngá bá kəm Piyər ijə yərərə adi panè: «Kí nè kin bəy bá m'gə maji kí to 'Babe ya ulə malayka liə adi ree ɔr-m ji ngar Erodi-ti rəm, ɔr-m mɛɛ né-je-ti kí maji al lay kí jipi-je 'ndigi ra sə-m rəm tɔ.»

¹² Loki kəm Piyər ijə dɔ rɔ-é-ti maji lé, ɛ ɔw be lə Mari kí kɔ Jā. Jā lé, ri gaji-é lə Marki. Kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'kəw-nə be lə Mari lé, d'isi 'pa ta kì Lubə. ¹³ Loki Piyər ree tɛɛ takəy-ti ɔ̄ ində takəy rəmə, ngonnjèkullə kí dené kí 'ba-é Rodi ree kdɔ koo. ¹⁴ Ngá loki ɛ ree bá oo ndi Piyər gə rəmə, rɔ-é nəl-é nɔ̄ adi ɔr takəy al, ngà təl kì ngodi ɔw idə-dé panè Piyər ɔ̄ ndaa-ti takəy-ti nɔ̄. ¹⁵ Rəmə d'ilə-é-ti 'panè: «Dɔ-i ində-i wa!» Ngà ɛ təl idə-dé panè: «To Piyər ya lé.» Ngá bá dɛ 'panè: «À to malayka liə je bè.» ¹⁶ Ngá Piyər ində takəy par-par. Beba loki 'ree 'tɛɛ takəy bá d'oo-é rəmə, lo ta igi-dé səl. ¹⁷ Piyər ra ji-é kəngi-dé-né kadi 'pa ta al, ngá bá ɛ ɔr-dé poy né kí 'Babe ra bá ɔr-é-né kəy dangay-ti tɛɛ-né siə ndaa-ti lé. ɛ təl idə-dé panè: «Idə-i ta-é Jaki-je kì ndəgi njèkadmeɛ-je.» Ngá bá ɛ tɛɛ ɔw lo kí rangi-ti bəy. ¹⁸ Loki lo aa lé, asgar-je d'ɔw dɔ-nə-ti wúr-wúr adi 'dəji-nə 'panè se ri bá tɛɛ dɔ Piyər-ti lé wa? ¹⁹ Beba Erodi adi d'ɔw 'ndole-é, ngà d'ingə-é al. ɛ ba asgar-je kí njéngəm takəy-je lé dəji-dé ta ə un ndu kadi 'təl-dé. Go-ti, Erodi j̄ dɔnangi Jude-ti ɔw isi bebo Sejare-ti asi dɔkaglo sɛ bəy.

Koy lə ngar Erodi

²⁰ Ta tò dan Erodi-ti dɛ kì dow-je kí dɔnangi Tir-ti, kì dow-je kí dɔnangi Sidɔ-ti. Beba dɛ d'adi ta-dé asi-nə kadi 'ree d'ingə Erodi. Loki dɛ 'ndogì mɛɛ Blastusi kí to gɔrɔ kí njèkində kəm-é go né-je-ti lə ngar Erodi lé, dɛ d'ɔw 'dəji ngar kadi d'ulə siə noji natì, kdɔtalə bəkɔ liə bá to lo kingə nékuso lə-dé. ²¹ Erodi ɔr ndɔ ulə-né kubi ngar liə rɔ-é-ti, ə isi dɔ kalikɔbe-ti liə, bá pa ta-je kí ngə-ngə kì kosi dow-je. ²² Rəmə dow-je 'tɔy-é mbiti-mbiti 'panè: «Kay! Kin to ndi magi ən bi, to ndi dow al!S» ²³ Ngá bá lo-é-ti nɔ̄ ya malayka lə 'Babe ində Erodi ɔji-é, kdɔtalə Erodi nàji riba kì Lubə, beba tajinati nè ya kode-je d'ində-é d'adi-é oy.*

‡ 12:17 12:17 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju. Gal 1:19 § 12:22 12:22 Ejk 28:2

* 12:23 12:23 Dan 5:20

²⁴ Ngà ta lə Lubə sane ɔw ki kete-kete. ²⁵ Loki Barnabasi-je kɪ Sol 'tɔl ta kullə lə-dé kɪ mee bebo Jorijalem-ti lé, de d'adi Jə kɪ ri gajɪ-é lə Marki lé, təl sə-dé nati.†

Mba kí dɔsɔy kí Pol ɔw kɔɔ mbɛ Poyta kí Maji

13

Njékəwnə-je d'ində Barnabasi kɪ Sol tagay kɔɔ kullə lə Lubə

¹ Dan njékəwnə-je-ti kɪ bebo Antiosi-ti lé, njépata-je kɪ ta Lubə-ti, kɪ njéndó dow-je ndukun-je kɪ d'isi mbunə-dé-ti ɔn: Barnabasi rəm, Simiyɔ kɪ 'ba-é dow kɪ ndul rəm, Lusiyusi kɪ bebo Siren-ti rəm, Manayən kɪ d'uti-é nati kɪ Erodi kɪ njəkɔbe rəm, bá Sol rəm tɔ*. ² Beba ndɔ káre bè kɪ d'isi 'pole 'Babe bá d'ɔgɪ rɔ-dé nékuso kɪ man kay d'isi 'pa ta kɪ Lubə lé, Ndil kɪ aa njay idə-dé panè: «Ōri Barnabasi-je kɪ Sol indəi-dé tagay adi-mi, kɔɔ kullə kɪ m'ba-dé kɔɔ lé.» ³ Loki d'ɔgɪ rɔ-dé nékuso kɪ man kay 'pa ta kɪ Lubə lé, de d'ində ji-dé dɔ-dé-ti bá d'inə-dé kadɪ d'ɔw.

Barnabasi-je kɪ Sol dɔnangi Sivrə-ti

⁴ Ndil kɪ aa njay ulə Barnabasi-je kɪ Sol adi d'ɔw Selesi-ti ngá bá d'al bato d'ɔw dɔnangi Sivrə-ti. ⁵ Ngà loki 'teɛ bebo Salamin-ti lé, de 'pa ta lə Lubə mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je. Ngonnjəkullə lə-dé Jə Marki ɔw sə-dé nati. ⁶ Loki d'ində dɔnangi Sivrə kɪ tɔ dan ba-ti 'gangɪ lé, d'ɔw njal bebo Paposi-ti. Lo kin-ti lé, d'ingə mbəli káre kɪ 'ba-é Bar Jeju. E to jipi ə oo rɔ-é kɪ njépata kɪ ta Lubə-ti rəm, ⁷ bá to njəkisi dɔ ji Gubərnər-ti kɪ ri-é lə Serjiyusi Polusi kɪ to dingəm kɪ njənégə rəm. Gubərnər lé, adi 'ba Barnabasi-je kɪ Sol kɔɔ ɛ ndigi koo ta lə Lubə. ⁸ Ngà dow káre bè kɪ to mbəli, ri-é lə Elimasi kɪ ta greki, bá ndigi al, adi ɛ sangɪ kadɪ n'təl dɔ gubərnər dɔ kadmeɛ-ti liə. ⁹ Beba Sol kɪ 'ba-é Pol kɪ Ndil kɪ aa njay rusi mee-é lé oo-é ngəti-ngəti†, ¹⁰ bá idə-é panè: «I dingəm kɪ kadɪ ta kɪ né ra kɪ go rəbi-é-ti al ya rusi mee-i, i ngon lə Sú, njəkɔsi ta né-je lay kɪ to né kɪ njururu. I lé, ndɔ kɪ rá-ti bá 'a taakoo ta tuji kɔjra-je-ti lə 'Babe kɪ to kɔjra-je kɪ njururu kinlé wa? ¹¹ Yən, kɪ ngɔsnè-ti kin ya, 'Babe à kində-i kɔji-i ə kəm-i à tɔɔ, adi 'a koo ndógi kadɪ al ya dɔkaglo asi tati.» Beba tajinati nè ya lo ndul kəm Elimasi-ti ndi-ndi, adi mam lo ba-ba sangɪ-né dow kadɪ ndɔr-é. ¹² Loki Gubərnər oo né kɪ ra-né kinlé rəmə, adi mee-é, kdɔtalə néndó kɪ sɔbi dɔ 'Babe lé, ɔr ndil-é.

† 12:25 12:25 Knj 11:30 * 13:1 13:1 Luk 3:1 † 13:9 13:9 Knj 22:27

Pol ndó ta læ Lubə bebo Antiosi kí tò dɔnangi Pisidi-ti

¹³ Pol kì madkullə-je liə d'al mee bato-ti kí bebo Paposi-ti, d'ow bebo Pərje-ti kí tò dɔnangi-ti kí Pampili. Jə tusi-dé inɔ-dé lo-é-ti kin, ə təl ɔw bebo Jorijaləm-ti gogi‡. ¹⁴ Dɛ d'ɪ bebo Pərje-ti, d'ow bebo Antiosi-ti kí tò dɔnangi Pisidi-ti. Rəmə d'ow kəykəwnə-ti læ jipi-je ndɔ taakoo-ti læ jipi-je ə d'isi lo-é-ti nɔɔ. ¹⁵ Loki 'ndó mbete ndukun læ Moiyiji rəm, bá 'ndó mbete læ njépata kí ta Lubə-ti rəm lé, njékun dɔ kəykəwnə læ jipi-je d'ulə kulə d'idə Pol-je 'panè: «Ngankɔ-ji-je, kinə ɔwi kì ta madi kdɔ kadi uləi-né dingəm mee njékəwnə-je-ti rəmə, tarəbi tò tagi kadi 'pai.» ¹⁶ Beba Pol ɪ taá yəki ji-é adi d'isi selele bá panè: «Səi Israyel-je rəm, səi kí 'bəli Lubə rəm, 'yəli mbi-si ooi-né ta læ-m! ¹⁷ Lubə læ gin dow-je læ-ji kí 'to Israyel-je mbəti ka-ji-je. E adi kɔr-dé usi dɔ madi-é-ti, loki d'isi-né bə mba-ti dɔnangi Ejipti-ti, bá adi-dé 'tɛɛ kɔgi dɔnangi-ti kinlé kì takul tɔgi-é kí nɔ. ¹⁸ E ul-dé asi bal kɔrsɔ diləlo-ti§. ¹⁹ Bəy bá ɛ tɔɔ ko gin dow-je siri dɔnangi Kanə-ti ə təl kì dɔnangi læ-dé adi dow-je liə néndubə-ti*. ²⁰ Né-je kin lay lé, ra né asi bal busɔ kì kɔrmɪ je bè.»

«Go-ti gogi bá, ɛ ində njégangta-je adi ka-ji-je sar tɛɛ-né kaglo-ti læ Samiyel kí to njépata kí ta-é-ti.† ²¹ Ngá bá dɛ 'dəji ngar, bá Lubə adi-dé Saul kí ngon læ Kisi kí to kí gin koji-ti læ Benjamɛ adi ɔ bə dɔ-dé-ti bal kɔrsɔ. ²² Ngà go-ti gogi, loki Lubə mbati Saul lé, ɛ adi Dabidi to ngar læ-dé. Ta kí Lubə pa dɔ Dabidi-ti ɛn: “Mə m'ingə Dabidi, ngon læ Jese, ki dow kí mee-m ndigi, ɛ à ra né-je lay kí mee-m ndigi.” ²³ Gin ka-ti læ Dabidi lé, bá Lubə adi d'oji Jeju kí to njəkəji Israyel-je, titi kí ɛ un-né mindi-é kete lé. ²⁴ †Kete nɔ ree Jeju-ti lé, Jə ilə mbɛ adi gin Israyel-je lay kadi 'ra batəm kdɔ kadi tɔji kinə kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi. ²⁵ †Ngà dɔkaglo-ti kí Jə tɔl ta kullə liə lé, ɛ panè: “M'to dow kí səi 'ngəbi-é kinlé al. Ooi bè, ɛ kí à ree go-m-ti lé, kulə saba kí nja-é-ti ya kərə m'tuwə kadi m'tuti al.§”»

²⁶ «Ngankɔ-m-je, səi kí 'toi nganka Abrakam rəm, dɛ kí dan-si-ti nè kí 'bəl Lubə rəm lé, jəi ya bá ta kaji kinlé sobi dɔ-ji. ²⁷ Kdɔ dow-je kí bebo Jorijaləm-ti kì 'boy-je læ-dé lé, 'gə Jeju al rəm, bá ta-je læ njépata-je kí ta Lubə-ti kí dow-je 'ndó kì ndɔ taakoo-je læ jipi-je lay-lay kinlé kərə 'gə mee-é al rəm tɔ. Ta kí dɛ 'gangi dɔ Jeju-ti kin, dɛ 'ra d'adi ta-je

‡ **13:13** 13:13 Knj 12:12 § **13:18** 13:18 Tɛt 1:7; 12:51; Det 1:31. * **13:19** 13:19 Det 7:1; Joj 14:1 † **13:20** 13:20 Njg 2:16; 1Sa 3:20 ‡ **13:22** 13:22 1Sa 8:5; 8:19; 10:21; 13:14; Pa 89:21. † **13:24** 13:24 Mar 1:4; Luk 3:3 † **13:25** 13:25 a Jə 1:20; b Mat 3:11; Mar 1:7; Luk 3:16; Jə 1:27 § **13:25** 13:25 Jə 1:20,27; Mat 3:11; Luk 3:16

lay kinlé né-é ra-né né to. ²⁸ †De d'ingə ta kí asi koy-é al, ya 'dəji Pilati kadi adi 'tol-é. ²⁹ †Ngà loki de 'ra siə né-je lay kí 'ndangi meɛ mbete-ti kí aa njay sobi-né do-é lé, de d'or-é kagdəsi-ti d'ow 'dubi-é.* ³⁰ Ngà Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ. ³¹ †De kí d'j̄ siə donangi Galile-ti 'dan-é d'ow siə bebo Jorijaləm-ti lé, ɛ tɛɛ sə-dé busi-busi ya asi ndo n̄a. De lé bá bone bè 'təl 'to njépata-je liə kadi dow-je kí to Israyel-je.»

³² «Jɛ kàrè, j'ree j'ilə mbɛ Poyta kí Maji kinlé j'adi-si j'panè: Kunmindì kí Lubə un adi ka-ji-je lé, ³³ ɛ adi né-é ra né do-ji-ti, jəi nganka-dé-je, k̄i takul tɔsi kí ɛ adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí 'ndangi-né ta-é meɛ mbete Pa-je-ti lo kɔr-é-ti kí joo 'panè:

“I 'to Ngon-m, bone M̄a ya m'to Bobi-i.”»

³⁴ «Tɔsi kí Lubə adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, ɛ adi-é tɛɛ kɔo kadi ndum gogi al ngá lé bá pa-né panè:

“M'a kadi-si né-je kí aa njay

kí m'un mindi-m do-ti, m'adi Dabidi.

To kun mindi kí m'a do-ti njangi.”»

³⁵ «Gin-é kin bá Lubə pa-né meɛ mbete-ti kí rangi bəy panè:

“I 'a kiŋə-m m̄a dow lə-i kí m'aa njay kadi m'ndum al†.”

³⁶ «Dabidi lé, loki ɛ ra kullə kaglo-ti liə tol-né ta kɔjra-je lə Lubə lé, oy adi 'dubi-é mbó ka-é-je-ti ə ɛ ndum‡. ³⁷ Ngà ɛ kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, ndum al. ³⁸ Beba ngankɔ-m-je, kadi 'gəi maji, to takul Jeju lé bá j'ilə-né mbɛ kiŋə go majal-je lə-si kɔgi ³⁹ rəm, bá né-je lay kí ndukun lə Moiyiji asi kɔr ta-é do-si-ti al lé, n̄a-n̄a kí adi meɛ-é Jeju lé, ta-é ɔr do-é-ti kɔgi lay rəm to. ⁴⁰ Beba ooi go rɔ-si maji, kadi né-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa d'adi-si kinlé tɛɛ do-si-ti al. De 'panè:

⁴¹ “Ooi maji, səi njénədi dow-je, adi ndil-si tɛɛ say ə igi yom.

Kɔotalə m'a ra né káre dɔkaglo-ti lə-si nè ya.

Né kí m'a ra lé, lé dow ɔr-si poy-é ya kàrè

a kooi ki ta kí tɔgro-ti al§!”»

⁴² Ngà loki Pol-je k̄i Barnabasi 'tɛɛ kəykwənw̄a-ti lə jipi-je lé, 'dəji-dé kadi 'təl 'ree k̄i ndo taakoo kí gogi rangi kadi 'pa ḡa ta kinlé, d'adi-dé bəy. ⁴³ Ngà go kəw-n̄a-ti lé, jipi-je k̄i jipi təl-je kí 'to njékilə kuji do Lubə-ti n̄a ya d'un go Pol-je k̄i Barnabasi. Pol-je lé, d'ɔji sə-dé ta rəm, bá d'ulə dingəm meɛ-dé-ti, kɔo kadi ramaji lə Lubə lé, d'oy go-ti rigi-rigi ya.

† **13:28** 13:28 Mat 27:22,23; Mar 15:13,14; Luk 23:21-23; J̄a 19:15 † **13:29** 13:29

Mat 27:57-61; Mar 15:42-47; Luk 23:50-56; J̄a 19:38-42 * **13:29** 13:29 Mat 27:22; Mar 15:13,42; Luk 23:21,50; J̄a 19:15. † **13:31** 13:31 Knj 1:3 † **13:35** 13:35

Pa 16:10; Eja 55:3 ‡ **13:36** 13:36 1Ng 2:10 § **13:41** 13:41 Aba 1:5

⁴⁴ Ndo taakoo-ti kí gogi rangi lé, dow-je kí mee bebo-ti 'kəw-nə n̄a ya kdo koo ta lə Lubə, adi ndəgi dow-je n̄ay n̄a al. ⁴⁵ Ngà loki jipi-je d'oo kosi dow-je kin bè lé, jangi ra-dé n̄a adi 'pa takɔbi k̄i Pol 'mbati-né ta liə. ⁴⁶ Beba Pol-je k̄i Barnabasi d'idə-dé ta k̄i meenda kay 'panè: «Ooi bè, səi bá lé, tò kdo kadi toki pa ta lə Lubə kadi-si kete moki. Ngà kosi kí səi osi ta lé ngərangi ə səi ya ooi rɔ-si k̄i dow-je kí 'tuwə kiskəm kí sartagangi kin al ngá lé, bá je j'təl-né kəm-ji rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al tin. ⁴⁷ Beba né kí 'Babe un ndu do-ti kadi j'ra én:

“M̄a m'ində-i kadi 'to londógi lə gin dow-je kí 'to jipi-je al. Kdo kadi ɔw k̄i ta kaji njal 'teɛ-né nganḡi dɔnangi-ti*.”»

⁴⁸ Ngà loki de kí 'to jipi-je al, d'oo ta kinlé, rɔ-dé nəl-dé adi 'piti ta lə 'Babe Lubə. De kí kiskəm kí sartagangi tò kdo ta lə-dé lé, 'təl njékadmee-je. ⁴⁹ Beba ta lə 'Babe sane k̄i go dɔnangi lə-dé kin lay. ⁵⁰ Ngà jipi-je 'sulə dené-je kí 'to jipi təl-je kí 'to dow-je kí boy-boy rəm, 'sulə dow-je kí boy-boy kí mee bebo-ti adi d'ulə kəm Pol-je k̄i Barnabasi ndoo, bá 'tubə-dé kɔgi dɔnangi-ti lə-dé rəm tɔ. ⁵¹ †Beba Pol-je k̄i Barnabasi 'tində kodi kí nja-dé-ti k̄i do-dé-ti ə d'oti d'ɔw bebo Ikoniyo-m-ti. ⁵² Ngà njéndó né-je kí mee bebo Antiosi-ti lé, rɔ-dé nəl-dé n̄a rəm, bá Ndil kí aa njay rusi mee-dé rəm tɔ.

14

Pol k̄i Barnabasi d'ɔw bebo Ikoniyo-m-ti

¹ Pol-je k̄i Barnabasi d'ɔw kəykəwn̄a-ti lə jipi-je kí mee bebo Ikoniyo-m-ti tɔ. De 'ndó dow-je né sar ya adi jipi-je k̄i greki-je kí 'tò nduy-nduy ya d'adi mee-dé Jeju. ² Ngà dow-je kí n̄á-je dan jipi-je-ti kí 'to njémeendə-je lé, 'sulə dow-je kí 'to jipi-je al kadi 'ra njékadmee-je maji al. ³ Pol-je k̄i Barnabasi d'isi mee bebo Ikoniyo-m-ti ndo asi ta-ti bəy. De d'ində mee-dé do 'Babe-ti adi 'pa ta k̄i meenda kay. Beba 'Babe adi-dé tógi adi 'ra-né né-je kí tò bəl-bəl, k̄i né-je kí toji adi dow-je 'gə kí ramaji lə Lubə kí Pol-je k̄i Barnabasi d'ilə mbe-é lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya. ⁴ Beba kosi dow-je kí mee bebo-ti 'gàngi-n̄a lo joo: De kí n̄á-je d'ə go jipi-je-ti, ngà de kí dan-ti-je d'ə go njékowkulə-je-ti tɔ. ⁵ Jipi-je k̄i dow-je kí 'to jipi-je al, d'ində ndi-dé nati k̄i 'boy-je lə-dé, kdo kadi d'adi k̄i Pol-je k̄i Barnabasi rəm, kdo kadi 'tilə-dé k̄i ər 'tol-dé rəm tɔ. ⁶ Rəmə ta-é usi mbi Pol-je-ti, adi d'ay d'ɔw 'boyo rɔ-dé bebo Listrə-ti, k̄i bebo Derbi-ti kí to bebo-je kí dɔnangi Likaoni-ti,

* 13:47 13:47 Eja 49:6 † 13:51 13:51 Mat 10:14; Mar 6:11; Luk 9:5; 10:11

kì nganbe-je kí gəə dɔ-dé. ⁷ D'ilə mbe Poyta kí Maji lo-je-ti kinlé to.

Pol-je kì Barnabasi d'ow bebo Listrə-ti

⁸ Dingəm káre kí njènjakoy isi mee bebo Listrə-ti nɔɔ. Ə to dingəm kí nja-é oy lo koji-é-ti nu adi njiyə nja káre al. ⁹ E isi oo ta kí Pol isi pa. Loki Pol oo-é gáróró lé, oo kí kadmee liə lé, asi kadi adi-é lapiya. ¹⁰ Ngá bá pa siə ta kì ndi-é kí boy panè: «I taá, 'a dɔ nja-i-ti njururu!» Rəmə dingəm lé ubə nangi rati ya i taá njiyə. ¹¹ Loki kosi dow-je d'oo né kí Pol ra kinlé rəmə, 'pa ta kì ndi-dé kí boy kì ta Likaoni 'panè: «Magi-je 'təl rɔ-dé dow-je-ti, d'ur nangi dan-ji-ti!*

¹² Dɛ 'ba Barnabasi «Jəsi» ə 'ba Pol «Erməsi» kɔɔ Pol bá to njèpata. ¹³ Njègugnə lə magi «Jəsi» kí to magi kí kəy liə tò tarəbi kow mee bebo-ti lé, ree kì bəbi mangi-je, kì puti kagi-je takəy pole magi-ti lé. Beba dɛ kì kosi dow-je 'ndigi kilə məsi nangi kun-né ta Pol-je kì Barnabasi lé. ¹⁴ Ngà loki njékowkulə-je kí joo kin d'oo ta-é lé, 'gángi kubi-je kí rɔ-dé-ti ə d'ay d'ur dan kosi dow-je-ti kì kəə ta-dé-ti 'panè: ¹⁵ «Kama-je! 'Rai né kin bè kɔ ri? Jɛ lé, j'to dow madi-si-je ya to! Poyta kí Maji kí j'ilə mbe-é j'adi-si lé, to ta lə kadi inəi magi-je kí kare bè kin kogi, ə 'reei kì rɔ Lubə-ti kí Njèkisi kəm, Njèra dɔrɔ kì dɔnangi, kì babo kì né-je lay kí tò-ti†. ¹⁶ Dɔgangi bal-je-ti kí dəə kete lé, ɛ inə gin dow-je lay adi nɔ-nɔ ya un rəbi liə-liə. ¹⁷ Bè ya kàrè, Lubə lé, inə ta toji-si rɔ-é mee ramaji-je-ti liə al: E adi ndi i dɔrɔ-ti ədi dɔnangi-ti nè, ə adi kandi né-je tɛɛ kí nɔy-é nɔy-é, ɛ adi-si nékuso rəm, bá adi rɔnəl rusi mee-si rəm to.‡» ¹⁸ Lé njékowkulə-je 'pa-né ta-je kin bè ya kàrè, lo kadi d'ogi dow-je lo kilə məsi nangi kun-né ta-dé lé, ngə nɔ.

¹⁹ Go-ti gogi rəmə, jipi-je kí d'i bebo Ikoniyəm-ti rəm, bá bebo Antiosi-ti kí dɔnangi Pisidi-ti 'ree 'sulə dow-je, adi 'tilə Pol kì ə, ə 'ndɔr-é d'ow d'ilə-é gidi bebo-ti, adi dɛ 'gir toki ɛ oy ngá. ²⁰ Ngà loki njéndó né-je 'kəw-nɔ kí dɔ-é-ti lé, ɛ ubə nangi i taá təl ɔw mee bebo-ti gogi. Lo aa go-ti lé, dɛ kì Barnabasi d'ow bebo Derbi-ti.

Pol kì Barnabasi 'təl d'ow bebo Antiosi-ti kí dɔnangi Siri-ti gogi

²¹ Pol-je kì Barnabasi d'ilə mbe Poyta kí Maji mee bebo Derbi-ti, adi dow-je nɔ ya 'təl njéndó né-je. Beba dɛ 'təl 'ree bebo Antiosi kí dɔnangi Pisidi-ti, kì bebo Listrə-ti, kì bebo Ikoniyəm-ti gogi. ²² Dɛ d'ulə dingəm mee njéndó né-je-ti kadi d'uwə rɔ-dé ngə ə d'a dɔ nja-dé-ti mee kadmee-ti

* 14:11 14:11 Knj 28:6 † 14:15 14:15 Pa 146:6 ‡ 14:17 14:17 Pa 147:8

lə-dé rəm 'panè: «J'a kindəi dan kò kí n̄a gangi bəy bá, j'a t̄eɛi kɔ̀be-ti lə Lubə.»²³ Dan njékəwn̄a-je-ti kí rá-rá kí d'ow-ti lé, d̄e mbəti 'ngatogi-je d'adi-dé ə 'pa ta k̄i Lubə k̄i kogi rɔ́ nékuso k̄i man kay d'ulə-dé-né m̄eɛ ji 'Babe-ti kí d'adi-é m̄eɛ-dé lé.

²⁴ Beba d̄e d'ində d̄onangi Pisidi 'gangi 'ree d̄onangi Pampili-ti. §²⁵ D̄e d'ilə mb̄e Poyta kí Maji lə Lubə m̄eɛ bebo P̄erje-ti, ngá bá d'ow m̄eɛ be-ti kí Atali. ²⁶ Lo-é-ti kinlé, d̄e d'al m̄eɛ bato-ti 'təl d'ow bebo Antiosi-ti gogi, lo-ti kí ndoki d'ulə-dé m̄eɛ ji Lubə-ti adi ramaji liə ra sə-dé adi 'tɔl-né ta kullə lə-dé lé. ²⁷ Loki 'ree 't̄eɛ m̄eɛ bebo Antiosi-ti lé, d̄e mb̄ɔ njékəwn̄a-je ə d'or-dé poy né-je lay kí Lubə ra k̄i takul-dé rəm, bá d'or-dé poy tarəbi kí Lubə t̄eɛ adi dow-je kí 'to jipi-je al kàrè d'adi m̄eɛ-dé lé tɔ. ²⁸ Pol k̄i Barnabasi d'isi n̄u dɔkaglo asi tati k̄i njéndó né-je.

15

Kingə-n̄a kí boy kí m̄eɛ bebo Jorijalēm-ti

Gal 2:1-9

¹ Dingəm-je kí dan-ti-je d'̄i d̄onangi Jude-ti 'ree m̄eɛ bebo Antiosi-ti, 'ndó né njékadm̄eɛ-je 'panè: «Kinə d'ijə-si ganjangi kí go nékobe-ti lə Moiyiji al lé, a kaji nd̄a al.»² Ngá Pol-je k̄i Barnabasi ndigi sə-dé al, adi naji-n̄a ta dɔ-ti n̄a bè. Beba d'adi Pol-je k̄i Barnabasi rəm, dow-je kí n̄a-je kí dan-dé-ti kí m̄eɛ be-ti kí Antiosi d'ow bebo Jorijalēm-ti k̄i kində ta-é n̄ɔ njékowkulə-je-ti, k̄i n̄ɔ 'ngatogi-je-ti. ³ Njékəwn̄a-je kí bebo Antiosi-ti d'osi kuti-dé lo kow mba-ti lə-dé kinlé. Ta lə dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi m̄eɛ-dé lé, d̄e d'or poy-é taá-taá d'ində-né dan be-je kí d̄onangi Penisi-ti k̄i d̄onangi Samari-ti 'gangi adi njékadm̄eɛ-je lay kí d'oo ta-é lé, rɔ́-dé nəl-dé n̄a. ⁴ Loki 'ree t̄eɛ bebo Jorijalēm-ti lé, njékəwn̄a-je, k̄i njékowkulə-je, k̄i 'ngatogi-je d'uwə-dé ki rɔ́-dé-ti adi d'or-dé poy né-je lay kí Lubə ra sə-dé lé. ⁵ Ngá rəmə dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go né ndó lə Parisi-je kí d'adi m̄eɛ-dé Jeju lé 'panè: «Dow-je kí 'to jipi-je al, kí d'adi m̄eɛ-dé lé, d'a kijə-dé ganjangi rəm, d'a kində dɔ́-dé-ti kadi 'təl rɔ́-dé go ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm bane.»⁶ Beba njékowkulə-je, k̄i 'ngatogi-je d'uwə dɔ́-n̄a k̄i koo ta-é.

⁷ †Loki dow-je 'naji-n̄a ta dɔ-ti n̄a lé, Piyər ̄i taá panè: «Ngankɔ́-m-je, səi 'gəi maji kí m̄a lé Lubə mbəti-m d̄ansi-ti kete low k̄i kadi m'ilə mb̄e rɔ́ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, k̄i kadi d'oo Poyta kí Maji ta-m-ti ə d'adi-né m̄eɛ-dé Jeju tɔ. ⁸ †Beba Lubə kí to njègə m̄eɛ dow-je lé, ndigi sə-dé dɔ-ti adi

ɛ adi-dé Ndil kí aa njay titi-nə kí ɛ adi-ji-né lé bè tɔ.* ⁹ Jəi sə-dé-je lé, Lubə ɔr kəm dow al; beba loki dɛ d'adi mɛɛ-dé lé, ɛ togi mɛɛ-dé adi aa njay. ¹⁰ Kdɔ ri é səi 'nəi Lubə wa? Nékuti kí ɔy kí ka-ji-je kàrè d'asi kuti al rəm, jəi kàrè j'asi kuti al rəm, ya 'ndigi kindəi dɔ njéndó né-je-ti kdɔ ri wa? ¹¹ Jəi lé, j'gəi maji kí tɔgrɔ-ti ya j'aji kɪ takul ramaji lə 'Babe Jeju. Dɛ kàrè, bè ya tɔ é d'aji-né tɔ.»

¹² Loki ɛ pa bè rəmə, dow-je lay ya d'isi dɔ-nə-ti ndingi. 'Yəl mbi-dé d'oo-né ta-je kí Pol-je kɪ Barnabasi d'isi d'idə-dé sobi dɔ né-je kí toji tógi Lubə, kɪ né-je kí tɔ bəl-bəl kí Lubə ra kɪ takul-dé dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé. ¹³ Loki Pol-je kɪ Barnabasi 'pa ta lay rəmə, Jaki un ta ə panè: ¹⁴ «Ngankɔ-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta lə-m! Kəm rəbi kí Lubə ra-né né lo kulə gin-é-ti rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al, bá ɛ mbəti-né dow-je dan-dé-ti kdɔ kadi 'to dow-je liə lé, Simɔ un kuti-é ɔr berere-berere lay†. ¹⁵ Ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti ɔw nati kɪ ta kinlé, kdɔ 'ndangi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹⁶ «Go né-je-ti kinlé, ma Lubə ya m'a təl ree ra kəykubi lə Dabidi kí jɔré nangi kin gogi, Lo-é-je kí tuji lé m'a təl ra gogi, Rəm m'a təl tɔsi taá gogi.

¹⁷ Kdɔ kadi ndəgi dow-je 'sangi nja 'Babe rəm, bá gin dow-je lay kí 'to jipi-je al kí m'ba-dé kadi 'to dow-je lə-m lé, d'a sangi nja-m tɔ.

¹⁸ 'Babe Lubə kí njègə né-je liə low lə low-je nɔ ya sartagangi lé, bá pa bè.‡»

¹⁹ «Gin-é kin bá, dow-je kí dan dow-je-ti kí to jipi-je al, kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi ə 'ree rɔ Lubə-ti lé, ma m'ndigi kadi dow ində né kí ɔy kí rangi dɔ-dé-ti al ngá.

²⁰ Ngá kadi toki ndangi mbete kidə-dé-né kadi d'uso dɔ-je kí dow-je 'tɔl 'pole-né magi-je al rəm, dɔ-je kí d'oy yo kuburu kàrè kadi d'uso al rəm, kadi d'uso məsi dɔ al rəm, bá kadi d'ɔr rɔ-dé kɔgi mɛɛ kaya-ti rəm tɔ§. ²¹ Kdɔ Ndukun lə Moiyiji kinlé, low nɔ ya njéndó dow-je ndukun-je, d'isi mɛɛ bebo-ti kí rá-rá, adi 'ndó dow-je kɪ ndɔ taakoo-je lə jipi-je lay, mɛɛ kəykəwnə-je-ti lə-dé.»

Mbete kí d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je kí 'to jipi-je al

²² Njékowkulə-je, kɪ 'ngatɔgi-je, kɪ njékəwnə-je lay ya d'un ndu-dé kdɔ kadi 'mbəti dow-je dan-dé-ti kadi d'ulə-dé nati kɪ Pol-je kɪ Barnabasi mɛɛ bebo Antiosi-ti. Beba 'mbəti Judi kí 'ba-é Barsabasi, kɪ Silasi kí 'to dow-je kí njékadmɛɛ-je

* 15:8 15:8 Knj 10:44; 11:15 † 15:14 15:14 Mat 4:18 ‡ 15:18 15:18 Amo

9:11 § 15:20 15:20 Tɛt 34:15; Mbl 17:10; 18:6

d'un ta-dé ya joo lay. ²³ Ta kí 'ndàngi mee mbete-ti d'adi-dé ji-dé-ti lé é:n:

«Jé njékowkulə-je, kì 'ngatógi-je, kì njékadmee-je lay ya j'ndàngi mbete kin j'adi-si səi kí 'toi jipi-je al kí 'təli njékadmee-je kí isi mee bebo Antiosi-ti, kí donangi Siri-ti, kì donangi Silisi-ti, j'ra-si-né lapiya. ²⁴ Jé j'oo poy dow-je kí d'j dan-ji-ti nè d'ow 'pa ta 'təl-né do-si, bá d'ulə-né bəl mee-si-ti rəm tɔ. Dowbé-je kinlé, to jé bá j'un ndu j'ulə-dé-né al ya sar. ²⁵ Beba jé j'ində ndi-ji nati lay, j'mbəti dingəm-je j'ulə-dé-né rɔ-si-ti nati kì Pol-je kì Barnabasi kí 'to dow-je kí j'ində-dé dan kəm-ji-ti. ²⁶ Dɛ lé 'to dow-je kí d'ilə rɔ-dé kɔgi kɔɔ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁷ J'adi Judi-je kì Silasi d'ow sə-dé nati, kɔɔ kadi dɛ ya d'idə-si ta-je kí j'ndàngi mee mbete-ti kinlé kì ta-dé tɔ. ²⁸ Kɔɔtalə Ndil kí aa njay rəm, jé ya rəm lé, j'ndigi kində né kí ɔy kí rangi do-si-ti kore-né do né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá kin al ngá. Né-je kí tɔ kadi 'rai ya tá lé é:n: ²⁹ Səi a kusoi dɔ-je kí 'pole-né magi-je al rəm, a kusoi məsi dɔ al rəm, dɔ kí ɔy yo kubru kàrè a kusoi al rəm, bá səi a rai kaya al rəm tɔ. Né-je kin bá, səi a kɔri rɔ-si mee-é-ti kɔgi. Lapiya lə-si ə ndo kí rangi-ti.»

³⁰ Dow-je kí 'mbəti-dé d'ulə-dé lé, d'ɔti d'ow. Loki d'ow 'tɛɛ mee bebo Antiosi-ti lé, 'ba kosi njékadmee-je d'adi-dé mbete lé. ³¹ Loki 'ndó mbete-é d'adi kosi njékəwnə-je lé, rɔ-dé nəl-dé nɔ kɔɔ ta dingəm kí d'ulə mee-dé-ti mee mbete-ti kinlé. ³² Judi-je kì Silasi kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti tɔ lé, 'pa ta-je nɔ-nɔ d'ulə-né dingəm mee njékadmee-je-ti rəm, bá 'mbusi-né nja-dé rəm tɔ. ³³ Dɛ 'ra ndo asi tati lo-é-ti nɔɔ, ngá bá njékadmee-je d'inə-dé kadi 'təl kì lapiya d'ow rɔ njékulə-dé-je-ti lé gogi ³⁴ [Bè ya kàrè, Silasi panè n'a kisi, adi təl isi nɔ.]* ³⁵ Ngà Pol-je kì Barnabasi d'isi mee bebo Antiosi-ti. D'ində rɔ-dé nati kì dow-je kí rangi nɔ, 'ndó dow-je ta lə 'Babe rəm, bá d'ilə mbe Poyta kí Maji liə rəm tɔ.

Mba kí njèkungi joo kí Pol ɔw kɔɔ mbe Poyta kí Maji

Ta lə gángi-nɔ lə Pol-je kì Barnabasi

Gal 4:13-15

³⁶ Ndo-je kí rangi go-ti ngá bá Pol idə Barnabasi panè: «Adi j'təl j'ow gogi j'gɔ njékadmee-je kí mee bebo-je-ti lay kí ndoki j'ilə mbe ta lə 'Babe-ti lé j'oo se d'isi ban ngá wa.» ³⁷ Barnabasi ndigi kadi Jɔ kí ri gají-é lə Marki ɔw sə-dé nati, ³⁸ †ngà Pol ndigi kadi ɔw sə-dé al, kɔɔ ndoki kete ɔsi təl

* **15:34** 15:34 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. † **15:38** 15:38 Knj 13:13

go-dé-ti dɔnangi Pampili-ti, adi dan-dé lo kullə-ti lə-dé al†. ³⁹ Beba ndi-dé al-nə n̄a, adi 'gángi-n̄a lo joo. Barnabasi un Marki kəm-é-ti ə d'al m̄eɛ bato-ti d'ow ki dɔnangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti. ⁴⁰ Rəmə Pol mbəti Silasi ə njékadm̄eɛ-je 'd̄əji kadi ramaji lə 'Babe n̄ay sə-dé, ngá bá d'un rəbi d'ow tɔ. ⁴¹ D̄e d'ow dɔnangi Siri-ti, k̄i dɔnangi Silisi-ti 'mbusi nja njékəwn̄a-je dɔ kadm̄eɛ-ti lə-dé.

16

Timote dan Pol-je k̄i Silasi

¹ Pol ow t̄eɛ m̄eɛ bebo D̄erbi-ti k̄i bebo Listrə-ti. M̄eɛ bebo Listrə-ti lé, njendó né káre kí ri-é lə Timote isi titi n̄ɔɔ. E to ngon lə jipi madi kí dené kí t̄əl njékadm̄eɛ, ngà b̄obi-é bá to gr̄eki†. ² Njékadm̄eɛ-je kí d'isi bebo Listrə-ti k̄i bebo Ikoniyom-ti 'pa ta liə maji n̄a. ³ Pol ndigi kadi Timote ow siə nati. Beba e ijə-é ganjangi, kdotalə jipi-je d'isi dɔnangi-é-je-ti kinlé n̄ɔɔ. D̄e lay ya 'gə kí b̄obi Timote lé, to gr̄eki*. ⁴ M̄eɛ bebo-je kí Pol-je k̄i Silasi d'ow-ti lé, d̄e 'pa tó ndu njékowkulə-je k̄i 'ngatogi-je kí bebo Jorijaləm-ti lé, d'adi dow-je d'oo, kdɔ kadi 't̄əl rɔ-dé go-ti.† ⁵ Njékəwn̄a-je d'uwə rɔ-dé ngá m̄eɛ kadm̄eɛ-ti lə-dé rəm, bá k̄or-dé usi dɔ madi-é-ti k̄i ndɔ-é ndɔ-é rəm tɔ.

Kow Pol dɔnangi Maseduwan-ti

⁶ Loki Ndil kí aa njay ɔgi-dé kadi 'pa ta lə Lubə dɔnangi Aji-ti lé, d̄e d'ində dɔnangi Priji k̄i dɔnangi Galati 'gangi. ⁷ Ngà loki 'ree 't̄eɛ ngosi k̄i dɔnangi Misi lé, d̄e 'n̄a kadi d'ow dɔnangi Bitini-ti, ngà Ndil Jeju adi-dé tarəbi al. ⁸ Beba d̄e d'ində dɔnangi Misi 'gangi d'ow bebo Troasi-ti. ⁹ Lo-é-ti kin bá, ndɔ rəmə, né ra Pol toki n̄i b̄e, adi oo dow káre kí to dow kí dɔnangi Maseduwan-ti a k̄i nja-é taá ə n̄ɔ ta-é-ti panè: «'Ree dɔnangi Maseduwan-ti, 'ree ra sə-ji!» ¹⁰ Go né-ti kí ra Pol toki n̄i b̄e lé, tajinati nè ya, j̄e j'sangi kdɔ kow dɔnangi Maseduwan-ti, kdɔ j'gə maji kí Lubə ba-ji, kadi j'ow j'ilə mb̄e Poyta kí Maji j'adi dow-je kí dɔnangi-é-ti kinlé.

Dené káre kí ri-é lə Lidi adi m̄eɛ-é Jeju

Plp 1:1-11,27-30

¹¹ J̄e j'al m̄eɛ bato-ti m̄eɛ bebo Troasi-ti, j'un njururu dɔ-ji k̄i Samotrasí kí to dɔnangi kí tò dan babo-ti, ə lo aa go-ti lé, j'ow j't̄eɛ bebo Neapolis-ti. ¹² J'j̄ tin, j'ow m̄eɛ bebo Pilipi-ti

† **15:38** 15:38 Knj 13:13 † **16:1** 16:1 Knj 14:8-21 * **16:3** 16:3 Timote lé, k̄ɔ-é to jipi adi jipi-je d'oo-é kí jipi tɔ. Gin-é kin bá Pol ijə-é-né ganjangi, nè jipi-je d'a k̄i mbati ta liə. Ngà dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi m̄eɛ-dé Jeju lé, Pol ndigi kadi d'ijə-dé ganjangi al. † **16:4** 16:4 Ta kí sobi dɔ ndu kí njékowkulə-je k̄i 'ngatogi-je kí bebo Jorijaləm-ti, d'un lé 'oo Knj 15:20-29.

kí to bebo kí dɔsɔy kí dɔnangi Maseduwan-ti kí to beko lə dow-je kí Rɔm. Je j'ra ndo-je mee bebo-ti kinlé.

¹³ Beba ndo taakoo-ti lə jipi-je lé, j'tee mee bebo-ti j'ow ta ba-ti, kdo j'gir j'panè lo-é-ti kinlé, j'a kingə lo kí jipi-je d'isi 'pa ta kɪ Lubə titi-titi. Loki j'ow j'tee lé, je j'isi nangi ə j'pa ta kɪ dené-je kí 'kəw-nə lo-é-ti lé. ¹⁴ Kí káre dan dené-je-ti lé ri-é lə Lidi. Ə ɛ to njèbəl Lubə. Ǝ to dené kí mee bebo Tiyatir-ti rəm, bá to njèra gati kubi-je kí kər yəl-yəl kí là-é nɔ rəm. Dené kinlé, isi oo ta kí Pol isi pa, ə 'Babe adi kəm-é ijə do-ti, adi ɛ yəl mbi-é maji oo-né ta kí Pol isi pa lé. ¹⁵ Beba 'ra-é batəm kɪ de kí mee kəy-ti liə‡. Ngá bá ɛ ba-ji panè: «Kí ngosnè səi 'gəi kí mə m'adi mee-m 'Babe ngá kinlé, 'reei isi mee kəy-ti lə-m.» Ǝ ra sar adi j'ow siə.

D'uwə Pol-je kɪ Silasi dangay-ti bebo Pilipi-ti

¹⁶ Ndo káre bè, loki j'isi j'ow lo pa ta-ti kɪ Lubə rəmə, ngonnjəkullə kí dené káre bè tilə kəm-ji. Ǝ lé ndil kí maji al isi mee-é-ti; ndil kí maji al lé, adi-é ndɔ né, adi néndɔ liə kinlé, ingə-né né nɔ adi 'ba-é-je. ¹⁷ Ǝ ndole go-ji, je kɪ Pol-je, ə tur kə go-ji-ti taá-taá panè: «Dingəm-je kinlé, 'to ngannjəkullə-je lə Lubə kí njəkisi taá dɔrɔ-ti nɔ! De d'ilə mbɛ ta kí sobi do rəbi kaji d'adi-si!» ¹⁸ Ngonnjəkullə kí dené lé, ra né kinlé bè-bè ya ndo nɔ. Beba ta təl ta-é-ti rəmə, wɔngi ra Pol adi təl ndangi ndil kí maji al lé panè: «Kɪ ri Jeju Kristi, m'idə-i kadi 'tee mee-é-ti kɔgi!» Rəmə tajinati nè ya, ndil kí maji al lé tee mee-é-ti kɔgi ya tɔ. ¹⁹ Ngá loki dow-je kí 'to 'ba ngonnjəkullə kí dené kinlé, d'oo kí nékingə né lə-dé goto ngá lé, de d'uwə Pol-je kɪ Silasi 'ndɔr-dé d'ow sə-dé pandangi lo-ti, nɔ njəkɔbe-je-ti. ²⁰ De d'ow sə-dé nɔ njégangta-je-ti ə d'idə-dé 'panè: «Dingəm-je kinlé, 'junglu mee bebo lə-ji nɔ. ²¹ De 'to jipi-je rəmə, 'ndó-ji je dow-je kí Rɔm, nékobe-je, kí tɔ kadi je j'a ndigi do-ti al, bá j'a təl rɔ-ji go-ti al rəm tɔ.»

²² Beba kosi dow-je 'buki-nɔ do-dé-ti d'uwə-dé, ə njégangta-je d'adi dow-je 'tɔr kubi kí rɔ Pol-je-ti kɪ Silasi ngá bá, d'un ndu adi 'tində-dé. ²³ Loki 'tində-dé mbuki-mbuki lé, d'ungi-dé dangay-ti ə d'idə njəngəm dangay-je kadi ngəm-dé maji. ²⁴ Beba loki njəngəm dangay-je ingə ndu kin bè lé, ɛ ungi-dé mee kəy dangay-ti kí duni nɔ ə ilə-dé kagi.

²⁵ Beba dan lo bapi rəmə Pol-je kɪ Silasi 'pa ta kɪ Lubə rəm, d'usi pa 'tɔy-é-né adi dangay-je d'oo ndi-dé ndi-dé. ²⁶ Tajinati nè ya, dɔnangi yəy sar adi gin kəy dangay yəy buki-buki. Rəmə lo-é-ti nè ya takəy dangay-je tee lay, bá

dangay-je lay ya sil-je kí 'tilə-dé lé, gay wəgrə-wəgrə rəm to. ²⁷ Loki njèngəm ta dangay-je ɿ taá do fi-ti rəmə, ɛ oo takəy-je tò tagra lé, ɔr kiyəro mee saba-é-ti kdo tol rə-é, kdo ɛ gir kí dangay-je d'ay-na. ²⁸ Ngà Pol ilə bəbi ndi-é nangi panè: «'Tujɿ rə-i al! Jɛ lay ya j'isi nè!» ²⁹ Beba njèngəm dangay-je lé, dəji pər, ay ngodi ur kəy dangay-ti ə usi nangi nja Pol-je-ti kɿ Silasi kɿ rə dadi. ³⁰ Go-ti, adi-dé 'tɛɛ ndaa-ti ə dəji-dé panè: «'Ba-m-je, ri bá m'a ra kdo kingə-né kaji wa?» ³¹ Dɛ d'ilə-é-ti 'panè: «'Adi mee-i 'Babe Jeju ə a kaji, i kɿ dɛ kí mee kəy-ti lə-i.» ³² Beba dɛ 'pa ta lə 'Babe d'adi-é rəm, d'adi dow-je kí mee kəy-ti liə lay to. ³³ Dəkàdì-é-ti, ndo dan lo-ti nɔɔ ya, njèngəm dangay-je lé, ɔr-dé ɔw togi ta dō-je lə-dé, ə tajinati nè ya 'ra-é batəm nati kɿ dow-je lay kí mee kəy-ti liə. ³⁴ Go-ti, ɛ ɔw kɿ Pol-je kɿ Silasi mee kəy-ti liə, ə adi-dé nékuso. Dingəm kinlé, dɛ kɿ njénoji-je liə lay ya 'ra rənəl n̄a, kdotalə kadi kí d'adi mee-dé Lubə.

³⁵ Ngà loki lo aa rəmə, njégangta-je lé, d'ulə ngan-njékullə-je lə-dé rə njèngəm dangay-je-ti 'panè: «'Inə dingəm-je kinlé taá.» ³⁶ Njèngəm dangay-je lé, idə Pol panè: «Njégangta-je lé, d'idə-m kadi m'inə-si taá ən é 'tɛɛi, ə ɔwi kɿ lapiya.» ³⁷ Ngà Pol idə ngannjékullə-je lé panè: «Dɛ d'adi 'tində-ji mbuki-mbuki takəm kosi dow-je-ti rəm, 'gangi ta al ya d'ungi-ji dangay-ti, jɛ kí j'to ngan njébe-je kí Rəm, rəmə kí nè kin 'ndigi kinə-ji taá kɿ go ngəy wa? A tò bè nda al. ɔwi idəi-dé, adi dɛ ya 'ree d'inə-ji taá.*» ³⁸ Beba ngannjékullə-je lə njégangta-je lé, 'təl d'ɔw gogi d'idə-dé ta-je kinlé. Ngà loki dɛ 'gə kí Pol-je kɿ Silasi 'to ngan njébe-je kí Rəm lé, bəl tol-dé. ³⁹ Beba dɛ 'təl 'ree nɔ-dé-ti, 'ree 'dəji-dé mee səl, ngá bá d'adi-dé 'tɛɛ dangay-ti, ə 'dəji-dé kadi 'tɛɛ mee bebo-ti lé kogi. ⁴⁰ Ngà loki 'tɛɛ dangay-ti lé, d'ɔw kəy lə Lidi, d'oo njékadmee-je, ə d'ulə dingəm mee-dé-ti ngá bá d'ɿ d'ɔw lo lə-dé bəy.

17

Pol kɿ Silasi mee bebo Tesaloniki-ti
1Te 1; 2:1-16

¹ Pol-je kɿ Silasi d'ində dɔnangi Ampipolisi kɿ dɔnangi Apoloni 'gangi ə 'tɛɛ mee bebo Tesaloniki-ti. Jipi-je d'ɔw kɿ kəykəwna lə-dé lo-é-ti kinlé nɔɔ. ² Pol ɔw mee kəykəwna-ti lə jipi-je lé, titi kí ɛ ɔw-né kete-kete. Ndo taakoo-je kí ɔsi go-nā go-nā mutə lé, ɛ ɔw naji sə-dé ta do ta-je-ti kí mee mbete-ti kí aa njay. ³ Ɛ ɔr-dé mee ta kí tò mee mbete-ti kí aa njay toji-dé-né kí Kristi lé, à kingə kɔ sar koy-né, ə à tosi

ndəl kində lo tɛɛ. Ǝ idə-dé panè: «Jəju kí m'pa ta liə m'adi-si lé, ɛ ya to Kristi* lé.» ⁴ Jipi-je kí dan-ti-je kí mbunə-dé-ti 'ree 'gə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, adi d'ində rɔ-dé nati kɪ Pol-je kɪ Silasi rəm, bá kosi grɛki-je nɔ kí 'to njəbəl Lubə, bá dené-je kí 'to dow-je kí boy-boy kàrè d'ində rɔ-dé nati sə-dé rəm tɔ. ⁵ Rəmə jangi ra jipi-je nɔ. Beba dɛ 'kəw dow-je kí dan-ti-je kí njékilə kɪ kagi rəbi 'sulə-dé 'junglu-né tagir lə dow mɛɛ bɛ-je. Dɛ d'ow mɛɛ kəy-ti lə Jasɔ, 'sangi kadi d'uwə Pol-je kɪ Silasi d'ow sə-dé ndaa-ti nɔ dow-je-ti. ⁶ Ngà loki dɛ d'ingə-dé al lé, 'ndɔr Jasɔ kɪ njékadmɛɛ-je kí dan-ti-je d'ow sə-dé nɔ njégangta-je-ti kɪ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Dingəm-je kin kí 'to njéjunglu kisi maji lə dow-je lo lay kí dɔnangi-ti nè lé, dɛ 'ree tɛɛ nè ngá tin! ⁷ Rəmə Jasɔ, uwə-dé kɪ rɔ-é-ti lé ya! Dow-je kin lay ya 'təl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə ngar Sejar al, kdɔtalə dɛ 'panè ngar kí rangi isi nɔɔ, ri-é lə Jəju.» ⁸ Loki kosi dow-je, kɪ njégangta-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé nɔ. ⁹ Beba d'adi Jasɔ kɪ njékadmɛɛ-je lé, d'ugə, ngá bá d'ɪnə-dé d'adi d'ow.

Pol kɪ Silasi mɛɛ bebo Bere-ti

¹⁰ Loki kàdɪ ur jipi ya rəmə, njékadmɛɛ-je d'adi Pol-je kɪ Silasi d'ow mɛɛ bebo Bere-ti. Loki 'ree 'tɛɛ bebo Bere-ti lé, dɛ d'ow mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je. ¹¹ Beba d'ingə dow-je kí tagir lə-dé maji, tɔy tagir lə jipi-je kí bebo Tesaloniki-ti. Dɛ 'yəl mbi-dé d'oo-né ta lə Lubə kɪ rɔnəl nɔ rəm, ndɔ-je lay-lay ya 'ndər gin ta-je kí mɛɛ mbete-ti kí aa njay, kdɔ koo se ta-je kí d'idə-dé lé, to ta kí tɔgrɔ-ti ya wa? ¹² Jipi-je nɔ dan-dé-ti d'adi mɛɛ-dé Jəju; bá dené grɛki-je kí 'to dow-je kí boy-boy, bá dingəm-je nɔ ya d'adi mɛɛ-dé rəm tɔ. ¹³ Ngà loki jipi-je kí bebo Tesaloniki-ti, d'oo ta-é kí Pol isi ilə mbɛ ta lə Lubə mɛɛ bebo Bere-ti tɔ lé, dɛ d'ow 'sulə kosi dow-je kí mɛɛ bebo-ti 'buki-dé dɔ-é-ti. ¹⁴ Ngà njékadmɛɛ-je d'adi Pol ɪ kalangi ɔw kɪ ta babo-ti. Ngà Silasi-je kɪ Timote bá 'təl d'isi mɛɛ bebo Bere-ti. ¹⁵ Dow-je kí d'adi-dé 'dan Pol lé, d'ow siə njal 'tɛɛ siə mɛɛ bebo Aɔɔn-ti. Loki d'ow kɪ təl kɪ gogi lé, Pol un ndu kadi d'adi Silasi-je-ti kɪ Timote, 'ree kalangi d'ingə-n'è.

Pol mɛɛ bebo Aɔɔn-ti

¹⁶ Loki Pol isi ngəbi Silasi-je kɪ Timote mɛɛ bebo Aɔɔn-ti bəy lé, mɛɛ-é ɪ puu kdɔtalə koo kí ɛ oo magi-je pələ-pələ mɛɛ bebo-ti kinlé. ¹⁷ Ǝ ɔw mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə jipi-je ɔji ta kɪ jipi-je rəm, kɪ dow-je kí njəbəl Lubə rəm, bá ndɔ-é ndɔ-é ya ɛ ɔw pandangi lo-ti ɔji ta kɪ dow-je lay kí d'isi d'ingə-nɔ

* 17:3 17:3 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

titi rəm tɔ. ¹⁸ Njénégə-je kí dan-ti-je kí 'to njékun go néndó lə Epikur†, kì njénégə-je kí 'ba-dé Istoisije‡ kàrè naji siə ta tɔ. Dɛ kí dan-ti-je 'panè: «Njètidə ta kanlé, ɔ panè ri fan wa?» Dɛ kí madi-je 'panè: «E ra rɔ-é ki njèkilə mbɛ kí sobi dɔ magi-je kí 'mba bè fan! Dɛ 'pa ta-je kin bè, kdɔ Pol ɔ ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Jeju, bá ɔ ilə mbɛ tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ rəm tɔ.» ¹⁹ Bɛba d'ɔr Pol d'ow siə lo-ti kí ba-é Areopaji kí to lo gangta kí boy rəmə 'panè: «Néndó kí sigi kí 'a 'ndó dow-je kinlé, j'ndigi gə se to ta kí dɔ ri-ti wa? ²⁰ Kdɔtalə ta-je lə-i kí ɔ 'pa lé ba mbi-ji-ti gay. Bɛba jɛ j'ndigi kadi ɔr-ji mɛɛ-é adi j'oo.» ²¹ Dow-je kí bɛbo Aɛn-ti lay, kì mba-je kí d'isi dan-dé-ti lé, dow ra né kí rangi al. Dɛ d'isi ká pa ta-ti, kì ká koo ta-je-ti kí mba kí gogi nè kin ya ngá. ²² Pol i ɔ taá dan dow-je-ti lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé ə panè: «Səi dow-je kí bɛbo Aɛn-ti, m'oo kí səi lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, pole magi-je uwə mɛɛ-si nɔ. ²³ M'pa bè kdɔ loki m'njiyɔ mɛɛ bɛ-ti lə-si lé, m'oo né-je lay kí səi 'poli-dé rəm, bá m'ow sar m'oo logugi né káre kí 'ndàngi ta-ti 'panè: “To 'lə magi kí dow gə-é al.” Magi kí səi 'gəi-é al ya 'poli-é kinlé, ɛ bá m'a m'pa ta liə m'adi-si tin. ²⁴ †Lubə kí njèra dɔnangi kì né-je lay kí tɔ-ti, ɛ kí to 'Ba dɔrɔ kì dɔnangi lé, isi mɛɛ kəy-ti kí dow ra kì ji-é al. ²⁵ Lubə lé, ɔw ndoo kadi dow ra kullə adi-é al, kdɔtalə né kí nal-é goto. E bá to njèkadi kiskəm né-je lay rəm, to njèkadi-dé koo rəm, bá to njèkadi né-je lay rəm tɔŠ. ²⁶ E adi gin dow-je lay kí d'isi dɔnangi-ti nè lay kinlé njirə-dé i rɔ dow-ti kí káre-rè. E ɔji dɔkaglo-je lə-dé, kì rəbi nin lo kisi-je lə-dé kete low nu.* ²⁷ Lubə ra né-je kinlé bè, kdɔ kadi dow-je 'sangi-né nja-é, ə kadi dɔmaji ə d'ingə-é lo mam-ti kí d'isi 'mam-é. Kdɔ nɔ-nɔ dan-ji-ti ya Lubə isi ngɔsi siə. ²⁸ Kdɔ takul-é bá jɛ j'isi-né kì dɔ-ji taá rəm, j'odi-né rɔ-ji rəm, j'to-né dow-je rəm tin.»

«Ta kinlé njénɔ pa-je kí nɔ-je kí dan-si-ti kàrè 'pa tɔ 'panè: “Jɛ kàrè j'to ngan-é tɔ.”»

²⁹ «Kdɔtalə to kí jəi j'toi ngan lə Lubə lé, jɛ j'a gir kí Lubə lə-ji à titi-nɔ kì magi lɔr əse magi là, əse magi ɔr kí kodi tɔl né-je 'ra kì tagir lə-dé əse kì gosi ra né lə-dé kin al. ³⁰ Ngá Lubə kí ndɔki dow-je 'gə né al é un kəm-é sɔy kɔgi dɔ kullə ra-dé-je-ti kí maji al lé, bɔne ɛ isi ba dow-je lay, kì lo-je lay kadi d'inɔ panjiyɔ-dé-je kí maji al kɔgi. ³¹ Kdɔ ɛ ɔr ndɔ káre kí à gangi-né ta kí njururu dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè kì

† **17:18** 17:18 Njénégə kí ri-é lə Epikur lé panè: Dow ya à sangi kisi maji liə, fi to Lubə bá à sangi kadi-é al. ‡ **17:18** 17:18 Dow-je kí 'ba-dé Stoisije to njénégə-je kí 'panè i dow lé kadi 'adi né tɔy dɔ-i al, kadi ore mɛɛ-i mɛɛ né-je-ti lay. † **17:24** 17:24 Knj 7:48 § **17:25** 17:25 Knj 7:48; 1Ng 8:27 * **17:26** 17:26 Kgn 1:28; Det 32:8.

takul dingəm kí ɛ mbəti-é. Tɔsi kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tɔji adi dow-je lay 'gə maji kí Lubə à gangta k̀ takul-é.»

³² Loki dɛ d'oo ta lə tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kí Pol pa lé, dɛ kí dan-ti-je 'sɔki-é, ə dɛ kí nɔ-je 'panè: «Jɛ j'a koo ta kinlé, ta-i-ti ndɔ kí rangi-ti bəy.» ³³ Beba Pol inɔ-dé ɔw. ³⁴ Bè ya kàrè, dɛ kí nɔ-je d'ində rɔ-dé nati k̀ Pol, ə dɛ d'adi mɛɛ-dé Jeju rəm tɔ. Dan dɛ-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, kí kàrè to Denisí kí to dow kàrè dan njégangta-je-ti kí lo-ti kí 'ba-é Areopaji lé rəm, bá dené kàrè kí ri-é lə Damarisi rəm, bá ndəgi dow-je kí rangi rəm tɔ.

18

Pol ɔw mɛɛ bebo Kɔrɛnti-ti

1Kɔ 1:1-9; 2:1-5; 2Kɔ 11:5-12; 12:12-13

¹ Go-ti, Pol i mɛɛ bebo Aɛn-ti ɔw mɛɛ bebo Kɔrɛnti-ti. ² Lo-é-ti kinlé, ɛ ingə dingəm kàrè kí to jipi kí 'ba-é Akilasi. Ə to dow kí dɔnangi Pɔ-ti. Dɛ kí ne-é Prisil d'i dɔnangi Itali-ti 'ree Kɔrɛnti ngɔsnè ya bəy, kdɔtalə dɔkaglo-é-ti kinlé ngar Klodi un ndu adi 'tubə jipi-je kí d'isi bebo Rɔm-ti kɔgi. Beba Pol ɔw ingə-dé ində rɔ-é nati sə-dé.* ³ Dɛ 'to kodi-je kí njéra kəykubi-je titi-nɔ k̀ Pol bè tɔ. Beba Pol ɔw isi mɛɛ kəy-ti rɔ-dé-ti adi 'ra kullə nati. ⁴ Ndɔ taakoo-je-ti lə jipi-je lay ya Pol ɔji sə-dé ta mɛɛ kəykəwnɔ-ti lə-dé. ɛ sangi kadi n'uwə jipi-je, k̀ grɛki-je k̀ ta.

⁵ Loki Silasi-je k̀ Timote d'i dɔnangi Maseduwan-ti 'ree lé, Pol un rɔ-é bikti ində ta kullə ndó dow-je ta-ti lə Lubə, tɔjiné jipi-je kadi 'gə kí Jeju lé, to Kristi† lé ya.‡ ⁶ Ngà loki jipi-je 'pa siə takɔbi-je d'ɔsi-é-né ngərəngi-ngərəngi lé, ɛ gəki kodi kí kubi-je-ti kí rɔ-é-ti ə idə-dé panè: «Kinə 'tuji, rəmə ta məsi-si tò dɔ-si səi-ti ya! Mɔ m'ɔr ta dɔ-m-ti ngá. Kɔ nè kɔw ki kete kinlé, m'a təl kəm-m ki rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al yó ngá.Š» ⁷ Go-ti, Pol i lo-é-ti tin, ɔw isi be lə dingəm kàrè kí ri-é lə Titiyusi Justusi. ɛ to dow kí njəbəl Lubə ə kəy liə tò mbó kəykəwnɔ-ti lə jipi-je. ⁸ Ə Krispusi kí to njəkun dɔ kəykəwnɔ lə jipi-je k̀ dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə lay, d'adi mɛɛ-dé 'Babe. Dow-je kí bebo Kɔrɛnti-ti nɔ kí d'oo ta lə Pol lé, d'adi mɛɛ-dé 'Babe tɔ, adi 'ra-dé batɛm*.

⁹ Ndɔ kàrè bè, ndɔɔ bá né ra Pol toki ni bè rəmə, 'Babe pa siə ta panè: «'Bəl al, 'pa ta par-par, bi 'oo rɔ-i al. ¹⁰ Kdɔtalə mɔ 'Babe ya m'a sə-i nati. Dow kí à kasi kuwə-i kdɔ ra-i maji al ya goto. Kdɔ m'ɔw k̀ dow-je nɔ mɛɛ bebo-ti kin.»

* **18:2** 18:2 Knj 11:28 † **18:5** 18:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

‡ **18:5** 18:5 Knj 17:15 Š **18:6** 18:6 Mar 6:11 * **18:8** 18:8 Knj 16:15

11 Pol isi mee be-ti kí Kòrenti, ndó dow-je ta læ Lubə bal káre kà náy meké.

D'ow kì Pol logangta-ti

12 Dɔkaglo-ti kí Galiɔ to-né gubərnər dɔnangi Akay-ti lé, ta jipi-je asi-nə adi d'uwə Pol d'ow siə logangta-ti ¹³ bá 'panè: «Dingəm kanlé sangi kadi dow-je 'təl d'osi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti kì go rəbi kí rangi kí ɔw go-nə-ti kì ndukun al.»
14 Ngà loki Pol ɔw kɔ kun ta pa lé, Galiɔ idə jipi-je panè: «Kinə to ta təl dow əse ta læ né ra kí njururu al rəmə, m'a yəl mbi-m kɔ koo-né ta læ-si səi jipi-je lé berere-berere, titi kí tò kadi m'ra-né ya. ¹⁵ Ngà kinə to tanaji kí dɔ ta-je-ti madi, kì dɔ ri-je-ti, kì dɔ ndukun-je-ti læ-si kí sobi dɔ-si rəmə, to ta læ-si səi ya. Mə m'ndigi gangta dɔ-ti al.» ¹⁶ Beba ɛ tubə-dé logangta-ti lé. ¹⁷ Rəmə də lay 'bukinə dɔ Sostən-ti kí njəkun dɔ kəykəwnə læ jipi-je lé, d'uwə-é 'tində-é logangta-ti lé ya, ngà Galiɔ lé adi usi-é-ti al.

Pol təl ɔw bebo Antiosi-ti gogi

18 Go né-je-ti kinlé, Pol isi bebo Kòrenti-ti ndɔ-je asi tati ya bəy, bá ɛ inə njékadme-je ə adi Prisil-je kì Akilasi d'al siə mee bato-ti kɔ kadi d'ow dɔnangi Siri-ti. Loki 'teɛ Sankré-ti rəmə, Pol ndisə dɔ-é, kɔtələ ɛ un mindi-é adi Lubə dɔ né-ti madi. ¹⁹ Loki d'ow 'teɛ bebo Epeji-ti lé, Pol inə madkullə-je liə, ɔw kəykəwnə-ti læ jipi-je ɔji sə-dé ta. ²⁰ Də dəji-é kadi isi sə-dé ndɔ nə bəy. Ngà ɛ ndigi al. ²¹ Loki ɔw kì kinə-dé lé, idə-dé panè: «[Ra náy kí gogi rangi-ti lé, lé ri-ri kàre m'a ra bebo Jorijaləm-ti.]† Kinə Lubə ndigi rəmə, m'a təl ree rɔ-si-ti.» ²² Beba ɛ i mee bebo Epeji-ti ɔw Sejarə kì bato. Loki Pol ur nangi mee bebo Sejarə-ti lé, ɛ ɔw ra lapiya njékwəwnə-je, ngà bá ɔti ɔw mee bebo Antiosi-ti.

Mba kí njəkungi mutə kí Pol ɔw kɔ mbɛ Poyta kí Maji

23 Pol ra ndɔ asi tati nu bəy bá ɛ təl ɔw gogi. ɛ ɔw dɔnangi Galati-ti, kì dɔnangi Priji-ti mbusi nja njéndó né-je lay.

Ta læ Apolosi mee bebo Epeji-ti kì mee bebo Kòrenti-ti

24 Jipi káre bè ri-é læ Apolosi ə to dow kí mee bebo Alegjandri-ti bá ree mee bebo Epeji-ti. ɛ to dow kí ɔw kì gosi pa ta rəm, gə mbete kí aa njay maji nə rəm tɔ. ²⁵ Ə to dow kí 'ndó-é rəbi læ 'Babe maji, ɛ ilə mbɛ Poyta kí Maji rəm, ɛ ndó dow-je ta læ Jeju kì gangi-é berere-berere kì rɔ tungə-é pilingi rəm, ya ngà batəm læ Ja ya par bá ɛ gə.‡ ²⁶ ɛ

† **18:21** 18:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsay kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kì ta greeki. ‡ **18:25** 18:25 Knj 19:3

ulə gin pa ta lə Lubə kì mee kí ndakay mee kəykəwna-ti lə jipi-je. Loki Prisol-je kì Akilasì d'oo ta liə kì mbi-dé lé, de 'ba-é kì rə-dé-ti d'or-é gin ta lə Lubə maji berere-berere. ²⁷ Loki e ndigi kow donangi Akay-ti lé, njékadmeje-je d'ulə dingəm mee-é-ti kadi-é ow, bá 'ndangi mbete d'ulə-né d'adi njéndó né-je kí donangi Akay-ti lé, kdo kadi d'uwə-é kì rə-dé-ti maji. Loki e ree tee lé, e təl njera kullə kí maji rə njékadmeje-ti, kì takul ramaji lə Lubə. ²⁸ Beba e pa ta kì jipi-je ndaa-ti rəsi kì ta-je kí dum naji. E toji-dé mee mbete-ti kí aa njay adi 'gə kí Jeju lé, to Kristi.

19

Pol ow mee bebo Epeji-ti

¹ Loki Apolosi naye mee bebo Korenti-ti lé, Pol ində dan be-je kí do mbal-ti kí donangi Aji-ti* gangi ree mee bebo Epeji-ti. E ree bá ingə njéndó né-je kí dan-ti-je nɔɔ ² rəmə, dəji-dé panè: «Loki səi adi mee-si Jeju lé, se səi ingəi Ndil kí aa njay ya wa?» De d'idə-é panè: «Ta lə Ndil kí aa njay ya kàrè dow pa adi j'oo nja kàrè al.» ³ Ngá bá Pol təl dəji-dé panè: «Ngà se batəm kí ban bá səi 'rai wa?» De 'panè: «Batəm lə Jə bá je j'ra.» ⁴ †Beba Pol idə-dé panè: «Batəm kí Jə ra dow-je lé, to batəm kí toji kinə panjiyə-je kí maji al kogi. Jə idə dow-je kadi d'adi mee-dé dow kí à ree go-n'è-ti, adi to Jeju†.» ⁵ Loki d'oo ta-je kí Pol pa kin bè rəmə, d'adi 'ra-dé batəm kì ri 'Babe Jeju. ⁶ Ngá bá Pol lé ində ji-é do-dé-ti ə Ndil kí aa njay ree do-dé-ti adi 'pa ta kì ndɔ ta lə dow-je kí rangi rəm, 'pa ta-je kí ta Lubə-ti rəm to. ⁷ De lay d'a kasi dingəm-je dɔgi gidi-é joo je bè.

⁸ Go-ti, Pol ow mee kəykəwna-ti lə jipi-je lé, e pa ta kì meenda kay. Pol oji sə-dé ta naye mutə, do kɔbe-ti lə Lubə. E sangi kì rə tungə-é kdo kadi dow-je 'taa ta liə. ⁹ Ngà de kí dan-ti-je kí 'to njémeəngə-je, kì njémeəndə-je lé, 'pa ta kí maji al do ta-ti «lə 'Babe» dan kosi dow-je-ti. Beba Pol inə-dé, ə or njéndó né-je ow sə-dé ngərəngi, ow ndó-dé né kì ndə-é ndə-é mee kəy ndó né-ti lə Tiranusi. ¹⁰ Pol ra bal joo lo-é-ti nɔɔ. E ndó dow-je né mbing, adi dow-je kí d'isi donangi Aji-ti, kí 'to jipi-je kì greki-je lay ya d'oo ta lə 'Babe.

Ta lə ngan lə Seba

¹¹ Lubə un Pol ra-né nékəji-je kí tò bəl-bəl, ¹² ya adi takubi-je əse mindil-je kí odi rə-é kàrè, dow-je d'ow 'labi

* **19:1** 19:1 Donangi Aji kí ta-é tò nè kinlé, to be kí bone bè 'ba-é Turki kin.

† **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:4,7,8; Luk 3:4,16; Jə 1:26,27 † **19:4** 19:4 Mat 3:11; Mar 1:7

dɔ njémɔy-je-ti, rəmə njémɔy-je d'ingə lapiya rəm, bá ndil-je kí maji al 'tɛɛ mɛɛ-dé-ti kɔgi rəm. ¹³ Jipi-je madi d'ow kɪ be-be kɔ tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti. Dɛ 'nə kadi 'tubə ndil-je kí maji al dɔ dow-je-ti kɪ ri 'Babe Jeju tɔ. Dɛ 'panè: «Kɪ ri Jeju kí Pol ilə mbe ta liə kinlé, m'panè 'tɛɛ kɔgi!» ¹⁴ Dingəm-je kí njéra né kinlé dɛ siri ə 'to ngan lə Seba kí to jipi rəm, to kí káre dan njékun dɔ njégugnə-je-ti lə Lubə rəm. ¹⁵ Nɔ káre bè, ndil kí maji al idə-dé panè: «Mə m'gə Jeju rəm, bá né kí Pol 'to kàrè m'gə rəm; ngà səi, 'toi ná-je wa?» ¹⁶ Ngá bá dingəm kí ndil kí maji al isi mɛɛ-é-ti lé, al ur dɔ-dé-ti taa tógi-dé lay ə ra-dé maji al mbing adi 'tɛɛ mɛɛ kəy-ti kɪ dɔ-je rɔ-dé-ti pələ-pələ, d'ay-nə kɪ kuti-dé dum. ¹⁷ Né kí ra né kinlé, dow-je kí mɛɛ bebo Epeji-ti, jipi-je kɪ greki-je lay ya d'oo ta-é. Dɛ lay ya bəl ində bandi-dé gangi rəm, dow-je d'osi gajɪ 'Babe Jeju rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je nə kí dan-dé-ti kí d'adi mɛɛ-dé lé, 'ree 'pa ta rəsi-rəsi d'or-né man dɔ kullə ra-dé-je-ti. ¹⁹ Beba mbəli-je nə 'ree kɪ mbete ra mbəli-je lə-dé d'ulə dɔ-nə-ti ə 'ró pər kɔgi takəm dow-je-ti lay. Dow-je 'tidə kɔr là mbete-je lé, ə à kasi là kullə kí dow ra bal nə. ²⁰ Beba tógi lə 'Babe ra adi ta liə ngə njim ɔw-né kɪ kete-kete.

²¹ Go né-je-ti kí ra né kinlé, Pol ɔji kadi n'ində dɔnangi Maseduwan kɪ dɔnangi Akay n'gangi n'ow mɛɛ bebo Jorijaləm-ti. E panè: «Loki m'ow m'tɛɛ mɛɛ bebo Jorijaləm-ti lé, m'a kow koo mɛɛ bebo Rəm tɔ bane.» ²² E ulə njéra siə kullə-je joo adi to Timote-je kɪ Erasti, adi d'ow dɔnangi Maseduwan-ti, ngà ɛ bá təl isi dɔnangi Aji-ti mbɔr bəy.

Ta usi mɛɛ bebo Epeji-ti

²³ Dɔkaglo-é-ti kinlé, ta kí boy nə ya usi mɛɛ bebo Epeji-ti sɔbi dɔ ta lə 'Babe. ²⁴ Kɔ dingəm káre isi nɔɔ ri-é lə Demetriyusi. E to njələ 'ningə-je kɪ ngamə-je. E lɛ ngan kəy-je adi titi-nə kɪ kəy pole magi kí dené kí ri-é lə Artemisi‡, adi kɔdi-je liə d'ingə-né né nə. ²⁵ Beba Demetriyusi ba kɔdi-je liə rəm, ba kɔdi-je kí rangi kí njéra gə kullə liə lé idə-dé panè: «Səi lé, lay lə-si ya 'gəi maji kí jəi lé, kullə lə-ji kin ya bá j'isi j'ingəi-né né ya al wa? ²⁶ Ə né-je kí isi ra né lé, ooi ta-é kɪ mbi-si rəm, ooi kɪ kəm-si rəm. Pol kí dowbé kinlé, panè: Magi-je kí dow-je 'ra kɪ ji-dé lé, to magi-je kí tɔgrɔ-ti al. E pa ta təl-né dɔ dow-je, adi kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy ya 'taa ta liə. Né kinlé ɛ ra mɛɛ bebo Epeji-ti nè par al, ngà nəy ndɛ bè kadi un dɔnangi Aji ya lay. ²⁷ To né kí à tuji kullə lə-ji jəi ya par al, ngà à ra kadi kəy magi Artemisi kí to magi

‡ 19:24 19:24 Magi Artemisi lé, 'ba-é Dian tɔ. E bá 'pol-é kɔ kadi ɛ adi néndɔr-je lə-dé maji rəm, adi dɔ-je kɪ dow-je d'oji-nə rəm.

kí dené kí boy kinlé à təl né kí kɔgi kare rəm, bá à tuji riba liə ɛ kí to magi kí dow-je lay kí dɔnangi Aji-ti, kì dow-je lay kí dɔnangi-ti nè d'isi pole-é lé!»²⁸ Loki dow-je d'oo ta-je kin bè lé, wɔngi ra-dé n̄a adi 'tur kəə mbiti-mbiti 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí bebo Epeji-ti ya to magi kí boy!»²⁹ Mee bebo-ti lay ya dow-je d'ow dɔ-n̄a-ti wúr-wúr ə d'ungi-n̄a dɔ Gayusi-je-ti kì Aristarki kí 'to dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti, 'ndɔr-dé d'ow sə-dé ki mee kəy ra ndam-je-ti. Gayusi-je kì Aristarki lé 'to madkullə-je lə Pol.³⁰ Pol lé, ndigi kadi n'ow dan kosi dow-je-ti ya tá, ngà njéndó né-je bá d'ɔgi-é.³¹ Nam Pol-je madi kí 'to dow-je kí boy-boy kàrè d'ulə kulə d'idə-é, 'ra-é kɔgri kadi ɔw kəy ra ndam-ti lé al.³² Kosi dow-je lay ya d'ilə dɔ-n̄a-ti rututu. Dow-je kí dan-ti-je 'tur kool kɔɔ né kí bè kin, ngà dɛ kí n̄a-je rəmə 'tur kool kɔɔ né kí bè kin tɔ. Ə dow-je n̄a dan-dé-ti tɔ rəmə, né kí 'kəw-né-n̄a lé ya kàrè dɛ 'gə al rəm.³³ Dow-je madi kí dan kosi dow-je-ti d'ɔr gin ta lé d'adi Alegjandrə oo. Alegjandrə lé, jipi-je d'osi-é kì kete n̄ɔ dow-je-ti. Ǝ yəki ji-é ta-dé-ti ə ndigi kadi n'pa ta n'ɔr-né ta dɔ-n'è-ti n̄ɔ kosi dow-je-ti.³⁴ Ngà loki dow-je 'gə kí Alegjandrə to jipi lé, dɛ lay ya 'tur kool boy-boy kì ndi-dé kí káre ya à kasi né kí kadi joo je bè 'panè: «Artemisi, magi lə dow-je kí Epeji ya to magi kí boy!»

³⁵ Ngà njèndangi mbete lə dow mee be-je gɔr dow-je, adi lo tò ndingi ngá bá ɛ panè: «Səi dow-je kí bebo Epeji-ti, dow-je lay ya 'gə kí bebo Epeji bá to lo ngəm kəy pole magi kí dené kí boy kí 'ba-é Artemisi rəm, ɛ ya to lo ngəm né kí to takəm-é kí i dɔrɔ-ti ree nangi nè rəm tɔ.³⁶ Dow kí à naji ya bè goto. Beba kadi ori mee-si, bi 'rai né kì n̄ɔɔ bè al.³⁷ Dingəm-je kí səi uwəi-dé 'reei sə-dé nè kinlé, né káre ya kàrè dɛ 'tuji mee kəy pole magi-ti al rəm, bá 'pa ta kɔbi dɔ magi-ti lə-ji kí dené lé al rəm.³⁸ Kinə Demetriyusi kì kodi-je kí d'ore kadi-é lé, 'ndigi ra ta kì dow madi rəmə, ndɔ gangta to n̄ɔɔ rəm, bá njégangta-je kàrè d'isi n̄ɔɔ rəm; kadi 'ra mbete səki d'ow 'səki-né dowbé!³⁹ Ngà kinə ta lə-si kí rangi ya tò n̄ɔɔ rəmə, d'a ra ta-é ndɔ gangi ta-ti n̄ɔ kosi dow-je-ti.⁴⁰ Bè al rəmə, né kí ra né bone kinlé, dow-je kí Rəm d'a kì kilə-né ta dɔ-ji-ti kɔɔ ba-ji njédɔngə-je, rəmə ta kí j'a pai dɔ kəwn̄a-ti lə-ji kin, kɔɔ kɔri-né ta dɔ-ji-ti ya goto.» Gɔ ta-je-ti kinlé, ɛ tubə kosi dow-je adi d'ow.

20

*Pol ɔw dɔnangi Maseduwan-ti kì dɔnangi Greki-ti
1Kɔ 16:1-7; Rəm 15:25-27*

¹ Loki gin kow do-na-ti wúr-wúr kin gangi lé, Pol kəw njéndó né-je ulə dingəm mee-dé-ti, bá ra-dé lapiya ə ɔti ɔw dɔnangi Maseduwan-ti. ² E ɔw kɪ lo-lo dɔnangi Maseduwan-ti pa ta-je n̄a-n̄a adi njékadmee-je ulə-né dingəm mee-dé-ti, bəy bá e ɔw dɔnangi Grɛki-ti ³ isi-ti n̄ay mutə. Loki isi ɔw kɔ kal mee bato-ti kow dɔnangi Siri-ti rəmə, oo ta lə jipi-je kí d'ɔji-n̄a ta kí maji al do-é-ti. Bəba e panè: N'a təl kow dɔnangi Maseduwan-ti gogi. ⁴ De kí 'dan-é ɔn: Sopater kí ngon lə Pirusi kí to dow kí bebo Bere-ti, Aristarki kí Sekundusi kí 'to dow-je kí bebo Tesaloniki-ti, Gayusi kí to dow kí bebo Dɛrbi-ti, bá Timote-je, kí Tisiki-je, kí Tropim-je kí 'to dow-je kí dɔnangi Aji-ti tɔ. ⁵ De kinlé, d'ɔw kete n̄ɔ-ji-ti ə 'ngəbi-ji mee bebo Troasi-ti. ⁶ Ngà je rəmə, go ra n̄ay-ti kí 'ra kí mbè kí əm goto-ti lé, je j'al mee bato-ti káre kí bebo Pilipi-ti, ə j'ra ndo m̄i go-ti bəy bá j'ingə-dé bebo Troasi-ti ə j'isi lo-é-ti ndo siri.

Kisi Pol bebo Troasi-ti kí tɔsi ndəl lə Etikusi

⁷ Ndo Dimasi lé, je j'kəw-n̄a kɔ kuso mbə nam-n̄a. Bəba tò kadi bore ə Pol à kow ngá rəmə, e ɔji ta kí dow-je kí 'kəw-n̄a lé, ə pa ta sar ya dan lo bapi. ⁸ Mee kəy kí do madi-é-ti taá kí j'kəw-n̄a-ti lé, pər lampi n̄a-ti. ⁹ Basa káre bè kí ri-é lə Etikusi isi taá, kəm bole kəy-ti lé. Loki Pol a pa ta adi dow-je ya bəy rəmə, e tò bi adi dan-é oy. Bəba bi ləngi-é adi j kəy-ti kí taá kí njəkungi-ti mutə lé ya usi nangi baraki. Ngà loki d'un-é rəmə, e oy. ¹⁰ Bəba Pol risi nangi ree dugi nangi do-é-ti un-é kàdì-é-ti bá panè: «Adi mee-si usi nangi, kɔ ndil-é tee al!» ¹¹ Bəba loki Pol təl ɔw mee kəy-ti taá gogi lé, e gangi mbə nam-n̄a uso rəm, bá uso né kí kare rəm tɔ. Go-ti gogi lé, e təl pa ta adi tó-é uu n̄a sar ya adi kàdì ubə, bá e ɔti ɔw bəy. ¹² Rəmə ngon basa lé isi kəm bá 'təl d'ɔw siə be gogi, adi mee dow-je təl usi nangi pɔ-pɔ gogi.

Pol j bebo Troasi-ti ɔw bebo Mile-ti

¹³ Je j'ɔw kete, ə j'al mee bato-ti ə j'mbuti bebo Asosi-ti, lo kí tò kadi j'un Pol titi. To né kí e ya ndigi bè, kɔ tò kadi e à kun rəbi kow kɪ nja-é. ¹⁴ Loki e ingə-ji Asosi lé, je j'un-é mee bato-ti, j'ɔw bebo Mitilən-ti. ¹⁵ J'j Mitilən-ti tin, j'ɔw kəm-ji kí kete. Ə lo aa go-ti bá j'tee ta lo-ti kí Sio kí to dɔnangi kí tò dan ba-ti. Ndo kí gogi go-ti bá j'tee Samosi-ti, ngà lo kaa rəmə, j'tee bebo Mile-ti. ¹⁶ Bəba Pol ɔji kadi n'dəə kàdì bebo Epeji-ti taá, kɔ kadi j'isi dɔnangi Ajiti n̄a al. E nagi low-low kɔ kadi, lé né rəmə, n'tee bebo Jorijaləm-ti ndo ra n̄ay-ti lə jipi-je kí 'ba-é Pantekoti.

Kingə-n̄a lə Pol kí 'ngatógi-je kí bebo Epeji-ti

17 Pol isi mee bebo Mile-ti, ə ulə kulə ba 'ngatogi-je lə njékəwnə-je kí bebo Epeji-ti. 18 Loki de 'ree tee rə-é-ti lé, ɛ idə-dé panè: «Panjiyə-m kí rə-si-ti dokaglo-je lay, un kuti-é ndo-ti kí dosay loki m'ilə-né nja-m donangi Aji-ti lé, səi 'gəi maji. 19 M'ra kullə m'adi 'Babe kə do kí sol lom-lom, kə man nɔ kəm-m-ti, kə kɔ-je kí m'ingə kə go rəbi ta-je kí maji al maji al kí jipi-je d'oji-nə do-m-ti rəm to. 20 Né kí à maji sə-si lé, né kərə ya kərə m'boyo do-é sə-si al. M'ilə mbə m'adi-si rəm, m'ndó-si né pandangi lo-je-ti rəm, bá mee key-je-ti lə-si rəm to. 21 Taá-taá ya m'ba jipi-je kə dow-je kí 'to grəki-je kadi d'inə panjiyə-dé-je kí maji al d'osi batim 'təl ki rə Lubə-ti ə d'adi mee-dé 'Babe lə-ji Jeju. 22 Ngà, ooi bè, kí ngəsnè kinlé, kow-m ki bebo Jorijalem-ti é m'ow məngi. Ndil osi-m kadi m'ow, ngà né kí à tee do-m-ti bebo Jorijalem-ti lé, mə m'asi gə al. 23 Né kí m'gə lé, mee bebo-je lay kí m'tee-ti ya, Ndil kí aa njay adi-m m'gə maji kí dangay-je kə kɔ-je tò ngəbi-m-ti nɔɔ. * 24 †Ngà kisi-m kə do-m taá lé, mə m'oo ki né madi takəm-m-ti al ə né kí kəm-m tò go-ti lé, to ta lə kadi m'ay ngodi lə-m kin rétəté ngangí kagi-ti [kə rənəl] rəm, to ta lə kadi m'təl ta kullə kí 'Babe Jeju adi-m lé to: Adi to ta lə kilə mbə Poyta kí Maji kí sobi do ramaji lə Lubə†.»

25 «Ngà, ooi bè, kí ngəsnè-ti kinlé, səi lay kí m'dəə dan-si-ti m'ndó-si ta kí do kɔbe-ti [lə Lubə] kinlé, a koo-i takəm-m gogi rangi al ngà. 26 Gin-é kin bá bone m'idə-si-né ta rəsi m'panè: Səi lay kin ya ta məsi-si goto do-m-ti. 27 Kdo ta lə kɔjra-je lə Lubə lé mə m'idə-si lay tingə, ɛ kí m'boyo sə-si do-é ya goto. 28 'Tosi kəm-si do rə-si səi-ti ya rəm, bá do kosi bati-je-ti lay kí Ndil kí aa njay ində-si dan-dé-ti kadi indəi kəm-si go-dé-ti lé rəm to. Kadi 'toi njékul njékəwnə-je lə Lubə kí ɛ ya ndogi-dé kə takul məsi-é ɛ ya. 29 M'gə maji kí loki m'a kow lé, jagim-je kí maji al d'a kandi mbunə-si-ti, d'a koo kəmtondoo lə kosi bati-je kinlé al. 30 Rəm bá dan-si səi-ti ya kərə, dow-je kí dan-ti-je d'a kɔ kɔ pa ta-je kí maji al maji al kədi-né njéndó né-je kor-dé-né kungi-dé go-dé-ti. 31 Indəi kəmkaa do rə-si-ti, adi mee-si ole do-ti toki asi bal mutə bè, é kada al rəm ndo al rəm ya, m'ndəji nə-nə dan-si-ti taá-taá kə man nɔ kəm-m-ti.»

32 «Ngà kí nè kinlé, m'ungi-si mee ji Lubə-ti rəm, m'inə-si mee ta-ti liə kí to ta ramaji, kí ow kə tógi kadi ow sə-si kə kete-kete mee kadmee-ti lə-si, bá à kadi nédoji dow-je kí d'aa njay rəm to. 33 Bo là, əse lə əse bo kubi-je lə dow madi ra-m al. 34 Səi ya kərə, 'gəi kí to ji-m kí tò kin bá adi-m né-je

* 20:23 20:23 Knj 21:4; 21:11. † 20:24 20:24 2Ti 4:7 † 20:24 20:24 2Ti 4:7

kí mɛɛ-m ge rəm, adi m'adi madkullə-je lə-m né-je kí mɛɛ-dé ge rəm tɔ.† 35 Ndo-é ndo-é ya m'idə-si m'panè: Tò kadi a rai kullə bè tɔ bá a rai-né kì njéndoo-je, ə kadi mɛɛ-si ole dɔ ta-je-ti lə 'Babe Jeju, kí ɛ ya kì dɔ-é pa panè: "Kadi né dow lé majkur-é itə kində ji taa-né né!"» 36 Loki Pol pa ta bè adi-dé lé, ɛ ɔsi məkəji-é nangi bá pa ta kì Lubə kɔ ta lə-dé lay. 37 Rəmə də lay 'nɔ ə d'ungi-nə mindi Pol-ti d'uwə-é kì kàdì-dé-ti 'ra-é lapiya. 38 Né ya kí mɛɛkɔ ra-dé-né nɔ lé, to ta lə kidə kí Pol idə-dé panè d'a koo takəm-n'è gogi rangi al ngá kin. Go-ti, də 'dan-é d'ow siə njal ta bato-ti.

21

Kow Pol bebo Jorijalem-ti

1 Loki j'ingə-nə sə-dé ngá rəmə, je j'al mɛɛ bato-ti, j'ow njururu mɛɛ bebo Kosi-ti. Lo aa go-ti, j'ow Rodesi kí to dɔnangi kí tò dan ba-ti, ngá bá j'ɪ tin j'ow mɛɛ bebo Patara-ti. 2 Loki j'ingə bato madi kí isi ɔw mɛɛ bebo Penisi-ti lé, je j'al mɛɛ-é-ti j'ow. 3 Beba loki j'ow j'tɛɛ ngɔsi kì dɔnangi Sivrə-ti kí tò dan ba-ti rəmə, j'ingə be lé dɔji gəl, ə j'ow dɔ-ji kì dɔnangi Siri-ti bè. Ə j'ow j'ur nangi bebo Tir-ti, kí to lo kí tò kadi d'a kɔr né-je kí mɛɛ bato-ti nangi titi. 4 Loki j'ingə njéndó né-je lo-é-ti kinlé, je j'isi sə-dé ndo siri. Ndil kí aa njay ɔsi-dé, adi d'idə Pol kadi ɔw mɛɛ bebo Jorijalem-ti al. 5 Bè ya kàrè loki ndo kisi-ji rɔ-dé-ti tingə ngá lé, je j'usi dɔrəbi-ti. Rəmə də kì ne-dé-je kì ngan-dé-je lay ya 'dan-ji 'ree sə-ji njal gidi bebo-ti. Je j'osi məkəji-ji nangi ngangì ba-ti, j'pa ta kì Lubə. 6 Go-ti, j'ra-nə lapiya bəy ngá bá, je j'al mɛɛ bato-ti lé, ə njédan-ji-je lé kàrè 'təl kì be-je lə-dé gogi tɔ. 7 Loki j'ingə rəbi kí mani lé, j'ɪ bebo Tir-ti j'ow bebo Tolemaysi-ti. J'ra lapiya njékadmɛɛ-je kí d'isi mɛɛ bebo-ti kinlé, ə j'isi sə-dé ndo káre. 8 †Lo aa go-ti lé, j'ow bebo Sejare-ti. Loki j'tɛɛ Sejare lé, j'ow be lə Pilipi kí to njèkilə mbɛ Poyta kí Maji, ə j'tò rɔ-é-ti. Pilipi lé, to kí káre dan dow-je-ti kí siri kí ndoki 'mbəti-dé mɛɛ bebo Jorijalem-ti*. 9 ɛ ɔw kì ngan-je kí dené sɔ kí 'taa ngow al ə 'to njèpata-je kí ta Lubə-ti. 10 †Loki j'isi tin asi ndo nɔ lé, dow káre kí ri-é lə Agabusi kí to njèpata kí ta Lubə-ti, ɪ dɔnangi Jude-ti ree ingə-ji nɔɔ. 11 Rəmə ɛ un ndaá dɔɔ bədi lə Pol, dɔ-né ji-é kì nja-é ɛ ya ə panè: «Yən, ta kí Ndil kí aa njay pa ɔn: Dingəm kí ndaá dɔɔ bədi kin to kí 'liə lé, jipi-je d'a kuwə-é, tɔ-é njim-njim bebo Jorijalem-ti tanə bè tɔ, ngá bá d'a kilə-é ji

‡ 20:34 20:34 Knj 18:3 † 21:8 21:8 Knj 6:5; 8:5 * 21:8 21:8 Knj 6:5; 8:5
† 21:10 21:10 Knj 11:28

dow-je-ti kí 'to jipi-je al.» ¹² Go ta-je-ti kinlé, je kì njékadmeɛ-je kí Sejare j'no ta Pol-ti kadi ow mee bebo Jorijalem-ti al. ¹³ Ngà Pol ilə-ti panè: «Kdo ri é 'nɔi ori-né tógi-m gogi bè wa? Ma lé, m'isi do nja-m-ti kdo kadi 'tó-m njim-njim par al, ngà m'isi do nja-m-ti kadi m'ow m'oy bebo Jorijalem-ti kdo ta lə 'Babe Jeju.» ¹⁴ Loki ɛ adi ta-je lə-ji kin ra kullə rə-é-ti al lé, je j'a do-ti njangi al ya tɔ. Ngà j'panè: «Kadi 'Babe oji ndigi liə!»

¹⁵ Go ndo-je-ti kinlé, loki j'ra go né-je lə-ji rəmə, je j'ow mee bebo Jorijalem-ti. ¹⁶ Njéndó né-je kí dan-ti-je kí bebo Sejare-ti kí d'isi d'ow bebo Jorijalem-ti, d'ow sə-ji tɔ. Dɛ d'ow sə-ji adi j'tò rɔ Minasɔ-ti kí to njéndó né kí kete low nɔ. ɛ to dow kí donangi Sivrə-ti kí tɔ dan ba-ti.

Kingə-nə lə Pol-je kì Jaki bebo Jorijalem-ti

¹⁷ Loki j'tɛɛ bebo Jorijalem-ti lé, njékadmeɛ-je d'uwə-ji ki rə-dé-ti kì rənəl. ¹⁸ Lo aa go-ti, Pol ow sə-ji nati rɔ Jaki-ti,† lo kí 'ngatógi-je lay ya 'kəw-nə titi tɔ.‡ ¹⁹ Loki Pol ra-dé lapiya ngà rəmə, né-je kí Lubə ra dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kì takul kullə liə lé, ɛ ɔr-dé poy-é kì bar-é bar-é. ²⁰ Loki d'oo ta-je liə kin bè lé, dɛ d'osi gaji Lubə, bá go-ti d'idə Pol 'panè: «Ngonkɔ-ji kí maji, 'oo jipi-je budɔgi dɔgi lo nɔ ya d'adi mee-dé Jeju rəm, lay lə-dé ya d'a do ndukun-ti lə Moiyiji kì rə-dé kí tungə pilingi rəm. ²¹ Ya rəmə, dow-je d'idə-dé ta kí do-i-ti 'panè: Néndó lə-i ɔsi jipi-je lay kí d'isi dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kadi 'təl gidi-dé d'adi ndukun lə Moiyiji rəm, kadi d'ijə ganjangi ngan-dé-je al rəm, bá kadi 'təl rə-dé go nékoɓe-ti lə jipi-je lé al rəm tɔ. ²² Ngà j'a rai ban wa? Kdo ta kí rá-ti ya kàrè [loki kosi dow-je d'a kəw-nə lé] d'a koo kí i 'ree nè ya ən. ²³ Beba 'ra nè kí j'a kidə-i kin. Dingəm-je sɔ kí d'un mindi-dé do né madi-ti d'adi Lubə d'isi dan-ji-ti nè. § ²⁴ ɔr-dé go-i-ti, ə 'ra nékoɓe kí sɔbi do kaa rɔ njay lə-i rəm, kí sɔbi do kaa rɔ njay lə-dé rəm, bá ugə do-dé adi 'ndisə do-dé rəm tɔ. Bè kdo kadi dow-je lay 'gə kí ta-je kí do-i-ti kí ow mbuu kinlé, to ta-je kí kare rəm, bá kadi 'gə kí i lé, ya kàrè 'təl rə-i go ndukun-ti lə Moiyiji maji rəm tɔ. ²⁵ †Ngà kí sɔbi do jipi-je al kí d'adi mee-dé Jeju lé, j'ndangi mbete j'adi-dé j'idə-dé-né kadi dɔ-je kí dow-je 'təl 'pole-né magi-je lé, d'a kuso al rəm, kadi d'a kuso məsi dɔ al rəm, d'a kuso

† **21:18** 21:18 Jaki kinlé, to ngonkɔ Jeju ‡ **21:18** 21:18 Knj 12:17; 15:13

§ **21:23** 21:23 Ta lə kaa rɔ lə Pol-je kí to nè kinlé, to ta lə kaa rɔ kí sɔbi do majal al. Ngà jipi-je lé, kinə dow un mindi-é adi Lubə do né madi-ti rəmə, à ra bè bane. Beba Pol kí to jipi lé ra-né tɔ. † **21:25** 21:25 Knj 15:29

da kí oy yo kuburu al rəm, bá kadi d'ogí rɔ-dé ra kaya rəm tɔ.*»

²⁶ Lo aa go-ti, Pol ɔr dingəm-je kí sɔ lé ɔw sə-dé, adi e rəm, de rəm ya d'aa rɔ-dé ngá bá, e ɔw takəy-ti lə Lubə, kɔ kɔ kidə njégugnə-je, ndo kí gin kaa rɔ lə-dé à gangi-né, kadi nà-nà dan-dé-ti ree kɔ kadkare liə adi Lubə.

D'uwə Pol

²⁷ Loki nà y nà al kadi ndo kí siri lé goto rəmə, jipi-je kí dan-ti-je kí d'i dɔnangi Aji-ti d'oo Pol meɛ kəy-ti lə Lubə lé, de 'sulə kosi dow-je adi d'uwə-é. ²⁸ Ə 'tur kəə 'panè: «Səi Israyel-je, ree ori kàdì-ji boo! Yən, dingəm kí njèndó né dow-je lay ya kɔ lo-lo, pa-né ta kí maji al maji al dɔ Israyel-je-ti rəm, dɔ ndukun-ti lə Moiyiji rəm, bá dɔ kəy-ti lə Lubə kin rəm lé, e ə a an. E ɔw mbing ya ree kɔ dow-je kí 'to greki-je meɛ kəy-ti lə Lubə. E ra lo kí aa njay kin kɔ lo kí kɔgi kare.» ²⁹ †De pa ta kin bè kdotalə Tropim kí to dow kí bebo Epeji-ti lé, d'oo-é kɔ Pol meɛ bebo-ti. Beba 'gir kí Pol ɔw siə meɛ kəy-ti lə Lubə. ³⁰ Dow-je kí bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ow dɔ-nə-ti wúr wúr ə dow-je d'i kɔ lo-lo ya tətì-nə yipi d'ay kɔ lo-é-ti. De d'uwə Pol meɛ kəy-ti lə Lubə, 'ndɔr-é d'ow siə ndaa-ti rəmə, tajinati nè ya d'uti tarəbi-je. ³¹ Loki 'sangi kadi 'tol Pol lé, dow-je kí meɛ bebo Jorijaləm-ti lay ya d'ow dɔ-nə-ti wúr wúr adi ta-é usi mbi njèkun dɔ kuti asgar-je-ti kí budɔgi. ³² Rəmə lo-é-ti nè ya, e rəm, asgar-je rəm, bá njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu bu, d'ubə nangi d'i d'ay d'ow kɔ rɔ dow-je-ti lé. Loki dow-je kinlé, d'oo njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi kin rəm, d'oo asgar-je rəm lé, 'taa koo ta tində-ti kí d'a 'tində Pol lé ngá. ³³ Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ɔti kɔ rɔ Pol-ti uwə-é ə un ndu kadi d'ilə-é sil gidi joo. Go-ti, e dəji ta panè: Dingəm kinlé to nà wa? Ə ri bá e ra wa? ³⁴ Ngà dan kosi dow-je-ti lé, dow-je kí nà-je 'tur kɔl 'panè: E ra né kí bè kin. Rəmə de kí dan-ti-je 'panè: E ra né kí bè kin tɔ. Ta-je kí 'pa yó-je kɔ nè-je kinlé, ra adi ta kí njururu bè ya njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, ingə al. Beba e un ndu kadi d'ow kɔ Pol meɛ ndògi bɔr-ti lə-dé. ³⁵ Loki Pol ree tɛɛ dɛgi lo njiyə-je-ti lé, asgar-je d'un-né nɔngi taá, kdotalə kosi dow-je d'ow siə pir-pir pir-pir. ³⁶ Kosi dow-je ya d'ul-nə go-é-ti mbuu, kɔ kəə ta-dé-ti taá-taá 'panè: «Adi j'toli-é kɔ tol ya!»

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti

Knj 9:1-19; 26:9-20; Gal 1:11-16; 1Ti 1:12-17

³⁷ Loki d'ow kadi Pol andi lo-ti lə asgar-je lé rəmə, e dəji njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé panè: «Se i a kadi-m

* 21:25 21:25 Knj 15:20 † 21:29 21:29 Knj 20:4

tarəbi kadi m'pa ta kàre wa?» Beba ɛ dəji-é panè: «I 'gə ta Greki wa? ³⁸ I lé 'to dow kí dɔnangi Ejipti-ti, kí ngɔsnè ya bəy é ɔy bəkaya-je budɔgi lo sɔ ɔw sə-dé diləlo-ti, sulə-dé kadi 'ra dɔngɔ lé al wa?» ³⁹ Pol panè: «Mɔ m'to jipi kí d'oji-m bebo Tarsi-ti, dɔnangi Silisi-ti, m'to ngon njèbe kí bebo-ti kí ri-é ba nɔ. Kɔgri ya, adi-m tarəbi m'pa ta m'adi kosi dow-je.» ⁴⁰ Njèkun dɔ asgar-je kí budɔgi lé, inə tarəbi adi-é. Beba Pol al dɔ dɔgi lo njiyə-je-ti yəki ji-é ta dow-je-ti, adi lo tò ndingi, ngá bá pa sə-dé ta kɪ ta əbrə panè:

22

¹ «Ngankɔ-m-je kɪ bɔbi-m-je, 'yəli mbi-si ooi-né ta kí ngɔsnè m'ɔw kɪ pa kɔ pa-né ta dɔ rɔ-m-ti kin.» ² Loki d'oo kí Pol pa ta kɪ ta Əbrə rəmə, lo təl pa doy ta madi-é-ti ya bəy, ngá bá Pol panè: ³ †«Mɔ lé m'to jipi, d'oji-m bebo Tarsi, dɔnangi Silisi-ti, ngá d'oti-m bebo Jorijaləm-ti nè ya rəm, Gamaliyel ndó-m né-je kí ɔw go-nɔ-ti berere-berere kɪ ndukun lə ka-ji-je rəm, bá kullə lə Lubə kàre rɔ-m tungə-ti pilingi titi kí səi lay ɔi-né bone kin bè ya tɔ.* ⁴ †Dow-je kí njèkun go néndó lə Jeju lé, m'ulə kəm-dé ndoo nɔ. M'adi 'tó dingəm-je kɪ dené-je njim-njim d'ungi-dé dangay-ti. ⁵ Burə dɔ njégugnè-je lə Lubə kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je lay ya 'gə sə-m go-é maji. Kɔ loki m'isi m'ɔw Damasi lé, dɛ 'ndangi mbete-je d'adi m'ɔw-né madi ngankɔ-ji-je kí d'isi nɔ. M'ɔw kɔ kadi m'tuwə njèkadi mɛɛ-dé Jeju kí d'isi mɛɛ bebo Damasi-ti, m'tó-dé njim-njim m'ree sə-dé bebo Jorijaləm-ti, kɔ kadi d'adi-dé kɔ.†»

Pol ɔr poy kadi kí adi mɛɛ-é Jeju

Knj 9:1-19; 26:12-18

⁶ «Ta kí kàdɪ ɔ jam dɔ be-ti, loki m'ɔ dɔ rəbi-ti, m'tɛɛ ngɔsi kɪ bebo Damasi rəmə, tajinatɪ nè ya, londɔgi kí nɔ ya ndɔgi j dɔrɔ-ti ree gəə dɔ-m sipi. ⁷ Adi m'tɛɛ m'usi nangɪ rəmə, m'oo ndi dow pa sə-m ta panè: “Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?” ⁸ Mɔ m'ilə-é-ti m'panè: “I to nɔ wa, 'Babe?” M'oo ndi dow lé, təl ilə-m-ti panè: “To mɔ Jeju, dow kí Najareti-ti kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya.” ⁹ Dow-je kí d'ɔw sə-m, d'oo lo kí ndɔgi lé maji ya, ngá ndi dow kí 'pa sə-m ta lé bá d'oo al. ¹⁰ Mɔ m'dəji-é m'panè: “'Babe, ri bá tò kadi m'ra wa?” Beba 'Babe ilə-m-ti panè: “I taá 'ɔw bebo Damasi-ti ə tin ya d'a kidə-i né lay kí tò kadi 'ra.” ¹¹ Ngá lo kí ndɔgi lé ya, ra adi kəm-m oo lo al, adi dɛ kí d'ɔ sə-m lé, ngá bá d'uwə ji-m 'ndɔr-m d'ɔw sə-m bebo Damasi-ti.»

† 22:3 22:3 Knj 5:34-39 * 22:3 22:3 Knj 5:34 † 22:4 22:4 Knj 8:3; 26:9-11

† 22:5 22:5 Knj 8:3; 9:1

¹² «Dingəm káre bè kí ri-é lə Ananiasi ə to dow kí njèkilə kuji dɔ ndukun-ti lə Lubə rəm, bá to dow kí jipi-je lay kí d'isi bebo Damasi-ti 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̄a rəm, ¹³ bá ree rɔ-m-ti ə idə-m panè: “Ngonkɔ-m Sol, 'teɛ kəm-i 'oo lo.” Rəmə tajinati nè ya, kəm-m oo lo adi m'oo-é. ¹⁴ Ɔ təl pa bəy panè: “Lubə lə ka-ji-je uwə dɔ-i kete kɔo kadi 'gə ndigi liə, kɔo kadi 'oo njèra né kí njururu rəm, bá kɔo kadi 'oo ta-je kí ta-é-ti kì mbi-i rəm tɔ. ¹⁵ Né-je kí 'oo kì kəm-i rəm, ta-je kí 'oo ta-é-ti kì mbi-i rəm kinlé, i bá 'a to njèkɔr go-é kadi dow-je lay d'oo. ¹⁶ Kí ngɔsnè-ti kinlé, ri bá 'a 'ngəbi bəy wa? Ɔ taá 'nɔ ba 'Babe, kadi-é togì majal-je lə-i kɔgi adi-i ə kadi 'ra-i batəm.”»

Pol ɔr go kulə kí Lubə ulə-é rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al

¹⁷ Loki m'təl m'ree bebo Jorijaləm-ti gogi, bá m'isi m'pa ta kì Lubə mɛɛ kəy-ti liə rəmə, né ra-m toki n̄i bè, ¹⁸ ə m'oo 'Babe idə-m panè: «'Ɔdi rɔ-i, 'teɛ lɔw kɔgi bebo Jorijaləm-ti, kɔotalə ta kí dɔ-m-ti kí 'a pa lé, dow-je kí mɛɛ be-ti kin d'a taa al.» ¹⁹ Bəfa m'təl m'ilə-é-ti m'panè: «'Babe, de ya kàrè 'gə maji kí m̄a lé, ndɔki m'ow mɛɛ kəykəwn̄a-je-ti lə jipi-je, m'adi 'tuwə dow-je kí d'adi-i mɛɛ-dé d'ungi-dé dangay-ti rəm, bá m'adi 'tində-dé kì ndəy rəm tɔ. ²⁰ †Rəm loki ndɔki d'a 'təl Etiyən kí to njèpata lə-i lé, m'a lo-é-ti nɔɔ rəm, m'ndigi sə-dé dɔ-ti rəm, bá m'ngəm kubi-je lə njétɔl-é-je rəm tɔ.» ²¹ Ngá 'Babe idə-m panè: «'Ɔw, m'a kulə-i say n̄u rɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al!»

Pol tɔji rɔ-é kí n'to ngon njèbe kí Rəm

²² Loki jipi-je d'oo ta lə Pol sar 'teɛ dɔ ta-ti kin rəmə, d'un ndi-dé kì taá 'panè: «Kadi dow kí tan̄a bè kinlé, goto dɔnangi-ti nè! Tuwə kadi-é isi kì dɔ-é taá al!» ²³ 'Tur kɔɔl rəm, 'tɔr kubi-je kí rɔ-dé-ti d'ungi kɔgi rəm, bá d'oy nangi 'sane kì taá-taá rəm tɔ. ²⁴ Ngá bá njèkun dɔ kuti asgar-je budoɔgi lé, un ndu kadi d'ow siə lo-ti lə asgar-je, ə kadi d'ində-é 'dəji-é-né ta, kɔo kadi 'gə-né gin ta kí 'tur-né kəə dɔ-é-ti lé. ²⁵ Loki d'a 'tɔ Pol kɔo kində-é lé, ɛ idə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kí a nɔɔ panè: «Ngon njèbe kí Rəm kí 'gangi ta dɔ-é-ti al bəy lé, se to tó-é kadi indəi-é wa?» ²⁶ Loki njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu oo ta kinlé, ɛ ow rɔ njèkun dɔ asgar-je-ti kí budoɔgi lé, idə-é panè: «'A ra ban ngá wa? Dingəm kinlé, to ngon njèbe kí Rəm lé 'oo ya!» ²⁷ Bəfa njèkun dɔ asgar-je budoɔgi lé, ree rɔ Pol-ti dəji-é panè: «Idə-m, i lé 'to ngon njèbe kí Rəm tɔ wa?» Pol ilə-é-ti panè: «Oiyo, m'to ngon njèbe kí Rəm.» ²⁸ Rəmə njèkun

do asgar-je kí budɔgi lé, təl panè: «Mā lé, m'un là n̄a madi bá m'to-né ngon njèbe kí Ròm.» Ngà Pol panè: «Mā lé, m'to ngon njèbe kí Ròm kí koji-ti!» ²⁹ Beba tajinati nè ya, de kí d'ow k̄i kində Pol lé 'tər bədi-dé, bá njèkun do asgar-je kí budɔgi lé kàrè, loki ɛ gə kí to ngon njèbe kí Ròm ya bá n'adi 'tó-é lé, ɛ bəl n̄a tɔ.

Pol a n̄o 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je

³⁰ Lo aa go-ti, njèkun do asgar-je budɔgi lé, ndigi kadi n'ndər gin ta lə Pol maji n'oo se ri bá jipi-je d'ilə-né ta do-é-ti wa. Beba ɛ adi 'tuti Pol, ngà bá un ndu adi 'ba njèkun do njégugnə-je lə Lubə, k̄i 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je kadi d'ingə-n̄a. Go-ti, ɛ adi 'ree k̄i Pol d'ində-é dan-dé-ti.

23

¹ Pol adi kəm-é tò k̄i do 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je géróró, bá idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, panjiyə-m k̄i rɔ Lubə-ti lé, meɛ-m k̄i ndɛ bè ya kàrè uwə-m k̄i ta do-ti al ya sar bone.» ² Rəmə Ananiasí kí burə do njégugnə-je lə Lubə un ndu adi dow-je kí d'a mbó-é-ti ngosi kadi d'ində ta-é. ³ Beba Pol idə-é panè: «I kí 'titi-n̄a k̄i ndogi bər kí 'ra k̄i pɔ d'adi nda kin bè kinlé, i bá Lubə à kində-i*†! I isi lo kin-ti kdo gangta do-m-ti kí go ndukun-ti lə Lubə rəmə, i 'nədi ndukun ə 'un ndu kadi d'ində-m!» ⁴ Ngà de kí d'a lo-é-ti lé, d'idə-é 'panè: «I 'taji burə do njégugnə-je lə Lubə!» ⁵ Beba Pol ilə-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, m'gə to kí ɛ to burə do njégugnə-je lə Lubə al. Kdo mbete kí aa njay panè: "A pa ta kí maji al do 'boy-ti kí do gin dow-je-ti lə-i al†!"»

⁶ †Pol gə kí dan 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, Sadusi-je d'isi n̄ɔɔ rəm, bá Parisi-je kàrè d'isi n̄ɔɔ rəm tɔ. Beba ɛ ur kəə n̄ɔ-dé-ti panè: «Ngankɔ-m-je, mā lé, m'to Parisi rəm, bá m'to ngon koji Parisi-je rəm tɔ. To ta lə nékində meɛ do-ti lə-ji kí sobi do tɔsi kí dow-je d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta do-m-ti kin.» ⁷ Ɛ pa ta kinlé ilə nangi al ya bəy rəmə, Parisi-je k̄i Sadusi-je 'gaki-n̄a adi 'gàngi-n̄a lo joo. ⁸ †Sadusi-je lé de 'panè tɔsi ndəl kində lo tɛɛ goto rəm, malayka-je 'goto rəm, bá ndil kàrè goto rəm tɔ; ngà Parisi-je rəmə d'ində meɛ-dé do né-je-ti kin lay tɔ. ⁹ Né kin ra adi 'singə do-n̄a-ti sokro. Njéndó dow-je ndukun-je kí n̄a-je kí dan Parisi-je-ti d'i taá 'naji ta k̄i tógi-dé ə 'panè: «Né madi kí maji al káre ya kàrè je j'ingə rɔ dingəm-ti kanlé

* **23:3** 23:3 K̄i go lo-ti jipi-je bè lé, ra ndogi bər k̄i pɔ kadi nda lé, tɔji dow kí meɛ maji al ya ngà ra rɔ-é k̄i dow kí njururu bè. † **23:3** 23:3 Mat 23:27-28

‡ **23:5** 23:5 Tɛt 22:27 † **23:6** 23:6 Knj 26:5; Plp 3:5 † **23:8** 23:8 Mat 22:23;

Mar 12:18; Luk 20:27 § **23:8** 23:8 Mat 22:23; Mar 12:18; Luk 20:27.

al. Dɔmaji ə to ndil, al rəmə malayka fá idə-é ta wa ɛ́n!»
 10 Tanaji lé, nga ña adi njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi lé, bəl panè d'a kī gāngi Pol danā beti-beti. Beba ɛ un ndu adi asgar-je kadi d'ur dan kosi dow-je-ti d'or Pol ji-dé-ti d'ow siə lo-ti lə-dé dɛ asgar-je lé. 11 Ndɔ-é-ti kinlé ndɔɔ rəmə, 'Babe tɛɛ dɔ Pol-ti idə-é panè: «'Uwə rɔ-i nga! Gangi-é kí i 'pa-né ta lə-m Jorijalɛm-ti kinlé, 'ow bebo Rɔm-ti kàrè 'pa bè ya tɔ bane.»

Jipi-je d'ɔji-nɔ ta kí maji al dɔ Pol-ti

12 Lo aa kí ndɔge lé, jipi-je d'ɔji-nɔ ta kí maji al ndil Pol-ti ə d'ubi rɔ-dé dɔ-ti 'panè, n'a kayi man al rəm, n'a kusoi né al rəm ya kadi n'toli Pol moki tá. 13 Dow-je kí d'ɔji-nɔ ta kí maji al dɔ Pol-ti lé, kɔr-dé tɔy kɔrsɔ. 14 Dɛ d'ow d'ingə njèkun dɔ njégugnə-je lə Lubə kī 'ngatɔgi-je lə jipi-je d'idə-dé 'panè: «Jɛ lé, j'adi rɔ-ji, ə j'ubi rɔ-ji dɔ-ti, kadi né à kodi ta-ji al ya sar kadi j'tol Pol moki tá. 15 Beba kí ngɔsnè-ti kinlé, 'adi ta-si asi-nɔ kī 'boy-je kí njégangta-je lə jipi-je ə indəi nɔɔ njèkun dɔ kuti asgar-je-ti kí budɔgi kadi-é ree kī Pol nɔ-si-ti, rəmə 'rai titi-nɔ né kí 'ndigi ndəri gin ta lə Pol lé maji kɔo koo bè. Ngà jɛ tɔ rəmə, j'isi pèrèrè kɔo kadi, loki Pol isi ree lé, j'gangi-é j'tol-é kɔgi.»

16 Ngà loki, ngon lə kɔnan Pol-je oo ta lə gangi kí d'ɔji kɔo gangi-é lé rəmə, ɔti ɔw lo-ti lə asgar-je, ilə ta lé mbi Pol-ti. 17 Loki Pol oo ta kin bè lé, ɛ ba kí kàre dan njèkun dɔ kuti asgar-je-ti bu idə-é panè: «Basa kin, ɔw kī ta madi kɔo kidə njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi, ɛ́n é ɔw siə rɔ-é-ti.»

18 Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu adi basa lé, ɔti ɔw siə rɔ njèkun dɔ kuti asgar-je-ti kí budɔgi lé, ə idə-é panè: «Pol kí to dangay lé, ba-m ə dɔji-m kadi m'ree kī basa kin rɔ-i-ti, kɔo ɔw kī ta madi kadi ilə mbi-i-ti.» 19 Beba njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi, uwə ji basa lé, ɔr-é adi d'a kī kár-dé fá dɔji-é panè: «Ta ri fá ɔw-né kɔo kilə mbi-m-ti wa?»

20 Basa lé idə-é panè: «Jipi-je d'adi ta-dé asi-nɔ kadi 'dɔji-i kadi bore ə adi 'ree kī Pol nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je-ti lə-dé, toki né kí d'ow kī sangi kɔo koo ta kí njururu dɔ ta-ti liə lé bè. 21 Ngà i rəmə, kadi 'ndigi sə-dé dɔ-ti al, kɔo dow-je kí kɔr-dé à tɔy kɔrsɔ ya d'ɔji kɔo gangi-é. Dowbé-je kinlé, d'adi rɔ-dé ə d'ubi rɔ-dé dɔ-ti kadi n'usoi né al rəm, n'ayi man al ya sar kadi n'toli Pol moki tá. Dɛ d'isi pèrèrè ngà, rəmə né kí 'ngəbi lé, 'ngəbi kadi 'ilə mindi-i adi-dé ya par.»

22 Njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi, ndɔr mbi basa lé panè: Né-je kí i 'ree 'ɔr-m poy-é kinlé, 'pa adi dow kí rangi oo al. Go-ti, ɛ tubə basa lé, adi-é ɔw.

D'ulə kī Pol d'adi Gubərnə Pelisi

²³ Go-ti bəy ngá bá, njèkun do kuti asgar-je kí budogi lé, ba dow-je joo kí 'to njèkun do asgar-je kí bu bu idə-dé panè: «Adi asgar-je bujoo rəm, asgar-je kí njésində-je kərsiri rəm, bá de kí njémandangi-je bujoo d'isi pèrèrè, kdo kadi loki kàdì kí siri kí ndoo asi rəmə d'ow bebo Sejare-ti. ²⁴ Kadi né kal lə Pol kàrè tò tɔ; kdo kadi ɔw siə kì maji-é ya rɔ Gubərnər Pelisi-ti.» ²⁵ Beba njèkun do kuti asgar-je kí budogi lé, ndangi mbete adi Gubərnər panè:

²⁶ «Mə Klodi Lisiyasi m'ra-i lapiya i Pelisi kí 'to dow kí boy. ²⁷ Jipi-je d'uwə dingəm kí m'ulə siə madi-i kinlé, ə d'ow kdo təl-é bá loki m'oo ta-é kí ɛ to ngon njèbe kí Rəm lé, m'ɪ rati kì asgar-je m'ɔr-é-né ji-dé-ti. ²⁸ Loki m'ndigi gə gin né kí d'ilə-né ta do-é-ti lé, m'ow siə nɔ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je. ²⁹ Rəmə m'oo kí d'ilə ta do-é-ti kdo tanaji-je kí sobi do ndukun lə-dé, bi ɛ ra né madi kí tuwə koy əse tuwə dangay al. ³⁰ Loki jipi-je d'isi d'ində do-é kadi 'təl-é bá m'oo ta-é rəmə, tajinati nè ya m'ulə siə madi-i, ə m'adi njékilə ta do-é-ti-je lé 'gə toki dow kí d'a səki Pol ta-é-ti lé to i. [Oiyə nɔ.]»

Pol mɛg bebo Sejare-ti

³¹ Asgar-je 'təl rɔ-dé go ndukun-ti kí d'adi-dé lé, adi ndoo-ndoo nɔɔ ya d'ow kì Pol njal lo-ti lə asgar-je kí bebo Antipatri-si-ti. ³² Loki lo aa lé, de 'təl ki lo kisi-dé-ti bebo Jorijaləm-ti gogi, ə d'inə asgar-je kí njésində-je kadi d'un ta gajì rəbi lé kì Pol. ³³ Beba loki 'ree tɛɛ bebo Sejare-ti lé, asgar-je kí njésində-je d'adi mbete lé Gubərnər rəm, bá 'tɔji-é Pol lé rəm tɔ. ³⁴ ɛ ndó mbete lé oo rəmə, dəji panè se Pol lé to dow kí donangi-ti kí rá wa? Loki oo kí Pol to dow kí d'oji-é donangi Silisi-ti rəmə panè: ³⁵ Njékilə ta do-i-ti-je d'a ree bá m'a koo ta kí ta-i-ti bəy. Go-ti, un ndu kadi d'ow kì Pol panata lə Erodì, ə d'ində kəm-dé go-é-ti.

24

Pol a logangta-ti nɔ Gubərnər Pelisi-ti

¹ Ndo mɪ go-ti bá, Ananiasì kí to burə do njégugnə-je lə Lubə, ɪ bebo Jorijaləm-ti ree bebo Sejare-ti nati kì dow-je kí 'nə-je kí dan 'ngatogi-je-ti lə jipi-je rəm, kì njègə pa ta gangi-né do dow-je káre bè, kí ri-é lə Tertulusi. De 'səki Pol nɔ gubərnər Pelisi-ti*. ² Loki 'ba Pol d'adi-é ree lé, Tertulusi un kuti kɔr ta kdo kilə-né ta do Pol-ti panè: «Kì takul-i i Pelisi rəm, kì takul gosi lə-i kí 'təl-né gin né-je kdo ta lə maji lə gin dow-je kinlé, bá j'isi-né kì lapiya kí ɔr njuti-njuti tin. ³ I

* 24:1 24:1 Knj 23:24.

Pelisi, dow kí boy n̄a, maji-je lay kí i ra lé, lo-je lay ya j'ndigi sə-i dɔ-ti rəm, j'ra-i oiyo dɔ-ti n̄a rəm tɔ. ⁴ Kdɔ kadi j'uwə-i nangi n̄a al lé, m'ra-i kɔgri, kadi kí go meɛmaji-ti lə-i lé ya, 'yəl mbi-i 'oo-né ta-je kí j'a pa gɔji dɛkse bè ya kadi-i kin. ⁵ J'gə kí dingəm kinlé, toki mɔy kosi kí usi meɛ bɛ-ti bè. Ɛ sulə jipi-je kí dɔnangi-ti nè lay adi 'gàngi-n̄a rəm, ɛ to njèkun dɔ kuti dow-je kí to njékɔr rɔ-dé-je kí 'bá-dé dow-je kí Najareti-ti lé rəm, ⁶ bəy bá ɔw mbing ya sangi kadi n'təl kəy lə Lubə né kí kɔgi kare rəm tɔ. Né kin bá jɛ j'uwə-é-né tin. [Jɛ j'ndigi gangta dɔ-é-ti kí go ndukun-ti lə-ji ya, ⁷ ngà Lisiyasi kí to njèkun dɔ kuti asgar-je kí budoɔgi bá ree tɛɛ rəmə, ta-é ji-ji-ti kí lə njètɔgi-ti kí n̄a. ⁸ Go-ti, ɛ un ndu adi njékilə ta dɔ Pol-ti kadi 'ree siə n̄ɔ-i-ti nè.]† Né-je lay kí j'tilə ta-é dɔ-é-ti kinlé, i ya k̄i dɔ-i loki 'a kulə kuti dɔji-é ta-je rəmə 'a gə maji.» ⁹ Jipi-je kàrè d'usi kuti Tertulusi-ti 'panè: Oiyɔ, gangi-é ya ɛn.

Pol pa ta dɔ rɔ-é-ti n̄ɔ gubərnər Pelisi-ti

¹⁰ Loki gubərnər ra kəm-é idə-né Pol kadi pa ta lé, Pol un ta panè: «M'gə maji kí i lé, 'to njègangta lə gin dow-je kinlé, asi bal-je n̄a ngá, beba m'un-né ta k̄i rɔ ngá kdɔ pa dɔ rɔ-m-ti tin. ¹¹ Kɔw kí m'ɔw bebo Jorijaləm-ti m'osi dɔ-m nangi n̄ɔ Lubə-ti lé, tɔy ndɔ dɔgi gidi-dé joo al bəy. To né kí i ya kàrè, 'a dɔji koo rəm. ¹² Dow kàre ya kàrè oo-m meɛ kəy-ti lə Lubə əse meɛ kəykəwn̄a-je-ti lə jipi-je əse meɛ bebo-ti m'ə m'naji ta k̄i dow madi əse m'ə m'sulə dow-je al rəm. ¹³ Dow-je kinlé, né kí d'a ra kadi tɔji kí ta-je kí 'tilə dɔ-m-ti kin, to ta kí tɔgrɔ-ti ya goto. ¹⁴ Né kí m'gə kí ra né ɛn: M̄a lé m'pole Lubə lə ka-ji-je k̄i rəbi Poyta kí Maji kí dɛ 'panè to rəbi néndó kí ngom. M̄a m'adi meɛ-m né-je lay kí tɔ meɛ mbete ndukun-ti lə Lubə rəm, meɛ mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti lé rəm tɔ. ¹⁵ M'ində meɛ-m dɔ Lubə-ti, toki njéra né kí njururu, k̄i njéra né kí njururu al d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ titi kí njékilə ta dɔ-m-ti-je lé kàrè, d'ində-né meɛ-dé dɔ-ti kin bè ya tɔ.‡ ¹⁶ Gin-é kin bá ndɔ-je lay ya m'nagi-né rɔ-m kdɔ kadi meɛ-m uwə-m k̄i ta n̄ɔ Lubə-ti al rəm, bá n̄ɔ dow-je-ti al rəm tɔ.»

¹⁷ †«M'ra bal-je n̄a rangi bá m'təl m'ree, kdɔ kadi m'adi né njéndoo-je kí dan gin dow-je-ti lə-m rəm, bá kdɔ kadi m'adi kadkare Lubə rəm tɔ. ¹⁸ Gangi-é-ti kin bá loki m'tol ta nékobe, kdɔ kadi m'aa-né rɔ-m lé, ngá bá jipi-je d'oo-m-né meɛ kəy-ti lə Lubə, bi kosi dow-je d'ilə-n̄a 'gəə dɔ-m, bá

† **24:8** 24:8 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta greki. ‡ **24:15** 24:15 Dan 12:2 † **24:17** 24:17 Knj 21:17-28

m'sulə-dé-né al§. ¹⁹ Jipi-je kí dan-ti-je kí donangi Aji-ti kí d'oo-m lo ra né-ti kin, bá lé d'a ka n̄-i-ti kɔ kilə ta dɔ-m-ti, toki d'ow sə-m ki ta madi n̄ɔɔ. ²⁰ Lé bè ya kàrè, dɛ kí d'a nè kin ya kadi 'pa se loki m'a n̄ 'boy-je-ti kí njégangta-je lə jipi-je lé, se ri kí maji al ə ta-é usi dɔ-m-ti adi d'oo wa? ²¹ †Kadi ta lə kəə kí m'a dan-dé-ti m'ur kinlé ya je bè tá ɔbi. M'ur kəə lé m'panè: “To ta lə tɔsi kí dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ, bá 'gangi-né ta dɔ-m-ti n̄-si-ti tin.*”»

²² Ta kí ɔbi dɔ néndó lə Jeju kinlé, Pelisi gə maji yéréré. Beba ɛ ɔr ndɔ ra ta lé, ɔw-né ndɔ kí rangi-ti ə panè: «Loki Lisiyasi kí njèkun dɔ kuti asgar-je kí budɔgi à ree, bá m'a ndər gin ta lə-si maji koo bəy» ²³ Go-ti, ɛ un ndu adi njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kadi ində kəm-é go Pol-ti rəm, kadi in̄-é adi ra ndigi-je liə kí 'n̄-je sɛ-sɛ rəm, bá kadi in̄ dow-je liə kadi 'ree 'ra siə-siə rəm tɔ.

Pelisi ɔji ta kɪ Pol

²⁴ Asi ndɔ sɛ go-ti, Pelisi ree nati kɪ ne-é Drusil kí to jipi, ə ulə kulə ba Pol. Beba loki Pol ree lé, ɛ pa ta kí ɔbi dɔ kadmɛɛ Jeju Kristi adi Pelisi†. ²⁵ Ngà loki Pol un ta pa ɔdi-né rɔ né ra kí njururu rəm, ɔdi-né rɔ kore mɛɛ rəm, bá ɔdi-né rɔ ta kí gangi kí à ree rəm lé, Pelisi bəl n̄ɔɔ adi panè: «Kí ngɔsnè-ti kinlé, ɔw lo lə-i ngá. Loki m'ingə dɔkaglo bá m'a ba-i bəy.» ²⁶ Pelisi ində mɛɛ-é dɔ-ti kí Pol à kadi-n'è là. Né kin bá taá-taá ya adi-é ree adi d'ɔji-né-n̄ɔ ta ta tin. ²⁷ Bè-bè ya bal joo tɔy rəmə Porkiyusi Pestusi ree ɔr-né tó Pelisi. Pelisi in̄ Pol dangay-ti kɔ nəl-né jipi-je.

25

Pol ndigi kadi Sejar bá gangta lə-n'è

¹ Loki Pestusi ree ra ndɔ mutə donangi-ti kí à kɔ be dɔ-ti lé, ɛ i bebo Sejare-ti ɔw bebo Jorijalɛm-ti. ² Rəmə njèkun dɔ njégugnè-je lə Lubə kɪ 'boy-je lə jipi-je 'ree 'səki Pol rɔ-é-ti. ³ Dɛ 'dəji-é kɪ n̄ɔ kəm-dé-ti, kadi ra sə-dé maji ə adi 'təl 'ree kɪ Pol bebo Jorijalɛm-ti gogi. Dowbé-je kinlé, 'ra go rɔ-dé kadi 'gangi Pol rəbəə 'təl-é. ⁴ Beba Pestusi ilə-dé-ti panè: Pol lé, isi dangay-ti bebo Sejare-ti rəm, bá m̄ɔ ya kɪ dɔ-m kàrè n̄ɔy n̄ɔ al, kadi m'təl m'ow n̄ɔɔ tɔ ngá. ⁵ ɛ ilə dɔ-ti bəy panè: «Kadi dow-je kí 'n̄-je kí dan-si-ti kí d'asi gaki d'ow sə-m bebo Sejare-ti, ə kinə dingəm kinlé, ra né madi kí go rəbi-é-ti al n̄ɔɔ rəmə jè 'səki-é.» ⁶ Pestusi isi bebo Jorijalɛm-ti n̄ɔɔ adi tɔy ndɔ jin̄ɔy joo əse ndɔ dɔgi al ya təl ɔw bebo Sejare-ti gogi. Loki ɛ ree tɛɛ Sejare-ti lé, lo aa go-ti ya ɔw

§ 24:18 24:18 Knj 21:17-28. † 24:21 24:21 Knj 23:6 * 24:21 24:21 Knj 23:6

† 24:24 24:24 Knj 23:24

isi logangta-ti ə un ndu adi d'ow 'ree kɪ Pol. ⁷ Loki Pol ree ya rəmə, jipi-je kɪ d'i bebo Jorijalem-ti lé, d'ilə-nə 'gəə dɔ-é sipi, ə 'tilə ta-je kɪ tɔ bəl-bəl nɔ dɔ-é-ti, ya ngà né kɪ à toji kɪ ta-je lə-dé kin, to ta kɪ tɔgrɔ-ti lé goto. ⁸ Beba Pol un ta pa dɔ rɔ-é-ti panè: «Mə m'ra né kɪ maji al m'osi-né ndukun lə jipi-je kɪ ta al rəm, m'ra né kɪ maji al m'osi-né kəy lə Lubə kɪ ta al rəm, m'ra né kɪ maji al m'osi-né ngar Sejar kɪ ta al rəm tɔ.»

⁹ Pestusi ge kadi n'nəl jipi-je adi ilə Pol-ti panè: «Se i 'ndigi kadi 'təl ow bebo Jorijalem-ti gogi, kɔ kadi ta kinlé, toki gangi nɔ takəm-m-ti wa?» ¹⁰ Pol ilə-é-ti panè: «A tɔ bè al! Mə m'a logangta-ti lə ngar Sejar nè, adi lo kin-ti ya d'a gangta lə-m titi. Ngà kɪ sɔbi dɔ jipi-je lé, i ya kɪ dɔ-i kàrè 'gə maji kɪ né kɪ maji al kɪ m'ra sə-dé bè ya goto. ¹¹ Kinə, m'ra né madi kɪ njururu al nɔɔ əse m'ra né kɪ asi koy lé, m'a mbati koy al. Ngà kinə ta-je kɪ dow-je 'tilə dɔ-m-ti kinlé to ta-je kɪ kare rəmə, dow kɪ ow kɪ tɔgi kadi ilə-m ji-dé-ti goto. Mə lé, m'ge kadi ngar Sejar ya gangta lə-m.» ¹² Beba Pestusi oji ta kɪ njéra siə kullə-je ə ree idə-é panè: «I ge kadi ngar Sejar bá gangta lə-i lé, 'a kow nɔ ngar Sejar-ti nɔ ya tɔ.»

Pol a nɔ Agripa-ti kɪ Berenisi

¹³ Asi ndɔ sɛ go-ti, ngar Agripa-je kɪ Berenisi 'ree bebo Sejar-ti kɔ ra lapiya Pestusi*. ¹⁴ D'isi tin 'ra ndɔ nɔ bəy. Beba Pestusi ɔr go ta-je kɪ sɔbi dɔ Pol idə ngar panè: «Pelisi inə dingəm kàre dangay-ti nɔɔ. ¹⁵ Ə dingəm-é lé, loki m'ow bebo Jorijalem-ti rəmə, njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə kɪ 'ngatɔgi-je lə jipi-je 'səki-é, ə 'dəji kadi toki gangi ta dɔ-é-ti. ¹⁶ Ngà mə m'ilə-dé-ti m'panè: Kúji ra-é lə dow-je kɪ Rəm lé, tɔ bè al. Dɛ lé, 'a kadi dow kɪ d'ilə ta dɔ-é-ti dɛ kɪ njékilə ta dɔ-é-ti-je d'isi takəm-nə-ti, kɔ kadi dow kɪ d'ilə ta dɔ-é-ti lé, ingə kəm lo pa-né ta dɔ rɔ-é-ti mɔki bane. ¹⁷ Beba dɛ 'ree sə-m nè nati, ə mə m'ɔr ndɔ al, ngà lo aa ya rəmə m'ow m'isi logangta-ti ə m'un ndu m'adi 'ree kɪ dingəm lé. ¹⁸ Loki njékilə ta dɔ-é-ti-je 'ree lé, ta kɪ 'tilə dɔ-é-ti lé, tɔ bəl nɔ ngay titi kɪ m'isi m'gir né lé al. ¹⁹ Ngà tanaji-je kɪ sɔbi dɔ pole Lubə lə-dé dɛ ya rəm, ta-je kɪ sɔbi dɔ Jeju bɔɔ nɔ bɔɔ kɪ oy bá Pol panè, ɛ isi kəm kin ya par. ²⁰ Mə m'gə né kɪ m'a ra njururu dan tanaji-je-ti kɪ tanə bè kinlé al. Beba m'dəji Pol m'panè se ɛ ndigi kow bebo Jorijalem-ti kadi ta liə toki gangi nɔ wa? ²¹ Ngà Pol ndigi kadi ta lə-n'è lé, toki kow-né nɔ ngar-ti kɪ boy. Beba m'a m'un ndu kadi 'ngəm-é sar kadi m'ulə siə m'adi Sejar.» ²² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, mə ya kɪ dɔ-m kàrè m'ge koo ta kɪ

* 25:13 25:13 Knj 24:24-27

ta-é-ti kì mbi-m tɔ.» Pestusi ilə Agripa-ti panè: «Bore nè ya 'a koo ta kí ta-é-ti.»

Pestusi ɔr go ta lə Pol idə Agripa

²³ Beba loki lo aa lé, Agripa de kì Berenisi 'mɔne mɔne kí tò bəl ya, d'andi-né mee kəy gangi ta-ti nati kì njèkun do kuti asgar-je budɔgi, bá kì 'boy-je kí mee bebo Sejare-ti rəm tɔ. Go-ti, Pestusi un ndu adi d'ow 'ree kì Pol. ²⁴ Ngá bá Pestusi un ta panè: «I ngar Agripa rəm, səi lay kí isi sə-ji nè kinlé, ooi dingəm kan, kí kosi jipi-je bəktə lay d'ow d'ingəm bebo Jorijaləm-ti rəm, bá 'ree d'ingəm lo-ti kin nè rəm, ya 'tur kool 'panè kadi-é isi kì do-é taá al. ²⁵ Ə kí sobi do-m ma lé, né káre kí e ra kí asi koy-é ya, ma m'oo al. Bè ya ngà, e ya dəji kadi ta lə-n'è toki kow-né nɔ Ngar-ti kí boy. Beba ma m'oji kadi m'ulə siə madi-é. ²⁶ Ngà né kí njururu kí sobi do-é, kí kadi m'ndangi mbete-ti m'ulə-né madi ngar kí boy ya m'ingə al. Gin-é kin bá m'adi-é ree-né nɔ-si-ti rəm, nɔ-i i ngar Agripa-ti ya kì tagay bè, kdɔ kadi go ta-je-ti kí 'a dəji-é rəmə jè m'ingə ta madi m'ndangi. ²⁷ Kdotalə kosi kagi do né-je-ti kí 'tilə ta-é do dangay-ti al ya rəmə kulə siə bebo Rəm-ti lé, ma m'oo kì né mbə bè.»

26

Pol ɔr ta liə nɔ ngar Agripa-ti

¹ Agripa idə Pol panè: «Tarəbi tò tagi kadi 'pa ta do rɔ-i-ti.» Beba Pol ɔy ji-é kì taá ə pa ta do rɔ-é-ti panè: ² «I ngar Agripa, m'ow kì rɔnəl na, kadi bone m'a nɔ-i-ti m'pa ta do rɔ-m-ti, do né-je-ti kí jipi-je 'tilə ta-é do-m-ti kin. ³ Jipi-je lé, nékoɓe-je lə-dé lay rəm, né-je lay kí 'naji-na ta do-ti do-ti kàrè, i gə maji na rəm tɔ. Beba kɔgri ya, m'dəji-i kadi 'yəl mbi-i oo-né ta lə-m, kì mee kí kilə do madi-é-ti pɔ ya. ⁴ Basam-ti nɔ ya, panjiyə-m kí dan gin dow-je-ti lə-m lé, jipi-je lay ya 'gə maji; ba kisi-m mee bebo Jorijaləm-ti, lo kulə gin-é-ti nɔ ya sar bone kin kàrè 'gə maji rəm tɔ. ⁵ †To kí m'to kí káre dan kuti dow-je-ti kí 'ba-dé Parisi-je kí 'to njéra ta lə pole Lubə lə-ji kadi ngə na kinlé, jipi-je lay ya 'gə maji low nɔ rəm, de ya kàrè toki 'ndigi lé, d'a pa kadi-si ooi rəm tɔ*. ⁶ Kunmindi kí Lubə un adi ka-ji-je, é m'ində mee-m do-ti m'panè né-é à ra né lé, e bá təl gin ka-m logangta-ti ngɔsnə tin. ⁷ Kunmindi kinlé, gin koji lə-ji kí dɔgi gidi-é joo kí 'pole Lubə d'inə ta-é al, ya ndɔɔ-je kì kada-je kinlé, d'ində mee-dé do-ti tɔ. I ngar, to ta lə nékində mee do-ti kinlé, bá jipi-je 'tilə-né ta-je do-m-ti tin. ⁸ Kɔbi bo! Səi lé, ta lə tɔsi kí Lubə

à kadi dow-je kí d'oy 'tosi ndəl d'ində lo tɛɛ lé, kɔ ri bá adi to ta kí kare wa? ⁹ †Kí sobi dɔ-m lé, ma ya kì dɔ-m kàrè ndoki m'ɔ kì Jeju kí Najareti-ti lé kì tógi-m lay ya tɔ. ¹⁰ E bá to né kí m'ra mee bebo Jorijalem-ti, adi dow-je na dan de-ti kí 'to njékaa njay-je lé, ma ya m'ungi-dé dangay-ti. To njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə ya, bá d'adi-m tógi m'ra-né né-je kinlé rəm, loki tò kadi 'tol njékadmee-je kàrè, m'ilə ta-m titi rəm tɔ. ¹¹ De lé, taá-taá ya m'ow mee kəykəwnə-je-ti lə jipi-je m'adi-dé kò rəm, m'ində tógi dɔ-dé-ti kadi 'pa takobi dɔ ta-ti lə Jeju, bá mee wəngi-ti lə-m kí ra-m dɔ-dé-ti al dɔ maji kinlé, m'ow njal mee bebo-je-ti kí dɔ be mba-ti ya m'ulə kəm-dé ndoo bəy.»

Pol ɔr poy kadmee liə

Knj 9:1-30; 22:1-21

¹² Kɔ né-je kinlé ya njékun dɔ njégugnə-je lə Lubə d'adi-m tarəbi, ə d'adi-m tógi rəm, adi m'ow dɔ-m kí bebo Damasi-ti. ¹³ I ngar Agripa, à to ta kí kàdì à kə jam dɔ be-ti je bè ngá, loki m'ow dɔ rəbi-ti ya bəy rəmə, m'oo londógi kí ndógi tɔy kàdì ya i dɔrə-ti ree gəə dɔ-ji sipi kì dow-je kí d'ow sə-m. ¹⁴ Je lay ya j'tusi nangi ə m'oo ndi dow pa sə-m ta kì ta Əbrə panè: «Sol, Sol, kɔ ri bá 'ulə kəm-m ndoo bè wa?» Nékatì kí 'tosi-né kuti-i lé, toki i 'njirə kuti-i kí gogi-gogi ə à kusi rɔ-i-ti palangi ya tɔ. ¹⁵ Beba m'ilə-é-ti m'panè: I 'to ná wa, 'Babe? 'Babe ilə-m-ti panè: «To ma Jeju kí 'isi 'ulə kəm-m ndoo lé ya. ¹⁶ Ngà 'ubə nangi i 'a dɔ nja-i-ti taá. Yən, m'tɛɛ sə-i kɔy kɔ kində-i kadi 'to ngonnjəkullə lə-m. Né-je kí 'oo kì kəm-i ngá kin rəm, ɛ kí m'a tɛɛ sə-i kɔy kɔ kadi 'oo bəy kinlé, i bá 'a to njəkɔr go-é kadi dow-je d'oo. ¹⁷ M'a taa-i kilə-i taá ji gin dow-je-ti kin rəm, ji gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al kí m'a kulə-i rɔ-dé-ti kin, ¹⁸ kɔ kadi 'ow 'tɛɛ kəm-dé kadi 'tɛɛ kɔgi londul-ti ə d'ow lo-ti kí ndógi rəm, kadi 'tɛɛ kɔgi gin tógi-ti lə Satə ə d'ow gin tógi-ti lə Lubə rəm, kɔ kadi loki d'adi-m mee-dé rəmə, Lubə inə go majal-je lə-dé kɔgi adi-dé rəm, bá kɔ kadi d'ingə-né nékugə doji nati kì dow-je kí Lubə ɔr-dé ində-dé tagay kin rəm tɔ.»

¹⁹ «I ngar Agripa, né kin bá, m'təl-né rɔ-m go né-ti kí dɔrə-ti kí ra-m toki ni bè kin tin.» ²⁰ †Ngà ma lé, m'ilə mbə Poyta kí Maji m'adi dow-je kí bebo Damasi-ti ya kete, bá de kí bebo Jorijalem-ti, kì de kí dɔnangi Jude-ti rəm, bá m'adi de kí 'to jipi-je al m'panè: Kadi d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi ə 'ree rɔ Lubə-ti rəm, kadi kullə ra-dé tuwə kullə ra dow-je kí d'inə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi bane.† ²¹ Né kin

† 26:9 26:9 Knj 8:3; 22:4,5 † 26:20 26:20 Knj 9:20,28,29 † 26:20 26:20 Knj 9:20,29; Mat 3:8; Luk 3:8

bá jipi-je 'təti-m-né d'uwə-m mɛɛ kəy-ti lə Lubə ya ə 'sangi kadi 'təl-m-né lé tin. ²² Ngà Lubə ngəm-m sar mɛɛ ndo-ti kin, adi ma m'pa ta liə madi ngan dow-je kɪ dow-je kí boy tin. M'pa ta m'adi tɔɔ ur rangi al, ngà to né-je kí Moiyiji-je kɪ njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa 'panè à ra né lé, ya bá m'pa, ²³ †adi to ta lə Kristi kí à kingə kɔ rəm, bá ɛ ya à to dow kí dɔsɔy kí à tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ə à kilə mbe londógi kí sobi dɔ kaji kadi jipi-je rəm, kadi gin dow-je kí 'to jipi-je al rəm lé‡.

Pol idə Agripa kadi adi mɛɛ-é Jeju

²⁴ Pol ɔ r go né-je kinlé bè, pa-né ta dɔ rɔ-é-ti ya rəmə Pestusi pa ta kɪ ndi-é kí boy panè: «Pol, i lé dɔ-i maji al wa! Négə lə-i kí nɔ lé, ra-i adi dɔ-i tɔ danɔ al wa!» ²⁵ Ngà Pol ilə-é-ti panè: «Kay! Pestusi dow kí boy! Dɔ-m maji al al! To ta-je kí tɔgrɔ-ti rəm, ta-je kí kəm kaa njay-njay ya bá m'pa tin. ²⁶ Ngar Agripa dɔji ta dɔ né-je-ti kinlé, oo maji. Né kin bá m'pa-né m'adi-é kɪ mɛɛ-m kí nda kay tin. M'gə maji, kɪ né-je kí ra né kinlé, ɛ káre kí lo-é à kiyə Agripa ya goto, kdɔtalə to né-je kí ra né lo bɔyɔɔ-ti al. ²⁷ Ngar Agripa, i adi mɛɛ-i ta-je kí njépata-je kí ta Lubə-ti 'pa lé ya al wa? M'gə toki i adi mɛɛ-i ta-je lə-dé ya!» ²⁸ Agripa idə Pol panè: «Nɔy ndɛ bè kadi uwə-m kɪ ta kadi m'təl njəkun go Kristi lé ya!» ²⁹ Beba Pol ilə-é-ti panè: «Lé nɔy ndɛ bè əse nɔy nɔ kàrè, ma m'isi m'pa ta kɪ Lubə kadi i par al, ngà kadi dow-je lay kí d'isi d'oo ta lə-m bone kin ya 'təl titi-nɔ kí ma m'isi-né kin bè. Ngà sil-je kin ya par ə kadi labi mbó-si al!»

³⁰ Ngar Agripa rəm, gubərnər Pestusi rəm, Berenisi rəm, bá dɛ kí d'isi sə-dé lé d'ɪ taá. ³¹ Beba loki d'isi d'ɔr rɔ-dé kɪ rangi lé, 'pa-nɔ ta 'panè: «Dingəm kinlé, né káre ya kí ɛ ra kí asi koy əse asi dangay ya goto.» ³² Go-ti, Agripa idə Pestusi panè: «Dingəm kinlé, to dɔji kí ɛ ya dɔji kadi ta lə-n'è ɔw nɔ Sejar-ti ngá kin al lé, lé à toki kilə-é taá kí kilə ya bè.»

27

D'ulə kɪ Pol mɛɛ bebo Rɔm-ti

2Kɔ 11:25-26

¹ Loki d'un ndu kadi j'al mɛɛ bato-ti j'ɔw dɔnangi Itali-ti lé, d'ulə Pol kɪ dangay-je kí dan-ti-je ji dingəm-ti kí 'ba-é Juliyusi kí to njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu, kí 'to «asgar-je lə Ogusti.» ² Bato káre kí mɛɛ bebo Adramiti kí tɔ kadi à kun kɪ kadi kɔngi-kɔngi kí dɔnangi Aji-ti, bá j'al mɛɛ-é-ti j'ɔw. Aristarki kí to dow kí mɛɛ bebo Tesaloniki-ti, dɔnangi

Maseduwan-ti ɔw sə-ji nati. ³ Lo aa go-ti, loki j'uwə nangi ndɛ bebo Sidɔ-ti lé, Juliyusi kí to njèra maji kí Pol Pol lé, inə tarəbi adi-é ɔw rɔ nam-é-je-ti kadi 'ra siə. ⁴ Loki j'j lo-é-ti nɔɔ lé, j'un kì kàdì kɔngi kí dɔnangi Siprə-ti kí tò dan ba-ti, kɔ yəl ulə tilə kəm-ji. ⁵ Loki j'ində babo kí tò ngɔsi kì dɔnangi Silisi kì dɔnangi Pampili j'gangi lé, j'ree tɛɛ bebo Mira, dɔnangi Lisi-ti. ⁶ Lo-é-ti nɔɔ, njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu lé, ingə bato káre kí bebo Alegjandri-ti kí isi ɔw dɔnangi Itali-ti rəmə, adi j'al mɛɛ-é-ti. ⁷ Ndo nɔ ya bato lé, ay ngɔdi low al, adi j'ingə kɔ nɔ, bá j'tɛɛ ngɔsi kì bebo Nidi. Ngà yəl ɔgi-ji kɔw kəm-ji kì kete, beba jɛ j'al kì kàdì kɔngi dɔnangi Krɛti-ti, j'ɔw kì Salmone. ⁸ Ngà sə-ji nɔ, bá j'ree kì kàdì kɔngi sar j'ree j'tɛɛ lo-ti kí 'ba-é «lo kɔ bato-je kí to lo kí kuré» kí tò ngɔsi kì bebo Laje.

⁹ Dokaglo dəə dɔ-ji-ti tin asi ta-ti rəm, bá ndɔ kɔgi rɔ nékuso kì man kay lə jipi-je, kɔ kadi Lubə inə-né go majal lə-dé kɔgi lé tɔy rəm, adi lo kadi bato ay dan ba-ti kàrè təl ndɔji ta nɔ rəm tɔ. ¹⁰ Né kin bá Pol ndəji-dé-né kete panè: «Kama-je, mɔ m'oo kí kɔw mba lə-ji kinlé, à to bato kin par bá à tuji al rəm, à to né-je kí mɛɛ-é-ti par al rəm, ngà jɛi dow-je ya kàrè j'a kɔ kingəi tuji titi.» ¹¹ Ngà njèkun dɔ asgar-je kí bu lé, ta lə njèkuwə ngɔw bato lé rəm, ta lə 'ba njèbato bá uwə mɛɛ-é nɔ, tɔy ta-je lə Pol. ¹² Rəm ta lə maji kí lo kɔ bato-je kin maji kisi-ti nɔy kul-ti al lé, dow-je kí nɔ 'ndigi kadi toki kɔw kete, é kinə lo-é tò rəmə, toki kɔw tɛɛ Penisi, lo kɔ bato-je-ti, dɔnangi Krɛti-ti ngà tá-je toki kuwə lo kisi-ti kadi nɔy kul dəə-né. Lo kɔ bato-je kinlé, tò mbunə lo-ti kí bəə kì lo kur kàdì.

Yəlbo ulə dɔ ba-ti

¹³ Loki yəl kì tɔgi-é nɔ al, j kì bəə bè ulə dan pèè rəmə, dɛ 'gir kí kɔjra lə-dé à kusì kɔdi. Beba d'un ngɔw là kuwə bato nangi dan man-ti, d'ilə mɛɛ bato-ti, ə d'un kì kàdì kɔngi dɔnangi Krɛti-ti ngɔsi-ngɔsi d'ɔw. ¹⁴ Ngà sɛ go-ti ya rəmə, yəlbo kí 'ba-é Ərakilɔ, j kì dɔnangi Krɛti-ti kí tò dan ba-ti ulə mbi-mbi ree dɔ-ji-ti. ¹⁵ Yəl kinlé, un bato dɔ-é-ti, adi lo kadi bato tɔ dan-ti lé goto, rəmə jɛ j'inə rɔ-ji yaki j'adi ɔw sə-ji kì nɔɔ bin ya par ngà. ¹⁶ Beba j'ɔw j'tɛɛ kəl lo-ti kí bəə kàdì ngon dɔnangi-ti kí 'ba-é Koda kí to lo kí dan ba-ti. Lo kinlé, bá taá yəl dɔ-ji-ti, ngà rəmə j'ra lo ra-é-ti bè bá j'uwə ngon tò kí 'tɔ-é kuti bato-ti lé*. ¹⁷ Loki d'un ngon tò kí kuti bato-ti lé d'ində mɛɛ-é-ti rəmə, d'ɔy kulə-je 'bindi-né bato lé bindi-bindi. Dɛ 'bəl kadi bato j ɔw ɔsi-ji dɔ nangra-ti, lo-ti

* 27:16 27:16 'Tɔ tò-je kuti bato-je-ti kɔ kadi kinə né ra bato rəmə-je d'al mɛɛ-é-ti d'aji rɔ-dé.

kí 'ba-é Sirti, adi 'tuti takubi kí taá kí njèkadi bato ay ngodi ña lé, d'ilə mee bato-ti. Beba bato lé ow sə-ji kí nɔɔ bè ya par ngá. ¹⁸ Yəl lé, ulə dɔ-ji-ti kɪ tɔgi-é bè-bè ya sar lo aa-né rəmə, de d'oy né-je kí 'ná-je kí tò mee bato-ti lé, d'ungi kɔgi dan babo-ti, ¹⁹ rəm ndo kí njèkungi-ti mutə lé, de ya d'oy né-je kí bato-ti kɪ ji-dé 'tilə mani. ²⁰ Ndo ña ya kəm-ji oo kadi al rəm, oo kərwəi-je al rəm. Yəl lé, ulə kɪ tɔgi-é ña ya par-par, adi dow kí gir mee-é-ti panè j'a kaji ya goto.

²¹ Dow-je kí mee bato-ti lé, d'uso né al ya ndo ña. Beba Pol j̄ a taá dan-dé-ti idə-dé panè: «Kama-je, lé toki 'təli rɔ-si go takɔji-ti lə-m, adi j'isi Kret-ti, rəmə lé ko-ji à tɔ bè al rəm, bá a kungi né-je kɔgi bè al rəm tɔ. ²² Ngà kí ngosnè-ti kinlé, m'ulə dingəm mee-si-ti kadi uwəi rɔ-si ngá. Kdotalə dow káre ya kàrè à koy dan-si-ti al. Ngà bato lé ya kɪ kár-é bá à tuji. ²³ Lubə lə-m kí m'isi m'pole lé, malayka liə káre ree rɔ-m-ti ndo nè, ²⁴ idə-m panè: "Pol, 'oo bè, né káre ya kàrè 'bəl al, 'a kow tɛɛ lo gangta-ti nɔ ngar Sejar-ti ya, rəm bá Lubə à ngəm dow-je lay kí d'isi sə-i mee bato-ti lé rəm tɔ." ²⁵ Beba kama-je, uwəi rɔ-si ngá. Ma m'adi mee-m Lubə, Lubə à tɛɛ sə-ji titi kí malayka pa-né adi-m lé ya. ²⁶ Ngà kɔsi bá j'a kowi kɔsi dɔ-ji donangi-ti madi kí tò dan ba-ti.»

²⁷ To ndo dɔgi gidi-é so bone ngá é yəl ɔsi-ji yó-je kɪ nɛ-je par-par dan babo-ti kí 'ba-é Adiriyatiki, rəmə dan lo bapi lé, njérakullə-je kí mee bato-ti lé, 'gir kí j'a ngosi kɪ donangi madi. ²⁸ Loki d'un né mboji ku lə man d'ilə mani kɔ koo rəmə, ow nangi asi njiyə kí dow à njiyə nja-é kormutə gidi-é siri. D'ow kete əbi nde lé, 'təl d'ilə né lé ya bəy rəmə, ow nangi asi njiyə kí dow à njiyə nja-é korjoo gidi-é jinəy joo. ²⁹ 'Bəl kadi bato ow dar rɔ-é ər-ti kí boy ña kí dan ba-ti, beba ngowla kuwə bato nangi dan man-ti lé, d'ungi so kuti-é-ti gogi dan man-ti, ə 'ndingə kadi lo aa kalangi. ³⁰ Ngà njérakullə mee bato-ti lé, 'sangi rəbi kay-ña kinə bato lé, adi d'un ngon tò kí mee bato-ti lé, d'ilə dan babo-ti, rəmə 'ra rɔ-dé titi-ña né kí d'ow kɪ koy ngowla kuwə bato nangi kí tò kete nɔ-é-ti, kɔ kungi mani bè. ³¹ Beba Pol idə njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu kɪ ndəgi asgar-je panè: «Kinə dow-je kin d'isi sə-si mee bato-ti kin al lé, dow káre kí dan-si-ti kí à kaji ya goto.» ³² Beba asgar-je 'tijə kulə ngon tò lé 'gangi ə d'inə d'adi ow.

³³ Kete bá kadi lo aa lé, Pol ulə dingəm mee dow-je-ti lay ya kadi d'uso né. E panè: «Bone to ndo dɔgi gidi-é so ngá kí mee-si a kókákə rəm, usoi né al rəm. ³⁴ Beba kí ngosnè-ti kinlé, m'dəji-si kí ta kɔ-m-ti kadi usoi né. Nékusə lé, à ra kadi isi kɪ dɔ-si taá. Dow kí dan-si-ti kí bəl dɔ-é káre à kor kusi kɔgi ya goto.» ³⁵ Loki Pol pa ta-je kin bè lay rəmə, un

mbə ra oiyo Lubə dɔ-ti takəm-dé-ti lay, ə uwə gangi uso. ³⁶ Bè ngá bá, də lay ya d'uwə rɔ-dé ngá d'uso né tɔ. ³⁷ Jɛ lay kí j'isi mɛɛ bato-ti lé, jɛ bujoo kí kɔrsiri gidi-é mɛkɛ. ³⁸ Loki d'uso né asi-dé lé, d'oy gemɛ kí mɛɛ bato-ti lé, d'ungi dan babo-ti adi bato lé, ɔle pɛl.

Pungum man ində Bato tóti njuki-njuki

³⁹ Loki lo aa rəmə, njérakullə mɛɛ bato-ti lé, 'gə lo al. Ngà tɔɔ man kí ɔw tɛɛ ngangɪ ba-ti par ə d'oo, ə 'ndigi kadi kinə lo-é à tò rəmə, toki kɔw kɪ bato lé, jan-jan titi. ⁴⁰ Bɛba də 'tuti ngowla-je kí d'uwə-né bato nangɪ lé d'inə dan babo-ti ə 'tuti kulə tó ngow bato lé, bəy ngá bá d'un takubi kí njətaa yəl dɔ bato-ti kí tò kuti-é-ti gogi lé 'tó taá ə d'ɔw ki dɔ nangra-ti lé. ⁴¹ Ngà bato lé, ree dar nangra kí lo kingə-nə-ti lə man-je joo adi nɔ bato lé dubi-ti jigi-jigi, adi lo kɔti kete goto. Rəmə tógi pungum man ya ində kuti bato lé adi tóti njuki-njuki. ⁴² Asgar-je d'adi ta-dé asi-nə kadi n'toli dangay-je lay nè dow káre dan-dé-ti à kí kusi mani kale kay kɔw. ⁴³ Ngà njəkun dɔ kuti asgar-je kí bu ndigi kaji Pol, adi ɔgi-dé ra né kí d'ɔji kinlé. ɛ un ndu kadi də lay kí 'gə kale man, d'ungi-nə mani kete, ə d'ale 'tɛɛ ndaa-ti dɔ nangɪ-ti. ⁴⁴ Ə kadi ndəgi-dé-je 'tiɲə kàdɪ kagi-je-ti kí tati-je, kɪ kàdɪ gaji bato-ti lé, kdɔ tɛɛ-né ndaa-ti tɔ. Gangi-é kin ya dow-je lay 'tɛɛ-né ndaa-ti bi né madi ra-dé al.

28

Pol isi dɔnangi Malti-ti kí tò dan ba-ti

¹ Loki j'tɛɛ ta yo-ti ngá rəmə, dow-je d'idə-ji kí dɔnangi kí tò dan man-ti lo kí j'a-ti kinlé ri-é lə Malti. ² Dow-je kí dɔnangi-é-ti kinlé, 'ra sə-ji maji ra kí ga-é goto. Dɛ 'ra pər diki-diki ə 'ba-ji ta-ti d'adi j'ndibi, kdɔ ndi isi ədi rəm, bá kul kàrè ɔ nɔ rəm tɔ. ³ Loki Pol saa ngəngrə ungi dan pər-ti rəmə, kunjɪ pər ra adi li pi tɛɛ-ti tiɲə ji-é-ti. ⁴ Loki dow mɛɛ bə-je kí dɔnangi-ti kin, d'oo kí li lé, tiɲə ji Pol-ti rəmə, 'pa ta dan-dé-ti 'panè: «Tɔgrɔ-ti, dingəm kinlé, to njətɔl dow-je. Né kin ə tɛɛ-né ta yo-ti dan babo-ti ya kàrè, Lubə kí njəra né kí njururu ndigi kadi-é isi-né kɪ dɔ-é taá al tin.» ⁵ Ngà Pol tusi li lé ilə-é dan pər-ti, ə rɔ-é kàrè dɔ-é njam al rəm. ⁶ Dow-je lé, d'a 'ngəbi kadi rɔ Pol tii əse kadi usi briki ya oy tajinati nè. Ngà loki 'ngəbi tó-dé uu nɔ ya d'oo kí né madi tò gay rɔ Pol-ti al lé, 'təl 'pa ta kí rangɪ 'panè: Dingəm kan to magi.*

⁷ Dow kí boy kí dɔnangi-ti kí tò dan ba-ti kinlé, kəy liə tò mbó lo-ti kinlé nɔɔ ə ri-é lə Publiyusi. ɛ uwə-ji ki rɔ-é-ti

* 28:6 28:6 Knj 14:11

maji n̄a rəm, bá adi-ji kəy j'tò-né ndo mutə rəm tɔ. ⁸ Bɔbi Publiyusi tò mɔy nangi. 'Ningə ində-é adi rɔ-é tungə pil-pil rəm, bá ndəngi məsi rəm tɔ. Pol ɔw kəy go-é-ti, pa ta k̄i Lubə kɔɔ ta liə, ində ji-é dɔ-é-ti adi ingə lapiya. ⁹ Go-ti, njémɔy-je kí rangi kí d'isi dɔnangi-ti kin kí tò dan ba-ti lé, kàrè 'ree d'ingə Pol, ə d'ingə lapiya ya tɔ. ¹⁰ Dow-je d'un ta-ji n̄a lo-é-ti nɔɔ rəm, bá loki ndo asi kadi j'ow ngá kàrè, dɛ d'adi-ji né-je kí j'ow ndoo-é rəm tɔ.

Pol ree mɛɛ be-ti kí Rɔm

Rɔm 1:9-15

¹¹ Go n̄ay-ti kí mutə lé, jɛ j'al mɛɛ bato-ti madi kí Alegjandri-ti kí ri-é lə «Magi ndungə-je» kí n̄ay kul gangi dɔ-é-ti dɔnangi Malti-ti kí tò dɔnangi kí tò dan ba-ti lé. ¹² Jɛ j'ow j'tɛɛ mɛɛ bebo Sirakusi-ti bá j'uwə nangi titi asi ndo mutə bè. ¹³ J'un rəbi k̄i kàd̄i kɔngi-kɔngi j'ree mɛɛ bebo Regio-ti. Lo aa go-ti, yálbo ulə asi ndo joo rəmə, j'tɛɛ mɛɛ bebo Pujol-ti. ¹⁴ Mɛɛ bebo-ti kinlé, jɛ j'ingə njékadmɛɛ-je ə d'uwə-ji mba ə 'ra kɔgri kadi j'isi rɔ-dé-ti ndo siri. Bɛba jɛ j'ilə dɔ-ji j'ow-né ki mɛɛ bebo Rɔm-ti. ¹⁵ Loki njékadmɛɛ-je kí bebo Rɔm-ti d'oo poy-ji lé, 'tilə kəm-ji sar 'tɛɛ lo suki-ti kí bebo Apiyusi-ti rəm, bá kəy tò mba-je-ti kí tò ta-n̄a-ti mutə kin rəm tɔ. Loki Pol oo-dé lé, ɛ ra oiyo Lubə rəm, bá rɔ-é ngá rəm tɔ. ¹⁶ Loki j'ree tɛɛ mɛɛ bebo Rɔm-ti lé, njèkun dɔ kuti asgar-je kí bu in̄ə dangay-je kí lay ji gɔrɔ-ti kàrè, ngà Pol bá d'in̄ə-é d'adi tò kəy liə gay ə d'adi asgar kàrè ində kəm-é go-é-ti tɔ.

Pol ndó ta lə Lubə mɛɛ bebo Rɔm-ti

¹⁷ Ndo mutə go-ti, Pol ba 'boy-je lə jipi-je rɔ-é-ti mɛɛ bebo Rɔm-ti. Loki dɛ 'kəw-n̄a lé, Pol idə-dé panè: «Ngankɔ-m-je, m'oo né kàrè kí m'ra m'osi-né ta gin dow-je lə-m al rəm, bá m'osi-né ta nékobe-je lə ka-ji-je al rəm, ya rəmə d'uwə-m dangay-ti mɛɛ bebo Jorijaləm-ti, ə d'ilə-m ji dow-je-ti kí Rɔm. ¹⁸ Bɛba loki 'ndər gin ta lə-m lé, 'ndigi kilə-m taá, kdɔtalə d'ingə ta madi kí asi kadi 'gangi-né ta koy dɔ-m-ti al. ¹⁹ †Ngà loki jipi-je 'ndigi al lé, mə m'dəji kadi Sejar bá gangta lə-m, bi m'gir mɛɛ-m-ti kɔɔ kilə ta dɔ gin dow-je-ti lə-m al†. ²⁰ Gin-é kin bá m'dəji kadi m'oo-si-né rəm, bá kadi m'pa-né sə-si ta rəm tin. Mə lé, to ta lə nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji jəi Israyel-je bá d'ilə-m-né sil tin.» ²¹ Dɛ d'ilə-é-ti panè: «Jɛ j'ingə mbete kí dɔ-i-ti kàrè kí j̄ dɔnangi Jude-ti al rəm, bá ngonkɔ-ji kàrè ya kàrè ree ɔr-ji poyta lə-i adi j'oo al rəm tɔ. ²² Ngà jɛ j'ndigi kadi i ya 'pa ta kí mɛɛ-i-ti adi j'oo. Kdɔtalə néndó kí i un go-é lé, lo-je lay ya dow-je d'osi ngərəngi.»

²³ Dɛ d'ɔr ndo d'adi Pol, adi dow-je n̄a ya 'ree d'ingə-é lo kisi-é-ti. Beba ɛ ɔr-dé gin ta-je kí sobi do kɔbe lə Lubə. Pol sangi kadi n'uwə-dé k̄i ta sobi do Jeju, adi ulə gin-é do ndukun-je-ti lə Moiyiji rəm, do mbete-je-ti lə njépata-je kí ta Lubə-ti bá pa-né sə-dé ta. Pol ɔr gin ta lé, kí ndoge ya sar losolo pee. ²⁴ Dɛ kí n̄a-je d'adi m̄ɛɛ-dé ta-je lə Pol, ngà dɛ kí dan-ti-je 'mbati kadi m̄ɛɛ-dé tɔ. ²⁵ Loki ta-dé asi-n̄a al bá d'isi 'sane-n̄a lé, Pol idə-dé ta kin ya par panè: «Ta kí Ndil kí aa njay adi Ejay kí njèpata kí ta Lubə-ti pa adi ka-ji-je lé, to ta kí tɔgrɔti ya. Ndil kí aa njay panè:

²⁶ "Ɔw idə gin dow-je kin:

D'a koo ta maji ya ngà d'a 'gə m̄ɛɛ-é al,

D'a koo lo maji ya ngà d'a koo né al,

²⁷ Ooi, gin dow-je kanlé, 'to njém̄ɛnḡa-je,

'Tosi mbi-dé kə-kə 'tɔɔ, nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né;

'Nibi kəm-dé jibi-jibi, nè kəm-dé à k̄i koo lo rəm,

Nè mbi-dé à k̄i koo ta rəm, nè d'a k̄i gə né,

Rəmə d'a k̄i kin̄ə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kadi m'̄i m'aji-dé‡."»

²⁸ Pol təl panè, kadi 'gəi maji, Lubə ulə k̄i ta kaji kinlé ki ro dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə dɛ 'taa kalangi.

²⁹ [Loki Pol pa ta kin bè lé, jipi-je d'̄i 'naji-n̄a ta n̄a taá-taá d'ɔw-né.]§ ³⁰ Pol uwə kəy n̄ay isi-ti bal joo. Dow-je lay kí 'ree d'oo-é lé, ɛ uwə-dé ki rɔ-é-ti. ³¹ Pol ndó dow-je ta kí sobi do kɔbe lə Lubə rəm, ndó dow-je ta lə 'Babe Jeju Kristi k̄i m̄ɛɛ nda k̄ay, bi né madi kí ɔgi-é lo-é goto.

‡ 28:27 28:27 Eja 6:9 § 28:29 28:29 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto m̄ɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta greki.

Mbete kí Pol ndàngí adi Ròm-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Ròm-je

Njèkɔwkulə Pol ndàngí mbete kin adi njékadi mee-dé Jeju Kristi kí d'isi bebo Ròm-ti. E pa sə-dé ta kí sobi dɔ néndó-je-ti kí boy n̄a-n̄a titi ta kí sobi dɔ kadmee je bè kin ya kete moki rəm, néndó kí sobi dɔ dow-je lay kí d'a koy kdotalə ra kí 'ra majal d'osi-né ta Lubə rəm, néndó kí sobi dɔ toji kí Lubə toji ramaji liə mee kɔr-ti kí ɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'adi mee-dé Jeju Kristi kí ingə kɔ tó-dé-ti dɔ kagdəsi-ti rəm, néndó kí sobi dɔ ndukun lə jipi-je kí toji dow-je majal lə-dé rəm, néndó kí sobi dɔ néra kí njururu lə Lubə rəm, néndó kí sobi dɔ kadmee kí e bá aji-dé bi təl rɔ go ndukun-ti al rəm, néndó kí sobi dɔ Lubə kí adi Ndil-é kí aa njay isi mee njèkadmee-ti kí rá-rá kin rəm; Ndil kí aa njay kinlé ra sə-dé kaglo kisi kɔ dɔ taá-ti lə-dé adi panjiyə-dé titi-n̄a kɔ panjiyə Jeju ya ki kete par-par ('Ndó 1-11). Go-ti, Pol pa ta kí sobi dɔ kəm rəbi kí njururu kí njèkadmee-je d'a njiyə-né kɔo maji kí Lubə ra sə-dé ('Ndó 12-16).

Mee mbete Kullə-je-ti lə njèkɔwkulə-je lé, dow à kingə ta kí sobi dɔ Pol kí to njèba lə Poyta kí Maji kɔ təl-é kí təl to njèkɔwkulə kɔo kilə mbe-é kɔ lo-je lay kí dɔnangi-ti. Dɔkaglo-ti kí Pol ndàngí-né mbete kin bebo Kɔrenti-ti lé, e oo lo kí bebo Ròm-ti al ya bəy; kaglo-ti liə kinlé, Ròm to bebo kí boy itə bebo-je lay kí dɔnangi-ti rəm, to bebo kí boy kí kɔbe-ti kí dɔnangi-je lay kí gəə dɔ babo Mediterane. E oji mee-é-ti kadi n'ow-ti n'ow n'ingə kuti njèkadmee-je kí e ndàngí mbete kin adi-dé. E gə dow-je madi kí nɔɔ kete ngá, adi e ra-dé lapiya ta tɔl ta mbete-ti kinlé.

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ M̄a Pol, ngonnjèkullə lə Jeju Kristi kí Lubə ba-m adi-m m'to njèkɔwkulə, bá ində-m tagay kadi m'ilə mbe Poyta kí Maji liə lé bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si; ² – Poyta kí Maji kinlé, low n̄u ya e un mindi-é kɔo ə un kɔ kəm rəbi kí rɔ njépata-je kí ta-é-ti, adi ta-é tɔ mee mbete-ti kí aa njay nɔɔ; ³ to ta kí sobi dɔ Ngon-é, kí to-é dow-ti rəmə, to kí ginka-ti lə Dabidi; ⁴ ə kí sobi dɔ Ndil kí aa njay rəmə, tɔsi ndəl tee liə dan dow-je-ti kí d'oy ra adi toki toji-é ndaa-ti rəsi kɔ tógi kí e lé to Ngon lə Lubə. ⁵ Jeju Kristi lé to 'Babe lə-ji. Kɔ takul-é

ɓá Lubə ra-né sə-ji maji rəm, adi j'to-né njékowkulə-je kɔɔ kadi kà ri-é rəmə, j'adi gin dow-je lay d'adi-é-né mɛɛ-dé ə 'təl rɔ-dé go ta-ti liə, ⁶ adi səi kàrè 'toi dow-je kí Jeju Kristi ɓa-si tɔ. – ⁷ Mbete kinlé m'ndàngi m'adi-si, səi lay kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti, ɓa-si adi 'toi dow-je kí aai njay, kí isi bebo Ròm-ti. Kadi ramaji, kà lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kà 'lə 'Babe Jeju Kristi n̄y sə-si.

Bo kɔw koo njékadmɛɛ-je kí Ròm ra Pol n̄a

Ròm 15:23-32

⁸ Kete n̄ɔ né-je-ti lay lé, m'ra oiyo Lubə lə-m kɔɔ ta lə-si lay kà takul Jeju Kristi, kɔɔtalə poy kadmɛɛ lə-si ɔr lo kí dɔnangi-ti nè lay. ⁹ Lubə kí m'isi m'ra kullə liə kà mɛɛ-m kí káre-rè kà kəm rəbi kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Ngon-é lé gə maji kí mɛɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa siə lé m'nal kilə ri-si dan-ti al rəm, ¹⁰ ɓá taá-taá ya m'dəji-é, kadi kinə to ndigi liə rəmə, kí nè kin m'ingə tarəbi m'ow m'oo-si. ¹¹ Kɔɔ ɓo koo-si ra-m n̄a, kadi m'ow m'adi ubəi maji kadkare-je madi lə Ndil kí aa njay kɔɔ kadi adi-si tógi, ¹² əse kɔɔ kadi j'uləi dingəm mɛɛ-n̄a-ti kà takul kadmɛɛ kí səi rəm, m̄a rəm lay j'ori-n̄a dɔ-ti.

¹³ †Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi kí taá-taá ya m'oji kɔw koo-si, kɔɔ kadi m'oo-né kandi kullə lə-m dan-si-ti titi kí m'oo-né dan gin dow-je-ti kí rangi kin bè tɔ; ngà m'ingə tarəbi al ya sar ɓone. ¹⁴ To kurə dɔ-m-ti kadi m'ow rɔ njékəmtɛɛ-je-ti rəm, njékəmtɛɛ al-je-ti rəm, kadi m'ow rɔ njénégə-je-ti rəm, njénégə al-je-ti rəm. ¹⁵ Gin-é kin ya ɓá səi kí isi bebo Ròm-ti lé, ɓo kilə mbɛ Poyta kí Maji dan-si-ti ra-m-né tɔ.

¹⁶ †Kɔɔtalə rɔ-m sol-m dɔ Poyta kí Maji-ti al. Poyta kí Maji lé, to tógi lə Lubə kí tò kɔɔ kaji lə dow kí rá-rá kí adi mɛɛ-é, adi to jipi-je ya kete ɓəy ɓá dow-je kí 'to jipi-je al ɓəy. ¹⁷ Poyta kí Maji lé ɓá tɔji ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kà takul kadmɛɛ rəm, kɔɔ kadmɛɛ rəm, titi kí 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kà takul kadmɛɛ.*

Ta kí sɔbi dɔ majal

Ta kí sɔbi dɔ kulə dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi

¹⁸ Lubə kí isi dɔrɔ-ti tɔji wɔngi liə dɔ dow-je-ti lay kí njékilə kuji dɔ-é-ti al, kà njéra né kí njururu al, kí 'to njékuti dɔ ta kí tɔgrɔ-ti nangi mɛɛ né ra-ti kí njururu al lə-dé; ¹⁹ kɔɔtalə né kí dow-je d'a gə rɔ Lubə-ti lé, tò ndaa-ti rəsi takəm-dé-ti, kɔɔ Lubə ya tɛɛ kà dɔ-é adi-dé. ²⁰ Kɔɔtalə lo

kində gin dɔnangi-ti nɔ ya né-je kí tò rɔ Lubə-ti kí to né-je kí dum koo kì kəm, adi to tɔgi-é kí tò sartagangi, kì to-é kí to Lubə kinlé tɔji rɔ-é kì takul kullə ra-é-je adi tò ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ²¹ †Adi ta à kɔr dɔ-dé-ti al, kɔ dɛ 'gə-é ya, ngà kɔsi bá d'osi gaji-é titi kí dow à kɔsi-né gaji Lubə al rəm, 'ra-é oiyo al rəm; ngà tagir-je lə-dé kí mɛɛ wəy kare bá d'adi ur-dé wale, ə négə lə-dé kàrè lo ndul dɔ-ti ndi-ndi. ²² Dɛ d'oo rɔ-dé kì njékəmkaa-je, ngà 'to mbó-je, ²³ ə dɛ 'mbati kulə riba dɔ Lubə-ti kí njəkoy al, rəmə né-je kí to takəm dow kí to njəkoy, kì yəl-je, kì dɔ-je kí nja-dé ra sɔ, kì dɔ-je kí njékagi nangi kin bá dɛ d'ulə riba dɔ-dé-ti. ²⁴ Gin-é kin bá Lubə iŋə-dé-né yaki adi 'ra-né né-je kí tò nɛ-nɛ kí bo-é tò mɛɛ-dé-ti d'ulə-né rɔsol dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya; ²⁵ dɛ 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kɔ takədi; né kí Lubə ra bá dɛ d'osi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti, 'pole-é, rəmə ɛ kí Njèra né-je lé bá dɛ 'mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é-ti; ɛ bá kɔsgaji to 'liə sartagangi. Amɛn! ²⁶ Gin-é kin bá Lubə iŋə-dé-né yaki adi 'ra né kɔbi-je kí bo-é ra-dé, adi dené-je d'iŋə ngow-dé-je ə 'təl dɔ-nɔ-ti 'tò kì nɔ; ²⁷ bè ya tɔ ó dingəm-je kàrè, d'iŋə dené-je ə dɛ ya bo-dé ra-nɔ adi 'təl dɔ-nɔ-ti 'tò kì nɔ; ɛ bá to kində kɔji kí dɛ d'ingə asi gangi kur wale lə-dé. ²⁸ Ndigi kí 'ndigi gə Lubə kí ra-dé al lé bá Lubə iŋə-dé-né yaki mɛɛ tagir-je-ti lə-dé kí majal, kɔ kadi 'ra né-je kí tuwə ra al. ²⁹ Né-je kí njururu al lay ya rusi mɛɛ-dé nji-nji, mɛɛndul-je, kì kəmnda-je, kì né ra kí majal-je, kì kim-nɔ kí ngə nɔ, kì tɔl dow-je, kì gaki-nɔ-je, kì mɛɛmajal-je, kì kədi dow-je; ³⁰ dɛ 'to njékində nané-je, kì njékulə ta ndil dow-je-ti, kì njéba-je lə Lubə, kì njétangɔ-je, njékində kàdi-dé-je, kì njékun ta rɔ-dé-je, kì njéteɛ kì gosi ra né-je kí maji al, kì njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lə njékoji-dé-je, kì mbó dow-je, ³¹ kì njépata mindi-dé joo-je rəm, 'to dow-je kí ta ɔ mɛɛ-dé kɔ dow-je al, [njékiŋə go ta kɔgi al-je†], kì njékoo kəmtondoo lə dow-je al. ³² Dɛ 'gə gow kí Lubə à gangta koy dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kin; bè ya kàrè ra-é ya par bá dɛ 'ra al, ngà d'ə dɔ-ti 'ndigi kì njéra-é-je bəy rəm tɔ.

2

*Ta kí gangi kí dɔ njégangta dɔ madi-dé-je-ti
Mat 7:1-5; Jak 2:12-13*

¹ †I kí njégangta ta dɔ dow-je-ti lé, i 'to nɔ-nɔ ya kàrè, ta à kɔr dɔ-i-ti al; kɔ ta kí 'isi 'gangi dɔ dow-je-ti lé, to i

† **1:21** 1:21 Epe 4:17,18 † **1:31** 1:31 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kì ji-dé kà ta grɛki. † **2:1** 2:1 Mat 7:1; Luk 6:37

ya tɔ bá 'isi 'gangta dɔ rɔ-i-ti; kdɔtalə i kí njègangta lé, i ya kàrè isi ra né-é-je lé sə-dé tɔ. ² Ə jəi j'gəi kí ta kí Lubə gangi dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kinlé, to ta kí gangi kí njururu ya. ³ I kí isi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí bè kin, rəmə i ya kàrè isi 'ra sə-dé tɔ kinlé, i 'gir kí ta kí gangi lə Lubə lé, i 'a tɛɛ kəm-ti wa? ⁴ Əse ramaji lə Lubə kí n̄a, k̄i kisi dɔ-ti liə, k̄i mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti liə kinlé, i 'nədi adi i 'gə kí ramaji liə kinlé isi ɔsi-i kadi in̄ə panjiyə-i kí majal kɔgi al wa? ⁵ Ngà k̄i kəm rəbi mɛɛndə lə-i k̄i mbati kí i 'mbati kin̄ə panjiyə-i kí majal kɔgi lé, i ya 'kəw wɔngi lə Lubə kí n̄a k̄i dɔ-i-ti, kdɔ ngəbi-né ndɔ wɔngi liə kí to ndɔ kí ta kí gangi liə kí njururu à tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ⁶ Ə ndɔ-é-ti kinlé bá, Lubə à kugə n̄a-n̄a k̄i go kullə ra-é ra-é*; ⁷ adi dɛ kí d'uwə rɔ-dé nḡa 'ra maji rəm, 'sangi kɔsgaji, k̄i rifa, k̄i kiskəm kí sartagangi lé, Lubə à kadi-dé d'isi kəm sartagangi; ⁸ ngà njénajta-je, kí 'to njémbati ta kí tɔgrɔ-ti, ə 'təl rɔ-dé go néra-ti kí njururu al lé, wɔngi kí n̄a lə Lubə à kusi dɔ-dé-ti. ⁹ Dow-je lay kí d'isi ká ra né kí maji al-ti lé k̄i n̄a, k̄i mɛɛk̄i à ra-dé; à ra jipi-je ya dɔsɔy bá à ra dow-je kí 'to jipi-je al bəy! ¹⁰ Kɔsgaji, k̄i rifa, k̄i lapiya à tɔ kdɔ dow-je lay kí njékisi ká ra né kí maji-ti; à tɔ kdɔ jipi-je ya dɔsɔy bá à tɔ kdɔ dow-je kí 'to jipi-je al bəy! ¹¹ Kdɔtalə rɔ Lubə-ti lé, kɔr kəm dow goto.

Ta kí ɔbi dɔ dow-je kí 'gə ndukun bá 'ra majal

¹² Dow-je lay kí 'gə ndukun al bá 'ra majal lé, d'a koy koy gə ndukun al ya tɔ; ə dow-je lay kí 'gə ndukun bá 'ra majal lé, d'a gangta dɔ-dé-ti k̄i ndukun ya tɔ. ¹³ Kdɔtalə dow-je kí njékində mbi-dé koo-né ndukun k̄i koo kin bá ta à kɔr dɔ-dé-ti n̄ə Lubə-ti al; ngà njétəl rɔ-dé go ndukun-ti bá ta à kɔr dɔ-dé-ti. ¹⁴ Kdɔ kinə dow-je kí 'to jipi-je al, adi d'ɔw k̄i ndukun al, ya ngà k̄i dɔ rɔ-dé bè ya 'ra né kí ndukun ɔji lé – dɛ njékɔw k̄i ndukun al-je kinlé – dɛ ya 'to ndukun dɔ rɔ-dé-ti. ¹⁵ Bəfa dɛ 'tɔji kí né-je kí ndukun ndigi lé, toki ndàngi mɛɛ-dé-ti; tagir kí mɛɛ-dé-ti ya tɔji kí ndukun tɔ mɛɛ-dé-ti n̄ɔɔ, adi dɛ ya mɛɛ-dé uwə-dé k̄i ta əse ɔr ta dɔ-dé-ti. ¹⁶ Ɛ bá to né kí à ra né ndɔ-ti kí Lubə à gangi-né ta k̄i takul Jeju Kristi dɔ né-je-ti kí dow-je d'isi 'ra k̄i gidi ngəy titi kí m'ilə-né mbɛ Poyta kí Maji lé.

¹⁷ Ngà i kí 'ba rɔ-i jipi, ubə kul ndukun, 'tɔy rɔ-i 'panè 'to dow lə Lubə, ¹⁸ i kí 'gə né kí Lubə ndigi rəm, ndukun tɛɛ kəm-i rəm, 'gə kɔr nin né kí maji k̄i né kí maji al rəm, ¹⁹ i kí 'ba rɔ-i njëndɔr njékəmtɔ-je, 'panè 'to londógi lə dow-je

* 2:6 2:6 Pa 62:13

kí d'isi londul-ti, ²⁰ njèkɔji né dow-je kí njégø né al-je, kì njèndó né ngan-je, kdɔtalə i 'gø maji kí ndukun tɔji-i négø lay rəm, tɔji-i ta kí tɔgrɔ-ti rəm. ²¹ I kí 'isi 'ndó né dow-je kí rangi kanlé, kdɔ ri bá i 'ndó né rɔ-i tɔ al wa? ²² I 'isi 'ndó dow-je kadi 'bogi al, rəmə i bá 'bogi! I kí 'panè: Kadi dow ra kaya al, rəmə i bá 'isi 'ra kaya! I 'osi ta magi-je, rəmə i 'oy né-je kí mɛɛ kəy pole magi-je-ti lay! ²³ I 'osi gajɪ rɔ-i kì ndukun, rəmə i 'ulə rɔsɔl dɔ Lubə-ti kì kəm rəbi kal dɔ ndukun! ²⁴ Kdɔtalə 'ndàngi 'panè: «Ta lə-si bá dow-je kí 'to jipi-je al 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti†.»

Ta kí sɔbi dɔ ganjangi kí tɔgrɔ-ti

²⁵ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təl rɔ-i go ndukun-ti rəmə, ganjangi‡ kí kijə lé, maji-é tɔ ya; ngà kinə i 'al dɔ ndukun rəmə, ganjangi kí d'ijə-i lé, təl to ganjangi al ngá. ²⁶ Ə kinə dow kí d'ijə-é ganjangi al təl rɔ-é go né-je-ti kí ndukun ɔji lé, Lubə à koo-é kɪ dow kí d'ijə-é ganjangi ya al wa? ²⁷ Dow kí d'ijə-é ganjangi kí dajɪ rɔ-ti al, kí təl rɔ-é go ndukun-ti lé, se à gangta dɔ-i-ti i kí d'ijə-i ganjangi rəm, ɔw kì ndukun kí 'ndàngi rəm ya é i 'al dɔ-é kin al wa? ²⁸ Kdɔ né-je kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè bá dow to-né jipi al rəm, ganjangi kàrè to kí rɔ dow-ti ndaa-ti nè kin al rəm tɔ. ²⁹ Ngà jipi kí tɔgrɔ-ti lé, dow to mɛɛ-é-ti kəy; ganjangi kí tɔgrɔ-ti to kí mɛɛ dow-ti ə to ganjangi kí i rɔ Ndil-ti kí aa njay bi to ganjangi kí tò kì kəm rəbi ndukun kí 'ndàngi kin al. Jipi kí bè kinlé, dow-je d'osi gajɪ-é al, ngà Lubə ɔsi gajɪ-é.

3

Né kí to nékumə lə jipi-je

¹ Ə kadi dow to jipi lé, ri bá tɔ-ti ngay wa? Əse ganjangi lé, maji-é to ri wa? ² Maji-é tɔ nɔ mɛɛ né-je-ti lay. Kdɔ jipi-je bá Lubə adi-dé ta liə dɔsɔy. ³ Ngà se j'a painè ri wa? Kinə dɛ kí dan-ti-je d'ɔ njàngi dɔ ndi-dé-ti al lé, se kɔ kí d'ɔ dɔ ndi-dé-ti al kinlé à ra kadi Lubə ɔ njàngi dɔ ndi-é-ti al tɔ wa? ⁴ Ndɔ bè al! Kadi dow-je 'gø kí Lubə lé, to njèpa ta kí tɔgrɔ-ti, ə dow-je lay 'to njékəɔta-je titi kí 'ndàngi-né 'panè: I Lubə, kadi dow-je 'gø kí ta-je lə-i to ta-je kí njururu rəm, kinə dow ɔw sə-i logangta-ti kàrè, ta lə-i à to tó-é rəm*. ⁵ Ngà kinə néra kí njururu al lə-ji tɔji kí Lubə to njèra né kí njururu lé, j'a painè ri wa? Loki Lubə adi wɔngi liə ree dɔ-ji-ti lé, rəmə ɛ to dow kí njururu al ban al wa? M'pa kí dow-ti. – ⁶ Ndɔ bè al! Kinə Lubə to njèra né kí njururu al lé,

† 2:24 2:24 Eja 52:5 ‡ 2:25 2:25 Jipi-je bá 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi, ngà dow-je kí 'to jipi-je al bá 'ba-dé dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. * 3:4 3:4 Pa 51:6

à gangta dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè ban wa? ⁷ Ngà kinə kədi ta lə-m ra adi ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə tò-né ndaa-ti rəsi-rəsi kadi dow-je d'osi-né gají-é lé, Lubə gangta dɔ-m-ti titi dow kí njèramajal bè kɔɔ ri bəy wa? ⁸ Dow-je kí dan-ti-je kí 'to njékulə ta ndil-ji-ti 'panè: Jəi j'painè: «J'rai né kí maji al kɔɔ kadi né kí maji ree-né.» Ngà kɔɔ ri bá j'rai né kí maji al lé kadi né ra kí maji ree-né lé al wa? Dowbé-je kinlé, tuwə kadi 'gangi ta dɔ-dé-ti ya.

Dow-je lay ya 'to njéra majal-je

⁹ Se j'a painè ri wa? Jəi jipi-je lé, j'itəi dow-je kí 'to jipi-je al wa? Nɔɔ bè al. Kɔɔtalə lé j'tɔji kete kí jipi-je, kɔ jipi al-je lay ya majal ɔ̀ bə dɔ-dé-ti, ¹⁰ titi kí 'ndangi-né 'panè:

Dow kí njururu goto, kí káre-rè ya kàrè goto.

¹¹ Dow kí gə né goto. Dow kí sangi Lubə goto.

Dow-je lay ya 'ndəm, dɛ lay ya 'təl dow-je kí maji al.

¹² Dow káre kí ra maji goto, kí káre-rè ya kàrè goto.

¹³ Rəbi mindi-dé toki badi kí ta-é tò tagra bè, ə d'ədi dow-je kɔ ta-dé. Kəngi li pii tò ta-dé-ti.

¹⁴ Ndɔl-je, kɔ ta-je kí to-to bá rusi ta-dé,

¹⁵ nja-dé ɔylo pele-pele lo kɔw kungi məsi kɔgi-ti,

¹⁶ rəbi kun-dé-je lay ya 'ree kɔ mɛkɔ̀ titi,

¹⁷ dɛ 'gə rəbi lapiya al.

¹⁸ Bəl Lubə goto rɔ-dé-ti.

¹⁹ Jɛ j'gə kí ta-je lay kí ndukun pa kinlé, pa kɔɔ dow-je lay kí d'isi gin tógi-ti lə ndukun, kɔɔ kadi uwə ta dow-je lay, ə kadi dow-je lay ya 'gə kí ta tò dɔ-dé-ti nɔ̀ Lubə-ti. ²⁰ †Kɔɔtalə dow káre ya kàrè Lubə à kɔr ta dɔ-é-ti kɔɔ təl kí dowbé təl rɔ-é go ndukun-ti al; kɔɔtalə ndukun lé tɔji bá tɔji dow-je adi 'gə kí dɛ 'ra majal.

Ta kí sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti

Kɔrtadɔ-ti kɔ takul kadmɛɛ Jeju Kristi

Gal 2:15-16; 3:8-14,22-29; Epe 2:7-9

²¹ Ngà bone bè lé, kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kɔ takul ndukun al kinlé tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. Ndukun-je kɔ ta-je lə njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'pa ta kí dɔ-ti rəm. ²² †Kɔr kí Lubə ɔr ta dɔ dow-je-ti kɔ takul kadmɛɛ Jeju Kristi kinlé tò kɔɔ dow-je lay ya kí d'adi mɛɛ-dé. ²³ Kɔɔtalə kɔr kəm dow goto: Dow-je lay ya 'ra majal adi 'nal riɓa lə Lubə; ²⁴ ngà Lubə ɔr ta dɔ-dé-ti kare kɔ takul ramaji liə, kɔ kəm rəbi taa kí Jeju Kristi taa-dé ilə-dé taá, kɔɔ nam kí 'nam kàdì-é-ti. ²⁵ † Bá Lubə adi-é to kadkare kí oy, kɔɔ majal-je lə dow-je kí d'adi mɛɛ-dé kí məsi-é ay kɔɔ-dé; bè kɔɔ kadi Lubə

tɔji-né néra kí njururu liə. Kdɔtalə Lubə un kəm-é kɔgi dɔ majal-je-ti kí dow-je 'ra low nu, dɔkaglo-ti kí ɛ ilə-né mɛɛ-é dɔ madi-é-ti, ²⁶ ngà dɔkaglo-ti kí nè kinlé, ɛ ndigi tɔji néra kí njururu liə, kdɔ kadɔ dow-je 'gə-né kí ɛ to njèra né kí njururu, kɔ takul kɔr kí ɔr ta dɔ dow-ti kí adi mɛɛ-é Jeju.

²⁷ Kinə tò bè rəmə, né kí dow à kɔsi-né gajɔ rɔ-é tò ban wa? Né-é goto. Kdɔ ri wa? Kdɔ kɔrtadɔ-ti tò kɔ takul kadmɛɛ, ɓi tò kɔ takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁸ Kdɔtalə je j'gə kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kɔ takul kadmɛɛ, ɓi kɔ takul təl rɔ go ndukun-ti al. ²⁹ Əse Lubə lé, to Lubə lə jipi-je ya par wa? To Lubə lə gin dow-je kí rangi ya tɔ al wa? Oiyɔ, ɛ to Lubə lə gin dow-je kí rangi tɔ. ³⁰ †Kdɔtalə Lubə ra káre-rè; ɛ ya à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kɔ takul kadmɛɛ rəm, à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al kɔ takul kadmɛɛ rəm.

³¹ Tò bè kinlé, je j'bujuru ndukun kɔgi kɔ takul kadmɛɛ wa? Ndə bè al. Kadɔ bá je j'adi-é tɔgi dɔ madi-é-ti.

4

*Kəm rəbi kí ta ɔr-né dɔ Abrakam-ti
Gal 3:6-9,29; Pa 32; Əbr 11:8-19*

¹ Ə Abrakam kí to ka-ji lé, ta ri bá j'a pai dɔ-é-ti wa? Ri bá ɛ ingə kí go tɔgi dow-ti wa? ² Kdɔtalə kinə, Lubə ɔr ta dɔ Abrakam-ti kɔ takul kullə ra-é-je rəmə lé, ɛ à kɔsi-né gajɔ rɔ-é. Ngà né kí à kɔsi-né gajɔ rɔ-é nɔ Lubə-ti ya goto. ³ †Kdɔ mbete kí aa njay panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.» ⁴ Kinə dow ra kullə bá ingə-né né lé, né-é kinlé, to nédɔji kullə liə, ɓi to maji bá 'ra siə al. ⁵ Ngà dow kí ra kullə al ya, bá adi mɛɛ Lubə kí to njəkɔr ta dɔ njéramajal-je-ti lé, ta ɔr dɔ dowbé-ti kɔ takul kadmɛɛ liə.

⁶ Bè ya tɔ é Dabidi pa-né ta kí sɔbi dɔ rɔnəl lə dow kí Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kdɔ kullə ra-é-je al. E panè:

⁷ «Dow-je kí Lubə inə go majal-je lə-dé kɔgi ə un kəm-é kɔ rangi dɔ majal-je-ti lə-dé bá 'to njénékumə-je.

⁸ Dow kí 'Babe tidə majal-je liə dɔ-é-ti al bá to njénékumə!»

⁹ Rɔnəl-é kinlé, tò kdɔtalə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi ya par əse tò kdɔtalə dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al tɔ wa? Kdɔtalə j'painè: Abrakam lé, kɔ takul kadmɛɛ bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ¹⁰ Ə kaglo-ti kí rá bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti wa? To kí d'ijə-é-né ganjangi ngá, əse d'ijə-é-né al bəy wa? Lubə ɔr ta dɔ-é-ti kete bəy bá d'ijə-é ganjangi ɓi to go ganjangi-ti al. ¹¹ Ə ganjangi kí kijə lé Lubə adi-é, adi toki pɔ kí ɔsi-é-né tɔji-né ta kí ɔr dɔ-é-ti kɔ takul kadmɛɛ loki d'ijə-é-né ganjangi al bəy. Gangi-é kin bá ɛ to-né bɔbi dow-je lay kí d'ijə-dé

ganjangi al ya d'adi mee-dé adi ta or-né do-dé-ti. ¹² Ròm bá e to bobi de kí d'ijé-dé ganjangi e d'a do ganjangi-ti kí d'ijé-dé ya par kin al, ngà kí 'ndaji kadmeë læ bobi-ji Abrakam loki d'ijé-é-né ganjangi al bøy.

¹³ †Kdo to takul tæl ro go ndukun-ti bá Lubə un-né mindi-é kadi donangi tæl-né néndubə læ Abrakam əse læ nganka-é-je al, ngà to takul kor kí e or ta do-é-ti kdo kadmeë liə. ¹⁴ †Kinə kə takul tæl ro go ndukun-ti bá dow to-né njénéndubə rəmə, kadmeë to né kí kogi kare rəm, bá kunmindi ra kullə al rəm. ¹⁵ Kdotalə ndukun bá ree kə wəngi læ Lubə do dow-je-ti, ə lo kí ndukun goto-ti lé, kaldota kərə goto-ti to. ¹⁶ †Adi néndubə kí Lubə adi lé tò kə takul kadmeë, ə to ramaji liə kdo kadi kunmindi liə lé, tò-né lo tò-é-ti kdo ta læ nganka Abrakam lay ya; kadi tò kdo ta læ-dé de kí 'to njétəl ro-dé go ndukun-ti ya par al, ngà kadi tò kdo ta læ-dé de lay kí d'ow kə kadmeë læ Abrakam kí to bobi-ji lay to, titi kí 'ndangi-né 'panè: ¹⁷ «I lé, m'adi-i 'to bobi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy.» E ya to bobi-ji lay nɔ Lubə-ti kí e adi-é mee-é kí to njəkadi dow-je kí d'oy 'təl d'isi kəm rəm, njəkadi né kí goto tò rəm kin. ¹⁸ Lé né kí tuwə kində mee do-ti goto kərə, Abrakam ow kə nékində mee do-ti liə, e adi mee-é Lubə; beba e tæl-né bobi gin dow-je kí gay-gay kí 'tò nduy-nduy titi kí 'ndangi-né 'panè: «Nganka-i d'a tò nduy-nduy.» ¹⁹ Bal Abrakam ow ngosi kə bal bu, adi e oo ro-é kə dow kí oy rəm, bá Sara kərə asi koji ngon al ngá rəm, ya ngà kadmeë læ Abrakam yay al. ²⁰ Mee Abrakam ngə adi tadi do kunmindi-ti læ Lubə al, ngà kadmeë liə adi-é tógi adi ulə riəba do Lubə-ti; ²¹ kdo e gə maji kí né kí Lubə un mindi-é kdo ra lé, tógi-é asi kadi-é ra to. ²² Gin-é kin bá Lubə or-né ta do-é-ti.

²³ Ngà ta kí 'ndangi 'panè: Lubə or ta do-é-ti kinlé, sobi do Abrakam kə kár-é al; ²⁴ ta kinlé sobi do-ji jəi kí Lubə à kor ta do-ji-ti kin to, adi to jəi kí j'adi mee-ji Lubə kí adi 'Babe læ-ji Jeju tosi ndəl ində lo tee dan dow-je-ti kí d'oy. ²⁵ Lubə il-é ji dow-je-ti adi 'tol-é kdo majal-je læ-ji, bá adi-é tosi ndəl ində lo tee kdo kadi ta or-né do-ji-ti.

5

Né kí ree go kortado-ti

1Pi 1:3-9; 1Ja 4:9,10

¹ Ə ta kí or do-ji-ti kə takul kadmeë kinlé, ra adi lapiya tò dan-ji-ti kə Lubə, kə kəm rəbi kí ro 'Babe-ti læ-ji Jeju Kristi. ² Jeju kí j'adi-é mee-ji kinlé bá to kəm rəbi kí Lubə ra-né sə-ji maji; ramaji læ Lubə kinlé jəi j'ai mee-é-ti njangi rəm,

bá j̄əi j'ɔsi-né gaj̄i rɔ-ji kɔɔ rɪb̄a lə Lubə kí to nékində m̄eɛ dɔ-ti lə-ji kin rəm tɔ. ³ Kí boy n̄a lé, dan k̄ɔ-je-ti kí dum n̄ati k̄àrè, j̄əi j'ɔsi gaj̄i rɔ-ji, kɔɔtalə j̄əi j'ḡəi kí k̄ɔ-je kin bá à ree k̄i kuwə rɔ nḡa, ⁴ ə kuwə rɔ nḡa à ree k̄i k̄a ḡərərə m̄eɛ n̄am̄eɛ-ti, ə k̄a ḡərərə m̄eɛ n̄am̄eɛ-ti à ree k̄i m̄eɛ kí kində dɔ-ti; ⁵ ə nékində m̄eɛ dɔ-ti lə-ji à tò rɔsɔl dɔ-ji-ti al, kɔɔtalə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé, taa m̄eɛ-ji pəl-pəl k̄i takul Ndil kí aa njay kí ɛ ad̄i-ji. ⁶ Kɔɔ, ndɔki tɔgi-ji goto b̄əy ya, loki dɔkaglo kí Lubə ɔr asi rəmə, Kristi oy kɔɔ njékilə kuji dɔ Lubə-ti al-je. ⁷ Nḡa n̄a kad̄i dow oy kɔɔ ta lə dow kí njururu; njèramaji je bè bá d̄ɔmaji ə dow à kuwə m̄eɛ-é nḡa koy kɔɔ ta liə. ⁸ Nḡa né kí tɔji kí Lubə ndigi-ji lé bá to koy kí Kristi oy kɔɔ ta lə-ji loki j'toi-né njèramajal-je ya b̄əy. ⁹ Ə b̄one bè kí ta ɔr dɔ-ji-ti k̄i takul m̄əsi-é nḡa kinlé bá à kaji-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé al tɔ b̄əy wa? ¹⁰ Kɔɔtalə, kí ndɔki j'toi-né njéba-je lə Lubə b̄əy k̄àrè, ɛ ulə noji n̄ati s̄ə-ji k̄i takul koy lə Ngon-é rəm, nḡa b̄one bè kí ɛ ulə noji n̄ati s̄ə-ji nḡa kinlé, bá à kaji-ji k̄i takul kiskəm lə Ngon-é lé al b̄əy wa? ¹¹ Kí boy n̄a b̄əy lé, j̄əi j'ɔsi gaj̄i rɔ-ji k̄i ri Lubə k̄i takul 'Babə lə-ji Jeju Kristi kí b̄one bè ulə-ji noji n̄ati k̄i Lubə.

Ta kí s̄əbi dɔ Adam-je k̄i Jeju

1Kɔ 15:21-22,45-49,56-57

¹² Gangi-é kí majal ree-né dɔnangi-ti k̄i takul dow k̄àrè-rè, ə koy ree-né k̄i takul majal kinlé, gangi-é kin ya koy ree-né dɔ dow-je-ti lay, kɔɔtalə dow-je lay ya 'ra majal ... ¹³ Kɔɔ, kete b̄əy bá kad̄i ndukun tò lé, majal tò dɔnangi-ti nḡa; nḡa loki ndukun goto-né b̄əy lé, tidə majal dɔ dow-ti goto b̄əy. ¹⁴ Ya nḡa ulə gin-é dɔ Adam-ti n̄u sar t̄eɛ-né dɔ Moiyiji-ti kin ya koy ɔ̄ b̄e dɔ dow-je-ti; d̄e kí 'ra majal kí tan̄a k̄i kaldɔta lə Adam kin al k̄àrè, koy ɔ̄ b̄e dɔ-dé-ti. Adam lé to takəm dow kí tò kad̄i à ree. ¹⁵ Nḡa kadkare tò gay k̄i majal; kɔɔ, ta lə majal lə dow k̄àrè-rè ya b̄əy ə dow-je n̄a d'oy-né rəm nḡa, ramaji lə Lubə, k̄i kadkare liə kí ree k̄i takul ramaji lə dow k̄àrè-rè kí to Jeju Kristi lé bá, maji-é à tò mburuki-mburuki kɔɔ dow-je n̄a al wa? ¹⁶ Kadkare kinlé, kandi-é tò gay k̄i majal lə dow k̄àrè-rè. Kɔɔtalə ta kí gangi kí s̄əbi dɔ majal kí k̄àrè-rè lé, ree k̄i kindəkoji. Nḡa kadkare kí ree go majal-je-ti kí n̄a lé, ree k̄i ta kí kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Kɔɔ ta lə majal lə dow k̄àrè-rè, dow kí k̄àrə d̄ɛngi bè ya b̄əy ə koy ɔ̄-né b̄e dɔ dow-je-ti lay rəm nḡa, dow-je kí d'ingə kadkare kí s̄əbi dɔ kɔrtadɔ-ti, k̄i ramaji kí tò mburuki-mburuki kí ban bá d'a kisi kəm kɔɔ k̄ɔ b̄e k̄i takul Jeju Kristi k̄i k̄àrè-rè al wa? ¹⁸ Ad̄i gangi-é kí ta lə dow kí k̄àrè-rè kí ra majal ya ta kí gangi ree-né dɔ dow-je-ti lay kinlé, bè ya tɔ ə k̄i takul néra

kí njururu læ dow kí káre-rè ya, ta ɔr-né dɔ dow-je-ti lay adi d'isi-né kəm tɔ. ¹⁹ Kdɔtalə, titi kí, takul təl rɔ go ta-ti al læ dow káre-rè ya dow-je nɔ ya 'təl-né njéramajal-je kinlé, bè ya tɔ é, kì takul təl rɔ go ta-ti læ dow káre-rè ya ta à kɔr-né dɔ dow-je-ti nɔ tɔ. ²⁰ Ə ndukun ree kɔ kadi majal oji-nɔ ki kete-kete, ngà lo kí majal oji-nɔ-ti ki kete-kete lé, ramaji læ Lubə tò-ti mburuki-mburuki tɔ. ²¹ Adi gangi-é kí majal ɔ-né be kì kəm rəbi koy kinlé, gangi-é kin ya tɔ é ramaji ɔ-né be kì kəm rəbi ta kí kɔr dɔ-ti kì takul 'Babe læ-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kí sartagangi tɔ.

Kisi kì dɔ taá læ dow kí ta ɔr dɔ-é-ti

6

Ramaji læ Lubə ɔr dow kɔgi gin tɔgi-ti læ majal

Kol 3:1-10

¹ Ə kadi j'painè ri wa? J'a kisi ká ra majal-ti, kɔ kadi ramaji tò-né mburuki-mburuki wa? ² Ndɔ bè al! Ndɔki jɔi j'oyi koy kí gangi-ji nati kì majal ngá, ngà j'a tɔli kisi dan majal-ti ban bəy wa? ³ Sɔi 'gəi kí jɔi lay kí 'ra-ji batəm kɔ kində rɔ nati læ-ji kì Jeju Kristi lé, to nam bá j'nami siə dɔ koy-é-ti mɛɛ batəm-ti al wa? ⁴ † batəm kí 'ra-ji lé, to koy kí j'oyi nati kì Kristi adi 'dubi-ji nati siə, kɔ kadi titi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kì takul tɔgi læ Bɔbi-é kí nɔ kinlé, jɔi kàrè, kisi-ji kì dɔ-ji taá kin to kisi kí sigi tɔ. ⁵ Kdɔtalə kində kí j'indəi rɔ-ji nati siə j'oyi gɔ koy liə kinlé, j'a tɔsi ndəli kindəi lo tɛɛi titi-nɔ siə bè ya tɔ; ⁶ jɔi j'gəi kí daji rɔ-ji kí kete lé, 'bə-é kagdəsi-ti nati siə, kɔ kadi daji rɔ-ji kí njéramajal kinlé, toki tuji-é kɔgi; bè kɔ kadi jɔi j'rai bə læ majal gogi al ngá. ⁷ Kdɔtalə dow kí oy lé, majal ɔ be dɔ-é-ti al ngá.

⁸ Ə kinə j'oyi nati kì Kristi rəmə, jɔi j'adi mɛɛ-ji kí j'a kisi kəm nati siə tɔ. ⁹ Kdɔtalə jɔi j'gəi kí Kristi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, à təl koy ndɔ al ngá; koy ɔ be dɔ-é-ti al ya sar ngá. ¹⁰ Koy kí Kristi oy lé, oy koy kí sobi dɔ majal*, ə oy nja káre-rè ya tagangi; kisi-é kí isi kəm bone bè kinlé, ɛ isi kəm kɔ ta læ Lubə. ¹¹ Bəba sɔi ya kì dɔ-si kàrè, kadi ooi rɔ-si kì dow-je kí d'oy koy kí gangi-dé nati kì majal bè rəm, bá kadi ooi rɔ-si kì dow-je kí d'isi kəm kɔ ta læ Lubə kì takul nam kí 'nam kadi Jeju Kristi-ti bè rəm tɔ. ¹² Ən é daji rɔ-si kí à koy kinlé, adi majal ɔ be dɔ-ti al rəm, bá 'tɔli rɔ-si go bo né-je-ti liə al rəm tɔ. ¹³ Inɔi ngan rɔ-si adi majal kadi toki nékati ra né kí njururu al, bè al ngá; ngà inɔi rɔ-si adi

† 6:4 6:4 Kol 2:12 * 6:10 6:10 Ta kí 'panè Kristi oy koy kí sobi dɔ majal kinlé, to ta læ majal liə al, ngà to ta læ majal læ dow-je.

Lubə titi dow-je kí d'oy bá 'təl d'isi kəm bè, ə adi ngan rɔ-si Lubə kadi toki nékatì lə néra kí njururu bè. ¹⁴ Majal à kò be dɔ-si-ti al, kdɔtalə səi isi gin tógì ndukun-ti al, ngà isi gin tógì ramajì-ti.

¹⁵ Ə kadi j'painè ri wa? J'a rai majal, kdɔ kisi kí j'isi gin tógì ramajì-ti, bi gin tógì ndukun-ti al wa? Nda bè al! ¹⁶ Səi 'gəi maji kí kinə adi rɔ-si dow adi 'toi bə-je liə, kdɔ kadi 'təli rɔ-si go ta-ti liə rəmə, 'toi bə-je lə dow kí isi 'təli rɔ-si go ta-ti liə kinlé; adi kinə 'toi bə-je lə majal rəmə, à tɛɛ koy; ngà kinə 'toi bə-je kí sɔbi dɔ təl rɔ go ta-ti rəmə, à tɛɛ ta kí kɔr dɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngà oiyo kɔ dɔ Lubə-ti kdɔtalə səi kí ndɔki 'toi bə-je lə majal, ya bone səi 'təli rɔ-si go néndó-ti kɔ mɛɛ-si kí káre-rè, kɔ gangi-é kí 'ndó-si-né. ¹⁸ Səi lé, toki taa-si ji majal-ti kilə-si taá, adi səi 'təli bə-je lə néra kí njururu ngá. ¹⁹ M'pa ta kí dow-ti, kdɔ ta lə yay kí tò daji rɔ-si-ti. Gangi-é kí ndɔki inəi-né ngan rɔ-si-je yaki 'rai-né bə lə né-je kí tò nɛ, kɔ néra-je kí majal, kdɔ kadi 'təli-né rɔ-si go ta-ti al kinlé, gangi-é kin ya inəi ngan rɔ-si yaki 'rai-né bə lə néra kí njururu, kdɔ kadi 'təli-né dow-je kí 'tò tagay tɔ. ²⁰ Kdɔtalə kí ndɔki 'toi-né bə-je lə majal lé, néra kí njururu ɔ be dɔ-si-ti al. ²¹ Ə ndɔki lé ri bá to kandi-si wa? Kandi-si kí ndɔki lé bone bè tɔ-si rɔsɔl ngá, kdɔtalə to né-je kí ta tɔl ta-é to koy. ²² Ngà bone bè kí Lubə taa-si ji majal-ti ilə-si taá adi 'toi bə-je liə ngá kinlé, kandi-si to tò kí 'tò tagay, ə ta tɔl ta-é to kiskəm kí sartagangi. ²³ Kdɔtalə nékugə dɔji majal to koy; ngà kadjare lə Lubə to kiskəm sartagangi kɔ takul nam kàdì 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi.

7

Ndukun ɔw kɔ tógì dɔ njèkadmɛɛ-ti al

Epe 5:25-31; Gal 2:19-20

¹ M'ɔw kɔ pa sə-si ta səi kí 'gəi ndukun. Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, səi 'gəi kí to dɔkaglo kí dow isi-né kɔ dɔ-é taá kin ya par bá ndukun ɔw kɔ tógì dɔ-é-ti ya al wa? ² Beba dené kí taa ngɔw bá ngɔbi-é isi kɔ dɔ-é taá bəy lé, ndukun tó-dé nati; ngà kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun kí tó-dé nati lé, ɔw kɔ tógì dɔ-é-ti al ngá. ³ Ə kinə ngɔbi-é isi kɔ dɔ-é taá bəy ya ɔw taa dingəm kí rangi rəmə, d'a ba-é dené kí njèra kaya; ngà kinə ngɔbi-é oy rəmə, ndukun ɔw kɔ tógì dɔ-é-ti al, adi lé ɛ taa dingəm kí rangi kàrè ɛ ra kaya al. ⁴ Bè ya tɔ, ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, səi ya kàrè, kí sɔbi dɔ ndukun lé, səi oyi nati kɔ Kristi, kdɔ kadi 'toi dow-je lə dow kí rangi, adi 'toi dow-je lə Kristi kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy, kdɔ kadi kandi-ji tò kdɔ Lubə. ⁵ Kdɔtalə kí ndɔki

j'isi j'rai-né bə lə daji rɔ-ji bəy kinlé, ndukun adi bo né-je kí maji al ra ngan rɔ-ji-je rəm, bá ra-ji adi j'rai né-je kɪ kandi-é to koy rəm tɔ. ⁶ Ngà bone bè kinlé, j'tɛɛi mɛɛ ndukun-ti kɔgi, kdɔtalə né kí ndɔki ra-ji bə-ti lé, jɛi j'oyi koy kí gangi-ji nati siə adi j'isi j'rai kullə gin tógi-ti kí sigi, kí to tógi lə Ndil kí aa njay, bi j'rai kullə gin tógi-ti kí low kí to tógi lə ndukun kí 'ndàngi kin al ngá.

Ndukun ɔr majal dɔ dow-ti al

⁷ Ə kadi j'painè ri wa? J'a painè ndukun to majal wa? Nɔɔ bè al! Ngà kɪ takul ndukun bá m'gə-né majal. Kdɔtalə lé m'a gə kí kəmnda to né kí maji al al. Ngà pa kí ndukun panè: «A ra kəmnda al», kin bá m'gə-né. ⁸ Ə majal ingə kəm rəbi kɪ takul ndukun, bá adi kəmnda né-je kí gay-gay oji-né-nə rɔ-m-ti; kdɔtalə kinə ndukun goto rəmə, majal to né kí oy. ⁹ Mə lé, kí ndɔki ndukun goto-né bəy kinlé, m'isi kəm; ngà loki ndukun ree ngá rəmə, majal bá isi kəm, ə mə m'oy. ¹⁰ Bəba ndukun kí adi dow isi kəm lé, mə rəmə, adi-m m'oy ki koy. ¹¹ Kdɔtalə majal ingə kəm rəbi kɪ takul ndukun bá ədi-m-né rəm, adi m'oy-né rəm. ¹² Bəba ndukun aa njay, ə tómindɪ Lubə aa njay rəm, tɔ njururu rəm, bá maji rəm. ¹³ Ə né kí maji lé, à təl to gin koy-m bəy wa? Nɔɔ bè al! Ngà majal lé kadi toji rɔ-é ndaa-ti rəsi kí n'to majal rəmə, ingə kəm rəbi kɪ takul né kí maji bá adi-m m'oy-né, kdɔ kadi kɪ takul ndukun lé, majal toji-né tógi-é kadi 'gə-é-né titi kí to majal.

¹⁴ Ndukun lé, jɛi j'gəi kí to né kí j rɔ Ndil-ti kí aa njay; ngà mə m'to njera né kí daji rɔ-m bá ndigi kí majal ndogim adi m'to bə liə. ¹⁵ †Kdɔtalə né kí m'isi m'ra lé, to né kí m'gə al. Né kí m'ndigi kadi m'ra rəmə m'ra al, ngà né kí m'mbati rəmə, né-é bá m'isi m'ra. ¹⁶ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra kin rəmə, m'ndigi dɔ-ti kí ndukun lé maji. ¹⁷ Bone bè kinlé, né-é kinlé, to mə bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí tɔ mɛɛ-m-ti bá isi ra. ¹⁸ Kdɔtalə m'gə kí né kí maji goto mɛɛ-m-ti, adi goto daji rɔ-m-ti. Kdɔ bo ra né kí maji ram ya, ngà kasi bá m'asi ra al. ¹⁹ Né kí maji kí m'ndigi ra lé m'ra al, rəmə né kí maji al kí m'ndigi al kin bá m'isi m'ra. ²⁰ Kinə né kí m'ndigi al ya bá m'isi m'ra rəmə, to mə bá m'isi m'ra al, ngà to majal kí tɔ mɛɛ-m-ti lé bá isi ra. ²¹ Adi loki m'ndigi ra né kí maji rəmə, m'ree m'oo kí ndukun kí rangi panè: To majal bá ɔ sə-m nè ngosi. ²² Kdɔtalə mɛɛ-m-ti kəy lé, rɔ-m nəl-m dɔ ndukun-ti lə Lubə, ²³ ngà daji rɔ-m-ti rəmə, m'oo ndukun kí rangi kí isi rɔ kɪ ndukun kí tɔ tagir-ti lə-m, bá uwə-m bə-ti adi-m m'təl rɔ-m go ndukun-ti

lə majal kí tò daji rɔ-m-ti. ²⁴ Dangi-ti kí ban ó ra-m bè! Daji rɔ-m kí isi ɔw sə-m kadi m'oy kinlé, nà bá à taa-m ji-é-ti kilə-m taá é n wa? ²⁵ Oiyó kí dɔ Lubə-ti kì takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi...! Beba tagir-ti lə-m rəmə, m'to bə lə ndukun lə Lubə, ngà daji rɔ-m-ti rəmə, m'to bə lə ndukun lə majal.

8

*Ta kí gangi goto dɔ dow-ti kí nam kàdì Jeju-ti
Gal 3:13-14; 5:16-25*

¹ Ə bone bè kinlé dow-je kí 'nam kàdì Jeju Kristi-ti [kí panjiyə-dé to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji rɔ-dé al, ngà to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay*] lé, ta kí gangi goto dɔ-dé-ti ngá. ² Kdɔ ndukun lə Ndil kí aa njay kí adi-ji kiskəm kì takul nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, taa-m ji ndukun-ti lə majal, kì ji koy-ti ilə-m taá ngá. ³ Ə né kinlé, yay kí tò daji rɔ-ji-ti ya ra adi tógi ndukun asi ra al – Ngà Lubə ulə Ngon-é ya adi-é ree un rɔ kí titi-nà kì rɔ kí njera majal kin bè bá gangi-né ta dɔ majal-ti kí tò rɔ dow-ti. ⁴ Lubə ra bè kdɔ kadi kəm rəbi kortadɔ-ti kí ndukun ɔji kinlé, né-é ra né dɔ-ji jəi-ti kí panjiyə-ji to panjiyə kí go ndigi-ti lə Ndil kí aa njay bi to panjiyə kí go ndigi-ti lə daji rɔ-ji kin al. ⁵ Kdotalə dɛ kí d'isi kì dɔ-dé taá kí go meɛndigi-ti lə daji rɔ-dé lé, meɛ-dé tò kì dɔ né-je-ti lə daji rɔ-dé, ngà dɛ kí d'isi kì dɔ-dé taá kí go meɛndigi-ti lə Ndil kí aa njay rəmə, meɛ-dé tò kì dɔ né-je-ti lə Ndil tɔ. ⁶ Ra go ndigi-ti lə daji rɔ dow kinlé, tɛɛ koy; ngà ra go ndigi-ti lə Ndil bá to kiskəm rəm, to lapiya rəm. ⁷ Kdotalə né-je kí daji rɔ dow ndigi lé ɔsi ta Lubə, kdɔ daji rɔ dow ulə dɔ-é gin tógi ndukun-ti lə Lubə al, bá to né kí à kasi ra al ya sar rəm. ⁸ Ə dow-je kí d'isi gin tógi-ti lə daji rɔ-dé lé, d'a nəl Lubə nda bè al. ⁹ Ngà sɔi rəmə, isi gin tógi-ti lə daji rɔ-si al ngá; ngà isi gin tógi-ti lə Ndil, kdɔ Ndil Lubə isi meɛ-si-ti; kinə Ndil Kristi isi meɛ dow-ti al lé, dowbé to dow lə Kristi al. ¹⁰ Kinə Kristi isi meɛ-si-ti lé, tɔgrɔ-ti, daji rɔ-si rəmə, oy koy majal ya, ngà Ndil kí aa njay bá to kiskəm lə-si kdɔ kɔr kí ta ɔr dɔ-si-ti. ¹¹ †Ə kinə Ndil Lubə kí adi Jeju tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kin isi meɛ-si-ti rəmə, Lubə kí adi Jeju Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy kinlé, à kadi daji rɔ-si kí to njəkoy kinlé, isi kəm kì takul Ndil-é kí isi meɛ-si-ti kin tɔ. ¹² Beba ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kurə tò dɔ-ji-ti ya, ngà kɛ bá to kurə lə daji rɔ-ji bá j'a təli rai-né né-je kí ɛ ndigi kin al ngá. ¹³ Kinə isi kì dɔ-si taá kí go meɛndigi-ti lə daji

* **8:1** 8:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛki. † **8:11** 8:11 1Kɔ 3:16

rɔ-si rəmə, a koyi; ngà kinə ɔri né-je kí rɔ-si ndigi kin kɔgi kɪ takul Ndil kí aa njay rəmə, a kisi kəm tɔ. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay kí Ndil Lubə ɔr nɔ-dé lé, 'to ngan lə Lubə. ¹⁵ ††Ndil kí səi 'taai mɛɛ-si-ti lé, to Ndil kí à ra-si bə-ti kdɔ kadi 'təli 'bəli al, ngà to Ndil kí təl-si ngan lə Lubə-ti ə kɪ takul-é bá j'isi j'painè ta kɪ ndi-ji kí boy j'painè: Aba! Bɔbi-m! ¹⁶ Ndil kí aa njay ya kɪ dɔ-é pa ta kí dɔ-ti adi ndil-ji panè j'toi ngan lə Lubə ya.† ¹⁷ Ə kinə j'toi ngan-é rəmə, j'toi njénéndubə-je, adi j'toi njénéndubə-je lə Lubə; ə j'toi njénéndubə-je nati kɪ Kristi tɔ; kdotalə j'ingəi kɔ nati siə adi j'a kingəi riba nati siə tɔ.

Riba kí à ree
Jə 10:27-30

¹⁸ Mə m'oo kí kɔ-je kí j'isi j'ingəi dɔkaglo-ti kí nè kinlé, à kasi-nə kɪ riba kí tɔ kadi ndɔ-é j'ubəi maji-é kin al ya sar. ¹⁹ Ə nékində-je lə Lubə lay ya d'isi 'ngəbi pèrèrè kdɔ koo toji kí Lubə à toji ngan-é ndaa-ti rəsi. ²⁰ Kdotalə nékində-je lé, né-je kí mɛɛ wəy kare ya ɔ bə dɔ-dé-ti – ə to mɛɛndigi lə-dé al, ngà to Lubə ya bá ndigi bè – ²¹ ngà kɛ bá ɛ adidé nékində mɛɛ dɔ-ti tɔ. Adi nékində-é-je kí kàre kinlé ya, Lubə à kɔr-dé kɔgi bə-ti lə tógi kí ɔw kɪ tuji-dé, kdɔ kadi d'isi kɪ mɛɛnda kay dan riba-ti nati kɪ ngan-é. ²² Ə jəi j'gəi kí sar bone bè kàrè, nékində-je lay ya d'ingə kɔ, adi d'isi 'tumə toki dené kí ndo ra-é kin bè. ²³ †Ə to nékində-je kin kɪ kàrdé al, jəi kí j'ingəi Ndil kí aa njay kí toki né kí dɔsəy kí Lubə adi-ji kɪ taá mɔki kin kàrè, j'isi j'tuməi mɛɛ-ji-ti, j'isi pèrèrè j'ngəbi-né təl-ji ngan lə Lubə, kɪ taa kilə taá kí sobi dɔ rɔ-ji. ²⁴ Kdotalə kaji rəmə j'aji, ngà to bá to nékində mɛɛ dɔ-ti bəy. Ə nékində mɛɛ dɔ-ti kí dow oo kɪ kəm-é lé, to nékində mɛɛ dɔ-ti al ngá; né kí dow oo kɪ kəm-é lé, se à kində mɛɛ-é dɔ-ti bəy wa? ²⁵ Ngà kinə né kí j'ooi kɪ kəm-ji al ya j'indəi mɛɛ-ji dɔ-ti lé, j'a kuwəi rɔ-ji ngə kdɔ ngəbi-né né-é. ²⁶ Bə ya tɔ ə Ndil kí aa njay ree ra sə-ji dɔ yay-ti lə-ji, kdotalə jəi j'gəi né kí tuwə kadi j'dəji Lubə mɛɛ ta-je-ti kí j'isi j'pai siə al. Ngà Ndil kí aa njay ya kɪ dɔ-é pa ta kɪ Lubə kdɔ ta lə-ji kɪ ta-je kí ɛ ilə-né mɛɛ-é kɪ kilə puu; ²⁷ rəmə Lubə kí njètən mɛɛ dow-je lé gə né kí Ndil kí aa njay ndigi, ə né kí mɛɛ Lubə ndigi bá Ndil kí aa njay dəji kdɔ ta lə njékaa njay-je. ²⁸ Adi jəi j'gəi kí né-je lay ya ra-né kdɔ maji lə dow-je kí 'ndigi Lubə, kí ɛ ba-dé kí go kɔjra-ti liə. ²⁹ Kdotalə dɛ kí ɛ gə-dé kete lé bá, ɛ uwə dɔ-dé, kdɔ kadi 'titi-nə kɪ Ngon-é bè tɔ; bè kdɔ kadi Ngon-é lé bá to dɔdər kosi ngankɔ-é-je

† 8:15 8:15 Gal 4:5-7 † 8:15 8:15 Mar 14:36; Gal 4:6 † 8:16 8:16 Jə 1:12

† 8:23 8:23 2Kɔ 5:2-4

kí njékadmɛɛ-je. ³⁰ Ə də kí ɛ uwə dɔ-dé kete lé bá, ɛ ba-dé to; ə də kí ɛ ba-dé lé bá, ɛ ɔr ta dɔ-dé-ti to; ə də kí ɛ ɔr ta dɔ-dé-ti lé bá, ɛ ulə riba dɔ-dé-ti to.

Né kí à gangi-ji nati kɪ ndigi kí Lubə ndigi-ji kin goto

³¹ Ta ri bəy bá j'a pai dɔ ta-je-ti kinlé wa? Kinə Lubə nəy sə-ji lé, nə à kilə kati kəm-ji-ti wa? ³² Lubə kí taa dɔ Ngon-é al, ngà inə-é adi 'tɔl-é kɔɔ ta lə-ji lay lé, à kadi-ji né-je lay nati kɪ Ngon-é kɪ takul ramaji liə al kɔɔ ri wa? ³³ Dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, nə à kilə ta dɔ-dé-ti wa? Lubə ya ɔr ta dɔ-dé-ti! ³⁴ Nə à gangta dɔ-dé-ti wa? Jeju Kristi oy; kí boy nə bəy lé, ɛ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ɔw isi dɔ jikɔl Lubə-ti, isi pa siə ta kɔɔ ta lə-ji! ³⁵ Ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé, nə à kasi gangi-ji nati siə wa? Se kɔɔ kí dum nati wa? Əse mɛɛ gangi man, əse kulə kəm-nə ndoo, əse bo, əse kɔw kuti dum, əse tuji, əse kiyəɔ wa? ³⁶ Kɔɔ 'ndàngi 'panè: Ta lə-i bá d'ə-né ká tɔl-ji-ti kɪ ndo-je lay.

Dow-je 'ra-ji toki bat-je kí d'isi d'ow sə-dé lo tɔl-dé-ti kin bè.

³⁷ Ngà mɛɛ né-je-ti lay kinlé, jəi j'toi njétəti rɔ tətɪ kí ngə nə kɪ takul-é ɛ kí to njəndigi-ji lé. ³⁸ Kɔɔ mə m'gə maji kí né kí à gangi-ji nati siə goto, adi to koy, əse kiskəm, əse malayka-je, əse ndil-je kí maji al, əse né kí bone, əse né kí ɔw ree kɪ ree bəy, ³⁹ əse tógi-je, əse nékində-je kí taá, əse nékində-je kí nangi, əse né-je lay ya kí Lubə ra kinlé, né kí à kasi gangi-ji nati kɪ ndigi kí Lubə ndigi-ji kɔɔ nam kí j'nami kàdɪ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi kin ya goto.

Israyel-je kɪ gin dow-je kí rangi

9

Lubə mbəti Israyel-je kɪ mɛɛndigi liə

¹ M'ow kɪ pa ta kí tɔgrɔ-ti kɔɔ nam kí m'nam kàdɪ Kristi-ti, adi m'ədi ta al ə Ndil kí aa njay kàrè adi mɛɛ-m usi nangi dɔ-ti pɔ rəm. ² Rɔ-m ati-m kanəna ə mɛɛkɔ lə-m ɔw kɪ kete-kete. ³ Kɔɔtalə m'ndingə kadi mə bá ndɔl tɔ dɔ-m-ti ə gangi-m nati kɪ Kristi, kɔɔ ta lə ngankɔ-m-je kí koji-ti, ⁴ kí 'to israyel-je. Də lé né-je kí tɔ kɔɔ-dé to təl kí Lubə təl-dé ngan-é-ti rəm, to riba rəm, kulənoji-je rəm, ndukun rəm, pole Lubə rəm, bá to kunmindɪ-je liə rəm, ⁵ bá ka-dé-je rəm; ə to kí Kristi* to dow kinlé, gin koji kin bá d'o-ji-é-ti, ə ɛ isi dɔ né-je-ti lay, ɛ to Lubə kí kɔsgaji tɔ dɔ-é-ti sartagangi. Amen!

⁶ Se ta lə Lubə təl né kí kɔgi kare wa? Nɔɔ bè al! Kɔɔ də lay kí 'to gin Israyel lé, 'to Israyel-je lay al. ⁷ Kɔɔ ngan lə Abrakam lay bá 'to ngan-é-je al; ngà Lubə panè: «Kɪ takul

* 9:5 9:5 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

Isaki bá i 'a kingə-né nganka-i-je kí ri-i à tò dɔ-dé-ti.»⁸ Mee ta lé ban: Ngan-je kí koji-dé ki koji bè kin bá 'to ngan lə Lubə al, ngà ngan-je kí d'oji-dé kí go kunmindi-ti bá d'oo-dé ki ngan-é.⁹ Kdɔtalə ta kí to kunmindi lé ban: «Kal kàdì bè ya m'a ree ə Sara à koji ngon kí dingəm.»†¹⁰ E kin par al, go-ti, Rebeka kàrè ndan ndungə-je lə ka-ji Isaki tɔ; ¹¹ ə ngan-je lé kàrè d'oji-dé al ya bəy, bá de 'ra né kí maji-je, né kí majal-je al bəy; bè ya kàrè, kadi kɔjra lə Lubə tò-né lo tò-é-ti ki go mbəti-ti kí e mbəti dow-je kì meeɛndigi liə bi kɔ kullə ra dow al kinlé – ¹² e idə Rebeka panè: «Njètɛɛ kete à ra bə lə njètɛɛ gogi; ¹³ gangi-é kí ndangi-né 'panè: “M'ndigi Jakobi ə m'osi ta Esuwa.”»

Lubə mbəti dow-je kí 'to jipi-je al

¹⁴ Ə kadi j'painè ri wa? Lubə to njèra né kí njururu al wa? Nɔ̀a bè al! ¹⁵ Kdɔtalə e idə Moiyiji panè: M'a koo kəmtondoo lə dow kí m'ndigi koo kəmtondoo liə ə ta à kɔ mee-m kɔ dow kí m'ndigi kadi ta ɔ̀ mee-m kɔ ta liə. ¹⁶ Adì to ta lə meeɛndigi lə dow al rəm, to ta lə tógi-é al rəm, ngà to ta lə Lubə kí njəkoo kəmtondoo. ¹⁷ Kɔ mee mbete-ti kí aa njay lé, Lubə idə Paraɔ panè: I ya m'ində-i ngar bè kɔ kadi m'oji-né tógi-m rɔ-i-ti ə kadi ri-m bá-né kì donangi lay. ¹⁸ Adì Lubə lé, oo kəmtondoo lə dow kì mee ndigi liə rəm, bá mee ndigi liə ya adì mee dow ndə-né rəm to.

¹⁹ Ə i 'a dəji-m panè: Lubə gangta dɔ dow-ti kɔ ri bəy wa? Kdɔtalə nɔ̀ bá à kɔgi Lubə ra meeɛndigi liə wa? ²⁰ Ə i dow ya bè lé, i to nɔ̀ bá kadi 'naji Lubə ta-ti wa? Bəy kí kubə à dəji njəkubə-é panè: «Kɔ ri bá i 'ubi-m bè wa» al. ²¹ Njəkubə né ɔw kì tógi dɔ anji-ti, adì anji kí mbɔy kí kàrè-rè kin ya à kubə-né bəy kɔmolé rəm, bá à kubə-né bəy ra kullə-je kí kare rəm to al wa? ²² Ə Lubə lé, ndigi toji wɔngi liə rəm, ndigi kadi 'gə tógi-é rəm, ya ngà e ilə mee-é dɔ madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti isi dɔ-ti kì dow-je kí wɔngi ra-é dɔ-dé-ti ə to de kí tò kadi 'tuji kɔgi. ²³ E ra bè kɔ toji-né riɓa liə kí nɔ̀ ndaa-ti rəsi kì rɔ dow-je-ti kí e oo kəmtondoo lə-dé ə uwə dɔ-dé kete kadi d'ubə maji riɓa liə lé. ²⁴ Ə ta kinlé, to ta lə-ji jəi kí e ɓa-ji dan jipi-je-ti par al, ngà dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm tɔ, ²⁵ titi kí e pa-né mee mbete-ti lə Oje panè:

«De kí 'to gin dow-je lə-m al ya, m'a ɓa-dé gin dow-je lə-m ə de kí m'ində-dé dan kəm-m-ti al ya, m'a ɓa-dé dow-je kí m'ində-dé dan kəm-m-ti.»

²⁶ «Ə lo kí e bá d'idə-dé-ti 'panè:

“Səi 'toi gin dow-je lə-m al kin kàrè

d'a ba-dé ngan læ Lubə kí njèkisi kəm titi ngá rəm.”

²⁷ Ejay kàrè pa ta kí dɔ Israyel-ti panè:

“Lé kɔr ngan læ Israyel à tò titi nangra kí babo-ti bè ya kàrè, de kí madi-je ya par bá d'a kaji.”

²⁸ Kdɔtalə né kí 'Babe pa ta-é lé, kalangi bè ya ɛ à ra né-é kɔr njuti dɔnangi-ti.

²⁹ Ə Ejay lé ya ndɔki pa bəy panè:

“Kinə 'Babe kí njèkosi njérɔ-je inə ndəgi ka-ji-je al lé, j'a tɔli titi-nə kɔ bebo Sɔdɔm kɔ bebo Gɔmɔr bè.”»

Israyel-je, kɔ néra kí njururu kí à ree kɔ takul kadmeɛ

Ròm 3:19-29; Gal 3:8-14,21-29

³⁰ Ə kadi j'painè ri wa? Dow-je kí 'to jipi-je al kí ndɔki 'sangi ta kí kɔr dɔ-ti al ya, é d'ingə ta kí kɔr dɔ-ti – ə to ta kí kɔr dɔ-ti kí ree kɔ kəm rəbi kadmeɛ – ³¹ ngá Israyel-je kí 'sangi ta kí kɔr dɔ-ti kɔ kəm rəbi tɔl rɔ go ndukun-ti lé, d'ingə al. ³² Kdɔtalə ri wa? Kdɔ de 'sangi kɔ kəm rəbi kadmeɛ al, ngá kɔ kəm rəbi kullə ra-dé-je. De 'tugə nja-dé ər-ti kí njétugə dow-je jigi-ti, ³³ titi kí 'ndangi-né 'panè:

Yən, ər kí njétugə nja dow-je,

ər kí njèkadi dow-je d'usi lé m'ində bebo Siyɔ-ti nɔɔ.

Ə dow kí adi-é meɛ-é lé, rɔsɔl à tɛɛ dɔ-é-ti al.

10

¹ Ngankɔ-m-je kí njèkadmeɛ, ndingə rɔ læ-m kí nɔ, kɔ ta kí m'pa kɔ Lubə kdɔ ta læ Israyel-je lé, to ta kadi d'aji. ² Kdɔ m'pa ta læ-dé maji kí de lé rɔ-dé tungə pilingi kdɔ Lubə, ngá rɔtungə læ-dé lé bá négə goto-ti. ³ Kdɔ de 'gə kəm rəbi kí Lubə ɔr-né ta dɔ dow-ti al ə de ya 'sangi kadi d'ɔji kəm rəbi kɔrtadɔ-ti kí sɔbi dɔ-dé, adi 'tɔl rɔ-dé go kəm rəbi kɔrtadɔ-ti læ Lubə al; ⁴ kdɔtalə Kristi ya to tɔl ta ndukun, kdɔ kadi Lubə ɔr-né ta dɔ dow-ti kí rá-rá kí adi meɛ-é. ⁵ Beba Moiyiji ndangi ta sɔbi dɔ kɔrtadɔ-ti kí ree kɔ takul ndukun panè: «Dow kí tɔl rɔ-é go ndukun-ti rəmə, à kisi kəm kɔ takul ndukun.»* ⁶ Ngá ooi, kəm rəbi kí kɔrtadɔ-ti ree-né kɔ takul kadmeɛ lé 'pa ta kí dɔ-ti 'panè: «'Pa meɛ-i-ti 'panè: “Ná bá à kɔw dɔrɔ-ti wa” al. Kdɔ Kristi jɔ dɔrɔ-ti ree nangi nè ngá. ⁷ Əse: “Ná bá à kur nangi bolebe-ti kí sɔy-é goto wa” al? Kdɔ Kristi ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy ngá.» ⁸ Ə 'pa ta kí dɔ-ti 'panè ri wa? Ta tò ngɔsi sə-i, tò ta-i-ti, tò meɛ-i-ti. Ə to ta kí sɔbi dɔ kadmeɛ kinlé bá je j'ilə mbe-é. ⁹ Kinə 'pa ta-i-ti rəsi 'panè Jəju to 'Babe ə kinə 'adi meɛ-i adi 'gə maji kí Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəmə, 'a kaji. ¹⁰ Kdɔtalə kadmeɛ bá ta ɔr-né dɔ dow-ti ə ta kí dow

* 10:5 10:5 Mbl 18:5

pa ta-é-ti rəsi bá à kaji-né, titi kí 'ndàngi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè: ¹¹ «Dow kí rá-rá kí adi-é mee-é lé, rɔsol à tee dɔ-é-ti al.» ¹² Adi kɔr kəm dow goto dan jipi-je-ti kà dow-je kí 'to jipi-je al: Dɛ lay ya 'Babe læ-dé toki kàre-rè, ɛ ya to njèkadi maji ur dow-je kí njénɔ ba-é. ¹³ Kdɔ dow kí rá-rá ya nɔ ba 'Babe lé, à kaji. ¹⁴ Dow kí dɛ d'adi-é mee-dé al lé, d'a nɔ ba-é ban wa? Ə dow kí dow pa ta kí dɔ-é-ti adi d'oo al lé, d'a kadi-é mee-dé ban wa? Ə dow kí njèkilè mbe ta liə goto lé, d'a koo ta liə ban wa? ¹⁵ Ə d'ulə dow-je al lé, d'a kilè mbe-é ban wa? Beba 'ndàngi 'panè: «Njiyè læ njèkilè mbe Poyta-je kí Maji lé to né kí maji koo nɔ†.»

¹⁶ Ngà dɛ lay bá 'təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lé al. Gangi-é kin bá Ejay pa-né panè: «'Babe, ta-je kí j'idə-dé kinlé nɔ bá oo adi to ta kí tɔgrɔ-ti wa?»

¹⁷ Adi kadmee lé ree kà kəm rəbi ta kí koo ə ta kí koo ree kà kəm rəbi ta læ Kristi.

¹⁸ Ə m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se d'oo ndi-dé al wa? Tɔgrɔ-ti, d'oo ya.

Ndi-dé lé ɔw kà lo lay

ə ta-je læ-dé ɔw sar tee sɔy dɔnangi-ti.‡

¹⁹ Ngà m'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je 'gə al wa? Moiyiji ya to dow kí dɔsɔy kí panè:

M'a kadi jangi ra-si dɔ gin dow-je-ti kí d'asi né al;

kəm rəbi kí rɔ gin dow-je-ti kí rangi kí 'gə né al,

bá m'a kadi wɔngi ra-si-né.

²⁰ Ə Ejay rəmə ɔw sar ya panè:

Dow-je kí ndɔki 'sangi-m mə Lubə al bá m'adi d'ingə-m rəm, dow-je kí usi-dé dɔ-m-ti al ya m'adi-dé 'gə-m rəm.

²¹ Ngà kí sɔbi dɔ Israyel-je lé, Lubə panè:

Ndɔ-je lay ya m'ulə ji-m kí rɔ gin dow-je-ti

kí njətəl rɔ-dé go ta-ti al kí 'to njédɔngə-je kin.

11

Lubə mbati gin dow-je liə al

¹ †M'dəji rɔ-m ta m'panè: Se Lubə mbati gin dow-je liə wa? Ndɔ bè al! Kdɔtalə mə kàre m'to Israyel, ngonka Abrakam, kí ginkoji-ti læ Benjamɛ. ² Lubə mbati gin dow-je liə kí ɛ mbəti-dé kete kin al. Ta kí mee mbete-ti kí aa njay, lo-ti kí Eli pa ta-ti səki-né Israyel-je ta Lubə-ti lé 'gəi ya al wa? ɛ panè: ³ 'Babe, dɛ 'təl njépata-je kí ta-i-ti, 'tɔɔ logugi né-je læ-i nangi rum-rum; mə ya kà kar-m é m'này, é 'sangi kadi 'təl-m. ⁴ Ə ta ri é Lubə ilə-é-ti wa? M'ngəm dow-je læ-m budɔgi lo siri kí d'ɔsi məkəji-dé nangi nɔ magi Baal-ti al.

⁵ Bè ya tɔ, mɛɛ ndɔ-je-ti kí bone kàrè, ndɛgi dow-je kí Lubə mbəti-dé kí go ramaji-ti liə d'isi nɔɔ. ⁶ Ngà kinə ɛ mbəti-dé kɪ takul ramaji liə rəmə, tò kɪ takul kullə ra-dé-je al ngá. Bè al rəmə, ramaji lé à to ramaji bəy ban wa? [Ə kinə ɛ mbəti-dé kɪ takul kullə ra-dé-je rəmə, sé to ramaji bəy ban wa? Ngà kinə tò kɪ takul ramaji rəmə, kullə ra dow to né madi al ngá.*] ⁷ Ri bá ra né wa? Né kí Israyel sangi lé, ɛ ingə al, ngà dɛ kí 'mbəti-dé bá d'ingə; ndɛgi-dé-je rəmə mɛɛ-dé ndəə, ⁸ titi kí 'ndàngi-né 'panè:

Lubə adi-dé tagir kí ɔy diriri rəm,
 adi kəm-dé oo lo al rəm,
 adi mbi-dé oo ta al rəm,
 sar tɛɛ-né ndɔ-ti kí bone.
 Ə Dabidi panè:

⁹ Kadi nékuso rɔnəl lə-dé ya
 təl gum kuwə-dé rəm,
 bandi kuwə-dé rəm,
 kəm rəbi kusi lə-dé rəm,
 kɔɔ kadi to kindəkɔji lə-dé!

¹⁰ Kadi lo ndul kəm-dé-ti ndi-ndi kadi d'oo lo al!
 Lubə, 'ra-dé adi 'maɔ kɔngi-kɔngi ya par-par!

Kaji lə dɛ kí 'to jipi-je al kɪ kinə panjiyə kí majal lə Israyel-je ndɔ kí dɔbəy-ti

Mat 21:40-43; Epe 2:7-13

¹¹ M'ndəji rɔ-m ta m'panè: Se Israyel-je lé 'tugə nja-dé né-ti kɔɔ kusi riw wa? Nɔɔ bè al! Ngà, kɪ takul kaldɔta lə-dé bá dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kaji, kɔɔ kadi jangi ra-né jipi-je. ¹² Ə kinə kaldɔta lə jipi-je təl gin maji lə dow-je kí dɔnangi-ti, ə kusi lə-dé təl gin maji lə dow-je kí 'to jipi-je al lé, kɪ taá lə-dé bikti lay ə à maji ban ən wa? ¹³ Adi m'idə-si, səi kí 'toi jipi-je al: Mɔ lé m'to njəkɔwkulə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al ə mɔ m'ilə kuji dɔ kullə-ti lə-m. ¹⁴ Bè kɔɔ kadi, dɔmajɪ ə m'adi jangi ra dow-je kí gin kɔji-ti lə-m ə kadi dɛ kí madi-je d'aji-né. ¹⁵ Ə kinə kɔr kí d'ɔr-dé kí rangi kin bá to gin kulə kí Lubə ulə-né noji nati kɪ dow-je kí dɔnangi-ti lé, təl ree sə-dé gogi à tò ban ən wa? À to tɔsi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy! ¹⁶ Ə kinə mbə kí dɔsɔy ya toki kadi Lubə lé, ndɛgi nduji lay kí 'lɔy lé kàrè to 'liə tɔ; ə kinə njirəkagi toki kadi Lubə lé, balkəm-é kàrè to 'liə tɔ. ¹⁷ Ngà kinə 'tɔr balkəm-kagi-je kí madi, ə i kí to kagi Olibiye kí wale†, bá 'tiŋə-i tó-dé-ti, adi ɔ dɔ njirəkagi Olibiye-ti kí mɔ kí mɔ rəm,

* **11:6** 11:6 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † **11:17** 11:17 Kagi Olibiye kí wale† lé toji dow-je kí 'to jipi-je al, ngà ɛ kí 'mɔ kí mɔ lé toji jipi-je tɔ.

ingə man-é rəm lé, ¹⁸ 'ində kàdì-i kì balkəmkagi-é-je al. Ə lé i ində kàdì-i kàrè, kadi 'gə kí to i bá njirəkagi ɔ̄ dɔ-i-ti al, ngà to i bá 'a dɔ-é-ti. ¹⁹ I rəmə 'a panè: 'Tɔr balkəmkagi-je bá 'tiŋə-m tó-dé-ti. ²⁰ To tó-é ya; 'tɔr-dé kɔgi kɔ̄ kadmeɛ al lə-dé, ə i rəmə 'a dɔ kagi-é-ti kì takul kadmeɛ. 'Ində kàdì-i al, ngà bəl bá kadi i 'bəl. ²¹ Kdɔtalə kinə balkəmkagi-je kí lo mə-dé-ti nɔ̄ ya, Lubə ngəm-dé al kin rəmə, i kàrè à ngəm-i ndə al ya tɔ. ²² Kadi 'gə meɛmaji, kì ngə lə Lubə: ɛ ngə kì dow-je kí d'usi, ə kinə 'a njàngi dɔ meɛmaji-ti liə kin rəmə, ɛ à ra sə-i maji; bin al rəmə, i kàrè d'a kɔr-i kɔgi tɔ. ²³ Dɛ ya kàrè kinə d'isi dan meɛndə-ti lə-dé al lé, d'a təl tiŋə-dé kàdì kagi-ti lé gogi tɔ; kdɔtalə Lubə ɔw kì tɔgi kɔ̄ kadi təl tiŋə-dé sigi gogi. ²⁴ Ə i kí 'tugə-i dɔ kagi olibiye-ti kí ubə wale bəy ə 'tiŋə-i kàdì kagi olibiye-ti kí mə-é kí mə, lo-ti kí lé 'a kə-ti al, ngà dɛ kí 'to balkəmkagi-je kí mə-dé kí mə ya kete kinlé bá d'a təl tiŋə-dé dɔ kagi-dé-ti gogi al kɔ̄ ri wa? ²⁵ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, m'ndigi kadi m'adi-si 'gəi né kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti kinlé, kɔ̄ kadi ooi rɔ-si kì njégosi-je al: Kəl Israyel-je kí madi meɛ-dé ndə sar kadi dow-je kí 'to jipi-je al bikti lay d'andi-né dan-dé-ti. ²⁶ Bəba Israyel-je lay ya d'a kaji, titi kí 'ndàngi-né 'panè:

Njətaa dow-je kilə-dé taá à kì bebo Siyɔ-ti.

ɛ à kiŋə kaldɔta-je lə dow-je kí ginkoji-ti lə Jakobi kɔgi.

²⁷ Ə loki m'ɔr majal-je lə-dé kɔgi lé, ɛ bá à to noji kí m'ulə nati sə-dé.

²⁸ Kí sɔbi dɔ Poyta kí Maji rəmə, dɛ 'to njéba-je lə Lubə kɔ̄ ta lə-si, ngà kí sɔbi dɔ mbəti rəmə, ɛ ində-dé dan kəm-é-ti kì takul bəbi-dé-je. ²⁹ Kɔ̄ kadkare lə Lubə, kì ba liə lé, tɔ lo tɔ-é-ti. ³⁰ Titi kí sɔi ya kàrè ndɔki 'təli rɔ-si go ta-ti lə Lubə al ə takul təl rɔ go ta-ti al lə-dé bá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si lé, ³¹ bə ya tɔ, dɛ ya kàrè, kí ngɔsnè-ti kinlé təl rɔ go ta-ti al lə-dé bá Lubə oo-né kəmtondoo lə-si, bəba dɛ ya kàrè [ngɔsnè]‡ Lubə oo kəmtondoo lə-dé tɔ. ³² Kɔ̄ Lubə adi dow-je lay ya 'təl rɔ-dé go ta-ti al, kɔ̄ koo-né kəmtondoo lə dow-je lay. ³³ Lubə to Lubə kí boy nɔ̄, to njégosi, kì njènégə! Ta kí gangi liə dum ndər gin-é, kɔ̄ dow kí asi gə kɔjra-je liə ya goto! ³⁴ Nɔ̄ ə gə tagir lə 'Bəbɛ əse nɔ̄ bá to njəkɔji-é ta wa? ³⁵ Nɔ̄ bá to njəkadi-é né dɔsɔy kadi təl ingə kí rangi tó-ti wa? ³⁶ †Né-je lay ya i rɔ-é-ti rəm, tɔ kì takul-é rəm, bá to kí 'liə rəm. Kɔsgaji to kí liə ya sartagangi. Amən!

Kulə dingəm meɛ-nə-ti

‡ **11:31** 11:31 Ta-je kí tɔ mbunɔ né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grɛki. † **11:36** 11:36 1Kɔ 8:6

12

Panjiyè kí nəl Lubə

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, Lubə lé oo kəmtondoo lə-ji. Beba m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kadi adi rɔ-si ki kadkare kí tò kəm rəm, aa njay rəm, nəl Lubə rəm; ə ɛ kin bá to pole kí tɔgrɔ-ti kí kadi a 'poli Lubə. ² Adi kullə ra-si ɔw go-nə-ti kɪ 'lə dow-je kí dɔnangi-ti nè kin al, ngà adi təl kí nɛgə lə-si təl kí sigi kinlé mbəl panjiyè-si, kɔ kadi ɔri-né nin né kí Lubə ndigi, adi to né kí maji rəm, nəl-é rəm, bá maji ɔr njuti rəm tɔ. ³ Kɪ takul maji kí Lubə ra sə-m lé, m'ndigi kidə dow kí rá-rá dan-si-ti kadi gir kí n'è n'to dow kí ngay al, ngà kadi gir kí n'to dow kí n'asi lo-é-ti bè, kí go gangi kadmɛɛ-ti kí Lubə adi nɔ-nɔ dan-si-ti. ⁴ †Kɔtalə titi kí rɔ dow kí káre-rè ya ɔw kɪ ngan rɔ-é-je kí gay-gay ə ngan rɔ-é-je kin kàrè, nɔ-nɔ ya ɔw-né kí kullə liə-liə kinlé, ⁵ gangi-é kin ya tɔ ə jɔi kí j'ɔɔi bá j'təli rɔ kí káre-rè kɪ takul nam kadi Kristi-ti lé, jɔi lay ya j'toi ngan rɔ-nɔ tɔ. ⁶ †Ngà j'owi kɪ kadkare-je kí gay-gay kí go ramaji-ti lə Lubə: Adi kinə dow ɔw kɪ kadkare pa ta kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dowbé ra kullə-é adi ɔw go-nə-ti kɪ kadmɛɛ; ⁷ ə kinə dow ɔw kɪ kadkare koo go né lə njékəwnɔ-je rəmə, kadi dowbé ra kullə-é; dow kí ɔw kɪ kadkare ndó dow-je né rəmə, kadi ində rɔ-é ta néndó-ti; ⁸ dow kí ɔw kadkare kulə dingəm mɛɛ dow-je-ti rəmə, kadi ində rɔ-é ta kulə dingəm mɛɛ-dé-ti; dow kí ɔw kɪ kadkare kadi né dow-je rəmə, kadi ra kɪ mɛɛmaji; dow kí ɔw kɪ kadkare kɔr nɔ dow-je rəmə, kadi adi rɔ-é tungə mɛɛ kullə-é-ti; dow kí ɔw kɪ kadkare koo kəmtondoo lə dow-je rəmə, kadi ra kullə-é kɪ rɔnəl. ⁹ Kadi ndignɔ lə-si rəmə, kədkəm-nɔ goto-ti. ɔsi né kí maji al ngərəngi; indəi rɔ-si ta né kí maji-ti kində kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Uwəi-nɔ noji titi kí tò kadi ngankɔ-nɔ-je 'ndiginé-nɔ; kadi nɔ-nɔ ya un ta madi-é. ¹¹ Adi rɔ-si tungə pilingi ta kullə-ti bi adi dabi ra-si al. 'Rai kullə adi 'Babe kɪ mɛɛ-si kí káre-rè. ¹² 'Rai rɔnəl kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti lə-si. Iləi mɛɛ-si dɔ madi-é-ti dan kɔ-je-ti, uwəi rɔ-si ngɔ mɛɛ ta-ti kí pa kɪ Lubə. ¹³ 'Rai kɪ njékaa njay-je mɛɛ né-je-ti kí to rɔ-dé. Isi dɔ nja-si-ti kɔ kuwə mba-je kí rɔ-si-ti. ¹⁴ †Tɔri ndi-si dɔ dow-je-ti kí d'isi d'ulə kəm-si ndoo; Ndi-si bá 'tɔri dɔ-dé-ti bi indəi ndɔl dɔ-dé-ti al. ¹⁵ 'Rai rɔnəl kɪ dow-je kí d'isi 'ra rɔnəl, ə 'nɔi kɪ dow-je kí d'isi 'nɔ. ¹⁶ Adi ta-si asi-nɔ. Adi bo né-je kí kadi 'toi-né kí ngay-je bá ra-si al, ngà adi bo sɔldɔ bá ra-si. Ooi rɔ-si kɪ njégosi-je al. ¹⁷ Ugəi kurə majal kɪ majal

† 12:4 12:4 1Kɔ 12:12 † 12:6 12:6 1Kɔ 12:4-11 † 12:14 12:14 Mat 5:44; Luk 6:28

al; 'sangi kadi 'rai né kí maji takəm dow-je-ti lay. ¹⁸ Ta kí rá-ti ya, kinə à to ta lə-si bá lapiya à tò-né lé, kadi isi kì lapiya kì dow-je lay. ¹⁹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'dali ba kì dɔɔ-si al, ngà ñəi adi Lubə bá tɔji wɔngi liə. Kdo 'ndàngi 'panè:

'Babe ya pa panè: Dalba to 'lə-m
ə mə bá m'a kadi nǎ-nǎ nékugə dɔji-é!

²⁰ Ngà kinə ɓo ra njéba lə-i rəmə, 'adi-é né uso;

kinə kundə man ra-é ə 'adi-é man ɔy;

kdo ra-é kí 'ra bè kinlé, to yalpər bá i ugə ungi dɔ-é-ti.

²¹ 'Ñə né kí maji al adi tət-i rɔ al. Ngà kadi i bá 'to njètət-i rɔ né kí maji al kì takul né ra kí maji.

13

Kulə dɔ gin tɔgi-ti lə njékɔbe-je

¹ Kadi dow kí rá-rá ulə dɔ-é gin tɔgi-ti lə njékɔbe-je kí d'isi dɔ-é-ti, kdo kɔbe kí i rɔ Lubə-ti al ya goto; ə njékɔbe-je kí d'isi kinlé to Lubə ya bá ində-dé. ² Gin-é kin bá dow kí ra dɔngǎ kì njékɔbe rəmə, ɛ ɔsi ta né-je kí Lubə ində kadi tò kì gangi-é gangi-é; ə dow-je kí 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lé, dɛ ya d'a ree kì ta kí gangi dɔ-dé-ti. ³ Njékɔbe-je lé, dow kí ra né kí maji rəmə, à ɓəl-dé al, ngà dow kí ra né kí maji al bá à ɓəl-dé. I 'ndigi kadi ɓəl njékɔbe al wa? 'Ra né kí maji rəmə ɛ à kɔsi gaji-i; ⁴ kdɔtalə njékɔbe lé, isi 'ra kullə lə Lubə kdo maji lə-i. Ngà kinə 'ra né kí maji al rəmə 'ɓəl; kdɔtalə kiyəɔ kí ɛ uti lé, ɛ uti kì ndàngi kare al, ɛ isi ra kullə lə Lubə kdo kadi tɔji-né kində kɔji kì wɔngi lə Lubə dɔ dow-ti kí njéra né kí maji al. ⁵ Gin-é kin bá tò kadi dow ulə-né dɔ-é gin tɔgi-ti lə njékɔbe, kdo ta lə ɓəl wɔngi kin par al, ngà kdo ta lə tagir kí maji kí tò mee dow-ti. ⁶ †Gin-é kin ya tɔ bá səi ugəi-né lambo tɔ. Kdɔtalə njékɔbe-je lé 'to njérakullə-je lə Lubə, adi kullə-é kin ya bá to kullə lə-dé. ⁷ Nǎ-nǎ ya adi-é né kí to tó-é kadi adi-é; né kí tò kadi ugəi mbete-é rəmə ugəi; dow kí tò kadi adi-é lambo rəmə, adi-é; dow kí tò kadi 'ɓəli-é rəmə, 'ɓəli-é; dow kí tò kadi uni ta-é rəmə, uni ta-é.

Ta lə ndigna

Mat 22:35-40; 1Ja 3:11-23

⁸ Adi kurə lə dow tò dɔ-si-ti al, ngà kadi kurə ndigna bá tò dɔ-si-ti. Kdɔtalə dow kí ndigi madi-é lé, ɛ ra né kí ndukun ndigi adi ɔr njuti. ⁹ Kdo ndukun-je kí panè: «'A ra kaya al,

† 13:6 13:6 Mat 22:21; Mar 12:17; Luk 20:25

'a tol dow al, 'a bogi al, ['a pa ta kí ndángi al]*, 'a ra kəmnda al», kì ndəgi ndukun-je lay kinlé, tokì kəw-dé lay mee ta-ti kin: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kì rɔ-i bè.»¹⁰ Dow kí ndigi dow-je lé à ra né kí maji al kí dow madi-é al. Adi ndigi dow bá to ra né kí ndukun ndigi kɔr njuti.

¹¹ 'Rai bè kdotalə səi 'gəi dɔkaglo kí j'isi-ti kin gɔw. To dɔkàdì kí kadi ji-né dɔ bi-ti, kdotalə kí bone bè kinlé kaji ɔ ngosi sə-ji itə kí ndɔki jəi j'adi-né mee-ji kin bəy. ¹² Lo kí ndɔɔ isi goto, lo kí kada isi ree. Ən é j'tɔri kullə-je kí londul-ti rɔ-ji-ti kɔgi ə j'tuləi néro-je kí londogi-ti rɔ-ji-ti. ¹³ J'adi panjiyə-ji ɔ njururu, titi kí dow njiyə-né kada kin bè; j'rai baborè nékuso kì gɔyibi kí kəy al rəm, j'rai bə lə kaya kì néra kí jugi-jugi al rəm, kadi gaki-nə kì kim-nə goto rɔ-ji-ti rəm. ¹⁴ Ngà adi panjiyə 'Babe Jeju Kristi bá tò rɔ-si-ti ə né-je kí daji rɔ-si ra adi kəmnda-é isi ra-si kinlé, ɔwi go-ti al.

14

Njétógi-je kì njéyay-je

¹ †Dow kí yay mee kadmee-ti lé, uwəi-é kì rɔ-si-ti maji, bi gangi ta dɔ tagir-je-ti liə al. ² Kdotalə dow madi gə kí n'a kuso né-je lay kare; ə dow kí rangi kí yay uso mbikamnyaje ya par. ³ Kadi dow kí njékuso né-je lay nədi njəmbati né-je madi al; bá kadi njəmbati kuso né-je madi gangta dɔ njékuso-é-ti al rəm, kdotalə Lubə uwə-é kì rɔ-é-ti maji. ⁴ I ə, i to nə bá 'gangi ta dɔ ngonnjəkullə-ti lə madi-i wa? Lé ɛ ɔ taá əse usi kàrè to ta lə 'Ba-é ya. Ngà ɛ à kə taá, kdotalə 'Babe ɔw kì tógi kdɔ gəti-é-né. ⁵ Dow madi oo adi ndɔ kí bè kin itə ndɔ kí bè kin; ə ɛ kí madi oo adi ndɔ-je d'asi-nə lay. Kadi nə-nə ya mee-é usi nangi pɔ dɔ tagir-ti liə kí sɔbi dɔ-é. ⁶ Dow kí ɔr kəm ndɔ-je kàrè, ɔr kəm-é kdɔ 'Babe. Dow kí uso né-je lay kàrè, uso kdɔ 'Babe, kdotalə ɛ ra oiyo Lubə kdɔ; ə dow kí uso né-je madi al kàrè rəmə, uso al kdɔ 'Babe; ə ɛ ya kàrè ra oiyo Lubə kdɔ tɔ. ⁷ Kdotalə dow madi kí dan-ji-ti kí isi kì dɔ-é taá ta kí liə-ti ya goto rəm; dow kí oy ta kí liə-ti kàrè goto rəm tɔ. ⁸ Kdotalə kinə j'isi kì dɔ-ji taá rəmə, j'isi kdɔ 'Babe; ə kinə j'oyi rəmə, j'oyi kdɔ 'Babe. Lé j'isi-né kì dɔ-ji taá əse j'oyi-né kàrè, j'toi kí lə 'Babe. ⁹ Kdɔ Kristi oy bá təl isi kəm, kdɔ kadi to 'Babe lə dow-je kí d'oy kì dɛ kí d'isi kəm. ¹⁰ †Ngà i ə, 'gangi ta dɔ ngonkɔ-i-ti kdɔ ri wa? Əse 'nədi ngonkɔ-i kdɔ ri wa? Jəi lay ya j'a kəi nɔ Lubə-ti logangta-ti liə. ¹¹ Kdotalə 'ndàngi 'panè: 'Babe panè, m'isi

* **13:9** 13:9 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. † **14:1** 14:1 Kol 2:16 † **14:10** 14:10 2Kɔ 5:10

kəm, dow-je lay ya d'a kosi məkəji-dé nangi n̄-m-ti, ə ndo dow-je lay à kosi gaj-m ma Lubə. ¹² Beba n̄-n̄ ya dan-ji-ti à kor go kullə ra-é kí sobi do-é n̄ Lubə-ti. ¹³ Ən é adi j'gangi ta do-na-ti al. Né kí tò kadi un ndi-i do-ti lé, to təl kí kadi 'təl jigi 'tugə ngonk̄-i kí njèkadmeɛ əse 'təl kəm rəbi kusi liə meɛ majal-ti al. ¹⁴ M'gə maji, ə meɛ-m usi nangi p̄o k̄i takul nam kàd̄i 'Babe Jeju-ti kí né kí tò n̄ takəm Lubə-ti ya goto; ngà kinə dow madi oo adi né kí bè kin tò n̄ takəm Lubə-ti lé, kí r̄o dowbé-ti kin rəmə né-é tò n̄ ya. ¹⁵ Kinə ta lə nékuso bá i 'tuji-né meɛ ngonk̄-i rəmə, i njiyə kí go ndigi dow-je-ti al. Dow kí Kristi oy k̄o ta liə lé, 'təl gin tuji liə k̄o nékuso-i al. ¹⁶ Né kí maji kí r̄o-si-ti lé, adi təl né kí kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al do-si-ti al. ¹⁷ K̄otalə k̄əbe lə Lubə lé, to ta lə nékuso k̄i nék̄əy al, ngà to né ra kí njururu, to lapiya, ə to r̄onəl k̄i takul Ndil kí aa njay. ¹⁸ Dow kí ra kullə adi Kristi k̄i kəm rəbi kí bè kinlé rəmə, dowbé nəl Lubə rəm, bá dow-je 'ndigi ta liə rəm. ¹⁹ Ən é adi j'sangi né kí à ree k̄i lapiya k̄i né kí à k̄ow k̄i dow-je kete-kete. ²⁰ 'Tuji kullə lə Lubə k̄o nékuso al! T̄ogr̄o-ti, né-je lay ya aa njay; ngà k̄ə bá to né kí maji al kadi dow uso né ə təl-né jigi tugə madi-é-je. ²¹ Maji kadi usoi d̄ə al rəm, əyi yibi nduu al rəm, əse né-je lay kí à to jigi n̄ ngonk̄-si-ti kí njèkadmeɛ [kadi usi əse yay*] lé ogi r̄o-si do-ti. ²² Kadmeɛ lə-i kí ow-né do né-je-ti kinlé, 'ngəm ta kí lə-i-ti n̄ Lubə-ti. Dow kí ra né k̄i meɛnda k̄əy ə meɛ-é uwə-é k̄i ta do-ti al bá to njènékumə! ²³ Ngà dow kí meɛ-é ə sobi do né kí ɛ uso rəmə ta tò do-é-ti, k̄otalə né kí ɛ ra lé ow go-na-ti k̄i kadmeɛ liə al. Ə né lay kí dow ra k̄i kadmeɛ al lé to majal.

15

¹ J̄əi kí t̄ogi-ji tò lé, tò kadi j'gəti d̄ə kí 'yay ə kadi j'sangi né kí nəl-ji j̄əi ya par al. ² Kadi dow kí rá-rá dan-ji-ti ra né kí nəl madi-é k̄o maji liə rəm, bá k̄ow k̄i kete-kete liə rəm t̄o. ³ K̄otalə Kristi sangi né kí nəl-é al, ngà 'ndàngi 'panè: «Tajsul lə njétaji-i-je n̄əy do-m-ti.» ⁴ Ə ta-je lay kí nd̄oki 'ndàngi lé, tò k̄o kadi nd̄o-ji né, bè k̄o kadi kilə meɛ do madi-é-ti k̄i solmeɛ kí Mbete kí aa njay nd̄o-ji lé, ra adi j'owi k̄i kində meɛ do-ti. ⁵ Kadi Lubə kí njèkadi dow-je meɛ kí kilə do madi-é-ti, k̄i njèsol meɛ dow-je lé, ra adi tagir kí káre-rè kin ya owi-né do-na-ti titi kí meɛ Jeju Kristi ndigi-né, ⁶ bè k̄o Kadi ind̄əi ndi-si nati k̄i meɛ-si kí káre-rè osi-né gaj Lubə kí to B̄əbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ⁷ Uwəi-na

* **14:21** 14:21 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto meɛ mbete-je-ti kí d̄osay kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta greki.

kì rɔ-nà-ti, titi kí Kristi uwə-si-né kì rɔ-é-ti, kɔ kadi ri Lubə ba-né.

Kristi to ngonnjèkullə lə dow-je lay

⁸ Adì m'ndigi kidə-si kí Kristi təl ngonnjèkullə lə jipi-je kɔ toji-né kí Lubə to njera né kí tɔgrɔ-ti, kɔ kadi kunmindì-je kí sobi dɔ ka-ji-je lé né-é ra-né né, ⁹ ə dow-je kí 'to jipi-je al lé, d'ɔsi gajì Lubə kɔ koo kəmtondoo liə, titi kí 'ndàngi-né 'panè: Gin-é kin bá m'a tóy-i-né nò gin dow-je-ti kí 'to jipi-je al, ə m'a kusi pa kɔsi-né gajì-i. ¹⁰ 'Pa bəy 'panè: Səi gin dow-je kí 'toi jipi-je al, 'rai rɔnəl kɔ dow-je lə Lubə. ¹¹ Ə 'pa ya bəy 'panè: Ɔsi gajì 'Babe, səi gin dow-je lay kí 'toi jipi-je al, ə kadi gin dow-je lay d'ulə rifa dɔ-é-ti! ¹² Ejay njèpata kí ta Lubə-ti pa tɔ panè: Dow káre à tɛɛ ginkoji-ti lə Jese, ɛ bá à kɔ kɔ kɔbe dɔ ndəgɔ gin dow-je-ti, ə gin dow-je kí 'to jipi-je al d'a kində mɛɛ-dé dɔ-é-ti. ¹³ Kadi Lubə kí to nékində mɛɛ dɔ-ti adì rɔnəl kɔ lapiya rusi mɛɛ-si mɛɛ kadmɛɛ-ti, kɔ kadi kində mɛɛ dɔ-ti lə-si tò kɔ dɔ madi-é-ti madi-é-ti, kɔ takul tógi lə Ndil kí aa njay!

Kullə lə Pol kɔ kɔji kɔw mba liə

2Kɔ 10:13-18

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kí sobi dɔ-si lé, mə kɔ dɔ-m m'gə maji kí ramaji rusi mɛɛ-si nji-nji, négə rusi dɔ-si rəm, asi gaki kadi səi ya 'ndəji-nə rəm tɔ. ¹⁵ Bè ya kàrè, lo madi-je-ti lé, m'ndàngi ta-je kí nà-je kɔ rɔtungə pilingi, kɔ kole-né mɛɛ-si dɔ né-je-ti madi. Kɔ Lubə ra sə-m maji ¹⁶ bá adì-m m'to njèrakullə lə Jeju Kristi, kɔ dow-je kí 'to jipi-je al; m'adì rɔ-m kɔ kullə kí tò tagay kí to kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji lə Lubə, kɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al 'to-né kadkare kí nəl Lubə rəm, Ndil kí aa njay ində tagay rəm. ¹⁷ Adì kí sobi dɔ kullə lə Lubə lé, m'a kɔsi gajì rɔ-m kɔ nam kí m'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁸ Kɔ né kí rangi kí bɔ kɔsi kagi dɔ-ti ra-m ya goto; ɛ kí Kristi ra kɔ kəm rəbi kí rɔ-m-ti ree-né kɔ dow-je kí 'to jipi-je al adì 'təl rɔ-dé go ta-ti kin ya par. Ɛ ra kɔ kəm rəbi ta-je lə-m kɔ kullə ra-m-je, ¹⁹ kɔ takul tógi kí toji rɔ-é mɛɛ nékɔji-je-ti kɔ né-je kí tò bəl-bəl rəm, kɔ takul tógi lə Ndil kí aa njay rəm tɔ. Bəba kɔ bəbo Jorijaləm-ti nɔ ya sar tɛɛ-né dɔnangi Iliri-ti kinlé, m'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Kristi titi, m'gəki lo gəki-gəki. ²⁰ Ə mə m'ndigi kilə mbɛ Poyta kí Maji lo-ti kí ri Kristi ba-ti al bəy, bè kɔ kadi m'ində gin-é dɔ 'lə dow madi-ti al, titi kí 'ndàngi-né 'panè:

²¹ Dɛ kí mbɛ ta liə usi mbi-dé-ti al ya, d'a koo-é; ə dɛ kí d'oo ta kí dɔ-é-ti al, d'a gə mɛɛ ta liə.

22 †Né kin ya taá-taá ɔgi-m kow rɔ-si-ti. 23 Ngà kí bone bè kinlé, kullə læ-m goto donangi-é-je-ti kin ngá, ə low nɔ asi bal-je nɔ ya m'ndingə kadi loki m'isi m'ow ki donangi Espay-ti rəmə, m'ow rɔ-si-ti; 24 m'ində mee-m do-ti kadi loki m'isi m'ow rəmə, m'dəə nɔɔ m'oo-si; ə loki kisi-m rɔ-si-ti usi rɔ-m-ti sɛ ngá rəmə, səi a kindəi-mi rəbəə kadi m'ow. 25 †Kí bone bè kinlé, m'isi m'ow ki Jorijalem, kdo ra kullə kdo njékaa njay-je. 26 Kdotalə njékəwnə-je kí donangi Maseduwan-ti, kɪ donangi Akay-ti 'ndigi mbɔ né kdo njéndoo-je kí dan njékaa njay-je-ti kí d'isi bebo Jorijalem-ti. 27 †Dɛ 'ndigi maji nɔ kadi 'ra sə-dé, ə to kure do-dé-ti kadi 'ra; kdotalə kinə dow-je kí to jipi-je al d'ubə maji né-je kí sobi do Ndil kí aa njay kɪ kəm rəbi kí rɔ jipi-je-ti lé, to tó-é kadi dɛ kàrè d'a ra kɪ jipi-je kɪ né-je kí kadi 'ra-né kɪ rɔ-dé tɔ. 28 Go né-je kin à gangi ə m'a kadi-dé né-je kí 'mbɔ kinlé ngá bá loki m'isi m'ow donangi Espay-ti rəmə, m'a dəə rɔ-si-ti nɔɔ kdo koo-si. 29 M'gə kí kow-m rɔ-si-ti kinlé, m'a kow kɪ torndi læ Kristi kí nɔ. 30 [Ngankɔ-m-je kí njékadmee]*, m'ulə dingəm mee-si-ti kɪ takul 'Babe læ-ji Jeju Kristi, kɪ takul ndignə kí j rɔ Ndil kí aa njay-ti, kadi ori kàdɪ-m lo rɔ-ti kɪ kəm rəbi ta-je kí pa kɪ Lubə kdo-m, 31 kdo kadi m'tɛɛ mee ji njémeengə-je-ti kí donangi Jude-ti, ə kadi kadkare kí m'isi m'ow-né kɪ Jorijalem kinlé njékaa njay-je 'taa kɪ rɔnəl; 32 beba m'a tɛɛ rɔ-si-ti kɪ rɔnəl, ə kinə Lubə ndigi rəmə, m'a kuwə rɔ-m rɔ-si-ti nɔɔ ndɛ. 33 Kadi Lubə kí njəlapiya nɔy sə-si lay! Amɛn!

16

Ndəji-je, kɪ lapiya kɪ ndigi ra læ Pol

1 M'ingə kɔnan-ji Pobe kí to njèkində kəm-é go né-ti læ njékəwnə-je kí bebo Sankré-ti mee ji-si-ti, 2 kdo kadi uwəi-é kɪ rɔ-si-ti kdo nam kí ɛ nam kàdɪ 'Babe-ti gangi-é kí tuwə kuwə-né njékaa njay-je kɪ rɔ-si-ti. 'Rai siə mee né-je-ti lay kí à kow ndoo-é rɔ-si-ti; kdo ɛ ra kɪ dow-je nɔ rəm, bá mɔ ya kàrè ɛ ra sə-m rəm tɔ.

3 †'Rai lapiya Priska-je kɪ Akilasi kí 'to madkullə-je læ-m mee kullə-ti læ Jeju Kristi; 4 dɛ d'ilə rɔ-dé kɔgi bá d'aji-m-né ta yo-ti; to mɔ kɪ kár-m bá m'ra-dé oiyo al, njékəwnə-je kí gay-gay lay kí 'to jipi-je al kàrè 'ra-dé oiyo tɔ. 5 'Rai lapiya njékəwnə-je kí d'isi 'kəw-nə mee kəy-ti læ-dé. 'Rai lapiya Epayneti kí m'ində-é dan kəm-m-ti. ɛ ya to dow kí dosay kí

† 15:22 15:22 Ròm 1:13 † 15:25 15:25 1Kɔ 16:1-4 † 15:27 15:27 1Kɔ 9:11

* 15:30 15:30 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dosay kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 16:3 16:3 Knj 18:2

adi meē Kristi dɔnangi Aji-ti. ⁶ 'Rai lapiya Mari kí ra kullə ɔɔ rɔgi-rɔgi kɔ ta lə-si kin. ⁷ 'Rai lapiya Andronikusi-je kɔ Jiniyasi, kí 'to noji-m-je rəm, madi dangay-je lə-m rəm, bá 'to njékowkulə-je kí d'un ta-dé dan madi-dé-je-ti, bá dē d'adi meē-dé Kristi kete nɔ-m-ti rəm tɔ. ⁸ 'Rai lapiya Ampliyatusi kí to dow kí m'ində-é dan kəm-m-ti meē nam-ti kí j'nam kàdì 'Babe-ti. ⁹ 'Rai lapiya Urbē kí to madi kullə lə-m meē kullə-ti lə Kristi rəm, 'rai lapiya Istakisi kí to dow kí m'ində-é dan kəm-m-ti kin rəm tɔ. ¹⁰ 'Rai lapiya Apelési kí toji ndaji nam kí ē nam kàdì Kristi-ti. 'Rai lapiya dow-je kí meē kəy-ti lə Aristobul. ¹¹ 'Rai lapiya noji-m Erodiɔn. 'Rai lapiya dow-je kí meē kəy-ti lə Narsisi kí 'nam kàdì 'Babe-ti. ¹² 'Rai lapiya Tripen-je kɔ Tripoji kí 'to dené-je kí d'ɔɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullə lə 'Babe. 'Rai lapiya Persidi kí m'ində-é dan kəm-m-ti, ē ɔɔ rɔgi-rɔgi kɔ kullə lə 'Babe. ¹³ †'Rai lapiya Rupusi kí to dow kí 'Babe mbəti-é kin rəm, 'rai lapiya kɔ-é kí to kɔ-m kin rəm tɔ. ¹⁴ 'Rai lapiya Asēnkriti, Plegɔ, Erməsi, Patrobasi, Ermasi, kɔ ngankɔ-ji-je kí njékadmeē-je kí d'isi sə-dé. ¹⁵ 'Rai lapiya Pilologi-je kɔ Juli, Nere-je kɔ kɔnan-é, Olem̄pasi kɔ njékaa njay-je kí d'isi sə-dé. ¹⁶ 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kàdì-nə-ti kɔ meē kí aa njay. Njékəwnə-je lə Kristi lay ya 'ra-si lapiya.

¹⁷ Ngankɔ-m-je kí njékadmeē, dow-je kí njékosi néndó kí ingəi kin ngərəngi kɔ kəm rəbi sulə dow-je kadi 'gangi-nə rəm, kɔ kəm rəbi ra-dé kadi d'usi meē majal-ti rəm kinlé, m'ulə dingəm meē-si-ti kadi ooi go rɔ-si rɔ-dé-ti. Ori rɔ-si ngərəngi kɔgi rɔ-dé-ti. ¹⁸ Kɔ ko dow-je kí bè kinlé 'ra kullə lə 'Babe lə-ji Kristi al, ngà 'ra kullə kɔ meē-dé ya par; ta-je kí maji-maji kɔ ta piti-nə-je bá d'ədi-né dow-je kí njékəmkɔr al. ¹⁹ Ə səi rəmə, dow-je lay ya 'gə təl rɔ go ta-ti lə-si; adi m'ra rɔnəl kɔ ta lə-si, ngà kí sobi dɔ néra kí maji lé, kadi 'toi njégosi-je ə kí sobi dɔ néra kí majal rəmə, kadi aai njay tɔ. ²⁰ Nəy nə al kadi Lubə kí njəlapiya lər Satə gin nja-si-ti lər-lər. Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju nəy sə-si! ²¹ †Timote kí madkullə lə-m ra-si lapiya, bá Lisiyusi, Jasɔ kɔ Sojipater kí 'to noji-m-je 'ra-si lapiya tɔ. ²² Mə Tertusi kí njèndàngi mbete lé kàrè, m'ra-si lapiya kɔ takul nam kí m'nam kàdì 'Babe-ti tɔ. ²³ †Gayusi kí njèkuwə-m mə Pol mba kɔ rɔ-é-ti rəm, njékadi njékəwnə-je 'kəw-nə rɔ-é-ti kinlé, ra-si lapiya tɔ. Erasti kí to njékoo go né-je lə bebo ra-si lapiya rəm, bá ngonkɔ-ji Kartusi kàrè ra-si lapiya tɔ. ²⁴ [Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si lay! Amen!]* ²⁵ Lubə ɔw

† **16:13** 16:13 Mar 15:21 † **16:21** 16:21 Knj 16:1 † **16:23** 16:23 a Knj 19:29;

1Kɔ 1:14; b 2Ti 4:20 * **16:24** 16:24 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto meē mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɔ ji-dé kɔ ta greki.

kì tógi kí asi mbusi nja-si kì kəm rəbi Poyta kí Maji kí sobi do Jeju Kristi kí m'isi m'ilə mbe-é. Poyta kí Maji kinlé bá to kəm rəbi kí ɛ tɔji-né né-je kí tò lo ɔɔɔ-é-ti low læ low-je nu, ²⁶ bá ɔone bè ɛ tɛɛ kì do-é kì takul mbete-je læ njépata-je kí ta-é-ti kí 'ndàngi kí go ndu-ti kí ɛ kí to Lubə kí njəkisi sartagangi un adi-dé ə iŋə kadi gin dow-je lay kí 'to jipi-je al 'gə, kɔɔ kadi d'adi-é-né mɛɛ-dé ə 'təl-né rɔ-dé go ta-ti liə. ²⁷ Kadi Lubə kí ɛ ya kì kár-é to njègosi lé, rifa to 'liə kì do ɔal-ɔal kì kəm rəbi kí rɔ Jeju Kristi-ti! Amen!

Mbete kɛ dɔsɔy kɛ Pol ndàngi adi Kɔrɛnti-je Ta-je kɛ dɔ mbete-ti kɛ dɔsɔy kɛ Pol ndàngi adi Kɔrɛnti-je

Kɔrɛnti to bebo kɛ donangi Akay-ti. Pol ilɔ mbe Poyta kɛ Maji mee bebo-ti kinlé ə ində gin njékəwnə-je titi bá ɛ i ɔw bebo Epeji-ti. Ə Kɔrɛnti lé to be kɛ kəm be-je kɛ gay-gay kɛ 'gəə dɔ-é tɔ kɛ dɔ-ti, adi gin dow-je kɛ gay-gay 'nɔ-ti. To lo ra gati kɛ boy nɔ rəm, lo pole magi-je, kɛ lo ra néginka-je kɛ gay-gay rəm, bá to be kɛ kaya kɛ titi al dɔ lo rəm. Ə né-je kin ra adi né ndɔji njékəwnə-je kɛ d'isi Kɔrɛnti. Gin-é kin bá d'ulə-né mbete 'dɔji-né Pol ta kɛ dɔ né-je-ti kɛ nɔ-je. Beba ɛ isi Epeji nɔɔ ya ndàngi mbete kin ulə-né adi-dé. Ə mbete kinlé to ɛ kɛ njékungɛ joo ngá; ɛ kɛ adi-dé dɔsɔy lé bone bè dow oo ta nja-é al.

Pol ndəji-dé kadi d'inə gangi-nɔ kɛ dan-dé-ti rəm ('Ndó 1:10-4:21), kadi d'ɔr kaya kɛ ra dan-dé-ti kɔgi rəm ('Ndó 5), bá kadi d'inə ta səki-nɔ nɔ njégangta-je-ti kɛ 'to njékadmee al-je rəm (6:1-11).

Go ta-je-ti kin bá Pol ree dɔ ta-je-ti kɛ Kɔrɛnti-je 'dɔji-é sobi dɔ taana-je ('Ndó 7), kuso dɔ-je kɛ kində nɔ magi-ti-je ('Ndó 8:1-11:1), nékɔɔ lə njékadmee kɛ nékuso kɛ tɔji daji rɔ 'Babe ('Ndó 11:2-34), kɛ kadkare-je kɛ gay-gay kɛ Ndil kɛ aa njay adi njékadmee-je ('Ndó 12-14), kɛ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lə dow-je kɛ d'oy ('Ndó 15), kɛ némbɔ-je, kɛ kɔjra-je lə Pol kɛ lapiya-je kɛ ra-nɔ ('Ndó 16) rəm tɔ. Ngá né-je lay kinlé ndignɔ ya káre-rè é à ra kadi maji ('Ndó 13).

Tɔji rɔ kɛ lapiya kɛ ra

¹ Mɔ Pol, kɛ Lubə ɓa-m kɛ meendigi liə adi m'to njékɔwkulə lə Jeju Kristi je kɛ Sostɛn kɛ to ngonkɔ-ji kɛ njékadmee, j'isi natɛ bá ² †m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékəwnə-je lə Lubə kɛ isi bebo Kɔrɛnti-ti, səi kɛ Lubə ɓa-si adi aai njay, ində-si tagay kɔɔ nam kɛ 'nami kàdɛ Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi lay kɛ isi kɛ lo-je kɛ rá-rá isi 'ɓai ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɛ to 'Babe lə-si rəm, to 'Babe lə-ji rəm kin. ³ Kadi ramaji kɛ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə kɛ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si!

⁴ M'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ ta lə-si, kɔɔ ramaji liə kɛ nɔy sə-si kɔɔ nam kɛ 'nami kàdɛ Jeju Kristi-ti rəm, ⁵ kɔɔ kingə

kí ɛ adi-si ingəi né-je lay mburuki-mburuki kì kəm rəbi kí rɔ-é-ti, adi to né kí sobi do ta, kì négə ya lay. ⁶ Kdo ta kí sobi do Kristi kí toki pa lé, tò mee-si-ti tò kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Adi səi kí isi 'ngəbi təl lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé, kadkare madi nal-si al. ⁸ Lubə ya à mbusi nja-si sar dobəy ndo-ti, kdo kadi ndo ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəmə, ta goto do-si-ti. ⁹ Ə Lubə kí njəba-si kadi uwəi-na lubi-lubi kì Ngon-é Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji lé, to njəkə do ndi-é-ti.

Gángi-nə kì né-je kí à ra dow kadi ra majal

Gangi-nə kí dan njékəwnə-je-ti kí Korēnti

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, m'ulə dingəm mee-si-ti, kì ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kadi səi lay ya adi ta lə-si ɔw go-nə-ti, kadi gángi-nə goto dan-si-ti, ngà kadi indəi rɔ-si nati maji, kì mee-si kí káre-rè rəm, kì tagir kí káre-rè rəm. ¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, m'pa bè kdotalə dow-je kí mee kəy-ti lə Klowe d'idə-m ta lə gángi-nə kí tò dan-si-ti. ¹² †Mə m'oo kí nǎ-nǎ dan-si-ti panè: Mə m'to dow lə Pol! Mə m'to dow lə Apolosi – Mə m'to dow lə Sepasi – Mə m'to dow lə Kristi! ¹³ Se Kristi lé gángi rɔ-é danə wa? Se Pol bá 'bə-é kagdəsi-ti kdo ta lə-si wa? Ə se kì ri Pol bá 'ra-si-né batəm wa? ¹⁴ †M'ra oiyo Lubə kdo ra kí dow káre ya kàre m'ra-é batəm dan-si-ti al, Krispusi-je kì Gayusi ya par é m'ra-dé batəm. ¹⁵ Adi dow kí à panè 'ra-si batəm kì ri-m ya goto. ¹⁶ †M'ra batəm dow-je kí mee kəy-ti lə Istepanasi tɔ, do maji ya bè bá m'ra batəm dow madi kí rangi.

1Kɔ 3:18-20; Mat 11:25-27

¹⁷ Kdotalə Kristi ulə-m kdo kadi m'ra dow-je batəm al, ngà kadi m'ilə mbə Poyta kí Maji, kí go tagə-ti lə dow al, nè kagdəsi lə Kristi à təl né kí kɔgi kare. ¹⁸ Kdotalə mbə kí sobi do koy Kristi do kagdəsi lé, to ta mbə kì rɔ de-ti kí d'ow kì ta koy-ti, ngà kì rɔ-ji jəi-ti kí j'uni rəbi kaji rəmə, to tógi lə Lubə. ¹⁹ Kdo 'ndàngi 'panè: M'a tuji gosi lə njégosi-je ə m'a kadi négə lə njénégə-je təl né kí kare. ²⁰ Gosi lə dow-je kí donangi-ti nè tò rá wa? Njəndó dow-je ndukun ɔ rá wa? Njənaji ta kí mee ndo-je-ti kí bone ɔ rá wa? Gosi kí donangi-ti nè lé Lubə təl-é kì né mbə-ti ya al wa? ²¹ Kdo gosi lə dow-je kí donangi-ti nè lé, asi kadi 'gə-né Lubə mee gosi-ti liə al; beba Lubə oo maji kadi n'aji njékadmee-je kì takul mbə Poyta kí Maji kí de d'oo kì ta mbə lé. ²² Jipi-je d'isi ta 'dəji nékoji-ti ə greki-je d'isi ká 'sangi gosi-ti. ²³ Ngà jə rəmə, jə j'ilə mbə ta lə Kristi kí 'bə-é kagdəsi-ti, rəmə

tugə jipi-je jigi-ti, ə to ta mbə ki rɔ dow-je-ti kɪ 'to jipi-je al, ²⁴ ngà ki rɔ dow-je-ti kɪ Lubə ɓa-dé kɪ 'to jipi-je kɪ grɛki-je lé, Kristi to tógi læ Lubə rəm, to gosi læ Lubə rəm. ²⁵ Kɔɔtalə né læ Lubə kɪ dow-je d'adi to né mbə lé, to gosi kɪ itə gosi læ dow-je nja ɲə, ə né kɪ dow-je d'adi to yay læ Lubə lé, itə tógi dow-je nja ɲə. ²⁶ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, 'gɔi ɓa kɪ Lubə ɓa-si kin maji ooi: Njégosi-je kɪ go lo koo-ti læ dow 'ɲə dan-si-ti al rəm, njétógi-je 'ɲə al rəm, dow-je kɪ boy-boy 'ɲə al rəm. ²⁷ Ngà Lubə mbəti mbə né-je kɪ dɔnangi-ti, kɔɔ kulə né rɔsɔl dɔ njégosi-je-ti; Lubə mbəti njéyay-je kɪ dɔnangi-ti, kɔɔ kulə-né rɔsɔl dɔ njétógi-je-ti tɔ. ²⁸ Lubə mbəti né-je kɪ dɔnangi-ti kɪ dow-je d'oo kɪ né al, kɪ dow-je 'nədi, kɪ né-je kɪ goto, kɔɔ təl-né né-je kɪ tɔ, né kɪ kare-ti. ²⁹ Lubə ra bə kɔɔ kadi dow madi ində kàdì-é ɲɔ-é-ti al. ³⁰ Ə kɪ takul-é ɓá səi 'toi-né njénam kàdì Jeju Kristi-ti kɪ ɛ ɓá to gosi læ-ji kɪ i rɔ Lubə-ti rəm, ɔr ta dɔ-ji-ti rəm, ɔr-ji ində-ji tagay rəm, ɓá taa-ji ilə-ji taá ji majal-ti rəm tɔ. ³¹ Kɔɔ kadi, kinə dow ɔsi gaji rɔ-é rəmə, ɔsi gaji rɔ-é kɔɔ nam kɪ nam kàdì 'Babe-ti titi kɪ 'ndàngi-né mɛɛ mbete-ti kɪ aa njay.

2

Né kɪ uwə mɛɛ Pol

¹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, ma lé, loki m'ow rɔ-si-ti lé, tagə kɪ ɲə əse gosi kɪ ɲə ɓá m'ow m'idə-si-né ta kɪ sɔbi dɔ né kɪ tɔ lo ɓɔyɔ-é-ti kɪ Lubə ɔji kɔɔ ra lé al. ² Kɔɔtalə m'sangi kadi m'gə né madi kɪ rangi dan-si-ti al, ngà Jeju Kristi, ə Jeju Kristi kɪ 'ɓə-é kagdəsi-ti ya par. ³ †Ma ya kɪ dɔ-m kàrè, kɪ ndɔki m'ow-né rɔ-si-ti kinlé, m'yay rəm, m'ɓəl rəm, m'dadi ɲə rəm; ⁴ ə néndó læ-m kɪ mbɛ kilə læ-m lé ulə njirə dɔ ta-je-ti kɪ pa kɪ gosi, kɔɔ kadi dow-je d'oo kɪ ta kɪ tɔgrɔ-ti kin al, ngà tɔ ndaa-ti rəsi kɪ to kullə ra tógi Ndil kɪ aa njay. ⁵ Bə kɔɔ kadi kadmɛɛ læ-si ulə njirə dɔ gosi-ti læ dow al, ngà dɔ tógi-ti læ Lubə.

Gosi læ Lubə

⁶ Ə to gosi ya ɓá je j'ilə mbɛ-é dan njékadmɛɛ-je-ti kɪ d'asi gaki, ngà kɛ ɓá to gosi kɪ dɔnangi-ti nè kin al rəm, ɓá to gosi læ njékɔɓe-je kɪ dɔnangi-ti nè kɪ d'a gudi-dé ruki-ruki kin al rəm. ⁷ Je j'ilə mbɛ gosi læ Lubə, kɪ ɛ adi tɔ kɪ lo ndəm-é ə ɓɔyɔ; to gosi kɪ ɛ ra go-é kete low læ low-je nu kɔɔ rɪɓa læ-ji. ⁸ Gosi kinlé, njékɔɓe-je kɪ dɔnangi-ti nè kinlé, dow káre ya kàrè gə al; kɔɔ, lé ngar-je 'gə ta kinlé rəmə, lé d'a ɓə 'Babe kɪ njèriɓa kagdəsi-ti al. ⁹ Ngà titi kɪ 'ndàngi-né 'panè: Né kɪ kəm dow oo al rəm, mbi dow oo al rəm, né kɪ dow gir

mēē-é-ti al rəm ya Lubə ra kete lay kɔ dow-je kí 'ndigi-é. ¹⁰ Kɔtalə je bá Lubə tēē kì dɔ-é adi-ji kì takul Ndil kí aa njay. Kɔ Ndil kí aa njay lé, tən né-je lay, sar tən ta-je kí tò mēē Lubə-ti karangi nū. ¹¹ Nǎ dan dow-je-ti, é gə ta kí mēē madi-é-ti wa? To ndil dowbé ya par. Bè ya tɔ, ta kí mēē Lubə-ti lé, dow kí gə goto, to Ndil Lubə ya par. ¹² Ə je rəmə, to ndil kí dɔnangi-ti nè bá j'ingə al, ngà to Ndil kí j rɔ Lubə-ti bá j'ingə, kɔ kadi j'gə-né né kí Lubə adi-ji kì takul ramaji liə. ¹³ Je j'pa ta kí dɔ-ti kì gosi pa ta kí dow-je 'ndó kin al, ngà j'pa kì gosi ndó né lə Ndil kí aa njay, j'ɔr-né mēē né-je kí tɔgrɔ-ti lə Ndil j'adi dow-je kí Ndil kí aa njay ɔr nɔ-dé. ¹⁴ Ngà dow kí kobe lé, ndigi dɔ né-je-ti lə Ndil Lubə al, kɔ ɛ oo kì né mbə kare, ə à gə né-je kinlé al kɔ kì takul Ndil kí aa njay bá dow gə-né gin né-je kinlé. ¹⁵ Dow kí Ndil Lubə ɔr nɔ-é lé, à gangta dɔ né-je-ti lay, ngà ɛ ya kì dɔ-é rəmə, dow kí à gangta dɔ-é-ti goto. ¹⁶ Kɔ 'ndangi 'panè: «Nǎ é gə tagir lə 'Babe kɔ kadi ndó-é-né né wa? Ə je rəmə, je j'ɔw kì tagir lə Kristi.»

3

Ta kí sobi dɔ kullə lə ngannjékullə-je lə Lubə
2Kɔ 6:4-13

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmēē, mə rəmə, m'pa sə-si ta titi dow-je kí Ndil kí aa njay ɔr nɔ-dé al, ngà m'pa sə-si ta titi dow-je kí d'isi 'ra né-je kí nəl daji rɔ-dé rəm, titi dow-je kí 'to ngan-je mēē nam-ti kí 'nam kì Kristi bè rəm. ² †Mə m'adi-si mbà bi nékuso kí ngə al. Kɔtalə nékuso kí ngə lé, à kasi dɔ tógi-si-ti al. Ə sar bone bè kàrè asi kusoi né kí ngə al ya bəy, kɔtalə səi isi 'rai né-je kí nəl daji rɔ-si ya bəy. ³ Kɔ loki kim-nə kì gaki-nə tò dan-si-ti bè lé, 'toi dow-je kí isi 'rai né-je kí nəl daji rɔ-si rəm, bá panjiyə-si kàrè to panjiyə kì nəl daji rɔ-si rəm ya al wa?

Mbunə Pol kì Kōrēnti-je

⁴ †Kɔ loki dow káre panè: Mə m'to dow lə Pol! Ə ɛ kí madi panè: M'to dow lə Apolosi! ⁵ Bè kinlé səi isi rai né-je kí nəl daji rɔ-si ya al wa? Apolosi to nǎ, ə Pol to nǎ wa? Dɛ 'to ngannjékullə-je kí kì takul-dé bá səi adi-né mēē-si, kí go kadkare-ti kí 'Babe adi dow kí rá-rá. ⁶ †Mə m'mə kagi, ə Apolosi ungi man dɔ-ti, ngà Lubə bá adi-é tógi. ⁷ Bəba njəmā-é to dow kí 'ngay al rəm, bá njèkungi man dɔ-ti kàrè to dow kí 'ngay al rəm, ngà Lubə kí njèkadi-é tógi ya par bá to kí 'ngay. ⁸ Njəmā-é dɛ kì njèkungi man dɔ-ti lé, d'asi-nə,

† 3:2 3:2 Əbr 5:12,13 † 3:4 3:4 1Kɔ 1:12 † 3:6 3:6 a Knj 18:4-11; b Knj 18:24-28

ə nǎ-nǎ ya à kingə nédɔ-ji kí asi ta kullə liə. ⁹ Kdɔtalə je j'to njérakullə nati kɪ Lubə. Səi 'toi londɔr lə Lubə rəm, 'toi kəykində lə Lubə rəm. ¹⁰ Kɪ takul maji kí Lubə ra sə-m adi-m m'toki njègosi kində kəy bè lé, bá m'ində-né gin kəy nangi ə dow kí rangi ində dɔ-ti. Ngà kadi nǎ-nǎ oo kəm rəbi kí isi ində-né dɔ-ti lé maji. ¹¹ Kdɔtalə Jeju Kristi ya to gin kəy lé ngá, bi dow à kində gin-é kí rangi al. ¹² Kinə dow ində dɔ gin kəy-ti kinlé, kɪ lɔr, əse kɪ là, əse kɪ ər-je kí maji-maji, əse kɪ kagi, əse kɪ wale, əse kɪ kádi né kàrè, kullə ra dowbé à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Kdɔ ndo gangta-ti lé, kullə lə nǎ-nǎ à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi dan pər-ti, adi pər à nǎ ndaji kullə lə nǎ-nǎ kdɔ kɔr man dɔ-ti. ¹⁴ Kinə dow ində kəy dɔ (gin kəy-ti) kinlé bá ɔ gərərə rəmə, dowbé à kingə nékugə dɔji. ¹⁵ Kinə pər ɔ kullə ra dow rəmə, ɛ à nal nékugə dɔji; kaji rəmə dowbé à kaji, ngà à titi-nǎ kɪ dow kí tɛɛ dan pər-ti bè. ¹⁶ †Səi gəi kí 'toi kəy lə Lubə ə Ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti ya al wa? ¹⁷ Kinə dow tuji kəy lə Lubə lé, Lubə à tuji-é tɔ; kdɔtalə kəy lə Lubə lé, to kəy kí aa njay, ə səi bá 'toi kəy liə. ¹⁸ Kadi dow ədi rɔ-é al. Kinə dow madi dan-si-ti oo rɔ-é kɪ njègosi dɔkaglo-ti kí bone kin rəmə, kadi-é təl mbé, bá à təl njègosi. ¹⁹ Kdɔtalə gosi kí dɔnangi-ti nè lé, to né mbé kɪ rɔ Lubə-ti. Kdɔ 'ndàngi 'panè: ɛ uwə njègosi-je dɔ kəɔta-ti lə-dé. ²⁰ 'Ndàngi bəy 'panè: 'Babe gə tagir lə njègosi-je, ə (ɛ gə) kí to tagir-je kí mɛɛ wəy kare. ²¹ Kadi dow adi dow-je madi 'to nékində kadi liə al; kdɔtalə né-je lay to 'lə-si: ²² Adi Pol, əse Apolosi, əse Sepasi, əse dɔnangi kɪ né-je kí mɛɛ-é-ti, əse kiskəm, əse koy, əse né-je kí bone, əse né-je kí à ree, lay kin ya to 'lə-si; ²³ ə səi 'toi kí lə Kristi, ə Kristi to kí lə Lubə.

4

¹ Beba kadi d'oo-ji kɪ njérakullə-je lə Kristi bè rəm, kɪ njékində kəm-dé go né-je-ti lə Lubə kí to né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti kin rəm. ² Ə né kí 'dəji rɔ njékində kəm-dé go né-je-ti lé, to ta lə kadi nǎ-nǎ ya ra né kí tɔgrɔ-ti. ³ Ngà mǎ rəmə, kadi səi bá gangi ta dɔ-m-ti əse kadi dow-je kí 'to njégangta-je bá 'gangi ta dɔ-m-ti kàrè usi-m né madi al. Mǎ ya kɪ dɔ-m kàrè m'gangi ta dɔ rɔ-m-ti al, kdɔ mɛɛ-m uwə-m kɪ ta dɔ né-ti madi al. ⁴ Ə ɛ kin bá ta ɔr-né dɔ-m-ti al. Njégangta dɔ-m-ti to 'Babe. ⁵ Gin-é kin bá kadi 'gangi-né ta kete nɔ kaglo ree 'Babe-ti al; ɛ bá à kadi lo ndógi dɔ né-je-ti kí 'bɔyɔ londul-ti, ə à tɔji kɔjra-je kí mɛɛ dow-je-ti ndaa-ti rəsi. Ə nǎ-nǎ ya à kingə piti kí sobi dɔ-é rɔ Lubə-ti.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'un nétoji kí sobi dɔ-ji je kɪ Apolosi kdɔ ta lə-si. Kadi 'ndói né rɔ-ji-ti, kdɔ kadi 'rai

né ali-né dɔ ta kí 'ndàngi kin al, kadi dow káre dan-si-ti un dow ində-né kàdì-é ə ɔsi-né ta kì madi-é al. ⁷ I lé nǎ adi-i 'tò gay wa? Ə ri bá to né kí 'ingə kì dɔɔ-i wa? Ə kinə 'ingə né kì dɔɔ-i al, ngà kɔ ri bá 'ində kàdì-i toki né kí 'ingə né kì dɔɔ-i bè wa?

⁸ Səi 'ndani ngá rəm! Səi 'toi njénékingə-je ngá rəm! Je j'goto ya səi 'tumi gin kɔbe ngá rəm! Kinə ɔi be ya tɔgrɔ-ti ngà, je kàrè j'a kɔ be sə-si tɔ nǎ! ⁹ Kɔ mə m'oo toki né kí je kí j'to njékowkulə-je lé, Lubə adi-ji j'to sɔy dow-je rəm, j'titi-nǎ kì dow-je kí 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bè rəm, kɔ j'to né koo lə dow-je kí dɔnangi-ti rəm, né koo lə malayka-je rəm, né koo lə dow-je rəm. ¹⁰ Je j'təl mbə-je kdɔtalə lə Kristi, ngà səi rəmə 'təli njégosi-je kì takul nam kí 'nami kàdì Kristi-ti; je j'təl njéyay-je, ngà səi rəmə səi 'təli njétógi-je. Səi lé, d'un ta-si, ngà je rəmə 'nədi-ji! ¹¹ Sar kàdì bè kin ya kàrè, ɔo ra-ji rəm, kundə man ra-ji rəm, ndoo kubì ra-ji rəm, 'tində-ji rəm, j'ilə mbir-mbir rəm; ¹² †je ya j'ra kullə kì ji-ji j'ɔo rɔgi-rɔgi; 'taji-ji kàrè, je j'tɔr ndi-ji dɔ-dé-ti; d'ulə kəm-ji ndoo kàrè, je j'ore mɛɛ-ji; ¹³ 'pa sə-ji ta kí maji al kàrè, je j'sol mɛɛ-dé; je j'təl dɔ ɔirɔiti kí dɔnangi-ti nè, j'təl né-je kí maji al kí dow-je lay 'mbati sar ɔone.

¹⁴ M'ndàngi mbete kin bè kɔ kulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti al; ngà kɔ ndəji-si-né titi kí 'toi-né ngan-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti. ¹⁵ Kdɔtalə, lé njéndó-si né-je kí sobi dɔ nam kàdì Kristi-ti 'ra ɔudɔgi nja dɔgi ya kàrè, ɔobi-si-je 'nǎ al, kɔ kí sobi dɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti lé, mə ya m'to ɔobi-si kì takul Poyta kí Maji. ¹⁶ †Beba m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, 'ndaji kullə ra-m. ¹⁷ Gin-é kin ya bá m'ulə-né Timote rɔ-si-ti; ɛ to ngon-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, njèkɔ dɔ ndi-é-ti mɛɛ nam kàdì 'Babe-ti; ɛ à kole mɛɛ-si dɔ dɔ nja-m-je-ti kí sobi dɔ nam kàdì Kristi-ti, gangi-é kí m'ndó-né dow-je kì lo lay dan njékəwnǎ-je-ti kí gay-gay lay. ¹⁸ Dow-je madi d'ində kàdì-dé, 'ra titi né kí m'a kow koo-si al ngá bè. ¹⁹ Ngà kí ngɔsnè-ti kin ya, kinə 'Babe ndigi rəmə, m'a kow rɔ-si-ti nɔɔ, ə m'a kow kɔ koo ta-je lə njékində kàdì-dé-je kin al, ngà m'a kow kɔ koo tógi-dé. ²⁰ Kdɔtalə kɔbe lə Lubə lé, to ta-je al, ngà to tógi. ²¹ Ri bá səi 'ndigi wa? Kadi m'ɔw rɔ-si-ti kì salangi, əse kì ndigi dow-je, kì panjiyə kí sɔl ləm-ləm wa?

5

Ta kí gangi dɔ kaya-ti

¹ Kaya kí ra tò dan-si-ti adi dow-je d'oo ta-é kì lo-lo, ə to kaya kí njékadmɛɛ al-je ya kàrè tò dan-dé-ti nja káre al ɔəy;

'panè dow káre dan-si-ti taá ne bobi-é! ² Ya rəmə səi indəi-
né kàdì-si bəy al fan! Lé ndingə bá a ndingəi ndoo, kɔ
kadi dow kí njèra né kí bè kinlé, kadi toki tubə-é dan-si-ti
kɔgi! ³ Mə lé, daji rɔ-m goto sə-si, ngà mɛɛ ndil-ti ə m'a
sə-si nati, adi dow kí njèra né kí bè kinlé, mə m'gangi ta
dɔ-é-ti ngá, titi né kí m'a lo-é-ti nɔɔ bè. ⁴ Loki 'kəwi-nə kɔ
ri 'Babe Jeju lé, mɛɛ ndil-ti rəmə, m'isi sə-si nati kɔ takul
tɔgi lə 'Babe lə-ji Jeju: ⁵ Dow kí titi-nə bè kinlé, kadi toki
kinə-é ji Satə-ti kadi Satə tuji daji rɔ-é, ə kadi ndil-é aji ndo
ree 'Babe Jeju-ti.

⁶ †Kində kàdì lə-si lé, maji-é goto! Əm kí ndɛ bè ya adi
nduji kí lɔy mɛɛ né-ti lay i lé, səi 'gəi al wa? ⁷ Ɔri əm kí low
rɔ-si-ti kɔgi, adi rɔ-si kɔ kadi 'toi nduji kí lɔy kí sigi, kɔtalə
səi lé, əm goto rɔ-si-ti; kɔ Kristi kí to ngon bati Paki lə-ji
lé, d'ilə məsi-é nangì*. ⁸ Ən ə, adi j'rai nəy Paki kɔ əm kí
low al rəm, kɔ əm kí to néra kí maji al al rəm, kɔ mɛɛndul al
rəm, ngà kadi j'rai kɔ mbə kí əm goto-ti, kɔ mɛɛ kí aa njay,
kɔ néra kí tɔgrɔ-ti.

⁹ M'ndàngi mɛɛ mbete-ti lə-m kí madi-si lé m'panè: Uwəi
nam kɔ njérakaya-je al. ¹⁰ Mə m'pa ta m'osi-né kagi dɔ dow-
je-ti lay kí dɔnangi-ti nè kí 'to njérakaya-je, kɔ njérakəmnda-
je, kɔ bəkaya-je, kɔ njəpole magi-je kin al; kɔ səi a kasi
tɛɛi dɔnangi-ti kɔgi al. ¹¹ Adi mbete kí ndɔki m'ndàngi
m'adi-si kinlé, m'ndàngi kɔ kadi dow kí ba rɔ-é njəkadmɛɛ
bá to njérakaya, əse njérakəmnda, əse njəpole magi, əse
njətajsul, əse gɔyibi, əse bəkaya lé, uwəi siə nam al rəm,
bá kuso ya kàrè kadi usoi né kɔ dow kí bè kin al rəm.
¹² Se to ta lə-m kadi mə bá m'gangi ta dɔ njəkadmɛɛ al-
je-ti wa? Njəkadmɛɛ-je bá səi a gangi ta dɔ-dé-ti ya al wa?
¹³ Njəkadmɛɛ al-je lé, Lubə bá à gangta dɔ-dé-ti. 'Tubəi
njəmɛɛndul dan-si-ti kɔgi.

6

Səki-nə lə njəkadmɛɛ-je

Mat 5:38-41

¹ Loki dow káre dan-si-ti ɔw kɔ ta kɔ madi-é lé, à səki-é nɔ
njəkadmɛɛ al-je-ti bi nɔ njékaa njay-je-ti al wa? ² Səi 'gəi kí
njékaa njay-je d'a gangta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti ya al wa?
Ə kinə səi bá a gangi ta dɔ dow-je kí dɔnangi-ti rəmə, ta-je
kí ndɛ-ndɛ kin bá a kasi gangi al tɔ bəy wa? ³ Səi 'gəi kí j'a
gangi ta dɔ malayka-je-ti ya al wa? Ngà ta kí sobi dɔ né-je

† 5:6 5:6 Gal 5:9 * 5:7 5:7 Əm kí low lé toji panjiyə kí maji al kí kete. Ndo
ra nəy Paki lé, mɛɛ kəy kí rá-rá ya 'tɔl ngonbati-ti. Ngà kete bá kadi ndo ra
nəy Paki asi lé Israyel-je d'ɔr əm kí mɛɛ kəy-je-ti lə-dé kɔgi kadi toji kaa rɔ dɔ
majal-ti (Tɛt 12:8,20).

kí dɔnangi-ti nè kí ban bá j'a kasi gangi al wa? ⁴ Ə loki ta kí sɔbi dɔ né-je kí dɔnangi-ti nè tò dan-si-ti rəmə jè, dow-je kí njékəwnə-je 'nədi-dé kin bá d'a to njégangta-é wa? ⁵ M'ow kì pa ta kin kulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti; adi dow káre-rè kí dan-si-ti kí to njègosi kí asi kadi gangta kí dan ngankɔ-é-je-ti kí njékadmɛɛ ya goto wa? ⁶ Ə njékadmɛɛ ya səki njékadmɛɛ madi-é, ə to nɔ njékadmɛɛ al-je-ti bəy ɔn! ⁷ Səi rəmə, səki kí 'səki-nə kin ya, to kusi ya usi ngá tin. Kdɔ ri é 'ra-si maji al kàrè kisi ya isi dɔ-ti al wa? Kdɔ ri é kiɲə ya iɲəi adi 'taa né-je lə-si al wa? ⁸ Rəmə səi bəy bá 'rai né kí njururu al, adi uwəi dow-je 'taai né-je lə-dé, ə to ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ bəy ɔn! ⁹ Kɔw kí njéra né kí njururu al-je d'a kɔw kɔbɛ-ti lə Lubə al kinlé, səi 'gəi ya al wa? Ədi rɔ-si al: Njérakaya-je, kì njépole magi-je, kì njékiɲə ne-dé-je əse ngow-dé-je ə sangi dow-je kì rangi, ¹⁰ njétəl rɔ-dé dené-je-ti, kì dingəm-je kí njésangi dingəm madi-dé-je, kì dené-je kí njésangi dené madi-dé-je, kì njéfbogi-je, kì njéra kəmnda-je, kì gɔyibi-je, kì njétajsul-je, kì bəkaya-je d'a kandi kɔbɛ-ti lə Lubə al. ¹¹ Né-je kin bá ndɔki to kullə ra dow-je madi kí dan-si-ti. Ngà togi bá 'togi-si rəm, d'ində-si tagay rəm, d'ɔr ta dɔ-si-ti kì ri 'Babe Jeju Kristi rəm, kì takul Ndil Lubə ləji rəm.

Koo go rɔ dɔ kaya-ti

¹² †Né-je lay ya tò kadi m'ra, ngà né-je lay maji dɔrɔ al. Né-je lay ya tò kadi m'ra, ngà m'a kiɲə rɔ-m kadi né madi ra-m bə-ti al. ¹³ Nékuso tò kdɔ mɛɛ dow, ə mɛɛ dow tò kdɔ nékuso, ə Lubə à tuji-dé joo lay. Ngà rɔ dow tò kdɔ kaya al. Rɔ dow tò kdɔ 'Babe, ə 'Babe tò kdɔ rɔ dow. ¹⁴ Ə Lubə kí adi 'Babe tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, tógi-é à kadi j'tɔsi 'ndəli j'indəi lo j'tɛɛi tɔ. ¹⁵ Səi 'gəi kí rɔ-si to ngan rɔ Kristi ya al wa? Adi m'a kɔy ngan rɔ Kristi kdɔ kadi m'təl-dé ngan rɔ kaya dené-ti wa? ¹⁶ Ndə bè al! Səi 'gəi kí dow kí ində rɔ-é nati kì kaya dené lé, dɛ siə 'to kubru rɔ kí káre-rè ya al wa? Kdɔtalə 'ndàngi 'panè: Dɛ joo lay 'təl kubru rɔ kí káre-rè. ¹⁷ Ngà dow kí ində rɔ-é nati kì 'Babe lé, dɛ siə nati mɛɛ ndil-ti kí káre-rè. ¹⁸ Ayi kaya kí ra. Ndəgi majal-je lay kí dow ra lé, tò gidi daji rɔ-é-ti ndaa-ti nè. Ngà dow kí ra kaya rəmə, ɛ ra majal kà daji rɔ-é ɛ ya. ¹⁹ †Səi 'gəi né kin al wa? Daji rɔ-si lé, to kəy kisi Ndil kí aa Njay, kí tò mɛɛ-si-ti, kí səi ingəi rɔ Lubə-ti, ə səi 'toi dow-je dɔ rɔ-si al. ²⁰ Kdɔtalə Lubə gangi dɔ-si kì né kí gati-é nɔ. Ən ə adi daji rɔ-si ulə

riḃa dɔ Lubə-ti [ə kadi tagir lə-si kí to 'lə Lubə kinlé ulə riḃa dɔ-é-ti*.]

Kilə tadəji-je-ti

7

Ta kí sobi dɔ taa-nə

Mat 19:3-12

¹J'reei dɔ ta-ti kí 'ndàngi mee mbete-ti adi-mi 'painè: Kadi dingəm tò kì dené al lé, to né kí maji. ²Ngà kdɔ kadi dow usi dan kaya-ti al lé bá kadi dingəm kí rá-rá ya ɔw kì ne-é ne-é, ə kadi dené kí rá-rá ya ɔw kì ngɔbi-é ngɔbi-é tɔ. ³Kadi dingəm adi né lə ne-é kí sobi dɔ-é, bè ya tɔ ə kadi dené adi né lə ngɔbi-é kí sobi dɔ-é tɔ. ⁴Dené ɔw kì tógi dɔ rɔ-é-ti al, ngà ngɔbi-é bá ɔw kì tógi dɔ-ti; bè ya tɔ é dingəm ɔw kì tógi dɔ rɔ-é-ti al, ngà ne-é bá ɔw kì tógi dɔ-ti. ⁵Ɔgi-nə rɔ-si al, kinə ta-si asi-nə dɔ-ti, kdɔ kadi uni kaglo madi 'pai-né ta kì Lubə je bè bane; ə go-ti 'təli kì rɔ-nə-ti gogi, nè kinə asi kori mee-si al rəmə, Satə à kingə lo kdɔ nə-si-né. ⁶Ta kí m'pa kinlé, to ndukun al, ngà to takɔji. ⁷M'ndigi nə kadi dow-je lay ya 'titi-nə sə-m bè; ngà nə-nə ya Lubə adi-é kadkare kí sobi dɔ-é; adi ɛ kí káre kadkare kí bè kin ə ɛ kí káre kadkare kí bè kin tɔ.

⁸'Ngabo-je, kì njəngɔwkoy-je rəmə, m'idə-dé m'panè kadi d'isi titi-nə sə-m bè bá maji. ⁹Ngà kinə d'a kasi kore mee-dé al rəmə, kadi 'taa dené əse 'taa ngɔw; kdɔ taa dow kisi siə tò soti itə kadi rɔ kɔ.

¹⁰†Ngà kí sobi dɔ dɛ kí 'taa-nə lé, to mə bá m'un ndu kì dɔ-m al, ngà 'Babe bá panè: Kadi dené mbati ngɔbi-é al; ¹¹kinə ɛ mbati ngɔbi-é rəmə, kadi-é taa ngɔw al, bè al rəmə kadi təl ulə noji nati kì ngɔbi-é gogi, ə kadi dingəm tubə ne-é al tɔ.

¹²Ə kí sobi dɔ ndəgi dow-je rəmə, to 'Babe al, ngà mə bá m'panè: Kinə ngonkɔ-ji kí njəkadmee isi kì dené kí njəkadmee al, bá dené-é ndigi kisi siə rəmə, kadi tubə-é al; ¹³ə dené kí ngɔbi-é to njəkadmee al, bá kinə ngɔbi-é lé ndigi kadi isi siə rəmə, kadi mbati-é al tɔ. ¹⁴Kdɔtalə dingəm kí njəkadmee al lé tò tagay kì takul ne-é, ə dené kí njəkadmee-é al lé tò tagay kì takul ngɔbi-é kí to njəkadmee tɔ, bè al rəmə ngan-si-je d'a kaa njay al, ngà kí tɔgrɔ-ti lé, 'to tagay ya. ¹⁵Ngà kinə to njəkadmee al bá ndigi kinə njəkadmee rəmə, kadi inə-é; lo kin-ti lé, ngonkɔ-ji əse kɔnan-ji kí njəkadmee lé, né kí dɔɔ-é nati siə goto. Kdɔtalə

* **6:20** 6:20 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mee mbete-je-ti kí dɔsəy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta greki. † **7:10** 7:10 Mat 5:32; 19:9; Mar 10:11,12; Luk 16:18

Lubə ɓa-ji kadi j'isi kɪ lapiya.* ¹⁶ I kɪ dené lé, dɔmaji ə i ɓá 'a kaji ngɔbi-i ə i 'gə wa? Ə i kɪ dingəm lé, dɔmaji ə i ɓá 'a kaji ne-i ə i 'gə wa?

Kadi nɔ-nɔ ngəm gangi kisi-é kɪ isi-né ɓá Lubə ɓa-é-né

¹⁷ Tò ɓá tò kadi nɔ-nɔ ya isi gangi kisi-é-ti kɪ 'Babe adi-é, kɪ go ɓa-ti kɪ Lubə ɓa-é-né. Ǝ kin ɓá to ndu kɪ m'un m'adi njékəwnɔ-je kɪ gay-gay lay. ¹⁸ Dow kɪ d'ijə-é ganjangi ngá ɓá Lubə ɓa-é rəmə, gangi-é kin ya isi-né; ə dow kɪ d'ijə-é ganjangi al ɓəy ɓá Lubə ɓa-é rəmə, adi d'ijə-é ganjangi al ngá. ¹⁹ Kijə ganjangi to né madi al rəm, ɓá kijə ganjangi al kàrè to né madi al rəm, ngà né kɪ maji lé, to təl rɔ go ndukun-ti lə Lubə. ²⁰ Kadi nɔ-nɔ ya isi gangi kisi-é-ti kɪ Ǝ isi-né ɓá Lubə ɓa-é-né kin ya. ²¹ Lé 'to ɓə ɓá Lubə ɓa-i kàrè 'ndingə rɔ-i al; ngà kinə kəm lo tò kadi 'tɛɛ mɛɛ ɓə-ti rəmə, maji kɪ maji ɛn ɛ 'tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi. ²² Kɔtələ ɓə kɪ 'Babe ɓa-é lé, to dow kɪ 'Babe taa-é ilə-é taá; bə ya tɔ, dow kɪ to ɓə al kɪ 'Babe ɓa-é lé, Ǝ to ɓə lə Kristi tɔ. ²³ Lubə gangi dɔ-si kɪ né kɪ gati-é nɔ ɓi 'təli ɓə lə dow-je gogi al. ²⁴ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, kadi nɔ-nɔ ya isi nɔ Lubə-ti gangi kisi-é-ti kɪ Ǝ isi-né ɓá Lubə ɓa-é-né kin ya.

Ta kɪ ɓɔbi dɔ dow-je kɪ 'gə dené əse 'gə dingəm al

²⁵ Ta kɪ ɓɔbi dɔ dow-je kɪ 'gə dené əse 'gə dingəm al lé, 'Babe adi-m ndu dɔ-ti al; ngà m'pa kɪ go koo-é-ti lə-m, ma kɪ 'Babe adi-m m'to dow kɪ njəkə dɔ ndi-m-ti kɪ takul koo kəmtondoo liə.

²⁶ Kɔ ta lə kɔ-je kɪ mɛɛ ndɔ-je-ti kɪ ɓone bə kinlé, né kɪ ma m'oo kɪ à maji ɛn: Dow kɪ rá-rá isi gangi-é-ti kɪ Ǝ isi-né kin ya ɓá maji. ²⁷ Kinə i 'taa dené rəmə, 'sangi kadi 'mbati-é al; ə kinə i 'taa dené al ɓəy rəmə, 'sangi taa dené al. ²⁸ Ngà kɛ ɓá kinə i 'ndigi taa dené kàrè, to majal al rəm, ə kinə ngonmandi kɪ gə dingəm al ɓəy ndigi taa ngow kàrè to majal al rəm; ngà njétaa-nɔ-je kinlé kisi-dé kɪ dɔ-dé taá rəmə, d'a kingə kɔ; ə ma m'ndigi kɔr-si mɛɛ-é-ti kɔgi.

²⁹ Ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, ta kɪ m'ndigi pa ɛn: Ndo nɔy goji; kɪ nè kow kɪ kete kinlé, dɛ kɪ d'isi kɪ dené-je kàrè, kadi d'isi toki né kɪ d'isi kɪ dené-je al bə; ³⁰ dɛ kɪ d'isi 'nɔ kàrè, kadi 'toki dow-je kɪ d'isi 'nɔ al bə; dɛ kɪ d'isi 'ra rɔnəl kàrè, kadi 'toki dow-je kɪ d'isi 'ra rɔnəl al bə; dɛ kɪ d'ində néndogi kàrè, kadi 'toki dow-je kɪ né lə-dé goto bə; ³¹ dɛ kɪ d'isi d'ubə maji né-je kɪ dɔnangi-ti né kàrè, kadi d'isi toki dow-je kɪ d'ubi maji né-je kɪ dɔnangi-ti nè al bə; kɔtələ né-je kɪ dɔnangi-ti nè lé, à dəə kɔgi. ³² Ə m'ndigi kadi mɛɛ-si

* **7:15** 7:15 Ta kɪ 'panə Lubə ɓa-ji kinlé mɛɛ mbete-je-ti kɪ nɔ-je kɪ 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta grɛki lé to Lubə ɓa-si.

à kákáké al. Dow kí taa dené al lé, né-je lə 'Babe, kì kəm rəbi-je kí à nəl-é-né bá mē-é tò dɔ-ti géréré. ³³ Ngà dow kí taa dené lé, mē-é à kákáké kɔ né-je kí dɔnangi-ti nè rəm, kɔ kəm rəbi-je kí à nəl-né ne-é rəm, ³⁴ adi mē-é ra joo. Bè ya tɔ é, dené kí taa ngow al əse ngonmandi kí gə dingəm al bəy lé, mē-é tò géréré dɔ né-je-ti lə 'Babe, kɔ kadi daji rɔ-é kì tagir liə aa njay; ə njətaa ngow lé, mē-é à kákáké kɔ né-je kí dɔnangi-ti nè rəm, kɔ kəm rəbi-je kí à nəl-né ngɔbi-é rəm.

³⁵ M'pa ta kin bè kɔ maji lə-si, bi to gum bá m'iyə kɔ kuwə-si-né al, ngà kɔ kadi 'rai né kí maji rəm, kadi 'nami-né kàdì 'Babe-ti kì mē-si kí joo al rəm.

³⁶ Kinə dow madi uwə dɔ ngonmandi bá oo kí bal-é ɔw kì də ə oo kí né-je à kɔw go-nə-ti maji rəm, kadi-é ra né kí mē-é ndigi; kadi 'taa-nə; to majal al. ³⁷ Ngà dow kí ɛ ya ɔji mē-é-ti bá un ndu ə à dɔ-ti njangi kadi n'ɔw suwə bá asi kore mē-é, ə kinə to mē ndigi liə ya bi to mēndigi lə dow kí rangi al rəm ra-é liə kin maji. ³⁸ Bəba dow kí taa dené kí ɛ uwə dɔ-é lé, ra né kí maji, ə dow kí uwə dɔ dené bá taa-é al rəm, to né kí maji nɔ ya bəy. ³⁹ Dené kí ngɔbi-é isi kì dɔ-é taá bəy lé, ɛ à kisi kɔ ngɔbi-é ya; ngà kinə ngɔbi-é oy rəm, ta ɔr dɔ-é-ti, adi kinə ɛ ndigi taa ngow kí rangi rəm à taa, ngà kɛ bá kadi taa dow kí adi mē-é 'Babe bane. ⁴⁰ Bè ya kàrè koo-é-ti lə-m lé, kinə dené lé, təl taa ngow al rəm, à kisi kì rɔnəl nɔ. Ə mɔ ya kàrè, m'gə kí Ndil Lubə isi mē-m-ti tɔ.

8

Ta kí sɔbi dɔ dɔ kí 'pole-né magi-je

¹ Ta kí sɔbi dɔ dɔ kí 'pole-né magi-je lé, j'gəi kí jəi lay ya j'toi njégə-é-je. Ngà négə lé, ree kì kində kàdì, ə ndigi dow-je bá adi dow ɔw kì kete-kete mē kadmē-ti.† ² Kinə dow madi gir kí n'gə né madi rəm, ɛ gə titi kí lé à gə-né al ya bəy. ³ Ngà kinə dow madi ndigi Lubə rəm, dowbé kinlé, Lubə gə-é tɔ. ⁴ Ə ta kí sɔbi dɔ kuso dɔ kí 'pole-né magi-je lé, jəi j'gəi kí magi goto dɔnangi-ti nè, Lubə ya kì kàre-rè. ⁵ Tɔgrɔ-ti ya, né-je kí dɔrɔ-ti əse kí dɔnangi-ti kí dow-je 'ba-dé lubə-je tò nɔɔ ya, adi lubə-je nɔ rəm, bá 'babe-je nɔ rəm. ⁶ Ngà jəi rəm, Lubə kí Bɔbi ra kàre-rè, ɛ bá né-je lay j rɔ-é-ti, ə kì takul-é bá jəi j'isi-né; ə 'Babe ra kàre-rè, to Jeju Kristi, kí takul-é bá né-je lay tò-né rəm, bá jəi j'isi-né rəm tɔ.

† **8:1** 8:1 Ròm 14:13-23

⁷ Ngà dow-je lay bá 'gə né kin al. Kdɔ də kí dan-ti-je kí d'inə ta 'pole magi-je ngɔsnè bəy lé, d'isi d'uso dɔ-je kinlé rəmə, 'gir kí to dɔ-je kí ɿ nɔ magi-je-ti ya bəy adi tagir lə-dé kí gɔji kinlé, təl-né né kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti. ⁸ To nékuso bá à kɔw sə-ji ngɔsi rɔ Lubə-ti al; lé j'usoi dɔ-je kinlé al kàrè, j'usi kəm-ti al rəm, bá lé j'usoi kàrè, j'ingəi né kəm-ti al rəm. ⁹ Ngà koo bá ooi maji, nè ra kí kadi 'rai né kí mɛɛ-si ndigi kinlé, à kɿ təl to gin kusi lə njəyay-je. ¹⁰ Kdotalə kinə, i kí 'to njègə né-je kinlé bá dow madi oo-i kí isi uso né kəy pole magi-je-ti lé, à ra kadi dow kí tagir liə gɔji kinlé ɿ usoné dɔ kí 'pole-né magi-je al wa? ¹¹ Ə négə lə-i bá isi təl gin koy njəyay kin, kí to ngonkɔ-ji njèkadmeɛ kí Kristi oy kdɔ ta liə kin ban al wa? ¹² Ra kí 'rai majal kí titi-nɔ bè kin kɿ ngankɔ-si-je kí njèkadmeɛ adi ɔri-né tógi-dé kdɔ tagir lə-dé kí gɔji kinlé, to Kristi ya tɔ bá səi 'rai siə majal. ¹³ Gin-é kin bá, kinə ta lə nékuso bá ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ à kusi-né mɛɛ majal-ti rəmə, m'a kuso dɔ kdɔ kadi to gin kusi mɛɛ majal-ti lə ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ kin ndɔ al.

9

Pol inə né-je kí to tó-é kadi ingə
2Kɔ 11:7-12; 12:13-15

¹ Mɔ lé m'to bə al ya al wa? M'to njèkɔwkułə ya al wa? M'oo 'Babe lə-ji Jeju ya al wa? Səi 'toi kandi kullə lə-m kí m'ra m'adi 'Babe ya al wa? ² Kinə dow-je kí rangi bá d'oom kɿ njèkɔwkułə al kàrè, səi rəmə 'gəi kí m'to njèkɔwkułə ya; kdɔ səi ya 'toi ndaji kullə lə njèkɔwkułə kí m'ra m'adi 'Babe. ³ Né kí m'ɔr-né ta dɔ-m-ti nɔ njékilə ta dɔ-m-ti-je ɛn: ⁴ Jɛ lé, to tó-é kadi j'uso rəm, j'ay rəm ya al wa? ⁵ To tó-é kadi j'adi kɔnan-ji káre kí njèkadmeɛ kí to ne-ji ɔw sə-ji titi kí njèkɔwkułə-je kí rangi 'ra-né, əse titi kí ngankɔ 'Babe də kɿ Sepasi 'ra-né kin ya tɔ al wa? ⁶ Ə se jɛ kɿ Barnabasi ya kɿ kár-ji bá tɔ kadi j'ra kullə ya tá wa? ⁷ Nɔ ra kullə asgar é un là liə ya bá ugə-né rɔ-é wa? Nɔ mɔ nduu ya uso kandi-é al wa? Nɔ ul dɔ-je ya ay mbà-dé al wa? ⁸ Se ta kinlé m'pa kí dow-ti wa? Ndukun kàrè pa bè ya tɔ al wa? ⁹ †Kdɔ 'ndangi mɛɛ mbete ndukun-ti lə Moiyiji 'panè: *Mangi kí d'adi-é ɔ njiyə dɔ ko-ti kdɔ kadi kɔɔ-é tal lé, 'a dɔ ta-é al.*† Lubə pa bè lé, mangi-je bá ta lə-dé to rɔ-é, ¹⁰ əse jɛ ya par bá ɛ pa ta kin sɔbi-né dɔ-ji wa? Oiyɔ, ta kinlé, 'ndangi sɔbi dɔ-ji ya; dow kí ɔ ndɔr lé, tɔ kadi ndɔr ində-né mɛɛ-é dɔ ko-ti, ə dow kí ɔ ində ko kàrè, kadi ində mɛɛ-é dɔ kingə nédɔji-é-ti tɔ. ¹¹ †Né-je kí maji-maji kí to né-je lə Ndil kí aa njay bəy é

j'dubi mēe-si-ti, ngà nékingə-si-je bá j'ubə maji-é rəmə, to né kí à tò bəl n̄a wa? ¹² Dow-je kí rangi bəy é d'ubə maji né-je lə-si é to tó-é, ngà jē kí ban bá j'a kubə maji né lə-si é à to tó-é al wa? To tó-é kadi j'ubə maji né lə-si ya, ngà kē bá jē j'dəji né ji-si-ti al; kore bá jē j'ore mēe-ji mēe né-je-ti lay, kɔɔ kadi j'ilə kagi Poyta kí Maji lə Kristi al.

¹³ Səi 'gəi ya al wa? Dow-je kí d'a 'ra kullə mēe kəy-ti lə Lubə lé, né kí mēe kəy-ti lə Lubə ya to nékuso-dé; ə də kí d'a 'ra kullə logugi né-ti lə Lubə lé, d'ubə maji né kí dow-je d'adi logugi né-ti lé ya tɔ al wa? ¹⁴ †Bè ya tɔ é 'Babe ində ndu kadi, dow-je kí d'isi d'ilə mbə Poyta kí Maji lé, d'a kingə nékuso kə kəm rəbi Poyta-ti kí Maji ya tɔ.

¹⁵ Ngà mə Pol lé, né-je kí to tó-é kadi m'ubə maji-é kinlé, né káre ya kàrè m'dəji al, bá m'ndangi mbete kin bè kɔɔ kadi dow adi-m-né né al rəm; kɔɔ m'ndigi kadi koy tá m'oy ə tò soti ...! Né kí m'osi-né gajī rɔ-m kinlé, dow kí à kɔr dɔ-m-ti goto. ¹⁶ Kilə mbə Poyta kí Maji lé, to né kosi gajī rɔ lə-m al; kɔɔtalə to kullə kí tò dɔ-m-ti kadi m'ra ya tá; kinə m'ilə mbə Poyta kí Maji kin al lé, to tuji bá usi dɔ-m-ti tin! ¹⁷ Kinə m'ilə mbə-é kə mēendigi lə-m rəmə, m'a kingə nédoji-m; ngà kinə m'ra kullə-é kə n̄ɔɔ bè par rəmə, to né kí d'ində kullə-é dɔ-m-ti kə kində tɔ. ¹⁸ Ə nékugə doji-m lé to ri wa? To mbə Poyta kí Maji kí m'ilə kare, ə né kí to tó-é kadi m'ingə kə kəm rəbi Poyta kí Maji kin kàrè m'dəji al.

¹⁹ Tɔgrɔ-ti, rɔ dow-je-ti lay ə m'to bə al ya, ngà m'təl rɔ-m ngonnjəkullə-ti lə dow-je lay, kɔɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'n̄a kí 'tò nduy-nduy. ²⁰ Loki m'a rɔ jipi-je-ti, ə m'ra rɔ-m jipi-ti, kɔɔ kadi m'ingə-né jipi-je; loki m'a rɔ njəkisi gin tógi ndukun-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí njəkisi gin tógi ndukun-ti tɔ – mə m'isi gin tógi ndukun-ti al – ya ngà m'ra bè kɔɔ kingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti; ²¹ loki m'a rɔ dow-je-ti kí d'isi gin tógi ndukun-ti al ə m'ra rɔ-m dow-ti kí isi gin tógi ndukun-ti al, bè kɔɔ kadi m'ingə-né dow-je kí d'isi gin tógi ndukun-ti al. Ə mə ya bè lé, mə m'ɔr rɔ-m kɔgi mēe ndukun-ti lə Lubə al, ngà kí tɔgrɔ-ti lé, m'isi gin tógi ndukun-ti lə Kristi – ²² Loki mə rɔ dow-je-ti kí 'yay mēe kadmēe-ti ə m'ra rɔ-m dow-ti kí yay, kɔɔ kadi m'ingə-né dow-je kí 'yay mēe kadmēe-ti. M'təl rɔ-m né-je-ti lay kɔɔ kadi lé ri-ri kàrè m'adi də kí n̄a-je d'aji ya tá. ²³ Né-je lay kinlé, m'ra kɔɔ ta lə Poyta kí Maji, kɔɔ kadi m'ingə-né nédoji-m mēe-é-ti.

²⁴ Dow-je kí d'ay ngɔdi lo kində dirə-ti lé, d'ay nati lay ya, ngà dow káre-rè bá ingə nédoji lé, səi 'gəi ya al wa? Ayi

ngōdi kì gangi-é kí a kingəi-né nédōji bane. ²⁵ Dow-je lay kí 'to njékində-nə dirə mulə kí kuwə lé, d'ogì rō-dé dō né-je-ti kí gay-gay lay; dē lé, 'ra bè kdō kingə-né jōgì kí à tuji, ngà jəi rəmə j'rai kdō kingəi-né jōgì kí à tuji al. ²⁶ Adi ma m'ay ngōdi m'ilə-né birikōyō kare al; m'bir ji-m kdō kōsi-né né, bi m'bir ji-m kdō kōsi-né ndaa lo kare al. ²⁷ Kində bá m'ində dō rō-m-ti ngə, ə m'təl rō-m gin tōgi-m-ti, nè ma kí m'ilə mbə Poyta kí Maji m'adi dow-je kí rangi kinlé bá d'a kī kōr-m mee kullə-é-ti kōgi.

10

Kun néndajī dō poyta-ti lə Israyel-je

Əbr 3:7-19

¹ Ngankō-m-je kí njékadmēē, m'ndigi kole mee-si dō ka-ji-je-ti kí, loki dē lay ya 'njiyə gin kilndi-ti* rəm, dē lay ya d'ində dan babo 'gangi rəm, ² dē lay ya toki ra-dé batəm dan kilndi-ti rəm, dan babo-ti rəm, kī takul nam kí 'nam kədì Moiyiji-ti; ³ dē lay ya d'uso né kí káre-rè kí to nékuso kí i rō Ndil-ti kí aa njay rəm, ⁴ bá dē lay ya d'ay man kí káre-rè kí to man kí i rō Ndil-ti kí aa njay, kdotalə dē d'ay man kí tēē kədì mbal-ti kí i rō Ndil-ti kí aa njay, kí to mbal kí njèdan-dé, ə mbal-é kinlé to Kristi. ⁵ Ngà dow-je nū dan-dé-ti ya kullə ra-dé nəl Lubə al, gin-é kin bá d'oy-né dilələ-ti. ⁶ Ə né-je kinlé ra né bè kdō kadi təl to néndó adi-ji, kdō kadi jəi j'adi bo né-je kí maji al ra-ji titi kí ra-dé-né kin al ngá. ⁷ 'Təli njépole magi-je titi kí ndōki dē kí nā-je kí dan-dé-ti 'ra-né bá 'ndàngi-né ta-é mee mbete-ti kí aa njay kin al ngá; 'ndàngi 'panè: Kosi dow-je d'isi nangi d'uso rəm, d'ay rəm, ə go-ti d'ì 'la-nə. ⁸ Adi j'toi njéra kaya-je titi kí ndōki dē kí nā-je kí dan-dé-ti 'ra-né, adi dow-je budōgi lo kōrjoo gidi-é mutə d'oy-né mee ndō-ti kí káre-rè kin al ngá. ⁹ Adi j'nai 'Babe titi kí ndōki dē kí nā-je kí dan-dé-ti 'nə-é-né adi li-je 'tō-dé-né təl-dé kin al ngá. ¹⁰ Adi j'yuni ta titi kí ndōki dē kí nā-je kí dan-dé-ti 'yun-né ta adi malayka kī njètōo ko dow-je tōo-né ko-dé kin al ngá. ¹¹ Né-je kinlé tēē dō-dé-ti bè kdō kadi təl néndó adi-ji rəm, bá 'ndàngi kdō ndəji-ji-né jəi kí j'isi dōbəy ndō-ti kin rəm. ¹² Ən ə, dow kí gir kí n'a taá rəmə, kadi oo maji nè à kī kusi! ¹³ Nénə kí tēē dō-si-ti kí to nənə kí asi ta tōgi dow-ti al ya goto. Lubə to njəkə dō ndi-é-ti, à kiñə-si kadi né nə-si al dō tōgi-si al; loki nənə tēē dō-si-ti lé, ə à kilə kəm rəbi kadi 'tēēi-né kəm-ti rəm, à kadi-si tōgi kadi ori-né mee-si rəm tō.

* **10:1** 10:1 Israyel-je lé, loki 'tēē be bə-ti Ejipti d'isi d'ow ki Kanə lé, Lubə adi kilndi bá or nō-dé (Tət 13:21-22).

Ndəji kí sɔbi dɔ magi kí pole

2Kɔ 6:14-18; Rɔm 14:13-23

¹⁴ Gin-é kin bá, sɛi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ayi magi kí pole. ¹⁵ M'pa sɛ-si ta kəm dow-je kí njégə né-je; sɛi ya 'gɔi ta kin ooi. ¹⁶ †Kobi man nduu kí tɔrɔndi tò dɔ-ti ə j'isi j'rai oiyo Lubə kɔ kinlé, to kuwə-nɔ lubi-lubi kɔ məsi Kristi ya al wa? Mbə kí j'isi j'gángi-nɔ kinlé, to kuwə-nɔ lubi-lubi kɔ daji rɔ Kristi ya al wa? ¹⁷ Titi kí mbə ra-né káre-rè lé, jɔi kí j'ɔnɔi kin ya, j'tɔli kubru rɔ kí káre-rè tɔ; kɔtɔlə mbə kí káre-rè kin ya j'ori-nɔ dɔ-ti lay. ¹⁸ Ooi Israyel-je kí koji kəy kin al wa? Dɛ kí d'uso dɔ-je kí d'ilə məsi-dé nangi logugi né-ti lə Lubə lé, to kuwə bá d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ logugi né ya al wa? ¹⁹ Se m'ndigi panè dɔ kí 'pole-né magi to né kí ngay wa? Əse magi to né kí ngay wa? (Ndɔ bè al). ²⁰ Ngà m'panè: Né kí 'pole-né magi lé, d'adi ndil-je kɔ majal ɓi d'adi Lubə al; ə mɔ m'ndigi kadi uwəi-nɔ lubi-lubi kɔ ndil-je kí maji al al. ²¹ Sɛi a kɔyi né kí mɛɛ kɔbi-ti lə 'Babe rəm, né kí mɛɛ kɔbi-ti lə ndil-je kí maji al rəm al; ɓá à kisi ta nékuso-ti lə 'Babe rəm, ta nékuso-ti lə ndil-je kí maji al rəm al. ²² Se j'ndigi ndúu jangi lə 'Babe wa? Se tógi-ji nɔ itə-é wa? ²³ †Né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá maji dɔrɔ al; né-je lay ya to tó-é kadi dow à ra, ngà né-je lay bá à kadi dow ɔw kɔ kete-kete al. ²⁴ Kadi dow sangi maji liə kí sɔbi dɔ-é ya par al, ngà kadi sangi maji lə dow-je kí rangi tɔ. ²⁵ Né-je lay kí d'ində suki-ti lé, usoi kɔ kuso ya ɓi 'dɔji ta dɔ-ti al, kɔ kadi mɛɛ-si usi nangi. ²⁶ Kɔtɔlə dɔnangi, kɔ né-je kí mɛɛ-é-ti lay ya to 'lə 'Babe. ²⁷ Kinə njəkadmɛɛ al ɓa-si lo nékuso-ti ɓá sɛi 'ndigi kɔwi lé, né-je lay kí ində nɔ-si-ti ya usoi, ɓi 'dɔji ta dɔ-ti al nè mɛɛ-si à kɔ kusi nangi dɔ-ti al. ²⁸ Ngà kinə dow idə-si panè: Né kin to né kí 'pole-né magi rəmə, usoi al, kɔtɔlə [dow kí njəkidə-si kete kinlé rəm, kɔtɔlə]† mɛɛ kusi nangi al kí à tò rəm. ²⁹ Ta kinlé, m'pa kɔ mɛɛ kusi nangi al lə-si sɛi al, ngà kɔ mɛɛ kusi nangi al lə dowbé kinlé. Kɔtɔlə ri ə né kí mɔ m'ra kɔ mɛɛ kusi nangi lé, mɛɛ kusi nangi al lə dow kí rangi à kɔw siə kadi gangta dɔ-ti wa? ³⁰ Kinə m'ra oiyo Lubə dɔ né-ti kí m'isi m'uso lé, né kí m'ra oiyo Lubə dɔ-ti kinlé, dow à pa sɛ-m ta kí maji al dɔ-ti kɔ ri ɓəy wa? ³¹ Adi lé to né ɓá usoi, əse to né ɓá ayi, əse to ri-ri ɓá 'rai kàrè, 'rai kɔ rifa lə Lubə. ³² Adi kullə ra-si tɔl jigi tugə grɛki-je al rəm, tugə jipi-je al rəm, ɓá tugə njəkəwnɔ-je lə Lubə al rəm, ³³ titi kí mɔ kàrè m'sangi kadi m'nəl-né dow-je lay mɛɛ né-je-ti lay kin bè; beba m'sangi

† **10:16** 10:16 Mat 26:26-28; Mar 14:22-24; Luk 22:19,20 † **10:23** 10:23 1Kɔ 6:12 † **10:28** 10:28 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndangi kɔ ji-dé kɔ ta grɛki

né kí kadi maji sə-m par al, ngà né kí à maji kì kosi dow-je ña kɔ kadi d'aji-né.

11

1 †Ndaji kullə ra-m titi kí mā ya kì dɔ-m m'isi m'ndaji-né kullə ra Kristi kin bè tɔ.

Ta kí sɔbi dɔ nékɔɔ lə dené-je kí 'to njékadmɛɛ-je
Epɛ 5:22-24; 1Ti 2:8-14

2 M'piti-si kɔ mɛɛ-si kí ole dɔ-m-ti mɛɛ né-je-ti lay rəm, kɔ né-je kí m'ndó-si kí sɛi uwəi dɔ-si-ti titi kí m'ndó-si-né lé ya bè kin rəm. 3 Ngà né kí m'ndigi kadi 'gəi ɛn: Dingəm kí rá-rá kàrè, Kristi to kí boy dɔ-é-ti, ə dingəm to kí boy dɔ dené-ti, ə Lubə to kí boy dɔ Kristi-ti. 4 Dingəm kí rá-rá kí dɔɔ dɔ-é bá pa-né ta kì Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə*. 5 Ə dené kí rá-rá kí dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kì Lubə əse pa-né ta kí ta Lubə-ti lé, ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə†; toki ki né kí ɛ ndisə dɔ-é bè. 6 Kɔdɔtalə kinə dené dɔɔ dɔ-é al rəmə, kadi ijə dɔ-é tɔ bane. Ə kinə dené ijə dɔ-é əse ndisə dɔ-é ə tɔ rɔsɔl rəmə, kadi dɔɔ dɔ-é tɔ bane. 7 Dingəm à dɔɔ dɔ-é al, kɔdɔtalə ɛ to takəm Lubə rəm, to riɓa lə Lubə rəm, ə dené to riɓa lə dingəm. 8 Kɔdɔtalə Lubə ɔr dingəm rɔ dené-ti al, ngà dené bá Lubə ɔr-é rɔ dingəm-ti; 9 ə Lubə ra dingəm kɔ ta lə dené al, ngà dené bá Lubə ra-é kɔ ta lə dingəm. 10 Gin-é kin bá, kɔdɔtalə malayka-je lé, dené à kɔw kì né dɔ-é-ti kadi toji kisi kí ɛ isi gin tógi-ti lə 'boy liə. 11 Bè ya kàrè, kì takul nam kàdì 'Babe-ti lé, dingəm ɔw ndoo dené rəm, bá dené kàrè ɔw ndoo dingəm rəm tɔ. 12 Kɔdɔtalə titi kí Lubə ɔr-né dené rɔ dingəm-ti lé, bè ya tɔ é dené oji-né dingəm tɔ; ə né-je lay i rɔ Lubə-ti. 13 Sɛi ya 'gɔi né kin ooi: Kadi dené dɔɔ dɔ-é al ya pa-né ta kì Lubə lé, to né kí tuwə ra ban wa? 14 Kadi dingəm inə dɔ-é adi ngal puu-puu lé tɔ rɔsɔl, kí kobe-ti ya kàrè 'gəi kí tɔ bè ya al wa? 15 Ngà dené bá dɔ kí ngal puu-puu to riɓa liə. Kɔdɔtalə dené lé, d'adi-é bəl dɔ kadi to né kɔn dɔ-é. 16 Kinə dow madi ndigi naji ta kin rəmə, kadi dowbé gə kí to kullə ra-ji al rəm, bá to kullə ra njékəwnə-je kí gay-gay lə Lubə al rəm.

Ta kí sɔbi dɔ nékuso nam lə 'Babe
Mat 26:26-28; Mar 14:22-25; Luk 22:14-20

17 Ta-je kí m'ɔw kì pa kinlé, m'ɔw kì ndɔr-né mbi-si kì ndɔr bi m'a piti-si al; kɔdɔtalə loki 'kəwi-nə rəmə, 'kəwi-nə

† **11:1** 11:1 1Kɔ 4:16; Plp 3:17 * **11:4** 11:4 Ta kí 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liə kinlé, ɛ kí tɔ kì ta greki lé 'ndàngi ulə rɔsɔl dɔ «dɔ-ti» ya par. Gin-é kin bá dow-je kí nǎ-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl “dɔ” 'boy-ti liə» ə dɛ dan-ti-je 'panè «dowbé ulə rɔsɔl dɔ rɔ-é ɛ-ti ya.» † **11:5** 11:5 Ta kí 'panè: Ulə rɔsɔl dɔ 'boy-ti liəkinlé, toki pa ta dɔ-ti lo ndó-é-ti kí sɔ nɔɔ.

kɔo ra né kí tò soti al, ngà kɔo ra né kí maji al itə kí kete bəy. ¹⁸ Kí dɔsɔy ya lé, m'oo kí loki sɔi kí 'toi njékəwnɔ-je ingəi-nɔ rəmə, gángi-nɔ tò dan-si-ti, ə ta-je kí m'oo lé, m'gə kí dan-ti-je to ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁹ Ə gángi-nɔ lé, kadi tò dan-si-ti bè ya tɔ bane, kɔo kadi dɛ kí dan-si-ti kí dow-je d'oo-dé kí d'asi gaki lé, 'tɔji-né rɔ-dé ndaa-ti rəsi. ²⁰ Adi loki sɔi 'kəwi-nɔ rəmə, 'kəwi-nɔ kɔo nékuso lə 'Babe al; ²¹ kɔo loki isi usoi né rəmə, nɔ-nɔ ya ində kungəsa uso né liə, adi dɛ kí nɔ-je bo ra-dé, ə dɛ kí dan-ti-je yibi ra-dé tɔ. ²² Kəy-je lə-si goto bá usoi né-ti əse ɔyi né-ti al wa? Se 'nədi njékəwnɔ-je lə Lubə rəm, uləi rɔsɔl dɔ dɛ-ti kí né lə-dé goto rəm ban al wa? Əjè m'idə-si m'panè ri wa? Se m'a piti-si wa? Ra-é kí bè kinlé, m'a piti-si-né ndɔ bè al. ²³ Kɔɔtalə mɔ lé, né kí m'ingə rɔ 'Babe-ti bá m'ndó-si tin. 'Babe Jeju lé, ndɔɔ, ndɔ-é-ti kí d'a kilə-é-né ji dow-je-ti lé, un mbə ²⁴ ə loki ra oiyo Lubə lé, uwə gangi danɔ ə panè: Kin to daji rɔ-m, kí tò kɔo ta lə-si; 'rai né kin bè kɔo kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti. ²⁵ Bè ya tɔ, go nékuso-ti, (un) kobi kí man nduu tò-ti ə panè: Man nduu kinlé to kulənoji kí sigi kí tò kɔo takul məsi-m; 'rai né kin bè kɔo kadi mɛɛ-si ole-né dɔ-m-ti kaglo-je lay kí a kɔyi-né. ²⁶ Kɔɔtalə kaglo-je lay kí isi usoi mbə kin rəm, isi ɔyi man nduu kin rəm lé, to mbə koy lə 'Babe bá isi iləi sar kadi-é ree-né. ²⁷ Gin-é kin bá dow kí uso mbə, əse ɔy man nduu lə 'Babe ki nɔɔ bè par lé, ta kí gangi kí sɔbi dɔ daji rɔ 'Babe kɔ məsi-é à kusi dɔ-é-ti. ²⁸ Ən é kadi nɔ-nɔ ya tən mɛɛ-é maji oo, bəy tá kadi uso mbə rəm, ɔy man nduu rəm; ²⁹ kɔo dow kí uso ə ɔy bè ya par bi oo adi to daji rɔ 'Babe al lé, dowbé uso rəm, ɔy rəm ilə-né ta dɔ rɔ-é-ti ya. ³⁰ Gin-é kin bá njémɔy-je, kɔo njétɔgi goto-je 'nɔ-né dan-si-ti rəm, bá dow-je nɔ dan-si-ti d'oy-né rəm. ³¹ Kinə jəi ya j'təni mɛɛ-ji maji lé, ta kí gangi à kusi dɔ-ji-ti al. ³² Ngə 'Babe gangi ta dɔ-ji-ti, ində-ji ɔji-ji kɔo kadi ta kí gangi usi dɔ-ji-ti nati kɔo njékadmɛɛ al-je al. ³³ Bəba ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, loki 'kəwi-nɔ ta nékuso-ti lə 'Babe rəmə, 'ngəbi-nɔ. ³⁴ Dow kí bo ra-é rəmə, kadi uso né bəe, bi kadi kəw-nɔ lə-si ree kɔo ta kí gangi dɔ-si-ti al. Nɔo kí m'a tɛɛ rɔ-si-ti bá m'a gɔl ndəgi ta-je kí rangi bəy.

12

Kadkare-je lə Ndil kí aa njay
Ep̄e 4:4-16; Rɔm 12:3-8

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ kadkare-je lə Ndil kí aa njay lé, m'ndigi kadi 'gəi gin-é maji. ² Sɔi 'gəi kí loki ndoki 'toi-né njékadmɛɛ-je al bəy lé, dow-je d'ɔr-si

go-dé-ti titi njékəmtə-je bè d'ow sə-si n̄ə magi-je-ti kí 'pa ta al. ³ Gin-é kin bá m'a kidə-si rəsi kí dow kí pa ta k̄i takul Ndil Lubə kí à panè: «Kadi ndol tò do Jeju-ti» ya goto! Rəm bá dow kí Ndil kí aa njay isi m̄eɣ-é-ti al lé, à panè: «Jeju to 'Babe» al rəm tɔ.

⁴ †Kadkare-je tò gay-gay, ngà to Ndil kí aa njay kí káre-rè bá adi; ⁵ kullə-je tò gay-gay, ngà to 'Babe kí káre-rè; ⁶ kullə ra dow-je tò gay-gay, ngà to Lubə kí káre-rè ya isi ra né-je lay m̄eɣ dow-je-ti lay. ⁷ Ə n̄ə-n̄ə ya Ndil kí aa njay toji rɔ-é m̄eɣ kullə ra-é-ti kɔo maji lə dow-je lay. ⁸ Kɔɔtalə, dow káre Ndil kí aa njay adi-é to njèpata k̄i gosi ə Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi to njèpata k̄i négə; ⁹ Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow káre kadm̄eɣ, Ndil kí aa njay kí káre-rè kin ya adi dow kí rangi kadkare-je kɔo kadi-né lapiya njémɔy-je; ¹⁰ adi dow káre kadkare ra nékɔji-je; adi dow kí rangi kadkare pa ta kí ta Lubə-ti; adi dow káre kadkare kɔr gangi né-je lə Ndil kí aa njay k̄i né-je lə ndil-je kí maji al; adi dow káre kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay; adi dow kí rangi kadkare kɔr m̄eɣ ndɔta-je kí rangi. ¹¹ Ndil kí aa njay ra káre-rè, ə ɣ ya k̄i kár-é ɔ ra né-je kin lay ə adi n̄ə-n̄ə ya k̄i gangi-é kí ɣ ndigi kadi-é.

¹² †Kɔo, titi kí kubru rɔ dow ra káre-rè ya ngan rɔ-é n̄ə né kin rəm, titi kí ngan rɔ-je lay kí kubru rɔ dow-ti 'n̄ə ya kàrè 'to kubru rɔ dow kí káre-rè kinlé, kí sɔbi dɔ nam kadi Kristi-ti kàrè tò bè ya tɔ. ¹³ Kɔɔtalə j̄əi lay ya 'ra-ji batəm lə Ndil kí káre-rè bá j'təli-né kubru rɔ dow kí káre-rè adi jipi-je, k̄i greki-je, k̄i bə-je, k̄i dow-je kí 'to bə-je al rəm, j̄əi lay ya j'aȳi man kí j̄i rɔ Ndil kí aa njay-ti kí káre-rè kin ya; ¹⁴ beba kubru rɔ dow lé, ngon rɔ-é ra káre-rè al, ngà ngan rɔ-é-je 'n̄ə. ¹⁵ Kinə nja panè: M̄ə m'to ji al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɣ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? ¹⁶ Ə kinə mbi panè: M̄ə m'to kəm al, adi m'to 'lə kubru rɔ al lé, se pa-é kin ya ɣ à to-né 'lə kubru rɔ al tɔ wa? ¹⁷ Kinə kubru rɔ dow lay ya to kəm lé, lo koo ta à tò rá wa? Ə kinə to lo koo ta ya lay, ə lo taa b̄əy né à tò rá wa? ¹⁸ Ngà ngan rɔ-je lé, ɣ kí rá-rá ya Lubə adi-é tò kubru rɔ-ti, lo-ti kí m̄eɣ-é ndigi. ¹⁹ Kinə d̄ə lay ya 'to ngon rɔ kí káre-rè lé, kubru rɔ à tò rá wa? ²⁰ Ȳən, ngan rɔ-je 'n̄ə, ngà kubru rɔ ra káre-rè. ²¹ Kəm à kidə ji panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al, bá dɔ à kidə nja panè: «Usi-m ri dɔ-i-ti» wa al rəm. ²² Ngà kí tɔgrɔ-ti bè lé, ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí 'toki né kí tɔgi-dé goto n̄ə bè kinlé, d̄ə bá 'to ngan rɔ-je kí d'a tò ya tá. ²³ Ə ngan rɔ-je kí kubru rɔ dow-ti kí j̄əi ya j'ooi-dé k̄i né

kí riba-é n̄a al kinlé bá j'təli j'uləi riba dɔ-dé-ti n̄a. Ngan rɔ-ji-je kí tuwə kinə ndaa-ti al kinlé, dɛ bá j'tosi kəm-ji godé-ti n̄a, ²⁴ rəmə dɛ kí 'tuwə kinə ndaa-ti lé bá d'ow ndoo tosi kəm go-ti kí bè kin al. Lubə tulə ngan rɔ-je kubru rɔ dow-ti, k̄i gangi-é kí à kulə-né riba kí n̄a dɔ dɛ-ti kí riba naldé. ²⁵ Bè kɔ kadi gángi-n̄a goto-né kubru rɔ-ti, ngà kadi ngan rɔ-je 'tosi-né kəm-dé go-n̄a-ti. ²⁶ Ə kinə ngon rɔ káre ingə k̄ə rəmə, ngan rɔ-je lay d'ingə k̄ə siə nati; kinə ngon rɔ káre ingə riba rəmə, ngan rɔ-je lay 'ra rɔnəl siə nati. ²⁷ Səi 'toi kubru rɔ Kristi, ə 'toi ngan rɔ-é-je; n̄a-n̄a ya to ngon rɔ-é káre-káre. ²⁸ †Dan njékəwn̄a-je-ti lé, dɔsɔy Lubə ində njékəwkulə-je, njékungi-ti joo ində njépata-je kí ta-é-ti, njékungi-ti mutə ində njéndó dow-je né; go-ti, kadkare ra nékɔji-je tò n̄ɔɔ, bá kadkare kadi lapiya njémɔy-je rəm, kadkare ra k̄i dow-je rəm, kadkare kɔr n̄ə njékəwn̄a-je rəm, bá kadkare pa ndɔta-je kí gay-gay rəm. ²⁹ Dow-je lay ya 'to njékəwkulə-je wa? Dow-je lay ya 'to njépata-je kí ta Lubə-ti wa? Dow-je lay ya 'to njéndó dow-je né wa? Dow-je lay ya 'to njéra nékɔji-je wa? ³⁰ Dow-je lay ya d'ow k̄i kadkare kadi lapiya njémɔy-je wa? Dow-je lay ya 'pa ndɔta-je kí gay-gay wa? Dow-je lay ya 'to njékɔr mɛɛ ndɔta-je kí gay-gay wa? ³¹ Adi kadkare-je kí maji itə ndəgi-é-je bá ɔo-é ra-si. Ə m'a kɔji-si rəbi kí maji rəti-rəti ya ɔəy.

13

Ta kí sɔbi dɔ ndigi dow-je

Mat 22:36-40; Rɔm 13:8-10; Jq 3:16-19; 1Jq 4:7-21

¹ Lé m'pa ndɔta-je lə dow-je kí gay-gay, k̄i 'lə malayka-je ya kàrè bá, kinə ndigi dow-je goto mɛɛ-m-ti rəmə, m'toki ngowla kí ɓa kɛng-kɛng əsə m'toki mbare kí ɓa sək̄i-sək̄i kare kin bè. ² †Ə lé m'ow k̄i kadkare pa ta kí ta Lubə-ti, k̄i kadkare gə gin né-je lay kí tò lo ɔoyɔ-ti rəm, m'gə né-je lay rəm, bá lé m'ow k̄i kadmɛɛ kí asi gaki sar adi m'adi mbal-je d'ɔti-né lo k̄a-dé-ti ki rangi ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto mɛɛ-m-ti rəmə, m'to né kí kare. ³ Lé m'ləbi nékingə-m lay njéndoo-je, bá lé m'un rɔ-m ya m'adi 'ró pər kɔ ta lə dow-je ya kàrè bá kinə ndigi dow-je goto mɛɛ-m-ti rəmə, né kí m'ingə-ti goto. ⁴ Njəndigi dow-je lé, to njək̄ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti rəm, to njéra k̄i dow-je rəm, to njéra kəmnda al rəm; njəndigi dow-je lé, ɔji rɔ-é al rəm, ində kàd̄i-é al rəm, ⁵ njəndigi dow-je lé, ra né kí tò rɔsɔl al rəm, sangi né kɔ rɔ-é ya par al rəm, ra wɔngi al rəm, uwə ta mɛɛ-é-ti al rəm, ⁶ né kí njururu al lé, ɛ ra rɔnəl dɔ-ti al, ngà ta kí tɔgrɔ-ti bá

ɛ ra rɔnəl dɔ-ti; ⁷ njèndigi dow-je lé, to njèkinɔ go majal-je lay kɔgi rəm, adi mee-é né-je lay rəm, ində mee-é dɔ né-je-ti lay rəm, ore mee-é dɔ né-je-ti lay rəm. ⁸ Ndigi dow-je à goto nda al. Pa ta-je kí ta Lubə-ti à goto; ndɔta-je kí gay-gay à goto; négə à goto. ⁹ Kdɔtalə né kí j'gəi lé, to man dɔ-é kare bəy, bá ta kí ta Lubə-ti kí j'isi j'pai kàrè j'isi j'pai man dɔ-é bəy rəm tɔ; ¹⁰ ngà loki né kí ɔr njuti à ree lé, man dɔ né à goto. ¹¹ Ndɔki m'này-né ngon bəy lé, tapa-m to tapa ngon rəm, tagir lə-m to tagir lə ngon rəm, bá takɔr lə-m to takɔr lə ngon rəm; loki m'tɔgi ngà rəmə, m'ra néra ngon al ngá. ¹² Bone bè lé, j'isi j'ooi ndil né titi kí dow oo-né rɔ-é sɔɔbɔ-ti bè, adi j'ooi piti-piti, ngà ndɔ-é bá j'a kooi kì kəm-ji ndə-ndə bəy; né kí bone bè m'gə lé to man dɔ-é kare bəy, ngà ndɔ-é bá m'a gə titi kí Lubə gə-m-né kin bè. ¹³ Bone bè né-je kí mutə kin tò lo tò-é-ti adi to: Kadmeɛ rəm, kində mee dɔ-ti rəm, bá ndigi dow-je rəm; ngà ɛ kí boy itə-dé lay lé, to ndigi dow-je.

14

Ta kí sɔbi dɔ pata kí ta Lubə-ti kì pa ndɔta-je kí dow gə al

¹ 'Sangi kadi 'ndigi dow-je. Adi bo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si, ngà kí boy nɔ lé, kadkare pa ta kí ta Lubə-ti bá kadi bo-é ra-si. ² Kdɔtalə dow kí njèpa ta kì ndɔta kí dow gə al lé, pa ta kì dow-je al, ngà ɛ pa ta kì Lubə; kdɔ dow gə mee ta liə al; kì takul Ndil kí aa njay bá ɛ pa-né ta dɔ né-je-ti kí tò lo bɔyɔ-ti. ³ Ngà dow kí njèpata kí ta Lubə-ti lé, ɛ pa ta kì dow-je ra-né sə-dé adi d'ow kì kete-kete rəm, ulə-né dingəm mee-dé-ti rəm, bá sol-né mee-dé rəm tɔ. ⁴ Dow kí njèpata kì ndɔta kí dow gə al lé, ɛ ya par é ta lé ra siə adi ɔw kì kete-kete; ngà dow kí njèpata kí ta Lubə-ti lé, ra kì njékəwnɔ-je adi d'ow kì kete-kete. ⁵ M'ge kadi səi lay ya 'pai ta kì ndɔta-je kí dow gə al ya, ngà m'ge nɔ ya bəy kadi 'pai ta kí ta Lubə-ti. Dow kí pa ta kí ta Lubə-ti lé, itə njèpata kì ndɔta kí dow gə al nja nɔ; bè al rəmə, kadi njèpata kì ndɔta-je kí dow gə al kinlé, ɔr mee-é adi njékəwnɔ-je adi d'ow-né kì kete-kete bane.

⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kí ngɔsnè-ti kinlé, kinə m'ree rɔ-si-ti, ə m'pa ta kì ndɔta-je kí dow gə al, bi m'tee kì dɔ né kí tò lo bɔyɔ-ti m'adi-si ooi al rəm, m'adi-si négə al rəm, m'pa ta kí ta Lubə-ti m'adi-si al rəm, bá m'ndó-si né al rəm lé, ri bá to maji kí m'ra sə-si wa? ⁷ Bè ya tɔ é né-je kí 'taa koo al kí 'to né-je kí ká-dé ba kí toki nəl-je, kì kunduməngrə-je bè kinlé, kinə 'ra d'adi ba kì gangi-é gangi-é al lé, dow à gə mindi pa nəl ban, əse à gə mindi

pa kunduməngrə ban wa? ⁸ Ə kinə ká təbi mbanga ba aa yéréré al lé, n̄à à ra rɔ-é kɔɔ kɔw rɔ-ti wa? ⁹ Səi kàrè, bè ya tɔ, kinə 'pai ta k̄i ndɔta kí rangi bá toki kɔr m̄eɛ-é al lé, dow à gə m̄eɛ ta lə-si lé ban wa? Səi 'pai ta dan yól-ti kɔgi kare. ¹⁰ Ndɔta-je kí gay-gay kí 'n̄a dɔnangi-ti nè kinlé, kí káre kí m̄eɛ-é tò al ya goto. ¹¹ Adi kinə dow pa ta k̄i ndɔta kí m'gə al lé, m̄a m'to mba rɔ dowbé-ti rəm, bá dowbé kàrè to mba rɔ-m-ti rəm tɔ. ¹² Səi kàrè bè ya tɔ, titi kí ɓo kadkare-je lə Ndil kí aa njay ra-si-né lé, kadkare ra k̄i njékəwn̄a-je kadi d'ɔw k̄i kete-kete kinlé bá 'sangi kadi ingəi mburuki-mburuki.

¹³ Gin-é kin bá, dow kí njèpata k̄i ndɔta-je kí dow gə al lé, kadi pa ta k̄i Lubə kadi adi-é ɔr m̄eɛ-é adi dow-je. ¹⁴ Kɔɔtalə kinə m'pa ta k̄i Lubə k̄i ndɔta-je kí dow gə al lé, m'isi m'pa ta k̄i Lubə tagir-ti lə-m, ngà négə lə-m rəmə tò kɔgi kare. ¹⁵ Bè ngà se ri bá m'a ra wa? M'a pa ta k̄i Lubə tagir-ti lə-m ya, ngà m'a pa ta k̄i Lubə k̄i négə lə-m tɔ; m'a kusi pa tagir-ti lə-m ya, ngà m'a kusi pa k̄i négə lə-m tɔ. ¹⁶ Ə kinə i 'ra oiyo Lubə tagir-ti lə-i lé, dow kí isi dan dow-je-ti k̄i kisi bè ya par kí gə m̄eɛ ta kí i 'pa lé al lé, à ra Amən dɔ oiyo-ti lə-i ban wa? ¹⁷ Tɔgrɔ-ti, oiyo lə-i kí i 'ra Lubə lé, maji n̄a ya, ngà ra bá ra k̄i dowbé kinlé adi ɔw k̄i kete-kete al. ¹⁸ M'ra oiyo Lubə kɔɔ kadi kí adi-m m'pa ta k̄i ndɔta-je kí dow-je 'gə al m'itə-si lay; ¹⁹ ngà dan njékəwn̄a-je-ti lé, m̄a m'ndigi n̄a kadi m'pa ta m̄i k̄i négə lə-m kɔɔ ndó-né né dow-je itə kadi m'pa ta ɓudɔgi lo dɔgi k̄i ndɔta-je kí dow gə al.

²⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadm̄eɛ, kí sɔbi dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi ngan-je m̄eɛ-é-ti al, ngà kí sɔbi dɔ néra kí maji al bá, kadi 'toi ngan-je kí ndɛ bè m̄eɛ-é-ti, ə kí sɔbi dɔ kɔr kəm né-je rəmə, kadi 'toi dow-je kí tɔgi gangi m̄eɛ-é-ti. ²¹ 'Ndàngi m̄eɛ mbete ndukun-ti 'panè: M'a kadi dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay 'pa ta k̄i gin dow-je kan, m'a ndumə ta mba-je kɔɔ pa-né sə-dé ta, ə bè ya kàrè, d'a koo ta lə-m al, 'Babe bá pa bè.

²² Bè rəmə, ndɔta-je kí dow gə al lé, to nékoji kɔɔ njékadm̄eɛ-je al, ngà to nékoji kɔɔ njékadm̄eɛ al-je; ə ta kí ta Lubə-ti rəmə, to nékoji kɔɔ njékadm̄eɛ al-je al, ngà to nékoji kɔɔ njékadm̄eɛ-je. ²³ Kinə səi njékəwn̄a-je ɓikti lay 'kəwi-n̄a, bá səi lay ya isi 'pai ta k̄i ndɔta-je kí dow gə al lé, loki dow-je kí 'ree rɔ-si-ti k̄i ree bè ya par əse njékadm̄eɛ al-je 'ree dan-si-ti lé, d'a panè 'toi mbə-je al ya wa? ²⁴ Ngà kinə səi lay ya isi 'pai ta kí ta Lubə-ti, bá njékadm̄eɛ al káre əse dow kí ree rɔ-si-ti k̄i ree bè ya par isi dan-si-ti lé, ta-je lə-si lay ya à kuwə-é k̄i ta rəm, à gangta dɔ-é-ti rəm ²⁵ ə né-je kí ɛ ɓoyɔ m̄eɛ-é-ti lay ya gin-é à t̄eɛ ndaa-ti rəsi ə ɛ

à tɔɔ burmba nangi ə à kɔsi dɔ-é nangi nɔ̄ Lubə-ti bá à pa ta-é k̄i lo-lo panè: Lubə isi dan-si-ti ya tɔgrɔ-ti.

²⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, bè ngà se ri bá j'a rai wa? Loki 'kəwi-nə lé, dow káre à kusi pa, dow káre à ndó né dow-je, dow káre à tɛɛ k̄i dɔ né kí tò lo ɓɔɔ-é-ti, dow káre à pa ta k̄i ndɔta-je kí dow gə al, dow káre à kɔr mɛɛ-é; kadi né-je lay ya toki ra kɔɔ kadi njékəwnə-je d'ow-né k̄i kete-kete. ²⁷ Kinə kadi toki pa ndɔta-je kí dow gə al rəmə, kadi to dow-je joo, al ə mutə ɓi kadi dəə dɔ lo kin al, ə kadi 'pa ta lé d'osi go-nə go-nə ə kadi njékɔr mɛɛ-é isi to ɓane. ²⁸ Kinə dow kí njékɔr mɛɛ-é goto rəmə, kadi d'isi dan njékəwnə-je-ti ta-dé mbó, ə kadi nə-nə ya pa ta k̄i rɔ-é rəm, pa ta k̄i Lubə rəm. ²⁹ Kí sɔbi dɔ njépata-je kí ta Lubə-ti rəmə, kadi dow-je joo əse mutə 'pa ta ə kadi dɛ kí rangi 'ndər gin-é d'oo. ³⁰ Kinə Lubə tɛɛ k̄i dɔ né adi dow káre kí rangi kí isi nɔɔ rəmə, kadi njékisi pa ta dɔsɔy lé uti ta-é. ³¹ Kɔɔtalə sɔi lay ya a 'pai ta kí ta Lubə-ti kɔsi go-nə go-nə, kɔɔ kadi sɔi lay ya 'ndói-né-nə né rəm, uləi-né dingəm mɛɛ-nə-ti rəm. ³² Njépata-je kí ta Lubə-ti lé, dɛ ya d'ow k̄i tógi dɔ kadkare-ti lə-dé; ³³ kɔɔ Lubə lé to Lubə kí njèree k̄i néra kí jugi-jugi al, ngà ɛ to njèree k̄i lapiya.

Titi kí 'ra-né dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay lay kí d'aa njay lé, ³⁴ kadi dené-je d'isi ta-dé mbó dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay, kɔɔ tarəbi tò kadi 'pa ta dan njékəwnə-je-ti al; ngà kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi dingəm-je-ti titi kí ndukun pa-né to*. ³⁵ Kinə 'ndigi 'gə gin né madi rəmə, kadi 'dɔji ngɔbi-dé-je mɛɛ kəy-ti; kɔɔ tuwə kadi dené pa ta dan njékəwnə-je-ti al. ³⁶ Sɔi bá ta lə Lubə i rɔ-si-ti wa? Əse sɔi k̄i kár-si bá ta lə Lubə ɔw dan-si-ti wa? ³⁷ Kinə dow madi oo rɔ-é k̄i njépata kí ta Lubə-ti, əse oo rɔ-é k̄i dow kí Ndil kí aa njay bá ɔsi-é kadi ra né madi rəmə, kadi dowbé gə kí ta kí m'ndàngi m'adi-si kinlé to ndukun lə 'Babe. ³⁸ Ə kinə dow madi gə kí ta kin to ndukun lə 'Babe al rəmə, dowbé kinlé, Lubə gə-é al to.†

³⁹ Beba, ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, adi ɓo pa ta kí ta Lubə-ti ra-si, ə ɔgi dow lo pa ta k̄i ndɔta-je kí dow gə al al. ⁴⁰ Ngà ra bá kadi 'rai né-je lay k̄i gangi-é kí tuwə ra-né rəm, kadi ɔw go-nə-ti mbɛlɛngi-mbɛlɛngi rəm.

Ta kí sɔbi dɔ tɔsi ndəl kində lo tɛɛ

* **14:34** 14:34 Kgn 3:16; 1Kɔ 11:3; Epɛ 5:22; 1Ti 2:12; Tit 2:5 † **14:38** 14:38 Ta kí 'panè: [Lubə] gə-é al kinlé, ɛ kí tò k̄i ta greki lé 'ndàngi 'panè ['gə-é al] ya par. Beba dow-je kí nə-je 'panè to Lubə bá gə-é al ə dɛ kí dan-ti-je 'panè to dow-je bá 'gə-é al.

15

Tosi ndəl kində lo tɛɛ lə Jeju

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'ole mɛɛ-si do Poyta kí Maji-ti kí m'ilə mbe-é m'adi-si ó 'ndigi do-ti rəm, ai do-ti njangi rəm kinlé, ² kinə oyi rigi-rigi do gangi-é-ti kí m'ilə né mbe-é m'adi-si kinlé rəmə, ɛ bá səi aji-né; ə kinə bè al to rəmə, səi adi mɛɛ-si kà ndangi kare. ³ Néndó kí m'ingə lé ya to bá m'ndó-si kete nò né-je-ti lay. Adi to ta kí sobi do Kristi kí oy kdo majal-je lə-ji, titi kí ta-é tò-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay; ⁴ †'dubi-é ə tosi ndəl ində lo tɛɛ ndo-ti kí njèkungi-ti mutə titi kí ta-é tò-né mɛɛ mbete-ti kí aa njay. ⁵ †Sepasi* oo-é rəm, bá de kí dogi gidi-é joo d'oo-é rəm. ⁶ Go-ti, njékadmɛɛ-je kí kɔr-dé toy bumj ya d'oo-é nati; ə dan-dé-ti lé, de kí d'isi kà do-dé taá nè bəy bá 'nə, ngà de kí madi-je bá d'oy ngá. ⁷ Go-ti, Jaki oo-é rəm, bá njèkɔwkulə-je lay ya d'oo-é rəm to. ⁸ †Go de-je-ti kin lay lé, Jeju toji ro-é adi ma kí m'toki ngon kí d'or-é ki kɔr bè kin kàrè m'oo-é to. ⁹ †Kdo ma m'to kí nde bè dan njèkɔwkulə-je-ti, bá m'tuwə kadi dow ba-m njèkɔwkulə al rəm, kdotalə ndoki m'ulə kəm njèkəwnə-je lə Lubə ndoo. ¹⁰ Takul ramaji lə Lubə bá m'to-né né kí m'to kin, ə maji liə kí ɛ ra sə-m kinlé tò kogi kare al; togrɔ-ti, tò kogi kare al ya, kdo m'ra kullə m'itə-dé lay. To ma ya kí do-m al, ngà to ramaji lə Lubə bá nəy sə-m. ¹¹ Ə lé to ma əse to de kàrè, né kí j'ilə mbe-é lé, ɛ ya səi adi-é mɛɛ-si tin.

Tosi ndəl tɛɛ lə dow-je kí d'oy

¹² Kinə j'ilə mbe tosi kí Kristi tosi ndəl tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy lé, ban bəy bá dow-je madi dan-si-ti 'panè dow-je kí d'oy d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ al wa? ¹³ Kinə dow-je kí d'oy d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, Kristi ya kàrè tosi ndəl ində lo tɛɛ al to. ¹⁴ Ə kinə Kristi tosi ndəl ində lo tɛɛ al rəmə, mbe kilə lə-ji to né kí kogi kare rəm, bá kadmɛɛ lə-si kàrè to né kí kogi kare rəm to. ¹⁵ Kinə togrɔ-ti ya dow-je kí d'oy d'a tosi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, jəi j'téti ta kí ndangi kare ta Lubə-ti. Kdotalə Lubə adi Kristi tosi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy al ya, jəi j'painè Lubə adi-é tosi ndəl ində lo tɛɛ. ¹⁶ Kdo kinə dow-je kí d'oy 'tosi ndəl 'tɛɛ al rəmə, Kristi ya kàrè tosi ndəl tɛɛ al ya to. ¹⁷ Ə kinə Kristi tosi ndəl tɛɛ al rəmə, kadmɛɛ lə-si to né kí kogi kare rəm, isi dan majal-je-ti lə-si ya bəy rəm, ¹⁸ bá de kí 'nam kàdì Kristi-ti bá d'oy kinlé kàrè ta-dé tji rəm to. ¹⁹ Kinə j'indəi mɛɛ-ji do

† 15:4 15:4 Mat 12:40; Knj 2:24-32 † 15:5 15:5 a Luk 24:34; b Mat 28:16,17;

Mar 16:14; Luk 24:36; Jə 20:19 * 15:5 15:5 Sepasi lé to Piyər ə de kí dogi gidi-é joo lé to njéndó né-je lə Jeju. † 15:8 15:8 Knj 9:3-6 † 15:9 15:9 Knj 8:3

Kristi-ti kɔ kisi kɔ dɔ taá kɔ bone kin ya par rəmə, jəi ya kəm-ji tò ndoo itə dow-je lay.

Jeju Kristi ya to kɔ dɔsɔy kɔ njètɔsi ndəl tɛɛ

²⁰ Ngà kɔ tɔgrɔ-ti lé, Kristi tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy; ɛ ya to kɔ dɔsɔy kɔ tɔsi ndəl ində lo 'tɛɛ adi toji kɔ dow-je kɔ d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ tɔ. ²¹ Kɔ koy ree kɔ takul dow káre-rè, rəmə takul dow káre-rè ya tɔ é tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dan dow-je-ti kɔ d'oy tò-né tɔ. ²² Gangi-é kɔ koy ree-né dɔ dow-je-ti lay kɔ kəm rəbi kɔ rɔ Adam-ti kinlé, gangi-é kin ya tɔ é dow-je lay kɔ 'nam kàdɔ Kristi-ti lé, d'a təl kisi-né kəm tɔ, ²³ ngà tɔsi ndəl kində lo tɛɛ lé, tò kɔ gangi-é gangi-é. Kristi ya to kɔ dɔsɔy kɔ tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, ə dɛ lay kɔ 'to dow-je liə d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ndo ree-é-ti tɔ. ²⁴ Loki ɛ à tuji tógi ndil-je kɔ maji al lay, kɔ kɔbe-je lay, kɔ tógi-je lay lé, ɛ à təl kɔ kɔbe kadi Bɔbi-ji Lubə rəmə, go-ti à to sɔy né-je tɔ. ²⁵ Kɔ tɔ kadi-é ɔ be sar kadi Lubə təl njəba-je liə lay gin tógi-é-ti. ²⁶ Sɔy njəba kɔ à tuji-é lé to koy. ²⁷ Kɔ Lubə adi né-je lay tò gin tógi Kristi-ti. Ngà pa kɔ Kristi panè né-je lay tò gin tógi-n'è-ti kinlé, toji ndaa-ti rəsi kɔ njəkadi né-je lay tò gin tógi-é-ti lé, ɛ rəmə isi gin tógi-é-ti lé al. ²⁸ Ə loki né-je lay à tò gin tógi-é-ti lé, ɛ kɔ dɔ-é kɔ tò Ngon lə Lubə lé, à kulə dɔ-é gin tógi-ti liə ɛ kɔ njəkadi né-je lay tò gin tógi-é-ti, kɔ kadi daji rɔ Lubə bɔkti lay ya tò mɛɛ né-je-ti lay tɔ.

²⁹ Ngà kinə tò bè al rəmə, njəkadi 'ra-dé batɛm tó dow-je-ti kɔ d'oy kinlé, 'ra bè kɔ ri wa? Kinə dow-je kɔ d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al ya riw lé, kɔ ri bá d'adi 'ra-dé batɛm tó-dé-ti bəy wa? ³⁰ Ə jəi ya kàrè kɔ ri bá kaglo-je lay ya j'ilə-né rɔ-ji kɔgi bè wa? ³¹ Ndo-je lay ya m'ə ta yo-ti; ngankɔ-m-je kɔ njəkadmɛɛ, m'pa rəsi bè kɔ nam kɔ 'nami kàdɔ 'Babe-ti lə-ji Jeju Kristi kinlé to né rɔba lə-m. ³² Kinə rɔ kɔ m'ɔ kɔ dow-je kɔ bebo Epeji-ti kɔ 'toki dɔ-je kɔ wale bè kinlé, to rɔ kɔ né kɔ go daji rɔ-ti ya par lé, se ri é m'a kingə mɛɛ-é-ti wa? Kinə dow-je kɔ d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ al rəmə, adi j'usoi ə j'ayi kdɔtalə bore ə j'a koyi! ³³ Ədi rɔ-si al: Nam kɔ maji al à tuji panjiyə kɔ maji. ³⁴ Adi kəm-si ijə dɔ rɔ-si-ti kijə kɔ tɔgrɔ-ti, ə 'rai majal al. Kɔ dow-je madi dan-si-ti 'gə Lubə al. M'pa bè m'ulə-né rɔsɔl dɔ-si-ti.

Tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kɔ daji rɔ kɔ ban wa?

³⁵ Ngà dow madi à dəji panè: Dow-je kɔ d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ ban-ban wa? Ə d'a tɛɛ kɔ rɔ-dé kɔ rá wa? ³⁶ Mbə dow! Né kɔ i 'dubi lé, à koy ya bá à tɛɛ bəy al wa? ³⁷ Ə né kɔ i 'dubi kɔ à to kəɔ gemɛ je bè əse kəɔ né madi kɔ

rangi kàrè, à to daji rɔ-é kinlé bá à kubə al; ³⁸ ə Lubə bá adi daji rɔ né-é tɛɛ kɪ gangi-é kí mɛɛ-é ndigi, ə kaa né kí rá-rá ya Lubə adi tɛɛ daji rɔ né-é né-é. ³⁹ Rɔ né-je lay ya titi-nɔ al. Ngà rɔ dow-je tò gay rəm, rɔ da-je tò gay rəm, rɔ yəl-je tò gay rəm, bá rɔ kanji-je kàrè tò gay rəm tɔ. ⁴⁰ Rɔ né-je kí dɔra-ti tò nɔɔ rəm, bá rɔ né-je kí dɔnangi-ti tò nɔɔ rəm tɔ; ngà ndógi lə rɔ né-je kí dɔra-ti tò gay kɪ ndógi lə rɔ né-je kí dɔnangi-ti. ⁴¹ Ndógi lə kàdì tò gay rəm, ndógi lə nɔy tò gay rəm, bá ndógi lə kərwəi-je tò gay rəm tɔ. Ə ndógi lə kərwəi káre tò gay kí 'lə kərwəi kí madi. ⁴² Adi kí sɔbi dɔ tɔsi ndəl tɛɛ lé kàrè tò bè ya tɔ. 'Dubɪ dow kɪ rɔ-é kí à ndum ə à tɔsi ndəl tɛɛ kɪ rɔ-é kí à ndum al ngá. ⁴³ 'Dubɪ dow kɪ rɔ kí to né madi al ə à tɔsi ndəl tɛɛ kɪ rɔ kí ndóle; 'dubi dow kɪ rɔ kí yay ə à tɔsi ndəl tɛɛ kɪ rɔ kí tógi-é nɔ. ⁴⁴ 'Dubɪ dow kɪ rɔ kí d'oji-é-né ə à tɔsi ndəl tɛɛ kɪ rɔ kí Ndil kí aa njay adi-é. Kinə rɔ dow kí d'oji-é-né tò rəmə, rɔ-é kí Ndil adi-é tò ya tɔ. ⁴⁵ Gin-é kin bá 'ndàngi-né 'panè: Adam kí to dow kí dɔsɔy lé təl dow kí isi kəm. Adam kí gogi nè təl Ndil kí njəkadi dow-je d'isi kəm. ⁴⁶ Né lə Ndil bá to kí dɔsɔy al, ngà rɔ dow kí d'oji-é-né bá to kí dɔsɔy; né lə Ndil ree go-ti gogi. ⁴⁷ Dow kí dɔsɔy lé to nangi bá dubə, adi dow to kí nangi nè. Ə ɛ kí njəkungi-ti joo i dɔra-ti. ⁴⁸ Dow-je kí dɔnangi-ti nè lé, 'titi-nɔ kɪ dow kí ndɔki to nangi bá dubə lé ya tɔ; ə dow-je kí dɔra-ti lé, 'titi-nɔ kɪ njəkɪ dɔra-ti lé ya tɔ. ⁴⁹ Gangi-é kí jɔi j'titi-né-nɔ kɪ dow kí ndɔki Lubə ubə-é kɪ nangi lé, bè ya tɔ ə j'a titi-né-nɔ kɪ dow kí njəkɪ dɔra-ti lé tɔ.

Mbəl rɔ, kɪ tətɔ kɪ dɔbəy-ti

1Te 4:13-18

⁵⁰ Ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, m'gə kí rɔ dow, kɪ məsi d'a kisi kɔbe-ti lə Lubə al, né kí ndum à ra be nati kɪ né kí ndum al al.

⁵¹ †Yən, m'a kidə-si ta kí tò lo ɔyɔ-é-ti: J'a koyi lay al, ngà jɔi lay ya rɔ-ji à toki mbəl ⁵² tajinati nè ya, titi kəm kí kində jipi bè, loki ká təbi mbanga kí dɔbəy-ti à ɓa. Kdɔ loki ká təbi mbanga à bá lé, dow-je kí d'oy d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ kɪ rɔ kí dum ndum, ə jɔi rəmə, rɔ-ji à toki mbəl. ⁵³ Kdɔtalə rɔ kí à ndum kinlé tò kadi à kun rɔ kí dum ndum ə rɔ kí à koy kinlé tò kadi à kun rɔ kí à koy al tɔ.

⁵⁴ Loki rɔ kí à ndum kin à kun rɔ kí dum ndum, ə rɔ kí à koy kin à kun rɔ kí à koy al rəmə, ta kí 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, né-é à ra né. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Rɔ tətɪ koy tətɪ kí sartagangi. ⁵⁵ Koy, tətɔ lə-i tò rá ngá wa? Koy, nékati lə-i tò rá ngá wa?

⁵⁶ Nékati læ koy, to majal; ə tógi majal, to ndukun. ⁵⁷ Ngà oiyo to kí læ Lubə kí njèkadì j'tətrə kì takul 'Babe læ-ji Jeju Kristi.

⁵⁸ Gin-é kin bá, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ɹi dingəm, ɹi lo kɔ-si-ti gərərə, ɔwi kì kete-kete kì ndo-je lay mɛɛ kullə-ti læ 'Babe, kɔ sɔi 'gəi kí kullə læ-si tò kɔgi kare rɔ 'Babe-ti al.

16

Ta kí sɔbi dɔ némbɔ, kì sɔy ta-je

Rɔm 15:25-27

¹ †Kí sɔbi dɔ némbɔ kɔ ra-né kì njékaa njay-je lé, sɔi kàrè kadì 'rai titi kí m'un-né ndu m'adi njékəwnɔ-je kí gay-gay kí dɔnangi Galati-ti kin bè tɔ. ² Ndo kí dɔsɔy mɛɛ Dimasi-ti lé, kadì nɔ-nɔ ya uwə gal né mɛɛ kəy-ti liə kì gangi-é kí asi dɔ tógi-é-ti ində gay, bi kadì toki ngəbi ndo kow-m rɔ-si-ti bá mbɔ-né né al. ³ Ə loki m'a kow rɔ-si-ti rəmə, dow-je kí a mbəti-dé kadì d'ɔw kì némbɔ læ-si Jorijaləm lé, m'a ndangi mbete kadì-dé ji-dé-ti bá d'a kow-né. ⁴ Ə kinə tuwə kadì mɔ ya kì dɔ-m m'ɔw bane kàrè, dɛ d'a kow sə-m nati. ⁵ †M'a kal dɔnangi Maseduwan-ti bè bá m'a kow rɔ-si-ti, kdɔtalə m'a kində dɔnangi Maseduwan gangi bá m'a kow. ⁶ Dɔmaji ə m'a kisi rɔ-si-ti nɔɔ mbɔr sɛ, ban al ə nɔy kul kàrè à də dɔ-m-ti rɔ-si-ti, kɔ kadì 'rai sə-m kadì m'ɔw lo kí m'a kow-ti. ⁷ Kí nè kinlé, mɔ m'ndigi kow koo-si ə kində gangi taá al, ngà kinə 'Babe inə tarəbi adi-m rəmə, mɔ m'ɔji mɛɛ-m-ti kadì m'ɔw ə m'isi rɔ-si-ti asi kaglo sɛ. ⁸ †Ngà kɛ bá m'a kisi bebo Epeji-ti sar kadì ndo ra nɔy Pantekoti asi-né. ⁹ Kdɔtalə mɛɛ bebo Epeji-ti lé, tarəbi ra kullə læ-m tɛɛ tati nɔ-m-ti doo rəm, bá njəba-je kàrè 'nɔ rəm.

¹⁰ †Kinə Timote ɔw tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, 'rai-é adi mɛɛ-é usi nangi dan-si-ti, kdɔtalə ɛ kàrè ra kullə læ 'Babe titi mɔ bè tɔ.

¹¹ Kadì dow nədi-é al. Adi-é né-je kadì təl ree-né rɔ-m-ti gogi kì lapiya, kdɔtalə m'isi m'ngəbi-é nati kì ngankɔ-é-je kí njékadmɛɛ. ¹² Kí sɔbi dɔ Apolosi kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ lé, mɔ m'ulə dingəm mɛɛ-é-ti nɔ kadì ɔw rɔ-si-ti nati kì ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kin ya, ngà mɛɛ-é ndigi kow kí ngɔsnè-ti kin al; loki ɛ ingə tarəbi rəmə à kow bəy.

¹³ Isi kəm, ɹi gərərə dɔ kadmɛɛ-ti, ɹi dingəm, uwəi rɔ-si ngɔ.

¹⁴ Adi ndignɔ tò dan-si-ti mɛɛ né-je-ti lay.

† 16:1 16:1 Rɔm 15:25,26 † 16:5 16:5 Knj 19:21 † 16:8 16:8 Knj 19:8-10

† 16:10 16:10 1Kɔ 4:17

¹⁵ †Səi 'gəi kí Istepanasi, kì dɛ kí mɛɛ kəy-ti liə b́a 'to dow-je kí dɔsəy kí d'adi mɛɛ-dé dɔnangi Akay-ti rəm, 'to dow-je kí d'adi rɔ-dé 'ra kullə d'adi njékaa njay-je rəm.

Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m'təl m'dəji-si ya bəy m'panè: ¹⁶ Dow-je kí bè kinlé, uləi dɔ-si gin tógi-dé-ti rəm, b́a dow-je lay kí d'ində rɔ-dé nati sə-dé 'ra kullə kàrè, uləi dɔ-si gin tógi-dé-ti tɔ. ¹⁷ Ree kí Istepanasi-je kì Portinatusi-je kì Akayikusi-je 'ree d'oo-m lé, adi-m rɔnəl n̄a; dɛ 'ree 'ra sə-m tó-si-ti; ¹⁸ kdɔtalə dɛ 'ra d'adi mɛɛ-m usi nangi rəm, səi kàrè mɛɛ-si usi nangi rəm. Ə dow-je kí bè kinlé 'gəi kadi 'piti-dé bane. ¹⁹ †Njékəwn̄a-je kí gay-gay kí dɔnangi Aji-ti 'ra-si lapiya. Akilasi-je kì Prisol, kì njékəwn̄a-je kí mɛɛ kəy-ti lə-dé 'ra-si lapiya n̄a kì ri 'Babe. ²⁰ Ngankɔ-si-je kí njékadmɛɛ lay ya 'ra-si lapiya. 'Rai-n̄a lapiya ə uwəi-né-n̄a kàdì-n̄a-ti kì mɛɛ kí aa njay. ²¹ M̄a Pol ya m'ndàngi kì ji-m m'panè: Lapiya lə-si. ²² Kinə dow ndigi 'Babe al rəmə, kadi ndɔl tò dɔ-é-ti! Maranata ('Babe lə-ji, 'ree). ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju n̄ay sə-si! ²⁴ M'ndigi-si lay ya kdɔ nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

Mbete kí njèkungí joo kí Pol ndàngí adi Kɔrɛnti-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungí joo kí Pol ndàngí adi Kɔrɛnti-je

Mbete kinlé Pol ndàngí adi njékəwna-je kí Kɔrɛnti bal káre go mbete-ti kí dɔsɔy kí ndàngí adi-dé. Go mbete-ti kí dɔsɔy lé, Pol ɔw Kɔrɛnti kɔo koo njékəwna-je rəmə oo kí kulənoji liə kì njékəwna-je kí Kɔrɛnti maji al. Kulənoji kí dan-dé-ti majal kɔo dow-je madi kí 'ba rɔ-dé njékəwkulə-je lə Jeju d'ɔw 'ndó né-je kí ngəm njékəwna-je kí Kɔrɛnti 'təl-né dɔ-dé. Loki né-je kin tò bè lé, Pol ndàngí mbete madi kɔl-né sə-dé ə to Titi bá ɔw-né adi-dé. Mbete-é kinlé bá pa ta-é mɛɛ mbete-ti kin tɔ (2Kɔ 2:3-4; 7:8). Mbete kí ɛ ndàngí kɔl-né sə-dé kinlé goto bone bè. Loki Titi təl ree bá ingə Pol dɔnangí Maseduwan-ti lé, idə-é toki go mbete-ti kinlé tagir lə njékəwna-je kí Kɔrɛnti təl maji kí rɔ-é-ti gogi. Kɔo dow-je nɔ dan-dé-ti 'tusi kullə ra-dé-je kí majal lé d'ingə. Beba dɔnangí Maseduwan-ti nɔɔ ya Pol ndàngí mbete kí njèkungí-ti joo kin adi njékəwna-je kí Kɔrɛnti kɔo ra-dé-né oiyo rəm, kɔo kulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti go kaglo-ti kí nga kin rəm (2Kɔ 1-7).

Ki lo kɔr-é-ti kí 8 tɛɛ 9 lé Pol ɔji-dé ta kí dɔ némbɔ-ti kí kadi d'ɔsi-né kuti njékadmɛɛ-je kí Jorijalɛm kí 'to njéndoo-je (1Kɔ 16). Né-je kin tò bè ya, ngà dan njékəwna-je-ti kí Kɔrɛnti lé, dow-je kí dan-dé-ti kí 'to njéra ta kì Pol 'ra siə ta kəm-dé ki kete-kete. Gin-é kin bá mɛɛ mbete-ti kinlé Pol pa-né ta dɔ né-je-ti kí tɔji kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti (2Kɔ 10-13). Ta kí Pol pa dɔ to-ti kí n'to njékəwkulə kí tɔgrɔ-ti lə Jeju kinlé, to kɔji bá ɔji rɔ-é al, ngà ɛ ge kadi 'gə bè bá d'a kə-né njángí dɔ Poyta kí Maji-ti kí n'ilə mbɛ-é n'adi-dé kin rəm, d'a 'gə-né kí Kristi kí n'pa ta liə n'adi-dé kinlé ɛ ya to 'Babə rəm. Adi Poyta kí Maji kí rangí goto rəm, Kristi kí rangí kàrè goto rəm tɔ.

Mbete kinlé ta rɔnəl-je kì kɔl-je nɔ-ti rəm, bá ta-je kí sɔbi dɔ Pol kì kɔ-je liə, kì né-je kí dɔrɔ-ti kí Lubə tɛɛ kəm-é adi-é oo loki né ra-é-né toki nì bè kin tò-ti rəm.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol kí m'to njékəwkulə lə Jeju Kristi kì takul mɛɛndigi lə Lubə, j'isi nati kì Timote kí to ngonkɔ-ji kí

njèkadmeɛ, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɛi njékəwnə-je lə Lubə kí isi bebo Kɔrɛnti-ti rəm, m'adi-si sɛi ndəgi njékaa njay-je lay kí isi dɔnangi Akay-ti lay rəm tɔ. ² Kadi ramaji kɪ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kɪ 'lə 'Babe Jeju Kristi nɔy sə-si! ³ Kɔsgaji tɔ dɔ Lubə-ti kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm, to Bɔbi-ji kí njékoo kəmtondoo rəm, to Lubə kí njèsol meɛ dow-je meɛ né-je-ti lay rəm. ⁴ Ɛ bá to njèsol meɛ-ji dan kɔ-je-ti lə-ji lay, kɔ kadi jɛ ya kɪ dɔ-ji kàrè sol kí ɛ sol meɛ-ji kinlé j'asi sol-né meɛ dɛ kí d'isi dan kɔ-je-ti kí gay-gay tɔ. ⁵ Kɔ gangi-é kí kɔ-je kí kingə kɪ ri Kristi ədi-né dɔ-ji-ti kí ndi bè kinlé, gangi-é kin ya solmeɛ kí ɪ rɔ Kristi-ti ree-né dɔ-ji-ti titi mum bè tɔ. ⁶ Kinə j'ingə kɔ rəmə, j'ingə kɔ kadi meɛ-si sol-né rəm, kɔ kadi aji-né rəm; ə kinə meɛ-ji sol rəmə, tɔ kɔ kadi meɛ-si sol-né ə kadi to meɛsol kí ra adi asi kadi uwəi tɔgi-si ngə meɛ kɔ-je-ti kí káre-rè kí jɛ kàrè j'isi j'ingə kin tɔ. ⁷ Ə meɛ-ji kí jɛ j'ində dɔ-si-ti lé, tɔ lo tɔ-é-ti njàngi; kɔtalə né kí jɛ j'gə ɔn: Gangi-é kí sɛi ingəi-né kɔ nati sə-ji lé, gangi-é kin ya sɛi ingəi-né meɛsol nati sə-ji tɔ.

Mbunə Pol-je kɪ Kɔrɛnti-je

Kɔ-je lə Pol kɪ mɔdkullə-je liə

⁸ †Kɔtalə, ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kɔ kí al dɔ tɔgi-ji galim, kí j'ingə dɔnangi Aji-ti, adi meɛ-ji gangi man sar adi jɛ j'ɔr-né meɛ-ji mir dɔ rɔ-ji-ti kinlé, j'ndigi kadi 'gəi ta kí dɔ-ti maji. ⁹ Ngə jɛ ya j'gə dɔ-ji-ti maji kí 'gangi ta koy dɔ-ji-ti, kɔ kadi j'ində-né meɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al, ngə kadi j'ində meɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njékadi dow-je kí d'oy 'tɔsi ndəl. ¹⁰ Lubə bá taa-ji ji koy-ti ilə-ji taá ə à taa-ji ji koy-ti kí bè kin ya bəy. Tɔgrɔ-ti, jɛ j'ində meɛ-ji dɔ-ti kí à taa-ji ji koy-ti ya bəy ¹¹ kɪ takul ta-je kí sɛi ya kàrè isi pai siə kɔ ta lə-ji; adi maji kí Lubə ra sə-ji kɪ takul ta-je kí dow-je nɔ d'isi 'pa siə kɔ ta lə-ji kinlé, dow-je nɔ ya d'a ra-é-né oiyo tɔ. ¹² Kɔtalə né kí to né riɓa lə-ji lé, to meɛ-ji kí usi nangi dɔ panjiyə-ji-ti kí rɔ dow-je-ti lay rəm, bá kí boy nɔ lé, to panjiyə-ji kí dan-si-ti kí to panjiyə kí aa njay rəm, to panjiyə kí njururu rəm, to panjiyə kí ɪ rɔ Lubə-ti bi to kí go gosi-ti lə dow al, ngə tɔ kɪ takul ramaji lə Lubə. ¹³ Jɛ j'ndàngi ta kí rangi j'adi-si al, ngə ta kí sɛi 'ndói ə 'gəi meɛ-é kin ya. Mə m'ində meɛ-m-ti kí sɛi a gəi meɛ-é maji ɔr njuti, ¹⁴ titi kí sɛi 'gəi-né sɛ kí jɛ j'to né riɓa lə-si ə sɛi a 'toi-né né riɓa lə-ji ndɔ ree 'Babe-ti lə-ji Jeju. ¹⁵ Meɛ-m kí usi nangi dɔ-si-ti kinlé bá mə m'ndigi kɔw-né rɔ-si-ti sɛi ya mɔki, kɔ kadi Lubə ra-né sə-si maji ra kí nja joo; ¹⁶ †m'a kɪ rɔ-si-ti kɔw dɔnangi Maseduwan-ti, ə

m'a kî dɔnangi Maseduwan-ti* tɛl ree rɔ-si-ti gogi, kɔɔ kadi 'rai sɛ-m adi m'ow dɔnangi Jude-ti. ¹⁷ Kɔji kî m'ɔji bè lé, se m'pa kî ta ndam kare wa? Əse kɔji kî m'ɔji mɛɛ-m-ti lé, m'ɔji kî dow-ti kɔɔ kadi m'tɛl m'pa ta mindi-m joo m'panè: Oiyò rəm, á-à rəm wa? ¹⁸ Lubə kî njəkə dɔ ndi-é-ti ya kàrè gə maji kî ta kî j'idə-si lé, to oiyò rəm, á-à rəm al. ¹⁹ †Kɔɔtalə Jeju Kristi kî to Ngon lə Lubə, kî jɛ kî Silbɛ-je†, kî Timote-je, j'ilə mbɛ ta liə dan-si-ti lé, pa ta mindi-é joo panè: Oiyò rəm, á-à rəm al; ngà ɛ lé, oiyò ya tò ta-é-ti go kàre-rè bè. ²⁰ Kɔɔtalə kunmindi-je lə Lubə lay ya toki panè «oiyò» kinlé dɔ-ti kî takul Jeju. Rəm b́á kî takul-é ya jɛ kàrè j'pa-né ta rəsi j'adi Lubə j'panè: «Amɛn»‡ kinlé j'osi-né gajɛ Lubə tɔ. ²¹ Lubə b́á mbusi nja-ji rəm, mbusi nja-si rəm adi ngà kî takul nam kàdɛ Kristi-ti, ə ində-ji tagay. ²² † ɔsi-ji kî pɔ liə ə adi Ndil kî aa njay isi mɛɛ-ji-ti kî né kî dɔsɔy kî tɔji né-je kî maji-maji kî ndɔ-é ə à kadi-ji.

²³ Ə kî sɔbi dɔ-m mə lé, m'pa ta kî nɔ Lubə-ti kadi kinə m'ədi ta rəmə, m'oy. Mə lé, m'tɛl m'ow bɛbo Korënti-ti gogi al, kɔɔ m'ndigɛ kində-si kɔɔ-ti al. ²⁴ To kɔ b́á j'ɔ bɛ dɔ kadmɛɛ-ti lə-si al, ngà jɛ j'ndigɛ kində rɔ-ji nati sɛ-si dɔ rɔnəl-ti lə-si, kɔɔtalə kə kî ɔi njangi dɔ kadmɛɛ-ti.

2

¹ Bɛba mə ya m'un ndu-m kadi m'tɛl m'ow rɔ-si-ti gogi dan mɛɛkɔ-ti al ngá. ² Kɔɔtalə kinə mə ya m'adi-si mɛɛkɔ lé, ńá b́á à kadi-m rɔnəl wa? À to sɔi kî m'a kadi-si mɛɛkɔ kin ya al wa? ³ Bɛba ndɔki m'ndangi mbete m'adi-si titi kî m'ndangi-né kete kɔɔ kadi m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, dow-je kî dɛ b́á tò kadi d'adi-m rɔnəl kinlé, d'adi-m mɛɛkɔ al ngá. Mɛɛ-m nda kəy dɔ-si-ti lay kî rɔnəl lə-m, to rɔnəl lə-si lay tɔ. ⁴ Rɔ-m ati-m kanana, mɛɛ-m tungə pil-pil, b́á ndɔki m'ndangi-né mbete kin kî man nɔ kəm-m-ti yaw-yaw m'adi-si, kɔɔ kadi m'adi-si-né mɛɛkɔ al, ngà kɔɔ kadi 'gəi-né ndigɛ kî ńá kî m'ndigɛ-si kinlé. ⁵ Kinə dow madi to gin né kî mɛɛkɔ tɔ-né rəmə, to mə b́á dowbé adi-m mɛɛkɔ al, ngà to sɔi lay ya adi-si mɛɛkɔ, ə kinə kadi j'pa j'oo-né lo-é rəmə, j'a panè dowbé adi mɛɛkɔ dow-je ńá dan-si-ti. ⁶ Dowbé kinlé, ta kî kosi dow-je ńá ya 'gangi dɔ-é-ti kin ya asi ngá, ⁷ ɛn é kinə ngá b́á inɔi go kɔgi adi-é, ə 'sɔli mɛɛ-é; nè mɛɛkɔ kî al dɔ lo à kî kɔr tɔgi-é. ⁸ Bɛba mə m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kɔɔ kadi 'tɔji ndigɛ kî 'ndigɛ-é. ⁹ Kɔɔ mbete ndɔki lé m'ndangi m'adi-si kɔɔ ńá-si-né koo, se sɔi 'təli rɔ-si go ta-ti mɛɛ né-je-ti lay

* **1:16** 1:16 1Kɔ 16:5-6 † **1:19** 1:19 Knj 18:5 † **1:19** 1:19 Silbɛ lé ya to Silasi. 'Ndó Knj 15:22 ‡ **1:20** 1:20 «Amɛn» lé kɔr mɛɛ-é to «oiyò, kadi tò bè ya.»

ya wa? ¹⁰ Ə dow kí səi inəi go kəgi adi-é lé, mə kàrè m'inə go kəgi m'adi-é ya tə; kí sobi də-m mə lé, kinə m'inə go kəgi rəmə, to ta lə kinə kí səi inəi go kəgi tə, ə m'ra nə Kristi-ti, ¹¹ kəo kadi j'inəi lo j'adi Satə taa lo ji-ji-ti al, kəo jəi j'gəi kəjra-je liə gəw. ¹² †Loki m'əw m'təe bebo Troasi-ti kəo kilə mbə Poyta kí Maji lə Kristi lé, 'Babe ər tarəbi nə-m-ti ya, ngə mēe-m usi nangi al, kəotalə m'ingə Titi kí to ngonkə-m kí njəkadmēe lé al. ¹³ Beba m'inə njəkadmēe-je kí bebo Troasi-ti ə m'əw donangi Maseduwan-ti.

Kullə kí sobi də kulənoji kí sigi

Rəm 15:17-19; 1Kə 1:17-24; 2Kə 4:1-7

¹⁴ Oiyə ki də Lubə-ti kí adi j'təti rə kə ndə-je lay kəo nam kí j'nam kədə Kristi-ti rəm, oiyə ki də-é-ti kəo takul-ji bə adi dow-je 'gə-é-né kə lo-je lay toki ubi kí bəy-é əti taa lo lay kin bə. ¹⁵ Kəotalə dan dow-je-ti kí d'un rəbi kaji rəm, dan dow-je-ti kí d'əw ki ta koy-ti rəm lé, j'toki ubi kí əti maji kí Kristi adi Lubə bə; ¹⁶ də kí nə-je lé, j'əti-dé bəy yo adi isi əw sə-dé lo koy-ti, ə də kí dan-ti-je rəmə, j'əti-dé bəy kiskəm adi isi əw sə-dé lo kiskəm-ti tə. Ə né-je kinlé, nə bə asi ra wa? ¹⁷ Kəotalə jə lé, j'titi-nə kə dow-je nə ya kí 'to njətəl ta lə Lubə né ra gati-ti kin al; jə lé, Lubə adi j'pa ta liə kə tagir kí aa njay nə-é-ti, kəo nam kí j'nam kədə Kristi-ti.

3

¹ Se jə ya j'a təl pa ta təji-né rə-ji bəy wa? Əse j'əw ndoo kadi j'adi-si mbete bə j'təji-né rə-ji rə-si-ti titi kí dow-je kí dan-ti-je d'isi 'ra-né kin bə bəy wa? Əse kadi j'taa mbete təji rə ji-si-ti bəy wa? ² Səi ya 'toi mbete lə-ji kí 'ndangi mēe-ji-ti, kí dow-je lay ya 'gə rəm, d'isi 'ndó rəm. ³ Səi ya 'toi mbete lə Kristi kí təji rə-é ndaa-ti rəsi, kí 'ndangi kə takul kullə lə-ji; Kristi ndangi kə man né ndangi mbete al, ngə ndangi kə Ndil Lubə kí njəkisi kəm; ə ndangi bəgrə-je-ti kí to ər-je al, ngə bəgrə-je-ti kí to tal rə dow adi ə ndangi mēe-si-ti. ⁴ Ə kin bə mēe-ji nda-né kəy rə Lubə-ti kəo nam kí j'nam kədə Kristi-ti. ⁵ Jə j'asi ra né madi kə dərə-ji al, ngə tógi-ji i rə Lubə-ti. ⁶ Ə ya təl-ji njérakullə-je-ti kí j'asi gaki mēe kulənoji-ti kí sigi kə takul ndukun kí 'ndangi al, ngə kə takul Ndil kí aa njay; kəotalə ndukun kí 'ndangi lé, adi dow oy, ngə Ndil kí aa njay adi dow isi kəm.

⁷ Ə kinə kullə lə ndukun kí adi dow oy, kí to kullə kí ndəki 'ndangi ta-é kə ndaji mbete-je gəji ər-je-ti kin ya, Lubə adi ndógi sar ngan Israyel-je d'asi koo takəm Moiyi-ji al, ə to ndógi kí à tə sartagangi al kinlé, ⁸ kullə lə Ndil Lubə rəmə,

ndógi liə à tanā ban ngá é n wa? ⁹ Kullə gangta dɔ dow-ti bəy é riba-é asi bè kinlé, kullə kɔr ta dɔ dow-ti ə riba-é à tò ban é n wa? ¹⁰ Kinə j'un riba kí kete j'ɔji nati kì riba kí gogi nè kin rəmə, riba kí kete to né kí kare kɔr riba kí gogi nè itə-é n̄. ¹¹ Kɔtələ kinə né kí à tò sartagangi al ya riba-é tò bè lé, né kí à tò sartagangi lé, riba-é à n̄ ban é n wa?

¹² Adi nékində mee dɔ-ti lə-ji kinlé ra adi mee-ji nda kay-kay. ¹³ Je j'ra titi kí Moiyiji ra-né kin al; Moiyiji lé, ilə takubi takəm-é-ti kɔr kadi ngan Israyel-je d'oo dɔbəy riba kí à tò sartagangi al kinlé al. ¹⁴ Ngan Israyel-je lé, ndɔki 'sangi gə né al adi dɔ-dé oy mburuki. Kɔtələ sar bone bè kàrè, loki dɛ 'ndó mbete Kunmindi kí Low rəmə, takubi kɔn takəm kí kàrè-rè kinlé tò lo tɔ-é-ti ya bəy; dow ɔr al, kɔtələ à goto kì takul nam kí dow nam kàdì Kristi-ti ya dɔ. ¹⁵ Bəba sar bone bè ya kàrè, kinə ngan Israyel-je 'ndó mbete ndukun-je lə Moiyiji rəmə, takubi kɔn takəm lé uti tagir kí mee-dé-ti ya bəy. ¹⁶ Ngà loki dow ree rɔ 'Babe-ti rəmə, takubi kɔn takəm lé ɔr kɔgi.* ¹⁷ Kɔtələ 'Babe to Ndil; ə loki Ndil 'Babe tɔ-ti lé, ra bə goto-ti tɔ. ¹⁸ Bəba jəi lay kí takubi goto takəm-ji-ti lé, j'tɔji riba lə 'Babe takəm-ji-ti titi né kí dow oo sɔɔbɔ-ti bè. 'Babe kí to Ndil lé, təl-ji adi j'titi-n̄ siə, ə adi riba liə ndógi dɔ-ji-ti kì kete-kete.

4

Ta kí sɔbi dɔ kò kí kingə kì ri Kristi

1Te 2:1-6; 2Kɔ 2:14-17

¹ Lubə ulə kullə kinlé ji-ji-ti kì takul koo kəmtondoo liə; gin-é kin bá je j'adi né madi ɔr-né tógi-ji al. ² Né-je kí ra kì gidì ngəy kí to né-je kí tò rɔsɔl lé, je j'mbati; je j'ra né j'ədi-né kəm dow al rəm, bá j'təl dɔ ta lə Lubə nangi al rəm. Ngà ta kí tɔgrɔ-ti bá j'tɔji ndaa-ti rəsi adi mee dow-je lay usi nangi pɔ-pɔ dɔ-ji-ti n̄ Lubə-ti. ³ Poyta kí Maji kí j'isi j'ilə mbɛ-é kinlé, kinə tò aa yéréré al bəy rəmə, to dow-je kí d'isi d'ow kì ta koy-ti bá aa yéréré rɔ-dé-ti al tin; ⁴ adi to njéməngə-je kí Sú kí to lubə kí dɔkaglo-ti kí nè kin ra-dé adi dɔ-dé oy mburuki, adi d'oo ndógi lə Poyta kí Maji lə Kristi, njèriɓa kí to takəm Lubə kin al. ⁵ Je j'ilə mbɛ ta kí sɔbi dɔ-ji je al; Jeju Kristi kí to 'Babe bá j'ilə mbɛ ta liə, ə ta liə bá je j'pa-né j'panè: J'to ngannjékulə-je lə-si. ⁶ Kɔtələ Lubə kí panè: Kadi lo ndógi lo kí ndul-ti lé, bá ndógi mee-ji-ti kɔr kadi j'gə-né riba liə kí ndógi takəm Kristi-ti.

⁷ Né kí maji kí tokì kində ngàngəm kinlé, je j'oti rɔ-ji-ti kí to jo anji kin, kɔr kadi tò ndaa-ti rəsi kí tógi kí n̄ kinlé j

* 3:16 3:16 Tɛt 34:34

rɔ Lubə-ti bi i rɔ-ji je-ti al. ⁸ Kɔ-je kɨ gay-gay tɛɛ dɔ-ji-ti ya, ngà taa tɔgi-ji al; j'ində mɛɛ-ji dɔ rɔ-ji-ti al ya, ngà mɛɛ-ji gangi man al; ⁹ d'ulə kəm-ji ndoo ya, ngà Lubə inə-ji kɔgi al; d'otɨ-ji nangi rum ya, ngà 'tɔl-ji al. ¹⁰ Koy kɨ kadi j'oy kɔɔ ta lə Jeju lé, jɛ j'otɨ rɔ-ji-ti kɨ ndo-je lay kɔɔ kadi kiskəm liə toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi rɔ-ji-ti. ¹¹ Kɔɔtalə jɛ kɨ j'isi kəm lé, j'isi ta koy-ti kɨ ndo-je lay kɔɔ ta lə Jeju, kɔɔ kadi kiskəm lə Jeju kàrè toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi daji rɔ-ji-ti kɨ njèkoy kin tɔ. ¹² Adi koy ra kullə rɔ-ji-ti, ngà kiskəm ra kullə rɔ-si-ti tɔ.

¹³ 'Ndàngi 'panè: M'adi mɛɛ-m, gin-é kin bá m'pa-né ta*! Kadmɛɛ kɨ kàre-rè kin ya ra kullə mɛɛ-ji-ti. Jɛ kàrè j'adi mɛɛ-ji tɔ, gin-é kin bá j'isi j'pa-né ta tɔ. ¹⁴ Ə j'gə kɨ Lubə kɨ adi 'Babe Jeju tɔsi ndəl lé, à kadi jɛ kàrè j'tɔsi ndəl natɨ kɨ Jeju rəm, bá à kadi jəi sə-si-je j'ai natɨ takəm-é-ti rəm tɔ.

Ta kɨ sɔbi dɔ lokisi kɨ sartagangi

1Pi 1:6-9; Rɔm 8:23-25

¹⁵ Kɔɔ né-je lay kɨ tɛɛ dɔ-ji-ti kinlé, tɛɛ kɔɔ maji lə-si, bè kɔɔ kadi ramaji lə Lubə kɨ isi ree dɔ dow-je-ti dɔ madi-é-ti kɨ kete-kete kinlé ra adi dow-je nɔ ya 'ra-é-né oiyo giti-giti d'osi-né gajɨ-é. ¹⁶ Gin-é kin bá tɔgi-ji goto-né al. Ə kinə lé, daji rɔ-ji kɨ ndaa-ti nè kin tuji kàrè, mɛɛ-ji kɨ kəy təl kɨ sigi kɨ ndo-je lay. ¹⁷ Kɔɔtalə kɔ-je kɨ à tɛɛ rangi ngà al kɨ dɔkagloti kɨ sɛ bè kinlé, isi ɔw sə-ji kɨ lo rɨba-ti kɨ al dɔ lo, kɨ à tò sartagangi. ¹⁸ Beba jɛ lé, kəm-ji tò go né-je-ti kɨ dow oo kɨ kəm-é kin al, ngà tò go né-je-ti kɨ dow oo kɨ kəm-é al; kɔɔtalə né-je kɨ dow oo kɨ kəm-é lé, to né-je kɨ à dəə, ngà né-je kɨ dow oo kɨ kəm-é al bá to né-je kɨ tò sartagangi.

5

¹ Kɔɔtalə jɛ j'gə kɨ, daji rɔ-ji kɨ to lokisi-ji kɨ dɔnangi-ti nè, kɨ toki kəykubi bè par kinlé, kinə tuji kàrè, lo kisi-ji kɨ tò sartagangi kɨ to kəy kɨ Lubə bá ra bi dow bá ra al ya tò dɔrɔ-ti nɔɔ. ² Ə daji rɔ-ji kɨ nè kinlé, j'isi j'tumə-ti dɔsi-dɔsi, adi j'ndigi kun daji rɔ-ji kɨ to lokisi kɨ dɔrɔ-ti kin kulə dɔ-ti titi kɨ dow ulə-né kubi dɔ madi-é-ti kin bè. ³ Kɔɔ j'a kisi kɨ kubi rɔ-ji-ti bi j'a kisi kɨ rɔ-ji kare al. ⁴ Kɔɔtalə kisi-ji mɛɛ kəykubi-ti kinlé, j'ɔɔ rɔgi-rɔgi, j'tumə dɔsi-dɔsi, ə to ndigi bá j'ndigi kɔr kubi lé rɔ-ji-ti al, ngà j'ndigi kulə kɨ rangi dɔ-ti, kɔɔ kadi daji rɔ-ji kɨ à koy kinlé, kiskəm taa lo ji-é-ti. ⁵ Lubə ya to njèkuwə dɔ-ji kete kɔɔ kiskəm kinlé rəm, ɛ ya adi Ndil kɨ aa njay isi mɛɛ-ji-ti kɨ né kɨ dɔsɔy kɨ toji né-je kɨ maji-maji kɨ ndo-é ə à kadi-ji.

* 4:13 4:13 Pa 116:10

⁶ Jε j'gə kɨ kisi-ji mεε daji rɔ-ti kin bəy lé, j'isi sɔy kɨ 'Babe ya, ngà mεε-ji nda kɔy kɨ ndɔ-je lay. ⁷ – Kdɔtalə jε j'isi kɨ takul kadmεε bɨ kɨ takul né kɨ koo kɨ kəm al – ⁸ Mεε-ji nda kɔy kɨ ndɔ-je lay ə j'ndigi nɔ kadi j'ɪŋə daji rɔ kin j'ɔw j'isi rɔ 'Babe-ti. ⁹ Gin-é kin bá, lé j'isi-né mεε daji rɔ-ji-ti kin, əse j'ɪŋə-né daji rɔ-ji kin kàrè, né kɨ uwə mεε-ji lé, to kadi j'nəl-é. ¹⁰ †Kdɔtalə jəi lay ya tò kadi j'a kɔi logangta-ti nɔ Kristi-ti, kɔo kadi nɔ-nɔ taa nédɔji kullə liə kɨ maji əse kɨ maji al, kɨ ɛ ra, loki isi-né mεε daji rɔ-é-ti kinlé.

*Ta kɨ sobi dɔ kulə noji nati kɨ Lubə kɨ takul Kristi
Rɔm 5:1-11; Epε 4:20-24*

¹¹ Ə jε lé, gə kɨ j'gə né kɨ to bəl 'Babe kinlé bá jε j'sangi kadi j'uwə-né dow-je kɨ ta sobi dɔ né-je kin; Lubə gə-ji rəm, bá m'gə mεε-m-ti kɨ mεε tagir-ti lə-si lé, sɔi kàrè 'gəi-ji tɔ. ¹² Jε ya j'a təl pa ta tɔji-né rɔ-ji rɔ-si-ti rangi al ngá. Ngà to kəm lo bá j'adi-si kadi ɔsi-né gaji rɔ-si kɔo ta lə-ji, kɔo kadi dow-je kɨ njékɔsi gaji rɔ-dé kɨ né kɨ rɔ dow-ti ndaa-ti nè, bɨ kɨ né kɨ mεε dow-ti al kinlé, 'gəi lo kilə-dé-né ta-ti. ¹³ Kinə j'to mbə-je rəmə, j'to mbə-je kɔo Lubə; ə kinə kəm-ji aa rəmə, aa kɔo-si. ¹⁴ Kɔo loki j'gɨr dɔ koy-ti kɨ dow kàre-rè ya oy kɔo dow-je lay, ə dow-je lay d'oy siə tɔ kin rəmə, ndigi kɨ Kristi ndigi-ji kinlé al dɔ-ji galim. ¹⁵ Kristi oy kɔo dow-je lay, kɔo kadi dow-je kɨ d'isi kɨ dɔ-dé taá lé, d'isi kɔo ta lə-dé dε al, ngà kadi d'isi kɔo Kristi kɨ oy bá tɔsi ndəl tεε kɔo ta lə-dé kinlé.

¹⁶ Bəba kɨ nè kɔw kɨ kete kinlé, jε j'gə dow kɨ go koo-é-ti lə dow al ngá; lé ndɔkɨ j'gə Kristi kɨ go koo-é-ti lə dow kàrè, bəne bə kinlé j'gə-é bin al ngá. ¹⁷ Kinə dow nam kadi Kristi-ti rəmə, dowbé to dow kində kɨ sigi. Né-je kɨ low dəə ngá: Yən, né-je lay təl kɨ sigi. ¹⁸ Ə né-je lay kin ya ɨ rɔ Lubə-ti kɨ ulə noji nati sə-ji kɨ takul Kristi rəm, adi-ji kullə kulə dow-je noji nati siə rəm. ¹⁹ Kdɔtalə Lubə ya kɨ dɔ-é ulə noji nati kɨ dow-je kɨ dɔnangi-ti, kɔo nam kɨ 'nam kadi Kristi-ti, bɨ tidə majal-je lə dow-je dɔ-dé-ti al, ə ɛ adi-ji ta kɨ sobi dɔ kulənoji nati. ²⁰ Adi jε lé, j'to njétaa tó Kristi, adi ta kɨ j'pa sə-si kinlé, tò titi kɨ Lubə ya bá pa sə-si bə; bəba j'nɔ ta-si-ti kɨ ri Kristi kadi uləi noji nati kɨ Lubə! ²¹ Kristi kɨ ra majal al ya, Lubə adi-é ɔy majal-je lə-ji dɔ-é-ti, kɔo kadi kɨ takul-é bá jəi j'təli-né dow-je kɨ njururu takəm Lubə-ti.

6

¹ To kɨ j'to njérakullə nati kɨ Lubə lé bá j'dəji-si-né kadi maji kɨ Lubə ra sə-si kinlé, adi tò kɔgi kare al. ² Kdɔtalə

Lubə panè: Dɔkaglo-ti kí maji lé, m'oo ndi-i; ndɔ kaji-ti ə m'ra sə-i. Yən, kaglo kí maji n̄a lé ya ngá ɛn; yən ndɔ kaji lé ya ngá ɛn. ³ J̄e j'ndigi ra né madi kí kadi tugə dow jigi-ti al, nè dow-je d'a pa ta kí maji al dɔ kullə-ti [lə-ji.]* ⁴ Ngà m̄eé né-je-ti lay lé, j̄e j'tɔji rɔ-ji kí ngannjékullə-je lə Lubə bá j'uwə-né rɔ-ji ngā n̄a dan k̄ɔ-je-ti, k̄i dan ndoo-ti, k̄i dan m̄eé gangi man-ti, ⁵ †ta kində-je-ti, k̄i ra dangay-je-ti, k̄i m̄eé sulə-ti kí 'sulə kosi dow-je dɔ-ji-ti, m̄eé kɔɔ-ti kí rɔgi-rɔgi ta kullə-ti, m̄eé bi-ti kí tɔ al, k̄i m̄eé kɔgi rɔ nékuso-ti k̄i mankay; ⁶ m̄eé panjiyə-ti kí aa njay, k̄i m̄eé négə-ti, k̄i m̄eé kilə m̄eé dɔ madi-é-ti, k̄i m̄eé maji kí ra-ti, k̄i takul Ndil kí aa njay, k̄i takul ndigi dow-je kí kədkəm goto-ti, ⁷ k̄i takul ta kí tɔgrɔ-ti, k̄i takul tɔgi lə Lubə, k̄i takul néra kí njururu kí to nékati kí j'a rɔ-né rəm, to né kí j'a taa-né nékati dɔ-ji-ti rəm; ⁸ dow-je 'piti-ji rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm; 'pa ta kí maji al dɔ-ji-ti rəm, 'pa ta kí maji dɔ-ji-ti rəm; d'oo-ji kí njékədi dow-je bè, rəmə j̄e lé bá j'pa ta kí tɔgrɔ-ti; ⁹ d'oo-ji titi dow-je kí 'gə-dé al bè, ngà 'gə-ji maji; d'oo-ji titi dow-je kí 'tò ta koy-ti bè, ngà kí rá j'isi k̄i dɔ-ji taá tin; d'oo-ji titi dow-je kí 'gangi ta koy dɔ-dé-ti bè, ya ngà 'tol-ji al; ¹⁰ d'oo-ji titi dow-je kí rɔ-dé ati-dé bè, ngà rɔ-ji nəl-ji k̄i ndɔ-je lay; d'oo-ji titi njéndoo-je bè, ngà j'ində dow-je n̄a maji-ti; d'oo-ji titi dow-je kí né lə-dé goto bè, ngà j̄e j'ingə né-je lay.

Ta kí sobi dɔ kɔr rɔ kɔgi m̄eé majal-ti

1Kɔ 10:14-22; Ep̄e 5:5-11; 1Pi 2:9-12

¹¹ Səi dow-je kí bebo Korēnti-ti, j̄e lé, j'nda m̄eé-ji kay, j'idə-si ta rəsi-rəsi, j't̄eé m̄eé-ji j'adi-si; ¹² j̄e lé, m̄eé-ji tɔ gay sə-si al, ngà səi ya bá m̄eé-si tɔ gay. ¹³ 'Rai sə-ji titi kí j̄e j'ra-né sə-si kin bè! M'pa sə-si ta titi ngan-m-je bè, səi kàrè, kadi 't̄eéi m̄eé-si adi-ji tɔ.

¹⁴ Njékadm̄eé al-je lé, iləi jugi kí kàrè-rè mindi-si-ti sə-dé al. Néra kí njururu k̄i néra kí maji al lé, d'a kində rɔ-dé nati ban wa? Londógi k̄i londul lé, d'a kuwə-n̄a lubi-lubi ban wa? ¹⁵ Kristi k̄i Belial† lé, ta-dé à kasi-n̄a dɔ ri-ti wa? Njékadm̄eé d̄e k̄i njékadm̄eé al lé, d'a kore-n̄a dɔ ri-ti wa? ¹⁶ †Kəy lə Lubə k̄i magi-je lé, kulənoji ri bá à tɔ-dé nati wa? Kdɔtalə j̄əi j'toi kəy lə Lubə kí Njékisi kəm, titi kí Lubə pané panè: M̄a Lubə m'a kisi dan-dé-ti, ə m'a njiyə dan-dé-ti; m'a to Lubə lə-dé, ə d̄e d'a to dow-je lə-m. ¹⁷ Gin-é kin bá 'Babe panè: 'T̄eéi kɔgi dan-dé-ti, ə ɔri rɔ-si kɔgi rɔ-dé-ti; né kí tɔ n̄e ya, ɔdi rɔ al, ə m'a kuwə-si k̄i rɔ-m-ti. ¹⁸ 'Babe kí

* **6:3** 6:3 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto m̄eé mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta gr̄eki. † **6:5** 6:5 Knj 16:23 † **6:15** 6:15 Belial lé to Sú ə kɔr m̄eé-é to nj̄em̄eëndul. † **6:16** 6:16 1Kɔ 3:16; 6:19

njètógi-je lay panè: «M'a to Bòbi-si, ə səi a toi ngan-m-je kí dingəm, kì ngan-m-je kí dené.»

7

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, tò kí kunmindi-je kí bè kin tò kdo-ji kinlé bá kadi j'tōri-né né-je kí tò n̄e kí tò rɔ-ji-ti, kì tagir-ti lə-ji, ə j'sangi kadi j'təli dow-je kí j'aai njay kì ndo-je lay m̄eə bəl Lubə-ti.

Rɔnəl lə Pol kdo lapiya kí tò mbunə-dé-ti kì Kōrēnti-je

² Indəi-ji dan kəm-si-ti! J̄e j'ra né kí maji al kì dow al rəm, j'tuji né lə dow al rəm, bá j'ədi dow j'taa né liə al rəm.

³ M'pa ta kin bè kdo kilə-né ta dɔ-si-ti al, kdotalə lé m'pa kete m'panè: Kisi-ji kəm əse koy-ji kàrè, səi 'toi kí dan kəm-ji-ti.

⁴ M̄eə-m nda k̄ay dɔ-si-ti rəm, m'osi gaji rɔ-m n̄a kdo ta lə-si rəm, m̄eə-m usi nangi p̄ɔ-p̄ɔ rəm, dan k̄je-ti lay kí j'ingə kin ya kàrè, rɔ-m nəl-m n̄a rəm.

⁵ †Kdo loki j'ree j't̄eə dɔnangi Maseduwan-ti lé, kəm lo ya kàrè j'ingə taa-né koo s̄e al; k̄je t̄eə dɔ-ji-ti kì kəm rəbi-je kí gay-gay; rɔ ɪ kì ndaa-ti ree kì dɔ-ji-ti ə m̄eə-ji isi bəl to.

⁶ Ngà Lubə kí to njèsol m̄eə dow-je kí né ɔr tógi-dé lé bá sol m̄eə-ji kì takul ree lə Titi; ⁷ ree liə kin par bá sol m̄eə-ji al, ngà sol kí səi 'soli m̄eə-é kin kàrè sol m̄eə-ji tɔ; Titi lé, ree ɔr-ji poy bo koo-m kí ra-si n̄a kin rəm, n̄je lə-si rəm, bá ta kí ɔ̄ m̄eə-si kdo ta lə-m rəm, adi rɔnəl lə-m al dɔ lo.

⁸ Kinə mbete kí ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, ra adi m̄eək̄ɔ ra-si kàrè, m'a ndingə rɔ-m dɔ-ti al. Ə lé m'ndingə rɔ-m dɔ-ti kàrè – M̄a m'oo kí mbete kinlé ra adi m̄eək̄ɔ ra-si dɔkaglo kí s̄e bè – ⁹ kí nè kinlé, rɔ-m nəl-m, kdo m̄eək̄ɔ lə-si kin al, ngà kdotalə m̄eək̄ɔ lə-si lé, ra adi in̄əi panjiyə-si-je kí maji al kogi; kdo to m̄eək̄ɔ kí Lubə ndigi, bi né kí maji al kàre ya kàrè j̄e j'ra sə-si al. ¹⁰ Kdotalə m̄eək̄ɔ kí Lubə ndigi lé, to m̄eək̄ɔ kí ɔw kì dow adi in̄ə panjiyə-é kí majal kogi ə aji-né, adi to m̄eək̄ɔ kí dow ndingə rɔ-é dɔ-ti al, ngà m̄eək̄ɔ lə dow-je kí dɔnangi-ti nè bá to m̄eək̄ɔ kí t̄eə koy. ¹¹ Yən, m̄eək̄ɔ kí Lubə ndigi kinlé ya bá ra adi ɹi-né rati ya 'pai-né ta ɔri-né ta dɔ-si-ti rəm, wongi ra-si-né dɔ né-ti kí maji al kinlé rəm, 'bəli-né rəm, bo kadi ooi-mi ra-si-né rəm, rɔ-si ngə-né njim rəm, səi 'gangi-né ta dɔ né-ti kí maji al kinlé rəm! M̄eə né-je-ti lay ya səi 'toji ndaa-ti rəsi kí səi 'goti m̄eə ta-ti kinlé.

¹² Adi mbete kí ndoki m'ndangi m'adi-si kinlé, m'ndangi kdo njèrandangi kì madi-é kin al rəm, kdo ɛ kí madi-é ra siə ndangi kin al rəm, ngà m'ndangi kdo kadi k̄i rati lə-si

kdo ta lə-ji kinlé tò-né ndaa-ti rəsi dan-si-ti takəm Lubə-ti. ¹³ Gin-é kin bá mē-ji usi-né nangi pɔ́-pɔ́. Ə mē-ji usi nangi pɔ́ ki kusi par al, ngà rɔ-ji nəl-ji n̄a bəy, kdotalə Titi kɪ səi lay ya rai-é adi mē-é usi nangi pɔ́ adi rɔ-é nəl-é kinlé tɔ. ¹⁴ Kinə m'osi gajɪ rɔ-m sɛ kdo ta lə-si rɔ Titi-ti kàrè rɔ-m sol-m al; ngà ta-je lay kɪ j'pa sə-si lé, to ta-je kɪ tɔgrɔ-ti ya, adi né kɪ j'osi-né gajɪ-si rɔ Titi-ti lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi kɪ to ta kɪ tɔgrɔ-ti. ¹⁵ Səi lay ya 'təli rɔ-si go ta-ti, adi loki mē-é ole dɔ-ti lé, rɔ-é nəl-é dɔ-si-ti n̄a rəm, rɔ-é nəl-é kdo kuwə kɪ səi uwəi-é kɪ rɔ-si-ti kɪ bəl, kɪ rɔ kɪ ba kati-kati dɔ-é-ti kin rəm. ¹⁶ Rɔ-m nəl-m n̄a, kdotalə kində kɪ m'ində mē-m dɔ-si-ti mē né-je-ti lay.

Némbɔ kdo njékadmē-je kɪ Jorijaləm

8

Némbɔ lə njékəwnə-je kɪ dɔnangi Maseduwan-ti
Rɔm 15:25-27; 1Kɔ 16:1-4

¹ Səi ngankɔ-ji-je kɪ njékadmē, je j'ndigi kadi j'adi-si 'gəi ramajɪ lə Lubə kɪ toji rɔ-é rɔ njékəwnə-je-ti kɪ gay-gay kɪ dɔnangi Maseduwan-ti. ² Dan kɔ-je-ti kɪ n̄a kɪ tɛɛ dɔ-dé-ti n̄a mē-dé kin ya kàrè, rɔnəl lə-dé al dɔ lo. Ə dan ndoo-ti lə-dé kɪ n̄a kin ya, dɛ 'toji mēemajɪ lə-dé d'adi al dɔ lo, ³ adi d'adi né kɪ go tɔgi-dé-ti, ə kɪ m'oo kɪ kəm-m lé, d'adi al dɔ tɔgi-dé ya bəy rəm, kɪ mēndigi kɪ n̄a rəm. ⁴ Dɛ dəji-ji 'to ta-ji-ti pəkə-pəkə kadi j'adi-dé tarəbi kadi n'uləi ji-dé n'odi-né kullə ramajɪ kɪ njékaa njay-je kin. ⁵ Dɛ d'adi rɔ-dé ya 'Babe pa bəy, bá d'adi-ji rɔ-dé titi kɪ Lubə ndigi-né. Ra-é lə-dé kinlé al dɔ gangi-é kɪ je j'ində mē-ji dɔ-ti.

Ta dingəm kɪ sɔbi dɔ némbɔ lə njékəwnə-je kɪ Korēnti

⁶ Bəba j'ulə dingəm mē Titi-ti kadi tɔl ta kullə ramajɪ kin rɔ-si-ti, titi kɪ ɛ tum-né gin-é. ⁷ Gangi-é kɪ səi asi-né gaki mē né-je-ti lay adi to mē kadmē-ti rəm, mē tapa-si-ti rəm, mē négə-ti rəm, mē kɪ rati-ti mē né-je-ti lay rəm, mē ndigi-ti kɪ 'ndigi-ji rəm lé, gangi-é kin ya 'toji-né kasi gaki lə-si mē kullə ramajɪ-ti kin tɔ. ⁸ To ndukun bá m'un madi-si al, ngà kɪ rati lə ndəgi-é-je bá m'idə-si, kdo kadi 'toji-né kɪ ndigi kɪ ndigi dow-je lé, to ndigi kɪ tɔgrɔ-ti ya. ⁹ Kdotalə səi 'gəi majɪ kɪ 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɪ to njénékingə ya təl njəndoo kdo ta lə-si, kdo kadi kɪ takul ndoo liə lé, səi 'təli-né njénékingə-je. ¹⁰ To lo koo lə-m dɔ ta-ti kin: Né kinlé to né kɪ tuwə-si, kdo səi ya 'toi dow-je kɪ dɔsəy kɪ 'mbɔi né kin kal nè n̄u; ə to mbɔ-é par al, ngà 'toi dow-je kɪ dɔsəy

kí 'ndigi némbɔ kinlé. ¹¹ Ən é kí ngɔsnè-ti kinlé, 'rai tɔli ta-é kí go tɔgi-si-ti, kɔɔ kadi asi gangi tagir-ti kí maji kí tò meɛ-si-ti kinlé. ¹² Kinə tagir kí maji tò meɛ dow-ti lé, gangi né kí tò ji-é-ti kadi adi kin ya nəl Lubə bi ɛ dəji né kí goto ji dow-ti al. ¹³ Adi to ta lə kadi səi 'sani rɔ-si kati-kati, kɔɔ kadi 'lə dow-je kí rangi bá tò-dé-né sotɪ al, ngà to ta lə kadi asi-nə ki kasi bane; né kí tɛɛ dɔ-dé-ti kí ngɔsnè-ti kinlé, né-je kí tò ji-si-ti mburuki-mburuki kinlé à ra sə-dé dan ndoo-ti lə-dé, ¹⁴ befa ndɔ kí 'lə-dé tò mburuki-mburuki rəmə, à ra sə-si dan ndoo-ti lə-si tɔ; gangi-é kin bá à to kasi-nə, ¹⁵ titi kí 'ndangi-né 'panè: Dow kí ɔy né nɔ lé, né nɔ ji-é-ti ngay al, ə dow kí ɔy ndɛ bè kàrè, né nal ji-é al rəm*.

Kində kəm go némbɔ-ti

¹⁶ M'ra oiyo Lubə kɔɔ kadi kí adi gə kɪ rati lə-m kɔɔ ta lə-si kin ya tò meɛ Titi-ti tɔ. ¹⁷ Kɔɔ ɛ i kalangi ya taa takɔji lə-ji adi ɛ ya kɪ dɔ-é ndigi nɔ kadi n'i n'ow rɔ-si-ti. ¹⁸ Jɛ j'ulə ngonkɔ-ji kí njəkadmɛɛ káre natɪ siə ə to ngonkɔ-ji kí njəkəwnə-je kí gay-gay lay d'osi gajɪ-é nɔ, kɔɔ né kí ɛ ra kɔɔ Poyta kí Maji. ¹⁹ Bəy bá njəkəwnə-je lé ya 'mbəti-é kadi to njəkəw sə-ji mba, kɔɔ kullə ramaji kin kí d'inə ji-ji-ti, kɔɔ rɪbɔ lə 'Babə ya kɪ dɔ-é rəm, kɔɔ kadi j'tɔji-né tagir kí maji kí tò meɛ-ji-ti rəm. ²⁰ Jɛ j'ndigi ra kadi dow ilə ta dɔ-ji-ti sobi-né dɔ némbɔ kí nɔ kí d'inə kullə-é ji-ji-ti kinlé al. ²¹ Kɔɔ jɛ j'sangi ra né kí maji takəm 'Babə-ti par al, ngà takəm dow-je-ti tɔ. ²² Jɛ j'ulə ngonkɔ-ji kí njəkadmɛɛ káre sə-dé, ə to ngonkɔ-ji kí j'oo kɪ rati liə meɛ kullə-je-ti nɔ, bá kí ngɔsnè-ti kin kàrè kɪ rati liə usi dɔ madi-é-ti ya bəy, kɔɔ meɛ-é nda sə-si kəy-kəy. ²³ Ə Titi lé, ɛ to nam-m rəm, bá to madkullə lə-m kí j'isi j'ra kullə dan-si-ti rəm. Ə ngankɔ-ji-je kí njəkadmɛɛ kin rəmə, to njəkəwnə-je kí gay-gay bá d'ulə-dé, kɔɔ kadi 'ra kullə kɔɔ rɪbɔ lə Kristi. ²⁴ Ən é 'tɔji ndigi dow-je kí tò meɛ-si-ti takəm-dé-ti, rəmə njəkəwnə-je kí gay-gay d'a gə kí ta kí j'pa dɔ-si-ti j'osi-né gajɪ rɔ-ji lé, to tó-é ya.

9

¹ Ta kí sobi dɔ ra kɪ njəkəa njay-je lé, tuwə kadi m'ndangi-né mbete m'adi-si al ngá. ² Kɔɔ m'gə bɔ ra maji kí tò meɛ-si-ti adi m'osi-né gajɪ rɔ-m rɔ dow-je-ti kí dɔnangi Maseduwan-ti m'panè: «Səi kí dɔnangi Akay-ti isi dɔ nja-si-ti kal-nè nɔ» ə rɔ tungə pilingi lə-si lé, ra adi dow-je nɔ ya d'odi rɔ-dé. ³ Bè ya kàrè, m'ulə ngankɔ-ji-je kí njəkadmɛɛ rɔ-si-ti nɔɔ, kɔɔ kadi piti kí j'piti-si sobi dɔ lo kinlé təl to kɔgi kare al, é kadi isi dɔ nja-si-ti titi kí m'pa-né lé bane. ⁴ Kɔɔ kinə

* 8:15 8:15 Tɛt 16:18

dow-je kí dɔnangi Maseduwan-ti 'dan-m bá sɔi isi dɔ nja-si-ti al rəmə, mɛɛ-ji kí j'ində dɔ-si-ti kinlé à təl to rɔsɔl dɔ-ji-ti rəm, bá à to rɔsɔl dɔ-si-ti rəm. ⁵ Adi ma m'oo kí tuwə kadi m'dəji ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kadi d'ɔw rɔ-si-ti kete nɔ-m-ti kadi d'oo go né-je lə-si kí sɔi uni mindi-si kɔɔ kadi kí mɛɛndigi lé, kɔɔ kadi tɔ pèrèrè bá à tɔji kí to nékadi kí mɛɛndigi bi kí baa ta al.

Kunmindí kí sɔbi dɔ njékadi né-je

1Ti 6:17-19; Plp 4:15-19; 1Jq 3:16-18

⁶ Né kí kadi 'gəi ɛn: Dow kí dubi né ndɛ bè rəmə, à kijə ndɛ bè ya tɔ, ə dow kí dubi né nɔ rəmə, à kijə nɔ ya tɔ. ⁷ Kadi dow kí rá-rá adi titi kí ɛ ɔji-né mɛɛ-é-ti, bi kadi adi kí rɔkati al rəm, bá kadi dow ɔsi-é bá adi al rəm. Kɔɔ Lubə ndigi dow kí njékadi né kí rɔnəl. ⁸ Ə Lubə ɔw kí tɔgi kadi adi maji-je kí gay-gay ree dɔ-si-ti tuki-tuki, kɔɔ kadi ndɔ-je lay ya né tɔ mɛɛ ji-si-ti mɛɛ né-je-ti lay, kɔɔ kadi 'rai-né ndigi ra-je lə-si lay rəm, bá ndɛgi-é à nɔy ji-si-ti mburuki-mburuki kadi uni 'rai-né kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji, ⁹ titi kí 'ndàngi-né panè: Ɛ tɛɛ ji-é adi njéndoo-je; néra kí njururu liə tɔ sartagangi*. ¹⁰ Ɛ kí njékadi ko né njədubi né rəm, njékadi-é nékuso rəm lé, à kadi-si ko né rəm, à kadi dɔ-é tɛɛ kí kete-kete rəm, bá à kadi kandi néra kí njururu lə-si ree kí dɔ madi-é-ti madi-é-ti rəm. ¹¹ Bɛɛa Lubə à kadi 'toi njénékingə-je mɛɛ né-je-ti lay, kɔɔ kadi kí kəm rəbi kí rɔ-ji-ti rəmə, né-je kí gay-gay lay kí à toki kadi kí mɛɛndigi kinlé, à ra kadi dow-je nɔ 'ra-é-né oiyo. ¹² Kɔɔ némbɔ kinlé ra ya par bá à ra kí njékaa njay-je al, ngà à ra kadi dow-je nɔ 'ra-né oiyo Lubə giti-giti tɔ. ¹³ Kullə kí à rai kinlé, loki d'a koo maji-é rəmə, d'a kɔsi-né gaji Lubə, kɔɔ təl kí 'təli rɔ-si go ta-ti 'pai ta rəsi dɔ Poyta-ti kí Maji lə Kristi rəm, d'a kɔsi gaji-é kɔɔ nékadi kí mɛɛndigi lə-si kí à tɔji kuwə-nɔ lubi-lubi sə-dé rəm, kí dow-je lay rəm. ¹⁴ Maji kí al dɔ lo kí Lubə ra sə-si kinlé à ra kadi dɛ 'pa siə ta kɔɔ ta lə-si, kɔɔ ndigi kí 'ndigi-si. ¹⁵ Oiyo kí dɔ Lubə-ti, kɔɔ ramaji liə kí dum mbɔji!

Pol pa ta gangi-né dɔ rɔ-é

10

Tɔgi lə njəkɔwkulə

1Kɔ 2:1-5; Rɔm 15:17-21; 2Kɔ 6:4-7; 13:2-4

¹ Ma Pol, m'ulə dingəm mɛɛ-si-ti kí ta kí sɔl, kí mɛɛmaji kí j rɔ Kristi-ti. Ma lé, dow-je 'panè takəm-si-ti bá m'to dow kí njèsɔl dɔ-m, ə kinə m'a say sə-si rəmə, m'to dow

* 9:9 9:9 Pa 112:9

kí njètàngá. ² M'dəjji-si kadi ndo kí m'teë ro-si-ti rəmə 'rai-mi adi m'təl dow kí njètàngá al. Ngà dow-je madi d'oo-ji kí njéra né-je kí nəl daji ro-dé. Beba to tó-é kadi m'oji dowbé-je kinlé kí m'to dow kí m'ngá. ³ Togró-ti, to rəmə j'to dow-je ya, ngà ro bá je j'ro titi kí dow ro-né al. ⁴ Kdo nékati-je kí j'isi j'ro-né lé, to nékati-je lə dow-je al, ngà to nékati-je kí j'ro Lubə-ti ə tógi-é asi toə lo ngəm ro-je kí ngá-ngá nangi lirim-lirim. ⁵ Tagə-je kí kogi kare, kə kojro-je kí isi ilə kagi ogi dow-je gə Lubə lé, je j'bujuru kogi ə j'uwə tagir lə dow-je lay j'adi 'təl ro-dé go ta-ti lə Kristi. ⁶ Loki səi ya 'təli ro-si go ta-ti maji rəmə, dow-je kí njémbati təl ro-dé go ta-ti lé, je j'isi pèrèrè kdo kində-dé koji-dé to.

⁷ Uni kəm-si ooi-né né-je maji! Kinə dow gir kí n'to kí lə Kristi rəmə, kadi-é gə né kin do-é-ti maji to; kinə ɛ to kí lə Kristi lé, je kàrè j'to kí lə Kristi ya to. ⁸ Tógi kí 'Babe adi-m kadi m'adi-si owi-né kí kete-kete kinlé, kinə m'osi-né gaji ro-m n̄a kàrè ro-m à səl-m al. Kdo 'Babe adi-m kdo kadi m'ra-né sə-si bi kadi m'tuji-si-né al. ⁹ M̄a lé, m'ndigi ra ro-m kí dow kí njèndàngi mbete kdo kulə-né bəl m̄eɛ-si-ti al. ¹⁰ Kdo 'panè Pol lé, m̄eɛ mbete-je-ti liə bá pa ta-je kí ngá-ngá, kə ta-je kí to-to; ngà kinə daji ro-é ya ɔ dan-ji-ti rəmə, ɛ to dow kí yay rəm, ta pa-é to ta kí dow ilə ká-ti al rəm. ¹¹ Kadi dow kí njèpa ta kinlé gə né kin do-é-ti maji: Ta-je kí je j'goto ya j'ndàngi j'adi-si ɔ to ta-je kí ngá kinlé, lé j'a n̄ɔɔ ya kàrè j'a pa kadi ngá bè ya to.

¹² Je lé j'a koji ro-ji kə dow-je madi əse mboji ro-ji kə dow-je madi kí d̄e d'a 'pa ta bá toji-né ro-dé kin al. Mboji kí d̄e ya kə do-dé 'mboji ro-dé kə némboji ro lə-dé rəm, bá kun kí d̄e ya d'un ro-dé 'mboji-né ro-dé rəm kinlé, toji kí négə nal-dé. ¹³ Je lé, je j'ndigi kosi gaji ro-ji kadi al do lo al. Ngà né kí j'a kun kdo mboji-né ro-ji lé, to gangi lo kullə kí Lubə ulə ji-ji-ti bá adi j'ow-né sar j'teë-né ro-si-ti. ¹⁴ Je lé, ndoki j'ow sar j'teë ro-si-ti n̄u adi je j'al do rəbnin lə-ji al; kdo to je ya bá j'ow kə Poyta kí Maji lə Kristi d̄osay be lə-si. ¹⁵ Je lé, je j'osi gaji ro-ji kə kullə-je lə dow kí rangi j'adi al do lo al. Ngà je j'ində m̄eɛ-ji do-ti kí loki kadm̄eɛ lə-si ɔw kí kete-kete rəmə, je j'a təl dow-je kí boy takəm-si-ti ta madi-é-ti ya b̄əy m̄eɛ rəbnin kullə-ti lə-ji, ¹⁶ kə kəm rəbi kilə m̄b̄e Poyta kí Maji d̄onangi-je-ti kí t̄o say kə be lə-si, bi je j'ndigi kosi gaji ro-ji kə kullə kí dow-je kí rangi 'ra rəbnin-ti lə-dé kin al. ¹⁷ Dow kí ndigi kosi gaji ro-é rəmə, kadi ɔsi gaji ro-é kdo nam kí nam kàd̄i 'Babe-ti. ¹⁸ Kdo dow kí ɛ ya pa ta toji-né ro-é kin bá to dow kí maji al, ngà dow kí 'Babe ya piti-é kin bane.

11

Ta lə Pol kɪ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

Gal 1:6-9; 4:9-20; 2Kɔ 12:11-15

¹ Kama-je! Isi sə-m dɔ-ti adi-mi m'pa ta ki mbé-ti sɛ! Tɔgrɔ-ti, isi sə-m dɔ-ti! ² Kdɔ m'ra jangi dɔ-si-ti, ə to jangi kí j̄ rɔ Lubə-ti, kdɔtalə m'uwə dɔ-si m'adi dingəm kí káre-rè, kadi m'ow sə-si m'tɔji Kristi titi ngonmandi kí aa njay kí gə dingəm al bəy bè. ³ Ngà titi kí ndɔki li ədi-né Kawa susu kinlé, mə m'bəl kí tagir lə-si à k̄i kur-si wale kadi j̄i 'nami kàd̄i Kristi-ti nam kí tɔgrɔ-ti al rəm, kadi [aai njay]* takəm-é-ti titi kí kete al rəm. ⁴ Kdɔ loki dow ree ilə mbɛ ta lə Jeju kí tò gay k̄i ɛ kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si, kàrè sɛi isi siə dɔ-ti rəm, bá ndil kí tò gay k̄i ɛ kí sɛi ingəi kete kàrè sɛi 'taai rəm, bá loki dow ilə mbɛ Poyta kí Maji kí tò gay k̄i ɛ kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si kàrè sɛi 'ndigi rəm. ⁵ Ə njéba rɔ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kin kàrè, mə m'oo né káre kí d'itə-m-né al. ⁶ To ə m'to njəgosi pa ta al ya, ngà né kí m'pa ta dɔ-ti lé m'gə maji ə mɛɛ né-je-ti lay, k̄i n̄ɔ dow-je-ti lay ya j̄ɛ j'tɔji gə-é j'adi tò ndaa-ti rəsi takəm-si-ti.

⁷ Əse kilə kí m'ilə mbɛ Poyta kí Maji lə Lubə kare ya m'adi-si ə m'oo-né rɔ-m ki né al kadi sɛi bá 'toi-né dow-je kí boy kinlé, to majal tɔ bəy bá m'ra wa? ⁸ M'ində njékəwnə-je kí gay-gay kí rangi ndoo-ti n̄a, adi dɛ bá d'ugə-m bá m'rané kullə m'adi-si. Ə loki m'isi rɔ-si-ti bá m'ow ndoo né kàrè, m'oy dow madi dan-si-ti al, ⁹ kdɔtalə ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'j̄ dɔnangi Maseduwan-ti bá 'ree 'ra sə-m k̄i né-je kí ndoo-é ra-m. Mɛɛ né-je-ti lay lé, mə m'uwə rɔ-m nḡa kadi m'oy-si al, ə m'a kɔy-si al ki kɔy al ya bè. ¹⁰ K̄i takul ta kí tɔgrɔ-ti lə Kristi kí tò mɛɛ-m-ti kinlé, m'pa rəsi kí né kí m'isi m'osi-né gaj̄i rɔ-m dɔnangi Akay-ti kinlé, dow kí à kɔr dɔ-m-ti ya goto. ¹¹ Kdɔ ri wa? Kdɔtalə ndigi bá m'ndigi-si al wa? Lubə gə lay kí m'ndigi-si! ¹² Gangi-é kí m'isi m'ra kinlé, ɛ ya m'a ra, kdɔ kadi dɛ kí 'sanḡi kəm lo madi kdɔ kadi d'osi-né gaj̄i rɔ-dé titi né kí d'asi-n̄a sə-ji bè kinlé, d'ingə al ki kingə al ya bè. ¹³ Dowbé-je kinlé, 'to njékɔwkulə-je kí ngɔm, 'to ngannjékulə-je kí njékədtə-je kí 'təl rɔ-dé njékɔwkulə-je-ti lə Kristi. ¹⁴ Ə to né kí ra bəl al, kdɔ Sat̄a ya k̄i dɔ-é kàrè təl rɔ-é malayka kí lo kí ndógi-ti tɔ. ¹⁵ Adi ngannjékullə-je lə Sat̄a kí kadi 'təl rɔ-dé ngannjékullə-je kí sɔbi dɔ néra kí njururu kinlé kàrè, to né kí mba al tɔ. Dɔbəy-dé à kɔw nati k̄i kullə ra-dé.

* **11:3** 11:3 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi k̄i ji-dé k̄i ta grɛki. † **11:9** 11:9 Plp 4:15-18

Kò-je kì kullə lə Pol

2Kò 4:9-13; 6:3-10; 1Kò 4:8-13; Knj 20:18-27

16 M'təl m'pa ya bəy, kadi dow oo-m ki mbé bè al; al kàrè, adi-mi m'toki mbé bè, kdo kadi mə kàrè m'osi gaji rɔ-m nde tɔ. 17 Ta kí m'ow kì pa kinlé, m'ow kì pa titi kí 'Babe ndiginé al, ngà m'ow kì pa kí mbé-ti kì mɛɛ-m kí m'nda kay, kdo m'gə né kí m'a kosi-né gaji rɔ-m. 18 Kosi kí dow-je nɔ ya d'osi gaji rɔ-dé titi kí dow osi-né gaji rɔ-é kinlé, mə ya kàrè m'a kosi gaji rɔ-m tɔ. 19 Səi kí kəm-si aa lé ya isi dɔ-ti kì mbé-je kì mɛɛndigi lə-si al ban! 20 Kdo səi lé, dow-je kí 'ra-si bə-ti, d'ubə maji dɔ-si-ti, 'taa né-je lə-si ngər-ngər, d'oo-si kì né al, 'tində mbɔ-si kin bá səi isi dɔ-ti sə-dé! 21 To rɔsɔl kadi m'pa, kdo toki né kí j'tɔji yay lə-ji bè ya, ngà kɛ bá né lay kí dow à kosi-né gaji rɔ-é lé, mə ya kàrè m'a kosi-né gaji rɔ-m tɔ; m'pa kí mbé-ti. 22 Dɛ 'to ɔbrə-je, ə mə m'to ɔbrə ya tɔ. Dɛ 'to Israyel-je, ə mə m'to Israyel ya tɔ. Dɛ 'to nganka Abrakam, ə mə m'to ngonka Abrakam ya tɔ. 23 †M'a pa ta titi dow kí dɔ-é nɔy-ti bè. 'To njérakullə-je lə Kristi rəmə, mə m'to njérakullə lə Kristi m'itə-dé, kdo kí kullə-ti kàrè, m'itə-dé nɔ rəm; kí dangay kí ra-ti kàrè m'itə-dé nɔ rəm; kí tində-ti kàrè d'oo né go-m-ti al rəm. Né-je kí asi koy ya tɛɛ dɔ-m-ti nja nati-nati rəm. 24 Jipi-je 'tində-m tandəy kɔrsɔ kɔr ta-é káre†, bè-bè ya asi nja mɔ, 25 †'tində-m kì salangi nja mutə, 'tilə-m kì ər nja káre adi m'to ta koy-ti, bato nduy sə-m nja mutə, m'to dan babo-ti ndɔ káre biki! 26 †Taá-taá ya m'ow mba kì nja-m rəm, né-je kí ngə-ngə ya tɛɛ dɔ-m-ti dan ba-ti rəm, ji bokaya-je-ti rəm, ji ngankɔ-m-je-ti kí 'to jipi-je rəm, ji dow-je-ti kí 'to jipi-je al rəm, mɛɛ bebo-je-ti rəm, diləlo-je-ti rəm, dan babo-ti rəm, bá ji ngankɔ-ji-je-ti kí njéba rɔ-dé njékadmɛɛ-je rəm tɔ. 27 M'ra kullə m'ɔɔ rɔgi-rɔgi, m'ingə kɔ, taá-taá ya m'to bi al rəm, bo kì kundə man ra-m rəm, m'ogɔ rɔ-m nékuso kì man kay rəm, m'ow kì rɔ-m kare rəm, kul ɔ-m rəm. 28 Ə ndəgi kò-je rəmə, mə m'pa al ngá, né kí ɔy-m kì ndɔ-je lay lé, to mɛɛ-m kí ɔ kəkəkə kdo njékəwnə-je kí gay-gay lay kin. 29 Nɔ é usi dan majal-ti é ta-é to rɔ-m siə al wa? Nɔ é usi dan majal-ti é ta-é to rɔ-m siə al wa? 30 Kinə kadi m'osi gaji rɔ-m rəmə, m'a kosi gaji rɔ-m kì yay lə-m. 31 Lubə kí Bɔbi 'Babe Jeju kí kɔsgaji toki liə ya sartagangi kinlé, gə kí m'ədi ta al. 32 †Lokɔ m'isi bebo Damasi-ti lé, gubərnər lə ngar Aretasi adi 'ngəm tarəbi-je kí bebo-ti kadi d'uwə-m, 33 ngà dow-je d'adi-m m'isi mɛɛ jangá-ti bá d'ulə-m kì kəmbolə ndògi bɔr adi m'ree njal nangi bá m'tɛɛ-né

† 11:23 11:23 Knj 16:23 † 11:24 11:24 Det 25:3. † 11:25 11:25 a Knj 16:22; b Knj 14:19 † 11:26 11:26 a Knj 9:23; b Knj 14:5 † 11:32 11:32 Knj 9:23-25

ji-é-ti.

12

Né-je kí ra Pol tokí nì bè kì né-je kí tokí tẹẹ dọ-é kadi-é oo
1Kɔ 2:3-5; 2Kɔ 4:7-10

¹ Se kadi m'osi gaji rọ-m wa? Kosi gaji rọ maji al. Lé bè ya kàrè m'a təl ree dọ né-je-ti kí 'Babe tẹẹ kì dọ-é kì né-je kí adi-é ra dow kì nì bè.

² M'gə dow káre kí to njènam kàdì Kristi-ti kí Lubə un-é ɔw siə dora-ti kí njèkungi-ti mutə; to ta kí ra bal dɔgi gidi-é sɔ ngá. ɔw siə kì daji rọ-é buré kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì rọ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ³⁻⁴ Ə m'gə kí dowbé kinlé Lubə un-é ɔw siə be kisi maji-ti ə adi-é oo ta-je kí dum pa rəm, bá to tó-é al kadi dow təl pa rəm. ɔw siə kì daji rọ-é buré kàrè m'gə al rəm, ɔw siə kì daji rọ-é buré al kàrè m'gə al rəm; Lubə bá gə. ⁵ Dow kí bè kin bá m'a kosi-né gaji rọ-m, ya ngà kí sobi dọ-m mą rəmə, né kí m'a kosi-né gaji rọ-m lé to yay-je lə-m ya par. ⁶ Lé m'ndigi kosi gaji rọ-m ya kàrè, m'a to mbé al; kɔ m'a pa ta kí tɔgrɔ-ti; ngà kosi bá m'a kosi gaji rọ-m al, nè dow madi à kị koo-m kì dow kí boy ną ngày dəə-né ta gangi-é kí oo rọ-m-ti əse oo-né ta-je lə-m. ⁷ Rəm bá kadi né-je kí maji rəti-rəti kí tokí tẹẹ kì dọ-é kadi m'oo kin ra-m adi m'ində kàdì-m al lé, Lubə adi kun ya tò rọ-m-ti, ə tò rọ-m-ti kì malayka lə Satą bə, kɔ kadi rọ-m ndir njiki-njiki, nè m'a kị kində kàdì-m. ⁸ M'no ta 'Babe-ti nja mutə bə kadi ɔr né-é kin kì rangi rọ-m-ti ya, ⁹ ngà ɛ idə-m panè: «Ramaji lə-m ya asi-i, kɔ lo kí yay tò-ti kin bá tógi-m ra kullə-ti.» Adi kí ną rəmə yay-je lə-m bá m'a kosi-né gaji rọ-m, kɔ kadi tógi Kristi nąy-né sə-m. ¹⁰ Gin-é kin bá mą m'ra-né rənəl dọ yay-je-ti lə-m, kì dọ taji-je-ti kí dow-je 'taji-m, kì dọ né-je-ti kí nal-m, kì dọ kəm-m-je-ti kí dow-je d'ulə ndoo, kì dọ né-je-ti kí ra-m adi mɛɛ-m gangi man kɔ ta lə Kristi; kɔ loki m'yay kin bá tógi-m tò.

Né-je kí Pol ilə ká-ti al kì né-je kí uwə mɛɛ-é

¹¹ Mą m'təl mbé. Ə to səi bá 'rai-mi bá m'təl mbé. Ə lé a to səi bá lé a pai ta kí dọ-m-ti; kɔ njéba rọ-dé njékɔwkulə-je kí ngay kinlé, to ə m'to né al ya, ngà né káre kí d'itə-m-né ya goto. ¹² Né-je kí toji kí dow to njékɔwkulə lé, səi ooi rọ-m-ti, adi to: Kilə mɛɛ dọ madi-é-ti dan kɔ-je-ti lay, kì né-je kí toji tógi Lubə, kì né-je kí tò bəl-bəl, kì nékoji-je. ¹³ Ri bá ndəgi njékəwną-je kí gay-gay d'ingə rọ-m-ti d'itə-si wa? Dɔmajì ə à to kɔy kí m'ɔy-si al kin wa tá. Inəi go kɔgi adi-mi dọ né ra-ti kí njururu al kin!

¹⁴ Ooi, m'isi dɔ nja-m-ti kadi m'ow rɔ-si-ti kow kɪ nja mutə, ə m'a kɔy-si al; kɔ to nékingə-si bá m'isi m'sangi al, ngà to daji rɔ-si ya bá m'isi m'sangi. Kɔɔtalə ngan-je bá d'a mbó né kadi njékoji-dé-je al, ngà njékoji ngan-je bá d'a mbɔ né kadi ngan-dé-je. ¹⁵ Mɔ lé, kɪ mɛɛndigi lə-m ya m'a tində-né né-je lə-m m'sane kɔgi kɔ to lə-si rəm, mɔ ya kɪ dɔ-m m'a kilə rɔ-m kɔgi kɔ to lə-si rəm. Se mɔ m'ndigi-si nɔ ə sɔi a ndigi-mi nɔ al ngá wa?

¹⁶ Tɔgrɔ-ti ya, mɔ m'oy-si al; ngà dow-je madi d'a panə to kɪ m'to njɛtulə rɔ-m nati lé bá m'ədi-si-né. ¹⁷ Dow-je kɪ m'ulə-dé rɔ-si-ti kinlé, ɛ kɪ m'adi-é ədi-si taa né ji-si-ti adi-m isi nɔɔ wa? ¹⁸ M'ulə dingəm mɛɛ Titi-ti (kadi-é ɔw rɔ-si-ti), ə m'ulə ngonkɔ-ji kɪ njəkadmɛɛ káre siə tɔ: Se Titi ədi-si taa né ji-si-ti wa? Jɛ kɪ Titi lé j'njiyə kɪ tagir kɪ káre-rə ya al wa? Ə j'un rəbi kɪ káre-rə ya al wa?

¹⁹ Low nu ya sɔi giri kɪ jɛ j'isi j'pa ta kɔ kɔr-né ta dɔ-ji-ti nɔ-si-ti. Kɪ nɔ Lubə-ti rəm, kɪ takul nam kɪ j'nam kadi Kristi-ti rəm bá jɛ j'pa-né ta; sɔi lé, m'ində-si dan kəm-m-ti! Né-je lay kinlé, tɔ kɔ kow kɪ kete-kete lə-si. ²⁰ M'ɓəl kɔ kadi m'ow m'tɛɛ rəmə m'ingə-si titi kɪ mɛɛ-m ndigi-né lé al rəm, bá sɔi kàrə kadi ingəi-mi titi kɪ mɛɛ-si ndigi-né lé al tɔ. (M'ɓəl) kɔ kadi gaki-nɔ-je, kɪ kim-nɔ-je, kɪ mɛɛkati-je, kɪ jangi kɪ nɛ-je, kɪ kulə ta ndil-nɔ-ti-je, kɪ kində nane-je, kɪ kində kadi-je, kɪ né ra jugi-jugi-je tɔ dan-si-ti. ²¹ (M'ɓəl) kadi kinə m'tɛɛ rɔ-si-ti rəmə, Lubə lə-m təl ulə rɔsɔl dɔ-m-ti kɔ to lə-si ɓəy, ə kadi m'i m'nɔ-né kɔ dow-je nɔ ya kɪ 'ra majal kete adi to kinə kɪ d'inə rɔ-dé yaki mɛɛ né-je-ti kɪ tɔ nɛ takəm Lubə-ti, kɪ néra kɪ jugi-jugi-je, kɪ gɔkaya-je ya ngà 'tusi d'inə al kin.

13

Ndəji-je kɪ lapiya-je kɪ ra

¹ To kow kɪ njəkungi-ti mutə ngá bá m'ow kɪ kow rɔ-si-ti tin. Ta lay kɪ à toki gɔl lé, à to ta kɪ dow-je joo əse mutə 'pa ta kɪ dɔ-ti ɓane. ² Kow-m rɔ-si-ti kɪ njəkungi-ti joo lé, ndɔki m'pa ta kin kete, ə ɓone bè kɪ m'goto rɔ-si-ti kin ya kàrə, m'a təl kidə dow-je kɪ ndɔki 'ra majal kete lé ya ɓəy rəm, bá m'a təl kidə ndəgi-é-je lay rəm kɪ kinə m'təl m'ow rɔ-si-ti rəmə, m'a kɔr kəm dow al. ³ Kɔ sɔi 'sangi kadi 'gəi né kɪ toji kɪ Kristi pa ta kɪ takul-m; kɪ rɔ-si-ti lé, ɛ to njɛyay al, ngà ɛ oji tógi-é dan-si-ti. ⁴ Tɔgrɔ-ti ya, 'ɓə-é kagdəsi-ti kɔ yay (liə), ngà ɛ isi kəm kɪ takul tógi lə Lubə; jɛ kàrə, j'yay siə tɔ, ngà kɪ rɔ-si-ti rəmə, j'a kisi siə kəm kɪ takul tógi lə Lubə.

⁵ Səi ya 'təni mɛɛ-si ooi, se ʔi mɛɛ kadmɛɛ-ti wa? Səi ya 'dəji rɔ-si ta ooi. Se səi 'gəi kɪ Jeju Kristi isi mɛɛ-si-ti ya al wa? Bin al tɔ rəmə tən kɪ 'təni mɛɛ-si lé, ilə ta dɔ-si-ti. ⁶ Ngà kɪ sobi dɔ-ji jɛ rəmə, m'gə mɛɛ-m-ti kɪ səi a gəi kɪ tən mɛɛ lə-ji, ilə ta dɔ-ji-ti al. ⁷ Jɛ j'pa ta kɪ Lubə kadi né kɪ maji al káre ya kàrè 'rai al; m'pa bè kɔ tɔji kɪ tən mɛɛ lə-ji ɔr ta dɔ-ji-ti al, ngà m'pa bè kɔ kadi lé jɛ bá tən mɛɛ lə-ji ilə ta dɔ-ji-ti kàrè, səi ə 'rai-né né kɪ maji. ⁸ J'ow kɪ tɔgi kɔ kɔsi-né ta ta kɪ tɔgrɔ-ti al, ngà j'ow kɪ tɔgi kɔ ta kɪ tɔgrɔ-ti. ⁹ Loki səi tɔgi-si tò, ə jɛ bá j'yay rəmə, jɛ j'ra rɔnəl, ə né kɪ uwə mɛɛ-ji mɛɛ pa ta-ti kɪ Lubə lé, to ta lə kow kɪ kete-kete lə-si. ¹⁰ Gin-é kin bá, m'goto sə-si ya kàrè, m'ndàngi-né ta kin bè, kɔ kadi lé m'isi sə-si nati kàrè kadi m'gaki-si al, ngà kadi m'ra kɪ go tɔgi-ti lə 'Babe kɪ adi-m kadi m'adi ɔwi-né kɪ kete-kete bi kadi m'tuji-si-né al.

¹¹ Kadi m'tol-né ta-é lé, səi ngankɔ-m-je kɪ njékadmɛɛ, isi kɪ rɔnəl, ɔwi kɪ kete-kete, uləi dingəm mɛɛ-nɔ-ti, adi tagir lə-si toki káre-rè, isi-nɔ kɪ lapiya, ə Lubə kɪ njèndigi dow-je, kɪ njèlapiya à ra sə-si. ¹² 'Rai-nɔ lapiya kuwə-nɔ kàdi-nɔ-ti kɪ mɛɛ kɪ aa njay. Njékaa njay-je lay 'ra-si lapiya.

¹³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi, kɪ ndigi dow-je lə Lubə, bá kuwə-nɔ lubi-lubi kɪ takul Ndil kɪ aa njay kɪ tɔ-ji nati kin nàyi sə-si lay.

Mbete kí Pol ndàngí adi Galati-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Galati-je

Pol ndàngí mbete kin adi njékəwnə-je kí gay-gay kí 'to njékadmɛɛ-je kí dɔnangi Galati-ti. Dow gə al é se to kəl dɔnangi-é kí ɛ ɔw-ti oo ngá kin ('Ndó Knj 16:6; 18:23) əse to kəl-é kí taá-ti wa? Ɛ ndàngí mbete kin kɔɔ rɔ-né kɔ néndó-je kí ngɔm kí gin joo kí ɔsi ta néndó liə: Adi to ta lə kadi dow təl rɔ-é go ndukun-ti, kɔ nékoʃe-je-ti lə jipi-je əse kadi dow isi kɔ dow dɔ rɔ-é ra né kí mɛɛ-é ndigi.

Njéndó dow-je né kí dan-ti-je kí 'to jipi-je kí koji kəy 'panè: Dow-je kí dɔnangi Galati-ti kí 'to jipi-je kí koji kəy al lé, kadi 'təl rɔ-dé go ndukun-ti lə jipi-je ə kadi d'ijə-dé ganjangi kɔɔ kadi 'nəl-né Lubə. Lo kɔr-é kí 1-2 lé, Pol ɔ dɔ tógi-ti liə kí ɛ to-né njékəwkulə kɔɔ kɔsi-né néndó kí ngɔm kinlé ngərəngi. Go-ti, kɔ lo kɔr-é kí 3-4 lé, ɛ ndó-dé né kí tɔgrɔ-ti kí to təl kí dow à təl dow kí njururu kɔ takul kadmɛɛ Jeju Kristi ʃi kɔ takul kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é al. To ramaji lə Lubə ʃi to təl rɔ go ndukun-ti al. Təl ta-é-ti, kɔ lo kɔr-é kí 5-6 lé, ɛ pa ta kí sɔbi dɔ taa kí Lubə taa njékadmɛɛ-je ilə-dé taá kɔ takul Jeju Kristi. Taa ʃá ɛ taa-dé ilə-dé taá kɔɔ kadi 'ra-né né-je kí maji al kí daji rɔ-dé ndigi al, ngà mɛɛ kisi kɔ dɔ taá-ti lə-dé lé, kadi 'ndigi-nə kɔ takul tógi lə Ndil kí aa njay. Pol tɔji adi aa yérərə kí né-je kí maji al kí to kandi kullə ra daji rɔ dow lé, ɔsi ta né-je kí to kandi kullə ra Ndil kí aa njay mɛɛ kisi kɔ dɔ taá-ti lə njékadmɛɛ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

Rɔm 1:1-7

¹ Mə Pol, njékəwkulə lə Jeju Kristi, ə to dow-je ʃá d'adi-m 'to njékəwkulə lé al rəm, ʃá to takul dow madi al rəm; ngà m'to njékəwkulə kɔ takul Jeju Kristi rəm, kɔ takul Bɔbi-ji Lubə kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm.

² J'isi nati kɔ ngankɔ-m-je lay kí njékadmɛɛ ʃá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnə-je kí gay-gay kí dɔnangi Galati-ti. ³ Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kɔ 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kɔ lapiya lə-dé nəy sə-si. ⁴ Jeju Kristi lé, ɛ ya ree oy kɔɔ majal-je lə-ji, kɔ kɔr-ji-né kɔgi mɛɛ né-je-ti kí majal kí dɔkaglo-ti kí ngɔsnè kin, ə to né kí mɛɛ Bɔbi-ji Lubə ndigi.

⁵ Kɔsgaji tɔ kɔ dɔ Lubə-ti kɔ dɔ bal-bal! Amɛn!

*Yay læ dow-je kí Galati**Gal 3:1-5; 4:9-20; 5:1-12*

⁶ Lubə kí njèba-si kì takul ramaji læ Kristi bá kalangi bè ya isi 'tusi-é in̄əi-é ə isi uni go Poyta kí Maji kí rangi kinlé to né kí ra-m bəl n̄a. ⁷ Təgrɔ-ti, Poyta kí Maji kí rangi ya kàrè goto, ngà dow-je kí njétəl dɔ-si bá d'ow n̄ɔɔ; de 'ndigi təl dɔ Poyta kí Maji læ Kristi ki nangi.

⁸ Ngà kinə, lé to jɛ ya əse to malayka madi kí dɔrɔ-ti bá ilə mbɛ Poyta kí Maji kí tò gay kì ɛ kí jɛ j'ilə mbɛ-é j'adi-si kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbé-ti! ⁹ Ndɔki j'idə-si kete ya, ngà kí ngɔsnè-ti kin m'təl m'idə-si ya bəy m'panè: Kinə dow ilə mbɛ Poyta kí Maji adi-si bá tò gay kì ɛ kí ooi kete kin rəmə, kadi ndəl tò dɔ dowbé-ti!

¹⁰ Ə kí bone bè kinlé se to dow-je bá m'sangi kadi 'piti-m əse Lubə bá m'sangi kadi-é piti-m wa? Se m'sangi kadi m'nəl dow-je wa? Kinə m'isi m'sangi kadi m'nəl dow-je bəy lé, m'a to ngonnjəkullə læ Kristi al.

Kəm rəbi kí Pol ingə-né Poyta kí Maji

¹¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, adi m'idə-si rəsi m'adi ooi, Poyta kí Maji kí ndɔki m'ilə mbɛ-é lé, to ta læ dow al. ¹² Kdɔ m'oo ta dow-ti al rəm, m'ndó rɔ dow-ti al rəm, ngà to Jeju Kristi bá tɛɛ kì dɔ-é adi-m m'gə.

¹³ †Panjiyə-m kí kete kí ndɔki m'isi m'pole-né Lubə kì jipi-je bəy lé, səi ooi ta-é maji. Ndɔki m'ulə kəm njékəwnɔ-je læ Lubə ndoo n̄a rəm, bá m'sangi kadi m'tɔɔ ko-dé rəm.

¹⁴ †Mɛɛ kúji ra Lubə-ti læ-ji jɛ jipi-je lé, dow-je n̄a ya dan gin dow-je-ti læ-m kí 'to dɔkasi-n̄a-je læ-m lé, m̄a ya m'itə-dé lay; kdɔtalə nékobe læ bɔbi-m-je lé, m'ra kullə-é kì rɔ tungə-m n̄a. ¹⁵⁻¹⁶ †Ngà kɛ bá loki m'n̄ay mɛɛ kɔ-m-ti bəy ya Lubə ində-m tagay ə ba-m kì takul ramaji liə; loki oo maji kadi n'adi kəm-m ijə dɔ Ngon-é-ti kadi m'gə-é, kdɔ kadi m'ilə mbɛ ta liə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, m'ində ta-é n̄ɔ dow-ti al rəm, ¹⁷ bá m'ow bebo Jorijalɛm-ti rɔ dow-je-ti kí 'to njékɔwkulə-je kete n̄ɔ-m-ti kin al rəm, ngà tajinati nè ya m'ow dɔnangi Arabi-ti. Go-ti, m'təl m'ree bebo Damasi-ti gogi.

¹⁸ †Bal mutə go-ti bá m'ow bebo Jorijalɛm-ti rɔ Sepasi-ti* kadi m'gə-é. Loki m'ow rəmə, m'isi be liə ndɔ dɔgi gidi-é m̄j. ¹⁹ Dow kí rangi kí dan njékɔwkulə-je-ti kí m'oo-é goto, ngà Jaki kí ngonkɔ 'Babe ya kì kár-é m'oo-é. ²⁰ Ta kí m'ndangi m'adi-si kinlé, kí n̄ɔ Lubə-ti, m'ədi ta al.

† **1:13** 1:13 Knj 8:3; 22:4,5; 26:9-11 † **1:14** 1:14 Knj 22:3 † **1:15-16** 1:15-16

Knj 9:3-6; 22:6-10; 26:13-18 † **1:18** 1:18 Knj 9:26-30 * **1:18** 1:18 Piyər bá

'ba-é Sepasi tin.

²¹ Go-ti, m'ow go lo-je-ti kí dɔnangi Siri-ti rəm, bá dɔnangi Silisi-ti rəm tɔ. ²² Ngà kí sobi dɔ njékəwnə-je kí gay-gay kí 'nam kàdì Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti lé, de d'oo-m kəmdé-ti al. ²³ Ngà koo ya par bá d'oo ta-é 'panè: E kí ndɔki ulə kəm-ji ndoo lé, bone bè isi ilə mbe Poyta kí Maji kí sobi dɔ kadmeɛ kí ndɔki e ndigi ruti dɔ-é lé. ²⁴ Loki d'oo ta kí sobi dɔ-m kin bè rəmə, d'osi gaji Lubə.

2

Kingə-nə lə njəkəwkulə-je bebo Jorijaləm-ti Knj 15:1-29

¹ †Loki ra bal dɔgi gidi-é sɔ go-ti lé, je kɪ Barnabasi j'təl j'ow Jorijaləm gogi ə m'adi Titi ow sə-m tɔ. ² Ə kəw-m Jorijaləm lé, to Lubə ya tɛɛ kɪ dɔ-é adi m'gə. Poyta kí Maji kí m'ilə mbe-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al lé, e bá m'ow m'or go-é m'adi 'boy-je, nè kullə kí m'a ra əse e kí m'ra kete ngá kinlé à kɪ to kullə kí kɔgi kare. M'or-dé gay bá m'or go-é m'adi-dé. ³ Ngà Titi kí to grɛki kí ow sə-m lé ya kàrè, dow uwə-é ijə-é ganjangi al. ⁴ Bè ya kàrè, dow-je madi 'ndigi kijə-é ganjangi. Dowbè-je lé, 'ra rɔ-dé ki ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je ə 'ree njɔy d'isi dan-ji-ti kdɔ kində manji ta kí sobi dɔ taa kí Jeju Kristi taa-ji ilə-ji taá, kdɔ nam kí j'nam kàdì-é-ti kin ə ra-ji-né bə-ti lə ndukun. ⁵ De kinlé, je j'ulə dɔ-ji gin tógi-ti lə-dé al rəm, bá tarəbi kí sɛ bè ya kàrè j'inə j'adi-dé nja kàrè al rəm, kdɔ kadi ta kí tɔgrɔ-ti kí tɔ mɛɛ Poyta kí Maji-ti lé tɔ-né lo tɔ-é-ti dan-si-ti. ⁶ Ə ta lə de kí ndɔki dow-je d'oo-dé ki 'boy-je lə-dé kin kàrè, to-dé 'boy-je kinlé usi-m né káre al. Kdɔ Lubə ɔr kəm dow al. Né kí rangi káre ya kàrè d'uwə-m d'adi m'ra al. ⁷ Ngà, koo bá d'oo kí Lubə adi-m kullə kilə mbe Poyta kí Maji dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi* al, titi kí adi-né Piyər kullə kilə mbe Poyta kí Maji dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kinlé bè tɔ; ⁸ kdɔtalə Lubə kí ra kullə mɛɛ Piyər-ti adi-é to njəkəwkulə dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, e ya tɔ bá ra kullə mɛɛ-m-ti adi-m m'to njəkəwkulə dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al tɔ. ⁹ Loki Jaki-je, kɪ Sepasi-je, kɪ Ja-je kí dow-je d'oo-dé ki tógi njékəwnə-je titi gaji kí ngowdan kəy-ti bè lé, 'ree 'gə kí ramaji lə Lubə nəy sə-m rəmə, d'ulə jikɔl-dé d'adi-ji je kɪ Barnabasi kadi tɔji kində kí d'ində rɔ-dé nati sə-ji. Beba ndi-ji usi go-nə-ti kadi je j'a kow dan dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi al ə de d'a kow dan dow-je-ti kí d'ijə-dé

† 2:1 2:1 Knj 11:30; 15:2 * 2:7 2:7 Dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al to de kí 'to jipi-je al. Ngà de kí d'ijə-dé ganjangi lé bá 'to jipi-je tɔ.

ganjangi tɔ. ¹⁰ Dɔ̃ji ya par ə 'dɔ̃ji-ji kadi j'adi mɛɛ-ji ole dɔ njɛndoo-je-ti ə to né kí uwə mɛɛ-m adi m'ra tɔ. †

Pol kɔl kɔ Piyər

¹¹ Ngà loki Sepasi ree ðebo Antiosi-ti lé, ra né kí maji al adi m'idə-é kəm-é-ti rəsi. ¹² Kdɔtalə kete bəy bá kadi dow-je madi d'i rɔ Jaki-ti 'ree lé, Piyər uso né nati kɔ dow-je kí 'to jipi-je al; ngà loki dɛ 'ree rəmə, ɛ bəl jipi-je adi ra gosi ɔr rɔ-é ɔ ngərangi. ¹³ Jipi-je madi 'ndaji kəm Piyər adi d'isi 'tulə rɔ-dé nati tɔ; sar ya Barnabasi kàrè 'ra-é d'adi isi tulə rɔ-é nati tɔ. ¹⁴ Loki m'oo kí panjiyə-dé kin tò njururu al, adi ɔw nati kɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí tò mɛɛ Poyta kí Maji-ti al lé, m'idə Sepasi takəm dow-je-ti lay m'panè: «I kí 'to jipi ya mbati panjiyə jipi-je ə un panjiyə dow-je kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé lé, ra ban bá 'ndigi kadi dɛ kí 'to jipi-je al kí d'adi mɛɛ-dé lé, 'təl d'un panjiyə jipi-je bəy wa?»

¹⁵ «Jɛ lé, j'to jipi-je kí koji kəy bi j'to kí dan gin dow-je-ti kí jipi-je d'oo-dé ki njéramajal-je kin al. ¹⁶ †Ngà gə kí j'gə kí to təl rɔ go ndukun-ti bá ta ɔr-né dɔ dow-ti al, ngà ta ɔr dɔ dow-ti kɔ takul kadmɛɛ Jeju Kristi kinlé, jɛ kàrè j'adi mɛɛ-ji Jeju Kristi tɔ; kdɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti kɔ takul kadmɛɛ Kristi, bi kɔ takul təl rɔ go ndukun-ti al; kdɔtalə dow kí ta à kɔr dɔ-é-ti kɔ takul təl rɔ go ndukun-ti ya goto‡. ¹⁷ Ngà kinə sangi kí j'sangi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kɔ takul nam kàdɔ Kristi-ti kinlé, toji kí jɛ j'to njéramajal-je tɔ lé, se kadi Kristi to njəkosi kuti majal wa? Ndə bè al! ¹⁸ Kdɔtalə né-je kí m'tusi m'ɪ̃nə kinlé, kinə m'təl m'isi m'ra gogi bəy rəmə, mə ya m'təl njəkəl dɔ ta. ¹⁹ Kdɔtalə mə ya m'toki dow kí oy kɔ kəm rəbi lə ndukun bè, adi kí sobi dɔ ndukun rəmə, mə m'oy kdɔ kadi m'isi kəm kdɔ Lubə. ²⁰ Mə lé, m'ðə-m kagdəsi-ti nati kɔ Kristi, adi to mə bá m'isi kɔ dɔ-m taá al ngá, ngà to Kristi bá isi kəm mɛɛ-m-ti; kisi-m kɔ dɔ-m taá kí bone bè kinlé, m'isi kɔ takul kadmɛɛ Ngon lə Lubə. ɛ lé ndigi-m, ə oy gangi-né dɔ-m. ²¹ M'mbati ramaji lə Lubə al; kdɔtalə kinə kortadɔ-ti tò kɔ takul təl rɔ go ndukun-je-ti rəmə, Kristi oy kɔ ndangi kare.»

3

Ndukun-je kɔ kadmɛɛ

Rɔm 4; 8:14-17

¹ Kɔbi! Kɔbi! Səi dow-je kí dɔnangi Galati-ti lé 'mbəi bè! Nə bá təl dɔ-si wa? Səi kí ta lə Jeju Kristi kí 'ðə-é kagdəsi-ti kin kí d'ɔr gin-é ngéréré-ngéréré d'adi 'gəi lé ya ban wa? ² M'a dɔ̃ji-si ta káre-rè kadi iləi-mi-ti: Ndil kí aa njay kí Lubə

† 2:10 2:10 'Ndó Knj 11:29-30 † 2:16 2:16 a Rɔm 3:20; b Rɔm 3:22 ‡ 2:16 2:16 Pa 143:2

adi-si lé, adi-si kɔɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kɔɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa? ³ Kin to mbé kí ban é 'mbəi n̄a bè wa? Ndɔki uləi gin-é kí Ndil kí aa njay lé ngosnè 'ndigi tɔli ta-é kí go tógi dow-ti ngá wa? ⁴ Né-je kí tɛɛ dɔ-si-ti asi bè kinlé, kadi tò kɔgi kare wa? 'Dé! Ə kadi tò kɔgi kare ma! – Lubə kí adi-si Ndil kí aa njay rəm, ⁵ bá ra nékoji-je dan-si-ti rəm lé, ra kɔɔ təl kí 'təli rɔ-si go ndukun-je-ti əse kɔɔ kadi kí adi Poyta kí Maji to ta kí tɔgrɔ-ti wa?

⁶ †Abraham kàrè, ndɔki adi mɛɛ-é Lubə, bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti.* ⁷ †Ən é kadi 'gəi maji kí dow-je kí d'adi mɛɛ-dé bá 'to ngan lə Abraham. ⁸ Rəm bá, mbete kí aa njay ɔji kete kí Lubə à kɔr ta dɔ dow-je-ti kí 'to jipi-je al kɔ takul kadmɛɛ, adi pa ta lə Poyta kí Maji kinlé adi Abraham kete panè: Gin dow-je kí donangi-ti nè lay ya d'a kingə tɔrɔndi dɔ-ti kɔ takul-i†. ⁹ Bəba dɛ kí d'adi mɛɛ-dé lé, d'ingə tɔrɔndi dɔ-ti nati kɔ Abraham kí to njèkadmɛɛ tɔ. ¹⁰ Ə dow-je lay kí d'ubə kul təl rɔ go ndukun-ti lé, ndɔl tò dɔ-dé-ti. Kdɔtalə 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Ta-je lay kí 'ndàngi mɛɛ mbete ndukun-je-ti lé, dow kí rá-rá kí təl rɔ-é go-ti lay uwə njarara al lé, ndɔl tò dɔ-é-ti. ¹¹ Adi tò ndaa-ti rəsi kí Lubə ɔr ta dɔ dow-ti kɔ takul təl rɔ go ndukun-je-ti al, kɔɔ 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí njururu à kisi kəm kɔ takul kadmɛɛ.‡ ¹² Kdɔtalə kadmɛɛ-je kɔ ndukun ɔw nati al; ngà ndukun panè: Dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti rəmə, à kisi kəm kɔ takul ndukun.§

¹³ Kristi gangi dɔ-ji ɔr ndɔl lə ndukun dɔ-ji-ti ə ɛ bá adi ndɔl kí tò kɔ-ji n̄ay dɔ-é-ti – kdɔtalə 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: Dow kí rá-rá kí 'bə-é kagi-ti lé, to dow kí ndɔl tò dɔ-é-ti* – ¹⁴ Gin-é kin bá tɔrɔndi kí sɔbi dɔ Abraham lé, dow-je kí 'to jipi-je al d'ingə-né kɔ takul Jezu Kristi rəm, bá jəi kàrè Ndil kí aa njay kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi n'adi-ji lé j'ingəi-né kɔ takul kadmɛɛ tɔ.

¹⁵ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, m'a kun né kí dow-je d'isi 'ra kɔɔ pa-né ta kadi-si ooi: Dow bəy é, kinə ndàngi mbete néndubə kɔ gangi-é kí tuwə ra-né lé, dow kí rangi à bujuru kɔgi al rəm, bá dow à təl ra rangi al rəm. ¹⁶ Ə Lubə un mindi-é adi Abraham-je kɔ ngonka-é. Adi to ta kí sɔbi dɔ dow káre-rè ə ngonka-é lé to Kristi. 'Ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay lé, 'panè: Nganka-é-je al, adi to ta kí sɔbi dɔ dow-je n̄a al.† ¹⁷ Ooi ta kí m'ndigi pa ban: Mbete néndubə kí Lubə ra kɔ gangi-é kí tuwə ra-né kinlé, ndukun kí bal busɔ

† 3:6 3:6 Ròm 4:3 * 3:6 3:6 Kgn 15:6 † 3:7 3:7 Ròm 4:16 † 3:8 3:8 Kgn 12:3 ‡ 3:11 3:11 Aba 2:4 § 3:12 3:12 Mbl 18:5 * 3:13 3:13 Det 21:23 † 3:16 3:16 Kgn 12:7

kì kòrmutə go-ti bəy bá ree lé, à kasi bujuru kəgi kɔɔ kadi kunmindì lə Lubə təl tò kəgi kare al. – ¹⁸ †Kɔɔtalə, kinə dow à kingə néndubə kì takul təl rɔ go ndukun-ti rəmə, lé à tò kì takul kunmindì al ngá. Ə to takul kunmindì lé bá Lubə ra-né maji kì Abrakam tin.

¹⁹ Ə kinə tò bè rəmə ndukun tò kɔɔ ri wa? Ndukun ree go-ti, kɔɔ kadi kaldota-je tò-né ndaa-ti rəsi, sar ya kadi ngonka Abrakam kí Lubə un mindi-é adi-é lé ree-né; malayka-je d'adi dow-je 'gə ndukun lé, kì takul njətaa ta kadi dow-je. ²⁰ Ə dow-je joo bá dow à taa ta ta ɛ kì káre-ti kadi madi-é, ngà kunmindì lé, Lubə ya kì kár-é dɔ-ti.

²¹ Ndukun lé, se ɔsi ta kunmindì lə Lubə wa? Bè al! Kinə ndukun to kí kadi kɔɔ kadi dow-je d'isi-né kəm rəmə, lé ta kí kɔɔ dɔ-ti à ree kì takul ndukun ya tɔgrɔ-ti. ²² Ngà mbete kí aa njay panè: Dow-je lay ya majal ɔ̀ bə dɔ-dé-ti, kɔɔ kadi né kí Lubə un mindi-é kadi n'adi njékadmɛɛ-je lé, ɛ adi kì takul kadmɛɛ Jeju Kristi.

²³ Kete bəy bá kadi kadmɛɛ ree lé, ndukun uwə-ji dangay-ti ngəbi-né dɔkaglo kí kadmɛɛ à tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ²⁴ Bè ya tɔ é ndukun lé, to njèkində kəm-é go-ji-ti kɔɔ kɔɔ nɔ̀-ji sar kadi Kristi ree-né, kɔɔ kadi ta ɔr-né dɔ-ji-ti kì takul kadmɛɛ. ²⁵ Loki dɔkaglo kadmɛɛ ree lé, jəi j'isi gin tógi-ti lə njèkində kəm-é go-ji-ti kinlé al ngá. ²⁶ Kɔɔtalə səi lay ya 'toi ngan lə Lubə kì takul kadi kí adi mɛɛ-si Jeju Kristi; ²⁷ adi səi lay kí 'ra-si batəm kɔɔ nam kí 'nami kadi Kristi-ti lé, panjiyə Kristi ya fikti tò rɔ-si-ti. ²⁸ Səi lay ya 'toi dow-je kí káre-rè kì takul nam kadi Jeju Kristi-ti, adi to jipi əse to jipi al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to bə əse to bə al kàrè to né kí ngay al rəm, bá to dené əse to dingəm kàrè to né kí ngay al rəm. ²⁹ †Ə to kí 'toi dow-je lə Kristi ya kin rəmə, 'toi nganka Abrakam tɔ, adi néndubə kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi n'adi-é lé, səi a kingəi tɔ.

4

¹ Ə ta kí m'ow pa ban: Ngon kí à to njènéndubə lé, ɛ ya to 'ba né-je lay, ngà loki dɔ-é này bəy lé, né kí tò gay rɔ-é-ti kì bə goto. ² Ngà ɛ isi gin tógi-ti lə njèkində kəm-dé go-é-ti, kì njékoo go né-je-ti liə sar kadi dɔkaglo kí bəbi-é oji lé asi-né. ³ Jəi kàrè, loki ndoki j'toi kì ngan-je bè bəy lé, j'rai bə lə né-je kí kəgi kare bè kí dɔnangi-ti; ⁴ ngà loki dɔkaglo asi lé, Lubə ulə Ngon-é, adi dené oji-é, ə ɛ kàrè ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ndukun. ⁵ †Bè kadi taa-né dow-je kí d'isi gin tógi-ti lə ndukun ilə-dé taá, kɔɔ kadi j'təli ngan lə Lubə. ⁶ Kɔɔtalə

to kí j'toi ngan læ Lubə lé bá, ę ulə-né Ndil Ngon-é adi isi mee-ji-ti, adi isi ndàngi do-é panè: Aba! Bòbi-m! ⁷ Beba i 'to bə al ngá, ngà i 'to ngon kí koji kəy; ə kinə i 'to ngon kí koji kəy rəmə, i 'to njènéndubə kà takul Lubə tə.

Ta ɔ mee Pol kɔ njékəwnə-je kí dɔnangi Galati

⁸ Low ndəki lé, səi 'gəi Lubə al, 'rai bə læ magi-je kí 'to lubə-je kí tɔgrɔ-ti al. ⁹ Ngà bone bè kí səi 'gəi Lubə, əse kí Lubə gə-si maji ngá kinlé, ra ban bəy bá 'ndigi kosi naki-naki təli kuləi rɔ-si mee né-je-ti kí tɔgi-dé goto, kí to ngan né-je kí mee wəy kare kin, kɔ kadi 'rai bə læ-dé gogi bəy wa? ¹⁰ Isi indəi kəm-si go ndɔ-je-ti, kə go nəy-je-ti, kə dɔkaglo-je-ti, kə bal-je-ti al ban! ¹¹ 'Rai adi m'bəl m'panè kɔ kí m'ingə kɔ ta læ-si kinlé à kɔ tɔ kɔgi kare.

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kɔgri ya, 'titi-nə sə-m titi kí mə m'titi-nə-nə sə-si kin bè. ¹³ Né kí maji al káre ya kàrè səi 'rai sə-m al. 'Gəi maji kí ndəki məy bá to kəm rəbi kí dɔsəy kí m'ilə-né mbe Poyta kí Maji dan-si-ti. ¹⁴ Məti kí rɔ-m-ti kí ingəi kɔ-é kin kàrè, səi 'nədi-mi al rəm, bá m'to nə kəm-si-ti al rəm; ngà kuwə bá səi uwəi-mi rɔ-si-ti toki malayka læ Lubə bè, toki Jezu Kristi bè. ¹⁵ Ə rənəl kí ndəki 'rai nə lé tɔ rá ngá wa? Kdɔtalə m'pa ta læ-si m'panè: Kinə lé to né kí a kasi rai rəmə lé, kəm-si ya kàrè ndəki a tɔri kadi-mi. ¹⁶ Ngà m'təl njəba læ-si kɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí m'idə-si lé tɔ bəy wa? ¹⁷ Njékadi rɔ-dé ngə njim rɔ-si-ti kinlé, to rɔ ngə njim kí maji al; də 'ndigi kɔr-si rɔ-ji-ti kɔgi, kɔ kadi rɔ-si təl ngə njim rɔ-dé də-ti. ¹⁸ To né kí maji kadi rɔ dow ngə njim lo ra maji-ti kə dɔkaglo-je lay, bi kadi m'isi dan-si-ti ya par tá al. ¹⁹ Ngan-m-je, m'təl m'isi m'ingə kɔ gogi kɔ ta læ-si titi ndo kí ra dené kin bè, sar kadi ta læ Kristi rusi-né mee-si. ²⁰ Kí ngɔsnè-ti kinlé, m'ndigi kadi mə ya m'a rɔ-si-ti nɔɔ bá m'a koo gangi ndi-m kí m'a pa-né sə-si ta bəy, kdɔtalə ta kí dɔ-si-ti lé ubə ta-m gusus. ²¹ Səi kí 'ndigi kuləi dɔ-si gin ndukun-ti lé, idəi-mi adi m'oo. Ta kí mbete ndukun pa lé, ooi al wa? ²² Kɔ 'ndàngi 'panè: Abrakam oji ngan-je kí dingəm joo; ę kí káre kɔ-é to bə, ə ę kí káre kɔ-é to bə al tɔ. ²³ Ngà ngon kí kɔ-é to bə lé, d'oji-é titi kí dow-je d'oji-nə-nə kin ya, ngà ngon kí kɔ-é to bə al lé, d'oji-é koji kí go kunmind-ti. ²⁴ Ta kinlé to mee ta: Dené-je kinlé, 'tɔji kulənoji kí gin joo. Ę kí dɔsəy tɔji kulənoji kí 'dɔɔ nati dɔ mbal Sinəy-ti; ę bá to Agar kí oji bə; ²⁵ Agar lé, tɔji mbal Sinəy kí dɔnangi Arabi-ti – ə ę toki bebo Jorijaləm kí bone bè, kdɔtalə Jorijaləm kə dow-je kí mee-é-ti 'to bə-je. ²⁶ Ngà Jorijaləm kí taá lé, to bə al, ə ę bá toki kɔ-ji bè. ²⁷ Kdɔtalə 'ndàngi 'panè:

I kí ndòkí 'to kuji dené,
 I kí ndòkí oji ngon al lé,
 'Ra rɔnəl! 'Tilə kole,
 'Ilə 'ndil rɔnəl, i kí ndòkí 'gə to ndo al.
 Kdɔtalə ngon lə dené kí d'ɪnə-é kɔgi lé,
 d'a n̄a kitə ngon lə dené kí njəngow.*

²⁸ Ngankɔ-m-je, səi lé, 'toi ngan-je kí d'oji-si kí go kunmindi-ti, gangi-é kí d'oji-né Isaki† kí go kunmindi-ti kin bè. ²⁹ Ngà titi kí ndòkí ngon kí d'oji-é kì gangi-é kí d'oji-né ngan-je ulə-né kəm ɛ kí d'oji-é kì tógi lə Ndil kí aa njay ndoo kinlé, bone bè kàrè tò bè ya tɔ. ³⁰ Ə 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay 'panè ri wa? 'Ndàngi 'panè: 'Tubə bə kin kì ngon-é burə, kdɔtalə ngon bə à to njənéndubə nati kì ngon lə dené kí to bə al al.‡ ³¹ Beba ngankɔ-m-je, jəi j'toi ngan lə dené kí to bə kin al, ngà j'toi ngan lə dené kí to bə al.

5

Taa kilə taá lə njəkadmɛɛ

¹ Kristi taa-ji ilə-ji taá kdɔ kadi j'toi bə-je al ngá. Ən é ai lo kə-si-ti njángi bɪ 'təli iləi jugi ra bə mindi-si-ti gogi al ngá. ² Ooi! M̄a Pol m'a kidə-si rəsi; kinə adi d'ijə-si ganjangi rəmə, Kristi to né kí kɔgi káre rɔ-si-ti. ³ M'təl m'osi kagi dɔ-ti rangi ya bəy m'panè: Dow kí rá-rá kí sangi kadi d'ijə-é ganjangi rəmə, tò kadi təl rɔ-é go ndukun-je-ti lay tɔ bane. ⁴ Səi kí 'sangi kadi ta ɔr dɔ-si-ti kì takul təl rɔ go ndukun-ti lé, səi ya ɔri rɔ-si kɔgi rɔ Kristi-ti, adi 'goti mɛɛ ramaji-ti liə. ⁵ Kí sobi dɔ-ji jɛ rəmə, j'isi 'ngəbi kadi ta ɔr dɔ-ji-ti kì takul kadmɛɛ; ɛ bá to né kí jɛ j'ində mɛɛ-ji dɔ-ti kadi Ndil kí aa njay ra adi-ji. ⁶ Kdɔ kí sobi dɔ nam kàdì Jezu Kristi-ti lé, kijə ganjangi-je, kì kijə ganjangi al-je kin, to né kí 'ngay al. Ngà kadmɛɛ kí ra kullə kadi ndignə tò-né kin ya par to né kí tɔgrɔ-ti. ⁷ Ndòkí ɔwi maji-maji ngà to n̄a bá ree ilə-si kagi ɔgi-si təl rɔ-si go ta-ti kí tɔgrɔ-ti lé to bəy wa? ⁸ Takɔji kinlé, to takɔji kí i rɔ njəba-si-ti lé al. ⁹ †Əm kí sɛ bè ya à ra kadi nduji kí lɔy lay ya i. ¹⁰ M̄a rəmə, nam kí m'nam kàdì 'Babe-ti lé, ra adi mɛɛ-m nda kəy dɔ-si-ti, to kí a tɔɔi kuri rangi al. Ngà dow kí təl dɔ-si kinlé, lé to n̄a-n̄a ya kàrè ta-é à kusi dɔ-é-ti. ¹¹ Ə kí sobi dɔ-m m̄a lé, ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, kinə m'isi m'ilə mbɛ kijə ganjangi bəy ngà d'ulə kəm-m ndoo kdɔ ri wa? Kinə m'ilə mbɛ kijə ganjangi bəy lé, koy Kristi kagdəsi-ti à to jigi tugə dow bəy wa? ¹² Ə

* 4:27 4:27 Eja 54:1 † 4:28 4:28 Isaki to ngon kí Abrakam oji-é kí go kunmindi-ti lə Lubə (Kgn 21:1-3). ‡ 4:30 4:30 Kgn 21:9-10 † 5:9 5:9 1Kɔ 5:6

dɛ njétəl dɔ-si-je kinlé, kijə ya d'ijə rɔ-dé lé girim 'gangi ə ri ra!

Ra ndigi lə-ji al, ngà ra ndigi lə Ndil kí aa njay

Ròm 8:1-14; 13:12-14

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, sɛi lé, 'ba-si 'taa-si d'ilə-si taá. Ngà kɛ bá kadi iləi jirə dɔ taa kilə taá-ti lə-si kin kadi 'rai-né né kí nəl daji rɔ-si kin al, ngà kɪ takul ndignə rəmə, kadi 'təli ngannjékullə-je lə-nə. ¹⁴ Kdɔtalə ndukun fikti lay ya to kí 'kəw dɔ-é mɛɛ ta-ti kí káre-rè kin: 'A ndigi dow madi-i toki rɔ-i bɛ*. ¹⁵ Ə kinə isi 'tɔi-nə, 'gangi-nə bati-bati rəmə, kadi ooi maji; sɛi a tuji-nə.

¹⁶ Beba m'a kidə-si rəsi; adi Ndil kí aa njay ɔr nɔ-si rəmə, né-je kí daji rɔ-si ndigi kinlé a rai al. ¹⁷ †Kdɔtalə né-je kí daji rɔ dow ndigi lé, ɔsi ta né-je kí Ndil kí aa njay ndigi; ə né-je kí Ndil kí aa njay ndigi kàrè, ɔsi ta né-je kí daji rɔ dow ndigi tɔ. Né-je lé d'ɔsi-nə ta ya dɔrɔ; bɛ kdɔ kadi sɛi 'rai né kí mɛɛ-si ndigi al. ¹⁸ Ngà kinə to Ndil kí aa njay bá ɔr nɔ-si rəmə, sɛi isi gin tógi-ti lə ndukun al. ¹⁹ Né-je kí daji rɔ dow ndigi lé tɔ ndaa-ti rəsi. Né-é-je lé to kaya kí ra, kɪ ra né-je kí tɔ nɛ-nɛ, kɪ néra kí jugi-jugi, ²⁰ kɪ pole magi, kɪ ra kugə, kɪ koo kəm-nə al, kɪ gaki-nə, kɪ kim-nə, kɪ kəm kí tidi tir-tir dɔ-nə-ti, kɪ jangi kɪ nɪ, kɪ kumə-nə dɔ-nə-ti, kɪ gangi-nə, ²¹ kɪ kəmnda, kɪ ra gɔyibi, kɪ ra gɔnəkuso, kɪ ra né-je kí titi-nə kɪ né-je kí bɛ kin. Titi kí ndokɪ m'pa-né kete lé, m'təl m'pa ya bəy m'panè: Dow-je kí njékisi ká ra né-je-ti kí bɛ kinlé, d'a to dow-je kí kɔbɛ-ti lə Lubə al. ²² Ngà kandi kullə lə Ndil kí aa njay kí mɛɛ dow-ti lé to ndigi dow-je, rɔnəl, lapiya, kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti, ramaji, mɛɛmaji, kəɔndi-ti, sol lom-lom, koremeɛ; ²³ ndukun ɔsi ta né-je kí bɛ kinlé al. ²⁴ Dow-je kí 'to 'lə Jeju Kristi lé, 'bə daji rɔ-dé kagdəsi-ti nati kɪ bo né-je kí uwə-é bə-ti kɪ ndəgi bo né-je liə kí majal. ²⁵ J'isi kɪ dɔ-ji taá kɪ takul Ndil kí aa njay, ən é j'adi Ndil kí aa njay lé ya tɔ bá ɔr nɔ-ji. ²⁶ Adi j'ɔsi gaji rɔ-ji j'sangi-né ta-nə al rəm, bá j'imi-né-nə al rəm tɔ.

6

Ta kí ɔbi dɔ gəti-nə rəm, ra maji rəm

Ròm 2:3-11; Əbr 6:10-12

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi usi mɛɛ majal-ti bá ooi rəmə, sɛi kí Ndil kí aa njay isi ɔr nɔ-si lé, 'goli-é kɪ ta kí sol lom-lom iləi-é rəbəə gogi. Ə i ya kàrè, 'oo go rɔ-i maji, nè 'a kɪ kusi mɛɛ néna-ti tɔ. ² 'Gəti sə-nə nékoti-je kí ɔy, rəmə to təl ya bá 'təli rɔ-si go ndukun-ti lə Kristi

* 5:14 5:14 Mbl 19:18 † 5:17 5:17 Ròm 7:15-23

tin. ³ Ə dow kí to né al ya bá oo rɔ-é ki dow kí ngay rəmə, dowbé ya k̄i dɔ-é isi ədi rɔ-é. ⁴ Kadi n̄a-n̄a ya tən kullə ra-é kí sɔbi dɔ-é oo, é kinə maji rəmə, kadi-é ɔsi-né gaj̄i rɔ-é ta kí 'liə-ti ya, bi kadi ɔji-né rɔ-é rɔ dow-je-ti kí rangi al. ⁵ Kdotalə n̄a-n̄a ya à koti né liə kí ɔy kí sɔbi dɔ-é.

⁶ Dow kí 'ndó-é né rəmə, kadi adi njəndó-é né kinlé, ubə siə maji né-je liə lay.

⁷ Ədi rɔ-si al, kdɔ dow sɔki Lubə al. Né kí dow dubi lé, né-é ya dowbé à kijə tɔ. ⁸ Dow kí dubi né kí maji al kí nəl daji rɔ-é rəmə, né kí dowbé à kijə m̄eɣ né-ti kí nəl daji rɔ-é kinlé, to tuji kí à tuji; ngà dow kí dubi né kí nəl Ndil kí aa njay rəmə, né kí dowbé à kijə rɔ Ndil kí aa njay-ti lé, to kiskəm kí sartagangi. ⁹ J'adi dabi ra-ji dɔ maji kí ra-ti al; kdotalə maji kí ra lé kinə j'inḡəi ta-é al rəmə, ndɔ kijə ko-ti ə j'a kijəi né-é. ¹⁰ Ən é kəm rəbi ya j'inḡəi rəmə, adi j'rai-né maji k̄i dow-je lay, ə kí boy n̄a lé, adi j'rai maji k̄i ngankɔ-ji-je kí njékadm̄eɣ.

Lo tɔl dɔ ta
Plp 3:2-11

¹¹ Yən, m̄a ya ngá é m'ndàngi né kin k̄i ji-m boy gururu-gururu m'adi-si tin. ¹² Njəndigi ra né kadi d'oo-dé-né ki 'ngay-je kí sɔbi dɔ né kí tɔ rɔ-dé-ti lé, 'ndigi kuwə-si kadi ijəi ganjangi. 'Ra bè kdɔ kadi ta kí sɔbi dɔ koy Kristi dɔ kagdəsi-ti lé dow-je d'ulə-né kəm-dé ndoo kdɔ al ya dɔ bè. ¹³ Kdotalə d̄e kí d'ijə-dé ganjangi kinlé, d̄e ya kàrè 'təl rɔ-dé go ndukun-ti al, ngà d̄e 'ndigi kadi ijəi ganjangi kadi né kí tɔ rɔ-si-ti bá to né kɔsi gaj̄i rɔ lə-dé. ¹⁴ Kí sɔbi dɔ-m m̄a lé, m'a kɔsi gaj̄i rɔ-m k̄i né kí rangi nd̄a al; koy lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi dɔ kagdəsi ya par é m'a kɔsi-né gaj̄i rɔ-m. K̄i takul Kristi lé m'oo né-je kí dɔnangi-ti ki né-je kí 'bə-dé kagdəsi-ti kɔgi bè ə ki rɔ né-je kí dɔnangi-ti kàrè, m'n̄ay k̄i dow kí 'bə-é kagdəsi-ti kɔgi bè tɔ. ¹⁵ Kijə ganjangi to né kí 'ngay al rəm, bá kijə ganjangi al kàrè to né kí 'ngay al rəm; ngà kadi dow to nékində kí sigi bá to né kí boy. ¹⁶ Kadi lapiya, k̄i koo kəmtondoo n̄ay k̄i dow-je lay kí 'təl rɔ-dé go ta-je-ti kí m'pa kin rəm, kadi n̄ay k̄i Israyel-je* kí 'to dow-je lə Lubə rəm tɔ.

¹⁷ K̄i nè kɔw ki kete kinlé, kadi dow adi-m k̄ə al ngá, kdɔ ndun̄ə d̄ə-je kí m'ingə kdɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju lé, tɔ rɔ-m-ti ngá. ¹⁸ Ngankɔ-m-je kí njékadm̄eɣ, kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi n̄ay sə-si! Am̄en!

* **6:16** 6:16 Israyel-je kí 'to dow-je lə Lubə kí ta lə-dé tɔ nè kinlé dow-je kí n̄a-je 'panə to Israyel-je kí ngan lə Jakobi ya par, ngà dow-je kí dan-ti-je 'panə to dow-je lay kí d'adi m̄eɣ-dé Jeju Kristi tɔ.

Mbete kí Pol ndàngí adi Epeji-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Epeji-je

Pol à kà dangay-ti bebo Ròm-ti je bè bá ndàngí-né mbete kin. Dɔkaglo-ti kí káre-rè kin ya ɛ ndàngí-né mbete adi njékəwnə-je kí Kolosi-ti rəm, adi Pilemɔ rəm. Pol ndàngí mbete adi Epeji-je kɔ kadi-dé 'gə kí dɛ lé, 'nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi 'gə né-je kí d'ingə kì takul ramaji lə Lubə, ə kadi d'adi panjiyə-dé nəl Lubə.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra joo mɛɛ mbete-ti kin. Kun lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol pa ta kí dɔ né-je-ti kí dow à koo rɔ njékadmɛɛ-ti, kí né-je kí ɛ à kubə maji-é. Kun lo kɔr-é-ti kí 4-6 lé, Pol ulə dingəm mɛɛ njékadmɛɛ-je-ti kadi kisi kì dɔ taá lə-dé ɔw nati kì maji kí Lubə ra sə-dé kin.

Pol isi bebo Epeji-ti kaglo-je nɔ, ilə mbe Poyta kí Maji-je, ra né-je kí tɔ bəl-bəl-je, ndó né njékadmɛɛ-je (Knj 19). Mbete kinlé, 'panè Pol ulə-né adi njékadmɛɛ-je kí gay-gay nɔ kí dɔnangi Epeji-ti bi adi dɛ kí bebo Epeji-ti ya par al. Mbete kinlé sɔbi dɔ kuti njékəwnə-je kí gin káre-rè par al, ngà pa ta kí sɔbi dɔ panjiyə njékadmɛɛ-je kí Lubə ndigi sar ndɔ-je-ti kí bone.

Toji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Má Pol, njékowkulə lə Jeju Kristi kí go mɛɛ ndigi-ti lə Lubə, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si səi njékaa njay-je, njéka dɔ ndi-si-ti mɛɛ nam-ti kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti kí isi [Epeji-ti.]* ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Kɔsgaji kì dɔ Lubə-ti kí to Bɔbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí adi-ji né-je lay kí maji kí dɔrɔ-ti kí à ra kì ndil-ji, kɔ nam kí j'nami kàdì Jeju Kristi-ti.† ⁴ Lubə mbəti-ji kì takul-é kete nɔ kində gin dɔnangi-ti, kɔ kadi j'toi dow-je kí j'aai njay rəm, bá kadi ta goto dɔ-ji-ti takəm-é-ti rəm tɔ. ⁵ Ndigi kí ɛ ndigi-ji lé bá ɛ uwə-né dɔ-ji kete low nɔ, kadi j'təli-né ngan-é kì takul Jeju Kristi. Nəl-é nɔ kadi né kinlé tɔ bè, kɔ to mɛɛ ndigi liə, ⁶ kadi j'osi-né gaji-é kɔ ramaji liə kí to ramaji kí rifa-é tɔ; maji kinlé ɛ ra sə-ji kì takul ngon-é kí to dow kí ɛ

† **1:1** 1:1 Knj 18:19-21; 19:1 * **1:1** 1:1 Ta-je kí tɔ mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngí kì ji-dé kì ta grɛkì. † **1:3** 1:3 Ròm 8:15-17,28-30

ində-é dan kəm-é-ti. ⁷ †Məsi-é bá to kəm rəbi kí Lubə taa-ji-né ilə-ji taá rəm, inə-né go majal-je lə-ji kogi kí go ramaji-ti liə kí n̄a kin rəm to. ⁸ Maji lé, Lubə ra sə-ji mbing ya adi-ji gosi lay rəm, bá adi-ji négə lay rəm to. ⁹ E adi j'gə ndigi liə kí ndoki tò lo bɔyɔ-é-ti, adi to kɔjra kí maji kí e ɔji mɛɛ-é-ti kɔɔ ra k̄i takul Kristi ¹⁰ ə kadi n'ra né-é dɔkaglo-ti kí ta mɔngi lo-ti, adi to ta lə kəw né-je lay kí dɔrɔ-ti k̄i dɔnangi-ti kadi tò gin tógi-ti lə dow kí 'boy káre-rè kí to Kristi kí Lubə mbəti-é. ¹¹ K̄i takul-é lé ya to bá Lubə uwə-né dɔ-ji kete low ə ində-ji-né tagay bá adi-ji-né né-je lay kí go kɔjra-ti liə, e kí to Njèra né-je lay k̄i mɛɛndigi liə; ¹² kadi jəi kí j'indəi mɛɛ-ji dɔ Kristi-ti kete lé, j'osi gaji-é kɔɔ rɪba liə. ¹³ Loki ooi ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji kí à kaji-si lé, səi kàrè 'nami kàdì-é-ti ya to. Səi adi-é mɛɛ-si ə Lubə adi Ndil kí aa njay kí un mindi-é kɔɔ kadi-si lé, isi mɛɛ-si-ti titi pɔ kí ɔsi-si-né bè. ¹⁴ Ə e kin ya to né kí taá mɔki kí tɔji néndubə lə-ji, ndɔ taa kilə taá-ti lə dow-je kí Lubə adi 'to 'liə kadi d'osi gaji-é kɔɔ rɪba liə.

Ta kí Pol pa k̄i Lubə kɔɔ njékəwnɔ-je

¹⁵ Gin-é kin bá, m̄a kàrè loki m'oo ta lə kadi kí səi adi mɛɛ-si 'Babe Jeju rəm, m'oo ta lə ndigi kí səi 'ndigi njékaa njay-je kí rangi lay rəm lé, ¹⁶ m'ra oiyo Lubə taá-taá kɔɔ-si rəm, bá mɛɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa siə kàrè m'ilə ri-si dan-ti rəm to. ¹⁷ Kadi Lubə lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kí to Bobi-ji kí njèrɪba lé adi Ndil-é adi-si gosi rəm, adi kəm-si ijə dɔ-é-ti adi 'gəi-é maji rəm, ¹⁸ kadi adi kəm-si ijə dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti kí e ba-si kɔɔ kin rəm, kadi adi kəm-si ijə dɔ néndubə-ti liə kí to né rɪba kí n̄a kí à kadi-si nati k̄i njékaa njay-je kí rangi kin rəm, ¹⁹ bá kadi adi kəm-si ijə dɔ tógi-ti kí al dɔ lo kí e ra-né sə-ji jəi njékadmɛɛ-je kin rəm to. Tógi kí n̄a kí itə tógi-je lay kinlé, ²⁰ e tɔji loki adi Kristi tɔsi-né ndəl ində lo tɛɛ rəm, un-é-né adi-é isi dɔ jikɔl-é-ti dɔrɔ-ti rəm, ²¹ adi Kristi isi-né dɔ ndil-je-ti kí maji al lay, k̄i dɔ malayka-je-ti lay, k̄i dɔ tógi-je-ti lay, k̄i dɔ kɔbɛ-je-ti lay rəm, adi ri-é ba itə dow-je lay kí ri-dé ba kaglo-ti k̄i nè kin rəm; ngà dɛ kin par al, e adi ri-é ba itə dow-je lay kí ri-dé à ba kaglo-ti kí à ree gogi kin rəm to. ²² †Né-je lay kinlé Kristi ya Lubə adi tò gin tógi-é-ti rəm, bá adi-é to burə dɔ njékəwnɔ-je lay ²³ kí 'to daji rɔ-é kin rəm to. Kristi lé taa lo dan njékəwnɔ-je-ti pəl-pəl rəm, bá taa lo kí dɔrɔ-ti k̄i dɔnangi-ti nè pəl-pəl rəm to.

2

*Kaji k̀ takul ramaji**Kol 2:12-13; 3:1-3; Tit 3:3-8*

¹ † Ə səi lé, ndoki oyi koy kaldota-je, k̀ koy majal-je lə-si, ² ndoki isi 'rai bə lə né-je kí dɔnangi-ti nè kin kí to kullə ra 'boy kí njəkow k̀ tógi dan yəl-ti, kí to ndil kí maji al kí njera kullə meɛ njémbati təl rɔ-dé go ta-ti. ³ Jəi lay ya ndoki j'toi kí dan-dé-ti tɔ, adi ndoki j'inəi rɔ-ji yaki meɛ né-je-ti kí maji al maji al kí bo-é ra-ji, j'rai né-je kí nəl daji rɔ-ji, k̀ né-je kí meɛ-ji ndigi, adi j'toi dow-je kí koji-ji-ti nu ya wɔngi ra Lubə dɔ-ji-ti titi kí wɔngi ra-é-né dɔ ndəgi dow-je-ti kin bə tɔ.

⁴ Ngà Lubə lé to njəkoo kəmtondoo kí n̄a; ndigi kí ɛ ndigi-ji n̄a kinlé bá ra adi, ⁵ loki jəi j'oyi koy kaldota-je lə-ji ya kàrè, ɛ adi j'təli j'isi kəm kɔ nam kí j'nami kàd̀i Kristi-ti - Səi lé, aji k̀ takul ramaji - ⁶ Ɛ adi j'tosi j'ndəli nati k̀ Kristi rəm, bá adi j'isi dɔrɔ-ti nati k̀ Jeju Kristi, kɔ nam kí j'nami kàd̀i-é-ti kin rəm tɔ. ⁷ Bə kɔ kadi kaglo-ti kí à ree kinlé, ɛ toji dow-je maji kí al dɔ lo kí ɛ ra sə-ji k̀ takul meɛmajì liə, kɔ nam kí j'nami kàd̀i Jeju Kristi-ti. ⁸ Kdotalə səi aji k̀ takul ramaji k̀ kəm rəbi kadmeɛ. Né kinlé j rɔ-si səi-ti al, ngà to kadkare lə Lubə. ⁹ Né-é kinlé ree k̀ takul kullə ra-si-je al, adi dow à kində-né kàd̀i-é al. ¹⁰ Kdotalə j'toi kullə ra ji Lubə; ɛ ra-ji k̀ takul nam kí j'nami kàd̀i Jeju Kristi-ti, kɔ kadi j'rai né-je kí maji-maji kí ɛ uwə dɔ-é kete kɔ kadi to kullə ra-ji.

*Təl kí káre k̀ takul Kristi**Əbr 10:19-22*

¹¹ Bəba adi meɛ-si ole dɔ né-ti kin: Ndoki lé né kí tɔ rɔ-si-ti ya toji kí 'toi jipi-je al, adi jipi-je kí 'to dow-je kí d'ijə-dé ganjangi 'ba-si dow-je kí d'ijə-dé ganjangi al. Dɛ lé to rɔ-dé bá dow-je d'ijə. ¹² Dɔgangi-é-ti kinlé, Kristi, dow kí Lubə mbəti-é lé, ndoki səi 'gəi-é al rəm, bá né kí sobi dɔ Israyel-je kàrè 'goti meɛ-é-ti rəm, kulənoji-je kí Lubə dɔɔ nati k̀ Israyel-je ə un-né mindi-é adi-dé lé kàrè 'goti meɛ-é-ti rəm, kisi-si dɔnangi-ti nè kin kàrè ndoki nékində meɛ dɔ-ti lə-si goto rəm, bá 'gəi Lubə al rəm tɔ. ¹³ Ngà bone bə kinlé, səi kí ndoki ɔi ngərəngi k̀ Lubə lé, məsi Kristi ra adi 'reei wur-wur rɔ Lubə-ti k̀ takul nam kí 'nami kàd̀i Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Kdotalə ɛ bá to gin lapiya kí mbunə-ji-ti; ndəgi bɔr kí gangi-ji dan̄a təl-ji njéba-je-ti lə-n̄a lé, Kristi lé bá ree tuji kɔgi k̀ takul koy-é ə ra adi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né dow-je kí káre. ¹⁵ † Ɛ bujuru ndukun-je k̀ kúji ra-é-je lay kɔ kadi gin dow-je kí joo kinlé 'təl-né kubru rɔ kí káre

kí to gin dow-je kí sigi kí lapiya tò dan-dé-ti kì takul nam kí 'nam kàdì-é-ti. ¹⁶ †Adi to takul koy-é kagdəsi-ti kinlé bá, ę bujuru-né ba kí tò dan-dé-ti rəm, ulə-dé-né noji nati kì Lubə adi de kí gin joo lay kin ya 'təl-né dow-je kí káre-rè. ¹⁷ Kristi ree ilə mbe Poyta kí Maji kí sobi do lapiya adi-si səi kí ndoki ąi ngərəngi kì Lubə rəm, bá adi-ji je kí ndoki j'ą ngosi kì Lubə rəm to. ¹⁸ Kì takul Kristi lé bá Ndil kí aa njay ra adi jəi kí gin joo lay kin ya j'ingəi kəm rəbi j'reei-né ngosi ro Bəbi-ji-ti.

¹⁹ Gin-é kin bá səi 'toi-né mba-je al rəm, bá 'toi-né njéndumə be-je al rəm ngá, ngà 'toi ngan njébe-je nati kì njékaa njay-je, adi 'toi dow-je lə Lubə. ²⁰ Səi lé, 'tòì kì kəy kí d'ində gin-é do njékowkulə-je-ti, kì do njépata-je kí ta Lubə-ti ə Jeju Kristi ya to ər kí sul-é-ti. ²¹ Kì takul Kristi lé bá ər isi-né do-ŋa-ti kì gangi-é berere-berere kdo təl kəy kí aa njay kí to kəy lə 'Babe. ²² Səi kàrè, kì takul-é lé, 'tòì kì kəy kí d'ində kadi to kəy kisi Lubə kì takul Ndil-é to.

3

*Lubə adi Pol kullə dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al
Kol 1:24-29; 2:1-3; 1Pi 1:10-12*

¹ Gin-é kin bá, ma Pol kí d'uwə-m dangay-ti kdo ta kí sobi do Jeju Kristi lé, m'pa-né ta kì Lubə kdo ta lə-si səi kí 'toi jipi-je al. ² Kdo maji kí Lubə ra sə-m bá adi-m-né kullə kadi m'ra dan-si-ti lé, koo ə səi a kooi ta-é ya. ³ Lubə tɛɛ kì do né kí tò lo ɔɔɔ-é-ti adi m'gə bá m'ndangi-né ta-é sɛ tin. ⁴ †Loki 'ndói mbete kinlé rəmə, a kasi 'gəi kí né kí sobi do Kristi kí tò lo ɔɔɔ-é-ti lé, kəm-m ijə do-ti ya. ⁵ Né kí tò lo ɔɔɔ-é-ti kí ɓone bè Lubə adi Ndil kí aa njay tɛɛ kì do-é adi njékowkulə-je kì njépata-je kí ta-é-ti kí d'aa njay 'gə kinlé, ndoki ę adi dow-je kí kete 'gə al. ⁶ Né kí ndoki tò lo ɔɔɔ-é-ti lé ɔn: Kì kəm rəbi Poyta kí Maji lé, dow-je kí 'to jipi-je al kí 'nam kàdì Jeju Kristi-ti lé, Lubə adi-dé né-je kí maji-maji nati kì jipi-je rəm, adi 'təl dow-je kí káre-rè kì jipi-je rəm, bá adi de kì jipi-je d'ore-ŋa do kunmindi-ti liə rəm to.

⁷ Poyta kí Maji kinlé, bá Lubə ra sə-m maji, adi-m m'təl ngonnjékullə-é kì takul tógi liə. ⁸ Ma kí m'to né al dan njékaa njay-je-ti lay kinlé, Lubə ra sə-m maji adi m'to njékilə mbe né-je lə Kristi kí maji-é al do lo kin kadi dow-je kí 'to jipi-je al rəm, ⁹ bá adi m'to njəkər man do né-je-ti kí ę kí to Njèra dora kì donangi ɔɔɔ low lə low-je kin rəm to. ¹⁰ Gin-é kin bá kí nè kin rəmə, kì takul njékəwna-je lé, njékəbe-je, kì njétógi-je kí dora-ti 'gə-né gosi lə Lubə kí tò kì

kəy-é kəy-é lo n̄a kin, ¹¹ kí go kɔjra-ti kí à tò sartagangi kí ɛ oji kete low bá ɛ ra né-é k̄i takul nam kí j'nam kàdì 'Babè-ti lə-ji Jeju Kristi ¹² ə nam-ji kàdì-é-ti k̄i kəm rəbi m̄ɛ-ji kí j'adi-é kinlé ra adi m̄ɛ-ji nda k̄ay-k̄ay kadi j'ree-né ngosi kí rɔ Lubə-ti. ¹³ Bəba m'idə-si kadi k̄ɔ-je kí m'isi m'ingə kɔɔ ta lə-si kinlé, adi ɔr tógi-si al. K̄ɔ-je kinlé, to né riba lə-si.

Ndigi kí Kristi ndigi dow-je

¹⁴ Gin-é kin bá m'osi-né məkəji-m nangi n̄ɔ Bɔbi-ji-ti, ¹⁵ kí ɛ ya gin dow-je lay kí dɔrɔ-ti k̄i kí dɔnangi-ti 'tɛɛ m̄ɛ-é-ti, ¹⁶ m'dəji-é kadi ra sə-si kí go riba-ti liə kí n̄a kin rəm, k̄i takul Ndil-é kɔɔ kadi m̄ɛ-si idi-né njiki-njiki rəm, ¹⁷ m'dəji-é kadi adi Kristi ra bə m̄ɛ-si-ti k̄i takul kadm̄ɛ rəm, kadi adi uləi njirə-si nangi nḡa m̄ɛ ndigi-ti kí ɛ ndigi-ji, ¹⁸ kɔɔ kadi s̄ɔi k̄i ndəgi njékaa njay-je lay ya asi ḡəi tati-é, k̄i ngal-é, k̄i k̄u-é kí nangi, k̄i ngal-é kí taá, ¹⁹ ə a 'ḡəi-né kí ndigi kí Kristi ndigi-ji kinlé itə négə-je lay; kɔɔ kadi né-je lay kí rɔ Lubə-ti taa m̄ɛ-si pəl-pəl.

²⁰ Ə Lubə kí njera kullə m̄ɛ-ji-ti k̄i takul tógi-é lé, asi ra né-je kí al dɔ né-je kí j'dəji-é rəm, j'giri rəm. ²¹ Kadi kɔsgaji tò k̄i dɔ-é-ti dan njékəwn̄a-je-ti k̄i takul Jeju Kristi rəm, dan dow-je-ti kí low k̄i kí ngosnè ya lay rəm, bá k̄i dɔ bal-bal rəm tɔ. Am̄ɛn!

4

Kində rɔ nati m̄ɛ kadm̄ɛ-ti

Kol 3:12-14; Rɔm 12:4-8; 1Kɔ 12:4-31

¹ Bəba m̄a Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔɔ ta kí sobi dɔ ta lə 'Babè lé, m'ulə dingəm m̄ɛ-si-ti kadi adi panjiyə-si ɔw nati k̄i ba kí Lubə ba-si. ² †Kadi 'toi njəsɔl dɔ-si sɔl kí ɔr njuti rəm, kadi 'soli lom-lom rəm, kadi 'toi njékilə m̄ɛ-si dɔ madi-é-ti rəm. Isi dɔ-ti k̄i n̄a ə 'ndigi-né-n̄a rəm tɔ. ³ Ra kí Ndil kí aa njay ra adi 'toi dow-je kí káre kinlé, ɛ ya uwəi nḡa k̄i kəm rəbi lapiya kí tò dan-si-ti.

⁴ Kɔɔtalə j'toi kubru rɔ kí káre-rè,

Ndil kí aa njay ra káre-rè,

bè ya tɔ Lubə ba-si kɔɔ nékində m̄ɛ dɔ-ti kí ra káre-rè;

⁵ 'Babè ra káre-rè,

kadm̄ɛ ra káre-rè,

batəm ra káre-rè,

⁶ Lubə ra káre-rè

ə ɛ ya tɔ Bɔbi dow-je lay rəm,

ɔ̄ bə dɔ nékində-je-ti lay rəm,

ra kullə dan dow-je-ti lay rəm,

bá isi mee dow-je-ti lay rəm tɔ.

⁷ Ngà Lubə ra sə-ji maji adi nã-nã dan-ji-ti ya Kristi adi-é kadkare kì gangi-é gangi-é. ⁸ Gin-é kin bá 'ndàngi-né mee mbete-ti kí aa njay 'panè:

Ɛ ow lo-je-ti kí taá nũ, kì dow-je kí uwə-dé ta rɔ-ti;

Ɛ ləbi dow-je kadkare-je.

⁹ «Ɛ ow lo-je-ti kí taá nũ» lé kɔr mee-é to ri wa?

Kɔr mee-é to, kete bá kadi ow taá lé,

ndɔki ɛ risi ow njal gin nangi-ti.

¹⁰ Ɛ kí risi nangi lé, to ɛ ya é ow sam dɔrɔ-ti nũ,

kɔo kadi taa lo pəl-pəl mee né-je-ti lay.

¹¹ Kadkare kí ɛ adi lé é:

Ɛ adi dɛ kí dan-ti-je 'to njékɔwkułə-je,

Ɛ adi dɛ kí nã-je 'to njépata-je kí ta Lubə-ti,

Ɛ adi dɛ kí madi-je 'to njékilə mbɛ Poyta kí Maji,

ə adi dɛ kí nã-je 'to njékɔrnɔ-je kì njéndó dow-je né.

¹² Ɛ ra bè kɔo kadi njékaa njay-je d'asi gaki kadi 'ra kullə

kadi dɛ kí 'to kubru rɔ Kristi lé d'ow-né kì kete-kete, ¹³ sar

kadi jəi lay ya j'təli-né dow-je kí káre-rè mee kadmee-ti

rəm, mee gə Ngon lə Lubə-ti rəm, kadi j'toi dow-je kí j'togi

gangi, sar kadi j'asi-né-nã kì Kristi berere mee panjiyə-é-je-

ti, ¹⁴ kɔo kadi j'toi ngan-je kí pungum man ow sə-dé yó-je kì

nè-je kin al, nè néndó-je lay à kulə-ji yál yó-je kì nè-je, bá

kadi j'toi né kədi lə njera né kədi-né dow-je kur-dé-né wale

kin al rəm, ¹⁵ ngà kadi j'pai ta kí tɔgrɔ-ti kì ndignã rəmə,

j'a tɔgi mee né-je-ti lay kadi j'titi-né-nã kì Kristi kí to dɔ kin

bè. ¹⁶ †Kì takul-é bá kubru rɔ lay tɔ-né ta-nã-ti kì gangi-é

gangi-é maji kì takul njirə-je kì gul-je lay kí uwə-é nati ngə

ə ngon rɔ kí rá-rá ra kullə liə adi kubru rɔ tɔgi-né rəm, bá

ow-né kì kete-kete kì takul ndignã rəm tɔ.

Panjiyə kí low kì panjiyə kí sigi

Kol 3:1-16; Gal 5:10-25

¹⁷ Gin-é kin bá m'idə-si-né ə m'a-né dɔ-ti njàngi kì ri 'Babe

m'panè: Adi panjiyə-si titi-nã kì panjiyə njékadmee al-je kí

tagir lə-dé to tagir kí mee wəy kare kin al. ¹⁸ Tagir lə-dé to

tagir kí dɔ mbó-ti, adi 'goto mee kiskəm-ti lə Lubə, kɔɔtalə

négə al kì meengə lə-dé. ¹⁹ Dɛ lé 'gə rɔsɔl al, adi kaya ya to

kullə ra-dé sar adi d'ɪnə rɔ-dé yaki mee né-je-ti kí tɔ nɛ ya

kàrè mee-dé uwə-dé kì ta al.

²⁰ Ngà səi lé, gangi-é kin bá to ta kí sobi dɔ Kristi kí 'ndó-

si lé al. ²¹ Jeju Kristi lé 'pa ta kí dɔ-é-ti d'adi ooi rəm, bá

néndó kí sobi dɔ-é kí ow go-nã-ti kì ta kí tɔgrɔ-ti liə kàrè

'ndó-si, kadi ²² †tusi panjiyə-si kí kete ndɔki lé ɪnəi kɔgi.

Ndoki lé, bo né-je kí maji al maji al tò mee-si-ti, ədi-si kdo tuji-si. ²³ Adi Ndil kí aa njay təl-si adi 'toi dow-je kí sigi mee tagir-je-ti lə-si ²⁴ †ə 'təli dow-je kí sigi kí Lubə ra-dé kí go meəndigi-ti liə kdo kadi 'ra né kí njururu kè né kí aa njay kí takul ta kí togrɔ-ti.

²⁵ Gin-é kin bá 'tusi takədi inəi kogi ə kadi nà-nà idə madi-é ta kí togrɔ-ti, kdotalə jəi j'toi ngran rɔ-nà. ²⁶ Kinə wongɪ ra-si kàrè, 'rai majal al; adi kàdì ur dɔ wongɪ-ti lə-si al; ²⁷ kəm lo kí ndɛ bè ya kàrè inəi adi Sú ilə nja-é-ti al. ²⁸ Dow kí to njəbogi kàrè, kadi bogi al ngá. Ngà kadi ur rɔ-é biri ya ra kullə kè ji-é kdo kadi ra-né kè dow-je kí d'ow ndoo né tɔ. ²⁹ Adi ta kí tò nɛ kàre ya kàrè tɛɛ ta-si-ti al; ngà kinə tò kadi 'pai ta rəmə, kadi to ta kí maji kí à kullə dingəm mee dow-je-ti rəm, bá à ra maji kè dow-je kí d'oo rəm tɔ. ³⁰ Ndil kí aa njay lə Lubə lé, 'tuji mee-é al; ɛ bá isi mee-si-ti titi pɔ kí Lubə ɔsi-si-né kdo ndo kí à taa-si-né kilə-si taá kí tagangi-je-ti. ³¹ Né lay kí to meəkati, kè rɔkati kanana, kè wongɪ, kè kilə kɔl, kè kulə ta ndil-nà-ti, kè né lay kí to meəndul ya adi goto dan-si-ti.* ³² †Adi mee-si maji kè nà rəm, adi ta ɔ mee-si kdo-nà rəm, inəi go majal lə-nà kogi titi kè Lubə inə-né go majal lə-si kogi kè takul nam kí 'nami kàdì Kristi-ti kin bè tɔ.

5

Panjiyə kí lo kí ndógi-ti

1Te 4:1-8; 1Kɔ 6:9-11

¹ Səi lé, 'toi ngran lə Lubə, adi ɛ ində-si dan kəm-é-ti ɛn ə 'ndaji kullə ra-é; ² adi ndigi dow-je bá uwə mee-si, titi kí Kristi ndigi-ji-né bá ɛ ya adi-né rɔ-é Lubə kadkare-ti adi d'ilə məsi-é nangɪ kdo ta lə-ji kin bè. Adi to kadkare kí nəl Lubə titi ubi kí ɛti maji.

³ Kaya-je, kè né-je lay kí tò nɛ, əse kəmkəi lé, to né-je kí kadi ta-é ya kàrè uwə dɔ-si al. Gangi-é kin bá tuwə njékaa njay-je. ⁴ Ta-je kí tò nɛ, kè ta mbə-je, kè sɔki-nà-je lé, to né-je kí tuwə-si al. Ngà né kí tuwə-si lé, to oiyo kí kadi 'rai Lubə. ⁵ Kdo né kí kadi 'gəi maji ɛn: Njərakaya rəm, njəra né-je kí tò nɛ əse njəkəmkəi adi to njəpole magi rəm lé, d'a goto mee kɔbe-ti lə Lubə dɛ kè Kristi. ⁶ Adi dow pa ta-je kí mee wəy kare ədi-si-né al. Kdo to ta lə né-je kí maji al kinlé bá wongɪ ra-né Lubə dɔ njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti liə. ⁷ ɛn ə kində ya indəi rɔ-si nati sə-dé al.

⁸ Kdotalə, ndoki isi lo kí ndul-ti, ngà bone bè 'nami kàdì 'Babe-ti adi 'toi dow-je kí isi lo kí ndógi-ti ngá. Beba adi

panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí d'isi lo kí ndógi-ti. ⁹ Kdo panjiyə kí lo kí ndógi-ti lé to meemaji, k̀i né ra kí njururu, k̀i ta kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Ɔri kəm né-je kadi 'gəi né kí nəl 'Babe, ¹¹ ə né-je kí lo kí ndul-ti kí to né-je kí kɔgi kare kinlé uləi rɔ-si dan-ti al, ngà uni kam dɔ-ti. ¹² Kdotalə né-je kí dow-je kin d'isi 'ra lo bɔyɔrɔ-ti lé, t̀ò rɔsɔl mbing ya maji pa ta-é al. ¹³ Ngà né-je lay kinlé loki dow un kam dɔ-ti rəmə, lo ndógi dɔ-ti. ¹⁴ Kdotalə, né kí lo ndógi dɔ-ti lé, né-é təl to londógi ngá. Gin-é kin bá 'pa-né 'panè:

I njètobi, ɿ taá dɔ fi-ti,

ɿ taá dan dow-je-ti kí d'oy

ə Kristi à kadi lo ndógi dɔ-i-ti doo.

¹⁵ Beba ooi go panjiyə-si maji. 'Rai né toki mbə-je bè al, ngà 'rai né ra lə dow-je kí kəm-dé aa njay. ¹⁶ †Inəi kaglo adi dəə kɔgi kare al, kdotalə j'isi meɛ ndɔ-je-ti kí maji al*. ¹⁷ Gin-é kin bá kadi 'toi mbé dow-je al, ngà kadi 'gəi né kí meɛ 'Babe ndigi. ¹⁸ Adi yibi ra-si al, nè à ra kadi kullə ra-si t̀ò jugi-jugi; ngà adi Ndil kí aa njay bá taa lo meɛ-si-ti ¹⁹ †rəmə, ɔji-nə ta k̀i pa-je, k̀i pa kɔsgaji-je, k̀i pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti rəm, bá usi pa-je 'tɔyi-né 'Babe k̀i meɛ-si kí káre-rè rəm tɔ. ²⁰ Dɔkaglo-je lay ya, 'rai oiyo Bɔbi-ji Lubə k̀i ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi kdo né-je lay.

Ta kí sobi dɔ kisi-nə lə dené k̀i dingəm

Kol 3:18-4:1; 1Pí 2:18-25; 3:1-7

²¹ Səi kí 'bəli Kristi lé, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə-nə. ²² †Səi dené-je, kadi nə-nə dan-si-ti ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ngɔbi-é titi kí isi uləi-né dɔ-si gin tógi-ti lə 'Babe kin bè. ²³ Kdotalə dingəm to dɔ dené titi kí Kristi to-né dɔ njékəwnə-je kí 'to kubru rɔ-é ə ɛ to Njəkəji-dé kin bè. ²⁴ Titi kí njékəwnə-je d'ulə-né dɔ-dé gin tógi-ti lə Kristi kinlé, kadi nə-nə dan dené-je-ti ulə dɔ-é gin tógi-ti lə ngɔbi-é meɛ né-je-ti lay tɔ. ²⁵ †ə səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je titi kí Kristi ndigi-né njékəwnə-je sar oy-né kdo ta lə-dé kinlé bè. ²⁶ ɛ ra bè togi-dé-né k̀i man rəm, k̀i ta lə Lubə rəm, adi d'aa njay ə ində-dé-né tagay adi Lubə; ²⁷ Kdo kadi njékəwnə-je kinlé d'ə nɔ-n'è-ti titi dené kí ɔw k̀i ta ngɔw é ra rɔ-é adi ndóle rəm, yoro goto rɔ-é-ti rəm, rɔ-é ungi kulə al rəm, bá né kí maji al ya goto rɔ-é-ti rəm kin bè tɔ. Ə kadi 'to tagay rəm, bá kadi ta madi goto dɔ-dé-ti rəm tɔ. ²⁸ Gangi-é kin ya dingəm à ndigi-né ne-é titi kí ɛ ndigi-né daji rɔ-é kin bè tɔ. Dow kí ndigi ne-é lé, dowbé ndigi daji rɔ-é ya tɔ. ²⁹ Kdotalə dow kí ɔsi rɔ-é k̀i ta ya goto, ngà dow lé ul rɔ-é, ə tɔsi kəm-é dɔ-ti

† 5:16 5:16 Kol 4:5 * 5:16 5:16 Kol 4:5 † 5:19 5:19 Kol 3:16,17 † 5:22 5:22 Kol 3:18; 1Pí 3:1 † 5:25 5:25 Kol 3:19; 1Pí 3:7

titi kí Kristi ra-né kì njékəwnə-je kin bè. ³⁰ Kdotalə jəi j'toi ngan rə Kristi. ³¹ Beba 'ndàngi 'panè: Gin-é kin bá dingəm à kiŋə-né kɔ-é kì bəbi-é kɔo tiŋə rə ne-é-ti ə də joo lay d'a təl to kubru rə kí káre-rè. ³² Ta kí tò lo bəyɔ-é-ti kinlé to ta kí boy ə mə m'idə-si rəsi m'panè: To ta kí sobi dɔ Kristi kì njékəwnə-je. ³³ Ngà kí sobi dɔ-si lé, kadi nɔ-nɔ ya ndigi ne-é titi kí ndigi-né daji rɔ-é bè ə kadi dené kí rá-rá kàrè ilə kuji dɔ ngəbi-é-ti tɔ.

6

Ta kí sobi dɔ ngan-je kì njékoji-dé-je

¹ †Səi ngan-je, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə njékoji-si-je [kí gangi-é kí 'Babe ndigi]*, kdotalə ɛ kin bá to né kí njururu. ² «'Təti kagi bəbi-i kì kɔ-i» – ɛ kin bá to kí dɔsɔy dan ndukun-je-ti kí kunmindi dan go-é – ³ beba 'a kisi maji ə bal-i à nɔ-né dɔnangi-ti. ⁴ †Səi bəbi ngan-je, 'tuji mɛɛ ngan-si-je al, ngà ooi go-dé ə 'ndoi-dé né, 'rai-dé kadi iləi-dé rəbəə kì gangi-é kí 'Babe ndigi.

Ta kí sobi dɔ bə-je kì 'ba-dé-je

⁵ †Səi bə-je, 'təli rɔ-si go ta-ti lə dow-je kí 'to 'ba-si-je kì bəl, kì kuji kì kilə, kì mɛɛ kí nda kɔy titi kí isi 'təli-né rɔ-si go ta-ti lə Kristi kin bè; ⁶ 'rai bè takəm-dé-ti par al rəm, bá kɔo nəl-né dow-je al rəm, ngà 'rai kɔo to kí 'toi ngannjékullə-je lə Kristi kí isi 'rai né kí Lubə ndigi kì mɛɛ-si kí káre. ⁷ 'Rai kullə adi-dé kì rɔnəl titi-nɔ né kí to kullə lə 'Babe bè, bɪ titi to kullə lə dow al. ⁸ Səi 'gəi kí dow kí to bə əse to bə al kàrè, 'Babe à kugə dɔ ji-é sobi dɔ maji kí ɛ ra. ⁹ †Səi 'ba bə-je kàrè, 'rai sə-dé bè ya tɔ; adi-dé kɔ al; səi 'gəi kí ɛ kí to 'Ba-si rəm, to 'Ba-dé rəm lé, isi dɔrɔ-ti ə ɛ ɔr kəm dow al.

Nérɔ-je lə njékadmɛɛ

¹⁰ Kadi m'tol-né ta-é lé, uləi njirə-si dɔ 'Babe-ti ə ubəi kul tógi-é kí al dɔ tógi-je lay kin. ¹¹ 'Tuləi nérɔ-je lə Lubə lay rɔ-si-ti, kɔo kadi ɔi-né gərərə nɔ Sú-ti kí njètulə-si nati. ¹² Kdotalə j'isi 'rɔi kì dow-je al, ngà j'isi j'rɔi kì ndil-je kí maji al, kì tógi-je, kì njékɔbe kí londul-ti kí dɔnangi-ti né rəm, bá j'isi j'rɔi kì ndil-je kí maji al kí dɔrɔ-ti rəm tɔ. ¹³ Gin-é kin bá kadi ɔyi nérɔ-je lə Lubə lay, kɔo kadi ɔi-né gərərə mɛɛ ndɔ-je-ti kí maji al rəm, bá kadi lokì go-é gangi lay kàrè ɔi-né dingəm rəm tɔ. ¹⁴ Beba ɔi dingəm. Adi ta kí tɔgrɔ-ti nɔy kí ndaá dɔbədi-si bè; adi né ra kí njururu nɔy kí né

† 6:1 6:1 Kol 3:20 * 6:1 6:1 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kì ji-dé kì ta grəki. † 6:4 6:4 Kol 3:21 † 6:5 6:5 Kol 3:22-25 † 6:9 6:9 a Kol 4:1; b Kol 3:25

kɔn kàdì asgar-je ta né kati-ti bè; ¹⁵ rɔ tungə pilingi kɔ kílɔ mbɛ Poyta kí Maji kí sɔbì dɔ lapiya lé b́á adi toki saba nja-si-ti bè; ¹⁶ mee né-je-ti lay ya adi kadmee toki dɔ lə-si bè. Ningə-je lə Njemeendul kí ta-é ð pər kinlé, dɔ lé b́á à taa dɔ-si-ti. ¹⁷ Adi kaji toki jɔgi ngəm dɔ-si bè ə adi Ta lə Lubə kí to kiyəɔ kí Ndil kí aa njay adi-si lé tò ji-si-ti tɔ. ¹⁸ Nɔɔ-je lay ya adi Ndil kí aa njay ɔsi-si adi 'pai ta kì Lubə kì kəm rəbì-je lay ə 'nɔi ta-é-ti 'dɔji-é-né né. Bəbɔ uwəi rɔ-si ngə, isi kəm dɔ rɔ-si-ti kadi 'pai ta kì Lubə. 'Pai ta kì Lubə kɔ njékaa njay-je lay. ¹⁹ 'Pai ta kì Lubə kɔ ta lə-m tɔ; kɔ kadi Ndil-é ində ta ta-m-ti adi m'nda mee-m kay m'ilə mbɛ né kí tò lo bɔyɔ-é-ti b́á Lubə tɛɛ kì dɔ-é kì takul Poyta kí Maji kin. ²⁰ Poyta kí Maji kinlé b́á mɔ m'to takəm Kristi adi m'ilə mbɛ-é b́á m'ə-né dangay-ti tin. 'Dɔji Lubə kadi m'nda mee-m kay m'pa ta-é titi kí tò kadi m'pa-né.

Ta-je kí sɔbì Pol kì lapiya-je kí ra

²¹ ††Kɔ kadi sɔi kàrè 'gəi-né ta kí dɔ kisi-m-ti kì né-ti kí m'isi m'ra lé, Tisiki kí to ngonkɔ-m kí njèkadmee kí m'ində-é dan kəm-m-ti kí to ngonnjèkullə kí njèkɔ dɔ ndi-é-ti mee kullə-ti lə 'Babɛ ya à kɔw kɔr lay kidə-si.† ²² Gin-é kin b́á m'ulə-é-né rɔ-si-ti bè, kɔ kadi 'gəi-né ta kí sɔbì dɔ kisi-ji nè kin rəm, b́á kadi ɔw sɔl mee-si rəm tɔ. ²³ Kadi Bɔbì-ji Lubə kì 'Babɛ Jeju Kristi d'adi lapiya kì ndigi dow-je, kì kadmee nɔy kì njèkadmee-je. ²⁴ Kadi ramaji lə Lubə nɔy kì dow-je lay kí 'ndigi 'Babɛ lə-ji Jeju Kristi ndigi kí sɔy-é goto.

Mbete kí Pol ndàngi adi Pilipi-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngi adi Pilipi-je

Pol ɔ dangay-ti ɔ to bebo Rɔm-ti je bè, bá ɛ ndàngi-né mbete kin. Ɖ ɛ ɔ mee ji njékɔbe-je-ti kadi d'a tol-é. Bè ya kàrè to mbete kí pa ta kí sobi dɔ rɔnəl liə, kè oiyo kí ɛ ra njékadmee-je kí bebo Pilipi-ti.

Pol ilə mbe Poyta kí Maji bebo Pilipi-ti, dɔnangi Maseduwan-ti dɔnangi Greki-ti kəl-é kí taá-ti ɔ ində gin njékəwnə-je káre lo-é-ti (Knj 16). Ganglo-é-ti kin ya mbunə-dé kè njékadmee-je kí Pilipi-ti gangi al; adi de d'ulə kè là d'adi-é 'ra-né siə nja nɔ-nɔ mee kullə-ti liə kí isi ra adi Lubə. Mee mbete-ti kinlé, ɛ ra-dé oiyo kdɔ kadkare kí d'ulə-né Eparoditi d'adi ree-né adi-é ngosnè bəy kinlé rəm, bá ɛ pa ta kí sobi dɔ ndigi kí ɛ ndigi-dé mee mbete-ti kinlé rəm tɔ. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé ɛ ra oiyo 'Babe rəm, bá pa ta kí sobi dɔ gangi kisi-é rəm tɔ. Lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ toji néndaji-je kí sobi dɔ soldɔ ɔ kí boy nɔ lé to soldɔ lə Jeju Kristi. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ pa ta kí sobi dɔ maji lə mee kí kində dɔ Kristi-ti bi dɔ dow-ti al, ɔ lo kɔr-é-ti kí 4 lé, ɛ ulə dingəm mee njékadmee-je-ti kadi 'to dow-je kí káre rəm, kadi 'ra rɔnəl rəm, bá pa ta kí sobi dɔ lapiya lə Lubə rəm tɔ.

Toji rɔ kè Lapiya kí ra

¹ †Mɔ Pol, je kè Timote kí j'to ngannjékullə-je lə Jeju Kristi j'isi nati bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi njékaa njay kí 'toi njénam kadi Jeju Kristi-ti rəm, m'adi-si səi njékində kəm-si go njékəwnə-je-ti rəm, bá madi-si səi njékində kəm-si go né-ti lə njékəwnə-je kí isi mee bebo Pilipi-ti rəm tɔ. ² Kadi Bobi-ji Lubə de kè 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kè lapiya lə-dé nɔy sə-si.

³ Ndo-je lay kí mee-m ole dɔ-si-ti taá ya rəmə m'ra oiyo Lubə lə-m. ⁴ Ta-je lay kí m'pa kè Lubə kdɔ-si lay kinlé, ndɔ-é ndɔ-é ya m'pa kè rɔnəl, ⁵ kdɔ kində kí indəi rɔ-si ta Poyta-ti kí Maji ndɔ-ti kí dɔsɔy sar tɛɛ-né bone. ⁶ M'gə maji kí njékulə gin kullə kí maji nɔ mee-si-ti kinlé, à ra bè-bè ya tol ta-é ndɔ təl-ti lə Jeju Kristi.

⁷ Səi lé, to tó-é kadi m'ow kè tagir-je kí bè kin dɔ-si-ti lay, kdɔtalə m'ində-si dan kəm-m-ti. Kdɔ maji kí Lubə ra sə-m

dangay-ti rəm, lo pa ta gangi-né do Poyta kí Maji-ti rəm, lo kilə mbə-é-ti kì tógi rəm kinlé, səi lay ya ʔi sə-m meɛ-é-ti.
⁸ Lubə gə kí səi lay ya m'ndigi-si ko ndigi læ Jeju Kristi.

⁹ Ə né kí m'dəji meɛ ta-je-ti kí m'isi m'pa kì Lubə lé, m'dəji kadi ndignə læ-si ɔw kì kete-kete ə kadi to ndignə kí 'gəi gin-é maji rəm, 'gəi kəri-né mbunə né-je kadi aa njay rəm to.
¹⁰ Bè kdo kadi asi kadi ooi né kí maji ə 'gəi rəm, kadi 'toi njera né kí tɔgro-ti rəm, kadi 'toi dow-je kí ta goto do-si-ti ndo təl-ti læ Kristi rəm, ¹¹ kadi kì takul Jeju Kristi rəmə 'rainé né kí njururu, kdo kadi dow-je d'osi-né gəji Lubə rəm, 'tɔy-é-né rəm to.

Kə Pol dangay-ti

¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, né kí m'ndigi kadi 'gəi ɔn: Né kí tɛɛ do-m-ti lé, ra adi Poyta kí Maji ɔw-né kì kete.
¹³ †Beba meɛ ndògi-ti læ ngar lay rəm, kì lo-je lay ya dow-je 'gə maji kí to ta kí sobi do ta læ Kristi bá m'a-né dangay-ti.
¹⁴ Ə njékadmɛɛ-je nɔ ya, kə-m dangay-ti lé, ra adi d'ubə kul 'Babe rəm, adi-dé tógi do madi-é-ti bəy rəm, bá ɔr bəl meɛ-dé-ti kɔgi kadi d'ilə mbə ta læ Lubə kì rɔ tungə-dé rəm to.
¹⁵ Tɔgro-ti ya, ta læ Kristi lé, de kí dan-ti-je 'ndó dow-je kì kim-nə, kì jangi, ngə de kì nə-je 'ra kì tagir kí maji to. ¹⁶ De kinlé 'ra kì tagir ndignə ə 'gə kí kisi-m nè kinlé tò kdo kadi m'pa ta m'gangi-né do Poyta kí Maji. ¹⁷ Ngə de kí dan-ti-je lé, d'ilə mbə ta læ Kristi kì tagir kim-nə kì jangi meɛ-dé-ti. Tagir-je læ-dé lé aa njay al. De 'gir kí to kò kí rangi bá n'isi n'adi-mi do madi-é-ti do kə-m dangay-ti.

¹⁸ Ngə bè kàrè, lé to ndangi bá 'ra əse 'ra né kí tɔgro-ti kàrè, mbə ta læ Kristi ba-né adi rɔ-m nəl-m ə à nəl-m ya bəy rəm to. ¹⁹ Takul ta-je kí isi 'pai kì Lubə rəm, kì takul Ndil Jeju Kristi kí isi gəti-m kin ya, m'gə-né kí né-je kinlé à kɔw sə-m kì kaji-ti. ²⁰ Gangi-é kí m'isi m'ngəbi-né kì rɔ ngə rəm, kì meɛ kí kində do-ti rəm kinlé, né kí rɔ-m à sɔl-m do-ti ya goto. Ngə bone bè kinlé, meɛ-m nda kəy titi kí kete low, adi lé to koy-m əse to kisi-m kì do-m taá kàrè, Kristi lé dow-je d'a kɔsi gəji-é kì takul-m ya.

²¹ Kdotalə mə lé, Kristi bá to kisi kì do taá læ-m, adi m'oo koy kì nékugə doji. ²² Ngə kinə kisi-m kì do-m taá nè kinlé, maji-é tò kdo kullə læ-m bəy rəmə, m'gə né kí m'a mbəti al.
²³ Meɛ-m ra joo: 'Bo kadi m'ɔw m'isi kì Kristi bá ra-m kdo to né kí maji bore ngay. ²⁴ Ngə kdo ta læ-si lé, kisi-m kì do-m taá nè kin maji nɔ bəy rəm to. ²⁵ M'gə maji mbiri-mbiri kí m'a kisi kì do-m taá ə səi lay ya m'a kisi sə-si kdo kɔw kì kete læ-si rəm, bá kdo rɔnəl læ-si meɛ kadmɛɛ-ti rəm to. ²⁶ Beba

loki m'a təl kow dan-si-ti gogi lé, m'a təl gin né kində kàdì lə-si kí n̄a kɔo nam kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti.

Ka dingəm ta rɔ-ti

²⁷ Kε bá adi panjiyə-si ɔw nati kì Poyta kí Maji lə Kristi, kɔo kadi lé, m'ow m'oo-si əse m'isi rangi kàrè rəmə, m'oo poy-si kí ɔi gərərə kì tagir kí kàrè-rè rəm, ɔi dɔ-ji-n̄a-ti lay 'rɔi kì m̄eε kí kàrè-rè dɔ kadm̄eε-ti kí ɔw nati kì Poyta kí Maji rəm tɔ. ²⁸ Adi njéba-je d'ində-si bəl-ti nd̄a al. Gangi-é kin bá toji tuji lə-dé ndaa-ti rəsi, ngà s̄əi rəmə toji kaji lə-si tɔ; to né kí i rɔ Lubə-ti. ²⁹ Kɔotalə kí sobi dɔ Kristi lé, Lubə ra sə-si maji kadi adi-é m̄eε-si kí kadi ya par al, ngà kadi ingəi k̄ɔ kɔo ta liə dɔ-ti tɔ. ³⁰ †Bone bè kin s̄əi isi rɔi ko rɔ kí m'ro m'adi ooi kì kəm-si rəm, bá m'isi ta-ti b̄əy adi ooi ta-é rəm tɔ.

2

Kində rɔ nati kì soldɔ

¹ Kinə solm̄eε tò kì takul nam kàdì Kristi-ti rəm, kadi-n̄a ta dingəm tò kì takul ndign̄a rəm, kuwə-n̄a lubi-lubi tò kì takul Ndil kí aa njay rəm, ta kí ɔ̄ m̄eε kɔo-n̄a tò rəm, bá koo kəmtondoo tò rəm lé, ² adi tagir lə-si ɔw nati; ko ndigi kí kàrè ya 'ndigi-n̄a; adi m̄eε-si tò nati kàrè; indəi rɔ-si nati; 'rai bè kadi rɔnəl lə-m ɔr-né njuti. ³ 'Rai né madi kì jangi əse kɔo rifa kì ndangi kare al rəm; ngà kì takul soldɔ lé, dow-je kí rangi bá kadi ooi-dé kì dow-je kí 'boy d'itə-si. ⁴ Né-je kí à maji sə-si s̄əi ya par bá kadi kəm-si tò go-ti al, ngà kadi n̄a-n̄a dan-si-ti adi kəm-é to go né-je-ti kí à maji kì ndəgi dow-je tɔ bane.

⁵ Tagir kí tò m̄eε Jeju Kristi-ti kin ya, adi tò m̄eε-si-ti tɔ.

⁶ Ɛ kí né kí rɔ-é-ti lay ya toji kadi to Lubə, ngà koo bá ɛ oo kasi-n̄a lə-dé d̄e kì Lubə kinlé kì né kəw rɔ dɔ-ti al.

⁷ Ɛ mbati rifa liə kì m̄eεndigi liə ya, təl rɔ-é ngonnjəkullə-ti, təl rɔ-é adi tan̄a kì dow-je rəm, dow-je 'gə-é kí ɛ to dow rəm tɔ.

⁸ Kristi sol dɔ-é kì m̄eεndigi liə, təl-né rɔ-é go ta-ti sar ya oy-né, ɔw mbing ya oy dɔ kagdəsi-ti.

⁹ Gin-é kin bá Lubə ɔr-né jikɔl-é kì taá ə adi-é ri kí itə ri-je lay,

¹⁰ kɔo kadi dɔr̄a-ti kì dɔnangi-ti, kì gin nangi-ti kin ya, né-je lay 'tosi məkəji-dé nangi kì ri Jeju rəm,

11 bá kadi ndɔ dow kí rá-rá ya pa ta rəsi ɔsi-né gajì
Bòbi-ji Lubə panè: Jeju Kristi to 'Babe.

Njèkadmeɛ to londógi kí ðonangi-ti

12 Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, səi lé 'toi njétəl rɔ-si go
ta-ti kì ndo-je lay, 'rai kullə ðo kaji-ti lə-si kì bəl rəm, kì dadi
rəm; 'rai kɔ takəm-m al, ngà bone bè kí m'goto sə-si kin
ya kàrè, kadi 'rai kì ðo madi-é-ti ya bəy. 13 Kɔ Lubə ya bá
ində ndigi ra né meɛ-si-ti rəm, bá ɔsi-si adi 'rai né kí ɔw
nati kì kɔjra liə kí to kɔjra meɛmaji.

14 Né-je lay ya kadi 'rai kì yunta al rəm, kì najta al rəm,
15 kɔ kadi ta goto ðo-si-ti rəm, kadi aai njay rəm, kadi 'toi
ngan lə Lubə kí ta goto ðo-si-ti dan dow-je-ti kí njéndəm
majal mbul-mbul kí 'to njémeɛndul-je. Dan-dé-ti lé, səi
'ndógi titi pər ngəl-je kí ðonangi-ti nè, 16 kì takul ta kí sɔbi
ðo kiskəm kí 'pai. Ndo təl Kristi-ti rəm, ɛ kin ya bá à to né
riɓa lə-m ə à toji kí ngodi lə-m lé, m'ay kɔgi kare al rəm,
bá kɔ lə-m kàrè tò kɔgi al rəm tɔ. 17 Ə kinə lé kadi m'toki
man nduu kí 'mbəl logugi né-ti, ðo kadkare-ti kí adi Lubə kì
takul kadmeɛ lə-si ya kàrè adi-m rɔnəl rəm, bá m'ra rɔnəl-é
nati sə-si lay rəm tɔ*. 18 Bè ya tɔ, səi kàrè adi rɔ-si nəl-si
ðo-ti rəm, bá 'rai rɔnəl-é nati sə-m rəm tɔ.

Kɔw mba lə Timote rəm, lə Epaproditi rəm

19 M'ində meɛ-m ðo 'Babe Jeju-ti, kí m'a kullə Timote rɔ-
si-ti ngɔsnè, kɔ kadi təl ree idə-m poy-si kadi mə kàrè meɛ-
m usi-né nangi tɔ. 20 Kɔtələ gangi kisi-si kinlé, Timote lé
ya par ə to rɔ-é kí tɔgrɔ-ti, bi m'ɔw kì dow kí rangi kí à
kore kàdi-m meɛ tagir-je-ti kí sɔbi ðo-si kin al. 21 Kɔtələ
ndəgi dow-je lay d'ɔw ká sangi né-je-ti kí sɔbi ðo-dé dɛ ya
bi 'sangi 'lə Jeju Kristi al. 22 Ngà Timote lé toji kadi rɔ liə
adi 'gəi maji. ɛ isi mbó-m-ti titi kí ngon isi-né mbó bɔbi-é-ti
ə un rɔ-é ində ta kullə-ti nati sə-m kɔ Poyta kí Maji. 23 Adi
kinə ta kí ðo-m-ti aa njay rəm, ɛ bá m'ɔji kullə-é rɔ-si-ti
nɔɔ rəm, 24 mə ya kàrè m'adi meɛ-m 'Babe kí mə kì ðo-m
m'a kɔw nɔɔ ngɔsnè tɔ.

25 Ngà m'oo maji nɔ kadi m'təl m'ulə Epaproditi kí to
ngonkɔ-m kí njèkadmeɛ rəm, madkullə lə-m kì madi rɔ lə-
m kí uləi-é rɔ-m-ti kì né-je kí m'ɔw ndoo-é. 26 Səi lay ya
bɔ koo-si ra-é lɔti-lɔti rəm, bá ta mɔy liə kí usi mbi-si-ti kin
kàrè adi-é kɔ nɔ rəm tɔ. 27 Rɔ-é lé to-é nɔ adi tò ta koy-ti
ya, ngà Lubə oo kəmtondoo liə, to kəmtondoo liə ɛ par bá
oo tin al, ngà to kəmtondoo lə-m mə tɔ, bè kɔ kadi meɛkɔ

* 2:17 2:17 Pol un rɔ-é ɔji-né man nduu kí 'mbəl ðo né-ti kí d'adi kɔ gugi-né
né bá pa-né ta kí ðo koy-é-ti (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; 2Ti 4:6).

lə-m ree-né ki dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti al. ²⁸ M'ulə-é gogi kalangi kɔ kadi ooi-é rəmə rɔ-si nəl-si-né rəm, bá kadi mə kàrè mɛkɔ̀ lə-m sɔl-né kɔy rəm tɔ. ²⁹ Uwəi-é ki rɔ-si-ti ki rɔnəl kuwə dow lə 'Babe. Dow-je kí bè kinlé, uni ta-dé. ³⁰ Kɔ to ta lə kullə lə Kristi bá kete ɛ tɔ-né ta koy-ti rəm, ilə-né rɔ-é kɔgi taa-né tó-si ta kullə-ti kí tò kadi 'rai adi-mi rəm tin.

3

¹ Kí rangi bəy, səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'rai rɔnəl kɔ nam kí 'nami kàdì 'Babe-ti. Ko ta-je kí kàre kinlé ya kadi m'ndàngi m'adi-si bəy kàrè mə m'oo né kàre kí ndɔji-m-ti al ɔ kí sɔbi dɔ-si rəmə, ra-é kí bè kinlé bá à kɔy ngangi-si kər-kər maji.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

Gal 5:1-6; Rɔm 6:3-13; 1Kɔ 9:24-27; 2Pi 1:5-11

² Ooi go rɔ-si rɔ dɛ-ti kí 'toki bisi-je bè kin! Ooi go rɔ-si rɔ njérakullə-je-ti kí 'ra kì mɛɛ kí maji al kin! Ooi go rɔ-si rɔ njéba rɔ-dé dow-je-ti kí d'ijə-dé ganjangi kin! ³ Kɔ dow-je kí d'ijə-dé ganjangi kí tɔgrɔ-ti lé, to jəi kí j'poli Lubə kì takul Ndil-é, to jəi kí rifa lə-ji to nam kàdì Jeju Kristi-ti, adi j'indəi mɛɛ-ji dɔ né-ti kí tò rɔ-ji-ti kin al. ⁴ Mə kì dɔ-m kàrè, lé m'a kində mɛɛ-m dɔ né-ti kí tò rɔ-m-ti tɔ.

Kinə dow-je madi d'oo d'adi 'lə-dé to tó-é kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ né-ti kí tò rɔ-dé-ti lé, mə rəmə 'lə-m mə itə-dé bəy. ⁵ †Kɔ d'oji-m m'ra ndɔ jinəy joo ya d'ijə-m ganjangi, m'to gin ka Israyel, gin koji-ti lə Benjamɛ, m'to Əbrə kí koji kəy; ⁶ †kí sɔbi dɔ ndukun ɔ m'to Parisi, kí sɔbi dɔ rɔ tungə mɛɛ kullə-ti ɔ ndɔki m'to njékulə kəm njékəwnə-je ndoo, bá kí sɔbi dɔ né ra kí njururu kàrè ta goto dɔ-m-ti rəm tɔ.

⁷ Ngà né-je kí ndɔki m'oo kì né kí 'ngay kinlé, m'təl m'oo kì né kí kɔgi kare kɔtalə Kristi. ⁸ Rəm bá gə kí m'gə Jeju Kristi maji kì 'Babe lə-m lé, to né kí maji mbing adi né-je lay ya m'oo kì né kí kɔgi kare. M'ingə né-je lay kɔgi kɔ Kristi ɔ né-je lay ya m'oo kì dɔ bɪrbiti bè, kɔ kadi Kristi bá to nékingə-m rəm, ⁹ kadi nam kí m'nam kàdì-é-ti kinlé m'nam kì takul né ra kí njururu lə-m kí to təl rɔ go ndukun-ti kin al, ngà kì takul né ra kí njururu kí tò kì takul kadmɛɛ Kristi, adi to né ra kí njururu kí j rɔ Lubə-ti, ɔ ulə njirə dɔ kadmɛɛ-ti. ¹⁰ Né lay kí uwə mɛɛ-m to kadi m'gə Kristi; kadi m'gə tógi kí ɛ tɔsi-né ndəl ində-né lo tɛɛ rəm, kadi m'ingə-né siə kɔ-je liə rəm, bá kadi m'tanə siə sar kadi m'oy-né

gā koy liə, kɔɔ kadi ¹¹ ta kí rá-ti ya kàrè rəmə, m'tɔsi ndəl m'ində lo m'tɛɛ to.

Kay ngodi kəm ki kete

¹² To kingə b́a m'ingə nédoji lé ngá al rəm, to maji b́a m'maji m'or njuti ngá al rəm, ngà m'isi m'ay ngodi lə-m kin kəm-m ki kete, kɔɔ kadi m'ingə-né nédoji lé, kɔɔ m̩ kàrè Jeju Kristi ingə-m adi m'to liə to. ¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, m̩ k̩ dɔ-m ya kàrè m'ingə nédoji lé al ya b̩y. Ngà m'adi mɛɛ-m oy dɔ né-ti kí go-m-ti gogi ə m'adi kəm-m tò ki kete kɔɔ né kí n̩-m-ti. Né káre kí m'ra é:n: ¹⁴ M'ay ngodi ki lo-ti kí né kí m'ində n̩-m-ti tò-ti lé, kɔɔ kadi m'ingə-né nédoji kí sɔbi dɔ b́a kí dɔrɔ-ti kí Lubə b́a-m kɔɔ nam kí m'nam kàd̩ Jeju Kristi-ti. ¹⁵ J̩i lay ya kí j'toi dow-je kí j'togi gangi lé, adi j'owi k̩ tagir kí bè kin bane; ə kinə né madi tò n̩ɔ b́a tagir lə-si kí dɔ-ti ɔw nati al kàrè rəmə, né-é kinlé Lubə à tɛɛ k̩ dɔ-é kadi-si rəm to. ¹⁶ Ngà kɛ b́a lo kí j'reei 'tɛɛ-ti ngá kin lé, ri-ri b́a ra né kàrè, adi j'owi nati kəm-ji k̩ kete.

¹⁷ †Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'ndaji kullə ra-m ə adi kəm-si tò ki go dɛ-ti kí panjiyə-dé to g̩ panjiyə kí ingəi rɔ-ji-ti kin ya. ¹⁸ Kɔɔtalə dow-je n̩ ya panjiyə-dé ɔsi ta kagdəsi lə Kristi. Ta kinlé, taá-taá ya m'idə-si ə bone kin ya kàrè m'təl m'pa k̩ n̩ kəm-m-ti b̩y. ¹⁹ Dɛ lé ta tɔl ta-dé to tuji kɔgi ya dɔ; nékuso kí mɛɛ-dé-ti ya to lubə lə-dé; né kí ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti kin ya b́a dɛ d'adi to né riba lə-dé; tagir-je lə-dé tò ki dɔ né-je-ti kí dɔnangi-ti nè ya par. ²⁰ Ngà j̩i lé, b̩ lə-ji to dɔrɔ-ti adi j'isi j'ngəbi Njékaji-ji kí 'to 'Babe Jeju Kristi kí à k̩-ti kɔɔ ree ²¹ ə tógi kí ɛ ɔw-né kɔɔ təl-né né-je lay gin tógi-é-ti kin ya à mbəl-né rɔ-ji kí dangi-ti kin kadi tan̩ k̩ rɔ-é kí to rɔ njèriba kin to.

4

¹ Gin-é kin b́a s̩i ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, s̩i kí b̩ təl koo-si ra-m, s̩i kí 'toi gin rɔnəl lə-m k̩ nédoji lə-m, ɔi-né gərərə bè ya kàd̩ 'Babe-ti, s̩i kí m'ində-si dan kəm-m-ti.

Ndaji-je k̩ ta dingəm-je kí gay-gay

² M'ra ndoo ta Ebodi-ti k̩ ta Səntisi-ti kadi d'ɔw k̩ tagir kí káre kɔɔ nam kí 'nam kàd̩ 'Babe-ti. ³ Ə i, madkullə lə-m kí njèra né kí tɔgrɔ-ti, kɔgri ya, m'dəji-i kadi 'ra sə-dé

adi mindi-dé usi go-nḡ-ti. Kdo 'to dené-je kí njékḡ dḡ-ji-m-ti ta rḡ-ti kí sobi dḡ Poyta kí Maji, nati kḡ Klemḡ kḡ ndḡgi madkullḡ-je lḡ-m kí ri-dé tò meeḡ mbete* kiskḡm-ti tḡ.

⁴ Ndo-je lay ya adi rḡ-si nḡl-si kdo nam kí 'nami kàdḡ 'Babe-ti kin. M'tḡl m'pa ya bḡy, adi rḡ-si nḡl-si. ⁵ Kadi dow-je lay ya 'gḡ sḡl lḡm lḡ-si. 'Babe ḡ ngḡsi. ⁶ Adi meeḡ-si ḡ kḡkḡkḡ kdo né madi al. Ngà meeḡ né-je-ti lay ya 'pai ta kḡ Lubḡ, 'nḡi ta-é-ti, 'rai-é oiyo, bá indḡi nédḡji-je lḡ-si nḡ-é-ti. ⁷ Rḡmḡ lapiya lḡ Lubḡ kí to lapiya kí itḡ négḡ-je lay kinlé à kḡy ngangḡ né-je kí meeḡ-si ndigi, kḡ tagir-je lḡ-si kdo nam kí 'nami kàdḡ Jeju Kristi-ti.

⁸ Beba sḡi ngankḡ-m-je kí njékadmeeḡ, kadi né lay kí to né kí tḡgrḡ-ti, kḡ né kí asi piti, kḡ né kí njururu, kḡ né kí aa njay, kḡ né kí dow à pa ta kí maji dḡ-ti, kḡ né kí tuwḡ ndigi dḡ-ti, kḡ né kí maji rḡti-rḡti, kḡ né kí asi gaki kadi dow piti kinlé bá to né-je kí tò tagir-je-ti lḡ-si. ⁹ Né kí m'ndó-si, né kí ingḡi rḡ-m-ti, kḡ ta kí ooi ta-m-ti, né kí m'ra m'adi ooi lé, 'rai-né kullḡ. Rḡmḡ lapiya lḡ Lubḡ à nḡy sḡ-si.

Ta kí sobi dḡ oiyo kí Pol ra

¹⁰ Loki m'oo kandi kilḡ kí ilḡi ká-m-ti bḡy kinlé, m'ingḡ rḡnḡl nḡ meeḡ nam-ti kí m'nam kàdḡ 'Babe-ti. Sḡi lé bo kilḡ ká-m-ti ra-si ya, ngà lo-é bá ingḡi al. ¹¹ To ndoo né bá ra-m bá m'pa-né ta kinlé bè tin al. Kdo mḡ m'ndó kisi kḡ meeḡ kusi nangḡ meeḡ né-je-ti lay. ¹² M'gḡ kisi dan ndoo-ti rḡm, m'gḡ kisi dan maji-ti mburuki-mburuki rḡm. Meeḡ né-je-ti lay, kḡ lo-je lay ya m'ndó adi lé m'ndan kàrè mḡ kisi rḡm, bo ra-m kàrè m'a kisi rḡm, dan maji-ti kí mburuki-mburuki kàrè m'a kisi rḡm, bá dan ndoo-ti kàrè m'a kisi rḡm tḡ. ¹³ Né lay ya m'asi ra kḡ takul njékadi-m tḡgi.

¹⁴ Bè ya kàrè, maji kḡ maji kdo kḡ-je lḡ-m lé sḡi ḡi sḡ-m meeḡ-é-ti. ¹⁵ Loki m'inḡ dḡnangḡ Maseduwan, dḡkaglo-ti kí kilḡ mbḡ Poyta kí Maji tum-né gin-é dan-si-ti kinlé, sḡi kí bebo Pilipi-ti rḡmḡ 'gḡi kí njékḡwnḡ-je kí rangḡ kí je sḡ-dé-je j'ulḡ ji-ji j'adi-nḡ meeḡ né-ti kí kadi rḡm, meeḡ né-ti kí kingḡ rḡm ya 'goto. To sḡi ya kḡ kár-si ó 'rai né-é kinlé. ¹⁶ ††Loki m'isi meeḡ bebo Tesaloniki-ti bḡy ya sḡi ulḡi kḡ né adi-mi nja joo, kdo kadi m'ra-né né-je kí ndoo-é ra-m. ¹⁷ To kadkare kí ji-si-ti bá m'isi m'sangḡi bá m'pa-né ta kinlé bè kdo al. Kullḡ-je kí 'rai 'rai lé bá m'isi m'sangḡi kadi ingḡi man-é dḡ-ti mburuki-mburuki. ¹⁸ Né-je lay ya m'ingḡ adi m'isi dan maji-ti mburuki-mburuki. Loki m'ingḡ né-je kí

* 4:3 4:3 Mbete kiskḡm lé to mbete kí rḡ Lubḡ-ti kí ri dow-je kí d'adi meeḡ-dé Lubḡ tò-ti (Ntd 3:5). † 4:16 4:16 Knj 17:1 † 4:16 4:16 2Kḡ 11:9

uləi-né Epaproditi lé, m'isi d̄irè-ti kí mbaa so. Né-je kinlé titi ubi kí ət̄i maji kí to négugi né kí Lubə ndigi rəm, nəl-é rəm kin bè. ¹⁹ Ə né-je lay kí ɔwi ndoo-é lé, Lubə lə-m kí to njènékingə kí riβa-é t̄ò kin ya à kadi-si kd̄o nam kí 'nami kàd̄i Jeju Kristi-ti. ²⁰ Riβa to 'lə B̄obi-ji Lubə ya k̄i d̄o βal-βal. Am̄en!

Lapiya kí ra

²¹ 'Rai lapiya njénam kàd̄i Jeju Kristi-ti kí 'to njékaa njay-je lay adi-mi. ²² Ngank̄-m-je kí njékadm̄eé kí d'isi sə-m nè 'ra-si lapiya t̄o. Njékaa njay-je lay ya 'ra-si lapiya ə kí boy n̄a to d̄e kí m̄eé k̄əy-ti lə Sejar, ngar kí boy. ²³ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju Kristi n̄əy sə-si.

Mbete kí Pol ndàngí adi Kolosi-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí Pol ndàngí adi Kolosi-je

Pol a dangay-ti, ə à to bebo Rɔm-ti je bè, bá ɛ ndàngi-
né mbete kin. Ɛ ndàngi mbete kinlé adi njékadmɛɛ-je kí
bebo Kolosi-ti ə idə-dé kadi d'ulə-né d'adi njékadmɛɛ-je
kí bebo Laodise-ti kí to bebo kí tò mbó-dé-ti kin tɔ. Pol
ndàngi mbete kinlé kɔ rɔ-né kɔ néndó kí ngòm kí isi ɔ̀
be dɔ njékadmɛɛ-je-ti kinlé, adi to néndó kí njirə-é tò dɔ
nékoɓe-je-ti lə jipi-je, kɔ dɔ tagir-je-ti lə greki-je. Jɛ j'gə né-
je kí mɛɛ néndó-ti kinlé káre-káre lay al, ngà né kí boy ɲa
lé, loki Pol isi rɔ kɔ néndó kinlé, ɛ ndàngi mbete kin tóy-né
Jeju Kristi rəm, toji-né kí kulə dɔ gin tógi Kristi-ti to né kí
maji.

Kɔ lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, Pol toji kí Kristi itə né-je lay rəm, taa
njékadmɛɛ-je ilə-dé taá rəm. Beba Pol toji njéndó mbete-je
liə né kí to tó-é al kí tò mɛɛ néndó-ti kí isi ɔ̀ be dɔ-dé kinlé.
Kɔ lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé, Pol ulə dingəm mɛɛ njéndó mbete-
je-ti liə kadi panjiyə-dé ɔw nati kɔ ta-je kí tɔgrɔ-ti kí sɔbi dɔ
Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. Kɔ Kristi oy kɔ ta lə-dé, adi
dɛ d'a kiɲə panjiyə-dé kí low kɔgi; ə Kristi tɔsi ndəl ində lə
tɛɛ, adi dɛ d'a kisi kəm kɔ takul-é rəm, kɔ kɔ ta liə rəm.

Pol lé, ɛ ya kɔ dɔ-é ɔw oo bebo Kolosi al. Dɔmaji ə à to
Eparasi kí ində gin njékəwnɔ-je kí Kolosi kin bá ɔr poy
gangi kisi-dé adi Pol. Toki né kí Pol ndàngi mbete kin
dɔkaglo-ti kí káre-rè kí ɛ ndàngi-né mbete lə Epeji-je, kɔ 'lə
Pilemɔ bá ulə-né Tisiki bá Onejim dan-é-né kin bè (4:7-9).

Lapiya kɔ oiyo kí ra-nɔ

Epe 1:15-19; Plp 1:3-6; 1Te 1:2-4

¹ Ma Pol kí m'to njékɔwkuɔ lə Jeju Kristi kɔ mɛɛndigi lə
Lubə, jɛ kɔ Timote kí to ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ j'isi nati bá
m'ndàngi mbete kin, ² m'adi-si sɔi ngankɔ-ji-je kí isi bebo
Kolosi-ti kí 'toi njékaa njay-je, kɔ njékɔ dɔ ndi-si-ti mɛɛ nam-
ti kí 'nami kadi Kristi-ti. Kadi ramaji kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə
ɲay sə-si. ³ Nɔ-je lay ya j'pa ta kɔ Lubə kí Bɔbi 'Babe lə-ji
Jeju Kristi kɔ ta lə-si ə j'ra-é-né oiyo. ⁴ Kɔ j'oo poy kadi kí
adi mɛɛ-si Jeju Kristi rəm, ndigi kí 'ndigi njékaa njay-je lay
rəm. ⁵ Sɔi 'rai bè kɔ nékində mɛɛ dɔ-ti kí tò ngəbi-si dɔrɔ-
ti, kí sɔi 'gəi kete kɔ takul ta kí tɔgrɔ-ti kí to Poyta kí Maji

kin. ⁶ Poyta kí Maji kí tɛɛ rɔ-si-ti kinlé, lo lay kí dɔnangi-ti nè kí tɛɛ-ti lé kandi-é tò rəm, ɔw kɪ kete-kete rəm; bè ya to é tò-né rɔ-si-ti ndɔ-é-ti nu kí sɔi 'taai-né ta-é rəm, 'gəi-né ramaji læ Lubə gə kí tɔgrɔ-ti, ⁷ †kɪ takul néndó-je kí ingəi rɔ madkullə-ti læ-ji Epaprasɪ kí j'ində-é dan kəm-ji-ti; ɛ to ngonnjəkullə læ Kristi ə to njəkə do ndi-é-ti kí isi ra kullə dan-si-ti; ⁸ ɛ bá idə-ji ta læ ndigi dow-je kí Ndil kí aa njay adi tò mɛɛ-si-ti.

Kasi gaki læ Kristi

Plp 1:9-11

⁹ Gin-é kin bá jɛ kàrè, mɛɛ ndɔ-é-ti nu kí j'oo-né ta læ-si lé, j'inə ta pa ta kɪ Lubə kɔ ta læ-si al. Jɛ 'dɔji-é kadi adi Ndil kí aa njay adi-si gosi kɪ négə kí asi gaki kadi 'gəi-né mɛɛndigi liə gə kí tɔgrɔ-ti. ¹⁰ Kadi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je læ 'Babe ə kadi nəl-é mɛɛ né-je-ti lay rəm, kadi kullə-je lay kí maji-maji bá to kandi-si rəm, bá kadi ɔwi kɪ kete-kete mɛɛ gə Lubə-ti rəm tɔ. ¹¹ Kadi 'təli dow-je kí tógi-si tò mɛɛ né-je-ti lay kɪ takul tógi-é kí riba-é nɔ kin, kɔ kadi mɛɛ né-je-ti lay ya uwəi rɔ-si ngə rəm, iləi mɛɛ-si do madi-é-ti rəm. ¹² Bɔbi-ji Lubə kí adi asi gaki kadi ingəi nékugə dɔji kí lo kí ndógi-ti nati kɪ njəkəa njay-je lé, kadi 'rai-é oiyo kɪ rɔnəl. ¹³ ɛ ɔr-ji gin tógi-ti læ londul* ə ɔw sə-ji kɔbe-ti læ Ngon-é kí ində-é dan kəm-é-ti. ¹⁴ †Ngon-é lé bá to njətaa-ji kilə-ji taá rəm, njəkinə go majal-je læ-ji kɔgi rəm. ¹⁵ ɛ to takəm Lubə kí dow oo-é kɪ kəm-é al rəm, to ngon dɔdər dan nékində-je-ti lay rəm. ¹⁶ Kɔ kəm rəbi kí rɔ-é-ti bá Lubə ində-né né-je lay kí dɔrɔ-ti kɪ dɔnangi-ti, né-je kí j'oo kɪ kəm-ji kɪ né-je kí j'oo kɪ kəm-ji al, kalikɔbe-je, kɪ kɔbe-je, kɪ njəkɔbe-je, kɪ njétógi-je. Né-je lay ya Lubə ində kɪ kəm rəbi kí rɔ-é-ti ə ɛ ində adi-é. ¹⁷ ɛ isi kete nɔ né-je-ti lay ə né-je lay tò kɪ takul-é. ¹⁸ †ɛ to do ə njəkəwnə-je 'to kubru rɔ-é. To kulə gin né rəm, to kí dɔsɔy kí tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm, kɔ kadi ɛ ya to kí dɔsɔy mɛɛ né-je-ti lay. ¹⁹ Kɔtələ nəl Lubə kadi n'isi mɛɛ-é-ti n'taa mɛɛ-é pəl-pəl ²⁰ †ə kadi kɪ takul-é bá n'è Lubə n'ulə-né noji nati kɪ né-je kí dɔnangi-ti rəm, kɪ né-je kí dɔrɔ-ti rəm, kɔ kadi lapiya tò kɪ takul-é rəm, kɪ takul məsi-é kí ɔy do kagdəsi-ti rəm. ²¹ Ə sɔi kí kete tagir-je læ-si kɪ kullə ra-si-je kí majal ra adi 'toi mba-je rəm, 'toi njéba-je læ Lubə rəm lé, ²² ngɔsnè ɛ ulə noji nati sə-si kɪ takul Ngon-é kí təl rɔ-é dow-ti ree oy, kɔ kadi 'tɛɛi-né nɔ-é-ti kɪ rɔ-si kí aa njay kí né kí maji al

† **1:7** 1:7 Kol 4:12; Plm 1:23 * **1:13** 1:13 Ta kinlé kor mɛɛ-é to: ɛ ɔr-ji kɔgi gin tógi-ti læ Sú kí njəkɔbe lo kí ndul-ti. † **1:14** 1:14 Epe 1:7 † **1:18** 1:18 Epe 1:22,23 † **1:20** 1:20 Epe 2:16

goto-ti rəm, bá kadi ta goto-né dɔ-si-ti rəm tɔ. ²³ Ngà kà bá ɔ́i njángi dɔ kadmeɛ-ti ɔ́ adi njirə-si ngà nangi, ɔ́i lo kà-si-ti gərərə kadi dow ɔ́r-si ɔ́w sə-si sɔ́y kì nékində meɛ dɔ-ti kí ta-é tò meɛ Poyta kí Maji-ti kí ooi kin al. Poyta kí Maji kí d'ilə mbɛ-é d'adi dow-je lay dɔnangi-ti nè kinlé bá, mɔ́ Pol m'təl ngonnjékullə-é.

Kullə-je kí rɔ-je lə Pol

Epe 3:1-13; 1Kɔ 2:7-13

²⁴ Kí bone bè kinlé, m'ra rɔnəl kɔɔ kɔ-je kí m'ingə kɔɔ ta lə-si ɔ́ kɔ-je kí kingə kɔɔ Kristi lé, mɔ́ m'təl ta ɛ́ kí sɔ́bi dɔ-m kɔɔ ta lə njékəwnɔ́-je kí 'to kubru rɔ́ Kristi. ²⁵ Njékəwnɔ́-je lé bá mɔ́ m'təl ngonnjékullə lə-dé. Lubə ində-m kɔɔ kadi m'idə-si ta liə lay tingə. ²⁶ Beba né kí tò lo bɔ́yɔ-é-ti kaglo-je-ti lay kí kete, adi dow-je lay kí kete 'gə al lé, ngosnè kin Lubə tɛɛ kì dɔ-é adi njékaa njay-je liə, ²⁷ kí ɛ́ ndigi kadi 'gə kí né kí tò lo bɔ́yɔ-é-ti bá n'tɛɛ kì dɔ-é dan dow-je-ti kí 'to jipi-je al kinlé, to né kí riba-é nɔ́; né-é kinlé to kisi kí Kristi isi meɛ-si-ti, adi to riba kí to nékində meɛ dɔ-ti. ²⁸ E bá jé j'ilə mbɛ ta liə j'ndəji-né dow-je lay rəm, j'ndó-né né dow-je lay rəm kì gosi ya lay, kɔɔ kadi j'adi dow-je lay 'maji d'ɔ́r njuti meɛ nam-ti kí 'nam kàdì Kristi-ti. ²⁹ Gin-é kin bá m'ra-né kullə m'ɔ́ rɔ́gi-rɔ́gi ɔ́ m'ɔ́-né kì takul tógi-é kí isi ra kullə meɛ-m-ti nɔ́.

2

Ta ɔ́ meɛ Pol kɔɔ kadmeɛ lə njékəwnɔ́-je kí Kolosi

¹ Kɔɔ, m'ndigi kadi 'gəi rɔ́ kí ngà kí m'isi m'ɔ́ kɔɔ ta lə-si rəm, kɔɔ ta lə dɛ́ kí bebo Laodise-ti rəm, bá kɔɔ ta lə dɛ́ lay kí d'oo daji rɔ́-m nja káre al rəm, ² kɔɔ kadi meɛ-dé sɔ́l, kadi d'ində rɔ́-dé nati kì takul ndignɔ́ ɔ́ kadi négə kí tɔ́grɔ́-ti asi-dé naki-naki kadi meɛ-dé ndakɔ́y, kɔɔ kadi 'gə-né né kí Lubə bɔ́yɔ́ bá tɛɛ kì dɔ-é, adi to Kristi, ³ kí gosi kì négə kí to né-je kí gati-é nɔ́ kinlé lay ya toki bɔ́yɔ́ rɔ́-é-ti*.

Ndəji kí sɔ́bi dɔ́ njéndó dow-je né-je kí ngɔ́m

⁴ M'idə-si ta-je kin bè kɔɔ kadi dow ədi-si kì ta-je kí nəl-nəl al. ⁵ Kɔɔ lé daji rɔ́-m goto sə-si kàrè, meɛ-m tò dɔ-si-ti. Lokì m'oo né-je kí isi njiyə kì gangi-é gangi-é dan-si-ti rəm, m'oo poy kuwə rɔ́ ngà lə-si meɛ kadmeɛ Kristi-ti rəm lé, rɔ́-m nəl-m. ⁶ Ən ɔ́, titi kí adi-né meɛ-si 'Babe Jeju Kristi lé, adi panjiyə-si ɔ́w nati kì panjiyə-é; ⁷ uləi njirə-si rɔ́-é-ti ɔ́ 'tɔ́gi-né kì kete-kete rəm, ɔ́i lo kà-si-ti gərərə dɔ́ nam-ti kí 'nami kàdì-é-ti ɔ́ ɔ́i dɔ́ kadmeɛ-ti gangi-é-ti kí 'ndó-si-né

* 2:3 2:3 1Kɔ 1:24-31

ə 'rai Lubə oiyo n̄a. ⁸ Ooi go rɔ-si maji kadi dow ədi-si k̄i n̄égə lə dow-je al rəm, b̄á takədi-je k̄i m̄eɛ wəy kare k̄i go n̄éndó-je-ti lə dow-je, k̄i to ngan n̄éndó-je k̄i d̄onangi-ti b̄i to n̄éndó-je lə Kristi al kinlé, adi dow ədi-si-né al rəm tɔ. ⁹ Kdɔtalə Kristi lé, né k̄i rɔ Lubə-ti ya tɔ rɔ-é-ti b̄ikti lay. ¹⁰ Ə səi lé, nam k̄i 'nami k̄àd̄i Kristi-ti k̄i to k̄i 'boy dɔ kɔb̄e-je-ti lay rəm, dɔ tóḡi-je-ti lay rəm lé, né-je k̄i rɔ-é-ti lay ya tɔ rɔ-si-ti tɔ. ¹¹ Nam k̄i 'nami k̄àd̄i-é-ti lé, d'ij̄ə-si ganjangi k̄i to ganjangi k̄i dow ij̄ə k̄i ji-é al; adi to kɔr né-je lay k̄i daji rɔ dow ndiḡi kin kɔgi; ɛ b̄á to ganjangi lə Kristi lé. ¹² †Dub̄i-si nati k̄i Kristi k̄i takul bat̄em, ə nam k̄i 'nami k̄àd̄i-é-ti lé, səi 'tɔsi nd̄əli nati siə k̄i takul kadi k̄i adi m̄eɛ-si k̄i tóḡi lə Lubə b̄á adi-é tɔsi nd̄əl ind̄ə lo t̄eɛ dan dow-je-ti k̄i d'oy kin. ¹³ †Səi lé, nd̄ok̄i oyi koy kullə ra-si-je k̄i maji al rəm, koy kij̄ə k̄i d'ij̄ə-si ganjangi al rəm, ya Lubə təl-si adi isi kəm nati k̄i Kristi k̄i kəm rəb̄i kin̄ə k̄i in̄ə go majal-je lə-ji lay kɔgi; ¹⁴ †mbete k̄i 'ndàngi 'gangi-né ta dɔ-ji-ti lé, Lubə bujuru kɔgi; ɛ b̄á to mbete k̄i nj̄əkɔr gin kaldɔta-je lə-ji; mbete-é kinlé b̄á Lubə b̄ə-é kagd̄əsi-ti bujuru-é kɔgi; ¹⁵ Lubə taa tóḡi ndil-je k̄i maji al k̄i nj̄étóḡi-je, tət̄i-dé rɔ k̄i takul koy Ngon-é kagd̄əsi-ti, ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti takəm kosi dow-je-ti. ¹⁶ †Ən é, adi dow gangta dɔ-si-ti kdɔtalə né k̄i usoi əse né k̄i ayi al rəm, b̄á kdɔtalə ra n̄ay əse n̄ay k̄i ubə siḡi al rəm, b̄á kdɔtalə ndɔ taakoo lə jipi-je al rəm. ¹⁷ Né-je lay kinlé to ndil né-je k̄i à ree k̄i ree b̄əy, ngà ɛ k̄i tɔgrɔ-ti lé, to k̄i 'lə Kristi. ¹⁸ Adi dow k̄i nj̄əpole malayka-je ə ra rɔ-é k̄i nj̄əsɔl dɔ-é taa néd̄oji ngɔdi k̄i ayi kin al. Dow k̄i b̄ə kinlé, to dow k̄i nj̄ək̄ində kəm-é go n̄i-je-ti; tagir-je liə k̄i to tagir lə dow adi-é ind̄ə k̄àd̄i-é kində k̄i go tagir-ti lə dow-je. ¹⁹ †Dowb̄é-je lé, 'nam k̄àd̄i Kristi-ti al. Kristi lé to dɔ, ə nj̄ək̄əwn̄a-je 'to kuburu rɔ-é; k̄i takul-é b̄á sinḡə-je 'tur-né ta-n̄a-ti ə njirə-je 'tɔ-dé-né nati maji kin, ə 'tɔgi tɔgi k̄i i rɔ Lubə-ti. ²⁰ Kinə səi oyi k̄i Kristi nati m̄eɛ ngan n̄éndó-je-ti k̄i d̄onangi-ti nè rəmə, kdɔ ri b̄á səi rai titi né k̄i isi d̄onangi-ti nè b̄ə b̄əy, adi adi d'ind̄ə ndukun-je dɔ-si-ti 'pane: ²¹ 'Un al! 'N̄a al! Ɔdi rɔ ji-i-ti al! ²² Né-je lay kinlé tɔ kdɔ kadi kullə ya toki ra-né ə tuji kɔgi ya al wa? To ta k̄i sobi dɔ ndukun-je, k̄i n̄éndó lə dow-je. ²³ Tɔgrɔ ya, n̄éndó-je kinlé, kinə 'oo maji rəmə, ra rɔ-é k̄i gosi b̄ə; kdɔ tɔji pole Lubə k̄i m̄eɛndiḡi rəm, k̄i sol dɔ rəm, k̄i kində dɔ rɔ-ti rəm, ngà n̄éndó-je kinlé riba-é goto, tɔ kdɔ rɔnəl lə dow ya par.

3

*Kiskəm kí sigi k̀ Kristi**Plp 3:18-21; 1Jq 3:1-3; Epε 5:3-20; 4:17-21*

¹ Beba kinə səi 'tosi 'ndəli nati k̀ Kristi rəmə, 'sangi né-je kí taá, lo-ti kí Kristi isi-ti d̀o jikol Lubə-ti. ² 'Giri ta d̀o né-je-ti kí taá b̀i giri ta d̀o né-je-ti kí d̀onangi-ti nè al. ³ Kdotalə səi 'toi kí dow-je kí d'oy bè ə kiskəm lə-si toki b̀oyɔ nati k̀ Kristi rə Lubə-ti. ⁴ Loki Kristi kí to kiskəm lə-si à tɛɛ kɔy lé, səi kàrè a tɛɛi siə nati dan rifa-ti tɔ. ⁵ Ən ə né-je kí d̀onangi-ti nè kí to kaya-je, k̀i né ra kí t̀o nɛ-je, k̀i bo né-je kí maji al-je k̀i kay ngodi go-ti-je, k̀i kəmnda kí to pole magi-je kinlé, 'təri kɔgi rɔ-si-ti. ⁶ Né-é-je kinlé b́a wɔngi lə Lubə isi ree-né d̀o njédɔngə-je-ti. ⁷ Né kin b́a to panjiyə-si kí kete, loki isi-né dan majal-ti. ⁸ Ngà kí ngɔsnè-ti kinlé, səi kàrè, ɔri né-je kinlé kɔgi rɔ-si-ti: adi to wɔngi, k̀i rɔkati kanəŋə, k̀i mɛɛndul, k̀i kulə ta ndil dow-ti, k̀i ta-je kí t̀o rɔsol kí tɛɛ ta-si-ti.* ⁹ †Səi kí 'təri panjiyə kí low k̀i kullə ra-é-je kɔgi rɔ-si-ti lé, ədi-nə al. ¹⁰ †Səi 'təli dow-je kí sigi kí Lubə isi mbəl-si ndɔ-é ndɔ-é kadi 'toi takəm-é ɛ́ kí Njɛra-si kdɔ kadi 'gəi-é-né maji. ¹¹ Grəki k̀i Jipi goto, dow kí d'ijə-é ganjangi k̀i dow kí d'ijə-é ganjangi al goto, mba k̀i njəkəmtɛɛ al goto, dow kí to bə k̀i bə al goto; ngà Kristi ya to né-je lay rəm, a mɛɛ né-je-ti lay rəm. ¹² †Beba titi kí Lubə mbəti-si-né adi-si aai njay rəm, ində-si-né dan kəm-é-ti rəm kinlé, adi ta ɔ́ mɛɛ-si kdɔ dow-je rəm, adi ramaji, k̀i soldɔ, k̀i sol lom-lom, k̀i mɛɛ kí kilə d̀o madi-é-ti t̀o rɔ-si-ti tɔ. ¹³ †Isi d̀o-ti k̀i nə, 'rai maji k̀i nə; kinə dow ɔw k̀i ta k̀i madi-é rəmə, inəi go kɔgi adi-nə, titi kí Kristi ra sə-si maji b́a inə-né go kɔgi adi-si kin bè tɔ. ¹⁴ Ngà né kí boy nə lé, adi ndigi dow-je uwə mɛɛ-si. Ndigə dow-je kinlé b́a to kulə kí à t̀o-si nati kadi 'maji ɔri njuti. ¹⁵ Lapiya lə Kristi, kí Lubə bə-si-né kdɔ kadi 'təli-né daji rɔ kí kàre-rè kinlé, kadi ɔ́ bé mɛɛ-si-ti. 'Rai oiyo Lubə. ¹⁶ †Kadi ta lə Kristi ra bə mɛɛ-si-ti k̀i né-je kí maji-maji kí titi lay, 'ndói-nə né ə ndəji-nə k̀i gosi-é gosi-é, k̀i pa-je, k̀i pa kɔsgaji-je, k̀i pa-je kí gay-gay kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti; 'tɔyi Lubə k̀i mɛɛ-si k̀i kàre-rè k̀i pa-je kí Ndil kí aa njay ində ta-si-ti 'rai-é-né oiyo. ¹⁷ Né-je lay ya kí a rai, adi t̀o ta əse kullə kàrè rəmə, 'rai k̀i ri 'Bəbɛ Jɛju ə 'rai-né oiyo Bəbi-ji Lubə k̀i takul-é.

*Kisi-nə lə njəkadmɛɛ-je mɛɛ kəy-ti**Epε 5:22-33; 6:1-9; 1Pi 2:18-25; 3:1-7*

* **3:8** 3:8 Epε 4:31 † **3:9** 3:9 Epε 4:22 † **3:10** 3:10 Epε 4:24 † **3:12** 3:12 Epε 4:2 † **3:13** 3:13 Epε 4:32 † **3:16** 3:16 Epε 5:19,20

18 †Səi dené-je, uləi dɔ-si gin tógi-ti læ ngəbi-si-je; ɛ bá to né kí tuwə ra n̄ɔ 'Babe-ti. 19 †Səi dingəm-je, 'ndigi ne-si-je, b̄i adi rɔ-si ati-si dɔ-dé-ti al. 20 †Səi ngan-je, 'təli rɔ-si go ta-ti læ njékoji-si-je m̄eɛ né-je-ti lay, kɔɔ ɛ bá to né kí nəl 'Babe. 21 †Səi bɔbi ngan-je, 'rai ngan-si-je adi wɔngi ra-dé al, nè m̄eɛ-dé à tuji. 22 †Səi bə-je, m̄eɛ né-je-ti lay ya 'təli rɔ-si go ta-ti læ dow-je kí 'to 'ba-si-je. 'Rai b̄e takəm-dé-ti par al rəm, bá kɔɔ nəl-né dow-je par al rəm, ngà kadi 'rai k̄i m̄eɛnda kay m̄eɛ bəl 'Babe-ti. 23 Kullə-je lay kí isi 'rai lé, 'rai k̄i m̄eɛnda kay titi kullə læ 'Babe b̄e b̄i titi kullə læ dow-je al 24 ə kadi 'gəi kí 'Babe à kadi-si nékugə d̄oji kí ɛ uwə dɔ-é kɔɔ-si. 'Rai kullə adi Kristi kí to 'Babe. 25 †Kɔɔ nj̄era né kí njururu al lé, à t̄əti kandi né ra kí njururu al liə lé ya tɔ, kɔɔ Lubə lé k̄ərkəm dow goto rɔ-é-ti.

4

1 †Səi 'ba bə-je, bə-je lə-si lé, 'rai sə-dé né kí njururu rəm, 'rai k̄i k̄ərkəm-n̄a al rəm, ə kadi 'gəi kí səi ya k̄ərə 'Ba-si isi d̄əɾa-ti n̄ɔɔ tɔ.

Nd̄əji-je k̄i lapiya-je

Epe 6:18-20; 5:14-17

2 Uwəi rɔ-si nḡa m̄eɛ ta-ti kí pa k̄i Lubə, isi kəm m̄eɛ-é-ti ə 'rai-né oiyo Lubə. 3 'Pai ta k̄i Lubə kɔɔ ta lə-ji tɔ; kadi Lubə t̄eɛ tarəbi kilə mb̄e Poyta kí Maji n̄ɔ-ji-ti, kɔɔ kadi m'pa ta læ Kristi kí to ta kí t̄o lo b̄oyɔ-é-ti, kí ta-é bá d'ilə-m-né sil kinlé 4 ə kadi m'pa ta-é aa yéréré titi kí t̄o kadi m'pa-né lé ya. 5 †Ind̄əi kəmkaa d̄o panjiyə-si-ti k̄i rɔ njékadm̄eɛ al-je-ti. In̄əi d̄əkaglo adi d̄əə k̄oḡi kare al. 6 Kadi ta-je lə-si lay ya t̄o ta-je kí maji-maji toki né kí kati t̄o-ti b̄e, kɔɔ kadi dow kí rá-rá kí d̄əji-si ta rəmə, 'gəi lo kiləi-é-ti. 7 ††Tisiki kí to ngonkɔ-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, to ngonnjékullə kí t̄ogro-ti læ 'Babe rəm, bá to madkullə lə-m m̄eɛ kullə-ti læ 'Babe rəm kin ya à k̄ər-si poy né-je lay kí s̄əbi dɔ-m. 8 Gin-é kin bá m'ulə-é-né rɔ-si-ti b̄e, kɔɔ kadi 'gəi-né ta kí s̄əbi d̄o kisi-ji nè kin rəm, bá kadi ɔw s̄əl m̄eɛ-si rəm tɔ. 9 †M'ulə-é nati k̄i Onejim kí to njék̄a d̄o ndi-é-ti kí to ngonkɔ-m kí m'ində-é dan kəm-m-ti, ɛ t̄o kí dan-si-ti. D̄e d'a k̄ər-si poy né-je lay kí d̄əə nè. 10 †Aristarki kí to madi dangay lə-m ra-si lapiya, bá Marki kí to noji Barnabasi ra-si lapiya tɔ. E lé m'un ndu m'adi-si kɔɔ ta liə ngá; kinə t̄eɛ rɔ-si-ti rəmə,

† 3:18 3:18 Epe 5:22; 1Pi 3:1 † 3:19 3:19 Epe 5:25; 1Pi 3:7 † 3:20 3:20 Epe 6:1 † 3:21 3:21 Epe 6:4 † 3:22 3:22 Epe 6:5-8 † 3:25 3:25 Epe 6:9 † 4:1 4:1 Epe 6:9 † 4:5 4:5 Epe 5:16 † 4:7 4:7 Knj 20:4; 2Ti 4:12 † 4:7 4:7 Epe 6:21,22 † 4:9 4:9 Plm 1:10-12 † 4:10 4:10 a Knj 19:29; 27:2; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39

uwəi-é rɔ-si-ti maji. ¹¹ Jeju kí 'ba-é Justusi kin ra-si lapiya tɔ. Dan jipi-je-ti kí nè lé, de kin ya par bá 'ra sə-m kullə kí sɔbi dɔ kɔbe lə Lubə, de bá 'to njésɔl mɛɛ-m-je. ¹² †Eparasi kí to kí dan-si-ti, ra-si lapiya. E to ngonnjəkullə lə Jeju Kristi, kí inɔ ta rɔ kɔ ta lə-si al, mɛɛ ta-ti kí pa kɪ Lubə, kɔ kadi asi gaki rəm, kadi 'gəi-né né kí mɛɛ Lubə ndigi maji ə ɔi-né gərərə. ¹³ M'pa ta kí dɔ-é-ti bè kɔ e adi rɔ-é kɔ nɔ kɔ ta lə-si rəm, kɔ de kí Laodise rəm, bá kɔ de kí Iyerapolisi-ti rəm tɔ. ¹⁴ †Doktur Luki kí m'ində-é dan kəm-m-ti ra-si lapiya, bá Demasi kàrè ra-si lapiya rəm tɔ. ¹⁵ 'Rai lapiya ngankɔ-ji-je kí njəkadmɛɛ-je kí d'isi Laodise rəm, bá 'rai lapiya Nimpa kɪ njəkəwnɔ-je kí mɛɛ kəy-ti liə rəm tɔ. ¹⁶ Loki səi 'ndói mbete kin dan-si-ti rəm, 'rai lay kadi toki ndó dan njəkəwnɔ-je-ti kí Laodise tɔ, ə səi kàrè kadi 'ndói mbete kí à kɪ Laodise ree rɔ-si-ti tɔ. ¹⁷ †Idəi Arsipi kadi tɔsi kəm-é dɔ kullə-ti kí ingə rɔ 'Babe-ti kin, kɔ kadi ra kullə-é maji. ¹⁸ Mɔ Pol ya m'ndangi kɪ ji-m m'panè lapiya lə-si. Adi mɛɛ-si ole dɔ sil-ti lə-m. Kadi ramaji lə Lubə nɔy sə-si!

† **4:12** 4:12 Kol 1:7; Plm 1:23 † **4:14** 4:14 a 2Ti 4:11; Plm 1:24; b 2Ti 4:10; Plm 1:24 † **4:17** 4:17 Plm 1:2

Mbete kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Pol ndàngí adi Tesaloniki-je

Pol ndàngí mbete kin kɔ kɔ kulə-né dingəm mee njékadmee-je-ti kí Tesaloniki rəm, kɔ mbusi-né nja-dé rəm. Bebo Tesaloniki lé to bebo kí dɔnangí Maseduwan-ti, kɔ be-ti læ dow-je kí Róm, kəl lo kí taá-ti læ greki-je. Mee Mbete kullə-ti læ njékowkulə-je kí 17:1-10 lé, 'ndàngi-ti kí Pol-je kɔ madkullə-je liə d'ilə mbe Poyta kí Maji bebo Tesaloniki-ti, 'ndàngi-ti kí jipi-je, kɔ jipi al-je d'adi mee-dé Jeju Kristi rəm. Go-ti, jipi-je kí d'adi mee-dé Jeju al d'osi ta Pol kɔ kullə liə kí ɛ ra kinlé, adi de kɔ madkullə-je liə 'tee mee bebo-ti ndoo d'ay-na. Ə go-ti, loki 'ree 'tee bebo Kɔrenti-ti rəmə, mee Pol ɔ kəkəkə kɔ njékadi mee-dé sigi kí bebo Tesaloniki-ti, adi ulə Timote rɔ-dé-ti. Loki Timote təl ɔw rɔ Pol-ti gogi lé, idə Pol kí Tesaloniki-je lé, dan kulə-ti kí d'ulə kəm-dé ndoo kin ya kàrè, de d'ɔ gərərə dɔ kadmee-ti læ-dé rəm, bá mee ndigi dow-je-ti rəm. Mee Pol usi nangi adi ɛ ndàngi mbete kin adi-dé ra-dé-né oiyo rəm, tɔji-dé-né ndigi kí ɛ ndigi-dé rəm, bá kɔ ndó-dé-né né ki dɔ madi-é-ti rəm.

Kɔ lo kɔr-é-ti kí 1-3 lé, Pol gir dɔ kisi-dé-ti kí ndoki de kɔ Tesaloniki-je d'isi nati kin rəmə, ɛ ra-dé oiyo. Kɔ lo kɔr-é-ti kí 4-5 lé, Pol ndó-dé né kí sɔbi dɔ təl ree læ 'Babe rəm, bá ndó-dé panjiyə kí d'a nəl-né 'Babe rəm.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ †Ma Pol, j'isi nati kɔ Silbe-je* kɔ Timote bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si sɔi njékəwnə-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. Kadi ramaji kɔ lapiya nɔy sə-si.

Panjiyə njékəwnə-je kí Tesaloniki-ti kɔ kadmee læ-dé Plp 1:3-6; Kol 1:3-8

² Je j'ra oiyo Lubə kɔ ndo-je lay kɔ ta læ-si lay rəm, bá mee ta-je-ti kí j'isi j'pa siə kàrè j'ilə ri-si dan-ti-dan-ti rəm tɔ. ³ Kullə kadmee læ-si, kɔ kullə ndigi kí 'ndigi dow-je, kɔ kində kí indəi mee-si dɔ 'Babe-ti læ-ji Jeju Kristi ya ɔi dɔ-ti njàngi kinlé, mee-ji ole dɔ-ti nɔ Bɔbi-ji Lubə-ti taá-taá. ⁴ Sɔi

† 1:1 1:1 Knj 17:1 * 1:1 1:1 Silbe lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19; 2Te 1:1)

ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ lé, 'toi dow-je kí Lubə ində-si dan kəm-é-ti; je j'gə kí ɛ mbəti-si. ⁵ Kdo Poyta kí Maji kí j'ilə mbɛ-é j'adi-si lé, j'ilə kɪ ta kí ta-ji-ti par al, ngà j'ilə kɪ tógi rəm, Ndil kí aa njay ra sə-ji dɔ-ti rəm, bá je j'ilə kɪ mɛɛnda kɔy rəm tɔ. Panjiyə-ji kí dan-si-ti kí ndɔki ooi kinlé, səi ya kàrè 'gəi kí to bè kdo maji lə-si.

⁶ †Səi lé, səi 'ndaji kullə ra-ji rəm, 'ndaji kullə ra 'Babe rəm, kdɔtalə dan kɔ-je-ti kí n̄a ya kàrè Ndil kí aa njay adi-si 'taai ta lə Lubə kɪ rɔnəl. ⁷ Beba səi 'təli-né néndaji lə njékadmɛɛ-je lay kí dɔnangi Maseduwan-ti kɪ dɔnangi Akay-ti. ⁸ Kdɔtalə ta lə 'Babe kí ra kullə dan-si-ti lé, poy-é ɔw dɔnangi Maseduwan-ti kɪ dɔnangi Akay-ti; ngà to ɛ kin par al, mɛɛ-si kí adi Lubə lé kàrè dow-je d'oo poy-é kí lo lay sar adi je j'ɔw ndoo pa ta-é al rəm ngá. ⁹ Kdɔtalə dow-je d'or poy kuwə kí uwəi-ji kɪ rɔ-si-ti rəm, d'or poy kinə kí in̄əi magi-je kɔgi ə 'təli kɪ rɔ Lubə-ti kdo kadi 'rai kullə adi Lubə kí tɔgrɔ-ti kí to njékiskəm rəm, ¹⁰ kdo kadi 'ngəbi Ngon-é kí ndɔki adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, kí à kɪ dɔrɔ-ti kdo ree, adi to Jeju kí taa-ji ta wɔngi-ti kí à ree lé.

2

Panjiyə Pol dan njékəwnɔ-je-ti kí Tesaloniki-ti Knj 20:18-21,31-35; 2Kɔ 6:3-10; 12:12-15

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, səi ya kàrè 'gəi kí kɔw-ji rɔ-si-ti lé, tɔ kɔgi kare al. ² †Titi kí səi 'gəi-né lé, d'adi-ji kɔ kete mɛɛ bebo Pilipi-ti bá 'taji-ji rəm; ya ngà je j'ingə tógi rɔ Lubə-ti lə-ji bá j'ilə-né mbɛ Poyta kí Maji liə j'adi-si dan rɔ-je-ti kí n̄a kin. ³ Kdɔtalə ta lə Lubə kí je j'isi j'ndó dow-je lé, to néndó kí takədi tɔ-ti al rəm, j'ndó kɪ tagir kí tɔ n̄ɛ al rəm, bá j'ədi-né dow al rəm tɔ. ⁴ Ngà Lubə n̄a-ji oo bá ulə kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji ji-ji-ti, adi je j'pa ta kdo nəl-né dow-je al, ngà j'pa ta kdo nəl-né Lubə kí njɛgə mɛɛ-ji. ⁵ Titi kí səi gəi-né lé, je j'pa ta j'ədi-né kəm dow nja káre al rəm, bá nja káre ya kàrè j'pa ta kdo kingə-né né ji dow-ti al rəm; Lubə gə mɛɛ-ji bəti. ⁶ Je j'sangi riba rɔ dow-je-ti al rəm, j'sangi riba rɔ-si-ti al rəm, bá rɔ dow-je-ti kí rangi al rəm tɔ. Lé j'a ra-si kí lə njètógi-ti, kdo to kí j'to njékɔwkulə-je lə Kristi, ⁷ ya ngà je j'sol lom-lom dan-si-ti. Titi kí kɔ ngan-je tɔsi-né kəm-é dɔ ngan-é-je-ti lé, ⁸ je kàrè ndigi kí j'ndigi-si n̄a kinlé, j'ndigi kadi Poyta kí Maji lə Lubə ya par bá j'ilə mbɛ-é j'adi-si al, ngà j'ndigi kadi daji rɔ-ji ya kàrè j'ilə kɔgi kdo ta lə-si, kdo səi 'təli dow-je kí j'ində-si dan kəm-ji-ti.

† 1:6 1:6 Knj 17:5-9 † 2:2 2:2 a Knj 16:19-24; b Knj 17:1-9

⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kullə-je kí j'ra, kì kò-je kí j'ingə lé, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti. Lókì j'isi j'ilə mbɛ Poyta kí Majì lə Lubə j'adi-si lé, j'ra kullə ndɔɔ-je kì kada-je kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ¹⁰ Səi njékadmɛɛ-je, panjiyə-ji kí dan-si-ti lé, aa njay rəm, to njururu rəm, ta kí dow à kilə dɔ-ji-ti goto rəm adi səi ooi bəti rəm, bá Lubə kàrè oo bəti rəm to. ¹¹ Né kí j'ra kì ná-ná dan-si-ti titi kí Bobì ngan-je ra-né kì ngan-é bè kin kàrè, səi 'gəi rəm. ¹² Jɛ j'ulə dingəm mɛɛ-si-ti, j'sol mɛɛ-si, bá j'ndəji-si kadi adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí Lubə ba-dé kɔ kɔbɛ liə rəm, kɔ riba liə rəm to.

¹³ Lókì jɛ j'ilə ta lə Lubə mbi-si-ti lé, səi 'ndigi dɔ-ti titi ta lə dow al, ngà 'ndigi dɔ-ti kí tɔgrɔ-ti ya to ta lə Lubə kí isi ra kullə mɛɛ-si səi-ti kí adi mɛɛ-si. Né kin bá jɛ j'ra-né oiyo Lubə taá-taá kɔ. ¹⁴ †Kɔdɔtalə səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ lé, səi 'ndaji kullə ra njékəwnɔ-je kí gay-gay kí 'to njékəwnɔ-je lə Lubə kí 'to njénam kadi Jeju Kristi-ti kí d'isi dɔnangi Jude-ti, kɔdɔtalə səi ya kàrè ingəi kò ji dow-je-ti kí bɛe lə-si ya, titi kí dɛ kàrè d'ingə-né gɔ kò-je kí kàre kin ji jipi-je-ti to. ¹⁵ †Jipi-je lé, dɛ ya 'tol njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, 'tol 'Babɛ Jeju rəm, bá d'ulə kəm-ji ndoo rəm to. Dɛ 'nəl Lubə al rəm, bá 'to njéba-je lə dow-je lay rəm to. ¹⁶ Dɛ d'ɔgi-ji kilə mbɛ Poyta kí Majì kadi dow-je kí 'to jipi-je al, kɔ kadi d'aji al; beba dɛ jipi-je lé 'ra-né majal kí dɔ-ti par-par adi wɔngi ra Lubə dɔ-dé-ti.

*Pol ndigi təl kɔw koo njékəwnɔ-je kí Tesaloniki-ti
Knj 17:14-16*

¹⁷ Ngá jɛ rəmə, səi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ, dɔkaglo kí sɛ kí j'inəi-né-nɔ lé, kəm-ji oo-si al, ngà mɛɛ-ji rəmə tò dɔ-si-ti géréré. Beba bɔ kadi j'təl j'ɔw j'oo-si ra-ji nɔ adi j'ndur dɔ rɔ-ji-ti nɔ kadi j'ɔw j'oo-si. ¹⁸ Gin-é kin bá j'ndigi kɔw njal rɔ-si-ti. Mɔ Pol ya m'nɔ asi nja joo bè kadi m'ɔw rɔ-si-ti ya, ngà Satɔ ɔgi-ji lo-é. ¹⁹ Nɔo kí 'Babɛ lə-ji Jeju à təl ree lé, ná kí rangi bá à to nékində mɛɛ dɔ-ti lə-ji, kì rɔnəl lə-ji, kì jɔgi riba lə-ji takəm-é-ti bəy wa? ²⁰ Oiyol! Səi ya a toi riba lə-ji, kì rɔnəl lə-ji.

3

D'ulə Timote Tesaloniki-ti

¹ †Né kin bá jɛ j'oo-né lo ngəbi al, adi j'panè tò maji kadi j'isi kì kár-ji mɛɛ bebo Aten-ti nè. ² Beba j'ulə ngonkɔ-ji Timote kí to ngonnjəkullə lə Lubə mɛɛ kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti lə Kristi kadi ɔw ulə dingəm mɛɛ-si-ti ə mbusi-né

† 2:14 2:14 Knj 17:5 † 2:15 2:15 Knj 9:23,29; 13:45,50; 14:2,5,19; 17:5,13; 18:12

† 3:1 3:1 Knj 17:15

nja-si mee kadmee-ti læ-si. ³ Kdo kadi kɔ-je kɪ isi ingəi kinlé ra dow káre dan-si-ti adi səbi ngin-ngin al; kdotalə səi ya kàrè 'gəi bəti kɪ jəi lé j'isi kdo kadi kɔ-je kɪ bè kin ree dɔ-ji-ti ya. ⁴ Loki ndoki j'isi sə-si nati bəy ya j'idə-si kete j'panè j'a kingəi kɔ nɔ lé, səi 'gəi bəti né-é bá ree ngá tin. ⁵ Gin-é kin bá mɔ m'oo lo ngəbi al, adi m'ulə-né Timote kadi ɔw oo ta kɪ səbi dɔ kadmee læ-si, kdotalə m'bəl kɪ njənɔ dow-je à kɪ nɔ-si sar kadi kullə kɪ j'ra dan-si-ti təl tò kɔgi kare.

⁶ †Ngà Timote kɪ j rɔ-si-ti ree rɔ-ji-ti ngosnè bəy lé, idə-ji poyta kɪ maji dɔ kadmee-ti læ-si, kɪ dɔ ndigi-ti kɪ 'ndigi dow-je, bá idə-ji panè mee-si oy dɔ-ji-ti al adi bo koo-ji ra-si titi kɪ jə kàrè bo koo-si ra-ji-né kin bè tɔ. ⁷ Səi ngankɔ-m-je kɪ njekadmee, né kin bá dan nékəmtondoo-je-ti kɪ lay kɪ tɛɛ dɔ-ji-ti, kɪ dan kɔ-je-ti ya kàrè kadmee læ-si ra adi mee-ji səl. ⁸ Bone bè kinlé, mee-ji usi nangi, kdotalə kɔ kɪ ɔi njangi mee kində rɔ nati kɪ 'Babe. ⁹ Ra kɪ 'rai-ji adi rɔ-ji nəl-ji nɔ nɔ Lubə-ti kinlé, j'a ra-é oiyo kdo ta læ-si ban bá à kusi rɔ-ji-ti é n wa? ¹⁰ Bəba, ndɔ-je kɪ kada-je lay ya j'pa ta kɪ Lubə j'to ta-é-ti pəkə-pəkə, kdo kadi adi-ji tarəbi kadi j'ɔw j'oo-si rəm, kdo kadi j'tol ta né kɪ nal-si mee kadmee-ti læ-si. ¹¹ Kadi Lubə ya kɪ dɔ-é kɪ to Bəbi-ji dɛ kɪ 'Babe læ-ji Jeju d'adi-ji tarəbi kadi j'ɔw rɔ-si-ti. ¹² Ndignɔ kɪ tò dan-si-ti, kɪ ndigi kɪ 'ndigi dow-je kɪ rangi kinlé, kadi 'Babe ra adi usi dɔ madi-é-ti par-par rəm, kadi al dɔ kɪ kete, titi kɪ jə j'ndigi-si-né kin bè tɔ. ¹³ Bəba 'Babe ya à kadi-si kuwə mee ngɔ kdo kadi 'toi dow-je kɪ aai njay kɪ ta goto dɔ-si-ti nɔ Bəbi-ji Lubə-ti ndɔ-é kɪ 'Babe læ-ji Jeju Kristi à ree nati kɪ njekadmee-je liə lay.

4

Panjiyə kɪ nəl Lubə

1Pi 1:14-16; 4:1-5; Epe 5:3-8; 1Kɔ 6:13-20

¹ Bəba səi ngankɔ-m-je kɪ njekadmee, né kɪ a rai bá a nəli-né Lubə lé, səi 'ndói rɔ-ji-ti ngá, ə né-é-je lé ya səi isi 'rai rəm ngá tin. Ngà jə j'dəji-si ə j'ulə dingəm mee-si-ti kɪ ri 'Babe Jeju kdo kadi panjiyə-si kinlé, ɔwi-né kəm-si kɪ kete-kete. ² Kdotalə ndu kɪ j'ingə rɔ 'Babe Jeju-ti bá j'adi-si lé, səi 'gəi bəti.

³ Né kɪ Lubə ndigi é n: Kadi isi tagay kdo Lubə ə kadi 'rai kaya al. ⁴ Kadi nɔ-nɔ dan-si-ti ngəm rɔ-é kadi aa njay rəm, kadi un rɔ-é ra-né né kɪ tɔgrɔ-ti, ⁵ bi adi bo né-je kɪ maji al ra-si lɔy-lɔy titi kɪ njekadmee al-je kɪ 'to njégə Lubə al d'isi 'ra-né kin bè al; ⁶ kadi dow káre dan-si-ti ndɔn njekadmee

madi-é ra siə majal kí titi-na bè kin al, kɔɔ dow-je kí njéra né-je kí bè kinlé, Lubə à gangta dɔ-dé-ti. Ndɔki j'idə-si j'ndəji-si-né kete ngá. ⁷ Kɔɔtalə Lubə kí ɓa-ji lé, ɓa-ji kɔɔ kadi j'rai né-je kí tò n̄e-n̄e al, ngà ɓa-ji kɔɔ kadi j'təli dow-je kí j'toi tagay. ⁸ Dow kí mbati néndó kin rəmə, to dow bá ɛ mbati-é al, ngà to Lubə kí njəkadi-si Ndil-é kí aa njay kin ɓá dowbé mbati-é tin.

⁹ Ta kí sɔbi dɔ ndignə kí kadi tò dan-si-ti səi njəkadmɛɛ-je lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi ta-é adi-si al ngá, kɔɔ Lubə ya ndó-si kadi 'ndigi-nə. ¹⁰ Ndignə lé, ɓá səi 'tɔji kí rɔ njəkadmɛɛ-je-ti lay kí dɔnangi Maseduwan-ti ɓikti tin; ya ngà, səi njəkadmɛɛ-je, j'dəji-si kadi ndignə kinlé, ɔwi-né kəm-si kí kete-kete ya ɓəy. ¹¹ Titi kí j'un-né ndu j'adi-si lé, adi ta kisi-nə kì lapiya ɓá to rɔ-si rəm, kadi ori kəm-si dɔ kullə-je-ti lə-si kí sɔbi dɔ-si ə 'rai kullə kì ji-si kɔɔ rɔ-si; ¹² bè kɔɔ kadi panjiyə-si maji takəm njəkadmɛɛ al-je-ti rəm, ɓá kadi ɔyi dow al rəm to.

Ta kí dɔ koy njəkadmɛɛ-ti kì təl Jeju

1Kɔ 15:19-58

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ dow-je kí d'oy lé, j'ndigi kadi isi-né dɔ mbə-ti al, nè a rai wɔngi yo tanə kì dow-je kí rangi kí nékində mɛɛ dɔ-ti lə-dé goto kin bè. ¹⁴ Kɔɔtalə titi kí j'adi-né mɛɛ-ji kí Jeju oy ə tɔsi ndəl ində lo tɛɛ lé, bè ya tɔ j'adi mɛɛ-ji kí dow-je kí d'adi mɛɛ-dé Jeju ɓá d'oy lé, Lubə à kadi 'tɔsi ndəl d'ində lo 'tɛɛ d'isi nati kì Jeju tɔ. ¹⁵ †Ooi, ta kí 'Babe pa ɓá j'ɔw kidə-si rəsi tin: Ndɔ kí 'Babe à təl lé, jəi kí j'isi kəm ɓá j'a kowi kete n̄ɔ dɛ kí d'oy-ti lé al. ¹⁶ Kɔɔtalə loki ká né à ɓa rəm, ndi burə dɔ malayka-je à ɓa rəm, ɓá təbi mbanga lə Lubə à ɓa rəm lé, 'Babe ya kì dɔ-é à kì dɔrɔ-ti kɔɔ ree rəmə dɛ kí d'adi mɛɛ-dé Kristi ɓá d'oy lé, dɛ ɓá d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ dɔsɔy. ¹⁷ Go-ti ngá ɓá jəi kí j'isi kəm kí j'a nəyi lé, Lubə à koy-ji lay kadi káre nati sə-dé dan kilndi-ti kɔɔ kadi j'ingəi 'Babe dan yól-ti, beba j'a kisi kì 'Babe nati ya sartangani. ¹⁸ † 'soli mɛɛ-nə kì ta-je kinlé.

5

Kində kəmkaa dɔ rɔ-ti ngəbi-né təl Jeju

Mat 24:36-51; Luk 12:35-40; Rəm 13:11-14

¹ Səi ngankɔ-m-je kí njəkadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ dɔkàdì əse dɔkaglo kí né-je kin à ra-né né lé, səi ɔwi ndoo kadi dow ndangi adi-si al ngá. ² †Kɔɔtalə, səi ya kàrè 'gəi maji yérérə kí ndo lə 'Babe lé, à kubə dow-je nangi busi titi kì njəbogi

ubi-né dow-je nangi ndoo busi kin bè. ³ Loki dow-je d'a panè: «Lapiya tò ngá! Né à ra-ji al!» Ngá bá tuji à kubə-dé nangi busi titi ndo kí tee kì njèsəm pati kin bè ə d'a tee kəm-ti al. ⁴ Ngà səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, səi isi londul-ti bá ndo lə 'Babe à kubə-si nangi busi titi njəbogi bè al. ⁵ Səi lay ya 'toi ngan-je lə lo kí ndógi rəm, 'toi ngan-je lə lo kí kada rəm. Jəi j'toi ngan-je lə londul al rəm, j'toi ngan-je lə lo kí ndoo al rəm. ⁶ Ən é adi j'toi bi tanə kì ndəgi dow-je al, ngà adi j'isi kəm do rɔ-ji-ti rəm, j'indəi kəmkaa do rɔ-ji-ti rəm to. ⁷ Kdotalə njétofi-je lé, ndoo bá 'to bi ə njéyibi ra-je kàrè, ndoo bá yibi ra-dé. ⁸ †Ngà jəi kí j'toi dow-je lə lo kí kada lé, tò kadi j'indəi kəmkaa do rɔ-ji-ti, kdo kadi j'adi kadmee kì ndigi dow-je tò mee-ji-ti titi ngowla kɔn kàdì asgar-je bè ə j'adi mee kí kində do kaji-ti tò titi jɔgi kɔn do asgar-je bè. ⁹ Kdotalə Lubə mbəti-ji kdo kadi wɔngi liə ree do-ji-ti al, ngà mbəti-ji kdo kadi j'aji kì takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ¹⁰ Kristi lé oy kdo ta lə-ji, kdo kadi lé, j'isi kəm əse j'oyi kàrè, kadi j'isi kəm nati siə. ¹¹ Gin-é kin bá, kadi uləi dingəm mee-nə-ti 'rai kì nə kadi owi kì kete-kete mee kadmee-ti titi kí rai-né kete-kete kin bè.

Sɔy ndəji-je kì tərndi-je

Rɔm 12:17-20

¹² Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, j'dəji-si kadi uni ta dow-je kí d'isi 'ra kullə dan-si-ti rəm, d'isi d'or nɔ-si rəm, bá d'isi ndəji-si do né-je-ti kì ri 'Babe rəm to. ¹³ Də lé, kadi 'ndigi ta lə-dé nə ə kadi indəi-dé dan kəm-si-ti, kdo kullə lə-dé. Isi-nə kì lapiya.

¹⁴ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmee, j'dəji-si bəy kadi 'ndangi dow-je kí panjiyə-dé to jugi-jugi ə 'soli mee dow-je kí mee-dé gangi man, isi do-ti kì dow-je kí tógi-dé asi al, ə iləi mee-si do madi-é-ti pɔ kì dow-je lay. ¹⁵ Dow ra sə-si né kí maji al kàrè ooi nè a 'rai siə né kí maji al tó-ti; ngà 'sangi kadi 'rai maji ya kì ndo-je lay dan-si-ti əse kì dow-je lay.

¹⁶ Adi rɔ-si nəl-si kì ndo-je lay.

¹⁷ Inəi ta pa ta kì Lubə al. ¹⁸ Mee né-je-ti lay ya 'rai oiyo Lubə. Né-je kin bá Lubə ndigi kadi səi kí 'nami kàdì Jeju Kristi-ti 'rai.

¹⁹ Jɔgi Ndil kí aa njay lo ra kullə al.

²⁰ 'Nədi ta-je lə njépata-je kì ta Lubə-ti al.

²¹ Ngà 'ndəri gin né-je lay ə uni kí maji dan-ti.

²² Né-je kí maji al lay ya itəi rɔ-si ngərəngi kàdì-ti.

²³ Kadi Lubə kí njékadi lapiya ya adi 'təli dow-je kí aai njay bikti lay ə kadi ɛ ya ngəm daji rɔ-si bikti, adi to tagir

lə-si, kì ndil-si, kì daji rɔ-si kɔɔ kadi ta goto dɔ-si-ti ndɔ ree-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi. ²⁴ Lubə kí njèba-si ya à ra né-je kinlé, kɔɔ ɛ to njèkɔ do ndi-é-ti.

²⁵ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, 'pai ta kì Lubə kɔɔ ta lə-ji.

²⁶ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ 'rai-nɔ lapiya kuwə-nɔ kàdì-nɔ-ti kì mɛɛ kí aa njay.

²⁷ M'dəji-si kì ri 'Babe kadi mbete kinlé toki ndó kadi njékadmɛɛ-je lay ya.

²⁸ Kadi ramajì lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nà y sə-si.

Mbete kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Tesaloniki-je Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungì joo kí Pol ndàngì adi Tesaloniki-je

Kaglo dæə n̄a go mbete-ti liə kí dɔsɔy kin al ya Pol ndàngì mbete kí njèkungì joo kin adi njékadmɛɛ-je kí Tesaloniki. Ɖ isi bebo Kɔrɛnti-ti ya b̄əy, bá njékadmɛɛ-je kí Tesaloniki lé kàrè, d'isi d'ulə kəm-dé ndoo kdɔtalə kadmɛɛ lə-dé ya b̄əy rəm. Beba ɛ ndàngì mbete adi-dé kdɔ tɔji-dé-né né-je kí to tó-é al kí tò tagir-ti, kì panjiyə dow-je madi-je-ti kí dan-dé-ti.

Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, Pol ra oiyo kdɔ Tesaloniki-je lé, dan kulə kəm ndoo-ti ya kàrè, dɛ d'ow ki kete-kete mɛɛ kadmɛɛ-ti lə-dé rəm, mɛɛ ndigì dow-je-ti rəm. Ngà ɛ ree oo kí dow-je madi 'tulə-dé nati mɛɛ néndó-je-ti kí ngɔm kí sɔbi dɔ təl ree lə 'Babe. Gin-é kin bá, lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ ndó-dé ta kí tɔgrɔ-ti panè: 'Babe təl ree al b̄əy, rəm bá tò kadi né-je madi à ra né kete n̄ɔ ndo ree-é-ti. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ndó-dé kí njékadmɛɛ-je kí panjiyə-dé tò jugi-jugi lé, kadi d'oo kəmtondoo lə-dé al. Mbete kin tɔji ndigì kí ɛ ndigì Tesaloniki-je titi kí tò-né mɛɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kí adi-dé kin ya tɔ.

Tɔji rɔ kì lapiya kí ra

¹ †M̄a Pol, j'isi nati kì Silbɛ-je* kì Timote bá m'ndàngì mbete kin m'adi-si s̄əi njékəwn̄a-je kí bebo Tesaloniki-ti kí 'nami kàdì Bɔbi-ji Lubə-ti rəm, 'nami kàdì 'Babe Jeju Kristi-ti rəm. ² Kadi Bɔbi-ji Lubə dɛ kì 'Babe Jeju Kristi d'adi ramaji kì lapiya lə-dé n̄əy sə-si.

Ta kí gangì kí ndo təl Jeju-ti

1Te 1:2-7; Plp 1:3-6,27-30; Mat 13:40-43; 25:31-46

³ S̄əi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kdɔ ta lə-si, ə to tó-é kadi j'ra b̄è, kdɔtalə kadmɛɛ lə-si kí ɔw ki kete-kete n̄a rəm, bá ndign̄a kí dan-si-ti lay kàrè ì dɔ madi-é-ti kí kete-kete rəm tɔ. ⁴ B̄əy bá dan njékəwn̄a-je-ti kí gay-gay kí 'to njékəwn̄a-je lə Lubə lé, s̄əi ya bá jɛ j'ɔsi-né gajì rɔ-ji, kdɔ kuwə rɔ nḡa lə-si, kì kadmɛɛ lə-si dan né-je-ti lay ya kí to kulə kəm-n̄a ndoo-je, kì k̄ɔ-je kí tɛɛ dɔ-si-ti. ⁵ Né kin bá tɔji ta kí gangì kí njururu lə Lubə, kdɔ kadi asi gaki

† 1:1 1:1 Knj 17:1

* 1:1 1:1 Silbɛ lé ya to Silasi (Knj 15:22; 2Kɔ 1:19)

kadi ooi kɔbe liə kí ingəi-né kɔ lé ya. ⁶ Kdɔtalə Lubə oo adi to né kí njururu kadi n'adi kɔ dow-je kí njékadi-si kɔ kin to. ⁷ Ə səi kí d'adi-si kɔ lé, loki 'Babe Jeju à kɔ dɔrɑ-ti kɔ ree nati kɔ malayka-je liə kí njétógi-je lé, Lubə à kadi 'taai koo nati sə-ji. ⁸ Jeju à ree dan ndɔ pər-ti kí ɔ bilim-bilim, kɔ kadi kɔ dow-je kí njégə Lubə al, kɔ dow-je kí njəmbati təl rɔ-dé go Poyta kí Maji-ti lə 'Babe lə-ji Jeju. ⁹ Dowbé-je kinlé né kí to kí à ra-dé lé, to tuji kí sartagangi kí à tɛɛ dɔ-dé-ti ngərəngi takəm 'Babe-ti, kɔ rɔba liə kí nɑ. ¹⁰ Ndo-é-ti kinlé, loki ɛ à ree kɔ kadi njékaa njay-je liə d'osi gaji-é ə kadi dow-je lay kí d'a kadi-é mɛɛ-dé d'oo kurə-é lé, səi kərə a kaji dan-dé-ti tɔ; kdɔtalə səi 'ndigi dɔ ta-je-ti kí sɔbi dɔ-é kí j'idə-si lé.

¹¹ Gin-é kin bɑ j'isi j'pa-né ta kɔ Lubə taá-taá kɔ ta lə-si, kɔ kadi Lubə lə-ji adi panjiyə-si tuwə panjiyə dow-je kí 'ndigi ta bɑ-ti liə rəm, kadi adi tógi-é ra sə-si dɔ kɔjra-je-ti kí maji-maji lay kí tɔ mɛɛ-si-ti rəm, bɑ dɔ kullə kadmɛɛ-ti lə-si rəm tɔ. ¹² Bè kɔ kadi kɔ takul ramaji lə Lubə lə-ji kɔ lə 'Babe Jeju Kristi lé, ri 'Babe lə-ji Jeju ingə-né kɔsgaji dan-si-ti rəm, bɑ kadi səi kərə ingəi-né kɔsgaji rɔ-é-ti rəm tɔ.

2

Né kí à ra né kete nɔ ndo təl Jeju-ti

¹ †Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, ta kí sɔbi dɔ ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí à ree, kɔ kəw kí j'a kəwi-nɑ rɔ-é-ti lé, j'dəji-si ² kadi kinə dow idə-si panə ndo lə 'Babe lé ree ngá kərə adi ta kin təl dɔ-si kalangi bè al rəm, adi gangi singə-si al rəm tɔ. Kɔ dow à kɔ panə ndil tɛɛ kɔ dɔ ta kí tɔ lo bɔyɔrɔ-ti adi n'oo, əse n'oo ta madi əse n'ingə mbete madi kí j rɔ-ji-ti. ³ Adi dow ədi-si al kɔ kədi al ya bè; kdɔtalə dow-je d'a mbati Lubə rəm, nɑmajal kí njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al, à tɛɛ kɔy kadi d'oo-é bəy bɑ ndo kin à ree bəy. ⁴ Ɛ lé to njəba, njəba rɔ-é dow kí boy ngay dɔ né-je-ti lay kí dow-je d'oo d'adi to Lubə, kɔ né-je lay kí dow-je 'pole; ɛ à kɔw mbing kisi mɛɛ kəy-ti lə Lubə kɔ panə n'è ya n'to Lubə.

⁵ Ndoki m'isi-né sə-si nati, bɑ m'idə-si ta-je kinlé, mɛɛ-si ole dɔ-ti ya al wa?

⁶ Ngá kí ngɔsnə kinlé, né kí uwə-é kɔ gogi kɔ kadi ngəbi dɔkaglo liə tá ree lé, səi 'gəi gow. ⁷ Kdɔtalə njəmbati Lubə lé, tógi-é kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti rəmə isi ra kullə ngá; ngá nɑy kadi né kí uwə-é kɔ gogi lé ya goto bɑ ɛ à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi bəy. ⁸ Njəmbati Lubə lé à ree ə 'Babe Jeju à tɔl-é kɔ koo

kí ta-é-ti, à tuji-é puku-puku ndo ree-é-ti kí à tò ndaa-ti rəsi.

⁹ †Ndo ree læ njembati Lubə lé, Satə à ra né mbəli-je, kì nékəji-je, kì né-je kí tò bəl-bəl kí to né kədi dow-je, ¹⁰ à ra né-je kí maji al kí gay-gay lay kdo kədi-né de kí d'a tuji; kdotalə ta kí tɔgrɔ-ti kí à kaji-dé lé ya nəl-dé al adi 'mbati. ¹¹ Gin-é kin bá, Lubə ulə kì né kí à kur-dé, wale kdo kadi ra-dé adi d'oo takədi kì ta kí tɔgrɔ-ti. ¹² Bè kdo kadi dow-je lay kí 'mbati ta kí tɔgrɔ-ti ə né ra kí njururu al bá nəl-dé kinlé, 'gangi-né ta do-dé-ti.

Ta kí do ka dingəm mee kadmee-ti

1Pi 1:2-9

¹³ Səi ngankɔ-m-je kí njəkadmee, kí 'toi dow-je kí 'Babe ində-si dan kəm-é-ti kinlé, tò kadi j'ra oiyo Lubə taá-taá kdo ta læ-si, kdo ɛ mbəti-si lo kində gin né-je-ti kadi aji kì takul Ndil kí aa njay kí təl-si dow-je-ti kí d'aa njay rəm, bá kì takul ndigi kí səi 'ndigi do ta-ti kí tɔgrɔ-ti kin rəm tɔ. ¹⁴ Né kin bá Lubə ba-si-né kì kəm rəbi Poyta kí Maji kí j'ilə mbə-é j'adi-si, kdo kadi ingəi-né ríba læ 'Babe læ-ji Jeju Kristi. ¹⁵ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njəkadmee lé, ɛ do nja-si-ti njangi ə né-je kí j'ndó-si kì ta-ji əse ɛ kí j'ndangi mbete-ti bá j'adi-si kinlé uwəi njarara. ¹⁶ Kadi 'Babe læ-ji Jeju Kristi ya kì do-é de kì Bəbi-ji Lubə kí njəndigi-ji, njəkadi-ji nékində mee do-ti kí maji rəm, njəsɔl mee-ji sol kí sartagangi kí go ramaji-ti liə lé, ¹⁷ de ya 'sol mee-si ə 'mbusi nja-si mee kullə-je-ti lay əse mee ta-je-ti kí maji-maji lay rəm tɔ.

3

Kullə dingəm mee-nɔ-ti kdo pa ta kì Lubə

Rɔm 15:30-32

¹ Bəba səi ngankɔ-m-je kí njəkadmee, 'pai ta kì Lubə kdo ta læ-ji, kdo kadi ta læ 'Babe ɔw-né kəm-é kì kete-kete rəm, bá kadi dow-je 'piti titi kí 'piti-né dan-si-ti kin bè; ² rəm 'pai ta kì Lubə kdo kadi taa-ji ji dow-je-ti kí maji al kí to njəmɛndul-je, kdo dow-je lay bá 'to njəkadmee-je al. ³ Ngà 'Babe kí to njəkə do ndi-é-ti lé, à mbusi nja-si rəm, bá à ngəm-si ta Njəmɛndul-ti rəm tɔ. ⁴ 'Babe adi j'gə maji kí né-je kí j'un ndu do-ti j'adi-si kinlé, isi 'rai rəm, bá a rai par-par rəm tɔ. ⁵ Kadi 'Babe ra kullə mee-si-ti adi 'ndigi Lubə rəm, kadi uwəi rɔ-si ngə titi Kristi bè rəm tɔ.

Ta kí do ra kullə-ti

⁶ Səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, j'un ndu j'adi-si kɪ ri 'Babe lə-ji Jeju Kristi, kadi njékadmɛɛ kí panjiyə-é tò jugi-jugi, bi uwə ta-na kɪ néndó kí ingəi rɔ-ji-ti kin al lé, ɔri rɔ-si kɔgɪ rɔ-é-ti. ⁷ Né kí a rai kɔ ndaji-né kullə ra-ji lé, səi 'gəi maji. Jɛ lé panjiyə-ji kí dan-si-ti tò jugi-jugi al. ⁸ Jɛ j'uso né lə dow kare al, ngə j'ra kullə j'ɔɔ rɔgɪ-rɔgɪ, j'a ta-ti ndɔɔ-je kɪ kada-je, kɔ kadi j'ɔy dow dan-si-ti al. ⁹ To tó-é kadi ooi go-ji ya, ngə jɛ j'ra bè kɔ j'ndigɪ kadi jɛ ya j'təl néndajɪ kadi 'ndajɪ. ¹⁰ Kɔ loki j'isi rɔ-si-ti lé, ndɔki j'un ndu j'adi-si j'panè: Kinə dow ndigɪ ra kullə al lé, kadi-é uso né al tɔ bane! ¹¹ Ngə jɛ j'oo poy dow-je madi dan-si-ti kí panjiyə-dé tò jugi-jugi, de 'ra kullə al kɔ kɔw kilə go né-je-ti kí kare. ¹² Dow-je kí tanə bè kinlé, kɪ ri 'Babe Jeju Kristi j'dəji-dé rəm, j'un ndu j'adi-dé kadi d'ore kəm-dé go kullə-ti ya 'ra kɪ mɛɛ kusi nangɪ kɔ kadi d'ingə-né nékuso-dé kí sɔbi dɔ-dé. ¹³ Ngə səi ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ rəm, adi dabi ra-si dɔ ramajɪ-ti al.

¹⁴ Kinə dow madi mbati koo ta-je kí j'ndangi j'adi-si kin rəm ooi-é maji ə ɔri rɔ-si kɔgɪ rɔ-é-ti kadi rɔ-é sol-é. ¹⁵ Ngə koo bá ooi-é kí njəba lə-si al, ngə 'ndangi-é titi ngonkɔ-si bè.

Tɔrɔndi dɔ-ti kɪ lapiya kí ra

¹⁶ Kadi 'Babe kɪ njəlapiya ya adi-si lapiya kɪ kəm rəbi-je lay rəm, bá kɪ dɔkaglo-je lay rəm tɔ! Kadi 'Babe nəy sə-si lay.

¹⁷ Ta-je kí mə Pol ya m'ndangi kɪ ji-m ban: M'ra-si lapiya. Ji-m kí m'ində mbete-je-ti lə-m lay ban; néndangi lə-m ya tɔ ə tò tin. ¹⁸ Kadi ramajɪ lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nəy sə-si lay.

Mbate kí dɔsɔy kí Pol ndàngì adi Timote Ta-je kí dɔ mbete-tì kí dɔsɔy kí Pol ndàngì adi Timote

Pol ingə Timote bebo Listrə-ti (Knj 16:1-3) bá adi-é ɔw siə nati kadi-é to njèkore kàdì-é mee kullə kilə mbɛ Poyta kí Maji-ti. Go kaglo-ti kí de 'ra-né kullə nati sɛ lé, Pol inə kullə kɔr nɔ njékəwnɔ-je kí bebo Epeji-ti mee ji-é-ti. Go-ti bəy ngá bá Pol ndàngì mbete kin ulə-né adi-é kɔ kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, kɔ ndó-é-né né dɔ madi-é-ti rəm tɔ.

Pol tɛɛ dangay-ti bebo Rɔm-ti bá ndàngì mbete kí dɔsɔy kí adi Timote kin rəm, bá ndàngì-né mbete kí adi Titi kin rəm, kɔ kadi d'ɔr-né nɔ njékəwnɔ-je. Loki 'təl d'uwə Pol dangay-ti kí à to-né sɔy-é bá ɛ ndàngì mbete kí njèkungi-ti joo adi Timote. Mbete-je kí mutə kinlé, sar bone bè ya kàrè maji kɔ kɔr-né nɔ njékəwnɔ-je rəm, bá maji kɔ ndó-né né njékadmɛɛ-je rəm tɔ.

Mee mbete-je-ti kí joo kí Pol ndàngì adi Timote kinlé, ɛ ba-é ngon-é kí mee kadmeɛ-ti adi à to Pol ya je bè bá ra siə adi-é adi mee-é Jeju Kristi rəm, ɛ ya ndó-é né adi-é to njéndó né lə Kristi rəm tɔ. Mee mbete-ti kí nè kinlé, Pol ole mee Timote dɔ-ti kɔ kadi ɔsi ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm. ɛ adi-é ndu-je kɔ kadi un-né dɔ kullə-je lə njékəwnɔ-je, ə ta kí sɔbi dɔ kəm rəbi mbəti njékɔr nɔ njékəwnɔ-je, kɔ njékində kəmdé go né-je-ti lə njékəwnɔ-je, kɔ kəm rəbi kində kəm go kuti dow-je-ti kí gay-gay kí dan njékəwnɔ-je-ti tɔ dan ndu-je-ti kinlé tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

Tit 1:1-4

¹ Mɔ Pol kí Lubə kí to Njəkaji-ji, kɔ Jeju Kristi kí to nékində mee dɔ-ti lə-ji ya d'un ndu-dé d'adi-m m'to njékɔwkwulə lə Jeju Kristi, ² †bá m'ndàngì mbete kin m'ulə-né m'adi-i i Timote kí m'oo-i kí ngon mee-m bè mee kadmeɛ-ti. Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə rəm, kɔ 'lə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji nɔy sə-i.

Ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngɔm

1Ti 6:3-5; Gal 3:10-12,19-24; 2Ti 2:10-18; Knj 26:9-20

³ 'Oo bè, ta kí ndɔki m'idə-i loki m'isi m'ɔw kɔ dɔnangi Maseduwan-ti lé, m'təl m'ole mee-i dɔ-ti bəy. Ndɔki

m'panè: 'Isi ðebo Epeji-ti nè, kðo kadi dow-je kí dan-ti-je kí 'to njéndó dow-je né-je kí rangi lé, 'ogí-dé dɔ-ti rəm, ⁴ 'idə-dé kadi d'ɔr rɔ-dé kɔgi mɛɛ kɔr tasu-je-ti rəm, bá mɛɛ kɔr ginka-je-ti kí sɔy-é goto kin rəm tɔ. Né-je kí bè kinlé, oji gaki-nɔ-je, ði ra kullə lə Lubə kí to kullə kadmɛɛ kin adi ɔw kí kete al.

⁵ 'Un ndu adi-dé bè, kadi dow-je 'ndigi-nɔ kɔ mɛɛ-dé kí nda kay rəm, kɔ tagir kí maji rəm, bá kɔ kadmɛɛ kí kədkəm goto-ti rəm tɔ. ⁶ Dɛ kí dan-ti-je 'tusi né-je kinlé d'ɪnə, adi d'ur wale mɛɛ tatidə-je-ti kí mɛɛ wəy kare. ⁷ Dɛ 'ba rɔ-dé dow-je kí 'ngay kí njéndó dow-je ndukun-je lə Lubə ya rəmə, ta kí dɛ ya 'pa kàrè 'təl 'gə mɛɛ-é al rəm, bá né kí 'pa ta-é kɔ mɛɛ-dé kí kàre ya kàrè 'təl 'gə mɛɛ-é al rəm tɔ. ⁸ Jəi j'gəi kí ndukun lə Lubə lé, maji ya, ngà ra bá kadi dow ra-né kullə kɔ rəbi-é tá. ⁹ Jəi j'gəi maji kí dow-je kí njéra né kí njururu bá ndukun tɔ kðo-dé al. Ngà dow-je kí ndukun tɔ kðo ta lə-dé lé, to njémɛɛndul-je, njémbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə, njékilə kuji dɔ ndu Lubə-ti al-je, njéramajal-je, kɔ njénədi Lubə, kɔ njésɔki Lubə, kɔ njétəl bɔbi-dé-je əse njétəl kɔ-dé-je, njétəl dow-je, ¹⁰ kɔ njérakaya-je, kɔ dingəm-je kí njésangi dingəm madi-dé-je əse dené-je kí njésangi dené madi-dé-je, kɔ njékuwə dow-je ndogi-dé ðə-ti, kɔ njékədtə-je, kɔ njékubi rɔ-dé dɔ kədtə-je-ti, kɔ dow-je kí njéra né-je lay kí ɔsi ta néndó kí tɔgrɔ-ti, ¹¹ kí to néndó kí ɔw nati kɔ Poyta kí Maji lə Lubə kí njèriða, Njèkisi dan maji-ti kí dum, poyta kí Lubə ulə ji-m-ti.

Pol gə ramaji lə Lubə

¹² M'ra oiyo 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí to njèkadi-m tɔgi, kðotalə gə kí ɛ gə-m adi m'to njéra né kí tɔgrɔ-ti bá ində-m adi m'ra kullə liə, ¹³ †ə mə kí ndɔki m'to njèpata kɔbi kɔ Jeju rəm, m'to njèkulə kəm njèkadmɛɛ-je ndoo rəm, bá m'to njèkadi-dé kɔ nɔ rəm ya, ngà Lubə oo kəmtondoo lə-m, kðotalə to né kí m'ra dɔ mbə-ti loki m'adi-né mɛɛ-m Jeju Kristi al ðəy. ¹⁴ Bəba ramaji lə 'Babe lə-ji tuu dɔ-m pitim, ra sə-m adi m'adi-é mɛɛ-m rəm, ində ndigi dow-je mɛɛ-m-ti rəm, kðo nam kí m'nam kàdi Jeju Kristi-ti. ¹⁵ Jeju Kristi lé, ree dɔnangi-ti nè kðo kaji njéramajal-je. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti dɔgim ya rəm tɔ. Mə Pol lé, m'oo rɔ-m kɔ njéramajal tɔy dow-je lay. ¹⁶ Bè ya kàrè, Lubə oo kəmtondoo lə-m, adi Jeju Kristi un-m mə kí m'to njéramajal kitə dow-je lay lé, tɔji-né kilə mɛɛ dɔ madi-é-ti liə kí nɔ, dow-je kí d'a kadi-é mɛɛ-dé kðo kingə-né kiskəm kí sartangani lé tɔ. ¹⁷ Lubə kí to ngar kɔ dɔ bal-bal,

† 1:13 1:13 Knj 8:3; 9:4,5

njèkoy al, Lubə kí dum koo kì kəm, Lubə kí i ya kí kár-i-rè, ríba kì tógi to 'lə-i ya kì dɔ bal-bal. Amen!

Ta dingəm kí Pol adi Timote

¹⁸ Timote, i kí m'oo-i ki ngon mee-m bè lé, m'ulə kullə kin ji-i-ti titi kí njépa-ta-je kí ta Lubə-ti 'pa-né ta dɔ-i-ti. Ta-je lə-dé, à kadi-i tógi kɔ kadi 'rɔ-né rɔ kí maji. ¹⁹ Ngəm kadmee lə-i rəm, 'ngəm tagir lə-i kí maji kin rəm tɔ. 'Oo, tagir kí maji kinlé, dow-je kí nǎ-je 'tusi d'ingə adi 'tuji-né kadmee lə-dé kɔgi. ²⁰ Dan dowbé-je-ti kinlé, to Imene-je kì Alegjandrə kí m'ingə-dé yaki ji Satə-ti, kadi kəm-dé gāngi dɔ-dé-ti bá d'a pa ta kɔbi kì Lubə gogi al ngá.

2

Pa ta kì Lubə kɔ dow-je lay

¹ Kete nɔ né-je-ti lay lé, m'ulə dingəm mee-si-ti kadi 'pai ta kì Lubə rəm, 'nɔi ta-é-ti rəm, 'dɔji-é né rəm, bá 'rai-é oiyo rəm, kɔ ta lə dow-je lay ya. ² 'Rai bè, kɔtalə ngar-je rəm, kɔtalə dow-je kí boy-boy lay rəm, bè kadi j'isi-né selélé kì lapiya mee kuji-ti kí kilə dɔ Lubə-ti rəm, bá mee panjiyè-ti kí maji rəm tɔ. ³ Né kinlé to né kí maji rəm, bá nəl Lubə kí to Njèkaji-ji, ⁴ kí ndigi kadi dow-je lay ya d'ingə kaji rəm, bá kadi 'gə ta kí tɔgrɔ-ti* maji rəm lé tɔ. ⁵ Kɔtalə Lubə ra káre-rè rəm, njèkulə dow-je noji nati kì Lubə kàrè, ra káre-rè tɔ, adi to Jeju Kristi kí to dow. ⁶ E ya adi rɔ-é gangi-né dɔ dow-je lay: Tɔji-né ta kí Lubə pa sobi-né dɔ kaglo kí e ya oji. ⁷ †Ta kinlé bá, Lubə ində-m adi m'to njéndó dow-je rəm, adi m'to njèkɔwkulə-é rəm, kɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al lé, m'ndó-dé né kí sobi dɔ kadmee rəm, kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti rəm tɔ. To ta kí tɔgrɔ-ti, bi m'ədi ta al.

⁸ M'ndigi kadi lo lay ya dingəm-je 'pa ta kì Lubə kì ji-dé kí aa njay kí kɔy kì taá†, nal wɔngi rəm, bá nal kɔsi-nə ta rəm tɔ.

Ta kí sobi dɔ dené-je kí njèkadmee-je

1Pi 3:1-6; Tit 2:3-5

⁹ †Bè ya tɔ, kadi dené-je 'mɔne kì kubi-je kí tuwə kɔɔ-dé rəm, kí ɔn dɔ rɔ-dé maji rəm, kí ulə rɔsɔl dɔ-dé-ti al rəm, kadi d'uwə dɔ-dé kuwə dɔ kí gati-é nǎ əse kí 'ra kì lɔr-je əse kì mædkɔsi-je al rəm əse d'ɔɔ kubi-je kì là-é tɔ bay-bay al rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kadi 'tɔji mandì lə-dé mee kullə ra-je-ti kí maji-maji kí tuwə kullə ra dené-je kí 'to njèkilə kuji dɔ

* **2:4** 2:4 Ta kí tɔgrɔ-ti kí ta-é tɔ nè kinlé, sobi dɔ ta lə Lubə. † **2:7** 2:7 2Ti 1:11 † **2:8** 2:8 Jipi-je lé, ndɔ-je madi d'ɔy ji-dé kì taá bá 'pa ta kì Lubə ('Ndó Pa 134:2; Nje 2:19). Ji kí aa njay tɔji mee kí aa njay bi to ta lə togi ji kì man kadi aa kin al. † **2:9** 2:9 1Pi 3:3

Lubə-ti bane. ¹¹ Kadi dené isi selélé oo néndó kì dɔ kí sɔl lɔm. ¹² M̩a m'adi tarəbi dené kadi ʒ n̩ɔ dingəm-je-ti ndó-dé né al rəm, kadi ɔw kì tógi dɔ dingəm-ti al rəm, ngà kadi isi selélé. † ¹³ Kdɔtalə Lubə ra Adam ya kete, bá ra Kawa bəy. ¹⁴ Ə to Adam bá Sú ədi-é al. Ngà to dené bá Sú ədi-é adi al dɔ ndu Lubə. ¹⁵ Bè ya kàrè, dené à kaji kì takul təl kí ɛ təl kɔ ngan-je, kinə uwə rɔ-é ngà m̩eɛ kadm̩eɛ-ti, kì m̩eɛ ndigi dow-je-ti, kì m̩eɛ kaa njay-ti kì panjiyə kí maji.

3

*Ta kí sɔbi dɔ njèkində kəm-dé go njékəwnɔ-je-ti
Tit 1:5-9; 1Pi 5:1-4*

¹ Kinə dow madi ndigi kadi n'to njèkində kəm-n'è go njékəwnɔ-je-ti rəmə, to kullə kí maji n̩a ya é bo-é ra-é tin. Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti. ² †Befa njèkində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to dow kí ta goto dɔ-é-ti, à to njèdené kí kàre-rè, à to njèkində kəmkaa dɔ rɔ-é-ti, à to njèkore rɔ-é ndəngi dɔ né-je-ti, à to dow kí panjiyə-é tò jugi-jugi al, à to njèkuwə mba-je kì rɔ-é-ti wur-wur, à to dow kí asi ndó dow-je né, ³ à to ɔɔyibi al, à to njèrɔ kì dow-je al, ngà à to dow kí sɔl lɔm-lɔm, à to dow noji, bá à to njèrakəmnda là al rəm tɔ. ⁴ Njèkində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to dow kí njèkində kəm-é go d̩e kí m̩eɛ kəy-ti liə maji rəm, à to dow kí asi gaki kadi adi ngan-é-je 'to njétəl rɔ-dé go ta-ti rəm tɔ. ⁵ Kdɔ kinə dow gə kində kəm-é go d̩e kí m̩eɛ kəy-ti liə al lé, à ra ban bá à kasi kində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lə Lubə wa? ⁶ Njèkində kəm-é go njékəwnɔ-je-ti lé, à to njèkadm̩eɛ sigi al, nè kɔji rɔ à k̩i ra-é kadi ta kí Lubə gangi dɔ Sú-ti kinlé usi dɔ-é-ti tɔ. ⁷ Rəm à to dow kí njèkadm̩eɛ al-je kàrè, 'pa ta kí dɔ-é-ti maji n̩a tɔ, kdɔ kadi dow n̩ədi-é al rəm, bá kdɔ kadi usi m̩eɛ gum-je-ti lə Sú al rəm tɔ.

*Ta kí sɔbi dɔ njèkində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je
Knj 6:1-6*

⁸ Bè ya tɔ, njèkində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, d'a to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, d'a to njépata mindi-dé joo al, d'a to ɔɔyibi-je al, bá d'a to njékəy ngɔdi kí go rəbi-é-ti al go nékingə-ti al rəm tɔ. ⁹ Ta kí sɔbi dɔ kadm̩eɛ kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə t̩eɛ kì dɔ-é lé, kadi njèkində kəm-dé go né-ti lə njékəwnɔ-je lé, 'təl rɔ-dé go-ti kì tagir kí maji. ¹⁰ Kadi toki n̩a-dé koo m̩əki, é kinə ta goto dɔ-dé-ti rəmə, d'a ra kullə-é.

¹¹ Dené-je kàrè, d'a to de kí dow-je d'ilə kuji do-dé-ti rəm, d'a to njékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, njékində kəmkaa do ro-dé-ti rəm, bá njéra né kí togrɔ-ti mee né-je-ti lay rəm to.

¹² Njékində kəm-dé go né-ti lə njékəwnə-je lé, d'a to njédené-je kí káre-rè rəm, d'a to dow-je kí njékində kəm-dé go ngan-dé-je-ti, kɪ de kí mee kəy-je-ti lə-dé de ya maji rəm to bane. ¹³ Kdotalə de kí 'ra kullə lə-dé maji lé, dow-je d'a kun ta-dé n̄a rəm, bá mee-dé à nda kay-kay do kadmee-ti kí d'adi Jeju Kristi lé rəm to.

Lubə tee do né kí boy kí tò lo boyo-é-ti

¹⁴ M'ndangi ta-je kin m'adi-i kɪ kində mee do-ti kadi m'ow ro-i-ti ngosnè n̄ɔɔ. ¹⁵ Ngà kinə lé, nja-m n̄ay bəy kàrè, 'a gə kəm rəbi kí a mbɔji-né ro-si dan dow-je-ti lə Lubə, kí 'to njékəwnə-je lə Lubə kí njékisi kəm. Njékəwnə-je kinlé bá 'to njégəti ta kí togrɔ-ti taá titi kí gaji kí ngow dan kəy-ti gəti-né kəy taá kin bè to.

¹⁶ Jeju Kristi, un ro dow ree-né donangi-ti nè,

Ndil kí aa njay panè: E to dow kí njururu.

Malayka-je d'oo-é,

Njékadmee-je d'ilə mbɛ ta liə d'adi gin dow-je kí gay-gay.

Dow-je kí donangi-ti nè d'adi mee-dé Jeju Kristi,

Lubə un-é ow siə mee riba-ti.

Ta kí sobi do kadmee kí tò lo boyo-é-ti bá Lubə tee do-é kinlé, to né kí maji n̄a. To ta kí togrɔ-ti ya.

4

Ta kí do njéndó dow-je né-je-ti kí ngom

1Jq 4:1-3; Kol 2:16-23; 2Ti 2:4-6

¹ Ngà Ndil kí aa njay pa adi aa yéréré ya panè: Kaglo-je-ti kí doɔbəy-ti lé, dow-je kí dan-ti-je d'a tusi kadmee lə-dé kiɲə kɔɔ kiɲə go ndil-je-ti kí njékədi dow-je kur-dé wale rəm, kɔɔ kun go néndó-je kí i ro ndil-je-ti kí maji al rəm to. ² Dowbé-je kinlé, d'a kadi njéndó dow-je né-je kí ngom kí 'to njékədi kəm dow-je kin d'ədi-dé d'ur-dé wale. Njékədkəm dow-je kinlé, do-dé təl adi mee-dé uwə-dé kɪ ta do majal-ti al, toki nin kí dow or ngowla pərəə ində ro-é-ti ya kàrè gə al ngà kin bè. ³ De d'ɔgi dow-je kadi 'taa-n̄a rəm, d'ɔgi-dé kuso né-je kí dan-ti-je rəm to. Ngà né-je kin lay lé, Lubə ya ra kɔɔ kadi njékadmee-je kí 'to njégə ta kí togrɔ-ti lé, d'oo maji-é 'ra-é-né oiyo. ⁴ Né-je lay kí Lubə ra lé maji, adi né kí dow à mbati ya goto. Ngà kuso bá kadi dow uso ra-é-né oiyo tá†. ⁵ Kdotalə né-je lay lé, ta lə Lubə, kɪ ta kí pa siə təl-dé adi aa njay ngá.

† 4:4 4:4 Kgn 1:31

⁶ Timote, né-je kinlé, kinə i 'ndó njékadmɛɛ-je rəmə, 'a to ngonnjèkullə kí maji læ Jeju Kristi, kí ta kí dɔ kadmɛɛ-ti kí néndó kí tɔgrɔ-ti kí i ingə-ingə lé asi-i maji. ⁷ Ngà ta tətí-je, kì tasu-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti lé, ɔsi nɔrəngi ki rangi.

Ta dingəm-je kí Pol adi Timote

I 'ndó kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti. ⁸ Kdɔtalə ndó ndaji njirə rɔ to né kí maji, ngà maji kɔ né-je nɔ al. Ngà kuji kí kilə dɔ Lubə-ti lé, maji kɔ né-je lay. Dow-je kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti lé, Lubə un mindi-é kɔ kadi n'adi-dé kiskəm kí ngɔsnè-ti kin rəm, b́a kiskəm kí sartangani kí à ree lé rəm tɔ. ⁹ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti rəm, to ta kí asi gaki kadi toki ndigi dɔ-ti dɔgim ya rəm tɔ. ¹⁰ Bɛbɛ jɛi j'rai kullə rəm, j'iləi rɔ-ji dɔ rəm, kdɔtalə j'indəi mɛɛ-ji dɔ Lubə-ti kí njékisi kəm, kí to njékaji dow-je lay. Ngà kí boy nɔ lé, ɛ to njékaji njékadmɛɛ-je. ¹¹ Ta-je kinlé, 'ndəji njékadmɛɛ-je dɔ-ti rəm, b́a 'ndó-dé rəm tɔ.

¹² 'Adi dow nədi-i kdɔtalə to kí i 'to basa kinlé al. Ngà kadi i 'to né ndaji læ njékadmɛɛ-je, mɛɛ ta pa-i-ti rəm, mɛɛ panjiyə-i-ti rəm, mɛɛ ndigi dow-je-ti rəm, mɛɛ kadmɛɛ-ti rəm, b́a mɛɛ kaa njay-ti rəm tɔ. ¹³ 'Ində rɔ-i ta ndó mbete-ti kí aa njay dan njékadmɛɛ-je-ti rəm, 'ində rɔ-i ta kulə dingəm mɛɛ-dé-ti rəm, b́a 'ində rɔ-i ta ndó-dé né-ti rəm tɔ. 'Ra bə-bə ya sar kadi m'ɔw m'ingə-i-né. ¹⁴ Kadkare kí Ndil Lubə adi-i kì kəm rəbi kí rɔ njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, kì kəm rəbi kí rɔ 'ngatɔgi-je-ti kí d'ində ji-dé dɔ-i-ti rəm lé, 'ra 'ndam-né al. ¹⁵ 'Ində rɔ-i ta né-je-ti kinlé rəm, un rɔ-i biktí ya ində ta-ti, kɔ kadi kɔw kì kete lə-i tò ndata rəsi takəm dow-je-ti lay rəm tɔ. ¹⁶ 'Oo go rɔ-i i ya maji rəm, 'oo go néndó kí 'isi 'ndó dow-je lé maji rəm, 'uwə rɔ-i nɔ titi. Kdɔtalə ra-é kí bə kinlé b́a, 'a kaji-né rɔ-i i ya rəm, dow-je kí d'oo ta lə-i kàrè, d'a kaji-né rəm tɔ.

5

Gosi ra kullə kì dow kí ra majal

¹ Dingəm kí 'bugə lé, 'ndangi-é rəy-rəy al, ngà 'ɔji-é ta titi bɔbi-i bə, 'ɔji ta basa-je titi ngankɔ-i-je bə, ² 'ɔji ta dené-je kí 'bugə titi kɔ-i-je bə, b́a 'ɔji ta nganmandi-je titi kɔnan-i-je bə, kì tagir kí aa njay.

Ta kí dɔ njəngɔwkoy-je-ti

³ 'Oo go njəngɔwkoy-je kí dow dɔ-dé goto. ⁴ Ngà kinə njəngɔwkoy kí ngan-é-je əse nganka-é-je d'isi nɔɔ rəmə, né kí dɔsɔy kí d'a ra kɔ kilə-né kuji dɔ Lubə-ti ɔn: Dɛ d'a koo go dɛ kí mɛɛ kəy-ti lə-dé dɛ ya rəm, d'a koo go njékoji-dé-je kɔ kuti kí ndoki d'uti-dé lé tɔ. ɛ kin b́a to né

kí nəl Lubə. ⁵ Njèngowkoy kí isi kì kár-é, kí dow dɔ-é goto lé, ɛ ində mɛɛ-é dɔ Lubə-ti ə uwə rɔ-é ngə pa siə ta rəm, bá dəji-é né ndɔɔ-je kì kada-je rəm tɔ. ⁶ Ngà njèngowkoy kí isi ay ngodi go né-je-ti kí donangi-ti nè lé, lé isi kì dɔ-é taá ya kàrè, ɛ oy ngá. ⁷ Ɛ kin bá to né-je kí 'a ndəji-dé dɔ-ti, kdɔ kadi dow ilə-né ta dɔ-dé-ti al. ⁸ Kinə dow madi oo go noji-é-je al, ə kí boy nɔ́ lé, kinə oo go dow-je kí mɛɛ kəy-ti liə al rəmə, to dow kí ilə kadmɛɛ liə kɔgi, ɛ maji al nɔ́ itə njèkadmɛɛ al bəy. ⁹ Njèngowkoy kí njékəwnɔ́-je d'a kində ri-é kdɔ koo go-é lé, bal-é à ra kormekɛ kow ki taá bane, à to dené kí ndɔki ore kəm-é go ngɔbi-é-ti ya káre-rè ¹⁰ rəm, à to dené kí d'a gə-é kadi kullə ra-é maji-maji, adi à to njèngəm ngan-é-je maji rəm, njèkuwə mba-je kì rɔ-é-ti wur-wur rəm, njètogi nja* njékaa njay-je rəm, njèra kì dangi-ti-je rəm, bá né-je kí gay-gay lay kí maji bá to kullə ra-é rəm tɔ. ¹¹ Ngà njèngowkoy-je kí rɔ-dé tò kare bəy lé, ində ri-dé mɛɛ mbete koo go njèngowkoy-je-ti lé al. Kdɔtalə loki bo dingəm ra-dé lé, d'ubə Kristi, dow kí Lubə mbəti-é d'inqə-é ə 'ndigi taa ngow gogi, ¹² adi d'usi-né mɛɛ ta kí gangi-ti, kdɔtalə kun mindi lə-dé kí d'un d'adi Kristi kete lé, 'tusi d'inqə kɔgi. ¹³ Bəy bá njèngowkoy-je kí rɔ-dé tò kare lé, 'ndigi ra kullə al, bá 'ndó kilə kì takəy-takəy rəm, d'a dɔ-ti nɔɔ 'təl njékində nané-je rəm, njépata-je kí usi-dé-ti al rəm, bá njépata-je kí tuwə pa al rəm tɔ. ¹⁴ Gin-é kin bá, m'ndigi kadi njèngowkoy-je kí rɔ-dé tò kare bəy lé, 'təl 'taa ngow d'oji-né ngan-je, d'oo go mɛɛ kəy-je lə-dé maji, kdɔ kadi njéba-je lə-ji d'ingə rəbi 'pa-né ta kí maji al dɔ-ji-ti al. ¹⁵ Kdɔtalə njèngowkoy-je kí dan-ti-je d'ilə kadmɛɛ lə-dé kɔgi ngá, adi d'un go Sata. ¹⁶ Ngà kinə dené kí to njékadmɛɛ ɔw kì njèngowkoy-je mɛɛ kəy-ti liə nɔɔ rəmə, kadi oo go-dé, kdɔ kadi njékəwnɔ́-je d'inqə ji-dé d'oo-né go dɛ kí dow dɔ-dé goto.

Ta kí sobi dɔ 'ngatɔgi-je

1Kɔ 9:9-10

¹⁷ 'Ngatɔgi-je kí d'ɔr nɔ́ njékəwnɔ́-je maji lé, tò kadi toki kilə kuji dɔ-dé-ti, bá tò kadi toki ra sə-dé rəm tɔ. Ə kí boy nɔ́ lé, to ta kí sobi dɔ dɛ kí d'ində rɔ-dé ta ndó dow-je ta-ti lə Lubə rəm, bá ta ndó dow-je né-ti rəm tɔ. ¹⁸ †Kdɔ mbete kí aa njay panè: *Mangi kí d'adi-é a njiyə dɔ ko-ti kdɔ kadi kaa-é tal lé, 'a dɔ ta-é al, bá pa bəy panè: Dow kí ra kullə lé, to tó-é kadi à kingə né dɔji-é tɔ.*

* **5:10** 5:10 Togi nja lé toji səl dɔ kì ndigi dow-je titi kí Jeju ra-né kì njéndó né-je lé tɔ (Já 13:1-17). † **5:18** 5:18 Mat 10:10; Luk 10:7

¹⁹ 'I kalangi 'ndigi dɔ ta-ti kɪ dow-je d'ilə dɔ 'ngatɔgi-ti al, ngà kadi oo ta-é ta dow-je-ti joo əse mutə kɪ d'oo kɪ mbi-dé əse kɪ kəm-dé tá-je 'ra-né kullə bəy. ²⁰ Dɛ kɪ 'ra majal lé, 'ndangi-dé takəm dow-je-ti lay, kdɔ kadi ndəgi-é-je kàrè 'bəl-né tɔ. ²¹ M'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kɪ nɔ Jeju Kristi-ti, bá nɔ malayka-je-ti kɪ Lubə mbəti-dé kadi 'təl rɔ-i go ndukun-je-ti kinlé, ə kadi j kalangi 'gangi ta dɔ dow-ti al rəm, bá kadi 'ra né madi ɔr-né kəm dow al rəm tɔ.

Ta-je kɪ gay-gay kɪ Pol ɔji Timote

²² 'I kalangi ində ji-i dɔ dow-ti al rəm, bá 'ində rɔ-i nati kɪ dow dɔ majal-je-ti liə al rəm tɔ. I ya 'itə rɔ-i ngərəngi kadi majal-ti.

²³ 'Isi ta kay man-ti ya par-par al, ngà kadi ay man nduu sɛ-sɛ kdɔ mɛɛ-i kɪ isi to-i to-i kin rəm, kdɔ mɔy-je kɪ nɔ-je kɪ isi ra-i taá-taá kin rəm tɔ.

²⁴ Majal-je lə dow-je kɪ dan-ti-je lé, to ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti pá bəy bá 'gangi ta dɔ-ti. Ngà 'lə dɛ kɪ nɔ-je rəmə, kujə rɔ-é go ta kɪ gangi-ti tɔ. ²⁵ Gangi-é kɪ kullə ra-je kɪ maji toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi kinlé, bè ya tɔ ə kullə ra-je kɪ majal kàrè dow à kasi bɔyɔ-né al rəm tɔ.

6

Ta kɪ sɔbi dɔ bə-je

Epɛ 6:5-8; 1Pi 2:18-20

¹ Kadi njékadmɛɛ-je lay kɪ 'to bə-je lé, d'oo 'ba-dé-je kɪ dow-je kɪ d'asi gaki kadi d'un ta-dé kun kɪ tɔgrɔ-ti, kdɔ kadi dow-je 'pa-né ta kɔbi kɪ Lubə al rəm, 'pa-né ta kɪ maji al dɔ Poyta kɪ Maji-ti al rəm tɔ. ² Dɛ kɪ 'ba-dé-je 'to njékadmɛɛ-je lé, kadi d'ilə jirə dɔ to kɪ dɛ 'to ngankɔ-dé-je kɪ takul Jeju Kristi kin bá kadi 'nədi-dé-né al. Ngà kadi 'ra kullə d'adi-dé maji nɔ ki kete ya bəy, kdɔ kullə-je kɪ maji-maji kɪ d'isi 'ra lé, 'ra d'adi njékadmɛɛ-je, adi to ngankɔ-dé-je kɪ dɛ d'ində-dé dan kəm-dé-ti.

Ta kɪ dɔ néndó-je-ti kɪ ngɔm kɪ kay ngɔdi go nékingə-ti
Mat 6:19-34

Né kɪ tɔ kadi i 'a ndó dow-je ə 'a ndəji-dé dɔ-ti ən: ³ Kinə dow ndó né kɪ rangi, bi ɔ njangi dɔ ta-je-ti kɪ tɔgrɔ-ti lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi al rəm, ɔ njangi dɔ néndó-ti kɪ ɔw go-nɔ-ti kɪ kuji kɪ kilə dɔ Lubə-ti kin al rəmə, ⁴ to njəngɔm kare ya, gə né al, to dow kɪ tanaji kɪ dɔ ngan ta-je-ti kɪ bəti-bəti bá to kullə ra-é. Né-je kinlé, bá isi ree kɪ kəmda-je, kɪ gaki-nɔ-je, kɪ kulə ta ndil-nɔ-ti-je, kɪ ta kɪ gangi rim-rim dɔ-nɔ-ti-je, ⁵ kɪ tii-nɔ-je kɪ sɔy-é goto kɪ to kullə ra dow-je kɪ dɔ-dé goto. Dɛ

'gə ta kí tɔgrɔ-ti al rəm, 'gir kí kadmɛɛ Lubə lé, to kəm rəbi kingə né.

⁶ Tɔgrɔ-ti ya, kinə dow ore kəm-é dɔ né-ti kí tò ji-é-ti ya rəmə, kadmɛɛ lé, to kəm rəbi kingə né kí n̄a ya. ⁷ Kdɔtalə j'reei dɔnangi-ti k̄i ji-ji kare, ə j'a tɛli k̄i ji-ji kare ya tɔ. ⁸ Kinə j'ɔwi k̄i nékuso, k̄i kubi rəmə, ɛ kin ya asi. ⁹ Ngà də kí 'ndigi kingə né ya tá lé, d'usi mɛɛ néna-ti, k̄i mɛɛ gum-ti lə Sú, d'usi mɛɛ ɓo né-je-ti kí gay-gay kí maji al maji al, k̄i né-je kí ndɔjta, kí to né-je kí isi ungi dow-je dan k̄ɔ-je-ti, ɓá dan tuji-ti rəm tɔ. ¹⁰ Kdɔ kəmnda là lé, to njirə né-je lay kí majal, ə də kí dan-ti-je kí d'ay ngɔdi go-ti 'tusi-né kadmɛɛ lə-dé d'in̄ə kɔgi lé, də ya d'un rɔ-dé d'ilə dan babo k̄ɔ-ti.

Dow lə Lubə: Panjiyə-é k̄i né kí à kuwə mɛɛ-é

¹¹ Ngà i, dow lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i ngərəngi mɛɛ né-je-ti kinlé, ə 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ilə kuji dɔ Lubə-ti, kadi 'ində mɛɛ-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je, kadi 'ilə mɛɛ-i dɔ madi-é-ti p̄ɔ rəm, ɓá kadi 'sɔl lɔm-lɔm rəm tɔ. ¹² 'Rɔ rɔ kí maji kí sɔbi dɔ kadmɛɛ, ə kiskəm kí sartagangi kí Lubə ɓa-i-né ɓá i 'pa ta-é maji n̄a takəm kosi dow-je-ti lé, 'uwə njarara. ¹³ †N̄ɔ Lubə-ti kí to njəkadi kiskəm né-je lay, ɓá n̄ɔ Jeju Kristi-ti kí pa ta kí maji n̄a rəsi n̄ɔ P̄ɔsi Pilati-ti lé, m'ndəji-i, ¹⁴ kadi 'təl rɔ-i go ndukun-ti lə Lubə ə 'adi rɔ-i aa njay, kadi dow ilə ta dɔ-i-ti al, sar ya kadi 'Babe lə-ji Jeju Kristi tɛɛ-né kɔy ¹⁵ dɔkaglo-ti kí Lubə ya ɔji. Lubə lé, to Njəkisi dan maji-ti kí dum, ɛ ya k̄i káre-rè to Njètɔgi dɔ né-je-ti lay, ɛ kí to Ngar lə ngar-je, 'Babe lə 'ɓabe-je, ¹⁶ kí ɛ ya kí káre-rè ɓá to njəkoy al, njəkisi lo kí ndógi-ti kí dow asi kɔw-ti al, ɛ kí dow oo-é al rəm, ɓá dow à kasi koo-é al rəm lé, riba, k̄i tógi kí tò sartagangi to 'liə! Amɛn!

Ta kí sɔbi dɔ njénékingə-je

¹⁷ I 'ndəji njénékingə-je kí dɔkaglo-ti kí ɓone, kdɔ kadi 'to njékində kàdi-dé-je al rəm, kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ nékingə-ti kí to né kí à k̄i tuji kàdi káre-rè kin al rəm, ngà kadi d'ində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti, njəkadi-ji né-je lay mburuki-mburuki adi j'isi j'rai rɔnəl-é kin tá. ¹⁸ Kadi njénékingə-je lé, 'ra maji rəm, kadi kullə ra-je kí maji-maji ɓá to nékingə-dé, kadi jidé tɛɛ rəm, ɓá kadi 'to njéra k̄i dow-je rəm tɔ. ¹⁹ Kəm rəbi kin ɓá kadi 'mbɔ-né nékingə-dé kdɔ ndɔ kí bore, lo-ti kí tò gərərə, kadi 'tɛɛ-né kiskəm-ti kí tɔgrɔ-ti.

Ta lə ngəm néndó kí tɔgrɔ-ti

²⁰ I Timote, 'tɔsi kəm-i go kullə-ti kí Lubə adi-i lé maji. Tatidə-je kí mɛɛ wəy kare kí to ta-je kí tò n̄ɛ takəm Lubə-ti,

kì né-je kí ɔsi ta Lubə ya rəmə 'panè to négə bóò ri ɓoo
 kinlé, 'or rɔ-i ngərəngi mɛɛ-é-ti kɔgi. ²¹ Dɛ kí nǎ-je kí d'oy
 go-ti rigi-rigi lé, 'tusi rəbi kí sɔbi do kadmɛɛ lə-dé d'inə d'ur
 wale.

Kadi ramaji lə Lubə nà y sə-si!

Mbete kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Timote Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungi joo kí Pol ndàngi adi Timote

Mbete kí njèkungi joo kí njèkòwkułò Pol adi Timote kinlé to doḅəy ta kí idə Timote kete bá kadi 'tɔl-é ɓəy. Ɛ isi dangay-ti mee ɓebo Ròm-ti isi ngəbi kadi 'tɔl-é. Ɛ ndàngi mbete lé kɔɔ kulə-né dingəm mee Timote-ti kadi-é uwə rɔ-é ngə mee kadmee-ti rəm, bá mee kullə-ti lə 'Babe rəm. Kaglo-é-ti kinlé, Timote isi ɔr nò njékəwnə-je kí ɓebo Epeji-ti ya ɓəy. Mbete-je kí rangi n̄n̄ kí Pol ndàngi lé, ɛ pa ta lə ra kí Timote ra siə mee-é-ti. Dɛ kí joo kinlé, 'ra kullə nati kɔɔ ta lə 'Babe. Pol ɓa Timote ngon-é kí mee kadmee-ti titi kí ɓa-é-né mee mbete-ti kí doṣay kí ndàngi adi-é lé. Tò ndaa-ti rəsi kí Pol ində Timote kí to ngon basa kí njera siə kullə kin dan kəm-é-ti ə ndigi kadi-é ra kullə maji ki kete-kete. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 1-2 lé, tò kadi lé dan kɔ-je-ti kí dokaglo-ti kí ɓone, kɔ né-je kí to rɔ ya kàrè to kuwə rɔ ngə ya. Pol un nétoji-je n̄n̄ bá pa-né ta kí do kuwə rɔ ngə-ti: Asgar, njèkayngodi lokində dirə-ti, njəndɔr, njèrakullə, bá ɛ pa ta kí do rɔ-é-ti ya tɔ, kɔɔ ngodi kí ɛ ay kaglo kisi-é kɔ do-é taá. Ta kí lo kɔr-é-ti kí 3-4 lé to ta-je kí sɔbi do kɔ-je kí à ree kí ree ɓəy, bá maji lə kɔ do ndi-ti rəm, bá kilə kuji do ta-ti lə Lubə rəm. Pol pa ta lə kiñə-n̄n̄ ta tɔl ta mbete-ti liə, ngə ɛ ində mee-é-ti kí Timote à kɔw koo-n'è ɓebo Ròm-ti ə ɛ idə-é ta-je n̄n̄ do kɔw-ti kí à kɔw koo-n'è lé. To mbete kí ɛ ndàngi adi dow káre-rè ya ngə təl to mbete kí ulə dingəm mee njékadmee-je-ti kí ɓone bè ya lay.

Lapiya kí Pol ra

¹ M̄ Pol, njèkòwkułò lə Jeju Kristi, kí go ndigi-ti lə Lubə kadi m'ilə mbɛ kunmindi lə Lubə kí sɔbi do kiskəm kɔ takul nam kadi Jeju Kristi-ti, ² †bá m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Timote kí m'oo-i ki ngon-m bè, kí m'ində-i dan kəm-m-ti. Kadi Lubə kí ɓɔbi-ji dɛ kɔ 'Babe lə-ji Jeju Kristi d'adi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə-dé n̄y sə-i.

Oiyo kí Pol ra Lubə

2Ti 2:1-12; Epe 1:3-7; 2Te 2:13-15

³ Lubə kí ka-m-je 'pole-é bá m'un do nja-dé kɔ tagir kí maji lé, m'ra-é oiyo kɔ ta lə-i. Loki m'isi m'pa siə ta ndɔɔ-je kɔ

kada-je lé, m'nal kilə ri-i dan-ti al. ⁴ Loki mee-m ole do man nɔ-ti lə-i rəmə, bo koo-i ya ra-m loti-loti kdo kadi rənəl rusi-né mee-m. ⁵ †Mee-m tò géréré do kadmee-ti lə-i kí to kadmee kí kədkəm goto-ti, kí tò mee ka-i kí dené Loiyisi-ti ya kete rəm, bá tò mee kɔ-i Enisi-ti rəm tɔ. Kadmee kinlé, m'gə maji kí tò mee-i-ti tɔ.

Ta dingəm kí Pol adi Timote

⁶ Gin-é kin bá m'ulə dingəm mee-i-ti, kadi ulə pər kuti kadkare-ti kí Lubə adi-i loki m'ində-né ji-m do-i-ti lé. ⁷ Kdotalə ndil kí Lubə adi-ji lé, to ndil bəl al, ngà to ndil tógi rəm, ndil ndignə rəm, bá ndil gosi rəm tɔ. ⁸ †Adi rɔ-i sɔl-i do pa ta-ti lə 'Babe kadi dow-je al rəm, 'adi rɔ-i sɔl-i do-m ma-ti kí d'uwə-m dangay-ti kdo ta kí sɔbi do-é kin al rəm tɔ. Ngà kadi 'ingə kɔ sə-m kdo Poyta kí Maji, kə takul tógi lə Lubə. ⁹ †E bá aji-ji rəm, ba-ji kadi j'təli dow-je kí j'aai njay, kə takul kullə ra-ji-je al, ngà kí go kɔjra-ti liə ɛ ya rəm, kí go maji-ti kí ɛ ra sə-ji kə takul nam kadi Jeju Kristi-ti low lə low-je nu†. ¹⁰ Ramaji kinlé, Lubə adi toji rɔ-é kí ngɔsnè-ti kin kə takul ree lə Njəkaji-ji Jeju Kristi kí tətɔ rɔ koy ə toji kiskəm kí sartagangi kə takul Poyta kí Maji. ¹¹ †To ta lə Poyta kí Maji kinlé bá Lubə ində-m-né ki njəndó dow-je ta liə rəm, njəkɔwkułə rəm, bá njəndó né dow-je rəm tin. ¹² Adi to né kin bá, m'ingə-né kɔ tin. Ngà rɔ-m bá sɔl-m do-ti al, kdo m'gə ɛ kí m'adi-é mee-m rəm, bá m'gə maji kí ɛ ɔw kə tógi kadi ngəm-né né kí maji kí ɛ inə ji-m-ti sar ndo təl Jeju-ti rəm tɔ.

¹³ Gə ta kí tɔgrɔ-ti kí 'oo ta-m-ti lé, ɛ ya 'uwə ngə kə takul kadmee rəm, kə takul ndigi dow-je kdo nam kí i 'nam kadi Jeju Kristi-ti. ¹⁴ Né kí maji kí tò ji-i-ti lé, 'ngəm kə takul Ndil kí aa njay kí isi mee-ji-ti lé.

Kuwə rɔ ngə lə Onejipɔr

¹⁵ I 'gə maji kí de lay kí d'isi dɔnangi Aji-ti 'tusi-m d'inə-m, adi dan-dé-ti lé to Pijel de kə Ermojen. ¹⁶ Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy kə dow-je kí mee kəy-ti lə Onejipɔr. Kdotalə taá-taá ya isi sɔl mee-m rəm, bá rɔ-é sɔl-é kdo sil kí d'ilə-m kin al rəm tɔ. ¹⁷ Ngà loki ɛ ree bebo Rɔm-ti lé, ɛ sangi-m kə rɔ tungə-é ya sar ingə-m. ¹⁸ Né-je lay kí Onejipɔr ra adi-m bebo Epeji-ti lé, i 'gə maji itə dow-je lay. Kadi 'Babe adi koo kəmtondoo liə nɔy siə ndo gangta-ti liə.

2

Né-je kí tuwə kadi njəkadmee ndaji

¹ I Timote kí m'oo-i kí ngon-m bè lé, 'uwə rɔ-i nga mee maji-ti kí Lubə ra sə-ji kɪ takul nam kí j'nami kadi Jeju Kristi-ti kin. ² Néndó kí 'oo ta-m-ti kɪ mbi-i takəm kosi dow-je-ti lé, 'ndó dow-je kí njéra né kí tɔgrɔ-ti kí d'a kasi ndó dow-je kí rangi tɔ. ³ 'Ingə kɔ sə-m tanə asgar kí maji lə Jeju Kristi bè. ⁴ Dow kí andi asgar-ti lé, à kɔr rɔ-é kɔgi mee kullə-je-ti lə dow-je kí kare, kdɔtalə ɛ à ndigi kadi n'ra né kí nəl njəkun-n'è asgar-ti. ⁵ Bè ya tɔ, dow kí ində dirə ngodi lé, à kay kɪ gangi-é kí d'oji kadi toki kay-né lé bane, al rəmə à nal nékugə dɔji-é. ⁶ Rəm bá njəndɔr kí njəkɔɔ rɔgi-rɔgi ta ndɔr-ti lé, tò kadi ɛ ya ijə kandi né ndɔr liə dɔsəy. ⁷ I Timote, ta-je kí m'idə-i kinlé, 'laji dɔ-ti maji 'oo, ə 'Babe à ra sə-i kadi 'gə mee né-je kin lay.

⁸ 'Adi mee-i ole dɔ Jeju Kristi-ti kí to ngonka Dabidi. Jeju lé, Lubə adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ, titi kí Poyta kí Maji kí m'isi m'ilə mbɛ-é pa-né ta-é lé. ⁹ To ta lə Poyta kí Maji kinlé bá m'ingə-né kɔ sar d'ilə-m-né sil tanə kɪ dow kí tɔl dow bè tin. Ngà ta lə Lubə lé, dow ilə-é sil al. ¹⁰ Gin-é kin bá m'ore-né mee-m nga dɔ né-je-ti lay, kdɔtalə dow-je kí Lubə mbəti-dé, kdɔ kadi dɛ kàrè d'ingə kaji kí tò rɔ Jeju Kristi-ti, kɪ riba kí sartagangi tɔ.

¹¹ Ta-je kí m'ow kɪ pa kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti ya:

Kinə j'oyi nati kɪ Kristi lé,

¹² †j'a kisi kəm nati siə tɔ.

Ə kinə j'uwəi rɔ-ji nga rəmə, j'a kɔi bə nati siə tɔ,

Ngà kinə j'naji j'painə j'gəi-é al rəmə,

ɛ kàrè à naji panə n'gə-ji al tɔ.

¹³ Kinə j'ai dɔ kunmindɪ-ti lə-ji al kàrè

ɛ ɔ gərərə dɔ kunmindɪ-ti liə.

Kdɔtalə ɛ, à pa ta mindɪ-é joo al.

Njèra kullə kí 'nə-é 'gə-é maji

1Ti 1:3-7,18-20; Tit 1:10-16; 2:11-15; 2Pi 2:1-22

¹⁴ 'Oo maji, né-je kí kadi 'ole mee dow-je dɔ-ti, 'ndəji-dé-né nɔ Lubə-ti ɛn: Kadi d'isi ta 'gaki-nə dɔ ngan ta-je-ti al, kdɔ maji-é goto, ngà isi tujɪ dow-je kí d'isi 'yəl mbi-dé d'oo-né.

¹⁵ 'Uwə rɔ-i nga kadi 'ə nɔ Lubə-ti titi dow kí 'nə-é d'oo adi to dow kí asi rəm, titi njèra kullə kí rɔ-é sɔl-é dɔ kullə-ti liə al, adi ɛ ndó dow-je ta kí tɔgrɔ-ti lə Lubə kɪ gangi-é berere-berere. ¹⁶ 'Or rɔ-i ngərəngi kɔgi mee tatidə-je-ti kí mee wəy kare kí to ta-je kí tò nɛ takəm Lubə-ti, kdɔtalə dow-je kí d'ində rɔ-dé ta-ti lé, d'ow kɪ kete par-par mee né ra-je-ti kí ilə kujɪ dɔ Lubə-ti al. ¹⁷ Dowbé-je kinlé, néndó lə-dé ɔw kɪ kete-kete tanə kɪ dɔ basrangɪ kin ya bè. Imene-je kɪ Piletɪ

'to dow-je kí dan-dé-ti. ¹⁸ Imene-je kì Piletì lé, 'ndəm rəbì ta kí tɔgrɔ-ti adi d'ur wale. Dɛ 'pa titi kí Lubə adi dow-je 'tɔsi ndəl d'ində lo tɛɛ ngá bè. Bɛba 'təl dɔ dow-je n̄a adi d'ilə kadmɛɛ lə-dé kɔgi. ¹⁹ Bè ya kàrè, gin kəy kí Lubə ində adi ngá kəng-kəng lé, ɔ gərərə. Gin kəy kinlé 'ndàngi ta-ti 'panè:

«'Babe gə dow-je liə gɔw»

ə «Dow kí rá-rá kí panè n'to dow lə 'Babe rəmə, kadi dowbé mbati né ra kí njururu al.»

Bay-je lə dené kɔmolé

²⁰ 'Oo bè, mɛɛ kəy kí boy lé, bay-je kí d'ubə kì lɔr, kì bay-je kí d'ubə kì là ya par bá tò-ti al, ngá bay-je kí to kagi bá 'tɔl, kì bay kí d'ubə kì anji-je kàrè tò-ti tɔ. Bay-je kí dan-ti-je lé, to bay kɔmolé, ngá bay-je kí n̄a-je to bay ra kullə-je kí kare tɔ. ²¹ Bɛba kinə dow aa rɔ-é dɔ né-je-ti kí maji al kin rəmə, dowbé toki bay kɔmolé kí d'ɔr d'ində tagay d'adi Lubə, ɛ toki bay kí maji ra kullə kí ɓa-é ngəm pèrèrè kɔ ra-né kullə kí rá-rá ya kí maji kin bè.

Ta kí sobi dɔ ngonnjəkullə lə 'Babe

²² Timote, 'ɔr rɔ-i ngərəngi kɔgi mɛɛ ɓo né-je-ti kí maji al kí isi ra basa-je kì mandi-je ə i 'sangi kadi 'ra né kí njururu, kadi 'ində mɛɛ-i dɔ Lubə-ti, kadi 'ndigi dow-je rəm, kadi 'isi kì lapiya kì dow-je kí 'nɔ ɓa 'Babe kì mɛɛ-dé kí kàre-rè rəm tɔ. ²³ Tanaji-je kí kɔgi kare kì tanaji-je kí dɔ mbə-ti lé, 'ɔsi ngərəngi kɔgi, kɔ ə ree kì kɔl-n̄a.

²⁴ Ə dow kí to ngonnjəkullə lə 'Babe lé, to dow kí à ndigi kɔl-n̄a al. Ngá ɛ à to dow noji rɔ dow-je-ti lay rəm, à to dow kí asi ndó dow-je né rəm, bá à to dow kí njəkilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti pɔ rəm tɔ. ²⁵ Ɛ à kɔl kì njəmbati ta-je kì ta kí sol ləm-ləm; kɔɔtalə dɔmaji ə Lubə à ra sə-dé kadi d'inə panjiyə-dé kí maji al kɔgi ə 'təl 'ree dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti gogi, ²⁶ kadi loki kəm-dé ijə dɔ né ra-dé-je-ti kí dɔ mbə-ti lé rəmə, 'tɛɛ kɔgi mɛɛ gum-ti lə Sú kí uwə-dé gin tógi-é-ti adi d'isi 'ra ndigi liə.

3

Ta kí dɔ kaglo-je-ti kí dɔbəy-ti

¹ Timote, kadi i 'gə kí mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti lé, lo à ngá n̄a. ² Kɔɔtalə dow-je d'a to njéyər-je, d'a to m'oy yo là-je, njəkun ta rɔ-dé-je, njəkundə kadi-dé-je, njépa takɔbi kì Lubə, njəkɔsi ta njəkɔji-dé-je, njéra oiyo al-je, njénədi Lubə, ³ d'a to dow-je kí kɔ lə dow usi-dé al, njəkoo kəmtondoo lə

madi-dé-je al, njékulə ta ndil dow-je-ti, njékore mee-dé al-je, njémee-kati-je, njéba lə njéramaji-je, ⁴ njékun dɔ dow-je, njékində kungəsa-je, njéngom-je, dow-je d'a ge né kí adi-dé rənəl toy ndigi Lubə. ⁵ Dow-je d'a ba rɔ-dé njékilə kuji dɔ Lubə-ti ya, ngà d'a mbati né kí njékadi tógi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti. 'Or rɔ-i ngərəngi kogi rɔ dowbé-je-ti kinlé. ⁶ Kdotalə dɛ kí ná-je dan-dé-ti 'tandi mee kəy-je-ti rəmə, dené-je kí njétógi kasi al, kí majal ɔ be dɔ-dé-ti rəm, kí 'to dené-je kí bo né-je kí gay-gay ra-dé loti-loti kinlé, d'usi mee gum-je-ti lə-dé. ⁷ Dené-je kinlé, d'ingə néndó kɪ ndɔ-é ndɔ-é ya, ngà nja káre ya kàrè 'gə ta kí tɔgrɔ-ti lé yéréré al. ⁸ Titi kí ndoki Janesi-je kɪ Jambresi d'osi-né Moiyiji kà ta lé, bè ya tɔ, dowbé-je kinlé d'osi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərəngi tɔ. Dɛ 'to dow-je kí dɔ-dé goto rəm, kí sobi dɔ kadmee rəmə, 'to dow-je kí kare kogi ya bè. ⁹ Adi d'a kow kɪ kete-kete nda al. Kdotalə mbə lə-dé lé, à tò ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lay, tanə kɪ 'lə dow-je kí joo kinlé bè tɔ.

Ka gərərə dɔ néndó-ti kí tɔgrɔ-ti
2Kɔ 6:3-10

¹⁰⁻¹¹ †Ngà i lé, né kí m'ndó dow-je rəm, panjiyə-m, kɪ kɔjra-je lə-m, kɪ kadmee lə-m, kɪ kilə mee dɔ madi-é-ti lə-m, kɪ ndigi kí m'ndigi dow-je rəm, kuwə rɔ ngə lə-m, kɪ kəm-m kí dow-je d'ulə ndoo, bá kɔ-je lə-m lé, to né-je kí i 'ində kəm-i go-ti berere-berere 'oo maji. Mee bebo Antiosi-ti, kɪ Ikoniyom, kɪ Listrə lé, kɔ kí rá bá m'ingə al wa? Kulə kəm ndoo kí rá bá tɛɛ dɔ-m-ti al wa? Bè ya kàrè, 'Babe ɔr-m-ti lay ya ilə-m taá. ¹² Bè ya tɔ, dow-je lay kí 'ndigi kadi kisi dɔ taá lə-dé ilə kuji dɔ Lubə-ti kɪ takul nam kadi Jeju Kristi-ti lé, dow-je d'a kulə kəm-dé ndoo. ¹³ Ngà dow-je kí njémee-ndul-je, kɪ njékadta-je lé, d'a kow kɪ kete nɔ mee né ra-ti kí maji al par-par, kur-né dow-je kí rangi wale rəm, bá dɛ ya kàrè dow-je d'a kur-dé wale rəm tɔ†.

¹⁴ Ngà i lé, néndó-je kí i 'ingə ə i 'gə kí to néndó kí tɔgrɔ-ti, bá dow-je kí i 'ingə rɔ-dé-ti kàrè i 'gə-dé maji kinlé, ɛ ya 'a dɔ-ti. ¹⁵ Ngon-i-ti nu ya, mbete kí aa njay kí à kadi-i kəmkaa kí à tɛɛ sə-i kaji-ti kɪ takul kadmee Jeju Kristi lé, i 'gə maji. ¹⁶ Mbete kí aa njay bikti lay ya Lubə adi Ndil-é ɔsi dow-je bá 'ndangi ə maji asi gaki kdɔ ndó dow né rəm, kadi uwə dow kɪ ta rəm, ilə dow rəbəə rəm, ɔji dow né ra kí njururu, ¹⁷ kdɔ kadi dow lə Lubə ɔr-né mir-mir rəm, bá kadi asi ra-né kullə-je lay kí maji rəm tɔ†.

† **3:10-11** 3:10-11 a Knj 13:14-52; b Knj 14:1-7; d Knj 14:8-20 † **3:13** 3:13 Knj 20:28-31 † **3:17** 3:17 2Pi 1:19-21

4

Ta kí sɔbi dɔ ndó dow-je ta lə Lubə

¹ Kdotalə təl lə Jeju Kristi kí à təl rəm, kdotalə kɔbe liə kí à ree rəm lé, m'un ndu m'adi-i nɔ Lubə-ti, kɔ nɔ Jeju Kristi kí tò kadi à gangta dɔ dow-je-ti kí d'isi kəm, kɔ dɔ dɛ-ti kí d'oy lé, ² kadi 'ingə kəm lo-je lay kí maji əse kí maji al kàrè, 'ndo dow-je ta lə Lubə par-par ya. I 'ndó dow-je né kɔ mɛɛ kí kilə dɔ madi-é-ti pɔ uwə-dé-né kɔ ta, 'ndangi-dé-né dɔ majal-ti, bá 'ulə-né dingəm mɛɛ-dé-ti rəm tɔ. ³ Kdotalə kaglo madi à ree nɔɔ kí dow-je d'a mbati néndó kí tɔgrɔ-ti. Ngà d'a mbəti dow-je nɔ kí go mɛɛ ndigi-ti lə-dé dɛ ya kadi 'to njéndó-dé né-je kdɔ kadi 'bɔr gidi-dé kɔ ta-je kí nəl-dé nəl-dé bane. ⁴ Ta kí tɔgrɔ-ti lé, d'a kun mbi-dé kində rangi kdɔ koo al, rəmə tasu-je bá d'a yəl mbi-dé kdɔ koo-né. ⁵ Ngà i lé, mɛɛ né-je-ti lay ya, 'ində kəmkaa dɔ rɔ-i-ti, 'a dingəm dan kɔ-je-ti, 'ra kullə kí njèkilə mbɛ Poyta kí Maji à ra, bá 'ra kullə lə-i adi idi maji rəm tɔ.

*Ta lə ngɔdi lə Pol**Plp 1:20-23*

⁶ Ngà mə rəmə m'adi rɔ-m toki man nduu kí 'mbəl dɔ né gugi né-ti bè, adi ndɔ lə-m nɔy ngɔsi ngá*. ⁷ Mə m'rɔ rɔ kí maji, m'tɔl ta ngɔdi lə-m, m'ngəm kadmɛɛ lə-m. ⁸ Un kuti-é nè kinlé, nɔy kadi ndɔ gangi ta-ti ə 'Babe kí to njègangta kí njururu adi-m nédɔji-m kí to nédɔji kullə ra kí njururu. Mə kɔ kár-m bá à kadi-m al, ngà à kadi dow-je lay kí mɛɛ-dé tò səl dɔ ndɔ ree-é-ti lé tɔ.

Ndɛgi ta-je kí Pol idə Timote

⁹ 'Uwə rɔ-i ngá kadi 'ree kalangi 'ingəm; ¹⁰ †Kdotalə Demasi† tusi-m inɔ-m kɔgi, kəmnda né-je kí dɔnangi-ti nè ra-é nɔ adi ɔw bebo Tesaloniki-ti; Kresasi ɔw Galati; Titi‡ ɔw Dalmati; ¹¹ †Luki ya kɔ kár-é bá isi sə-m nè. Loki 'ɔw kɔ ree rəmə, 'adi Marki ree sə-i. Kdɔ ɛ to njèra sə-m dɔ kullə-ti. ¹² †M'ulə Tisiki bebo Epeji-ti. ¹³ †Loki 'ɔw kɔ ree rəmə, 'ree kɔ kubi kul lə-m kí m'inɔ bebo Troasi-ti kɔy lə Karpusi, bá 'ree kɔ mbete-je lə-m tɔ; ə né kí boy nɔ lé, 'adi mɛɛ-i oy dɔ mbete ndaá-je-ti lə-m al. §

* **4:6** 4:6 Pol un rɔ-é oji-né man nduu kí 'mbəl dɔ né-ti kí d'adi kdɔ gugi-né nè bá pa-né ta kí dɔ koy-é-ti (Tɛt 29:38-42; Kni 15:1-10; Plp 2:17). † **4:10** 4:10 a Kol 4:14; Plm 1:24; b 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4 † **4:10** 4:10 Demasi (Kol 4:14; Plm 24) Tit (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) ‡ **4:10** 4:10 Titi (2Kɔ 8:23; Gal 2:3; Tit 1:4) † **4:11** 4:11 a Kol 4:14; Plm 1:24; b Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24 † **4:12** 4:12 Knj 20:4; Epe 6:21,22; Kol 4:7,8 † **4:13** 4:13 Knj 20:6 § **4:13** 4:13 Go lo-ti lə jipi-je lé, dow-je 'ra ndaá biɔ-je kɔ ndaá bati-je adi təl mbete adi 'ndangi né-ti.

¹⁴ †Alegjandrə kí to kɔdi kuwə né lé, ra sə-m majal n̄a. 'Babe à ra siə né kí go kullə ra-é-je-ti ya tɔ. ¹⁵ I ya kàrè, 'oo go rɔ-i rɔ-é-ti, kdɔtalə ɛ ɔsi ta néndó lə-ji kɔsi kí nḡa n̄a.

¹⁶ Kí dɔsɔy kí m'a m'pa-né ta dɔ rɔ-m-ti n̄ɔ njégangta-je-ti lé, dow káre ya kàrè ɔ go-m-ti al. Ngà d̄ɛ lay ya 'tusi-m d'in̄ə-m kɔgi. Kadi Lubə tidə kɔr majal-é dɔ-dé-ti al. ¹⁷ To 'Babe ya b́a ɔ go-m-ti, adi-m tógi kdɔ kadi m'pa ta liə lay kdɔ kadi dow-je kí 'to jipi-je al d'oo. 'Babe taa-m ta bɔl-ti* ilə-m taá. ¹⁸ 'Babe à taa-m kilə-m taá ta né-je-ti kí maji al lay ya rəm, b́a à kaji-m kdɔ kɔbe liə kí dɔrɔ-ti rəm tɔ. Kadi ríba to 'liə ya k̄i dɔ bal-bal! Am̄ɛn!†

Lapiya-je kí ra

¹⁹ †'Ra lapiya Priska-je k̄i Akilasi adi-m rəm, b́a 'ra lapiya dow-je kí m̄ɛɛ kəy-ti lə Onejipɔr rəm tɔ. ²⁰ †Erasti n̄ay bebo Kɔrɛnti-ti, ə Tropim b́a m'in̄ə-é bebo Mile-ti kdɔtalə rɔ-é to-é.

²¹ 'Uwə rɔ-i nḡa kadi 'ree kete n̄ɔ n̄ay kul-ti. Ebulusi-je, k̄i Pudasi-je, k̄i Linusi-je, Klodiya-je, k̄i njékadm̄ɛɛ-je lay ya 'ra-i lapiya tɔ.

²² Kadi 'Babe adi m̄ɛɛ-i usi nangi. Kadi ramaji liə n̄ay sə-si.

---

† **4:14** 4:14 a 1Ti 1:20; b Róm 2:6 * **4:17** 4:17 Pol pa ta lə bɔl kí d̄a al, ngà pa ta kinlé sobi-né dɔ ngar-je kí 'sanḡi kadi 'ra-é maji al. † **4:18** 4:18 Mat 10:18-20 † **4:19** 4:19 a Knj 18:2; b 2Ti 1:16,17 † **4:20** 4:20 a Knj 19:22; Róm 16:23; b Knj 20:4; 21:29

Mbete kí Pol ndàngí adi Titi Ta-je kí do mbete-ti Pol ndàngí adi Titi

Titi kàrè ra kì Pol kdo kilè mbe Poyta kí Maji rəm bá to ngonnjèkulè liə rɔ njékəwnə-je-ti kí gay-gay titi Timote bè tɔ. Này n̄a al kadi d'uwə Pol dangay-ti kí gogi nè-ti kinlé, de kí Titi d'ow mee bebo Listrə-ti donangi Kreti-ti. 'Ra kullə nati kaglo madi bá, go-ti Pol inə Titi lo-é-ti kin kadi-é gɔl ta-je kí dan njékəwnə-je-ti; ə Pol bá ow mba bebo Korənti-ti əse donangi Maseduwan-ti. Lo-é-ti kin bá ɛ ndàngi-né mbete kin adi Titi kdo kulə-né dingəm mee-é-ti rəm, bá oji-é-né ta do kullə-ti kí kadi-é ra tɔl ta-é rəm tɔ. Titi lé to jipi al (Gal 2:3). Mee mbete-ti kinlé, Pol ba-é: Ngon-m kí togrɔ-ti mee kadmee-ti (Tit 1:4), ta kin toji toki Pol bá ra siə adi-é adi mee Jeju Kristi. Mbete kullə-je lə njékəwkulə-je pa ta lə Titi al, ngà Pol pa ta liə mee mbete-je-ti liə n̄a. Lo kor-é-ti kí 1: 5 bá Pol ole mee Titi do né-je-ti kí n'inə-é-né donangi Kreti-ti lé: Kadi gɔl ta-je kí này lé kì go-é-goé tɔl ta-é ə ində njékərnɔ-je dan njékəwnə-je-ti kí gay-gay mee bebo-je-ti. Lo kor-é-ti kí 1 lé, Pol pa ta kí sobi do kəm rəbi kí d'a mbəti-né njékərnɔ-je kí maji, ɛ bá to né kí maji kadi d'a rɔ-né kì njéndó dow-je né-je kí ngom kí isi tulə njékəwnə-je kí donangi Kreti-ti nati. Lo kor-é-ti 2-3 lé, ɛ pa ta lə néndó kí togrɔ-ti kí à kadi né-je tò maji dan kuti njékadmee-je-ti kí gay-gay kadi panjiyə n̄a-n̄a tò-né maji.

Lapiya kí ra

¹ M̄a Pol kí ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi i Titi. M'to ngonnjèkullə lə Lubə rəm, njékəwkulə lə Jeju Kristi kdo kadi dow-je kí Lubə mbəti-dé lé, m'adi d'adi mee-dé rəm, m'adi 'gə ta kí togrɔ-ti kí ow nati kì kuji kí kilə do Lubə rəm tɔ. ² Kdo kadi d'ində mee-dé do kiskəm-ti kí sartagangi kí low lə low-je n̄u ya Lubə kí to njékəɔdta al, un mindi-é kdo kadi-dé lé. ³ Loki kaglo-é asi lé, ɛ adi dow-je 'gə ta liə kì takul ta kí Jeju Kristi ulə kullə-é ji-m-ti adi m'ndó dow-je kí go ndu-ti lə Lubə kí to Njəkaji-ji. ⁴ †I Titi kí m'oo-i kì ngon mee-m bè, mee kadmee-ti lə-ji kí j'ore-n̄a do-ti kinlé, kadi

† 1:4 1:4 2Kɔ 8:23; Gal 2:3; 2Ti 4:10

ramaji kì lapiya læ Bòbì-ji Lubə, kì 'lə Njèkaji-ji Jeju Kristi nà-y sə-i.

Ta kí sobi dɔ njèkində kəm-dé go njékəwnə-je-ti
1Ti 3:1-7; 1Pi 5:1-4

⁵ I Titì, m'inqə-i dɔnangi Kreti-ti, kdɔ kadi 'gɔl né-je kí nà-y lé, kadi usi nati maji rəm, kdɔ kadi ində 'ngatɔgi-je mee bebo-je-ti kí rá-rá kí go ta-je-ti kí m'idə-i lé.

⁶ †Kadi nà-nà dan-dé-ti to dow kí ta goto dɔ-é-ti rəm, njèdené kí káre-rè rəm, to dow kí ngan-é-je 'to njékadmee-je kí ta kaya uwə dɔ-dé al əse 'to njékal dɔ ta-je al rəm to bane. ⁷ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to dow kí ta goto dɔ-é-ti, kdɔtalə ɛ to njèkində kəm-é go dow-je-ti læ Lubə, adi à to njèkində kadi-é al rəm, njəwɔngi al rəm, gɔyibi al rəm, njèrɔ kì dow-je al rəm, njékay ngɔdi go nékingə-ti al rəm, ⁸ ngà kadi to njèkuwə mba-je kí rɔ-é-ti wur-wur rəm, to dow kí né ra kí maji-maji bá uwə mee-é rəm, njèkore rɔ-é ndəngi dɔ né-je-ti rəm, à to njèra né kí njururu rəm, dow kí kullə ra-é aa njay rəm, bá à to njèkore mee-é rəm tɔ. ⁹ Kadi njèkində kəm-é go njékəwnə-je-ti to njékoy rigi-rigi go ta-ti kí tɔgrɔ-ti kí 'ndó-é lé, kdɔ kadi asi kulə dingəm mee njékadmee-je-ti kì néndó kí tɔgrɔ-ti rəm, bá kadi asi kuwə ta njékɔsi ta ngərəngi-je rəm tɔ.

Kuwə ta njéndó dow-je né-je kí ngɔm

¹⁰ Kdɔtalə dow-je nà ya 'to njəmbatì təl rɔ-dé go ta-ti, njétidə ta-je kí mee wəy kare, njékədi dow-je kur-dé wale. Dan dow-je-ti kinlé, jipi-je kí njékadmee-je bá 'nà. ¹¹ Dɛ lé, kadi toki kuti ta-dé ká-ká bane. Kdɔ dɛ 'təl dɔ dow-je lay kí mee kəy-je-ti kí d'ow-ti kì néndó-je kí tɔ kadi toki ndó al, ya 'ndó dow-je kdɔ kingə-né né kì kəm rəbi kí go rəbi-é-ti al. ¹² Dow káre dan-dé-ti kí ɛ ya d'oo-é kì njékɔr kəm ta læ-dé kí dɔnangi Kreti-ti ya panè:

Dow-je kí Kreti lé 'to njékədtə-je kì ndɔ-é ndɔ-é,

'To dɔ-je kí wale kí njémeeɔndul-je,

'To njédabi-je kí njékisi kdɔ nékuso kí mee-dé-ti ya par.

¹³ Ta kí ɛ pa kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti. Gin-é kin bá kadi i 'ndəngi-dé kì tɔgi-i, kdɔ kadi kadmee læ-dé to kadmee kí tɔgrɔ-ti, ¹⁴ kdɔ kadi d'oy rigi-rigi go tasu-je-ti læ jipi-je al rəm, kadi d'oy rigi-rigi go ndukun-je-ti kí njétəl gidi-dé kadi ta kí tɔgrɔ-ti d'un kinlé al rəm tɔ. ¹⁵ Dow-je kí d'aa njay lé, né lay ya d'oo d'adi aa njay. Ngà njèra né kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti, kì njémeeɔndə-je lé, né kí d'oo d'adi aa njay ya goto; négə, kì tagir læ-dé tɔ nɛ takəm Lubə-ti. ¹⁶ Dɛ 'bà rɔ-dé njégə Lubə

ya, ngà né ra-dé-je tɔji kí 'gə-é al. Dɛ lé, 'to dow-je kí né ra-dé tò ɲɛ takəm Lubə-ti, 'to ɲjékal dɔ ta-je, né kí maji kàre ya kàrè d'asi ra al.

2

Ta kí sɔbi dɔ kuti dow-je kí gay-gay dan ɲjékəwnɔ-je-ti

¹ Ngà i rəmə, 'ndó dow-je né kí ɔw nati kɪ néndó kí tɔgrɔ-ti. ² Idə dingəm-je kí tɔgi kadi 'to dow-je kí ɲjékində kəmkaa dɔ rɔ-dé-ti, kadi 'to dow-je kí dow-je d'ilə kuji dɔ-dé-ti, kadi 'to ɲjékore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti, kadi 'to dow-je kí d'aa ɲjay mɛɛ kadmɛɛ-ti, kadi 'ndigi dow-je kɪ mɛɛ-dé kí aa ɲjay, kadi d'ilə mɛɛ-dé dɔ madi-é-ti kilə kí tɔgrɔ-ti tɔ.

³ Dené-je kí 'bugə kàrè, 'ndó-dé bè ya tɔ. Idə-dé kadi 'to dow-je kí panjiyə-dé kàrè tò tagay kɔɔ Lubə, kadi 'to ɲjékulə ta ndil dow-je-ti al rəm, kadi 'to gɔyibi-je al, ngà kadi 'ndó dow-je né-je kí maji-maji; ⁴ bè kɔɔ kadi dɛ 'ndó dené-je kí rɔ-dé ɲəy ngon, kadi 'ndigi ngɔw-dé-je kɪ ngan-dé-je, ⁵ kadi d'ore rɔ-dé ndəngi dɔ né-je-ti rəm, 'ngəm rɔ-dé d'adi ngɔw-dé-je rəm, d'ində kəm-dé go mɛɛ kəy-je-ti lə-dé maji rəm, kadi 'to dené-je kí maji rəm, kadi ɲə-ɲə ya kàrè ulə dɔ-é gin tɔgi ngɔbi-é-ti, kɔɔ kadi dow-je 'pa-né ta kí maji al dɔ ta-ti lə Lubə al.

⁶ Bè ya tɔ, 'ulə dingəm mɛɛ basa-je-ti kadi 'to dow-je kí ɲjékore rɔ-dé ndəngi mɛɛ né-je-ti lay tɔ. ⁷ I ya kɪ dɔ-i kadi 'to néndaji mɛɛ kullə ra-i-je-ti kí maji-maji rəm, bá néndó kí i a ndó dow-je kàrè, kadi to néndó kí tɔgrɔ-ti kí asi kadi dow-je 'piti rəm tɔ. ⁸ Adi ta pa-i to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi dow pa ta kí maji al dɔ-ti al. Bè kɔɔ kadi rɔ ɲjéba-je lə-ji sol-dé, rəmə d'a koo né kí d'a pa-né ta kí maji al dɔ-ji-ti al.

⁹ Idə bə-je kadi d'ulə dɔ-dé gin tɔgi 'ba-dé-je-ti mɛɛ né-je-ti lay, kadi 'ra né-je kí nəl-dé, kadi 'to ɲjénaji-dé ta-ti al rəm, ¹⁰ bá kadi 'bogi né lə-dé madi al rəm tɔ. Ngà kadi 'to ɲjéra né kí tɔgrɔ-ti ya kɪ ndɔ-je lay. Bè kɔɔ kadi mɛɛ né-je-ti lay ya dow-je 'piti-né néndó kí sɔbi dɔ Lubə kí to ɲjékaji-ji lé.

Kaji kɪ takul ramaji lə Lubə

Epɛ 2:8-10; 1Pi 1:10-21; 2:13-16; 1Ja 3:1-3

¹¹ Kɔɔtalə ramaji lə Lubə kí to ɲjirə kaji lə dow-je lay lé, ndubə rɔ-é ndaa-ti rəsi ngá. ¹² Ramaji liə lé, isi ndó-ji kadi j'mbati né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al rəm, j'mbati bɔ né-je kí dɔnangi-ti nè, kɔɔ kadi kisi-ji dɔnangi-ti nè kinlé, kəmkaa, kɪ né ra kí ɲjururu, kɪ né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti bá to panjiyə-ji. ¹³ J'rai bè, j'ngəbi-né ndɔ rɔnəl lə-ji kí ɲə kí j'indəi mɛɛ-ji dɔ-ti lé; ndɔ-é kin bá à to ndɔ kí riba lə

Jeju Kristi kí to Lubə kí boy rəm, to Njəkaji-ji rəm kinlé, à ndubə-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹⁴ †Jeju Kristi lé, ɛ ya ilə rɔ-é kɔgi kɔɔ ta lə-ji, kɔɔ kadi taa-ji-né ji majal-je-ti lay ilə-ji taá rəm, təl-ji-né dow-je kí j'aai njay adi j'toi dow-je liə, kɔɔ kadi j'rai kullə-je kí maji-maji kɔ rɔ tungə-ji rəm tɔ. ¹⁵ I Titi, né-je kinlé, 'a ndó dow-je kulə-né dingəm mee-dé-ti rəm, 'a ndangi-dé-né rəm tɔ. 'Ra né-je kin kɔ tógi-i lay. 'Adi dow nədi-i al.

3

Kullə ra njəkadmee-je dan njəkadmee al-je-ti

¹ 'Ole mee njəkadmee-je, kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi njəkɔbe-je-ti, kɔ gin tógi ngar-je-ti, kadi 'təl rɔ-dé go ta-ti lə-dé rəm, bá kadi d'isi dɔ nja-dé-ti kɔɔ ra kullə-je lay kí to kullə kí maji-maji†. ² Kadi d'ulə ta ndil dow-ti al rəm, kadi 'to njəsangta-je al, ngà kadi 'to dow noji-je rəm, bá kadi 'to dow-je kí 'sɔl ləm-ləm kɔ rɔ dow-je-ti lay rəm tɔ. ³ Kɔɔtalə jəi ya kàrè, kete lé j'owi kɔ mbə-je bè, j'toi njétəl rɔ-ji go ta-ti al-je, njéndəm-je, kəmkəi kɔ bo né kí gay-gay bá uwə-ji bə-ti, j'toi njémeeɗul-je kɔ njəkəɗnda-je, j'toi dow-je kí j'tuwəi kadi dow-je d'osi-ji kɔ ta rəm, bá j'toi njəkɔsi-nə ta-je rəm tɔ.

⁴ Ngà loki ramaji lə Lubə kí to Njəkaji-ji, kɔ ndigi kí ɛ ndigi dow-je toji rɔ-é lé, ⁵ ɛ aji-ji kɔ takul né ra kí njururu lə-ji al, ngà kɔ takul koo kəɗtɔndoo liə, beba ɛ adi Ndil kí aa njay togi-ji adi j'toi dow-je kí kɔji sigi ə adi-ji panjiyə kí sigi rəm tɔ. ⁶ Lubə ungi Ndil kí aa njay nə ya dɔ-ji-ti kɔ takul Jeju Kristi kí to Njəkaji-ji, ⁷ kɔɔ kadi loki ɛ ɔr ta dɔ-ji-ti kɔ takul ramaji liə lé, j'təli j'toi-né njénéndubə kiskəm kí sartagangi kí to né kində mee dɔ-ti lə-ji kin bè. ⁸ Ta kinlé, to ta kí tɔgrɔ-ti ə m'ndigi kadi 'a dɔ-ti, kɔɔ kadi dow-je lay kí d'adi mee-dé Lubə lé, d'ində-né rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji. Né kin bá to né kí maji ə to né kí à ra kɔ dow-je.

Né-je kí tuwə kitə rɔ ngərəngi mee-é-ti kɔgi

⁹ Ngà tanaji-je kí dɔ mbə-ti, kɔ kɔr ginka-je, kɔ gaki-nə-je, kɔ gaki-nə-je kí dɔ ndukun-ti lə Lubə lé, 'ɔr rɔ-i mee-é-ti kɔgi. Kɔɔtalə to ta-je kí kɔgi kare kí à ra né al. ¹⁰ Dow kí njera dow-je kadi 'gàngi-nə lé, kinə 'ndəji-é nja káre ə nja joo liə bá oo al rəmə, ɔsi-é ngərəngi kɔ rɔ-i-ti. ¹¹ Kadi i 'gə kí dow kí bè kinlé, to njédɔngə, ɛ ra majal adi ɛ ya ree kɔ ta kí gangi dɔ-é-ti.

Ndəji-je kí dɔbəy-ti

¹² †Loki m'a kulə Artemasi əse Tisiki† rɔ-i-ti lé, i kalangi ya 'ree 'ingə-m bebo Nikopolisi-ti nè. Kdotalə m'ɔji meɛ-m-ti, kadi lo kin bá m'a kisi-ti n̄ay kul-ti. ¹³ †'Ra lay ya kadi 'oo go Jenasi kí to njèndó dow-je ndukun-je, k̄i Apolosi†, kɔ kɔw mba lə-dé, ɓi kadi né madi nal-dé al. ¹⁴ Kadi dow-je lə-ji kàrè, 'ndó kində rɔ-dé ta kullə-je-ti kí maji-maji tɔ, kɔ kadi 'ra-né né-je kí tò kadi toki 'ra kí ngosnè-ti kin. Bè kɔ kadi 'to dow-je kí d'isi kɔgi kare al.

¹⁵ Dɛ lay kí d'isi sə-m nati nè, 'ra-i lapiya. I 'ra lapiya njèndigi-ji-je kí 'to njékadmɛɛ-je tɔ.

Kadi ramaji lə Lubə n̄ay sə-si lay.

† **3:12** 3:12 Knj 20:4; Epɛ 6:21,22; Kol 4:7,8; 2Ti 4:12 † **3:12** 3:12 Knj 20:4

† **3:13** 3:13 Knj 18:24; 1Kɔ 16:12 † **3:13** 3:13 Knj 18:24

Mbete kí Pol ndàngí adi Pilemɔ Ta-je kí dɔ mbete-tí kí Pol ndàngí adi Pilemɔ

Dɔmaji ə à to kisi Pol dangay-ti mee bebo Rɔm-ti kin bá ɛ ndàngi-né mbete kin. Ɛ ndàngi mbete lé nati kɪ mbete lə de kí bebo Kolosi-ti tɔ ə tò titi né kí mbete-je kí joo kinlé Tisiki bá ulə-é-né bè (Kol 4:7-9). Pol pa ta kɪ nam-é Pilemɔ kí isi mee bebo Kolosi-ti rəm, bá ɛ pa ta kɪ njénoji-je liə, bá pa ta kɪ njékadmee-je kí d'isi 'kəwnə mee kəy-ti liə rəm tɔ. Ɛ ndàngi mbete kin dəji-né Pilemɔ kadi inə go kɔgi adi bə liə Onejim kí ndɔki ay lé ə kadi uwə-é kɪ rɔ-é-ti gogi. «Onejim» lé kɔr mee-é to «né kí à ra kɪ dow.» Kete ɛ to dow kí kɔgi kare peti-peti rɔ 'ba-é-ti.

Onejim lé toki né kí ndɔki ɛ bogi né lə ba-é bá ay ɔw-né mee bebo-ti kí d'uwə Pol dangay-ti titi lé bè. Pol adi-é adi mee Jeju Kristi, rəmə panjiyə Onejim təl maji. Beba Pol ndigi kulə siə kadi 'ba-é Pilemɔ gogi, ə ɛ ndigi kadi-é uwə-é kɪ rɔ-é-ti kɪ ngonkɔ-é kí njékadmee Kristi. Dan mbete-je-ti lay kí Pol ndàngi lé, ɛ kin to gay, kɔ ɛ to mbete kí tɔji kulənoji kí tuwə kadi tɔ mbunə njékadmee-je-ti bi kɔta-je kí rangi goto-ti. Kí go ndukun-ti lə dow-je kí Rɔm lé, Onejim lé asi kadi d'ində-é d'ɔji-é rəm, bá asi kadi 'tol-é rəm, ngà Pol bá ra siə maji, titi kí Jeju ra-né kí njéramajal-je kin bè tɔ. Kadi Pol pa ta kí maji al sɔbi dɔ ra dow bə-ti rəmə, ɛ tɔji Pilemɔ kɪ njékəwnə-je, né kí tɔ kadi dow-je 'ra kɪ rɔ madi-dé-je-ti əse kɪ rɔ bə-je kɔ ri Kristi.

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

2Ti 1:1-5

¹ Mə Pol kí d'uwə-m dangay-ti kɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, j'isi nati kɪ ngonkɔ-ji Timote, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Pilemɔ kí 'to madkullə lə-ji kí j'ində-i dan kəm-ji-ti, ² †m'adi kɔnan-ji Apiya, kɪ Arsipi kí to madi rɔ lə-ji, bá m'adi njékəwnə-je kí d'isi 'kəw-nə mee kəy-ti lə-i lé rəm tɔ. ³ Kadi ramaji kɪ lapiya lə Bɔbi-ji Lubə, kɪ 'lə 'Babe Jeju Kristi nəy sə-si.

Kadmee lə Pilemɔ kɪ ndigi kí ɛ ndigi dow-je

⁴ Taá-taá ya loki m'isi m'pa ta kɪ Lubə lə-m m'ra-é-né oiyo lé, m'ilə ri-i dan-ti dan-ti. ⁵ Kɔtalə m'oo poy kadmee lə-i kí

† 1:2 1:2 Kol 4:17

i 'adi 'Babe Jeju, bá m'oo poy ndigi kí i 'ndigi njékaa njay-je lay kin rəm tɔ. ⁶ Beba m'pa ta kì Lubə kadi kində kí 'ində rɔ-i nati sə-ji kì takul kadmeɛ lə-i kinlé ra kullə, adi dow-je 'gə kí maji-je lay kí j'isi j'rai lé, j'rai kdɔtalə Kristi. ⁷ Pilemɔ, ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, adi-m rɔnəl nɔ, bá ra adi meɛ-m sol rəm tɔ. Ngonkɔ-m, kì takul-i lé, meɛ njékaa njay-je usi nangi pɔ-pɔ ya.

Pol ra ndoo ta Pilemɔ-ti kdɔtalə Onejim

1Kɔ 13:4-7

⁸ Beba ma lé m'ow kì tógi, meɛ noji-ti kí tò kì takul Kristi, kadi né kí tuwə ra lé, m'un ndu dɔ-ti m'adi-i ya, ⁹ ngà kdɔtalə ndignə lə-ji lé, né kí uwə meɛ-m nɔ to kɔgri kí kadi m'ra-i, ma Pol kí m'to bugə, bəy bá kí ngɔsnè-ti kin m'a dangay-ti kdɔ ta kí sobi dɔ Jeju Kristi. ¹⁰ †M'ra-i kɔgri kdɔtalə ngon-m Onejim kí m'oji-é kəy dangay-ti nè*. ¹¹ Onejim kí kete to dow kí kare kɔgi rɔ-i-ti lé, ngɔsnè kin, ɛ to dow kí à ra sə-i rəm, bá à ra sə-m rəm tɔ. ¹² Beba m'ulə siə gogi m'adi-i, ɛ toki daji rɔ-m ma ya bè†.

¹³ Loki m'a-né dangay-ti nè bəy kdɔtalə Poyta kí Maji lé, lé m'a ndigi kadi Onejim a rɔ-m-ti nè, kdɔ kadi ra kullə adi-m tó-i-ti, ¹⁴ ngà ma m'ndigi kinə-i gogi ra né madi kì dɔ-m al. Kdɔ kadi kinə i 'ra sə-m maji rəmə, i 'ra sə-m kí lə njètógi-ti al, ngà kadi i 'ra sə-m kì meɛ ndigi lə-i ya tá. ¹⁵ Dɔmaji ə to bè kadi Onejim inə-i dɔkaglo sɛ, kdɔ kadi 'təl 'ingə-é gogi kadi isi nati sartagangi. ¹⁶ I 'a kingə-é gogi titi bə bè al ngá, ngà titi dow kí itə bə, titi ngonkɔ-ji kí j'ində-é dan kəm-ji-ti. Ma m'ində-é dan kəm-m-ti ya, ngà i rəmə, 'a kində-é dan kəm-i-ti tɔy-m bəy, kdɔtalə ɛ to ngonkɔ-i kdɔ to kí ɛ to dow madi-i kete bəy bá bone to ngonkɔ-i meɛ noji-ti lə 'Babe bəy.

¹⁷ Kdɔtalə gə kí i 'gə kí m'to nam-i kinlé, uwə-é kí rɔ-i-ti titi-nə né kí to ma ya bè tɔ.

¹⁸ Ngà kinə ndɔki Onejim lé, ra sə-i né kí maji al nɔɔ əse kurə lə-i bá tò dɔ-é-ti nɔɔ kàrè, inə dɔ-m ma-ti ngá.

¹⁹ Ma Pol, m'ndangi ta kin kì ji-m ma ya m'pané: «Ma ya m'a kugə-i kurə liə.» Ngà kurə lə-m ma kí tò dɔ-i-ti kí to kurə kaji kí i 'aji kì rəbi kí rɔ-m-ti kinlé, m'ndigi kole meɛ-i dɔ-ti al ngá. ²⁰ Oiyə ngonkɔ-m, 'ra sə-m maji kin kdɔtalə 'Babe; i 'ra adi meɛ-m usi nangi pɔ-pɔ ya meɛ ndigi-nə-ti lə-ji kì takul Kristi. ²¹ M'gə meɛ-m-ti maji kí mbete kí m'ndangi madi-i kinlé, i 'a ra-né kullə rəm, bá m'gə kí i 'a ra kadi al dɔ dəji-é lə-m kí m'dəji-i kin bəy rəm tɔ.

† **1:10** 1:10 Kol 4:9 * **1:10** 1:10 Onejim to ngon koji Pol kí məsi-ti al. Pol ba-é ngon-é kdɔ ɛ adi meɛ-é Jeju Kristi kì kəm rəbi kí rɔ Pol-ti. † **1:12** 1:12 Plp 4:7-9

²² M'təl mə dɔ-ti m'dəji-i kadi 'ra mɛɛ kəy tɔ káre 'adi-m, kdɔtalə m'ində mɛɛ-m dɔ kiŋə-ti kí d'a kiŋə-m taá kadi-si kè takul ta-je kí isi 'pai kè Lubə lé.

Lapiya-je kí ra

²³ †Eparasi kí to madi dangay lə-m kdɔ ta kí sɔbi dɔ Jeju Kristi, ra-i lapiya, ²⁴ †bá Marki-je, kè Aristarki-je, kè Demasi-je, kè Luki-je kí 'to madkullə-je lə-m kàrè 'ra-i lapiya tɔ.

²⁵ Kadi ramaji lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi nɛy sə-si.

---

† **1:23** 1:23 Kol 1:7; 4:12 † **1:24** 1:24 a Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; b Knj 19:29; 27:2; Kol 4:10; d Kol 4:14; 2Ti 4:10; e Kol 4:14; 2Ti 4:11

Mbete kí 'ndàngi d'adi Əbrə-je Ta-je kí do mbete-ti kí 'ndàngi d'adi Əbrə-je

Mbete lə Əbrə-je toji kí Jeju Kristi itə ndukun rəm, itə négugi-je kí meɟ Kunmindi-ti kí Low bá adi-né rə-é nja káre ya tagangi aji-né dow-je. Kristi ində ngangı nékobe-je kí meɟ Kunmindi-ti kí Low nangı. Kdo né-é-je lay kinlé tò bè kadi dow-je 'ra-né go rə-dé kete kdo ree lə Kristi.

Néndó kí sobi do kitə kí Kristi itə né-je lay kinlé, tò kdo kulə-né dingəm meɟ njéndó mbete-je-ti kin kdo kadi 'togi-né meɟ kadmeɟ-ti lə-dé bi kadi 'tusi Kristi d'inə-é ə 'təl ki ta nékobe-je-ti al. Mbete kinlé nə bá ndàngı kàrè j'gə al. Təgrə-ti ya, njəndangi-é to jipi kí adi meɟ Kristi, adi ɟ gə ta lə Lubə maji dəkaglo-ti liə, kí bone je ba-é Kunmindi kí Low. Dow-je kí ɟ ndàngı mbete adi-dé lé 'to jipi-je kí koji kəy tə, adi 'gə Kunmindi kí Low. Təgrə-ti, de d'isi dənangi-ti lə İsrayel-je al, dəmaji ə d'isi dənangi Rəm-ti. Əbrə-je lo kər-é 1-4 toji kitə kí Kristi itə njépata-je kí ta Lubə-ti rəm, malayka-je rəm, bá Moyiji rəm. Əbrə-je lo kər-é 5:1-10:18 lé, njəndàngı mbete kin toji Kristi ki njəgugnə rəm, bá kí négugi kí maji ər njuti rəm. Əbrə-je 10:19 sar təl ta-é lé, njəndàngı mbete kin toji panjiyə njəkadmeɟ Kristi. Əbrə-je 11 pa ta lə dow-je nə kí kaglo Kunmindi-ti kí Low kí 'toji panjiyə-dé kí maji kə takul kadmeɟ.

Kulənoji kí sigi itə kulənoji kí low

Kulə gin ta

Jə 1:1-3; Kol 1:15-17; Əbr 10:12-14; Plp 2:6-11

¹ Kete ndəkı Lubə pa ta kə ka-ji-je ki nja nati-nati kə kəm rəbi-je kí gay-gay kə takul njépata-je kí ta-é-ti ² ə meɟ ndə-je-ti kí nə kí to ndə-je kí dəbəy-ti kinlé, ɟ pa sə-ji ta kə takul Ngon-é kí ɟ bá ində-é do né-je-ti lay rəm ə kəm rəbi kí rə-é-ti bá ɟ ra-né né-je lay rəm tə. ³ Ngon kinlé, toji riða lə Bəbi-é takəm dow-je-ti rəsi rəm, ɟ ya to daji rə Lubə rəm, to njəgəti né-je lay taá kə takul tógi ta kí ta-é-ti. Lokı ɟ bər majal-je lə dow-je kəgi lé, ɟ isi do jikəl Lubə-ti meɟ lo-je-ti kí taá nu. ⁴ Ɛ təl to kí boy itə malayka-je adi ingə ri kí itə ri-dé.

Jeju Kristi to kí boy itə malayka-je

⁵ Dan malayka-je-ti lé, e kí rá ó Lubə idə-é panè: 'To Ngon-m, bone Ma ya m'to Bəbi-i* wa? Bá təl panè: Ma m'a to Bəbi-é, ə e à to Ngon-m† wa? ⁶ Ə loki Lubə ow kadi Ngon dər-é ree dənangi-ti lé təl pa bəy panè: «Kadi malayka-je lə-m lay ya d'osi də-dé nangi nɔ-é-ti‡.» ⁷ Ə təl pa ta sobi də malayka-je panè: Lubə adi malayka-je liə 'to kí yəl bə; togrə-ti, e adi ngannjékullə-je liə 'to kí ndɔ pər bə§. ⁸ Ngà kí sobi də Ngon-é rəmə e panè: Lubə, kalikɔbe lə-i tò kə də bal-bal ə gol ngar lə-i to gol ra né kí njururu*. ⁹ I 'ndigi né ra kí njururu ə osi ta né ra kí maji al. Gin-é kin bá i Lubə lé, Lubə lə-i mbəti-i dan madkullə-je-ti lə-i ur-né ubi rənəl də-i-ti.† ¹⁰ Lubə təl pa bəy panè: I 'Babe, lo kulə gin né-je-ti lé, i 'ra dənangi ə dɔrɔ to kullə ra ji-i‡; ¹¹ dɔrɔ kə dənangi à goto, ngà i 'isi lo kisi-i-ti. Né-je kin à ndisi toki kubi bə§; ¹² i 'a bɪr-dé toki kubi kul bə, ə d'a mbəl rə-dé toki kubi bə, ngà i rəmə, gangi kisi-i kin ya à kisi-né rəm, bá bal kisi-i kə də-i taá à goto al rəm tɔ*. ¹³ Dan malayka-je-ti lé, e kí rá ó Lubə idə-é panè: 'Isi də jikəl-m-ti nè ya sar kadi m'adi njəba-je lə-i 'təl-né lo kungi nja-i wa†? ¹⁴ Malayka-je lé, dɛ lay ya 'to ndil-je kí d'isi 'ra kullə d'adi Lubə; dɛ bá Lubə ulə-dé adi 'ra kullə kdə maji lə dɛ kí tò kadi d'ingə kaji lé al wa?

2

Kulə dingəm meɛ-nɔ-ti

¹ Gin-é kin bá, ta-je kí j'ooi kinlé, kadi j'ooi maji itə koo-é kə kete-je ya bəy nè j'a kɪ 'ndəmi kuri wale. ² Kinə ta-je kí ndəki malayka-je 'pa lé, né-é ra né ə kinə dow kí al də ta əse təl rə-é go-ti al ə Lubə gangta də-é-ti asi ta kullə ra-é-ti lé, ³ jəi kərə kinə j'rai kaji kí boy kin j'ndami-né lé, j'a tɛɛi kəm-ti ban wa? Kaji kinlé, 'Babe ya pa ta-é lo kulə gin-é-ti nɔ, bəy bá dow-je kí d'oo ta-é ta-é-ti 'ree d'idə-ji kí ta kaji kinlé to ta kí togrə-ti ya. ⁴ Né-je kí tɔji tɔgi Lubə, kə né-je kí tò bəl-bəl, kə nékɔji-je kí gay-gay, kə ta-je kí Ndil kí aa njay pa lé bá Lubə dan-né go ta-je lə-dé kinlé kə meɛndigi liə. ⁵ Kdətalə dow-je kí dəkaglo-ti kí à ree kí j'pa ta lə-dé kinlé, to malayka-je bá Lubə ində-dé kadi d'ɔ be də-dé-ti al. ⁶ Ngà dow madi pa ta-é lo madi-ti meɛ mbete-ti kí aa njay panè: Dow ə to ri ngay ó kadi i Lubə 'adi meɛ-i ole də-é-ti wa? Əse ngon lə dow ə to ri ngay ó kadi 'ində kəm-i go-é-ti wa*? ⁷ I adi-é to kí ndɛ bə go malayka-je-ti kaglo sɛ, bəy bá i 'ulə

* 1:5 1:5 Pa 2:7 † 1:5 1:5 2Sa 7:14; 1Poy 17:13 ‡ 1:6 1:6 Det 32:43; Pa 97:7

§ 1:7 1:7 Pa 104:4 * 1:8 1:8 Pa 45:7 † 1:9 1:9 Pa 45:8 ‡ 1:10 1:10 Pa

102:26 § 1:11 1:11 Pa 102:27 * 1:12 1:12 Pa 102:28 † 1:13 1:13 Pa 110:1

* 2:6 2:6 Pa8:5

jɔgi kɔsi gajɪ kɪ jɔgi rɪbɑ dɔ-é-tɪ rəm, bɑ 'adi-é isi dɔ kullə rɑ jɪ-i-je-tɪ†. ⁸ I adi-é ɔ̇ bɛ dɔ né-je-tɪ lay. Lɔkɪ Lubə adi-é ɔ̇ bɛ dɔ né-je-tɪ lay bɛ lé, né kí Lubə ɪnə adi tɔ gin tɔgi-é-tɪ al yɑ gɔtɔ. Ngà kí bɔnɛ bɛ kɪnlé, jɛ j'oo kí ɛ ɔ̇ bɛ dɔ né-je-tɪ lay al bəy‡. ⁹ Ngà Jeju kí ɛ bɑ Lubə adi-é tɔ kí ndɛ bɛ go malaykajɛ-tɪ kaglo sɛ lé, jəɪ j'ooi-é kɪ jɔgi kɔsi gajɪ kɪ jɔgi rɪbɑ dɔ-é-tɪ, kɔɔ kɔ̇ kí ɛ ɪngə sar oy-né. Bɛbɑ kɪ takul ramajɪ lə Lubə lé, ɛ oy-né kɔɔ dow-je lay. ¹⁰ Kɔɔtələ Lubə kí tɔ njɛrɑ né-je lay rəm, né-je lay tɔ kí 'liə rəm, kí adi ngan-é-je nɔ̇ d'ingə kɔsgajɪ rəm lé, tuwə kadi ɛ rɑ kɪ Jeju kí tɔ njɪrə kajɪ lə-dé lé, adi-é majɪ ɔr njuti kɪ takul kɔ̇-je. ¹¹ Ə Jeju kí njɛkɔr dow-je kində-dé tagay lé, dɛ kɪ dow-je kí ɛ ɔr-dé ɪndə-dé tagay kɪn lay yɑ Bɔbi-dé rɑ kɑrɛ-rɛ. Gin-é kɪn bɑ rɔ-é sɔl-é-né lɔ bɑ-dé ngankɔ-é-je-tɪ al, ¹² lɔkɪ ɛ pɑ-né panɛ: M'a kilə mbɛ tɑ lə-i dan ngankɔ-m-je-tɪ. M'a tɔy-i dan kɔsi-je-tɪ§. ¹³ Bɑ təl panɛ: M'a kində mɛɛ-m dɔ-é-tɪ. Pɑ bəy panɛ: M'a nɛ, natɪ kɪ ngan-je kí Lubə adi-m-dé*. ¹⁴ Bɛbɑ titɪ kí ngan-je lé, məsi-dé tɔ rəm, tal rɔ-dé tɔ rəm, bɛ yɑ tɔ ə Jeju kərə məsi-é tɔ rəm, tal rɔ-é tɔ rəm tɔ; kɔɔ kadi kɪ takul kɔy-é lé, ɛ taa-né tɔgi Sú kí ɛ bɑ tɔgi kɔy tɔ jɪ-é-tɪ, ¹⁵ ə dɛ lay kí 'bəl kɔy adi 'rɑ bə liə kɪ bəl kɪsɪ kɪ dɔ tɑá lə-dé lay kɪnlé, kadi ɔr-dé-né bɛ bə-tɪ kɔgi. ¹⁶ Kɔɔtələ tɔgrɔ-tɪ yɑ, malaykajɛ bɑ Jeju rɛɛ kɔɔ rɑ sə-dé al, ngà ɛ rɛɛ kɔɔ rɑ kɪ ngankɑ Abrakam. ¹⁷ Bɛbɑ tɔ kadi ɛ təl titɪ-nə kɪ ngankɔ-é-je lé mɛɛ né-je-tɪ lay, kɔɔ kadi tɔ burə dɔ njɛgugnɛ-je kí tɔ njɛkoo kəmtɔndoo, kí njɛkɑ dɔ ndi-é-tɪ mɛɛ kullə-tɪ lə Lubə, kɔɔ kadi Lubə ɪnə-né go majal-je lə dow-je kɔgi. ¹⁸ Jeju lé asi rɑ kɪ dow-je kí nɛnə tɛɛ dɔ-dé-tɪ kɔɔ ɛ yɑ kərə né nə-é adi ɪngə kɔ̇ tɔ.

3

Jeju Kristi itə Moiyiji-je kɪ Jojuwe

Mat 21:33-38

¹ Gin-é kɪn bɑ, səɪ ngankɔ-m-je kí njɛkaa njay, kí Lubə kí dɔrɑ-tɪ bɑ-sɪ lé, adi kəm-sɪ tɔ go Jeju-tɪ kí tɔ njɛkɔwkulə rəm, tɔ Burə dɔ njɛgugnɛ-je kí sɔbi dɔ kadmɛɛ lə-ji rəm. ² Ǝ ɑ dɔ ndi-é-tɪ njángɪ go njɛkində-é dɔ kullə-tɪ titɪ kí ndɔkɪ Moiyiji isi-né dɔ kullə-je-tɪ lay kí mɛɛ kəy-tɪ lə Lubə kɪn bɛ*. ³ Kɔɔ d'oo-é d'adi asi gaki kadi ɪngə rɪbɑ kí itə 'lə Moiyiji, titɪ kí njɛkində kəy ɪngə-né rɪbɑ itə dajɪ rɔ kəy kɪn bɛ tɔ. ⁴ Kɔɔtələ kəy-je lay kɪn yɑ tɔ dow bɑ ɪndə, ə dow kí njɛkində né-je lay lé, tɔ Lubə tɔ. ⁵ Ə Moiyiji lé, tɔ njɛkɑ dɔ ndi-é-tɪ njángɪ mɛɛ né-je-tɪ lay kí mɛɛ kəy-tɪ lə Lubə, kɔɔ tɔ kí ɛ

† 2:7 2:7 Pa-je 8:6 ‡ 2:8 2:8 Pa-je 8:7 § 2:12 2:12 Pa-je 22:23 * 2:13 2:13
Eja 8:17-18 ('Ndó 2Sa 22:3; Eja 12:2) * 3:2 3:2 Kni 12:7

to ngonnjəkullə; bə kdo kadi kinə ta kɨ tō kadi d'idə-dé tō rəmə, ɛ pa ta kɨ do-ti adi-dé. ⁶ Ngà Kristi rəmə, ɛ isi do kullə-ti kɨ mɛɛ kəy-ti liə, kdo to kɨ ɛ to Ngon-é kɨ kəy. Mɛɛnda kay kɨ nékində mɛɛ do-ti kɨ j'isi j'osi-né gajɨ rɔ-ji kin ya kinə, j'uwəi njarara j'tɛɛi-né dobəy-é-ti rəmə, j'toi kəy lə Lubə. ⁷ Gin-é kin bá Ndil kɨ aa njay pa-né panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə†, ⁸ adi mɛɛ-si ndəə titi kɨ ndokɨ mɛɛ ka-si-je ndəə-né adi 'ra dɔngə, 'nə-né Lubə diləlo-ti kin bə al‡. ⁹ Ka-si-je d'oo kullə ra-m-je kɨ kəm-dé bal kɔrsɔ ya ndokɨ d'ində kàdi-dé sə-m adi 'nə mɛɛ-m diləlo-ti§. ¹⁰ Gin-é kin bá wɔngɨ ra-m-né nə do dowbé-je-ti adi m'panè: Mɛɛ-dé tō rangɨ ya kɨ ndo-je lay, adi 'gə rəbi-je lə-m al*. ¹¹ Ə wɔngɨ ra-m adi m'ubi rɔ-m m'panè: D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al†. ¹² Bəbə səi ngankɔ-m-je kɨ njəkadmɛɛ, ooi go rɔ-si maji, kadi dow madi dan-si-ti to njəmɛɛndul, kɨ njəmɛɛngə sar kadi təl gidi-é adi Lubə kɨ njəkisi kəm kin al. ¹³ Ta lə «bone-é» kinlé tō lo tō-é-ti ɔn ɔ dingəm ya uləi mɛɛ-nə-ti kɨ ndo-je lay, kdo kadi dow madi dan-si-ti adi né kɨ maji al ədi-é adi tō njəmɛɛndəə al ngá. ¹⁴ Kdo kinə j'uwəi kadmɛɛ lə-ji kɨ dɔsəy kin njarara dobəy-é-ti rəmə, j'toi njəkındə rɔ-ji nati kɨ Kristi. ¹⁵ Kdo 'ndəngɨ 'panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi mɛɛ-si ndəə titi kɨ ndokɨ mɛɛ ka-si-je ndəə adi 'ra-né dɔngə kin bə al. ¹⁶ Ə nə-je bá ndokɨ d'oo ndi Lubə bá 'ra dɔngə lé wa? To də lay kɨ ndokɨ Moiyiji ɔr nɔ-dé tɛɛ sə-dé dɔnangɨ Ejipti-ti kɔgɨ lé ya al wa? ¹⁷ Ə nə-je bá ndokɨ wɔngɨ ra Lubə do-dé-ti sar bal kɔrsɔ lé wa? To də kɨ ndokɨ 'ra majal bá nin-dé tō diləlo-ti lé ya al wa‡? ¹⁸ Ə nə-je bá Lubə ubi rɔ-é panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-n'è ndə bə al» lé wa? To də kɨ ndokɨ d'al do ta lé ya al wa? ¹⁹ Ə jəi j'ooi kɨ də d'asi kandi lo taakoo-ti al, kdotalə mɛɛngə lə-dé.

4

¹ Tō ya kɨ kunmindi kɨ sobi do kandi lo taakoo-ti liə tō lo tō-é-ti bəy kinlé, adi j'bəli, kdo kadi dow madi dan-si-ti ra rɔ-é kɨ njənəy gogɨ al. ² Kdotalə, jəi kàrè d'ilə mɛɛ Poyta kɨ Maji d'adi-ji titi kɨ ndokɨ d'ilə-né d'adi-dé kin bə ya tɔ. Ngà ta kɨ ndokɨ d'oo lé bá ra kullə rɔ-dé-ti al, kdo njəkoo-é-je lé 'taa kɨ kadmɛɛ al. ³ Ə jəi kɨ j'adi mɛɛ-ji lé, j'isi j'andi lo taakoo-ti titi kɨ 'ndəngɨ-né 'panè: «Wɔngɨ ra-m adi m'ubi rɔ-m m'panè: “D'a kandi lo taakoo-ti lə-m ndə bə al.”» Ə kullə-je lə Lubə rəmə, ində ngangɨ-é lo kində gin dɔnangɨ-ti nɔ. ⁴ Kdotalə ɛ pa ta lo madi-ti nɔɔ sobi-né do

† 3:7 3:7 Pa-je 95:7 ‡ 3:8 3:8 Pa-je 95:8 § 3:9 3:9 Pa-je 95:9 * 3:10 3:10 Pa-je 95:10 † 3:11 3:11 Pa-je 95:11 ‡ 3:17 3:17 Kni 14:29,32

ndo kí njèkungi-ti siri panè: «Ə ndo kí njèkungi-ti siri lé, Lubə taakoo ta kullə-je-ti liə lay.» ⁵ Rəmə təl pa lo-é-ti ya bəy panè: «D'a kandi lo taakoo-ti lə-m nda bè al.» ⁶ Beba tò kadi dow-je madi d'andi lo taakoo-ti, ya rəmə de kí ndoki d'oo mbə Poyta kí Maji kin dəsəy lé, d'andi lo taakoo-ti lé al, kdo meəngə lə-dé. ⁷ Beba Lubə təl or ndo kí rangi kí ba-é: «Bone» ə pa ta go-ti low nu kə takul Dabidi titi kí ta-é tò-né taá nu panè: Bone kinlé, kinə ooi ndi-é rəmə, adi meə-si ndəə al. ⁸ Kdotalə, kinə ndoki Jojuwe adi ka-ji-je d'andi lo taakoo-ti lé ngá rəmə, lé Lubə à pa ta lə ndo kí rangi go-ti al ngá. ⁹ Adi ndo madi kí à to ndo taakoo lə dow-je lə Lubə ya tò nɔɔ. ¹⁰ Kdo dow kí andi lo taakoo-ti lə Lubə lé, taa koo ta kullə-je-ti liə lay titi kí Lubə taa-né koo ta kullə-je-ti liə kin bè tɔ. ¹¹ Ən é adi j'uwəi rɔ-ji ngə j'andi lo taakoo-ti kinlé, bi kadi dow madi ndaji gə kaldota kin usi-né al ngá. ¹² Kdo, ta lə Lubə lé, to ta kí tò kəm rəm, tógi-é tò rəm, ati itə kiyəɔ kí ta kati-é ra joo ə andi rɔ dow-ti sar tɛɛ do ndil-é-ti kə do tagir-ti liə rəm, ɔw tɛɛ do gul-je-ti kə do ubi-je-ti kí meə singə-je-ti rəm, bá ɛ gangta do né-je-ti kə do tagir-je-ti kí meə dow-ti rəm tɔ. ¹³ Ə nékində kí à dum-é koo ya goto: Né-je lay tò ndaa-ti rəsi ə to kí nəji nangi ta kəm-é ɛ Lubə-ti kí j'a kori go né-je nɔ-é-ti.

Jeju Kristi itə burə do njégugnə-je kí meə kulənoji-ti kí low

¹⁴ Jəi lé, Jeju kí Ngon lə Lubə kí ɔw dora-ti kin bá to burə do njégugnə-je lə-ji, ən é adi j'uwəi kadmə lə-ji njarara. ¹⁵ Kdo j'owi kə burə do njégugnə-je kí ta ɔ meə-é kdo tógi kasi al-je lə-ji; né nə-é meə né-je-ti lay tanə sə-ji bè ya tɔ, ngə majal bá ɛ ra al. ¹⁶ Ən é adi j'otə kə meənda kəy kə kadi kalikɔbe-ti lə Lubə kí njəramaji, kadi j'ingəi koo kəmtondoo kə ramaji kdo kadi ndo kí tò kadi ra sə-ji əjə ra sə-ji.

5

Négugi lə Kristi

¹ Kdotalə burə do njégugnə-je kí rá-rá ya 'mbəti-é dan dow-je-ti bá d'ində-é ta kullə-ti lə Lubə kdo ta lə-dé; kdo kadi ɛ bá ra kullə do kadkare-je-ti, kə da-je-ti kí kəm kilə məsi-dé nangi kadi toki kiŋə-né go majal-je kəgi. ² Ɛ à kasi koo kəmtondoo lə dow-je kí 'njəgə né al-je, kə njéndəm kur wale-je, kdo ɛ ya kə do-é kərə to njətógi goto tɔ. ³ Ə kdo tógi goto liə kinlé ya tɔ bá ɛ ya kə do-é à kilə-né məsi da nangi, kadi majal-je liə toki kiŋə-né go-é kəgi rəm, bá kadi majal-je lə dow-je toki kiŋə-né go-é kəgi rəm tɔ. ⁴ Dow kí à kasi mbəti rɔ-é kdo kullə kí riba-é tò kin ya goto; ngə Lubə bá à

ba dow lo-é-ti titi kí ndəki ba-né Arç kin bè to. ⁵ Bè ya to, Kristi lé to ɛ ya i kɪ dɔrɔ-é ilə rɪba dɔ rɔ-é-ti kadi n'təl-né burə dɔ njégugnə-je al, ngà to Lubə ya bá idə-é panè: 'To Ngon-m, bone ma ya m'to Bobi-i*'; ⁶ bá təl pa lo madi-ti bəy panè: I 'to njègugnə ya sartagangi titi Melsisedeki bè†. ⁷ †E bá, loki isi-né donangi-ti nè bəy lé, ilə bobɪ ndi-é nangi kɪ man nɔ kəm-é-ti bá pa-né ta kɪ Lubə ə nɔ-né ta-é-ti ɛ kí à kasi kaji-é ta yo-ti; ə ɛ oo ndi-é kɔ to kí ɛ to njèkilə kuji dɔ-é-ti; ⁸ ɛ to Ngon-é rəm, ya ngà ɛ ndó təl rɔ go ta-ti kɪ takul kɔ kí ingə. ⁹ Loki Lubə adi mɛɛ-é idi ɔr njuti-njuti lé, ɛ bá təl to njəkadi kaji kí sartagangi dow-je lay kí njétəl rɔ-dé go ta-ti liə. ¹⁰ Ə Lubə pa ta rəsi dɔ-é-ti ində-é-né burə dɔ njégugnə-je titi Melsisedeki bè. ¹¹ Kí sobi dɔ ta kinlé, ta-je kí kadi j'pa lé nɔ ə to né-je kí kɔr mɛɛ-é ngə, kɔ səi lé, 'gəi né kalangi al. ¹² †Kɔ səi lé, lé a toi njéndó dow-je né ngá, rəmə sar bone bè ya kərə 'təli ɔwi ndoo kadi 'təl ndó-si né-je kí dɔsəy kí mɛɛ ta-ti lə Lubə kin bəy, adi səi ɔwi ndoo kil mbà bɪ asi kusoi né kí ngə al bəy. ¹³ Kɔ dow kí rá-rá kí isi il mbà lé, to dow kí néndó kí sobi dɔ néra kí njururu asi mɛɛ-é al, adi dowbé to ngon. ¹⁴ Ngà nékuso kí ngə lé, to 'lə dow-je kí 'tɔgi gangi ə dɛ lé né-je kí tɛɛ dɔ-dé-ti ra adi tagir lə-dé asi kɔr rəbi nin né kí maji kɪ né kí maji al.

6

¹ Gin-é kin bá, néndó kí sobi dɔ Kristi kí to néndó kí dɔsəy kinlé, adi j'ɪnəi go-ji-ti ngá, ə j'ɔwi kɪ kete mɛɛ néndó-ti lə dow-je kí 'tɔgi gangi, bɪ kadi j'əi lo káre dɔ néndó-je-ti kí dɔsəy kí to kiŋə panjiyə kí à tɛɛ koy, ² kɪ ta kí sobi dɔ kadmɛɛ Lubə, kɪ néndó kí dɔ batəm-je-ti, kɪ kində ji dɔ dow-ti-je, kɪ ta kí sobi dɔ dow-je kí d'oy kí d'a tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-je, kɪ ta kí gangi kí sartagangi-je kin al ngá. ³ Kinə Lubə ndigi sə-ji dɔ-ti rəmə, ɛ bá to né-je kí j'a rai. ⁴ Ə dɛ kí londógi lə Lubə ndógi dɔ-dé-ti nja káre ngá, kí 'nə kadkare kí dɔrɔ-ti d'oo maji-é rəm, 'taa Ndil kí aa njay mɛɛ-dé-ti rəm, ⁵ 'nə ta kí maji lə Lubə d'oo maji-é rəm, 'nə tógi-je kí kaglo-ti kí à ree d'oo maji-é rəm, ⁶ ya bá 'təl d'usi lé, lo kadi dow təl ree sə-dé adi d'ɪnə panjiyə-dé kí maji al kɔgi goto. Kɔtələ dɛ ya 'təl 'bə Ngon lə Lubə kagdəsi-ti ta kɪ lə-dé-ti rəm, d'ulə rɔsɔl dɔ-é-ti takəm kosi dow-je-ti rəm. ⁷ Kɔtələ ndɔr kí man ndi asi-é maji adi né ubə-ti ə andi adi ra kɪ 'ba-é-je kí njéndɔr-é-je lé, Lubə tɔr ndi-é dɔ-ti. ⁸ Ngà kinə ɛ ubə kun-je kɪ ngə-je rəmə, d'a kiŋə kɔgi, nəy ngəsi kadi Lubə

* 5:5 5:5 Pa 2:7 † 5:6 5:6 Pa 110:4 † 5:7 5:7 Mat 26:36-46; Mar 14:32-42; Luk 22:39-46 † 5:12 5:12 1Kɔ 3:2

ində ndəl dɔ-ti, d'a kulə pər kəgi. ⁹ Lé j'pa bè ya kàrè, səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, je j'gə maji kí səi əi dɔ rəbi-ti kí maji, kí to rəbi kaji. ¹⁰ Kdotalə Lubə kí to njəra né kí njururu lé, meɛ-é à koy dɔ kullə ra-si-ti al rəm, ndigi kí 'ndigi-é bá 'rai kí njékaa njay-je kə ri-é ə isi 'rai sə-dé bəy kinlé, meɛ-é à koy dɔ-ti al. ¹¹ Ngə je lé, j'ndigi kadi nǎ-nǎ dan-si-ti uwə rɔ-é ngə bè ya sar kadi meɛ-si kí indəi dɔ Lubə-ti kinlé ɔw-né kə kete-kete sar təl-né ta-é; ¹² bè kdɔ kadi 'toi njədabi-je al, ngə kadi 'ndaji de kí d'ingə né kí Lubə un-né mindi-é adidé kə takul kadi kí d'adi meɛ-dé, kə ngəbi kí 'ngəbi pèrèrè kinlé. ¹³ Kdotalə, loki Lubə un mindi-é adi Abrakam lé, dow kí rangi kí boy itə Lubə kí Lubə à kubi rɔ-é kə ri-é goto, adi Lubə ubi rɔ-é kə ri-é e ya*, ¹⁴ panè: «Tɔgrɔ-ti ya, m'a kadi maji ur-i kə dɔ madi-é-ti madi-é-ti, ə m'a kadi kər nganka-i ree kə dɔ madi-é-ti madi-é-ti†.» ¹⁵ Beba Abrakam ilə meɛ-é dɔ madi-é-ti pɔ ngəbi rəmə, go-ti e ingə né kí Lubə un-né mindi-é adi-é lé ya tɔ. ¹⁶ Kdotalə dow-je kí d'ɔw kə kubi rɔ-dé lé, né kí boy itə-dé bá d'un ri-é d'ubi-né rɔ-dé ə kubi rɔ lé ində ngangi ta kí naji. ¹⁷ Bè ya tɔ, dow-je kí Lubə un mindi-é kdɔ kadi-dé némaj-je lé, e pa ta-é ə ubi rɔ-é dɔ-ti kdɔ kadi 'gə kí ndi-n'è kí n'un kinlé dum kadi dow bujuru. ¹⁸ Ə né-je kí joo, adi to kunmindi rəm, kubi rɔ rəm lé, to né-je kí dum bujuru; e bá toji kí lo kadi Lubə ədi ta goto, adi ra-é kin bá ulə dingəm meɛ-ji-ti nǎ, jəi kí lo bɔyɔɔ lə-ji ya kàre-rè ə to meɛ-ji kí j'indəi dɔ né-ti kí Lubə oji kdɔ ra kadi-ji kinlé. ¹⁹ Nékində meɛ dɔ-ti kinlé uwə tagir lə-ji nangi ngə, toki ngɔwla kuwə bato nangi kí ngə rəm, ə lo kə-é-ti gərərə rəm kin bè; nékində meɛ dɔ-ti kinlé ɔw njal tɛɛ gidi kubi gangi meɛ kəy-ti, lo-ti kí aa njay-njay, ²⁰ kí to lo kí Jeju bá andi-ti kete nɔ-ji-ti kdɔ ta lə-ji; Jeju təl to burə dɔ njəgugnə-je lə Lubə kí sartagangi titi Melsisedeki bè.

7

¹ Melsisedeki kinlé to ngar kí bebo Salem-ti rəm, to njəgugnə lə Lubə kí taá nɔ rəm; loki Abrakam tətə rɔ ngar-je ə isi təl kə bee lé, Melsisedeki tilə kəm-é ə tər ndi-é dɔ-é-ti*; ² e bá Abrakam adi-é kí kàre dan kí dɔgi-ti meɛ né-je-ti lay kí taa lo rɔ-ti ə kər meɛ ri-é to ngar kí njəra né kí njururu, bəy bá to ngar kí bebo-ti kí Salem tɔ ə kər meɛ-é to «ngar kí njələpiya†.» ³ Bəbi-é goto rəm, kɔ-é goto rəm, ginkoji liə goto rəm; ndɔ koji-é goto rəm, bá ndɔ koy-é goto rəm. E titi-nǎ kə Ngon lə Lubə bè, e to njəgugnə lə Lubə ya sartagangi. ⁴ Ooi, Melsisedeki lé to dow kí boy sar adi

* **6:13** 6:13 Kgn 22:16 † **6:14** 6:14 Kgn 22:17 * **7:1** 7:1 Kgn 14:17-18 † **7:2** 7:2 Kgn 14:20

Abraham kî e ya to ka-ji kin kàrè, adi-é kî kàre dan kî dɔgi-ti mee né-je-ti kî taa lo rɔ-ti. ⁵ Ə nganka Lebi kî dan-ti-je kî 'to njégugné-je lə Lubə lé, ndukun adi-dé tarəbi kadi 'taa kî kàre dan kî dɔgi-ti ji dow-je-ti kî 'to ngankɔ-dé-je kî de kàrè 'to nganka Abraham tɔ. ⁶ Ngà Melsisedeki lé to kî gin ka-ti lə-dé al ya taa kî kàre dan kî dɔgi-ti ji Abraham-ti! E tɔr ndi-é dɔ dow-ti kî Lubə un mindi-é adi-é! ⁷ Dow kî boy bá tɔr ndi-é dɔ ngon dow-ti. Ta kinlé to ta kî dow à naji al. ⁸ Nganka Lebi kî 'taa kî kàre dan kî dɔgi-ti lé, 'to dow-je kî njékoy, ngà Melsisedeki lé mbete kî aa njay panè to dow kî isi kəm. ⁹ Ta tɔl ta-é-ti lé, j'a panè: Loki Abraham adi kî kàre dan kî dɔgi-ti lé, Lebi kàrè adi tɔ; ə Lebi bá nganka-é 'to njétaa kî kàre dan kî dɔgi-ti mee né-je-ti lay. ¹⁰ Kdɔtalə, loki Melsisedeki tilə-né kəm Abraham lé, Lebi tɔ mee ka-é Abraham-ti nɔɔ ngá. ¹¹ Takul kullə gugì né lə nganka Lebi kin ya bá Lubə adi-né ndukun jipi-je. Adi kinə lé nganka Lebi kî 'to njégugné-je lə Lubə kinlé, kullə lə-dé ra dow adi maji ɔr njuti rəmə, dow à kow ndoo njégugnə lə Lubə kî rangi al ngá; ngà njégugnə lə Lubə kî rangi kî titi-nə kî Melsisedeki bə bá ree bi to e kî titi-nə kî Arɔ bə al kdɔ ri bəy wa? ¹² Kdɔtalə loki 'mbəl kullə gugnə lé, d'a mbəl ndukun ya tɔ bane. ¹³ Kdɔ dow kî ta-je kin sobi dɔ-é lé, to kî ginkoji-ti kî rangi; ə dow kî dan ginkoji-ti liə kî ra kullə logugi né-ti ya goto. ¹⁴ Kdɔ dow-je lay 'gə maji kî 'Babe lə-ji to kî ginkoji-ti lə Juda, kî to ginkoji kî Moiyiji pa ta kî dɔ-ti bə-né ri njégugnə-je lə Lubə al ya sar. ¹⁵ Né kî ree tɔji bəy kî ta kin to ta kî tɔgrɔ-ti lé ɔn: Njégugnə kî rangi kî titi-nə kî Melsisedeki bə ree, ¹⁶ ə e tɔl njégugnə lə Lubə kî kəm rəbi kî ndukun adi dow-je 'təl-né njégugnə-je kin al, ngà e to njégugnə lə Lubə kî takul tɔgi kiskəm kî sartagangi. ¹⁷ Kdɔtalə ta kinlé, mbete kî aa njay pa ta dɔ-ti panè: I 'to njégugnə lə Lubə ya sartagangi titi Melsisedeki bəɜ. ¹⁸ Bəbə ndukun kî kete lé, Lubə bujuru kɔgi kdɔ tɔgi-é goto rəm, kullə liə goto rəm; ¹⁹ kdɔ ndukun lé, né kî e ra adi maji ɔr njuti ya goto, ə ngɔsnə lé, nékində mee dɔ-ti kî maji nɔ itə kî kete kî à kow sə-ji rɔ Lubə-ti tɔ nè. ²⁰ Ə né kinlé Lubə ubi rɔ-é bá ra-né, bi to né kî ra né bə par al. ²¹ De kî rangi lé, 'to njégugnə-je lə Lubə kî Lubə ubi rɔ-é bá ində-dé-né al; ngà Jeju rəmə, tɔl njégugnə kî Lubə ubi rɔ-é bá ində-é-né panè: «'Babe ubi rɔ-é ə à tɔl naji ndi-é al.» Ubi rɔ-é panè: «I 'to njégugnə lə Lubə ya sartagangi.» ²² Gin-é kin bá Jeju ya to-né gin meenda kay lə-ji sobi dɔ kulənoji kî maji nɔ itə kî kete. ²³ Rəm bá njégugnə-je kî ginkoji-

ti lə Lebi kinlé kər-dé n̄a, kdotalə də d'or tó-n̄a tó-n̄a kdo koy ɔgi-dé lo ra kullə k̄i d̄o bal-bal; ²⁴ ngà Jeju lé, isi kəm sartagangi, adi à kiñə kullə gugné kadi dow al. ²⁵ Gin-é kin to bá dow-je kí njéree r̄o Lubə-ti k̄i takul-é lé, ɛ asi kaji-dé kaji kí sartagangi; ɛ isi kəm k̄i d̄o bal-bal kdo pa ta k̄i Lubə kdo ta lə-dé. ²⁶ Adi Jeju bá to burə d̄o njégugné-je lə Lubə kí j'owi ndoo-é; kdo ɛ aa njay, ta goto d̄o-é-ti, majal liə goto, ɛ a ngərəngi k̄i njéramajal-je, toki boy d̄o né-je-ti lay. ²⁷ Də lay kí 'to burə d̄o njégugné-je lə Lubə lé, ndo-é ndo-é ya d'ilə məsi d̄a kadkare-ti kadi Lubə iñə-né go majal-je lə-dé kí s̄obi d̄o-dé k̄ogi, b̄əy bá d'ilə məsi kdo majal-je lə ndəgi jipi-je b̄əy; ngà Jeju rəmə, ɔw ndoo ra titi kí də 'ra-né kin al; ɛ ra nja káre-rè ə adi-né r̄o-é koy. ²⁸ Ndukun lə Moiyiji lé, ində burə d̄o njékun d̄o njégugné-je lə Lubə kí 'to njétógi kasi al-je to; ngà ɛ kí Lubə pa ta rəsi ubi r̄o-é bá ində-é-né burə d̄o njégugné-je, go ndukun-ti lé, to Ngon-é kí ra né kí maji or njuti sartagangi.

Kəykubi kí sigi lə Lubə k̄i kulənoji kí sigi

8

¹ Ta kí boy n̄a kí j'a pa ən: Ko burə d̄o njégugné-je lə Lubə kí bə kin bá j̄əi j'owi-né; ɛ isi d̄ora-ti, d̄o jikol kalikɔbe-ti lə Lubə kí njétógi kí n̄a. ² Ɛ to njérakullə lo-ti kí aa njay, adi to meɛ kəykubi-ti kí togr̄o-ti kí to kəy lə Lubə kí to 'Babe ya bá ra b̄i to dow al. ³ Kdotalə burə d̄o njégugné-je lə Lubə kí rá-rá kí d'ində-é lé, d'ində-é kadi adi kadkare-je Lubə rəm, kadi ilə məsi d̄a-je nangi adi-é rəm; adi Jeju kàrè tò kadi ingə né adi to bane. ⁴ Kinə nd̄oki isi nangi nè lé, to ya kàrè à to njègugné lə Lubə al, kdo njègugné-je kí go ndukun-ti d'isi n̄ɔɔ ngá. ⁵ Kullə kí njégugné-je kin d'isi 'ra lé, to takəm né-je, k̄i ndil né-je kí togr̄o-ti kí d̄ora-ti; gangi-é kin ya, loki Lubə pa ta k̄i Moiyiji, kadi ra kəykubi liə lé, ɛ panè: «'Oo, 'a ra ga-é kí m'toji-i d̄o mbal-ti kin ya.» ⁶ Ngà kí ngosnè-ti kinlé, Kristi ingə kullə kí boy n̄a, kdo ɛ to njèkulə dow-je noji nati k̄i Lubə s̄obi d̄o kulənoji kí maji n̄a itə kí kete, kdo Lubə ində gin-é d̄o kunmind̄i-je-ti kí maji n̄a itə kí kete-je. ⁷ Kdo kinə kulənoji kí d̄osay lé, ta goto d̄o-ti rəmə, d'a sangi ɛ kí njèkungi-ti joo al ngá. ⁸ Ngà to kol bá Lubə kol panè: «Ooi, 'Babe panè: Ndo-je à ree n̄ɔɔ, kí m'a d̄o kulənoji kí sigi nati k̄i gin Israyel, k̄i gin Juda*.
⁹ A tò titi-n̄a k̄i kulənoji kí nd̄oki m'd̄o nati k̄i ka-dé-je,

* 8:8 8:8 Jer 31:31

ndo-é-ti kí m'uwə ji-dé m'ndor-dé-né m'teɛ sə-dé kɔgi
dɔnangi Ejipti-ti kin al.

'Babe panè:

Tití kí dɛ ya kì dɔ-dé d'ǵ-né njangi dɔ kulənoji-ti lə-m al
kinlé,

Mǵ kàrè, m'adi usi-m dɔ-dé-ti al to†.

¹⁰ 'Babe panè:

Ooi, kulənoji kí m'a dɔɔ kì gin Israyel, go ndo-je-ti kinlé ban:

M'a kadi 'gə ndukun-je lə-m, m'a ndangi meɛ-dé-ti.

M'a to Lubə lə-dé ə dɛ d'a to dow-je lə-m‡.

¹¹ Dow kí à ndó madi-é əse à ndó ngonkɔ-é panè:

“Gə 'Babe bane” à goto.

Kdɔ kɪ dɔ ngan-je-ti kí ndɛ sar teɛ-né dɔ dow-je-ti kí togi kí
dan-dé-ti lé,

dow-je lay d'a gə-m§.

¹² Kdɔ m'a kiŋə go né ra-dé kí njururu al kɔgi rəm,

bá meɛ-m à kole dɔ majal-je-ti lə-dé al ya sar rəm to*.»

¹³ Ba kí Lubə ba kulənoji kin né kí sigi lé, ɛ adi kulənoji
kí dɔsɔy təl né kí low; ə né kí to né kí low rəm, bugə rəm
kinlé nəy ngosi kadi goto ngá.

9

Tet 25; 26; 40:17-33

¹ Kulənoji kí dɔsɔy lé, ɛ kàrè ndɔki ɔw kì kúji pole Lubə
liə, kì lo pole Lubə kí tò nangi nè to. ² Kdɔtalə 'ra kəykubi;
meɛ-é kí dɔsɔy 'ba-é lo kí aa njay; ɛ bá kagi nǵ lampi, kì
tablə, kì mbə kadkare-je tò-ti. ³ Ə gidi kubi-ti kí njəkungɪ-ti
joo kí 'gangi-né meɛ kəy lé, lo kí 'ba-é lo kí aa njay-njay tò-
ti. ⁴ Lo-é kin bá logugi né kí bay kí 'ra kì lɔr 'ró-né nɔkagi
kí əti maji tò-ti, bá sanduki kulənoji kí 'ra gidi-é lay ya kì
lɔr tò-ti rəm, meɛ sanduki-ti lé, bəgrə kí 'ndangi ta-je kí
sobi dɔ kulənoji titi kàrè tò-ti rəm, kagtəsi lə Arɔ kí ndɔki
puti lé tò-ti rəm, bá mbul kí 'ra kì lɔr tò-ti ə meɛ mbul lé
bá nékuso kí 'ba-é maan tò-ti to. ⁵ Dɔ sanduki-ti lé né kí
d'adi to takəm malayka-je kí njériba kí 'ba-dé seribe-je tò-ti
ə ndil bagi-dé uti dɔ lo kí məsi ungi-ti kadi toki kiŋə-né go
majal-je kɔgi. Kí ngɔsnè-ti kin lé, lo pa ta dɔ né-je-ti kin
kì bar-é bar-é lay goto. ⁶ Né-je lay kinlé 'tində kì gangi-é
gangi-é kete, adi loki njégugnə-je d'ow kì ra kullə kí sobi
dɔ pole Lubə rəmə, d'andi kəykubi-ti lə Lubə meɛ-é-ti kí
dɔsɔy kì dɔkaglo-je lay. ⁷ Ngá meɛ-é kí njəkungɪ-ti joo lé,
burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ya par bá andi-ti nja káre bal
káre, ə à kow kì məsi dǵ ji-é-ti kdɔ majal-je liə rəm, bá kdɔ

† 8:9 8:9 Jer 31:32 ‡ 8:10 8:10 Jer 31:33 § 8:11 8:11 Jer 31:34 * 8:12
8:12 Jer 31:34

majal-je kí dow-je 'ra kí go lo gə-é al-ti rəm tɔ. ⁸ Gangi-é kin bá Ndil kí aa njay tɔji-né, kí loki kəykubi kí dɔsəy tòn-é bəy kin rəmə, tarəbi kí kow lo-ti kí aa njay-njay lé toki tɛɛ al bəy. ⁹ Né kinlé to takəm né kí kaglo-ti kí bone; ə tɔji kí kadkare-je kə məsi dɔ kí kilə kadi Lubə kinlé, à kasi ra kadi tagir lə njəpole Lubə maji-né ɔr njuti al. ¹⁰ Ndukun-je kí sobi dɔ rɔ dow, adi ta lə nékuso-je, kə nékəy-je, kə togi rɔ-je kí gay-gay kin ya par, é d'ində dɔ dow-je-ti sar tɛɛ mɛɛ ndɔ-je-ti kí né-je mbəl-né rɔ-é.

Kristi to burə dɔ njəgugnə-je lə Lubə

¹¹ Ngà Kristi lé ɛ ree titi burə dɔ njəgugnə-je lə Lubə bə kɔɔ né-je kí maji-maji kí à ree*; ɛ andi mɛɛ kəykubi-ti lə Lubə kí to kəykubi kí gati-é nɔ itə kí nangi nè rəm, maji ɔr njuti rəm. Ə kəy-é kinlé to dow bá ra kə ji-é al, adi toki dan nékində-je-ti kí dɔnangi-ti nè al; ¹² ɛ andi lo kí aa njay-njay-ti lé nja káre-rə ə andi kə məsi bal biɔ-je kə məsi lum mangi-je al, ngà kə məsi-é ɛ ya. Beba ɛ gangi-né dɔ-ji gangi kí sartagangi. ¹³ Kɔɔ kinə məsi bal biɔ-je kə məsi bəbi mangi-je kə bu mandi mangi-je kí 'rɔ bəy é 'tusi dɔ dow-je-ti kí 'ra né kí tɔ nɛ ə aa rɔ-dé, ¹⁴ ngà məsi Kristi kí ban bá à kasi kaa tagir-je lə-ji sobi dɔ kullə ra-ji-je kí maji al kí à tɛɛ koy kin, kɔɔ kadi j'rai kullə lə Lubə kí Njəkisi kəm al wa? Kɔɔ kə takul Ndil kí aa njay kí njəkisi sartagangi lé, ɛ ya kə dɔ-é un rɔ-é kí majal goto-ti adi Lubə. ¹⁵ Gin-é kin bá Kristi to-né njəkulə dow-je noji nati kə Lubə mɛɛ kulənoji-ti kí sigi, ɛ oy kɔɔ taa-né dow-je kí d'isi dan majal-ti kilə-dé taá loki d'isi-né gin tógi kulənoji-ti kí dɔsəy. Bə kɔɔ kadi dɛ kí Lubə ba-dé lé, d'ingə némaj-je kí à tɔ sartagangi kí ɛ un-né mindi-é adi-dé. ¹⁶ Kɔɔtalə kinə dow ndangi mbete pa-né ta kí sobi dɔ néndubə rəmə, tɔ kadi dowbə à koy bá mbete-é à ra kullə bəy. ¹⁷ Mbete kí sobi dɔ néndubə lé, à ra kullə go koy dow-ti, kɔɔ kinə njəndangi-é isi kəm bəy rəmə, mbete-é à ra kullə al. ¹⁸ Gin-é kin bá kulənoji kí dɔsəy lé ya kərə ulə-né gin-é kə məsi kí kilə nangi. ¹⁹ Kɔɔtalə, loki Moiyiji ndó ndukun adi kosi dow-je lay, titi kí 'ndangi-né mɛɛ mbete ndukun-je-ti lé, ɛ un məsi lum mangi-je, kə məsi bal biɔ-je, kə man, bá un takubi lən kí kər njir-njir kə kam ijopi ulə dan məsi-ti tusi dɔ mbete ndukun-je-ti ya kete bəy bá tusi dɔ kosi dow-je-ti, ə panə: ²⁰ ɛ kin to məsi kulənoji kí Lubə un ndu dɔ-ti kɔɔ ta lə-si†. ²¹ Bə ya tɔ é ɛ tusi-né məsi dɔ kəykubi-ti lə Lubə rəm, dɔ né ra kullə-je-ti kí 'pole-né

* **9:11** 9:11 Né-je kí maji-maji kí ta-é tɔ nè kinlé mɛɛ mbete-je-ti kí nɔ-je lé 'panə to né-je kí tɔ mɛɛ ndɔ-je-ti kí bone, ngà mɛɛ ɛ kí dan-ti-je rəmə 'panə to né-je kí à ree ki ree bəy tɔ. † **9:20** 9:20 Tɛt 24:8

Lubə rəm tɔ. ²² Kí go ndukun-ti lé, né-je n̄a ya məsi bá ra adi aa; ə kinə məsi usi nangi al lé, kiñə go majal kɔgi goto tɔ. ²³ Kinə takəm né-je kí dɔrɑ-ti kàrè d'aa-dé njay kì kəm rəbi-je kí bè kin rəmə, tò kadi né-je kí tɔgrɔ-ti kí dɔrɑ-ti kì dɔ-dé ya kàrè toki kaa-dé kì kəm rəbi məsi kí kilə kí maji ɔr njuti tɔ. ²⁴ Kdɔ lo kí aa njay kí dow bá ra kì ji-é ndaji-né né-je kí tɔgrɔ-ti kin bá Kristi andi-ti tin al, ngà ɛ ɔw dɔrɑ-ti, kdɔ kadi kí ngɔsnè-ti kin ya ɑ takəm Lubə-ti kdɔ ta lə-ji. ²⁵ Ɛ andi kdɔ kadi adi rɔ-é kì nja nati-nati titi kí burə dɔ njégugnè-je lə Lubə andi-né kì bal-bal lo-ti kí aa njay-njay kì məsi dɑ-je kin al; ²⁶ kinə bè al rəmə lé Kristi à kingə kɔ kì nja nati-nati low n̄u lo kində gin dɔnangi-ti. Ngà ngɔsnè, tasɔy ndɔ-je-ti bá ɛ ree nja káre-rè ya kdɔ bɔr-né majal kì takul kadi kí ɛ ya kì dɔ-é adi rɔ-é adi d'ilə məsi-é nangi. ²⁷ Ə titi kí tò kadi dow oy nja káre-rè ya ə go-ti to ta kí gangi kinlé, ²⁸ bè ya tɔ é Kristi lé, go kɔ-ti kí ingə nja káre-rè ɔr-né majal-je lə kosi dow-je kí n̄a kɔgi lé, ɛ à tɛɛ busi, tɛɛ kí njəkungi-ti joo, kdɔtalə majal-je al ngá, ngà kdɔ kaji dow-je kí d'isi ngəbi-é kdɔ kadi aji-dé.

10

¹ Kdɔtalə ndukun lé, ɔw kì takəm némaji-je kí à ree ya, ngà to bá to takəm né-é-je kí tɔgrɔ-ti al; gin-é kin bá gɑ məsi kí kilə kí káre-rè ya kí d'ilə kì nja nati-nati kì dɔ bal-bal kinlé, à kadi dow-je kí 'ree rɔ Lubə-ti 'maji-né d'ɔr njuti al. ² Bè al rəmə lé, dow-je kí 'pole Lubə kí gangi-é kinlé, d'a taakoo, kdɔ lé d'a kaa njay nja káre-rè ya tagangi bi lé mɛɛ-dé à kuwə-dé kì ta dɔ majal-je-ti lə-dé al ngá. ³ Ngà məsi kí kilə kinlé, ole mɛɛ dow-je dɔ majal-je-ti kì dɔ bal-bal. ⁴ Kdɔtalə məsi lum mangi-je, kì məsi bal biñə-je lé, à kasi bɔr majal-je ndɑ bè al. ⁵ Gin-é kin bá, loki Kristi ɔw kì ree-né dɔnangi-ti lé, ɛ pa kì Lubə panè: I ndigi məsi kí kilə-je kì kadkare-je al, ngà to i ya bá 'ra daji rɔ-m*. ⁶ I ndigi dɑ-je kí 'ró pər kì dɑ-je kí kilə məsi-dé nangi kdɔ majal-je kin al†. ⁷ Bəba m'panè: 'Oo, m'a kɔw, kdɔ mɛɛ mbete-ti kí 'bir lé, 'ndàngi ta kí dɔ-m-ti titi nɔɔ, kdɔ kadi m'ra ndigi lə-i, i Lubə ya‡. ⁸ Ɛ pa dɔsɑy panè: «Négugi-je, kì kadkare-je, kì dɑ-je kí ró pər-je, kì dɑ-je kí kilə məsi-dé nangi kdɔ majal-je kinlé, nəl-i al rəm, i ndigi al rəm.» Ngà ndukun lé, ndigi kadi 'ra négugi-je kin lay. ⁹ Bəba ɛ təl panè: «'Oo, m'a kɔw kdɔ ra ndigi lə-i i Lubə ya.» Kristi bujuru népole kí kete kɔgi ə ində népole kí njəkungi-ti joo. ¹⁰ Jeju Kristi ra né kí mɛɛ Lubə ndigi. Ɛ adi rɔ-é koy nja káre-rè, ya ɔr-ji-né ində-ji

* 10:5 10:5 Pa 40:7 † 10:6 10:6 Pa 40:7 ‡ 10:7 10:7 Pa 40:8-9

tagay. ¹¹ Njègugné kí rá-rá lé, a lo kullə-ti liə kì ndo-é ndo-é, ə ilə məsi kilə kí to ga-é kí káre-rè ya; məsi kí kilə kinlé asi bər majal-je al ya sar. ¹² Ngà ɛ lé, loki ɛ adi rɔ-é ki né kilə məsi nja káre-rè kɔɔ majal-je rəmə, ɛ isi dɔjikol Lubə-ti ya sartagangi§, ¹³ ə ɛ isi ngəbi kadi Lubə təl njéba-je liə lo kungi nja-é*. ¹⁴ Kì takul kadkare kí nja káre-rè ya dow-je kí ɛ aa-dé lé, ɛ adi 'maji d'or-né njuti ya sartagangi. ¹⁵ Ta kinlé Ndil kí aa njay pa adi-ji tɔ. Kɔɔ ɛ pa kete panè: ¹⁶ 'Babe panè: Ooi, kulənoji kí m'a dɔɔ nati sə-dé go ndo-je-ti kinlé ban: M'a kində ndukun-je lə-m meɛ-dé-ti, m'a ndangi tagir-ti lə-dé†, bá təl ilə dɔ-ti panè: ¹⁷ Meɛ-m à kole dɔ majal-je-ti lə-dé al rəm, bá meɛ-m à kole dɔ kaldɔta-je-ti lə-dé al ya sar rəm tɔ‡. ¹⁸ Ngà loki majal-je toki kiŋə go-é kɔgi lé, məsi kí kilə kɔɔ majal à goto ngá.

Ndəji-je kí gay-gay

Ndəji kí sobi dɔ ka gərərə dɔ kadmeɛ-ti

Əbr 6:1-20

¹⁹ Bəba ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kì takul məsi Jeju lé, meɛ-ji nda kaɣ kadi j'andi lo-ti kí aa njay-njay. ²⁰ Jeju ɔr tarəbi kí sigi, kí to rəbi kiskəm adi-ji kì takul kində kí ində kubi gangi meɛ kəy gangi ə kubi kinlé to daji rɔ-é ɛ ya, ²¹ adi jəi j'owi kì burə dɔ njégugné-je lə Lubə kí isi dɔ kullə-je-ti kí meɛ kəy-ti lə Lubə. ²² Tagir kí maji al kí meɛ-ji-ti toki togi adi aa njay rəm, bá daji rɔ-ji kàrè toki togi kì man kí aa njay rəm, én é adi j'owi ki rɔ Lubə-ti kì meɛ-ji kí káre-rè rəm, kì kadmeɛ kí adi meɛ-ji ndakay rəm. ²³ Adi j'ai njangi dɔ nékində meɛ dɔ-ti lə-ji kí j'pai ta dɔ-ti lé, kdɔtalə njəkunmindi-é lé, to njəkə dɔ ndi-é-ti. ²⁴ J'indəi kəm-ji gonə-ti kadi j'osi gin-nə meɛ ndigi dow-je-ti rəm, meɛ kullə-je-ti kí maji-maji rəm. ²⁵ Adi j'tusi kəwnə lə-ji j'inqəi titi kí dow-je madi d'isi 'ra-né kin al. Ngà kadi j'uləi dingəm meɛ-nə-ti, titi kí ooi-né kí ndo ree lə 'Babe nəy ngosi. ²⁶ Kdɔtalə kinə kəm-ji tɛɛ dɔ ta kí tɔgrɔ-ti maji bá go-ti j'təli j'rai majal kì meɛndigi lə-ji rəmə, məsi kí kilə kí rangi kɔɔ majal-je ya goto ngá, ²⁷ adi to ngəbi ta kí gangi kí tɔ bəl, kì pər kí ɔ mbil-mbil kí tɔ pərèrè kɔɔ kɔ njédonga-je kin ya ngá! ²⁸ Kinə dow al dɔ ndukun lə Moiyiji bá dow-je joo əse mutə d'oo-é lo-é-ti bá 'pa ta dɔ-ti rəmə, 'tɔl dowbé tɔl kí koo kəmtondoo goto-ti§. ²⁹ Ngà dow kí nədi Ngon lə Lubə rəm, oo məsi kulənoji kí Kristi təl-é-né dow kí aa-ti kin kì né kí kare rəm, bá pa ta kəbi dɔ Ndil-ti kí aa njay kí njəra sə-ji maji kin rəm lé,

§ 10:12 10:12 Pa 110:1 * 10:13 10:13 Pa 110:1 † 10:16 10:16 Jer 31:33

‡ 10:17 10:17 Jer 31:34 § 10:28 10:28 Det 17:6

səi 'giri kɨ kində kɔji kɨ sobi dɔ-é à ngə n̄a ya al wa? ³⁰ Kdɔ j'gəi dow kɨ panè: Dalba toki lə-m, M̄a b́a m'a kadi n̄a-n̄a nékugə dɔji-é. E pa b̄əy panè: 'Babe à gangta dɔ dow-je-ti liə*. ³¹ To né kɨ tò bəl n̄a kadi dow usi m̄eɛ-ji Lubə-ti kɨ njəkisi kəm! ³² Ngà adi m̄eɛ-si ole dɔ ndɔ-je-ti kɨ dɔs̄ay kɨ kəm-si ijə-né dɔ Lubə-ti ə go-ti gogi rəmə ingəi k̄ə n̄a dan rɔ-ti kɨ ngə, ³³ adi kɨ madi-je dan kosi dow-je-ti ya d'ulə rɔsɔl dɔ-si-ti rəm, d'adi-si k̄ə-je kɨ gay-gay rəm, kɨ n̄a-je ingəi k̄ə nati k̄ə d̄e kɨ d'ingə ḡa k̄ə-je kɨ b̄e kin tɔ. ³⁴ Kdɔtalə səi ingəi k̄ə nati k̄ə dangay-je, ə ndigi kɨ rɔnəl kadi 'taa nékingə-si-je, kdɔ səi 'gəi kɨ ɔwi kɨ nékingə-je kɨ maji itə né-je lay rəm, tò sartaganḡi rəm. ³⁵ Ən é kadm̄eɛ lə-si kɨ nékugə dɔji kɨ sobi dɔ-é to né kɨ boy n̄a kinlé, 'tusi 'iñəi al. ³⁶ Kdɔtalə səi rəmə ɔwi ndoo kadi uwəi rɔ-si ngə, kdɔ kadi 'rai m̄eɛndigi lə Lubə ə ingəi-né né kɨ ɛ un mindi-é kdɔ kadi-si. ³⁷ Kdɔtalə kaglo n̄ay n̄a al, n̄ay nd̄e b̄e ya ə ɛ kɨ tò kadi à ree lé, à ree; isi dɔ n̄ja-é-ti rəm ngá†. ³⁸ Ə dow lə-m kɨ nj̄era né kɨ njururu à kisi kəm kɨ takul kadm̄eɛ. Ngà kinə təl ɔr rɔ-é kɨ gogi rəmə, m̄eɛ-m à nəl-m dɔ-é-ti al‡. ³⁹ Ə j̄əi rəmə, j'toi dow-je kɨ dan d̄e-ti kɨ d'ɔr rɔ-dé kɨ gogi kdɔ tuj̄i kin al, ngə j̄əi j'toi dow-je kɨ j'adi m̄eɛ-ji kdɔ kadi j'aji.

11

Kadm̄eɛ lə dow-je kɨ m̄eɛ kulənoji-ti kɨ low

J̄a 8:56; 1Pi 1:8; Pa 33:6; 9:1

¹ Kadm̄eɛ lé to nda m̄eɛ kay dɔ né-ti kɨ dow ində m̄eɛ-é dɔ-ti; to né kɨ dow oo kɨ kəm-é al b̄əy ya gə kɨ né-é tò n̄ɔɔ tɔgrɔ-ti.

² Dow-je kɨ kete low lé, takul kadm̄eɛ lə-dé b́a ta kɨ dɔ-dé-ti maji-né.

³ †K̄i takul kadm̄eɛ b́a j'gəi-né kɨ Lubə ində né-je lay kɨ gangi-é gangi-é kɨ ta kɨ ta-é-ti, adi né kɨ dow oo kɨ kəm-é kinlé t̄eɛ m̄eɛ né-ti kɨ dow oo kɨ kəm-é al.

⁴ K̄i takul kadm̄eɛ b́a Abəl ilə-né məsi d̄a nangi adi Lubə kadkare-ti ə to kadkare kɨ maji n̄a itə 'lə Kayin; kɨ takul kadm̄eɛ liə b́a Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti, ə pa ta kɨ maji dɔ kadkare-je-ti liə; lé ɛ oy ya k̄arə kadm̄eɛ liə ra adi ɛ isi pa ta ya b̄əy-b̄əy.

⁵ K̄i takul kadm̄eɛ lə En̄oki b́a Lubə un-é ɔw-né siə dɔr̄a-ti adi-é oy al ə dow oo-é gogi al, kdɔ Lubə un-é ɔw siə. Kete b́a kadi un-é ɔw siə lé, 'pa ta kɨ maji dɔ-é-ti 'panè ɛ to dow kɨ nəl Lubə*. ⁶ Ə kinə kadm̄eɛ goto lé, dow à nəl Lubə nd̄a

* **10:30** 10:30 Det 32:35-36 † **10:37** 10:37 Aba 2:3; Eja 26:20 ‡ **10:38** 10:38 Aba 2:4 † **11:3** 11:3 J̄a 1:3 * **11:5** 11:5 Kgn 5:24

al; dow kɨ isi ɔw kɨ rɔ Lubə-ti lé, tò kadi adi mee-é kɨ Lubə isi nɔɔ ə isi ugə dɔ-ji de kɨ d'isi 'sangi-é.

⁷ Loki Lubə pa ta kɨ Nuwe sobi dɔ né kɨ dow oo nja káre al bəy ya Nuwe bəl-bəl kɨ maji, adi kɨ takul kadmeɛ b́a ɛ ra-né bato kɨ boy aji-né dow-je kɨ mee kəy-ti liə; kɨ takul kadmeɛ b́a Nuwe gangi-né ta dɔ dow-je-ti kɨ dɔnangi-ti ə ɛ təl-né njèkingə nédɔ-ji kɨ sobi dɔ néra kɨ njururu kɨ dow à kingə kɨ takul kadmeɛ.

⁸ Kɨ takul kadmeɛ b́a Abrakam ilə-né kuji dɔ ba-ti kɨ Lubə ba-é kadi-é ɔw dɔnangi-ti kɨ à təl néndubə liə; ɛ gə lo kɨ isi ɔw-ti al ya i par ɔw. ⁹ Kɨ takul kadmeɛ b́a, ɛ ɔw isi-né kɨ mba bè dɔnangi-ti kɨ Lubə un mindi-é kɔ kadi-é; ɛ isi kəykubi-ti ə gangi-é kin ya Isaki-je kɨ Jakobi kɨ d'ore-nə siə dɔ kunmindi-ti kɨ káre kinlé d'isi-né kəykubi-je-ti tɔ. ¹⁰ Kɔ ɛ isi ngəbi bebo kɨ gin-é ngə maji kɨ Lubə ya to njəkɔji gosi ra-é rəm, to njèkində-é rəm.

¹¹ Kɨ takul kadmeɛ ya tɔ b́a Sara kɨ bugə gurə-gurə ya, Lubə adi-é oji ngon, kɔ ɛ gə kɨ Lubə kɨ un mindi-é adi-n'è lé, to njəkə njangi dɔ ndi-é-ti. ¹² Gin-é kin b́a dow káre-rè kɨ isi ngəbi koy ya, oji ngon ində-né gin dow-je adi 'nə titi kərɔwɨ-je kɨ dɔrɔ-ti əse yangra kɨ ta babo-ti kɨ dow asi tidə al kin bè†.

¹³ De lay kin ya d'oy mee kadmeɛ-ti ə né-je kɨ Lubə un mindi-é kɔ kadi-dé lé de d'ingə al; ngə de d'a say b́a d'oo ə 'ra rənəl-é, ə 'pa rəsi kɨ 'to mba-je rəm, njédəə kɨ nja-dé taá dɔnangi-ti nè rəm. ¹⁴ Dow-je kɨ 'pa ta bè kinlé, 'tɔji ndaa-ti rəsi kɨ d'isi 'sangi be lə-dé kɨ sobi dɔ-dé. ¹⁵ Ə kinə lé mee-dé tò gərərə dɔ be-ti kɨ d'i-ti lé rəmə, lé d'a təl kɔw-ti gogi.

¹⁶ Ngə kɨ tɔgrɔ-ti lé, de 'sangi be kɨ maji nə itə ɛ kɨ d'i-ti, adi to be kɨ dɔrɔ-ti. Gin-é kin b́a 'ba Lubə Lubə lə-dé kàre rɔ-é sɔl-é-né al; kɔ ɛ ra go bebo lə-dé nɔɔ.

¹⁷ Loki Lubə nə mee Abrakam lé, Abrakam ɔw kɨ təl Isaki kadi-é kadkare-ti kɨ takul kadmeɛ. Ǝ kɨ Lubə un mindi-é adi-é lé ya b́a ɔw kɨ kadi ngon kal liə kadkare-ti‡ ¹⁸ ə ɛ ya b́a ndɔki Lubə idə-é 'panè: «Kɨ takul Isaki b́a i 'a kingə-né nganka-i-je kɨ ri-i à tò dɔ-dé-ti.» ¹⁹ Ǝ gir kɨ Lubə asi kadi adi dow tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan njəkoy-je-ti. Gin-é kin b́a Lubə təl-né kɨ ngon-é lé adi-é gogi; ə né-é kinlé tɔji koy ə tɔsi ndəl. ²⁰ Kɨ takul kadmeɛ b́a Isaki tər-né ndi-é dɔ Jakobi-je-ti kɨ Esuwa kɔ ndɔ-je kɨ à ree. ²¹ Kɨ takul kadmeɛ b́a loki nəy ngəsi kadi Jakobi oy lé ɛ tər-né ndi-é dɔ ngan lə Jojepi-ti rəm, dʉgi nangi dɔ kagtɔsi-ti liə ngə b́a ɔsi-né gaji Lubə rəm. ²² Kɨ takul kadmeɛ b́a, sɔy ndɔ-je-ti lə Jojepi lé, ɛ pa-né

† 11:12 11:12 Kgn 22:17 ‡ 11:17 11:17 Kgn 21:12

ta kí sɔbi dɔ tɛɛ ndaa-ti lə ngan Israyel-je, ə un-né ndu adidé sɔbi dɔ né kí d'a ra kɪ singə-é. ²³ Kɪ takul kadmɛɛ b́a lo koji Moiyiji-ti ya, njékoji-é-je 'bɔyɔ-é-né n̄ay mutə; kdɔtalə də d'oo kí ngon lé kuré n̄a adi 'bəl ndukun lə ngar al. ²⁴ Kɪ takul kadmɛɛ b́a loki Moiyiji tɔgi lé, ɛ mbatɪ kadi 'bá-é-né ngon koji ngon lə Paraɔ kí dené; ²⁵ ɛ ndigi kingə kɔ nati kɪ dow-je lə Lubə bɪ kadi n'ra rɔnəl dɔkaglo-ti kí sɛ bə dan majal-ti al. ²⁶ Kdɔtalə ɛ oo adi rɔsɔl kí ndɔ-é à tɛɛ dɔ Kristi-ti lé, to né kí maji n̄a itə nékingə-je kí Ejipti; kɔ ɛ oo nékugə dɔji-je kí tɔ s̄ay n̄u kí à ree. ²⁷ Kɪ takul kadmɛɛ b́a, Moiyiji bəl-né wɔngi lə ngar al, adi tɛɛ-né kɔgi dɔnangi Ejipti-ti; ɛ a dingəm titi dow kí oo Lubə kí dow oo-é kɪ kəm-é al kin bə. ²⁸ Kɪ takul kadmɛɛ b́a Moiyiji ra-né n̄ay Paki ə səki-né məsi takəy-je-ti, kɔ kadi malayka kí njətɔ ko dow-je tɔl ngan dər-je lə Israyel-je al. ²⁹ Kɪ takul kadmɛɛ b́a, Israyel-je d'ində-né babo kasi 'gangi titi nangi tuti bə. Ngà loki dow-je kí Ejipti 'n̄a kadi d'ində 'gangi tɔ rəmə, man tuú tadé lay. ³⁰ Kɪ takul kadmɛɛ b́a loki Israyel-je 'n̄jiyə 'gəə dɔ bə Jeriko ndɔ siri rəmə, ndogbɔr kí dɔ-ti tətɪ nangi rum-rum. ³¹ Kɪ takul kadmɛɛ b́a Rakabi kí to kaya dené oy-né nati kɪ njəmbati təl rɔ-dé go ta-ti al-je al, kdɔtalə ɛ uwə njékində manji lo-je kɪ rɔ-é-ti maji. ³² Ə ta ri ó m'a pa bəy? Kɔ kinə kadi m'ɔr-si poy Jedeɔ-je[§], kɪ Baraki-je^{*}, kɪ Samsɔ-je[†], kɪ Jepte-je[‡], kɪ Dabidi-je[§], kɪ Samiyel-je^{*}, kɪ njépata-je kí ta Lubə-ti lé kaglo à kasi-m al. ³³ Kɪ takul kadmɛɛ b́a də 'təti-né rɔ kɔbɛ-je rəm, 'ra-né né kí njururu rəm, d'ingə-né né kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-dé rəm, d'uti-né ta bɔl-je rəm, ³⁴ 'tɔl-né pər kí ɔ kɪ tɔgi-é lingim-lingim rəm, 'tɛɛ-né ta kiyəɔ-ti rəm, njémɔy-je kərə tɔgi-dé ree-né dɔ madi-é-ti gogi rəm, 'təti-né rɔ adi asgar-je kí mba d'ay-né nɔ-dé-ti rəm tɔ. ³⁵ Dené-je 'təl d'ingə dow-je lə-dé kí d'oy b́a 'tɔsi ndəl 'tɛɛ.

Dow-je kí n̄a-je lé, d'adi-dé kɔ n̄a ya, ngà də 'ndigi kadi dow taa-dé ilə-dé taá al; bə kɔ kadi d'ingə-né né kí maji n̄a kí to tɔsi ndəl kində lo tɛɛ. ³⁶ Də kí madi-je 'sɔki-dé rəm, d'ində-dé kɪ ndəy marɔw rəm, d'ilə-dé sil rəm, b́a d'ungi-dé dangay-ti rəm ³⁷ 'tilə-dé kɪ ər 'tɔl-dé rəm, 'n̄a mɛɛ-dé rəm[†], 'tijə-dé kɪ sii rəm, 'tɔl-dé kɪ kiyəɔ rəm. Də kí n̄a-je d'ilə taá yó-je kɪ nə-je, ndaa bɪnə-je kɪ ndaa batɪ-je b́a to nékɔɔ-dé, né-je lay ya nal-dé, d'adi-dé kɔ, d'ulə kəm-dé ndoo ³⁸ ə də

§ 11:32 11:32 Njg 6-8 * 11:32 11:32 Njg 4 † 11:32 11:32 Njg 13-16 ‡ 11:32 11:32 Njg 10-12 § 11:32 11:32 1Sa 6-30; 2Sa 1-24; 1Ng 1-2 * 11:32 11:32 1Sa 1-31 † 11:37 11:37 Ta lə n̄a mɛɛ-dé kinlé, goto mɛɛ mbete-je-ti kí n̄a-je kí 'ndangi kɪ ji-dé kɪ ta greki.

kinlé kisi-dé dan dow-je-ti kí dɔnangi-ti tuwə-dé al! D'ilə kì diləlo-je, kì dɔ mbal-je, kì bole mbal-je, kì bolebe-je. ³⁹ Ə də lay kinlé ta kí dɔ-dé-ti maji kì takul kadmeɛ lə-dé ya, ngà d'ingə né kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi-dé lé al. ⁴⁰ Kɔɔtalə Lubə uwə dɔ né kí maji n̄a itə kí kete kɔɔ ta lə-ji, adi to maji kí də d'a maji kɔr njuti nati sə-ji.

12

¹ Ə jəi kàrè, dow-je kí 'tò nduy-nduy kí 'tɔji kadmeɛ lə-dé kinlé 'gəə dɔ-ji sipi tɔ ən é adi j'mbati né kuti lay kí ɔy, kì majal kí lo kadi bindi-ji ɔ̄ al ə j'uwəi rɔ-ji ngà j'ayi ngɔdi kí toki dəji kadi j'ayi. ² J'adi kəm-ji tò ki dɔ Jeju-ti, kí ɛ b́a to 'Ba kadmeɛ rəm, to njèra kadmeɛ kadi maji ɔr njuti rəm kin. Ɛ uwə rɔ-é ngà ingə k̄ɔ dɔ kagdəsi-ti, oo rɔsɔl ki né al, kɔɔtalə rɔnəl kí sɔbi dɔ-é tò ngəbi-é, adi kí nè kin ɛ isi dɔ jikɔl kalikɔbe-ti lə Lubə ngà.

Kuwə rɔ ngà

³ 'Giri dɔ Jeju-ti kí njéramajal-je d'osi-é kì ta kɔsi kí ngà ya uwə rɔ-é ngà kin; bə al rəmə, meɛ-si à tuji kadi tógi-si ɔr wuti. ⁴ Səi 'rɔi kì majal sar 'teɛi kì məsi mɔu al bəy. ⁵ Ə səi meɛ-si ɔy dɔ ndəji-ti kí 'ndəji-si titi kí dow ndəji-né ngan-é lé wa?

Ngon-m, 'oo kindəkɔji lə 'Babe ki né ndam al, ə kinə kindəkɔji teɛ dɔ-i-ti rəmə 'adi ɔr tógi-i al*.

⁶ Kɔɔtalə dow kí 'Babe ndigi-é b́a ində-é ɔji-é, ə dow-je lay kí 'to ngan-é-je b́a ɛ ində-dé kì ndəy†. ⁷ Ori meɛ-si loki kindəkɔji teɛ dɔ-si-ti. Lubə ində-si ɔji-si titi ngan-é-je bə. Kɔɔtalə ngon kí rá b́a bɔbi-é ində-é ɔji-é al wa? ⁸ Ngà kinə dow-je lay d'ingə kindəkɔji b́a səi ingəi al rəmə, səi 'toi kí ngan-je kí bɔbi goto bə, bi ngan-je kí kɔji kəy al. ⁹ Kɔɔ bɔbi-ji-je kí nangi nè bəy é d'ində-ji d'ɔji-ji ə j'iləi kuji dɔ-dé-ti, ngà Bɔbi-ji kí dɔrɔ-ti kí ban b́a j'a kuləi dɔ-ji gin tógi-ti liə kɔɔ kadi j'isi-né kəm al wa? ¹⁰ Kɔɔ, bɔbi-ji-je d'ində-ji d'ɔji-ji kaglo sɛ bə par, kɔɔ d'oo d'adi to né kí maji, ngà Lubə lé ɛ ində-ji ɔji-ji kɔɔ maji lə-ji kí tɔgrɔ-ti, kɔɔ kadi j'ori-n̄a siə dɔ kaa njay-ti liə. ¹¹ Tɔgrɔ-ti ya, kindəkɔji lay ya lé, dɔsɔy bəy é to meɛk̄ɔ bi to né rɔnəl al; ngà go-ti gogi rəmə, kì rɔ dow-je-ti kí d'ingə néndó meɛ-é-ti lé, kandi-é to lapiya kì né ra kí njururu. ¹² Gin-é kin b́a kadi 'surəi ji-si kí ɔy njururu, kì nja-si-je kí tɔɔ naki-naki kin‡. ¹³ Kadi nja-si un rəbi-je kí tò njururu-njururu, kɔɔ kadi nja kí məti ɔr ta-n̄a-ti al, ngà kadi lapiya b́a t̄ɔ. ¹⁴ 'Sangi lapiya kì rɔ dow-je-ti

* 12:5 12:5 Gos 3:11 † 12:6 12:6 Gos 3:12 ‡ 12:12 12:12 Eja 35:3 § 12:13 12:13 Gos 4:26

lay ə 'sangi kaa njay kí ɛ ya goto rəmə, dow à koo 'Babe al kin tɔ. ¹⁵ Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi uwə rɔ-é ɔr kɔgi nal-né ramaji læ Lubə al rəm; kadi dow madi toki kagi kí ati kí təl isi tubə dɔjigi-é-ti kin bè al, nè à junglu-si ə à kun meəkati liə kində-né dow-je n̩. ¹⁶ Ooi go rɔ-si maji kadi dow madi to njèrakaya al rəm, njəkoo né kí aa njay ki né kí kɔgi kare, titi Esuwa kí ta læ nékuso kí nja káre ya un-né dər liə ndogi kin al rəm. ¹⁷ Səi gəi kí say go-ti, loki ɛ ndigi tərndi ki sɔbi dɔ dər lé, d'osi-é ta-ti ngərəngi; ɛ təl sangi k̩ n̩ kəm-é-ti ya, ngà ɛ asi kadi adi bɔbi-é təl naji ndi-é al ngá. ¹⁸ Kdotalə səi lé owi ngosi kadi mbal-ti kí dow à kodi k̩ ji-é kin al rəm, ki mbó pər-ti kí ɔ̩ mbil-mbil kin al rəm, mbó tilkisi-ti al rəm, mbó lo-ti kí ndul ndi-ndi al, bá mbó yəlbo-ti kí ulə mbi-mbi al rəm, ¹⁹ mbó lo-ti kí təbi mbanga ba-ti kin al rəm, bá lo kí ndi dow ba-ti boy mbing adi dɛ kí d'oo 'dəji kadi n'ooi ta kinlé gogi rangi al ngá kin káre səi owi mbó-ti al rəm. ²⁰ Kdo ta læ ndukun kí panè: «D̩ ya bá ɔdi rɔ mbal kinlé kàrè, d'a tilə-é k̩ ɔr tɔl-é» kinlé dum dɔ-dé*. ²¹ Ə né kí Moiyiji oo lé, tò bəl n̩ adi ɛ panè: M' bəl rəm, m'dadi rəm†. ²² Ngà səi rəmə owi mbó mbal Siyɔ-ti kí bebo-ti læ Lubə kí njəkisi kəm, Jorijaləm kí dɔrɔ-ti, k̩ mbó malayka-je-ti kí budɔgi nja n̩-n̩ rəm; ²³ səi owi mbó kosi dow-je-ti kí 'toki ngan dər-je kí ri-dé toki ndangi dɔrɔ-ti kí d'ə 'ra rənəl rəm; mbó Lubə-ti kí njègangta læ dow-je lay rəm; bá mbó ndil dow-je-ti kí njururu kí 'təl-dé d'adi 'maji d'ɔr njuti rəm; ²⁴ səi owi mbó Jezu-ti, kí njèkulə dow-je noji nati meɛ kulənoji-ti kí sigi; k̩ mbó məsi-ti kí səki kí pa ta maji n̩ itə 'lə Abel rəm. ²⁵ Ooi go rɔ-si maji, dow kí njèkidə-si ta lé, osi-é ngərəngi al. Kdotalə kinə dɛ kí ndoki d'osi dow kí njèkidə-dé ta kí dɔnangi-ti nè ngərəngi, 'teɛ ta tuji-ti al lé, ban bá jəi bá j'a teɛi ta tuji-ti, loki j'mbati kooi dɔ ta ndəji kí dɔrɔ-ti wa? ²⁶ Ǝ lé, ndoki ndi-é yəki dɔnangi, ə ngɔsnè un mindi-é adi-ji panè: Gidi gogi rangi lé, m'a yəki dɔnangi ya par al ngá, ngà m'a yəki dɔrɔ tɔ‡. ²⁷ Ta kí 'pa panè gidi gogi rangi kinlé, tɔji kí né-je kí tò kadi 'yəki é 'yəki ngá kinlé, d'a kɔr kɔgi, kdo kadi né-je kí dum yəki bá à n̩y. ²⁸ Gin-é kin bá jəi kí j'ingəi kɔbe kí dum yəki lé adi j'ra oiyo Lubə rəm, j'poli-é pole kí nəl-é, k̩ kuji kí kilə dɔ-é-ti nati k̩ bəl. ²⁹ Kdo Lubə læ-ji to pər ki njək̩ lo tɔŠ.

13

Ndəji kí sɔbi dɔ né-je kí gay-gay

* 12:20 12:20 Tɛt 19:12-13 † 12:21 12:21 Det 9:19 ‡ 12:26 12:26 Aje 2:6

§ 12:29 12:29 Det 4:24

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, uwəi rɔ-si nga mɛɛ ndigi-na-ti. ² Adi mɛɛ-si oy dɔ ra mba-ti al, kdɔ takul mba kí ra lé bá dow-je madi 'gə lo-é al ya d'uwə-né malayka-je ki rɔ-dé-ti.

³ Adi mɛɛ-si ole dɔ dangay-je-ti, titi né kí səi kàrè ɟi sə-dé nati dangay-ti bè rəm, dow-je kí d'adi-dé kɔ kàrè adi mɛɛ-si ole dɔ-dé-ti, titi né kí ingəi kɔ daji rɔ-si-ti nati sə-dé bè rəm tɔ.

⁴ Kadi taana to né kí dow-je lay d'ilə kuji dɔ-ti, ə kadi dené-je kɔ dingəm 'ngəm rɔ-dé d'adi-na. Kdɔ Lubə à gangta dɔ njérakaya-je-ti kɔ njésangi-na-je-ti.

⁵ Adi kəmda là bá ɔr nɔ-si mɛɛ panjiyə-si-ti al; adi mɛɛ-si usi nangi dɔ né-je-ti kí ji-si-ti nɛ kin ya, kdɔ Lubə ya kɔ dɔ-é panè: «M'a kiŋə-i kɔgi al, m'a tusi-i kiŋə-i kɔgi nda bè al*.» ⁶ Gin-é kin bá j'a kasi pai-né ta kɔ mɛɛnda kay painè: 'Babe ya to njəra sə-m; m'a bəl al. Ri bá dow à kasi ra sə-m wa†?

⁷ Adi mɛɛ-si ole dɔ njékɔr nɔ-si-je-ti, kí 'pa ta lə Lubə d'adi-si; ooi təl ta kisi kɔ dɔ taá lə-dé ə 'ndaji kadmɛɛ lə-dé. ⁸ Jeju Kristi lé gangi kisi-é kin ya isi-né tagnè rəm, bone rəm, bá à kisi-né sartagangi rəm tɔ. ⁹ Inəi rɔ-si adi néndó-je kí mba kí gay-gay lay kin ya ɔr-si go-é-ti al. Kdɔtalə tɔ maji kadi ramaji lə Lubə bá ulə dingəm mɛɛ-ji-ti, bi kadi ndu-je kí sobi dɔ nékuso-je kin bá uwə mɛɛ-si al; ndu-je kinlé njénjiyə go-ti-je kin ya kàrè ra sə-dé al. ¹⁰ Jəi j'owi kɔ logugi né kí njérakullə mɛɛ kəykubi-ti lə Lubə ya kàrè d'ow kɔ tógi kadi d'uso né titi al. ¹¹ Kdɔ da-je kí burə dɔ njégugnə-je lə Lubə ɔw kɔ məsi-dé lo-ti kí aa njay kdɔtalə majal-je lé, 'rɔ-dé pər gidi be-ti ndaa-ti‡. ¹² Gin-é kin bá, Jeju ya kàrè, kadi aa dow-je kɔ məsi-é lé, ɛ ingə kɔ gidi be-ti ndaa-ti tɔ. ¹³ Ən é adi j'tɛɛi kɔ gidi be-ti ndaa-ti kadi j'owi kɔ rɔ-é-ti ə kadi j'ndigi dɔ-ti kadi rɔsol liə kin tɛɛ dɔ-ji-ti tɔ. ¹⁴ Kdɔ jəi j'owi kɔ bebo kí à tɔ sartagangi nangi nɛ al, ngə j'isi j'sangi ɛ kí à ree. ¹⁵ Kɔ takul Jeju rəmə, kadi ndo-je lay ya j'adi patóy-je bá to négugi§ kí kadi j'adi Lubə, adi to ta-je kí kadi tɛɛ ta-je-ti rəsi sobi dɔ ri-é. ¹⁶ Ngə kɛ bá maji kí ra, kɔ ra kɔ nə lé, adi mɛɛ-si oy dɔ-ti al, kdɔ négugi-je kí bè kin bá nəl Lubə. ¹⁷ 'Təli rɔ-si go ta-ti lə njékɔr nɔ-si-je ə uləi dɔ-si gin tógi-ti lə-dé. Kdɔ də lé d'isi d'ində kəm-dé go-si-ti, kdɔ də d'a kɔr go kullə-é. 'Rai bè kdɔ kadi 'ra kullə lə-dé kɔ rɔnəl bi kadi 'ra kɔ mɛɛkɔ al; bè al rəmə né kí à maji sə-si goto.

Ndəji-je kɔ lapiya kí ra

* 13:5 13:5 Joj 1:5 † 13:6 13:6 Pa 118:6 ‡ 13:11 13:11 Mbl 16:27 § 13:15 13:15 Pa 50:14,23

18 'Pai ta k̀i Lubə kɔ ta lə-ji; kɔ j'gə mɛɛ-ji-ti maji k̀i mɛɛ-ji uwə-ji k̀i ta dɔ né-ti madi al ə j'ɔji mɛɛ-ji-ti kadi j'adi panjiyə-ji maji mɛɛ né-je-ti lay. 19 M'dəji-si k̀i rɔ tungə-m ya kadi 'rai, kɔ kadi m'ingə tarəbi m'ow-né rɔ-si-ti kalangi. 20 Kadi Lubə k̀i njəlapiya, k̀i njəkadi 'Babe lə-ji Jeju k̀i to njəkul bati-je k̀i boy tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan njəkoy-je-ti k̀i takul məsi kulənoji k̀i sartangani kinlé, 21 adi asi rai né-je lay k̀i maji, kɔ kadi 'rai-né mɛɛndigi liə; kadi ra kullə mɛɛ-ji-ti adi j'rai né-je k̀i nəl-é k̀i takul Jeju Kristi, k̀i riba to 'liə ya k̀i dɔ ɓal-ɓal! Amen!

22 Ngankɔ-m-je k̀i njəkadmɛɛ, m'dəji-si kadi taai ta dingəm-je kinlé k̀i mɛɛ k̀i kilə dɔ madi-é-ti; kɔ ɛ kin ya to ta-je k̀i m'ndangi ɟɔji ɔkse bə ya m'adi-si. 23 Kadi 'gəi k̀i ngonkɔ-ji Timote k̀i njəkadmɛɛ lé, d'inə-é taá ngá. Kinə ree kalangi rəmə, jɛ siə j'a kow nati koo-si. 24 'Rai lapiya njəkɔrnɔ-si-je k̀i njəkaa njay-je lay ya. Dɛ k̀i donangi Itali-ti 'ra-si lapiya. 25 Kadi ramaji lə Lubə nəy sə-si lay!

Mbete kí Jaki ndàngí

Ta-je kí do mbete-ti kí Jaki ndàngí

Jaki ndàngí mbete kin kadi ra kì njéndó-é-je kadi 'gə-né né kí toji kadmee kí togró-ti rəm, bá kadi ulə dingəm mee-dé-ti kadi 'ra kullə kadmee lə-dé rəm tó. Jaki 1:1 toji kí dow-je kí dɔsɔy kí Jaki ndàngí mbete kin adi-dé lé, 'to jipi-je kí d'adi mee-dé Jeju Kristi, kí d'isi donangi Israyel-ti al. Ngà to mbete kí à ra kì dow-je lay kí d'adi mee-dé Jeju tó. Jaki toji rɔ-é kì njèrakullə lə Lubə kì 'lə 'Babe Jeju Kristi (Jak 1:1). Dan dow-je-ti kí sɔ kí ri-dé lə Jaki mee Kunminditi kí Sigi kinlé, à to ɛ kí 'panè to kí káre dan ngankɔ Jeju-je-ti kin bá ndàngí mbete kinlé (Mat 13:55; Mar 6:3). Pol pa ta liə mee mbete-ti kí adi Galati-je 1:19 tó. Go tɔsi ndəl kində lo tɛɛ-ti lə Jeju bəy bá Jaki lé adi mee kí Kristi to dow kí Lubə un mindi-é kɔɔ kadi-é ree lé (1Kɔ 15:7). Go-ti, Jaki təl to njèkɔrnɔ njèkəwnə-je kí Jorijaləm. Mbete kullə-je lə njèkɔwkulə-je 15 pa ta lə kullə liə. Ɛ tum gin mbete liə kí ta kí sɔbi do nɔmee dow kí à kadi njèkadmee togi mee kadmee-ti. Bá go-ti, ɛ pa ta kí sɔbi do panjiyə-je kí gay-gay mee kadmee-ti rəm, bá pa ta kí sɔbi do ra kullə kì ta lə Lubə rəm, ra kì njéndoo-je rəm, bá toji kullə ra lə kadmee rəm, pa kí do koo-ti kí kadi dow oo go ta-é do ta-ti kí ɛ pa rəm, bá pa ta kɔw-ti kí kadi dow ɔw kì gosi lə Lubə rəm tó. Ɛ ndɔr mbi njénékingə-je, ə ulə dingəm mee njèkadmee-je-ti kí d'isi 'ngəbi təl lə 'Babe, bá mbusi nja-dé kadi 'ra né kí togró-ti rəm, kadi 'pa ta kì Lubə rəm, bá kadi 'təl kì dɛ kí 'ndəm kadi d'ingə kaji rəm tó.

Toji rɔ kì Lapiya kí ra

¹ †Mə Jaki kí ngonnjèkullə lə Lubə, kì ngonnjèkullə lə 'Babe Jeju Kristi, bá m'ndàngí mbete kin m'adi-si sɔi gin koji kí dɔgi gidi-é* joo kí 'sanəi-nə do bə-je-ti kí rangi ə m'ra-si lapiya.

Kadmee kì gosi

---

† **1:1** 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3; Knj 15:13; Gal 1:19 * **1:1** 1:1 Dow-je kí Jaki ba-dé gin koji kí dɔgi gidi-é joo kinlé, to gin koji Israyel-je kí məsi-ti kí d'adi mee-dé Jeju. Ngà ta kinlé à sɔbi do dow-je lay kí 'to jipi-je al kí d'adi mee-dé Jeju tó.

² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, né-je kí gay-gay kí tɛɛ dɔ-si-ti na mɛɛ-si kɔo kinlé, kadi ooi kí né rɔnɛl kí ɔr njuti. ³ Kɔo sɛi 'gɛi kí na kadmɛɛ lə-si kɔo kinlé, à koji kuwə rɔ nga. ⁴ Ngà kadi kuwə rɔ nga lə-si ɔ lo ka-é-ti gərərə, kɔo kadi 'toi dow-je kí asi gaki rəm, mɛɛ-si idi njiki-njiki, ə kadi 'toi dow-je kí né madi nal-si al rəm tɔ. ⁵ Kinə dow káre dan-si-ti nal gosi rəmə, kadi dɔji Lubə ə à kadi-é; kɔo Lubə to njèkadi né dow-je lay kare kì ndinoji. ⁶ Ngà kadi dowbé dɔji kì kadmɛɛ rəm, bá kadi-é tadi ta dɔ-ti al rəm tɔ. Kɔotalə dow kí tadi ta dɔ né-ti lé titi-na kì pungum man babo kí yól ɔsi-é yó-je kí nè-je kin bè. ⁷ Kadi dow kí titi-na bè kinlé, gə kí à kingə né ji 'Babe-ti al. ⁸ To dow kí mɛɛ-é ra joo rəm, kɔjra-je liə lay ya ɛ ɔ dɔ-ti al.†

Ta kí sobi dɔ njèndoo dɛ kì njènékingə

⁹ Kadi ngonkɔ-ji kí njékadmɛɛ kí to njèndoo ra rɔnɛl kɔo dɔ-é tò kí taá. ¹⁰ Ə njènékingə rəmə, kadi-é ra rɔnɛl kɔo dɔ-é tò kí nangi tɔ. Kɔo ɛ à goto titi kí puti wale ur-né kin bè. ¹¹ Loki kadi ubə bá ɔsi na lé, wale ndole ə puti-é ur adi kurə-é kí kete goto. Bè ya tɔ é njènékingə à goto-né ta kullə-je-ti liə.

Ta kí sobi dɔ nɔmɛɛ koo rəm, nənɔ rəm

¹² Dow kí ɔ gərərə mɛɛ nənɔ-ti lé, to njènékumə; kɔo go ka gərərə-ti liə lé ɛ à kingə nédɔji kí sobi dɔ kiskəm kí 'Babe un mindi-é kɔo kadi dow-je kí njéndigi-é. ¹³ Kinə nənɔ tɛɛ dɔ dow-ti rəmə kadi-é panè «to Lubə bá na n'è» al, kɔo Lubə lé né kí maji al à nɔ-é al rəm, bá ɛ ya kì dɔ-é kàrè na dow al rəm tɔ. ¹⁴ Ngà nɔ-nɔ kí né nɔ-é lé to kəmnda né kí tò mɛɛ-é-ti ya ədi-é ə ndɔr-é kí ta-ti. ¹⁵ Go-ti, loki kəmnda ra bɛ mɛɛ-é-ti rəmə oji majal, ə loki majal ɔw kí kete-kete lé oji koy tɔ.

¹⁶ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, ədi rɔ-si al: ¹⁷ Kadkare lay kí maji na kì kí maji ɔr njuti lé, to né-je kí taá kí i rɔ Lubə-ti kí to Bɔbi né-je kí ndógi. Lubə lé ɛ mbəl rɔ-é tò gay al rəm, bá ndil né kí njembəl rɔ-é goto rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹⁸ Lubə ya oji-ji kì mɛɛndigi liə kì takul ta liə kí to ta kí tɔgrɔ-ti, kɔo kadi j'toi titi dɔdər né-je lay kí ɛ ra-dé kin bè.

Koo ta lə Lubə ə təl rɔ go-ti

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né kí kadi 'gɛi ɔn: Kadi nɔ-nɔ ya i kalangi oo ta, ngà kadi i kalangi pa ta al rəm, bá kadi i kalangi ra wɔngi al rəm tɔ. ²⁰ Kɔo wɔngi lə dow à ra né kí njururu lə Lubə al. ²¹ Gin-é

† 1:8 1:8 1Ja 5:14-15; Mat 7:7-11; 15:22-28; Luk 18:1-8

kin bá kadi 'mbati-né né-je lay kí tò ñe kì né-je lay kí to kullə meɛndul kí ñay meɛ-si-ti, rəmə ta kí 'dubi meɛ-si-ti kí to ta kí à kasi kaji ndil-si kinlé bá kadi 'ndigi do-ti kì do kí səl ləm-ləm. ²² Ooi ta kí koo par al, ngà ooi ta ə 'təli rɔ-si go-ti bane, bi ədi rɔ-si kì ta-je kí kuy kì nati al. ²³ Kdo dow kí oo ta bá təl rɔ-é go-ti al lé, titi-nə kì dow kí oo ta kəm-é soɔɔ-ti, ²⁴ bá ɔti ɔw rəmə tajinati nè ya meɛ-é oy do ta kəm-é-ti lé səl kin bè. ²⁵ Ngà dow kí ndər gin ndukun kí maji kí njètaa-ji kilə-ji taá kin ə təl rɔ-é go-ti bá ɔ do-ti njàngi, bi adi meɛ-é oy do-ti al, ngà ɛ ra-né kullə kì rɔ tungə-é rəmə, dowbé kinlé to njénékumə meɛ kullə ra-é-ti. ²⁶ Kinə dow ba rɔ-é njèpole né bá ngəm ndɔ-é al lé, ɛ ədi rɔ-é kì kədi, népole lə dowbé kinlé to né kí kɔgi kare. ²⁷ Yən, népole kí Lubə kí Bɔbi-ji oo adi to népole kí aa njay kí né kí maji al goto-ti ta kəm-é-ti lé, to koo go ngan al-je kì njéngɔwkoy-je dan nékəmtondoo-je-ti lə-dé, ə kitə rɔ ngərəngi kadi né-je-ti kí donangi-ti kí tò ñe.

2

Ta kí sobi do kɔrkəm-nə

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmeɛ, kadmeɛ 'Babe lə-ji Jeju Kristi kí njèriɓa lé, ori nati kì kɔrkəm-nə al. ² Kinə dow madi ulə 'ningé lɔr ji-é-ti kì kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti ɔw-né lo kəwnə-ti lə-si je bè ə njəndoo madi ulə kubi-je kí ndisi rɔ-é-ti ɔw-né kəykəwnə-ti lé to, ³ rəmə kəm-si tò sikim do dow-ti kí ulə kubi-je kí maji-maji rɔ-é-ti lé adi idəi-é 'painè: «I, 'isi nè, lo-ti kí maji kin.» Ngà njəndoo lé bá idəi-é 'painè: «I, 'ɔ taá tin» al rəmə «'isi nangi lo kungi nja-m-ti tin.» ⁴ Loki sɔi 'rai né kí bè kin dan-si-ti lé to kɔr kəm-nə ban al wa? Ə sɔi 'təli njékɔr gangi né-je kì tagir-je kí maji al kí meɛ-si-ti ban al wa?

⁵ Ooi, ngankɔ-m-je kí m'ində-si dan kəm-m-ti: 'Gəi toki Lubə mbəti dow-je kí dow-je kí donangi-ti nè d'oo-dé kì njəndoo-je lé, kadi 'təl njénékingə-je kí meɛ kadmeɛ-ti rəm, kadi kɔbe kí ɛ un mindi-é kdo kadi njéndigi-é-je lé, təl nédɔji lə-dé rəm ya al wa? ⁶ Ngà sɔi ngá bá 'nədi njəndoo-je! Njénékingə-je ya bá 'to njékadi-si kɔ-je kì njékow sə-si nɔ njégangta-je-ti lé al wa? ⁷ Dɛ ya bá 'to njəsɔki ri kí maji kí toki kində do-si-ti lé al wa?

⁸ Tɔgrɔ-ti ya, kinə 'təli rɔ-si go ndukun-ti kí ɔ madi-é-je lay kí to ndukun lə Lubə kí to ngar lə-ji, kí 'ndàngi meɛ mbete-ti kí aa njay 'panè: «'A ndigi dow madi-i titi-nə kì rɔ-i bè to†» kin rəmə to né kí maji. ⁹ Ngà kinə sɔi ɔri kəm dow-je

rəmə səi 'rai majal ə ndukun gangta dɔ-si-ti kɔ səi ali dɔ ta. ¹⁰ Kɔtalə kinə dow təl rɔ-é go ndukun-ti bikti lay ya bá ɛ al dɔ ndukun káre rəmə, dowbé al dɔ ndukun-je lay ya. ¹¹ Kɔ dow kí njèpanè: «'A ra kaya al» lé, ya panè: «'A tɔl dow al» tɔ. Adì kinə i 'ra kaya al kàrè bá kinə i 'tɔl dow rəmə, i 'al dɔ ndukun bikti lay. ¹² 'Pai ta rəm, 'rai né rəm, kəm dow-je kí d'a gangta dɔ-dé-ti kì ndukun kí njètaa dow-je kilə-dé taá kin bane. ¹³ Kɔ, dow kí njèkoo kəmtondoo lə madi-é al lé, ta kí gangi kí dɔ-é-ti kàrè koo kəmtondoo à goto-ti tɔ. Ngà koo kəmtondoo bá dow à dum-né dɔ ta kí gangi.

Kadmɛɛ kì kullə kadmɛɛ

¹⁴ Ngankɔ-m-je kí njèkadmɛɛ, kadi dow panè: «M'ɔw kì kadmɛɛ», ya ngà ɛ ra né kí toji kadmɛɛ lé al lé, se maji-é to ri wa? Se kadmɛɛ kinlé à kaji-é ya ban wa? ¹⁵ Kinə ngankɔ-si-je əse kɔnan-si-je madi d'ɔw kuti-dé dum əse nékuso-dé kì ndɔ-je lay goto ¹⁶ ya rəmə dow káre dan-si-ti idə-dé panè: «Ōwi kì lapiya, adi rɔ-si tungə jùrùrù ə adi mɛɛ-si ndan!» Loki səi 'pai bè ya bɪ adi-dé né kí d'a ra-né kì rɔ-dé al lé, sé maji-é to ri wa? ¹⁷ Kí sɔbi dɔ kadmɛɛ kàrè tò bè ya tɔ. Kadmɛɛ lé, kinə kullə-é goto rəmə, to kadmɛɛ kí oy suj.

¹⁸ Ngà dow madi à panè: «I 'ɔw kì kadmɛɛ, ngà mɔ rəmə m'ɔw kì kullə kadmɛɛ», ɔn ɔ «'ɔji-m kadmɛɛ lə-i kí kullə-é goto lé adi m'oo ə mɔ m'a kɔji-i kullə kadmɛɛ lə-m kadi ooné kadmɛɛ lə-m tɔ.» ¹⁹ I 'adi mɛɛ-i kí Lubə ra káre-rè, 'lə-i to tó-é ya. Ndil-je kí maji al kàrè, d'adi mɛɛ-dé kí Lubə ra káre-rè tɔ, ə 'dadi ngin-ngin. ²⁰ Mbə dow, se i ndigi gə né kí toji kí kadmɛɛ kí kullə-é goto to kadmɛɛ kí mɛɛ wəy kare lé wa? ²¹ Ka-ji Abrakam ilə ngon-é Isaki logugi né-ti kɔ kadi Lubə kadmɛɛ-ti, adi to takul kullə ra-é-je bá ta ɔr-né dɔ-é-ti ya al wa? ²² I gə maji kí kadmɛɛ liə ɔw nati kì kullə ra-é-je ə kì takul kullə ra kadmɛɛ bá kadmɛɛ liə maji ɔr-né njuti. ²³ Bəba ta kí mbete kí aa njay pa lé né-é ra né. Mbete kí aa njay lé panè: «Abrakam adi mɛɛ-é Lubə, bəba Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti ə ba-é-né nam-é.» ²⁴ Səi 'gəi kí to kullə ra dow bá ta ɔr-né dɔ-é-ti bɪ kì takul kadmɛɛ liə ya par al. ²⁵ Bè ya tɔ ɔ Rakabi* kí to dené kí njəkaya ya, uwə njétən lo-je kí 'to Israyel-je kì rɔ-é-ti, ə adi-dé 'təl kì rəbi kí rangi, adi to takul kullə ra-é bá Lubə ɔr-né ta dɔ-é-ti. ²⁶ Titi kí dow kí koo goto mɛɛ-é-ti to-né dow kí oy kinlé, gangi-é kin ya tɔ ɔ kadmɛɛ kí kullə-é goto to-né kadmɛɛ kí oy tɔ.

* 2:25 2:25 Joj 2:1-21

3

Ta kí dɔ ndɔ dow-ti
Mat 12:33-37

¹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kadi sɛi njéndó dow-je né 'nɛi al! Kdɔ sɛi 'gɛi maji kí jɛ njéndó dow-je né-je lé ta kí gangi kí dɔ-ji-ti à ngà nɔ. ² Jɛi lay ya j'rai né kí maji al kì kəm rəbi-je kí gay-gay. Kinə dow ra majal mɛɛ ta pa-é-ti al rəmə, dowbé to dow kí maji ɔr njuti ə asi kuwə rɔ-é lay gin tógi-é-ti. ³ Loki j'uləi jim ta sində-je-ti kadi 'təl rɔ-dé go-ji-ti lé, j'owi kì tógi dɔ rɔ-dé-ti lay. ⁴ Ooi ta kí dɔ bato-je-ti tɔ: Bato-je lé to né-je kí boy nɔ ya, ngà loki yəl kí ulə kì tógi-é ɔsi-dé kì kete-kete lé, ngon gɔw-é kí ndɛ bè ya njèkuwə-é ɔw-né sə-dé lo-ti kí mɛɛ-é ndigi. ⁵ Bè ya tɔ, ndɔ dow to ngon rɔ kí ndɛ bè, ya ɛ pa ta-je kí al dɔ-é dɔ-é ɔsi-né gajɪ rɔ-é. Ooi bè! Ngon kɔpər kí ndɛ bè ya asi kɔ mɛɛ mbo lay! ⁶ Ndɔ dow lé titi-nɔ kì kɔpər bè tɔ. Ɛ bá to lo kí né ra kí njururu al tɔ-ti; ndɔ dow lé to ngon rɔ-ji kí tɔ dan ngan rɔ-ji-je-ti. Ɛ ya to njèndəm rɔ-ji lay kí né kí maji al, bá un pər kí tɔ sartagangi dɔ-é-ti ree ində-né kisi kì dɔ taá lə-ji! ⁷ Dow asi təl dɔ-je kí gay-gay lay, kì yəl-je, kì né-je kí njékagi nangi, kì né-je kí mani gin tógi-é-ti, ə təl-dé gin tógi-é-ti ya tɔ. ⁸ Ngà ndɔ dow lé, dow kí asi kuwə-é gin tógi-é-ti goto. To né kí maji al kí dow à kasi kuwə ta-é al, ə kəngi né kí à tɔl dow rusi nji-nji. ⁹ Ɛ ya j'ɔsi-né gajɪ Bɔbi-ji kí to 'Babe rəm, bá j'indəi-né ndɔl dɔ dow-je-ti kí Lubə ra-dé adi 'titi-nɔ siə rəm tɔ. ¹⁰ Ta-ji kí káre-rè kin ya tərndi tɛɛ-ti rəm, bá ndɔl tɛɛ-ti rəm. Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, to né kí à tɔ bè al. ¹¹ Kəm kɛnɛnɛ kí káre-rè lé, man kí sɔl kì man kí ati à tɛɛ-ti wa? ¹² Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kote à kandi olibiye wa? Əse nduu à kandi kote wa? Kəm kɛnɛnɛ kí káre-rè lé man-é à dɔ kati rəm, à sɔl rəm al.

Gosi kí i dɔrɔ-ti

¹³ Nɔ dan-si-ti bá to njègosi kì njènégə wa? Kadi-é tɔji kullə ra-é mɛɛ panjiyə-ti kí maji kí tɔji kullə ra dow kí njèsɔl dɔ-é kì njègosi. ¹⁴ Ngà kinə kim-nɔ kì jangi rusi mɛɛ-si nji-nji rəmə, ɔsi gajɪ rɔ-si al rəm, bá ədi ta ɔsi-né ta kí tɔgrɔ-ti ngərəngi al rəm tɔ. ¹⁵ Gosi kí bè kinlé i dɔrɔ-ti al, ngà to gosi kí dɔnangi-ti nè, to gosi lə dow, kì gosi lə ndil-je kí maji al. ¹⁶ Kdɔ lo kí jangi kì kim-nɔ tɔ-ti lé, né-je kí tulə nati kì majal-je kí gay-gay tɔ-ti tɔ. ¹⁷ Ngà gosi kí i dɔrɔ-ti to gosi kí aa njay ya kete, go-ti to lapiya, to sɔl ləm-ləm, to kuwə noji, to koo kəmtondoo kí nɔ, to kullə ra-je kí maji-maji ə kɔr kəm-nɔ goto-ti rəm, bá kədkəm-nɔ goto-ti rəm tɔ. ¹⁸ Dow-je

kí njékulə dow-je noji nati lé, 'to njésangi lapiya lo kisi-dé-je-ti ə kandi-é to né ra kí njururu.

4

Rɔ̀ k̀i ɓo né-je kí maji al

1Pi 5:5-9

¹ Ta-je k̀i kɔl-nɔ-je kí tò dan-si-ti lé j̀ rá wa? To ɓo né-je kí maji al kí mɛɛ-si-ti ya ɓá ɔsi-si ɓɔy-ɓɔy ɓuki-si dɔ-nɔ-ti tin al wa? ² Sɔ̀i 'rai kəmnda né ə ingəi al; rəmə 'toi njétol dow-je k̀i njéra-nɔ jangi-je; né kí ingəi mɛɛ-é-ti goto. Sɔ̀i 'toi njéra-nɔ ta-je k̀i njékɔl-nɔ-je. Né kí 'ndigi lé, sɔ̀i ingəi al, kɔ̀ 'gəi dɔ̀ji né Lubə al. ³ 'Dɔ̀ji né ə ingəi al, kɔ̀ 'dɔ̀ji k̀i tagir kí maji al, 'dɔ̀ji kɔ̀ tində sane kɔ̀gi dɔ̀ ɓo né-je-ti kí maji al kí mɛɛ-si-ti. ⁴ Sɔ̀i njérakaya-je kan! Sɔ̀i 'gəi kí ra kəmnda né-je kí dɔnangi-ti lé, to kɔ̀si ta k̀i Lubə ya al wa? Adi dow kí ra kəmnda né-je kí dɔnangi-ti nè lé to njəba lə Lubə. ⁵ Ta kí mbete kí aa njay pa lé, sɔ̀i adi to ta kí kare wa? Mbete kí aa njay panè: Ndil* kí Lubə adi-é isi mɛɛ-ji-ti lé jangi ra-é dɔ-ti. ⁶ Ngà ramaji lə Lubə lé al dɔ lo; kɔ̀ mbete kí aa njay panè: Lubə ɔsi ta njékində kàdì-dé-je, ngà ɛ ramaji k̀i njésol dɔ-dé-je. ⁷ Ən é uləi dɔ-si gin tógi-ti lə Lubə; ɔ̀i gərərə nɔ̀ Sú-ti ə à kɔy-si kɔ̀ sɔy nɔ. ⁸ 'Reeí ngosi k̀i rɔ Lubə-ti ə à ree ngosi k̀i rɔ-si-ti tɔ. Sɔ̀i njéramajal-je, 'tɔri ji-si né kí maji al-ti; sɔ̀i kí mɛɛ-si ra joo, adi mɛɛ-si aa njay. ⁹ Kadì 'gəi kí 'toi dangi-ti-je, 'ndingəi ndoo, 'nɔ̀i, adi kɔ̀gi lə-si təl nɔ̀ ə adi rɔnəl lə-si təl mɛɛk̀ɔ̀. ¹⁰ 'Soli dɔ-si nɔ̀ 'Babe-ti ə à kitə dɔ-si taá.

Ta kí sɔ̀bi dɔ gangta dɔ-nɔ-ti

¹¹ Ngankɔ̀-je kí njékadmɛɛ, 'pai ta kí maji al dɔ-nɔ-ti al. Dow kí pa ta kí maji al dɔ ngonkɔ̀-é-ti əse gangta dɔ-é-ti lé, ɛ pa ta kí maji al dɔ ndukun-ti lə Lubə rəm, ɓá gangta dɔ ndukun-ti lé rəm tɔ. Ngà kinə i 'to njègangta dɔ ndukun-ti rəmə, i 'to njègangta ɓi 'to njètəl rɔ-i go ndukun-ti al. ¹² Kɔ̀ Lubə ya k̀i kár-é é to njékadi ndukun rəm, ɓá to njègangta rəm; ɛ ya asi kaji dow rəm, asi tɔl dow rəm tɔ. Ngà i ə 'to ná ɓá 'gangta dɔ dow madi-i-ti wa?

Ta kí sɔ̀bi dɔ kində kàdì

¹³ Ooi maji! Sɔ̀i kí isi 'painè: Bone əse bore ə j'a kɔw ɓebo-ti kí bè kin, j'a ra ɓal káre, j'a ra gati ə j'a kingə là. ¹⁴ Sɔ̀i 'gəi né kí à tɛɛ dɔ-si-ti ndɔ-ti kí bore al! Kɔ̀ sɔ̀i lé 'titi-nɔ k̀i mum kí usi sɛ̀ bè ya ə sane kin bè. ¹⁵ Ngà ta kí lé a pai ən: Kinə 'Babe ndigi rəmə, j'a kisi k̀i dɔ-ji taá ə j'a ra

* **4:5** 4:5 Ndilkí ta-é tò nè kinlé dow-je kí 'nɔ-je 'panè to Ndil kí aa njayə dɛ kí dan-ti-je 'panè to ndil dow.

né kí bè əse né kí bè kin. ¹⁶ Ngà kí ngəsnè-ti kinlé, səi isi əsi gajì rɔ-si kɛ ta-je kí al dɔ-si. Ko kɔsi gajì rɔ kí bè kinlé majì al. ¹⁷ Kinə dow gə ra majì ya fá ra al lé, dowbé kin ra majal.

5

Ta kí sobi dɔ njénékingə-je

¹ Səi njénékingə-je, ooi majì! 'Nɔi, 'tuməi rusi-rusi, kdɔtalə tuji-je kí à ree dɔ-si-ti! ² †Nékingə-je lə-si ndum luti ə nɔ-je d'ɔ kubi-je lə-si lay. ³ Lɔr-je kɛ là-je lə-si nɔ; ə nɔ-é kinlé à kilə ta dɔ-si-ti, ə à kɔ dajì rɔ-si titi-nə kɛ pər bè. Səi isi mbɔi né-je lə-si indəi ngangəm mee ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti bəy al fan! ⁴ Ooi bè! Səi 'mbati kugəi nédoji njérakullə mee ndɔr-je-ti lə-si adi 'nɔ ə ndi nɔ-dé ɔw sar usi mbi 'Babe-ti kí njəkosi njérɔ-je. ⁵ Səi isi dan maji-ti bagja dɔnangi-ti nè ə inəi rɔ-si yaki 'rai né-je kí dɔnangi-ti nè. Səi usoi né əi-né mbul-mbul toki dɔ-je kí d'ɔw kɛ tɔl-dé kin bè. ⁶ Njəra né kí njururu ya səi 'gangi ta dɔ-é-ti ə 'tɔli-é dɔ-ti. E ijə-si rɔ al.

Kuwə rɔ ngə mee néng-je-ti

⁷ Bəba ngankɔ-m-je kí njékadmee, iləi mee-si dɔ madi-é-ti sar ndɔ təl 'Babe-ti. Ooi, njəndɔr lé, ilə mee-é dɔ madi-é-ti sar kadi ingə-né man ndi kí dɔsəy kɛ sɔy man ndi ngəbi-né kandi né kí maji kí nangi à kadi-é. ⁸ Səi ya kàrè, iləi mee-si dɔ madi-é-ti, uwəi mee-si ngə, kdɔ ndɔ ree lə 'Babe nɔy ngosi. ⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, 'yuni ta dɔ-nə-ti al, nè ta kí gangi à kusi dɔ-si-ti. Ooi, Njəgangta ə tarəbi-ti ngá.

¹⁰ Ngankɔ-m-je kí njékadmee, njépata-je kí ta Lubə-ti kí ndɔki 'pa ta kɛ ri 'Babe lé, d'ingə kɔ rəm, d'ilə mee-dé dɔ madi-é pɔ rəm ən é adi 'to néndajì lə-si. ¹¹ Ooi bè! Dow-je kí d'ə dɔ nja-dé-ti njàngi lé fá j'painə 'to njénékumə-je. Səi ooi poyta kí sobi dɔ kə dɔ nja-ti njàngi lə Jobi rəm, fá né kí 'Babe ra siə ta sɔy-é-ti kàrè ooi rəm tɔ. Kdɔ 'Babe lé to njəkoo kəmtondoo rəm, fá ta ɔ mee-é kdɔ dow-je rəm tɔ.

Ta kí dɔ kubi rɔ-ti

¹² †Ngankɔ-m-je kí njékadmee, kete nɔ né-je-ti lay lé, ubi rɔ-si kɛ dɔrə al rəm, ubi rɔ-si kɛ dɔnangi al rəm, fá ubi rɔ-si kɛ né madi kí rangi al rəm. Ngà kinə ta lə-si to oiyo rəmə, əi dɔ oiyo-ti ə kinə ta lə-si to ə-ə rəmə, əi dɔ ə-ə-ti; bè kdɔ kadi usi mee ta kí gangi-ti al.

Pa ta kɛ Lubə kdɔ njémɔy-je

¹³ Kinə dow madi dan-si-ti isi dan kɔ-ti rəmə, kadi-é pa ta kɛ Lubə. Kinə dow madi dan-si-ti isi dan rɔnəl-ti rəmə,

kadi-é usi patóy-je. ¹⁴ †Ba kinə dow madi dan-si-ti mɔy ra-é rəmə, kadi-é ba 'ngatógi-je lə njékəwnə-je kadi 'pa ta kɪ Lubə kɔ ta liə d'ur-né ubi dɔ-é-ti kɪ ri 'Babe. ¹⁵ Ta kí pa kɪ Lubə kɪ kadmɛɛ lé à kadi lapiya njəmɔy ə 'Babe à kadi-é ubə nangɪ ɪ taá; ə kinə ɛ ra majal-je nɔɔ rəmə, à toki kinə go-é kɔgi kadi-é.

¹⁶ Ən é 'pai ta rəsi dɔ majal-je-ti lə-si adi-nə ə 'pai ta kɪ Lubə kɔ ta lə-nə, kɔ kadi ingəi lapiya. Ta kí njèra né kí njururu pa kɪ Lubə ə ɔ dɔ-ti njángi lé, ɔw kɪ tógi nə. ¹⁷ Eli kí to dow madi-ji ya ndɔki pa ta kɪ Lubə ɔ dɔ-ti njángi kadi ndi ədi al é ndi ədi dɔnangi-ti al ya bal mutə kɪ nəy mɛkɛ. ¹⁸ Bəy bá təl pa ta kɪ Lubə gogi rəmə, ndi ədi adi né-je kí dɔnangi-ti andi.

¹⁹ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow madi dan-si-ti ndəm, adi ɔ sɔy kɪ ta kí tɔgrɔ-ti bá dow kí rangɪ təl ree siə ²⁰ †rəmə, kadi 'gəi maji kí dow kí njètəl kɪ njèramajal dɔ rəbi ndəm-ti lé, to njəkaji-é ta yo-ti. Ə né kí ɛ ra kinlé to kəm rəbi kuti* dɔ majal-je nə.

---

† 5:14 5:14 Mar 6:13 † 5:20 5:20 1Pi 4:8 * 5:20 5:20 Kutɪ dɔ majal-je kí ta-é tɔ nè kinlé to ta kí sobi dɔ kutɪ dɔ majal-je kadi dow oo al al, ngà sobi kinə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1; 1Pi 4:8).

Mbete kí dɔsɔy kí Piyər ndàngi Ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Piyər ndàngi

Njèkɔwkulə Piyər ndàngi mbete kin adi njèkadmeɛ-je kí 'sane-nə dɔnangi-ti lə dow-je kí Rɔm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é (kí bone bè 'ba-é Turki). Ɛ ndigi kulə dingəm meɛ-dé-ti dan kɔ-je-ti kí d'isi d'ingə ngá kin rəm, bá ndigi kadi-dé tógi kɔ kɔ-je kí d'ow kɔ kingə kɔ kingə bəy kin rəm.

Piyər lé, to dow káre dan dow-je-ti kí boy kí ri-é tò meɛ mbete-je-ti lə Matiye, kɔ Marki, kɔ Luki, kɔ Ja, rəm tò meɛ Mbete kullə-ti lə Njèkɔwkulə-je kí kɔ lo kɔr-é-je-ti 1-10 rəm tɔ. 'Gə-é kɔ ri-é kí Simɔ. Jeju mbəti-é adi-é to kí káre dan njéndó né-je-ti liə kí dɔgi gidi-é joo, ə ində ri-é lə Piyər (Mark 3:16-17). Go-ti, loki Jeju təl ow dɔrɔ-ti gogi lé, Piyər ingə tógi ilə-né mbɛ Poyta kí Maji kí sobi dɔ kaji dan jipi-je-ti rəm, dan jipi al-je-ti rəm. Lo kɔr-é-ti kí 5:13 lé, Piyər toji kí n'ndàngi mbete kinlé dɔnangi Babilɔn-ti kí d'un d'ɔji-né bebo Rɔm.

Kɔ ta-je kí boy-boy ra mutə meɛ mbete-ti kin adi to ta kí sobi dɔ: Kaji rəm, kulə dɔ gin tógi-ti rəm, bá kɔ rəm. Kulə gin-é-ti lé, Piyər ra oiyo Lubə kɔ kaji kí tò kɔ takul Jeju Kristi ə ole-né meɛ njèkadmeɛ-je kí dɛ lé Lubə oji-dé koji kí sigi, kɔ nékində meɛ dɔ-ti kí tò kəm. Ɛ ulə dingəm meɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé aa njay, kɔ kadi kaji kinlé toji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi. Tò kadi dɛ d'a toji kullə ra-dé kí maji kɔ kəm rəbi kulə dɔ gin tógi-ti adi dɛ lay ya kadi d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə njèkɔbe-je; kadi bə-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti lə 'ba-dé-je; kadi dené-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti ngɔw-dé-je ə kadi dingəm-je d'un ta ne-dé-je. Kí sobi dɔ kɔ rəmə, njèkadmeɛ-je lé, lé dow-je d'ulə kəm-dé ndoo titi kí ndɔki d'ulə-né kəm Jeju ndoo kin bè kàrè, kadi d'adi to rɔ-dé al. To kəm rəbi kí tò kɔ kadi d'ingə-né kɔ kɔ ta liə.

Toji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Ma Piyər, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi kí Lubə mbəti-si kí ayi isi bɛmba-je-ti dɔnangi Pɔ-ti, kɔ dɔnangi Galati-ti, kɔ dɔnangi Kapadosi-ti, kɔ dɔnangi Aji-ti, kɔ dɔnangi Bitini-ti. ² Mbəti kí Bəbi-ji Lubə mbəti-si kinlé, to kɔjra liə kí ɔji kete low nɔ bá adi Ndil kí

aa njay ində-si tagay kadi 'təli-né rə-si go ta-ti lə Jeju Kristi rəm, kadi məsi-é bər-né majal-je lə-si kəgi rəm. Kadi ramaji kə lapiya lə Lubə nəy sə-si də madi-é-ti ki də madi-é-ti.

Kaji to nékində meɛ də-ti kə maji n̄a

³ Kəsgaji to 'lə Lubə kə to Bəbi 'Babe lə-ji Jeju Kristi. To kə Lubə to njəkoo kəmtondoo kə n̄a lé bə oji-ji-né koji kə sigi kə takul təsi kə Jeju Kristi təsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kə d'oy, adi j'owi kə nékində meɛ də-ti lə-ji kə tə sartagangi rəm, ⁴ nékugə dəji kə à ndum al rəm, à tə nɛ al rəm, bə ndole-é à tə lo tə-é-ti rəm ya tə dərɑ-ti n̄ɔ tə ngəbi-ji, ⁵ jəi kə tógi lə Lubə ngəm-ji kə takul kadmeɛ kə də kaji kə tə pərərə kadi təji rə-é ndaa-ti rəsi meɛ ndə-je-ti kə dəbəy-ti.

⁶ Gin-é kin bə, lé isi ingəi kə-je kə gay-gay kəglo-je-ti kə sɛ kə ngəsnə kin kərə, səi 'rai-né rənəl; kə-je lé tə kadi à ree də-si-ti kə də n̄a-si koo ya. ⁷ Kə dətəl lər kə à tuji bəy kin kərə d'ulə pərəə bə d'ər njar-é; bəba kadmeɛ lə-si kə to né kə maji n̄a itə lər kinlé kərə d'a n̄a-é dan kə-je-ti koo, kə də kadi go-ti rəmə ingəi tóy, kə kəsgaji, kə rība ndə-ti kə Jeju Kristi à təji-né rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti.

⁸ Kristi lé, səi ooi-é al ya 'ndigi-é rəm, səi ooi-é al bəy ya adi-é meɛ-si rəm ə 'rai rənəl kə to rənəl kə dum pa rəm, to rənəl kə rība-é n̄a rəm, ⁹ kə də kaji kə aji kinlé to nékugə dəji kadmeɛ lə-si.

Ta kə səbi də njépata-je kə ta Lubə-ti, kə kaji

¹⁰ Njépata-je kə ta Lubə-ti kə 'pa ta kə səbi də ramaji lə Lubə kə tə kə də ta lə-si kinlé, 'ndər gin ta kə səbi də kaji kinlé n̄a rəm, bə 'dəji ta kə də-ti kete kə gəgi rəm tə. ¹¹ Kə-je kə Kristi* à kingə, kə rība kə à kingə go-ti bə Ndil-é kə isi meɛ-dé-ti təji-dé kete kinlé, dɛ 'ndər gin-é n̄a kə də koo se à tə dəkaglo kə rá-ti, ə à ra né kə kəm rəbi kə ban wa?

¹² Lubə təji-dé adi 'gə kə né-je kə dɛ 'pa ta-é kinlé, səbi də-dé dɛ al, ngə səbi də-si səi. Bəba bəne bə njəkilə mɛ Poyta kə Maji 'pa d'adi-si kə tógi lə Ndil kə aa njay kə Lubə adi-é i dərɑ-ti ree rə-dé-ti lé ə malayka-je kərə 'ndigi kadi 'gə meɛ Poyta kə Maji kinlé tə.

Panjiyə ngan lə Lubə

1Te 5:8-9; Tit 2:11-14

¹³ Gin-é kin bə, isi kəm də rə-si-ti, indəi kəmkəa də rə-si-ti ə adi meɛ-si biktı lay ya tə ki də maji-ti kə à tokı ra sə-si ndə-ti kə Jeju Kristi à təji-né rə-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti. ¹⁴ Səi lé, 'toi ngan-je kə njətəl rə-si go ta-ti, ən é bə né-je kə ndəki ra-si lokı isi-né də mbə-ti bəy kinlé, adi ra-si gəgi

* 1:11 1:11 Kristi lé kər meɛ-é to dow kə Lubə mbəti-é.

al ngá; ¹⁵ ngà adi panjiyè-si lay ya aa njay titi kí Lubə kí njèba-si aa-né njay kin bè tɔ. ¹⁶ Kdɔtalə 'ndàngi 'panè: Aai njay, kdɔ mə lé m'aa njay. ¹⁷ Lubə kí isi 'pai siə ta ə 'bai-é Bɔbi-si lé, ɛ to njəkɔr kəm dow al, adi ɛ gangta do nǎ-nǎ-ti kɪ go kullə ra-é; ɛn ɛ ɓal kisi kɪ do taá lə-si dɔnangi-ti nè lé, adi panjiyè-si ilə kuji do-é-ti.

¹⁸ Səi 'gəi maji kí to là-je, kɪ lɔr-je

kɪ à tuji kin ɓá Lubə gangi-né do-si

lo né ra-ti kí do mbə-ti kí ɓɔbi-si-je d'oji-si-né kin al;

¹⁹ ngà to məsi Kristi kí gati-é al do lo,

kí toki məsi ngonbati kí məti goto ro-é-ti rəm,

né kí maji al goto ro-é-ti rəm kin ɓá Lubə taa-si-né ilə-si taá.

²⁰ Kristi lé, Lubə mbəti-é kete nɔ kində gin dɔnangi-ti nu,

ya ngà ɛ adi-é toji ro-é mɛɛ ndo-je-ti kí dɔbɔy-ti kdɔ maji lə-si.

²¹ Kɪ takul-é ɓá səi adi-né mɛɛ-si Lubə

kí adi-é tɔsi ndəl ində lo tɛɛ dan dow-je-ti kí d'oy rəm,

ulə rɪba do-é-ti rəm;

bə kdɔ kadi adi-né mɛɛ-si Lubə rəm,

indəi-né mɛɛ-si do-é-ti rəm.

²² Səi 'təli ro-si go ta-ti kí tɔgrɔ-ti adi 'toi dow-je kí aai njay,

kdɔ kadi 'ndigi-nǎ ndigi kí tɔgrɔ-ti titi kí 'toi-né ngankɔ-nǎ-

je, ɛn ɛ 'ndigi-nǎ ndigi kí kɔrkəm-nǎ, kɪ kədkəm goto-ti.

²³ Səi lé, to ta lə Lubə kí tɔ kəm rəm, tɔ lo tɔ-é-ti sartagangi

rəm kin ɓá oji-si koji kí sigi; ɓi to koji lə ɓɔbi-si-je kí d'a koy

ndo madi kin al; ²⁴ kdɔtalə 'ndàngi mɛɛ mbete-ti kí aa njay

'panè:

Dow-je lay ya 'toki wale bè;

ə rɪba lə-dé toki puti wale bè;

wale lé tuti ə puti-é ur,

²⁵ ngà ta lə 'Babe tɔ lo tɔ-é-ti sartagangi.

ə ta kinlé, ɛ ɓá to Poyta kí Maji kí d'ilə mbe-é d'adi-si lé.

2

¹ Bəba né lay kí to kullə mɛɛndul, kɪ né lay kí to kullə kədi dow-je, kɪ kədkəm dow-je, kɪ jangi-je, kɪ né lay kí to kulə ta ndil-nǎ-ti-je kinlé, 'tusi inəi kɔgi. ² Adi ɓo ta lə Lubə kí to mba kí aa yérérə kin ɓá ra-si titi kí ɓo mba ra-né ngan-je kí bər kin bè, kdɔ kadi 'tɔgi-né ə 'tɛɛi-né kaji-ti, ³ kdɔtalə səi 'nǎi ooi adi 'gəi kí 'Babe maji. ⁴ Reei ro 'Babe-ti kí toki ər kí tɔ kəm, kí dow-je 'mbati, ngà Lubə mbəti adi to né kí gati-é nǎ ta kəm-é-ti†. ⁵ Səi ya kàrè 'toi kɪ ər-je kí tɔ kəm bè, ɛ indəi ro-si nati kadi 'təli kəy kisi Ndil kí aa njay rəm, kadi 'toi njégugnə-je kí aai njay, kdɔ kadi Ndil kí aa njay ra adi adi

† 2:4 2:4 Epe 2:20-22; Mat 21:42-44; Rom 9:24-33

kadkare kí nəl Lubə kì takul Jeju Kristi. ⁶ Kdotalə 'ndàngi meə mbete-ti kí aa njay 'panè: Ooi, ma Lubə m'mbətì ər kí gati-é n̄a, bá m'ində sul kəy-ti meə bebo Siyɔ-ti*. Dow kí adi-é meə-é ə rɔ-é à sol-é al. ⁷ Adi səi njékadmee-je lé, səi bá riba tò dɔ-si-ti. Ngà rɔ njémeəngə-je-ti rəmə, ər kí njékində kəy-je d'ilə piringi kɔgi lé, bá təl to ər kí maji kí sul kəy-ti† rəm, to ər kí tugə dow-je jigì-ti rəm, to ər kí à ra dow-je kadi 'tusi‡ rəm. ⁸ Dɛ, 'tugə nja-dé ər-ti lé 'teə d'usi, kdɔ 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti lə Lubə; gin-é kin bá kusi kinlé tò ngəbi-dé-né. ⁹ †Ngà səi njékadmee-je rəmə, səi 'toi gin dow-je kí Lubə mbətì-si rəm, 'toi njégugnə-je lə Lubə kí to ngar rəm, 'toi gin dow-je kí aai njay rəm, 'toi gin dow-je kí Lubə gangi dɔ-si, kdɔ kadi iləi mbə néra-je kí maji-maji liə ɛ kí njəba-si kadi jì londul-ti 'reei londógi-ti liə kí maji n̄a. ¹⁰ Səi lé ndɔki 'toi gin dow-je madi al, ngà bone bè 'toi gin dow-je liə; ndɔki Lubə oo kəmtondoo lə-si al, ngà bone bè Lubə oo kəmtondoo lə-si.

Panjiyə njékadmee-je kí rɔ njékadmee al-je-ti rəm, kí rɔ njékɔbe-je-ti

Ròm 13:1-8; Epe 6:5-8

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, 'toi mba-je, njékɔw kì nja-si taá bá m'ulə-né dingəm meə-si-ti kadi 'mbati bo né-je kí maji al kí tò daji rɔ-si-ti isi rɔ kì ndil-si. ¹² Adi panjiyə-si maji dan njékadmee al-je-ti, kdɔ kadi lé d'isi d'ilə ta dɔ-si-ti 'panè 'toi dow-je kí njéra né kí maji al ya kàrè, d'oo kullə ra-si-je kí maji-maji kin rəmə, d'osi-né gajì Lubə ndɔ kí à teə-né dɔ-dé-ti. ¹³ Kdɔ ta lə 'Babe lé, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə ngar kdɔ to kí ɛ to 'boy dɔ né-je-ti lay, ¹⁴ rəm uləi dɔ-si gin tógi-ti lə gubərnər-je, kdɔ to kí dɛ 'to dow-je kí ngar ulə-dé kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí njéra né-je kí maji al ə 'piti dow-je kí njéra né-je kí maji. ¹⁵ Kdotalə Lubə ndigi kadi 'rai maji kdɔ kadi uwəi-né ta mbə-je kí njégə né al. ¹⁶ Adi panjiyə-si to panjiyə dow-je kí Lubə taa-dé ilə-dé taá; kɛ bá adi taa kilə taá lə-si təl to né kɔn dɔ meəndul al; ngà kadi panjiyə-si to panjiyə ngannjékullə-je lə Lubə. ¹⁷ Uni ta dow-je lay; 'ndigi ngankɔ-si-je kí 'to njékadmee-je, 'bəli Lubə, uni ta ngar.

Ta kí sobi dɔ njékadmee-je kí 'to bə-je

¹⁸ Səi ngannjékullə-je, uləi dɔ-si gin tógi-ti lə 'ba-si-je kì bəl kí tɔgrɔ-ti; dɛ kí 'maji rəm, 'sol ləm-ləm par bá kadi uləi dɔ-si gin tógi-ti lə-dé al; ngà dɛ kí 'ngə kàrè, uləi dɔ-si gin

* 2:6 2:6 Eja 28:16 † 2:7 2:7 Pa 118:22 ‡ 2:7 2:7 Eja 8:14 † 2:9 2:9 Tit 2:14

tógi-ti læ-dé tɔ. ¹⁹ Kdɔtalə kɔ́ kí dow ingə kɔ́ ndangi kare ya ə ore mɛɛ-é kdɔ to kí ɛ to njɛbəl Lubə lé to né kí maji.

²⁰ Kdɔtalə kinə dow ingə kɔ́ kdɔ né kí maji al kí ɛ ra bá ore mɛɛ-é kàrè, piti ri bá d'a piti-é wa? Ngà kinə dow ingə kɔ́ kdɔ né kí maji kí ɛ ra bá ore mɛɛ-é rəmə, to né kí maji takəm Lubə-ti.

²¹ To né kin bá Lubə ba-si kdɔ; kdɔtalə Kristi lé, ɛ ya kàrè ingə kɔ́ kdɔ ta læ-si tɔ; ɛ ra bè kdɔ kadi təl néndaji kadi uni-né dɔ nja-é tɔ.

²² Kristi lé ra majal nja káre al rəm, ədi dow nja káre al rəm;

²³ bá 'taji-é kàrè, ɛ taji-dé tó-ti al rəm, d'adi-é kɔ́ kàrè, ɛ ay rɔ dɔ-dé-ti al rəm, ngà ɛ inə rɔ-é ji Lubə-ti kí to njègangta kí njururu.

²⁴ Kristi lé, ɛ ya ɔy majal-je læ-ji dɔ-é-ti ɔy-né dɔ kagdəsi-ti, kdɔ kadi j'oyi koy majal-je læ-ji lé ə j'isi kɔ́ dɔ-ji taá kdɔ néra kí njururu; ɛ bá ndunə dɔ-je liə aji-si.

²⁵ Kdɔtalə, ndɔki ɔwi toki bati-je kí 'ndəm bè, ngà bone bè səi 'təli 'reei rɔ njèkul-si-ti kí to njèngəm-si.

3

Ta kí sɔbi dɔ njétaa-nɔ-je

1Ti 2:9-15; Epe 5:22-33

¹⁻² †Səi dené-je kàrè, uləi dɔ-si gin tógi-ti læ ngɔbi-si-je, kdɔ kadi lé dɛ kí dan-ti-je 'mbati təl rɔ-dé go ta-ti læ Lubə kàrè, kadi 'təl njékadmɛɛ-je kɔ́ takul panjiyə-si səi ne-dé-je, kdɔ koo kí d'oo kí panjiyə-si maji rəm, kdɔ kuji kí iləi dɔ-dé-ti rəm bi kɔ́ takul ta kí ta dow-ti al. ³ †Mɔnəi kɔ́ né-je kí rɔ-si-ti ndaa-ti nè kí to dɔ kí kuwə-je, kɔ́ 'ningé lɔr-je, kɔ́ kubi-je kí là-é nɔ-nɔ kin al, ⁴ ngà 'mɔnəi kɔ́ né-je kí bɔyɔ rɔ-é mɛɛ-si-ti, kí to né-je kí à tuji al, kí to panjiyə kí səl ləm-ləm rəm, kisi selele rəm; né-je kinlé bá, to né-je kí gati-é nɔ takəm Lubə-ti. ⁵ Gangi-é kin bá dené-je kí ndɔki 'to dené-je kí d'aa njay, kí 'to njékində mɛɛ-dé dɔ Lubə-ti 'mɔne-né ə d'ulə-né dɔ-dé gin tógi-ti læ ngɔbi-dé-je; ⁶ titi Sara kí təl rɔ-é go ta-ti læ Abrakam adi ba-é: 'Ba-m kin bè. Kinə adi bəl gangi mɛɛ-si al, adi 'rai maji kɔ́ mɛɛ-si kí nda kɔy rəmə, 'toi nganka Sara tɔ.

⁷ †Səi dingəm-je kàrè, isi kɔ́ ne-si-je ə 'gəi kí dɛ 'to dow-je kí tógi-dé asi al nɔ. Uni ta-dé kdɔ dɛ kàrè d'ingə kaji kɔ́ takul ramaji læ Lubə nati sə-si tɔ; 'rai bè kdɔ kadi né madi ilə-si kagi lo pa ta-ti kɔ́ Lubə al.

Ta-je kí sobi dɔ ndignɔ

Rɔm 12:14-21; Mat 10:24-31

⁸ Kí kadi m'tol-né ta ta kin rəmə, səi lay ya kadi owi kɪ tagir kí káre-rè rəm, adi mɛɛ-si asi-nɔ rəm. 'Ndigi-nɔ titi kɪ tuwə kadi ngankɔ-nɔ-je 'ndigi-né-nɔ, adi ta ɔ̃ mɛɛ-si kɔɔ ta lə-nɔ ə 'soli dɔ-si nɔ-nɔ-ti. ⁹ Dow ra sə-si né kí maji al kàrè, 'rai siə né kí maji al tó-ti al rəm, bá lé dow taji-si kàrè 'taji-é dɔ-si-ti al rəm; ngà 'tɔri ndi-si dɔ-é-ti; kɔɔtalə né kin bá to né kí Lubə ɓa-si kadi 'rai kɔɔ kadi ingəi-né tɔrɔndi tɔ.

¹⁰ Dow kí ndigi kadi n'isi kɪ dɔ-n'è taá ə n'isi dan maji-ti kɪ low-low rəmə, kadi dowbé ngəm ndɔ-é lo pa ta-ti kí maji al ə ngəm ta-é dɔ kədi ta-ti,

¹¹ kadi ɔr rɔ-é kɔgi mɛɛ néra-ti kí maji al ə ra maji, kadi sangi lapiya ə sangi kəm-é kɪ kete-kete.

¹² Kɔɔtalə 'Babe ində kəm-é go dow-je-ti kí njéra né kí njururu

ə yəl mbi-é oo-né ta-je kí 'pa siə; ngà 'Babe ɔsi ta njéra né-je kí maji al.

Kisi dɔ nja-ti kɔɔ pa ta kí dɔ nékində mɛɛ dɔ-ti

¹³ Kinə indəi rɔ-si ta ra né-ti kí maji lé, nɔ̃ à ra-si maji al wa? ¹⁴ †Ə kinə ingəi kɔ̃ kɔɔtalə néra kí njururu rəmə, səi 'toi njénékumə-je! Njéra né-je kí maji al lé, 'ɓəli-dé al rəm, adi mɛɛ-si gangi man al rəm. ¹⁵ Ngà Kristi kí to 'Babe lé, kadi 'gəi mɛɛ-si-ti kí ɛ aa njay ə isi pèrèrè kɪ ndɔ-je lay, kɔɔ kadi kinə dow ndur gin kində mɛɛ dɔ-ti lə-si rəmə idəi-é; ngà kidə bá idəi-é kɪ ta kí sol lom-lom rəm, kɪ kuji kí kilə rəm. ¹⁶ Adi tagir kí maji tɔ mɛɛ-si-ti, kɔɔ kadi lé d'ilə ta dɔ-si-ti kàrè, dɛ njépata kí maji al dɔ panjiyə-si-ti kí maji kí to panjiyə Kristi lé, rɔ-dé sol-dé. ¹⁷ Kɔɔtalə kingə kɔ̃ kɔɔ néra kí maji lé, kinə to ndigi lə Lubə rəmə, to soti itə kingə kɔ̃ kɔɔ né ra kí maji al.

Ta kí sobi dɔ koy kɪ tosi ndəl lə Kristi

¹⁸ Kɔɔtalə Kristi kɪ dɔ-é oy nja káre-rè kɔɔ majal-je; ɛ kí to njéra né kí njururu ya oy kɔɔ njéra né-je kí njururu al,

kɔɔ kadi ree sə-si rɔ Lubə-ti.

'Tol-é kɔɔ to kí to dow, ngà Ndil kí aa njay adi-é tosi ndəl tɛɛ.

¹⁹ Kɪ takul Ndil kinlé bá ndɔki, ɛ ɔw ilə-né mɓɛ Poyta kí Maji adi ndil dow-je kí d'ɔ̃ dangay-ti koo tɔ.

²⁰ Dɛ bá ndɔki 'ra dɔngɔ, ya ngà Lubə ilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kɪ kete-kete mɛɛ ndɔ-je-ti kí Nuwe isi ra-né bato lé. Bato

kinlé dow-je kí d'isi mee-é-ti d'aji rɔ-dé ta man-ti lé, de jinày joo-rè ya par bi 'n̄a al. ²¹ Né-je kin bá toji batem kí aji-si ngosnè ə to batem kí à kɔr né kí maji al rɔ dow-ti al, ngà to kun rɔ kadi Lubə k̄i tagir kí maji k̄i takul tɔsi ndəl kində lo t̄eə lə Jeju Kristi. ²² Jeju Kristi lé, ɔw dɔrɔ-ti, isi dɔ jikol Lubə-ti; adi ɛ bá malayka-je, k̄i njékɔbe-je, k̄i njétógi-je d'ulə dɔ-dé gin tógi-ti liə.

4

Ta kí sobi dɔ tusi panjiyə kí kete kinə

¹ Beba titi kí Kristi ingə-né k̄o daji rɔ-é-ti lé, səi kàrè adi tagir kí bè kin tò mee-si-ti maji tɔ; kdɔtalə dow kí ingə k̄o daji rɔ-é-ti lé, to dow kí ɔr rɔ-é kɔgi mee majal-ti, ² kɔ kadi ndəgi ndɔ-je kí ɛ à kisi-né k̄i dɔ-é taá lé, isi kɔ ra né-je kí maji al kí bo-é ra dow-je kin al, ngà isi kɔ ra né kí Lubə ndigi. ³ Kdɔtalə ndɔki lé isi ká ra né-je-ti kí nəl njékadmee al-je, adi to kisi ká ra kaya-ti, k̄i kəmnda, k̄i gɔyibi kí kay, k̄i gɔnékuso, k̄i kində-n̄a dirə nékay, k̄i pole magi-je kí to né rɔsɔl. ⁴ Ngà bone bè səi ayi sə-dé ngodi go kaya-ti kí al dɔ maji kin al ngá rəmə, d'oo ki né kí mba bè rɔ-dé-ti, adi 'pa ta-je kí maji al maji al dɔ-si-ti. ⁵ Né-je kinlé, d'a kɔr go-é n̄o Kristi-ti kí a pèrèrè kɔ gangta dɔ dow-je-ti kí d'oy rəm, dɔ dow-je-ti kí d'isi kəm rəm. ⁶ Gin-é kin bá dow-je kí d'oy kàrè d'ilə mbe Poyta kí Maji mbi-dé-ti kɔ kadi lé 'gangi ta dɔ-dé-ti titi kí 'gangi-né ta dɔ dow-je-ti lay bè kàrè, Ndil kí aa njay adi d'isi kəm k̄i Lubə.

Né-je kí gay-gay kí njékadmee à ra

⁷ Né-je lay ya ta tɔl ta-é n̄ay ngosi, ɛn ɛ indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti ə isi kəm dɔ rɔ-si-ti kɔ kadi 'pai ta k̄i Lubə. ⁸ Kete n̄o né-je-ti lay lé, 'ndigi-n̄a ndigi kí tɔgrɔ-ti, kdɔtalə ndign̄a lé uti dɔ majal-je n̄a*. ⁹ Uwəi-n̄a ki rɔ n̄a-ti, ə 'yuni-né ta go-ti al. ¹⁰ N̄a-n̄a ya Lubə adi-é kadkare kí sobi dɔ-é ɛ 'rainé kullə adi-n̄a, beba à toi dow-je kí njékində kəm-dé maji go ramaji-ti lə Lubə kí tò gay-gay kin. ¹¹ Kinə dow à pa ta rəmə, kadi to ta-je kí ta Lubə-ti ya bane; ə kinə dow isi oo go dow-je rəmə, kadi oo go-dé k̄i tógi kí Lubə adi-é tɔ. Bè kɔ kadi né-je lay ya Lubə ingə kɔsgaji mee-é-ti k̄i takul Jeju Kristi. Lubə lé, riba k̄i tógi to 'liə k̄i dɔ bal-bal. Amən!

Njènékumə bá ingə k̄o kɔ Kristi

¹² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kɔpər kí isi dan-ti kinlé to nən̄a mee-si koo ɛn ɛ adi ra-si bəl al, nè à k̄i kooi kí to né

* **4:8** 4:8 Kuti dɔ majal-je kí ta-é tò nè kinlé to ta kí sobi dɔ kuti majal-je kadi oo al al, ngà sobi kinə go majal-je kɔgi (Gos 10:12; Pa 32:1)

kí mba bá tɛɛ dɔ-si-ti. ¹³ Kò-je kí ndòkí Kristi ingə lé, sɔi isi ingəi tɔ ɛ́n é 'rai rɔnəl; kɔɔ kadi ndɔ kí ɛ̀ à tɔji ríba liə ndaa-ti rəsi lé, sɔi a rai rɔnəl ə a tiləi kole. ¹⁴ Kinə dow-je 'taji-si kɔɔ Kristi lé, 'toi njénékumə-je, kɔɔtalə ndil kí njèrība kí to ndil Lubə isi mɛɛ-si-ti. ¹⁵ Kadi dow madi dan-si-ti ingə kò kɔɔ to kí to njètɔl dow-je al rəm, kɔɔ to kí to njèbogi al rəm, kɔɔ to kí to njèra né kí maji al al rəm, bá kɔɔ to kí to njèkində rɔ-é ta-ti lə dow-je al rəm. ¹⁶ Ngà kinə dow ingə kò kɔɔ to kí ɛ̀ to njèkun go Kristi rəmə, kadi rɔ-é sol-é al; ngà kadi dowbé ɔsi gajì Lubə kɔɔ ri njèkun go Kristi kí tò dɔ-é-ti kin. ¹⁷ Kɔɔ kaglo asi kadi ta kí gangi à kulə gin-é mɛɛ kəy-ti lə Lubə. Ngà kinə jəi bá ta kí gangi ulə gin-é dɔ-ji-ti lé, dow-je kí njémbati kadi mɛɛ-dé Poyta kí Maji lə Lubə kin ta tɔl ta-dé à tò ban ngá ɛ́n wa? ¹⁸ Ə kinə njèra né kí njururu ya lo kaji liə ngá n̄a bè lé, njèkilə kuji dɔ Lubə-ti al kí to njèra majal əjè 'liə à tò ban ngá wa? ¹⁹ Beba dow-je kí d'ingə kò kɔɔ mɛɛ ndigi lə Lubə lé, kadi d'ingə rɔ-dé ji njèka dɔ ndi-é-ti kí to njèkində né-je lay ə kadi 'ra maji.

5

Takɔji kí sɔbi dɔ 'ngatɔgi-je, kì njèkadmɛɛ-je *1Ti 3:1-7*

¹ Beba 'ngatɔgi-je kí d'isi dan-si-ti lé, ma kí m'to 'ngatɔgi madi-dé m'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti. Ma lé, kò-je kí Kristi ingə kàrè m'a lo-é-ti m'oo kì kəm-m rəm, bá ríba liə kí Lubə à tɔji ndaa-ti rəsi lé kàrè m'a kə lo-é-ti rəm tɔ. ² †M'ulə dingəm mɛɛ-dé-ti m'panè: Uli bati-je lə Lubə kí ində-si ta-dé-ti; uli-dé kì mɛɛ ndigi lə-si kì gangi-é kí nəl Lubə ya bi titi né kí dow uwə-si kí lə njètɔgi-ti bè al rəm, 'rai kì kullə là al rəm, ngà uli-dé kì mɛɛnda kay. ³ Bati-je kí Lubə ində-si ta-dé-ti kinlé, 'rai ngar dɔ-dé-ti al, ngà 'təli néndaji kadi 'ndaji. ⁴ Beba loki njèkul bati-je kí boy à ree lé, sɔi a kingəi jɔgi ríba kí ndole-é à goto al.

⁵ Bè ya tɔ, sɔi basa-je kàrè uləi dɔ-si gin tɔgi-ti lə 'ngatɔgi-je tɔ. Sɔi lay ya 'soli dɔ-si ləm-ləm n̄ɔ-n̄a-ti. Kɔɔ Lubə ɔsi ta njèkində kàdì-dé-je, ngà ɛ̀ ramaji kí njésɔl dɔ-dé-je.*

⁶ †Ən é 'soli dɔ-si n̄ɔ Lubə-ti kí tɔgi-é asi gaki kin, kɔɔ kadi kaglo kí mɛɛ-é ndigi ə itə dɔ-si kì taá. ⁷ Né-je lay kí mɛɛ-si a kəkəkə kɔɔ lé, ingəi mɛɛ ji-é-ti, kɔɔtalə ɛ̀ to njèkoo go-si.†

Kò-je kì ríba lə njèkadmɛɛ-je

⁸ Indəi kəmkaa dɔ rɔ-si-ti. Isi kəm dɔ rɔ-si-ti. Njèba lə-si kí to Sú isi ijə rɔ toki bɔl bè, ilə gəə dɔ-si, isi sangi dow kí

† 5:2 5:2 Jə 21:15-17 * 5:5 5:5 Gos 3:34; Jak 4:6 † 5:6 5:6 Mat 23:12; Luk 14:11; 18:14 † 5:7 5:7 Pa 55:23

n'a tuji-é. ⁹ 'Ndangi-é ə ɣi gərərə dɔ kadmeɛ-ti lə-si, ə kadi 'gəi kɨ kɔ-je kɨ isi ingəi kinlé, ngankɔ-si-je kɨ njəkadmɛɛ d'isi d'ingə kəl lo-je-ti kɨ rangi donangi-ti nè bə ya tɔ. ¹⁰ Go kɔ-je-ti kɨ tɔ kadi à kingəi kaglo sɛ bəy kinlé, Lubə kɨ to njəramaji mɛɛ né-je-ti lay kɨ ɓa-si kɨ takul Kristi, kɔ kadi ingəi riba liə kɨ à to sartagangi lé, à təl kində-si dɨrə-ti kɨ mbaa sɔ rəm, à mbusi nja-si rəm, à kadi-si tɔgi rəm, ɓá à ra sə-si kadi ɣi lo kɔ-si-ti gərərə rəm tɔ. ¹¹ Ɛ ya tɔgi to 'liə kɨ dɔ ɓal-ɓal! Amən!

Sɔy ta-je kɨ lapiya kɨ ra

1Te 5:23-28

¹² †Kɨ takul ngonkɔ-m Silbɛ‡ kɨ to njəkə dɔ ndi-é-ti, ɓá m'ndangi-né ta-je kɨ sɛ kin m'adi-si, kɔ kulə-né dingəm mɛɛ-si-ti rəm, kɔ kidə-si-né rəsi kɨ ramaji lə Lubə kɨ ɣi dɔ-ti kinlé ɛ ya to ramaji kɨ tɔgrɔ-ti.

¹³ †Njəkəwnə-je kɨ Lubə mbəti-dé kɨ d'isi bebo Babilɔn-ti 'ra-si lapiya rəm, ɓá Marki kɨ m'oo-é kɨ ngon mɛɛ-m bə kin kərə ra-si lapiya tɔ. ¹⁴ 'Rai-nə lapiya kuwə-nə kàdɨ-nə-ti kɔ ndigi kɨ 'ndigi-nə. Səi lay kɨ 'nami kàdɨ Kristi-ti lé, kadi lapiya nɔy sə-si!

† **5:12** 5:12 Knj 15:22,40 ‡ **5:12** 5:12 Silbɛ lé ya to Silasi. Knj 15:22; 2Kɔ 1:19

† **5:13** 5:13 Knj 12:12,25; 13:13; 15:37-39; Kol 4:10; Plm 1:24

Mbete kí njèkungi joo kí Piyər ndàngi Ta-je kí do mbete-ti kí njèkungi joo kí Piyər ndàngi

Mee mbete-ti liə kí dɔsɔy lé, njèkɔwkulə Piyər pa ta kí sobi do dow-je kí ndaa-ti kí 'to njékəwnə-je al kí 'rɔ kɪ njékadmee-je ə 'ra-dé adi d'ingə kɔ. Mee mbete-ti kí njèkungi-ti joo kinlé, ɛ pa ta kí sobi do de kí 'to njékəwnə-je kí mee kəy-ti kí d'osi ta néndó kí tɔgrɔ-ti kí to néndó lə dow-je lə Kristi Lo kɔr-é kí 3:1 lé, tɔji kí ɛ ndàngi mbete kinlé adi kuti njékadmee-je kí káre-rè kí ndaki d'ingə mbete liə kí dɔsɔy ngá kin bè. Ɛ ndàngi mbete adi-dé, kɔ kadi d'ində-né kəmkaa do rɔ-dé-ti kɔ dow-je kí njékosi ta ta kí tɔgrɔ-ti.

Mee bal-je-ti kí bu bu nɔ lé, dow-je nɔ ya 'pa ta-je kadi 'gə kí à to Piyər bá ndàngi mbete kin al. Ngà titi kí tò-né lo kɔr-é kí 1:1 rəm, titi kí tò-né mee mbete-ti lo-je-ti kí rangi kí pa ta kí sobi do né-je kí ra né kí Piyər a lo-é-ti lé, j'ndigi do-ti kí to ɛ ya ndàngi mbete kin. Ɛ ndàngi mbete kinlé, ta tol ta ndo-je-ti liə ya tɔgrɔ-ti. Piyər tɔji kí gə ta kí tɔgrɔ-ti bá à taa do-ji ta néndó-ti kí ngəm. Lo kɔr-é-ti kí 1 lé, ɛ pa ta kí sobi do maji lə gə Lubə, kɪ gə 'Babe Jeju Kristi. Ɛ pa ta kí sobi do Ndil kí aa njay kí ɛ bá to njèteɛ kɪ do ta lə Lubə kí tò lo boyo-é-ti kadi dow-je. Lo kɔr-é-ti kí 2 lé, ɛ pa ta ɔsi-né ta njéndó dow-je né-je kí ngəm. Lo kɔr-é-ti kí 3 lé, ɛ ulə dingəm mee njéndó mbete-je-ti liə kadi mee-dé ole do ta-ti kí ta lə Lubə pa rəm, Lubə kí ra kullə mee kullə ra-je-ti lə dow-je rəm. Ɛ idə njéndó mbete-je liə kí 'Babe à ree titi kí un-né mindi-é, ə ulə dingəm mee-dé-ti kadi d'isi pèrèrè kɔ ndo təl-é.

Tɔji rɔ kɪ lapiya kí ra

¹ Mə Simɔ Piyər kí ngonnjèkullə rəm, njèkɔwkulə lə Jeju Kristi rəm, bá m'ndàngi mbete kin m'adi-si səi kí ɔwi kɪ kadmee kí gati-é nɔ asi-nə kɪ 'lə-ji kɪ takul né ra kí njururu lə Lubə lə-ji Jeju Kristi kí to Njékaji-ji. ² Kadi ramaji kɪ lapiya nɔy sə-si kí do madi-é-ti kɪ do madi-é-ti kɔ gə kí 'gəi Lubə rəm, 'gəi 'Babe lə-ji Jeju kin rəm.

Panjiyə njékadmee-je

Tit 2:11-14; Plp 1:9-11; 3:8-14

³ Tógi Lubə adi-ji né-je lay kí à ra sə-ji dɔ kiskəm-ti rəm, dɔ nam-ti kí j'nami kàdì Lubə-ti ə adi j'gəi njèba-ji kì takul ríba liə kí sɔbi dɔ-é rəm, bá kì takul meɛmaji liə rəm tɔ. ⁴ Beba né-je kí gati-é n̄a kì né-je kí tò bəl n̄a kí Lubə un mindi-é kɔ kadi-ji lé, ɛ adi-ji kì takul ríba liə rəm, kì takul meɛmaji liə rəm. Né-é-je kinlé ɛ adi-ji bè kɔ kadi j'təli-né dow-je kí j'titi-n̄a siə kì takul k̄ay majal kí to kəmnda kí tuji dow-je dɔnangi-ti nè.

⁵ Gin-é kinlé ya bá kadi uri-né rɔ-si biri kadi iləi meɛmaji dɔ kadmeɛ-ti lə-si rəm, iləi négə dɔ meɛmaji-ti rəm, ⁶ iləi koremeɛ dɔ négə-ti rəm, iləi kuwə rɔ n̄a dɔ koremeɛ-ti rəm, iləi kuji kí kilə dɔ Lubə-ti dɔ kuwə rɔ n̄a-ti rəm, ⁷ iləi kuwə noji dɔ kilə kuji dɔ Lubə-ti rəm, bá iləi ndign̄a dɔ kuwə noji-ti rəm tɔ. ⁸ Kɔdotalə kinə né-je kinlé tò rɔ-si-ti ə oji-n̄a rɔ-si-ti rəmə à ra kadi a rai kullə rəm, kandi-si à tò rəm, meɛ gə-ti kí 'gəi 'Babe lə-ji Jeju Kristi rəm tɔ. ⁹ Ngà dow kí ɔw kì né-je kin rɔ-é-ti al lé, to njəkəmtɔ, kəm-é libri libri-libri rəm, bá meɛ-é oy səl dɔ bɔr-ti kí 'bɔr majal-je liə kí low kin rəm tɔ. ¹⁰ Gin-é kin bá səi ngankɔ-m-je kí njəkadmee, uri rɔ-si biri kadi ba kí Lubə ba-si, kì mbəti kí ɛ mbəti-si kinlé, 'rai kullə-é adi idi njiki-njiki. Kinə 'rai bè rəmə, a kusi meɛ majal-ti nd̄a al. ¹¹ Bè kin bá tarəbi kɔw kɔbe-ti kí sartagangi kí to kɔbe lə 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji Jeju Kristi lé à tò kì tɛɛ kadi to doo n̄ɔ-si-ti.

Ka gərərə dɔ néndó-je-ti kí maji

¹² Gin-é kin bá m'ndigi kole-né meɛ-si dɔ né-je-ti kin kì ndɔ-je lay. Ə to né-je kí səi 'gəi rəm, bá ta kí tɔgrɔ-ti kí ngɔsnè kinlé kàrè kadi nja-si uwə nangi meɛ-é-ti maji rəm tɔ. ¹³ Kinə m'isi kì dɔ-m taá nè bəy lé, m'oo m'adi to tó-é kadi m'ole meɛ-si dɔ-ti kadi isi-né kəm dɔ rɔ-si-ti. ¹⁴ Kɔdɔ titi kí 'Babe lə-ji Jeju Kristi adi-m m'gə-né lé, m̄a ya kàrè m'gə maji kí ndɔ kisi-m kì dɔ-m taá n̄ay goji ngá. ¹⁵ Ngà m'a ra né-je kər-kər lay kɔ kadi lé m'in̄ə-si kàrè rəmə meɛ-si ole dɔ néndó-je-ti kinlé. ¹⁶ Kɔdotalə jɛ j'un go tasu-je kí k̄ay ngangi-é kər-kər kin bá j'adi-si 'gəi-né tógi, kì ree lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi lé al. Ngà jɛ j'oo ndógi kí ɛ ndógi tɔji-né ríba liə kì kəm-ji. ¹⁷ †Kɔdotalə Bɔbi-é Lubə bá adi-é ríba, kì kɔsgaji, loki ɛ kí to njèrɔba kí n̄a lé ya pa panè: ɛ kinlé to ngon-m ə m'ində-é dan kəm-m-ti rəm, bá rɔ-m nəl-m dɔ-é-ti n̄a rəm tɔ. ¹⁸ Ndi dow kinlé ba dɔr̄a-ti adi j'oo, loki j'a-né kì Jeju dɔ mbal-ti kí aa njay. ¹⁹ Ə ta lə njépata-je kí ta Lubə-ti kí j'gə maji kí to ta kí tɔgrɔ-ti kí səi 'rai maji adi isi indəi mbi-si ooi-né kinlé, to titi lampi kí ndógi londul-ti sar kadi

† 1:17 1:17 Mat 17:1-5; Mar 9:2-7; Luk 9:28-35

lo tijə-né yərərə ə kadi londógi læ Kristi ndógi mee-si-ti titi kí ngòrongi ndógi-né dɔnangi-ti kin bè. ²⁰ Kete nɔ̀ né-je-ti lay lé, kadi 'gəi kí ta kí ta Lubə-ti kí tò mee mbete-ti kí aa njay kinlé, kare ya kàrè dow à kun kɔɔ kɔr mee-é kì dɔɔ-é al. ²¹ Kɔɔtalə ta kí ta Lubə-ti tee kì meendigi læ dow al, ngà to Ndil kí aa njay bá ɔsi dow-je adi 'pa ta kí ta Lubə-ti.

2

Njéndó dow-je né-je kí ngom

Jud 3:16; 2Ti 3:1-9

¹ Kete low dan Israyel-je-ti ya kàrè njékəɔta-je kí 'ba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti d'isi nɔɔ. Gangi-é kin ya njéndó dow-je né-je kí ngom d'a kɔ-né dan-si-ti nɔɔ tɔ. Dɛ d'a ree kì néndó-je kí ngom kullə dan néndó-je-ti læ-dé kur-né dow-je wale kadi 'tuji. 'Babe kí to njətaa-dé kilə-dé taá lé, mee néndó-je-ti læ-dé rəmə, 'naji 'panə n'gəi-é al, adi dɛ ya d'a kun tuji kí à kubə-dé nangi busi kɔɔ kilə dɔ-dé-ti. ² Dow-je nɔ̀ ya d'a kun go-dé mee panjiyə-dé-ti kí jugi-jugi ə ta læ-dé ya dow-je d'a pa-né ta kí maji al dɔ ta-ti kí tɔgrɔ-ti. ³ Kəmnda là ra-dé, adi d'a kədi-si kì ta-je kí ta-dé-ti kɔɔ kuso-si kare-kare bè ya. Ngà low nɔ̀ ya ta kí gangi kí sobi dɔ-dé isi njiyə jan-jan nɔɔ rəm, bá tuji isi ngəbi-dé pèrèrè rəm tɔ.

⁴ Kɔɔ malayka-je kí ndɔki 'ra majal lé, Lubə inə-dé al, ngà uwə-dé ungi-dé bolebe-ti kí ɔɔy-é goto lo kí ndul-ti, lo kin bá 'tɔ-dé titi kɔɔ ngəbi-né ta kí gangi; ⁵ dow-je kí dɔnangi-ti kí low ndɔki lé, loki Lubə adi man bəlim ree un njéra né kí tò nɛ takəm-é-ti lé, ɛ inə-dé al bè ya tɔ. Dow-je jinəy joo bá ɛ aji-dé ə Nuwe to kí dan-dé-ti tɔ. Nuwe lé bá to njékilə mbe né ra kí njururu. ⁶ Lubə gangta dɔ bebo Sɔɔɔm-ti kì bebo Gɔmɔr-ti, ró-dé kì pər ruki-ruki kadi to né toji kɔɔ njéra né-je kí to nɛ kí mee ndɔ-je-ti kí à ree. ⁷ Ngà Lubə aji Loti kí to njéra né kí njururu. Loti lé, kullə kaya læ bɔkaya-je kinlé adi-é mee kɔ̀ nɔ̀. ⁸ Njéra né kí njururu kinlé, isi dan-dé-ti nɔɔ ə ndɔ-je lay ya rɔ-é ati-é kanəna, kɔɔ ɛ oo né-je kí maji al maji al kì kəm-é rəm, bá ta-é usi mbi-é-ti mbi-é-ti rəm tɔ. ⁹ Né kin toji toki dow-je kí njékilə kuji dɔ 'Babe-ti lé, 'Babe gə kaji-dé ta kɔ-ti, ngà njéra né-je kí njururu al bá à kində-dé kɔji-dé ndɔ gangta-ti tɔ. ¹⁰ Kí boy nɔ̀ rəmə, to ta læ dɛ kí bo ra né-je kí tò nɛ ra-dé loti-loti, adi 'sangi kadi 'ra né-je kí maji al kí nəl daji rɔ-dé kin ə 'nədi-né tɔgi læ 'Babe.

Dɛ d'oo rɔ-dé kì dow-je kí 'ngay rəm, 'to njékində kàdi-dé-je rəm, adi 'bəl pa ta kí maji al dɔ njériɔa-je-ti* al.

* **2:10** 2:10 Njériɔa-je kinlé dow-je madi 'panə to ndil-je, dɛ kí nɔ̀-je 'panə to Malayka-je ə dɛ kí rangi 'panə to ta kí sobi dɔ dow-je kí ri-dé ba nɔ̀ tɔ.

11 Malayka-je kí tógi-dé itə-dé rəm, 'ngə d'itə-dé rəm kin ya kàrè 'gangi ta dɔ njériba-je-ti kinlé al rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ-dé-ti nɔ 'Babe-ti al rəm tɔ. 12 Dow-je kí njéra né-je kí njururu al kinlé, kuu dɔ-dé oy mburuki tanə kí dɔ-je kí d'ə kɔɔ kadi dow uwə-dé ə tɔl-dé ya par kin bè. Adi né kí dɛ 'gə al kàrè, dɛ 'pa ta kí maji al dɔ-ti rəm. D'a tɔl-dé titi kí dow-je 'tɔl-né dɔ-je kin bè. 13 Né ra kí njururu al lə-dé lé ya à to nékugə dɔji-dé. Nəl-dé nɔ kadi 'ra kaya kada rəsi takəm dow-je-ti. Dowbé-je kinlé, loki d'isi sə-si ta nékusoj-je-ti kí lo ra nay-je-ti rəmə, 'ra né rɔsɔl-je kɔ né-je kí tuwə ra al rəm, bá rɔ-dé nəl-dé lo kədi dow-je-ti rəm tɔ. 14 Lo koo lə-dé to lo koo kaya ya bè; 'ra majal pi kàrè usi rɔ-dé-ti al rəm, d'ədi dow-je kí kadmɛɛ lə-dé yay; kəmnɔdɔ là ya rusi mɛɛ-dé nji-nji; 'to dow-je kí ndɔl tɔ dɔ-dé-ti. 15 Loki 'tusi rəbi kí njururu d'inə lé, 'ndəm d'un rəbi kí go Balam-ti kí to ngon lə Béɔr. Balam† lé nékugə dɔji kí njururu al bá ɛ ndigi. 16 Adi 'ndangi-é kɔɔ kaldɔta liə. Kɔ koro kí to dɔ kí lé à pa ta al ya é pa ta adi ndi-é bá ndi dow ə gangi njəba rɔ-é njəpata kí ta Lubə-ti dɔ kullə mbə-ti liə.

17 Njéndó dow-je né-je kí ngəm kinlé, 'tanə kɔ kəm kənɛnɛ kí man goto-ti kin bè rəm, 'tanə kɔ kilndi kí yəlbo tində sane kin bè rəm; lo kí ndul ndi-ndi ya bá toki kuwə dɔ-é ngəbi-dé-né. 18 Ta-je kí mɛɛ wəy kare ya 'tidə d'adi ngə njim rəm, bɔ né-je kí maji al maji al ya d'ədi-né dɛ kí ngɔsnə bəy é 'tɛɛ ji dow-je-ti kí 'ndəm d'ur wale. 19 Dɛ d'un mindi-dé d'adi-dé toki d'a to bə lə né madi al ngá. Rəmə dɛ njépa-é-je lé ya 'to bə-je lə majal. Kdɔtalə nɔ-nɔ ya to bə lə né kí njəkɔbɛ dɔ-é-ti. 20 Kɔɔ kinə gə kí dow-je 'gə Jeju Kristi kí to 'Babe lə-ji rəm, Njəkaji-ji rəm kin ra adi 'tɛɛ kɔgi mɛɛ né-je-ti kí dɔnangi-ti nè kí tɔ nɛ takəm Lubə-ti, bá 'təl 'ndəm majal-é-je mbul-mbul gogi rəm, ə d'adi majal ɔ bɛ dɔ-dé-ti rəm lé, kisi-dé kí gogi nè kin təl majal nɔ itə kí kete bəy. 21 Kdɔtalə, kinə lé 'gə rəbi ra né kí njururu lé al rəmə à tɔ soti kitə kadi 'gə ya bá 'təl gidi-dé d'adi ndukun kí aa njay kí toki 'ndó-dé. 22 Gosta kí njururu pa ta sɔbi-né dɔ-dé panè: «Bisi təl ɔ tɔmɔ liə ə kɔsɔngi ndogi man ində lo tɛɛ bè ya kàrè təl ɔw rogi rɔ-é bɔr-ti gogi.»

3

*Ta kí sɔbi dɔ təl ree lə 'Babe Jeju
Mat 24:37-38; 2Te 1:7-10; Jud 17-23*

† 2:15 2:15 Balam to dow kí kete low nɔ bi to dow kí gangi bal-je-ti kí Piyər ndangi-né mbete kin al (Kni 22-24; 31:16).

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, mbete kí nè kinlé to kí njèkungi-ti joo ngá bá m'ndangi madi-si tin. Mbete-je kí joo lay kin ya m'pa ta-ti m'ole-né mɛɛ-si dɔ né-je-ti madi kadi 'gəi maji yéréré. ² Bè kɔ kadi mɛɛ-si ole-né dɔ né-je-ti kí ndɔki njépata-je kí ta Lubə-ti kí d'aa njay 'pa ta-é kete lé rəm, kadi mɛɛ-si ole-né dɔ ndukun-ti lə Njəkaji-ji kí 'to 'Babe kí njəkowkulə-je lə-si 'ndó-si kin rəm. ³ †Né kí kadi 'gəi maji éñ: Mɛɛ ndɔ-je-ti kí dɔbəy-ti lé, njəsoklo-je kí soklo rusi mɛɛ-dé nji-nji d'a ree kɔ sɔki dow-je ə panjiyə-dé ɔw go-ɲa-ti kɪ kəmnda lə-dé. ⁴ Dɛ d'a sɔki dow-je pané: «E é un mindi-é pané n'a təl ree lé, à təl ndɔ kí rá-ti wa? Kɔ low nɔ kí ka-ji-je d'oy kinlé, né-je lay ya tò gangi-é-ti kí ndɔki tò-né low nɔ lo kində gin né-je-ti kinlé ya bəy.»

⁵ Kɔ né-je kí d'oo géréré ya 'ra toki né kí mɛɛ-dé oy dɔ-ti bè lé éñ: Ndɔki Lubə pa ta ya dɔrɔ tɛɛ rəm, bá ta kí ta-é-ti lé ya dɔnangi ubə-né dan man-ti mbuɲ ə man ra-é adi umə nati maji rəm tɔ. ⁶ Rəmə gangi-é kin ya tɔ bá dɔnangi kí ndɔki kete tuji-né kɪ kəm rəbi man kí tuú dɔ-é ləti-ləti. ⁷ Ngà ko ta kí káre-rè kinlé ya ində dɔrɔ kɪ dɔnangi kí ngəsnè kin ngangəm ngəbi-né pər, kɔ ndɔ gangta rəm, ndɔ tuji dow-je kí njəkilə kuji dɔ Lubə-ti al rəm.

⁸ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, né káre kí kadi mɛɛ-si oy dɔ-ti al éñ: Nɔ 'Babe-ti lé ndɔ káre toki bal budɔgi bè ə bal budɔgi toki ndɔ káre bè tɔ. ⁹ Kinə 'Babe un mindi-é kɔ ra né lé, à ra ya bi à kilə kisi dɔ-ti mbəy titi kí dow-je madi 'gir-né kinlé al. E to njəkilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti kɔ-si; ɛ ndigi kadi dow káre ya kàrè oy kɔgi al, ngà ndigi kadi dow-je lay 'tusi panjiyə-dé kí maji al d'inqə kɔgi.

¹⁰ †Ndɔ lə 'Babe à kubə dow-je nangi busi tanɔ kɪ ree njəbogi bè. Mɛɛ ndɔ-é-ti kinlé, ká dɔrɔ à ba kɔr lo loy-loy rəmə dɔrɔ à goto, pər à ró né-je kí titi ə à sane kati-kati, pər à kɔ dɔnangi kɪ né-je kí titi lay.

¹¹ Kinə né-je lay kin ya tò kadi tuji tanɔ bè lé, a kadi panjiyə-si kɪ nam kàdɪ Lubə-ti lə-si aa njay tanɔ ban bá à kusi lo-é-ti éñ wa! ¹² Ngəbi ndɔ lə Lubə ə 'rai kadi ndɔ kinlé ree kalangi. Ndɔ-é-ti kinlé, pər à kɔ dɔrɔ kɔ ró-é ruki-ruki rəm, bá né-je kí titi kàrè à lɛ lóréré rəm tɔ. ¹³ †Ngà gangi-é kí ɛ un-né mindi-é adi-ji kin ya, jəi j'isi j'ngəbi dɔrɔ kí sigi kɪ dɔnangi kí sigi kí né ra kí njururu tò-ti.

Lubə to njəkilə mɛɛ-é dɔ madi-é-ti

¹⁴ Gin-é kin bá səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaglo kí j'isi 'ngəbi-né kinlé, 'nduri dɔ rɔ-si-ti kɔ kadi Lubə ree ingə-ji

rəmə j'aai njay rəm, ta goto do-ji-ti rəm, j'isi kà lapiya rəm to. ¹⁵ Kadi 'gəi maji kí kilə meɛ do madi-é-ti lə 'Babe lə-ji kinlé to kaji lə-si, titi kí ngonkɔ-ji Pol kí j'ində-é dan kəm-ji-ti kàrè ndàngi-né mbete adi-si kè gosi-é kí Lubə adi-é kadi ra-né kin ya to. ¹⁶ To ta kin ya to bá Pol pa meɛ mbete-je-ti liə lay lo-je-ti kí ɛ pa ta sɔbi-né do ta-je kinlé ə lo-é-je-ti kinlé ta-je kí lo gə meɛ-é ngə tò-ti nɔɔ, adi njégə né al-je kè dow-je kí tógi-dé asi al, d'or meɛ ta-é-je lé kè lo-é al, titi kí d'or-né meɛ ndəgi ta-je kí meɛ mbete-ti kí aa njay kdo tuji lə-dé kin bè to.

¹⁷ Bəba sɔi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, ta-je kin usi mbi-si-ti kete ngá, ɛn é ooi go rɔ-si maji, nè njékilə kuji do Lubə-ti al, kí 'ndəm kin d'a kɔ kɔr-si go-dé-ti kadi 'tusi kə gərərə lə-si inəi kɔgi. ¹⁸ Ngə kadi ɔwi kí kete-kete meɛ ramaji-ti kè meɛ gə 'Babe-ti lə-ji kí to Njékaji-ji Jeju Kristi. Kadi riɓa tò kè liə kí ngosnè-ti kin rəm, bá sartagangi rəm to! Amen!

Mbete kí dɔsɔy kí Jǎ ndàngì Ta-je kí dɔ mbete-tì kí dɔsɔy kí Jǎ ndàngì

Njèkɔwkułə Jǎ ndàngì mbete kin kɔo ra-né kì njèkadmeɛ-je meɛ kuwə-tì kí d'uwə-nə lubi-lubi kì Lubə rəm, d'uwə-nə lubi-lubi kì ngankɔ-dé-je, kì kɔnan-dé-je meɛ kadmeɛ-tì rəm. Mbete kinlé, kúji ndàngì-é tò gay kì ndəgi mbete-je, ngà ta kí njèndàngì-é panè: «Səi» kin rəm, ta kí ɛ panè: «Ngan-m-je kí nde» kinlé toji kí njèndàngì mbete kinlé ndàngì adi dow-je madi ya tagay. Mbete kinlé, ri njèndàngì-é goto meɛ-é-ti, ngà ɛ toji rɔ-é lo kɔr-é-ti kí 1:1 kì dow kí oo Jeju kaglo-tì kí Jeju isi-né dɔnangi-tì nè. Mbete kinlé kúji ndàngì-é rəm, mbete Poyta-je kí káre rəm, ya toji kí njèndàngì-é to Jǎ kí to kí káre dan njéndó né-je-ti lə Jeju kí dɔgi gidi-é joo kí njèndàngì mbete Poyta kí Maji kí ri Jǎ tò dɔ-ti. Dow-je kí Jǎ ndàngì mbete adi-dé bá ba-dé «ngan-je kí nde» kinlé, to njèkadmeɛ-je kí ɛ ndigi-dé nǎ. Dɛ 'to njèkəwnə-je kí gay-gay kí d'isi kɔbe-ti lə dow-je kí Rɔm, dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone bè 'ba-é Turki. Jǎ to njèkɔr nɔ-dé kaglo-ti kí nǎy nǎ al kadi oy-né. Jǎ panè: Lubə to londógi ('Ndó 1:5) rəm, to njèndigi dow-je rəm (4:8,16). Londógi toji ta kì togrɔ-ti. Meɛ kəy mbete-ti kí dɔsɔy kí Jǎ ndàngì lé, ɛ ɔsi kagi dɔ maji-ti kí maji kadi dow gə ndógi lə ta kí togrɔ-ti, ə kadi panjiyə-é ɔw nati siə kɔo kadi dowbé ɔ meɛ kuwə-nə lubi-lubi-ti kì Lubə rəm, kì njèkadmeɛ-je kí rangi rəm. Beba à ra kadi dɛ kí 'to njèkadmeɛ-je d'usi-né meɛ majal-ti kɔo néndó-je kí ngom lə njèkɔsi ta Kristi kin al ('Ndó 2:18-23). Meɛ kəy mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Jǎ ndàngì lé, ɛ ɔsi kagi dɔ ndigi dow-je-ti kí ɛ bá to gin kuwə-nə lubi-lubi kinlé.

Kulə gin ta Jǎ 1:1-14

¹ †Né kí tò lo kulə gin-é-ti nɔ, né kí j'oo ta-é kì mbi-ji, né kí j'oo kì kəm-ji, né kí j'tən joo maji-é bá j'odi rɔ kì ji-ji rəm lé, to né kí sobi dɔ ta kí njèkadi dow-je d'isi kəm; ² †ə kiskəm lé, toji rɔ-é ndaa-ti rəsi adi j'oo kì kəm-ji, j'pa ta-é j'adi dow-je; kiskəm kí sartagangi kí isi nati kì Bobi-ji bá toji rɔ-é ndaa-ti

rəsi ta kəm-ji-ti lé bá, j'ilə mbe-é j'adi-si. ³ Né kí j'oo ta-é kà mbi-ji ə kəm-ji oo rəm lé, bá j'ilə mbe-é j'adi-si, kɔɔ kadi səi kàrè adi j'uwəi-né-ŋa lubi-lubi tɔ. Ə kuwə-ŋa lubi-lubi lə-ji lé, to kuwə-ŋa lubi-lubi kà Bɔbi-ji rəm, bá to kuwə-ŋa lubi-lubi kà Ngon-é Jeju Kristi rəm tɔ. ⁴ Ta kinlé, j'ndangi j'adi-si kɔɔ kadi rɔnəl lə-ji ɔr-né njuti.

Njiyə lo kí ndógi-ti

⁵ Ta kí j'oo ta Jeju Kristi-ti bá j'ow kà kidə-si tin: Lubə to londógi, lo kí ndul goto rɔ-é-ti.

⁶ Kinə j'painè j'uwəi-ŋa lubi-lubi siə ya bá j'njiyəi lo kí ndul-ti bəy rəmə, j'ədi ta kà kədi bi j'rai né kí ɔw nati kà ta kí tɔgrɔ-ti al. ⁷ Ngà kinə j'njiyəi lo kí ndógi-ti titi kí Lubə ya kà dɔ-é isi-né lo kí ndógi-ti kin bè rəmə, j'toi dow-je kí j'uwəi-ŋa lubi-lubi rəm, bá məsi Ngon-é Jeju bɔr majal-je lə-ji kɔgi lay rəm tɔ.

⁸ Kinə j'painè j'rai majal al rəmə, jəi ya j'ədi rɔ-ji ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-ji-ti. ⁹ Ə kinə j'ori man dɔ majal-je-ti lə-ji rəsi tɔ rəmə, ɛ to njékə dɔ ndi-é-ti rəm, njèra né kí njururu rəm, adi à kinə go majal-je lə-ji lé kɔgi rəm, bá né-je kí njururu al kí j'rai kàrè à bɔr kɔgi lay rəm tɔ. ¹⁰ Ngà kinə j'painè j'rai majal al rəmə, j'bai-é njəkəɔta rəm, bá ta liə kàrè goto mee-ji-ti rəm tɔ.

2

¹ Ngan-m-je, m'ndangi ta kin m'adi-si kɔɔ kadi 'rai majal al. Ngà kinə dow madi ra majal rəmə, njèpata gangi-né dɔ-ji rɔ Bɔbi-ji-ti isi nɔɔ, to Jeju Kristi kí to dow kí njururu. ² Jeju Kristi lé, ɛ ya kà dɔ-é ilə rɔ-é kadkare-ti oy kɔɔ majal-je lə-ji; ɛ oy kɔɔ majal-je lə-ji jəi ya par al, ngà kɔɔ majal-je lə dow-je lay kí dɔnangi-ti nè tɔ.

Təl rɔ go ta-ti lə Lubə kà ndigna

Mat 7:21-23; Jā 13:34,35; 14:21-24

³ Né kí j'gəi-né kí j'gəi Lubə lé, to təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə. ⁴ Dow kí panè n'gə-é ya bá təl rɔ-é go ndukun-je-ti liə al lé, to njəkəɔta ə ta kí tɔgrɔ-ti goto ta-é-ti. ⁵ Ngà dow kí təl rɔ-é go ta-ti lə Lubə lé, dowbé ndigi-é adi ɔr njuti. Né kí j'gəi-né kí j'toi dow-je kí j'nami kadi-é-ti ɔn: ⁶ Dow kí pa rəsi panè n'nam kadi-é-ti lé, dowbé à kadi panjiyə-é tanə kà panjiyə 'Babe ya bè tɔ.

⁷ †Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, to ndukun kí sigi bá m'ndangi m'adi-si al, ngà to ndukun kí low kí ingəi lo kulə gin-é-ti* kin ya; ndukun kí low kinlé, to ta kí ooi kete kin ya.

† 2:7 2:7 Jā 13:34 * 2:7 2:7 Ta kinlé sɔbi dɔ kulə gin kadmeɛ lə-dé.

⁸ Rəm b́a to ndukun ḱi sigi ḱi m'ndàngi m'adi-si ya rəm; ta kinlé, to ta ḱi tɔgrɔ-ti, kɔɔ toji rɔ-é rɔ Kristi-ti rəm, toji rɔ-é rɔ-si-ti rəm; kɔɔtalə londul goto ə londógi ḱi tɔgrɔ-ti b́a isi ndógi ngá.

⁹ Dow ḱi ɔsi ngonkɔ-é ḱi ta ya rəmə ɓa rɔ-é njèkisi lo ḱi ndógi-ti lé, to dow ḱi isi lo ḱi ndul-ti ya ɓəy. ¹⁰ Dow ḱi ndigi ngonkɔ-é lé, to dow ḱi isi lo ḱi ndógi-ti ə né ḱi à ra-é kadi usi ya goto. ¹¹ Ngà dow ḱi ɔsi ngonkɔ-é ḱi ta lé, to dow ḱi isi lo ḱi ndul-ti; dowbé njiyə lo ḱi ndul-ti ə gə lo ḱi isi ɔw-ti al, kɔɔtalə londul kəm-é-ti ndj-ndj.

¹² M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-m-je, kɔɔtalə majal-je lə-si toki kinə go-é kɔgi ḱi takul Jeju Kristi.

¹³ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ɓobi ngan-je, kɔɔtalə njèkisi lo kulə gin-é-ti lé, səi 'gəi-é.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je ḱi rɔ-si tɔ kəm, kɔɔtalə səi 'təti rɔ Njèmeɛndul.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je, kɔɔtalə səi 'gəi ɓobi-si.

¹⁴ M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ɓobi ngan-je, kɔɔtalə səi 'gəi njèkisi lo kulə gin-é-ti nɔ.

M'ndàngi ta-je kin m'adi-si səi ngan-je ḱi rɔ-si tɔ kəm, kɔɔtalə səi lé tógi-si tɔ rəm, ta lə Lubə uwə lo kisi meɛ-si-ti

rəm,

b́a səi 'təti rɔ Njèmeɛndul rəm tɔ.

¹⁵ Adi ɓo duniɔa ra-si al rəm, b́a adi ɓo né-je ḱi duniɔa-ti ra-si al rəm tɔ. Kinə ɓo ra duniɔa ra dow rəmə, dowbé ndigi ɓobi-ji Lubə al. ¹⁶ Kɔɔtalə né-je lay ḱi duniɔa-ti ḱi to, kəmnda né ḱi ra dow-je, ḱi né-je ḱi nəl kəm dow-je, ḱi kində kàdì kɔɔ nékingə-je kinlé, to né-je ḱi j rɔ ɓobi-ji Lubə-ti al, ngà j duniɔa-ti nè. ¹⁷ Ə duniɔa à goto rəm, b́a kəmnda né-je ḱi titi kàrè à goto rəm tɔ; ngà dow ḱi njèra né ḱi meɛ Lubə ndigi lé isi kəm ya sartagangì.

Ta ḱi ɓobi dɔ njèkɔsi ta Kristi

Jā 16:13-15

¹⁸ Ngan-je, to kaglo ḱi dɔbəy ndɔ-je-ti ngá; titi ḱi ooi-né 'panè njèkɔsi ta Kristi à ree lé, ooi, ɓone bè kin njèkɔsi ta Kristi 'nɔ ngá, ə gangi-é kin ya j'gəi-né ḱi to kaglo ḱi dɔbəy ndɔ-ti lé ngá. ¹⁹ Njèkɔsi ta Kristi lé, 'teɛ dan-ji-ti nè ya d'ɔw, ngà to b́a 'to 'lə-ji al; kɔɔtalə kinə 'to 'lə-ji rəmə lé d'a kisi sə-ji; ngà kinə ḱi d'inə-ji d'ɔw kinlé ya toji ndaa-ti rəsi ḱi dow-je lay kin ya 'to 'lə-ji dɔrɔ al. ²⁰ Səi rəmə, njèkaa njay adi-si Ndil-é† adi səi lay ya 'gəi ta ḱi tɔgrɔ-ti. ²¹ Gə b́a səi 'gəi ta ḱi tɔgrɔ-ti al b́a m'ndangi-né ta-je kin m'adi-si kɔɔ al;

† 2:20 2:20 Ubi kin toji Ndil ḱi aa njay ḱi Jeju adi dow-je ḱi d'adi-é meɛ-dé.

ngà m'ndàngi m'adi-si kdotalə səi 'gəi ta kí tɔgrɔ-ti rəm, bá 'gəi kí takədi káre ya kàrè à k̄i rɔ ta kí tɔgrɔ-ti-ti al rəm tɔ.

²² N̄a bá to njèkəɗta ta wa? Dow kí njənaji panè Jeju to Kristi[‡] al lé, bá to njèkəɗta ya al wa? Dowbé kinlé to njèkosi ta Kristi, kɔɔ ɛ naji panè n'gə Bɔbi-ji al rəm, n'gə Ngon-é al rəm. ²³ Dow kí rá-rá kí naji panè n'gə Ngon lə Lubə al rəm, dowbé gə Bɔbi-é al ya tɔ; dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə rəm, dowbé gə Bɔbi-é tɔ.

²⁴ Səi rəm, ta kí ooi lo kulə gin-é-ti n̄u lé, adi ta-é ra bə m̄ɛ-si-ti. Kinə ta kí ooi lo kulə gin-é-ti n̄u[§] kin ra bə m̄ɛ-si-ti rəm, səi kàrè a nami kàdi Ngon lə Lubə-ti rəm, a nami kàdi Bɔbi-é-ti rəm. ²⁵ Ə kunmindì kí Lubə un adi-ji lé, to kunmindì kí sɔbi dɔ kiskəm kí sartagangi.

²⁶ Ta lə dow-je kí 'ndigi kədi-si kur-si wale lé bá m'ndàngi m'adi-si tin. ²⁷ Səi rəm, Ndil* Lubə kí Kristi adi-si lé, tɔ m̄ɛ-si-ti adi ɔwi ndoo kadi dow ndó-si né al[†]; ngà titi kí Ndil kí ɛ adi-si ndó-si-né né-je lay, ə ɛ to njɛta kí tɔgrɔ-ti bi to njèkəɗta al lé, ɔi m̄ɛ ta-ti liə titi kí ɛ ndó-si-né[‡].

Ta kí sɔbi dɔ ngan lə Lubə

Rom 8:14-19

²⁸ Ngan-m-je kí ndɛ, beba, 'nami kàdi Kristi-ti kɔɔ kadi ndo kí à tɛɛ tɔji-né rɔ-é ndaa-ti rəsi lé, m̄ɛ-ji nda k̄ay rəm, bá kadi ndo ree-é-ti kàrè rɔ-ji sɔl-ji takəm-é-ti al rəm tɔ. ²⁹ Kinə 'gəi kí Kristi to dow kí njururu rəm, kadi 'gəi kí dow kí rá-rá kí to njɛra né kí njururu lé, to dow kí Kristi oji-é.

3

¹†Ooi ndigi kí Bɔbi-ji Lubə ndigi-ji mbing ya adi 'ba-ji ngan lə Lubə kin! Ə j'toi ngan lə Lubə lé ya rəm tɔ. Dow-je kí dɔnangi-ti nè lé, 'gə-ji al, kɔɔ gə kí dɛ 'gə Lubə al tɔ.

² Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, bone bè kinlé j'toi ngan lə Lubə ə né kí j'a toi lé, tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti al bəy; ngà j'gəi kí ndo-é kí Kristi à tɔji rɔ-é ndaa-ti rəsi takəm dow-je-ti lé, j'a titi-n̄a siə bè, kɔɔ j'a kooi daji rɔ-é k̄i kəm-ji. ³ Dow kí rá-rá kí ɔw k̄i nékində m̄ɛ dɔ-ti kí bè kin rəm, dowbé adi panjiyə-é aa njay titi kí 'Babe aa-né njay kin bè tɔ.

⁴ Dow kí rá-rá kí ra majal lé, al dɔ ndukun tɔ; kdotalə majal kí ra lé to kal dɔ ndukun. ⁵ †Səi 'gəi kí 'Babe ree kɔɔ

‡ 2:22 2:22 Kristi lé kor m̄ɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é. § 2:24 2:24 Ta kinlé

sɔbi dɔ kulə gin kadm̄ɛ lə-dé. * 2:27 2:27 Ndil kinlé, to ta kí káre-rè k̄i ta lə ubi kí ta-é tɔ lo ndó-é-ti kí m̄ɛ 1J̄a 2:20 † 2:27 2:27 Ta kinlé to ta lə mbati néndó-je lay al, ngà to ta kí sɔbi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom. ‡ 2:27 2:27 J̄a 16:13-15 † 3:1 3:1 J̄a 1:12 † 3:5 3:5 J̄a 1:29

bɔr majal-je lə dow-je kɔgi ə ɛ ra majal nja káre al. ⁶ Dow kí rá-rá kí nam kàdì-é-ti lé, à kisi ká ra majal-ti al; ə dow kí rá-rá kí isi ká ra majal-ti rəmə, to dow kí oo-é al rəm, bá gə-é al rəm.

⁷ Ngan-je, adi dow ədi-si al. Dow kí njèra né kí njururu lé, to dow kí njururu titi kí 'Babe to-né dow kí njururu kin bè. ⁸ Dow kí isi ká ra majal-ti lé, to dow lə Sú, kdɔtalə Sú ra majal lo kulə gin-é-ti nɔ. Ngon lə Lubə ree kdɔ tujɔ kullə-je lə Sú kɔgi. ⁹ Dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé, à kisi ká ra majal-ti al ngá, kdɔtalə ko né lə Lubə tò mɛɛ-é-ti adi ɛ à kisi ká ra majal-ti al, kdɔtalə Lubə oji-é ngá. ¹⁰ Né kí tɔji kí ngan lə Lubə 'to gay kɔ ngan lə Sú ɔn: Dow kí rá-rá kí isi ká ra né-ti kí njururu al lé, to dow lə Lubə al rəm, bá dow kí ndigi ngonkɔ-é al kàrè to dow lə Lubə al rəm tɔ.

Ta kí dɔ ndigi-nɔ-ti

¹¹ †Ta kí ooi lo kulə gin-é-ti nɔ* lé ɔn: J'ndigi-nɔ. ¹² Adi j'ndaji kullə ra Kayin kí to dow lə Njèmɛɛndul kin al; ndɔki Kayin lé tɔl ngonkɔ-é. Ə kdɔ ri bá tɔl-é-né wa? Tɔl-é kdɔtalə kullə ra-é majal ə 'lə ngonkɔ-é lé bá tò njururu†.

¹³ Ngankɔ-m-je kí njékadmɛɛ, kinə dow-je kí dɔnangi-ti nè d'osi-si kɔ ta rəmə, adi ra-si bəl al. ¹⁴ †Jɔi lé, ndigi kí j'ndigi ngankɔ-ji-je kí njékadmɛɛ-je kinlé bá tɔji adi j'gəi kí j'indəi dan koy j'gangi j'tɛɛi kiskəm-ti. Dow kí ndigi dow-je al lé, to dow kí oy. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njètɔl dow-je ə sɔi 'gəi kí dow kí njètɔl dow-je lé, kiskəm kí sartagangi goto rɔ-é-ti. ¹⁶ Ndigi dow-je lé, né kí j'gəi-né ɔn: Kristi adi rɔ-é koy kdɔ ta lə-ji. Jɔi kàrè tò kadi j'adi rɔ-ji koy kdɔ ngankɔ-ji-je tɔ. ¹⁷ Kinə dow ɔw kɔ nékingə kí dɔnangi-ti nè, ə oo ngonkɔ-é kí ndoo né ra-é ya rəmə oo kəmtondoo liə al lé, dowbè à panè Lubə ində ndigi dow-je mɛɛ-n'è-ti tɔ ban wa? ¹⁸ Ngan-m-je, adi j'ndigi-nɔ kɔ ta kí ta-ji-ti əse kɔ ndaá ta-ji par al, ngá j'rai kɔ nɔ kɔ né kí ji-ji-ti kɔ kəm rəbi ta kí tɔgrɔ-ti.

Ta kí dɔ mɛɛ kí nda kay nɔ Lubə-ti

¹⁹ Beba j'a gəi-né kí j'toi dow-je kí njékun go ta kí tɔgrɔ-ti rəm, bá mɛɛ-ji à kusi-né nangi pɔ nɔ-é-ti rəm tɔ. ²⁰ Ə lé mɛɛ-ji uwə-ji kɔ ta kɔ kəm rəbi kɔ ban-ban ya kàrè, Lubə to 'boy itə mɛɛ-ji rəm, ɛ gə né-je lay rəm.

²¹ Sɔi kí m'ində-si dan kəm-m-ti lé, kinə mɛɛ-ji uwə-ji kɔ ta al rəmə, mɛɛ-ji nda kay nɔ Lubə-ti. ²² Ri-ri ya bá j'dəji-é

† 3:11 3:11 Jǎ 13:34 * 3:11 3:11 Ta kinlé sɔbi dɔ kulə gin kadmɛɛ lə-dé.

† 3:12 3:12 Kgn 4:1-8 † 3:14 3:14 Jǎ 5:24

kàrè, à kadi-ji, kɔɔ j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə rəm, j'rai né kí nəl-é rəm.

²³ †Ooi, ndukun liə ɔn: Kadi j'adi mee-ji Ngon-é Jeju Kristi rəm, kadi j'ndigi-na titi kí un-né ndu adi-ji lé rəm tɔ. ²⁴ Dow kí təl rɔ-é go ndukun-je-ti lə Lubə lé, to dow kí nam kadi Lubə-ti rəm, Lubə isi mee-é-ti rəm. Ə kɪ takul Ndil kí aa njay kí Lubə adi-é isi mee-ji-ti bá j'gəi-né kí Lubə isi mee-ji-ti tɔ.

4

Ta kí sobi do njéndó dow-je né-je kɪ ngɔm

¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, dow-je lay kí 'pa ta 'ba-né ri Ndil kí aa njay lé adi-dé mee-si dɔrɔ al; ngà 'nai-dé ooi, kɔɔ kadi 'gəi də kí 'to 'lə Lubə. Kɔɔtalə njəkəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti 'nɔ dɔnangi-ti nè. ² Né kí a gəi-né Ndil kí to Ndil lə Lubə ɔn: Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju Kristi lé ree təl rɔ-é dow-ti rəmə, to dow lə Lubə; ³ ə dow kí pa ta lə Jeju ndaa-ti rəsi al lé, to dow lə Lubə al; dowbé kinlé to dow lə njəkɔsi ta Kristi kí ooi ta ree-é lé; ə bone bè ya kàrè ɛ ɔ dɔnangi-ti nè ngá rəm.

⁴ Səi ngan-m-je, səi lé, 'toi dow-je lə Lubə ə njəkəɔta-je kí njéba rɔ-dé njépata-je kí ta Lubə-ti lé, səi 'təti-dé rɔ, kɔɔtalə njəkisi mee-si-ti to kí boy nɔ itə njəkisi mee dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè. ⁵ Də lé, 'to dow-je kí dɔnangi-ti nè; gin-é kin bá tapa-dé to-né tapa dow-je kí dɔnangi-ti nè, ə dow-je kí dɔnangi-ti d'oo ta lə-dé. ⁶ Ngà jəi j'toi dow-je lə Lubə; dow kí gə Lubə ə oo ta lə-ji; dow kí to dow lə Lubə al rəmə oo ta lə-ji al tɔ; Gangi-é kin bá j'gəi kɔri-né rəbi nin Ndil kí njeta kí tɔgrɔ-ti kɪ ndil kí ngɔm.

Lubə to njèndigi dow-je

⁷ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, adi j'ndigi-na; kɔɔtalə ndignɔ lé to né kí j rɔ Lubə-ti, ə dow kí rá-rá kí ndigi dow-je lé, to dow kí Lubə oji-é rəm, bá gə Lubə rəm.

⁸ Lubə lé, to njèndigi dow-je, adi dow kí ndigi dow-je al lé, gə Lubə al.

⁹ Ooi, kəm rəbi kí Lubə toji-né ndaa-ti rəsi kí n'ndigi-ji ɔn: Lubə ulə Ngon kəl liə dɔnangi-ti nè kɔɔ kadi j'isi kəm kɪ takul-é.

¹⁰ Ə ndigi kí Lubə ndigi-ji kinlé né kí toji ɔn:

To jəi bá j'ndigi-é kete al,

ngà to Lubə ya ndigi-ji bá ulə Ngon-é kɪ kadkare adi ree oy kɔɔ majal-je lə-ji.

¹¹ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kinə Lubə ndigi-ji bore bè lé, jəi kàrè j'a ndigi-nə tɔ. ¹² †Dow kí oo Lubə ya goto; kinə j'ndigi-nə rəmə, Lubə isi mɛɛ-ji-ti ə ndigi kí ɛ ndigi-ji lé toji rɔ-é ndaa-ti rəsi. ¹³ Ə né kí j'gəi-né kí j'nami kàdì Lubə-ti rəm, Lubə isi-né mɛɛ-ji-ti rəm lé, to ta lə Ndil-é kí adi-é isi mɛɛ-ji-ti. ¹⁴ Bɔbi-ji Lubə ulə Ngon-é kadi to Njəkaji dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi j'oo-é kì kəm-ji rəm, bá j'pa ta kí dɔ-é-ti j'adi dow-je rəm tɔ.

¹⁵ Dow kí pa ta rəsi panè: Jeju to Ngon lə Lubə lé, Lubə isi mɛɛ dowbé-ti rəm, bá ɛ nam kàdì Lubə-ti rəm tɔ. ¹⁶ Jəi lé, j'gəi ndigi kí Lubə ndigi-ji, ə j'gəi kí ɛ ndigi-ji ya togrɔ-ti.

Lubə to njəndigi dow-je; dow kí ndigi dow-je tò mɛɛ-é-ti lé, to dow kí nam kàdì Lubə-ti ə Lubə isi mɛɛ-é-ti tɔ.

¹⁷ Ooi, né kí mɛɛ-ji à nda-né kay ndɔ gangta-ti lé, to ndigna kí dan-ji-ti kí ɔr njuti; kdɔtalə gangi-é kí ndɔki Kristi isi-né dɔnangi-ti nè lé ya jə j'isi-né tɔ. ¹⁸ Ndigna lé, bəl goto-ti; kdɔ ndigna kí ɔr njuti ɔr bəl mɛɛ dow-ti kɔgi. Kdɔtalə bəl toji kində kɔji kí à ree, ə dow kí bəl lé, ndigi dow-je kí tò mɛɛ-é-ti ɔr njuti al. ¹⁹ Jəi rəmə, jəi j'ndigi dow-je, kdɔtalə Lubə ya ndigi-ji dɔsəy. ²⁰ Kinə dow panè n'ndigi Lubə ya rəmə ɔsi ta ngonkɔ-é lé, to njəkəda. Kdɔtalə ngonkɔ-é kí ɛ oo-é bəy ə ndigi-é al lé, à ndigi Lubə kí ɛ oo-é al kin ban wa? ²¹ Ə Kristi ya adi-ji ndukun panè: Dow kí ndigi Lubə rəmə, à ndigi ngonkɔ-é tɔ.

5

Ta kí ɔbi dɔ kadmɛɛ, kì kullə ra kadmɛɛ

¹ Dow kí rá-rá kí adi mɛɛ-é kí Jeju to Kristi* lé, to dow kí Lubə oji-é, ə dow kí ndigi bɔbi ngon rəmə, ndigi ngon-é tɔ. ² Né kí j'a gəi-né kí j'ndigi ngan lə Lubə lé, to ndigi kí j'ndigi Lubə rəm, təl kí j'təli rɔ-ji go ndukun-je-ti liə rəm. ³ †Kdɔtalə ndigi Lubə lé, to təl rɔ go ndukun-je-ti liə. Ə ndukun-je liə lé, ɔy al, ⁴ kdɔtalə dow-je lay kí Lubə oji-dé lé, 'təti rɔ duniŋa ə né kí njètətrɔ duniŋa lé to kadmɛɛ lə-ji. ⁵ Dow kí njètəti rɔ duniŋa lé to nə wa? To dow kí adi mɛɛ-é kí Jeju to Ngon lə Lubə ya al wa? ⁶ To Jeju Kristi kí ree kì man rəm, kì məsi rəm; ɛ ree kì man par al, ngà ree kì man† rəm, kì məsi rəm; ə Ndil kí aa njay ya pa ta kí dɔ-ti, kdɔtalə Ndil kí aa njay ya kì dɔ-é to ta kí togrɔ-ti. ⁷ Bəba né-je mutə [dɔrɔ-ti 'pa ta dɔ-ti adi to: Lubə kí Bɔbi rəm, Ta rəm, bá

† 4:12 4:12 Jā 1:18 * 5:1 5:1 Kristi lé kɔr mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

† 5:3 5:3 Jā 14:15 † 5:6 5:6 Ta lə man kinlé toji batəm kí Jeju ra ə ta lə məsi toji koy-é tɔ.

Ndil kí aa njay rəm. Ə né-je kí mutə kinlé 'to né kí káre-rè. ⁸ Né-je mutə dɔnangi-ti nè 'pa ta dɔ-ti tɔ] adi to: Ndil kí aa njay rəm, man rəm, bá məsi rəm]‡, ə də mutə lay ta-dé asi-ɲa. ⁹ Kinə j'ooi ta læ dow-je j'adi to ta kí tɔgrɔ-ti rəmə, ta læ Lubə to kí boy ɲa itə ta læ dow-je. Kdɔtalə to Lubə ya ə pa ta kí sɔbi dɔ Ngon-é adi dow-je. ¹⁰ Dow kí adi mɛɛ-é Ngon læ Lubə lé, ta læ Lubə kinlé tò mɛɛ-é-ti; ə dow kí adi mɛɛ-é Lubə al lé, ɛ ɓa Lubə njəkəɗta, kdɔtalə ta kí Lubə pa dɔ Ngon-é-ti lé, dowbé oo ki ta kí tɔgrɔ-ti al. ¹¹ †Ooi, ta kí 'pa sɔbi dɔ Ngon lé ɓan: Lubə adi-ji kiskəm kí sartagangi ə kiskəm kinlé i rɔ Ngon-é-ti. ¹² Dow kí adi mɛɛ-é Ngon læ Lubə rəmə isi kəm; ngà dow kí adi mɛɛ-é Ngon læ Lubə al lé, isi kəm al. ¹³ M'ndàngi ta-je kinlé m'adi-si, kdɔ kadi 'gəi kí, sɛi kí adi mɛɛ-si Ngon læ Lubə lé, isi kəm sartagangi.

¹⁴ Ooi, né kí mɛɛ-ji nda-né kay rɔ Lubə-ti ɔn: Kinə j'dəji-é né kí ɔw nati kɪ mɛɛndigi liə lé, ɛ oo ndi-ji. ¹⁵ Ə kinə j'gəi kí ɛ oo ndi-ji rəmə, lé to ri-ri ya bá j'dəji-é kàrè, j'gəi kí j'ingəi né-é ngá. † ¹⁶ Kinə dow oo kí ngonkɔ-é ra majal kí à tɛɛ koy al rəmə, kadi dowbé pa ta kɪ Lubə kdɔ ngonkɔ-é lé, ə Lubə à kaji-é; to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí 'ra majal kí à tɛɛ koy al. Majal kí à tɛɛ koy tò nɔɔ; ə to majal-é kin bá m'panè 'pai ta kɪ Lubə kdɔ al. ¹⁷ Néra kí njururu al lay ya to majal, ngà majal-je madi bá tɛɛ koy al. ¹⁸ Jəi j'gəi kí dow kí rá-rá kí Lubə oji-é lé à kisi ká ra majal-ti al; kdɔ Ngon læ Lubə isi ngəm-é adi Njèmɛɛndul à kɔdi rɔ-é al. ¹⁹ Jəi j'gəi kí j'toi dow-je læ Lubə rəm, bá j'gəi kí dɔnangi lay tò gin tógi-ti læ njèmɛɛndul rəm tɔ. ²⁰ Jəi j'gəi ɓəy kí Ngon læ Lubə ree ə adi-ji négə kdɔ kadi j'gəi-né Lubə kí tɔgrɔ-ti; ə jəi j'toi dow-je læ Lubə kí tɔgrɔ-ti kdɔ nam kí j'nami kàdì Ngon-é Jeju Kristi-ti. Ngon læ Lubə kinlé to Lubə kí tɔgrɔ-ti rəm, bá to kiskəm kí sartagangi rəm tɔ.

²¹ Səi ngan-m-je, ooi go rɔ-si maji dɔ magi-je-ti.

‡ 5:8 5:8 Ta-je kí tò mbunə né-ti kinlé [...] goto mɛɛ mbete-je-ti kí dɔsɔy kí dan-ti-je kí 'ndàngi kɪ ji-dé kɪ ta greki. † 5:11 5:11 Jǎ 3:36 † 5:15 5:15 Jkr 1:5-7

Mbete kí njèkungi joo kí Ja ndàngi Ta-je kí dɔ mbete-ti kí njèkungi-ti joo kí Ja ndàngi

Njèkɔwkulə Ja ndàngi mbete kí gɔji kin adi «Dené kí Lubə mbəti-é rəm, adi ngan-é rəm» kɔɔ kulə-né dingəm meɛ-dé-ti kadi panjiyə-dé ɔw nati kɔ ta kí tɔgrɔ-ti rəm, kadi ɔw nati kɔ ndigi dow-je rəm, bá ɛ ndàngi mbete kin kɔ ndəji-dé-né kete sobi-né dɔ njéndó dow-je né kí ngəm. Dow-je kí Ja ndàngi mbete adi-dé kinlé, je j'gə al é sé to Dené dɛ kɔ ngan-é ya əse to njékəwnə-je kí lo madi-ti wa. Ta kí rá-ti kàrè to njékadmɛɛ-je kí Ja ndigi-dé nɔ bá ɛ ndàngi mbete kin adi-dé. Lo kulə gin mbete-ti lé, njèndàngi-é tɔji rɔ-é kí «'ngatógi.» Dow kí káre kin ya ndàngi Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti kin rəm, ɛ ya ndàngi mbete kí dɔsɔy, kɔ mbete kí njèkungi-ti joo, kɔ mbete kí njèkungi-ti mutə kin rəm, bá ndàngi mbete Né-je kí 'tɛɛ dɔ-é rəm tɔ. ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsɔy kí Ja ndàngi). Meɛ mbete-ti kí nè kinlé, Ja pa ta-je titi-nɔ kɔ ta-je kí meɛ mbete-ti liə kí dɔsɔy kinlé tɔ. ɛ pa ta kí sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti, kɔ ndigi dow-je ya dɔsɔy, bá go-ti ɛ pa ta kí sobi dɔ njékɔsi ta Kristi, kɔ kəm rəbi kí dow a mbati-né néndó lə-dé kí ngəm rəm. ɛ ulə dingəm meɛ dow-je-ti liə kí ɛ adi-dé mbete kinlé kadi d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ Lubə rəm, kadi d'uwə-nɔ lubi-lubi kɔ Jeju Kristi rəm tɔ.

Tɔji rɔ kɔ lapiya kí ra

¹ Mɔ 'ngatógi, bá m'ndàngi mbete kin m'adi Kiriya* dené kí Lubə mbəti-é rəm, m'adi ngan-é-je kí m'ndigi-dé ndigi kí tɔgrɔ-ti rəm. To mɔ kɔ kár-m bá m'ndigi-dé al, ngà dɛ lay kí 'gə ta kí tɔgrɔ-ti lé 'ndigi-dé tɔ. ² Je j'ndigi-si kɔ ta kí tɔgrɔ-ti uwə lo kisi meɛ-ji-ti ə à to meɛ-ji-ti sartagangi. ³ Kadi ramaji, kɔ koo kəmtondoo, kɔ lapiya lə Bəbi-ji Lubə, kɔ 'lə Jeju Kristi kí Ngon lə Bəbi-ji Lubə nɔy sə-ji meɛ ta-ti kí tɔgrɔ-ti, kɔ meɛ ndigi dow-je-ti.

*Ta kí dɔ ndigi dow-je-ti
1Jǎ 5:1-3*

* **1:1** 1:1 Ta lə dené kí 'ba-é Kiriya kɔ ngan-é kinlé à to ta kí sobi njékəwnə-je kí lo madi-ti je bè.

⁴ M'ra rǒnəl nǎ kǔ m'ingə nǎn-i-je kí dan-ti-je kí 'nǎiyə meɛ ta-ti kí tǔgrǔ-ti kǐ gangi-é kí ndukun kí Bobi-ji adi-ji pa-né lé ya. ⁵ †Kiriya, mbete kí m'ndàngi m'adi-i ngosnè kinlé, to ndukun kí sigi al, ngà to ndukun kí j'ingəi lo kulə gin-é-ti nǔ ya. M'dəji-i kadi jəi lé j'ndigi-nǎ. ⁶ Ə ndignǎ lé to təl rǔ go ndukun-je-ti liə. Ǝ kin bá to ndukun kí sǎi à nǎiyəi meɛ-é-ti titi kí ooi-né ta-é lo kulə gin-é-ti nǔ.

Ta kí sobi dǔ njéndó dow-je né-je kí ngǔm

1Jǎ 4:1-6; 2:18-23

⁷ Njékəda-je nǎ ya 'sane-nǎ kǐ dǔnangi lay. Dɛ 'nǎji təl kí Jeju Kristi təl rǔ-é dow-ti. Ooi, dow kí pa ta kí bè kinlé to njékədi dow-je rəm, njékəsi ta Kristi rəm. ⁸ Sǎi ya ooi go rǔ-si maji, kǔ kadi kullə kí j'rai lé tǔ kǔgi al, ngà kadi j'ingəi nékugə dǔji-ti mburuki-mburuki bane.

⁹ Dow kí rá-rá kí ɔw mbing ur rangi bi ǎ njàngi dǔ néndó-ti kí sobi dǔ Kristi kin al rəmə, to dow kí nam kàdǐ Lubə-ti al. Ngà dow kí ǎ njàngi dǔ néndó-ti kin rəmə, to dow kí nam kàdǐ Bobi-ji Lubə-ti rəm, nam kàdǐ Ngon-é-ti rəm. ¹⁰ Kinə dow ree rǔ-si-ti kǐ néndó bá to néndó kin al rəmə, uwəi-é kí rǔ-si-ti meɛ kəy-ti lə-si al rəm, bá 'rai-é lapiya al rəm! ¹¹ Kǔ dow kí ra lapiya dowbé rəmə, ɛ ində rǔ-é nati siə meɛ kullə ra-é-je-ti kí majal lé tǔ.

¹² Né-je nǎ tǔ kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-si ya ngà, m'ndigi ndàngi meɛ mbete-ti al. Kǔ m'ində meɛ-m dǔ-ti kí m'a kǔw koo-si ə m'a pa sə-si kǐ ta-m jǎ-jǎ kǔ kadi rǒnəl lə-ji ɔr njuti.

¹³ Nǎn lə ngonkǔ-i kí dené kí Lubə mbəti-é kinlé 'rai lapiya.†

† **1:5** 1:5 Jǎ 13:34; 15:12,17 † **1:13** 1:13 Ta lə dené kǐ nǎn-é kí tǔ nè kinlé à to ta kǐ sobi njékəwnǎ-je kí lo madi-ti kí njëndàngi mbete kinlé isi dan-dé-ti je bè.

Mbete kí njèkungi mutø kí Ja ndàngi Ta-je kí dɔ Mbete-ti kí njèkungi mutø kí Ja ndàngi

Njèkɔw kulø Ja ndàngi mbete kin kdɔ kulø-né dingəm mee dingəm-ti kí ri-é lə Gayusi. Mbete kinlé, ɛ ya to mbete kí goji itø mbete-je lay kí mee Mbete-ti lə Lubə. Mee mbete-ti kí nè Kinlé Ja pa ta kí sobi dɔ ta kí togrɔ-ti kì ndignə titi kí ɛ pa-né mee mbete-je-ti kí joo lé to. Mee mbete-ti kí nè kinlé Ja pa ta ɔsi-né kagi dɔ njéndó dow-je né-je-ti kí ngəm al, ngà ɛ pa ta ɔsi-né kagi dɔ dow-ti kí panjiyø maji al. Lo tum gin ndàngi mbete-ti lé, njèndàngi-é toji rɔ-é kí «'ngatógi.» Dow kí káre kin ya ndàngi mbete Poyta kí Maji kí ri Ja tò dɔ-ti bá ɛ ndàngi mbete lə Ja kí 1, 2, 3 rəm, ndàngi mbete Né-je kí 'teɛ dɔ-é ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí dɔsəy kí Ja ndàngi). Ja tum gin toji rɔnəl liə kdɔ Gayusi kí isi mee néra-ti kí togrɔ-ti. ɛ pa ta dɔ ndigi-ti kí tò mee Gayusi-ti kí ɛ toji loki uwə-né mba-je kí njèkɔw kilə mbe Poyta kí Maji lə Kristi kí rɔ-é-ti. Ngà Diotrepi, dingəm káre kí dan njékəwnə-je-ti kí Gayusi isi ɔr nɔ-dé rəmø, ɛ ra bin al. ɛ mbatu kuwə ngannjékullə-je lə Kristi rɔ-é-ti rəm, bá ɔgi dow-je kí rangi kadi d'uwə-dé kí rɔ-dé-ti rəm, ɛ ɔsi ta Ja rəm to. Go ta-ti kí Ja pa dɔ kullə ra Diotrepi-ti kí maji al lé, ɛ pa ta dɔ kullə ra Démétriyusi-ti kí maji to. Ta kí Ja idə Gayusi lé, ɛ idə-é kadi ndaji panjiyø kí majal kin al, ngà kadi ndaji panjiyø kí maji ('Ndó 11).

Toji rɔ kì lapiya kí ra

¹ †Ma 'ngatógi m'ndàngi mbete kin m'adi-i i Gayusi kí m'ində-i dan kəm-m-ti mee ta-ti kí togrɔ-ti. ² Ngonkɔ-m kí m'ində-i dan kəm-m-ti, m'ndigi kadi ɔw kì kete-kete mee né-je-ti lay ə kadi rɔ-i tò kì lapiya titi kí ndil-i tò-né kì lapiya kare kin bè to.

Kullə ra kí njururu lə Gayusi

Mat 10:40-42

³ Loki ngankɔ-ji-je kí njèkadmee d'i nu 'ree, 'pa ta lə ta kí togrɔ-ti kí tò mee-i-ti rəm, bá njiyø kí i njiyø mee-é-ti rəm kinlé, rɔ-m nəl-m nə. ⁴ Rɔnəl lə-m kí nə lé, to koo kí m'oo 'panè ngan-m-je 'njiyø mee ta-ti kí togrɔ-ti.

⁵ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, i to njèra né kì kadmɛɛ adi ngankɔ̄-ji-je kí njékadmɛɛ kí 'to mba-je kàrè, i 'ra sə-dé maji. ⁶ Ta lə ndigi kí i 'ndigi dow-je lé, dɛ 'pa ta-é rəsi nɔ̄ njékəwnɔ̄-je-ti. Kow mba lə-dé kàrè maji kadi i 'ra sə-dé dɔ-ti asi gangi-é-ti kí à nəl Lubə rəm tɔ. ⁷ Kdɔ dɛ d'ow kdɔ ta kí sobi dɔ 'Babə ə 'taa né ji njékadmɛɛ al-je-ti al. ⁸ Adi dow-je kí bè kinlé bá tò kadi j'uwəi-dé kì rɔ-ji-ti, kdɔ kadi j'toi njèra sə-dé kullə nati sobi dɔ ta kí tɔgrɔ-ti.

Kullə ra kí majal lə Diotrepì kì kullə ra kí njururu lə Démétriyusi

1Kɔ 4:18-21

⁹ M'ndàngi mbete sɛ m'adi njékəwnɔ̄-je; ngà Diotrepì kí bo to kí 'boy ngay dan-dé-ti ra-é kinlé uwə-ji kì rɔ-é-ti al. ¹⁰ Beba loki m'a tɛɛ rɔ-si-ti nɔ̄ɔ̄ rəmə, m'a pa ta rəsi dɔ kullə ra-é-je-ti. Ɛ lé pa ta-je kí maji al maji al dɔ-ji-ti; kin kàrè usi rɔ-é-ti al adi ngankɔ̄-ji-je kí njékadmɛɛ kí d'ow kàrè ɛ mbati kuwə-dé kì rɔ-é-ti rəm, bá ngankɔ̄-ji-je kí ndigi kuwə-dé kì rɔ-dé-ti kàrè ɔgi-dé rəm, bá tubə-dé dan njékəwnɔ̄-je-ti rəm.

¹¹ I kí m'ində-i dan kəm-m-ti, 'ndaji né ra kí maji al al, ngà né ra kí maji bá 'ndaji. Dow kí njèra né kí maji lé to dow lə Lubə, ngà dow kí njèra né kí maji al lé, gə Lubə al.

¹² Dow-je lay ya 'pa ta kí maji dɔ Démétriyusi-ti, ə ta kí tɔgrɔ-ti* kí ta-é-ti kàrè tɔji kí ɛ to dow kí maji tɔ, bá jɛ kàrè j'pa ta kí maji dɔ-é-ti ə i kàrè 'gə kí ta lə-ji to ta kí tɔgrɔ-ti.

¹³ Né-je nɔ̄ tò kadi m'ndàngi ta-é mbete-ti m'adi-i ya, ngà m'ndigi ndàngi mɛɛ mbete-ti al. ¹⁴ M'ində mɛɛ-m-ti kí m'a kow rɔ-i-ti mɛɛ ndɔ-je-ti kí à ree kin ə j'a pa-nɔ̄ ta kì ta-ji jà-jà. ¹⁵ Kadi lapiya nɔ̄y sə-i! Nam-i-je 'ra-i lapiya ə i kàrè 'ra lapiya nam-ji-je kàre-kàre lay adi-ji tɔ.

* **1:12** 1:12 Mɛɛ mbete-ti kí 'ndàngi kí ta greki lé 'panè to ta kí tɔgrɔ-ti bá pa ta kí maji dɔ Démétriyusi-ti.

Mbete kí Judì ndàngì

Ta-je kí dɔ mbete-tì kí Judì ndàngì

Judì ndàngì mbete kí gɔji kin adi dow-je kí Lubə ɓa-dé, ndigi-dé ɓá ngəm-dé adi Jeju Kristi (Lo ndó-é kí 1). To njékadmɛɛ-je kí rá ɓá ɛ ndàngì mbete lé adi-dé kàrè dow gə al. Ɛ ndàngì mbete ndəji-dé-né sobi dɔ njéndó dow-je né-je kí ngom kí njékisi dan majal-ti. Njèndàngì mbete lé toji rɔ-é kí n'to «Judì, ngonnjèkullə lə Jeju Kristi, n'to ngonkɔ Jaki» (Lo ndó-é kí 1). À to Jaki kinlé ya ɓá ndàngì mbete kí ri-é tɔ dɔ-ti mɛɛ kunmindi-ti kí sigi ('Ndó ta-je kí dɔ mbete-ti kí Jaki ndàngì). Judì dɛ kì Jaki 'to ngankɔ Jeju ('Ndó Mat 13:55; Mar 6:3). Néndó-je kí ngom lé isi taa lo adi Judì inə kɔ ta kí dɔsɔy ə təl ulə dingəm mɛɛ dow-je kí ɛ ndàngì mbete kin kɔ kadi-dé lé, kɔ kadi 'rɔ kɔ kadmɛɛ (Lo ndó-é kí 3). Dan njèndàngì mbete kunmindi kí sigi lé, dow kí pa ta kí dɔ ta kí gangi-ti lə njékəɔta-je kin ngə nɔ asi kì Judì ya goto. Ta kí gangi kí sobi dɔ majal kí tɔ mɛɛ Kunmindi-ti kí Low rəm, ɓá ɛ kí tɔ mɛɛ mbete-je-ti kí rangi kí goto mɛɛ Kunmindi-ti kí Low rəm lay ya Judì təl un pa mɛɛ mbete-ti kinlé. Ta-je lə njékɔwkulə Piyər kí pa mɛɛ Mbete-ti liə (2Pi 2:1-3:4) kin kàrè ɛ pa tɔ. Ɛ ole mɛɛ dow-je kí ɛ ndàngì mbete adi-dé, kí njékɔwkulə-je lə 'Babe Jeju Kristi 'pa ta-é kete kí ko dow-je kí bè kin d'a ree nɔɔ, ɓá ɛ ulə dingəm mɛɛ-dé-ti kadi d'ə gərərə dɔ kadmɛɛ-ti. Ɛ təl ta mbete liə kì tərndi dɔ dow-je-ti kí ɛ ndàngì mbete adi-dé rəm ɓá ɛ ɔsi gaji Lubə rəm.

Toji rɔ kì lapiya kí ra

¹ †Ma Judì ngonnjèkullə lə Jeju Kristi rəm, ngonkɔ Jaki rəm, ɓá m'ndàngì mbete kin m'adi-si səi kí Lubə kí Bɔbi-ji ɓa-si rəm, ində-si dan kəm-é-ti rəm, ɓá ngəm-si kɔ Jeju Kristi. ² Kadi Lubə adi koo kəmtondoo, kì lapiya, kì ndigi liə tɔ mburuki-mburuki dɔ-si-ti!

Njékilə kují dɔ Lubə-ti al kì kullə ra-dé-je

2Pi 2:1-22; 3:1-3

³ Səi kí m'ində-si dan kəm-m-ti, kaji lə-ji kí j'ori-nə dɔ-ti lé low nɔ ya ɓo ndàngì ta kí sobi dɔ-é kadi-si ra-m lɔti-lɔti, ngə kí nè kinlé m'oo kí tɔ dɔ-m-ti kadi m'ndàngì m'adi-si kɔ kadi m'ulə-né dingəm mɛɛ-si-ti kadi 'roi dɔ kadmɛɛ-ti kí

† 1:1 1:1 Mat 13:55; Mar 6:3

Lubə adi njékaa njay-je nja káre-rè ya sartagangi. ⁴ Kdotalə dow-je madi 'tandi dan-si-ti nɔɔ ə to dow-je kí ta kí gangi kí dɔ-dé-ti kàrè ta-é toki ndàngi low nɔ rəm ngá. Dɛ d'ilə kuji dɔ Lubə-ti lə-ji al, adi ta lə ramaji liə kin bá təl to jirə ra kaya lə-dé rəm, bá Ngar lə-ji kí káre-rè kí to 'Babe Jeju Kristi kin kàrè 'naji 'panè 'gə-é al rəm tɔ.

⁵ To né-je kí 'gəi lay ya ngá, ngà m'ndigi kole mɛɛ-si dɔ-ti kí ndɔki 'Babe taa Israyel-je kí 'to gin dow-je liə ilə-dé taá dɔnangi Ejipti-ti ya, ngá go-ti adi njémɛɛngə-je d'oy. ⁶ Malayka-je kí 'ngəm kasi gaki lə-dé al, ngá d'inə lo kisi-dé kí sɔbi dɔ-dé lé, 'Babe ilə-dé sil kilə kí sartagangi kiring lo kí ndul-ti kdɔ ngəbi-né ndɔ kí boy kí to ndɔ gangta. ⁷ Bè ya tɔ, loki dow-je kí Sɔdɔm kɪ Gɔmɔr kɪ bebo-je kí tɔ sə-dé ngɔsi d'ungi-nə ko kaya-é-ti kin adi 'ra kaya d'ur-né kɔbi-ti kí dum lé, Lubə un pər kí tɔ sartagangi bá adi-dé-né kɔ kadi dow-je d'oo-né tɔ.

⁸ Lay bè ya kàrè, dowbé-je kí 'tandi dan-si-ti kinlé, tagir-je lə-dé kí mɛɛ wəy ra adi d'un rɔ-dé 'ra-né né kí tɔ nɛ rəm, 'nədi tɔgi kí 'Babe ɔw-né dɔ-dé-ti rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ njériɓa-je-ti* rəm tɔ. ⁹ † Misəl kí to káre dan 'boy-je-ti lə malayka-je kin ya kàrè, loki mbati ta ta Sú-ti ə naji-é-né ta-ti kí sɔbi dɔ nin Moiyiji lé, ɛ pa ta kí maji al dɔ-é-ti gangi-né ta dɔ-é-ti al. Ngà Misəl lé panè: Kadi 'Babe ndàngi-i!

¹⁰ Ngà dowbé-je kinlé, né kí 'gə al ya kàrè 'pa ta kí maji al dɔ-ti ə dɛ lé négə lə-dé kí koji-dé-ti kí toki négə lə dɔ-je bè kinlé, tɔ kdɔ tuji lə-dé ya par. ¹¹ Tuji à kusi dɔ-dé-ti! Kdotalə dɛ d'un dɔ nja Kayin; ə ta lə là ya dɛ d'inə-né rɔ-dé yaki 'ndaji-né kullə dɔkində lə Balam rəm, bá ko dɔngə lə Kore adi d'oy kɔgi rəm tɔ.

¹² Dɛ bá 'to njéjunglu lo nékuso nam lə-si. D'ilə rɔsɔl kɔgi ya d'uso né ublu-ublu ə kəm-dé tɔ kɪ dɔ rɔ-dé dɛ-ti ya. 'Tanə kí ndi kí ɔw kɪ kədi al ya kàrè ijə damdər bá yəl ɔr-é kɔgi kin bè rəm, 'tanə kɪ kagi-je kí d'a kandi nɔykada ya rəmə d'andi al kin bè rəm, d'ɔr-dé kɪ njirə-dé burə, d'oy nja joo; ¹³ 'tanə kɪ pungum man babo kí tal bum-bum ə ungi əm-é kí tɔ nɛ ndaa-ti kin bè rəm, 'tanə kɪ kər-wəi-je kí njékilə mbuu ə Lubə ra lo kí ndul ndi-ndi kí à tɔ sartagangi ya isi ngəbi-dé-né kin bè.

¹⁴ Enɔki kí to gin ka kí njèkungi-ti siri go Adam-ti lé kàrè, pa ta kí ta Lubə-ti sɔbi-né dɔ dowbé-je kinlé panè: «Ooi, 'Babe à ree kɪ kosi malayka-je liə kí d'aa njay kí kɔr-dé ra budɔgi dɔgi lo nɔ ¹⁵ kdɔ gangi-né ta dɔ-dé-ti lay rəm, kdɔ

* **1:8** 1:8 Njériɓa-je kinlé dow-je madi 'panè to ndil-je, dɛ kí nɔ-je 'panè to Malayka-je ə dɛ kí rangi 'panè to ta kí sɔbi dɔ dow-je kí ri-dé ɓa nɔ tɔ. † **1:9** 1:9 Ntd 12:7

kadi dow-je lay kí njékilə kuji dɔ Lubə-ti al lé, d'ɔr go kullə ra-dé-je lay kí ɔsi ta Lubə rəm, d'ɔr go ta-je lay kí nga-nga kí 'pa d'ɔsi-né Lubə kɪ ta kin rəm tɔ.»

¹⁶ Dowbé-je kinlé, 'to njéyun ta-je, kɪ njébaa ta-je, kɪ njéra kəmnda né-je. Dɛ 'tidə ta-je kí al dɔ-dé dɔ-dé d'ədi-né kəm dow-je kɔ kingə-né né ji-dé-ti.

¹⁷ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti lé, né-je kí ndoki njékɔwkulə-je lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi 'pa ta-é d'adi-si kinlé, adi mɛɛ-si ole dɔ-ti. ¹⁸ †Ndoki d'idə-si 'panè: «Kaglo-je-ti kí dɔbəy-ti lé, dow-je d'a to njésoklo-je ə d'a ra né-je kí ilə kuji dɔ Lubə-ti al kí go gangi-é-ti kí kəmnda-é ra-dé-né.» ¹⁹ Ooi, dowbé-je lé ya ngá ɛn! Dɛ 'to njéra dow-je kadi 'gángi-nə, 'to njéra né kí daji rɔ-dé ndigi, 'to dow-je kí Ndil kí aa njay goto mɛɛ-dé-ti.

Ta kullə dingəm mɛɛ-nɔ-ti

²⁰ Ngà səi kí j'ində-si dan kəm-ji-ti kinlé, səi ya kɪ dɔ rɔ-si 'mbusi nja-nə dɔ kadmɛɛ-ti lə-si kí aa njay kin rəm, 'pai ta kɪ Lubə kɪ takul Ndil kí aa njay rəm, ²¹ ɔi gərərə mɛɛ ndigi-nə-ti lə Lubə 'ngəbi-né koo kəmtondoo lə 'Babe lə-ji Jeju Kristi kɔ kiskəm kí tɔ sartagangi.

²² Dɛ kí nɔ-je kí 'tadi tii-tii lé, ooi kəmtondoo lə-dé ²³ adi to kaji kí kadi aji-dé ta pər-ti. Ngà dɛ kí dan-ti-je rəmə, ooi kəmtondoo lə-dé kɪ bəl mɛɛ-si-ti, ə itəi majal-je lə-dé ngərəngi kɪ kubi-je kí rɔ-dé-ti burə titi né kí kubi-je lə-dé kərə majal ra adi tɔ nɛ bə tɔ.

²⁴ Njəkasi ngəm-si kadi kusi ya usi al, kí to njəkadi ɔi dan rɔnəl-ti lo riba-ti liə kɪ ta dɔ-si-ti al kinlé, ²⁵ to Lubə ya kɪ kár-é, Njəkaji-ji kɪ takul 'Babe lə-ji Jeju Kristi. Low lə low-je rəm, bəne bə kin rəm, bá kɪ dɔ bəl-bəl rəm kin ya kadi kɔsgaji, kɪ kɔbɛ, kɪ rɔngə, kɪ tógi to kí liə! Amen!

Né-je kí 'teḡ kì dɔ-é Ta-je kí dɔ mbete Né-je kí 'teḡ kì dɔ-é

To Jeju Kristi bá teḡ dɔ né-je ('Ndó 1:1), ə ɛ bá mbete kinlé pa ta liə n̩. Dow-je kí 'ndàngi mbete kin d'adi-dé dɔsɔy lé, 'to njékəwn̩-je-ti kí gay-gay kí siri kí dɔnangi Aji-ti kí ngon-é kí bone 'ba-é Turki kí 'ndàngi ta-é lo kɔr-é-ti kí 2 kì 3. D'ingə k̩ dɔ kadm̩ɛ lə-dé, ə né-je kí 'teḡ kì dɔ-é kinlé to kɔ kulə dingəm m̩ɛɛ-dé-ti, ə tɔji-dé kí takul Jeju Kristi lé, Lubə à tət̩ rɔ majal rəm, à gangta dɔ Sú-ti, ngà dɛ kí 'to kí liə bá à tɔr ndi-é dɔ-dé-ti tɔr kí sartagangi. Njèndàngi mbete kin ya kì dɔ-é kàrè ingə k̩ kaglo-ti kí ɛ ndàngi-né né kí 'Babe teḡ kì dɔ-é adi-é lé. J̩ lé, d'uwə-é d'ilə-é dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan babo-ti kí 'ba-é Ejé kɔ ta lə Jeju Kristi kí ɛ pa maji. ɛ tɔji rɔ-é panè n'to «J̩, kí ngonkɔ-si kí njèkadm̩ɛ rəm, bá madkullə lə-si dan n̩ m̩ɛ-ti» ('Ndó 1:9). À to J̩ kí njèkɔwkulə ya bá ndàngi mbete Poyta kí Maji rəm, mbete-je kí mutə kí ri-é tò dɔ-ti rəm. Mbete né-je kí 'bɔyɔ bá 'teḡ kì dɔ-é lé, titi n̩ kì mbete-je kí dan-ti-je kí m̩ɛ Kunmind̩-ti kí Low, ə kí n̩ lé to mbete lə Daniyel; to mbete-je kí teḡ kì dɔ kɔjra-je kì kullə ra-je lə Lubə kì takul né kí ra dow toki n̩ bè, kì né-je kí maji koo al rəm, dow oo nja káre al rəm. Né-é-je kinlé kɔr m̩ɛ-é kí tɔgrɔ-ti kí aa yéréré goto ya kàrè, maji-é lé to koo kí dow oo kí Lubə ra go kunmind̩-je liə lay ya. Lo kɔr sɔy mbete kinlé, j'oo tət̩ rɔ lə Jeju Kristi dɔ né-je-ti kí 'pa ta-é m̩ɛ mbete tum gin né-je-ti loki dow al-né dɔ ta lə Lubə bá majal andi-né dɔnangi-ti. J'a pa titi J̩ bè, panè: «Am̩n! I 'Ree, 'Babe Jeju!» ('Ndó 22:20)

Kulə gin ta

¹ Né-je kí sɔbi dɔ Jeju Kristi kí to né-je kí tò lo bɔyɔ-é-ti bá Lubə teḡ kì dɔ-é, adi to né-je kí tò kadi à ra né ngɔsnè bá Lubə in̩ ji Jeju-ti kadi tɔji ngannjékullə-je liə. Bɛba Jeju ulə malayka liə rɔ ngonnjékullə-ti liə J̩ kadi adi kəm-é ijə dɔ-ti. ² Titi kí J̩ oo-né né-je kì kəm-é lé, ɛ ilə mbɛ ta lə Lubə rəm, ta lə Jeju Kristi rəm. Né-je lay kí ɛ oo lé, ɛ pa ta-é adi dow-je.

³ Ta-je kí ta Lubə-ti kí 'ndàngi m̩ɛ mbete-ti kinlé, njèndó-é kadi dow-je lé to njènékum̩, bá njékoo ə təl rɔ-dé go-ti

kàrè 'to njénékumə-je tɔ. Kdɔtalə, kaglo kí né-é-je kin à ra-né lé nà̀y ndɛ̀ bè.

Lapiya kí ra kà kɔsgaji

⁴⁻⁵ †Mə Jə m'ndàngi mbete kin m'adi njékəwnə-je kí gin siri kí dɔnangi Aji-ti. Kadi njèkisi kete low, kí to njèkisi ngɔsnè, kí à ree rəm, kadi ndil-je liə kí siri kí d'ə̀ nò kalikɔbe-ti liə rəm, kadi Jeju Kristi kí to njèkə̀ dɔ ndi-é-ti d'adi ramaji, kà lapiya lə-dé nà̀y sə-si. Jeju Kristi lé, to dow kí dɔsəy kí tɔsi ndəl ində lo tɛḡ tagangi, to kí 'boy dɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

Ǝ kí to njëndigi-ji, njèkɔr-ji kɔgi mɛḡ majal-je-ti lə-ji kà takul məsi-é ⁶ †bá təl-ji dow-je kí gin ngar-ti rəm, təl-ji njégugnə-je kí njéra kullə lə Bɔbi-é Lubə rəm lé, kadi kɔsgaji, kà tógi to 'liə kà dɔ bal-bal! Amən! ⁷ †Ooi, ɛ isi ree dan kilndi-ti. Dow-je lay ya d'a koo-é kà kəm-dé, bá dɛ̀ kí d'osi-é kà ningə lé ya kàrè d'a koo-é kà kəm-dé rəm tɔ. Ree liə à təl gin ndingə̀ lə gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè. Oiyó, Amən! ⁸ †'Babə Lubə kí njètógi-je lay, kí njèkisi kete low, kí to njèkisi ngɔsnè, kí à ree lé panè: «Mə bá m'to Alpa kà Omega.»*

Né kí ra Jə kà nɪ̀ bè

⁹ Mə Jə kí m'to ngonkɔ-si kà takul Jeju, adi m'ingə̀ kɔ̀ sə-si nati rəm, m'to dow kí kɔbe-ti liə nati sə-si rəm, m'uwə rɔ-m ngə̀ nati sə-si lé bá, ndɔki d'uwə-m d'ilə-m dɔnangi-ti kí 'ba-é Patmosi kí to dɔgore lo kí dan ba-ti, kdɔ ta lə Lubə kí m'pa rəm, kdɔ ta kí tɔgrɔ-ti kí sɔbi dɔ Jeju kí m'pa lé rəm tɔ. ¹⁰ Mɛḡ ndɔ-ti lə 'Babə lé, Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə m'oo ndi dow ba go-m-ti boy titi ká təbi mbanga bè ¹¹ panè: Né kí 'isi 'oo kinlé, 'ndàngi mbete-ti ə 'ulə-né adi njékəwnə-je kí gin siri, adi to dɛ̀ kí bebo Epeji-ti, kà bebo Ismir, kà bebo Pərgam, kà bebo Tiyatir, kà bebo Sardəsi, kà bebo Piladelpi, kà bebo Laodise.

¹² Go-ti, m'təl kəm-m kdɔ kadi m'oo dow kí pa sə-m ta lé. Beba lokì m'təl kəm rəmə, m'oo kagi nəḡ lampi siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né ¹³ ə dow madi tanə̀ kà Ngon lə dow ə mbunə̀ kagi nəḡ lampi-je-ti lé. Ǝ ulə kubi kà boy yul rɔ-é-ti, bá dɔɔ bədi-é kà ndaá dɔɔ bədi kí 'ra kà lɔr tɔ. ¹⁴ Dɔ-é, puti nda titi kubi kí nda bè rəm, titi kɔsi bè rəm tɔ. Kəm-é ɔ̀ njoy-njoy titi ndɔ̀ pər kí tɛḡ bilim-bilim kin bè. ¹⁵ Nja-é ndɔ̀y mbuy tanə̀ kà ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bè, bá ndi-é

† **1:4-5** 1:4-5 Ntd 4:5 † **1:6** 1:6 Ntd 5:10 † **1:7** 1:7 a Mat 24:30; Mar 13:26;

Luk 21:27; 1Te 4:17; b Jə 19:34,37; d Mat 24:30 † **1:8** 1:8 Ntd 22:13 * **1:8** 1:8

Alpa lé kɔr mɛḡ-é to tum gin né ə Omega kɔr mɛḡ-é to təl ta né ('Ndó Ntd 1:17).

ba titi-nḡ ká man babo-je bè rəm tɔ. ¹⁶ E uwə kərwəi-je siri jikɔl-é-ti, bá kiyəɔ kí d'ɔl ta kati-é joo lay ndəti-ndəti teḡ ta-é-ti, bá takəm-é ndógi tanḡ kà kàdì kí teḡ kəm-é rəsi-rəsi ɔsi kin bè rəm tɔ.

¹⁷ †Lokì m'oo-é rəmə, m'usi nangi nja-é-ti titi dow kí oy bè. Beba un jikɔl-é ində dɔ-m-ti ə panè: 'Bəl al! Mḡ ya m'to njətum gin né rəm, m'to njətɔl ta né rəm, ¹⁸ mḡ m'isi kəm. Ndɔki m'oy, ngà kí nè kinlé m'isi kəm kà dɔ bal-bal. M'ow kà tógi dɔ koy-ti rəm, bá dɔ lo kí koó-ti rəm tɔ. ¹⁹ Beba né-je kí i 'oo ngá, kà né kí isi ra né kí ngosnè-ti, kà né kí à ra-né go-ti gogi lé, 'ndàngi mbete-ti. ²⁰ Ngà kərwəi-je kí siri kí 'oo jikɔl-m-ti, kà kagnḡ lampi-je siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né lé, ta kí dɔ-dé-ti kí tò lo bɔyɔ-é-ti lé, kɔr mɛḡ-é ɔn: Kərwəi-je kí siri lé, to malayka-je lə njékəwnḡ-je kí gin siri lé, ə kagnḡ lampi-je kí siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né lé, to njékəwnḡ-je kí gin siri lé tɔ.

2

Njékəwnḡ-je kí bebo Epeji-ti Knj 20:28-31

¹ «'Ndàngi mbete adi malayka* lə njékəwnḡ-je kí bebo Epeji-ti 'panè: 'Oo, njəkuwə kərwəi-je siri jikɔl-é-ti, kí to njènjiyə dan kagnḡ lampi-je-ti siri kí to kagi-je kí lɔr bá 'ra-né lé panè: ² M'gə kullə ra-i-je, m'gə kɔɔ-je lə-i, bá m'gə kuwə rɔ ngḡ lə-i rəm tɔ. M'gə kí i 'a kisi dɔ-ti kà njémɛḡendul-je al. Beba njéba rɔ-dé njékəwkulə-je lé, i 'nḡ-dé 'oo, adi 'gə-dé kí 'to njékəɔdta-je bi 'to njékəwkulə-je al. ³ I 'uwə rɔ-i ngḡ rəm, 'ingə kḡ kɔɔ ta lə-m rəm, bá kɔɔ ra-i go-m-ti al rəm tɔ. ⁴ Ngà né kí m'ow-né sə-i kà ta ɔn: Ndigi kí dɔsḡy kí ndɔki i 'ndigi-m lé bá, i 'tusi inḡ. ⁵ ɔn é adi mɛḡ-i ole dɔ lo kí i-ti usi, inḡ panjiyə-i kí majal kɔgi ə 'təl un kullə ra-i-je kí dɔsḡy ndɔki lé gogi. Kinə inḡ panjiyə-i-je kí majal kɔgi al rəmə, m'a kɔw rɔ-i-ti ə m'a kun kagnḡ lampi lə-i lo kḡ-é-ti kɔgi. ⁶ Bè ya kàrè, né kí i 'ra adi maji ɔn: I 'mbati kullə ra dow-je lə Nikola titi kí mḡ m'mbati-né kin bè tɔ.»

⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnḡ-je kí gay-gay. Ndil kí aa njay idə-dé panè: Dow kí tətì rɔ lé m'a kadi-é uso kandi kagi kiskəm kí ḡ be kisi maji-ti lə Lubə.

Njékəwnḡ-je kí bebo Ismir-ti

† 1:17 1:17 Ntd 2:8; 22:13 * 2:1 2:1 Ta-je kinlé sobi dɔ njékəwnḡ-je kí gin siri. Ə Malayka-je lé à to njékərnḡ njékəwnḡ-je. † 2:7 2:7 Ntd 22:2

⁸ †'Ndàngi mbete 'adi malayka læ njékəwnə-je kí bebo Ismir-ti ə 'panè: 'Oo, ɛ kí to kí dɔsəy rəm, to sɔy dow-je rəm, kí ndɔki oy fá tɔsi ndəl ində lo tɛḡ lé panè: ⁹ M'gə kɔ̀ kɪ ndoo læ-i ya, ngà 'to njènékingə. Ta-je kí maji al maji al kí dow-je kí 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je d'isi 'pa dɔ-i-ti kin kàrè m'gə rəm. Dɛ 'to kəykəwnə læ Satə. ¹⁰ 'Bəl kɔ̀ kí 'a kingə kin al; Sú à kungi dow-je kí dan-ti-je kí dan-si-ti dangay-ti kdɔ nə-si-né, ə a kingəi kɔ̀ ndɔ dɔgi. 'A dɔ ndi-i-ti njàngi sar ya kadi 'oy-né rəmə, m'a kadi-i jɔgi tətɔrɔ kí sɔbi kiskəm. ¹¹ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idə-dé panè: Dow kí tətɪ rɔ lé, koy kí nja joo à tɔl-é al ngá.

Njékəwnə-je kí bebo Pərgam-ti

¹² 'Ndàngi mbete adi malayka læ njékəwnə-je kí bebo Pərgam-ti ə 'panè: 'Oo, njékɔw kɪ kiyəɔrɔ kí d'ɔl ta kati-é joo lay ndəti-ndəti panè: ¹³ M'gə lo kisi-i. Lo kisi-i kinlé fá kalikɔ̀bɛ læ Satə tò-ti. Bè ya kàrè i 'nam sə-m, fá Antipasi kí to dow kí tɔgrɔ-ti kí to njèpata læ-m kadi dow-je kí 'tɔl-é bɛ læ-i kí to lo kisi Satə kin kàrè, ndɔ-é-ti kinlé i 'naji ta dɔ kadmɛɛ-ti læ-i kí adi-m lé al rəm. ¹⁴ Ngà né-je kí m'ow-né sə-i kɪ ta ɔn: I adi dow-je kí njéndigi néndó læ Balam d'isi rɔ-i-ti; Balam lé ndɔki ndó Balaki kadi ədi Israyel-je kadi d'uso dɔ-je kí 'pole-né magi-je rəm, fá ədi-dé kadi 'ra kaya rəm tɔ. ¹⁵ Bəy fá, i adi njéndigi néndó læ dow-je læ Nikola lé d'isi rɔ-i-ti tɔ. ¹⁶ Bəba 'iŋə panjiyə-i-je kí majal kin kɔgi al rəmə, ngɔsnè ya m'a kɔw rɔ-i-ti nɔɔ ə m'a rɔ sə-dé kɪ kiyəɔrɔ kí ta-m-ti.

¹⁷ †Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin. Ndil kí aa njay idə-dé panè: Dow kí tətɪ rɔ lé, m'a kadi-é nékuso kí 'ba-é maan kí to né kí tò lo bɔyɔ-é-ti, fá m'a kadi-é ər kí nda ə ər-é kinlé d'a ndàngi ri kí sigi titi; to ri kí 'ba-é ya kɪ kár-é à gə bi dow kí rangi à gə al.

Njékəwnə-je kí bebo Tiyatir-ti

¹⁸ 'Ndàngi mbete 'adi malayka læ njékəwnə-je kí bebo Tiyatir-ti ə 'panè: 'Oo, ta kí Ngon læ Lubə kí kəm-é ɔ̀ njoy-njoy titi ndɔ pər kí tɛḡ bilim-bilim ə nja-é ndɔy mbuy tana kɪ ngowla kí dow ulə dan yalpər-ti bè pa ɔn: ¹⁹ M'gə kullə ra-i-je, m'gə ndigi kí 'ndigi-m, m'gə kadmɛɛ læ-i, m'gə né kí 'isi 'ra adi-m, m'gə kuwə rɔ ngə læ-i, fá m'gə kí kullə-je kí 'ra gogi nè nə itə ɛ kí kete. ²⁰ Ngà né kí m'ow-né sə-i kɪ ta ɔn: Jejabəl kí to dené kɪ njəba rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti lé, i

inḡ-é adi ndó-né ngannjékullə-je lə-m ur-dé-né wale adi 'ra kaya, bá adi d'uso dɔ-je kí 'pole-né magi-je rəm tɔ. ²¹ M'inḡ kaglo m'adi-é kadi inḡ-né panjiyə-é-je kí maji al kɔgi, ngà panjiyə-é kí maji al kí to kaya kí ra lé, ɛ ndigi kinḡ kɔgi al. ²² Yən! Kinə njera siə kaya-je d'inḡ panjiyə-dé-je kí maji al kí ɔw nati kà néndó liə kin kɔgi al lé, m'a kungi-dé dɔ tirə-ti dan kɔ-ti kí nɔ nati siə. ²³ M'a tɔl ngan-je liə kɔgi. Rəmə njékəwnɔ-je kí gay-gay lay d'a gə kí mɔ lé m'to njètən tagir-je, kà né-je kí ɔyɔ rɔ-é mɛɛ dow-je-ti, adi m'a kugə nɔ-nɔ kí go kullə ra-é-je-ti. ²⁴ Ngà sɔi ndəgi njékəwnɔ-je lay kí bebo Tiyatir-ti kí 'ndigi néndó kí maji al kin al rəm, 'gəi né kí dɛ 'ba-é ta lə Satɔ kí tɔ lo ɔyɔ-é-ti kin al rəm lé, m'idə-si m'panè: Mɔ m'ində nékotɔ kí ɔy kí rangi dɔ-si-ti al ngá. ²⁵ Ngà né kí tɔ ji-si-ti kinlé, uwəi njarara ya sar kadi m'ree-né.

²⁶ Dow kí tətɔ rɔ, kí ra kullə lə-m ya sar tɔl-né ta-é lé, m'a kadi-é ɔw kà tɔgi dɔ gin dow-je-ti kí gay-gay. ²⁷ Beba ɛ à kɔr nɔ-dé kà ngowla ji-é-ti, kdɔ tɛti-dé-né dɛki-dɛki titi kí dow tɔɔ-né bɔy kí ra kà anji kin bè. Mɔ ya kàrè Bɔbi-m adi-m tɔgi kinlé bè tɔ. ²⁸ Dow kí tətɔ lé, m'a kadi-é ngòrongi kí njéndógi ta lo kaa-ti. ²⁹ Dow kí mbi-é tɔ rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnɔ-je kí gay-gay kin.

3

Njékəwnɔ-je kí bebo Sardəsi-ti

¹ 'Ndangi mbete adi malayka* lə njékəwnɔ-je kí bebo Sardəsi-ti ə 'panè: 'Oo, njékɔw kà kərwəj-je siri, kà ndil-je lə Lubə kí siri lé panè: M'gə kullə ra-i-je: Ri-i ba titi dow kí isi kəm bè ya, ngà i oyi mburuki.

² 'Isi kəm dɔ rɔ-i-ti ə 'mbusi nja ndəgi-é-je kí d'ɔw kdɔ koy mburuki kin tɔ, kdɔ m'oo kí kullə ra-i maji ɔr njuti nɔ Lubə-ti lə-m al. ³ †Kəm rəbi kí i oo-né ta lə Lubə, kà kəm rəbi kí i taa-né lé, 'adi mɛɛ-i ole dɔ-ti. 'Tɔl rɔ-i go-ti ə inḡ panjiyə-i-je kí majal lé kɔgi. Kinə 'isi kəm dɔ rɔ-i-ti al lé, m'a kɔw rɔ-i-ti titi-nɔ kà njəbogi bè adi 'a gə dɔ kàdɔ kí m'a kɔw kubə-i-né nangɔ busi lé al. ⁴ Bè ya kàrè, i ɔw kà dow-je madi mɛɛ bebo Sardəsi-ti nɔɔ kí 'to dow-je kí kullə ra-dé tɔ nɛ takəm Lubə-ti al; dɛ d'a njiyə sə-m kà kubi-je kí nda mbəy-mbəy rɔ-dé-ti kdɔ dɛ 'to dow-je kí d'asi gaki.

⁵ †Beba dow kí tətɔ rɔ lé, à kulə kubi kí nda mbəy-mbəy rɔ-é-ti, m'a bujuru ri-é kɔgi mɛɛ mbete kiskəm-ti al, m'a pa

* **3:1** 3:1 Ta-je kinlé sɔbi dɔ njékəwnɔ-je kí gin siri. ə Malayka-je lé à to njékərnɔ njékəwnɔ-je. † **3:3** 3:3 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 16:15 † **3:5** 3:5 a Ntd 20:12; b Mat 10:32; Luk 12:8

ta liə rəsi nɔ̀ Bɔ̀bi-m-ti, kì nɔ̀ malayka-je-ti liə panè: Ǝ to dow lə-m ya.

⁶ Dow kí mbi-é tò rəmə kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin.

Njékəwnə-je kí bebo Piladɛlpi-ti

⁷ Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí mɛɛ bebo Piladɛlpi-ti 'panè:

'Oo, ta kí njèkaa njay,

njèra né kí tɔgrɔ-ti,

njèkɔw kì lakere lə Dabidi,

ɛ kí tɛɛ tarəbi ə dow kí rangi

à kasi kuti al, uti tarəbi ə

dow kí rangi à kasi tɛɛ al lé panè:

⁸ M'gə kullə ra-i-je. I 'to njètɔgi kí ngay al ya, i 'təl rɔ-i go ta-ti lə-m, kadi 'naji 'pane 'gə-m al kin kàrè i 'naji al rəm tɔ. Beba m'tɛɛ tarəbi m'adi tò tagra nɔ̀-ɪ-ti ə dow kí à kasi kuti ya goto. ⁹ 'Oo, kuti dow-je kí 'to njékəwnə-je lə Satə, 'to jipi-je al ya 'ba rɔ-dé jipi-je adi 'to njékəɔta-je kinlé, m'ungidé ji-ɪ-ti. 'Oo, m'a kadi 'ree 'səbi takəm-dé nangi nɔ̀-ɪ-ti rəmə d'a gə kí m'ndigi-ɪ. ¹⁰ Ta lə-m kí sɔbi dɔ kuwə rɔ ngə lé, i 'to njètəl rɔ-i go-ti, adi mɔ kàrè, kaglo kí nənə à ree dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay lé, m'a ngəm-ɪ. ¹¹ M'isi m'ɔw nɔ̀ɔ ngɔsnè. 'Uwə né kí ji-ɪ-ti lé ngə kɔ kadi dow madi taa nékugə dɔji-ɪ kí to jɔgi lə njètətrɔ lé al.

¹² †Dow kí njètətrɔ lé, m'a kadi-é to kagi ngɔw dan kəy lə Lubə lə-m ə ɛ à tɛɛ mɛɛ-é-ti kɔgi ndə al. M'a ndàngi ri Lubə lə-m rɔ-é-ti rəm, bebo lə Lubə lə-m kí to bebo Jorijaləm kí sigi kí ɪ dɔrɔ-ti rɔ Lubə-ti lə-m lé, m'a ndàngi ri-é rɔ-é-ti rəm, bá ri-m kí sigi lé kàrè, m'a ndàngi rɔ-é-ti rəm tɔ.

¹³ Dow kí mbi-é tò rəmə, kadi oo-né ta kí Ndil kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin!

Njékəwnə-je kí bebo Laodise-ti

¹⁴ Ndàngi mbete adi malayka lə njékəwnə-je kí mɛɛ bebo Laodise-ti 'panè: 'Oo, ɛ kí ri-é lə Amən, njèkoo né ə pa ta dɔ-ti mindi-é joo al kí njèra né kí tɔgrɔ-ti, kí to njèkində né-je nati kì Lubə lé panè: ¹⁵ M'gə kullə ra-i-je. I 'sɔl al rəm, bá i 'tungə al rəm. Kinə 'a sɔl rəmə 'sɔl, kinə 'a tungə rəmə 'tungə! ¹⁶ Bè al rəmə, m'a tɔmɔ-ɪ kɔgi, kɔ i lé 'la laa bi 'sɔl al rəm, 'tungə al rəm. ¹⁷ Kɔ ta kí i ya 'pa panè:

m'to njènékingə, m'ra né

m'ingə-né né nɔ̀ adi m'ɔw

ndoo né madi al rəm,

adi i 'gə kí kəm-ɪ tò ndoo al rəm,

'gə kí 'to dangi-ti al rəm,
 'gə kí 'to njèndoo al rəm,
 'gə kí 'to njèkəmtɔ al rəm,
 'gə kí ɔw kuti-i dum al rəm;
 gin-é kin bá,

¹⁸ m'ɔji-i-né ta kadi 'ree rɔ-m-ti
 'ndogɪ lɔr kí 'leḡ pərəə maji kin,
 kdɔ kadi 'təl-né njènékingə rəm,
 kadi 'ndogɪ kubi-je kí ndaá ulə rɔ-i-ti
 kadi kuti dum lə-i lé rɔsɔl-é goto rəm,
 kadi 'ndogɪ kumə kilə kəm-ti,
 kdɔ kadi ilə kəm-i-ti kadi oo lo maji.

¹⁹ †Mə lé, dow-je lay kí m'ndigɪ-dé lé, m'ndàngɪ-dé rəm,
 bá m'ində-dé m'ɔji-dé rəm tɔ. Beba adi rɔ-i tungə ə inə
 panjiyə-i-je kí majal kɔgi! ²⁰ 'Oo, m'a takəy-ti ə mə m'ində
 takəy, kinə dow oo ndi-m, ə teḡ takəy adi-m lé, m'a kandi
 go-é-ti, m'a kuso siə né rəm, ɛ à kuso sə-m né rəm tɔ.

²¹ Dow kí tətɪ rɔ lé, m'a kadi-é isi sə-m nati dɔ kalikɔbe-ti
 lə-m, titi kà mə m'təti-né rɔ bá m'isi-né kà Bobi-m nati dɔ
 kalikɔbe-ti liə kin bè tɔ.

²² Dow kí mbi-é tɔ kadi oo-né ta rəmə kadi oo ta kí Ndil
 kí aa njay idə njékəwnə-je kí gay-gay kin!

4

Kalikɔbe lə Lubə, kà njékisi dɔrɔ-ti

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo lo rəmə, m'oo tarəbi teḡ meḡ
 dɔrɔ-ti. Dow kí dɔsɔy kí m'oo ndi-é pa sə-m ta lé, ndi-é ɓa
 titi-nə kí ká təbi mbanga bè. ɛ idə-m panè: 'Al kí taá nè bè
 ə m'a kadi-i oo né-je kí à ree go-ti.

² Beba tajinati nè ya Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti. Rəmə
 m'oo kalikɔbe meḡ dɔrɔ-ti ə dow káre bè isi dɔ-ti. ³ Dow kí
 isi dɔ-ti lé, rɔ-é ndɔy titi-nə kà ər kí 'ɓa-é jaspə rəm, titi-nə
 kà ər kí 'ɓa-é sarduwan rəm, bá gangmal ndɔy mbuy titi-nə
 kà ər kí ɓa-é Emerodi bè gəə dɔ kalikɔbe lé rəm tɔ.

⁴ Kalikɔbe kinlé, kalikɔbe-je kí rangɪ asi kɔrjoo gidi-é sɔ
 gəə dɔ-é ə 'ngatɔgi-je kɔrjoo gidi-é sɔ d'isi dɔ kalikɔbe-je-ti
 kinlé kà kubi-je kí nda-nda rɔ-dé-ti, bá jɔgi ngar-je kí 'ra kà
 lɔr tɔ dɔ-dé-ti tɔ. ⁵ †Kalikɔbe kinlé, ndi təl-ti rəm, ndi dow-
 je ɓa-ti rəm, ɓa ndi ndàngɪ-ti rəm tɔ. Lampi-je siri ɔ̣ ṇə ṇə
 kalikɔbe-ti lé. Lampi-é-je kinlé to ndil-je lə Lubə kí siri. ⁶ Né
 madi tɔ ṇə kalikɔbe-ti kinlé ṇɔɔ titi-nə kà babo kí ndɔy titi
 kɔsi bè, ɓa aa yéréré titi-nə kà ər kí 'ɓa-é Kristal kin bè rəm
 tɔ.

Njékiskəm-je kí sɔ d'isi danḡ 'gəə dɔ kalikɔbɛ kinlé ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay.

⁷ Njékiskəm-je kí sɔ lé, ɛ kí dɔsɔy tanḡ kì bɔl bè, njèkungi-ti joo tanḡ kì ngon mangi bè, njèkungi-ti mutə rəmə takəm-é tanḡ kì takəm dow ə njèkungi-ti sɔ lé tanḡ kí yəl soro kí jì kì bagi-é taá kin bè. ⁸ Njékiskəm-je kí sɔ lé, nḡ-nḡ ya bagi-é ra mɛkɛ-mɛkɛ ə kəm-dé rusi rɔ-dé lay. Ndɔɔ-je kì kada-je adi dɔkàdì lay ya 'panè: Njèkaa njay, Njèkaa njay, Njèkaa njay kí to 'Babe Lubə kí Njètógi-je lay kí to Njèkisi kete low rəm, Njèkisi bɔne rəm, bá kí a ree rəm tɔ.

⁹ Njèkisi dɔ kalikɔbɛ-ti kí to njèkisi kì dɔ bal-bal lé, loki njékiskəm-je kí sɔ lé, d'a kɔsi gajì-é, d'a kulə ríba dɔ-é-ti, d'a ra-é oiyo rəmə, ¹⁰ 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidì-é sɔ d'a tɔɔ burmba nangi nḡ njèkisi dɔ kalikɔbɛ-ti lé, d'a kɔsi dɔ-dé nangi nḡ njèkisi kì dɔ bal-bal-ti lé ə d'a kungì jɔgì ngar-je lə-dé nangi nḡ kalikɔbɛ-ti lé ə d'a pa panè: ¹¹ I asi gaki, 'Babe Lubə lə-ji, kadi kɔsgajì kì ríba, kì tógi to 'lə-i, kdɔtalə né-je lay ya to i bá 'ra-dé ə to mɛḡ ndigì lə-i kadi né-je kinlé tɔ, beba i 'ra-dé-né.

5

Ta kí sobi dɔ ngonbatì kí taa mbete kí 'tɔsi kì pɔ lo siri

¹ Go-ti, m'oo njèkisi dɔ kalikɔbɛ-ti lé uwə mbete jikɔl-é-ti. Mbete lé, 'ndàngi ta gidì-ti rəm, mɛḡ-é-ti rəm, bá 'tɔsi pɔ-ti lo siri 'tiḡə-né ta-é. ² Bá m'oo malayka kí tógi-é nḡ pa ta kì ndi-é kí boy-boy panè: Nḡ bá asi gaki kadi kəsi pɔ-je kí 'tiḡə-né ta mbete kinlé ə tɛḡ mɛḡ-é wa?

³ Ngà dow kí dɔrḡ-ti, əse dɔnangi-ti nè əse gin nangi-ti kí asi kadi tɛḡ mbete kin ə oo né kí mɛḡ-é-ti ya goto. ⁴ Beba mā m'nɔ nḡ, kdɔ dow kí asi gaki kadi tɛḡ mbete lé ə oo né kí mɛḡ-é-ti ya goto. ⁵ Rəmə dow káre kí dan 'ngatógi-je-ti idə-m panè: «'Nɔ al!» 'Oo, bɔl kí gin koji-ti lə Juda, ɛ kí to kí gin koji-ti lə ngar Dabidi tɔti rɔ kdɔ kadi kəsi pɔ kí 'tɔsi mbete-ti lo siri 'tiḡə-né ta-é lé ə tɛḡ mɛḡ-é tɔ.

⁶ Rəmə m'oo ngonbatì kí tanḡ ngonbatì kí 'tɔl-é bè, ḡ kì nja-é taá danḡ bapì mbunḡ kalikɔbɛ-ti, kì njékiskəm-je kí sɔ, kì mbunḡ 'ngatógi-je-ti. Ngonbatì lé, gajì-é ra siri, bá kəm-é ra siri tɔ. Kəm-é-je kí siri lé to ndil-je lə Lubə kí siri kí Lubə ulə-dé lo lay kí dɔnangi-ti nè. ⁷ Ngonbatì lé ɔti ree taa mbete kí jikɔl njèkisi dɔ kalikɔbɛ-ti lé. ⁸ Loki ngonbatì taa mbete lé rəmə, njékiskəm-je kí sɔ rəm, 'ngatógi-je kì kɔrjoo gidì-é sɔ lé 'səbi takəm-dé nangi nḡ-é-ti. Nḡ-nḡ ya uwə kunduməngrə-je kì kobi lɔr-je ji-é-ti ji-é-ti. Kobi lɔr-je kinlé, ubi kí ɔti maji rusi mɛḡ-é nji-nji. Ubi kí ɔti maji kinlé,

to ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa k̀i Lubə. ⁹ Njékiskəm-je kí sɔ, k̀i 'ngatógi-je lé d'usi pa kí sigi panè: I asi gaki kadi 'taa mbete lé 'kəsi pɔ́ kí 'tiḡə-né ta-é lé ə 'teḡ meḡ-é, kɔ́ ta lə gin koji-je lay kí dɔnangi-ti nè, k̀i gin dow-je lay kí ndɔ́ ta lə-dé tɔ́ gay-gay, i bá dow-je 'tɔ́l-i adi məsi-i gangi dɔ-dé adi Lubə. ¹⁰ †De lé, i 'təl-dé adi 'to gin ngar rəm, 'to njégugné-je kí njérakullə lə Lubə rəm, adi d'a kɔ́be dɔ́ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

¹¹ Loki m'gɔ́ lo rəmə, m'oo ndi kosi malayka-je kí kɔ́r-dé to budɔ́gi-dɔ́gi nja nɔ́-nɔ́ 'gəə dɔ́ kalikɔ́be, k̀i dɔ́ njékiskəm-je, k̀i dɔ́ 'ngatógi-je lé. ¹² De 'pa ta k̀i ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngonbati kí ndɔ́ki 'tɔ́l-é lé, ɛ́ asi gaki kadi tógi, k̀i nékingə, k̀i gosi, k̀i rɔ́ngə, k̀i kɔ́sgaji, k̀i ríba, k̀i tóy, lay to 'liə.

¹³ Rəmə m'oo ndi né-je lay kí Lubə ra-dé dɔ́rɔ́-ti, k̀i dɔnangi-ti, k̀i gin nangi-ti, k̀i dan babo-ti, k̀i né-je lay ya 'panè: Tóy, k̀i kɔ́sgaji, k̀i ríba, k̀i tógi, to 'lə njékisi dɔ́ kalikɔ́be-ti rəm, to 'lə Ngonbati ya k̀i dɔ́ bal-bal.

¹⁴ Rəmə njékiskəm-je kí sɔ lé 'panè: Amen! Ə́ 'ngatógi-je lé, 'tɔ́si məkə́ji-dé nangi bá d'osi dɔ́-dé nangi nɔ́ njékisi dɔ́ kalikɔ́be-ti de k̀i ngonbati.

6

Ngonbati kəsi né kí meke kí dɔ́sɔy kí 'tiḡə-né ta mbete

¹ Loki m'oo lo rəmə, pɔ́́ kí 'tɔ́si mbete-ti lo siri 'tiḡə-né ta-é lé, Ngonbati kəsi kí káre dan-ti ə́ m'oo ndi kí káre dan njékiskəm-je kí sɔ́ pa ta adi ndi-é ba titi ndàngi ndi bè panè: 'Ree! ² Bəba m'oo lo rəmə, m'oo sində́ kí nda ə́ njèkal-é uwə mandangi ji-é-ti, d'adi-é jɔ́gi ngar, ɛ́ ɔ́w kí njètətrɔ́ kɔ́ tətɔ́ rɔ́.

³ Loki Ngonbati kəsi pɔ́́ kí njèkungi-ti joo kí 'tiḡə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njèkungi-ti joo panè: 'Ree. ⁴ Rəmə sində́ kí rangi kí kər titi-nɔ́ k̀i pər bè teḡ ə́ njèkal-é ingə́ tógi kadi un-né lapiya kɔ́gi dɔnangi-ti, kɔ́ kadi dow-je 'tijə́ mindi-nɔ́; ə́ d'adi-é kiyə́rɔ́ kí ngal.

⁵ Loki Ngonbati kəsi pɔ́́ kí njèkungi-ti mutə́ kí 'tiḡə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njékisi kəm kí njèkungi-ti mutə́ panè: 'Ree! Bəba m'oo lo rəmə, m'oo sində́ kí ndul. Njèkal-é uwə né mbɔ́ji kɔ́y-né ji-é-ti. ⁶ Go-ti, m'oo ká né ba dan njékiskəm-je-ti kí sɔ́ lé titi k̀i ndi dow bè panè: Gemə́ kɔ́rɔ́ káre lé, là-é asi kəm là kullə́ kí ndɔ́ káre, ə́ tɔ́y kɔ́rɔ́ káre lé, là-é asi kəm là kullə́ kí ndɔ́ káre, ngà ubi-je k̀i man nduu rəmə, ɔ́di rɔ́ al.

⁷ Loki Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti sɔ́ kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, m'oo ndi njèkisi kəm kí njèkungi-ti sɔ́ panè: 'Ree! ⁸ Befa m'oo lo rəmə, m'oo sində mɔsi ə njékal-é ri-é lə koy ə lo kí koó bá to njédan-é. 'Gangi dow-je kí dɔnangi-ti lo sɔ́ ə d'adi-dé dəbi-é káre kadi d'ow kà tógi dɔ-ti, kɔ́ kadi 'tɔl dow-je kà kiyəɾɔ rəm, kà ɓo rəm, kà yokosi rəm, bá kadi d'adi dɔ-je kí wale kí dɔnangi-ti nè 'tɔ́-dé 'tɔl-dé rəm tɔ́.

⁹ Loki Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti mí kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, dow-je kí 'tijə mindi-dé kɔ́ ta lə Lubə rəm, kɔ́ ta liə kí 'pa d'adi dow-je rəm lé, m'oo-dé gin logugi né-ti. ¹⁰ Dɛ 'tur kɔɔl kà ndi-dé kí boy-boy 'panè: Ngar kí njékaa njay, kí njéra né kí tɔgrɔ-ti, i 'isi kósi bè lé, kàdì ban bá 'a gangta kí njururu ə 'a dalba məsi-ji dɔ́ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè wa? ¹¹ Befa d'adi nɔ́-nɔ́ ya kubi kí ngal kí nda-nda ə d'idə-dé 'panè kadi d'ilə mɛḡ-dé dɔ́ madi-é-ti kaglo sɛ ɓəy, kɔ́ kadi madkullə-je lə-dé kà ngankɔ́-dé-je kí d'a tɔl-dé titi-ŋə sə-dé bè lé kɔ́r-dé asi ɓəy ɓane.

¹² †Loki m'oo lo rəmə, m'oo kí Ngonbati kəsi pɔ́ kí njèkungi-ti mɛkɛ́ kí 'tiŋə-né ta mbete lé rəmə, dɔnangi yəki ɓuki-ɓuki rəm, kàdì təl ndul ndi-ndi rəm, kubru nɔ́y lay ya titi-ŋə kà məsi bè rəm, ¹³ bá kərwəi-je kí dɔrɔ́-ti 'tusi nangi titi-ŋə kà kote kí yəlbo yəki-é nɔ́ adi kandi-é kí ɓəsrə ur nangi wuki-wuki kin bè. ¹⁴ †Dɔrɔ́ kəw rɔ-é titi-ŋə kí dow ɓir-né mbete bè ə mbal-je kà dɔgore lo-je kí dan ba-ti lay ya 'ngəsi d'ingə lo kɔ́-dé kí kete. ¹⁵ Ngar-je kí dɔnangi-ti, kà dow-je kí boy-boy, kà 'boy-je lə asgar-je, kà njénékingə-je, kà njétógi-je, lay kà ɓə-je, kà dow-je kí d'isi dow dɔ́ rɔ-dé, 'ɓoyɔ rɔ-dé bole mbal-je-ti, kà mbunə mbal-je-ti. ¹⁶ †Ə d'idə mbal-je 'panè: 'Tusi dɔ́-ji-ti ə 'ɓoyi-ji takəm njèkisi dɔ́ kalikɔ́ɓe-ti, kà ta wɔngi-ti lə Ngonbati. ¹⁷ Kɔ́ ndɔ́ kí boy kà to ndɔ́ wɔngi lə-dé lé ree ngá, ə nɔ́ bá à kɔ́ gərərə ta-ti wa?

7

Ta kí sɔbi dɔ́ dow-je lə Lubə

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka-je sɔ́ d'ɔ́ taá kum dɔnangi-ti kí sɔ́. Dɛ d'ɔ́gi yəl-je kí sɔ́ kí dɔnangi-ti, kɔ́ kadi yəl ulə dɔnangi-ti al rəm, dɔ́ babo-ti al rəm, bá kadi ulə dɔ́ kagi-ti madi al rəm tɔ́. ² Rəmə m'oo malayka kí rangi kí í kà lo kubə kàdì-ti uwə pɔ́ lə Lubə kí njèkisi kəm ji-é-ti. E pa ta kà ndi-é kí boy idə-né malayka-je kí sɔ́ kí Lubə adi-dé tógi kadi 'ra dɔnangi, kà babo maji al lé panè: ³ Ɔdi rɔ́ dɔnangi al, ɔdi rɔ́ babo al, bá ɔdi rɔ́ kagi-je al rəm, ya sar kadi j'tosi

† **6:12** 6:12 a Ntd 11:13; 16:18; b Mat 24:29; Mar 13:24,25; Luk 21:25 † **6:14** 6:14 Ntd 16:20 † **6:16** 6:16 Luk 23:30

pɔ nɔ ngannjékullə-je-ti lə Lubə lə-ji məki tá. ⁴ Dow-je kí gin koji-ti lə Israyel lay kí 'tɔsi pɔ nɔ-dé-ti lé, m'oo ndi dow gangi kɔr-dé asi budɔgi lo bu kɔ kɔrsɔ gidi-é sɔ (144.000):

⁵ Gin koji-ti lə Juda lé, dɛ kí 'tɔsi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Rubeḡ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Gadi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁶ gin koji-ti lə Ajer 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Néptali 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Manase 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁷ gin koji-ti lə Simiyɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Lebi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Isakar 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

⁸ gin koji-ti lə Jabulɔ 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Jojepi 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo,

gin koji-ti lə Benjameḡ dɛ kí 'tɔsi pɔ nɔ-dé-ti 'ra budɔgi lo dɔgi gidi-é joo.

⁹ Go né-je-ti kinlé, m'oo kosi dow-je kí 'tò nduy-nduy kí dow à kasi tidə-dé al. Dow-je kinlé, 'to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kɔ dow-je lay kí ndɔta-je lə-dé tò gay-gay d'ə nɔ kalikɔbe-ti kɔ nɔ Ngonbati-ti, kɔ kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti rəm, bá d'uwə mbi kagi tan ji-dé-ti rəm tɔ*. ¹⁰ Dɛ 'pa ta kɔ ndi-dé kí boy-boy 'panè: Lubə lə-ji kí isi dɔ kalikɔbe-ti dɛ kɔ Ngonbati bá 'to njirə kaji lə dow-je. ¹¹ Malayka-je lay, kɔ 'ngatɔgi-je, kɔ njékiskəm-je kí sɔ, d'ilə-nə 'gəə dɔ kalikɔbe lé sipi. Dɛ d'osi dɔ-dé nangi nɔ kalikɔbe-ti lé ə d'osi gaji Lubə ¹² 'panè: Amən! Tóy, kɔ kɔsgaji, kɔ gosi, kɔ oiyo, kɔ riba, kɔ tɔgi, kɔ rɔngə to 'lə Lubə lə-ji kí njékisi kɔ dɔ bal-bal. Amən!

¹³ Beba kí káre dan 'ngatɔgi-je-ti lé un ta dɔji-m panè: Dɛ kí d'ə kɔ kubi-je kí ngal kí nda rɔ-dé-ti kinlé 'to nɔ-je wa? Ə d'ɔ rá bá 'ree wa? ¹⁴ †M'ilə-é-ti m'panè: 'Ba-m, né-je kinlé i 'gə gow. Beba ɛ təl ilə-m-ti panè: To dɛ kí d'ɔ ta kɔ-ti kí dum nati. Dɛ 'tɔgi kubi-je lə-dé kí ngal ə 'tulə dan məsi ngonbati-ti d'adi nda mbəy-mbəy. ¹⁵ Gin-é kin bá d'ə-né nɔ kalikɔbe-ti lə Lubə 'pol-é-né ndɔɔ-je kɔ kada-je mɛḡ kəy-ti liə. Rəmə njékisi dɔ kalikɔbe-ti lé ra kəy liə dɔ-dé-ti; ¹⁶ adi bo à ra-dé al rəm, kundə man à ra-dé al rəm, kàdì à kɔsi-dé al rəm, bá lo à tungə-dé al rəm tɔ. ¹⁷ Kdɔtalə Ngonbati kí ə danə lo kalikɔbe-ti lé, bá à to njékul-dé, à kɔw sə-dé ta man kɛnɛnɛ-je-ti kí to man kiskəm rəm, bá Lubə ya à bɔr man nɔ kəm-dé-ti kɔgi ndɔy-ndɔy rəm tɔ.

* 7:9 7:9 Mbi tanlé, d'uwə ji-dé-ti d'osi-né né kəm dow-ti kí ra né dingəm əse kəm dow-ti kí ra né kí maji nɔ. † 7:14 7:14 Mat 24:21; Mar 13:19

8

Ngonbatì kəsi pɔ́ kí njèkungì-tì siri kí 'tiṅə-né ta mbete

¹ Loki ngonbatì kəsi pɔ́ kí njèkungì-tì siri kí 'tiṅə-né ta mbete lé rəmə, lo tò ndingì dɔrɔ-tì ya à kasi ngan kàdì kɔrmutə-je bè. ² Go-tì, m'oo malayka-je siri d'ɔ́ takəm Lubə-tì ə d'adi-dé təbi mbanga siri tɔ.

³ Bá malayka kí rangì ree ɔ́ logugì né-tì kì gajibi kí ra kì lɔr ji-é-tì adi to gajibi ró nɔkagi kí ətì maji; nɔkagi-je kí ətì maji-maji lé, d'adi-é nɔ́ kadi ró logugì né-tì* kí 'ra kì lɔr nɔ́ kalikɔbɛ-tì kɔ́ kadi sa-é suu ɔw nɔ́ Lubə-tì nati kì ta-je kí njékaa njay-je lay 'pa siə-siə. ⁴ Nɔkagi-je kí ətì maji kí tò ji malayka-tì lé, sa-é suu ɔw nɔ́ Lubə-tì nati kì ta-je kí njékaa njay-je d'isi 'pa kì Lubə lé. ⁵ †Malayka un gajibi ə ɔy yalpər kí logugì né-tì lé ungi mɛɛ-é-tì rusi, bá bi ilə dɔnangi-tì adi ká né ba titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndàngì rəm, ndi təl rəm, bá dɔnangi yəki rəm tɔ.

⁶ Rəmə malayka-je kí siri kí d'uwə təbi mbanga siri ji-dé-tì lé, 'ra rɔ-dé kɔ́ kól.

Ta kí sɔbi dɔ təbi mbanga-je kí mɛkɛ kí dɔsɔy

⁷ Malayka kí dɔsɔy kól təbi mbanga rəmə, kəsi, kì pər kí 'pote nati kì məsi bá d'ungi dɔnangi-tì, adi kinə dow kay dɔnangi lo mutə rəmə pər ɔ́ kí gin káre lay kì kagi-je kí titi ə wale-je kí mbəl lay ya pər ɔ́ rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njèkungì-tì joo kól təbi mbanga rəmə, né kí titi-nɔ́ kì mbal kí boy kí ɔ́ pər bè ya d'itə d'ilə dan babo-tì, adi kinə dow kay tati babo lo mutə rəmə, kí gin káre təl məsi, ⁹ adi né-je lay kí Lubə ra-dé adi d'isi-tì kí 'to né-je kí 'taa koo lé, d'oy lay, bá bato-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre tuji kɔ́gi lay tɔ.

¹⁰ Go-tì, malayka kí njèkungì-tì mutə kól təbi mbanga rəmə, kərɔwəi kí boy i dɔrɔ-tì ɔ́ pər bilim-bilim titi-nɔ́ kì pər ngəl bè usi dan ba-je-tì, kì kəm kɛnɛnɛ-je-tì, adi kinə dow kay ba-je lay kì kəm kɛnɛnɛ-je lo mutə rəmə, kərɔwəi lé un tati-é kí gin káre lati-lati. ¹¹ Kərɔwəi kinlé, ri-é lə «Dil», adi man-je lay ya kinə dow kay lo mutə rəmə, kí gin káre ati kangi-kangi toki kàdì dil bè ə dow-je nɔ́ ya kí d'ay man-é lé, kati-é tɔl-dé.

¹² Malayka kí njèkungì-tì sɔ́ kól təbi mbanga rəmə, 'kay kàdì, kì nɔ́y, kì kərɔwəi-je lo mutə ə kí gin káre tuji usi dɔ-tì, adi ɛ́ kí tuji usi dɔ-tì lé usi til, bá 'kay ndógi lə lo kí kada əse

* 8:3 8:3 Logugì né ra gin joo. ɛ́ kí gin káre to lo ró dɔ-je ə ɛ́ kí gin káre to lo ró nɔkagi-je kí ətì maji tɔ. ɛ́ kí nɛ kinlé to lo ró nɔkagi-je kí ətì maji ya par (Tɛt 30:1). † 8:5 8:5 Ntd 11:19; 16:18

ndógi læ lo kí ndɔɔ lo mutə rəmə, kí gin káre təl lo kí ndul ndi-ndi.

¹³ Loki m'oo lo rəmə, m'oo soro nar kadi dɔrɔ-ti bá pa ta kì ndi-é kì boy-boy panè: «Tuji éñ! Tuji éñ! Tuji à kusi dɔ dow-je kí dɔnangi-ti, kdɔtalə təbi mbanga-je kí rangi nɔy kadi malayka-je kí mutə d'a kól kadi ba bəy.»

9

¹ Malayka kí njəkungi-ti m̄ kól təbi mbanga rəmə, m'oo kərɔw̄i káre i dɔrɔ-ti usi dɔnangi-ti nè. D'adi-é lakere ta bolebe kí sɔy-é goto. ² E teḡ ta bolebe kí sɔy-é goto lé rəmə, sapər teḡ-ti titi-nɔ kì sapər mbo bè adi uti kəm kàdì, kì lo kí taá adi lo ndul ndi-ndi. ³ Bete-je 'teḡ dan sapər-ti kinlé 'sane-nɔ dɔnangi-ti ə d'adi-dé tógi kí titi-nɔ kì tógi jinə-je kí dɔnangi-ti bè. ⁴ D'idə-dé kadi 'ra wale-je kí dɔnangi-ti, kì kam-je, kì kagi-je maji al al, ngà dow-je kí pɔ læ Lubə goto nɔ-dé-ti ya par bá kadi 'ra-dé maji al. ⁵ D'adi-dé tarəbi kadi təl dow-je kinlé al, ngà kadi d'adi-dé kɔ ya asi nɔy m̄ ə kɔ kí d'a kadi-dé lé, à to-dé titi-nɔ kì to jinə kí tugə dow kin bè. ⁶ Mee ndɔ-é-je-ti kinlé, dow-je d'a sangi koy ya, ngà d'a kingə-é al. Dow-je d'a ndingə koy, ngà koy à kay-dé kə rəbi ko nɔ.

⁷ Bete-é-je kinlé, 'titi-nɔ kì sində-je kí 'tulə néro-je ro-dé-ti kdɔ kɔw-né ro-ti kin bè. Né tò dɔ-dé-ti titi-nɔ kì jogi ngar kí 'ra kì lɔr bè ə takəm-dé titi-nɔ kì takəm dow-je bè. ⁸ Bəl dɔ-dé titi-nɔ kì bəl dɔ dené-je bè ə ngangí-dé titi-nɔ kì ngangí bəl-je bè. ⁹ Kàdì-dé titi-nɔ kì ngowla kɔn kadi asgar-je ə ká bagi-dé ba titi-nɔ kì ká posi-je kí sində ro-je nɔ d'ay-né ngodi kì ta ro-ti kin bè. ¹⁰ Mɔngi-dé titi-nɔ kì mɔngi jinə-je bè ə ta mɔngi-dé ati njel-njel tɔ. Ə mɔngi-dé lé bá tógi kì kadi d'adiné kɔ dow-je nɔy m̄ lé tɔ-ti. ¹¹ Ngar kí njəkɔbe dɔ-dé-ti to malayka kí njəkə ta bolebe-ti kí sɔy-é goto. Malayka kinlé, ri-é kí ta Əbrə to Abaddɔ ə 'ba-é Apoliyɔ kì ta Greki tɔ.

¹² Tuji kí dɔsɔy toy ngá. 'Oo, tuji-je kí rangi joo à ree go-ti nɔɔ bəy.

¹³ Malayka kí njəkungi-ti məkə kól təbi mbanga rəmə, m'oo ndi dow ba gajì dɔ-je-ti kí ra sɔ kí to gajì dɔ-je kí logugi né-ti kí 'ra kì lɔr adi tò nɔ Lubə-ti. ¹⁴ Ə dow kí m'oo ndi-é lé, idə malayka kí njəkungi-ti məkə kí ɔw kì təbi mbanga lé panè: 'Tuti malayka-je kí sɔ kí 'tilə-dé sil dan ba Eprati-ti. ¹⁵ Ə malayka-je kí sɔ kí d'isi dɔ nja-dé-ti kdɔ dɔkàdì-é, kì ndɔ-é, kì nɔy-é, kì bal-é kinlé, 'tuti-dé kadi kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, d'a təl dɛ kí gin káre lay. ¹⁶ Bəba asgar-je kí njəkəl sində-je lé kɔr-dé ra budɔgi-dɔgi nja nɔ-nɔ lo joo. 'Gangi kɔr-dé adi m'oo. ¹⁷ Bəba mee né-ti kí ra-m

titi-naḡ kì nḡ bè lé, m'oo sində-je kí njékal-dé-je 'tulə ngowla kɔn kadi asgar-je rɔ-dé-ti, bal-é titi-naḡ kì pər bè rəm, titi-naḡ kì bal dɔrɔḡ bè rəm, bá titi-naḡ kì bumati bè rəm tɔ. Dɔ sində-je lé titi-naḡ kì dɔ bɔl-je bè ə pər, kì sapər, kì yalpər teḡ ta-dé-ti. ¹⁸ Kinə dow kay dow-je lo mutə rəmə, yokosi-je kí gin mutə kinlé, tɔl de kí gin káre lay. Yokosi-je kí mutə lé to pər, kì sapər, kì yalpər kí teḡ ta sində-je-ti lé. ¹⁹ Kdɔ sində-je lé d'ow kì tógi ta-dé-ti rəm, bá mɔngi-dé-ti rəm; mɔngi-dé titi-naḡ kì li-je bè ə dɔ-dé tɔ mɔngi-dé-je-ti lé, adi dɔ-dé-je kinlé bá d'adi-né kɔ dow-je.

²⁰ Ndəgi dow-je kí yokosi-je kin tɔl-dé al lé, d'inə panjiyə-dé kí sobi dɔ kullə ra-dé-je lé kɔgi al; de d'osi dɔ-dé nangi nɔ ndil-je-ti kí maji al, kì nɔ magi-je-ti kí 'ra kì ji-dé kí to lɔr-je, kì ngowla-je, kì 'ningókasi-je, kì ər-je, kì kagi-je bá 'ra lé ya par-par. Magi-é-je kinlé, kəm-dé oo lo al rəm, mbi-dé oo ta al rəm, bá 'njiyə al rəm tɔ. ²¹ Dow-je kinlé, panjiyə-dé-je kí maji al maji al kí sobi dɔ tɔl dow-je, kì ra kugə-je, kì ra kaya-je, kì bogi-je kinlé de 'tusi d'inə kɔgi al.

10

Ngon mbete kí d'adi Ja

¹ M'oo malayka kí rangi kí njètógi, kí ulə kilndi rɔ-é-ti toki kubi bè ɪ dɔrɔḡ-ti ree rəmə, gangmal gəə dɔ-é ə takəm-é ɔ njoy-njoy titi kàdì bè, bá nja-é-je titi-naḡ ndɔ pər kí teḡ bilim-bilim kin bè tɔ. ² Uwə ngon mbete káre kí 'teḡ meḡ-é ji-é-ti. E ilə nja-é kí kɔl dɔ babo-ti ə nja-é kí gəl dɔnangi-ti, ³ rəmə ra né kì ndi-é kí boy titi bɔl kí ijə rɔ kin bè. Loki e ra né kì ndi-é kí boy bè lé, ndangi ndi ba lo siri adi m'oo.

⁴ Beba loki ndi ndangi lo siri tanaḡ bè lé, m'oo ta-ti adi m'ow kì ndangi mbete-ti rəmə, m'oo ndi dow ba dɔrɔḡ-ti idə-m panè: Ta kí ndi ndangi lo siri bá 'oo kinlé, i 'ngəm meḡ-i-ti bi i 'ndangi mbete-ti al.

⁵ Rəmə malayka káre kí kete m'oo-é a taá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti lé, un jikɔl-é kí taá dɔrɔḡ-ti; ⁶ ngá bá ubi rɔ-é kì ri njékisi kì dɔ bal-bal kí to njəra dɔrɔḡ kì né-je kí meḡ-é-ti, njəra dɔnangi kì né-je kí tɔ-ti, njəra babo kì né-je kí titi. E ubi rɔ-é panè: Dow à ngəbi kaglo kí rangi al ngá! ⁷ Ngà meḡ ndɔ-ti kí ndi malayka kí njèkungi-ti siri à ba ə loki e à kisi dɔ nja-é-ti kdɔ kɔl təbi mbanga lé rəmə, né-je lə Lubə kí tɔ lo bɔyɔ-é-ti lé, à ra-né, titi kí e ilə-né mbe Poyta kí Maji kete adi ngannjékullə-je liə kí 'to njépata-je kí ta-é-ti.

⁸ Go-ti rəmə, ndi dow kí m'oo dɔrɔ-ti lé pa sə-m ta rangi bəy panè: 'Ɔw 'taa ngon mbete kí 'teḡ meḡ-é kí tò ji malayka-ti kí ɔ taá bá ilə nja-é káre dɔ babo-ti ə ilə kí káre dɔnangi-ti kinlé. ⁹ Loki m'isi m'ow ki rɔ malayka-ti lé, m'idə-é m'panè n'adi-m ngon mbete lé. Beba ɛ idə-m panè: 'Taa 'uso. Ngon mbete kinlé, meḡ-i-ti rəmə, à kati kangi-kangi, ngà ta-i-ti bá à nəl titi-nɔ kà ubi toji bè. ¹⁰ M'taa ngon mbete kí ji malayka-ti lé m'uso. Ta-m-ti nè lé, nəl titi-nɔ kà ubi toji bè, ngà loki m'uu kəy rəmə, lo kí meḡ-m-ti ati kangi-kangi.

¹¹ Go-ti, d'idə-m 'panè: Tò kadi i 'pa ta kí ta Lubə-ti rangi ya bəy kɔ kilə-né ta dɔ gin dow-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè, kà gin dow-je kí ndɔta-je lə-dé tò kí gay-gay rəm, bá ngar-je rəm tɔ.

11

Dow-je kí joo kí njépata dɔ né-ti kà d'oo kà kəm-dé ə dɔ ta-ti kí d'oo kà mbi-dé rəm

¹ Go-ti, d'adi-m tuwətógi kí titi-nɔ kà kagi mbɔji ngal né bè ə d'idə-m 'panè: «I taá 'mbɔji kəy lə Lubə rəm, 'mbɔji logugi né rəm, bá 'tidə kɔr dow-je kí d'isi meḡ-é-ti d'isi d'osi dɔ-dé nangi nɔ Lubə-ti rəm tɔ. ² †Ngà lo kí takəy-ti lə Lubə rəmə, 'mbɔji al, iḡə adi tò; kɔtələ d'adi dow-je kí 'to dow-je lə Lubə al, adi bebo lə Lubə kí to bebo kí aa njay lé, de d'a mbəjrə kà nja-dé nɔy kɔrsɔ gidi-é joo.»

³ «Mɔ Lubə, m'a kullə dow-je lə-m joo kí njékɔ lo né-ti koo kà kəm-dé kí d'ulə kubi ndingəndoo rɔ-dé-ti, kɔ pa-né ta kí ta-m-ti ndɔ budoḡi gidi-é joo kà kɔrmeke (1.260).»*

⁴ Njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, 'to kagi olibiye-je kí joo, bá 'to kagnaɔ lampi-je kí joo kí njékɔ takəm 'Ba njédɔnangi-ti. ⁵ Kinə dow ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmə, pər teḡ ta-dé-ti ɔ njéba-je lə-dé ruki-ruki. Bè ya, dow kí ndigi ra sə-dé né kí maji al rəmə, kadi koy kí bè kin ya dowbé oy. ⁶ Gangi ndɔ-je-ti kí d'a pa-né ta-je kí ta Lubə-ti kinlé, d'ow kà tógi kadi d'uti kəm dɔrɔ kɔ kadi ndi ədi al rəm, d'ow kà tógi kadi d'adi man təl məsi rəm, bá d'ow kà tógi kadi d'adi tuji-je kí gay-gay usi dɔnangi-ti rəm tɔ. Né-je kinlé, ndɔ kí meḡ-dé ndigi ya rəmə d'a ra-ra.

⁷ †Loki de d'ilə mbə lə-dé gin-é gangi rəmə, da à teḡ bolebe-ti kí sɔy-é goto kɔ ree rɔ sə-dé ə tətɔ-dé rɔ rəm, bá à tɔl-dé rəm tɔ. ⁸ Nin-dé à tò ndaa lo-ti meḡ bebo-ti kí boy kí ndoki 'bə 'Babe lə-dé kagdəsi-ti titi. Be kinlé, d'adi

† **11:2** 11:2 Luk 21:24 * **11:3** 11:3 Ndo kí budoḡi gidi-é joo kà kɔrmeke lé to nɔy kɔrsɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kà nɔy meke ('Ndó Ntd 11:2; 12:6,14).

† **11:7** 11:7 Ntd 13:5-7; 17:8

to takəm ɓebo Sɔdom†, k̀i dɔnangi Ejipti. ⁹ Gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, k̀i dow-je kí ndɔta læ-dé tò gay-gay lay ya d'a ree koo nin-dé lé bè-bè ya ndɔ mutə k̀i dɔbi ndɔ káre ɓi d'a ndigi kadi dow dubi-dé al. ¹⁰ Dow-je kí dɔnangi-ti nè d'a ra rɔnəl dɔ koy-dé-ti, d'a tilə kole, d'a kulə k̀i kadkare kadi-ŋa kɔɔ kɔsi-né né kəm-ŋa-ti, kdɔtalə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé d'adi dow-je k̀ɔ ŋa.

¹¹ Ngà loki ndɔ mutə k̀i dɔbi ndɔ káre kinlé à tingə rəmə, Lubə à kulə k̀i koo kiskəm meḡ-dé-ti kadi d'a tɔsi ndəl kí kɔ k̀i nja-dé taá, kadi dow-je kí d'a koo-dé lé, ɓəl à kində bandi-dé gangi, ¹² rəmə njépata-je kí ta Lubə-ti kí joo kinlé, d'a koo ndi dow à ɓa dɔra-ti kidə-dé panè: Ali kí taá nè! Rəmə dɛ d'a kal kí taá dɔra-ti dan kilndi-ti ə njéba-je læ-dé d'a koo go-dé lo kɔw dɔra-ti. ¹³ †ə tajinati nè ya dɔnangi à yəki k̀i tógi-é ŋa, adi kinə dow kay ɓebo kinlé lo dɔgi rəmə, kí gin káre tɔti nangi lirim-lirim. Dɔnangi kí à yəki kinlé à ra kadi dow-je ɓudɔgi lo siri d'a koy. Ndəgi dow-je kí d'a ŋay lé, d'a ɓəl ŋa adi d'a kɔsgaji Lubə kí dɔra-ti.

¹⁴ Tuji kí njèkungi-ti joo dəə. Ngà, 'oo, tuji kí njèkungi-ti mutə ɔw ree ngɔsnè.

Ká tɔbi mbanga kí njèkungi-ti siri ɓa ɔr ǹɔ kɔɓe læ Kristi

¹⁵ Malayka kí njèkungi-ti siri kól tɔbi mbanga. Rəmə ndi dow-je ɓa boy-boy dɔra-ti panè: Kɔɓe kí dɔnangi-ti nè lé, 'təl-né d'adi 'Babe læ-ji ə d'adi Kristi, dow kí Lubə mbəti-é. E à kɔɓe k̀i dɔ ɓal-ɓal. ¹⁶ Rəmə 'ngatógi-je kí korjoo gidi-é sɔ kí d'isi dɔ kalikɔɓe-je-ti læ-dé takəm Lubə-ti lé, 'tɔɔ burmba nangi ə d'ɔsi dɔ-dé nangi ǹɔ Lubə-ti, ¹⁷ 'panè: 'Babe Lubə kí njètógi-je lay, i kí 'to njèkisi kete low ǹɔ rəm, i ya 'to njèkisi ngɔsnè rəm, je j'ra-i oiyo kɔɔ i 'ɔji tógi-i kí ŋa adi i 'ində kɔɓe læ-i. ¹⁸ Wɔngi ra gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti nè ə i kàrè wɔngi ra-i tɔ ngá, adi kaglo asi kadi 'gangi ta dɔ dow-je-ti kí d'oy ə kadi ugə dɔ-ji ngannjékullə-je læ-i kí 'to njépata-je kí ta-i-ti, k̀i njékaa njay-je, k̀i dow-je kí 'ɓəl-i, k̀i ngan dow-je, k̀i dow-je 'boy ə kadi i 'tɔɔ ko dow-je kí 'to njétuji dɔnangi.

¹⁹ †Rəmə takəy læ Lubə kí dɔra-ti teḡ ə sanduki liə kí to sanduki kulə noji nati k̀i dow-je tò meḡ kəy-ti liə lé tɔ. Go-ti, ká né ɓa titi ndi dow-je bè rəm, ndi ndangi rəm, ndi təl rəm, dɔnangi yəki rəm, ɓá kɔsi gay ŋa rəm tɔ.

† **11:8** 11:8 Meḡ Kunmindi-ti kí Low lé Sɔdom toji lo kí majal ɔ ɓe dɔ-ti ə Ejipti toji gin dow-je kí 'to njéba-je læ Israyel-je rəm, njépole magi-je rəm (Eja 1:9-10; Kgn 18-19). † **11:13** 11:13 Ntd 6:12; 16:18 † **11:19** 11:19 a Ntd 8:5; 16:18; b Ntd 16:21

12

Ta kí sɔbi dɔ dené, k̀̀ ngon, k̀̀ dragɔ

¹ Nékoji kí tò b̀̀l ǹ̀a teę dɔrɔ-ti adi to dené kí ulò kàd̀̀i rɔ-é-ti titi-ǹ̀a k̀̀i kubi b̀̀e, nja-é tò dɔ ǹ̀ay-ti, ə kərwəi-je dɔgi gidi-é joo bá to jɔgi ngar kí dɔ-é-ti. ² E ndan ngon ə ndo ra-é adi nɔ boy-boy.

³ Nékoji kí rangi teę dɔrɔ-ti, adi to ndəngrə dragɔ kí kər titi-ǹ̀a k̀̀i pər b̀̀e, dɔ-é *ra siri, gajì-é ra dɔgi ə dɔ-é-je kí siri lé ngan jɔgi ngar siri tò-ti to. ⁴ Kinə dow kay kərwəi-je kí dɔrɔ-ti lo mutə rəmə, mɔngi-é ɔr kí gin káre lay ungi dɔnangi-ti. Dragɔ lé, ɔ taá nɔ dené-ti kí ɔw k̀̀i koji ngon lé, kadi loki oji-é taá ya rəmə jè n'uso-é rum-rum. ⁵ E oji ngon kí dingəm, adi ngon kinlé, ɛ bá à kɔbe dɔ gin dow-je-ti lay k̀̀i gɔl ngowla ji-é-ti. Ə ngon-é lé, Lubə un-é k̀̀i rɔ-é-ti dɔ kalikɔbe-ti liə. ⁶ Beba dené lé ɔy ɔw diləlo-ti kí Lubə ra kete kɔɔ ta liə, kɔɔ kadi d'adi-é né uso-ti ndɔ bɔdɔgi gidi-é joo k̀̀i kormekɛ (1.260).†

⁷ †Rɔ usi dɔrɔ-ti, adi Misəl de k̀̀i malayka-je liə 'rɔ k̀̀i Dragɔ. Dragɔ de k̀̀i malayka-je liə 'rɔ sə-dé tɔ. ⁸ Ngà tógi-dé asi al adi 'tubə-dé kɔgi dɔrɔ-ti. ⁹ †D'osi ndəngrə Dragɔ lé d'ilə-é, ɛ kí to bɔgə li, kí 'ba-é Sú rəm, Satɔ rəm, kí to njəkədi dow-je kí dɔnangi-ti nè lay lé d'osi-é d'ilə-é dɔnangi-ti nè nati k̀̀i malayka-je liə.

¹⁰ Beba m'oo ndi dow ba boy dɔrɔ-ti panè:

Kaglo kaji ree ngá!

kaglo tógi, k̀̀i kɔbe lə Lubə lə-ji ree ngá!

Bá kaglo tógi lə Kristi‡ ree ngá!

Kɔɔtalə njəkiləta dɔ ngankɔ-ji-je-ti kí njəkadmɛɛ lé,

d'osi-é d'ilə-é nangi ngá!

Njəkilə ta dɔ-dé-ti nɔ Lubə-ti ndɔ-je k̀̀i kada-je lé, d'osi-é d'ilə-é ngá.

¹¹ Ngankɔ-ji-je 'təti-é rɔ k̀̀i takul məsi Ngonbati rəm, k̀̀i takul ta lə Lubə kí de 'pa d'adi dow-je rəm, bá de 'bəl rɔ-dé al, adi lé asi kəm koy kàrè jè d'oy-né. ¹² Gin-é kin bá kadi səi dɔrɔ-je 'rai rɔnəl ə kadi səi njəkisi dɔrɔ-ti-je 'rai rɔnəl tɔ! Tuji à kusi dɔnangi-ti k̀̀i dɔ babo-ti! Kɔɔtalə Sú risi nangi k̀̀i rɔ-si-ti nɔɔ, k̀̀i wɔngi mɛɛ-é-ti nji-nji, ɛ gə kí kaglo liə ǹ̀ay ndɛ b̀̀e.

¹³ Loki Dragɔ oo kí d'osi-é d'ilə-é dɔnangi-ti lé, ɛ ngodi go dené kí oji ngon kí dingəm lé tɔ. ¹⁴ Beba d'adi dené lé bagi

* **12:3** 12:3 Dragɔ lé to sú. Oo 12:9 † **12:6** 12:6 Ndo kí bɔdɔgi gidi-é joo k̀̀i kormekɛ lé to ǹ̀ay korsɔ gidi-é joo, adi to bal mutə kí ǹ̀ay mɛkɛ ('Ndó Ntd 11:2; 12:14). † **12:7** 12:7 Jud 1:9 † **12:9** 12:9 Luk 10:18 ‡ **12:10** 12:10 Kristi lé kər mɛɛ-é to dow kí Lubə mbəti-é.

soro kí boy joo kadi i ɔw-né diləlo-ti kəl lo-ti liə, lo-é-ti kin bá d'a kadi-é né uso-ti bal mutə kì n̄ay mekeḡ kadi isi say kì li lé. ¹⁵ Rəmə li lé unḡi man ta-é adi titi-n̄a kì man ba bè go dené-ti lé, kɔɔ kadi man ində dené lé ɔw siə. ¹⁶ Ngà nangi ra kì dené lé; beba man ba kí dragɔ unḡi kì ta-é lé, nangi teḡ ta-é ɔr njɔti. ¹⁷ Wɔngi ra Dragɔ dɔ dené-ti lé, adi ɔw ilə rɔ dɔ ndəgi gin koji-ti liə, kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-ti lə Lubə rəm, njéka dɔ ta-ti lə Jeju rəm tɔ.

¹⁸ Dragɔ lé ɔ taá dɔ yangra-ti ta babo-ti.

13

Ta kí sobi dɔ d̄a kí teḡ dan babo-ti

¹ †Go-ti rəmə, m'oo d̄a káre teḡ dan babo-ti, gaji-é ra dɔgi ə dɔ-é ra siri, gaji-é-je kí dɔgi kinlé ngan jɔgi ngar tɔ-ti lay bá dɔ-é-je kí siri lé kàrè 'ndàngi ri-je-ti káre káre lay 'pa-né ta kɔbi dɔ Lubə-ti. ² D̄a kí m'oo-é lé, tan̄a kì kàgì bè, nja-é boy tan̄a kì nja d̄a tɔ kí ri-é lə Ursi ə ta-é tan̄a kì ta bəl bè tɔ. Dragɔ adi-é tógì, kì kalikɔbe, bá adi-é kɔbe kí nḡa rəm tɔ. ³ Loki m'oo dɔ-é-je lé rəmə, toki né kí dɔ-é káre ingə dɔ kí asi koy bè, ngà dɔ lé bá təl idi. Dow-je kí dɔnangi-ti nè lay ya d̄a kinlé, ɔr ndil-dé adi d'ungi-n̄a go-é-ti. ⁴ D̄e d'osi dɔ-dé nangi n̄ɔ Dragɔ-ti kdɔtalə ɛ adi kɔbe d̄a lé, bá d'osi dɔ-dé nangi n̄ɔ d̄a-ti lé 'panè: N̄a bá tan̄a kì d̄a kin wa? Ə n̄a bá asi rɔ siə wa?

⁵ D̄a lé d'adi-é tarəbi kadi pa-né ta-je kí nḡa-nḡa rəm, kadi pa-né ta kɔbi-je dɔ Lubə-ti rəm, bá d'adi-é tógì kadi ra-né kullə n̄ay kɔrsɔ gidi-é joo rəm tɔ. ⁶ Rəmə ɛ teḡ ta-é kɔ pa-né ta kɔbi-je dɔ Lubəti rəm, kɔɔ pa-né ta-je kí maji al maji al dɔ ri-é-ti rəm, dɔ kəy-ti liə rəm, bá dɔ njékisi dɔr̄a-ti rəm tɔ. ⁷ D'adi-é tarəbi kɔɔ kadi rɔ-né kì njékaa njay-je ə tətì-dé rɔ. Ə d'adi-é tógì dɔ gin koji-je-ti lay kí dɔnangi-ti nè rəm, dɔ gin dow-je-ti lay kí ndɔta lə-dé tɔ gay-gay rəm tɔ. ⁸ Beba dow-je kí dɔnangi-ti nè lay kí d'a kɔsi dɔ-dé nangi n̄ɔ d̄a-ti lé, to d̄e kí lo kində gin dɔnangi-ti n̄u* ya ri-dé goto mee mbete kiskəm-ti lə Ngonbati kí ndɔki 'tɔl-é kinlé.

⁹ Dow kí mbi-é tɔ rəmə kadi oo-né ta kin: ¹⁰ Kinə tɔ kadi dow ɔw be bə-ti lé, à kɔw be bə-ti ya. Kinə tɔ kadi dow oy yo kiyəɔ lé, d'a tɔl-é kì kiyəɔ ya tɔ. ɛ kin bá to lo tɔji kuwə rɔ nḡa, kì lo tɔji kadmeḡ lə njékaa njay-je.

Ta kí sobi dɔ d̄a kí teḡ dɔnangi-ti

§ 12:14 12:14 Bal mutə kì n̄ay meke lé to n̄ay kɔrsɔ gidi-é joo ('Ndó Ntd 11:2; 12:6) † 13:1 13:1 Ntd 17:3,7-12 * 13:8 13:8 Kɔr mee-é kí rangi b̄əy: Ngonbati bá 'tɔl-é lo kində gin dɔnangi-ti n̄u.

¹¹ Go-ti rəmə, m'oo dā kí rangi teḡ dɔnangi-ti bəy. Dā-é lé gají-é ra joo titi gají ngonbati bə ə pa ta titi Dragɔ bə.

¹² E ra kullə kà tógi-je lay kí dā kí dɔsɔy ɔw-né lé, takəm-é-ti rəm, bá ində tógi dɔ dɔnangi-ti, kà dɔ dow-je-ti kí dɔnangi-ti nè lay adi d'osi dɔ-dé nangi nɔ dā-ti kí dɔsɔy kí ingə dɔ kí asi koy bá təl idi lé. ¹³ Dā kí gogi nè kinlé, ra né-je kí tò bəl n̄a sar, ɛ adi pər i dɔrɔ-ti usi dɔnangi-ti takəm dow-je-ti. ¹⁴ Dā-é kinlé ur dow-je kí dɔnangi-ti nè wale kà né-je kí tò bəl-bəl kí d'adi-é tarəbi ra-né takəm dā-ti kí dɔsɔy lé. Beba ɛ idə-dé kadi 'ra né madi d'adi to takəm dā kí ingə dɔ kiyəɔ bá təl isi kəm lé. ¹⁵ D'adi-é tógi kadi gosi-né né kí 'ra d'adi to takəm dā kí dɔsɔy lé, kdɔ kadi pa ta rəm, kadi tɔl dow-je lay kí d'a mbati kɔsi dɔ-dé nangi nɔ-é ɛ-ti kí to takəm dā kí dɔsɔy lé. ¹⁶ Beba ɛ ra adi ngan dow-je kà dow-je kí boy, njénékingə-je kà njéndoo-je, dow-je kí 'to bə-je al kà bə-je lay ya d'ijə-dé ndaji jikɔl-dé-ti əse nati nɔ-dé-ti. ¹⁷ Ə dow kí ndaji kí tò kà ri dā lé əse kɔr né kí ɛ bá to ri-é, goto rɔ-é-ti lé, à ndogi né al rəm, bá à rabi né al rəm tɔ.

¹⁸ Lo kí kadi dow ɔw kà gosi dɔ-ti ɔn: Dow kí to njénégə rəmə, kadi dowbé ra kɔr né kí sobi dɔ dā lé. Kdɔ ta lə to kɔr né kí sobi dɔ dow ə kɔr-é to bumeke kà kormeke gidi-é meke (666).

14

Ta kí sobi dɔ Ngonbati kà dow-je kí d'ugə dɔ-dé

¹ †Loki m'oo lo rəmə, m'oo Ngonbati a dɔ mbal siyɔ-ti, ə m'oo dow-je budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ kí 'ndàngi ri-é, kà ri Bɔbi-é nati nɔ-dé-ti d'a nati kà Ngonbati lé tɔ. ² Rəmə m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti titi-n̄a kà ká man-je kí boy kí tal bum-bum bə rəm, bá titi-n̄a kà ndi kí ndàngi kà tógi-é n̄a rəm, bá ndi dow kí m'oo lé, ba titi-n̄a kà kunduməngrə-je kí njékində-é-je d'isi d'ində kin bə rəm tɔ. ³ Dowbé-je kinlé, d'a nɔ kalikɔbe-ti, kà takəm njékisi kəm-je-ti kí sɔ, kà takəm 'ngatógi-je-ti d'a d'usi pa kí sigi. Pa-é kinlé, dow kí rangi à kasi ndó al, ngà dow-je kí budɔgi lo bu kà kɔrsɔ gidi-é sɔ kí Ngonbati gangi dɔ-dé dɔnangi-ti kin ya bá d'a ndó.

⁴ Dɛ kin bá 'to dow-je kí 'ra kaya kà dené-je al, kdɔtalə dɛ 'gə dené al. Dɛ d'un go Ngonbati lo lay kí ɔw-ti. Ngonbati gangi dɔ-dé dan dow-je-ti adi 'n̄ay kà kandi né kí dɔsɔy kí d'adi Lubə rəm, d'adi Ngonbati rəm. ⁵ Dɛ d'ədi ta nja káre al, adi 'to dow-je kí ta goto dɔ-dé-ti.

⁶ Go-ti, m'oo malayka kí rangi bəy nar kàdì dɔrɔ-ti. E ɔw kà Poyta kí Maji kí à tò sartagangi kdɔ kadi ilə mbe-é adi

dow-je kí dɔnangi-ti nè, adi to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, kà dow-je lay kí ndɔta læ-dé tò gay-gay rəm tɔ. ⁷ Malayka lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: 'Bəli Lubə ə ɔsi gajì-é, kɔ kaglo kí ɛ à gangì-né ta lé ree ngá. Ɔsi dɔ-si nangi nɔ Njèra dɔrɔ-ti kà dɔnangi, Njèra babo kà kəm kɛnɛnɛ-je.

⁸ †Malayka kí njèkungì-ti joo un go malayka kí kete lé panè: Babilɔn usi ngá boo! Ɔ usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! Ɔ bá adi kaya ra-é kí nɔ gin dow-je kí gay-gay d'ay titi-nɔ kà yibi bè.

⁹ Malayka kí njèkungì-ti mutə un go malayka-je kí joo kete lé pa ta kà ndi-é kí boy panè: Kinə dow madi ɔsi dɔ-é nangi nɔ dɔ-ti lé rəm, nɔ né-ti kí to takəm-é rəm, bá d'ijə ndaji nati nɔ-é-ti əse ji-é-ti lé, ¹⁰ ɛ kàrè à kɔy yibi nduu wɔngi læ Lubə kí to yibi kí dɔ rɔ-é doy kí d'ungì mɛɛ kobi wɔngi-ti læ Lubə tɔ. Dowbè à kingə kɔ dan pər-ti, kà dan yalpər-ti takəm malayka-je-ti kí d'aa njay, kà takəm Ngonbati-ti. ¹¹ Kà dɔ bal-bal ya kɔ læ-dé à kɔsi go-nɔ go-nɔ titi-nɔ kà sapər kí suu luki-luki kin bè. Dow-je kí njèkɔsi dɔ-dé nangi nɔ dɔ-ti, kà nɔ né-ti kí to takəm-é rəm, bá dow kí rá-rá kí ri dɔ lé bá d'ijə-né ndaji rɔ-é-ti lé, lo taakoo læ-dé goto, ndoo rəm, kada rəm.

¹² Ɔ kin bá to lo tɔji kuwə rɔ ngá læ njèkaa njay-je kí 'to njétəl rɔ-dé go ndukun-je-ti læ Lubə, kí 'to njèkɔ dɔ mɛɛ-dé-ti kí d'adi Jeju.

¹³ Rəmə m'oo ndi dow ba dɔrɔ-ti idə-m panè: I 'ndàngi ta kin: Kí ngɔsnè-ti kin ya dow-je kí 'nam kàdì 'Babe-ti bá d'oy lé, 'to njénékumə-je. Oiyə, Ndil kí aa njay pa bè, kɔ kadi 'taa koo ta kullə-je-ti læ-dé, kɔ ta læ kullə-je læ-dé dan go-dé.

¹⁴ Loki m'oo lo rəmə, m'oo kilndi kí nda ə m'oo dow kí tanɔ kà Ngon læ dow bè isi dɔ kilndi-ti lé; jɔgi ngar kí 'ra kà lɔr tò dɔ-é-ti ə uwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti. ¹⁵ Malayka kí rangi teḡ mɛɛ kəy-ti læ Lubə pa ta kà njèkisi dɔ kilndi-ti lé, kà ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi læ-i ijə-né ko, kdɔtalə ko kí dɔnangi-ti ɔr mir-mir adi nɔy kijə-é ree ngá. ¹⁶ Beba njèkisi dɔ kilndi-ti ulə ngɔrɔngi liə lé dɔnangi-ti rəmə, ko kí dɔnangi-ti toki kijə.

¹⁷ Malayka kí rangi teḡ mɛɛ kəy-ti læ Lubə kí dɔrɔ-ti ya bəy. Ɔ kàrè uwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti tɔ.

¹⁸ Go-ti, malayka kí rangi kí to njèkɔw kà tógi dɔ pər-ti teḡ logugi né-ti pa ta kà njèkuwə ngɔrɔngi kí ati ji-é-ti lé kà ndi-é kí boy panè: 'Ulə ngɔrɔngi læ-i kí ati lé ijə-né kùl nduu-je kí dɔnangi-ti, kdɔtalə kandi-é ɔr mir-mir ngá. ¹⁹ Beba malayka lé, ulə ngɔrɔngi liə kà dɔnangi-ti ijə-né nduu kí dɔnangi-ti

ungi mee né mbore man nduu-ti kí boy kí wɔngi læ Lubə kí n̄a tò mee-é-ti. ²⁰ †'Mbore nduu mee né mbore man nduu-ti lé gidi bebo-ti ndaa-ti. Rəmə məsi tal-ti bul-bul uwə jəm ta sində taá nè jimm ə tati-é à kasi kilometrə bumutə je bè.

15

Kɔ-je kí gin siri

¹ Bəy bá m'oo nékɔji kí rangi kí tò bəl kí maji koo mee dɔrɔ-ti, adi to malayka-je siri kí d'uwə kɔ-je kí gin siri ji-dé-ti, ə to sɔy kɔ-je kí Lubə à kində-né ngangɔ wɔngi liə. ² Go-ti, m'oo né kí tanɔ kɔ babo kí ndɔy ngilingi-ngilingi titi kɔsi kí 'pote nati kɔ pər bè, ə njətəti rɔ dɔ, dɛ kɔ né kí to takəm-é rəm, kɔr né kí ɔw nati kɔ ri-é lé d'ɔ taá dan babo-ti kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé. Dɛ d'uwə kunduməngrə-je læ Lubə ji-dé-ti, ³ d'usi-né patɔy læ Moiyiji kí ngonnjəkullə læ Lubə, kɔ patɔy læ Ngonbati 'panè: 'Babe Lubə kí njətɔgi-je lay! Kullə ra-i-je tò bəl-bəl rəm, maji koo rəm; kɔjra-je læ-i to kɔjra-je kí njururu rəm, kɔjra kí tɔgrɔ-ti rəm; i to ngar læ gin dow-je lay. ⁴ 'Babe, n̄a bá à bəl-i al əse n̄a bá à kɔsi gajɔ-i al wa? Kdɔ i ya kɔ kár-i-rè bá aa njay-njay. Gin dow-je lay ya d'a ree kdɔ kɔsi dɔ-dé nangɔ n̄ɔ-i-ti, kdɔtalə dow-je lay d'oo kí kullə ra-i-je tò njururu.

⁵ Go né-je-ti kinlé, m'oo kəy læ Lubə mee dɔrɔ-ti rəmə, ta-é toki tɛɛ adi m'oo kəy kí 'ra kɔ kubi kí to lo kingə-n̄a kɔ Lubə ɔ mee-é-ti. ⁶ Malayka-je kí siri kí d'uwə kɔ-je kí gin siri ji-dé-ti lé, 'tɛɛ mee kəy-ti læ Lubə kɔ kubi kí nda mbəy-mbəy ə ndɔy ngilingi-ngilingi rɔ-dé-ti rəm, bá 'dɔɔ bədi-dé kɔ nda dɔɔ bədi kí 'ra kɔ lɔr rəm tɔ. ⁷ Kí káre dan njəkisi kəm-je-ti kí sɔ lé adi malayka-je kí siri lé kɔbi lɔr-je siri kí wɔngi læ Lubə kí to njəkisi kɔ dɔ bal-bal rusi. ⁸ Rəmə rifa, kɔ tɔgi læ Lubə ra adi sapər rusi mee kəy liə, adi dow à kasi kɔw-ti al ya sar kadi kɔ-je kí gin siri kí malayka-je kí siri d'uwə ji-dé-ti kinlé ində-né ngangɔ-é.

16

Kɔbi-je kí siri kí sɔbi dɔ wɔngi læ Lubə

¹ Go-ti, m'oo ndi dow ba boy mee kəy-ti læ Lubə ə idə malayka-je kí siri lé panè: Wɔngi læ Lubə kí tò mee kɔbi-je-ti kí siri kinlé, ɔwi 'mbəli dɔnangi-ti!

² Malayka kí dɔsɔy ɔw mbəl wɔngi kí mee kɔbi-ti liə dɔnangi-ti rəmə, dɔ basrangɔ kí tò bəl ə to n̄a usi dɔ dow-je-ti kí d'ɔw kɔ kɔr né læ dɔ rəm, bá d'ɔsi dɔ-dé nangɔ n̄ɔ né-ti kí to takəm-é rəm tɔ.

³ Malayka kí njèkungi-ti joo mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan babo-ti adi babo təl məsi kí titi-nə kɪ məsi dow kí oy bè, adi né-je lay kí d'isi dan babo-ti lé d'oy.

⁴ Malayka kí njèkungi-ti mutə mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan ba-je-ti, kɪ kəm kɛnɛnɛ-je-ti adi təl məsi. ⁵ Rəmə m'oo ndi malayka kí ɔw kɪ tógi dɔ man-je-ti panè: I 'to njèra né kí njururu, 'to njèkisi low nɔ rəm, 'isi bɔne rəm, i 'aa njay-njay bá 'gangi-né ta-je kinlé bè. ⁶ Kdɔ dɛ d'ungi məsi njékaa njay-je kɪ njèpata-je kí ta-i-ti nangi, ə i 'adi-dé məsi d'ay tɔ; to tó-é kadi d'ay ya. ⁷ Ə m'oo ndi dow logugi né-ti panè: Oiyɔ, 'Babe Lubə kí Njètógi-je lay, ta-je lə-i kí i 'gangi lé, i 'gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tɔ njururu rəm tɔ.

⁸ Malayka kí njèkungi-ti sɔ mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dɔ kàdɪ-ti; d'adi-é tarəbi kadi adi pər ɔ̇ dow-je. ⁹ Ə dow-je lé, kunji pər kí tungə pil-pil ya nətɪ-dé kərɪm-kərɪm. Bè ya kàrè, dɛ 'mbatɪ kinə panjiyə-dé-je kí maji al kɔgi kulə-né rɪbɔ dɔ Lubə-ti rəm, bá 'pa ta kí maji al dɔ ri Lubə-ti kí ɔw kɪ tógi dɔ kò-je-ti kinlé rəm tɔ.

¹⁰ Malayka kí njèkungi-ti mɪ mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dɔ kalikɔbɛ-ti lə dɔ lé. Lo ndul kɔbɛ-ti liə ndi-ndi; né kí to ra dow-je adi 'tɔ̇ ngangɪ-dé mægəgə-mægəgə. ¹¹ Ə dɛ 'pa ta kobi dɔ Lubə-ti kí dɔrɔ-ti, kdɔtalə né-je kí to kí ra-dé lé rəm, kdɔtalə dɔ basrangɪ-je kí uso-dé rəm; bè ya kàrè kullə ra-dé-je kí maji al lé dɛ 'tusi d'inə kɔgi al.

¹² Malayka kí njèkungi-ti mekɛ mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan ba-ti kí boy kí ri-é lə Eprati rəmə ii lay, bè kdɔ kadi inə rəbi adi ngar-je kí d'a kɪ lo kubə kàdɪ-ti. ¹³ Go-ti, m'oo ndil-je kí maji al mutə kí titi-nə kɪ jè-je bè 'teḡ ta Dragɔ-ti, kɪ ta dɔ-ti, bá ta njèkədi ta-ti kí njèbɔ rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti tɔ. ¹⁴ Ndil-je kí maji al kinlé, 'to njèra nékɔji-je rəm, njèkɔw rɔ ngar-je-ti kí dɔnangɪ-ti nè lay, kdɔ kəw-dé nati kdɔ ta lə rɔ kí à tɔ mee ndɔ-ti kí boy lə Lubə kí Njètógi-je lay.

¹⁵ †'Babe panè: 'Oo, m'a ree titi-nə kɪ njèbɔgi bè. Dow kí njèkisi kəm dɔ rɔ-é-ti ə to njèngəm kubi-je liə kdɔ kadi njiyə kutɪ-é dum kadi d'oo rɔsɔl liə al bá to njènékumə!

¹⁶ Ndil-je kí maji al lé, 'kəw ngar-je nati lo-ti kí 'ba-é Armagedɔ kɪ ta Əbrə.

¹⁷ Malayka kí njèkungɪ-ti siri mbəl wɔngi kí mee kobi-ti liə dan yəl-ti. Ndi dow bɔ boy mee kəy-ti lə Lubə kalikɔbɛ-ti liə panè: Ngangɪ-é ya ngá ən! ¹⁸ †Go-ti, ndi təl rəm, ndi ndàngi rəm, ndi dow-je bɔ rəm, dɔnangɪ yəki yəki kí low nɔ kí dow-je d'isi-né dɔnangɪ-ti nè kin ya, dow oo gɔ-é nja

† 16:15 16:15 Mat 24:43,44; Luk 12:39,40; Ntd 3:3 † 16:18 16:18 Ntd 8:5; 11:13,19

káre al bəy. ¹⁹ Bebo gángi rɔ-é lo mutə. Bebo-je lə gin dow-je lay ya usi, ə mɛḡ Lubə ole dɔ Babilɔn-ti kí to bebo kí boy, kɔɔ kadi adi-é ay yibi nduu kí tɔji wɔngi liə kí n̄a kí tò mɛḡ kɔbi-ti. ²⁰ †Dɔnangi-je kí dan ba-ti, kì mbal-je 'goto lay. ²¹ †Kɔsi-je kí boy-boy kí ɔy n̄a i dɔrɔ-ti tusi dɔ dow-je-ti. Kɔ kí kɔsi adi dow-je kinlé ra adi 'pa ta kɔbi dɔ Lubə-ti, kɔtələ kɔ kinlé to kɔ kí tò bəl n̄a.

17

Ta kí 'gangi dɔ bebo Babilɔn-ti

¹ Go-ti rəmə, malayka-je kí siri kí d'uwə kɔbi siri ji-dé-ti lé, m'oo ɛ kí káre dan-dé-ti ree idə-m panè: 'Ree nè bè, m'a kɔji-i ta kí toki gangi dɔ gɔkaya-ti kí isi dɔ man-je-ti kí boy kin kadi-i 'oo. ² Ngar-je kí dɔnangi-ti d'ungi-n̄a dɔ-é-ti 'ra siə kaya, bá kaya liə ya to né kay kí dow-je kí dɔnangi-ti nè d'ay d'adi ra-dé kí yibi-ti.

³ †Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m diləlo-ti, rəmə m'oo dené kí isi dɔ dɔ-ti madi kí kər bir-bir bè, ri-je kí 'pa-né ta kɔbi kì Lubə rusi rɔ-é rɔpi-rɔpi; dɔ-é ra siri ə gajì-é ra dɔgi. ⁴ Dené-é kinlé, ulə kubì kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a rɔ-é-ti, bá mɔne mbuu kì 'ningə lɔr-je, kì ər-je kí maji-maji, kì mædkɔsi-je. Ǝ uwə kɔbi kí 'ra kì lɔr ji-é-ti; kɔbi kinlé, nékɔbi-je, kì né-je kí tò n̄e takəm Lubə-ti kí to kullə ra dené kinlé rusi mɛḡ-é n̄ji-n̄ji. ⁵ †Ndangi ri kí kɔr mɛḡ-é tò lo bɔyɔ-é-ti nati n̄ɔ-é-ti 'panè: Babilɔn kí boy lé to kɔ dené-je kí njéra kaya rəm, bá to kɔ dow-je kí dɔnangi-ti nè kí 'to njéra nékɔbi-je rəm tɔ. ⁶ Dené kinlé məsi njékaa njay-je, kì məsi njékɔr Poyta-je lə Jeju kadi dow-je d'oo ra-é yibi-ti adi m'oo. Loki m'oo-é bè lé, ndil-m teḡ say.

⁷ Beba malayka lé pa sə-m panè: 'Adi ndil-i teḡ say bè kɔɔ ri wa? M'a kidə-i ta kí tò lo bɔyɔ-é-ti kí sobi dɔ dené kin rəm, kí sobi dɔ dɔ kí dɔ-é ra siri ə gajì-é ra dɔgi kí dené kin isi dɔ-é-ti lé kadi-i 'oo rəm tɔ. ⁸ †Dɔ kí i oo-é kinlé, kete isi, ngà ngɔsnè goto. Ǝ à teḡ bolebe-ti kí sɔy-é goto kisi kɔw kì lo tuji-ti, ə dow-je kí dɔnangi-ti nè kí lo kində gin dɔnangi-ti n̄y ya ri-dé toki 'ndangi mɛḡ mbete kiskəm-ti al lé, loki d'a koo dɔ lé rəmə, ndil-dé à teḡ say kɔtələ ndɔki isi, ə ree goto, rəmə təl teḡ ɔ bəy.

⁹ Lo kí kadi dow ɔw kì négə kì gosi dɔ-ti ɛn: Dɔ-je kí siri lé to mbal-je kí siri kí dené lé isi dɔ-ti, ¹⁰ bá to ngar-je siri ya tɔ. Dan ngar-je kí siri lé, dɛ kí m̄i kɔbe ɔr ji-dé-ti ə ɛ kí káre isi ɔ be nè bəy ə ɛ kí káre kɔbe liə ree al bəy. Loki

kɔbe liə à ree lé, ɛ à kɔbe kaglo n̄a al. ¹¹ Ə d̄a kí kete isi bá ree goto kinlé, ɛ ya to ngar kí njèkungi-ti jin̄ay joo rəm, bá ɛ to kí káre dan ngar-je-ti kí dɔsay kí siri lé rəm tɔ; ə isi ɔw kí lo tuji-ti.

¹² Gaji d̄a kí dɔgi kí i oo kinlé to ngar-je kí dɔgi kí d̄e d'ɔ be al bəy, ngà d'a kingə tógi kɔɔ-né be nati k̄i d̄a lé dan kadi-ti káre-rè. ¹³ D̄e lay ya kɔjra lə-dé ra káre-rè, rɔngə lə-dé k̄i tógi lə-dé lé d'a ra-né kullə lə d̄a lé. ¹⁴ D̄e d'a rɔ k̄i Ngonbati, ngà Ngonbati à tət̄i-dé rɔ kdɔtalə Ngonbati lé, to 'Babe lə 'babe-je rəm, bá to Ngar lə ngar-je rəm tɔ; ə d̄e kí Lubə ba-dé, mbəti-dé, kí 'to dow-je liə kí tɔgrɔ-ti kí d'ə nati k̄i Ngonbati lé, d'a tət̄i-dé rɔ tɔ.

¹⁵ Malayka lé təl idə-m panè: Man-je kí i oo bá dené kí njəkaya isi dɔ-ti kinlé, to gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè, k̄i gin dow-je kí ndɔta lə-dé tò gay-gay. ¹⁶ Gaji d̄a kí dɔgi kí i oo kinlé, d̄e k̄i d̄a lé d'a kɔsi dené kí njəkaya lé k̄i ta, kɔɔ taa né-je liə lay ə kiŋə-é kuti-é dum, d'a kuso d̄a-é ə d'a ró singə-é pər ruki-ruki. ¹⁷ Kdɔtalə Lubə ra kullə m̄eɛ-dé-ti kɔɔ kadi 'ra kɔjra liə rəm, kadi kɔjra lə-dé ra káre-rè, rəmə d'a ra kullə k̄i tógi kɔbe lə-dé kadi d̄a lé sar kadi ta-je kí Lubə pa lé né-é ra né.

¹⁸ Ə dené kí i oo-é kinlé, to bebo kí boy kí ɔ be dɔ ngar-je-ti kí dɔnangi-ti nè.

18

Kusi lə bebo Babilɔn

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo malayka kí rangi kí ɔw k̄i tógi kí n̄a i dɔrɔ-ti ree ə ree liə ndógi lo dɔnangi-ti nè. ² †E pa ta k̄i ndi-é kí boy panè: Babilɔn usi ngá boo! E usi boo! Babilɔn bebo kí boy lé usi boo! E təl to lo kisi ndil-je kí maji al, to lo mbɔ-n̄a lə ndil-je lay kí njéra né maji al, bá to lo mbɔ-n̄a lə yəl-je lay kí 'tò n̄e takəm Lubə-ti adi 'nəl Lubə al. ³ Kɔɔ gin dow-je lay d'ay kaya ra-é kí n̄a kin titi yibi bè; ngar-je kí dɔnangi-ti nè 'ra siə kaya ə njéragati-je kí dɔnangi-ti nè káre d'ingə né n̄a k̄i takul né-je liə kí maji-maji kí n̄a kin rəm tɔ.

⁴ Go-ti, m'oo ndi dow kí rangi dɔrɔ-ti panè: Dow-je lə-m, 'teɛi m̄eɛ-é-ti kɔgi kɔɔ kadi indəi rɔ-si nati siə m̄eɛ majal-je liə kin al rəm, bá kadi ingə-i kɔ-je liə kin al rəm tɔ. ⁵ Kɔɔ majal-je liə mbɔ-n̄a k̄i dɔ-n̄a-ti dɔ-n̄a-ti sar teɛ dɔrɔ-ti ə m̄eɛ Lubə ole dɔ né ra-é-je-ti kí njururu al. ⁶ 'Rai-é titi kí ɛ ra-né dow-je ə kullə ra-é-je kí maji al maji al kinlé ugəi-é nja joo-joo! Kobi kí ɛ ungi né m̄eɛ-é-ti adi dow-je lé, ungi m̄eɛ-é-ti

adi-é nja joo. ⁷ Gangi-é kí ɛ ɔsi-né gaji rɔ-é rəm, isi-né dan maji-ti kí n̄a kinlé, ya adi-é-né k̄ɔ rəm, adi-é ndingə-né ndoo rəm tɔ! Babilɔn lé pa meḡ-é-ti panè: M̄a m'isi kisi ngar kí dené b̄i m'to njèngɔwkoy al rəm, b̄a m̄a m'a ndingə ndoo nda al rəm tɔ. ⁸ Gin-é kin b̄a meḡ ndɔ-ti kí káre-rè ya k̄ɔ-je kin à ree-né dɔ-é-ti adi to koy rəm, kuwəndoo rəm, b̄obo rəm, b̄a p̄ər à ró-é ruki-ruki rəm tɔ. Kdɔ 'Babe Lubə kí njègangta dɔ-é-ti lé to njètógi.

⁹ Ngar-je kí dɔnangi-ti nè lay kí njéra siə kaya-je, kí njékisi siə dan maji-ti kí n̄a kinlé, loki d'a koo sapər kí à ró-é lé rəmə, d'a nɔ rəm, b̄a d'a ndingə rɔ-dé kdɔ ta liə rəm tɔ. ¹⁰ Ngar-je lé, d'a b̄əl k̄ɔ-je kí teḡ dɔ-é-ti lé, adi d'a ka ngərəngi b̄a d'a panè: Tuji kí ban é tan̄a bè! Tuji kí ban é tan̄a bè! Babilɔn bebo kí boy! Bebo kí njètógi! Dan kàdì-ti kí káre-rè ya 'gangi ta dɔ-i-ti bè wa!

¹¹ Ə njéragati-je kí dɔnangi-ti nè kàrè 'nɔ ə 'ndingəndoo kdɔ ta liə, kdɔ dow kí njèndogi sə-dé né gati-je lə-dé goto. ¹² Né gati-je lə-dé lé to lɔr-je, kí là-je, kí ər-je kí maji-maji, kí mædkɔsi-je, kí kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a, kí kubi kí 'b̄a-é sua, kí kubi kí kər bir-bir, kí kagi-je lay kí ət̄i maji-maji, kí né-je lay kí 'ra kí ngangi kədi, kí né-je lay kí 'ra kí kagi-je kí maji-maji, kí 'ningəkasi-je, kí ngɔwla-je, kí ər kí 'b̄a-é marbrə-je, ¹³ kí nduji kagi kanel-je, kí nɔkagi-je kí ət̄i maji-maji, kí ubi-je kí ət̄i maji-maji, kí dukan-je, kí man nduu-je, kí ubi-je, kí nduji-je, kí gemə-je, kí mangi-je, kí bati-je, kí sində-je, kí pusi rɔ-je, b̄a dow-je ya kàrè 'to négati-je lə-dé rəm adi to b̄ə-je, kí dow-je kí d'uwə-dé ta rɔ-ti. ¹⁴ Né-je kí kəmnda-é ra-i ra-i lé, ɔr rɔ-é a ngərəngi sə-i, né-je kí maji-maji, kí né-je kí ndɔy-ndɔy lé goto lay rɔ-i-ti, dow à kingə gogi nda al ngá. ¹⁵ Njéragati-je kí d'ingə né kí takul-é lé d'a b̄əl k̄ɔ-je kí teḡ dɔ-é-ti adi d'a ka ngərəngi b̄a d'a nɔ ə d'a ndingəndoo ¹⁶ panè: Tuji kí ban é tan̄a bè! Tuji kí ban é tan̄a bè! Bebo kí boy kí d'ulə-é kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí kubi kí kər yəl-yəl kí là-é n̄a, kí kubi kí kər bir-bir rəm, b̄a 'ra-é kí lɔr-je, kí ər-je kí maji-maji, kí mædkɔsi-je d'adi mɔne lé ya ɛn wa! Dan kàdì-ti kí káre-rè ya nékingə kí n̄a kinlé tuji lay bè wa! ¹⁷ Njékuwə ngow bato-je, kí njékɔw mba dan ba-ti, kí njérakullə meḡ bato-ti, kí njéra kullə dan babo-ti-je d'a ngərəngi-ngərəngi.

¹⁸ Loki d'oo sapər kí ɔ bebo lé rəmə, d'ilə b̄obi ndi-dé nangi 'panè: Bebo kí rá b̄a titi-n̄a kí bebo kin wa? ¹⁹ De 'nɔ, d'ɔy 'babur kí dɔ-dé-ti dɔ-dé-ti 'ndingə-né ndoo ə 'nɔ 'panè: Tuji kí ban é tan̄a bè! Tuji kí ban é tan̄a bè! Bebo kí boy kí

njébatɔ-je lay, d'ingə né kì takul kisi dan maji-ti liə lé, dan kàdì-ti kí kàre-rè ya təl diləlo bè wa!

²⁰ I dɔra, 'ra rɔnəl kɔ ta liə! Ə səi njékaa njay-je, njékɔwkuɔlə-je, kì njépata-je kí ta Lubə-ti kàrè 'rai rɔnəl! Kɔtələ Lubə gangta dɔ-é-ti, kɔ né kí maji al kí ɛ ra sə-si.

²¹ Bəba malayka kàre kí njètɔgi un ə r kí boy kí titi-ɲa kì mbal kusi né bè ya bi ilə dan babo-ti ə panè: Gangi-é kin ya d'a surə-né Babilɔn bebo kí boy kilə-é rum nangi ə dow à koo-é gogi al ya sar. ²² Dow à koo ndi njékində kunduməngrə-je, kì ndi gosi-je, kì njékay nal-je, kì njékɔl mbanga-je, mɛɛ be-ti lə-i al ngá. Kɔdì kàre ya kàrè à goto be lə-i rəm, dow à koo ká mbal kusi né al rəm, ²³ dow à koo pər lampi ndógi al rəm, bá dow à koo ndi dingəm-je kì ne-é al rəm tɔ. Kɔtələ njéragati-je lə-i bá 'to dow-je kí boy-boy dɔnangi-ti nè, ə gin dow-je lay kí dɔnangi-ti nè ya i ur-dé wale kì takul kugə-je lə-i rəm, ²⁴ bá məsi njépata-je kí ta Lubə-ti, kì məsi njékaa njay-je, kì məsi dow-je lay kí 'tijə mindi-dé dɔnangi-ti nè lé d'ingə rɔ-i-ti.

19

Pa-je kí mɛɛ dɔra-ti, kì taana lə Ngonbati

¹ Go né-je-ti kinlé, m'oo ndi dow bá dɔra-ti boy-boy titi ndi kosi dow-je kí ɲa bè panè:

Alleluya! Kaji, kì ríba, kì tógi to kí lə Lubə lə-ji.

² Kɔtələ ta-je liə kí ɛ gangi lé,

ɛ gangi gangi kí tɔgrɔ-ti rəm, tò njururu rəm;

kɔ ɛ gangi ta dɔ dené-ti kí to gɔkaya

kí njétuji dow-je kí dɔnangi-ti kì kaya liə kin rəm,

dal ba məsi ngannjékullə-je liə kí dené kinlé tɔl-dé lé rəm tɔ.

³ Ndi kosi dow-je kí ɲa lé, təl ba kí njèkungi-ti joo bəy panè:

Alleluya! Ə bebo kí ɔ pər lé,

sa-é suu luy-luy ya kì dɔ bal-bal.

⁴ Rəmə 'ngatógi-je kí kɔrjoo gidi-é sɔ, kì njékiskəm-je kí sɔ lé, 'tɔsi məkəji-dé nangi ə d'osi dɔ-dé nangi ɲə Lubə-ti kí isi dɔ kalikɔbe-ti 'panè: Amən! Alleluya!

⁵ Ndi dow ba dɔ kalikɔbe-ti panè: 'Tóyi Lubə lə-ji! Səi lay kí 'toi ngannjékullə-je liə, səi kí 'bəli-é, səi ngan dow-je kì dow-je kí boy! ⁶ Go-ti, m'oo ndi dow ba titi ndi kosi dow-je kí ɲa bè rəm, ba titi ká man-je kí boy-boy bè rəm, ba titi ká ndi kí ndàngi kì tógi-é ɲa kin bè panè:

Aleluya!

'Babe Lubə lə-ji kí njètɔgi-je lay lé ində kɔbe liə.

⁷ J'rai rɔnəl, j'tiləi kole ə j'uləi ríba dɔ-é-ti,

kɔtələ ndɔ taana lə Ngonbati lé ree

ə ne-é kàrè ra rɔ-é lay rəm tɔ.

⁸ D'adi-é tarəbi kadi ulə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí ndóle káy-kəy kí to kubi kí aa njay.

Kdotalə kubi kí ndɔy ngilingi-ngilingi lé

tɔji kullə ra-je kí njururu-njururu lə njékaa njay-je.

⁹ †Go-ti, malayka idə-m panè: 'Ndàngi ta kin: Dow-je kí toki ba-dé lo nékuso-ti lo taana-ti lə Ngonbati bá 'to njénékumə-je! Ə təl idə-m bəy panè: Ta-je kinlé, to ta-je kí tɔgrɔ-ti lə Lubə.

¹⁰ Beba m'usi nangi nɔ-é-ti kɔɔ kɔsi dɔ-m nangi nɔ-é-ti, ngà ɛ idə-m panè: «'Oo nè à ra né kí bè kin! Mə lé m'to madkullə lə-i rəm, m'to madkullə lə ngankɔ-i-je kí njékadmɛɛ kí 'to njéka dɔ né-ti kí Jeju pa ta dɔ-ti. Lubə bá 'a kɔsi dɔ-i nangi nɔ-é-ti, kɔɔ né-je kí Jeju pa ta dɔ-ti lé ya bá ndɔki Lubə adi njépata-je kí ta-é-ti 'pa tɔ.»

Ta kí sobi njékal sində kí nda

¹¹ Go-ti, m'oo ta dɔrɔ tɔ tagra ə m'oo sində kí nda teḡ. Njékal sində kinlé ri-é lə Njèra né kí tɔgrɔ-ti rəm, njépata kí tɔgrɔ-ti rəm. Ɛ gangi ta njururu rəm, bá rɔ liə to rɔ kí njururu rəm tɔ. ¹² Kəm-é ɔ pər bilim-bilim titi-na kɔ ndɔ pər bè, ɔw kɔ jɔgi ngar-je nɔ-nɔ dɔ-é-ti. 'Ndàngi ri kí dow kí rangi gə al dɔ-é-ti; to ri kí ɛ ya kɔ kár-é gə. ¹³ Ɛ ulə kubi kí d'ulə dan məsi-ti. Ri-é lə «ta lə Lubə.» ¹⁴ Njéɔ-je kí dɔrɔ-ti d'ulə kubi-je kí ndɔy ngilingi-ngilingi, kí nda kí to kubi kí aa njay rɔ-dé-ti d'isi-né dɔ sində-je-ti kí nda-nda bá d'un-né go-é. ¹⁵ †Kiyəɔ kí ati pam teḡ ta-é-ti kɔɔ təl gin dow-je kí gay-gay. Ɛ à kɔr nɔ-dé kɔ gɔl ngowla ji-é-ti. À mbəjrə kandi nduu mɛɛ né mbore man nduu-ti kí wɔngi lə Lubə kí to Njètɔgi-je lay tɔ mɛɛ-é-ti. ¹⁶ 'Ndàngi ri madi kubi kul-ti liə rəm, dɔ bingi-é-ti rəm 'panè: Ngar lə ngar-je ə 'Babe lə babe-je.

¹⁷ Go-ti, m'oo malayka ɔ kɔ nja-é taá mɛɛ kàdi-ti pa ta kɔ ndi-é kí boy idə-né yəl-je kí njènar dɔrɔ-ti taá panè: 'Reei, 'kəwi-na lo nékuso-ti kí boy lə Lubə. ¹⁸ 'Reei kadi usoi dɔ ngar-je, kɔ dɔ gɔrɔ-je, kɔ dɔ dow-je kí njètɔgi-je, kɔ dɔ sində-je, kɔ dɔ njékal-dé-je, kadi usoi dɔ dow-je lay ya, dow-je kí 'to bə-je al, kɔ bə-je, kɔ ngan dow-je, kɔ dow-je kí boy.

¹⁹ Go-ti m'oo dɔ lé rəm, m'oo ngar-je kí dɔnangi-ti nè kɔ njéɔ-je lə-dé 'kəw-na kɔɔ kɔw rɔ kɔ njékal sində lé, kɔ njéɔ-je liə. ²⁰ †Rəmə d'uwə dɔ lé rəm, bá njékəɔta kí njəba rɔ-é njépata kí ta Lubə-ti kí ɛ bá to njèra né-je kí tɔ bəl-bəl takəm dɔ-ti lé kàrè d'uwə-é siə nati rəm tɔ. Né-je kí tɔ

ɓəl-ɓəl kí ɛ ra-ra kinlé ɓá ədi-né dow-je kí ndaji læ ɗa lé tò rɔ-dé-ti adi dɛ 'to njékɔsi dɔ-dé nangi nù né-ti kí 'ra d'adi to takəm ɗa lé. ɗa lé rəm, njəkəɗta kí njəɓa rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti lé, joo lay ya d'uwə-dé kəm d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tò ɗiki-ɗiki. ²¹ Ndəgi dow-je rəmə, kiyəɔ kí teḡ ta njəkəl sində-ti kinlé ya 'tɔl-dé adi yəl-je lay ya d'uso ɗa-dé 'ndan ndə-ndə.

20

Kɔɓe kí bal budɔgi

¹ Go-ti, m'oo malayka káre i ɗɔɗa-ti uwə lakere ta boleɓe kí sɔy-é goto ji-é-ti rəm, ɓá uwə sil kí boy ji-é-ti rəm tɔ. ² Ɖ uwə Dragɔ, kí to ɓugə li, kí to Sú, kí to Satɔ lé ɗɔɔ-é kəm bal budɔgi. ³ Ɖ ilə-é boleɓe-ti kí sɔy-é goto lé, uti ta-é ə tiŋə ta-é lɔy-lɔy, kɗo kadi ədi gin dow-je kí gay-gay kí ɗonangi-ti nè al ya sar kadi bal kí budɔgi lé asi-né. Go né-é-ti kinlé ɓá tò kadi d'a kɔr-é kilə-é taá kaglo kí sɛ bè.

⁴ M'oo kalikɔɓe-je, ə njékisi dɔ-ti-je lé d'adi-dé tógi kadi 'gangi-né ta. M'oo dow-je kí 'gangi dɔ-dé kɔgi kɗo ta læ Jeju kí 'pa d'adi dow-je rəm, kɗo ta læ Lubə rəm, m'oo dɛ kí 'mbati kɔsi dɔ-dé nangi nù ɗa-ti kà nù né-ti kí to takəm-é lé rəm, ɓá m'oo dɛ kí 'mbati kadi 'tijə ndaji læ ɗa nù-dé-ti kà ji-dé-ti lé rəm tɔ. Dɛ 'təl d'isi kəm ə d'ɔ̀ ɓe nati kà Kristi bal budɔgi. ⁵ Ɖ ɓá to tɔsi ndəl kində lo teḡ kí ɗɔsɔy. Ngà ndəgi dow-je kí d'oy lé d'a tɔsi ndəl kində lo teḡ al ya sar kadi bal kí budɔgi lé asi-né. ⁶ Njétɔsi ndəl kində lo teḡ kí ɗɔsɔy lé ɓá 'to njénékumə-je; dɛ 'to njékaa njay-je ə koy kí njəkung-i-ti joo ɔw kà tógi dɔ-dé-ti al; dɛ d'a to njégugnə-je læ Lubə, kà 'lə Kristi ə d'a kɔɓe siə nati bal budɔgi.

Kusi læ Satɔ

⁷ Loki bal kí budɔgi kin à kasi lé, d'a kɔr Satɔ dangay-ti kilə-é taá; ⁸ rəmə ɛ à teḡ kɗo kədi gin dow-je kí gay-gay kí kum ɗonangi-ti kí sɔ, adi to Gogi kà Magogi*, kɗo kəw-dé kɗo rɔ-né. Kɔr-dé asi-nə kà nangra kí ta babo-ti bè. ⁹ Dɛ 'teḡ, 'taa ɗonangi pəl-pəl, ə d'ilə-nə 'gəə ɗo lokisi njékaa njay-je kí to ɓebo kí Lubə ində dan kəm-é-ti. Rəmə pər i ɗɔɗa-ti ya ree ró-dé ruki-ruki. ¹⁰ Sú kí to njəkədi-dé lé, d'ilə-é dan pər-ti kí yal-é tò ɗiki-ɗiki; lo-é kinlé ɓá ɗa lé dɛ kà njəkəɗta kí njəɓa rɔ-é njèpata kí ta Lubə-ti d'a-ti ə d'a kingə kù ndɔɔ-je kà kada-je ya kà ɗo ɓal-ɓal.

Sɔy ta kí gangi

* 20:8 20:8 Gogi kà Magogi. 'Ndó Ejk 38-39

¹¹ Go-ti, m'oo kalikɔbe kí boy kí nda ə m'oo njèkisi dɔ-ti tɔ. Dɔnangi kɔ dɔrɔ 'goto takəm-é-ti ə lo lə-dé goto ngá. ¹² Ə ngan dow-je, kɔ dow-je kí boy-boy kí d'oy lé, m'oo-dé d'ɔ kɔ nja-dé taá nɔ kalikɔbe-ti ə m'oo mbete-je kí dow teḡ meḡ-é rəm, mbete káre kí rangi kí dow teḡ meḡ-é kí ɛ bá to mbete kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti. Dow-je kí d'oy lé 'gangi ta dɔ-dé-ti kɔ go kullə ra-dé-je kí 'ndangi meḡ mbete-je-ti kinlé. ¹³ Dow-je kí d'oy dan babo-ti lé man teḡ sə-dé, koy kɔ lo kí koó d'inə dow-je kí d'oy d'adi 'teḡ, ə nɔ-nɔ ya 'gangi ta dɔ-é-ti kɔ go kullə ra-é ra-é. ¹⁴ Koy kɔ lo kí koó lé d'ungi-dé dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki. Pər kí yal-é tɔ diki-diki kinlé bá to koy kí njèkungi-ti joo. ¹⁵ Dow kí rá-rá kí 'ndangi ri-é meḡ mbete-ti kí ri dow-je kí d'isi kəm tɔ-ti kin al rəmə, d'a kilə-é dan pər-ti kí yal-é tɔ diki-diki kinlé.

21

Dɔrɔ kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi

¹ †Go-ti rəmə, m'oo dɔrɔ kí sigi kɔ dɔnangi kí sigi, kdɔtalə dɔrɔ kí dɔsɔy kɔ dɔnangi kí dɔsɔy 'goto, bá babo goto rəm tɔ. ² †Ə m'oo bebo kí aa njay kí to bebo Jorijaləm kí sigi i dɔrɔ-ti rɔ Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti, 'ra rɔ-é lay titi-nɔ kɔ dené kí ɔw kɔ taa ngɔw sigi kí mɔne kdɔ tilə-né kəm ngɔbi-é kin bə. ³ M'oo ndi dow ba dɔ kalikɔbe-ti boy-boy panè: 'Oo, kəy kisi Lubə* ree tɔ dan dow-je-ti. Lubə ya kɔ dɔ-é à kisi nati sə-dé, de d'a to dow-je liə ə ɛ à to Lubə lə-dé tɔ. ⁴ Ǝ à bɔr man nɔ kəm-dé-ti ndɔy-ndɔy, koy à goto rəm, ndingəndoo à goto rəm, nɔ kɔ rɔ to à goto rəm, kdɔtalə né-je kí dɔsɔy goto. ⁵ Beba njèkisi dɔ kalikɔbe-ti lé panè: 'Oo, M'ra né-je lay m'adi təl kí sigi. Ǝ təl idə-m bəy panè: 'Ndangi ta-je kinlé, kdɔtalə to ta-je kí tɔgrɔ-ti ə to ta-je kí asi kadi dow-je 'ndigi dɔ-ti rəm.

⁶ Təl ɔ dɔ-ti idə-m panè: Gin né-je gangi ngá! Mɔ bá m'to Alpa kɔ Omega, njètum gin né kɔ njètɔl ta né. Dow kí kundə man ra-é lé, mɔ m'a kadi-é man kənənɛ kí to man kiskəm lé ɔy kare ya. ⁷ Ǝ kin bá à to nédɔji lə dow kí njètəti rɔ; mɔ m'a to Lubə liə ə ɛ à to ngon-m tɔ. ⁸ Ngà njébəl-je, kɔ njémeḡngɔ-je, kɔ njéra né-je kɔ tɔ nɛ takəm Lubə-ti, kɔ njètɔl dow-je, kɔ njérakaya-je, kɔ mbəli-je, kɔ njépole magi-je, kɔ njékəɔta-je, lay ya nédɔji lə-dé tɔ dan pər-ti kɔ yal-é tɔ diki-diki. Ǝ kin bá to koy kí njèkungi-ti joo.

Jorijaləm kí sigi

† 21:1 21:1 2Pi 3:13 † 21:2 21:2 Ntd 3:12 * 21:3 21:3 Kəy kisi Lubə: Ta kinlé, ɛ kí tɔ kɔ ta greki lé, kɔr meḡ-é to kəy lə Lubə kí 'ra kɔ kubi ('Ndó Tɛt 26:1).

⁹ Go-ti, kí káre dan malayka-je-ti kí siri kí d'uwə kobi-je kí siri ji-dé-ti kí sɔy tuji-je kí gin siri rusi-rusi lé ree rɔ-m-ti idə-m panè: 'Ree, m'a kɔji-i dené kí to ne Ngonbatɪ lé kadɪ-i 'oo-é.

¹⁰ Beḡa Ndil kí aa njay ree dɔ-m-ti ə malayka lé un-m ɔw sə-m dɔ mbal-ti kí boy, kí ngal nḡ, bá ɔji-m Jorijaləm kí to bebo kí aa njay kí i dɔrɔ-ti rɔ Lubə-ti isi ree dɔnangi-ti. ¹¹ Londógi læ Lubə ya ndógi dɔ-ti adi ndɔy ngilingi-ngilingi titi-nḡ kɪ ər kí maji nḡ rəm, titi-nḡ kɪ ər kí 'ḡa-é jaspə kí aa yéréré titi ər kí 'ḡa-é kristal bè. ¹² Ndògi bɔr kí ndəə ə ngal gəə dɔ bebo lé sipi. Tarəbi kandi meḡ bebo-ti lé, ra dɔgi gidi-é joo ə malayka-je dɔgi gidi-é joo d'ḡ tarəbi-je-ti lé ndəng-ndəng. Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo kinlé, ndàngi ri gin kɔji læ ngan Israyel-je kí dɔgi gidi-é joo titi, ¹³ adi kəl-é kí lo kubə kadɪ-ti tarəbi ra mutə, kəl-é kí taá tarəbi ra mutə, kəl-é kí bəə tarəbi ra mutə ə kəl-é kí lokur kadɪ-ti tarəbi ra mutə tɔ. ¹⁴ Ndògi kí dɔ bebo-ti lé, d'ində gin-é dɔ ər-je-ti dɔgi gidi-é joo ə dɔ ər-je-ti kí dɔgi gidi-é joo kinlé, 'ndàngi ri njəkɔwkulə-je læ Ngonbatɪ kí dɔgi gidi-é joo dɔ-ti ndəng-ndəng.

¹⁵ Malayka kí njəpa sə-m ta lé uwə tuwətógi kí 'ra kí lɔr kɔɔ mbɔji-né ngal né ji-é-ti, kɔɔ kadɪ mbɔji-né bebo lé, kí tarəbi-é-je, kí ndògbɔr kí dɔ-ti. ¹⁶ Bebo lé, ngal-é-je kí tati-é asi-nḡ berere. Loki malayka mbɔji bebo lé rəmə, to kilometrə bɔdɔgi lo joo kɪ bujoo kɪ kɔrjoo. Ngal-é-je kí tati-é-je, kí ngal-é kí taá asi-nḡ lay. ¹⁷ Malayka mbɔji ndògbɔr lé, kí né kí dow-je 'mbɔji-né ngal né rəmə, to mətər kɔrsiri gidi-é joo. ¹⁸ Ndògbɔr lé, d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é jaspə ə bebo há 'ra kí njar lɔr kí aa yéréré titi ər kí 'ḡa-é kristal bè. ¹⁹ Gin ndògbɔr kí dɔ bebo-ti lé, d'ində kɪ ər-je kí maji-maji kí tɔ gay-gay adi kuró. Kí dɔsɔy d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é jaspə, kí njəkungi-ti joo d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é sapir, kí njəkungi-ti mutə d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é kalseduwan, kí njəkungi-ti sɔ d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é emerodi, ²⁰ kí njəkungi-ti mɪ d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é sardoniksi, kí njəkungi-ti məkə d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é sarduwan, kí njəkungi-ti siri d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é krijoliti, kí njəkungi-ti jinḡy joo d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é beril, kí njəkungi-ti jinḡy káre d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é topaji, kí njəkungi-ti dɔgi d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é krijopraji, kí njəkungi-ti dɔgi gidi-é káre d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é yasenti, kí njəkungi-ti dɔgi gidi-é joo d'ində kɪ ər kí 'ḡa-é ametisti. ²¹ Tarəbi-je kí dɔgi gidi-é joo lé, 'ra kí mədkɔsi ya dɔgi gidi-é joo lay. Tarəbi káre 'ra kí mədkɔsi káre-káre. Rəbi kí boy kí ɔw kí meḡ bebo-ti lé, lɔr kí aa yéréré titi ər kí 'ḡa-é kristal bè há 'ra-né.

²² M'oo kəy lə Lubə mɛɛ bebo-ti lé al, kdɔtalə 'Babe Lubə kí to Njètɔgi-je lay, de kì Ngonbati ya 'to kəy lə Lubə mɛɛ bebo-ti lé. ²³ To bebo kí ɔw ndoo ndógi kàdì al rəm, ɔw ndoo ndógi nɔy al rəm, kdɔtalə londógi lə Lubə ya ndógi dɔ-ti ə Ngonbati ya to lampi liə tɔ. ²⁴ Gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti d'a njiyə lo kí ndógi-ti kinlé ə ngar-je kí dɔnangi-ti d'a ree kì né rifa-je lə-dé titi tɔ. ²⁵ Kada lé, tarəbi-je kí kɔw kì bebo-ti à to tagra. Dow à kuti al, kdɔtalə to bebo kí ndo à kil-ti al. ²⁶ D'a kɔw kì né rifa-je kì né kɔsgaji-je lə gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti titi. ²⁷ Né kí tò nɛ takəm Lubə-ti à kɔw mɛɛ bebo-ti kin nda al rəm, bá dow kí to njèkə ká ra né kɔbi-je-ti, kì njèkə ká kədi ta-ti kàrè à kɔw-ti nda al rəm tɔ. Ngà dow-je kí ri-dé toki 'ndàngi mɛɛ mbete kiskəm-ti lə Ngonbati ya par bá d'a kɔw-ti.

22

¹ Go-ti, malayka lé oji-m ba kí toman kiskəm; man-é aa yéréré titi-na kì ər kí 'ba-é kristal bè; man-é kinlé teḡ kalikɔbe-ti lə Lubə, de kì Ngonbati. ² Dan rəbi-ti kí boy kí ɔw mɛɛ bebo-ti, bá dɔ kɔngi ba-ti kí yó rəm, kì nè rəm lé kagi kiskəm a-ti ə e andi nja dɔgi gidi-é joo bal káre adi nɔy káre ya andi-andi rəm, mbi-é to kumə kaji gin dow-je kí gay-gay kí dɔnangi-ti rəm tɔ. ³ Ndɔl à goto mɛɛ bebo-ti kinlé; kalikɔbe lə Lubə de kì Ngonbati à tò-ti. Ngannjékullə-je liə d'a pole-é, ⁴ ə d'a koo takəm-é rəm, bá ri-é à tò nati nɔ-dé-ti rəm tɔ. ⁵ Ndɔ à kil nda al rəm, ngannjékullə-je liə lé d'a kɔw ndoo pər lampi al rəm, d'a kɔw ndoo ndógi kàdì al rəm, kdɔtalə 'Babe Lubə ya à ndógi dɔ-dé-ti, ə d'a kɔbe kì dɔ bal-bal.

Sɔy ta kulə dingəm mɛɛ-na-ti

⁶ Malayka lé idə-m panè: Ta-je kinlé to ta-je kí togrɔ-ti rəm, to ta-je kí asi ndigi dɔ-ti; adi to 'Babe Lubə kí njèkadi Ndil-é ra kì njépata-je kí ta-é-ti ya bá ulə malayka liə adi toji ngannjékullə-je liə né-je kí à ra né ngosnè.

⁷ 'Oo, m'a kɔw nɔɔ ngosnè. Dow kí njètəl rɔ-é go ta-je-ti kí ta Lubə-ti kí tò mɛɛ mbete-ti kin bá to njènkumə!

⁸ To ma Jə ya m'oo ta-je kin rəm, m'oo né-je kin rəm. Loki m'oo ta-je kì né-je kinlé rəmə, m'usi nangi nja malayka-ti kí njètɔji-m né-je kinlé kɔ kɔsi dɔ-m nangi nɔ-é-ti. ⁹ Ngà e idə-m panè: 'Oo nè à ra né kí bè kin! Ma m'to madkullə lə-i kì madkullə lə ngankɔ-i-je kí 'to njépata-je kí ta Lubə-ti kì de kí 'to njètəl rɔ-dé go ta-je-ti kí mɛɛ mbete-ti kin. Lubə bá i 'a kɔsi dɔ-i nangi nɔ-é-ti!

¹⁰ Bøy bá idə-m panè: Ta-je kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kinlé 'bɔyɔ dɔ-é al! Kdɔ kaglo kí né-je kin à ra-né né nàɲ ngosi. ¹¹ Kadi dow kí njèra né kí njururu al ra kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm; kadi dow kí njèra né kí tò nḡ takəm Lubə-ti ra kí dɔ madi-ti dɔ madi-é-ti tɔ; ə kadi dow kí njèra né njururu ra kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm, bá dow kí aa njay kàrè kadi aa njay kí dɔ madi-é-ti dɔ madi-é-ti rəm tɔ!

¹² 'Oo, m'a kɔw nɔɔ ngɔsnè ə m'a kɔw kì nékugə dɔji kəm-m-ti kdɔ kugə dow kí rá-rá kí go kullə ra-é-ti. ¹³ †Mə bá m'to Alpa kì Omega, m'to dow kí dɔsəy rəm, m'to sɔy dow-je rəm, m'to njètum gin né rəm, njètɔl ta né rəm.

¹⁴ Dow-je kí 'togi kubi-je lə-dé bá 'to njénékumə-je; kdɔ d'ingə tarəbi d'ɔw-né meḡ bebo-ti rəm, d'uso-né kandi kagi kiskəm rəm! ¹⁵ Ngà bisi-je, kì mbəli-je, kì njérakaya-je, kì njètɔl dow-je, kì njépole magi-je, kì dow-je kí kadi dow-je nəl-dé adi 'to njékəɔta-je lé, d'a kə ndaa-ti.

¹⁶ Mə Jeju bá m'ulə malayka lə-m kadi pa ta lə né-je kí sobi dɔ njékəwnə-je kí gay-gay kinlé adi-si. Mə m'to kí gin ka-ti lə Dabidi, m'to ngòrongi kí njéndógi ta lo kaa-ti.

¹⁷ Ndil kí aa njay dɛ kì njèngow 'panè: I 'ree! Kadi dow kí oo ta kinlé, panè: I 'ree! Kadi dow kí kundə man ra-é rəmə, ree; kadi dow kí ndigi rəmə, ree taa man kiskəm lé kare ya ay!

¹⁸ Dow kí rá-rá kí oo ta-je kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kinlé, ta kí m'a pa rəsi kadi-é ɔn: Kinə dow madi ilə ta kí rangi dɔ ta-je-ti kin rəmə, kɔ-je kí 'ndangi ta-é meḡ mbete-ti kinlé, Lubə à kungi dɔ kɔ-je-ti liə. ¹⁹ Ə kinə dow madi ɔr ta-je kí ta Lubə-ti kí tò meḡ mbete-ti kin kɔgi rəmə, Lubə à kɔgi-é kandi kagi kiskəm rəm, bá à kɔgi-é kɔw meḡ bebo-ti kí aa njay kí 'ndangi ta-é meḡ mbete-ti kinlé rəm tɔ.

²⁰ Njèpata lə né-je kinlé panè: Oiyó! M'a kɔw nɔɔ ngɔsnè. Amən! I 'Ree, 'Babe Jeju!

²¹ Kadi ramaji lə 'Babe Jeju nàɲ sə-si lay!